

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ

ХРОНОЛОГІЯ

1918–2018

Національна академія наук України
Інститут досліджень науково-технічного потенціалу
та історії науки ім. Г.М. Доброва

**НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ
ХРОНОЛОГІЯ
1918–2018**

2-е видання, доповнене й перероблене

*Відповідальний редактор
академік НАН України В.Л. Богданов*

**100
РОКІВ**

**Київ
«Фенікс»
2018**

УДК ?
ББК ?

Авторський колектив: **Ю.О. Храмов** (керівник), **Т.М. Виврот**, **Г.А. Дороніна**, **В.М. Гамалія**, **В.Г. Гармасар**, **А.М. Глєбова**, **О.О. Грачев**, **С.О. Жабін**, **О.В. Живага**, **Г.Л. Звонкова**, **О.М. Корнієнко**, **Л. Г. Коссенко**, **О.О. Костенко**, **Г.Г. Костюк**, **О.Н. Кубальський**, **А.С. Литвинко**, **О.Г. Луговський**, **Б.А. Маліцький**, **Ю.І. Мушкало**, **Ю.В. Павленко**, **В.М. Палій**, **С.П. Руда**, **М.Д. Станкова**, **Ю.А. Хомич**, **С.А. Хорошева**

Рецензенти **С.В. Кульчицький** та **О.С. Попович**

Затверджено до друку вченою радою Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України

? **Національна академія наук України. Хронологія. 1918–2018.** – К.: «Фенікс», 2018. – ??? с. – 2-е вид., доповнене й виправлене.
ISBN 978-966-136-612-0

Містить коротку історію НАН України за роки її існування (1918–2018) в датах, подіях, фактах та особистостях і подається в рамках відповідної періодизаційної схеми та в суспільно-політичному контексті. Цей своєрідний звід найбільший значущих подій і фактів НАН України та її наукової, науково-технічної й науково-організаційної діяльності, відібраних за певними критеріями і супроводжуваних подекуди короткими анотаціями та посиланнями на першоджерела, створено вперше. При цьому поєднання хронікального підходу з аналітичним дало можливість відійти від простої константації фактів, внаслідок чого хронологія набула нового змісту. Книга супроводжується значною кількістю фотографій та бібліографією.

Розрахована на співробітників академічних установ, істориків науки і наукознавців, всіх, хто цікавиться історією України та її Академії наук.

УДК ?

ISBN 978-966-136-612-0

© Автори, 2018

ПЕРЕДМОВА

У цьому році відзначається знаменний ювілей – 100-річчя Національної академії наук України, найвищої наукової організації України, одного з провідних світових центрів фундаментальної та прикладної науки.

Створення Української академії наук було знаковою подією і важливим підсумком тривалого процесу формування наукових структур на теренах нашої країни. В другій половині XIX – на початку XX ст. в Україні вже існувала досить розгалужена система вищих навчальних закладів, в яких не тільки здійснювалась підготовка кваліфікованих кадрів, а й проводились наукові дослідження з гуманітарних, природничих і технічних наук. Створювались і окремі наукові та науково-просвітницькі осередки. Так, 1892 р. у Львові на новій основі засновано Наукове товариство ім. Т.Шевченка, 1907 р. – Українське наукове товариство. В цей період відомі представники української інтелігенції піднімали питання й про організацію власної національної академії наук.

Революційні події 1917–1918 рр., незважаючи на всі труднощі тих часів, створили реальні умови для практичної реалізації цієї ідеї. Так, 5 травня 1918 р. Гетьман України Павло Скоропадський затвердив план роботи Міністерства освіти і мистецтв, який було подано міністром, відомим істориком і громадським діячем М.П. Василенком. У ньому, зокрема, передбачалось заснування українських університетів, Української академії наук у Києві та Національної бібліотеки. Важливо й те, що очолити роботу Комісії з організації Академії М.П. Василенко запропонував В.І. Вернадському – всесвітньо відомому вченому в галузі природознавства, дійсному члену Петербурзької академії наук, який мав на той час вже значний досвід академічної роботи, добре знав систему організації науки у провідних країнах Європи і міг реально оцінити переваги та недоліки різних за статусом і принципами організації академії наук.

Вже на початку роботи на чолі міністерської комісії В.І. Вернадський сформулював основні принципи організації та діяльності Академії, які були відображені в затверджених 14 листопада 1918 р. законі про заснування Української академії наук та її Статуті. Він виступав за те, щоб УАН визнавалась державною установою, а не громадською асоціацією вчених, яка повинна «вільно і незалежно вести всі свої справи, бути поставленою поза всякі впливи на її внутрішнє життя від органів державного управління, що можуть мінятися». Також він зумів переконати всіх (а опонентів і критиків вистачало) у необхідності створення в структурі Академії мережі наукових інститутів, причому з усіх галузей науки, а не тільки гуманітарних. Вчений стверджував, що це єдиний шлях досягнення максимальної результативності наукової творчості, коли зусилля окремих учених об'єднуються, перетворюючись в могутню інтелектуальну силу. За В.І. Вернадським, ще одним з основоположних принципів діяльності Академії має бути широкий розвиток наукових і науково-технічних напрямів, пов'язаних з практично важливими для держави питаннями.

Історія підтвердила, що саме такий тип наукових центрів, які мають державний статус і складаються з розгалуженої мережі науково-дослідних установ, є оптимальною організаційною структурою науково-технічної сфери в розвинених країнах світу і гарантією їх успішного соціально-економічного розвитку.

На всіх етапах історичного поступу України розвиток нашої Академії був непростим, а подекуди й суперечливим чи навіть трагічним. Вона разом з країною пережила чимало політичних, економічних і соціальних поворотів. Але питання про доцільність її заснування 100 років тому та закладені принципи її діяльності ніколи не ставились під сумнів, а йшлося виключно про те, якою їй бути, щоб відповідати вимогам часу, напрямам і темпам розвитку світової науки, актуальним потребам економіки, безпеки й соціальної сфери суспільства.

Науковий історичний аналіз підтверджує той факт, що Академія у стислі строки успішно вирішувала складні завдання наукового і технічного забезпечення економіки

країни і сфер її суспільного життя, зокрема, у передвоєнний період, в роки війни з гітлерівською Німеччиною та післявоєнної відбудови і розвитку промислового та оборонного потенціалу. Вона домоглася світового авторитету і визнання рівня фундаментальних і прикладних досягнень в окремих напрямках природничих, технічних і соціогуманітарних наук, створила потужний науково-технічний потенціал, який дозволив перетворити вітчизняну науку в безпосередню продуктивну силу.

Варто згадати, що саме в Академії наук створювались адекватні вимогам часу організаційні та інфраструктурні форми діяльності, розвивалися нові механізми зв'язку науки з виробництвом. Це формування в 60-ті роки мережі дослідно-конструкторських підприємств, ініціювання починаючи з 70-х років цілеспрямованих фундаментальних досліджень, створення у 80-ті роки науково-інженерних центрів і міжвідомчих науково-технічних комплексів. Ці структури, по суті, були аналогами створених пізніше в західних країнах інтеграційних форм організації науки та інноваційної діяльності, на кшталт технологічних парків або бізнес-інкубаторів. Академія свого часу ініціювала затвердження великих комплексних науково-технічних програм в інтересах окремих галузей промисловості, енергетики, транспорту, сільського господарства, що дало можливість нашим ученим зробити вагомий внесок у вирішення актуальних проблем розвитку економіки країни.

Значна увага приділялась формуванню мережі академічних установ у різних регіонах України. З середини 60-х років Академією створено 6 регіональних наукових центрів, які виконують функції міжгалузевих органів координації наукової діяльності в регіонах. Окремо слід підкреслити й значну роль Академії, її інститутів та сотень науковців у подоланні трагічних наслідків Чорнобильської катастрофи, що сталася 26 квітня 1986 р.

Новий етап у житті Академії наук пов'язаний зі здобуттям Україною незалежності та утвердженням її як суверенної держави. На початку 90-х років вдалося на законодавчому рівні закріпити статус Академії як вищої наукової державної організації, зберегти і розвинути принципи її академічного самоврядування, здійснити структурну реорганізацію та переорієнтацію фундаментальних і прикладних досліджень на вирішення невідкладних завдань державотворення. В цей період було визначено нові наукові та науково-технічні пріоритети діяльності академічних установ, створено низку інститутів суспільного та гуманітарного профілю, подальшого розвитку набула регіональна структура Академії, суттєво розширилось міжнародне наукове співробітництво.

І нині Національна академія наук України залишається найпотужнішою і найпродуктивнішою вітчизняною науковою організацією. Цей висновок ґрунтується на достовірних статистичних даних (включно з бібліометричними) і експертних оцінках, зокрема зарубіжних. Саме така роль і місце НАН України у вітчизняному науковому просторі зазначені в звітних матеріалах аудиту наукової системи України, проведеного у 2016 р. експертами Європейського Союзу.

Проте в організаційному аспекті Академія, як і раніше, має залишатися сприйнятливою до розробки та імплементації сучасних конструктивних форм організації наукової діяльності та управління. Виходячи з цього постулату, в останні роки в НАН України було запроваджено нові форми організації та фінансування наукових досліджень. Так, набули розвитку програмно-цільові та конкурсні методи планування й здійснення науково-дослідних робіт і нині діє система загальноакадемічних цільових програм, програм наукових досліджень Відділень, конкурсних науково-технічних проектів, а також проектів за спільними конкурсами з міжнародними та іноземними організаціями.

Здійснюються кроки з інтеграції наукових досліджень та освітньої діяльності. В структурі Академії діють близько 10 спільних з Міністерством освіти і науки України установ, понад 300 спільних з університетами кафедр, прийнято рішення про утворення Київського академічного університету подвійного підпорядкування НАН України та МОН України.

В Академії існують різноманітні форми адресної підтримки молодих науковців і розробляються нові механізми такої підтримки, оскільки проблема залучення молоді до

академічних установ залишається вкрай складною і ще більше загострилася в останні роки. Розроблена і активно запроваджується нова методика оцінювання діяльності наукових установ НАН України, на основі якої планується проведення подальшої оптимізації мережі установ та їх внутрішньої структури.

Водночас з виконанням свого основного завдання – всебічного розвитку фундаментальних досліджень – Академія концентрує свої зусилля на вирішенні важливих проблем господарського комплексу, зокрема підвищення технічного рівня виробництва, технологічної модернізації його базових галузей. НАН України ініціювала розробку низки державних цільових науково-технічних програм, уклала та виконує угоди і програми співпраці з великими науково-виробничими підприємствами (конструкторськими бюро «Південне» та «Арсенал», державними підприємствами «Антонов» та «Івченко-Прогрес», організаціями Укроборонпрому).

Незважаючи на наявні труднощі, вчені Національної академії наук України продовжують досить плідно працювати і приносить значну користь своїй державі і народу. Можна назвати чимало факторів, що визначили стійкість і живучість Академії в непростих умовах її роботи. До них, безсумнівно, необхідно віднести самовіддану працю наших науковців, накопичений у попередні десятиліття «запас міцності», сформовані академічні традиції, сильні наукові колективи і школи, продуктивні зв'язки з науково-виробничою сферою та міжнародне наукове співробітництво. Водночас слід, насамперед, підкреслити правильність і життєдайність тих принципів організації і діяльності нашої Академії наук, які було розроблено і запроваджено 100 років тому Комісією зі створення Української академії наук на чолі з геніальним ученим і організатором науки В.І. Вернадським, а також висловити глибоку вдячність тим видатним науковцям, які очолювали і очолюють Національну академію наук України, за збереження і творчий розвиток цих принципів.

За свою столітню історію Національна академія наук України нагромадила величезний фактологічний матеріал, який вимагає осмислення та систематизації з наступним його викладенням або у вигляді текстуального історичного дослідження, що робилося неодноразово до цього випуском великих за обсягом томів, або у вигляді її хронології з коментарями, своєрідного анотованого хронологічного літопису. Цей другий шлях, альтернативний усталеному, і обрав авторський колектив відділу історії та соціології науки і техніки Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, створивши анотовану хронологію основних подій НАН України, коротку її історію в датах, фактах та особистостях, поєднавши хронікальний та аналітичний підходи. Це дало можливість дещо відійти від простої констатації подій і фактів, зробивши хронологію більш «живою» та підкріпленою посиланнями на першоджерела, що збільшує довіру до якості текстів і робить його справжнім довідково-інформаційним виданням.

Виходячи з певних критеріїв, було проведено селекцію подій і фактів та обрано ті ключові, які справили значний вплив на розвиток академічної науки та її структур. До реєстру таких подій і фактів увійшли фундаментальні ідеї та теорії, висунуті вченими Академії, їх відкриття, винаходи та унікальні науково-технічні розробки, постанови про створення академічних наукових установ та інші рішення, що сприяли розвитку НАН України, вибори до складу Академії, відзначення учених за їх наукові досягнення, сесії Загальних зборів Академії, наукові форуми, тощо. Чимало подій і фактів хронології супроводжується короткими анотаціями і коментарями, які розкривають їх зміст і значення.

У 2013 р. вийшло в світ підготовлене в такий спосіб видання «Національна академія наук України. 1918–2013. Хронологія». При його створенні широко використовувалися наукові статті та огляди, монографії, історичні матеріали, звіти НАН України, постанови Президії НАН України, архівні джерела, академічна періодика та ін. Слід відзначити й значну допомогу, яку надавали співробітникам відділу історії та соціології науки і техні-

ки академічні інститути та окремі науковці Академії. Все це дало можливість позбутися багатьох прогалин, що існували в попередніх дослідженнях історії Національної академії наук. На основі архівних документів і матеріалів у науковий обіг було введено чимало нових фактів та імен, уточнено багато дат, дано новий погляд на низку подій і процесів.

За роки своєї діяльності Академія досягла значних успіхів у багатьох галузях сучасної науки і техніки. Зроблено чимало відкриттів і винаходів, започатковано нові наукові й технічні напрями, висунуто багато теорій і концепцій, сформовано всесвітньовідомі наукові школи, створено унікальне обладнання та прилади, розроблено нові матеріали, речовини та препарати, видано чимало фундаментальних монографій, сформовано сучасний корпус академічної періодики. Створений потужний творчий кадровий потенціал Академії та матеріально-технічна база її установ, нові форми організації науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт давали і дають можливість виконувати дослідження і розробки в широкому тематичному спектрі та на високому науковому рівні.

Розпочавши свою діяльність з кількох інститутів, кабінетів і комісій, Академія нині налічує понад 150 наукових інститутів, у яких працює майже 30 тисяч співробітників, в тому числі 15,6 тис. дослідників, з них 2367 докторів і 6838 кандидатів наук.

Виданий Указ Президента України про відзначення 100-річчя від часу заснування Національної академії наук України та відповідні доручення Уряду свідчать про небайдужість влади до Академії, розуміння її ролі в прогресивних соціально-економічних перетвореннях та необхідності її належної фінансової підтримки, збереження академічних кадрів та науково-технічної бази як національного надбання.

Друге видання хронології НАН України також присвячується цій славетній даті. Воно є доповненим, виправленим і позбавленим тих недоліків, які існували в її першому виданні, загалом схвально сприйнятому науковою громадськістю.

Безумовно, і нове видання не буде вільне від майбутньої критики, оскільки воно є однією з перших спроб узагальнити і подати у концентрованому вигляді величезний та різноманітний матеріал академічного життя, хоч і підданий відбору в певних хронологічних рамках. Тому просимо читачів надсилати свої зауваження і пропозиції до Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, де вони будуть уважно вивчені і враховані при подальшій роботі.

Академік НАН України В.Л. Богданов

Передісторія НАН України

Будь-який історичний факт або подія мають свою передісторію, тобто той часовий проміжок, на якому формуються передумови для їх виникнення. Щодо НАН України, то її передісторія припадає на другу половину XIX – початок XX ст., коли закладалися підвалини української класичної науки, форми її організації, формувалися відповідні кадри.

Суттєві відмінності історичного розвитку України в складі Російської імперії від розвитку європейських країн, її провінційний статус, не сприяли проведенню в ній наукових досліджень і розбудові власної системи вищої освіти. Тому становлення науки в Україні з її базовими напрямками – математикою, фізикою, механікою, хімією та біологією розпочалося із запізненням більш ніж на два століття порівняно з Західною Європою, тобто тільки в другій половині XIX ст. Це стало можливим завдяки створенню Харківського (1805), Київського (1834) та Новоросійського в Одесі (1865) університетів, а згодом і вищих навчальних структур технічного профілю. Їх професори і викладачі поряд з викладанням розпочали згодом на кафедрах і в лабораторіях власне наукову діяльність.

Тому в другій половині XIX ст. розвиток науки в Україні, як і в Росії, був пов'язаний виключно з її вищою школою, передусім університетами (перші спеціалізовані наукові інститути в Росії та Україні створено тільки на початку XX ст.). Наукові дослідження тут відігравали другорядну роль, підпорядковуючись навчальному процесу, і мали в основному несистематичний і фрагментарний характер. Тобто наука була вузівською і розвивалася завдяки окремим уче-

ним-одинакам, деякі з яких зробили істотний внесок у світову скарбницю знань.

Наприкінці XIX ст. основними центрами наукової думки й проведення наукових досліджень на території нинішньої України були Львівський [1], Чернівецький, Харківський [2], Київський [3] та Новоросійський університети [4], Ніжинський історико-філологічний інститут, Харківський технологічний інститут, Львівський і Київський політехнічні інститути, Новоолександрійський інститут сільськогосподарства і лісівництва та Катеринославське вище гірниче училище.

Неабияку роль відігравали і наукові товариства – один з найцікавіших і водночас найменш досліджених феноменів науки і культури. В першій половині XIX ст. вони являли собою окремі угруповання діячів науки та освіти, що прагнули взаємного спілкування, обговорення наукових питань, наукових дискусій. Одними з перших в Україні були Філотехнічне товариство у Харкові (засновано 1810) і Товариство наук при Харківському університеті з двома відділеннями – природничим і словесним (1812). Пізніше почали створюватися товариства з точніше визначеною спеціалізацією, наприклад Товариство сільського господарства Південної Росії в Одесі (1828). Першим науковим товариством медичного профілю стало Товариство київських лікарів (1840), згодом виникли Одеське товариство лікарів (1849) і Харківське медичне товариство (1861). Першим науково-технічним товариством було Одеське товариство інженерів і техніків (1864).

Новою формою організації науки в другій половині XIX ст. стали з'їзди природознавців і лікарів. На першому

з'їзді у Петербурзі (1868) було вирішено створити товариства природознавців при університетах, чому сприяв новий університетський статут 1863 р., який надавав певну самостійність вищим навчальним закладам. Одними з перших створено такі товариства у Харкові (1869), Києві (1869) та Одесі (1870). В 1879 р засновано Харківське математичне товариство, 1889 р. – Київське фізико-математичне тощо.

У пореформений період створено також кілька товариств гуманітарного профілю – Історичне товариство Нестора літописця (1873) та Південно-західний відділ Російського географічного товариства (1873). В 1873 р. у Львові засновано Товариство ім. Т.Шевченка, головним чином, літературознавчого напрямку. Але спираючись на досвід західних країн і Росії, що вже мали свої академії або товариства, які об'єднували гуманітарні й природничі напрями, в 1892 р. це товариство трансформувалося в Наукове товариство ім. Т.Шевченка (НТШ) в складі трьох секцій – філологічної, історично-філософської та математично-природописно-лікарської.

Пробудження після 1905 р. демократичних тенденцій у різних верствах суспільства і підвищення інтересу до наукових знань зумовили появу значної кількості нових наукових товариств. Саме в цей час виникли Медичне товариство при Новоросійському університеті в Одесі (1904), Київське хірургічне товариство (1908), Хімічне товариство при Київському університеті (1910). З'явилися товариства любителів природи у Миколаєві (1907), Києві (1907), Харкові (1911), до яких, крім професорів університетів та інших навчальних закладів, входили також учителі гімназій і взагалі всі бажаючі. У 1907 р. засновано Українське наукове товариство в Києві

зі структурою, схожою на структуру НТШ [5, 6]. Ці два товариства М.С. Грушевський навіть називав «академіями в мініатюрі».

Наведена досить розгалужена мережа державних навчальних установ, а також самоврядних об'єднань (товариств) стала базою для розвитку наукових досліджень в Україні. Чимало їх професорів збагатили тогочасну науку вагомими результатами.

Істотний внесок у математику і механіку зробили вчені Харківського університету [7, 8]. Так, В.Г. Імшенецький розробив 1881 р. метод знаходження раціональних розв'язків лінійного диференціального рівняння, К.А. Андреев став одним із засновників вітчизняної проективної геометрії, але особливо яскравими особистостями були О.М. Ляпунов та його учень В.А. Стеклов. О.М. Ляпунов працював у Харківському університеті протягом 1885–1902 рр. Він створив тут строгу теорію стійкості рівноваги й руху механічних систем із скінченною кількістю параметрів, розвинув загальний метод розв'язання задач про стійкість, вперше довів існування фігур рівноваги однорідної і слабко неоднорідної рідини, близьких до сфери, а також фігур рівноваги повільно обертальної неоднорідної рідини при дуже загальних припущеннях щодо зміни густини з глибиною,

О.М. Ляпунов

В.А. Стеклов

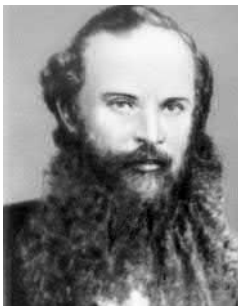
довів нестійкість рівноваги грушовидних форм. У математичних працях О.М. Ляпунова (також А. Пуанкаре) містилися основи математичного апарату, який Л.І. Мандельштам та його школа використали в 20–30-х роках ХХ ст. при побудові загальної теорії нелінійних коливань.

Праці В.А. Стеклова стосувалися головним чином математичної фізики, зокрема розв'язання основних задач теорії потенціалу, теорії теплопровідності, теорії пружності й гідродинаміки. Він дав повне обґрунтування розв'язків задачі про поширення тепла в неоднорідному стержні при заданих початкових і граничних умовах на його кінцях, а також задачі про коливання неоднорідної струни або стержня, вивів диференціальні рівняння руху твердого тіла в рідині при досить загальних припущеннях, розв'язав низку задач теорії пружності, зокрема задачі про рівновагу нескінченного тонкого стержня, пружних циліндричних тіл тощо. В.А. Стеклов відомий також як організатор науки, який чимало зробив для її розвитку в Росії у 20-х роках.

Досить потужна група математиків і механіків була у Київському університеті – М.Є. Ващенко-Захарченко, В.П. Єрмаков, Г.К. Суслов, І.Рахманінов, Б.Я. Букреєв та ін. [3]. У 1880р М.Є. Ващенко-Захарченко переклав і

видав «Початки» Евкліда, 1883 р. опублікував монографію «Історія математики», був одним з перших у Росії популяризаторів неевклідової геометрії, реформував викладання математики в університеті. В.П. Єрмаков відкрив 1870 р. нову ознаку збіжності нескінченних рядів, подав загальний метод інтегрування деякого диференціального рівняння в частинних похідних другого порядку, розробив теорію безпосереднього інтегрування системи канонічних рівнянь, розв'язав новим способом класичну задачу про брахістохрону. В галузі теорії функцій, геометрії, варіаційного числення плідно працював Б.Я. Букреєв, який перший у Росії дослідив 1889 р. фуксові функції. Праці Г.К. Суслова стосувалися в основному аналітичної механіки. Він вивчав можливі переміщення для систем із зв'язками найзагальнішого вигляду, поширив принцип Гамільтона–Остроградського на неголономні системи. Свої дослідження узагальнив у двотомній праці «Основи аналітичної механіки» (1900–1902).

В галузі теоретичної і прикладної механіки фундаментальні результати одержав В.М. Лігін, який в 1873–1895 рр. викладав у Новоросійському університеті [4]. Суттєвий внесок у механіку та організацію вищої технічної освіти зробив В.Л. Кирпичов, який був першим ректором Харківського тех-

В.П. Єрмаков

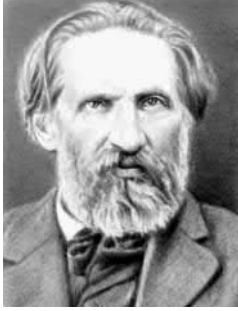
Г.К. Суслов

Б.Я. Букреєв

В.М. Лігін

В.Л. Кирпичов

М.Ф. Хандриков

М.П. Авенаріус

М.М. Шіллер

нологічного (1885–1898) і Київського політехнічного (1898–1902) інститутів. Він створив учення про подібність, широко використовував теорему взаємності в опорі матеріалів, значно спростив метод розрахунку різних статично невизначених конструкцій [8].

Серед українських астрономів другої половини ХІХ ст. слід згадати професора Київського університету М.Ф. Хандрикова, що працював в галузі теоретичної астрономії, розробляючи теорію руху планет і комет [9].

Фізику в Київському університеті представляли М.П. Авенаріус і М.М. Шіллер [10, 11]. Саме від них почався новий етап її розвитку в університеті – етап наукового дослідження. М.П. Авенаріус перший показав, що у критичній точці прихована теплота випаровування дорівнює нулеві, запропонував новий метод визначення критичної температури і одержав критичні температури для низки рідин. Він зі своїми учнями одержав важливі результати у галузі критичного стану речовини. Протягом 1875–1889 рр. вони визначили багато критичних значень для великої кількості речовин, які ввійшли в основний фонд фізичних величин і надовго залишалися незмінними. Зокрема, в 1885 р. О.І. Надеждин новим методом (згодом названим його ім'ям) виконав пряме визначення критичної температури води.

Після М.П. Авенаріуса кафедрою фізики протягом 1890–1903 рр. завідував М.М. Шіллер – фізик-теоретик широкого профілю. У 1874 р. він розробив метод визначення діелектричної проникності в змінних полях і перевіряв справедливість максвеллівського співвідношення між діелектричною проникністю і показником заломлення речовини. М.М. Шіллер одним з перших серед вітчизняних фізиків застосував 1879 р. закони термодинаміки до вивчення стану пружного тіла. Вивчаючи пружність насичених газів, він теоретично довів, що кривина поверхні рідини відіграє роль додаткової сили, і пружність насиченої рідини змінюється залежно від характеру дії, додатково прикладеної до поверхні рідини, над якою досліджується пружність насиченої пари (закон Томсона – Шіллера). Поряд з оригінальними дослідженнями окремих наукових проблем М.М. Шіллер присвятив чимало праць аналізу основних понять і законів фізики, здебільшого термодинаміки.

Протягом 1871–1893 рр. у Новоросійському університеті працював М.О. Умов [4, 11]. У 1873–1874 рр. він запровадив поняття про швидкість і напрям руху енергії, про потік енергії та її густину (раніше за англійця Дж.Пойнтінга), подав диференціальні рівняння руху енергії в пружному

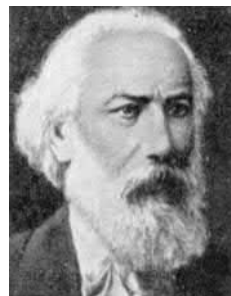
М.О. Умов

М.Д. Пильчиков

Ф.Н. Шведов

М.М. Бекетов

твердому тілі й рідині, сформулював теорему, що пов'язує потік механічної енергії через площадку, тиск, якого вона зазнає, і швидкість її руху (теорема Умова). Він перший застосував закон збереження енергії до хвильових процесів, показавши, що поширення хвиль пов'язано з перенесенням енергії, і подавши його нове формулювання. Ці ідеї М.О. Умова випереджали рівень тогочасної науки і здавалися його сучасникам не тільки новими, але й спірними і навіть фантастичними; минуло чимало часу, поки вони стали загальноновизнаними.

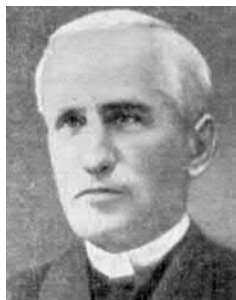
На кафедрі фізики Харківського університету в 1880–1894 рр. працював фізик М.Д. Пильчиков [2, 11]. Він підтвердив 1883 р. існування магнітних аномалій в районі Курська, відкритих 1874 р., і висловив правильні думки щодо їх природи. В 1892 р. експериментально підтвердив теорію розсіяння світла Релея. Перейшовши до Новоросійського університету, М.Д. Пильчиков висунув тут низку ідей у галузі бездротової телеграфії і радіозв'язку, зокрема розробив 1898 р. керовані по радіо механізми. Ці дослідження він продовжив у Харківському технологічному інституті [10].

Ф.Н. Шведов (Новоросійський університет) перший спостерігав 1889 р. пружність форми та аномалію в'язкості колоїдних розчинів, вивчав про-

цес релаксації напруг у колоїдах, вивів рівняння в'язкопластичної течії речовини (рівняння Шведова). Він є засновником нового наукового напрямку – реології дисперсних систем [10, 11] та організатором Фізико-хімічного інституту (1902) при університеті, а 1906 р. – і Фізичного.

Ще в 1861 р. професор Львівського університету Ю. Планер фактично одержав рідкі кристали, однак не зрозумів явища, яке спостерігав, і подальших досліджень не проводив [12]. Перевірив рідкі кристали в 1888 р. австрійський ботанік Ф. Рейніцер. Слід сказати і про наукові розробки І.П. Пулюя, вихідця з України, який, працюючи у Відні та Празі, підтримував тісний зв'язок з Україною. Незалежно від В.К. Рентгена він відкрив Х-промені (рентгенівські промені) і дослідив їх властивості [11, 13].

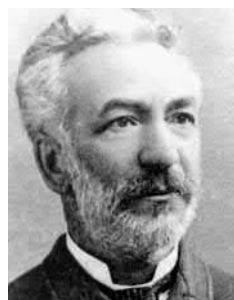
Значний внесок у розвиток хімії зробили вчені Харківського університету. Протягом 30 років (1855–1886) тут працював видатний учений і талановитий педагог М.М. Бекетов, який істотно змінив постановку хімічної освіти, зокрема ініціював 1865 р. організацію фізико-хімічного відділення та спеціалізацію з фізичної хімії, розпочавши в 1860 р. вперше викладання цієї дисципліни читанням курсу «Відношення фізичних і хімічних явищ між собою», що становив першу систематизацію

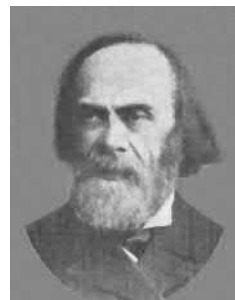
К.М. Фефілактів

М.І. Андрусов

О.Я. Данилевський

Л.С. Ценковський

фактів і законів фізичної хімії. Він видав 1886 р. перший підручник з фізичної хімії і був одним із засновників її як науки [14]. У праці «Дослідження над явищами витиснення одних елементів іншими» (1865) М.М. Бекетов розв'язав чимало питань, важливих для формування уявлень про хімічну спорідненість. Відкривши здатність алюмінію відновлювати метали з окислів, він започаткував алюмотермію — один з важливих методів одержання хімічно активних і високочистих металів. Останні дослідження близько підвели його до формулювання закону діючих мас. М.М. Бекетову належить ідея про зв'язок будови речовини з її властивостями. Важливе значення мали його термохімічні дослідження. Він виховав чимало талановитих хіміків, його діяльність стимулювала розвиток хімії в Україні.

У Харкові О.П. Ельтеков встановив 1877 р. правило, за яким спирти, що мають гідроксильну групу у вуглецю з подвійним зв'язком, необоротно перетворюються на ізомерні граничні альдегіди і кетони (правило Ельтекова), відкрив 1878 р. реакцію їх одержання [15].

Відомим ученим у галузі органічної хімії був професор Київського університету П.П. Алексєєв [3, 16]. Основні його праці стосувалися хімії азосполук і сприяли виділенню останніх в

окремий клас речовин. Він розробив 1867 р. метод відновлення нітросполук цинковим пилом у слабколужному спиртовому розчині, який широко використовувався для одержання гідроазотсполук. Експериментальні дослідження П.П. Алексєєва сприяли розвитку теорії хімічної будови органічних сполук Бутлерова. Він був одним із засновників Російського фізико-хімічного товариства (1868).

Значний внесок у розвиток органічної хімії зробив також професор кафедри хімічної технології університету М.А. Бунге [3, 17]. Він започаткував 1868 р. дослідження нітросполук, запропонувавши для них найраціональнішу формулу й визначивши їх місце серед хімічних сполук; його монографія «Про нітросполук» мала велике значення для хімії азотвмісних сполук. М.А. Бунге перший довів 1870 р. тотожність електрохімічної поведінки при електролізі органічних і неорганічних аніонів. При лабораторії технічної хімії університету він 1873 р. заснував першу в Росії контрольну станцію для випробування світільного газу, 1885 р. — лабораторію для випробування води.

Помітну роль у геологічній науці в цей період відігравали вчені Київського університету К.М. Фефілактів — засновник сучасної стратиграфії та його учень П.А. Тутковський, який

С.Г. Навашин

І.І. Мечников

О.Я. Ковалевський

В.В. Докучаєв

застосував новий мікропалеонтологічний метод дослідження осадових порід. Новий етап у розвитку стратиграфії розпочався роботами М.І. Андрусова. Важливе теоретичне і практичне значення мали дослідження геологів Харківського університету. Н.Д. Борисяк перший обґрунтував можливість поширення кам'яного вугілля за межами Донбасу, І.Ф. Леваківський вивчав пермські відклади Донбасу і кристалічні породи вздовж Дніпра.

Розвиток біологічних наук кінця XIX ст. пов'язаний з рядом всесвітньовідомих учених, що працювали в Україні [18]. У Харківському університеті викладав О.Я. Данилевський, який сформулював тут оригінальну теорію будови білка і був одним з тих, хто закладав основи вітчизняної біохімії. Роботи В.І. Палладіна, проведені у цей період, лягли в основу створеної ним теорії дихання рослин як сукупності ферментативних процесів. Л.С. Ценковський організував першу в Росії мікробіологічну лабораторію і винайшов оригінальний метод виготовлення вакцини проти сибірки.

Фундаментальні дослідження в галузі мікробіології проводилися також у Київському університеті [3, 18]. Г.М. Мінх і В.К. Високович розробляли методи боротьби з холерою й чумою, О.Д. Павловський винайшов оригінальну протидифтерійну сиро-

ватку, В.В. Підвисоцький досліджував шляхи поширення інфекційних хвороб. У галузі ембріології рослин відкриття світового значення зробив С.Г.Навашин, який вперше описав 1898 р. явище подвійного запліднення у покритонасінних рослин. У Новоросійському університеті І.І. Мечников виконав дослідження внутрішньоклітинного травлення, що стали основою для створення теорії імунітету. Він і О.Я. Ковалевський довели єдність розвитку різних груп тваринного світу і стали засновниками еволюційної ембріології. У Новоросійському університеті також працював І.М. Сеченов. Ф.Каменський відкрив явище мікоризи, яка має велике значення в житті рослин [4, 18].

Плідно розвивалася в Україні в цей період сільськогосподарська наука. У Новоалександрійському інституті сільського господарства і лісівництва В.В. Докучаєв, який був протягом 1892–1895 рр. його директором, відкрив першу в світі кафедру генетичного ґрунтознавства, де розроблялося вчення про ґрунт. Значний внесок у розвиток вітчизняного садівництва вніс Л.П. Симиренко, який у Млієві на Київщині (нині Черкащина) заклав 1887 р. перший в Європі помологічний розплідник і маточний сад [18].

Багато наукових біологічних розробок проводилось у товариствах,

де наукова діяльність поєднувалась з науково-організаційною. Завдяки їх зусиллям відкрито Севастопольську біостанцію, пастерівські станції в Одесі, Харкові та Києві для проведення щеплень проти сказу, аналітичні лабораторії для перевірки якості харчових продуктів.

Розвиток промисловості на територіях України у XIX ст. посилив вимоги до технічних наук. І.Рахманінов (Київський університет) досліджував питання теорії відносного руху, важливі для розрахунків гідравлічних машин, В.М.Лігін (Новоросійський університет) займався теоретичною та прикладною кінематикою механізмів, М.М. Бекетов започаткував металургію спеціальних сплавів. Після відкриття в кінці XIX ст. вищих технічних навчальних закладів стали активно розроблятися теоретичні основи технічних дисциплін. В.Л. Кирпичов, який відіграв важливу роль в організації Київського політехнічного і Харківського технологічного інститутів, плідно працював у галузі будівельної механіки, опору матеріалів, теорії механізмів.

Прискорення розвитку промисловості в Росії стримувалося гострим дефіцитом металу, значна кількість якого ввозилася з-за кордону. В кінці 60-х років у Донецькому басейні знайдено значні поклади залізної руди, що сприяло виникненню у цьому регіоні низки металургійних підприємств. Наукові розробки в галузі чорної металургії почали проводитися в лабораторіях Харківського технологічного і Київського політехнічного інститутів. У Харківському технологічному інституті А. Мевіус розпочав систематичні дослідження в галузі ливарного виробництва, які мали значення для розвитку гірничо-металургійної промисловості Донбасу. В цьому ж інституті К.О.Зворікін закладав основи науки про рі-

С.М. Реформатський

М.М. Бенардос

зання металів, а П.Мухачов розробляв проблеми паровозобудування, техніки і технології ковальської справи [19]. В кінці 90-х років М.М. Бенардос розробив метод зварювання вугільним електродом і почав впроваджувати його у залізничних майстернях під Києвом [20].

Центром розвитку цукрової промисловості стало Київське відділення Російського технічного товариства, відкрите 1871 р. При ньому було створено спеціальну лабораторію для виконання досліджень за заявками заводів, відкрито перший вітчизняний середній технічний навчальний заклад для підготовки майстрів цукрового виробництва.

На початку XX ст. чимало українських учених стояли на передових рубежах світової науки. В галузі математики значну роль почала відігравати алгебраїчна школа Д.О. Граве (Київський університет), з якої вийшли О.Ю. Шмідт, Б.М. Делоне, М.Г. Чеботарьов та ін. [7]. Плідно працював у теорії алгебраїчних функцій і теорії інтегрування диференціальних рівнянь в частинних похідних професор Київського університету Г.В. Пфейффер. Він установив нову класифікацію простих точок алгебраїчних поверхонь, істотно розширив і удосконалив відомі методи інтегрування. У цьому ж університеті глибокі результати в

галузі неголономної механіки та окремих проблем математики одержав П.В. Воронець, який запропонував новий метод побудови рівнянь руху неголономних систем, розробив методи безпосереднього інтегрування рівняння Лагранжа другого роду та інтегрування рівняння Гамільтона – Остроградського.

У Харківському університеті Д.М. Синцов розвинув теорію конексів, С.Н. Бернштейн започаткував конструктивну теорію функцій і розгорнув широкі дослідження в галузі теорії ймовірностей, зокрема запровадив 1911 р. нерівність, що дає можливість замінити степеневу оцінку ймовірності значних відхилень експоненційною спадною (нерівність Бернштейна) і виконав 1917 р. першу аксіоматичну побудову теорії ймовірностей.

В Новоросійському університеті І.В. Слешинський обґрунтував метод найменших квадратів і розпочав систематичне дослідження з порівняно нової тоді дисципліни – математичної логіки [4, 7]. Він виховав чимало математиків (В.Ф. Каган, В.Ціммерман, С.Й. Шатуновський та ін.), які невдовзі стали відомими.

Питання механіки в цей період почали активно опрацьовуватися у технічних вузах [8]. Вагомі результати з опору матеріалів і теорії пружності одержав професор Київського політехнічного інституту С.П. Тимошенко, який викладав тут у 1907–1911 рр. та 1918–1920 рр. і розробив загальний метод визначення критичних стискувальних сил для тонких пластин з різними граничними умовами, що широко використовувався при проектуванні великих російських лінійних кораблів. У 1907–1910 рр. він опублікував низку праць, присвячених застосуванню енергетичного методу в дослідженнях пружних деформацій однорідних і

ґраткових стержнів, пластин і циліндричних оболонки. Значний цикл його праць присвячено проблемам коливань та удару деформованих стержнів. У теорію коливань увійшло поняття «балка Тимошенка», його результати широко використовувалися при проектуванні різних інженерних споруд і в промислових розробках [21].

Ще один професор Київського політехнічного інституту К.К. Симінський був відомий своїми працями в галузі теорії міцності, стійкості й втоми металевих і дерев'яних конструкцій, а молодий викладач цього інституту О.М. Динник вперше визначив 1909 р. контактні напруження при зсуві [22]. Професор Катеринославського вищого гірничого училища Я.І. Грдина сформулював (1910–1912) основні теореми динаміки живих організмів, ставши засновником цього розділу теоретичної механіки, вперше звернувши увагу на аналогію між технічними і біологічними системами.

Фізичну науку представляли як вчені, про яких йшлося вище (М.М. Шіллер, М.Д. Пильчиков, Ф.Н. Шведов та ін.), так і нова генерація (М.Смолуховський, Д.А. Рожанський, Л.Й. Кордиш, Й.Й. Косоногов, Ч.Бялробжеський, Г.Г. Де-Метц та ін. [10, 11]. У 1898–1913 рр. у Львівському університеті М.Смолуховський виконав свої основоположні праці з статистичної фізики. Його дослідження з броунівського руху та з питань межі застосування другого початку термодинаміки обґрунтовували й розвивали ідеї Л. Больцмана. Виходячи з кінетичного закону розподілу енергії, М.Смолуховський створив у 1905–1906 рр. (незалежно від А.Ейнштейна) теорію броунівського руху, яка доводила справедливість кінетичної теорії теплоти та її висновків і сприяла її остаточному утвердженню. Він вста-

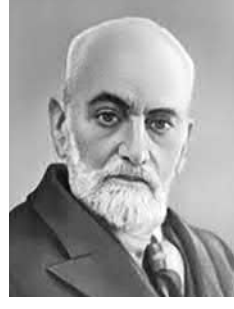

М. Смолуховський

О.П. Грузинцев

П.Г Мелікшвілі

Є.С. Бурксер

новив закони флуктуації рівноважних станів у молекулярних системах, які використав для обґрунтування обмеженості трактування Р.Клазіусом другого початку термодинаміки. Його теорія дала можливість визначати час, через який настає новий аномальний стан системи, отже завдала серйозного удару гіпотезі «теплової смерті» Всесвіту. В 1908 р. на основі теорії флуктуацій він побудував теорію критичної опалесценції, ще в 1898 р. теоретично обґрунтував явище температурного стрибка на межі «газ – тверде тіло», що було досить сильним аргументом на користь молекулярної кінетики.

Ч. Бялобжеський, який закінчив Київський університет і працював у ньому до 1919 р., вивчаючи роль тиску випромінювання у внутрішній рівновазі зір, вперше висловив 1913 р. ідею про променисте перенесення енергії в зорях.

В 1881–1919 рр. у Харківському університеті плідно працював О.П. Грузинцев, праці якого стосувалися електромагнетної теорії світла, радіофізики та термодинаміки. Йому належить пріоритет у дослідженні іскрового розряду при високих потенціалах. У Харківському університеті започаткував роботи з радіофізики і виховав перші кадри українських учених у цій галузі Д.А.Рожанський. В 1910 р. він розробив методи осцилографування швидкоплинних електричних процесів.

Тут Д.А. Рожанський висунув ідею магнетронного генератора, реалізовану згодом його учнями А.О.Слущкіним і Д.С. Штейнбергом [23].

Серед українських астрономів початку ХХ ст. слід згадати О.Я. Орлова (Одеська обсерваторія), який започаткував в Україні роботи, пов'язані з організацією спостережень за припливними деформаціями Землі, і заклав традиції класичних астрономічних досліджень, а також В.Г. Фесенкова (Харківський університет), який вперше 1914 р. виконав фотометричне дослідження зодіакального світла, одержавши дані щодо розподілу міжпланетного пилу [9].

Значним внеском у хімію стали роботи П.Г. Мелікшвілі та його учня Л.В. Писаржевського (Новоросійський університет) у галузі перекисів і надкислот. Вони знайшли, що перекисні неорганічні сполуки і надкислоти містять групу атомів кисню, характерну для перекису водню (1889), і встановили (1897) будову перекисів металів. В Одесі Є.С. Бурксер створив 1910 р. першу в Росії радіологічну лабораторію і розпочав дослідження радіоактивності мінеральних вод і гірських порід.

Винятково важливу роль в утвердженні й розвитку електронних уявлень в хімії відіграли дослідження Л.В. Писаржевським електропровідності водних і неводних розчинів, розпо-

чаті ним 1914 р. у Катеринославському вищому гірничому училищі. Тут він заклав основи електронної теорії окисновідновлювальних реакцій, побудував теорію гальванічного елемента, що враховувала термодинамічну рівновагу між іонами та електронами в металі та їх сольватами в розчині й пояснювала походження електродних потенціалів і природу електролітичної пружності розчинення металів [14].

Електрохімією неводних розчинів займався В.О. Плотников у Київському політехнічному інституті, який пояснив 1908 р. іонізацію розчину електролітичною відповідністю між розчиненою речовиною і розчинником, висунув 1913 р. оригінальну гіпотезу електрохімічного резонансу, довів 1916 р. існування комплексів у неводних розчинах [14].

А.В. Думанський організував 1904 р. у Київському політехнічному інституті першу в Україні лабораторію колоїдної хімії, де провів важливі дослідження в галузі неорганічних колоїдів, вперше застосував 1907 р. ультрацентрифугування для визначення розмірів колоїдних частинок. Пізніше він став засновником вітчизняної колоїдної хімії. У цьому ж інституті В.Г. Шапошников досліджував 1904 р. кольоровість, будову і таутометрію барвників.

В 1899–1906 рр. професором хімії Київського політехнічного інституту і в 1902–1904 рр. його ректором був М.І. Коновалов, який згуртував тут велику групу учнів, з ними встановив основні закономірності реакції нітрування. Він одержав численні нітросполуки й продукти їх відновлення в хімічно чистому вигляді і вивчив їх фізичні й хімічні властивості, зокрема запропонував метод відновлення нітросполук і синтезував понад 50 амінів, одержав оксини, з'ясував умови перетворення нітросполук в

альдегіди й кетони, здобувши понад 200 нових солей і вивчивши їх фізико-хімічні властивості. Встановлені ним закономірності при нітруванні різних граничних вуглеводнів дали можливість розв'язати чимало проблем органічної хімії [16].

Непересічний внесок в органічну хімію зробив професор Київського університету С.М. Реформатський, який запропонував метод синтезу β -окси кислот із застосуванням цинкорганічних сполук (реакція Реформатського), що значно розширив можливості синтезу складних природних сполук. С.М. Реформатський виховав багато вітчизняних учених, його підручник «Початковий курс органічної хімії» витримав 17 перевидань [16].

О.В. Сперанський (Київський університет) встановив, що закони, властиві поведінці рідких розчинів, поширюються і на тверді. Роботи В.Ф. Тимофєєва (Харківський університет) по вивченню природи неводних розчинів сприяли підтвердженню їх хімічної теорії [14].

У геології вагомі дослідження провів М.І. Андрусов (Київський університет). Він розробив стратиграфічну схему неогенових морських відкладів, заклав основи вітчизняної палеоекології, встановив наявність сірководневого зараження глибинних водних зон Чорного моря [3]. Важливою рисою геології ХХ ст. стало розуміння необхідності її взаємодії з суміжними науками – фізикою, хімією, біологією. Перші кроки у досягненні такої інтеграції зробив В.І. Вернадський. У 1916 р., живучи в Україні під Полтавою, він почав систематизувати свої роздуми про роль живої речовини у геохімічних процесах і 1917 р. остаточно сформулював концепції живої речовини та біосфери, започаткувавши тим самим нову дисципліну – біогеохімію.

У розглядуваний період в Україні дістали поширення ідеї еволюціонізму [18]. В Київському університеті О.М. Євєрцов створив вчення про співвідношення онто- і філогенезу (1910), І.І. Шмальгаузен розробив оригінальні положення про шляхи і фактори еволюції. М.Г. Холодний – автор гормональної теорії тропізмів – підтвердив висновок Ч.Дарвіна про локалізацію геотропічної чутливості у кінчику кореня. Продовжуючи роботу, розпочату в Київському університеті, на кафедрі ботаніки Новоолександрійського інституту сільського господарства і лісівництва, М.В. Цингер провів перші вітчизняні дослідження з біосистематики, підтвердивши тезу Ч.Дарвіна щодо кореляції корисних і нейтральних ознак. У Харківському університеті В.С. Гулевич, вивчаючи склад м'язевої тканини, відкрив невідомі раніше екстрактивні речовини і встановив їх хімічний склад. У харківській період своєї діяльності А.М. Краснов заклали основи вітчизняної геоботаніки. На агрономічному факультеті Київського політехнічного інституту Є.П. Вотчал організував ботанічну лабораторію, де з учнями одержав низку вагомих результатів у галузі фізіології та анатомії рослин.

Чималий внесок у розвиток біологічних наук зробили наукові товариства. Завдяки зусиллям Київського товариства любителів природи 1908 р. відкрито Дніпровську біологічну станцію, а силами Товариства природознавців при Харківському університеті організовано 1914 р. Донецьку біологічну станцію. Активну природоохоронну діяльність розгорнув В.І. Талієв у заснованому ним Харківському товаристві любителів природи. Експедиції для вивчення рослинності різних районів України, організовані Й.К. Пачоським, фінансувало Київське товариство природознавців.

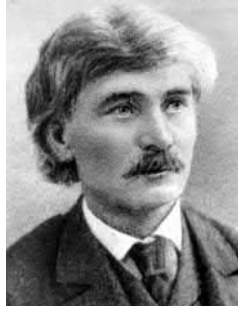
Дослідження в галузі технічних наук продовжували в цей період активно розвиватися в технічних вузах. У Київському політехнічному інституті працював В.П. Іжевський, роботи якого стосувалися доменного виробництва, електрометалургії, термічної обробки металів. У цьому ж інституті широко розгорнулися дослідження в галузі опору матеріалів (С.П. Тимошенко, К.К. Симінський) [22]. Праці Є.О. Патона в цей період були присвячені проблемам мостобудування [24]. У Катеринославському вищому гірничому училищі працювали такі відомі спеціалісти, як М.О. Павлов, що розробляв теорію доменного процесу, і П.Г. Рубін, який досліджував металургію чавуну і технологію твердого палива. На Юзівському заводі розвивав доменну справу М.К. Курако [25].

У дореволюційній Росії існувало кілька авіаційних центрів, зокрема в Києві та Одесі. Для розвитку авіаційної справи чимало зробив М.Б. Делоне, який очолював повітроплавну секцію при механічному гуртку в Київському політехнічному інституті. Один з його учнів, згодом видатний авіаконструктор І.І. Сікорський, побудував 1913 р. перші багатомоторні літаки «Руський витязь» та «Ілля Муромець». Також у Києві свій моноплан побудував Ф.Ф. Терещенко. В Полтаві (1914–1915), а потім у Києві (1918–1919) почав розробляти теорію космічного польоту Ю.В. Кондратюк (Шаргей) – один з піонерів космонавтики [25].

На відміну від природничих наук розвиток суспільствознавства і гуманітарного знання в Україні гальмувався як царською цензурою, так і заборонами українського друкованого слова Емським указом 1876 р. Центрами проведення досліджень в галузі гуманітарних наук були університе-

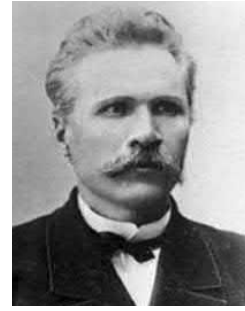
М.І. Костомаров

В.Б. Антонович

М.П. Драгоманов

Д.І. Яворницький

ти. Навколо їх провідних викладачів утворювалися різноманітні культурно-дослідницькі товариства, головним чином історико-етнографічного і краєзнавчого спрямування. Навіть за умов царату їх члени зробили чимало у справі вивчення народного життя й минулого українського народу, хоч друкувати свої розвідки могли тільки російською.

Розвиток українських гуманітарних наук ще від часів Кирило-Мефодіївського братства був органічно пов'язаний з національним рухом, усвідомлювався як його невід'ємна частина. Тому не дивно, що на чолі останнього стояли такі видатні українські вчені-гуманітарії, як М.І. Костомаров, В.Б. Антонович, М.П. Драгоманов, І.Я. Франко і М.С. Грушевський. До того ж актуальність боротьби за національно-культурну спадщину, рідну мову і власну літературу стимулювала широкий громадський інтерес до українознавчих студій.

Розвиток українознавства в контексті боротьби за національно-культурне, а згодом і національно-державне самовизначення зумовлював особливо сумлінне ставлення дослідників до корпусу історичних, етнографічних і лінгвістично-літературознавчих дисциплін. Це впливало з необхідності обґрунтування окремішності українського народу в його по-

передньому розвитку, своєрідності його господарських, культурних, побутових рис, самобутності й самостійного розвитку його мови та національної літератури. З цим, зрозуміло, пов'язувались дослідження в таких суміжних науках, як археологія, антропологія, історія права, всесвітня історія, історія культури.

Особливо значними були здобутки в галузі національної історії. Традиції української історіографії беруть початок ще з козацьких літописів, узагальнених (разом з іншими історичними документами українського, російського, польського походження) у першій половині ХІХ ст. у таких працях з історії України, як «Історія Русів» невідомого автора, «Історія Малої Росії» Д.М. Бантиша-Каменського та п'яти томної «Історії Малоросії» М.А. Маркевича [26]. Подальший розвиток української історіографії пов'язується перш за все з іменем М.І. Костомарова, який у своїх численних працях подав історію України переважно у життєписах її провідних діячів.

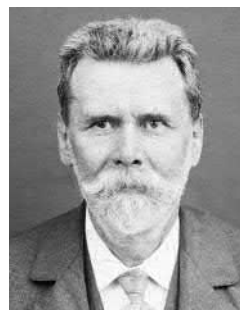
Новий її етап розпочинається діяльністю В.Б. Антоновича, який завідував кафедрою історії Київського університету, та його численних учнів. Заслугою В.Б. Антоновича було використання в дослідницькій праці передових на той час методів джерелознавства, що відкривало можливість всебічно вико-

ристовувати різноманітні архівні документи минулих часів, роботу по збору й публікації яких поставив на належний рівень ще М.І. Костомаров. У своїх численних працях з історії станів, міст, економіки, церкви в Україні В.Б. Антонович, як згодом і його учні, широко використовував комплексний метод, узагальнюючи дані писемних, археологічних, етнографічних та інших джерел [27]. Протягом останніх двох десятиліть XIX ст. учні В.Б. Антоновича обіймали майже всі історичні кафедри в українських університетах: Д.І. Багалій, відомий дослідник Слобожанщини [28] – у Харківському, П.В. Голубовський та М.В. Довнар-Запольський – у Київському, І.А. Линниченко – в Новоросійському, М.С. Грушевський – у Львівському [32]. Ученицею В.Б. Антоновича вважала себе О.Я. Єфименко, авторка двотомної «Історії українського народу» (1906), в якій українська історія подавалася в аспекті органічного саморозвитку народного життя [22]. З близьких методологічних позицій, з урахуванням досягнень західноєвропейського позитивістського еволюціонізму написано і фундаментальну «Історію України–Руси» М.С. Грушевського, переважна більшість томів якої вийшла друком протягом 1898–1909 років [30]. Видатним досягненням української науки кінця XIX ст. була і тритомна «Історія запорозьких козаків» Д.І. Яворницького (1892–1897) [31].

Крім власне історичних студій, в Україні на межі XIX–XX ст. значного розвитку набувають інші науки історичного циклу, насамперед археологія. Перш за все тут необхідно згадати узагальнююче дослідження «Давні мешканці Середнього Придніпров'я і їх культура у доісторичні часи» (1913) видатного київського археолога В.В. Хвойка, який відкрив основні

В.В. Хвойка

Ф.К. Вовк

культури первісного населення Лісостепової України [32]. У ній на засадах еволюціонізму дається широка панорама господарського і культурного поступу давнього населення зазначених територій від пізнього палеоліту до часів, що безпосередньо передували виникненню Київської Русі. Ця праця разом з дослідженнями інших археологів, які вивчали культуру найдавнішого населення території України (І.Є. Забелін, М.І. Веселовський, О.А. Спіцин, Б.В. Фармаковський, В.О. Городцов), дозволяла реконструювати давнє, дописемне минуле історичних предків українського народу та їх найближчих сусідів. Чималий внесок у цю справу робили й дослідження провідного українського антрополога Ф.К. Вовка.

Завдяки плідній діяльності українських істориків, археологів та антропологів на початку XX ст. не тільки у цілому, а значною мірою навіть в деталях було відтворено історію українського народу, його культури й соціально-політичних інституцій в органічному зв'язку як з історією сусідніх народів, передусім російського і польського, так і з безпосередніми його історичними предками – русичами Київської Русі. Водночас було ретельно вивчено, переважно за даними писемних джерел, історію південних та південно-західних земель Київської

Русі та на основі археологічних досліджень накреслено етапи розвитку давнього населення України від часів кам'яного віку.

В органічному зв'язку з блоком історичних дисциплін розвивалася також українська етнографія, започаткована ще в першій половині XIX ст., коли вийшли друком такі праці, як «Опис весільних українських простонародних обрядів» Г.І. Калиновського та «Записки про Малоросію, її жителів та виробництва» Я.М. Марковича, «Українські народні пісні» М.О. Максимовича. У другій половині XIX ст., особливо силами Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, в Україні проводяться широкі етнографічні дослідження й збирання пам'яток фольклору, в яких брали участь такі дослідники, як П.П. Чубинський, П.Г. Житецький, Т.Р. Рильський, а також В.Б. Антонович, М.П. Драгоманов, Ф.К. Вовк, Д.І. Яворницький та ін. Їхні праці свідчили про самобутність життя українського народу, його мови й творчості.

Особливу увагу українські гуманітарії приділяли вивченню народного фольклору й національної мови, яскравим прикладом цього є «Історичні пісні українського народу» В.Б. Антоновича та М.П. Драгоманова. Діапазон мовознавчих досліджень сягав від емпіричної історико-етнографічної фольклористики до справжньої філософії мови О.О. Потебні, лінгвістичні праці якого набагато випередили науковий рівень свого часу. Особливий інтерес становить його книга «Думка і мова» (1862), в якій він першим з вітчизняних дослідників дав аналіз зв'язку між мовою і мисленням [33]. Питання української мови висвітлювали в своїх працях також такі вчені, як П.Г. Житецький, К.П. Михаль-

Б.Д. Грінченко

П.Г. Житецький

чук, І.Я. Франко, А.Ю. Кримський, В.П. Науменко, Є.К. Тимченко. Наслідком лексикографічних студій стала серія словників, зокрема «Словарь російсько-український» М. Уманця та А. Спілки (1893–1898) та «Словарь української мови» за редакцією Б.Д. Грінченка (1907–1909).

Найтісніше з лінгвістикою було пов'язано українське літературознавство. Його проблемами цікавилися вже письменники першої половини XIX ст. – І.П. Котляревський, П.П. Гулак-Артемівський, Г.Ф. Квітка-Основ'яненко та ін., а пізніше, вже на вищому науково-професійному рівні такі діячі культури, як М.С. Шашкевич, Я.Ф. Головацький та І.М. Вагилевич у Галичині, М.О. Максимович, М.І. Костомаров і І.І. Срезневський у Подніпров'ї.

Починаючи від М.І. Драгоманова та І.Я. Франка, українське літературознавство сягає загальноєвропейського рівня, набуваючи дальшого поглиблення у працях таких вчених, як А.Ю. Кримський, М.С. Грушевський, М.П. Дашкевич, О.М. Огоновський, В.П. Науменко та ін. [34, 35]. Наслідками цих студій стали такі узагальнюючі праці, як «Нариси з історії української літератури XVII–XVIII ст.» М.І. Петрова (1911), «Історія українського письменства» С.О. Єфремова (1913) та шеститомна «Історія української літератури»

М.С. Грушевського, роботу над якою вчений розпочав у 1914 р. [36–38].

На початку ХХ ст. українознавчі студії охопили практично всі сфери гуманітарного й суспільного знання. Почалися дослідження з українського мистецтва, архітектури, економічного потенціалу українських губерній тощо.

Таким чином, можна зробити висновки, що в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. було репрезентовано практично всі галузі гуманітарних і суспільних наук, а найкращі з їх діячів працювали на європейському рівні. Їхніми зусиллями було доведено не тільки існування українського народу як автохтона відповідної території, а й всебічно вивчено різні аспекти його культурного, соціального, політичного та економічного життя.

Водночас предметом вітчизняної суспільно-гуманітарної науки були не тільки українознавчі дисципліни, а також історія й культура інших, як європейських, так і східних народів, що дістало відображення у працях М.П. Драгоманова, І.Я. Франка, О.О. Потебні, Д.І. Яворницького та багатьох інших учених. Особливо слід згадати фундаментальні орієнталістичні праці сходознавця світового рівня А.Ю. Кримського, зокрема такі, як тритомна «Історія арабів та арабської літератури, світської і духовної» (1914), тритомна «Історія Персії, її літератури та дервішської теософії» (1909–1917), двотомна «Історія Туреччини та її літератури» (1910) тощо [38–40].

Окремо слід сказати про розвиток філософської думки в Україні, яскраво відбитої в численних працях М.П. Драгоманова, М.І. Зібера, С.А. Подолинського, І.Я. Франка та інших. Усі вони стояли на засадах найпередовішого на той час еволюційного вчення, репрезентуючи здебільшого позитивістський ліберально-демократичний світогляд,

не лишилися вони осторонь і захоплення соціалізмом, навіть марксизмом у його науковому, соціально-економічному аспекті, але врешті-решт поставилися до його революційно-політичної доктрини критично (М.П. Драгоманов та І.Я. Франко).

Наведений схематичний нарис розвитку в Україні природничих, технічних і гуманітарних наук у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. свідчить, що тут існувала досить розгалужена система вищих навчальних закладів підготовки національних кадрів для господарства, освіти, науки і культури, де проводилася також певна наукова робота, і їх учені зробили помітний внесок у розвиток науки, а піонерські досягнення окремих її представників висунули їх у передовий загін світової наукової еліти [41].

Тому можна стверджувати, що вже на початку ХХ ст. в Україні існували всі умови для створення найвищої наукової установи – Академії наук, яка б на якісно нових засадах, проте за допомогою держави, об'єднала провідних учених у наукових установах, забезпечивши їм успішну наукову діяльність, і організувала широку мережу науково-дослідних інститутів найрізноманітнішого профілю.

В передісторії Української академії наук стосовно ідеї необхідності її створення існує низка версій. Наприклад, Н.Д. Полонська-Василенко вважає, що перші спроби утворення такої установи робилися в кінці 80-х – на початку 90-х років ХІХ ст. у Галичині, оскільки в межах Російської імперії після Емського акту 1876 р., який не тільки забороняв українське друковане слово, але й взагалі припиняв український культурний рух, про це не могло бути й мови. Переговори українських діячів культури в Галичині з деякими польськими поміщи-

ками (зокрема, з князем А.Сапегою) подавали надію на деякі зрушення в галузі української культури, одне з основних місць серед яких посідав план утворення Української академії наук. У Києві цю ідею підтримували В.Б.Антонович, М.В.Лисенко, К.П.Михальчук, В.Ф.Симиренко та ін., які 1873 р. сприяли відкриттю Південно-західного відділу Російського географічного товариства, що розгорнуло всебічні дослідження минулого і сучасного України. На жаль, 1876 р. відділ було закрито, і розпочата активна діяльність цього осередку, який, на думку Н.Полонської-Василенко, можна розглядати як «перший крок на шляху до створення Академії наук», припинилась.

Сприятливий ґрунт для нової спроби створення Української академії існував у Галичині. І таку спробу було зроблено у Львові 1873 р., коли з ініціативи письменника і громадського діяча О.Я.Кониського та української поміщиці з Полтавщини Є.І.Милорадович-Скоропадської та ще кількох осіб утворилося Товариство ім. Т. Шевченка, завданням якого було сприяння розвитку української словесності. Засновники Товариства ім.Т.Шевченка добре розуміли, що воно могло стати потужним науковим осередком, який відповідав би рівневі світових наукових закладів. В одному з номерів журналу «Правда» 1889 р. О.Я.Кониський опублікував статтю, в якій обстоював необхідність реформи товариства на суто наукове, на зразок Краківського, що стало предтечею Польської академії наук. З ініціативи О.Я.Кониського, О.Г.Барвінського та В.Б.Антоновича цю пропозицію було винесено на обговорення на найближчі загальні збори товариства в квітні 1890р. Одержавши підтримку членів товариства, ініціативна група підготу-

вала проект нового статуту, який на початку 1892 р. було схвалено загальними зборами. З цього часу товариство стало називатися Науковим товариством ім. Т.Шевченка (НТШ). Воно мало структуру у вигляді трьох секцій: історико-філософської, філологічної та математично-природописно-лікарської. Почали виходити «Записки НТШ» – основний друкований орган товариства, редактором яких з 1895 р. став М.С.Грушевський, що за рік до цього переїхав до Львова з Києва на посаду професора Львівського університету. У Львові М.С.Грушевський перейнявся ідеєю створення Української академії наук, натхненником якої був його вчитель В.Б.Антонович, і тут почав реалізовувати її першу модель на основі Наукового товариства ім.Т.Шевченка, головою якого обраний у 1897 р. [42]. Вже наступного року він писав: «Наша задача – прийти з часом до українсько-руської Академії наук стоїть міцно» [43].

Прагнучи перевести НТШ на академічні рейки, М.С.Грушевський у 1898 р. провів реформу статуту товариства. В зміненому статуті вже був поділ на дійсних членів – осіб високої наукової кваліфікації, і звичайних членів, які ще не мали особистих заслуг перед наукою, але бажали нею займатись. Перших 32 дійсних члени (12 по першій секції, 10 по другій і 10 по третій) обрано на загальних зборах 1 червня 1899 р. В подальшому дійсних членів обирали секції і подавали на затвердження Президії товариства. Тільки дійсні члени мали право обіймати керівні посади в товаристві, що забезпечувало ведення справи на належному науковому рівні. Членами НТШ обирались також іноземні вчені, серед них були А.Ейнштейн, М.Планк, Д.Гільберт, А.Ф.Йоффе, О.О.Шахматов та ін.

Хоч робота в НТШ розвивалася успішно, в рамках австрійської конституції не було жодних перспектив для переведення його в ранг офіційної академії. Це добре розумів М.С. Грушевський.

«Сьогодні Товариство ім. Т.Шевченка організоване цілком за типом західноєвропейських академії наук, — зазначав він, — йому бракує лише титулу академії, і, мабуть, довго бракуватиме, бо для цього необхідний законодавчий акт, а при нинішньому становищі, коли австрійський уряд у відношенні до русинів керується поглядами поляків, які в кожному культурному досягненні русинів бачать порушення свого стану посідання, розраховувати на таку милість уряду не можна» [44, с. 119].

І він робить другу спробу втілення своєї мрії, намагаючись відтворити вже випробовану в Галичині «модель» Української академії наук на київському ґрунті.

На післяреволюційній хвилі 1907 р. йому вдалося створити в Києві Українське наукове товариство, членами якого стали кращі представники української інтелігенції. Головою товариства було обрано М.С. Грушевського, який, продовжуючи керувати НТШ, водночас відроджував його кращі традиції вже в новому місці. Так, у § 13 статуту УНТ зазначалося, що це є об'єднувальний центр, який стоїть «напередодні реального перетворення по суті у вільну Наукову Академію, філіали якої вкриють щільною мережею всю Україну» [45]. Маючи стати, за задумом М.С. Грушевського, «другою українською академією наук в мініатюрі», воно утворило аналогічно до НТШ три секції: історичну, філологічну і природничо-лікарську, започаткувавши при них низку спеціальних комісій і склавши досить широкий план видання наукових праць. У 1913 р. М.С. Грушевський подав у відставку з посади голови НТШ, відмовився (на 116-му томі) від редагування «Запи-

сок НТШ» і переїхав до Києва. Проте Столипінський циркуляр 1910 р., який забороняв усі українські видання, товариства, клуби тощо, а згодом Перша світова війна майже повністю загальмували діяльність УНТ.

Лютнева революція 1917 р. дала можливість М.С. Грушевському, вже всесвітньовідомому вченому, людині високого особистого авторитету, повернутися до Києва, де він зайнявся політичною діяльністю, очоливши Українську Центральну Раду. Доля втретє надала йому шанс, і цього разу цілком реальний — створити в Україні найвищу наукову установу, національну Академію наук, але він не скористався ним до кінця.

Настав час, зазначав М.С. Грушевський, «передягти наукову роботу, розвинену на київському ґрунті протягом XIX століття, в національну українську одіж» [66, с. 3].

29 березня 1917 р. на загальних зборах УНТ за пропозицією М.С. Грушевського порушено питання про необхідність реальних дій по заснуванню Української академії наук. 8 червня 1917 р. на об'єднаному засіданні секцій УНТ обрано комісію з 12 осіб по утворенню академії (М.С. Грушевський, А.М. Лобода, Г.Г. Павлуцький, В.І. Лучицький, О.С. Грушевський, О.В. Корчак-Чепурківський та ін.) [73]. Комісія мала виробити статут майбутньої академії та з'ясувати питання її фінансування, проте в складних умовах 1917 – початку 1918 рр. вона навіть не приступила до роботи. Тільки 3 квітня 1918 р. до Міністерства освіти і мистецтва УНР було подано пропозицію про необхідність фінансування УНТ з метою його реорганізації в Українську академію наук. Існуючи вже 10 років за рахунок дуже обмеженого бюджету, зазначалося у поданні товариства, підписаному О.С. Грушевським, воно

проводило свою діяльність у скромних масштабах, які ще зменшилися за часів війни.

«В минулому 1917 році Українське наукове товариство почало поволі відновлювати свою діяльність, але поширитися й розвинути в такій мірі, як се належало б найвищій науковій інституції в момент відродження країни, що ступила на шлях широкого політичного й культурного життя, не могло за браком коштів і відповідного помешкання, — йшлося в поданні. — Тепер, при нинішньому розвитку політичного і державного життя України, Українське наукове товариство вважає необхідним для успіху культурно-просвітнього життя народу широко провадити свою діяльність, систематично розробляючи різні галузі науки, знайомлячи й ширшу публіку з своїми роботами на наукових прилюдних засіданнях, провадячи інтенсивно видавництво наукових книжок, а також утворити фундаментальну наукову бібліотеку, упорядити й поширити свій музей та інше» [74].

На вирішення цих завдань УНТ просило виділити з державних асигнувань 150 тис. крб. (з них 100 тис. крб. — на видавничу діяльність, 15 тис. крб. — на роботу термінологічної комісії, 10 тис. крб. — на улаштування музею та 25 тис. крб. — на розширення бібліотеки). Виходячи з того, що в результаті всіх цих заходів УНТ мала перетворитися в Українську академію наук, йшлося про виділення йому вже у поточному році ще 50 тис. крб., і загалом сума на 1918 р. мала становити 200 000 крб.

Проте до кінця існування Центральної Ради лишалися лічені дні, і пропозиція товариства не розглядалася. Як зазначав часопис «Наше минуле» (1918, № 2), УНТ перше поставило перед молодого державою питання про створення Української академії, але згаяло час і тому випустило цю справу з рук.

Швидше за все з боку Українського наукового товариства це було проявом загальної на той час неспроможності доводити справу до кінця та ефек-

тивно працювати. Нагадаймо, що на чолі держави тоді стояв саме М.С. Грушевський, який мав би вирішити це питання. Можливо він занадто захопився політичною діяльністю або ж не вважав створення Академії наук державною справою. В усякому разі ті можливості, які він мав на той час, не було використано. Згодом він писав, що при Центральній Раді «з реалізацією Української Академії ...не вважали потрібним спішити — тим більше, що бурхливі умови життя не дуже сприяли чисто академічній, науково-дослідчій роботі», а члени Українського наукового товариства у Києві головну увагу віддавали... перебудові міського і сільського самоврядування».

До того ж просто поміняти вивіску УНТ на Академію, як хотіли деякі, на наш погляд, неможливо. Адже національна академія наук — це якісно нова структура в державі в галузі науки. Про це свідчить і світовий досвід. Навіть простий аналіз статутів УНТ і НТШ та їх структур, перелік завдань, що постають перед новою найвищою науковою установою країни на початку ХХ ст., коли наука вже стала розгалуженою системою знань, показує, що проста заміна назви неможлива. Мабуть, це добре розумів і сам М.С. Грушевський. Однак перебуваючи у полоні старих стереотипів, які склалися у нього ще за часів головування в НТШ, він не зміг у справі організації національної академії в 1917–1918 рр. піднятися вище за них, як це зробив природодослідник В.І.Вернадський. Не виключено також, що як державний діяч М.С. Грушевський добре бачив труднощі, які виникали під час формування владних структур в Україні, оцінював некомпетентність і слабкість державних мужів у конкретних справах, нерішучість у вирішенні питань в галузі культури й освіти, взагалі нестабільність політичної обстановки, і це зупиняло

його. Але це тільки наші міркування. Отже, довести до кінця справу заснування Української академії наук судилося іншим.

Наведений короткий історичний нарис розвитку науки в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст. є своєрідною прелюдією до власне історії української академічної науки з її найвищою інституцією – Академією наук, створеною та організаційно оформленою в листопаді 1918 р., коли було започатковано ту її структуру, що збереглася дотепер – Спіль-

не зібрання (нині – Загальні збори), голова-президент – тепер президент, неодмінний секретар Академії – головний вчений секретар Академії, голови Відділів Академії – академіки-секретарі Відділень. Наступний матеріал являє собою коротку історію НАН України в датах і ключових фактах її «життя», або хронологію її подій, поданих у часовій послідовності в рамках розробленої періодизаційної схеми та суспільно-політичному контексті, своєрідний літопис НАН України.

Ю.О. Храмов, доктор фізико-математичних наук, професор;

Ю. В. Павленко, доктор філософських наук, професор

Заснування Української академії наук у Києві та її організаційне оформлення (1918–1926)

1918

22 січня – Українська Центральна Рада (УЦР), створена в березні 1917 (голова – **М.С. Грушевський**), невдовзі після Лютневої революції в Петербурзі, видала IV Універсал, яким було проголошено державну незалежність і самостійність Української Народної Республіки (УНР) [1]. В ньому, зокрема, йшлося:

«...ми, Українська Центральна Рада, оповідаємо всіх громадян України: Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від нікого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу. Зо всіма сусідніми державами, як то: Росія, Польща, Австрія, Румунія, Туреччина та інші, ми хочемо жити в згоді й приязні, але ні одна з них не може втручатися в життя Самостійної Української Республіки. Влада в ній буде належати тільки народів України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада, представництво робочого народу, селян, робітників і солдатів, та наш виконуючий орган однині матиме назву Ради Народніх Міністрів» [2].

До цього I Універсал УЦР від 23 червня 1917 містив заклик до розбудови Української автономної республіки в межах Російської держави, II Універсал УЦР від 16 липня 1917 проголошував її місцевим автоном-

ним органом самоврядування України і III Універсал від 20 листопада 1917 проголосив створення Української Народної Республіки (УНР) у складі 9 губерній як автономної складової частини майбутньої демократичної Російської Федерації [1–5].

25 грудня 1917 у Харкові на Першому Всеукраїнському з'їзді рад як альтернативу УНР проголошено Українську Радянську Республіку зі столицею в Харкові в складі Російської Радянської Федеративної Республіки. 27 грудня обрано і перший радянський Уряд в Україні, від імені якого червоні більшовистські війська почали наступ на Київ [1,6].

Грушевський Михайло Сергійович – видатний український історик, літературознавець, громадсько-політичний діяч. По закінченні 1890 Київського університету в 1894–1913 – професор, завідувач кафедри Львівського університету та в 1897–1913 – голова Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ), також у 1907–1918 – голова Українського наукового товариства (УНТ) у Києві, проводив активну наукову, публіцистичну та громадсько-політичну діяльність. Протягом березня 1917 – квітня 1918 був головою Української Центральної Ради.

Наукові праці стосуються історії, археографії, літературознавства, фольклористики.

Демонстрація перед будинком Миської думи в дні Лютневої революції 1917 р.

Проголошення I Універсалу після молебню на Софійській площі в червні 1917 р.

Автор десятитомної «Історії України – Руси» (перший том вийшов 1898, останній – 1936; перевидана в 1991–1998 в 11 томах, 12 книгах), «Нарису історії українського народу (1904), «Короткої історії України» (1910), «Ілюстрованої історії України» (1911), п'ятитомної «Історії української літератури» (1923 – 1927), шеститомної «Всесвітньої історії», двотомної «Історії українського козацтва» та ін [7–9].

8 лютого – УЦР та її Уряд як орган виконавчої влади залишили Київ.

9 лютого – В Київ вступили червоні війська, початок першого (тритижневого) більшовицького панування в місті.

1 березня – Більшовики залишають Київ, у місто входять загони, віддані УЦР.

2 березня – До Києва повертається Українська Центральна Рада та її Уряд.

3 березня – За домовленістю з УЦР до Києва вступають німецькі війська. Проте нездатність проводу Центральної Ради до державотворення, невміння організувати дієздатну владу, призвели врешті-решт до її повалення.

29 квітня – Відбувся всеукраїнський з'їзд хліборобів, на якому скасовано владу УЦР і проголошено гетьманом України генерала П.П. Скоропадського, початок періоду Гетьманату. На короткий час Україна стабілізувалася як держава, було забезпечено її економічне зростання та культурний розвиток.

Скоропадський Павло Петрович (1873–1945) – військовий та державний діяч. Походив з гетьманського роду Скоропадських, який належав до вищої аристократії Російської імперії. Закінчив Пажеський корпус у Петербурзі. Учасник бойових операцій, з 1912 – генерал-майор. З початком Першої світової війни бере участь у боях, за мужність і вміле командування нагороджений вищою військовою нагородою – орденом св. Георгія IV ст. Невдовзі став командувачем 1-ї Гвардійської кавалерійської дивізії, 1916 отримав чин генерал-лейтенанта, в січні 1917 призначений командиром 34 корпусу, що займав позиції на Південно-Західному фронті на Волині, на базі якого створив 1-й Український корпус у складі 8 полків з 60

М.С. Грушевський

П.П. Скоропадський

тис. бійців. Активну діяльність та особисті якості П.П. Скоропадського сприяли швидкому зростанню його популярності, в жовтні 1917 обраний отаманом Вільного козацтва. В листопаді 1917 зі своїм корпусом здійснив операцію по розброєнню та депортації до Росії збільшовичених частин 2-го Гвардійського корпусу, який на чолі з комісаркою Є.Б. Бош рухався на Київ для повалення УЦР. Соціалістичних лідерів в УЦР, зокрема С.В. Петлюру, лякав зростаючий авторитет генерала Скоропадського, і вони зробили все, щоб він подав у відставку, а його боєздатний корпус був розпущений. 29 квітня 1918 в Києві, на Всеукраїнському з'їзді хліборобів, П.П. Скоропадського було проголошено гетьманом України. Але поміркований курс П.П. Скоропадського по розбудові держави викликав опір з боку передусім національних радикалів (В.К. Винниченко М.Ю. Шаповал, С.В. Петлюра), які створили Директорію і розпочали підготовку збройного виступу проти П.П. Скоропадського, що стався 14 листопада 1918, і 14 грудня військові підрозділи Директорії ввійшли в Київ. В цей день П.П. Скоропадський зрікся влади і невдовзі виїхав до Німеччини. В 1920 він повертається до активного політичного життя, очолює Український союз хліборобів-державників, допомагає емігрантам українським діячам, які зазнавали репресій і переслідувань у фашистській Німеччині, пише книгу «Споминів» [6, 10, 11].

5 травня – Гетьман П.П. Скоропадський затвердив план роботи Міністерства освіти та мистецтв, який подав міністр М.П. Василенко. В плані, зокрема, передбачалися українізація школи, заснування українських університетів, Української академії наук у Києві та Національної бібліотеки [17].

9 травня – В.І. Вернадський записав у своєму щоденнику пропозицію М.П. Василенка, очолити справу організації широкої культурної роботи в Україні, в тому числі по створенню Академії наук у Києві [17].

18 травня – В.І. Вернадський відправив з Полтави листа В.П. Василенку, в якому йшлося про конкретні міркування щодо організації Академії наук України, пообіцявши підготувати і привезти в Київ відповідну записку. У листі В.І. Вернадський надає конкретної форми своїм попереднім ідеям у галузі організації науки.

«Мені здається, що треба рішуче стати на новий шлях, на якому стоїть Петроградська академія наук, розширивши далі цю організацію, – писав він. – Академія наук – не просте товариство, що не має своїх інститутів (як застаріла щодо організації Паризька, яка, до речі, теж змінюється). Але Академія наук є об'єднання державних установ: Бібліотека, Архів, Геологічна і, якщо можливо, Географічна карта, національні музеї, інститути для дослідних і гуманітарних наук повинні бути об'єднані достатніми засобами... перш за все повинно бути створено добре обставлене відділення української мови, літератури і історії... і ті відділи інститутів, які пов'язані з практично важливими для держави інтересами – пов'язані з вивченням продуктивних сил країни та економіко-статистичним її обстеженням» [16].

8 червня – При Міністерстві освіти та мистецтв України заснуються дві Комісії: перша – по виробленню законопроектів з організації Української академії наук (УАН) у Києві і при ній Національної бібліотеки, Національного музею й низки наукових інститутів; друга – у справах вищої школи і наукових закладів. Головою обох цих комісій було призначено В.І. Вернадського – видатного вченого-природознавства, члена Петербурзької АН з великим досвідом академічної роботи. – Міністерство освіти та мистецтв України надіслало до Ради УНТ листа з пропозицією обрати представника

товариства для участі в роботі Комісії по заснуванню УАН [17].

19 червня – УНТ сповістило Міністерство, що надішле в Комісію по заснуванню УАН не одного, а чотирьох своїх представників, по одному від кожної з своїх секцій [18].

23 червня – Відбулися загальні збори УНТ, на яких озвучено позицію Міністерства освіти та мистецтв України щодо майбутньої Академії – організація УАН є державною справою і нею повинно займатися Міністерство, а не наукове товариство, тобто УАН має бути державною установою. Присутні на зборах не погодилися з цим і прийняли амбіційну постанову, в якій, зокрема, зазначалося:

«УНТ вважало, що як стара українська наукова установа воно повинно взяти найближчу участь в організації Академії наук. А між тим справа організації Комісії і пропозиції до неї відбуваються без участі і порозуміння з УНТ, від якого перейнято ініціативу утворення УАН. Висловлюючи свій жаль з приводу порушення законних громадських прав Української наукової інституції, загальні збори УНТ від 23 червня сподіваються, що міністр освіти, який разом з іншим є членом наукового товариства, в загальній праці над цією справою прийме до уваги значіння і ту роль, яку відіграло УНТ в науковій роботі, що надавало йому право перетворення в Національну академію наук» [19].

Обрана делегація у складі П.А. Тутковського, Г.Г. Павлуцького і О.В. Корчака-Чепурківського повинна була передати до Міністерства освіти і мистецтв цю постанову загальних зборів УНТ. На засіданні Ради товариства 30 червня 1918 П.А. Тутковський розповів про бесіду, що відбулася у Міністерстві. М.П. Василенко погодився ввести до складу Комісії чотирьох представників УНТ, але рішуче відмовився передати товариству всю справу організації Академії, що він оприлюднив на засіданні Ради УНТ 30 червня [21].

Необхідно зазначити, що формування Комісії відбувалося з певними труднощами, зокрема з огляду на позицію УНТ. В.І. Вернадським було запрошено до роботи в Комісії М.С. Грушевського, але той категорично відмовився від цієї пропозиції, хоч через свого брата Олександра запросив В.І. Вернадського до себе, щоб пояснити свою позицію. Додержуючись всіх правил конспірації, В. І. Вернадський прийшов на квартиру, де переховувався від «чорної сотні» вчорашній голова Центральної Ради УНР. І тут відбулася розмова, яка остаточно з'ясувала протилежність їх позицій щодо статусу і структури майбутньої Української академії наук.

За моделлю М.С. Грушевського помітна перевага надавалася розвитку історико-філологічних наук з метою якомога повнішого вивчення національних особливостей України. При цьому він виходив із структури деяких західноєвропейських академій, а також структури і практики керованих ним наукових товариств – Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові та Українського наукового товариства в Києві. В обох товариствах було добре поставлено роботу з українознавства, але зовсім недостатньо розвивалися природознавство і прикладні науки. Крім того, М.С. Грушевський вважав, що Академія наук – це самоврядна громадська організація, в заснування і функціонування якої не може втручатися держава. Так, М.С. Грушевський самоусунувся від організації УАН.

Остаточно до складу Комісії увійшли: професор Харківського університету Д.І. Багалій, професор Київського політехнічного інституту М.Ф. Кашенко, ректор Київського університету Є.В. Спекторський та професори університету Б.О. Кістяківський,

Й.Й. Косоногов, О.В. Сперанський і М.І. Туган-Барановський, а також Г.Г. Павлуцький і П.А. Тутковський (представники УНТ), професор Петроградського інституту шляхів сполучення С.П. Тимошенко, професор Лазаревського інституту східних мов у Москві А.Ю. Кримський, професор Донського університету Є.К. Тимченко (представник УНТ) та завідувач дослідними полями і центральною дослідною станцією Всеросійського товариства цукрозаводчиків професор С.Л. Франкфурт. Запрошено також академіка Петербурзької АН В.М. Перетца, але він не брав участі в роботі Комісії, не відповіли на запрошення члени Наукового товариства ім. Т. Шевченка, не змогли приїхати В.С. Іконников, В.О. Палладін і М.Ф. Сумцов, по дорозі з Петрограда до Києва помер Ф.К. Вовк. Секретарем Комісії обрали голову Архівно-бібліотечного відділу Головного управління мистецтва та національної культури В.Л. Модзалевського. Роботу Комісії обслуговували технічні працівники цього відділу в його приміщенні по Бібіковському бульвару, 14 (нині – бульвар Т. Шевченка, 14), тут проходили і засідання Комісії [20].

7 липня – М.П. Василенко надіслав В.І. Вернадському листа, в якому навів перелік першочергових питань, якими має займатися Комісія для вироблення законопроекту про заснування Української академії наук [22].

1. Про придбання та обладнання друкарні Академії наук;
2. Про вибір приміщення, де могла б почати роботу Академія, а також місця майбутнього спорудження її приміщень;
3. Питання про Національну бібліотеку та Національний музей, тісно пов'язаних з Академією наук;
4. Обговорення питання про придбання книг та експонатів, які мають наукову цінність.

Серед інших питань, кількість яких доходила до 30, були такі [23]:

1. Мова видань Академії;
2. Офіційна мова Академії;
3. Академія як установа, що складається з академіків;
4. Самоврядування Академії;
5. Академія як дослідницький орган;
6. Склад Відділень Академії;

.....
16. Питання про початковий склад академіків;

.....
20. Український національний архів;

.....
22. Навчальний характер Академії;

.....
24. Про семінарії;

.....
25. Керування УАН тощо.

9 липня — О 6 годині вечора в кабінеті М.П. Василенка в Міністерстві освіти та мистецтв України (Бібіковський бульвар, 14) відбулося перше засідання Комісії. На засіданні були присутні: М.П. Василенко, В.І. Вернадський, Д.І. Багалій, М.Ф. Кашенко, Й.Й. Косоногов, Г.Г. Павлуцький, О.В. Сперанський, С.П. Тимошенко, Є.К. Тимченко, П.А. Тутковський, В.Л. Модзалевський. Відкриваючи засідання, М.П. Василенко зазначив, що до цього часу розвиток української науки та українське відродження стримувався багатьма перешкодами. Нині виникли сприятливі обставини, і утворення в Києві Української академії наук бере на себе Українська держава. Таке завдання не здатне ви-

Будинок Першої чоловічої гімназії, в якому відбулося засідання Комісії

рішити самоврядне товариство, і тільки участь держави може найшвидше і найповніше розв'язати його. Зокрема, він сказав:

«Утворення Української Академії наук має і велике національне значення, бо ще й досі є багато людей, які скептично і з намішкою відносяться до українського руху та відродження, не мають віри в життєві сили українського народу, не вважають можливим розвиток української мови і науки. Для тих же, хто вірить в життєздатність українського народу..., утворення Академії наук має величезну вагу, являється національною потребою і черговим питанням» [24, с. 3].

Після М. П. Василенка з програмною промовою виступив В.І. Вернадський, який виклав свій погляд на завдання і структуру Української академії наук. На його думку, в ній мають бути чотири відділи:

1. історично-філологічний (з українською класою);
2. фізично-математичний;
3. економічно-юридичний;
4. відділ прикладного природознавства.

До складу цих відділів мають входити такі наукові установи:

1. національна бібліотека;
2. фізичний інститут;
3. інститут дослідчий біологічний (з прикладним відділом);
4. хімічна лабораторія (з прикладним відділом);
5. інститут мінералогічний (з прикладним відділом);
6. національний музей з відділами археологічним, мінералогічним, передісторичної археології, етнографії, ботаніки, зоології, антропології, палеонтології;
7. історичний український музей;
8. астрономічна обсерваторія;
9. комісія для видання словника української мови.

Необхідно передбачити також створення таких установ, як Археографічна комісія, Археологічний дослідний інститут тощо. При Академії мають бути створені постійні комісії, що дозволить залучити до творчої роботи всі наукові сили України, в першу чергу Комісія для дослідження продуктивних сил України, Комісія для дослідження економічно-статистичного життя та ресурсів України, Комісія для видання пам'яток

українського письменства і мови. Статут Академії наук має бути складений так, щоб у ній могли закладатися нові дослідні заклади, коли в цьому виникатиме потреба. Хоч В.І. Вернадський і уявляв Академію наук як державну установу, він вважав, що після заснування вона повинна користуватися повною автономією і «бути поставленою поза всякі впливи на її внутрішнє життя од органів державного урядування, які можуть мінятися... Її статут повинен дати їй широкі спромоги на вільну наукову працю та бути... гнучким, щоб вона могла йти слідом за вимогами життя» [24, с. 8].

20 липня – Комісія висловила побажання, щоб вищі школи України могли направляти до Академії талановитих молодих людей, а не відряджати їх за кордон. З цією метою в академічних науково-дослідних інститутах повинні залишатися місця для молодих учених, щоб вони працювали там під керівництвом академіків. Організація при Українській академії наук навчальних семінарів стала характерною рисою її структури. На черговому засіданні Комісії В.І. Вернадський зачитав проект закону про Національну бібліотеку і фонд для неї [25].

24 липня – Комісія порушила питання про асигнування коштів на початкові роботи по створенню Академії наук та на утримання самої Комісії [26].

– Оголошено доповідну записку, подану В.І. Вернадським 23 липня гетьману П.П. Скоропадському про не-

обхідність виділення приміщень для новостворюваних академічних установ. Доповідалося, що законопроект про утворення фонду Національної бібліотеки успішно пройшов у Раді Міністрів України, і наступне завдання Комісії – розробити положення про тимчасовий комітет фонду і забезпечити його з 1 січня 1919 коштами; 26 липня Рада Міністрів України ухвалила відповідний законопроект з даного питання [26].

26 липня – Гетьман П.П. Скоропадський затвердив «Закон Української держави про асигнування 200 тис. крб. на початкові видатки на організацію УАН» [27].

27 липня – На черговому засіданні Комісії В. І. Вернадський сповістив, що надійшла записка про Геологічний комітет, а незабаром буде надіслано записку про Геодезичний інститут, і висловив побажання передати ці обидва документи на попередній розгляд фізично-математичній підкомісії [28].

– М.І. Туган-Барановський повідомив Комісію, що підкомісія державно-економічних наук пропонує назвати III Відділ УАН «Відділом соціальних наук», який поділятиметься на два розряди – юридичний та економічний [28].

31 липня – Голова Комісії оголосив зміст листа Міністра освіти і мистецтв України від 29 липня, в якому йшлося про якнайшвидше створення Комісії по розробці положення про Національну бібліотеку [29].

3 серпня – На засіданні Комісії більшість її членів підтримали пропозицію В.І. Вернадського та погодились з назвою «Українська академія наук у Києві» [30].

7 серпня – На засіданні Комісії Д.І. Багалій доповів про проект Статуту Академії наук. Комісія в цілому схвалила

М.П. Василенко

В.І. Вернадський

його, внівши до нього деякі зміни, зокрема Академії надавалося право створювати нові установи, прибутки від видань повинні йти на її користь, до наукових установ слід віднести так звані семінарії для підготовки майбутніх професорів [31].

– На засіданні Комісії прийнято рішення про видання «Збірника праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві» обсягом близько 8 друк. аркушів у кількості 600 примірників [24].

– На засіданні Комісії В.І. Вернадський виклав постанову фізично-математичної підкомісії про необхідність організації Геодезичного інституту, що зумовлено державними інтересами України і дістало підтримку з боку військового відомства.

12 серпня – На засіданні підкомісії професор фізики Київського університету Й.Й. Косоногов зачитав записку «Про заснування Фізичного інституту Української академії наук у Києві». Серед усіх інституцій, що мають бути відкриті при УАН, вважав він, в першу чергу (крім Національної бібліотеки) повинен бути Фізичний інститут.

«Необхідність відчинення в першу чергу Фізичного інституту, – писав він, – диктується... тим, що фізика... є підставою всього сучасного природознавства... І ще ясніше виступає ця необхідність, коли згадаємо, що з трьох старих університетів, котрі є на території України, лишень один Одеський має хоч і невеличкий, але все-таки уміщений в спеціально для нього збудованому будинку Фізичний інститут... Честь Української Держави вимагає, щоб для фундаменту природознавства – фізики було збудовано палац і обзаведено його всім необхідним для наукової праці. Сучасні фізичні інститути вимагають спеціального улаштування, як наприклад поміщення для оптичної праці, поміщення постійної температури, холодної лабораторії, спеціального забезпечення поміщень газом, водою, електричним током тощо. Все це можна уладити лише в будинку, спеціально проекто-

ваним для цієї мети... Будучий академік на кафедрі фізики і будучий будівничий-архітектор повинні бути послані за границю, щоб докладно ознайомитися з улаштуванням великих фізичних інститутів і спеціальних лабораторій» [24, с. 14].

14 серпня – На засіданні Комісії створено підкомісію у складі В.І. Вернадського, Д.І. Багалія, Г.Г. Павлуцького, С.П. Тимошенка і М.І. Туган-Барановського для вирішення питання про тимчасове приміщення і постійне місце для Академії наук та її установ. За пропозицією Д.І. Багалія підкомісія мала визначити необхідний мінімум першочергових приміщень, для чого оглянути Звіринець, будівлі Кадетського корпусу і Комерційного інституту [32].

15 серпня – До Міністра закордонних справ України надіслано листа за підписом В.І. Вернадського з низкою питань, спрямованих на полегшення перевезення з-за кордону українських книг [33].

– Прийнято закон про заснування Національної бібліотеки Української держави в Києві. 21 грудня 1918 Спільне зібрання УАН затвердило її статут. Керували Бібліотекою Комітет на чолі з **В.О. Кордтом** та Рада Бібліотеки – з **Ю.О. Меженком**. Бібліотека швидко розвивалася і нараховувала в 1921 понад один мільйон книжок. В травні 1919 перейменована на Всенародну бібліотеку України, в січні 1928 – їй повернено стару назву [34].

24 серпня – В одному з листів А.Ю. Кримського згадується, коли він прийшов до М.С. Грушевського за дорученням товаришів по Комісії з проханням взяти участь у створенні Академії наук, той зустрів його дуже привітно і щиро, але сказав, що через власні переконання не може вступити до Академії по призначенню. Це може статися тільки згодом, коли Академія остаточно організується і її

члени обиратимуться «академічною колегією» [35]. Так М.С. Грушевський вдруге рішуче відмовився взяти безпосередню участь у створенні УАН.

31 серпня – На своєму засіданні Комісія вирішила питання про вибір місця під Ботанічний сад, передбачивши необхідність виходу з його до Дніпра [36].

4 вересня – Після доробки та обговорення Статуту майбутньої Академії наук всіма членами Комісії ухвалено обрати підкомісію у складі В.І. Вернадського, А.Ю. Кримського і М.І. Туган-Барановського для остаточного редагування першого, загального, розділу Статуту [37].

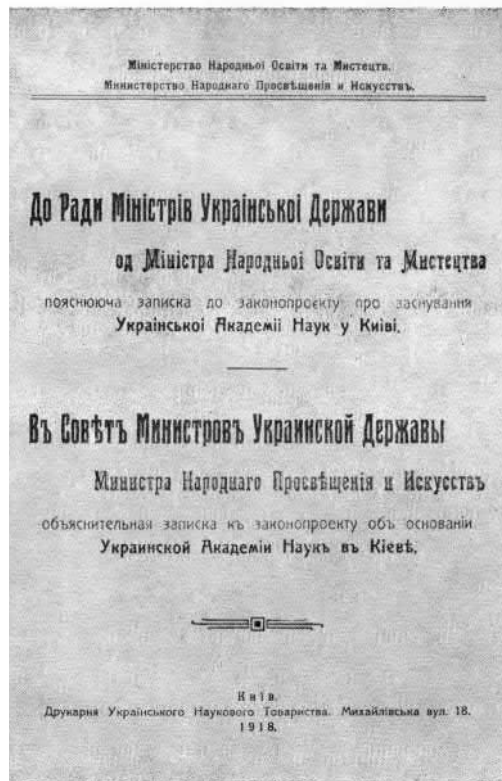
– Підкомісія заслухала і обговорила записку М.О. Медзвєцького «Про Геодезичний інститут і Геодезичну раду при ньому».

– М.І. Туган-Барановський доповів про розроблену ним та його колегами структуру Відділу соціальних наук УАН [37].

13 вересня – Згідно з матеріалами, поданими підкомісіями кожного з трьох Відділів, на Комісії пройшло обговорення штатів Академії та її кошторису по 1 січня 1920 [38].

17 вересня – Підкомісії по остаточному редагуванню Статуту доручено доопрацювати штати, кошторис і пояснювальні записки до них.

– Відбулося останнє засідання Комісії по утворенню Української академії наук та її підкомісій. Загалом проведено 23 засідання, два вересневі тижні стали найбільш насиченими, оскільки засідання проводилися подекуди щодня. 24 рази засідали підкомісії: з організації Історично-філологічного відділу – 7 разів; Фізично-математичного – 9; Соціальних наук – 3; антропологічна підкомісія – 2;

Пояснююча записка до законопроекту про заснування Української академії наук

підкомісія з придбання друкарні – 3. У роботі підкомісій разом з членами Комісії брали участь запрошені особи: О.Г. Алешо, І.Т. Волянський, Є.П. Вотчал, Г.М. Висоцький, О.С. Грушевський, К.Є. Добровольський, В.А. Косинський, А.М. Лобода, В.І. Лучицький, І.І. Огієнко, О.В. Фомін, М.П. Чубинський, В.Г. Шапошников, А.А. Ярошевич, М.О. Медзвєцький, М.М. Могилянський, А.З. Носов. Комісія розробила законопроект про заснування УАН у Києві, проект Статуту і штатів Академії, розрахунок її витрат на жовтень – грудень 1918. Остаточне редагування цих документів було доручено В.І. Вернадському, А.Ю. Кримсько-

му і М.І. Туган-Барановському. Вони звернулися до міністра освіти та мистецтв з проханням продовжити їх повноваження, оскільки термін роботи Комісії закінчився. Дозвіл було одержано. Пояснювальні записки до проектів організації трьох Відділів, а також низки інститутів, лабораторій, комісій, музеїв тощо, які обговорювалися на засіданнях, було видано окремою збіркою. У «Пояснюючій записці до законопроекту про заснування Української академії наук у Києві» ще раз наголошувалося на значенні створення Академії наук для України і розкривалися причини, що зумовлювали це.

«Коли в Києві закладається Українська академія наук, то це викликається не саміснськими науковими інтересами, — зазначалося в записці. — З цим зв'язуються міркування величезної національної та державно-економічної ваги... Викликає Академію до життя, з одного боку, зріст та поглиблення національної свідомості українського громадянства, а з другого, необхідність швидко підняти виробливість та трудову міць українського народу та й використати в як найвищій мірі виробливі сили... Українська національна самосвідомість давно вже підійшла до питання про необхідність закласти Українську академію наук» [39, с. 3]. Також зазначалося:

«Академія наук повинна... бути великою установою, міцнішою для наукової праці, ніж осередки наукової праці, які вже існують на Україні. Тільки велика Академія наук, наділена усіма знаряддями для наукової роботи ХХ століття, зможе поробити ту працю, що їй ставлять часи, які ми переживаємо» [39, с. 10].

23 вересня — Надіслано доповідну записку голови Комісії В.І. Вернадського міністру народної освіти та мистецтв М.П. Василенку, в якій зазначалося, що останнє її засідання відбулося. Після цього М.П. Василенко передав «Пояснюючу записку до законопроекту про заснування Української академії наук у Києві» до Ради Міністрів України [40].

27 жовтня — Відкрито Київський археологічний інститут (Володимирська, 47).

13 листопада — На таємній нараді радикальні сили України (соціал-демократи, соціалісти-революціонери та соціалісти-самостійники) висловилися за збройну боротьбу проти гетьмана П.П. Скоропадського і обрали для керівництва повстанням Директорію в складі В.К. Винниченка (голова) та членів — С.В. Петлюри, Ф.П. Швеця, А.Г. Макаренка та П.М. Андрієвського. Це відбулося через два дні після капітуляції Німеччини, і коли керівники Росії анулювали Брестський мирний договір та розпочали збройний наступ на Україну [41, с. 109–110].

— Прийнято постанову Ради Міністрів України, згідно з якою у розпорядження Міністерства народної освіти та мистецтва України для УАН та її установ на період з 1 листопада 1918 по 1 січня 1919 виділялося 869 216 крб. 69 коп. [42, с. 21].

14 листопада — Гетьман затвердив закон про заснування УАН, який було надруковано у «Державному віснику» [43].

ЗАКОН УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПРО ЗАСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК в м. КИЄВІ

1. Ухвалити докладені до цього Статут та штати Української академії наук в м. Києві та її установ і закон цей перевести в життя з 1 листопада 1918 року.

2. З поміж перелічених у Статуті наукових установ Академії, окрім постійних комісій, витворюються в біжучому році: Фізичний інститут, Геодезичний інститут, Лабораторія для спроб над матеріалами при Інституті прикладної механіки, Ботанічний сад, Акліматизаційний сад, Демографічний інститут, Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства України.

3. Академії наук дається доручення розробити й подати на затвердження законодавчим порядком штати та обрахунок слов'янської

кляси при історично-філологічному Відділі Академії, згідно з приміткою третьою § 6 Статуту Академії.

4. Всі інші установи, які перелічені в Статуті Академії, закладаються в виробленій нею послідовності. При тому їх діяльність зазначається Статутом, що його вона сама затверджує, а штати подаються від Академії на затвердження встановленим порядком.

5. Первісний склад Академії становлять дванадцяттеро академіків, що на подання од Міністра народної освіти та мистецтв, призначає Пан Гетьман, по чотири на кожен Відділ, з посеред таких осіб, яких місце їх побуту дає спромогу негайно приступити до діяльності в Києві. Ці дванадцяттеро академіків творять Спільне Зібрання та Відділи Академії наук.

6. Складені таким способом Спільне зібрання та три Зібрання відділів Академії наук негайно приступають до обрання з поміж себе Голови-Президента Академії, її Неодмінного секретаря та всіх інших виборних осіб, показаних Статутом, у порядку, який зазначено Статутом. Перше Спільне Зібрання Академії та перше Зібрання Відділів скликають найстарші літами академіки, і вони ж на тих Зібраннях головують і подають на затвердження вибраних на них службових осіб Академії, згідно з порядком, показаним у Статуті. Ці перші Зібрання скликаються тільки для обрання службових осіб.

7. Коли Пан Гетьман затвердить Голову-Президента Академії, її Неодмінного секретаря та інших виборних службових осіб, котрі показано у Статуті, тоді Спільне Зібрання та Зібрання Відділів вважаються зорганізованими та й можуть, скликаючись тим порядком, що показано в Статуті, приступити до обрання дальших академіків та до вирішення других справ, які підлягають їхньому віданню.

8. Уповноваження обраного таким способом першого Голови-Президента Академії та її Неодмінного секретаря мають силу аж доти, доки число академіків у Спільному Зібранні не досягне 24 академіків; тоді призначаються нові вибори Голови-Президента та Неодмінного секретаря, згідно з Статутом Академії, на трьохріччя. Так само, перші Голови Відділів задержують свої уповноваження доти, доки число академіків на Відділах не досягне: на Відділі історично-філологічних наук семеро академіків; на Відділі Фізично-математичних наук десятьох академіків і на Відділі соціальних наук семеро академіків.

9. Надати право Академії наук визначати обрахунковим порядком ті суми, що потрібні кожного року на господарські та організаційні трати, та вносити їх на затвердження встановленим у Статуті порядком, аж доки Академія наук остаточно зорганізується і буде спромога ввести господарські трати в обрахунок.

В.о. Голови Ради Міністрів

А. Ржепецький

Міністр народної освіти та мистецтва

П. Стебницький

– Видано наказ гетьмана по Міністерству народної освіти та мистецтв України про призначення перших дійсних членів (академіків) УАН. Ними стали **Д.І. Багалій, А.Ю. Кримський, М.І. Петров, С.Й. Смаль-Стоцький** (по Відділу історично-філологічних наук); **В.І. Вернадський, С.П. Тимошенко, М.Ф. Каченко, П.А. Тутковський** (по Відділу фізично-математичних наук); **М.І. Туган-Барановський, Ф.В. Тарановський, В.А. Косинський, О.І. Левицький** (по Відділу соціальних наук) [44]. Кандидатури академіків першого складу було рекомендовано Комісією. Як згадував А.Ю. Кримський, однією з бажаних кандидатур був М.С. Грушевський. Більш того, і члени Комісії, і гетьман П.П. Скоропадський хотіли б бачити М.С. Грушевського на посту президента УАН. У спогадах П.П. Скоропадський писав:

«Перед тим, як відкрити Українську академію наук, ми довго обмірковували, хто мав бути її головою. Я був такої думки – та й усі зо мною погоджувалися, – що це високе і почесне місце належить в Україні тільки Грушевському. Грушевського я завжди високо цинив як найбільшого нашого історика, поважав за його хоробрість, про яку мені доводилося не раз чути... Думалося мені, що коли б він зайняв місце голови Академії, то зміг би принести величезну користь українській науці... Тому я прохав позондувати ґрунт, як би він до такої пропозиції поставився. Відповідь була категорично негативна» [11, с. 15–16].

– В Білій Церкві, де стояли галицькі Січові Стрільці, Директорія розпоча-

Перші дійсні члени Української академії наук

Д.І.Багалій

В.І.Вернадський

М.Ф.Кашенко

В.А.Косинський

А.Ю.Кримський

О.І.Левицький

М.І.Петров

С.Й.Смаль-Стоцький

Ф.В.Тарановський

С.П.Тимошенко

М.І.Туган-
Барановський

П.А.Тутковський

ла повстання проти влади гетьмана П.П. Скоропадського. З цього дня в Україні розпочалася Громадянська війна.

20 листопада – Рада Міністрів Української держави ухвалила закон про можливість бути міністром і одночасно позаштатним академіком (без оплати).

26 листопада – Опубліковано «Статут Української Академії наук у Києві» [45], зокрема в § 1 зазначалося, що

«Українська академія наук у Києві є найвища наукова державна установа на Україні, що перебуває в безпосередньому віданні верховної власті». Складалася з 7 розділів. У першому розділі вказувався статус Академії, напрямки її діяльності, склад, штати; в другому – права УАН; в третьому йшлося про самоврядування Академії; в четвертому – про права та обов'язки членів Академії (дійсних, почесних,

членів-кореспондентів); в п'ятому – про Спільне зібрання (загальні збори) і зібрання відділів; в шостому – про наукові установи УАН і ті, що мають з нею зв'язки; в сьомому – про фінансування Академії.

– Створено Постійну комісію для складання словника українських діячів науки, історії, мистецтва та громадського руху (пізніше Комісія для складання біографічного словника діячів України) (керівник – **Д.І. Багалій**, керівничий – **В.Л. Модзалевський**). В 1923–26 головою Комісії був **С.О. Єфремов**, керівничим – **М.М. Могилянський** (після смерті в 1923 **П.Я. Стебницького**), з 1926 він керував Комісією. 11 лютого 1924 постановою Спільного зібрання ВУАН Комісію приєднано до установ Історично-філологічного відділу ВУАН, 8 квітня 1931 ввійшла до установ при Президії Соціально-економічного відділу ВУАН. Ліквідована 13 лютого 1934 постановою Президії ВУАН.

Комісія складала списки осіб, біографії яких повинні ввійти до словника, опрацьовувала джерела й готувала до них бібліографічні покажчики, складала біографічні довідки на перші літери алфавіту. Це мав бути біобібліографічний довідник, до якого вміщено біографії: українських діячів, починаючи від Київської Русі; польських, єврейських, російських та ін. діячів, які жили в Україні та своєю діяльністю впливали на її історію; іноземних діячів, які ніколи не жили в Україні, але їхні праці стосувалися українознавства; українці за походженням, якщо їхня діяльність присвячена Україні; українці за місцем народження та за походженням, діяльність яких важлива для науки і культури.

Штатних співробітників Комісії було 9, також кореспонденти на місцях. Комісія збирала матеріали й складала картки для словника (з біографічними даними було зібрано 37500). В 1924 Комісія мала одного штатного і чотирьох позаштатних співробітників. Протягом року картотека збільшилася на 39785 нових карток, інформація надходила з Чернігова, Полтави, Катеринослава, Одеси, Вінниці та ін. міст. Чимало зібрано біографічного матеріалу в 1927, підготовлено до друку перший том словника, 1928 розпо-

Будинок по вул. Ярославів Вал, 36, в якому відбулося перше Спільне зібрання УАН

чато складання некрологів діячів України. Оплату за свою працю співробітники Комісії майже не отримували, що значно гальмувало процес складання біографій. До 1932 Комісія, маючи в штаті старшого наукового співробітника **М.М. Могилянського**, наукового співробітника **М.О. Тарасенка** і лаборанта **М.О. Кульчицького**, опрацьовувала реєстр прізвищ політичних, громадських, наукових і мистецьких діячів України, збрала близько 200 тис. карток. Бібліографічний словник на літеру А був готовий до друку, але не вийшов у зв'язку з політичними репресіями. Значного удару зазнала Комісія під час «чисток» і «викриття змови СВУ», розпочатих 1928. Репресовано **С.О. Єфремова**, **М.М. Могилянського**, **М.О. Тарасенка** та ін.

27 листопада – У приміщенні УНТ по вул. Велика Підвальна, 36 (нині Ярославів Вал, 36) відбулося перше Спільне зібрання УАН. Головував на ньому найстаріший літами **О.І. Левицький**, секретарем був наймолодший – **С.П. Тимошенко**. Крім них, були присутні **В.І. Вернадський**, **М.Ф. Каченко**, **В.А. Косинський**, **А.Ю. Кримський**, **П.А. Тутковський** і **М.І. Туган-Барановський**, тобто всього 8 з 12 академіків, призначених наказом гетьмана. **М.І. Петров** надіслав листа з проханням передати його голос **О.І. Левицькому**, оскільки через хворобу не може бути присутнім на зібранні. Збори ухвалили цю передачу права голосу як законну, зазначивши, що можуть

бути подібні прецеденти в подальшому житті Академії наук, однак ніхто не може мати більше двох голосів — свій та довірених. Через збіг обставин (не одержали вчасно повідомлення) не змогли прибути на засідання Д.І. Багалій, С.Й. Смаль-Стоцький і Ф.В. Тарановський. В.І. Вернадський пропонував відкласти вибори з огляду на відсутність 1/3 академіків, але решта присутніх була за їх проведення. Закритим голосуванням одногосно обрали Головою-Президентом Академії наук **В.І. Вернадського**, який запропонував колегам на посаду неодмінного секретаря Академії **А.Ю. Кримського**. Ця пропозиція також пройшла одногосно при закритому голосуванні. Цього ж дня відбулися засідання II та III Відділів УАН. Головою II Відділу обрали **М.Ф. Кашенка**, III — **М.І. Тугана-Барановського** [46]. 28 листопада наказом Гетьмана затверджено обрання голів II та III Відділів і неодмінного секретаря УАН [47], 30 листопада — обрання Голови-Президента УАН В.І. Вернадського [49]. Таким чином, у листопаді 1918 організовано Українську академію наук у Києві, що, безумовно, стало винятковою і важливою подією в історії культури і науки України.

За статутом в УАН намічалось створити 45 структур: 15 інститутів, 14 постійних комісій, 6 музеїв, два кабінети,

В.І. Вернадський

А.Ю. Кримський

дві лабораторії, ботанічний та акліматизаційний сади, астрономічну обсерваторію, біологічну станцію, друкарню та бібліотеку. Ми не випадково не називаємо у структурі Академії кафедри («катедри»), про які тривалий час писали майже всі дослідники її історії. Цей термін можна зустріти в багатьох документах з історії Академії, але він не означає реальні академічні структурні утворення. Терміном «катедри» тоді визначали галузь науки, спеціальність, по якій обиралися академіки.

29 листопада — Створено Комісію з організації Фізичного інституту на чолі з С.П. Тимошенком, до складу якої увійшли всі члени II Відділу [48]. Ще однією установою II Відділу, затвердженою Спільним зібранням УАН, стала заснована під головуванням президента В.І. Вернадського Міжвідомча комісія для координації діяльності всіх інституцій, що проводили геологічні дослідження в Україні.

— Першим рішенням, ухваленим на другому Спільному зібранні, було винесення подяки колишнім міністрам народної освіти і мистецтв України М.П. Василенку та П.Я. Стебницькому, завдяки яким справу утворення Академії вдалося довести до бажаного кінця. М.П. Василенко одержав листа такого змісту [50].

Високоповажаний Миколо Прокоповичу!

Спільне Зібрання Української академії наук у Києві 30 листопада 1918 року, вперше зійшовшись на ділову працю після виборів свого президіума, одногосно постановило заслати Вам, Високоповажаний Миколо Прокоповичу, своє щире привітання та гарячу подяку, що, будучи Міністром народної освіти, Ви всією душею поклопоталися про заснування Української академії наук та й записали нестертими буквами своє ім'я в історію Академії.

Голова-Президент Академії

В.І. Вернадський

Неодмінний секретар А.Ю. Кримський.

— Спільне зібрання УАН затверди-

до рішення Фізично-математичного відділу УАН від 29 листопада про створення на базі Кафедри опору матеріалів Київського політехнічного інституту Інституту технічної механіки (директор – С.П. Тимошенко, з 1921 – К.К. Симінський). 15 червня 1929 Інститут поділено на Інститут будівельної механіки ВУАН та Кабінет транспортної механіки ВУАН. За рішенням Президії ВУАН 8 квітня 1931 усі установи при Інституті будівельної механіки та Кабінет транспортної механіки ввійшли до складу Технічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН. 13 лютого 1934 за постановою Президії ці установи об'єднано в Інститут будівельної механіки ВУАН (з 1960 – Інститут механіки АН УРСР, з 1993 – Інститут механіки ім. С.П. Тимошенка АН України).

Основне завдання Інституту – розробка питань прикладної та будівельної механіки для інженерних проблем, розрахунки та конструювання машин і споруд, дослідження їх експлуатації. Перші роботи Інституту було присвячено дослідженням по відбудові зруйнованих залізничних і шосейних мостів і матеріалів для промисловості. З 1926 Інститут налагодив систематичні експериментальні дослідження кам'яних будівельних матеріалів та деревини, почав проводити металографічні дослідження заліза, залізничних мостів у зв'язку з раціоналізацією використання мостового господарства залізниць, започаткував збірник праць Інституту. Протягом 1927–28 устатковано лабораторії та майстерні Інституту. Восени 1928 йому надано приміщення в новому будинку ВУАН. В 1928 лабораторна база Інституту складалася з лабораторій механічної, металографічної і транспортної механіки, будівельних матеріалів і конструкцій, механічної майстерні. В 1927–28 Інститут почав виконувати науково-дослідні роботи за конкретними завданнями промисловості, будівництва та транспорту. Розроблено методику спрощеного випробування міцності деревини в конструкціях, безпеки їх використання в дерев'яних мостах, копальних кріпленнях тощо [51].

– Спільне зібрання УАН прийняло постанову про включення Акліматиза-

ційного саду, створеного М.Ф. Кашенком 1915, до складу установ Академії (директор – М.Ф. Кашенко). 12 квітня 1919 заслухано питання про заснування позаміського відділу Акліматизаційного саду біля залізничної станції Немішаєво та тимчасове використання для нього садиби Київського політехнічного інституту, доручивши М.Ф. Кашенку погодити з інститутом умови користування садибою. В 1922 Акліматизаційний сад за рішенням Наукового комітету Укрголовпрофосвіти передано до науково-дослідних кафедр Наркомосу УСРР, а у ВУАН створено Кабінет акліматизації (з 1929 – Музей акліматизації), який 8 квітня 1931 передано до установ Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу, 13 лютого 1934 ввійшов до складу Інституту ботаніки ВУАН.

Акліматизаційний сад постачав насіння та посадковий матеріал, особливо персики, абрикоси, чортове дерево, флорентійські півники, казанлицьку троянду, чорну рожу, валер'яну та ін., багатьом аптекоуправлінням, дослідним станціям, науковим установам, колгоспам, сільськогосподарським школам та широким колам селянства. Селекційне насіння Акліматизаційного саду було широко відоме на території України і Росії. [50].

7 грудня – На третьому Спільному зібранні УАН неодмінний секретар УАН А.Ю. Кримський запропонував проект малої печатки Академії, який було затверджено з двома доповненнями: на знакові держави Св. Володимира повинен бути хрестик, а під тим знаком – дата заснування УАН: 14.XI.1918 [52].

– Голова Соціально-економічного відділу УАН М.І. Туган-Барановський повідомив Спільне зібрання УАН про підготовчу роботу Відділу по створенню Демографічного інституту, який

невдовзі було створено. 25 січня 1919 Спільне зібрання УАН його директором обрало **М.В. Птуху**. 8 квітня 1931 Інститут увійшов до Статистично-економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН перейменованій на Інститут демографії та санітарної статистики ВУАН, 1936 увійшов до Інституту економіки АН УРСР.

– Постановою Соціально-економічного відділу УАН, затвердженою Спільним зібранням УАН, створено Комісію для виучування звичаєвого права (голова – **О.І. Левицький**). 14 березня 1920 постановою Спільного зібрання УАН затверджено нову назву – Комісія для виучування народного права, у лютому 1925 повернено попередню.

Комісія займалася вивченням цивільного права взагалі та українського, зокрема, і порівняльно-історичним дослідженням розвитку цивільного права. Протягом 1925–28 надруковано три випуски «Праць Комісії для виучування звичаєвого права» накладом 1000 (вип. 1) та 1200 (вип. 2, 3) примірників, до яких увійшло понад 70 наукових статей. 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН, ввійшла до складу Кабінету радянського будівництва і права ВУАН [51].

– Голова Соціально-економічного відділу УАН поінформував Спільне зібрання УАН про відкриття при Відділі Інституту економічної кон'юнктури (директор – **М.І. Туган-Барановський**). Після його смерті у січні 1919 Спільне зібрання 24 травня 1919 директором Інституту обрало **К.Г. Воблого**, на цьому ж засіданні установу перейменовано на Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства УАН. Наприкінці вересня фігурує в документах як

Комісія для виучування економічної кон'юнктури, 1922 у зв'язку зі скороченням штатів УАН припинила діяльність [51].

– **М.І. Туган-Барановський** повідомив Спільне зібрання УАН про початок робіт з заснування Комісії для виучування соціального питання. 23 січня 1919 Спільне зібрання УАН затвердило рішення Третього відділу про обрання керівником Комісії **М.О. Рейтлінгера**, 24 травня 1919 головою Комісії, тимчасово обрало **Б.О. Кістяківського**. У листопаді 1919 Комісія припинила свою діяльність [51].

– Спільне зібрання УАН затвердило статут про Раду при Лабораторії над будівельними матеріалами Фізико-математичного відділу.

8 грудня – Відбулося перше засідання I Відділу, на якому його головою обрано **Д.І. Багалія** [53]. 10 грудня затверджений наказом Гетьмана.

13 грудня – Відбулося перше засідання Правління ВУАН. Головою правління обрано **П.А. Тутковського**. Заслухано питання про фінансове і матеріальне становище УАН [54].

14 грудня – Гетьман П.П. Скоропадський через ускладнення соціально-політичної та військової обстановки в Україні відмовився від влади, до Києва вступили війська Директорії, початок її шеститижневого правління в місті (до 2 лютого 1919, коли в зв'язку з наступом більшовицьких військ вона переїхала до Вінниці).

15 грудня – В.М. Ханенко подарувала Українській академії наук зібрання пам'ятників мистецтва й старовини та бібліотеку при ньому, що розташувалися в Києві по Терещенківській, 15, цей будинок, а також речі мистецтва й старовини, які зберігаються на складах у Петербурзі та в Історичному музеї у

Музей мистецтва ім. Богдана
та Варвари Ханенків (сучасне фото)

Москві», про що повідомила листом. В 1919 уряд націоналізував зібрання і назвав його другим Державним музеєм. 7 листопада 1920 декретом уряду УСРР музей передано УАН, 5 лютого 1921 затверджено назву – Музей ім. Б.І. та В.М. Ханенків при УАН. 7 березня 1921 директором Музею обрано М.О. Макаренка. Керував Музеєм Комітет, обраний ВУАН, головою якого був Ф.І. Шміт. 31 грудня 1923 з назви Музею вилучено ім'я його засновників, а Спільним зібранням ВУАН прийнято постанову про перейменування його на Музей мистецтв ім. Т.Г. Шевченка. У 1923–28 усі музеї ВУАН називалися кабінетами і в цей період він називався Кабінетом мистецтв ВУАН ім. Т.Г. Шевченка. У 1931 підпорядкувався президії Соціально-економічного відділу ВУАН. 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН переданий НКО УСРР, 1 вересня 1934 увійшов до складу установ НКО УСРР як державний Київський музей західного та східного мистецтва, з 1995 – Музей мистецтв ім. Богдана і Варвари Ханенків [68].

16 грудня – П.А. Тутковський повідомив Спільне зібрання про склад Правління УАН: голова – П.А. Тутковський, члени Правління – від I Відділу А.Ю. Кримський, його заступник

С.П. Тимошенко, від III Відділу Ф.В.Тарановський, заступник В.А. Косинський [56]. Зібрання прийняло цей склад до відома, доручивши О.І. Левицькому бути другим кандидатом-заступником від III Відділу. Віднині всі фінансові документи мав підписувати вже не Голова-Президент Академії, а голова Правління. На першому ж засіданні Правління, після доповіді П.А. Тутковського про фінансове становище УАН, було ухвалено просити В.І. Вернадського звернутися до міністра народної освіти і мистецтва В.П. Науменка з проханням залишок суми з кредиту 200 000 крб., асигнованого за законом від 26 липня 1918 на першочергові видатки Академії, а також кредит на суму 869 216 крб. 69 коп. (за законом 12 листопада 1918), відпущений в обрхунковому порядку на 1918, перевести в розпорядження президента Академії наук. Такого листа було відправлено [57, с. 3]. На цьому ж засіданні заслухали доповідь П.А. Тутковського про витрати на ремонт 1918, а також про кошторис Правління [58].

– Відбулося засідання Комісії з організації Фізичного інституту УАН. Затверджено кошторис і запропоновано обрати його директором проф. Петербурзького політехнічного інституту А.Ф. Йоффе. Проте інститут в найближчі роки так і не було створено [59].

– Згідно з постановою Спільного зібрання УАН, створено Комісію для складання історично-географічного словника української землі. Її метою було комплексне вивчення історичної географії України та укладання словника. 29 березня 1919 Спільне зібрання УАН обрало директором Комісії **О.С. Грушевського**, секретарем – **Й.Ю. Гермайзе**. Штатними співробітниками в різний час працювали О.І. Баранович, І.М.

Каманін, К.О. Лазаревська, М.М. Ткаченко, Г.С. Шамрай, нештатними – О.М. Андріяшев, С.В. Глушко, О.О. Грушевська, В.С. Євфимовський, М. Жданович, В.Д. Юркевич та ін. Члени Комісії збирали матеріали історично-географічного змісту, складали статті словникового характеру, вивчали історію заселення України та готували історично-географічні описи окремих регіонів, зокрема Полтавщини, Чернігівщини, Донбасу, Холмщини, Галичини. Комісія видавала «Історично-географічний збірник» (1927–31, 4 т.). 9 квітня 1930 Історично-філологічний відділ УАН прийняв рішення про закриття Комісії [61].

– Згідно з постановою Спільного зібрання УАН, створено Комісію для складання історичного словника української мови. 4 січня 1919 Спільне зібрання обрало на посаду директора Комісії проф. **Є.К. Тимченка**. Комісія склала картотеку обсягом понад 300 тис. одиниць з 400 джерел, розпочала випуск «Історичного словника українського язика». 22 лютого 1930 постановою Президії ВУАН об'єднала з Інститутом української наукової мови (ВУАН) [51].

– Згідно з постановою Спільного зібрання УАН, створено Комісію для складання словника української живої мови [51]. Комісією керував **А.Ю. Кримський**, постійними членами-редакторами були В.М. Ганцов (керівничий справами), Г.К. Голоскевич, М.М. Грінченко, О.Н. Синявський, учений-діловод О.Т. Андрієвська, постійними співробітниками – М.П. Гармашівна, В.П. Тутковський, С.О. Буда, М.Г. Гнатевич, І.О. Селецький, І.І. Рудницький. Словник робився на базі Словника української мови Грінченка і мав містити діалектичні відмінності кожного поданого слова,

граматичні форми, тлумачення слова, літературні й народні приклади, вирази й звороти спеціального метафоричного і локального характеру. Було складено понад 700 карток. Протягом шести років випущено три томи «Російсько-українського словника» за редакцією С.О. Єфремова та А.Ю. Кримського. 22 лютого 1930 за постановою Президії ВУАН Комісію об'єднано з Інститутом української наукової мови ВУАН.

– Спільне зібрання затвердило заснування Історично-філологічним відділом Комісії для видання пам'яток новітнього українського письменства (голова і керівничий – **С.О. Єфремов**) [51]. У серії «Академічна бібліотека...» було заплановано видати твори Т. Шевченка, П. Гулака-Артемівського, Л. Боровиковського, Є. Гребінки, О. Бодяньського, М. Максимовича, І. Срезневського, А. Метлинського, М. Костомарова, М. Шашкевича, Т. Падури, Б. Залеського, Панаса Мирного, Л. Глібова, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Коцюбинського та ін. із біографічними статтями про автора та його творчість, портретами, малюнками, факсиміле текстів, розгорнутими історичними, літературними і мовними коментарями. Комісія брала участь в організації Інституту Т. Шевченка у Харкові (нині Інститут літератури НАН України), 1931 переведена до установ Соціально-економічного відділу ВУАН, 1934 припинила діяльність.

21 грудня – Спільне зібрання УАН заслухало і затвердило проект статуту Національної бібліотеки, вироблений Тимчасовим комітетом у складі 8 осіб на чолі з В.І. Вернадським.

У статуті, зокрема, зазначалося:

«§ 1. Національна бібліотека ставить своїм завданням згуртувати як найновішу літературу геть по всім наукам, мистецтву, красному письменству, техніці та громадським і державним справам.

§ 2. Національна бібліотека так само має зібрати до купи в як найповнішій мірі всенюку літературу, писану українською мовою, та все, що писано про Україну й український народ чи то українською, чи то іншими мовами, а для того в ній зорганізовано спеціальний відділ «Ucrainica».

§ 5. Національна бібліотека перебуває при Українській академії наук і складається з семи відділів та читальної залі. Відділи: Український відділ, Загальний відділ, Відділ газетно-графічний, Відділ рукописів (та інкунабулів) і старих українських друків, Східний відділ, Підручний відділ з читальною залю, Каталожний відділ» [62, с. 102].

Національна бібліотека мала право видавати українською мовою свої звідомлення, каталоги, наукові описи книжок, рукописів і колекцій та наукові твори, що стосуються різних напрямів бібліотекознавства.

28 грудня – Делегати до Директорії В.І. Вернадський, А.Ю. Кримський, П.А. Тутковський та Д.І. Багалій доповіли про результати своєї місії до голови Директорії В.К. Винниченка. Уряд Директорії пообіцяв задовольнити всі прохання УАН: надати їй Піхотну школу з 100 десятинами гаю і Голосіївський ліс; в центрі міста – Комерційний інститут, Педагогічний музей (нині – Будинок учителя, вул. Володимирська, 57) та Левашовський пансіон (нині будинок Президії НАН України, Володимирська, 54) [63].

– За постановою Спільного зібрання УАН створено Постійну комісію для видання пам'яток мови, письменства та історії (Археографічна комісія) (керівничий – **В.Ю. Данилевич**). У 1921 переведена до установ при Спільному зібранні. 18 квітня 1921 Спільне зібрання УАН прийняло постанову про об'єднання Археографічної комісії УАН та Київської комісії для розбору древніх актів. Головою комісії в 1918–19 був **Д.І. Багалій**, 1921–23 – **В.С. Іконников**, 1924–31 – **М.С. Грушевський**. На

початку 1924 передана до Кафедри історії українського народу, очолювану **М.С. Грушевським**, Історично-філологічного відділу ВУАН. В роботі Археографічної комісії ВУАН брали участь **О.І. Левицький**, **М.П. Василенко**, **В.Л. Модзалевський**, **О.С. Грушевський**, **С.І. Маслов**, **К.О. Лазаревська**, **В.О. Романовський**, **М.В. Довнар-Запольський**, **Й.Ю. Гермайзе**, **В.М. Перетц** та ін. Комісія розробила (1926) перші в українській археографії методичні принципи видання джерел. З початку 30-х рр. замість корпусних видань з давньої і нової історії та культури України у планах Археографічної комісії провідне місце посіли тематичні публікації з історії соціально-економічного розвитку, класової боротьби та соціалістичного будівництва. Комісія підготувала і видала «Український археографічний збірник» (1926–30, 3 томи) та «Український архів» (1926–31, 4 томи). У квітні 1931 переведена до установ Історичного циклу Соціально-економічного відділу, 13 лютого 1934 ліквідована, згідно з рішенням Президії ВУАН [61].

29 грудня 1918 – **М.С. Грушевський** ставить питання на засіданні ради УНТ про ліквідацію УАН як установи, заснованої гетьманським урядом. Вважаючи, статут УАН, вироблений Комісією Міністерства освіти та мистецтв за участю **М.П. Василенка**, шкідливим з точки зору національних інтересів України, УНТ створило комісію для його перегляду і зміни. У засіданнях ради взяли участь **О.С. Грушевський**, **О.І. Левицький**, **П.А. Тутковський**, **А.Ю. Кримський**, **Г.Г. Павлуцький**, **Д.І. Дорошенко**, **Д.В. Антонович**. Проти пропозиції **М.С. Грушевського** виступили **Б.О. Кістяківський**, **А.Ю. Кримський**, **В.Л. Модзалевський** [65].

Створено Інститут економічної кон'юнктури та народного господарства України УАН (директор – **М.І. Туган-Барановський**) [65].

1918 (грудень) – Соціально-економічний відділ прийняв рішення про створення Комісії для вивчення західньо-руського та українського права. 22 лютого 1919 Спільне зібрання затвердило рішення Відділу про обрання проф. **І.М. Каманіна** на посаду керівника Комісії [65]. 8 квітня 1931 увійшла до Другого Соціально-економічного відділу. Ліквідована у березні 1930. Її основним завданням була розробка проблем історії держави і права, головним чином, у період XVI–XVIII ст. Тому в працях Комісії висвітлювалися питання історії Литовського статуту, Магдебурзького права, Луцького трибуналу 1578 року, центральних державних установ гетьманської України тощо. Результати досліджень публікувалися в збірниках «Праць Комісії для ви-

учування історії західньоруського та українського права», які виходили друком протягом 1925–30. Однак Комісії не вдалося здійснити свої плани про багатотомне видання пам'яток українського права, вийшов друком у 1929 тільки перший том «Матеріалів до історії українського права» за редакцією М.П. Василенка. Назавжди було втрачено матеріали до словника-енциклопедії української юридичної старовини, що збиралися Комісією з 1925.

1918 (грудень) – Спільне зібрання УАН ухвалило рішення про видання щорічного звідомлення – «Річника Академії наук».

1918 – Вийшла в світ стаття «Гравітація та інерція» Л.Й. Кордиша – перша публікація з загальної теорії відносності в Росії та Україні [69].

1918 – Вийшло в світ одне з перших видань УАН – дослідження з історії українського театру «Український вертеп» О.Г. Кисіля [70].

1919

1919 (початок) – Створено Комісію для вивчення флори України на чолі з **О.В. Фомінім** [51].

1 січня – Засновано Постійну комісію з вивчення звичаєвого права (голова – **О.І. Левицький**) [51].

2 січня – Відбулося засідання Українського наукового товариства, на якому його голова М.С. Грушевський вдруге поставив питання про ліквідацію УАН як установи, створеної гетьманським урядом. Перероблений комісією УНТ статут УАН подано до Директорії. З цього приводу Н.Д. Полонська-Василенко в своїй книзі «Українська академія наук. Нарис історії» писала:

«Він доводив, що за Директорії треба розпочати все наново. Погляд М.С. Грушевського зустрів опозицію: з протестом

виступили Б.О. Кістяковський, А.Ю. Кримський, В.Л. Модзалевський та інші. Внаслідок цієї дискусії вирішено було обмежитися деякими змінами Статуту Академії та добром нових академіків. Ця прикра подія, на жаль, не було цілком ліквідована, і відгуки її позначилися на дальшому житті Академії... У Грушевського темперамент політика взяв гору над об'єктивізмом великого історика. Ця постава до Академії залишилася у М.С. Грушевського на все життя. Його ворожість до інших академіків та самої установи вмilo використовували ті, кому розквіт української національної культури був сіллю в очах» [71, с. 17–18].

3 січня – Директорією видано закон щодо статуту Української академії наук у Києві з внесеними до нього низкою змін. Доповнено § 21 відносно друкування праць Академії українською та іноземними мовами (фран-

цузькою, німецькою, англійською, італійською, латинською) за бажанням автора. При цьому обсяг видань іноземними мовами не повинен перевищувати 1/4 кількості тиражу, друкованого українською. Параграфи 47 і 57 доповнювалися тим, що всі службові особи повинні вільно володіти українською мовою, а параграф 62, – що всі дійсні члени Академії наук при своєму затвердженні повинні присягати на вірність Українській Народній Республіці. Так, 18 січня не відбулось обрання В.І. Липського, оскільки Академія не мала його згоди з зазначеними вище параграфами, обрано його на посаду академіка тільки після одержання від нього письмової заяви такого змісту: «§ 21, 47, 57 і 62 статуту Академії наук мені відомі і я обов'язуюся їх виконувати». Такі ж письмові заяви подавали майбутні академіки та директори академічних установ, зокрема Б.О. Кістяківський, М.Ф. Сумцов, М.В. Птуха, В.О. Кістяківський та ін. [72].

3 січня – Директорія видала закон про державну українську мову в УНР та про обов'язкове вживання її у діловодстві УАН.

4 січня – На черговому засіданні УАН її неодмінний секретар А.Ю. Кримський повідомив, що з Державної канцелярії через Департамент законодавчих справ надійшла копія закону Директорії про зміну статуту УАН за підписом В.К. Винниченка, С.В. Петлюри та ін. Спільне зібрання УАН прийняло закон до виконання, і до 1921 Українська Академія наук керувалася у своїй діяльності статутом, скоригованим за часів Директорії. Видання статуту 1919 містить всі зазначені вище доповнення [73].

На жаль, дослідники історії Академії тривалий час вважали його початковим варіантом статуту, затвердженим П.П. Скоропад-

ським. Цій думці сприяла виноска на першій сторінці, що текст статуту подано за газетою «Державний вісник» №75 від 26 листопада 1918, де його вперше надруковано. Насправді, вміщений у брошурі текст академічного статуту є не першоджерелом, а його другою редакцією, що враховує ті доповнення до нього, про які йшлося вище (можливо, їх було внесено у коректурі). Отже, виноска на першій сторінці згаданої брошури ввела в оману навіть таких відомих істориків, як Д.І. Дорошенко та Н.Д. Полонська-Василенко, які в своїх працях не розрізняли цих двох редакцій статуту [74, с. 93].

27 січня – Засновано Комісію з вивчення історії західноруського та українського права (голова – **Ф.В. Тарановський**, з 1920 – **М.П. Василенко**). В 1932 Президія ВУАН прийняла рішення про закриття Комісії, остаточно припинила діяльність у лютому 1934.

1 лютого – Спільне зібрання УАН обрало директором Ботанічного саду УАН **В.І. Липського**. 17 травня 1919 доручило йому клопотатися перед НКО УСРР про передачу під Ботанічний сад Голосіївського лісу. 21 червня 1921 Київський губвиконком видав мандат на користування ВУАН Голосіївським лісом. Проте територію лісу так і не було використано під сад. Питання про територію під новий Ботанічний сад було порушено Академією в 1933 [51].

5 лютого – До Києва вступили війська Червоної армії під командуванням М.О. Щорса та В.Н. Боженка (14 лютого сюди з Харкова переїхав і уряд УРР на чолі з Х.Г. Раковським). Початок другого, майже шестимісячного, більшовицького панування в місті.

8 лютого – Спільне зібрання УАН затвердило постанову Історично-філологічного відділу УАН про заснування Комісії для присудження премій ім. М.І. Костомарова, О.О. Потебні, В.Б. Антоновича та М.П. Драгоманова. В 1923 припинила діяльність через відсутність коштів [75].

Будинок колишнього пансіону Левашової
(нині—Володимирська, 54)

10 лютого — В.І. Вернадський і А.Ю. Кримський були на прийомі у наркома освіти В.П. Затонського, з яким обговорили питання, пов'язані з реальним функціонуванням Української академії наук, зокрема щодо фінансування, штатів, приміщень тощо [76].

11 лютого — Оpubліковано наказ наркома освіти В.П. Затонського про виділення УАН у власність приміщення-садиби, де містився пансіон графині Левашової (нині Володимирська, 54) [77].

12 лютого — Відбулися Загальні збори УАН, на яких заслухано цей наказ В.П. Затонського. Збори доручили комісії з членів Правління та представників трьох Відділів оглянути будинок пансіону і розробити порядок передачі його приміщень Академії. Цей день, 12 лютого 1919, радянська історіографія тривалий час вважала датою заснування Академії наук України всупереч даті 14 листопада 1918, коли її справді було започатковано. Як стверджувалося протягом багатьох десятиліть, тільки перемога радянської влади відкрила широкі й небачені можливості для бурхливого розвитку

науки і культури в країні, розбудови її інститутів і установ. Спроби переглянути справжню дату заснування Академії наук виникли вже наприкінці 20-х років, коли святкування 10-річчя Академії у 1928, що спочатку мало бути офіційно відзначено, було «спущено на гальмах», а ювілейний збірник не побачив світ. Виявлені документи свідчать, що 31 січня 1929 відбулося засідання Комісії Політбюро ЦК КП(б)У під головуванням П.П. Любченка, на якому розглядалося питання про святкування 10-річчя Української академії наук. Було вирішено провести його на початку липня 1929. Це стало першим кроком на шляху фальсифікації справжньої дати її заснування. В офіційних виданнях заснування Академії наук України почали датувати 1919. А вперше в академічному виданні дата 12 лютого 1919 як дата заснування Академії наук з'явилась у праці О.В. Палладіна «Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки. 1919–1944», виданій 1944 на відзначення її 25-річчя [78].

20 лютого — Керівничий над працями Постійної комісії для видання пам'яток новітнього письменства С.О. Єфремов зробив доповідь про завдання Комісії та план її роботи.

23 лютого — Відбулося перше засідання Постійної комісії для складання біографічного словника діячів української землі. Головою її обрано **Д.І. Багалія**, керівничим над працями — **В.Л. Модзалевського**. До кінця 1919 відбулося 8 засідань комісії, на яких вирішувалися питання архітектоніки майбутнього біографічного словника та низка організаційних питань, зокрема про розподіл роботи між членами Комісії та оплату їх праці.

27 лютого — Відповідно до постанови Соціально-економічного відділу, за-

сновано Правничо-термінологічну комісію УАН. 1 березня 1919 затверджено на Спільним зібранням УАН (голова Комісії – **О.І. Левицький**) [79]. В 1919 була окремою секцією Правописно-термінологічної комісії Історично-філологічного відділу УАН, 1921–25 – правничим відділом Інституту української наукової мови ВУАН, з 1926 – знову в складі Соціально-економічного відділу ВУАН.

Основним завданням Комісії було видання Словника правничої термінології. Водночас Комісія мала консулювати з правильності вживання юридичних термінів. Систематично переглядала словники української мови, пам'ятки українського права, актові книги української судових установ XIX–XVIII ст., ін. письмові, рукописні та усні джерела з метою виявлення юридичних термінів. 3 серпня 1922 Комісію очолював **В.І. Кржижанівський**, з листопада 1923 – **І.Ю. Черкаський**. В листопаді 1923 Комісія закінчила збирання термінологічних матеріалів і приступила до редагування словника, яке в основному було завершено до червня 1924. Остаточне редагування тексту здійснив А.Ю. Кримський. У серпні 1926 вийшов друком «Російсько-український словник правничої мови (понад 67 000 слів). Упродовж 1926–28 Комісія працювала над його другим виданням, надавала консультаційну допомогу в практичній законотвірній роботі, здійснювала переклад і редагування низки праць Соціально-економічного відділу ВУАН, зокрема «Короткої банківської й комерційної енциклопедії» Ю.О. Ясинського (1926). 7 березня 1930 Комісію передано до складу Інституту української наукової мови, де вона припинила свою діяльність через згорання українізації, зниження інтересу партійно-державних органів до проблем української юридичної термінології, до того ж багатьох членів Комісії було репресовано [79].

8 березня – А.Ю. Кримський повідомив присутніх про необгрунтований арешт П.Я. Стебницького. З архівних документів випливає, що П.Я. Стебницького було заарештовано «на предмет знищення» як колишнього сенатора і міністра освіти в уряді П.П. Скоропадського. Зібрання ухва-

лило клопотатися перед владою про його визволення:

«Спільне Зібрання Української академії наук у Києві звертається до Вас з клопотанням, щоб дозволено було заарештованого Петра Януаровича Стебницького – редактора Біографічного словника діячів української землі, що видає Академія наук. До Словника увходять життєписи всіх діячів, які жили на Україні, незалежно від їх національності, релігії та політичних переконань. Академія наук доручила редагування П.Я. Стебницькому, вважаючи як раз на те, що для такої праці потрібна людина абсолютно об'єктивна. Клопочучись про одзволена П.Я. Стебницького, Спільне Зібрання Академії наук висловлює своє непохитне переконання, що арешт його викликаний тільки якимсь непорозумінням» [80, с. 105].

– Спільне зібрання УАН заслухало повідомлення секретаря Фізично-математичного відділу УАН про створення Комісії для вивчення продуктивних сил України. Головою Комісії було обрано **В.І. Вернадського**. 3 травня 1919 за згодою НКО УСРР до УАН передано Гідрологічний комітет та гідрологічний відділ Міністерства земельних справ, яких постановою Спільного зібрання УАН приєднано до Комісії, після чого вона змінила назву на Комісію для виучування природних багатств України (утримувалася на окремому бюджеті), 1922 приєднана до Геологічного кабінету. В 1927 відновила діяльність як Тимчасова комісія для виучування природних багатств України під керівництвом **Л.М. Яснопольського**, 1931 передана до установ Економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН [51].

16 березня – Організовано Орфографічно-термінологічну комісію при Історично-філологічному Відділі УАН (голова – **А.Ю. Кримський**) [81–82].

17 березня – Фізично-математичним відділом УАН прийнято рішення про заснування Лабораторії фізичної хімії.

22 березня 1919 Спільне зібрання УАН затвердило рішення Відділу та доручило В.О. Кістяківському підготувати обґрунтування та штати Лабораторії. 1919 Лабораторія почала деякі досліді над будівельними матеріалами, проте розгорнути діяльності не змогла, 1921 припинила роботу [51].

22 березня – Постановою Спільного зібрання УАН створено Комітет для виучування фауни України на чолі з **М.Ф. Кашенком**. Члени Комітету зібрали чимало цікавих матеріалів з різних груп тварин. Тоді ж Комітет доручив М.Ф. Кашенку зайнятися організацією Зоологічного музею. Комітету вдалося одержати кошти на обладнання Зоологічного музею, а також чотирьох залів для розміщення його експонатів. Працювати музей почав у квітні 1919. Першим консерватором музею був **В.О. Караваев**, з 1920 – **М.В. Шарлемань**. В 1922 до Музею приєднано Зоологічну секцію ВУАН, а його назву змінено на Зоологічний кабінет, у 1931 увійшов до установ Біозоологічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії – до Інституту мікробіології та епідеміології ВУАН [51].

26 березня – Голова-президент УАН В.І. Вернадський і неодмінний секретар УАН А.Ю. Кримський на надзвичайному Спільному зібранні УАН доповіли про те, що від імені Академії наук вони надіслали до Надзвичайної комісії по боротьбі з контрреволюцією, до комісара освіти та військового комісара клопотання про звільнення академіка С.О. Єфремова та П.Я. Стебницького [83].

– На надзвичайному Спільному зібранні УАН винесено спеціальну постанову про охорону прав співробітників УАН:

«а) клопотатися про осіб, що належать до наукового складу Академії з її установами, Спільне зібрання вважає своїм моральним обов'язком; б) щодо клопотання про вчених, сторонніх для Академії наук, то Спільне зібрання має кожен раз розглядати й рішати справу зокрема» [84, с. 106]. Отже, в захисті діячів науки від несправедливих переслідувань Академія наук вбачала свій моральний обов'язок [85].

5 квітня – А.Ю. Кримський повідомив, що С.О. Єфремова та П.Я. Стебницького випущено з-під арешту [86].

29 квітня – Радянська влада націоналізувала художньо-археологічний музей, який В.М. Ханенко подарувала УАН.

3 травня – Прийнято рішення Спільного зібрання УАН про перейменування Національної бібліотеки Української Держави у Всенародну національну бібліотеку України при УАН [87].

4 травня – На засіданні Загальних зборів УАН заслухано доповідь О.Є. Ферсмана про стан наукової роботи в Росії.

10 травня – На Спільному зібранні УАН В.І. Вернадський нагадав, що Академія ще не сповістила інші європейські Академії про своє заснування 14 листопада 1918 [88].

17 травня – Після повалення влади Директорії Спільне зібрання УАН внесло доповнення до § 21 Статуту УАН, дешо нейтралізувавши його «антиросійську» спрямованість [89].

24 травня – Постановою Спільного зібрання УАН утворено Інститут для виучування економічної кон'юнктури та народного господарства (директор – **Р.М. Орженцький**). У 1922 в зв'язку зі скороченням штатів Академії припинив діяльність [51].

1919 (травень) – Постановою Другого, Фізично-математичного, Відділу з ініціативи М.В. Шарлеманя утворено Біологічну секцію (згодом Комісія для виучування біології тва-

рин) [51]. До Секції увійшли: проф. М.М. Воскобойников, І.Я. Шеверьов. В.В. Добровлянський, М.В. Шарлемань. Головою Секції був обраний акад. **М.Ф. Кашенко**, 1922 р. у зв'язку зі скороченням штатів Академії Секція припинила діяльність.

4 червня – Прийнято постанову Ради Народних Комісарів України:

«З огляду на першорядне значіння виниклої з Великої Революції Української академії наук для розвитку науки взагалі та української наукової культури зокрема, доводиться до загального відома слідуюче розпорядження:

I. Помешкання, які займаються дійсними членами Академії і директорами академічних інститутів і їх родинами, а також їх речі, здобуті за трудовий заробіток, реквізиції не належать.

II. Голові-Президенту Української академії наук дається право видавати членам Академії і директорам академічних інститутів охоронні грамоти на їх помешкання і речі по зразку, який додається при цьому» [90].

17 червня – Розпочала роботу Правописно-термінологічна комісія (голова – **А.Ю. Кримський**, керівничий над працями – **А.В. Ніковський**). Її секції – юридична, технічна, природничої термінології і правописна, збиралися щовівторка та проводили свої окремі засідання, у 1921 на її основі створено Інститут української наукової мови, 1930 за постановою Президії ВУАН припинив діяльність у зв'язку з передачею до ВУАН Інституту мовознавства НКО УСРР.

21 червня – В.І. Липський повідомив спільне зібрання УАН, що він одержав мандат від виконкому Київської ради селянських і робітничих депутатів про передачу понад 1000 гектарів землі на околиці Києва (Голосіївського лісу) Академії наук [91].

1919 (червень) – Створено Жидівську історично-археографічну комісію (Гebraїстична історично-археографічна комісія, Єврейська історично-археогра-

фічна комісія) (керівник – **А.Ю. Кримський**, керівничий – **І.В. Галант**).

Почала роботу влітку 1920 в складі двох штатних і двох позаштатних співробітників, збирала архівні матеріали з історії євреїв в Україні. Припинила діяльність 1 жовтня 1929, згідно з постановою НКО УСРР, у зв'язку з утворенням Інституту єврейської культури ВУАН [51].

9 липня – До комісара народної освіти надіслано листа за підписом В.І. Вернадського і А.Ю. Кримського з проханням вжити заходів для звільнення заарештованого В.П. Науменка, який був міністром народної освіти і мистецтв в уряді П.П. Скоропадського. На жаль, це клопотання спізнилося, оскільки В.П. Науменка, заарештованого 7 липня, вже наступного дня було розстріляно [52].

26 липня – Постановою Фізично-математичного відділу УАН засновано Геологічний кабінет (директор – **П.А. Тутковський**). 1 серпня 1921 при ньому організовано семінар з мікропалеонтології, 1927 відкрито Геологічний музей ВУАН, колекції до якого купували, діставали шляхом обміну, пожертви та збирання під час польових дослідів. Науково-дослідна робота Геологічного кабінету ВУАН полягала в збиранні, упорядкуванні та опрацюванні колекцій мінералогічних, петрографічних, палеонтологічних і корисних копалин, а також матеріалів зі свердловин УСРР. Штатні й нештатні співробітники Кабінету провели низку геологічних експедицій у різні райони УСРР, досліджувалися родовища вапняків, проведено роботи по виявленню цементової сировини на Донбасі, вивчалися родовища манганових руд на Нікопільщині, родовища бурштину на Київщині та ін. 27 квітня 1930 Геологічний кабінет приєднано до Національного геологічного музею ВУАН [51].

29 серпня — Частина Червоної армії після боїв з військами Директорії залишили Київ.

30 серпня — Спільне зібрання УАН розглянуло питання про створення Комітету охорони пам'яток історії та мистецтва (Комітет охорони пам'яток старовини). 7 вересня 1919 на нього виділено кошти у сумі 10 тис. крб., однак у зв'язку з нестабільною політичною обстановкою Комітет не розпочав регулярної роботи. 27 грудня 1919 ліквідований постановою Спільного зібрання УАН, 12 липня 1920 остаточно припинив діяльність [51].

30–31 серпня — До Києва вступили денікінські війська Добровольчої армії, початок правління в місті білих офіцерів. З першого ж дня було оголошено про скасування всіх законів, прийнятих Центральною Радою, Радянською владою, Гетьманом та Директорією. Денікінці почали боротьбу з усіма українськими інституціями, з українською культурою взагалі. Особливих утисків зазнала за часів їх панування Українська академія наук, яка була для них:

«... однією з найненавидніших твердинь ненавидної для них української культури. Припинено було видачу державної допомоги для Академії наук, зачिनено було її Спільне зібрання, робилися усілякі знущання над співробітниками Академії, наукові установи випирались на вулицю... Коли перед приходом денікінської «добрармії» число співробітників Академії досягало цифри 1 000, то після її одходу виявилось, що ця цифра зменшилася у два рази» [81, с. 117].

13 вересня — Б.О. Кістяківський, один з делегатів УАН, що їздив до Ростова і повернувся раніше від інших, доповів Спільному зібранню УАН про результати візиту до «Особого Совещання» при ставці Денікіна. Там було вирішено, що Українська академія наук може існувати і в подальшому, навіть з грошовою державною допомогою, але

тимчасово має бути установою приватною, а не державною.

17 вересня — Намагаючись зберегти УАН, В.І. Вернадський, перебуваючи в Ростові, звернувся з доповідною запискою до генерала А.І. Денікіна. В ній він, зокрема, зазначив, що за 9 місяців важкої роботи вдалося створити наукову установу, яка має всі дані для розвитку і яку було створено не тільки для розв'язання культурного відродження України, але й для вирішення загальнолюдських і державних потреб, в тому числі, відбудови національного господарства й державної могутності Росії, чому мала сприяти правильна державна організація наукової роботи й наукових установ Академії [97]. Невдовзі після повернення делегатів до Києва Академія одержала вказівку з відділу законів при ставці А.І. Денікіна: «Для завідування справами і охорони майна колишньої Української академії наук заснувати Тимчасовий комітет по керуванню справами у складі голови і двох членів з числа колишніх академіків» [98, с. 162]. До комітету ввійшли В.І. Вернадський, С.П. Тимошенко і О.І. Левицький, що мали наглядати за майном Академії до остаточного вирішення її долі, яка залежатиме від обговорення цього питання у вищих Радах університетів півдня Росії.

16 грудня — Академії наук повернуто статус державної установи та відновлено регулярні засідання Спільного зібрання, Правління та Відділів УАН після того, як війська Червоної армії зайняли Київ. Початок третього більшовицького панування в місті.

— Спільне зібрання УАН затвердило постанову Історично-філологічного відділу УАН про утворення Комісії для видання пам'яток новітнього українського письменства (Комісія для видавання пам'ятників

нової української літератури). 8 березня 1931 переведена до складу установ Соціально-економічного відділу УАН. Припинила діяльність 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН [51].

19 грудня – На надзвичайному Спільному зібранні УАН, у зв'язку з залишенням В.І. Вернадським Києва, після відмови М.Ф. Кашенка, який за §40 Статуту автоматично мав взяти на себе обов'язки Голови-Президента, заступником Голови-Президента одноголосно обрано найстаршого літими О. І. Левицького, який від цього часу і до липня 1921 фактично виконував обов'язки президента Академії наук (у 1920–21 В.І. Вернадський був професором Таврійського університету в Сімферополі, 1922 переїхав до Петрограда, де став директором створеного ним Радієвого інституту).

Голова Правління П.А. Тутковський доповів про скрутне становище членів і співробітників УАН, які за часів денікінщини протягом трьох місяців не отримували заробітної платні. Було ухвалено негайно виплатити всім гроші за жовтень, листопад і грудень з спеціальних фондів Академії [97].

1919 (грудень) – Постановою Соціально-економічного відділу УАН засновано Комісію для дослідів над бюджетами. Через відсутність коштів 1 липня 1921 Комісію закрито [51].

1919 – Вийшов у світ «Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві» – перше видання з історії створення УАН [98]. В збірнику вміщено Промову міністра освіти і мистецтв України М.П. Василенка 9 липня 1918 при відкритті роботи Комісії та Записки членів Комісії щодо створення в УАН різних структур і про Відділи Академії.

– Започатковано видання «Збірника

праць Інституту технічної механіки УАН» (№ 2 вийшов у 1926, № 3 – 1928, № 4,5 – 1929).

– Започатковано «Труди Акліматизаційного саду».

1919 – Обрано нових членів УАН [99]

Обрані дійсними членами:

М.І. Андрусов (палеонтологія, 24 травня);

М.Ф. Біляшівський (археологія України, 31 травня);

К.Г. Воблій (економіка торгівлі та промисловості, 17 травня);

О.О. Ейхенвальд (фізика, 14 червня);

С.О. Єфремов (літературознавство, 25 січня);

Б.О. Кістяківський (соціологія, 25 січня);

В.О. Кістяківський (хімія, 1 березня);

В.І. Липський (ботаніка, 17 травня);

Р.М. Орженський (статистика, 14 червня);

О.Я. Орлов (астрономія, 21 червня);

О.М. Нікольський (зоологія, 3 травня);

В.М. Перетц (історія української мови, 31 травня);

М.Ф. Сумцов (українська народна словесність, 25 січня);

К.В. Харлампович (історія української церкви, 7 жовтня).

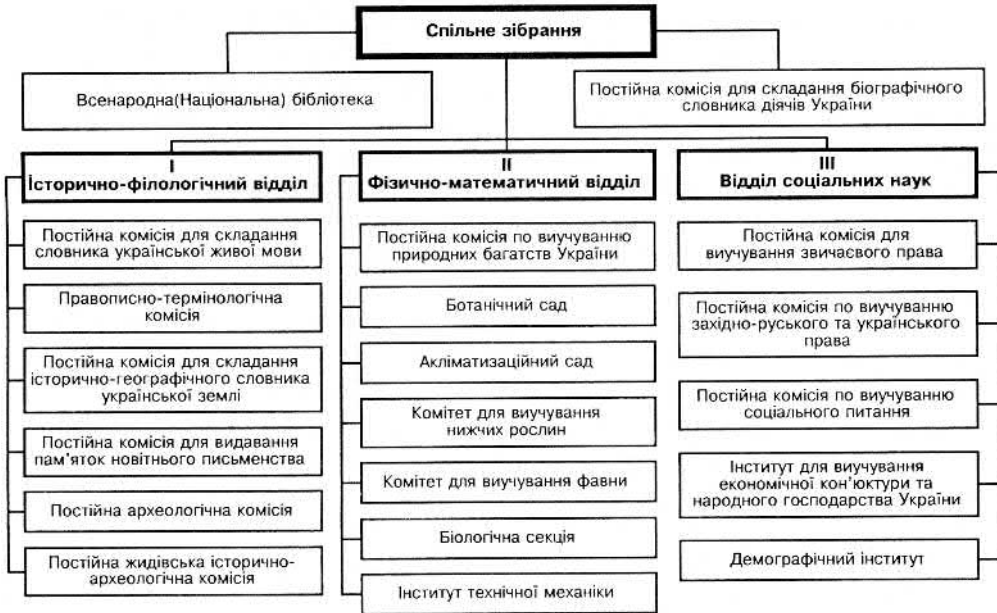
– Створено Зоологічний музей УАН (з 1930 – Зообіологічний інститут ВУАН, з 1939 – Інститут зоології АН УРСР, з 1981 – Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена АН УРСР) [51].

– Створено Постійну комісію для складання історично-географічного словника української землі, після 1924 – Історико-географічна комісія (голова – **О.С. Грушевський**) [51].

– Вийшла в світ брошура «Перший піврік існування УАН та начерк її праці до кінця 1919» [100].

– Видано низку монографічних праць: «Українська історіографія» Д.І. Багалія,

Структура Академії наук у 1919 р.

«Стародавній Київ в історично-топографічному розвитку» М.І. Петрова,
 «Історія Ірану та його культури з найдавніших часів» А.Ю. Кримського,
 «Начерки української філософії» М.Ф. Сумцова.

– Засновано «Записки Історично-філологічного відділу» [111].
 – Вийшов «Книжний вісник».
 – Вийшла з друку праця Д.М. Ревуцького «Українські думи та пісні історичні» [112].

1920

1920 (січень) – Історично-філологічний відділ УАН створив Комісію для складання археологічної мапи України (голова – М.Ф. Біляшівський). Ліквідована в січні 1921 в зв'язку з утворенням Археологічного комітету [104].

9 лютого – На Спільному зібранні УАН заслухано заяву Комітету співробітників УАН про необхідність переглянути штати Академії та номенклатуру окремих посад [105].

23 лютого – А.Ю. Кримський повідомляв НКО УСРР у Харкові: «Академія наук ніяких грошей з казни не отримує... Співробітники Академії

буквально помирають з голоду. Тварини дохнуть. Ботанічний сад вимерзає» [106].

4 березня – Засновано Товариство економістів в складі Соціально-економічного відділу ВУАН (голова – Р.М. Орженцький, з 1923 – К.Г. Воблій). У 1929 за постановою Президії УАН припинило діяльність [51].

19 квітня – За пропозицією П.А. Тутковського Спільне зібрання УАН постановило звернути увагу народного комісара освіти на ненормальне грошове становище членів і співробітників Академії наук, що їм Київський

губнар освіти не дозволяє одержувати з губернської скарбниці більше 6000 крб. щомісячно (замість повної встановленої платні 10800 крб.), а також забороняє одержувати платню за лекції у вищих навчальних закладах [107].

8 травня – До Києва вступили польська армія та українські військові частини С.В. Петлюри, початок місячного перебування в місті польських військ.

19 травня – Постановою Спільного зібрання УАН засновано Комісію для дослідів над історією політично-громадських течій в Україні (голова – С.О. Єфремов) [51].

26 травня – Видано наказ Головного комісара Уряду УНР К.Лоського «Про передачу будинку бувшої 1-ї Київської Олександрівської гімназії по Бібіковському бульвару (нині – бульвар Т.Шевченка, 14) у власність Української Академії наук» [108]. Згідно з ним,

«Садиба був. Київської 1-ої Олександрівської гімназії з будинком на ній передається з дня видання цього наказу на власність Української Академії Наук під її наукові установи з Національною Всенародною бібліотекою включно.

Рухоме майно, що знаходиться в будинку б.гімназії, передається Академії наук під охорону, аж доки окрема комісія, складена з представників Української Академії Наук і губернського комісаріату освіти вирішить, які саме з речей повинні перейти на власність Академії Наук, а які до інших державних установ».

– Видано наказ Головного комісара Уряду про передачу УАН друкарні Києво-Печерської лаври, розташованої на її території [109]:

«Друкарня Київської Печерської Лаври з усіма будинками і знаряддям негайно передається на власність Української Академії Наук, частину, що відноситься до мистецтва, повинна передати Українській Академії мистецтва. Подобиці останньої передачі повинні бути вироблені на спільному засіданні Рад Академії і підлягають затвердженню Ради Народних Міністрів».

31 травня – Спільне зібрання УАН постановило негайно зайняти приміщення Олександрівської гімназії, а справу з друкарнею відкласти [110].

1920 (травень) – Засновано Український комітет громадських організацій (голова – С.О. Єфремов), основне завдання якого надання допомоги Уряду в налагодженні громадського життя [51].

8 червня – С.О. Єфремов подарував УАН власну бібліотеку [111].

11 червня – Червона армія заволоділа Києвом, утвердження в місті влади більшовиків, четвертої та остаточної за часів Громадянської війни.

31 липня – Відкрито читальний зал Всенародної бібліотеки [112].

31 серпня – Раднарком УСРР прийняв декрет «Про поліпшення становища вчених, спеціалістів, заслужених працівників літератури та мистецтва», згідно з яким надавалися збільшені норми постачання науковцям та працівникам літератури і мистецтва та їх сім'ям, звільнялися від повинності, заборонялася реквізиція їх приміщень [113].

1920 (серпень) – Вийшов у світ перший номер «Записок Відділів УАН».

1 листопада – На Спільному зібранні УАН А.Ю. Кримський доповів, що Наркомос відкрив кредит Академії у 10000 крб [113].

7 листопада – Вийшов декрет про передачу музею Ханенків Академії наук. Виконував обов'язки директора музею керівничий Археологічного комітету М.О. Макаренко.

29 листопада – На Спільному зібранні УАН вирішено повідомити відповідні інстанції про те, що до співробітників Академії, які мають право на продовольчий пайок, слід віднести академіків, директорів установ, завідувачів відділів і секретарів (всього близько 50 осіб) [114].

28 грудня – Прийнято рішення про перейменування Всенародної національної бібліотеки України при УАН у Всенародну бібліотеку України при УАН.

1920 – Обрано нових членів УАН [51].

Обрані дійсними членами:

М.П. Василенко (правознавство, 26 липня);

Д.О. Граве (математика, 8 березня);

Ф.І. Міщенко (історія церкви, 23 лютого);

В.О. Плотников (хімія, 23 лютого);

М.В. Птуха (статистика, 5 квітня);

Г.В. Пфейффер (математика, вересень);

Б.І. Срезневський (прикладна фізика, 19 квітня).

– УАН дозволено присвоювати наукові ступені (1924 це право перебрала на себе Головпрофосвіта Наркомосу УСРР).

– Створено Постійну комісію для складання історичного словника української мови (голова – **Є.К. Тимченко**) [51].

– Створено Комітет для видання творів О.О. Потебні. Припинив діяльність 15 січня 1923 [51].

– Створено Софійську комісію на пропозицію Ф.І. Шміта [51]. 21 січня 1921 за постановою Спільного зібрання УАН, в зв'язку з наказом РНК УСРР щодо скорочення штатів Академії, припинила діяльність. Ф.І. Шміту доручено продовжувати роботи як спеціальному досліднику в Софійському соборі Києва та керувати всіма мистецькими, археологічними та історичними дослідженнями. 21 червня 1924

Комісія відновила діяльність, з 1926 працювала в складі Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК).

– Вийшов перший том тритомної «Історії української літератури» М.С. Возняка (видання завершено 1924) [114].

1920 – Громадянська війна на території України закінчилася поразкою національно-патріотичних сил. Не маючи підтримки ззовні і опинившись в оточенні ворожих сил, друга Українська Народна Республіка (Директорія) не мала змоги вистояти в цій жорстокій боротьбі, тим більше, що і в самому її проводі не було єдності. Над всією Україною східніше р. Збруч утвердилася більшовицька влада. Разом з тим процес стрімкого зростання національної самосвідомості і факт наявності власної державності протягом 1917–19 не міг бути просто проігнорований більшовиками. Борючись з урядами Центральної Ради, Гетьманату та Директорії, вони змушені були робити наголос на соціально-економічних питаннях, декларативно визнаючи право української нації на власну державність і водночас протиставляючи названим політичним структурам свій варіант української державності – УСРР, яка після перемоги більшовиків перетворюється на хоч і залежну від Москви, але все ж, особливо до кінця 20-х років, відносно автономну адміністративно-політичну систему з власним культурним і науковим життям. Докладний історико-генетичний аналіз Української державності дано в книзі.

1921

2 січня – Спільне зібрання УАН утворило Археологічний комітет. 5 лютого 1921 затвердило його головою **М.О. Макаренка**, секретарем – **І.В. Моргилевського** [116].

9 січня – Створено Комісію для вивчення історії громадсько-політичних рухів в Україні. 16 травня обрано склад Комісії (голова – **С.О. Єфремов**, постійні члени – **П.Я. Стебницький**,

В.В. Міяківський та О.Ю.Гермайзе) [51].

17 січня – Спільне зібрання УАН прийняло рішення про створення Науково-контрольної комісії на чолі з **Г.В. Пфейффером**, до складу якої входили також **М.С. Синицький**, **М.В. Шарлемань** та **В.Ф. Іваницький**. Було розроблено робочу інструкцію з обревизування наукових установ Академії. За наслідками роботи Комісії підготовлено доповідь Спільному зібранню про діяльність наукових установ Академії у 1920 [51].

24 січня – Створено Комісію енциклопедичного словника. 14 березня затверджено склад Комісії: голова – **П.Я. Стебницький**, керівничий – **П.С. Синицький**, секретар – **С.П. Пастернак**, представники від Відділів – **А.Ю. Кримський**, **В.І. Липський** і **М.П. Василенко**.

У Комісії працювали вчені-редактори, кожен з яких вів свій напрям: філософію – **О.М. Гіларов**, соціальні науки – **В.І. Синайський**, економічні науки – **Р.М. Орженцький**, філологію – **А.Ю. Кримський**, літературу – **А.М. Лобода**, фізично-математичні науки – **В.О. Плотников**, геологію – **П.А. Тутковський**; біологію – **О.Ф. Фомін**, прикладні науки – **О.П. Котельников**, медицину – **О.І. Сонкевич**, мистецтво – **Ф.І. Шміт**, історію – **М.П. Василенко**, географію – **В.О. Кістяківський** та **М.І. Лучицький**. Було підготовлено статей приблизно на два перших томи. Планувалося видати том «Україна». Головне редагування доручалося **С.О. Єфремову**. 27 вересня 1921 Комісію передано з Історично-філологічного відділу ВУАН до складу установ при Спільному зібранні ВУАН. В 1922 припинила діяльність через відсутність коштів, 10 травня 1926 частково поновила діяльність у складі Першого відділу ВУАН. 19 листопада 1929 Президія ВУАН запропонувала Відділам Комісії подати пропозиції щодо видання Українського радянського енциклопедичного словника, 1930 Комісія припинила діяльність [136]. Після тривалої перерви вийшов у світ у 1966–68 рр. у трьох томах, який містив близько 40 тисяч статей.

25 січня – Раднарком України видав декрет «Про Українську академію наук».

Згідно з ним, за УАН закріплювалося приміщення 1-ї Київської гімназії і колишнього пансіону Левашової, передбачалася передача друкарні, встановлювався академічний пайок для дійсних членів УАН, для «співробітників для окремих наукових доручень», а також членів їх сімей, для найвидатніших працівників УАН передбачалася поза-категорійна платня, Наркомосу доручалося розробити новий статут УАН, а до його розробки й затвердження загальне керівництво Академією покладалося на **А. Ю. Кримського** [117].

26 січня – **Л.М. Левицький** (комісар призначений в Академію) сповістив наркома освіти **УСРР Г.Ф. Гринька** про те, що створена Наркомосом академічна комісія завершила роботу по скороченню штатів, зменшивши штатний розпис Академії вдвічі. Проте, на його думку, цього ще замало. «Я певен в тому, – писав він, – що й частину академіків доведеться ссадити з їх стільців за невідповідність їх званню. Серйозної ділової праці, яка нам дуже зараз була б потрібна, в Академії немає» [118]. Нарком освіти направив цього листа своєму заступникові **Я.П. Ряппо**, і той вже через два дні подав свої зауваження щодо кошторису і штатного розпису ВУАН на перше півріччя 1922. На його думку, кошторис та особовий склад Академії занадто роздуті, скороченню підлягає також штат управління справами і технічний персонал. В результаті штати ВУАН було скорочено з 606 одиниць до 149.

31 січня – Створено Археологічну комісію (голова – **Ф.І. Шміт**). Реорганізована 1923 в Археологічний комітет, 1924 – у Всеукраїнський археологічний комітет (голова – **О.П. Новицький**), 1924 до його складу ввійшла Софійська комісія ВУАН, існував до 1933 [51].

1921 (січень) – Створено Комісію вищої математики УАН, 1930 перейменована на Комісію чистої математики і приєднана до Кафедри чистої математики Г.В. Пфейффера, 8 квітня 1931 ввійшла до складу установ Математичного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії – до Інституту математики ВУАН.

Основні напрямки роботи Комісії: інтегрування рівнянь та систем рівнянь з частинними похідними першого й другого порядків, інтегральні інваріанти, звичайні диференціальні рівняння, гідродинаміка, рівняння зовнішньої балістики [51].

1 лютого – Нарком освіти УСРР Г.Ф. Гринько надіслав листа до Українського наукового товариства, в якому йшлося про розгортання роботи по реорганізації УАН і УНТ [119].

– До Академії наук передано Центральний архів давніх актів (керівничий – **В.О. Романовський**) [120]

5 лютого – Раднарком УРР прийняв постанову «Про науку та вищі школи», яка започаткувала реформи вищої школи і науки в Україні. В ній, зокрема, зазначалося:

«...Вища школа та наукові заклади України, які пережили разом з цілою державою часту зміну влади, та ще не встигли остаточно злучитися з робітничою і селянською масами, відстали від цього загального поступу російської науки. Тепер, коли перед всією Радянською Республікою ставиться практичне завдання найскорішою ходою поставити господарство на раціональних господарчих підвалинах, Українська вища школа і всі наукові установи повинні зайняти відповідаюче їм положення. Рада Народних Комісарів, беручи до уваги важливість цієї задачі, доручає Народному комісаріату освіти представити звіт про стан вищої школи та взагалі наукової праці на Україні й про ті технічні засоби, яких треба вжити, щоб утворити їх раціональну організацію та щоб поставити їх в умови, котрі повинні, і вищу школу й всю наукову працю зробити посередником для визволення пролетарських та селянських мас від темноти і нужди» [122].

На виконання цієї постанови в 1921–22 в Україні проведено реформу вищої школи – університети реорганізовано в інститути народної освіти, при яких створено самостійні наукові структури – науково-дослідні кафедри. Завдання кафедр, їх відносини з іншими організаціями регламентувалися відповідним положенням. Для контролю за їх діяльністю у квітні 1921 р. на правах відділу в Наркомпросі України створено Науковий комітет у веденні якого повинні були перебувати УАН, наукові інститути та науково-дослідні кафедри.

Першочерговими завданнями науково-дослідних кафедр були – концентрація наукових сил і ресурсів, створення початкової технічної бази для експериментальних досліджень, формування бібліотечних фондів, організаційні заходи щодо використання устаткування, що збереглося у фізичних лабораторіях вишів та ін.

«В існуючій системі професійно-технічної та спеціальної наукової освіти науково-дослідні кафедри стали завершальною надбудовою над вузами, – писав професор С.Ю. Семковський у статті «Завдання науково-дослідних кафедр». – Відповідно до цієї системи, відокремлення власне дослідницької роботи від звичайного типу викладацької роботи не має на увазі відірвати викладання від наукової основи... Але над науково-навчальною роботою звичайного, так би мовити, середнього типу, ця система ставить концентровану науково-дослідну роботу у власному сенсі, вільну від турбот про викладання, спрямовану на відшкодування й перевірку нових методів, прокладання нових шляхів у науці.

В 20-ті роки науково-дослідні кафедри відігравали роль наукових центрів, що гуртували навколо себе дослідників-професіоналів і створювали наукову атмосферу, залучали молодих людей у науку та сприяли їх творчому зростанню. На цих кафедрах виконано дослідження, що згодом започаткували низку науко-

вих напрямів, також на їх базі наприкінці 20-х – на початку 30-х років здебільшого створювалися науково-дослідні інститути. Вже наприкінці 20-х років стало зрозуміло, що сучасна наука вимагає належного фінансування і конче потрібна для розвитку промисловості, транспорту, сільського господарства, військової техніки, та основною науковою структурою в ній повинен стати науково-дослідний інститут – форма організації наукових досліджень, яка давно зарекомендувала себе на заході. Однак, як бачимо, на початку 20-х років українська влада проігнорувала цей досвід і вдалася до власної моделі вищої освіти і науки.

15 лютого – Г.Ф. Гринько звернувся до А.Ю. Кримського з листом, в якому повідомляв, що для розробки нового статуту Академії наук він призначив комісію у складі А.Ю. Кримського (голова) та членів – Є.Ларика (співробітник НКО), К.С. Тараненка, П.А. Тутковського і О.А. Янати, а також вказав на необхідність залучити до роботи по розробці Статуту членів УНТ. У цьому листі нарком пропонував звернути увагу на те, що «... УАН має розглядатися як Всеукраїнська єдина наукова установа, до якої мають влитися УНТ і всі місцеві наукові організації на Україні» [123].

28 лютого – На засіданні колегії Наркомосу УСРР пунктом 1 «Про Київську Академію наук» прийнято таке рішення [124]:

«Визнати Київську АН Всеукраїнською державною науковою установою. Київська Академія наук повинна розгорнути свої відділи у всіх галузях знання, особливо у господарській. Академія наук перебуває у віданні наукової вертикалі Головнопрофосвіти. У місячний строк повинна бути завершена розробка нового положення про Академію наук. Розробка Статуту доручається спеціальній комісії, організованій в Харкові або Киє-

ві наказом народного комісара освіти. При розробці Статуту мати на увазі створення філіального відділення у Харкові.»

3 березня – Відбулися організаційні збори Правничого товариства при УАН (Товариство правників). 11 квітня 1921 Спільне зібрання УАН затвердило статут Товариства, головою обрало **О.І. Левицького**. Припинило діяльність за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН.

4 березня – А.Ю. Кримський звернувся з листом до Ради УНТ з проханням взяти участь у роботі «спільної комісії, яка виробила б новий Статут УАН у дусі об'єднання всіх наукових організацій на Україні і план найближчої діяльності тієї зорганізованої Академії наук», і до того ж підкреслив, що Наркомос УСРР висловив побажання, щоб усю працю було завершено протягом місяця [125].

7 березня – Рішенням НКО УСРР Центральний архів давніх актів при Київському університеті передано до УАН (керівник – **І.М. Каманін**, після його смерті в 1921 – **В.О. Романовський**). Архів мав 6093 актових книг та 402 327 документів. 25 вересня 1924 Спільне зібрання ВУАН на підставі декрету РНК УСРР від 31 жовтня 1923 прийняло постанову про передачу його Головархіву УСРР [126].

– На Спільному зібранні УАН голова Фізично-математичного відділу повідомив про створення Геометричного інституту. 14 березня 1921 його директором обрано **М.О. Столярова**. Розгорнути діяльність Інститут не зміг через відсутність коштів, 1922 припинив діяльність [127].

11 березня – Відбулося Спільне зібрання УАН, присвячене підсумкам її діяльності в 1920. Звідомлення про діяльність УАН прочитав неодмінний секретар УАН А.Ю. Кримський [129].

22 березня – Спільне зібрання УАН затвердило постанову Соціально-економічного відділу про створення наукового семінару для вивчення цивільного та народного права (16 травня 1921 прийняло рішення про розробку «Загальних правил про наукові семінари при УАН»). 18 липня 1921 керівником Семінару затверджено **В.І. Синайського**. Припинив діяльність за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН [130].

27 березня – **О.І. Левицького** обрано виконуючим обов'язки Голови-Президента УАН.

29 березня – Спільне зібрання УАН прийняло постанову про заснування Музею антропології та етнології ім. **Ф.К. Вовка** у безпосередньому віданні Спільного зібрання.

Основу його зібрання склали наукові матеріали, колекції та бібліотека **Ф.Вовка** (2600 одиниць зберігання), які 1920 перевіз за заповітом ученого з Петрограда до Києва **О.Г. Алешо**, він і став директором музею. До зібрань музею було долучено також приватні колекції **Л.Є. Чикаленка** (500 одиниць), **Ю.Олександровича** (160 одиниць), **В.О.Караваєва** (129 одиниць) та предмети з державних установ – Першого Державного музею (169 одиниць, нині Національний музей історії України) та Українського наукового товариства (145 одиниць). Музей мав три відділи: антропології, передісторії та етнології. При музеї діяла бібліотека (4570 томів) з архівом та фотолабораторією. В його фондах були предмети господарської діяльності, побуту, одягу, прикраси, дитячі іграшки тощо. Він мав дослідні станції в багатьох селах України, містився в будинку УАН на бульварі Шевченка, 12. 8 квітня 1931 Музей передано до установ при Президії Природничо-технічного відділу ВУАН, 1932 розділено на Музей етнології та Музей антропології. За рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 Музей етнології передано у відання НКО УСРР, Музей антропології перейменовано на Музей докапіталістичних форм, пізніше Музей археології, 13 лютого 1934 за рішенням Президії ВУАН увійшов до складу Інституту історії матеріальної культури ВУАН [131].

23 квітня – **В.І. Вернадський** надіслав

до Спільного зібрання УАН листа, в якому відмовився від посади Президента Академії наук.

9 травня – Спільне зібрання УАН задовольнило прохання **В.І. Вернадського** про звільнення його з поста президента УАН.

– Спільне зібрання УАН прийняло рішення про створення Комісії для дослідів над історією громадсько-політичних течій в Україні і 16 травня її головою обрало **С.О. Єфремова**. У зв'язку з реорганізацією УАН перетворена на Комісію для вивчення революційних рухів в Україні. В квітні 1931 переведена до установ Соціально-економічного відділу, 1933 передана Історико-археографічному інституту ВУАН.

– Спільне зібрання УАН затвердило рішення Історично-філологічного відділу УАН про створення Фольклорно-етнографічної комісії (Фольклорна комісія, Етнографічна комісія) та обрало її головою **А.М. Лободу**, 1922 перейменована на Етнографічно-фольклорну комісію.

Основні завдання Комісії: визначити місце етнографії (етнології) у системі наук, її взаємовідносини з палеонтологією, соціологією, фольклором; вивчити досвід етнографічних досліджень зарубіжних колег; інтегрувати українську етнографію у світовий науковий простір; проводити дослідження з історії української етнографії; досліджувати стародавні форми народного життя та мистецтва; перевидавати малодоступні збірки етнографічних матеріалів; виявляти фальсифіковані в минулому матеріали та вилучати їх з наукового обігу; започаткувати практику проведення етнографічних з'їздів; вивчати народну творчість. Комісія проводила збирання етнографічно-фольклорного матеріалу в Україні, зокрема пам'яток народної творчості, 1927 відрядила етнографічну експедицію на Дніпрельстан. Для збирання матеріалів залучала місцеве населення, створивши понад 200 пунктів прийому, чисельність кореспондентів зросла від 400 постійних (1926) до 1200 постійних і 11000 непостійних (1928).

Проведено 154 засідання, на яких заслухано 164 доповіді. Було розпочато складання Бібліографічного покажчика українського фольклору, в 1925–29 випущено 8 випусків «Етнографічного вісника» тощо. 8 квітня 1931 Комісію переведено до установ Етнографічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, у лютому 1932 передано до Секції історії матеріальної культури. Припинила діяльність згідно з постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934.

14 травня – Д.І. Багалій як представник Академії наук у Харкові надіслав до УАН проект Статуту, розроблений Наркомосом УСРР на основі проекту, поданого комісією в складі А.Ю. Кримського, О.А. Янати та К.С. Тараненка [132].

16 травня – Спільне зібрання УАН затвердило рішення Фізично-математичного відділу про утворення Інституту експериментальної медицини та епідеміології (директор – **О.В. Корчак-Чепурківський**). Основний напрям досліджень – вивчення санітарного стану в Україні. Розпочав роботу в листопаді 1921, в 1922 припинив діяльність в результаті скорочення штатів Академії [51].

– Спільне зібрання УАН, заслухавши заяву Товариства Нестора літописця, зачитану М.П. Василенком, про приєднання його до УАН, прийняло рішення про включення Товариства до складу установ Історично-філологічного відділу УАН (створене 1895). Займалося історією середньовіччя, культури, історіографією, бібліографією, в 1920 нараховувало 212 членів, у 1920–28 вони прочитали близько 300 наукових доповідей. Припинило діяльність за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН.

30 травня – За рішенням загальних зборів УАН створено Археологічну комісію в результаті об'єднання секцій археології, мистецтв і матеріальної етнографії Українського наукового то-

вариства, Археологічного комітету та Комісії зі складання археологічної мапи України при ВУАН.

Являла собою науково-дослідну установу з охорони пам'яток історії та культури, координувала та організовувала дослідження з археології, історії мистецтва та архітектури, етнографії, музеєзнавства, здійснювала реєстрацію пам'яток історії та культури й розробляла наукові засади їх охорони. Мала 6 секцій: археології, матеріальної етнографії, архітектурно-монументальну, історії мистецтва, музеєзнавства та пам'яток природи. Нараховувала 33 дійсних члени, у ній, зокрема, працювали **Ф.І. Шміт** (голова президії), **М.Т. Біляшівський** (заступник голови), **Ф.Л. Ернст** (секретар), **М.П. Василенко**, **М.О. Макаренко**, **Д.М. Щербаківський**, **В.І. Щербина**, **О.С. Грушевський**, **В.Є. Козловська**, **Г.Г. Павлуцький**, **А.Х. Середа**. В лютому 1922 її реорганізовано в Археологічний комітет, 1924 – у Всеукраїнський археологічний комітет (ВУАК) [51].

31 травня – Спільне зібрання УАН прийняло постанову про склад Комісії для вивчення народного господарства (голова – **К.Г. Воблий**), 1922 припинила діяльність через брак коштів.

1921 (травень) – Розпочав роботу семінар з вивчення цивільного та народного права (керівник – **В.І. Синайський**).

1 червня – Розпочато об'єднання УАН та Українського наукового товариства у ВУАН [133]. Так, до складу установ Фізично-математичного відділу УАН перейшла Геологічна секція УНТ, організована 1918, в 1922 приєднана до Геологічного комітету. 25 квітня 1925 поновила самостійну діяльність як Геологічне товариство при ВУАН, проте невдовзі припинила роботу.

Відновила діяльність у складі Фізично-математичного відділу як окрема установа Зоологічна секція, що перейшла від УНТ. Заснована в УНТ 23 квітня 1920, очолював її **М.В. Шарлемань**. Секція займалася фауністичними дослідженнями, збирала колекцію, видавала Український зоологічний

журнал, 1922 у зв'язку зі скороченням штатів припинила діяльність як окрема установа, була приєднана до Зоологічного музею ВУАН.

До УАН з НТУ перейшло Бюро наочного приладдя, яке включало майстерню природничо-історичних колекцій, майстерні мікроскопічних препаратів і склад (завідувач – **О.А. Яната**) [134].

До Зоологічного кабінету УАН увійшли заклади Українського наукового товариства (Мікробіологічний інститут, заснований 1919 **Ф.З. Омельченко**, та Зоологічна секція (голова – **І.І. Шмальгаузен**). В 1930 Зоологічний музей і Мікробіологічний інститут об'єднано в Інститут зоології та біології (Зообіологічний інститут ВУАН).

– Розпочала діяльність у складі Історично-філологічного відділу УАН Науково-педагогічна комісія, створена на базі Науково-педагогічної комісії УНТ, приєднаної до Академії в 1921 Головою Комісії був **О.В. Корчак-Чепурківський**, керівником над працями (з травня 1925) – **В.Ф. Дурдуківський**. На початок 1928 р. в ній було 3 штатних та 8 позаштатних співробітників. У Комісії працювали секція методів педагогічної праці, секція охорони здоров'я дітей та Інститут фізичної культури, бюро педагогічної інформації та консультації.

14 червня – Постановою Раднаркому УСРР «Про Статут Всеукраїнської академії наук» затверджено новий статут Академії, яка проголошувалася вищою науковою установою УСРР і підпорядковувалася безпосередньо НКО УСРР. На неї покладалися завдання підтримки, координації та організації наукової діяльності всіх наукових організацій і окремих громадян УСРР, згідно з вказівками НКО УСРР, а саме – стеження за досягненнями закордонної науки, об'єднання праці установ і гро-

мадян УСРР з цими досягненнями, сприяння розвитку досягнень науки і техніки. Всі наукові установи повинні тепер звітувати про свою науково-дослідну роботу відповідним науковим відділам ВУАН, а ВУАН мала допомагати їм в роботі. Академії надавалося право скликати всеукраїнські з'їзди, конференції, наради з наукових питань, видавати науковий бюлетень, в якому мали друкуватися працівники всіх наукових установ УСРР.

Академія поділялась на п'ять відділів: природничо-математичних наук, суспільно-історичних наук, народного господарства, педагогіки, медицини. Кількість наукових і технічних співробітників визначалася штатами. До складу Академії входили дійсні члени, члени-кореспонденти і члени-співробітники, які поділялися на позаштатних і нештатних. Створювалася Рада Академії, що замінювала Спільне зібрання – загальний керівний орган, Президія – виконавчий орган. Рада складалася з дійсних членів і представників НКО УСРР, обирала нових академіків, затверджувала щорічні плани, штати і кошторис, звіти. Президія УАН складалася з президента, товариша президента та вченого секретаря, обиралася на три роки з правом перевибору і затверджувалася НКО. Президія виконувала всі господарські справи, постанови Ради, керувала науковими, науково-організаційними справами. Права та обов'язки органів правління регулювалися інструкціями, затверджуваними НКО УСРР [135]. Згідно з новим Статутом, УАН стала називатися Всеукраїнською академією наук (ВУАН). Проте в своїй практичній діяльності Академія в основному продовжувала керуватися старим статутом, що було зафіксовано 8 серпня у постанові її Спільного зібрання (Ради).

«3–4. У зв'язку з відсутністю у новому статуті підобиць внутрішнього життя УАН постановлено тимчасово користуватися всіма правилами давнішого статуту і постановами Спільного зібрання, якщо вони не суперечать новому статуту. Ухвалено, що весь канцелярський апарат до теперішнього Правління цілком переходить до Президії як «Управа Академії наук». Через потайне голосування постановлено, що троє членів Президії за виконання функцій членів господарського правління мають одержувати додаткову платню в тому ж розмірі, як і члени теперішнього Правління.

5. На подання Неодмінного секретаря А.Ю. Кримського ухвалено, що Президія проведитиме засідання двох типів: «широка колегія Президії» для вирішення питань організаційного та принципового характеру і справ, приналежних до цілої Академії наук (запрошення на такі колегії з правом вирішального голосу розсилатимуться всім дійсним академікам), а також засідання малої колегії, щоб виконувати постанови Спільного зібрання (Ради), широкої колегії та відділів, полагоджувати біжучі господарські справи» [136].

– Прийнято інструкцію Наркомосу УСРР про порядок реєстрації, фінансування і звітування наукових установ ВУАН [137].

– У зв'язку з передачею до ВУАН термінологічних комісій Українського наукового товариства Історично-філологічний відділ УАН прийняв рішення створити Інститут української наукової мови. Директором Інституту обрано **А.Ю. Кримського**, керівником – **Г.Г. Холодного**.

«Інститут має собі за мету всіма способами сприяти нормальному та організованому розвитку української наукової мови (термінології) у всіх галузях знання, кладучи в її основу народну мову й вимоги науки».

Структура Інституту змінювалася протягом років. Він складався з п'яти відділів: природничого, технічного, сільськогосподарського, соціально-економічного, мистецького, 33 секцій, де працювало 11 редакторів, 2 філологи, 3 науково-технічні співробітники, 21 позаштатний співробітник та 250 членів-співробітників. Протягом 1926–29 колектив Інституту підготував 34 термінологічні словники, 15 з яких було видано. За рішенням березневої 1930 сесії Ради ВУАН до складу

Інституту передано мовні установи Академії. Припинив діяльність 26 червня 1931 у зв'язку з постановою НКО УСРР про передачу до ВУАН Інституту мовознавства [138].

4 липня – Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Фізично-математичного відділу про створення Комісії геофізики ВУАН (директор – **Б.І. Срезневський**). 27 квітня 1930 за рішенням Президії ВУАН приєднана до Кафедри геофізики. 13 лютого 1934 припинила діяльність.

Наукова робота Комісії полягала в дослідженні посухи в усіх її проявах, випаровування, сонячної радіації, атмосферної електрики, земного магнетизму, клімату УСРР, аномалій погоди, впливу сонячних плям на земні явища, питань сільськогосподарської метеорології, сейсмології, аерології, курортної справи тощо. В 1924 Комісія виробила програму комплексного дослідження посух і заходів для боротьби з ними. Зокрема, **Б.І. Срезневський** розробив метод знаходження так званих характеристик посушності, картограму кліматичного районування УСРР, одержав формули для меж рослинних районів [139].

– Рішенням Спільного зібрання ВУАН затверджено постанову Другого відділу ВУАН про створення Геодезичного інституту. Директором Інституту обрано **Б.І. Срезневського**. Інститут працював при Київському університеті. 4 вересня 1922 Спільне зібрання ВУАН звернулося до НКО УСРР з проханням про переведення Інституту разом з Обсерваторією до складу науково-дослідних кафедр НКО УСРР [140].

18 липня – В зв'язку з відмовою **В.І. Вернадського** від посади президента Академії наук більшістю голосів (проти три) президентом її обрано **М.П. Василенка**, а його заступником – **О.І. Левицького**, якому «принесено щирю подяку за дуже тактовне, чисто

М.П. Василенко

академічне двохлітнє виконання посади Голови-Президента Академії наук» [141].

23 липня – Спільне зібрання ВУАН затвердило рішення Соціально-економічного відділу ВУАН про відкриття Статистично-економічного семінару (керівник – **Р.М. Орженцький**). Припинив діяльність в травні 1923 [51].

8 серпня – Спільне зібрання УАН розглянуло надісланий від голови РНК УСРР Х.Г. Раковського новий статут Академії, затверджений РНК 14 червня 1921 [142].

Статут Всеукраїнської академії наук

I. Всеукраїнська академія наук є вищою науковою установою УСРР

II. Завдання Всеукраїнської академії наук ВУАН має на меті:

а) підтримувати, координувати та організовувати науково-творчу діяльність всіх наукових інститутів, відділів, об'єднань, студій і лабораторій, а також окремих громадян УСРР на користь комуністичного суспільства, згідно з загальними вказівками НКО;

б) стежити за прогресом міжнародної наукової творчості та об'єднувати з її досягненнями працю установ і громадян УСРР;

в) сприяти розвитку досягнень і здобуття техніки, відповідно завдання творимого комуністичного суспільства, зокрема народного господарства.

III. Організація ВУАН

§ 1. Всеукраїнська академія наук поділяється на такі основні відділи: а) природничо-математичних наук; б) суспільно-історичних; в) народного господарства; г) педагогіки; д) медицини.

Увага: В разі потреби можуть бути організовані й інші відділи.

§ 2. Кожний відділ поділяється на секції і бюро відповідно до змісту тої чи іншої наукової галузі.

§ 3. Окремо функціонує секція прикладної науки й техніки.

§ 4. Кількість наукових і технічних співробітників Академії визначається штатами Академії.

§ 5. По всій території України відповідно з її природничими і економічними районами Академія має свої форми, які підлягають в своїй діяльності відповідним її відділам, підвідділам, секціям і установам Академії.

IV. Відношення Всеукраїнської академії наук до інших наукових установ УСРР

§ 1. Всі наукові установи дають періодичні звіти-доклади про хід науково-дослідчої праці відповідним науковим відділам Академії.

§ 2. Всі наукові установи УСРР зобов'язані повідомляти відповідні наукові відділи Академії про всі найбільш важливі наукові відкриття й досягнення.

§ 3. Академія зобов'язана допомагати всім науковим установам УСРР в їхніх дослідчих працях.

§ 4. Академія скликає періодичні Всеукраїнські з'їзди, конференції, наради по тих або інших наукових питаннях з участю представників наукових інститутів, відділів, об'єднань, студій і т.д.

§ 5. ВУАН способом об'єднання науково-творчої праці всіх організацій і установ УСРР постійно підготовлює матеріали для вироблення загального плану організованої наукової праці у всіх галузях знання.

§ 6. ВУАН видає центральний науковий бюлетень, в якому мають право вміщати свої матеріали всі наукові установи УСРР.

V. Склад Академії

§ 1. До складу Академії входять дійсні члени Академії, члени-кореспонденти й члени-співробітники.

§ 2. Всі категорії членів Академії поділяються на штатних, що займають певні штатні посади, і не штатних, кількість яких не обмежена.

§ 3. Дійсні члени Академії затверджуються Наркомосом.

§ 4. Дійсні члени Академії користуються правами, які надаються вищою науковою ступінню й можуть виконувати інші обов'язки лише з дозволу Академії.

VI. Управління справами Академії

§ 1. Академія безпосередньо підлягає Наркомосвіті УСРР.

§ 2. Рада Академії – орган загально-керуючий, президія Академії – орган виконавчо-керуючий. Обидва мають місцем перебування м.Київ.

§ 3. Рада Академії складається з усіх її дійсних членів і представників Наркомосвіті.

§ 4. Рада вибирає на внесення відділів нових членів Академії. Президія Академії затверджує плани щорічної праці Академії, її штати й кошторис, щорічні звіти і взагалі всі принципові питання організації й діяльності Академії.

§ 5. Президія Академії складається з Президента Академії, товариша президента й ученого секретаря; вона обирається на трьох-

річчя з правом перевибору і затверджується НКО.

§ 6. Президія Академії виконує постанови Ради, керує всіми її загальними справами як наукового і науково-організаційного, так і господарчого характеру.

§ 7. Права, обов'язки і порядок діяльності органів Правління Академії і її частин означається окремими інструкціями, затвердженими Наркомосом.

§ 8. Академія користується правами розпорядителя кредитів 2-го ступеня.

VII. Особливі права Академії

§ 1. Академія має право нагороджувати вищими вченими званнями за видатну наукову діяльність.

§ 2. Академія одержує через відповідні державні органи по 12 примірників всіх друкованих виробів, що виходять на Україні і поза нею, якщо вони розповсюджуються по Україні державними органами.

8 серпня – У постанові Спільного зібрання ВУАН зафіксовано наступне:

«3–4. У зв'язку з відсутністю у новому статуті підобиць внутрішнього життя УАН постановлено тимчасово користуватися всіми правилами давнішого статуту і постановами Спільного зібрання, якщо вони не суперечать новому статуту. Ухвалено, що весь канцелярський апарат дотеперішнього Правління цілком переходить до Президії як «Управа Академії наук». Через потайне голосування постановлено, що троє членів Президії за виконання функцій членів господарського правління мають одержувати додаткову платню в тому ж розмірі, як і члени теперішнього Правління.

5. На подання неодмінного секретаря А. Кримського ухвалено, що Президія провадитиметь засідання двох типів: «широка колегія Президії» для вирішення питань організаційного та принципового характеру і для справ приналежних до цілої Академії наук установ. (запрошення на такі колегії з правом вирішального голосу розсилатимуться всім дійсним академікам); а також засідання малої колегії, щоб виконувати постанови Спільного зібрання (Ради), широкої колегії та відділів, полагоджувати біжучі господарські справи» [143].

30 серпня – Раднарком УСРР прийняв постанову «Про поліпшення побуту наукових працівників». Встановлювався порядок забезпечення наукових працівників і їх сімей ака-

демічним пайком. Спеціальними комісіями склалися щомісячні списки, які передавалися в спеціальні розподільники. Заборонялося виселення наукових працівників з їхніх приміщень [144].

13 вересня – Прийнято постанову Раднаркому УСРР «Про соціальне забезпечення заслужених робітників науки». Враховуючи заслуги А.Ю. Кримського, П.А.Тутковського, Д.І. Багалія, В.П. Єрмакова і Ч.І. Кларка, запропоновано НКО УСРР видати праці цих учених. Південному бюро ВЦРПС розробити спеціальну позакатегорійну ставку, яка б дала змогу прожити на це утримання їм і їхнім сім'ям, Наркомпроду забезпечити сім'ї довічним пайком, звільнити від реквізицій і ущільнення житла, несення повинностей і сплати податків [145].

19 вересня – Надіслано доповідну записку до Наркомосу УСРР про стан і потреби Академії, в якій зазначалося, що «... праця академічних установ провадиться в дуже трудних умовах, що все гірше відбиваються на її інтенсивності і наслідках» [146]. Наведемо уривок з відповіді на неї:

«Народній Комісаріят Освіти з задоволенням прийняв до відома Вашу докладну записку, яка свідчить про повільний, але невпинний зріст Академії та її установ за три тяжкі роки соціальної боротьби на Україні. Тепер, коли після трьох років тяжкої боротьби Радянська Україна нарешті перейшла до мирного будівництва, Робітничо-Селянська Влада зробить все можливе, щоб Вищу Наукову Установу Республіки поставити в умови, які відповідають її значінню. І в першу чергу будуть розглянені в Наркомосвіті ті вимоги Академії, про які сповіщає вона в своїй записці. Для задоволення цих вимог будуть вжиті всі заходи» [147].

30 вересня – Наркомосом УСРР розроблено інструкцію для Всеукраїнської академії наук, в якій, зокрема, визначався порядок одержання наукових ступенів при ВУАН. Її було розглянуто

Спільним зібранням ВУАН і з незначними змінами затверджено [148].

1921 (вересень) – Раднаркому УРР надіслано меморандум ВУАН про невідкладні потреби Академії (клопотання про невідкладні асигнування та безпосереднє підпорядкування Академії верхній владі країни) [149].

14 жовтня – До ВУАН надіслано листа, підписаного наркомом освіти УСРР Г.Ф. Гриньком та С.Ю. Семковським – головою Наукового комітету, створеного у квітні 1921 у Наркомосі УСРР як структурного підрозділу Українського головного управління професійної освіти, яким повідомлялося, що ВУАН передається в його відання. Це порушувало її юридичний статус та Статут.

17 жовтня – Спільне зібрання (Рада) ВУАН ухвалило вживати назву Всеукраїнська академія наук, відповідно до декрету РНК УСРР [150].

– Остаточо прийнято інструкцію для ВУАН як офіційний документ для використання в практичній роботі.

– На Спільному зібранні таємним голосуванням на посаду Голови-Президента більшістю голосів (проти два) знов обрано **М.П. Василенка**, товаришем президента (більшістю голосів – проти три) – **В.І. Липського**, неодмінним секретарем одногосно – **А.Ю. Кримського**, заступником товариша президента – **С.О. Єфремова**. Було ухвалено, що з часу їх обрання Спільне зібрання дістає, згідно з постановою РНК УСРР, титул «Рада ВУАН», а М.П. Василенко, В.І. Липський та А.Ю. Кримський становлять Президію ВУАН [151].

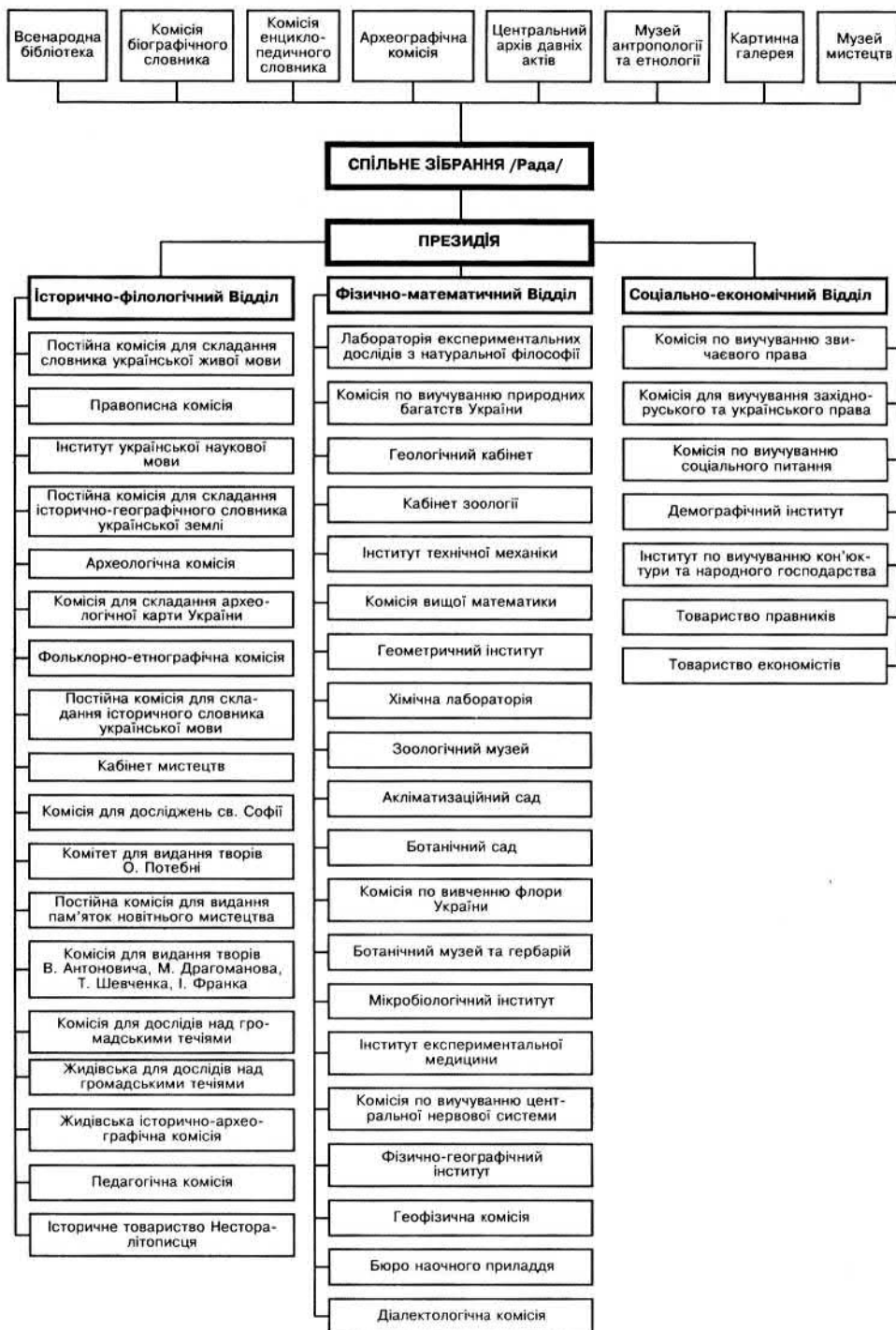
24 жовтня – Для розгортання та координування робіт з обліку, наукового вивчення та реставрації музейних цінностей створено Музейний комітет при ВУАН на чолі з **Ф.І. Шмітом**.

20 лютого 1922 затверджено статут Комітету. У січні 1923 Комітет переведено до складу Музею мистецтва ВУАН. У травні 1924, згідно з постановою НКО УСРР, припинив діяльність.

31 жовтня – Постановою Раднаркому УСРР при Раднаркомі створено Всеукраїнський комітет допомоги вченим. Мета Комітету – проведення в життя заходів уряду та забезпеченню матеріального й правового статусу наукових працівників, їх соціального забезпечення по інвалідності, старості та родин в разі смерті, допомога науковим працівникам і їх родинам у випадках хвороби тощо. Комітет мав право входити з ініціативами до всіх вищих центральних установ і стежити за виконанням постанов і заходів в межах своєї компетентності. Президія Комітету в складі голови та двох його заступників призначалася Раднаркомом. Фінансувалася діяльність Комітету Раднаркомом УСРР [152]. 1 листопада постановою Раднаркому УСРР затверджено склад Всеукраїнського комітету допомоги вченим у кількості 21. Голова Комітету – **Д.З. Мануїльський**, заступники голови – **М.К. Владимиров** та **Г.Ф. Гринько**. Серед обраних представники ВУАН – **Д.І. Багалій**, **Д.О. Граве**, **А.Ю. Кримський**.

1921 (жовтень) – Створено Ботанічний кабінет та Гербарій ВУАН на чолі з **В.І. Липським** (з 1931 – Інститут ботаніки ВУАН, з 1971 – Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР). У 1928 на базі Кабінету створено Ботанічний музей, який у квітні 1930 за постановою Президії ВУАН та Гербарій приєднано до Кафедри квіткових рослин. 8 квітня 1931 їх передано до установ Біоботанічного циклу Першого. Природничо-технічного відділу. За постановою НКО УСРР від 1 квітня 1931 Ботанічний музей та Гербарій

Структура ВУАН (кінець 1921 р.)

об'єднано з Інститутом ботаніки. Інститут став називатися Науково-дослідним інститутом ботаніки при ВУАН з філіями в Харкові, Одесі [153].

23 грудня – Постановою Спільного зібрання ВУАН прийнято у власність ВУАН Прісноводну біологічну станцію на Дніпрі (на Трухановому острові), організовану ще 1907 Київським товариством любителів природи. Стала називатися Дніпровською біологічною станцією. В 1922 переведена до Фізично-математичного відділу (з 1934 – Гідробіологічна станція ВУАН, з 1939 – Інститут гідробіології АН УРСР). Базу для роботи Станція одержала в Києві тільки в 1928, а на Дніпрі, в будинках Старосільського лісництва, – в 1929. Директором Станції був **Д.О. Белінг**, керівником ботанічного відділу **М.Г. Холодний**.

Станція мала вивчати життя не тільки р. Дніпра з його притоками, а також інших річок УСРР, його загальний характер, склад тваринного та рослинного світу в цілому. Станція розпочала вивчати річні біоти, їхні різновиди, фіто- і зоопланктон, нектон, бентос, різновиди берегової зони тощо. Ці роботи дали можливість порівняти життя різних річок, показали, що характер населення річок у різних їх ділянках не однаковий, виявити в складі населення нижньої, частково і середньої течії р. Дніпра й Південного Буга, елементи різного походження, характер тваринного й рослинного населення порожистої частини Дніпра. 8 квітня 1931 Станцію передано до складу установ Біозоологічного циклу Природничо-технічного відділу, 13 лютого 1934 – до установ при Президії, як Гідробіологічну станцію ВУАН [154].

1921 – При Інституті сільського господарства створено кафедру хімічної фізіології (керівник – **О.В. Палладін**).

– Почав видаватися «Зоологічний журнал України» (існував до 1924).

– В Києві створено Інститут української наукової мови ВУАН (директор – **А.Ю. Кримський**) [155].

– Наркомос УСРР видав спеціальну інструкцію для ВУАН про порядок реєстрації фінансування та звітування наукових установ, зокрема згідно з нею наукові установи двічі на рік повинні подавати до Академії короткі звіти про свій стан і діяльність.

1921 – Обрано нових членів ВУАН

Обрані дійсними членами:

Є.П. Вотчал (сільськогосподарська біологія, 5 грудня);

В.С. Іконников (російська історія, 14 березня);

О.В. Корчак-Чепурківський (народне здоров'я, 7 березня);

А.В. Старков (анатомія, 7 березня);

О.В. Фомін (ботаніка, 3 березня);

Ф.І. Шміт (мистецтво, 13 червня).

– Створено Видавничу комісію (Редакційно-видавничу комісію). До 1923 працювала при Першому Відділі, обслуговуючи всі відділи ВУАН. Голова Комісії – **А.Ю. Кримський**. В 1923 передана до установ при Спільному зібранні ВУАН, 1927 перетворена на Редакційну колегію, 13 лютого 1934 за рішенням Президії Академії на Редакційно-видавничу раду в безпосередньому підпорядкуванні Президії [156].

– Створено Фотографічну лабораторію як установу при Спільному зібранні ВУАН. До 1925 працювала нерегулярно, 1927 Лабораторії виділено перші штатні одиниці, 1928 передана до установ Фізично-математичного відділу ВУАН, 27 квітня 1930, згідно з рішенням Президії ВУАН, передана до установ при президії Природничо-технічного відділу ВУАН. Постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 переведена в безпосереднє підпорядкування Президії.

– Розпочала роботу кафедра сільськогосподарських рослин, яку очолив **Є.П. Вотчал** [157].

– Створено Кафедру санітарії та гі-

гієни з кабінетами Санітарної статистики, Профілактичної медицини, Шкільної гігієни і Санітарно-гігієнічним музеєм (керівник – **О.В. Корчак-Чепурківський**).

Основне завдання Кафедри – вивчення санітарного стану здоров'я населення УСРР, виявлення захворюваності й смертності методами соціологічного дослідження, з'ясування стану організації санітарно-профілактичних засобів боротьби з інфекційними хворобами. Кабінет профілактичної медицини та епідеміології досліджував інфекційні хвороби, зокрема дитячих епідемій. Кабінет санітарної статистики засновано на початку 1929. Робота Кабінету протягом 1929–30 зосереджувалася на вивчення смертності в УСРР, зокрема в чотирьох найбільших містах УСРР, та дослідження шлюбного побуту й генеративної діяльності жінки. В 1929 при Кафедрі створено Музей гігієни та санітарії,

де зосереджено санітарно-гігієнічні матеріали, 1930 – Кабінет шкільної гігієни.

– Розпочато видання «Українського ботанічного журналу».

– Видано «Найголовніші правила українського правопису» [158]. Правописно-термінологічна комісія, очолювана А.Ю. Кримським, доповнила та упорядкувала «Головніші правила українського правопису» від 1918. Змінений варіант, опублікований 1921 під назвою «Найголовніші правила українського правопису», отримав статус першого українського академічного правопису й став основою для складання низки наступних його видань з відповідними змінами та доповненнями.

1922

1 січня – В Харкові відбулася нарада науково-технічних працівників УСРР. Було розглянуто питання: проведення науково-технічних дослідів; науково-технічна експертиза; встановлення наукових зв'язків з іноземними науковими і технічними установами та товариствами; придбання та виробництво науково-технічних приладів; організація нових науково-технічних установ; науково-технічні видання; праця в галузі професійної освіти [159].

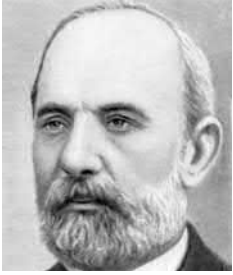
2 січня – Засновано Кафедру математичної фізики ВУАН на чолі з **М.М. Криловим**. 8 квітня 1931 передана до Індустріально-технічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії ввійшла до Інституту технічної механіки ВУАН, де проіснувала до 1941. Досліджувала проблеми, пов'язані з практичними застосуваннями математичної фізики в різних галузях та інженерних науках. При Кафедрі працював семінар, 1928 на Кафедру прийнято науковим співробітником **М.М. Боголюбова** [51].

18 лютого – Колегія Наркомосвіти УСРР ухвалила провести подальше скорочення персоналу Академії, залишивши у штаті тільки дійсних членів, Президію і секретаріат у мінімальному складі [160].

10 березня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її діяльності в 1921. Доповідь про роботу ВУАН зробив неодмінний секретар ВУАН А.Ю. Кримський [161].

20 березня – Постановою Раднаркому УСРР «Про обов'язкову безплатну присилку Українській академії наук всіх друкованих видань» відомства, установи і видавництва як кооперативні, так і приватні України повинні безкоштовно пересилати ВУАН по два примірники своїх друкованих видань.

27 березня – Спільне зібрання ВУАН з двох кандидатів (**О.І. Левицького** та **П.А. Тутковського**) більшістю голосів (16 проти 4) обрало її Головою-Президентом **О.І. Левицького** [162].

О.І. Левицький

В.І. Липський

Левицький Орест Іванович (1848–1922) – історик, археолог, етнограф, академік першого складу УАН (1918). Народився на Полтавщині. По закінченні Київського університету (1874) – член-секретар Комісії з розбору давніх актів. З 1918 – голова Комісії звичаєвого права УАН, з грудня 1919 до липня 1921 виконував обов'язки Голови-Президента Академії наук, березень–травень 1922 – Голова-Президент Академії. Помер 9 травня 1922. Наукові праці стосуються історії України XVI–XIX ст., історії права, історіографії, етнографії. Перший дослідив і видав «Літопис Самовидця».

1922 (березень) – Засновано Історично-літературне товариство у складі установ Історично-філологічного відділу ВУАН (голова – **С.О. Єфремов**),. Припинило діяльність за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН [163, с. 501].

12 червня – В.І. Липський обраний президентом ВУАН [188].

Липський Володимир Іполитович (1863–1937) – ботанік, академік УАН (1919), в 1921–22 – віце-президент. Народився на Рівненщині. Закінчив Київський університет (1886) і працював на кафедрі ботаніки та в університетському ботанічному саду, в 1894–1917 – в Ботанічному саду в Петербурзі. Повернувся в Україну, мешкав у Києві, потім в Одесі, де в 1928–37 – директор Ботанічного саду.

Наукові праці присвячено флористиці, систематиці рослин, географії вищих рослин, гербарній справі, організації ботанічних садів, історії вітчизняної ботаніки. Брав участь в експедиціях у Середню Азію, на Кавказ, у Молдову. Описав понад 200 нових видів рослин, з яких 45 названо його ім'ям.

14 червня – За постановою Головопрофобра з підпорядкування ВУАН переведено на утримання різних управлінь Всенародну бібліотеку, Центральний архів давніх актів, Акліматизаційний сад, Мікробіологічну комісію, Картинну галерею та Історичний музей. Невдовзі Всенародну бібліотеку та Центральний архів давніх актів було знову повернено ВУАН.

10 жовтня – Розпочав роботу Музично-етнографічний кабінет ВУАН (керівник – **К.В. Квітка**). Зроблено записи 160 українських, 8 білоруських, 110 болгарських, 12 кабардинських, 26 айсорських та ін. народних мелодій; отримано від кореспондентів близько 400 нових записів українських народних пісень. В 1927 проведено 5 експедицій на Київщину, Поділля, Чернігівщину, в 1928 – 7 експедицій. Члени Комітету займалися систематизацією зібраного матеріалу, досліджували вплив західної народної музики та музики східних слов'ян на українську, збирали матеріали про діяльність професійних народних співаків та музик в Україні, розпочали складати бібліографію музичної етнографії. 8 квітня 1931 Кабінет переведено до установ Етнографічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, 19 лютого 1932 передано Секції історії матеріальної культури, 1934 – Інституту матеріальної культури ВУАН.

18 жовтня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене пам'яті президента Академії О.І. Левицького, який помер 9 травня 1922. М.П. Василенко виступив з доповіддю «Життєпис покійного Голови-Президента Академії наук О.І. Левицького і огляд його наукової діяльності», С.О. Єфремов зробив доповідь «О.І. Левицький як письменник-белетрист».

22 жовтня – Створено Комісію ВУАН з розробки й дослідження коштовностей, вилучених із церков та молитовних будинків (голова – **О.П. Новицький**).

1922 (жовтень-листопад) – Внаслідок злиття трьох самостійних редакцій по підготовці до друку видань Відділів ВУАН створено Видавництво ВУАН (нині – видавництво “Наукова думка”), 1927 виділилось у самостійну академічну установу і перебувало під науковим керівництвом Редакційно-видавничої ради та Неодмінного секретаря Академії.

6 листопада – Спільне зібрання ВУАН затвердило проект Всеукраїнської спілки зоологів при ВУАН [164].

20 листопада – Постановою Спільного зібрання ВУАН створено організаційний комітет для заснування Комітету краєзнавства при ВУАН. Перше засідання Комітету краєзнавства відбулося 22 грудня 1922, на якому прийнято рішення про перетворення його на Комісію краєзнавства при Спільному зібранні ВУАН (голова – **А.М. Лобода**). Комісія працювала як орган, що координував діяльність краєзнавчих установ в Україні. За період її діяльності створено низку краєзнавчих комісій в різних регіонах країни, вона об’єднувала та координувала діяльність близько 200 краєзнавчих інституцій на території України та за її межами. Припинила діяльність, згідно з постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 [197].

1922 (листопад) – За постановою Раднаркомів України до ВУАН передано друкарню Києво-Печерської лаври. Проте до початку 1923 вона перебувала у розпорядженні видавництва Товариства «Друкар», з квітня 1923 – видавництва «Путь просвещения», в 1924–34 – Державного видавництва України. Постановою Президії ВУАН

від 13 лютого 1934 передана у безпосереднє підпорядкування Президії.

12 грудня – Спільне зібрання ВУАН надало посвідчення В.О. Кістяківському для читання лекцій і доповідей в Англії та Швейцарії на запрошення Нобелівського інституту Шведської академії наук [165].

1922 (грудень) – У Харкові створено Науково-дослідний інститут історії української культури (керівник – **Д.І. Багалій**).

1922 – Проведено вибори до ВУАН

Обрані дійсними членами:

О.М. Гіляров (філософія, 27 березня);
Д.К. Заболотний (експериментальна медицина, 6 лютого);

Й.Й. Косоногов (фізика, 27 березня);
М.М. Крилов (математична фізика, 2 січня);

А.М. Лобода (етнографія і фольклор, 13 лютого);

О.П. Новицький (історія українського мистецтва, 26 червня);

В.Г. Шапошников (технічна хімія, 26 червня);

І.І. Шмальгаузен (зоологія, 17 липня).

– **Є.В. Оппоков** ініціював створення при Київському політехнічному інституті Науково-дослідної кафедри гідрології, чим започаткував в Україні систематичні дослідження з питань водного господарства [166].

– У Катеринославському гірничому інституті (тепер – Національна гірничо-академія, Дніпро) **О.М. Динник** започаткував новий науковий напрям – застосування методів теорії пружності до розв’язання прикладних задач міцності в гірничій промисловості.

– Розпочала роботу Київська кафедра будівельного мистецтва (керівник – **К.К. Симінський**) [168]. Дослідження

кафедри стосувалися розрахунку міцності різних типів споруд.

– Д.К. Заболотний розробив вчення про природні вогнища чуми.

– Почала працювати Секція мистецтв ВУАН. У 1923 при Секції створено: комісію для дослідження художніх цінностей, вилучених з церков, монастирів, молитовних домів України (пізніше – Монастирська комісія); комісію термінологічних словників з мистецтва; комісію для реєстрації пам'ятників мистецтва; видавничу комісію. В 1924 Секцію з комісіями передано Всеукраїнському археологічному комітету (ВУАК).

– В Петрограді засновано Товариство дослідників української історії, письменства та мови ВУАН. За постановою Президії ВУАН 1929 припинило свою діяльність.

– Видано монографію Б.М. Горбунова та О.А. Уманського «Статика просторових систем».

– О.В. Палладін опублікував працю «Біохімія головного мозку й психохі-

мія» – першу роботу з біохімії нервової системи в Україні, що заклала основи нейрохімії.

– Опубліковано перші праці з природно-географічного районування України «Природна районізація України» (П.А. Тутковський, Б.Л. Лічков) [169].

– Засновано журнал «Радянське право».

– Опубліковано дослідження І.Я. Айзенштока «Шевченкознавство – сучасна проблема».

– Вийшла в світ праця М. Грінченка «Історія української музики» [170].

Висвітлено історію розвитку та становлення української музики. За словами самого автора, він мав на меті «подати хоч в стислому вигляді більш-менш повну картину музичного життя українського народу, і тим самим допомогти громадянству свідомо поставитися до явищ нашого культурного музичного життя». Розглянуто народну українську музику (з описом та зображеннями інструментів), церковну та світську.

1922–26 – Г.В. Пфейффер побудував теорію інтегрування диференціальних рівнянь з частинними похідними першого порядку з однією невідомою функцією.

1923

10 березня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її діяльності в 1922. Доповідь про діяльність ВУАН зробив неодмінний секретар ВУАН А.Ю. Кримський.

7 липня – Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Соціально-економічного відділу ВУАН про організацію з 1 вересня 1923 семінару для виучування суспільного життя (керівник – **О.М. Гіляров**). На семінарі розглядалися питання загальної та соціальної філософії, соціальної психології, соціальної педагогіки. Припинив діяльність за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН [170].

1923 (літо) – Розпочалися арешти, пов'язані з фальсифікованою справою «Київського обласного центру дій» – першого політичного процесу в Україні, жертвами якого поряд з представниками інших кіл стали науковці. Судове засідання розпочалося весною 1924. Проходило відкрито, у Купецькому зібранні, куди впускали за спеціально виданими квитками робітників, членів профспілок та ін. Обвинувачених було 18, здебільшого викладачі вузів та співробітники ВУАН, зокрема академік М.П. Василенко. Показовий процес тривав три тижні, вирок вразив своєю жорстокістю: чотирьох засудили до страти, решту (і серед них М.П. Василенка) – до 10 років ув'язнення з конфіскацією майна. Врешті-решт, надійшла вказівка з Москви призупинити виконання вироку. Його було

змінено для всіх заарештованих: смертну кару замінили десятима роками ув'язнення, десять років в'язниці – п'ятьма. Державні органи вимагали виключення М.П. Василенка з дійсних членів Академії, але його колеги не пішли на це і продовжували наполягати на пом'якшенні вироку. Нарешті, через 8 місяців після закінчення процесу, ув'язнення для М.П. Василенка замінили висилкою за межі України. Академія знов виступила з клопотанням, в результаті М.П. Василенка було повністю амністовано.

1923 (грудень) – Відповідно до постанови Спільного зібрання ВУАН, створено Кафедру історії українського народу. За рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН перейменована на Кафедру історії України доби торговельного капіталу. 13 лютого 1934 передана до Інституту історії України ВУАН.

1923 – На основі експонатів театру «Березіль» створено Театральний музей. В 1926 в зв'язку з переїздом до Харкова «Березіль» передав зібрану колекцію ВУАН, на базі якої організовано Український театральний музей (керівник – театрознавець **П.І. Рупін**), відкрився в листопаді 1927.

Він був багатий на цінні збірки, найціннішою з яких – Сокиринський вертеп з комплектом ляльок. Музей включав чотири відділи: шкільний театр, театр підготовчої доби, театр побутовий та міжреволюційний. У період розбудови Музею під егідою ВУАН (1926–34) справу було поставлено на наукові засади, колекція поповнилася численними цінними експонатами, які з часом стали музейними реліквіями. Серед них вертепи XVIII–XIX ст., рукописні афіші мандрівних труп початку XIX ст., речі та рукописний фонд корифеїв українського театру, ескізи та макети декорацій до театральних вистав відомих художників і багато іншого. В 1927 Музей розмістився на території Києво-Печерської

лаври, де перебуває і нині. В 1930 він налічував близько 30 000 експонатів, його друкованим органом був «Річник українського театрального музею». У квітні 1930 переданий до складу установ Циклу мистецтв Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 – у відання НКО УСРР [171].

– Проведено вибори до ВУАН.

Дійсними членами обрані:

М.С. Грушевський (історія українського народу, 31 грудня);

О.М. Гуляєв (цивільне право, 25 травня) [171, 172].

– У розпорядженні ВУАН перебувало чотири будинки, де розміщувалися її установи, два з яких – №54 по вул. Короленка (нині – Володимирська) та №14 по бульвару Т.Шевченка закріплено за нею відповідним декретом Раднаркому УСРР ще у січні 1921. Інші два – №23 по вул. Жертв Революції (нині – Трьохсвятительська) та №15 по вул. Чудновського (нині – Терещенківська) перебували в комунальній власності, ВУАН неодноразово зверталася до Укрголовпрофобру з проханням посприяти закріпленню за нею і цих приміщень.

– Центральний архів давніх актів ВУАН передано Головному архівному управлінню.

– На кафедрі математичної фізики М.М. Крилов розпочав роботу в галузі теорії нелінійних коливань [173].

– В Інституті технічної механіки ВУАН К.К. Симінський розробив методи розрахунку несучої здатності відновлюваних конструкцій.

– Під керівництвом В.І. Лучицького створено першу мапу корисних копалин України [174].

– У Києві створено Комісію з експериментальної біології та генетики ВУАН (керівник – **І.І. Шмальгаузен**). В її складі працював М.І. Вавилов.

– ВУАН передано бібліотеку колишньої Київської духовної академії разом з її будинком.

– М.В. Поляков запропонував гетерогенно-гомогенний механізм каталізу.

– Почали видаватися «Записки Соціально-економічного відділу ВУАН».

– Видано монографію І.І. Шмальгаузена «Основи порівняльної анатомії хребетних» [174].

– Вийшла праця Д.І. Багалія «Нарис

української історіографії. Літописи» (т. I, вип. 1).

– Вийшов перший том «Історії української літератури» М.С. Грушевського (до 1927 видано ще чотири томи) [175].

В ньому зібрано та проаналізовано значний фактичний матеріал з історії найдавнішого фольклору України.

– Видано «Замітки до історії українського письменства XVII–XVIII вв.» П.М. Попова [176].

1924

28 січня – За рішенням Спільного зібрання ВУАН поновила діяльність у складі установ її Історично-філологічного відділу Історична секція УНТ. 24 вересня 1929 Президія ВУАН визначила її як Наукове історичне товариство при ВУАН. Фактично припинило діяльність 1931 в зв'язку з утворенням Секції історії матеріальної культури у складі Історичного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, на основі якої 1933 за рішенням Відділу створено Історико-археографічний інститут ВУАН [51, с. 495].

11 лютого – Створено Музей діячів науки та мистецтва України (Музей діячів українського мистецтва) на основі фондів музею УНТ і нових надходжень (керівник – **О.П. Новицький**). Музей збирав матеріали про життя і діяльність видатних осіб, зокрема у його фондах зберігалися архіви Б.Д. Грінченка, О.Г. Сластьона, Д.М. Щербаківського. Влаштовувалися виставки, виходив «Збірник музею». Містився спочатку на вул. Жертв Революції, потім у Києво-Печерській лаврі. 27 квітня 1930 переданий до складу установ Циклу мистецтв Історично-філологічного відділу ВУАН, у квітні 1931 – до установ Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 – у відання НКО УСРР [51, с. 500].

7 березня – З закордону до Києва за домовленістю з урядом УСРР повернувся М.С. Грушевський (на початку 1919 він з дружиною та донькою виїхав за кордон, жив у Празі та Відні, проте його зв'язок з Україною не припинявся), очоливши невдовзі в Академії «Історичні установи».

В перші роки після приїзду протиставляв себе Академії, спираючись на підтримку своїх соратників по партії у владі, подекуди зухвало поводив себе на засіданнях, вважаючи, що «тільки його приїзд і поновлення роботи Історичної секції надали Академії українського характеру, бо до того серед академіків не було національно свідомих діячів», що спричинило певні конфлікти за його участю. Проте невдовзі його чекало жорстоке розчарування, влада відвернулася від нього, він так і не зрозумів реалій нового українського життя.

11 березня – Відбулося урочисте Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її діяльності за п'ять років існування. З доповіддю виступив неодмінний секретар ВУАН академік А.Ю. Кримський [177].

26 квітня – Згідно з рішенням Історично-філологічного відділу ВУАН створено Комісію для виучування візантійського письменства та його впливу на Україну (Візантологічна комісія)

Заснована з метою вивчення візантійського та поствізантійського впливу на

Україну. Було підготовлено до друку перший випуск «Візантійського збірника», який, однак, не побачив світ. Крім того, укладено бібліографічний покажчик візантійської літератури і зведений каталог візантійських творів та грецьких рукописних матеріалів, що зберігалися на території України і Росії. 1 січня 1930 Візантологічну комісію рішенням Історично-філологічного відділу ВУАН перетворено на Комісію з вивчення Близького сходу та Візантії, а невдовзі реорганізовано у Комісію сходознавства. 8 квітня 1931 увійшла до складу установ Соціально-економічного відділу ВУАН. За рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 припинила існування [51, с. 493].

1924 (квітень) – Створено Кабінет арабо-іранської філології (директор – **А.Ю. Кримський**). Розробляв переважно питання з історії Туреччини У лютому 1932 за постановою Президії ВУАН переданий до складу Секції історії матеріальної культури, 13 лютого 1934 увійшов до Комісії літератури та мистецтва ВУАН [51, с. 492].

21 липня – Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Історично-філологічного відділу ВУАН про заснування Комісії історичної пісенності (Комісія для видавання і досліду творів народної історичної пісенності). 27 квітня 1930 увійшла до складу Культурно-історичної комісії [51, с. 495].

– Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Історично-філологічного відділу ВУАН про заснування Культурно-історичної комісії (Комісія для дослідження примітивної культури та її пережитків в українському побуті та фольклорі). Комісією проводилися історико-культурні дослідження окремих районів України, вивчалися найстаріші соціальні форми, не висвітлені історичними пам'ятками. Спільно з Асоціацією культурно-історичних досліджень вона видавала протягом 1926–29 часопис «Первісне громадянство та його пережитки на Україні». 27 квітня 1930 до неї приєднано Комісію історичної пісенності та Кабінет примітивної культури, що існував при Науково-дослідній кафедрі історії України. Комісія припинила діяльність

за постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 [51, с. 495].

12 вересня – Постановою Спільного зібрання ВУАН створено Комісію Старого Києва і Правобережжя.

Займалася дослідженням історії Києва, його пам'яток і сучасного стану, топографії міста. Керував Комісією (до 1931) киевознавець **В.І. Щербина**. Комісія видала дві збірки з історії Києва (1926, 1930), брала участь у підготовці путівника «Київ» (1930), проводила відкриті публічні засідання з залученням широкої громадськості, консулювала адміністративні органи з планування та районування міста, виступала з пропозиціями про встановлення меморіальних дошок, про перетворення в заповідні низку історичних будівель, розшукувала на кладовищах і вивчала пам'ятники видатним діячам, пропагувала знання про Київ серед населення. В 1929 Комісію розділено на Комісію Правобережжя та Комісію Києва. 7 березня 1930 Комісію Правобережжя ліквідовано, діяльність Комісії Старого Києва була обмежена вивченням території міста, вона фактично припинила діяльність влітку 1933 і за постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 була ліквідована [51, с. 496].

24 жовтня – Науково-дослідну кафедру історії України (керівник – **М.С. Грушевський**), згідно з постановою Укрголовпрофосвіти, введено до складу установ Історично-філологічного відділу ВУАН.

Кафедра проводила науково-дослідну роботу з історії України в зв'язку з загальною історією культури і соціального розвитку, готувала наукових дослідників і викладачів для вищих шкіл з цієї спеціальності. Складалася з секцій: методології і соціологічного обґрунтування історії (керівник – **Й.Ю. Гермайзе**); соціально-економічної та політичної історії України (керівник – **М.С. Грушевський**); історико-культурної (керівник – **М.С. Грушевський**). В жовтні 1925 на кафедрі організовано Кабінет примітивної культури під керівництвом **К.М. Грушевської**. У березні 1930 Кафедру ліквідовано, а Кабінет передано до Культурно-історичної комісії ВУАН.

9 грудня – НКО УСРР прийняв постанову про створення при ВУАН Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК), який мав очолювати і

координувати археологічну діяльність в Україні.

На ВУАК покладено охорону пам'яток археології від різноманітних руйнувань та самовільних любительських і грабіжницьких розкопок. ВУАКу було доручено видачу «відкритих листів» на право проведення археологічних досліджень на території республіки. 12 січня 1925 Спільне зібрання ВУАН затвердило Президію ВУАК (голова — **О.П. Новицький**, заступник голови — **Д.М. Шербаківський**, вчений секретар — **М.Я. Рудинський**). З ініціативи **Д.М. Шербаківського** в структурі ВУАК створено Мистецький відділ з двома комісіями — для вивчення пам'яток монументального мистецтва та архівних джерел з історії українського мистецтва. Крім того, в складі ВУАК працювали комісії Софіївська (охорона та дослідження Софіївського собору), Трипільська (розкопки та вивчення пам'яток трипільської культури) й Золотарська (вивчення пам'яток, вилучених з храмів і молитовних будинків України у фонд боротьби з голодом). 8 квітня 1931 ВУАК увійшов до складу Соціально-економічного відділу ВУАН, з 1932 — до Секції історії матеріальної культури (СІМК) того ж Відділу. 13 лютого 1934 установи СІМК, згідно з постановою Президії ВУАН, увійшли до складу Інституту історії матеріальної культури ВУАН (з 1936 — Інститут археології АН УРСР).

1924 — Проведено вибори до ВУАН.

Обрані дійсними членами:

В.М. Гнатюк (українська народна словесність, 7 квітня);

С.Г. Навашин (ботаніка, 7 квітня);

М.В. Павлова (палеонтологія, 7 квітня);

К.Й. Студинський (українське письмо, 24 червня);

О. Брок (слов'янська філологія, 24 червня);

П. Мейє (порівняльна філологія, 24 червня);

І. Полівка (етнографія і фольклор, українське письмо, 24 червня).

Вперше до складу ВУАН обрано іноземних учених. Ними стали **О.Брок** з Норвегії, **П.Мейє** з Франції та **І.Полівка** з Чехословаччини, проте колегія Наркомосу УСРР не затвердила ці кандидатури [178–179].

15 грудня — Спільне зібрання ВУАН обрало перших членів-кореспондентів ВУАН — **Д.І. Яворницького** (історія), **Я.П. Новицького** (етнографія) та **В.І. Щербину** (історія, етнографія) [180].

1924 — Спільне зібрання ВУАН затвердило «Примірний статут наукового товариства при ВУАН», на основі якого встановлювалися творчі взаємовідносини між ВУАН та місцевими науковими товариствами (надавалися консультації та координувалася їх робота).

— Створено Комісію краєзнавства ВУАН, яку 1929 постановою Ради ВУАН перетворено на Комісію природничо-географічного краєзнавства. Координувала роботу периферійних краєзнавчих установ (понад 200).

1924 (кінець) — Наркомос УСРР скасував перевибори Президії ВУАН і котрий раз розпочав реорганізацію Академії.

«ВУАН в Радянській Україні — не зовсім радянська установа по своєму характеру і напрямку праці, — вважали в Наркомосі, — а ізольована від сучасного тертя та ще й з деякою закраскою кастовності інстанція старого революційного типу. Щоб поставити працю ВУАН — молоді української центральної наукової установи на належну їй висоту, необхідно в найближчому часі провести деякі реорганізаційні зміни».

У доповідній записці **Я.П. Ряппо** секретареві ЦК КП(б)У **В.П. Затонському** докладно викладалися основні напрямки майбутньої перебудови академічної науки, як їх бачив Наркомос УСРР.

«Старий, університетський, поділ на три Відділи: історично-філологічний, фізично-математичний та соціально-економічний слід відмінити. Як варіант запропоновано зробити два таких Відділи: природничо-технічний та соціально-історичний. Це має бути відображено у Статуті, головне завдання якого — сприяти послідовній революційній перебудові наукової праці. Не-

обхідно ввести до складу співробітників і членів Академії комуністів. Треба терміново провести перевибори Президії, але кандидатури слід добре підібрати. А.Ю. Кримського залишити неодмінним секретарем, але його вплив повинен стримуватиме комуніст віце-президент. Комуністи повинні бути в кожному Відділі. Перевірка тих, хто працює у Відділах, секціях і комісіях, покаже, кого саме слід замінити молодими партійними силами».

1924 – Розроблено метод фізичної діагностики захворювань органів черевної порожнини (М.Д. Стражеско).

– О.О. Богомолець висунув ідею, що рак може розвиватися в організмі тільки за умов зниження його опору.

– Під керівництвом О.В. Фоміна вперше створено мапу ботаніко-географічного районування території України.

– В.П. Філатов розробив метод трансплантації роگیки ока.

– У Харкові відбувся I Всеукраїнський з'їзд з вивчення продуктивних сил народного господарства України.

– Розпочато видання «Наукового збірника».

– Опубліковано монографію Г.А. Левитського «Матеріальні основи спадковості» [181].

В праці висвітлено низку питань класичної генетики, є першим посібником з цитогенетики. Ввів поняття каріотипу (набір хромосом, специфічний для кожного виду організмів) в сучасному значенні.

– Опубліковано працю М.А. Плевака «Шевченко й критика. Еволюція поглядів на Шевченка» [182].

– Видано «Початки друкарства у слов'ян» П.М. Попова.

1924 – Видано наукові розвідки К.В. Квітки «Професійні народні співці і музиканти на Україні».

1925

1–2 лютого – Відбувся перший Всеукраїнський з'їзд наукових працівників, скликаний профспілкою працівників освіти Робос з таким порядком денний: про науку і завдання радянської влади; роль і завдання науки в УСРР; наука і вища школа; завдання секції наукових працівників.

1925 (лютий) – А.Ю. Кримський поставив на обговорення Спільного зібрання ВУАН «Основні положення реорганізації ВУАН», маючи на меті дійти якоїсь згоди з Наркомосом УСРР хоча б у частині структури Відділів, поки реформу не провели зверху в її найгіршій редакції. Спільне зібрання поставилося до «Основних положень» досить опозиційно, і ситуація стала напруженою. Особливо негативне ставлення Наркомосу викликали такі положення: існування в Академії трьох Відділів, підпорядкування її безпосередньо Уряду, прове-

дення виборів у члени Академії таємним голосуванням. До згоди так і не дійшли [183].

3 березня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН в зв'язку з підсумками роботи Комісії по обслідуванню ВУАН. На зібранні були директори установ ВУАН, уповноважений НКО УСРР Л.М. Левитський, члени ревізійної комісії, співробітники Академії. Висновки обслідування Комісії оголосив заступник голови Укрголовнауки М.І. Яворський [184].

11 березня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її діяльності в 1924. Звіт про діяльність ВУАН зачитав неодмінний секретар ВУАН академік А.Ю. Кримський.

19 березня – Створено Українське ботаничне товариство (голова – **О.В. Фомін**).

26 березня – Ревізійна комісія, яка працювала у ВУАН, подала свої ви-

сновки до Наркомосу УСРР. Серед негативів у роботі ВУАН названо відсутність організаційного оформлення ВУАН та планування роботи, було запропоновано розробити проект нового Статуту [185].

7 квітня – В Уманській окрузі Київської губернії під час археологічних розкопок знайдено предмети давньогрецької культури.

10 квітня – Політбюро ЦК КП(б)У прийняло до виконання постанову ЦК РКП(б) по справі Київського обласного центру дії. Зауважено про неприпустимість вирішення питання застосуванням вищої міри покарання без узгодження з ЦК РКП(б). Згідно з рішенням ЦК РКП(б), ухвалено вжити заходів по заміні вищої міри покарання для чотирьох засуджених.

15 квітня – РНК УСРР асигнував 12 тис. 500 крб. на поліпшення матеріального становища наукових працівників ВУАН та ще 10 тис. крб. для працівників науково-дослідних кафедр.

24–26 квітня – В Харкові відбулася II Всесоюзна нарада Головнауки з порядком денним: стан і перспективи наукової роботи в союзних республіках; підготовка наукових працівників; організація наукових експедицій; музейна справа і охорона пам'яток; наукові зв'язки з закордоном; бібліографічна робота; про наукові видавництва; організація секцій наукових працівників при професійній спілці працівників освіти.

27 квітня – Спільне засідання ВУАН затвердило статuti наукових товариств при ВУАН: Педагогічного, Ботанічного та Геологічного [186].

6 травня – До ВУАН надійшла пропозиція Американської ради наукових товариств про постачання найбільших бібліотек і наукових закладів УСРР новітньою науковою літературою.

16 травня – ВУАН подала до Укрголовнауки НКО УСРР проект нового Статуту Академії. Він викликав чимало зауважень, тому в подальшому тривала робота по його узгодженню між Академією та державними структурами. Його двічі розглядав пленум Укрголовнауки. Нарешті, 6 червня 1926 варіант, розроблений Академією, затверджено і передано на розгляд Раднаркомом, де знову виникли запитання. Тільки на початку травня 1927 Статут повернувся до ВУАН, але основні конфліктні пункти залишилися у формулюванні Наркомосу (поділ ВУАН на два Відділи замість трьох, вибори відкритим голосуванням замість таємного, обов'язкове одержання дозволу на друкування праць). Спільне зібрання 9 травня 1927 знову подало до Укрнауки свою редакцію Статуту, Президія якої знову висловила ним своє незадоволення, про що доповіла РНК УСРР. В результаті, розгляд Статуту було припинено. Оскільки план реорганізації Академії статутним шляхом не вдався, партія і уряд перейшли до відвертого директивного втручання в її внутрішнє життя [187].

– В Харкові відбулася перша Всеукраїнська конференція фізиків. Порядком денний: про організацію науково-дослідної діяльності в УСРР; про підготовку викладачів вишів; про зв'язок між наукою і технікою.

28–31 травня – В Харкові відбулася перша Всеукраїнська конференція з краєзнавства.

1925 (червень) – На пропозицію Адміністративно-фінансової комісії РНК УСРР створено Комісію Західної України ВУАН. Основне завдання її – налагодження зв'язків і координація співпраці науковців Радянської України, Галичини, Закарпаття та Буковини. 4 січня 1930 Комісію передано до

установ при президії Соціально-економічного відділу ВУАН, за рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 увійшла до Інституту історії України ВУАН [51, с. 496].

1925 (літо) – Згідно з рішенням Історично-філологічного відділу ВУАН, створено Комісію Заходознавства та американознавства (керівничий – **Ф.Я. Савченко**). В 1926 підготувала «Збірник заходознавства», який вийшов 1928. Ліквідована за рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН [51, с. 497].

1925 – Проведено вибори до ВУАН.

Обрані дійсними членами:

- С.Н. Бернштейн** (механіка, 9 лютого);
- І.П. Бородін** (ботаніка, 15 липня);
- В.П. Бузескул** (всесвітня історія, 13 липня);
- І.Я. Горбачевський** (біохімія, 6 квітня);
- В.М. Гордон** (цивільне право, 9 березня);
- О.П. Карпінський** (геологія, 15 липня);
- В.Ф. Левитський** (історія народного господарства, 9 березня);
- І.О. Малиновський** (народне право, 6 квітня);
- С.Ф. Ольденбург** (східна філологія, 13 липня);
- Л.В. Писаржевський** (хімія, 15 липня);
- О.П. Северцов** (зоологія, 15 липня);
- В.А. Стеклов** (математика, 15 липня);
- Л.О. Тарасевич** (біологія, 9 березня);
- Л.М. Яснопольський** (фінансові справи, 29 червня).

Обрані членами-кореспондентами:

- Є.С. Бурксер** (хімія, 18 травня);
- В.К. Залеський** (ботаніка, 6 липня);
- П.В. Іванов** (етнографія, 6 квітня);
- О.П. Косач (Олена Пчілка)** (літературознавство, 6 квітня);
- П.М. Крилов** (ботаніка, 6 липня);
- М.О. Максимейко** (історія права, 21 грудня);
- С.Ю. Семковський** (філософія, 6 квітня);

М.Г. Холодний (ботаніка, 6 липня).

- Запропоновано профілактичний препарат проти дифтерії у вигляді суміші токсина з антитоксином (С.В. Коршун).
- Вийшов у світ «Словник математичної термінології», укладений Ф.П. Калиновичем.
- Почав видаватися «Український хімічний журнал».
- Видано працю М.В. Птухи «Статистична наука на Заході» [188].
- Видано працю Д.І. Багалія «Нарис української історіографії. Джерелознавство» (т. I, вип. 2).

Розглянуто зміст української історіографії, підкреслено її окремішність та самобутність. Досліджено літописи княжої доби, Галицько-Волинської держави та литовської доби, роботи істориків, присвячені аналізу цих джерел, опубліковано уривки з розглянутих літописів.

- Засновано «Етнографічний вісник» (з 1957– журнал «Народна творчість та етнографія», з 2010 «Народна творчість та етнологія»).
- Започатковано видання «Праць Комісії для виучування західноруського та українського права» (виходили до 1929).
- Видано етнографічні праці А.М. Лободи «Сучасний стан і чергові завдання української етнографії» та В. Петрова «Місце фольклору в краєзнавстві».

1925 (грудень) – Президією Укрголовнауки розглянуто питання про створення на базі Науково-дослідної кафедри гідрології при Київському політехнічному інституті Українського науково-дослідного інституту водного господарства, затверджено програму його роботи. Розпочав роботу (червень 1926) у складі відділів гідрології, водних шляхів і водяної енергії, 1928 додалися відділи меліорації та гідробіології. Першим директором інституту став **Є.В. Оппоков**. У 1930 при Інституті засновано Службу гід-

рологічних повідомлень (керівник – **О.В. Огієвський**) – перший в Україні науковий центр, де розроблялися методики довго- і короткострокових гідрологічних прогнозів стосовно р. Дніпра. У 1934 Інститут підпорядковано ВУАН.

1925–26 – Проведено дослідження низки важливих археологічних об'єк-

тів: слов'янського городища «Монастирище» в Ромнах (М.О. Макаренко), давньоруського міста-фортеці в Райках поблизу Бердичева (Т.М. Мовчанівський), стародавнього Києва (С.С. Гамченко), поселень і могильників трипільської культури в різних районах України (М.Т. Біляшівський та ін.).

1926

29 січня – Рішенням Президії Укрнауки НКО УСРР на базі Інституту ботаніки НКО УСРР та Ботанічного саду, Акліматизаційного саду і Ботанічного кабінету ВУАН створено Науково-дослідний інститут ботаніки НКО УСРР. 1 квітня 1931 Інститут передано до складу ВУАН і об'єднано з Кабінетом ботаніки та Гербарієм ВУАН, став називатись Науково-дослідний інститут ботаніки, мав філіали в Одесі та Харкові. Постановою Президії ВУАН 13 лютого 1934 до Інституту введено академічні кафедри: систематики, морфології рослин, біології сільськогосподарських рослин, акліматизації, фізичної фізіології рослин, квіткових рослин, генетики і селекції, ґрунтознавства та ботанічні сади.

8–11 березня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її роботи в 1925. Академічний звіт оголосив неодмінний секретар ВУАН А.Ю. Кримський [189, 190].

1926 – Проведено вибори до ВУАН.

Обрані дійсними членами:

В.Е. Грабар (правознавство, 22 листопада);

В.Я. Данилевський (фізіологія, 12 квітня);

М.С. Курнаков (хімія, 10 травня);

К.К. Симінський (технічна механіка, 22 листопада).

**Будинок Інституту ботаніки
НАН України (сучасний вигляд)**

К. Стьормер (прикладна математика, 4 січня, Швеція).

Обрані членами-кореспондентами:

В.П. Адріанова-Перетц (історія літератури, 4 січня);

К.А. Красуський (хімія, 12 квітня);

А.І. Лященко (історія літератури, 4 січня);

О.В. Палладін (біологія, 10 травня [191].

1926 (березень) – Засновано Комісію для виучування фінансових справ (голова – **Л.М. Яснопольський**).

26 квітня – Спільне зібрання ВУАН затвердило постанову Соціально-економічного відділу ВУАН про створення Комісії для виучування фінансових і банкових справ. У 1929 увійшла до складу Інституту економіки промисловості, в квітні 1931 – до Статистично-економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії Академії – до Бюро економічних досліджень при Президії ВУАН [51, с. 516].

30 вересня – 6 жовтня – В Києві відбувся II Всесоюзний з'їзд геологів за участю В.І. Вернадського, П.А. Тутковського, В.В. Різниченка, Д.Н. Соболева та ін. Головним організатором з'їзду був Б.Л. Лічков. Для учасників з'їзду було організовано геологічну екскурсію по Дніпру до Каніва для вивчення Канівських гляціодислокацій.

31 жовтня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене вшануванню померлого у Львові В.М. Гнатюка. Заслухано доповіді: М.С. Грушевського «Пам'яті академіка В.М. Гнатюка», Л.П. Шевченка «В.М. Гнатюк – учитель молодих етнографів», А.М. Лободи «Заклик В.М. Гнатюка записувати етнографічні матеріали», В.П. Петрова «В.М. Гнатюк у порівняльних студіях».

6 грудня – Прийнято рішення Спільного зібрання ВУАН про створення Тимчасової Комісії з підготовки II Всесоюзного з'їзду по виучуванню продуктивних сил на базі Комісії для виучування природних багатств України .

1926 (кінець) – Створено Бібліографічну комісію ВУАН. 18 квітня 1927 Спільне зібрання ВУАН затвердило її головою **М.В. Птуху**. Завданням Комісії було створення всеукраїнського бібліографічного репертуару. У 1931 переведена до складу установ Соціально-економічного відділу ВУАН, за постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 припинила діяльність [51, с. 488].

– Почала роботу Комісія найновішої історії України. Її завданням стало дослідження історії українського національного відродження в культурному, громадському та політичному житті. За два наступні роки видано три томи збірника «За сто літ».

– Створено Комісію підсочки та її впливу на дерево (директор – **Є.П. Вогчал**). В 1929 за постановою Президії ВУАН приєднана до Кафедри біології сільськогосподарських рослин, 8 квітня 1931 передана до складу установ Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 увійшла до Інституту ботаніки ВУАН [51, с. 510].

– Створено Кабінет радянського будівництва для збирання законодавчих матеріалів Уряду та центральних установ. Постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 підпорядкований Президії [51, с.516].

1926 – С.Н. Бернштейн довів основну теорему про аналітичність розв'язків нелінійних аналітичних диференціальних рівнянь другого порядку еліптичного типу з двома змінними та запропонував першу аксіоматичну теорію ймовірностей.

– Б.М. Горбунов розробив методи розрахунку металевих конструкцій мостів.

– У статті «Одержання коливань у катодних лампах за допомогою магнітного

поля» А.О. Слущкін і Д.С. Штейнберг, спираючись на ідею Д.А. Рожанського, описали магнетронний генератор, який невдовзі створили.

– Вийшов перший номер «Українського біохімічного журналу» (до 1934 виходив під назвою «Наукові записки Українського біохімічного інституту»).

1926–28 – М.Г. Холодний створив фітогормональну теорію тропізмів рослин (теорія Холодного-Вента).

1926 – Вийшов перший том «Українського археографічного збірника» [192].

– Видано монографію А.О. Сапегіна «Загальна методика селекції сільськогосподарських рослин» [193].

Висвітлено історію виникнення і становлення селекції сільськогосподарських рослин як галузі науки. Розглянуто основні питання загальної селекції та методи створення вихідного матеріалу і сортів: внутрішньовидову і віддалену гібридизацію, мутагенез і поліплоїдію, інцухт і гетерозис. Приділено увагу методам

добору, оцінювання селекційного матеріалу, технології селекційного процесу, сортовипробування. Охарактеризовано системи насінництва і схеми відтворення елітного насіння, сортозаміну та сортооновлення, технологію вирощування насіння з високими сортовими, посівними і врожайними властивостями.

– Вийшов збірник «Київ та його околиці в історії і пам'ятках», який містить 17 нарисів з політичної та економічної історії, історії культури Києва.

– Всеукраїнським археологічним комітетом видано збірник «Трипільська культура на Україні».

– Розпочато видання серії книг С.І. Маслова «Етюди з історії українських стародруків». Протягом 1926–28 вийшло в світ 12 випусків.

– Вийшов «Практичний російсько-український словник».

1926–29 – Видано працю М.І. Ясинського «Головні моменти з історії української бібліографії».

Становлення фундаментальної академічної науки (1927–1939)

1927

11 березня – Відбулося Спільне зібрання ВУАН, присвячене підсумкам її діяльності в 1926. З вступним словом про річну діяльність ВУАН виступив президент ВУАН В.І. Липський, загальний огляд діяльності ВУАН за минулий рік зробив неодмінний секретар ВУАН А.Ю. Кримський. Із звітами про діяльність Історично-філологічного відділу, Фізично-математичного відділу і Соціально-економічного відділу виступили відповідно С.О. Єфремов, К.К. Симінський і М.В. Птуха; про економічне становище ВУАН у 1926 – голова Управи ВУАН С.О. Єфремов. Доповідь «Українська академія наук і техніка» зробив К.К. Симінський [1].

1927 (квітень) – Прийнято рішення Спільного зібрання ВУАН про перетворення Тимчасової комісії з підготовки II Всесоюзного з'їзду по вивченню продуктивних сил на постійну Комісію ВУАН для виучування продуктивних сил України, яку 1934 перетворено на Раду по вивченню продуктивних сил УСРР [2].

1927 (весна) – Організовано Комісію для виучування народного господарства (голова – **К.Г. Воблій**).

Її завданням було вивчати: виробничі та продуктивні сили народного господарства України; можливості, форми та вагу участі України у світовому господарстві; умови, процес та наслідки переходу України до нового ладу; різні перспективні плани в окремих галузях економіки України та їх узгодженість.

1927 – Проведено вибори до ВУАН.

Обрані дійсними членами:

С.С. Дністрянський (цивільне право, 3 травня);

П.К. Козлов (географія, 3 травня);

М.Ф. Мельников-Разведенков (патологічна анатомія, 3 травня);

С.І. Солнцев (політична економія, 6 червня);

Ф.Г. Яновський (медицина, 6 червня).

Обрані членами-кореспондентами:

М.Д. Зуєв (хімічна технологія, 10 січня);

В.О. Поггенполь (географія, 21 лютого).

– Початок формування фундаментальної академічної науки України. Замість комісій, кафедр і кабінетів у ВУАН основною структурною одиницею стає науково-дослідний інститут. Протягом першого десятиліття існування Академії наук в ній, незважаючи на чималі ускладнення соціального та економічного характеру, проводилася певна наукова робота. Як писав академік М.В. Птуха, «ідея Академії та її ім'я стимулювали і стимулюють людей до наукової роботи, сама приналежність до неї поклала і покладає такі моральні обов'язки на людей науки, яких не можна порівняти ні з якими іншими. Це і є головний чинник, що рухає і стимулює нашу роботу» [7].

Працями першого, Історично-філологічного відділу, саме в цей період було створено суттєву джерельну базу для подальшого розвитку українознавства. Цінним внеском стали розробка української орфографії та створення цілої низки загальних і спеціальних словників. Дістала визнання історична школа М.С. Грушевського. В установах другого, Фізично-математичного відділу, наукова робота ледве животіла. Давались взнаки нестача обладнання, реактивів, виробничих площ. Праці

третього, Соціально-економічного відділу, були прикладом наукового підходу до розкриття процесів функціонування економічних законів у нових, постійно змінюваних, умовах. Важкий стан, у якому перебувала ВУАН, визнавали і владні структури.

«Внаслідок відсутності живих сил, років голоду й повної відсутності бюджету, — писав у доповідній записці наркому освіти УСРР В.П. Затонському завідувач Управлінням наукових установ Наркомосу Я.П. Ряпо, — у 1921–1923 рр. Академія перебувала у згорнутому стані (на консервації). Таку лінію було прийнято Наркомосом, відповідно до вказівок директивних органів, і вона була єдино правильною. Радянська влада не мала ще ні відповідних матеріальних ресурсів, ні живих сил, щоб проводити активне будівництво Академії наук. У 1923–1924 рр. Академія одержує перший скромний бюджет і невелику друкарню (у Лаврі) для друкування наукових праць. Внаслідок мізерних коштів (академіки мали ставку в 55 крб.) про поживлення говорити ще не доводиться» [8].

Проте такий стан науки в Академії тривав недовго. Перелом настав наприкінці 20-х років, коли керівництво республіки зрозуміло, що сучасна наука вимагає належного фінансування і конче потрібна для розвитку промисловості, транспорту, сільського господарства, військової техніки, і основною науковою структурою в Україні повинен стати науково-дослідний інститут.

— Зросла кількість академічних приміщень. За рішенням уряду Київський окрвиконком та міськрада виділили для потреб ВУАН три будинки. Академія отримала великий будинок на розі вулиць Ленінської (нині — Б.Хмельницького) та Короленка, де ще перед Першою світовою війною почали будувати Ольгинську жіночу гімназію (тепер — Володимирська, 55). Хоч це був великий двоповерховий будинок, до нього прибудували ще поверх та башту. Значну суму асигнували і на устаткування академічних лаборато-

Будинок по вул. Володимирській, 55

рій. Крім лабораторій, тут вирішили розмістити Геологічний і Зоологічний музеї, а також Музей акліматизації, які містилися у тісних, непридатних приміщеннях, та інші установи другого Відділу — Дніпровську біологічну станцію, Патолого-анатомічну комісію, Інститут технічної механіки.

Історичні установи отримали окремий будинок на розі Малої Підвальної і Короленка (нині — Володимирська, 35). Будівлі колишньої Києво-Печерської лаври перетворено у своєрідне «Музейне містечко», де вже розміщувалися академічна друкарня та філія Всенародної бібліотеки, а з 1927 — також кілька музеїв ВУАН: Театральний, Антропологічно-етнологічний, Нумізматичний, діячів України та ін.

Будинок по вул. Володимирській, 35

31 жовтня – Постановою Історично-філологічного відділу ВУАН створено Комісію для дослідження історії української мови. 7 березня 1931 передана до складу Інституту української наукової мови ВУАН [4, с. 193].

– Постановою Історично-філологічного відділу ВУАН створено Діалектологічну комісію (керівник – **А.Ю. Кримський**). Координувала діалектологічні дослідження в Україні. Вивчалися проблеми діалектологічної диференціації української мови, було підготовлено низку питальників, понад 10 анкет і порадників дослідникам для обстеження говірок, здійснено експедиції та опубліковано описи окремих говірок. Комісія видавала «Український діалектологічний збірник», у якому містилися описання говірок, огляд праць з української діалектології. В 1930 об'єднана з ін. Комісіями у межах новоутвореного Інституту мовознавства ВУАН, 7 березня 1931 передана до складу Інституту української наукової мови ВУАН [4, с. 493].

– Постановою Історично-філологічного відділу ВУАН створено Комісію старої історії України. За рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН реорганізована в Комісію історії України часів феодалізму. Діяльність не розгорнула, ліквідована у січні 1930 за рішенням Президії ВУАН. Натомість створено Комісію соціально-економічної історії України доби торговельного капіталу. За рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 передана до Інституту історії України ВУАН [4, с. 497].

1927 (жовтень) – Створено Комісію для виучування радянського права (голова – **А.Е. Кристер**), при якій засновано секцію кримінального радянського права під головуванням І.О. Малиновського. Комісія об'єднала

науковців і практиків в галузі радянського права. В 1930 перейменована в Комісію для вивчення радянського права і будівництва. Видала 1929 перший випуск збірника «Наукові дослідження та розвідки Комісії радянського права». 8 квітня 1931, відповідно до нової структури ВУАН, передана до Філософсько-соціологічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, за постановою Президії Академії від 13 лютого 1934 увійшла до Кабінету радянського будівництва при Президії ВУАН [4, с. 516].

– Створено Соціологічну комісію (керівник – **А.Е. Кристер**). 8 квітня 1931 передана до складу Філософсько-соціологічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, за постановою Президії Академії від 13 лютого 1934 увійшла до Філософської комісії ВУАН [4, с. 513].

7 листопада – У Дніпропетровську на базі Науково-дослідної кафедри електронної хімії засновано Інститут фізичної хімії Наркомосвіти УСРР (директор – **Л.В. Писаржевський**). В 1934 передано Академії, 1938 йому присвоєно ім'я **Л.В. Писаржевського**.

В перші роки основним завданням Інституту була розробка нових електронних уявлень в хімічній будові речовин, енергетиці хімічних реакцій, каталізі, в електродних процесах. Невдовзі започатковано дослідження з теорій гетерогенного та гетерогенно-гомогенного каталізу, електрохімії розчинів, фотохімії, з фізико-хімічних методів аналізу [9].

28 листопада – Спільне зібрання ВУАН прийняло рішення про утворення Української асоціації фізиків. За рішенням листопадової 1929 сесії Ради ВУАН припинила діяльність [4, с. 506].

– Згідно з постановою Спільного зібрання ВУАН, створено Комісію старого українського письменства (Комісія давнього українського письменства) (керівник – **В.М. Перетц**). Головну

увагу Комісії було зосереджено на давній українській літературі, українських рукописах та стародруках, складанні реєстру рукописів українського походження, що зберігалися в бібліотеках та музеях Петрограда, на дослідженні характеру українсько-польських та українсько-російських взаємин. В 1929 Комісію перейменовано на Комісію для видавання та вивчення пам'яток українського письменства часів феодалізму та торговельного капіталу, 1931 увійшла до складу установ Циклу літератури Соціально-економічного відділу ВУАН, 1933 припинила діяльність [4, с. 193].

2—19 грудня — Відбувся XV з'їзд ВКП(б), який проголосив курс на прискорену індустріалізацію в поєднанні з розгортанням колективізації селянських господарств. Суцільна колективізація полягала в конфіскації приватних селянських господарств і націоналізації самої селянської праці. Стрімкі темпи індустріалізації на тлі колективізації, розкуркулення та голодомору в лічені роки 1933—34 призвели в Україні до найістотніших етно-професійно-демографічних наслідків. Кількість населення в республіці до 1934 скоротилася на 4—5 мільйонів. Майже всі жертви припали на селянство, яке в більшості своїй у лісостеповій зоні складалося з українців. При цьому населення промислових міст і робітничих селищ зростало надзвичайно швидко і тільки за 1926—30 збільшилося вдвічі. Радянські керівники добре усвідомлювали, що функціонування індустріального суспільства, до побудови якого вони прагнули, неможливе без широкого прошарку кваліфікованих інженерно-технічних кадрів. Але ці кадри, як і суспільство в цілому, вони хотіли бачити «ідейно свідомим», таким, що сприйняло ленінсько-сталінську ідеологію. Цьому завданню і було підпорядковано «культурну революцію».

31 грудня — Політбюро ЦК КП(б)У, заслухавши доповідь наркома освіти УСРР М.О. Скрипника про справи ВУАН, вирішило усунути С.О. Єфремова та А.Ю.Кримського від керівництва Академією та обрати на пост президента Д.К. Заболотного, ввести до складу Президії ВУАН нових членів, «лояльних до партії і радянської влади» [5]. Було доручено Наркомосу УСРР переглянути склад обраних протягом останніх п'яти років членів Академії з метою вилучення «усіх явно ворожих елементів», а також докладно ознайомитися зі станом справ у ВУАН, залучивши до перевірки представників громадських та професійних організацій.

— Відбулося засідання колегії Наркомосу УСРР, на якому обговорювалося питання про стан ВУАН, вирішено створити спеціальну комісію для її обстеження під головуванням завідувача Укрголовнауки Ю.І. Озерського [6].

1927 — Створено Комісію для дослідження нової української історіографії. У квітні 1930 перейменована на Комісію історії козаччини й козацької доби, в квітні 1931 передана до установ Історичного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934, згідно з рішенням Президії ВУАН, увійшла до складу Інституту історії України ВУАН [4, с. 497].

— Створено Комісію для вивчення проблем патології (голова — **М.Ф. Мельников-Разведенков**) [4, с. 511].

— У Харківському політехнічному інституті під керівництвом Г.Ф. Проскури побудовано першу в Україні аеродинамічну трубу.

— Вчені Полтавської гравіметричної обсерваторії провели першу гравіметричну зйомку України.

— Встановлено, що вміст креатинфосфату в м'язах залежить від їх функціонального стану (Д.Л. Фердман, О.І. Файншмідт).

– Присуджено премію ім. В.І. Леніна: **В.П. Воробйову** – за праці в галузі анатомії та **К.К. Гедройцу** – за праці з агрономічної хімії і ґрунтознавства.

– Комісією історії української мови підготовлено перший том «Пам'яток і студій з історії української мови», що являв собою збірку українських грамот XIV–XV ст.

– Розпочато видання «Журналу бібліотекознавства та бібліографії» (існував до 1930).

– Побачили світ праці Д.М. Щербаківського «Український килим», Є.Ю. Спаської «Кахлі Чернігівщини» та Г.Г. Павлуцького «Історія українського орнаменту» [16–18].

– Видано «Нарис історії української мови» П.П. Бузука та «Курс історії українського язика» Є.К. Тимченка [19–20].

1927 – Видано перший том «Українських народних дум» (1933 вийшов другий том) [21].

1928

28 лютого – Директор Ленінградської фізико-технічної лабораторії (згодом ЛФТІ) академік АН СРСР **А.Ф. Йоффе**, написав голові колеґії Науково-технічного управління Вищої ради народного господарства СРСР **В.М. Свердлову** листа про необхідність організації в Харкові філії Ленінградської фізико-технічної лабораторії.

„1. У Харкові існує досить сильна група фізиків, які працюють також у напрямку використання цієї науки і беруть активну участь в господарському житті України, – писав він.

2. Ленінградська фізико-технічна лабораторія вже має зв'язок з цією групою через одного з наших працівників **Д.А. Рожанського**, який раніше був професором у Харкові. **Д.А. Рожанський** двічі на рік буває в Харкові, де нині консультує і частково керує роботою харківських фізиків.

3. Ми вважаємо абсолютно необхідним розвинути харківський фізико-технічний центр до розмірів, що відповідали б промислового і культурного значенню цього міста.

Здійснити це завдання можна наступним чином.

1. Організувати в Харкові науково-технічний інститут, який об'єднав би місцеві, у даний час розпорошені, сили і дозволив би забезпечити матеріальне постачання робіт (нині умови для роботи в Харкові дуже важкі).

2. Підсилити харківську групу особами інших фізичних спеціальностей, яких можна було б запросити, наприклад, з моєї лабораторії.

3. Підсилити зв'язок Харківського інституту з нашим з метою передачі наявного досвіду, придбання якого без нашої допомоги вимагало би багато років. Для цього ми вважаємо досить істотним зв'язати організаційно Харківський інститут з Ленінградською фізико-технічною лабораторією хоча б тимчасово.

4. Пов'язати розвиток Харківського інституту з розвитком харківської промисловості.

Щодо конкретних заходів, то вони повинні бути такими.

1. Харківський інститут варто організувати разом із Головнаукою України. Формально можуть бути відкриті дві установи – Український фізико-технічний інститут Головнауки і відділення Ленінградської фізико-технічної лабораторії. Ці дві установи повинні бути нерозривно пов'язані.

2. Всю організацію будівництва та оснащення приміщень інституту здійснювати за допомогою харківської групи, призначивши від ЛФТІ тільки представників. Відрядження з Ленінграда додаткових наукових сил у Харків відкласти на рік або півтора, коли облаштування інституту буде завершено, інакше матиме втрату робочого часу.

3. Після облаштування інституту необхідно послати з Ленінграда людей з таким розрахунком, щоб у Харкові відразу утворилися всі можливі напрями, для цього відрядити сюди (у Ленінград) молодих людей – учених з різних відділень, спочатку вони працювали в безпосередньому контакті зі своїми колишніми керівниками. Нам уявляється, що тільки такий план дозволить швидко, без порушення роботи в нас, створити в Харкові великий інститут з різноманітними і сильними науковими лабораторіями. Необхідно

пам'ятати, що нині в Радянському Союзі не вистачає великих і кваліфікованих фахівців.

4. Перед організацією всієї справи нашим представникам необхідно докладно ознайомитися зі станом справ у Харкові. З цієї метою представник Лабораторії міг би з'їздити в Харків і організувати на місці низку нарад із представниками харківської промисловості, науковими колами та урядом УСРР.

5. Зараз же необхідно створити організаційну групу з 5–6 чоловік у складі 2–3 з Харкова (які здійснюватимуть організаційну роботу) і 2–3 нашого складу, призначених для роботи в Харкові.

6. Необхідно негайно одержати від Науково-технічного управління 6 штатних одиниць для організації харківського відділення. Ленінградська фізико-технічна лабораторія складе кошторис на 1928–1929 рр. на витрати, пов'язані з облаштуванням харківського відділення.

7. Ввійти негайно у відносини з Головною Україною по всіх піднятих питаннях» [22].

5 березня — Розглянуто і затверджено президією Укрголовнауки складені Ревізійною комісією «Висновки та пропозиції по обстеженню ВУАН». У них зокрема, зазначалося, що Академія від початку свого існування залишалася притулком і осередком консолідації, з одного боку, збанкрутілих соціальних груп української буржуазно-націоналістичної інтелігенції, з другого — кадетсько-монархістських та проросійських кіл колишньої університетської професури, об'єднаних під гаслом «академічної свободи», а насправді під гаслом протиставлення радянській владі [23].

9 березня — Розширена колегія НКО УСРР заслухала доповідь Комісії в справі обслідування ВУАН і констатувала, що Укрголовнаука не змогла забезпечити виконання Академією затвердженого Урядом її Статуту. ВУАН, перебуваючи протягом 1924–28 у віданні Укрголовпрофосвіти (потім Укрголовнауки) НКО УСРР, у своєму внутрішньому житті керувалася статутом 1918, прагнучи залишатися са-

моврядною державною вищою науковою установою. На чолі Академії наук стояв колегіальний орган — Спільне зібрання всіх її дійсних членів, який вирішував всі основні питання. Виконавчим органом при ньому була Управа. Всі ці роки Головою-Президентом ВУАН був **В.І. Липський**, віце-президентом — **С.О. Єфремов**, неодмінним секретарем — **А.Ю. Кримський**. Політбюро ЦК КП(б)У та НКО УСРР визнали неприпустимим «панування в Академії групи Єфремова — Кримського», що цей тандем неухильно підтримував політику її незалежного самоврядування. Для налагодження подальшої роботи у бажаному напрямку було визнано за необхідне розширити склад Президії ВУАН до п'яти осіб, скасувати Управу, переглянути мережу установ ВУАН, звертаючи особливу увагу на розвиток індустріально-технічних і сільськогосподарських наук. На цьому ж засіданні затверджено «Інструкцію про перевибори Президії ВУАН», «Проект положення про роботу Ради ВУАН», «Проект про роботу відділів ВУАН», а також затверджений Укрголовнаукою список дійсних членів ВУАН, обраних з 1918 по 1927 у кількості 47 осіб. Затвердження кандидатур п'яти закордонних вчених (О.Брока, П.Мейє, І.Я. Горбачевського, І.Полівки, К.Стюрмера) і тих учених, що перебували на території СРСР (В.Е. Грабаря, В.О. Кістяківського, М.В. Павлової, С.І. Солнцева, П.К. Козлова) відклали під приводом відсутності всіх необхідних даних про них. Кандидатури О.О. Ейхенвальда, В.А. Косинського, Ф.В. Тарановського та С.П. Тимошенка не затверджувалися «до одержання даних про те, чи зазначені громадяни, поїхавши за кордон, не вибули зі складу академіків». Щодо К.В. Харламповича та Ф.Г. Міщенко вирок був остаточним

і відвертим: визнати неможливим їх затвердження як осіб, неприйнятних з «політичного і ідеологічного боку та за недостатньою їх кваліфікацією».

19 березня – Ідею А.Ф. Йоффе щодо необхідності створення в Харкові Фізико-технічного інституту підтримав начальник НТУ ВРНГ УСРР, надіславши відповідного листа до НТУ ВРНГ СРСР, вважаючи, що організацію інституту слід доручити ВРНГ УСРР та Наркомосу УСРР [24].

21 квітня – Політбюро ЦК КП(б)У, заслухавши доповідь секретаря ЦК КП(б)У П.П. Любченка про завершення організаційної роботи по підготовці виборів у ВУАН, відзначило задовільну роботу міністра освіти УСРР М.О. Скрипника та доручило йому і П.П. Любченку намітити 15 кандидатур нових академіків, у тому числі кількох комуністів. Підготовку громадської думки щодо академічних виборів було покладено на бюро Київського обкому партії [26].

24 квітня – Колегія НКО УСРР затвердила дату проведення виборів Президії ВУАН – 3 травня та список своїх представників до Ради ВУАН із 7 осіб: М.О. Скрипник, Ю.І. Озерський, Л.М. Левицький, Ю.О. Войцехівський, М.М. Попов, О.М. Камишан, В.О. Юринець. Вибори проходили у будинку по вулиці Короленка, 54. Вперше вони були прилюдними. Семеро партійців – М.О. Скрипник, С.Ю. Семковський, Ю.І. Озерський, Ю.П. Мазуренко, О.М. Камишан, Л.М. Левицький та В.П. Затонський – брали участь у голосуванні разом з академіками. Головою зборів обрали В.І. Вернадського, але раптом П.А. Тутковський висунув також кандидатуру М.О. Скрипника. Довелося проводити голосування ще раз, більшість присутніх підтримала кандидатуру В.І. Вернадського, а за

М.О. Скрипника проголосували тільки П.А. Тутковський та 7 партійців. Це відразу порушило намічений сценарій. Обрання президентом **Д.К. Заболотного** та віце-президентом **К.Г. Воблого** пройшло спокійно, але коли на посаду неодмінного секретаря обрали **А.Ю. Кримського** і залишалось обрати ще двох членів Президії, М.О. Скрипник, а за ним і всі партійці залишили зал. Вибори було припинено [27].

1928 (квітень) – Проголошено курс на боротьбу з «внутрішнім ворогом». Це швидко вдарило і по українській інтелігенції, особливо по тих її представниках старої генерації, які колись конфронтували з більшовиками. Першим значним процесом, у якому звинувачення в антирадянській діяльності пов'язувалися зі звинуваченнями у націоналізмі, була заздалегідь сфабрикована справа «Спілки визволення України» (СВУ), «спілки», яка ніколи не існувала, так само як і «Промпартія» або «Селянська партія». Арешти провідних українських учених, яким інкримінувалася належність до цієї організації, почалися 1929. Серед 45 заарештованих відомих представників національної інтелігенції були С.О. Єфремов, В.М. Чехівський, А.М. Ніковський, Л.М. Старицька-Черняхівська та ін.

3 травня – Відбулися вибори Президії ВУАН та Ради ВУАН (повторно). Було обрано **Д.К. Заболотного** (президентом), **К.Г. Воблого** (віце-президентом), **А.Ю. Кримського** (неодмінним секретарем). Проте кандидатуру А.Ю. Кримського не було затверджено НКО УСРР [27].

Заболотний Данило Кирилович (1866–1929) – видатний мікробіолог та епідеміолог, акад. ВУАН (1922), її президент (1928–1929). В 1928–29 – директор Інституту мікробіології та епідеміології ВУАН. Наукові праці присвячено вивченню чуми, холери та сифілісу.

Д.К. Заболотний

Докладно дослідив збудника і переносників чуми, працював над виготовленням протичумних вакцин і сироваток. Один із засновників вітчизняної епідеміології.

15 травня – Колегія НКО УСРР затвердила обрання Д.К. Заболотного президентом ВУАН та віце-президентом ВУАН К.Г. Воблого,

а щодо А.Ю. Кримського зазначила, оскільки «за неправильну, шкідливу для розвитку української радянської науки лінію керівництва попередньої Президії ВУАН, відповідає вся попередня Президія в цілому і її фактичний керівник, бувший неодмінний секретар ВУАН академік А.Кримський», слід визнати за неможливе затвердження його на посаді неодмінного секретаря ВУАН. Замість нього на цю посаду призначили тимчасово **О.В. Корчака-Чепурківського**, який залишався на ній до 1939. Через деякий час було також призначено (а не обрано) ще двох членів Президії – **О.В. Фоміна** та **К.К. Симінського**. Реорганізація керівництва Академії стала початком активного втручання влади в її життя. В подальшому це втручання набирало все нових форм [29].

16 травня – У Харкові відбулося засідання колегії Науково-технічного управління, на якому розглядалося питання організації в Україні Фізико-технічного інституту. З Ленінграда прибули А.Ф. Йоффе і Д.А. Рожанський, з місцевих учених були присутні професори Красунський і Желеховський, співробітники НТУ та Головнауки. З доповіддю виступив А.Ф. Йоффе, який, зокрема, сказав:

«У перші десять років радянської влади фізика концентрувалася в Москві та Ленінграді. Процес створення в цих містах фізичних інститутів викачав із країни всі талан-

ти. Тепер настає час децентралізації фізики, створення інститутів на периферії. Централізація дуже небезпечна. Однією з причин високого стану техніки в Німеччині є децентралізація. Наукові центри там розкидані по всій країні, що збільшує її загальний культурний рівень і запліднює науку. Інститут, що пов'язаний з промисловістю, повинний бути там, де є заводи, де є промисловість. У цьому відношенні доцільно створити центр саме в Харкові. Якщо погодитися з тим, що тут повинна бути центральна лабораторія низьких температур, то дуже важливо, щоб вона займала центральне становище в Союзі» [125].

Після тривалої дискусії колегія прийняла розгорнуту постанову:

«1. Визнати необхідним організацію в Харкові Фізико-технічного інституту.

2. Маючи на увазі, що Фізико-технічний інститут повинний прилучати до своєї роботи науково-технічні сили України і встановлювати тісний зв'язок із заводськими лабораторіями і науково-технічними закладами Вищої ради народного господарства і Народним комісаріатом освіти, вважати за необхідне створення інституту в Харкові.

5. Просити Абрама Федоровича Йоффе взяти на себе обов'язки голови науково-технічної ради інституту.

6. Для проведення всієї підготовчої роботи з організації Фізико-технічного інституту затвердити Оргбюро на чолі з професором Обреїмовим у складі професорів Штейнберга, Желеховського, Рожанського, Перевозного, а також представників від НТУ України й Укрголовнауки.

7. Висловити подяку академіку А.Ф. Йоффе за виявлену ініціативу в справі розвитку науково-дослідної роботи в Україні і відзначити готовність Ленінградської фізико-технічної лабораторії відрядити групу своїх висококваліфікованих учених для роботи в Українському фізико-технічному інституті.

8. Доручити бюро провести необхідні заходи для забезпечення найближчим часом інститут приміщенням і житлом для співробітників» [126].

Створене Оргбюро і колегія НТУ надіслали листа до Президії Вищої ради народного господарства СРСР із пропозицією про створення УФТІ. В ньому, зокрема, йшлося, що початок інституту покладено доповіддю акаде-

міка А.Ф. Йоффе на засіданні колегії НТУ ВРНГ УРСР 16 травня 1928 р. і створена в Інституті кріогенна лабораторія буде поки що єдиною в країні і зробить Харків могутнім притягальним центром для фізиків усього Союзу. До роботи в Харкові, крім І.В. Обреїмова, з ЛФТЛ залучаються також К.Д. Синельников і О.І. Лейпунський, кожний зі своєю лабораторією. Вся лєнінградська група складатиметься з 16 експериментаторів, трьох теоретиків і одного складува (фактично лєнінградців, які переїхали на роботу в Харків, виявилось більше) [25].

31 травня – У Києві засновано Інститут мікробіології та епідеміології Наркомату УСРР (з 1930 – ім. Д.К. Заболотного). В 1931 переданий Академії наук, з 1944 – Інститут мікробіології ім. Д.К. Заболотного, з 1963 – Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР [34].

1928 (травень) – Після скасування Спільного зібрання ВУАН створено Президію та Раду ВУАН.

18 червня – Відбулося засідання Президії колегії НТУ ВРНГ СРСР, на якому заслухано питання про організацію Харківського фізико-технічного інституту з доповіддю академіка А.Ф. Йоффе. У результаті було прийнято постанову.

«1. Затвердити організацію разом із НТУ ВРНГ УСРР фізико-технічної лабораторії в м. Харкові.

2. Доручити Ленінградській ФТЛ протягом перших двох років ведення справ організації фізико-технічної лабораторії в Харкові.

3. З цією метою включити до кошторису ГФТЛ протягом 1928–1929 рр. і 1929–1933 рр. суму порядку 125 000 руб.

4. Фінансування фізико-технічної лабораторії в Харкові повинно здійснюватися з бюджету УРСР і СРСР в обсязі планових завдань, що вона буде виконувати за заявками ГФТЛ.

5. Схвалити метод організації фізико-технічної лабораторії в Харкові, здійснений ГФТЛ, що виразився у відряджанні ГФТЛ

групи своїх провідних співробітників для роботи в Харкові, так само як і в її організуючій і керівній ролі, що вона гратиме в найближчий період» [127].

26 червня – На закритому засіданні Політбюро ЦК КП(б)У йшлося про політичну тактику щодо української інтелігенції, зокрема стосовно ВУАН, для розробки якої було створено спеціальну комісію з п'яти осіб – Л.М. Кагановича, В.Я. Чубаря, О.Я. Шумського, Г.Ф. Гринька, В.А. Балицького. Введення до складу комісії В.А. Балицького – голови НКВС УСРР означало початок відкритих репресивних заходів щодо науковців ВУАН [33].

4 липня – Обрано дійсним членом ВУАН М.М. Волковича (біологія, медицина).

5 липня – На засідання Ради ВУАН І.О. Малиновський виступив з доповіддю про необхідність створення у ВУАН Комісії з історії знань аналогічно до Комісії в АН СРСР, організацію якої 1921 ініціював В.І. Вернадський. Було прийнято рішення «заснувати при ВУАН спеціальну комісію для проведення систематичної регулярної роботи по вивченню розвитку наукової думки на Україні». 6 липня 1928 рішенням Ради ВУАН створено Комісію для вивчення розвитку наукової думки в Україні [34].

5–6 липня – На засіданні ради ВУАН оголошено про включення Академії до виконання п'ятирічного плану країни. Відповідні плани мали скласти всі академічні установи і передати їх до Відділів для узгодження та об'єднання. Загальний план Академії на основі планів Відділів формувала планова комісія у складі одного академіка та одного молодшого наукового співробітника від кожного Відділу, представника Наркомосу та представника місцевому Академії [21].

1928 (липень) — Засновано Українське фізіологічне товариство (президент — **О.В. Палладін**). В 1959 з нього утворилося три самостійних товариства — фізіологічне, біохімічне та фармакологічне.

3–10 вересня — В м. Болонья (Італія) пройшов VIII Міжнародний конгрес математиків, в якому взяли участь українські математики: С.Н. Бернштейн (Харків), М.П. Кравчук (Київ), М.М. Крилов (Київ), Г.В. Пфейффер (Київ), Д.М. Синцов (Харків). М.П. Кравчук прочитав доповідь про наближене інтегрування диференціальних рівнянь.

30 жовтня — Прийнято постанову Ради Народних Комісарів УСРР про Український науково-дослідний фізико-технічний інститут (УФТІ) при Вищій раді народного господарства УСРР, у розвиток якої вона затвердила положення про інститут. В ньому, зокрема, зазначалося.

«1. Український науково-дослідний інститут є науковою установою, що перебуває у веденні Вищої ради народного господарства УСРР.

2. Основними задачами інституту є:

1) Проведення наукових досліджень у різних галузях теоретичної і прикладної фізики.

2) Обслуговування промисловості щодо постановки різних фізико-технічних досліджень, іспитів і консультацій з цих питань.

3) Сприяння промисловості в організації заводських і центральних трестівських лабораторій у частині, пов'язаною з фізичними методами досліджень.

10. На чолі інституту стоїть правління. ...Особовий склад правління, зокрема, директор інституту призначаються Вищою радою народного господарства за погодженням з Народним комісаріатом освіти УСРР.

16. Особовий склад ради інституту, в тому числі його голова, призначаються Вищою радою народного господарства УСРР за погодженням з Народним комісаріатом освіти» [129].

Однак активність А.Ф. Йоффе в справі створення УФТІ тривала. Він

пише листи першому секретарю ЦК КП(б)У С.В. Косіору (10 листопада 1928 і 8 січня 1929) і голові Раднаркому УСРР В.Я. Чубарю (14 лютого 1929), у яких звертає увагу на необхідність своєчасного фінансування Інституту, забезпечення його приміщеннями, приладами та обладнанням, прийняття рішення про виділення території під будівництво інституту.

Фактично Інститут почав функціонувати з 1929 у складі директора І.В. Обреїмова, відповідального секретаря М.К. Смирнова, завідувача загальним і організаційним відділами М.П. Кондрашенка, старшого інженера П.І. Сидорова, п'яти наукових співробітників — професорів А.В. Желеховського, Д.С. Штейнберга та А.О. Слуцкіна, а також Н.Ю. Помазанова і Н.І. Дорогого. З ініціативи директора до штату було зараховано двох консультантів-іноземців — П.Л. Капіцу (Кембридж, Англія) і П.С. Еренфеста (Лейден, Голландія). Без консультантів у штаті УФТІ на початок 1929 р. налічувалося 14 працівників разом з директором, який ще перебував у Ленінграді.

Обреїмов Іван Васильович (1894–1981) належав до старшого покоління вітчизняних фізиків і до призначення директором УФТІ вже був відомим фізиком-експериментатором з низькотемпературної спектроскопії й фізики твердого тіла [130]. Закінчивши

А.Ф. Йоффе

І.В. Обреїмов

1914 р. Петроградський університет, він залишився в ньому для підготовки до професорського звання, ставши асистентом Д.С.Рожественського. У 1919–24 І.В.Обреїмов працював у Державному оптичному інституті, 1924–29 – Ленінградському фізико-технічному інституті. В 1924 р. з Л.В. Шубниковим розробив метод вирощування великих металічних монокристалів заданої форми з розплав у (метод Обреїмова–Шубникова). У 20-х роках І.В.Обреїмов висунув ідею дискретності структури спектра молекулярного кристала при низьких температурах і в 1928–29 довів її разом з В.де Хаасом у Лейденській лабораторії прямим дослідом на кристалі азобензолу, охолоджену до 4К, одержавши лінійчастий спектр. В УФТІ ці дослідження він успішно продовжив разом з А.Ф. Прихотько, у результаті дискретність спектрів молекулярних кристалів було доведено на великому спектральному матеріалі, що започаткувало вітчизняну низькотемпературну спектроскопію молекулярних кристалів. У 1933 р. І.В.Обреїмова обрали членом-кореспондентом Академії наук СРСР.

Саме він за дуже короткий термін, буквально на порожньому місці зумів спроектувати і побудувати головний корпус інституту, житлові будинки, механічні і складувні майстерні, наукову бібліотеку, укомплектовану всіма фізичними журналами, закупити нове обладнання і першокласні прилади, намітив основні напрями наукових досліджень УФТІ і зібрав у його стінах талановитих молодих фізиків [22, с. 450].

5 листопада – Рада ВУАН ухвалила створення Ювілейної комісії з нагоди 10-річчя наукової діяльності Академії наук.

– Відбулося засідання Ради ВУАН з питань підготовки п'ятирічного плану наукової діяльності ВУАН. З доповіддю «Про методи та тематику п'ятирічного плану наукової діяльності ВУАН» виступив віце-президент ВУАН К.Г. Воблій.

14 листопада – Президія ВУАН разом з представниками Відділів затвердила склад комісії з відзначення 10-річ-

чя ВУАН, а також перелік ювілейних видань: збірник «10 літ наукової діяльності ВУАН» українською мовою; скорочене видання «Збірника» російською, англійською, німецькою та французькою мовами; популярна листівка «Роля ВУАН в культурній революції» українською та російською мовами; популярний ювілейний «Провідник ВУАН»; «Матеріали» до основного збірника [36].

27 грудня – Постановою Історично-філологічного відділу ВУАН створено Кабінет наукової творчості при Етнографічній комісії. У січні 1929 за рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 увійшов до складу Інституту матеріальної культури ВУАН [4, с. 499].

1928 – До ВУАН переведено Лабораторію технічної хімії, організовану 1925.

Основні завдання Лабораторії – експериментальне опрацювання питань хімічної технології та хімічної промисловості в інтересах народного господарства, вивчення текстильної сировини, розробка способів вироблення штучного волокна та виробничих процесів за завданнями промислових підприємств, питань утилізації й регенерації. Мала відділи: неорганічної хімії, органічної хімії, точних приладів, машинотехнічний, рентенографічний, фотометричний, довідковий, музейний. 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН увійшла до складу Інституту хімічної технології ВУАН [4, с. 505].

– Для координації планів установ та відділів Академії з загальнодержавним планом наукової роботи в УСРР створено Планову комісію ВУАН. 13 лютого 1934 у зв'язку з реорганізацією структури Академії її підпорядковано Президії ВУАН.

– Запроваджено сесії Ради ВУАН (в подальшому – Сесії Загальних зборів Академії).

— За ініціативою К.К. Симінського дослідження Інституту технічної механіки ВУАН спрямовано на вивчення міцності матеріалів будівель і машин, особлива увага приділялася проблемам будівельної механіки, і з цього часу його перейменовано на Інститут будівельної механіки. Протягом 1929—36 тут проводилися дослідження основних характеристик міцності різних типових для України будівельних матеріалів (К.К. Симінський, С.В. Серенсен) [36].

— Присуджено премію ім. В.І. Леніна **М.С. Курнакову** за праці в галузі хімії.

— Розпочато видання загальноакадемічного журналу «Вісті Всеукраїнської Академії наук», з 1947 — «Вісник Академії наук УРСР», з 1994 — «Вісник НАН України».

— Вийшов перший том праць учених Українського науково-дослідного інституту водного господарства — «Вісті Науково-дослідного інституту водного господарства України».

— Видано перший географічний атлас України.

— Видано «Словник ботанічної номенклатури», що вміщував понад 25 000 назв рослин України (Інститут ботаніки ВУАН).

— Кабінетом антропології видано перший том праці «Антропологія» (останній, четвертий, том вийшов 1931).

— І.М. Поляков опублікував книгу «Сучасна еволюційна теорія. Популярний нарис», у якій викладено принципи класичного дарвінізму як теорії, що пояснює механізм еволюції.

— Видано працю М.В. Птухи «Смертність у Росії й на Україні» [41].

— Видано «Український правопис», який діяв до 1933.

— Почала працювати Комісія старої історії України. Її основними завданнями було: дослідження історії колонізації, організації суспільних верств та українського літописання [4, с. 497].

— Вийшов у світ перший том «Пам'яток мови і письменства», підготовлений до друку Комісією давнього українського письменства.

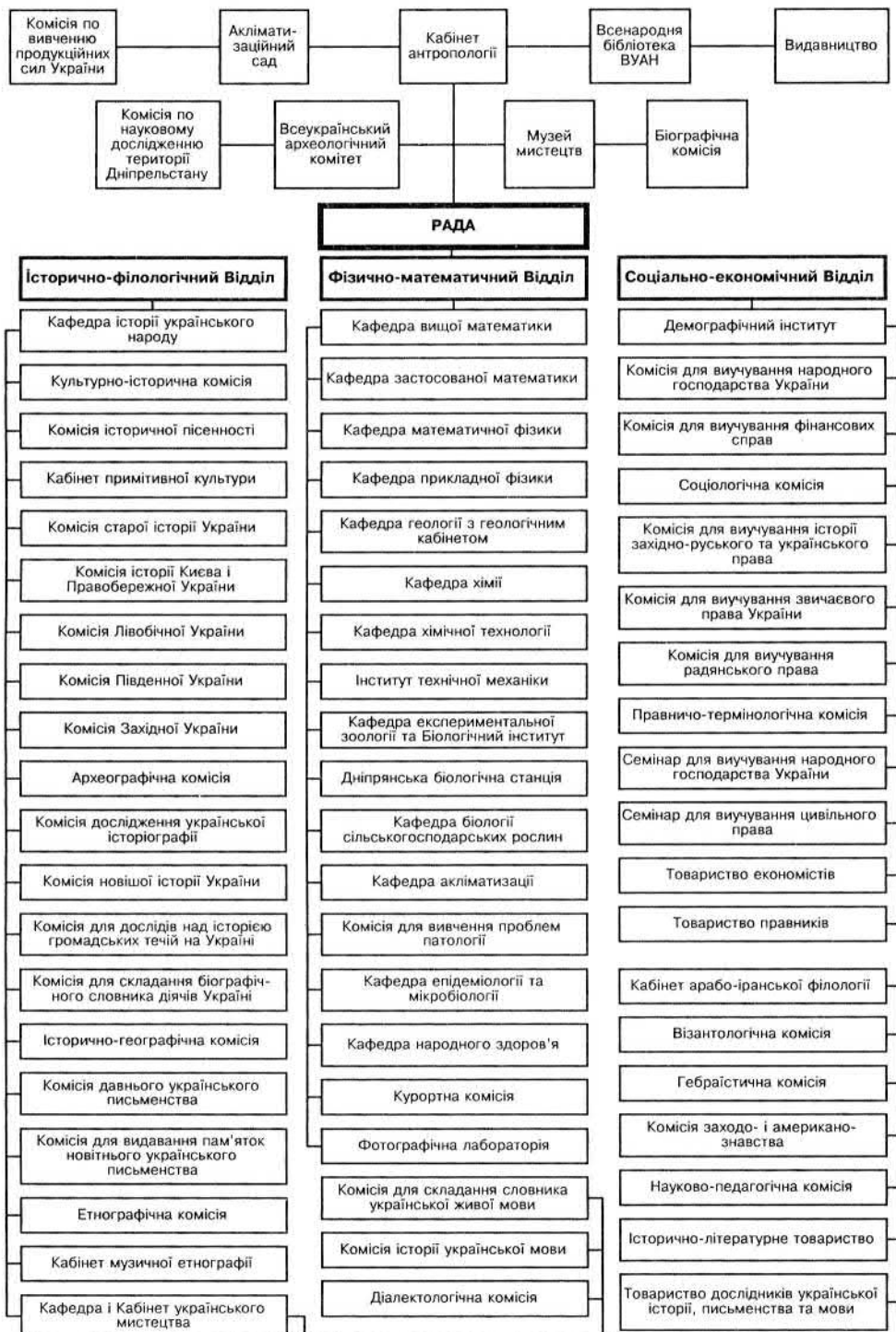
— А.Ю. Кримський опублікував збірник праць з історії української літератури «Розвідки, статті та замітки».

1928—31 — А.О. Слуцкіним зі співробітниками проведено роботи, присвячені вивченню властивостей суцільних магнетронів як джерел НВЧ коливань, створено магнетрон сантиметрових хвиль, виявлено новий тип магнетронних коливань, спричинюваним рухом електронів уздовж осі катода, побудовано теорію магнетронного генератора.

1928—1935 — В.Ю. Чаговцем разом з колегами фізіологами досліджено коливання виявленого у шлунку струму, зумовленого секреторною діяльністю шлункових залоз, і розроблено метод реєстрації електрогастрограми людини.

1928 — А.О. Сапегін в селекції вперше застосував методи експериментального мутагенезу та одержав під дією рентгенівських променів спадкові зміни у пшениці, ячменю та інших рослин.

Структура ВУАН у 1921 р.

1929

1 січня – На базі Київської науково-дослідної кафедри фізики при Київському політехнічному інституті створено Науково-дослідний інститут фізики Наркомату освіти УСРР (з 1932 – Український науково-дослідний інститут фізики при ВУАН, з 1934 – Інститут фізики ВУАН). Перший директор інституту (до січня 1938) – **О.Г. Гольдман**.

З часу створення в ньому було два відділи – експериментальної фізики (керівник О.Г. Гольдман) і теоретичної (Л.Й. Кордиш). Перший складався з 5 секцій – іонних і електронних процесів, рентгенофізики, фізики високих напруг, оптики і теплофізики; другий – з секції електромагнітного поля і секції теорії атома. Кількість співробітників становила 20 чоловік, в тому числі 6 наукових.

До 1941 дослідження проводилися по таких напрямках: фізика і техніка напівпровідників (випрямні та фотоелектричні властивості напівпровідників, розробка нових типів випрямлячів, перетворення сонячної енергії на електричну, електронні процеси в напівпровідниках); електронна оптика (розрахунок електроннооптичних систем); фізична електроніка (фізика катода, явища в газовому розряді, вторинна та фотоелектронна емісія, фізика поверхні); рентгенофізика (прецизійні рентгенооптичні вимірювання); теплофізика (взаємна дифузія в твердому тілі). Інститут став одним із союзних центрів з фізики і техніки напівпровідників, дослідження ці очолював О.Г. Гольдман, з 1939 – В.Є. Лашкар'ов. Широкого розвитку дістали також роботи з фізичної електроніки під керівництвом Н.Д. Моргуліса.

Головний корпус Інституту фізики

28 січня – Згідно з постановою Історично-філологічного відділу ВУАН, при Етнографічній комісії створено Кабінет національних меншин. Готував спеціалізовані програми, анкети, інструкції для дослідження національних меншин. 19 лютого 1932 Президія ВУАН прийняла рішення про створення Інституту національного питання, до якого передано Кабінет [4, с. 500].

23 квітня – Згідно з постановою Історично-філологічного відділу ВУАН, створено Комісію по вивченню революційної боротьби у другій половині XVIII–XIX ст., з 14 травня 1929 – Комісія соціально-економічної історії України. У березні 1931 передана Соціально-економічного відділу ВУАН, у квітні 1931 увійшла до складу Секції історії матеріальної культури ВУАН. Припинила діяльність за рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934.

16 травня – Раднарком УСРР запровадив новий порядок виборів до ВУАН та прийняв постанову про обрання 30 нових дійсних членів. За нею на кожному етапі виборів беруть участь «широкі кола наукових робітників, наукової суспільності та широкі робітничо-селянські маси», висувати кандидатів мають право всі наукові, навчальні та громадські організації, трудові колективи, прізвища кандидатів повинні публікуватися в пресі для широкого обговорення. В Академії почала працювати спеціальна «Популяризаційна комісія» під головуванням Д.О. Граве, завданням якої було популярне висвітлення роботи ВУАН у доповідях, статтях, діапозитивах тощо. Спеціальне бюро на чолі з М.П. Кравчуком приймало робітничі делегації і знайомило їх з роботою ВУАН. Газети друкували списки кандидатів у дійсні члени ВУАН з докладною характе-

ристикою кожного. Щоб запобігти детальнішого розслідування та уникнути можливих доносів і наклепів, чимало відомих вчених зняли свої кандидатури. Так зробили К.В. Квітка, Л.Й. Кордиш, С.І. Златогоров, М.В. Воскобойников, В.Ю. Чаговець та ін.

19–25 травня – У Харкові проведено першу в СРСР конференцію з теоретичної фізики, яка збрала близько 80 учасників. В ній взяли участь відомі радянські фізики-теоретики Я.І.Френкель, В.О. Фок, Л.Д. Ландау, Г.А. Гамов, І.Є. Тамм, В.К. Фредерікс, П.І.Лукирський, Л.Я. Штрум, В.Р.Бурсіан, С.Е. Фріш, Ю.О. Крутков, В.А. Амбарцумян та іноземці В.Гайтлер, П. Йордан, Я. Громмер. На цій конференції Д.Д. Іваненко

і В.О. Фок вперше доповідали свою роботу, де описали рух ферміонів у гравітаційному полі (коефіцієнти Фока – Іваненка).

31 травня – Раднарком УСРР заслухав доповідь НКО УСРР і президента ВУАН Д.К. Заболотного з приводу десятиріччя Академії і закликав її в подальшому виконувати «ще більшу роботу з метою соціалістичної перебудови країни». ВУАН було підготовлено збірник на честь ювілею (як відомо, справжня дата заснування Академії – 14 листопада 1918) як звіт за десятирічну роботу, але він не побачив світ, досі зберігаючись у вигляді рукопису в Національній бібліотеці України. Академія втратила не тільки радість святкування, а й справжню дату свого

Учасники першої Всесоюзної конференції з теоретичної фізики у Харкові

народження»: ювілей було перенесено на 1929. Це свідчило, що уряд визнає роком її заснування 1919, хоч спочатку планувалося відзначати його широко в 1928, уряд навіть виділив на це кошти. Саме з цього і почалася офіційна фальсифікація дати заснування Української академії наук. В 1944 відзначено її 25-річчя. В ювілейному виданні президент Академії О.В Палладін писав: «Академія наук в 1918 фактично не існувала. Заснування Академії наук наприкінці 1918 року було лише декларацією, яка не мала під собою ніякої матеріальної бази. Справжнє існування Української академії наук почалося лише в 1919 році, після встановлення радянської влади в Києві» [42]. Тільки наприкінці 80-х років було відновлено справжню дату заснування УАН і в 1993 офіційно відзначено її 75-річчя.

129 (травень) – Органи ГПУ заарештували групу молоді, від якої намагалися одержати компромат на С.О.Єфремова, одного з найавторитетніших членів ВУАН. Черга самого Єфремова настала 24 липня, взагалі ж арешти по «справі» СВУ тривали до 19 січня 1930. Усього до слідства було залучено 474 особи, до кримінальної відповідальності притягнулося 45, серед них 24 співробітники Академії, зокрема академіки С.О. Єфремов і М.Є. Слабченко [44].

15 червня – Прийнято Постанову Президії ВУАН про реорганізацію і перейменування Інституту технічної механіки ВУАН в Інститут будівельної механіки ВУАН [27]. До складу інституту ввійшли: секція сільськогосподарської механіки (керівник – **А.О. Василенко**), на базі якої 1945 створено Лабораторію сільськогосподарської механіки АН УРСР, реорганізовану 1957 в Інститут машинобудування і сільськогосподарської механіки АН УРСР; секція з теорії й практики електрозва-

рювання (керівник – **Є.О. Патон**), яка того ж року ввійшла до складу Електрозварювального комітету при ВУАН, реорганізованого 1933 в Інститут електрозварювання ВУАН; секція транспортної механіки (керівник – **П.М. Супруненко**), на основі якої створено Кабінет транспортної механіки АН УРСР, перетворений 1933 в Інститут транспортної механіки АН УСРР.

– Створено Кафедру гірничої механіки ВУАН (керівник – **М.М. Федоров**). 1 вересня 1930 при ній організовано Лабораторію гірничої механіки та електромеханіки з трьома відділами: електричних рухів, тертя, гірничо-гідравлічних машин Проводилися роботи з експертиз різних проектів шахтного устаткування. В 1934 ввійшла до складу Інституту гірничої механіки Академії.

129 (липень) – В складі Фізично-математичного відділу ВУАН створено Кафедру теорії пружності та гірничої механіки на чолі **О.М. Динником**. 8 квітня 1931 передана до Технічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії ввійшла до Інституту гірничої механіки Академії.

Основне завдання Кафедри – розробка питань теорії пружності стосовно потреб гірничої справи. Вивчався поздовжній вигин стержнів змінного перерізу, одержані результати застосовувалися до розрахунків стояків змінного перерізу (опірні наги, надшахтні копри тощо), досліджувалися бетони з металургійних шлаків, міцність спайок в підйомних мотузах, визначалися модуль Юнга та коефіцієнт Пуассона для гірничих порід. За дорученням Наркомпраці СРСР розроблено нові правила безпеки мотузів підйому і спуску людей, інструкція для мотузно-випробувальних станцій, з'ясувалися причини катастроф на копальнях і заводах УСРР [4, с. 503].

– Прийнято постанову Президії ВУАН про підпорядкування заповідника Максимовичева гора Академії, 13 лютого 1934 його передано Інституту ботаніки ВУАН [47].

29 червня – У конференц-залі ВУАН в присутності 30 академіків і 30 представників НКО УСРР та наукових установ Києва, Харкова, Одеси, Дніпропетровська відбулися вибори до ВУАН. За новою процедурою вони проводилися не на Спільному зібранні, а на розширеному засіданні Ради ВУАН за участю представників Наркомосу УСРР. Перший і останній раз за все існування Академії голосування було відкритим замість таємного, а результати вирішувалися більшістю голосів, а не 2/3 від загальної кількості. Було обрано 34 нових академіки (вперше за всю історію Академії затверджених НКО), більшість із них – по II Відділу, всі 5, обраних по III Відділу, були комуністами. Це стало початком «партизації» Академії, у якій нові партійні академіки мали посісти керівні пости.

Обрані дійсними членами:

О.О. Богомолець (біолого-медичні науки);

М.І. Вавилов (сільськогосподарські науки);

М.С. Возняк (мова і література);

О.Г. Гольдман (фізико-математичні науки);

О.М. Динник О.М. (технічні науки);

В.П. Затонський (хімічні науки);

В.М. Ігнатівський В.М. (історичні науки);

Ф.М. Колесса (мова і література);

М.П. Кравчук (фізико-математичні науки);

Г.М. Кржижанівський (економічні науки);

О.В. Леонтович (сільськогосподарські науки);

І.Д. Луцевич (Янка Купала) (мова і література);

В.М. Любименко (сільськогосподарські науки);

Є.В. Оппоков (геологія, гідрологія, географія);

Є.І. Орлов (хімічні науки);

О.В. Палладін (хімічні науки);

Є.О. Патон (технічні науки);

Г.Ф. Проскура (технічні науки);

В.В. Різниченко (геологія, гідрологія, географія);

А.О. Сапегін (сільськогосподарські науки);

С.Л. Рудницький (географія, картографія);

С.Ю. Семковський (філософія, соціологія, право);

М.О. Скрипник (філософія, соціологія, право);

М.Є. Слабченко (історичні науки);

О.Н. Соколовський (сільськогосподарські науки);

П.Г. Тичина (мова і література);

Д.К. Третяков (сільськогосподарські науки);

М.М. Федоров (технічні науки);

М.Г. Холодний (сільськогосподарські науки);

О.Г. Шліхтер (економічні науки);

В.Г. Щурат (мова і література);

В.О. Юринець (філософія, соціологія, право);

Д.І. Яворницький (історичні науки);

М.І. Яворський (історичні науки)

I Відділ очолив **Д.І. Багалій**, секретарем став **М.І. Яворський**. На чолі II Відділу став **П.А. Тутковський**, секретарем – **М.П. Кравчук**. Головою III Відділу обрали **О.Г. Шліхтера**, секретарем – **В.О. Юринця**.

1929 (червень) – Створено Комісію виучування математичних проблем (Комісія математичної статистики, Комісія для вивчення математичних проблем у статистиці та економіці) (голова – **М.П. Кравчук**).

В 1930 за постановою Президії ВУАН приєднана до Кафедри математичної статистики, 8 квітня 1931 уійшла до складу Математичного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 – до Інституту математики ВУАН. Проводила дослідження з математичної статистики і суміжних математичних дисциплін, застосовувала ма-

тематичну статистику в фізиці, біології та соціології, обслуговувала науково-дослідні, державно-планові і господарські установи та інституції ВУАН [4, с. 507].

— Створено Кафедру технічної аеродинаміки на чолі з **Г.Ф. Проскурою**. 8 квітня 1931 передана до Технічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 — у безпосереднє підпорядкування Президії Академії. На кафедрі Г.Ф. Проскурою розроблено теорію лопастного колеса та вихро-ву теорію відосередкових смоків.

— Створено Комісію для вивчення української хімічної промисловості. 8 квітня 1931 передана до складу установ Фізично-хімічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії уійшла до Інституту хімії ВУАН.

— Створено Комісію для вивчення четвертинного періоду в УСРР. 8 квітня 1931 уійшла до складу установ Географічно-геологічного циклу, 13 лютого 1934 — до Інституту геології ВУАН.

Проводила вивчення четвертинних відкладів, їх фауни, флори, викопних ґрунтів, решток культури доісторичної людини. Зокрема, В.В. Різниченко дослідив стратиграфію та тектоніку Середнього Придніпров'я, особливо Канівських гір, 1931 організував і очолив першу комплексну експедицію в район Дніпробуду, був одним з організаторів Другої міжнародної конференції по вивченню четвертинного періоду Європи (Ленінград) з екскурсією по території України.

1929 (липень—серпень) — Створено Філософську комісію ВУАН (керівник — **С.Ю. Семковський**). 8 квітня 1931 передана до Філософсько-соціологічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 — до Президії ВУАН [4, с. 517].

11 серпня — Рада праці та оборони СРСР прийняла постанову «Про створення матеріально-технічної бази виробництва зварювального обладнання та матеріалів».

1 жовтня — За постановою НКО УСРР створено Інститут єврейської культури (Інститут єврейської пролетарської культури) ВУАН, для вивчення питань історії і літератури євреїв. 26 червня 1931 постановою НКО УСРР переданий до складу установ Соціально-економічного відділу ВУАН, у лютому 1934, відповідно до нової структури Академії, — у підпорядкування Президії ВУАН, 1935 на його базі створено Кабінет по вивченню єврейської радянської літератури, мови та фольклору [4, с.501].

28—30 листопада — На сесії Ради ВУАН ухвалено рішення щодо розробки нового статуту Академії. У тезах до нього зазначалося, що ВУАН є вищою науково-дослідною установою УСРР в системі інституцій Наркомосу УСРР і громадські наукові товариства не повинні входити до її складу. За пропозицією М.О. Скрипника сесія прийняла рішення про ліквідацію товариств як складової частини Академії. Це було виявленням загальної тенденції спрямувати діяльність ВУАН виключно на науково-дослідну роботу. Розрив творчих зв'язків між Академією і науковими товариствами зруйнував «гармонічне співвідношення між периферійною наукою і науковими центрами, яке лише почало створюватися», порушило демократичні форми наукової діяльності, а натомість встановило «жорсткі зв'язки між адміністративними органами управління і науковими установами».

30 листопада — Створено Комісію для вивчення стосунків Західної Європи з Україною. Ліквідована, згідно з постановою Президії ВУАН, 13 лютого 1934.

1929 (листопад) — Згідно з постановою Історично-філологічного відділу ВУАН створено Комісію історії Заходу. Затверджено Президією ВУАН 27 квітня 1930 (керівник — **В.П. Бузес**

кул). За постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 увійшла до складу Інституту історії України ВУАН.

– За постановою Історично-філологічного відділу ВУАН створено Комісію історії Близького сходу (керівник – **В.П. Бузескул**). Затверджена Президією ВУАН 27 квітня 1930. За постановою Президії ВУАН від 13 лютого 1934 передана до Інституту історії України ВУАН.

15 грудня – Помер президент ВУАН Д.К. Заболотний. Уряд влаштував громадянську панахиду у Великому конференц-залі ВУАН та перевезення тіла академіка до його рідного села Чоботарки, яке за постановою Президії ВУАН відтоді стало називатися Заболотне.

23 грудня – В Харкові створено Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації. В 1965 йому присвоєно ім'я Г.М. Висоцького, з 2004 – наукова установа подвійного підпорядкування – Держкомлісгоспу (нині – Держлісагентство) та НАН України.

Основні завдання: проведення досліджень у галузі лісового господарства України та використання їх результатів у господарстві, підготовка висококваліфікованих технічних і наукових кадрів, популяризація наукових знань та досягнень у галузі лісового господарства, проведення наукових консультацій, експертиз, спеціальних обслідувань.

1929 – Створено Інститут економіки промисловості (директор – **Г.М. Кржижановський**). Об'єднав кафедри: соціалістичного планування (Г.М. Кржижановський); торгу й транспорту (К.Г. Воблій); економіки перехідної доби; економіки світового господарства (В.Ф. Левицький); політичної економії (С.І. Солнцев); фінансових і банківських справ (Л.М. Яснопольський). При кафедрах були також Комісії. 8 квітня 1931 кафедри та установи, що входили до Інституту, перерозподілено між циклами Соціально-економічного відділу ВУАН.

– У ВУАН створено Адміністративно-фінансове управління.

– За рішенням Соціально-економічного відділу ВУАН створено Комісію національних питань (Комісія нацменшин) (керівник – **О.Г. Шліхтер**). 13 лютого 1934 за постановою Президії ВУАН припинила діяльність [4, с. 516].

– Створено Мікробіологічну комісію. 8 квітня 1931 увійшла до Медичного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 – до складу Інституту мікробіології та епідеміології ВУАН [4, с.509].

– Створено Лабораторію фізичної фізіології рослин (Лабораторія фізіологічна). 8 квітня 1931 увійшла до складу установ Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 – до Інституту ботаніки ВУАН [10].

– Створено Лабораторію фотосинтезу, тоді ж приєднана до Кафедри хімічної фізіології рослин. 8 квітня 1931 передана до складу Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 увійшла до складу Інституту ботаніки ВУАН. В Лабораторії В.М. Любименко з своїми учнями розпочав розробку питань підвищення врожайності сільськогосподарських культур.

– Створено Комісію з вивчення сортів сільськогосподарських рослин і врожаю на чолі **Є.П. Вотчалом**. У 1930 постановою Президії ВУАН приєднана до Кафедри ґрунтознавства, 8 квітня 1931 увійшла до Географічно-геологічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 – до Інституту ботаніки ВУАН.

– Створено Комісію історії та теорії художньої мови (керівник – **П.Г. Тичина**). У 1931 увійшла до Циклу літератури Соціально-економічного відділу ВУАН, за рішенням Президії ВУАН

від 13 лютого 1934 — до складу Комісії літератури та мистецтва ВУАН.

— Створено Комісію соціологічних дослідів (керівник — **В.О. Юринець**). 8 квітня 1931 увійшла до складу Філософсько-соціологічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН. За рішенням Президії ВУАН від 13 лютого 1934 припинила діяльність.

— Засновано Меморіальний музей-садиба академіка Д.К. Заболотного у селі Заболотне (Крижопільський район Вінницької обл.) на території садиби, де він народився, та прилеглому саду.

— Присуджено премію ім. В.І. Леніна **О.В. Палладіну** за праці з біохімії.

— У Харкові засновано Київський філіал Українського інституту споруд, який у 1929—32 очолював **К.К. Симінський**.

— Є.В. Оппоков розробив метод передбачення висот весняної повені та рівня Дніпра і річок його басейну, уточнив рівняння водного балансу (рівняння Пенка—Оппокова).

— М.П. Кравчук запропонував поліноми, які узагальнюють поліноми Ерміта (поліноми Кравчука).

— Здійснено першу українську наукову експедицію на Центральний Тянь-Шань.

— О.І. Бродським розроблено теорію електролітів, встановлено кількісну залежність електродного потенціалу від діелектричної проникності розчинника.

— Створено вчення про фізіологічну роль системи сполучної тканини в реактивності організму та напруженості імунітету (О.О. Богомолець).

— Видано працю О.О. Богомольця «Артеріальна гіпертонія» [50].

Фундаментальна праця, яка дістала міжнародне визнання та стала основою для розробки багатьох ефективних методів патогенетичної терапії гіпертонічної хвороби. Значне місце в ній займають також питання геронтології та боротьби з передчасним старінням.

— Вийшла в світ монографія О.О. Мигуліна «Визначник звірів України» [51].

— Видано збірник документів XVIII — початку XIX ст. «До історії Степової України», підготовлений Д.І. Яворницьким.

— Вийшов перший том «Матеріалів до історії українського права».

— Видано працю Ф.Л. Ернста «Українське малярство XVII—XX ст.» [52].

Зібрано та класифіковано майже всі різновиди портретного живопису в Україні, створено типологічний розподіл портретів за утилітарним призначенням та соціальною належністю портретованих, який став основою для подальших пошуків і наукових праць в цій галузі.

— Кабінетом антропології і етнології ім. Ф.К. Вовка розпочато видання «Матеріалів до етнології» [53].

1929—1932 — С.В. Серенсен побудував раціональні методи розрахунку та конструювання артилерійських коліс і різних типів коліс для сільськогосподарського машинобудування [30].

1929—33 — До ВУАН повернено переведені на загальнодержавний бюджет установи, зокрема Гідробіологічну станцію (колишня Дніпровська гідробіологічна станція), Інститут зоології та біології ім. Ф.З. Омельченка, Акліматизаційний сад та ін.

1930

30-ті рр. (початок) — СРСР перетворюється в тоталітарну державу на чолі з Сталіним. Внаслідок проведення індустріалізації та колективізації у но-

менклатури зосередилася майже вся власність, що була на території держави, до того ж всі підприємства, які будувалися, природно були також у

державній власності. Інакше кажучи, від політичної диктатури над суспільством партійна номенклатура переходить до тоталітарного панування, яке ґрунтується на феномені неподільної влади-власності над всім народним надбанням, матеріальними та людськими ресурсами, з подальшим прагненням підпорядкувати собі також сферу духовно-культурного життя.

Отже, на межі 20–30 років у СРСР здійснено глобальну, не менш суттєву, ніж у 1917–21, трансформацію всієї соціально-економічної системи. Вона полягала в тому, що пануюча партійна номенклатура на чолі з Сталінін поширила практично на все населення країни свою політичну та економічну владу. Але суть цієї трансформації, або «великого зламу», полягала в одержавленні не лише громадсько-політичного життя, але й будь-якої іншої, перш за все економічної життєдіяльності, яка ставала прерогативою партійної номенклатури. За умов бурхливого розвитку техніки і військової модернізації у багатьох арміях світу на основі останніх науково-технічних досягнень правляча верхівка цієї корпорації можновладців чудово розуміла, що для зростання військової потужності країни на тлі її прискороного промислового розвитку (індустріалізації) необхідна власна високорозвинена наука та відповідні висококваліфіковані кадри, але така наука і такі кадри, які в ідейному, світоглядному і моральному відношеннях були б цілком підпорядковані правлячій партії. Темпи індустріалізації на тлі колективізації, розкуркулення та голодомору в лічені роки призвели в Україні до найістотніших етно-професійно-демографічних наслідків. Кількість населення в республіці скоротилася до 1934 на 4–5 мільйонів.

1930 – Вийшла постанова ЦК КП(б)У «Про завдання партії у галузі наукової роботи». В ній чітко визначалася наукова політика партії по відношенню до всіх форм наукової діяльності. В ній зокрема йшлося:

«Важливі завдання, що стоять перед партією в галузі наукової роботи, вимагають, щоб парткерівництво науковою роботою стало органічною складовою частиною у всій системі партійної роботи, щоб це керівництво організаційно оформилось знизу і доверху... Вважати необхідним: оформити фракції

секцій наукових робітників, правлінь наукових товариств і будинків учених періодичною відчитністю перед парторганізацією та налагодження керівництва їхньою роботою; вибори керівних органів наукових товариств, організацій проводити під безпосереднім партійним керівництвом з призначенням парткомісії для керування перевиборними кампаніями» [55].

Ця постанова позбавляла змісту ідею наукового самоврядування і ставила науковців у товариствах, що завжди користувалися певною свободою, автономією, незалежністю від політичної кон'юнктури, в жорсткі рамки, сформовані ідеологічним пресом партії. Мабуть, саме це стало причиною саморозпуску в 1930 існуючих на той час наукових товариств.

– В Інституті історії України ВУАН підготовлено історичну довідку про становище в сільському господарстві України, яку опубліковано лише у 1988 у вигляді статті в «Українському історичному журналі».

– В Україні розпочато так звані широкомасштабні чистки, в процесі яких обрані для цього мали публічно каятися в своїх «гріхах», а також неблагодійності родичів, сумнівному минулому тощо. Того ж року розгорнула роботу Комісія з чистки ВУАН. Чистки проводилися з певною періодичністю і були чи не найголовнішим засобом переслідування та залякування, зокрема науковців. Кожен науковий заклад, в тому числі й Академія наук, зобов'язані були час від часу «себе чистити», виходячи з принципу – «робочий клас не буде миритися з чужим йому класовим характером тієї науки, що виступає під гаслом аполітичності так званої «чистої науки». Чистки включали «так звані диспути», на яких учені, котрих було вирішено піддати ганьбі, публічно обговорювалися й критикувалися за їхні політичні та ідеологічні «помилки», жодні наукові заслуги чи звання при цьому не

враховувалися. Ці галасливі публічні заходи супроводжувалися внутрішніми ревізіями, що їх проводили парткоми, партбюро та спеціально створені комісії. Однією з форм психологічного тиску на науковців були масові кампанії в пресі, спрямовані на дискредитацію й викриття вчених-«спеціалістів» як внутрішніх шкідників і саботажників («вредителів»). Наочним прикладом таких показових заходів, спрямованих на публічний осуд, фізичне знищення та усунення провідних науковців, можуть служити партійна «чистка» Українського фізико-технічного інституту (1934) та «ревізія» Інституту фізики АН УРСР (1938). Аналогічні чистки та ревізії (під виглядом «обстеження» чи перевірки) відбулися також в інших наукових закладах України, зокрема в Академії — Інституті демографії, Інституті хімічної технології, Інституті транспортної механіки, Інституті водного господарства. Майже всі результати перевірок були негативними для тих наукових закладів, що перевірялися, незалежно від їх наукових досягнень. На підтвердження цього наведемо деякі витяги з доповідної записки інструктора відділу науки ЦК КП(б)У Білоцерківського від 7 травня 1937 секретарю ЦК КП(б)У М.М. Попову про результати перевірки роботи Інституту демографії АН УРСР.

«За Вашим дорученням Відділ науки ЦК провів перевірку роботи Інституту демографії. Інститут демографії існує з 1919, в 1934 його реорганізовано в Інститут демографії та санітарної статистики. Керує Інститутом акад. Птуха [М.В.]. Всього в Інституті 13 наукових робітників... За 17 років Інститут не підготував жодного наукового робітника. За час свого існування Інститут видав 11 томів праць. Друкована продукція Інституту має великий цифровий матеріал про рух населення України за десятки років. Проте, як визнає бригада, що була залучена Відділом науки до перевірки роботи Інституту, цей матеріал значно знецінюється в частині його висновків тим, що допущено цілий ряд політичних помилок та викривлень історич-

них фактів. Значна частина робіт Інституту, видана за редакцією акад. Птухи [М.В.], насичена ворожою тенденцією буржуазного об'єктивізму, антимарксистськими, а підчас фашистськими формулюваннями. Майже всі праці Інституту ігнорують класиків марксизму. Тематичний план робіт Інституту до 1937 року являє виключно строкату картину, що в значній частині не відповідає завданням Інституту. На перший план виставляються менш цінні та легко реалізуємі теми, які з успіхом могли бути виконані звичайним відомчим порядком. Потрібно:

1. Щоб партгрупа Президії Академії наук щільніше підійшла до роботи Інституту демографії.

2. Розкритикувати в пресі і допомогти в цьому самим працівникам Інституту всю шкідливу продукцію, що дав Інститут за минулі роки.

3. Влити в Інститут нові кадри, особливо з числа комуністів» [56].

Аналіз цього та інших документів, що містять висновки перевірочних комісій, свідчить про упереджений характер таких перевірок, про їх очевидну спрямованість на вишукування всіляких недоліків начебто для поліпшення наукової роботи. У більшості випадків ця явна мета, що лежала на поверхні подій і слугувала приводом для здійснення подібних заходів, була тільки прикриттям для реалізації прихованої більш важливої мети — примусової політизації науки та посилення партійного контролю над діяльністю науковців. По суті всі показові чистки, обстеження та перевірки здійснювалися за вказівкою партійних органів за єдиним шаблоном і були одним із засобів «радянизації» науки, її перетворення з науки «буржуазної» на науку «соціалістичну». Запроваджене у 20-ті роки поняття «соціалістичної науки» з часом розвивалося і наповнювалося новим змістом, вже на початку 30-х років воно по суті означало повний партійний контроль усіх сфер наукової діяльності.

23 січня — В Мінську підписано угоду

про соціалістичне змагання між ВУАН і Білоруською академією наук.

16 лютого – Голова Уряду СРСР О.І. Риков, виступаючи в Москві на загальноміських зборах інженерно-технічних і наукових працівників, приділив чималу увагу засудженню контрреволюційної роботи у ВУАН.

3 березня – Підписано договір про соціалістичне змагання між Всесоюзною, Всеукраїнською та Білоруською академіями наук. Проголошено принципи завдання соцзмагання: раціоналізація структури академій та академічних установ, запровадження плановості у науково-дослідній роботі, участь у соціалістичній перебудові народного господарства, прищеплення марксистського методу в науково-дослідну роботу академій, підвищення кваліфікації співробітників академій і готування наукової зміни, звільнення з академії «малоцінних та антигромадських робітників», робота в царині «культурної революції та зв'язок з масами». Оприлюднено «Відозву академій наук до трудяшого людства» із запевненням готовності науковців сприяти «утворенню нових форм життя».

7 березня – Президія ВУАН прийняла постанову про реформу мовних установ. Ліквідовано Інститут української наукової мови та Комісії для складання словника живої української мови, історичного словника української мови, етимологічного словника, нормативної граматики української мови, діалектологічної та української мови.

9 березня – У залі Харківського оперного театру відкрився процес по заздалегідь сфабрикованій ГПУ справі «Спілки визволення України» (СВУ) – спілки, яка ніколи не існувала.

Арешти провідних українських учених, яким інкримінувалася приналежність до цієї організації, почалися ще 1929. Серед 45 заарештованих, відомих представників

національної інтелігенції, було 24 співробітника ВУАН, зокрема С.О. Єфремов, М.Є. Слабченко, Й.Ю. Гермайзе, В.М. Чехівський, А.В. Ніковський, Л.М. Старицька-Черняхівська та ін. Підсудні звинувачувалися в роботі, спрямованій на повалення в Україні радянської влади та відділення її від СРСР, а також у шкідництві, підбурюванні селян проти колективізації і навіть у терористичній діяльності проти більшовицьких лідерів. Головною фігурою на цьому процесі був видатний український літературознавець, один з провідних членів колишньої Української партії соціалістів-федералістів, відомий діяч Центральної Ради, а після Громадянської війни академік, віце-президент ВУАН С.О. Єфремов, заарештований 24 липня 1929. Його оголосили головою СВУ. Внаслідок процесу, що тривав до 19 квітня, звинуваченим було призначено різні терміни позбавлення волі. Зокрема, С.О. Єфремова у квітні 1930 засуджено до 10-річного ув'язнення з суворюю ізоляцією, помер у тюрмі 31 березня 1939.

«Справа СВУ» мала подальші сумні наслідки. Вона стала своєрідним сигналом до початку масових репресій проти національно орієнтованої інтелігенції в усіх областях України. Всього в зв'язку зі справою СВУ було заарештовано близько 5 тис. чоловік, здебільшого наукових працівників, вузівських викладачів, вчителів, лікарів, студентів. Крім Харкова та Києва, «відділення» цієї організації було «виявлено» також в Одесі, Дніпропетровську, Полтаві, Чернігові, Вінниці, Миколаєві та інших містах. Після процесу СВУ, під час якого називалися імена багатьох членів ВУАН, значно жорстокішою стала цензура над науковими виданнями, а найактивніші секції Академії почали розформовуватися, зокрема в 1931 розпустили історичну секцію М.С. Грушевського. Цими жорстокими методами, як зазначає британський дослідник Р. Конквест, «стара українська інтелігенція була практично стерта з лиця землі». У серпні 1989 Пленум Верховного суду УРСР визнав рішення суду необґрунтованим і припинив кримінальну справу стосовно всіх засуджених, а СВУ неіснуючою організацією [33].

21 березня – Створено Комісію економіки перехідної доби (керівник – О.Г. Шліхтер). 8 квітня 1931 увійшла до складу Філософсько-соціологічного циклу Соціально-економічного відділу

ВУАН, за рішенням Президії Академії від 13 лютого 1934 — до Бюро економічних досліджень при Президії ВУАН.

2 квітня — Уповноважений Укрнауки Л.М. Левицький доповів про результати обслідування роботи архівів ВУАН, зокрема виявлені недоліки: встановлено наявність в архівах оригіналів Універсалів Української Центральної Ради, архівів різноманітних українських партій, не більшовицьких пресових видань, а також золотих годинників, монет, грошових знаків УНР. Скомплектовано 200 архівних справ для передачі на постійне зберігання у державному архіві, розпочалося слідство по виявленню винних.

16 квітня — Відбулися збори ВУАН, присвячені заснуванню партосередку в Академії. Вони закликали докорінно винищити у колективі «націоналістичний чад, безсилу злобу і тупе просвітянство єфремовщини» [4].

22 квітня — Створено, згідно з постановою РНК УРСР, Інститут реконструкції сільського господарства (керівник — **О.Г. Шліхтер**). 8 квітня 1931 переданий до установ Статистично-економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, за постановою Президії Академії від 13 лютого 1934 увійшов до складу Бюро економічних досліджень при Президії ВУАН.

28 травня — У Харкові відбувся IV Всесоюзний з'їзд фізіологів, у якому взяли участь представники ВУАН — **О.В. Палладін**, **В.А. Данилевський** та **О.В. Леонтович**.

7—11 червня — В Києві проходив з'їзд Української асоціації фізиків. Учасники обговорили форми організації наукової роботи, спрямовані на більш широке залучення спеціалістів-фізиків до вирішення завдань індустріалізації країни.

24—29 червня — У Харкові відбувся перший Всесоюзний математичний з'їзд. Були присутні 471 представників від 54 міст, в т.ч. 146 представників від 15 міст України.

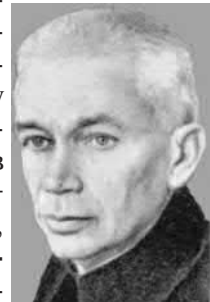
12 липня — Прийнято постанову Президії ВУАН про створення Електрозварювальної лабораторії (керівник — **Є.О. Патон**).

17 липня — Внаслідок реорганізації структури ВУАН в ній залишено два Відділи — Природничо-технічний та Соціально-економічний.

18 липня — Сесією ВУАН затверджено її новий Статут. На ній президентом ВУАН обрано відомого патофізіолога **О.О. Богомольця**. Сесія виключила зі складу ВУАН **С.О. Єфремова** і **М.Є. Слабченка** [4].

1 серпня — Прийнято постанови Раднаркому та Колегії Наркомосу УСРР про створення на базі Зоологічного музею, окремих лабораторій Біологічного інституту ім. Ф.З. Омельченка та зоологічних кафедр ВУАН Зоолого-біологічного інституту ВУАН.

— Раднарком УСРР затвердив постанову НКО УСРР про утворення Інституту мовознавства з філіями. 26 червня 1931 постановою НКО УСРР Інститут передано до складу установ Соціально-економічного відділу ВУАН, у лютому 1934 — до Президії ВУАН. До нього віднесено Київську і Харківську науково-дослідні кафедри мовознавства та Дніпропетровську мовознавчу секцію. Першим директором Інституту був **Г.В. Ткаченко**, в 1931—37 — **Н.А. Каганович**, 1937—41 — **М.Я. Калинович**, в 1931—41 в Інституті працював **А.Ю. Кримський**.

О.О. Богомолец

Основні напрями роботи Інституту: питання граматики української мови (правопис, синтаксис та ін.), лексикографія української мови (упорядкування загальномовних і спеціальних словників), опрацювання проблем діактеології української мови, (упорядкування діалектологічної хрестоматії), історія української і російської мов (підготовка матеріалів до складання наукового курсу української мови) [4, с. 151].

28 вересня – Створено Електрозварювальний комітет ВУАН [4, с. 503].

29 вересня – У Харків з Кембриджа (Англія) на запрошення УФТІ прибув відомий російський фізик П.Л. Капіца.

3 жовтня – На запрошення УФТІ прибув відомий німецький фізик, один із засновників квантової механіки та електродинаміки П. Йордан, який зробив кілька доповідей.

11 жовтня – Відбулися Загальні збори співробітників ВУАН, на яких заслухано повідомлення голови Комісії з чистки апарату ВУАН. Було відзначено, що «Історично-філологічний відділ ВУАН до 1929 був кублом СВУ. В ньому вивчення історичної культури проводилося без марксистсько-ленінського аналізу. Комісія виявила також шкідницьку роботу в мовних установах при ВУАН. Так, в термінологічних словниках свідомо уникали революційної термінології». Виробничі наради не проводилися, раціоналізаторських заходів не вживали. 29 жовтня було завершено проведення «чистки» апарату ВУАН. Комісія зняла з роботи 25 осіб, в тому числі 14, які не мали наукової кваліфікації і наукових праць [58].

28–30 жовтня – Відбулася сесія Ради ВУАН, яка обговорила і прийняла тематичний план ВУАН на 1931;

ухвалила протест проти розгрому українських культурних організацій в Польщі. 30 жовтня на Сесії обрано дійсними членами ВУАН:

К.К. Гедройца (грунтознавство);

М.І. Палієнка (право);

М.Г. Світальського (геологія).

1930 (жовтень) – Керівництво ВУАН проінформувало громадськість про підсумки шефства ВУАН над Донбасом. Кафедрами та інститутами ВУАН проведено значний обсяг науково-практичної роботи: Кафедра гідрології та Інститут водного господарства України брали участь у зведенні земляних гребель на р. Вовча для Сталінського комбінату та на р. Кринці для Макіївського комбінату; Кафедрою теорії пружності складено «Довідник з технічної механіки для гірничих технікумів»; Кафедрою хімії знайдено спосіб добувати під високим тиском метиловий (деревний) спирт; Кафедрою ботаніки розроблено план озеленення Сталінщини, відповідно до якого засаджено 205 га зелених рослин; Кафедрою гігієни і санітарії опрацьовано статистичні матеріали про смертність у шахтарських селищах Донбасу та ін. 29 представників ВУАН у складі 6 бригад виступили у підшефних районах з 79 лекціями, 10 доповідями, охопивши 24 тис. осіб.

7 листопада – Відбулося офіційне відкриття УФТІ (1 вересня закінчено будівництво його корпусів, розпочате у червні 1929). Відразу після цього Інститут вступив у період монтажу устаткування, остаточного формування наукового колективу і напрямів наукових досліджень. У 1930–31 основні зусилля співробітників УФТІ спрямовано на створення та освоєння експериментальної техніки у лабораторіях, на основі якої 1932–34 вже велася науково-дослідна робота. Од-

ночасно, починаючи з 1932, наукові співробітники Інституту працювали над створенням ще потужнішої експериментальної бази, в основу якої було покладено найновіші досягнення науки і техніки. Слід зазначити, що з перших днів існування УФТІ рівень технічного забезпечення в ньому наукових досліджень був достатньо високим і не поступався кращим світовим зразкам. Цьому сприяли значні кошти, виділялися урядами УСРР і СРСР на закупівлю закордонного устаткування. Організацію Інституту і розгортання в ньому наукових досліджень було реалізовано рекордними темпами, в надзвичайно стислі терміни. В 1932 УФТІ передано у відання Наркомату важкої промисловості СРСР [59].

9 листопада — Відбулося святкування з нагоди п'ятиріччя створення Українського біохімічного інституту Наркомату освіти УСРР. У 1931 Інститут переведено в Київ і включено до складу ВУАН під назвою Інститут біохімії. На урочистих зборах директор Інституту О.В. Палладін доповів про результати його роботи.

25 листопада — ВУЦВК і РНК УСРР видали постанову «Про аспірантуру». Ухвалено відкрити при науково-дослідних установах аспірантуру з метою підготовки нових кадрів наукових працівників, викладачів вищих навчальних закладів та висококваліфікованих спеціалістів для різних галузей народного господарства, державного й культурного будівництва [60].

1930 — За постановою Президії ВУАН до складу Інституту української наукової мови увійшли Комісія для складання історичного словника української мови та Комісія для складання словника живої української мови.

— Постановою ЦВК та РНК СРСР створено Секцію науки у складі Секто-

ру науки і культури Держплану СРСР. На секцію покладено організацію планування науково-дослідних робіт у всесоюзному масштабі.

— Створено Комісію соціалістичного планування. 8 квітня 1931 передана до Економічного циклу Соціально-економічного відділу ВУАН, за постановою Президії Академії від 13 лютого 1934 увійшла до складу Бюро економічних досліджень при Президії ВУАН.

— В УФТІ створено кріогенну лабораторію (керівник — **Л.В. Шубников**), четверту в світі після лабораторій Х. Камерлінг-Оннеса в Лейдені, Дж. Мак-Леннана в Торонто та В. Мейсснера в Берліні.

— Є.Я. Ремез розробив числовий алгоритм, який дозволяє для будь-якої неперервної функції будувати зі значною точністю поліноми її найкращого чебишовського наближення (алгоритм Ремеза).

— Відкрито Кафедру генетики і селекції ВУАН на чолі з **А.О. Сапегіним**. 8 квітня 1931 увійшла до Біоботанічного циклу Природничо-технічного відділу ВУАН, 13 лютого 1934 за постановою Президії — до Інституту ботаніки ВУАН.

— В.І. Лучицький та Б.Л. Лічков склали мапу, на якій гідрогеологічне районування України вперше представлено на геоструктурній основі. Принцип районування, застосований при складанні мапи, досі залишається загальновизнаним у гідрогеології.

— При Інституті зоології і біології ВУАН створено Сектор екології тварин, де почали розвиватися дослідження з вивчення масових розмножень шкідників сільськогосподарських рослин та розроблятися методи їх прогнозування.

— Відкрито гетерогенно-гомогенний механізм ланцюгових реакцій та розроблено основи теорії гетерогенно-го-

могенного каталізу (М.В. Поляков та ін., Інститут фізичної хімії ВУАН).

– Присуджено премію ім. В.І. Леніна **Л.В. Писаржевському** за виняткові досягнення в розвитку фізичної хімії.

– Відбулася перша нарада фізичних інститутів УСРР, організована Управлінням науки Наркомату професійної освіти УСРР.

– Вийшла в світ стаття «Фазова швидкість у кінематиці теорії релятивності» Л.Я. Штрума, в якій визначено концептуальні ідеї теорії надсвітлових рухів [61].

– Вийшов у світ перший номер газети «Радянська академія» (виходила щодаки). В 1930–34 – орган Президії та райкому ВУАН, 1935–36 – парткому, Президії та групкому ВУАН; №1–4 виходили під назвою «За радянську академію».

– Д.О. Граве видав монографію «Теоретична механіка на основі техніки» (в 1932 вийшло її друге видання).

– Вийшла в світ монографія Л.М. Делоне «Досліди з рентгенізації пшениць».

– Видано «Визначник риб України» О.М. Нікольського.

– Вийшла в світ монографія В.П. Рижкова «Проблема мутацій в сучасній генетиці».

– В.О. Плотников створив класичні основи теорії електрохімії неводних розчинів.

– Вийшов перший номер «Фізіологічного журналу».

– Створено теорію центрів походження культурних рослин (М.І. Вавилов).

– І.І. Шмальгаузен встановив загальнобіологічний закон параболічного росту тварин.

– Видано працю М.Н. Петровського «Нариси історії України XVII – початку XVIII століть».

А.О. Слущкін

Д.С. Штейнберг

– Вийшли «Етюди з шевченкознавства» О.К. Дорошкевича.

– Видано «Матеріали до краєзнавчої бібліографії України. 1847–1929» Ф.П. Максименка.

1930–31 – Розгорнулася кампанія наклепів і звинувачень на М.С. Грушевського, навіть в контрреволюційній діяльності, зокрема у керівництві «Українським національним центром» – ще однією гіпотетичною терористичною організацією, нібито створеною 1924 в Україні, яка продовжувала ворожу соціалізму лінію СВУ. М.С. Грушевського звинувачували в тому, що він

«зосередив навколо своєї кафедри цілий гурт дрібнобуржуазної молоді, яка являла собою потрібний для Грушевського кадр, що за його допомогою провадив активну буржуазно-реставраторську роботу як у галузі української історіографії, так і в цілій академії. В установах акад. Грушевського виявлялося обличчя старої академії» [38].

В результаті в березні 1931 його було заарештовано. Слідство проводилося працівниками ГПУ. Не витримавши дев'ятигодинного нічного допиту в присутності начальника ГПУ УСРР В.А. Балицького, 64-річний академік визнав себе винним у всьому, що йому інкримінували, проте у Москві, куди його перевезли, відмовився від попередніх показань. Московське ГПУ начебто розібралось в справі і звільнило М.С. Грушевського з-під варті (в квітні), але кримінальної справи не припинило. В Москві він продовжував деякий час працювати в російських архівах і бібліотеках, у жовтні 1934 виїхав на лікування до Кисловодська, де 25 листопада за загадкових обставин помер. У

Києві у цей час відбувалося його цькування у пресі та на так званих диспутах, що проводила Академія наук за участю великої кількості слухачів.

— В.І. Липський дослідив та описав водорості Чорного моря, що сприяло організації першого в Україні заводу з виробництва йоду.

1930 — І.В. Обреїмов і А.Ф. Прихотько в кріогенній лабораторії УФТІ розпочали широкі систематичні дослідження спектрів різних органічних кристалів, головним чином ароматичного ряду, галоїдів та інших простих кристалів.

1930—36 — В.М. Любименко розробив широку програму досліджень з підвищення врожаю та якості рослин махорки.

— В УФТІ під керівництвом А.О. Слуцкіна проведено широкі дослідження магнетронного способу генерації радіохвиль та розроблено комплект приладів ДЦМ-діапазону неперервної та імпульсної дії, що стало основою створення імпульсної радіолокаційної системи (в 1924 у Харківському університеті А.О. Слуцкін і Д.С. Штейнберг розпочали дослідження процесів в електронних лампах під дією зовнішнього магнітного поля, що привело їх 1926 до створення магнетронного генератора). В 1938 виготовлено дослідний екземпляр радіолокатора (з $\lambda=60$ см)

і виконано перші дослідження по виявленню літака. Ця лабораторна радіолокаційна установка «Зеніт» давала можливість визначати три координати літака в повітрі (дальність, азимут і кут місця). В її створенні брали участь А.О. Слуцкін, О.Я. Усиков, Й.М. Вігдорчик, С.Я. Брауде, І.Д. Трутень та ін. В серпні 1941 «Зеніт» поставлено у Митищах на бойове чергування в системі ППО Москви. В січні 1943 розроблено її удосконалений варіант «Рубін», який в 1944—45 використовувався на фронті в районі Мурманська [63].

1931

9 січня — Створено, згідно з постановою Президії ВУАН, видавництво ВУАН. 13 лютого 1934 переведено в безпосереднє підпорядкування Президії ВУАН.

8 квітня — Вирішено об'єднати споріднені установи Академії у цикли, які розподілялися по двох (замість трьох) Відділах: природничо-технічному та соціально-економічному.

Природничо-технічний відділ включав такі цикли: математичний, індустріально-технічний, фізично-хімічний, географічно-геологічний, біоботанічний, біозоологічний, медичний. Нова назва Відділу, виділення в ньому індустріально-технічного циклу були свідченням того, що держава обрала курс на посилення розвитку технічних наук. До

Соціально-економічного відділу, крім економічного та філософсько-соціологічного циклів, віднесено історичний цикл і цикл літератури, мови та мистецтва [40].

26 червня – До складу ВУАН передано створений 1 січня 1929 декретом РНК УСРР Науково-дослідний інститут фізики в Києві. До ВУАН переведено, відповідно до плану реорганізації мережі науково-дослідних установ УСРР та постанови Президії ВУАН, створений у Харкові 1929 Науково-дослідний інститут хімії (з 1945 – Інститут загальної та неорганічної хімії АН УРСР, з 1993 – Інститут загальної та неорганічної хімії ім. В.І.Вернадського АН України). До нього приєднано Хімічну лабораторію ВУАН, яка у 1919–28 працювала на базі КПІ. В 1931–41 директором Інституту хімії був **В.О.Плотников**. В Інституті розроблялася теорія електрохімії неводних розчинів, основи фізико-хімічного аналізу розчинів, проводилися дослідження з термохімії комплексних сполук, хімії й технології розсіяних, рідкісних і рідкісноземельних елементів.

– До ВУАН передано Український науково-дослідний геологічний інститут НКО УСРР, об'єднаний з Кафедрою та Кабінетом геології й Геологічним музеєм ВУАН (з 1938 – Інститут геологічних наук АН УРСР).

– За постановою НКО УСРР Інститут польської культури передано до складу ВУАН, за рішенням Президії ВУАН увійшов до установ Соціально-економічного відділу ВУАН. У лютому 1934 переданий у підпорядкування Президії ВУАН.

28 червня – У Харкові утворено Всеукраїнську асоціацію марксистсько-ленінських інститутів (ВУАМЛІН). Об'єднала науково-дослідні інститути історії, філософії, економіки, аграрний, пра-

ва, радянського будівництва і кадрів, створені на базі відділів колишнього Українського інституту марксизму-ленінізму. ВУАМЛІН мала свої філії в Києві, Одесі та Дніпропетровську і за п'ять років існування встигла помітно вплинути на ідеологізацію системи гуманітарного знання, замінивши його галузі дисциплінами, створеними на основі вульгаризованого марксизму [41, с. 368–369].

12 листопада – Відбулося засідання комуністичної фракції Президії ВУАН з порядком денним «Про політичний стан в Академії». Було, зокрема, зазначено:

«Посилення ідеологічного наступу, що цілком правильно провела парторганізація ВУАН, організувавши низку дискусій, зокрема щодо наукової творчості академіків М.С. Грушевського, К.Г. Воблого, викликало значне зрушення в розстановці класових сил у стінах самої Академії наук. Це виявилось, з одного боку, в більш яскравих ознаках переходу на позиції радянської роботи і наближення до партколективу і керівництва Академії значної частини наукових робітників середньої і старшої генерації (зокрема відхід частини грушевлянців від М.С. Грушевського, що займали не зовсім ще визначені позиції). З другого боку, виявився цілком яскраво опір з боку реакційної частини академіків і наукових робітників, що позначився в спробах бойкотувати політичну лінію, яка проводиться в Академії наук – подача заяв по демісії, припинення наукової роботи, спроба перекваліфікуватися тощо (В.М. Перетц, О.П. Новицький, Л.М. Яснопольський, частина грушевлянців). Все це з усією особливістю підкреслює посилення наших позицій в Академії наук і досягнення в політичній і практичній роботі по радянзації ВУАН... Ідеологічну боротьбу потрібно вести в спосіб тематичної проробки концепції чи окремих поглядів вчених. В найближчий час слід зосередити увагу на критиці таких осіб: В.М. Перетц, М.В. Птуха, М.П. Василенко, М.С. Грушевський і його школа, К.Г. Воблий. Окремо проробити особово академіка А.Ю. Кримського» [42].

листопад – Для полегшення керування роботою Академії склад її Президії

Будинок Інстуту біохімії

збільшено до 7 осіб. Головою Президії залишався президент Академії **О.О. Богомолець**, до неї увійшли також віце-президенти **О.Г. Шліхтер** та **К.К. Симінський**, члени Президії **Д.І. Багалій**, **О.Г. Гольдман**, **О.В. Палладін**, неодмінний секретар **О.В. Корчак-Чепурківський** [68].

1931 – Комісія ВУАН для вивчення продуктивних сил України припинила свою діяльність.

– Український біохімічний інститут НКО УСРР переведено з Харкова до Києва та включено до складу ВУАН як Інститут біохімії (з 1973 – Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна АН УРСР).

– За ініціативою **О.І. Лейпунського** почалися підготовчі роботи з створення технічної бази для досліджень атомних ядер за допомогою частинок, прискорених електричним полем.

– В Інституті фізики ВУАН під керівництвом **О.Г. Гольдмана** започатковано систематичні дослідження з фізики напівпровідників.

– **Б.І. Чернишов**, виходячи з результатів своїх палеонтолого-стратиграфічних робіт, дійшов висновку про закономірне фаціальне розміщення фауни у вугільних пластах Донбасу. Це давало можливість розкрити закономірності формування вугільних пластів і вугленосних товщ.

– **І.П. Корольов** і **В.І. Богатов** під керівництвом **Л.В. Шубникова** запустили великий водневий зріджувач Хука продуктивністю 12 л/год та одержали рідкий водень.

– В Інституті хімії ВУАН активно почали розроблятися хімічні і фізико-хімічні методи аналізу. Значна кількість досліджень в галузі аналізу фармацевтичних об'єктів виконано **Я.Н. Фіалковим** із співробітниками.

– Результати дослідження азотистих екстрактивних речовин узагальнено **О.В. Палладіним** і **Д.Л. Фердманом** в огляді «Креатиніно-фосфорна кислота», першій роботі з цього питання у світовій літературі.

– **В.О. Плотников** із співробітниками методом електролізу неводних розчинів вперше одержав порошок цирконію (Інститут хімії ВУАН).

– В Харкові проведено другу Всесоюзну теоретичну конференцію фізиків.

– Вийшла в світ книга **А.Я. Артемського** «Що таке Всеукраїнська академія наук (ВУАН)» – перше науково-популярне видання про Академію наук [71].

– Вийшла в світ праця **Д.О. Белінга** «Дніпро та його життя».

– Складено та опубліковано у «Вістях ВУАН» перший тематичний план наукової діяльності установ Академії на 1932 рік.

– Вперше одержано металічний алюміній в процесі електролізу неводних розчинів при звичайній температурі (**В.О. Плотников**).

– Запропоновано використовувати кисневе дуття з метою інтенсифікації процесу виплавки чавуну і сталі (**М.І. Мозговий**, **М.С. Фортунатов**, Інститут хімії ВУАН).

– **М.С. Шатський** висунув ідею про соляну тектоніку й можливу нафто-

газоносність Дніпровсько-Донецької западини (Інститут геологічних наук ВУАН).

– Видано «Матеріали до історії картографії України», підготовлені В.О. Кордтом.

– Розпочато видання «Українського ботанічного журналу».

– Видано бібліографічний покажчик «Демографія України за 1914–1928 рр.».

– Видано працю М.К. Грунського і П.К. Ковальова «Історія форм української мови».

1931–38 – А.О. Слуцкін з учнями роз-

робив методи одержання значної потужності в магнетронних генераторах на дециметрових хвилях. Створені раніше магнетрони з суцільним анодом дозволяли одержувати дециметрові хвилі потужністю кілька ватів. Тому було розроблено новий метод генерування дециметрових хвиль значної потужності за допомогою так званих магнетронних коливачів динаatronного типу, розвинуто їх теорію та створено магнетрони з розрізним анодом (1935–36). Ці дослідження завершилися створенням серії магнетронних генераторів дво- і багатосегментних типів і розвиненням їх теорії.

1932

1932 (січень) – Вийшов перший номер журналу «Совфіз» УФТІ, в якому статті друкувалися німецькою, французькою та англійською мовами.

25 лютого – Відбулася сесія Ради ВУАН. З доповіддю «Досягнення кам'яновугільної промисловості СРСР за 15 років радянської влади» виступив академік М.М. Федоров.

28–30 березня – Відбулася сесія Ради ВУАН з обговорення проблеми Великого Дніпра.

1932 – Організовано Секретаріат Президії ВУАН [77].

– В Інституті фізики ВУАН С.Д. Герцрікен і Б. І. Котляревська виміряли питомий заряд електрона.

– Дніпропетровський фізико-технічний інститут розпочав фундаментальні дослідження в галузі фізики міцності та пластичності. Під керівництвом Г.В. Курдюмова проведено рентгенографічні дослідження загартування та відпуску сталей, мартенситних перетворень у кольорових сплавах, що лягли в основу сучасної теорії термічної обробки сталей та сплавів.

– Є.О. Патон розробив комплексну програму розвитку зварювального виробництва.

10 жовтня – К.Д. Синельников і А.К. Вальтер запустили установку для прискорення зарядження частинок, що започаткувало прискорювальну техніку в СРСР. На ній вони спільно з О.І. Лейпунським і Г.Д. Латишевим вперше в країні здійснили ядерну реакцію з штучно прискореними протонами до енергії 250 кеВ, розщепивши 10 жовтня ядро атома літію на дві альфа-частинки. Цей експеримент мав непересічне значення для вітчизняної ядерної фізики [78].

1932 – Г.В. Пфейффер узагальнив метод Якобі інтегрування диференціальних рівнянь з частинними похідними першого порядку з однією невідомою функцією.

– Л.В. Шубников з Ю.М. Рябініним та А.І. Судовцовим (УФТІ) одержав рідкий гелій, використавши метод Саймона.

– І.В. Обреїмов і А.Ф. Прихотько (УФТІ) виявили лінійчастий спектр криокристалів нафталіну при 78К, в

подальшому А.Ф. Прихотько здійснила спектральні дослідження криокристалів кисню, метану, аміаку та ін. У результаті дискретність спектрів молекулярних кристалів було доведено на великому спектроскопічному матеріалі, що започаткувало низькотемпературну спектроскопію молекулярних кристалів у країні.

— Є.О. Патон створив першу зварювальну головку для автоматичного зварювання відкритою дугою.

— К.К. Хренов здійснив дугове зварювання під водою.

— Вийшла монографія І.І. Шмальгаузен «Ріст організмів», що дістала світове визнання [79].

— Опубліковано працю С.В. Серенсена «Інститут будівельної механіки ВУАН за 14 років свого існування».

— Вийшла в світ монографія М.П. Кравчука «Застосування способу моментів до розв'язання лінійних диференціальних та інтегральних рівнянь» [80].

1932–33 — За завданням Наркомзему СРСР флористи Інституту ботаніки ВУАН брали участь в роботах з інвентаризації природних угідь України. В результаті комплексних досліджень було складено ботанічні і ґрунтові мапи територій господарств з позначенням джерел будяків, розроблено рекомендації щодо покращання природних угідь та їх раціонального використання.

1933

2 лютого — Прийнято постанову ВУАН про створення на базі Електрозварювального комітету та Електрозварювальної лабораторії Інституту електрозварювання ВУАН (директор — **Є.О. Патон**) [69, с. 347].

Основні напрями досліджень: автоматичне дугове зварювання (вугільним і металевим електродом маловуглецевої сталі), контактне зварювання, атомноводневе зварювання, контроль швів, деформації при зварюванні, автоматизація зварювання, технології електрозварювання.

13 липня — На базі Кабінету транспортної механіки ВУАН, що функціонував з 1929, створено Інститут транспортної механіки ВУАН (директор — **М.П. Супруненко**).

В Інституті було п'ять лабораторій: тягових розрахунків; паровозодинамічна; вагонодинамічна; поздовжніх коливань поїздних систем; опору руху. Інститут зосередився на дослідженні питань тяги, технічного стану шляхів та експлуатації залізниць. Було розроблено нові методи тягових розрахунків. Вирішувалися завдання по встановленню коефіцієнта тертя колеса об рейку в різних умовах роботи. В 1937 на М.П. Супруненка та Інститут почало надходити чимало наклепницьких листів, через що розпочалися його численні

перевірки. 23 липня 1937 Президія АН УРСР прийняла рішення про закриття Інституту, 5 серпня 1937 Раднарком УРСР затвердив цю постанову. Керівництво і чимало наукових співробітників Інституту було репресовано, зокрема М.П. Супруненка, якого заарештовано як «ворога народу» і 29 вересня 1938 розстріляно, реабілітований 1956 посмертно.

5 вересня — Наркомом освіти УСРР схвалено нову редакцію «Українського правопису», підготовленого Інститутом мовознавства ВУАН. З абетки вилучено букву г, а українську наукову термінологію переглянуто та узгоджено з російсько-українськими словниками.

1933 (листопад) — При Президії ВУАН на базі Редакційно-видавничої комісії створено Редакційно-видавничу раду, на яку покладено організацію, планування та координацію роботи Видавництва ВУАН, друкарні, бюро обміну і розповсюдження видань.

26 грудня — Прийнято постанову ЦК КП(б)У «Про створення Комітету завідування науковими закладами при Раднаркомі УСРР» (голова — **В.П. Затонський**). Згідно з постановою до відання Комітету передано ВУАН та

Всеукраїнську академію сільськогосподарських наук.

– Політбюро ЦК КП(б)У прийняло постанову «Про скликання січневої сесії ВУАН для затвердження заходів, пов'язаних з переходом на нову організаційну структуру Академії». Зокрема, передбачалося, «існуючі Перший і Другий Відділи ліквідувати, всі інститути та підсобні структурні одиниці підпорядкувати безпосередньо Президії ВУАН» [41, с.30–31].

– Науково-дослідний інститут мікробіології та епідеміології ім. Д.К. Заболотного НКО УСРР передано у систему ВУАН (з 1944 – Інститут мікробіології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР, з 1962 – Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР).

– В ХФТІ Л.Д. Ландау висунув ідею саозахоплення електрона кристалічною ґраткою, що в подальшому привело до концепції поляронів.

– Ліквідовано Всеукраїнський археологічний комітет (ВУАК).

– Л.В. Шубников висунув ідею створення спеціалізованої технічної лабораторії як своєрідної з'єднувальною ланкою між фундаментальною наукою та промисловістю.

– В.П.Філатов розробив вчення про біогенні стимулятори, що стало основою методу тканинної терапії при багатьох захворюваннях [83].

– М.Г. Світальський та П.П.П'ятницький виконали дослідження генезису порід і руд залізорудної формації, що стали основою для створення схеми рудоутворення, яку пізніше підтверджено докладними дослідженнями.

– О.Г. Лебедев виконав класичні роботи з біоценозів листяного лісу, йому ж належить пріоритет в обґрунтуванні можливості застосування статевих

заохочуючих речовин для боротьби з шкідливими комахами.

– Вийшло в світ четверте видання праці К.К. Гедройца – засновника колоїдної хімії ґрунтів «Вчення про поглинальну здатність ґрунтів» (перше видання, 1922), в якому об'єднано та систематизовано результати досліджень властивостей ґрунтів [84].

– Вийшла праця М.О. Макаренка «Маріупольський могильник», в якій описано приазовську скіфську культуру, знайдену під час розкопок могильника епохи неоліту на території будівництва в 1930–31 заводу «Азовсталь» [85].

– Л.Я. Штрум зробив доповідь «Проблеми еволюції Всесвіту і діалектичний матеріалізм» – перша праця з космології в Академії.

– Г.Й. Сухомел видав монографію «Гідравліка» (Інститут гідрології і гідротехніки ВУАН). Містила основи теорії неусталеного руху у відкритих руслах, теорію і розрахунки руху газів у пічках, руху води з критичними глибинами у відкритих протоках [86].

– К.К. Симінський у монографії «Праці з питань будівельних матеріалів та конструкцій» заклав основи проектування інженерно-будівельних конструкцій [87].

– Вийшов «Курс загальної генетики» М.М. Гришка [88].

1933–34 – С.Д. Герцрікен виготовив скло «Гетан» для рентгеноструктурного аналізу.

1933–35 – О.Г. Гольдман зі співробітниками виконав дослідження фотогоальванічного ефекту, вентильного фотоелектричного ефекту, ефекту випромінювання струму на контакті «метал-напівпровідник», умов утворення запірного шару в купроксних випрямлячах та закономірності для нього, показав,

що ефективність роботи твердотільних фотоелементів значно залежить від характеристик запірного шару.

1933—37 — Під керівництвом О.Г.

Гольдман і В.К. Бернацького розроблено технологічний процес виготовлення купроксних пластин випрямлячів.

1934

9—12 січня — Відбулася сесія Ради ВУАН. 9 січня з доповіддю «Національно-культурне будівництво та боротьба з націоналізмом» виступив нарком освіти України В.П. Затонський, який, зокрема, сказав:

«ВУАН, коли утворювалася за гетьманських часів і в перші роки свого існування, скупчувала свою увагу переважно на так званій «україніці», — сказав він. — Треба, звичайно, вивчати процеси культурного життя, літературу, історію, етнографію тощо. Ми повинні вивчати всі ці явища і процеси, але ж треба відзначити, що це все у ВУАН провадилося, як я далі покажу, з ворожим нашої революції настановленням. Науки природничі, навпаки, були на останньому місці. Все, що ближче стосувалося розвитку нашої індустрії, затиралося, відпихалося на задній план. Тепер це змінилося. І Відділ у роботі ВУАН зайняв належне йому місце. Не буду перераховувати всіх робіт І Відділу — вони всім відомі. Досить пригадати роботи президента ВУАН О.О. Богомольця або роботи Є.О.Патона на спорудах, особливо, в галузі електрозварювання, роботи ботаніка О.В.Фоміна, фізика О.Г. Гольдмана, хіміків В.О.Плотникова, О.В. Палладіна, В.Г. Шапошникова. Кожен за своїм фахом зробив чимало цінних внесків у розвиток нашої науки, що безпосередньо застосовується в практиці соціалістичного будівництва. Навіть коли взяти таку галузь «високої» теорії, як математичні дослідження М.М. Крилова (нелінійні функції коливання, нелінійні резонанси), вони також являють надзвичайно цінний вклад у розвиток нашої соціалістичної культури... Академія повинна бути гідна високої честі стояти на чолі наукової роботи в героїчну епоху другої п'ятирічки» [89].

11 січня — На сесії Ради ВУАН виступив О.В. Палладін з організаційних питань: про нову структуру ВУАН; виключення з дійсних членів ВУАН В.О. Юринця, М.С. Возняка, Ф.М.

Колесси, В.Г. Щурата, К.Й. Студинського, С.Л. Рудницького; утворення нових кафедр; скликання сесії Ради ВУАН в зв'язку з виборами нових дійсних членів і членів-кореспондентів ВУАН та порядок їх проведення.

Січнева сесія Ради ВУАН схвалила проект нової структури ВУАН, на сесії вирішено вважати основною структурною одиницею Академії науковий інститут. Крім тих небагатьох інститутів, що перебували в її віданні, їй було підзвітно в плані координації ще шість з інших відомств (фізики, ботаніки, мікробіології та епідеміології, біохімії, геології, водного господарства). В 1934 їх повністю перевели до ВУАН. Крім того, організовано шість нових академічних інститутів, геофізичну обсерваторію та Раду по вивченню продуктивних сил України. Процес інституціоналізації системи Академії тривав і в подальшому, в 1936 в ній вже налічувалось 26 інститутів, для яких будувалися нові приміщення, обладнувалися лабораторії та майстерні. Почався процес активного становлення в Україні сучасних фундаментальних наук.

13 січня — Прийнято постанову ВУЦВК та РНК УСРР «Про почесні звання для працівників науки, техніки й мистецтва», згідно з якою, зокрема звання заслуженого діяча науки і техніки присвоюються за особливо цінні праці в галузі науки і техніки.

13 лютого — Постановою Президії ВУАН затверджено нову структуру

ВУАН, зокрема при Президії створено планову комісію сектор підготовки кадрів, секретаріат, адміністративно-фінансове управління. Засновано Комісію історії природознавства при Президії, яка проіснувала до 1942 [90].

– На базі Секції історії матеріальної культури (СІМК) організовані Кафедра передісторії України, Археологічний музей, Музей діячів науки і мистецтва, Музей етнології, Фольклорно-етнографічна комісія ВУАН, створено, згідно з постановою Президії ВУАН, Інститут історії матеріальної культури. Постановою РНК УРСР від 21 травня 1938 його реорганізовано в Інститут археології ВУАН. Директорами Інституту були: **Ф.А. Козубовський** (1934–38), **М.І. Ячменьов** (1938–39), **Л.М. Славін** (1940–41). До складу Інституту з 1938 входили Ольвійський та Вишгородський археологічні заповідники, 1940 створено Львівський відділ. Інститут проводив дослідження в галузі первісної, скіфо-античної та слов'янської археології.

– Постановою Президії ВУАН на базі трьох математичних Комісій Фізико-математичного відділу ВУАН – прикладної математики, теоретичної математики і математичної статистики створено Інститут математики ВУАН (директор – **Д.О. Граве**).

Напрями дослідження: теорія диференціальних рівнянь, теорія нелінійних коливань, прикладна математика і механіка, математична статистика.

– Постановою Президії ВУАН Інститут фізичної хімії НКО УСРР прийнято до ВУАН (з 1938 – Інститут фізичної хімії ім. Л.В. Писаржевського).

– Постановою Президії ВУАН Ан УРСР створено Інститут хімічної технології ВУАН (директор – **В.О. Плотников**). До складу Інституту ввійшли Кафедра хімічної технології, створена в Академії у

1919 (керівник – **В.Г. Шапошников**) та Хімічно-технологічна лабораторія (створена 1925 при Київському політехнічному інституті, керівник – **В.Г. Шапошников**, 1928 переведена до ВУАН).

В 1934–39 Інститут мав таку структуру: група технології води і палива з бригадами води, торфу, бурого вугілля, газового палива; група технології волокнистих і барвних речовин з бригадами текстилю, синтетики, пігментів і фарб, целюлози; група загальної технології з бригадами прикладної рентгенографії, аналітично-випробувальна, технології харчової промисловості. Основні напрями роботи Інституту: технологія води і палива – поліпшення якості води для промислових і побутових потреб; використання місцевих видів палива (торфу та бурого вугілля) в зв'язку з питаннями газифікації; технологія волокнистих та барвних речовин – вивчення сировини для текстильної промисловості, процесів сорбції у волокнистих матеріалах, раціоналізація контролю виробництва в хімічній переробці целюлози, підвищення якості продукції лакофарбової промисловості; раціоналізація технологічних процесів виробництва в хімічній промисловості; технологія харчової промисловості – додаткові сировинні ресурси з сільськогосподарських відходів [41, с. 346].

– Постановою Президії ВУАН на базі Науково-дослідного інституту зообіології ім. Ф.З. Омельченка створено Інститут зоології та біології (Інститут зообіології) ВУАН. Інститут зообіології, подарований 1924 ВУАН Ф.З. Омельченком як Інститут мікробіології; 25 жовтня 1925 реорганізований в Інститут біології ім. Ф.З. Омельченка, 1 серпня 1930, відповідно до постанови РНК УСРР, Інститут об'єднано з Музеєм зоології ВУАН, переведено в статус республіканської установи і названо Інститутом зообіології, тоді ж створено філії Інституту в Харкові та Одесі. В 1924–41 Інститут очолював **І.І. Шмальгаузен**.

Інститут мав відділи: механіки розвитку; генетики; порівняльної морфології; екології; фауністики і систематики. Основні напрями роботи: закономірності індивідуального росту; детермінація та диференціювання частин

в організмі; природа гена і мутації; взаємовідносини між формою і функцією еволюції організмів; коливання кількості тварин в біоценозах (зокрема вивчення осередків масових розмножень шкідників сільського та лісового господарства в природних умовах); фауна СРСР та УРСР – інвентаризація фауни, вивчення природних тваринних ресурсів; шкідливі тварини, їх значення в народному господарстві і боротьба з ними; історія фауни УРСР; проблема виду. В 1938 в Інституті утворено відділ паразитології. В 1939 Інститут перейменовано на Інститут зоології АН УРСР та змінено його структуру, в складі якої були відділи: механіки розвитку; порівняльної морфології; генетики; екології; паразитології; зоомузей.

– Постановою Президії ВУАН на базі розгромлених історичних установ М.С. Грушевського, зокрема Археографічної комісії, Комісії для вивчення соціально-економічної історії України та ін., створено Історично-археографічний інститут ВУАН. В складі Інституту було п'ять секторів: історії України, історії Західної України, історії Росії і народів СРСР, історії Заходу та Сходу, історії партії. Головним завданням Інституту було створення архівно-документальної бази України та підготовка праць з соціально-економічної і політичної історії України різних епох. Широко розгорнути своєї діяльності не встиг. Постановою Президії ВУАН від 19 жовтня 1934 його розформовано.

– Постановою Президії ВУАН Всенародну бібліотеку України при ВУАН перейменовано у Бібліотеку ВУАН.

– Постановою Президії ВУАН створено Раду по вивченню виробничих сил УРСР. Розпочала роботу 29 травня 1934. До складу президії Ради увійшли: **О.Г. Шліхтер** (голова), М.Г. Світальський (заступник голови), О.Г. Гольдман, Є.В. Оппоков, Є.О. Патон, С.Ю. Семковський, О.В. Фомін. Постановою РНК УСРР від 28 березня 1935 затверджено «Положення про Ра-

ду по вивченню виробничих сил УСРР Президії Української Академії наук». На Раду було покладено загальне керівництво та організація комплексних досліджень з вивчення продуктивних сил України з залученням до цієї роботи наукових співробітників інститутів ВУАН, а також вузів і відомчих наукових установ України. Відповідно до постанови РНК УРСР від 21 травня 1938 і рішення Президії АН УРСР від 25 липня 1938, Раду передано до складу Інституту економіки АН УРСР. 14 березня 1939 Президія АН УРСР вирішила організувати Раду по вивченню продуктивних сил УРСР на нових засадах як орган, що координує відповідну науково-дослідну роботу установ Академії. Головою Ради знову затверджено О.Г. Шліхтера, а після його смерті (2 грудня 1940) виконання обов'язків голови покладено на Є.С. Бурксеру. Після значної перерви, викликаній війною, Президія АН УРСР постановою від 12 грудня 1947 відновила діяльність Ради. З травня 1963 до листопада 1966 Рада по вивченню продуктивних сил України підпорядковувалася Держплану УРСР.

лютий – Створено Геофізичну обсерваторію ВУАН (директор – **Б.І. Срезневський**). До 1934 геофізичні дослідження у ВУАН проводили Кафедра геофізики, створена 1920 (керівник – **Б.І. Срезневський**), та Геофізична комісія, яка діяла з 1921. В 1936 Геофізичну обсерваторію об'єднано з Полтавською гравіметричною обсерваторією під назвою Геофізична і гравіметрична обсерваторія. В 1936–37 – її директор П.К. Нечипоренко, 1937–38 – П.А. Степашко. У складі Обсерваторії були сектори: магнітометрії, електрометрії та гравіметрії, фізики атмосфери, астрономічний. У 1938 Обсерваторія увійшла до складу Інституту геології АН УРСР як Сектор

геофізики. Основні напрями діяльності Обсерваторії: вивчення деформації твердої оболонки Землі; гравіметричні дослідження; магніто-електричні дослідження на потужних магнітних аномаліях; дослідження з фізики атмосфери.

– Рішенням Президії ВУАН в складі Академії затверджено такі інститути та установи: Інститут фізики (директор – **О.Г. Гольдман**); Інститут хімії (**В.О. Плотников**); Інститут геології (**М.Г. Свігальський**); Інститут математики (**Д.О. Граве**); Інститут будівельної механіки (**С.В. Серенсен**); Інститут транспортної механіки (**П.М. Супруненко**); Інститут електрозварювання (**Є.О. Патон**); Гірничої механіки (**М.М. Федоров**); Інститут хімічної технології (**В.Г. Шапошников**); Інститут біозоології (**І.І. Шмальгаузен**); Інститут мікробіології та епідеміології (**Г.О. Ручко**); Інститут ботаніки (**О.В. Фомін**); Інститут по вивченню організму людини; Інститут біохімії (**О.В. Палладін**); Інститут фізичної хімії (**Л.В. Писаржевський**); Історико-археографічний (**Ф.А. Козубовський**); Інститути історії матеріальної культури (**Ф.А. Козубовський**); польської пролетарської культури (**А.В. Кліоц**); єврейської пролетарської культури (**Й.І. Ліберберг**); мовознавства (**П.С. Мустяц**); шевченкознавства; демографії (**М.В. Птуха**); бібліотека ВУАН (**В.М. Іванушкін**); Геофізична обсерваторія (**Б.І. Срезневський**).

У безпосереднє підпорядкування Президії ВУАН переводилися: Бюро економічних досліджень, Комісія літератури й мистецтва, Кафедра аерогідродинаміки, Рада по вивченню виробничих сил УСРР, Кабінет радянського будівництва та права, Комісія філософії, Комісія історії природознавства, Бібліотека, Комітет наукової консультації та пропаганди наукових

досягнень, Редакційно-видавнича рада, Видавництво, Друкарня, Планова комісія, Сектор підготовки кадрів, Секретаріат Президії, Адміністративно-фінансове управління, Центральна фотолабораторія.

Музеї залежно від їх профілю приєднувалися до відповідних інститутів: Музей зоології – до Інституту зоології та біології; Музей ім. Д.К. Заболотного – до Інституту мікробіології та епідеміології; Ботанічний (з Гербарієм) – Інституту ботаніки; Санітарії та гігієни та Анатомічний – Інституту по вивченню організму людини; Музей Шевченка – Інституту шевченкознавства; Археологічний – Інституту історії матеріальної культури; сади та заповідники приєднувалися (щодо наукової роботи) до Інституту ботаніки; Музей діячів науки і мистецтва, Музей етнології, Театральний та Музей мистецтва передавалися у відання НКО УСРР. Решта кафедр і установ мали бути ліквідовані. На цьому ж засіданні Президії вперше в практиці діяльності Академії було призначено, а не обрано голосуванням директорів установ, їх заступників та учених секретарів.

– На базі правових установ, згідно з постановою Президії ВУАН, створено Кабінет радянського будівництва і права. Наприкінці 1927 при Соціально-економічному відділі ВУАН засновано Комісію для вивчення радянського цивільного права (голова – **А.Е. Кристер**). У 1930 Комісію перейменовано на Комісію радянського права і будівництва, яка стала основою створеного 1934 Кабінету. До нього ввійшла також Комісія для вивчення народного права (1919–21 – Постійна комісія для вивчення звичаєвого права) під головуванням **І.О. Малиновського** та Постійна комі-

сія для вивчення західноруського та українського права (1918—30) під головуванням **М.П. Василенка**. В жовтні 1934 Кабінет ліквідовано.

— Рішенням Президії ВУАН кафедри ліквідованих Природничо-технічного та Соціально-економічного відділів ВУАН приєднано до інститутів.

До Інституту будівельної механіки — кафедру математичної фізики; Інституту гірничої механіки — кафедру гірничої пружності та теорії пружності; Інституту хімічної технології — кафедру хімічної технології з лабораторією; Інституту хімії — кафедру хімії та хімії з вивчення хімічної промисловості; Інституту геології — кафедри геології та гідрології; Інституту математики — кафедри прикладної математики, чистої математики та математичної статистики; Інституту фізики — кафедру експериментальної фізики; Інституту біозоології — кафедри експериментальної зоології та морфології тварин; Інституту біохімії — кафедру біохімії; Інституту з вивчення організму людини — кафедру патофізіології, санітарії і гігієни, патологічної анатомії, загальної та застосовної фізіології; Інституту ботаніки — кафедру систематики морфології рослин, біології сільськогосподарських рослин, акліматизації, фізичної фізіології рослин, хімічної фізіології рослин, квіткових рослин, генетики і селекції та ґрунтознавства; Інституту історії матеріальної культури — кафедру передісторії України; Інституту демографії — кафедру статистики; Інституту історії України — кафедру історії України; Бюро економічних досліджень — кафедру соціалістичної реконструкції сільського господарства та політичної економії; Кабінету радянського будівництва і права — кафедри радянського права та будівництва та історії українського права; Філософської комісії — кафедри філософії та історії філософії; Комісії літератури і мистецтва — кафедри красного письменства, східного письменства, українського письменства та літератури феодальної доби [91].

21 березня — Прийнято постанову ВУЦВК та РНК УСРР про підготовку наукових і науково-педагогічних працівників та про вчені ступені й звання, пенсійне забезпечення наукових працівників і викладачів вищих шкільних закладів і робітничих факультетів [92].

31 березня — Прийнято постанову Політбюро ЦК КП(б)У про підпорядкування ВУАН безпосередньо РНК УСРР, 1 квітня прийнято аналогічну постанову ВУЦВК [93].

1934 (березень) — Президія ВУАН створила комісію на чолі з неодмінним секретарем ВУАН **І.Й. Аголом** для ґрунтового аналізу стану установ, внесених до нової структури ВУАН.

11 квітня — Прийнято протокольну постанову Політбюро ЦК КП(б)У про проведення травневої сесії ВУАН.

1934 (квітень) — Сесією Ради ВУАН обрано новий склад її Президії: **О.О. Богомолець** (президент), **О.Г. Шліхтер**, **І.Й. Агол**, **О.В. Палладін**, **О.Г. Гольдман**, **О.В. Фомін**, **Є.О. Патон**.

9 травня — Прийнято постанову Президії ВУАН про створення на базі кафедр Патологічної фізіології, Клінічної медицини й Комісії патоморфології Природничо-технічного відділу Інституту клінічної фізіології ВУАН (з 1953 — Інститут фізіології ім. О.О. Богомольця АН УРСР).

19—23 травня — В Харкові відбулася організована УФТІ ІІІ Всесоюзна конференція з теоретичної фізики, на якій з доповіддю виступив **Н. Бор**. Про своє враження від УФТІ він висловився 25 травня так:

«Я радий можливості висловити свої почуття надзвичайного захоплення і задоволення, з якими я оглянув чудовий новий фізико-технічний інститут у Харкові, де відмінні умови для експериментальної роботи в усіх галузях сучасної фізики використовуються з величезним успіхом під видатним керівництвом і в тісному співробітництві з блискучим фізиком-теоретиком» [94].

27 травня — На сесії Ради ВУАН відбулися вибори в Академію за процедурою, подібною до виборів 1929, тобто з залученням широких кіл наукової спільноти та широкого загалу трудящих.

Обрані дійсними членами:

- І.Й. Агол** (загальна біологія);
В.П. Воробйов (анатомія людини);
О.І. Лейпунський (фізика);
Т.Д. Лисенко (селекція і генетика);
М.Д. Стражеско (клінічна медицина);
П.М. Супруненко (транспортна механіка);
О.Ю. Шмідт (математика);
О.Г. Ющенко (психоневрологія);
В.П. Яворський (органічна хімія).

Обрані членами-кореспондентами:

- Н.І. Ахієзер** (математика);
О.П. Дзеніс (радянське будівництво і право);
В.Є. Дяченко (математика);
Н.А. Каганович (мовознавство);
Й.І. Ліберберг (історія);
М.Х. Орлов (математика);
В.П. Протопопов (психоневрологія);
Г.О. Ручко (мікробіологія);
Д.О. Свіренко (ботаніка);
С.В. Серенсен (будівельна механіка);
М.І. Ситенко (ортопедія);
В.П. Філатов (офтальмологія);
В.С. Фінкельштейн (фізична хімія);
Г.В. Фольборт (фізіологія);
І.М. Францевич (фізична хімія);
Г.О. Хармандар'ян (рентгенологія);
Є.С. Шабліовський (літературознавство) [95].

24 червня – О.В. Палладін взяв участь у Всесоюзному з'їзді фізіологів, біохіміків і фармакологів у Москві.

24–30 червня – Відбувся II Всесоюзний математичний з'їзд в Ленінграді, в якому взяла участь українська делегація на чолі з Д.О. Граве. На пленарному засіданні з доповіддю про наукові здобутки з математики у ВУАН та Київському університеті виступив М.П. Кравчук.

28 вересня – На виконання постанови Раднаркому УСРР «Про підготовку наукових і науково-педагогічних працівників та про вчені ступені і звання»

Президія ВУАН створила Особливу кваліфікаційну комісію для присвоєння вчених ступенів без захисту дисертацій.

Їй підпорядковувалися підкомісії за спеціальностями: хімічні науки – В.П. Затонський (голова), В.Г. Шапошников, В.П. Яворський; фізико-математичні науки – О.Г. Гольдман (голова), М.П. Кравчук, Г.В. Пфейффер; геологічні науки – М.Г. Світальський (голова), Є.В. Оппоков, В.І. Крокос, В.М. Чирвінський; біологічні науки – І.Й. Агол (голова), І.І. Шмальгаузен, О.В. Фомін, О.В. Палладін; технічні науки – Є.О. Патон (голова), М.М. Крилов, П.М. Супруненко, М.М. Федоров, С.В. Серенсен; соціально-економічні науки – О.Г. Шліхтер (голова), С.Ю. Семковський, М.В. Птуха, Є.С. Шабліовський. Кваліфікаційні комісії присвоювали учені ступені кандидатів і докторів наук без захисту дисертацій. Протягом 1935–1936 ступінь доктора наук без захисту був присвоєний 35 особам. Серед них такі відомі вчені: геологи – В.І. Крокос, М.І. Безбородько; біологи – М.М. Воскобойников, В.О. Караваєв, Б.І. Балінський, В.Г. Дроботько; хімік – В.С. Фінкельштейн; математики і фізики – Є.Я. Ремез, Ю.Д. Соколов, І.Я. Штаерман, М.М. Боголюбов; технічні науки – С.В. Серенсен, П.П. Бушtedт, О.А. Уманський, Б.М. Горбунов, А.В. Огієвський. На кінець 1937 ступінь кандидата наук присуджено 150 науковим співробітникам.

5 жовтня – Постановою Політбюро ЦК КП(б)У ліквідовано Інститут польської пролетарської культури ВУАН та ухвалено на його базі створити Кабінет з вивчення польської літератури, мистецтва та історії революційного руху в Польщі.

11 жовтня – Прийнято постанову Ради Народних Комісарів УСРР про закордонні наукові відрядження.

19 жовтня – Рішенням Секретаріату ЦК КП(б)У скасовано постанову Президії ВУАН про присвоєння кваліфікаційними комісіями наукових ступенів.

– Ліквідовано Комісію радянського будівництва і права, Комісію літератури і мистецтва, Бюро економічних

досліджень, Історично-археографічний інститут.

1934 (жовтень) – Інститут електрозварювання ВУАН провів конференцію з питань підвищення якості зварювальної продукції. В конференції взяли участь представники 30 підприємств, а також науково-дослідних установ СРСР. Основні доповіді зроблено співробітниками Інституту електрозварювання ВУАН.

1934 (листопад) – В.Г. Шапошников і В.О. Плотников взяли участь у Все-союзній конференції з газифікації у Москві.

12–14 листопада – Відбулася перша Всесоюзна конференція з проблеми неводних розчинів, організована Інститутом хімії ВУАН. В її роботі взяли участь представники 49 науково-дослідних установ СРСР. На конференції підбито підсумки наукових досягнень в розробці проблеми неводних розчинів в СРСР і за кордоном та намічено напрямки подальшої роботи в цій галузі.

1934 (осінь) – В УФТІ почала працювати Комісія з чистки його партійної організації. Завершальним її етапом стали загальноінститутські збори, на яких озвучено результати роботи Комісії – «парторганізація УФТІ в цілому нездорова..., жодного партійного впливу на роботу УФТІ ... не справляє», відзначалися також «ідеологічно неправильні» виступи провідних науковців – О.І. Лейпунського, Л.Д. Ландау та ін. [97].

1934 (грудень) – Інститут будівельної механіки ВУАН організував конференцію з проблем коливальних і динамічних конструкцій, в якій взяли участь представники науково-дослідних інститутів Академії.

1934 – С.Н. Бернштейн запропонував новий підхід доведення граничних

теорем для сум випадкових величин, зв'язаних у ланцюг Маркова, що став основою для побудови теорії стохастичних диференціальних рівнянь.

– Л.В. Шубников разом з І.П. Корольовим, А.І. Судовцовим і В.Г. Хоткевичем запустив гелієвий зріджувач Мейсснера продуктивністю 1,5 л/год.

– Виміряно в'язкість рідких азоту, кисню, окису вуглецю, аргону, метану та етилену (Л.В. Шубников, Н.С. Руденко)

– В Інституті хімічної технології ВУАН почали розроблятися методи очищення та знезараження води.

– Розпочато дослідження стаціонарно-комплексного характеру на першому в СРСР водоймищі, створеному після затоплення порожистої частини Дніпра.

– В Інституті мікробіології та епідеміології ВУАН розпочато вивчення бактеріальних фагів, що привело до розробки радикальних методів боротьби з низкою захворювань людини та шкідливою дією фагів у промисловості.

– С.О. Лебедев одним із перших почав вивчати проблему стійкості та автоматизації енергетичних систем, створив теорію стійкості синхронних машин, ефективні конструкції регуляторів синхронних генераторів і двигунів.

– Вийшла в світ монографія М.М. Крилова і М.М. Боголюбова «Основні проблеми нелінійної механіки. Теорія і застосування у різних технічних і фізичних науках» [98], в якій розроблено нові методи нелінійної механіки та загальної теорії динамічних систем, створено метод одержання кінетичних рівнянь.

– Започатковано видання довідкових посібників з будівельної механіки: «Формули і таблиці для розрахунку балок...» О.А. Уманського, «Покриття на двошарнірних дерев'яних ар-

ках» М.Т. Кохана і П.Г. Бугайова. У видавництві ВУАН видано довідники: «Розрахунок багатоклінчастих валів» Л.С. Ямпольського; «Розрахунок динамічної міцності багатоопорного вала» С.В. Серенсена, М.Е. Гарфа та Л.С. Ямпольського; «Розрахунок протистих рам при пластичних деформаціях» О.І. Стрельбицької.

– В Інституті зоології ВУАН під керівництвом І.Й. Агола створено відділ загальної біології, в якому проводилися дослідження з генетики мікроорганізмів, експерименти з індукції мутацій ренгевітськими променями у дрозофіли та ін.

– Вийшла книга Л.М. Делоне «Спадковість та мінливість сільськогосподарських рослин».

Описано основні закони і поняття спадковості, наведено приклади модифікаційної мінливості, показано значення генетичної теорії для практики виведення й розмноження сортів сільськогосподарських рослин [99].

– Н.Д. Моргуліс незалежно від А. Ансельма та Р. Гьорні розробив квантово-механічну теорію поверхневої іонізації.

– Л.Д. Ландау та Є.М. Ліфшиць побудували теорію утворення електронно-позитронних пар при зіткненні швидких заряджених частинок.

– Л.В. Шубников і Ю.М. Рябінін, вивчивши залежність магнітної індукції надпровідного свинцю від магнітного поля, показали, що в надпровідному стані магнітна індукція металу дорівнює нулю, тим самим дали прямий доказ ідеального діамagnetизму надпровідників

– Розпочато видання «Геологічного журналу».

– В.І. Данилов довів, що при плавленні металів і сплавів зберігається їх координаційне число.

– Г.Ф. Проскура заклав основи сучасної теорії осьових компресорів та насосів і створив гідродинамічну трубу для дослідження гідродинамічних ґраток профілів.

– М.Д. Стражеско висунув гіпотезу стрептококової етіології ревматизму.

– Вийшла в світ праця С.В. Серенсена «Основи технічної теорії пружності» [100].

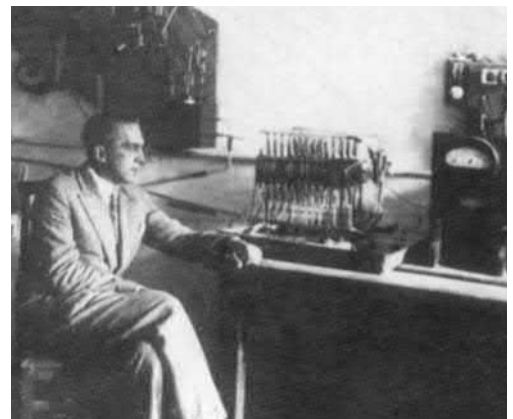
У монографії розроблено питання міцності, напружено-деформованого стану та втоми матеріалів і конструкцій при статичному навантаженні, перш за все в галузі літакобудування. Запропоновано градієнтну гіпотезу подібності втомного пошкодження в зонах неоднорідного напруженого стану та методи дослідження розподілу в зоні концентрації напружень у колінчастих валах.

– Започатковано використання стабільних ізотопів у різних галузях науки і техніки (О.І. Бродський) [101].

– О.І. Бродський одержав (27 серпня) важку воду.

– Вийшла друком праця В.І. Лучицького і П.І. Лебедева «Петрографія України» [102].

Розглянуто мінеральний склад, структурні особливості гірських порід на території України, наведено їх класифікацію.

О.І. Бродський за установкою, на якій вперше в Європі одержано важку воду

— Розпочато видання «Українського біохімічного журналу» (у 1926—33 — «Наукові записки» Українського біохімічного інституту).

— Розпочато видання «Мікробіологічного журналу».

1934—35 — Виміряно в'язкість рідкого азоту, кисню, окису вуглецю, аргону, метану, етилену (Л.В. Шубников, А.К. Кікоїн; УФТІ).

— М.П. Кравчук запропонував метод побудови систем перестановочних матриць.

— Створено теорію розсіяння світла світлом і розсіяння фотонів ядрами (Л.Д. Ландау, О.І. Ахієзер, І.Я. Померанчук; УФТІ) [39].

— К.Д. Синельников, А.К. Вальтер і В.П. Петухов спробували прискорити важкі іони, розуміючи їх значну ефективність у ядерних перетвореннях.

— В Києві відбулися III (1934) і IV (1935) Всесоюзні конференції з напівпровідників, в організації і проведенні яких активну участь брав Інститут фізики АН УСРР.

1934—36 — С.В. Серенсен розробив основи статистичної теорії руйнування матеріалів від втоми та експериментальні й розрахункові методи до-

слідження напружено-деформованого стану й міцності елементів конструкцій при статичному навантаженні, методи оцінки несучої здатності деталей машин при повторно-змінних навантаженнях, прийоми експериментального дослідження втоми матеріалів і конструкцій з урахуванням конструктивно-технологічних властивостей матеріалів і несучої здатності елементів машин.

1934—37 — М.М. Боголюбовим спільно з М.М. Криловим розроблено асимптотичну теорію нелінійних коливань [103].

— В.І. Данилов і І.В. Радченко при вивченні розсіяння рентгенівських променів рідкими свинцем, оловом, вісмутом та їхніми сплавами показали, що різним рідким металам властива різна упаковка їх атомів, причому характер її близький до упаковки цих атомів у кристалах, тобто при плавленні металів і сплавів розташування атомів один відносно одного не стає довільним, а зберігає взаємну координацію, характерну для твердого стану (збереження координаційного числа).

1934—37 — Л.В. Шубников, Ю.М. Рябінін, Г.Д. Шепелев і В.Г. Хоткевич установили основні особливості поведінки однорідних надпровідних сплавів у магнітному полі.

1935

1 січня — В УФТІ розпочалося сдача теоретичного мінімуму, розробленого Л.Д.Ландау. Ще в 1933 він почав створювати програми того мінімуму знань з теоретичної фізики і з низки розділів математики, опанування якими є обов'язковим для молодих фізиків-теоретиків (теормінімум Ландау). Першими теормінімум сдали його учні в УФТІ — О.С.Компанєєц, Є.М. Ліфшиць, О.І. Ахієзер, І.Я. Померанчук, Л.Тісса [104].

1935 (січень) — Інститут біохімії ВУАН організував конференцію з біохімічних питань в харчовій промисловості.

23 березня — Протокольною постановою Політбюро ЦК КП(б)У ВУАН дозволено скликати сесії ВУАН та проводити зміни в складі Президії.

1935 (березень) — УФТІ доручено перші розробки з воєнної тематики (створення потужних генераторів коротких хвиль, робота над авіаційними двигунами на рідинно-водневому паливі тощо) [66].

– Інститут хімічної технології ВУАН провів конференцію з проблеми комплексного використання місцевих видів палива (торфу та бурого вугілля).

28 квітня – Президія ВУАН затвердила розподіл обов'язків між її новообраними членами. Загальне керівництво ВУАН покладалося на Президента ВУАН, віце-президент на період відсутності Президента мав виконувати його обов'язки. До обов'язків Віце-президента входило керівництво Радою по вивченню виробничих сил України; неодмінний секретар ВУАН (І.Й. Агол, з 1935 – О.В. Палладін) видав науковою частиною Академії, від імені ВУАН вів листування з наукових питань з усіма установами, організаціями та особами як на території СРСР, так і за кордоном, без його візи не могло бути випущено жодне академічне видання, він керував роботою Видавництва і був відповідальним редактором загальних видань ВУАН, здійснював керівництво адміністративно-господарською та фінансовою частиною ВУАН; член Президії О.В. Палладін видав планово-організаційними питаннями Академії та керував роботою по добору і підготовки кадрів; обов'язки члена Президії О.В. Фоміна не було визначено через його хворобу. У такому складі Президія працювала до березня 1939.

5 травня – Прийнято постанову Президії ВУАН про скасування Редакційно-видавничої ради Академії.

1935 (травень) – Відбулася Конференція з проблеми твердих випрямлячів та фотоелементів, організована Інститутом фізики ВУАН. В ній взяли участь представники 32 установ, зокрема ленінградських і московських інститутів. Роботі конференції присвячено два випуски «Українських фізичних записок».

1–2 червня – Прийнято постанову ЦК

КП(б)У «Про скликання конференції молодих учених України», згідно з якою, у вересні 1935 мала відбутися конференція з секціями біологічних, фізичних, хімічних наук, історико-літературного і філософського циклів.

4 червня – Прийнято постанову Президії ВУАН з підготовки наукових кадрів.

16 червня – В Києві з ініціативи ВУАН, Наркомату освіти УСРР, Союзу радянських письменників України та Всеукраїнського товариства культурного зв'язку з закордоном в конференц-залі ВУАН відбулося засідання з нагоди 50-річчя від дня смерті французького письменника В. Гюго.

23 червня – Рішенням Політбюро ЦК КП(б)У до Інституту Т.Г. Шевченка передано документи про Т.Г. Шевченка, знайдені старателями тресту «Міасзолото» (Урал) неподалеку від Орська.

27 червня – Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило рішення просити ЦК ВКП(б) дати дозвіл на закордонне наукове відрадженьня М.М. Крилову та М.М. Боголюбову, а також дозволити президенту ВУАН О.О. Богомольцю та його дружині виїхати до Італії на конференцію з питань переливання крові, що мала відбутися у вересні 1935 у Римі.

1935 (червень) – У Дніпропетровську Інститут фізичної хімії провів конференцію з питань властивостей розчинів. На конференції були присутні понад 150 делегатів з різних міст СРСР і 4 делегати з-за кордону. Заслухано доповіді з питань: будова, електричні та оптичні властивості розчинів; сольватація, розчинність та об'ємні властивості розчинів; кінетика в розчинах.

2 липня – Постановою Президії ВУАН створено Управління справами, 21–22 березня 1952 затверджено положення про Управління, 29 грудня 1934 введено посаду керуючого справами ВУАН,

4 червня 1935 організовано керування справами

22 вересня — Прийнято постанову РНК УСРР про організацію Ботанічного саду Інституту ботаніки ВУАН, генеральний план будівництва якого розроблено Інститутом раніше. Під територію саду виділялося 117 гектарів площі на правому березі Дніпра. Під час війни територія Ботанічного саду і зібрана колекція рослин (близько двох тис. видів і форм) були зруйновані. Постановою РНК УРСР від 22 березня 1944 відновлено діяльність саду як самостійної установи — Ботанічного саду АН УРСР, директором якого в 1944—58 був **М.М. Гришко**.

Головні завдання: проведення науково-дослідних робіт з вивчення світових колекцій дикорослих і культурних трав'янистих і деревних рослин з метою використання їх у різних галузях народного господарства України, широка пропаганда ботанічних знань серед населення. За Постановою Президії АН УРСР від 7 грудня 1967 Ботсад отримав статус Центрального ботанічного саду АН УРСР, у 1991 йому присвоєно ім'я першого директора М.М. Гришка (нині — Національний ботанічний сад України ім. М.М. Гришка) [23].

1935 (листопад) — Інститут зоології та біології ВУАН організував першу в УРСР фауністичну конференцію, в якій взяли участь 105 зоологів-фауністів. Конференція розглянула план видання «Фауни УСРР».

11 грудня — Вийшла постанова Політбюро ЦК КП(б)У про необхідність перегляду Статуту ВУАН.

1935 — Стала до ладу Дослідна станція глибокого охолодження УФТІ — прообраз дослідних заводів і інженерних центрів при інститутах науково-технічного профілю.

— У Києві проведено першу в СРСР математичну олімпіаду школярів. Натхненником та ініціатором її проведення був М.П. Кравчук, який виступив перед

вчителями з доповіддю «Про завдання й методи математичних наук».

— При Інституті будівельної механіки ВУАН створено бібліотеку, фонд якої нараховував понад 5000 примірників науково-технічної літератури.

— О.А. Уманський провів розрахунки довгих і багатопрогінних пружноопертих балок, що знайшло відображення в його монографіях — «Про розрахунок багатопрогінних пружноопертих балок за методом початкових параметрів» та «До розрахунку довгих і багатопрогінних балок на пружній основі».

— Інститут зоології АН УРСР розпочав випуск «Збірника праць з генетики».

— Є.Я. Ремез запропонував алгоритми побудови поліномів найкращого чебишовського наближення довільної неперервної функції, що дозволило розробити його загальні обчислювальні методи (Інститут математики ВУАН).

— Л.Д. Ландау та Є.М. Ліфшиць розвинули термодинамічну теорію доменної структури феромагнетиків і теорію дисперсії магнітної проникності феромагнетиків у змінному магнітному полі, встановили рівняння руху магнітного моменту домена в змінному полі (рівняння Ландау—Ліфшиця), побудували теорію феромагнітного резонансу. Цим започатковано фізику феромагнетиків (УФТІ).

— Л.В. Шубников і Ю.М. Рябінін відкрили існування в надпровідних сплавах двох критичних магнітних полів. Стан сплавів в інтервалі між ними називається «фазою Шубникова» (поряд з терміном «змішаний стан»). Це також було відкриттям надпровідників II роду.

— Л.В. Шубников, О.М. Трапезнікова, Г.А. Мілютин і С.С. Шалит відкрили антиферомагнітний фазовий перехід (антиферомагнетизм), що відіграло значну

роль у фізиці магнетизму і фазових переходів, остаточно довели 1937. Виявлений також 1938 А. Бізеттом, передбачений 1932 Л. Неелем і 1933 Л.Д. Ландау.

– О.Г. Гольдман розробив теорії ефекту Беккереля та твердих випрямлячів і фотоелементів, зокрема встановили аналогію між процесами в твердотільних фотоелементах і фотогальванічними процесами

– М.П. Барабашов і М.Г. Пономарьов сконструювали перший вітчизняний спектроскоп (Харківська астрономічна обсерваторія).

– М.В. Корноухов розпочав дослідження несучої здатності і міцності металевих конструкцій.

– О.П. Чекмарьов розробив теорію і методи точної прокатки металів.

– В.С. Горський виявив ефекти висхідної дифузії та дифузійної післядії, на основі яких пізніше побудував теорію ефекту сегрегації твердих розчинів (УФТІ).

– Р.І. Гарбер вивчив сховану енергію пластичної деформації й залишкові мікронапруги (УФТІ).

– В.І. Данилов і В.Е. Неймарк показали, що поблизу точки кристалізації рідка ртуть має структуру, яка відрізняється від щільної упаковки, і взаємне розташування атомів наближається до стану, спостережуваному в твердій фазі [2].

– Вийшла монографія В.І. Данилова «Розсіяння рентгенівських променів у рідинах» (1935), яка стала настільною книгою дослідників у галузі рентгенографії рідин [1].

У монографії показано, що одноатомні рі-

дини можуть мати різну структуру, відмінну від щільної упаковки, а характер металів у рідкому стані близький до упаковки цих атомів у кристалах, тобто при плавленні металів і сплавів взаємне розташування атомів не є довільним, а зберігає взаємну координацію, характерну для твердого стану (збереження координаційного числа). Досліджено фізику зародження центрів кристалізації і вплив на ці процеси різних факторів, зокрема нерозчинних домішок. Відкрито явища активації та дезактивації домішок і показано, що ці процеси визначають кінетику кристалізації та формування литої структури, сформульовано критерії спонтанної кристалізації. Ці результати дозволили спростувати результати модельних дослідів П. Дебая та Х. Менке (1931) на користь уявлення про структуру рідких металів і одноатомних рідин в цілому, як про структуру щільно упакованих куль.

– Видано працю Є.І. Бордзиловського «Дикорослі лікарські рослини флори УРСР, їх описання, збирання і сушіння» [108].

– Видано монографію В.Ю. Чаговця «До питання про природу подразнюючої дії електричного струму на живі тканини» [109].

– Вийшла в світ монографія Є.С. Шабліовського «Шевченко і російська революційна демократія» [110].

1935–37 – Л.Д. Ландау розвинув термодинамічну теорію фазових переходів другого роду (УФТІ) [54].

1935–37 – М.М. Боголюбов і М.М. Крилов одержали перші результати з функціонального аналізу в Україні, що стосувалися доведення існування інваріантних мір у динамічних систем. Відіграли значну роль в розвитку загальної теорії динамічних систем і формуванні нових геометричних підходів до розв'язання певних типів задач.

1936

3 січня – На базі Дніпровської біологічної станції і Сектору біології водних тварин Інституту біології АН УРСР

постановою Президії АН УРСР створено Гідробіологічну станцію (директор – Д.О. Белінг). Діяльність Станції спря-

мовувалася на дослідження біологічних особливостей заплавних водоймищ, пошук раціонального використання тваринних і рослинних ресурсів. Увійшла до складу Гідробіологічного інституту АН УРСР, створеного 23 травня 1940 за постановою РНК УРСР.

20–26 січня – Прийнято постанову Президії АН УРСР про включення в систему Академії наук Полтавської гравіметричної обсерваторії, вивівши її зі складу Української головної палати мір та ваги.

1–4 лютого – В Києві відбулася Конференція з алергії, скликана Інститутом клінічної фізіології АН УРСР та Інститутом експериментальної медицини Наркомату охорони здоров'я УРСР. На конференції виступили: президент АН УРСР О.О. Богомолець з доповіддю «Сто питань з проблеми алергії в сучасній патології і клініці»; М.Д. Стражеско – «Місце і значення алергії у клініці»; М.Ф. Мельников-Разведенков і А.З. Цейтлін – «Патоморфологія алергічних процесів».

21 лютого – Раднарком УРСР затвердив новий Статут Академії, що зафіксував усі важливі зміни в її структурі та організації роботи. ВУАН було перейменовано на Академію наук УРСР. У статуті зазначалося, що Академія наук – «вища наукова установа УРСР, що об'єднує найвидатніших учених країни. Академія наук підлягає безпосередньо Раді Народних Комісарів УРСР, якій вона щороку подає звіт про свою діяльність» [113].

За новим статутом Академія знов поділялася на три Відділи: суспільних наук; математичних і природничих наук, технічних наук. Отже, технічні науки набули такої ваги, що потребували виділення в окремий Відділ. Нововведенням був поділ Відділів на групи, відповідно до наукових спеціальностей, до складу яких входили академіки та члени-кореспонденти з даної спеціальності, директори академічних установ, представники інших

установ та наукові співробітники. Групи мали повну президію – голову, заступника та вченого секретаря. Всі голови груп Відділу входили до ради Відділу, на чолі якої стояв академік-секретар. Статут зафіксував, що основними органами науково-дослідної роботи Академії віднині стають її науково-дослідні інститути, яким надавалася цілковита оперативна і господарська самостійність, вони підпорядковувалися безпосередньо Президії Академії наук. Вищим органом Академії знов оголошено Загальні збори, а Раду Академії ліквідовано. Склад Президії, що мав усі повноваження по керівництву Академією у перервах між Загальними зборами, розширено до 9 осіб. Статут детально зафіксував процедуру виборів до Академії. Відділи висувують кандидатів на дійсних членів та членів-кореспондентів, але обирати мають право тільки членів-кореспондентів. Загальні збори затверджують кандидатури членів-кореспондентів, а академіків обирають. Про вакансії дійсних членів та членів-кореспондентів Академія наук повинна повідомляти в «Известиях ЦИК СССР» та «Вістях ЦВК УРСР». Протягом двох місяців з дня публікації наукові установи, громадські організації та окремі особи мають право назвати імена кандидатів. Після попереднього обговорення висунутих кандидатур у групах відповідний Відділ розглядає їх та проводить балотування (не менше 2/3 голосів). На найближчому засіданні сесії Загальних зборів АН УРСР проводиться обрання академіків звичайною більшістю голосів та затвердження членів-кореспондентів, вже обраних у Відділах [114].

28 лютого – Політбюро ЦК КП(б)У дозволило скликати сесію АН УРСР з нагоди 75-річчя від дня смерті Т.Г. Шевченка.

26 березня – В Києві відкрилася Перша конференція молодих учених України.

В її роботі взяло участь 400 молодих науковців, членів Академії наук, професорів багатьох навчальних закладів, представників АН СРСР і БСРР та Всесоюзної сільськогосподарської академії. Конференція працювала п'ять днів, з яких два дні було присвячено пленарним засіданням, три – роботі секцій. З 950 наукових доповідей і тез, що надійшли до Оргкомітету конференції, було відібрано і прочитано 165, зокрема 25 – на медичній, 25 – біологічній, 16 – геолого-географічній, 17 – на технічній секціях. Керували секціями відомі вчені: медичною – О.О. Бого-

молець, біологічною – О.В. Палладін, геолого-географічною – М.Г. Світальський, математичною – Д.О. Граве, фізичною – О.Г. Гольдман, хімічною – В.О. Плотников, літературною – П.Г. Тичина, соціально-економічною – О.П. Дзеніс, сільськогосподарською – Б.М. Рождественський, технічною – С.В. Серенсен. Наприкінці заслухано доповіді керівників секцій про підсумки секційної роботи [115].

13 квітня – Вийшла постанова Ради Народних Комісарів УРСР про асигнування коштів Академії наук УРСР на археологічні дослідження.

15 квітня – На виконання положень Статуту АН УРСР Президія АН УРСР затвердила орієнтовний розподіл інститутів по Відділах, 27 червня прийнято протокольну постанову Президії АН УРСР про розподіл установ Відділів на групи.

4 травня – Прийнято рішення Політбюро ЦК КП(б)У про виділення коштів для АН УРСР на геолого-розвідувальні роботи.

7 травня – Замість ліквідованого Інституту єврейської пролетарської культури ВУАН створено Кабінет з вивчення єврейської радянської культури в складі лінгвістичної секції та музичного фольклору (директор – **Е.Г. Співак**). Значна частина наукових співробітників, в т.ч. її керівники, ліквідованої установи була заарештована і перебувала під слідством. У 1940 організовано літературну секцію. У штаті Кабінету налічувалося 11 співробітників. У 1936–40 провів значну роботу зі збирання рідкісних видань і фольклорних матеріалів. Його бібліотека поповнилася працями класиків єврейської літератури та мови і нараховувала близько 20 тис. книг з іудаїки, гебраїстики та германістики різними мовами. У фондах Кабінету було зосереджено фотокопії та негативи пам'яток єврейської літератури XVI–XIX ст.

У роки війни Кабінет у складі Інституту мови та літератури (на правах відділу) разом з Академією було евакуйовано до Уфи. Весною 1944 з поверненням до Києва Кабінет

знов почав діяти як самостійна структура. Проте 1948, коли розгорнулася боротьба проти «безродних космополітів», на адресу Кабінету висловлювалися «критичні зауваження». Той факт, що працівники Кабінету виконували праці на ідиш, оцінювався як вияв єврейського націоналізму. На початку 1949 майже всіх співробітників на чолі з директором було заарештовано, і Кабінет припинив своє існування [22].

10–15 травня – В Києві відбулася наукова конференція з питань дослідження родовищ корисних копалин УРСР та з питань геології УРСР, організована Інститутом геології ВУАН спільно з Радою по вивченню продуктивних сил УРСР.

19 червня – Секретаріат ЦК КП(б)У зобов'язав партгрупу АН УРСР переглянути рішення про присудження вчених ступенів без захисту дисертацій. З цього часу вчені ступені присуджувалися тільки після захисту дисертацій.

25 липня – Постановою Президії АН УРСР на базі кафедр і комісій АН УРСР та Інституту історії України ВУАМЛІН створено Інститут історії України АН УРСР.

Основні напрями діяльності Інституту в передвоєнні роки були: дослідження проблем історії України часів середньовіччя та нового часу, підготовка підручників з історії України для вищих навчальних закладів, середньої школи та громадськості республіки. Першим директором Інституту був А.Х. Сараджев, у 1936–41 Інститут очолював С.М. Белоусов. В структурі Інституту було три відділи: історії феодалізму, історії капіталізму та історії радянського періоду. Працювало в ньому 16 науковців, у 1938 їх чисельність подвоїлася. Постановою Президії АН УРСР від 6 вересня 1952 Інститут перейменовано на Інститут історії АН УРСР, в листопаді 1990 – на Інститут історії України АН УРСР [117].

– Постановою Президії АН УРСР на базі Науково-дослідного інституту Тараса Шевченка НКО УРСР та Літературної комісії ВУАМЛІН створено Інститут української літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР (з 1952 – Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР).

– Постановою Президії АН УРСР на базі Етнографічної комісії і Кабінету музики етнографії АН УРСР створено Інститут українського фольклору АН УРСР. Постановою Президії АН УРСР від 8 серпня 1938 його перейменовано на Інститут етнографії та фольклору АН УРСР (з 1941 – Інститут народної творчості і мистецтв АН УРСР, з 1944 – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, з 1994 – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України). Основна діяльність Інституту в довоєнні роки полягала у збиранні, обробці, зберіганні та вивченні творів усної і пісенної народної творчості. Директорами інституту були Ю.М. Соколов (1939–41), М.О. Грінченко (1941–42) [118].

– Постановою Президії АН УРСР на базі Інституту економіки ВУАМЛІН та Інституту сільськогосподарської економіки Народного комісаріату землеробства УРСР створено Аграрно-економічний інститут АН УРСР. Рішенням Президії АН УРСР від 13 грудня 1936 Інститут перейменовано на Інститут економіки АН УРСР, 1937 до нього приєднано Інститут демографії і санітарної статистики АН УРСР. Інститут займався науковим узагальненням досягнень в галузі державного будівництва і розвитку народного господарства України, розширенням і поглибленням економічних досліджень з теоретичних та прикладних проблем. У довоєнний період директорами Інституту були: О.М. Асаткін

(1937), В.П. Теплицький (1937–38), В.В. Рудницький (1938–41) [119].

1936 (жовтень) – Інститут мікробіології АН УРСР провів конференцію з бактеріофагії і мінливості мікробів.

– Інститут електрозварювання АН УРСР провів конференцію з проблеми автоматичного зварювання.

15–19 листопада – В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР та Інститутом експериментальної біології і патології Наркомату охорони здоров'я УРСР проведено Конференцію з медичної біології.

21–23 грудня – В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР проведено конференцію з недостатності кровообігу.

1936–38 – В Україні на тлі розкручування засобами масової інформації істерії щодо шкідництва, шпигунства та терористичної діяльності «ворогів народу» пройшли масові репресії. Під час їх було безпідставно звинувачено та заарештовано кілька тисяч учених, серед них 19 дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР, 14 керівників наукових закладів. Чимало заарештованих (А.Ю. Кримський, В.П. Затонський, Л.В. Шубников, М.П. Кравчук та ін.) потім були розстріляні, або закінчили життя у засланні, у в'язницях і таборах, і тільки деякі фізично вижили і повернулися до роботи – академіки О.Г. Гольдман, М.В. Птуха, Л.М. Яснопольський, член-кореспондент Є.С. Шаблювський. Це був справжній геноцид інтелекту української нації, остаточний баланс якого ще не підбито. Причому знищувалися не просто окремі люди, руйнувались цілі установи з їх працівниками. Варто згадати деякі з них:

Українська автокефальна православна церква з усім єпископатом, духовенством та багатьма вірними;

Репресовані й загиблі члени Академії наук

Агол Ізраїль Йосипович (1891—1937) — генетик, акад. ВУАН (1934), неодмінний секретар Президії ВУАН (з 1934). У 1934—36 — зав. відділу Інституту зоології і біології АН УРСР. Наукові праці присвячено генетиці та філософським питанням природознавства. В 1936 заарештований, 10.03.1937 страчений.

Єфремов Сергій Олександрович (1876—1939) — літературознавець, публіцист, акад. ВУАН (1919), віце-президент ВУАН (1921—28). В Академії також з 1921 очолював Комісію по виданню пам'яток нової укр. літератури. Наук. праці присвячено історії укр. літератури та шевченкознавству. В 1929 заарештований, 31.03.1939 помер у тaborі.

Затонський Володимир Петрович (1888—1938) — державний і політичний діяч, хімік, акад. ВУАН (1929). В 1922—24 і 1933—37 — нарком освіти України. В 1937 заарештований, 29.07.1938 страчений.

Кравчук Михайло Пилипович (1892—1942) — математик, акад. ВУАН (1929). В 1923—33 очолював Комісію математичної статистики ВУАН, 1934—38 — зав. відділу Інституту математики АН УРСР. Наук. дослідження стосуються алгебри, математичного аналізу, теорії диференціальних та інтегральних рівнянь. В 1938 заарештований, 9.03.1942 загинув у тaborі.

Кримський Агатангел Юхимович (1871—1942) — орієнталіст, славіст, поет і письменник, акад. (1918), неодмінний секретар ВУАН (1918—28). З 1921 — директор Інституту укр. наукової термінології, голова низки академічних комісій. Наук. праці стосуються семіології, історії ісламу, історії літератури арабів, персів, турків. В 1941 заарештований, в 1942 помер у в'язниці (точна дата смерті невідома).

Опоков Євген Володимирович (1869—1938) — учений-гідролог, акад. ВУАН (1929). З 1926 — директор НДІ водного господарства України. Наук. праці присвячено гідрології, фізичній географії, меліорації, болото- і торфознавству. В 1937 заарештований, 1.09.1938 помер у в'язниці.

Орлов Михайло Хрисанфович (1900—1936) — математик, чл-кор. ВУАН (1934). У 1931—34 — директор Укр. НДІ математики і механіки при Харків. університеті, в 1936 — учений секретар Інституту математики АН УРСР. Наук. праці присвячено розрахунку фігур рівноваги рідкої маси. Загинув 17.10.1936 у період масових репресій.

Рудницький Степан Львович (1877—1937) — географ, чл-кор. ВУАН (1929). З 1929 — зав. кафедри географії ВУАН. Наук. праці в галузі землезнавства, географії України, картографії, географічної термінології. В 1933 заарештований, 3.11.1937 страчений.

Ручко Гнат Омелянович (1886—1938) — мікробіолог, чл-кор. ВУАН (1934). У 1933—37 — директор Інституту мікробіології і епідеміології АН УРСР. Наук. дослідження присвячено вивченню мінливості і бактеріографії мікроорганізмів. В 1937 заарештований, 2.12.1938 страчений.

Світальський Микола Гнатович (1884—1937) — учений-геолог, акад. ВУАН (1930), її віце-президент (1935—37). В 1934—37 — директор Інституту геологічних наук АН УРСР. Наук. праці присвячено вивченню геологічної будови та походження рудних родовищ, петрографії метаморфічних і вивержених порід. В 1937 засуджений, 15.09.1937 страчений.

Семковський Семен Юлійович (1882—1937) — філософ, акад. ВУАН (1929). У 1922—31 — зав. кафедри Укр. інституту марксизму-ленінізму, 1934—36 — Харків. університету, одночасно — голова Комісії філософії ВУАН. Наук. праці стосуються історії філософії і філософських питань природознавства. В 1936 заарештований, 18.03.1937 страчений.

Слабченко Михайло Єлисейович (1882—1952) — історик, акад. ВУАН (1929). Викладав в Інституті народної освіти. Наук. праці стосуються історії права, політичної економії, економічно-соціальної історії України. В 1930 заарештований, помер 27.12.1952 на засланні.

Супруненко Петро Михайлович (1893—1938) — учений-механік, акад. ВУАН (1934). В 1929—33 — директор Кабінету транспортної механіки ВУАН, 1933—37 — Інституту транспортної механіки АН УРСР. Наук. дослідження стосуються механіки рухомого складу залізниць. В 1938 заарештований, 29.09.1938 страчений.

Співак Ель Гершович (1890—1950) — мовознавець, члкор. АН УРСР (1939). З 1936 — директор Кабінету єврейської культури АН УРСР. Наук. праці стосуються загального мовознавства, історії єврейської літературної мови, лексикології, лексикографії, культури мови. Помер в ув'язненні 4.04.1950.

Шміт Федір Іванович (1877—1937) — мистецтвознавець, акад. ВУАН (1921). В 1921—24 — голова Археологічної комісії ВУАН, директор Київ. археологічного інституту, 1924—30 — директор Рос. інституту історії мистецтва в Ленінграді. Наук. праці стосуються історії мистецтва, археології та музейної справи. В 1933 заарештований, 3.12.1937 страчений.

Яворський Матвій Іванович (1885—1937) — історик, акад. ВУАН (1929). В 1924—29 — заст. голови Укрголовнауки Наркомосу України. Наук. праці присвячено історії України, зокрема історії громадських рухів. В 1931 заарештований, 3.11.1937 страчений.

історична школа Грушевського, практично всі його учні та наукові установи, де вони працювали;

історична школа Яворського з заснованим ним Інститутом історії;

філософська школа Юринця;

Український фізико-технічний інститут [39];

Інститут транспортної механіки;

Сільськогосподарська академія;

школа Бойчука в образотворчому мистецтві; новаторський театр «Березіль» з його керівником Л.Курбасом;

майже весь професорський склад вищих навчальних закладів України тощо [58, с. 201–202].

При цьому посади, що звільнялися, починали швидко займатися молодими висуванцями. Нові керівники демонстрували виняткову дисциплінованість і слухняність.

1936 – Н.Д. Моргуліс розпочав вивчення оксидних катодів і одержав тут низку важливих результатів, зокрема висловив ідею про напівпровідникову природу ефективних емітерів, яка одержала в його роботах з учнями, зокрема П.Г. Борзяком, всебічне експериментальне обґрунтування й відіграла вирішальну роль в створенні ефективних емітерів.

– Створену у складі УФТІ Лабораторію ударних напруг (ЛУН) (науковий керівник — **Ф. Ланге**) передано в АН СРСР як лабораторію, призначену для оборонної тематики, 1939 повернуто в УФТІ.

– Є.О. Патон і В.І. Дятлов в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше започаткували науковий розгляд зварювання з точки зору металургійних процесів.

– Колективом співробітників Інституту механіки АН УРСР в механічній лабораторії Київського політехнічного інституту виконано випробування на стійкість й міцність моделей колон головного каркасу Палацу Рад СРСР. Результати досліджень викладено в монографії М.Д. Жудіна «Випробування моделей колон Палацу Рад СРСР».

– Видано монографію А.В.Огієвського «Гідрологія суши (загальна та інженерна)». В 1941 перероблена і перевидана як підручник для гідромеліоративних навчальних закладів.

– Ф.П. Белянкін опублікував монографії «Міцність деревини під впливом повторного навантаження» та «Пластичні деформації й підтримуюча дія при згинанні дерев'яних балок», в яких викладено результати експериментальних досліджень міцності деревини за умов циклічного навантаження.

– М.Д. Жудін опублікував монографію у двох частинах «Пластичні деформації в сталевих конструкціях».

– С.В. Серенсен розробив статистичну теорію руйнування матеріалів від втоми (Інститут будівельної механіки АН УРСР).

– Л.Д. Ландау вивів кінетичне рівняння для плазми у випадку кулонівської взаємодії, яке лягло в основу теорії релаксаційних процесів у плазмі, встановив вигляд інтегралу зіткнень для заряджених частинок (УФТІ) [54].

– Л.Д. Ландау, О.І. Ахієзер і І.Я. Померанчук розв'язали задачу розсіяння світла світлом в ділянці високих частот, коли побудова функції Лагранжа електромагнітного поля неможлива [2].

– Досліджено взаємодію нейтронів з речовиною при низьких температурах (Л.В. Шубников, І.В. Курчатова, О.І. Лейпунський, Л.В. Розенкевич, УФТІ).

– Л.В. Шубников, О.М. Трапезнікова та Г.А. Мілютін виявили аномалії теплоємності (стрибок теплоємності) в SrCl_2 , CoCl_2 та NiCl_2 .

– Виконано першу в СРСР роботу з вивчення властивостей рідкого гелію II (Л.В. Шубников, А.І. Кікоїн)

– М.М. Корноухов детально дослідив стійкість за межами пружності центрально та нецентрально стиснутих

стержнів та арок (Інститут будівельної механіки АН УРСР) [59].

— Видано фундаментальну працю М.М. Боголюбова і М.М. Крилова «Загальна теорія міри в нелінійній механіці» (Кафедра математичної фізики АН УРСР) [123].

— Вийшов перший том дванадцяти-томної монографії «Флора УРСР» (останній видано 1965) (Інститут ботаніки АН УРСР) [124].

— Видано «Визначник листяних мохів України» Д.К. Зерова (Інститут ботаніки АН УРСР) [125].

— Складено «Основний фонд корисних копалин УРСР» (Рада по вивченню продуктивних сил України).

— Видавництво Академії наук УРСР видало останній, 10-й том, «Історії України-Руси» М.С. Грушевського (тт. 1–10, Львів — Київ). В 1991–98 перевидана видавництвом «Наукова думка».

— Видано бібліографічний покажчик «Демографічні переписи. Теорія, методологія, організація».

— Л.В. Шубников і Б.Г. Лазарев відкрили ядерний парамагнетизм твердого водню і виміряли за магнітною сприйнятливістю магнітний момент протона (УФТІ).

1936–38 — Л.В. Шубников і В.Г. Хоткевич вивчили явище руйнування надпровідності чистих металів і сплавів при одночасному впливі струму, що протікає, і зовнішнього магнітного поля, виявили особливості цього руйнування

1936–41 — Ю.Д. Соколов, досліджуючи проблему особливих траєкторій системи вільних матеріальних точок, одержав фундаментальні результати, які в значній мірі узагальнили класичну проблему *n* тіл (Інститут математики АН УРСР).

1936–41 — І.М. Рапопорт одержав розв'язок оберненої задачі варіаційного числення.

1937

15 червня — Прийнято протокольну постанову Політбюро ЦК КП(б)У про скликання чергової сесії АН УРСР.

27 червня — Указом Президії Верховної Ради СРСР за керівництво організацією дрейфуючої станції «Північний полюс-1» О.Ю. Шмідту присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

17 липня — Рішенням Президії АН УРСР Інститут водного господарства АН УРСР перейменовано на Інститут гідрології і гідрогеології АН УРСР.

29 липня — Прийнято постанову Ради Народних Комісарів УРСР про асигнування коштів АН УРСР на проведення Міжнародного геологічного конгресу.

1937 (липень) — В Україні почалася кампанія великого терору, нищівного удару нанесено по ЦК ЛКСМУ, керівників якого було оголошено воро-

гами народу. Він ще посилювався після прибуття до Києва у серпні 1937 комісії з Москви у складі В.М. Молотова, М.С. Хрущова та М.Єжова, яких супроводжували потужні сили НКВС.

Протягом року в Україні заарештовано всіх членів Політбюро, Оргбюро та Секретаріату ЦК КП(б)У, за винятком одного Г.І. Петровського. Зі 102 членів українського ЦК, обраних на XIII з'їзді КП(б)У, живими залишилися тільки троє. Заарештовано було всіх 17 членів українського уряду, всіх секретарів обкомів України, причому новопризначених. Терор пройшов по всіх республіканських установах, місцевим радам, промисловим підприємствам. Нанесено жорсткого удару Академії наук. Потяглася нескінченна низка арештів та заслань: В.П. Затонський, С.Ю. Семковський, М.П. Кравчук, М.Г. Свігальський, П.М. Супруненко та багато інших. Руйнувалися долі, нищилися інститути, переривався розвиток перспективних напрямів науки. З іншого боку, зросло бюджетне фінансування Академії, збільшився обсяг публікацій, розвивалися творчі зв'язки з інститутами Академії наук СРСР та Білорусії [22].

5 серпня – Заарештовано керівника Лабораторії низьких температур УФТІ Л.В. Шубнікова ніби як учасника контрреволюційно-троцькистсько-шкідницької організації в УФТІ. 10 листопада 1937 розстріляний. Тоді ж, в листопаді, заарештовано і розстріляно відомих фізиків, співробітників УФТІ, Л.В. Розенкевича та В.С. Горського [39].

Шубников Лев Васильович (1901–1937) – видатний фізик–експериментатор, один із засновників радянської фізики і техніки низьких температур і першої низькотемпературної школи. По закінченні Ленінградського політехнічного інституту (1926) перебував у науковому відродженні у Лейденському університеті, де опанував

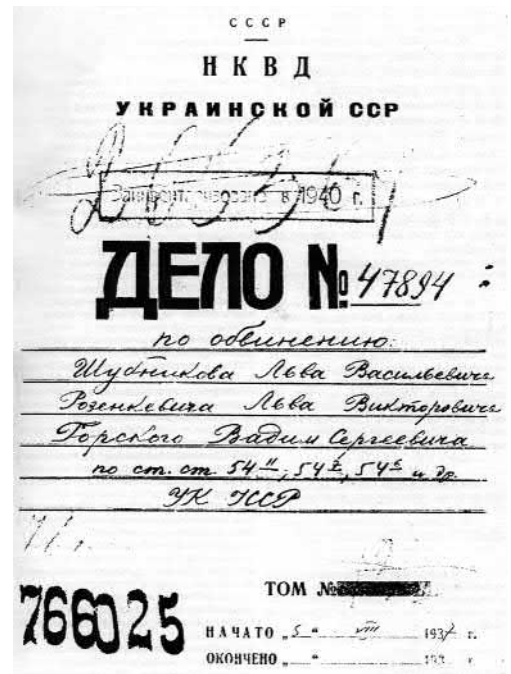
Л.В. Шубников

техніку роботи з низькими температурами. В 1931–37 – керівник криогенної лабораторії УФТІ та 1935–37 – завідувач кафедри Харківського університету. Дослідження стосуються фізики твердого тіла, фізики низьких температур, надпровідності, магнетизму. В 1931 одержав рідкий водень, 1932 – рідкий гелій, провів перші в СРСР роботи по вивченню фізичних властивостей зріджених газів. Перевіdkрив 1934 ефект Мейсснера, встановив (1934–1937) основні особливості поведінки надпровідних сплавів у магнітному полі, відкрив існування в них двох критичних магнітних полів і фази Шубнікова (виявлення надпровідників II роду), спостерігав 1935 антиферромагнетизм, виміряв 1936 ядерний магнітний момент твердого водню (з Б.Г. Лазаревим).

3 жовтня – Постановою Президії АН УРСР знято з посади директора Кабінету по вивченню єврейської радянської літератури, мови і фольклору Й.П. Львова.

10 жовтня – Постановою Президії АН УРСР знято з посади директора Бібліотеки АН УРСР З.М. Ільницьку.

15 жовтня – Заарештовано за сфабрико-

ваними звинуваченнями у контрреволюційних монархічних настроях та шпигунській діяльності на користь Німеччини та Польщі директора Українського науково-дослідного інституту водного господарства АН УРСР Є.В. Оппокова, Помер у в'язниці 1.09.1938р., реабілітований по-смертно [131].

25–27 грудня – В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР, Інститутом експериментальної біології і патології та Інститутом експериментальної медицини Наркомату охорони здоров'я УРСР проведено Конференцію з проблеми шоку.

1937 – Г.Ф. Проскура очолив Харківську реактивну групу, організовану 1934 на громадських засадах для вивчення питань, пов'язаних з розробкою ракет на твердому паливі, та пропаганди ідей реактивного руху. Протягом 1937–40 створено вертикальний пусковий пристрій, випробувальний стенд для перевірки реактивної тяги, пристрій для

виготовлення порохових шашок. 19 вересня 1940 здійснено успішний пуск порохової ракети власного виробництва.

— Основні роботи, проведені в Україні у 20—30 роки в галузі морської геології, узагальнено О.Архангельським та М.Страховим у монографії «Геологічна будова та історія розвитку Чорного моря», яка містила великий масив даних з літології, біостратиграфії, історії розвитку Чорного моря у четвертинний період.

— О.І. Бродський із співробітниками Інституту фізичної хімії АН УРСР вперше в СРСР одержав концентрати важкого ізотопу кисню.

— В.І. Данилов і І.В. Радченко виявили, що дифракційна картина рідких евтектичних сплавів Bi—Pb, Pb—Sn і Zn—Sn є суперпозицією дифракційних картин чистих компонентів з урахуванням співвідношення їх концентрацій, і припустили, що в рідких евтектичних сплавах поблизу точки плавлення є мікроділянки з структурою чистих компонентів, які дозволяють провести аналогію між структурами рідких і твердих евтектичних сплавів.

— Карадазька біологічна станція перейшла у підпорядкування АН УРСР (з 1963 — Карадазьке відділення Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського АН УРСР, з 1988 — Карадазький філіал Інституту біології південних морів ім. О.О. Ковалевського АН УРСР, з 7 — Карадазький природний заповідник НАН України) [41].

— Л.Д. Ландау розробив теорію проміжного стану надпровідників, показавши, що в цьому стані надпровідник складається з послідовних шарів нормальної та надпровідної фаз.

— І.Я. Померанчук та Л.Д. Ландау ви-

конали роботу «Про властивості металів при дуже низьких температурах» [132].

— О.І. Ахієзер і І.Я. Померанчук розвинули якісну теорію розсіяння фотонів полем ядра (УФТІ).

— Д.М. Синцов запровадив у геометрію монжевих рівнянь поняття асимптотичних ліній, ліній кривини першого і другого роду, геодезичних ліній першого і другого роду та вивів їх диференціальні рівняння.

— Вийшла праця С.В. Серенсена «Міцність металу і розрахунок деталей машин» [133].

— Вийшла в світ монографія М.М. Крилова та М.М. Боголюбова «Вступ до нелінійної механіки» [134].

У монографії розглядаються нелінійні коливальні системи, досить близькі до лінійних. Запропоновано методи розкладання за степенями малого параметра для неконсервативних систем, що приводять до наближених розв'язків, які не містять секулярних членів і рівномірно задовольняють дані диференціальні рівняння з точністю до фіксованого степеня малого параметра. Значну увагу приділено дослідженню першого наближення, яке у багатьох випадках дає ту ж якісну картину процесу, що й скільки завгодно високе наближення. Для практичної обчислювальної реалізації асимптотичних методів розроблено метод еквівалентної лінеаризації, який дозволяє за даними задачі одержати рівняння першого наближення для амплітуди і фази, не вдаючись до складання точних рівнянь руху, тобто звести рівняння першого наближення для нелінійної системи до розгляду еквівалентної лінійної системи. В подальшому на цій основі було запропоновано більш широкий принцип узагальненої віртуальної роботи.

— Вийшла в світ стаття «Плоскополяризовані хвилі в загальній теорії відносності» Н. Розена, в якій вперше одержано узагальнення слабкої плоскополяризованої хвилі (Інститут фізики АН УРСР).

— Л.В. Шубников, О.Н. Трапезнікова та Г.А. Мілютін виконали дослідження фазових переходів у твердому метані.

– Л.В. Шубников і С.С. Шалит остаточно довели перехід речовин з парамагнітного стану у новий антиферромагнітний стан. Перші результати було одержано в 1934–36 Л.В. Шубниковим, О.М. Трапезніковою і Г.А. Мілютіним (УФТІ).

– Л.В. Шубников та І.Є. Нахутін експериментально виявили проміжний стан надпровідників у дослідах з вимірювання анізотропії електричного опору надпровідної кулі в магнітному полі. Того ж року Л.В. Шубников і М.Є. Алексєєвський відкрили проміжний стан при руйнуванні надпровідності металів і сплавів електричним полем

– У Харкові було проведено першу Все-союзну нараду з криогеніки, чим підкреслено авторитет у цій галузі Л.В. Шубникова та його учнів і співробітників.

– У ХФТІ став до ладу найбільший у Європі електростатичний прискорювач заряджених частинок на енергію 3,5 МеВ (К.Д. Синельников, А.К. Вальтер та ін.), що експлуатувався до 1956.

– В спеціально організованій під керівництвом Л.А. Кульського Лабораторії хімії і технології води Інституту хімії АН УРСР почали розроблятися методи очищення та знезараження води.

– М.В. Шарлемань опублікував монографію «Зоогеографія УРСР», в якій узагальнив роботи зоологів-фауністів, принципи історичної та екологічної зоогеографії, приділивши чималу увагу антропогенним факторам. Запропонований ним зоогеографічний поділ території України практично

зберігся до нинішнього часу [136].

– Під керівництвом С.М. Гершензона почалися вивчення генетичних процесів у природних популяціях тварин, того ж року встановлено мутагенну дію ДНК [137].

– В Одесі відбувся II Український з'їзд фізіологів, біохіміків і фармакологів, організований Інститутом біохімії АН УРСР.

– А.І. Кіпріанов спільно з Г.Т. Пілюгіним відкрив гіпсохромні зміщення.

– В.Г. Бондарчук розробив метод структурно-геоморфологічного аналізу будови земної кори й пошуку соляних структур.

– Видано «Визначник лишайників УРСР» (Інститут ботаніки АН УРСР) [138].

1937–39 – В.О. Беліцер незалежно від американського біохіміка Г. Калькара відкрив та вивчив процес окислювального фосфорилування.

1937 – Видано «Російсько-український словник».

– Вийшов перший номер журналу «Український фольклор» (з 1939 – журнал «Народна творчість»).

1937–41 – Інститутом історії України АН УРСР видано низку праць з циклу «Нариси з історії України». З 17 запланованих випусків світ побачили 7. Одночасно проводилася робота з підготовки збірників «Історія України в документах і матеріалах» (опубліковано два випуски) та «Хронології історії України» (вийшло два випуски).

1938

9 січня – Постановою Політбюро ЦК КП(б)У дозволено створення при інститутах АН УРСР аспірантури.

21 січня – Управління державної безпеки НКВС УРСР одержало з

Москви телеграму, якою санкціонувався арешт директора Інституту фізики АН УРСР О.Г. Гольдмана. Наступного дня його було заарештовано.

Гольдман Олександр Генріхович (1884–1971) – видатний український фізик, акад. ВУАН

О.Г. Гольдман

(1929), голова Відділу ВУАН. Народився у Варшаві, закінчив Лейпцизький (1908) та Київський (1909) університети. В 1921–30 – професор Київського політехнічного інституту та з 1923 – керівник Науково-дослідної кафедри фізики при КПІ, на базі якої 1929 організовано Науково-дослідний інститут фізики, директором якого він був до січня 1938; також у 1929–38 – професор Київського університету. В 1938 репресований і потім засланий, 1944–56 – професор педінститутів у Росії, з 1959 – завідувач лабораторії Інституту фізики АН УРСР. Помер 30.12.1971. Дослідження стосуються фотохімії, фізики діелектриків і напівпровідників, електролюмінесценції, історії фізики. Започаткував експериментальну фізику напівпровідників в Україні, одержавши тут низку фундаментальних результатів, та журнал «Фізичні записки».

– 29 січня не дочекавшись завершення слідства і судового вироку, Президія АН УРСР прийняла постанову про виключення О.Г. Гольдмана з дійсних членів Академії «як заарештованого органами НКВС», 2 липня її одногосно затвердили Загальні збори АН УРСР. Відразу після арешту О.Г. Гольдмана спеціальна комісія АН СРСР розпочала перевірку роботи Інституту фізики АН УРСР. До складу Комісії, очолюваною А.Ф. Йоффе, входили науковці з Москви, Ленінграда, Тбілісі, Баку, зокрема вихідці з України В.П. Линник, Б.М. Вул, М.О. Леонтович. Висновки Комісії (2 червня 1938) не мали нічого спільного з справжнім станом речей в Інституті і були явно сфабриковані з метою виправдати усунення О.Г. Гольдмана з посади директора Інституту і наступну його реорганізацію. В опублікованих у пресі коротких повідомленнях про роботу Комісії зазначалося, що

«загальні підсумки наукової роботи Інституту за 9 років його існування незначні і практичні виходи цих робіт дуже малі», організація груп в Інституті нерациональна, тематика надзвичайно роздроблена, причому більшість тем «не має актуального значення і не приводить до поглиблення фізичного розуміння явищ». Причина всіх цих надуманих звинувачень вбачалася в тому, що «Інститутом фізики керував ворог народу, який розвалював з шкідницькою метою роботу Інституту». Більш абсурдне обвинувачення на адресу О.Г. Гольдмана важко було вигадати, оскільки саме йому фізична наука в Радянській Україні завдячує своєму розвитку, а Інститут фізики – своїм заснуванням [139].

25–27 січня – Інститут біохімії АН УРСР провів конференцію з питань біохімії нервової системи. На ній були вчені з наукових установ СРСР, які вивчають проблеми головного мозку і нервової системи.

28 лютого – Прийнято постанову РНК УРСР про приєднання до Інституту історії матеріальної культури АН УРСР Державного історико-археологічного заповідника «Ольвія» [140].

14 квітня – Президія АН УРСР затвердила положення про інститути АН УРСР та їх вчені ради. Протягом 1938–1941 Президія АН УРСР затвердила склади вчених рад більшості інститутів і установ.

28 квітня – В Москві заарештовано Л.Д. Ландау – завідувача теоретичним відділом Інституту фізичних проблем АН СРСР в зв'язку з справами заарештованих в УФТІ. 28 квітня 1939 звільнено завдяки клопотанню П.Л. Капіци та Н. Бора [39].

8 травня – Постановою Політбюро ЦК КП(б)У затверджено мережу наукових журналів АН УРСР.

16 травня – А.Ейнштейн надіслав листа Сталіну на захист співробітника УФТІ, начальника Станції глибокого охолодження, громадянина Австрії А.С. Вайсберга, заарештованого 1 березня 1937 органами НКВС. 31 грудня 1939 особлива нарада при НКВС СРСР вирішила вислати його з країни як «небажаного іноземця». На Заході А.С. Вайсберг видав книгу спогадів про роботу в УФТІ та свої поневіряння по радянських в'язницях [145].

20 травня – Прийнято постанови ЦК КП(б)У та Президії АН УРСР про реорганізацію Геофізичної обсерваторії АН УРСР: геофізичну групу передано до Інституту геології АН УРСР, а Полтавську гравіметричну обсерваторію виділено в самостійну структуру АН УРСР.

– Постановами ЦК КП(б)У та Президії АН УРСР Інститут історії матеріальної культури АН УРСР реорганізовано в Інститут археології АН УРСР.

21 травня – Прийнято постанову РНК УРСР про передачу Ради по вивченню продуктивних сил України до Інституту економіки АН УРСР.

1938 (травень) – Український науково-дослідний інститут водного господарства АН УРСР реорганізовано в Інститут гідрології АН УРСР. До його складу ввійшли нові відділи – річкового стоку, річної гідраліки та річкової гідротехніки. В 1940 директором Інституту став Г.Й. Сухомел.

4 червня – На засіданні Президії АН УРСР виступив А.Ф. Йоффе, який як голова Комісії з обстеження Інституту фізики АН УРСР виклав її висновки. Головними недоліками в роботі Інституту він назвав ізольованість Інституту від фізичних центрів СРСР, відсутність практичних зв'язків з виробництвом, а також публікацію наукових праць в українському журналі українською мовою за відсутністю пу-

блікацій про результати наукових досягнень у союзних періодичних виданнях. На думку А.Ф. Йоффе, всі талановиті українські фізики (В.Є. Лашкар'єв, В.П. Линник, Д.М. Наследов, П.В. Шаравський, В.М. Тучкевич, А.П. Александров та ін.) усувалися з Києва, де не було створено відповідних умов для їх роботи. Свій виступ А.Ф. Йоффе закінчив пропозиціями про структурні зміни в Інституті, його реорганізацію та зміну директора. Не випадково стенограма доповіді А.Ф. Йоффе знайшла належне місце в матеріалах звинувачення О.Г. Гольдмана. Від імені фізиків країни А.Ф. Йоффе заявив, що Інститут фізики АН УРСР погано виконував свої завдання. Після такої заяви запропонована Президентом АН УРСР О.О. Богомольцем резолюція з формулюванням: «У минулому Інститутом фізики керували зі шкідницькою метою» вже ні в кого не викликала сумніву.

«Доповідь про роботу Інституту фізики та перспективи його дальшого розвитку, зроблену акад. [А.Ф.] Йоффе, – зазначалося в рішенні Президії, – довести до відома голови Раднаркому УРСР та просити Раднарком УРСР допомогти перетворити в життя всі побажання комісії, що сприятиме розвитку фізичної науки на Україні та зв'язку цієї науки з промисловістю. Президія Академії наук виносить ширю подяку Комісії та голові цієї Комісії акад. [А.Ф.] Йоффе за таку серйозну увагу до Інституту фізики АН УРСР, оскільки мова йде не тільки про реконструкцію Інституту фізики [АН] УРСР як відірваної одиниці, а про реконструкцію всієї роботи в галузі фізики на Україні» [142].

2 липня цю постанову Президії АН УРСР було ухвалено Загальними зборами АН УРСР.

15 червня – Ірен і Фредерік Жоліо-Кюрі та Ф. Перрен – видатні французькі фізики звернулися до Генерального прокурора СРСР на захист іноземних учених, співробітників УФТІ Ф. Хоутерманса і А.С. Вайсберга, заарештованих органами НКВС відповідно 1 грудня 1937 та 1 березня 1937. Невдо-

взі звільнений та висланий з СРСР Ф. Хоутерманс, як і А.С. Вайсберг, написав згодом книгу спільно з К. Штепою «Чистка в Росії» [145].

24 червня — Заарештовано директора УФТІ О.І. Лейпунського, якому було «пред'явлено звинувачення в тому, що він є агентом німецької та англійської розвідок, проводив шпигунську та диверсійну роботу». 8 серпня 1938 звільнений через відсутність доказів.

22 липня — Заарештовано І.В. Обреїмова — першого директора УФТІ (1929—32) як «агента німецької та англійської розвідок і учасника протроцькістської організації». Звільнений 21 травня 1941. На його захист виступили академіки С.І. Вавилов, А.Ф. Йоффе, В.Л. Комаров та ін. Перебуваючи у в'язниці, розробив (1941) чутливий вимірювальний метод (Державна премія СРСР, 1946).

В результаті необґрунтованих репресій в УФТІ в 1937—38, коли 7 з 9 наукових його керівників заарештовано, дослідження в ньому практично припинилися, за винятком двох лабораторій — К.Д. Синельникова і А.О. Слуцкіна, пов'язаних з воєнною тематикою. Було зруйновано один з провідних наукових центрів країни — УФТІ [146].

15—16 грудня — Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена обговоренню проекту змін до Статуту АН УРСР і тематичного плану Академії на 1939. З доповіддю про проект змін до Статуту АН УРСР виступив неодмінний секретар АН УРСР О.В. Палладін. Передбачалася ліквідація груп як зайвих проміжних ланок між науково-дослідними інститутами і Відділами Академії, що себе не виправдали; замість трьох існуючих створено чотири Відділи: суспільних наук, біологічних наук, фізико-хімічних і математичних наук, технічних наук; скасування посади неодмінного секретаря АН УРСР і збільшення кількості віце-президентів і членів Президії

АН УРСР. Загальні збори ухвалили прийняти проект змін статуту і доручили Президії внести поправки до Статуту, зроблені під час обговорення, передати проект змін Статуту на затвердження Раднаркому УРСР. З доповідями про тематичний план Академії наук УРСР на 1939 виступили О.В. Палладін, Є.О. Патон і В.В. Рудницький.

17—19 грудня — В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР спільно з Інститутом експериментальної біології і патології та Інститутом експериментальної медицини Наркомату охорони здоров'я УРСР проведено Конференцію з проблеми старіння і профілактики передчасного старіння організму.

20—23 грудня — Інститут біохімії АН УРСР організував конференцію з питань біохімії м'язової діяльності.

1938 — Президія АН УРСР для забезпечення високого рівня роботи інститутів ухвалила організацію при інститутах учених рад. До вченої ради мали входити дійсні члени Академії, провідні спеціалісти даного інституту та інститутів суміжних галузей. Учена рада розглядала плани та завершені роботи, заслуховувала звіти, обговорювала питання про публікації та присудження вчених ступенів, отже, фактично керувала науковою роботою інституту.

— Н.Д. Моргуліс та А.Т. Нагорський виявили різке зростання вторинної емісії з оксидних катодів при підвищенні їх температури

— С.І. Пекар (Інститут фізики АН УРСР) побудував кількісну теорію випрямлячів із запірними шарами.

— В.К. Бернацький і Д.С. Гейхман в Інституті фізики АН УРСР створили сірчано-срібляний фотоелемент з високою інтегральною чутливістю, що зумовило його поширення. Завдяки цим результатам в галузі твердих випрямлячів і фотоелементів.

— М.М. Підоплічко створив перший

в світі визначник грибів – шкідників культурних рослин, яким користувалося не одне покоління мікологів та фітопатологів країни.

– На заводі «Ленінська кузня» в Києві впроваджено перший у СРСР зварний трактор конструкції Інституту електрозварювання АН УРСР, що зварював метал відкритою дугою.

– Для подальшого розвитку методу застосування кисню у виробництві сталі шляхом вдування чистого кисню у розплавлений метал при Інституті хімії АН УРСР створено Сектор металургії під керівництвом М.І. Мозгового.

– Е.М. Натансон розробив метод одержання металічних порошків коллоїдної дисперсності.

– Р.Й. Гарбер відкрив явище пружного двійникування кристалів (УФТІ).

– О.І. Ахієзер побудував теорію поглинання звуку в діелектриках і металах («механізм Ахієзера»).

– Л.В. Шубников і М.Є. Алексеєвський експериментально довели гіпотезу Сільсбі про природу руйнування надпровідності струмом.

– Б.Г. Лазарєв і А.К. Кікоїн встановили існування в гелії II рухливої пристінкової плівки та дослідили її властивості (УФТІ).

– Під керівництвом О.Я. Орлова завершено розробку гравіметричної мапи України.

– М.А. Измайлов запропонував метод тонкошарової хроматографії.

– Сформульовано концепцію багатоцентрових циклічних перехідних станів і проміжних комплексів, яка віді-

грала значну роль у розвитку сучасних уявлень про механізми органічних реакцій (Є.О. Шилов).

– В.П. Зосимович відкрив та описав аутотетраплоїд дикого буряку.

– І.І. Шмальгаузен сформулював теорію стабілізуючого добору [67].

– Опубліковано працю І.І. Шмальгаузена «Організм як ціле в індивідуальному та історичному розвитку». Присвячена проблемі цілісності організму в онто- і філогенезі. Механізми, що визначають співвідношення індивідуального та історичного розвитку, розглядаються з позицій теорії інформації [148].

– В Києві відбувся І з'їзд онкологів УРСР.

– Опубліковано «Трактат з алгебраїчного аналізу» Д.О. Граве в двох томах [].

– Вийшла друком монографія Д.К. Зєрова «Болота УРСР, рослинність і стратиграфія» (Інститут ботаніки АН УРСР). Подано геоморфологічну класифікацію боліт України, характеристику рослинного покриву, стратиграфію торфовищ, проведено районування території України за розміщенням болотних масивів, висвітлено історію виникнення боліт і зміни їх рослинного покриву [149].

– Видано перший том «Визначника прісноводних водоростей України» в 12 томах (останній том вийшов 1993).

1938–41 – Розроблено й побудовано перші в країні дифузійні масляні насоси з швидкістю відкачування від 40 до 1000 л/с, що забезпечувало одержання тиску $4 \cdot 10^{-7}$ мм рт.ст. (К.Д. Синельников, А.К. Вальтер, В.С. Гумєнюк, А.Я. Таранов).

1939

4 лютого – Вийшла постанова Ради Народних Комісарів УРСР про довібори дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР [150].

22 лютого – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені виборам дійсних членів і членів-кореспондентів. Загальні збори поновили в складі дійсних чле-

нів АН УРСР О.І. Лейпунського, заарештованого 28 червня 1938 і звільненого від арешту 8 серпня 1938. Обрано 30 академіків та 60 членів-кореспондентів.

Обрані дійсними членами:

О.І. Білецький (суспільні науки);
О.І. Бродський (математичні і природничі науки);
П.П. Будников (математичні і природничі науки);
Л.А. Булаховський (суспільні науки);
Є.С. Варга (суспільні науки);
Г.М. Висоцький (математичні і природничі науки);
М.М. Гришко (математичні і природничі науки);
М.М. Давиденков (технічні науки);
М.М. Доброхотов (технічні науки);
М.Я. Калинович (суспільні науки);
О.Є. Корнійчук (суспільні науки);
М.І. Кузнєцов (математичні і природничі науки);
Г.В. Курдюмов (математичні і природничі науки);
М.О. Лаврентєв (математичні і природничі науки);
Б.С. Лисін (математичні і природничі науки);
М.В. Луговцов (технічні науки);
Г.І. Маркелов (математичні і природничі науки);
І.К. Мацуревич (математичні і природничі науки);
О.Я. Орлов (математичні і природничі науки);
В.Л. Поспєлов (математичні і природничі науки);
В.М. Свечников (технічні науки);
В.О. Сельський (математичні і природничі науки);
С.В. Серенсен (технічні науки);
Д.М. Синцов (математичні і природничі науки);
Ю.М. Соколов (суспільні науки);
В.П. Філатов (математичні і природничі науки);
О.М. Фролов (технічні науки);
В.М. Хрущов (технічні науки);

В.Ю. Чаговець (математичні і природничі науки);
Б.І. Чернишов (математичні і природничі науки).

Обрані членами-кореспондентами:

М.А. Аганін (математичні і природничі науки);
Д.О. Альперн (математичні і природничі науки);
Ф.П. Белянкін (технічні науки);
Д.І. Блохінцев (математичні і природничі науки);
М.М. Боголюбов (математичні і природничі науки);
Є.І. Бордиловський (математичні і природничі науки);
І.М. Буланкін (математичні і природничі науки);
П.П. Буштєдт (технічні науки);
В.Ю. Васильєв (технічні науки);
А.О. Василенко (технічні науки);
П.М. Василенко (технічні науки);
П.А. Власюк (математичні і природничі науки);
Д.С. Воронцов (математичні і природничі науки);
П.В. Головін (математичні і природничі науки);
Б.М. Горбунов (технічні науки);
Б.Д. Грозін (технічні науки);
В.Г. Дроботько (математичні і природничі науки);
О.А. Дубянський (математичні і природничі науки);
П.Т. Ємельяненко (технічні науки);
Є.В. Зверезомб-Зубовський (математичні і природничі науки);
Д.К. Зеров (математичні і природничі науки);
В.О. Ізбеков (математичні і природничі науки);
П.П. Карпунін (математичні і природничі науки);
А.І. Кіпріанов (математичні і природничі науки);
М.С. Кондратєв (математичні і природничі науки);

М.О. Короткевич (технічні науки);
М.В. Корноухов (технічні науки);
О.К. Котельников (технічні науки);
Л.П. Крамаренко (технічні науки);
М.Г. Крейн (математичні і природничі науки);
П.С. Кучеров (технічні науки);
О.Ю. Лур'є (математичні і природничі науки);
В.М. Майзель (технічні науки);
С.І. Маслов (суспільні науки);
Н.Б. Медведєва (математичні і природничі науки);
Я.С. Модилевський (математичні і природничі науки);
Н.Д. Моргуліс (математичні і природничі науки);
П.М. Попов (суспільні науки);
Є.Я. Ремез (математичні і природничі науки);
Я.В. Ролл (математичні і природничі науки);
Л.Й. Рубенчик (математичні і природничі науки);
М.П. Семененко (математичні і природничі науки);
К.Д. Синельников (математичні і природничі науки);
М.М. Сиротинін (математичні і природничі науки);
Л.М. Славін (суспільні науки);
А.О. Слуцкін (математичні і природничі науки);
О.І. Смирнова-Замкова (математичні і природничі науки);
Ю.Д. Соколов (математичні і природничі науки);
Е.Г. Співак (суспільні науки);
Г.Й. Сухомел (технічні науки);
Є.О. Татаринів (математичні і природничі науки);
К.П. Татомир (технічні науки);
О.Д. Тимофєєвський (математичні і природничі науки);
С.С. Уразовський (математичні і природничі науки);
А.М. Утевський (математичні і природничі науки);

Я.Г. Фейгін (суспільні науки);
Д.Л. Фердман (математичні і природничі науки);
П.О. Хромов (суспільні науки);
І.Я. Штаєрман (математичні і природничі науки);
С.В. Юшков (суспільні науки) [151].

5 березня – Постановою Президії АН УРСР Інститут зоології та біології АН УРСР перейменовано на Інститут зоології АН УРСР.

14 березня – Постановою РНК УРСР в системі АН УРСР створено Раду по вивченню продуктивних сил УРСР як координаційний орган науково-дослідної роботи установ АН УРСР.

19 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР відповідно до оновленого її Статуту. Було ухвалено чотири Відділи АН УРСР: суспільних наук, фізико-хімічних і математичних наук (з 1952 – Відділ фізико-математичних і хімічних наук, з 1954 – Відділ фізико-математичних, хімічних і геологічних наук), біологічних наук і технічних наук. Проведено переобрання Президії АН УРСР. Президентом обрано **О.О. Богомольця**, віце-президентами стали **О.В. Палладін**, **А.О. Сапегін** і **Б.І. Чернишов**. Рішенням Президії АН УРСР затверджено розподіл обов'язків між її членами. Віце-президент **О.В. Палладін** заміщує Президента під час його відсутності, керує фінансовими справами Академії на правах розпорядника кредитів, контролює заміщення керівних наукових посад в Академії і діяльність управління справами Академії; другий віце-президент **А.О. Сапегін** керує справами планування науково-дослідної роботи Академії і діяльністю Планової комісії; віце-президент **Б.І. Чернишов** – видавничою діяльністю Академії наук та очолює її Редакційно-видавничу раду.

19 березня — Рішенням Загальних зборів АН УРСР Гідробіологічну станцію АН УРСР реорганізовано в Інститут гідробіології АН УРСР.

27 квітня — Постановою Президії АН УРСР та Постановою РНК УРСР від 16 листопада 1939 створено Інститут чорної металургії АН УРСР. Діяльність Інституту спрямовувалася на дослідження: проблем вилучення миш'яку з руд Керченського родовища та використання магнезійних шлаків у доменному процесі; статистичної теорії процесів, що відбуваються в доменних печах; впровадження у виробництво офлюсованого агломерату; теплотехніка мартенівських печей, виплавлення і розливання сталі. Першим директором Інституту був М.В. Луговцов (1939—51). Інститут в системі АН УРСР функціонував до 1951, після чого перейшов у відання Міністерства чорної металургії СРСР. З 1992 Інститут знову в системі Академії наук України у Дніпропетровську (нині — Інститут чорної металургії ім. З.І. Некрасова НАН України) [22].

28 травня — 2 червня — В Дніпропетровську відбувся III Український з'їзд фізіологів, біохіміків і фармакологів, організований Інститутом біохімії АН УРСР.

4 червня - Президія АН СРСР підтримала пропозицію Відділення фізико-математичних наук АН СРСР передати Український фізико-технічний інститут з Народного комісаріату важкої промисловості СРСР в АН СРСР і запросила думку АН УРСР з цього питання. На засіданні Президії АН УРСР 13 червня 1939 за участі представників Інституту було вирішено просити передати його та Лабораторію ударних напруг (ЛУН) АН УРСР. Президія АН СРСР погодилася з цим, і 26 червня та 23 липня

відповідні листи про передачу УФТІ та ЛУН в АН УРСР були надіслані Раднаркому СРСР. 25 жовтня Постановою Президії АН УРСР Фізико-технічний інститут у Харкові включено до складу АН УРСР під назвою «Харківський фізико-технічний інститут». Директором Інституту тоді був А.І. Шпетний (1937—44) (нині — Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут»).

1 липня — Постановою Президії АН УРСР на базі сектору органічної хімії Інституту хімії АН УРСР та Інституту хімічної технології АН УРСР створено Інститут органічної хімії та хімічної технології (нині — Інститут органічної хімії НАН України).

Основні напрями роботи: дослідження в галузі хімії магнійорганічних сполук; хімії й технології целюлози; вивчення природних ресурсів України (бавовни, бурого вугілля, торфу, нафти); удосконалення технології виробництва цукру. Першим директором Інституту (1939—41) був **В.П. Яворський**.

15 серпня — Постановою Раднаркому УРСР вперше засновано премію імені Л.В. Писаржевського (повторно постановами Ради Міністрів УРСР від 12 червня 1964 та Президії АН УРСР від 17 липня 1964) за видатні наукові роботи в галузі хімії та хімічної технології.

Писаржевський Лев Володимирович (1874—1938) — видатний український хімік, академік ВУАН (1925), директор Інституту фізичної хімії АН УРСР (1927—38). У 1913—32 — проф. Дніпропетровського гірничого інституту. Наукові праці присвячено каталізу та електронній хімії. Заклав основи сучасної теорії гетерогенного каталізу. Створив наукову школу. Премії імені В.І. Леніна (1930) **Л.В. Писаржевський**

АН УРСР у період Другої світової війни (1939–1945)

1 вересня – Нападом Німеччини на Польщу розпочалася Друга світова війна, розв'язана гітлерівською верхівкою з метою переділу світу. Їй передував «Пакт Молотова–Ріббентропа» – секретний додатковий протокол до договору про ненапад між СРСР і Німеччиною, підписаний у Москві 23 серпня 1939 наркомом закордонних справ СРСР В.М. Молотовим і міністром закордонних справ Німеччини Й. фон Ріббентропом, яким визначалися сфери взаємних інтересів обох держав у Східній Європі і який прискорив розв'язання Другої світової війни. 17 вересня 1939 радянські війська перейшли східний кордон з Польщею і невдовзі зайняли визначену Пактом територію Західної України та Західної Білорусії, здійснивши так званий визвольний похід, який завершився підписанням 28 вересня 1939 «Договору про дружбу і кордон між СРСР і Німеччиною». В результаті до УРСР відійшли нинішні Львівська, Волинська, Рівненська, Івано-Франківська та Тернопільська області. Територію Радянської України було значно розширено у західному та південно-західному напрямках, вони охопила майже всі, за винятком Закарпаття (переданого німцями Угорщині після ліквідації Чехословацької республіки) та Північної Буковини, етнічні українські землі. На середину 1940 УРСР майже набула сучасних державних кордонів (крім Криму та Закарпаття).

5 жовтня – О.Г. Гольдмана засуджено до заслання в Казахстан терміном на 5 років за «участь в антирадянській націоналістичній організації». З

цим вироком його ознайомили тільки 28 жовтня 1939. У ході слідства О.Г. Гольдман категорично відкидав усі висунуті проти нього звинувачення і не дав ані найменшого приводу сфабрикувати на основі його свідчень «справи» проти інших учених, як того вимагали слідчі. Своїм безкомпромісним поведінням О.Г. Гольдман подавав приклад іншим, менш стійким ув'язненим. Так, В.К. Бернацький, його заступник по Інституту, який підтвердив спочатку під дією катувань висунуті проти нього безпідставні звинувачення, а потім відмовився від своїх свідчень, довідавшись, що О.Г. Гольдман назвав їх «наклепом на самого себе». Результатом річного перебування у в'язниці стали перенесений О.Г. Гольдманом інфаркт і значне погіршення стану здоров'я. На засланні О.Г. Гольдман відразу розпочав боротьбу за встановлення справедливості. Вже в квітні 1940 він надіслав першу апеляційну скаргу Генеральному прокурору СРСР, у вересні – ще кілька заяв, у жовтні продублював свої звернення до прокурора відкритим листом у газету «Правда», в якому, зокрема, писав:

«Я два з половиною року тому був вирваний з радянського суспільства, протриманий 23 місяці в попередньому ув'язненні і після того, як через 13 місяців після арешту, звинувачення, за яким видано ордер на арешт, було відмінено постановою слідчих органів, був все ж позасудовим порядком репресований і засланий у Казахстан. Під час очної ставки (1 вересня 1938) з моїм колишнім співробітником Є.Г. Миселюком з'ясувалося з його слів, що, починаючи з 1932, він спільно з небагатьма співробітниками Інституту писав на мене наклепницькі, ганебні заяви. Наскільки я можу судити, систематичні наклепи незначної групи співробітників Інституту – Гейхман Д.С., Миселюка Є.Г., Мюнстерлейдта, організовані для досягнен-

ня особистих цілей, створили ґрунт, на якій легковажність слідчих органів привела до мого арешту, утриманню у в'язниці і, нарешті, до природного завершення вчинених слідчих помилок — до заслання в Казахстан, а наклепникам дало можливість досягти своєї мети — призначення Мисельюка директором Інституту фізики. В ув'язненні я направив понад 20 заяв в органи НКВС і Прокуратури і жодного разу не одержав відповіді по суті. За майже два роки перебування в ув'язненні я жодного разу не мав можливості переговорити з представником Прокуратури, незважаючи на численні заяви на її адресу... Після 30 років наукової роботи, після 19-річної ініціативної, впертої, успішної роботи по розвитку радянської фізики я без найменшої провини з мого боку відірваний від своєї роботи і засланий у Казахстан, при цьому всі мої намагання досягти справедливості і відновити своє добре ім'я наштовхуються в глухе мовчання прокуратури» [19].

7–14 жовтня — В Москві проходила нарада з генетики та селекції, що ввійшла в історію як «дискусія 1939 року». Цей рік став фатальним для біології. Хоч офіційно класична генетика ще не заборонялася, її позиції ставали дедалі хиткішими. Монополія Т.Д. Лисенка у біологічній науці підсилювалася репресіями 30–40-х років. Чимало відомих генетиків оголошувалося «ворогами народу». Головний удар було скеровано на таких, як М.К. Кольцов та М.І. Вавилов, перший з яких помер від інфаркту 1940, другий того ж року був заарештований і засланий.

1939 (жовтень) — До Львова виїхала бригада співробітників АН УРСР на чолі з О.В. Палладіним для ознайомлення на місці зі станом наукової роботи в Західній Україні. Було вирішено ліквідувати НТШ і на основі його відділів створити нові інституції під загальною назвою «Львівський філіал Академії наук УРСР». Ці установи було визначено як регіональні відділи відповідних академічних інститутів — Інституту історії України, Інституту української лі-

тератури ім. Т.Г. Шевченка, Інституту мовознавства, Інституту фольклору, Інституту археології та Інституту економіки. В них поряд з колишніми членами НТШ та інших наукових установ Львова почали працювати кадрові співробітники АН УРСР, надіслані з Києва. Діячі НТШ, що голосували проти ліквідації товариства і переходу до відання Академії наук, зазнали репресій та звільнення. Ті, які проявили лояльність (К.Й. Студинський, М.С. Возняк, Ф.М. Колесса, В.Г. Щурат), були поновлені у званні дійсних членів Академії та одержали посади завідувачів новими відділами. Бібліотека НТШ стала філіалом академічної бібліотеки, Академії було передано друкарню НТШ та низку музеїв, експозиції яких перевірено, перебрано та перепрофільовано.

15–20 листопада — У Харкові відбулася VI Всесоюзна конференція по атомному ядру. На ній Ю.Б. Харитон доповів про роботу, виконану спільно з Я.Б. Зельдовичем, у якій доведено принципову можливість використання ядерної енергії. Вони розрахували ланцюгову ядерну реакцію поділу урану в реакторі як регульованій керованій системі, для сповільнення нейтронів передбачали використовувати важку воду та вуглець. Також з'ясовано умови виникнення ядерного вибуху та одержано оцінки його руйнівної дії. За результатами роботи сесією Відділення фізико-математичних наук АН СРСР 27 листопада 1939 прийнято відповідну постанову, в якій, зокрема, зазначалося доцільним поставити доповідь по проблемі урану (по використанню внутрішньоатомної енергії) на сесії Загальних зборів Академії наук.

16 листопада — У Харкові постановою РНК УРСР створено Інститут енергетики АН УРСР. Напрямок діяль-

ності Інституту: дослідження передачі постійного струму на великі відстані та складних енергосистем; проблеми регулювання напруги синхронних генераторів і режимів електромереж; комплексне використання місцевих ресурсів енергії (торфу, бурого вугілля, енергії малих річок і вітру). В 1944 Інститут переведено в Київ, 5 травня 1947 постановою Ради Міністрів УРСР ліквідований і на його базі створений Інститут теплоенергетики АН УРСР (тепер – Інститут технічної теплофізики НАН України) та Інститут електротехніки АН УРСР (тепер – Інститут електродинаміки НАН України).

17–19 грудня – В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР спільно з Інститутом експериментальної біології і патології та Інститутом експериментальної медицини Наркомату охорони здоров'я УРСР проведено Конференцію з проблеми гіпертонії.

1939 – Прийнято постанову РНК УРСР про перейменування Українського науково-дослідного геологічного інституту АН УРСР на Інститут геологічних наук АН УРСР.

– У відділі фізичної електроніки Інституту фізики АН УРСР Н.Д. Моргуліс розробив іонний проектор – прообраз автоіонного мікроскопа, що дозволяв розгледіти поверхневу структуру торированого вольфраму.

– М.М. Боголюбов і М.М. Крилов заклали основи ергодичної теорії в загальних метричних просторах [3].

– Створено трикоординатну радіолокаційну станцію дециметрового діапазону, що давала можливість визначати з високою точністю три координати літака під час польоту (А.О. Слуцкін, О.Я. Усиков, С.Я. Брауде, І.Д. Трутьєв, Й.М. Вігдорчик, І.М. Соркін).

– В.М. Челомей завершив роботу з динамічної стійкості авіаційних конструкцій (Інститут математики АН УРСР) [55].

– Б.Г. Лазарєв, М. Нахимович і Е.А. Парфьонова виявили осциляції провідності в цинку при низьких температурах.

– В.І. Дятлов в Інституті електрозварювання АН УРСР створив дугове автоматичне зварювання під шаром флюсу [41].

– І.В. Обреїмов виконав цикл робіт із застосування френелевої дифракції до фізичних вимірювань [1].

– Вийшла в світ монографія М.Г. Холодного «Фітогормони» (Інститут ботаніки АН УРСР). У ній узагальнено багаторічні дослідження з фізіології гормональних явищ у рослин [5].

– Вийшла друком праця І.І. Шмальгаузена «Шляхи та закономірності еволюційного процесу» [6].

Присвячена питанням спрямованості та закономірності еволюції. Розглянуто чинники еволюції, такі як мінливість, боротьба за існування, природний відбір, ізоляція, індивідуальна адаптація та ін.; описано різні форми еволюції. Проаналізовано цілісність організму в змінах його співвідношень із зовнішнім середовищем. Досліджено явище адаптаціо-морфозу і його форми, типова послідовність у зміні фаз еволюційного процесу.

– Вийшов перший номер журналу «Доповіді Академії наук УРСР».

– Видано «Календар-довідник Академії наук УРСР», в якому вміщено короткі довідки про установи та наукових працівників Академії.

– Опубліковано працю В.І. Лучицького «Докембрії УРСР» [7].

– Розпочато видання багатотомної «Історії України в документах і матеріалах» (другий том не вийшов, третій том видано в 1941).

– Видано підготовлені Інститутом літератури перші два томи «Повного зі-

брання творів Т. Шевченка» у десяти томах (завершено в 1963).

1939–41 – С.І. Пекар побудував теорію випрямлення на контакті «напівпровідник–метал».

1939–41 – С.М. Гершензон провів серію досліджень щодо очікуваної ним мутагенної дії ДНК, які підтвердили, що екзогенна ДНК, введена в організм дрозофіли, викликає численні мутації. Це були перші в світі експерименти, що підтвердили участь ДНК у генетичних процесах. Проте подальший розвиток радянської генетики, як і раніше, гальмував, навіть руйнував, Т.Д. Лисенко.

1939–44 – Б.Г. Лазарев і Л.С. Кан-Лазарева розробили методику досліджень при високих тисках і низьких

температурах, що дістала поширення та високу оцінку фахівців.

1939–48 – М.О. Лаврентьев і С.Г. Крейн (Інститут математики АН УРСР) для завдань артилерії та ракетної техніки розробили теорію стійкості руху твердих тіл з порожнинами, заповненими рідиною, а також поставили експериментальні дослідження, засновані на ідеї С.В. Малашенка з Інституту будівельної механіки АН УРСР про струнний підвіс тіл, що швидко обертаються. Було створено модель явища, при використанні якої вивчення властивостей снаряда, наповненого рідиною, замінювалося вивченням механічної системи основного тіла і відокремленого від нього тонким шаром в'язкої рідини твердої сферичної вкладки.

1940

2 січня – Постановою РНК УРСР у Львові створено на базі Природничого музею ім. Дідушицьких та Природничого музею НТШ Науково-природознавчий музей АН УРСР (з 1956 – Львівський науково-природознавчий музей АН УРСР, з 1969 – Державний природознавчий музей УРСР, з 1994 – Державний природознавчий музей НАН України).

– Постановою РНК УРСР створено Львівську філію Бібліотеки АН УРСР на базі 84 бібліотек Львова і західного регіону України (з 1944 – Львівська бібліотека діяла на правах самостійної установи, з 1947 – Львівська наукова бібліотека АН УРСР, з 1971 – Львівська наукова бібліотека ім. В.С. Стефаника АН УРСР, 1989 – отримала статус науково-дослідного інституту, з 2008 – Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника).

– Постановою РНК УРСР «Про організацію наукових установ в Західних

областях УРСР» у Львові створено низку відділів (філій) академічних інститутів.

Львівський відділ Інституту української літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР (завідувач – М.С. Возняк). Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР 8 вересня 1944. Основні наукові напрями: дослідження творчості І. Франка, Лесі Українки, М.П. Драгоманова, П.О. Куліша, В.С. Стефаника; історія західноукраїнської преси; підготовка до друку зібрання творів І.Я. Франка в 36 томах, а також окремих розвідок про його творчість. Постановою Ради Міністрів УРСР від 28 жовтня 1946 Відділ ліквідовано.

Львівський відділ Інституту мовознавства АН УРСР (завідувач – К.Й. Студинський). Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР 8 вересня 1944 (завідувач – І.С. Свенцицький). Основні напрями наукової діяльності: дослідження з діалектології та історії літературної мови («Мова пам'яток староруського письма X–XII віків», «Словник українських синонімів»). У

1951 Відділ включено до складу Інституту суспільних наук АН УРСР.

Львівський відділ Інституту історії України АН УРСР (завідувач – **І.П. Крип'якевич**). Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР 8 вересня 1944. Завданням Відділу було дослідження історії Західної України. Постановою Ради Міністрів УРСР від 28 жовтня 1946 Відділ ліквідовано.

Львівський відділ Інституту економіки АН УРСР (завідувач – **В.П. Огоновський**). Відділ займався дослідженням актуальних проблем розвитку господарства Західної України. Припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944. Співробітники Відділу працювали над питаннями відбудови народного господарства в західноукраїнських областях УРСР. Постановою Ради Міністрів УРСР від 28 жовтня 1946 Відділ ліквідовано.

Львівський відділ Інституту археології АН УРСР (завідувач – **М.Ю. Смішко**). Припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944. Відділ займався розкопками й вивченням добутого матеріалу, опрацюванням теми з археології Галичини, складанням археологічної мапи західноукраїнських земель. У 1951 Відділ включено до складу Інституту суспільних наук АН УРСР.

Львівський відділ Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (завідувач – **Ф.М. Колесса**). Співробітники Відділу працювали у таких напрямках: історія українського фольклору та фольклористики, історія української етнографії. Припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944. Робота проводилася в трьох секторах: словесного фольклору; музичного фольклору; етнографії. Словесний сектор нагромаджував і досліджував фольклор та його поєднання з літературою, збирав матеріали до історії революційного руху в Україні та фольклор війни Радянського Союзу проти гітлерівської Німеччини. Музичний сектор записував і досліджував мелодії народних пісень і народної музики. Етнографічний сектор опрацьовував матеріали етнографічно-фольклорних архівів, а також зібрані матеріали у 1940–41. У 1951 Відділ включено до складу Інституту суспільних наук АН УРСР.

Науково-природничий музей АН УРСР у Львові. Створений на базі Природознавчого (Природописного) музею НТШ (директор – **Ю.І. Полянський**). Припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами. За постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944 поновив свою діяльність. У 1945 до складу Музею входили: відділ наукових фондів та експозиції з лабораторіями зоології й ботаніки, спеціалізована бібліотека. У фондах Музею збереглося близько 300 тис. оригінальних зразків. В експозиційних залах представлено понад 9 тис. експонатів, які ввійшли до експозиції «Тваринний і рослинний світ України», «Походження людини» тощо. Музеєм тривалий час проводилася робота по вивченню видової різноманітності та екології окремих груп флори і фауни західних областей України. У 1954 отримав статус самостійної науково-дослідної установи АН УРСР, у 1963–69 входив у структуру Міністерства культури УРСР, з 1970 підпорядкований АН УРСР (нині – Державний природознавчий музей НАН України, є одним з найстаріших і найбагатших за природничими збірками серед музеїв Європи).

Львівський відділ Інституту математики АН УРСР. Відділ припинив діяльність 30 червня 1941 у зв'язку з окупацією Львова німецькими військами, відновив за постановою Президії АН УРСР від 8 вересня 1944. Проводив дослідження в галузі функціонального аналізу, 1951 включений до складу Інституту суспільних наук АН УРСР [8].

25 січня – Розпорядженням РНК УРСР створено Центральні експериментально-виробничі майстерні при ХФТІ АН УРСР.

3 лютого – Постановою РНК УРСР створено Інститут мінеральної сировини АН УРСР. Основний напрям діяльності – вивчення баз сировинних ресурсів УРСР. Займався проблемами в галузі хімії силікатів і неорганічних матеріалів, здійснював пошуки мінеральної сировини на території України та вивчення їх фізико-хімічних властивостей. Припинив існування 1941, частину його функцій було передано Лабораторії з вивчення силікатів Інституту хімії АН УРСР.

1940 (березень) – Інститутом мовознавства АН УРСР проведено конференцію з питань Російсько-українського словника.

15 квітня – Проведено сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячену пам'яті видатного ученого, засновника природознавства в Росії М.В. Ломоносова (1711–1765).

1940 (квітень) – Інститутом фольклору АН УРСР проведено конференцію по проекту підручника українського фольклору за участю фольклористів Львова, Москви та Ленінграда.

7–10 травня – Відбулася розширена нарада Відділення фізико-хімічних наук АН УРСР та Інституту геологічних наук АН УРСР з проблем нафти.

23 травня – Постановою РНК УРСР Гідробіологічну станцію АН УРСР реорганізовано в Інститут гідробіології АН УРСР.

1940 (травень) – Радою по вивченню продуктивних сил УРСР проведено конференцію з проблем видобутку, переробки та використання місцевих видів палива. Розглянуто питання сучасного стану і використання бурого вугілля і торфу в СРСР і за кордоном та перспективи наукової і практичної роботи в цій галузі, зазначалося, що відсутність в АН УРСР відповідної експериментальної бази не дає можливості охопити всі науково-дослідні завдання з розглянутих проблем. Прийнято рішення організувати і розвинути лабораторно-експериментальні устаткування в інститутах АН УРСР: Інституту органічної хімії спорудити в Києві установку з газифікації і хімічної переробки бурого вугілля і торфу; Інституту гірничої механіки – установку з вивчення кровлі при підземній газифікації бурого вугілля; Інституту енергетики – спорудити в Харкові експериментальну гідроуста-

новку та стенд для випробування вітродвигунів, а також установку для спалювання бурого вугілля.

3–8 червня – Відбулася нарада в Інституті будівельної механіки АН УРСР з питань вивчення властивостей сталей вітчизняного виробництва.

7–11 червня – У Львові проведено сесію Львівських філій низки інститутів АН УРСР.

4–8 липня – Відбулася Всесоюзна конференція з питань катодних явищ у вакуумі та розріджених газах, організована Інститутом фізики АН УРСР.

17 жовтня – У відділ винаходів Наркомату оборони СРСР надійшла заявка від кандидатів фізико-математичних наук, наукових співробітників ХФТІ В.О. Маслова і В.С. Шпіпеля „Про використання урану як вибухової та отруйної речовини” [с. 36–38]. У висновку Радієвого інституту АН СРСР, підписаного 17 квітня 1941 його директором академіком В.Г. Хлопіним, зазначалося, „що нині вона не має під собою реальної основи, крім того, по суті в ній дуже багато фантастичного” [9, с. 46]. Конструкцію атомної бомби В.О. Маслов і В.С. Шпінель уявляли такою:

„Уранова бомба може являти собою сферу, розділену всередині на пірамідальні сектори, вершинами яких є центр сфери, а основами – її поверхня. Ці сектори-камери можуть вмещувати в собі кількість урану тільки не набагато менше критичної. Стінки камер повинні бути порожніми і містити воду або якусь іншу водневоміщувальну речовину (наприклад, парафін), поверхня стінок – вкрита вибуховою речовиною, що містить кадмій, ртуть або бор, тобто елементи, сильно поглинаючі, сповільнюючі водяним шаром, нейтрони... Наявність цих речовин навіть в дуже незначній кількості зробить разом з водяним шаром зовсім неможливим проникнення нейтронів з одних камер в інші, отже неможливим виникнення ланцюгової реакції в сфері. В потрібний момент за допомогою якогось механізму в центрі сфери можна здійснити вибух проміжних шарів. Оскільки швидкості вибухів

можуть досягати тисячі метрів за секунду, то за час, менший 10^{-3} сек, внаслідок звитрювання шару, який містить кадмій або бор чи ртуть, утворюватиметься надкритичний об'єм урану... Тому наслідком початку вибуху перегоронок є вибух всієї маси урану. Збільшення вмісту такої бомби можна легко досягти, збільшивши її радіус при відповідному збільшенні загальної кількості камер-секторів, оскільки об'єм їх не може перевищувати певного розміру, що визначається критичними умовами. Необхідно зазначити, що наведена конструкція не є єдино можливою" [9, с. 37–38].

Звичайно претензія авторів заявки на винахід атомної бомби виглядає авантюрною і не серйозною. Адже досить згадати, як створювалися великими колективами учених і конструкторів перші американська і радянська атомні бомби, які труднощі вони долали, щоб переконатися в нереальності запропонованої авторами конструкції та кваліфікувати її винаходом недоречно. Проте 7 грудня 1946 (після вибухів американських атомних бомб над мирними японськими містами Хіросімою і Нагасакі), виходячи в основному з політичних міркувань, у відділі винаходів згадали про харківську заявку і видали авторське свідоцтво на «винахід» атомної бомби. В зв'язку з цим у деяких українських виданнях подекуди можна зустріти позитивне тлумачення цього факту з визнанням пріоритету за його авторами. Однак в подальшому ряд авторитетних учених, активних учасників радянського атомного проекту, піддали критиці це рішення 1946, вважаючи пропозицію В.О. Маслова і В.С. Шпінеля „неспробоною” та „претензійною” [9, с. 235–238].

1940 (жовтень) – Співробітники УФТІ Ф.Ланге, В.О. Маслов і В.С. Шпінель подали до Бюро винаходів Наркомату оборони СРСР заявку на винахід способу приготування уранової суміші, збагаченої ураном 235 за допомоги ба-

гатокамерної центрифуги. На початку 1941 Ф.Ланге та В.О. Маслов подали ще одну заявку на спосіб розділення ізотопів урану з використанням розробленої ними термоциркуляційної центрифуги. Загалом висновки на ці заявки були негативними та інтересу, на думку експертів, для військової справи не становили, проте водночас висловлювалася думка, що вони «заслужують на увагу». Невдовзі ідеї, висловлені в заявках харківських учених, було реанімовано. 28 вересня 1942 розпорядженням Державного комітету оборони було доручено «Академії наук УРСР (академік Богомолець) організувати під керівництвом професора Ланге розробку проекту лабораторної установки для виділення урану-235 методом центригування і до 20 жовтня 1942 здати технічний проект Казанському заводу «Серп і молот» Наркомату важкого машинобудування. Виготовити для Академії наук СРСР до 1 січня 1943 лабораторну установку центрифуги по проекту професора Ланге, розроблювану в Академії наук УРСР» [1].

Хоч в рамках радянського атомного проекту перевагу було надано дифузійному методу розділення ізотопів урану, з середини 50-х рр. почалось впровадження центрифужного методу, ефективність якого перевищила ефективність дифузійного та інших методів розділення ізотопів урану. В 1961 запущено в експлуатацію промислову ділянку з центрифугами першого покоління.

12–15 листопада – Відбулася нарада з питань математичної статистики, організована АН СРСР, в роботі якої взяли участь представники АН УРСР.

16 листопада – Відбулася нарада з питань координації роботи Інституту будівельної механіки УРСР та Інституту машинознавства АН СРСР з пробле-

ми «Розвиток теорії конструювання та розрахунку машин».

1–4 грудня – В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР спільно з Інститутом експериментальної біології і патології та Інститутом експериментальної медицини Наркомату охорони здоров'я УРСР проведено Конференцію з проблеми фізіологічної системи сполучної тканини.

1940 – Опубліковано підготовлене співробітниками Інституту історії України АН УРСР науково-популярне видання «Історія України. Короткий курс» українською та російською мовами.

– На базі кількох етнографічних збірок Львова – Українського музею етнографії, музеїв В. Дідушицького, О. Прусевича та ін., і приватних колекцій створено Державний етнографічний музей УРСР. У 1945 Музей було підпорядковано АН УРСР (директор – **Ф.М. Колесса**). 11 серпня 1951, відповідно до постанови ЦК КП(б)У та Ради Міністрів УРСР, Державний музей етнографії АН УРСР та Державний музей художньої промисловості об'єднано у Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР. У 1982 на базі Музею створено Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського АН УРСР, 1992 постановою Президії АН України відділення реорганізовано в Інститут народознавства АН України, в складі якого функціонує Музей етнографії та художніх промислів – один з найбільших музеїв України (з фондом близько 100 тис. пам'яток).

– К.Д. Синельников, А.К. Вальтер, О.Я. Таранов і В.П. Петухов на створеному в 1937 в ХФТІ найбільшому в Європі електростатичному прискорювачі на енергію 3,5 МеВ виконали

дослідження взаємодії швидких електронів з речовиною.

– В Інституті електрозварювання АН УРСР завершено роботи зі створення автоматичного зварювання під флюсом (Є.О Патон). У грудні 1940 ЦК ВКП(б) та Раднарком СРСР прийняли постанову, згідно з якою 20 великих заводів країни мали впровадити цей спосіб у виробництво. За активною участю науковців постанову було виконано, і протягом шестимісячного терміну Радянський Союз за обсягом і номенклатурою випущених виробів обігнав США, де подібну технологію було розроблено трьома роками раніше [10].

– Вчені Інституту енергетики АН УРСР спроектували велику газотурбінну установку замкненого циклу.

– В Інституті хімії АН УРСР під керівництвом В.О. Ізбекова розроблено методи аналізу індію, в результаті чого з промислових відходів заводу «Укрцинк» виділено металічний індій.

– А.К. Бабко в Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР заклав основи фізико-хімічного аналізу розчинів і створив каталітичні й калориметричні методи аналізу.

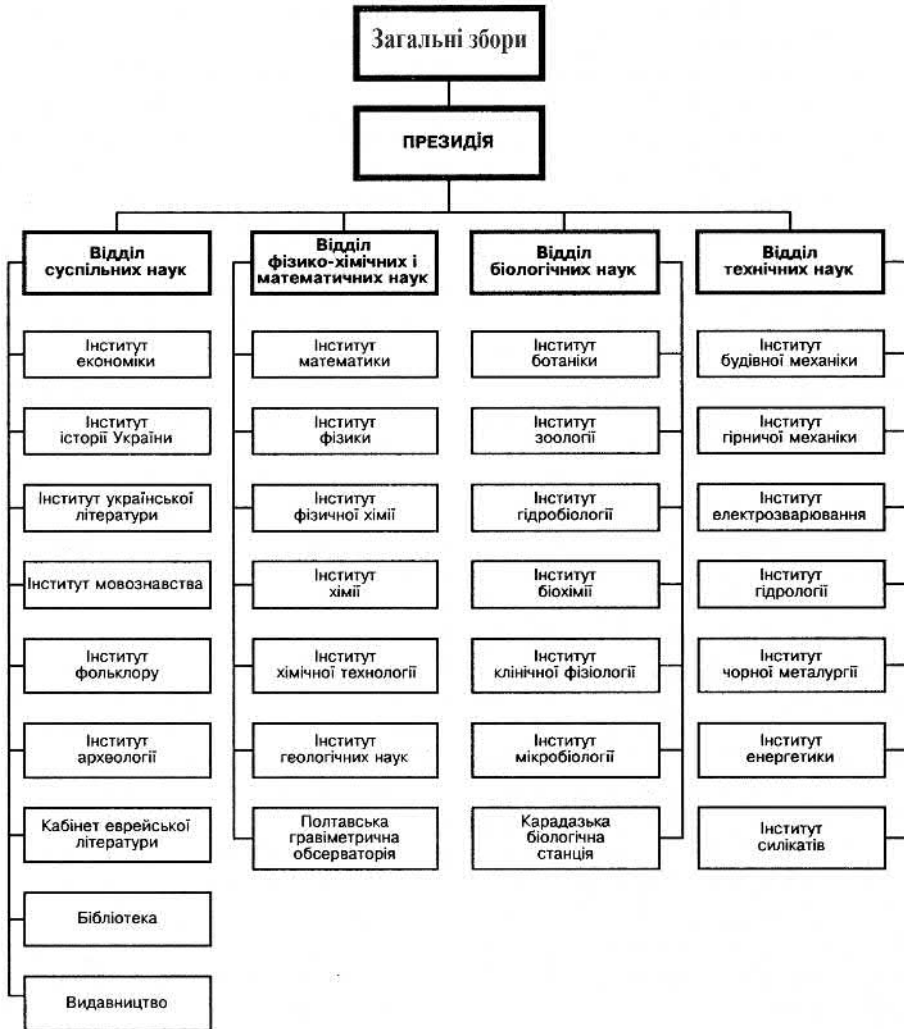
– П.Г. Борзяк (Інститут фізики АН УРСР) відкрив явище негативної та «замороженої» фотопровідності напівпровідників.

– У Лабораторії ударних напруг ХФТІ створено одну з перших установок для одержання швидких електронів та жорстких гамма-променів для медичних і технічних цілей.

– Надруковано проект Російсько-українського словника (редактори – М.Я. Калинович, М.К. Грунський, І.М. Кириченко). Під час його обговорення виникли істотні суперечки щодо засад його побудови. Було створено спеціальну комісію для редагування слов-

Структура Академії наук у 1940 р.

ника під головуванням наркома освіти УРСР Ф.А. Редька, включаючи А.Ю. Кримського. Під час роботи комісії виявилася неможливість дійти спільної думки щодо засад укладання словника. На знак протесту А.Ю. Кримський вийшов зі складу комісії, зазначивши в заяві (4 травня 1941), що комісія грубо втручається в норми української мови і створює антинауковий і тенденційно-шкідливий «російсько-український» словник.

– Проведено Всесоюзну нараду з динамічної міцності, організовану за ініціативою Інституту будівельної механіки АН УРСР.

– О.І. Лейпунський запропонував використовувати важку воду як уповільнювач нейтронів та передбачив можливість створення важководяного ядерного реактора на природному урані.

– Є.О. Патеном завершено комплексне дослідження експлуатаційних характеристик зварних конструкцій

та технологічних особливостей дугового зварювання, встановлено закономірності плавлення електродів, протікання металургійних процесів у зоні зварювання та властивості металу швів [11].

– Д.Л. Фердман встановив утворення фосфопіровиноградної кислоти при окисленні молочної кислоти в м'язах (Інститут біохімії АН УРСР).

– З м'язів тварин виділено в кристалічному вигляді глутамін (Д.Л. Фердман, Г.І. Силакова, С.Я. Френкель, Інститут біохімії АН УРСР).

1940 – Створено Гідроекологічне товариство України.

– Видано підготовлені Інститутом археології АН УРСР перші томи «Трипільської культури» та «Ольвії».

– Видано «Вступ до мовознавства» М.Я. Калиновича (Інститут мовознавства АН УРСР) [12].

1940–41 – С.І. Пекар побудував теорію контакту напівпровідників з металом у випадку сильних струмів.

1940–41 – В.Є. Лашкар'ов і О.М. Косоногова, використовуючи розроблений метод термозонду, провели дослідження запірного шару в закису міді, показавши вплив домішок на вентиляційний фотоефект у ній. В результаті вони близько підійшли до відкриття р-п-переходу.

1940–41 – В.М. Хрущов створив теорію дугового випрямляча та оригінальні конструкції дугових і механічних випрямлячів (Інститут енергетики АН УРСР).

1941

15 січня – В Академії наук УРСР відбулося урочисте святкування 70-річного ювілею видатного українського вченого та організатора науки А.Ю. Кримського. Влітку його було заарештовано, помер у в'язниці, ймовірно, до 25 січня 1942.

1941 (січень) – Інститут біохімії АН УРСР провів конференцію з біохімії каталізаторів.

14 лютого – Інститут історії України АН УРСР приступив до створення чотиритомної «Історії Києва». Комісію зі збирання матеріалів очолила Н.Д. Полонська-Василенко [14].

26 лютого – На Лисичанському скляному заводі завершили будівництво першої експериментальної печі для плавки флюсів при автоматичному зварюванні голим електродом за методом, розробленим в Інституті електрозварювання АН УРСР.

24–26 лютого – В сесії АН СРСР у Москві взяла участь делегація АН УРСР.

27 лютого – На засіданні Президії АН УРСР вперше офіційно повідомлено про новий швидкісний спосіб автоматичного зварювання голим електродом під шаром флюсу, розроблений в Інституті електрозварювання АН УРСР.

лютий – Інститутом хімії АН УРСР проведено конференцію з корозії металів і способів боротьби з нею. В ній, крім інститутів АН УРСР, взяли участь представники інститутів АН СРСР, а також низки великих заводських підприємств.

11 березня – У Києві відбувся вечір з нагоди 80-річчя смерті Т.Г. Шевченка, організований АН УРСР і Спілкою радянських письменників України. З доповіддю виступили А.Ю. Кримський та Д.М. Косарик.

13 березня – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

О.О. Богомольцю – за тритомну наукову працю «Порадник з патологічної фізіології», розроблену під

його керівництвом і опубліковану в 1935–37;

М.С. Курнакову – за наукові праці з фізичної хімії, що вийшли в світ у 1937–39, і за публікацію «Вступу у фізико-хімічний аналіз» (1940);

О.Ю. Лур'є – за наукові праці зі знеболювання пологів, введенні у практику пологодопоміжних установ у 1937–39;

З.І. Некрасову – за винахід способу вдування колошникового пилу в доменній піщці;

Є.О. Патону – за розробку методу та апаратури для швидкісного автоматичного електрозварювання;

В.П. Філатову – за відкриття та розробку в 1933–39 методу пересадки рогової оболонки ока та праці з лікувальної пересадки тканин;

О.П. Чекмарьову – за участь у винаході апарату для точної прокатки та прокатки з мінімальними допусками.

– Присуджено Державну премію в галузі літератури та мистецтва:

О.Є. Корнійчуку – за п'єси «Платон Кречет» і «Богдан Хмельницький», поставлені в 1936 і 1939;

Купалі Янці (Луцевич І.Д.) – за збірник віршів «Від серця», опублікований 1940;

Л.М. Ревуцькому – за другу симфонію, виконану в 1940;

П.Г. Тичині – за збірник віршів «Чуття єдиної родини», опублікований 1938.

1941 – Інститутом мовознавства АН УРСР проведено конференцію з Російсько-українського словника.

– Створено експериментально-технічний відділ Інституту будівельної механіки АН УРСР (з 1960 – Експериментально-виробничі майстерні, з 1971 – Дослідне виробництво Інституту механіки АН УРСР)

– За ініціативою Відділу фізико-хімічних і математичних наук АН УРСР проведено конференцію з актуальних проблем хімії та визначення основних завдань на найближчі роки хімічним інститутам АН УРСР. В ній взяли участь працівники інститутів хімії, фізичної хімії, органічної, хімічної технології АН УРСР, хімічних інститутів АН СРСР і Білоруської Академії наук.

– Рада по вивченню продуктивних сил України АН УРСР провела конференцію з рідкісних і кольорових металів. У ній взяли участь, крім працівників Інституту геологічних наук, Інституту хімії, Інституту мінеральної сировини, Інституту металургії АН УРСР, співробітники АН СРСР, Державного інституту рідкісних металів, Народного комісаріату кольорової металургії СРСР та ін.

2–5 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена її роботі в 1940. З доповіддю виступив віце-президент А.О. Сапегін.

14 квітня – Опубліковано повідомлення про створення в Києві нового Ботанічного саду АН УРСР на території в 117 га.

16–21 квітня – Відбулася нарада з проблеми нафтоносності, організована Інститутом геологічних наук АН УРСР за участю представників АН СРСР, Ленінградського геологорозвідувального нафтового інституту, Наркомату нафтової промисловості, на якій обговорювалися питання промислової нафти в Україні [13].

22 квітня – Прийнято постанову ЦК ВКП(б) та РНК СРСР, а 25 квітня 1941 відповідну постанову ЦК КП(б)У та РНК УРСР «Про будівництво циклотрона на Україні». За постановою побудову циклотронної установки мав здійснити Харківський фізико-технічний інститут АН УРСР.

Вартість будівництва визначалася у 1,5 млн. крб., завершення робіт – 1942. Однак проект у зв'язку з початком війни реалізувати не вдалося. Питання про відновлення будівництва циклотрона порушено АН УРСР у червні 1944. Прийнято рішення про його створення в Києві, в Інституті фізики АН УРСР, до кінця 1946. Проте циклотрон (У-120) введено в дію тільки 1954. Проведені на ньому дослідження прямих ядерних реакцій дозволили у 1956–59 розробити теорію прямих ядерних реакцій за участю дейтронів та 1959–63 – теорію прямих ядерних реакцій за участю поляризованих частинок. Нині в Інституті ядерних досліджень НАН України (створений 1970 на базі відділів Інституту фізики АН УРСР) працюють циклотрони У-120 та У-240.

17–22 травня – У Харкові проходив V з'їзд терапевтів України, на якому розглянуто питання переливання крові в клінічних польових умовах, проблеми авітамінозу. У його роботі брали участь О.О. Богомольць, М.Д. Стражеско (Київ), В.М. Шамоу (Ленінград) та ін.

25 травня – У Києві відбулися урочисті заходи з нагоди 60-річчя з дня народження видатного українського вченого, президента АН УРСР академік О.О. Богомольця.

12 червня – Постановою Президії АН УРСР Інститут етнографії і фольклору АН УРСР реорганізовано в Інститут народної творчості і мистецтва АН УРСР з трьома відділами: образотворчого мистецтва, музичного, народної творчості.

22 червня – Гітлерівська Німеччина здійснила напад на Радянський Союз, не зважаючи на укладений 23 серпня 1939 «Договір про ненапад між Німеччиною і Радянським Со-

юзом». Почалася війна радянського народу проти німецько-фашистських загарбників.

25 червня – На зборах колективу АН УРСР одноставно вирішено докласти всіх зусиль, щоб максимально допомогти Червоній Армії. Чимало науковців пішло на фронт, багато з них віддали своє життя, захищаючи Батьківщину в її боротьбі з гітлерівськими загарбниками.

29 червня – РНК УРСР прийняла рішення про евакуацію наукових співробітників і майна Академії наук УРСР на схід країни, було перебазовано 19 академічних інститутів.

30 червня – Відбулося засідання Президії АН УРСР, на якому вирішено змінити тематичні плани інститутів відповідно до потреб воєнного часу. Для керівництва цією роботою створено комітет на чолі з президентом Академії наук О.О. Богомольцем.

– ЦК КП(б)У ухвалив постанову про тимчасове призупинення випуску всіх українських журналів, за винятком «На допомогу агітатору», «Перець», «Червоний хрест».

– У внутрішньому дворі Бібліотеки АН УРСР у Києві спалено спецфонд, знищено близько 100 тисяч книжок.

1 липня – Заарештовано ряд вчених і співробітників АН УРСР, у Києві – К.Й. Студинського, у Звенигородці – А.Ю. Кримського, обидва загинули. Серед заарештованих у цей час були також Л.М. Старицька-Черняхівська, О.М. Стешенко, І.Ю. Черкаський, А.І. Ярошевич та іяд інших.

28 липня – До Башкирської АРСР прибули евакуйовані колективи Академії наук УРСР, Спілки письменників УРСР, Київського академічного театру опери та балету ім. Т.Шевченка.

22 серпня – В Уфі відбулися перші в

евакуації Загальні збори АН УРСР. Головну увагу було приділено тематиці наукової діяльності, в якій першочергове місце посіли науково-технічні розробки в галузі оборонної тематики, методики лікування поранених і хворих воїнів Червоної Армії.

19 вересня – Червона Армія залишила Київ.

17 жовтня – Постановою Президії АН УРСР створено Науково-технічний комітет сприяння обороні. До складу Комітету ввійшли: О.О. Богомолець (голова), О.В. Палладін (заступник голови), П.П. Будников (заступник голови), М.О. Лаврентьев, О.І. Бродський, М.В. Луговцов, О.М. Динник, Г.Ф. Проскура, А.О. Сапегін, В.М. Хрущов, Б.І. Чернишов, В.П. Яворський, Б.Д. Грозін, А.І. Кіпріанов та представники урядових установ Башкирської АРСР. У складі Комітету були хімічна, суспільна, технічна та медична секції. Завданням його було встановлення зв'язків з установами, організаціями і підприємствами оборонної промисловості, сільського господарства, охорони здоров'я та різними соціальними установами з метою участі вчених Академії у швидкому розв'язанні проблем, пов'язаних з обороною СРСР, охороною здоров'я та ін. Комітет припинив діяльність у 1944.

29 листопада – У Києві відбулося засідання членів Академії наук УРСР, що залишилися в окупованому місті – академіки АН УРСР В.О. Плотников, Б.С. Лисін і В.Г. Шапошников та кілька сотень науковців, на якому президентом було обрано В.О. Плотникова, неодмінним секретарем – В.С. Чудинова, а також нових членів Академії – А.К. Грунського і М.К. Шматька. Вживалися спроби відновити діяльність низки наукових

установ, проте всі вони виявилися марними, і в січні 1942 «Академію» було закрито.

2 грудня – В Уфі відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР.

липень – вересень – Більшість інститутів та керівництво АН УРСР зосередились в Уфі – столиці Башкирії. Ближче до сировинної бази, на Урал, перебазувалися Інститут електрозварювання в Нижній Тагіл, Інститут енергетики в Копейськ, Інститут чорної металургії в Свердловськ, до Алма-Ати переїхав Харківський фізико-технічний інститут, Полтавська гравіметрична обсерваторія – до Іркутська.

1941 – В.Є. Лашкар'єв розробив новий метод визначення знаку носіїв струму поблизу запірного шару в напівпровідниках (метод термозонду).

– Н.Д. Моргуліс та П.Зельцман для вивчення напівпровідникової природи оксидних катодів вперше застосували зондову методику.

– О.І. Ахієзер та І.Я. Померанчук розробили теорію пружного та непружного розсіяння повільних нейтронів, встановили функції розподілу повільних нейтронів у кристалах та дослідили рефракцію нейтронів у магнітному полі. Незалежно від Е.Фермі вони передбачили «холодні» нейтрони і запропонували спосіб їх одержання. Ці результати мали істотне значення при проектуванні ядерних реакторів.

– Б.Г. Лазарев і Б.Н. Єсельсон розробили метод одержання температур, нижчих 1°K , і сконструювали прилад, за допомогою якого було досягнуто температуру $0,71^\circ \text{K}$ [15].

– Започатковано високочастотні дослідження надпровідників (Б.Г. Лазарев, О.О. Галкін, В.Г. Хоткевич) [16].

– Одержано лікувальну сироватку для боротьби з черевним тифом (С.С. Дяченко, Б.Я. Падалка).

1941–44 – О.Я. Усиков, С.Я. Брауде, Й.М. Вігдорчик, І.Д. Трутень (ХФТІ) розробили і випробували радіолокатор «Рубін». Під час його розробки

І.Д. Трутень розв'язав задачу захисту приймального пристрою від дії потужного генераторного імпульсу, а 1942 з О.Я. Усиковим і Й.М. Вігдорчиком при його налагодженні відкрив невідоме явище (Бухарський ефект), пояснене 1947 утворенням «атмосферного хвилеводу».

1942

9 січня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР в Уфі, яку відкрив президент Академії О.О. Богомолець. В своєму виступі він висвітлив роботу українських учених України в дні війни розв'язаної фашистською Німеччиною. З доповідями виступили чимало відомих науковців.

1942 (січень) – Вийшов перший танк Т-34, корпус якого виготовлено за допомогою автоматичного зварювання.

3 лютого – Опубліковано звіт О.О. Богомольця про роботу АН УРСР за перше півріччя війни [17].

19 лютого – В газеті «Правда» опубліковано статтю про допомогу АН УРСР в освоєнні виробництва в Башкирії цукрового буряку. З цієї нагоди на засіданні Президії АН УРСР заслухано доповіді М.М. Гришка і П.А. Власюка про діяльність в цьому напрямку Інституту ботаніки АН УРСР. Його співробітники вивчали місцеві кліматичні та ґрунтові умови, взяли участь в перепідготовці башкирських агрономів на сіяння цукрового буряку.

1942 (лютий) – За участю О.В. Палладіна на Уфимському вітамінному заводі налагоджено випуск синтетичного метилнафтохінону.

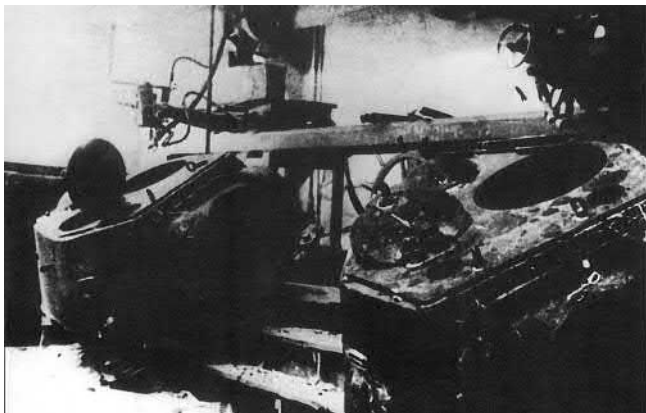
6 березня – У газеті «Ра-

дянська Україна» опубліковано повідомлення академіків АН УРСР О.М. Динника, М.М. Гришка і М.Я. Калиновича про роботу академічних інститутів в евакуації.

10 березня – В Уфі відбулися збори АН УРСР, Союзу радянських письменників України і Київського академічного театру опери та балету, присвячені пам'яті Т.Г. Шевченка.

5 квітня – П.П. Будников проінформував про роботу інститутів Відділення фізико-хімічних і математичних наук АН УРСР, евакуйованих в Башкирську АРСР, зокрема, зазначив основні науково-практичні досягнення та винаходи співробітників цих інститутів.

10 квітня – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

Автоматичне зварювання під флюсом на танковому конвеєрі.

С. Н. Бернштейну – за наукові роботи в галузі математики;

П.П. Будникову – за участь у розробці методу одержання ангідритового цементу;

В.С. Гутирі – за участь у розробці та впровадженні в промисловість методу збільшення виробництва авіабензину на діючих установках і заводах;

В.В. Данилевському – за книги «Історія гідросилових установок у Росії до XIX ст.» та «І.І. Ползунов. Праці та життя», опубліковані в 1940 і 1941;

А.І. Кіпріанову – за розробку та освоєння виробництва фотосенсибілізаторів для кінопромисловості.

Присуджено Державну премію СРСР в галузі літератури та мистецтва **О.Є. Корнійчуку** – за п'єсу «В степах України».

16 квітня – Інститут енергетики АН УРСР звітував Раднарком УРСР про науково-дослідну діяльність, зокрема, відзначалася науково-дослідна робота з надання науково-технічної допомоги підприємствам оборонної промисловості та електростанціям системи Ураленерго.

28 квітня – Вийшло повідомлення про результати роботи вчених Українського відділення хімічного товариства ім. Д.І. Менделєєва з використання місцевих ресурсів Башкирії для виробництва різних хімічних і медичних препаратів. Відділення регулярно проводило наукові засідання, де заслуговувалися доповіді О.І. Бродського, О.В. Палладіна, Я.О. Парнаса та ін. відомих учених, що викликали значний інтерес серед хіміків Уфи [18].

9 травня – В Уфі відбулося урочисте засідання представників АН УРСР, Спілки радянських композиторів України, Спілки радянських письменників України, Київського державного академічного театру опери та балету ім. Т. Шевченка і башкирських дер-

жавних театрів, присвячене 100-річчю з дня народження видатного українського композитора М.В. Лисенка.

19–20 червня – В Уфі відбулася Антифашистська сесія Загальних зборів АН УРСР.

8 липня – В Уфі пройшла сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій з доповіддю про роботу 18 науково-дослідних установ Академії за час війни і про основні напрямки їх діяльності в другому півріччі 1942 виступив віце-президент Академії А.О. Сапегін.

29 липня – Для подальшого поліпшення дослідницької роботи в галузі української культури Президія АН УРСР вирішила на базі Інституту суспільних наук АН УРСР створити чотири окремих інститути: економіки; історії та археології; мови і літератури; народної творчості та мистецтвознавства.

1 серпня – Опубліковано інформацію про роботу Інституту енергетики АН УРСР в Копейську Челябінської області над удосконаленням енергетичного господарства Уралу на електростанціях і силових установках окремих підприємств.

6–8 серпня – В Уфі відбулася сесія Відділу фізико-хімічних і математичних наук АН УРСР, де було заслухано 30 доповідей.

9 серпня – Видано масовим тиражем збірник «Боротьба українського народу проти німецьких загарбників».

24 вересня – Організовано Морську гідрофізичну лабораторію АН СРСР на базі відділу фізики моря Інституту теоретичної геофізики АН СРСР та Чорноморської гідрофізичної станції в селищі Кацівелі (з 1948 – Морський гідрофізичний інститут АН СРСР, з 1961 – Морський гідрофізичний інститут АН УРСР).

28 вересня – Державний комітет оборони СРСР видав розпоряджен-

ня «Про організацію робіт з урану», яким АН СРСР зобов'язувалася відновити роботи з використання атомної енергії шляхом розщеплення ядра урану, до 1 березня 1943 в Інституті радіології та ХФТІ методами центрофугування та термоцентрофугування одержати уран-235 у кількості, необхідній для фізичних досліджень, АН УРСР організувати під керівництвом Ф.Ланге розробку проекту лабораторної установки для виділення урану-235 методом центрофугування [19].

– На одному з уральських полігонів проведено випробування та обстріл танка Т-34. В результаті доведено виняткову міцність швів, зварених автоматом під шаром флюсу. Новий метод було впроваджено на оборонних заводах Свердловська, Омська, Горького при консультації співробітників Інституту електрозварювання АН УРСР.

1942 (жовтень) – АН УРСР звернулася до РНК УРСР з клопотанням затвердити рішення Президії АН УРСР про створення постійно діючої Комісії з історії війни в Україні 1941–44. Затверджена 17 липня 1944 постановою РНК УРСР.

Завдання Комісії: досліджувати історію війни в Україні, збирати документи і матеріали про партизанський рух, окупаційний режим, економіку років війни, складання хроніки подій воєнного часу. За зібраними матеріалами Комісія мала публікувати монографії, статті, збірники документів. В Комісії були відділи: військово-партизанський; окупаційного режиму; економіки військового періоду; персоналій героїв; хроніки і бібліографії; архівних фондів та бібліотека. У червні 1950 Комісію перетворено на воєнно-історичний відділ Інституту історії України АН УРСР, який 1952 припинив діяльність [4].

Є.О. Патон у центрі (ліворуч)

1942 – В.І. Дятлов і Б.О. Іванов в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробили технологію зварювання броньованих сталей [22].

– В.І. Дятлов відкрив явище саморегулювання дугових зварювальних процесів.

– Є.О. Патон вперше розробив поточкові лінії з виробництва танкових бронекорпусів [20].

– Г.М. Савін створив динамічну теорію шахтного підйомного каната, встановив критерії динамічних коефіцієнтів безпеки (Інститут гірничої механіки АН УРСР).

– Колективом вчених Інституту чорної металургії АН УРСР під керівництвом М.М. Доброхотова удосконалено конструкцією мартенівських печей, розроблено нові марки високоякісного чавуну, нові типи жароміцних сталей, поліпшено технологію їх виплавки, розливання та на 16 заводах організовано випуск високоякісної броньованої сталі.

– П.П. Будников створив і впровадив у виробництво високоякісний ангідрито-глиноземний цемент [21].

– А.І. Кіпріанов одержав ефективні сенсори для кінофотоплівки.

– Вивчено застосування при кровотечах вітамінів, зокрема зумовлюючого ефективні результати вітаміну К₃, виробництво якого було налагоджено на Уфімському вітамінному заводі (колектив учених під керівництвом О.В. Палладіна).

– Створено антиретрикулярну цитотоксичну сироватку, яка широко за-

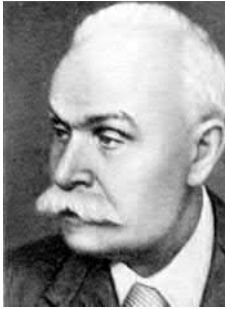
стосовувалась у шпиталях для лікування поранень (О.О. Богомолець). В 1943 налагоджене її масове виробництво [7].

– Опубліковано працю М.Я. Калиновича, С.І. Маслова і П.М. Попова «Слов'яни в боротьбі з німецьким фашизмом і його попередниками» [23].

1943

29 січня – Колективи евакуйованих інститутів АН УРСР зібрали 780 тис. крб. на будівництво танкової колони «За Радянську Україну!».

3 березня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатний внесок у зміцнення обороноздатності країни у складних умовах воєнного часу Є.О. Патону присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Є.О. Патон

Патон Євген Оскарович (1870–1953) – видатний учений в галузі електрозварювання та мостобудування, акад. АН УРСР (1929), її віце президент (1945–1952). У 1904–38 – зав. кафедри Київського політехнічного інституту, В 1933 заснував Інститут електрозварювання АН УРСР і до 1953 був його директором. За-

пропонував методи розрахунку раціональних конструктивних схем металевих прольотних будівель мостів. Спроекував низку унікальних мостів, у тому числі перший у світі суцільнозварний міст через Дніпро в Києві та керував їх будівництвом. Розробив спільно з іншими спосіб і технологію автоматичного зварювання під флюсом, застосування якої дозволило в роки війни швидко збільшити обсяги виробництва танків. Започаткував науково-технічну школу.

10 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена пам'яті Т.Г. Шевченка.

22 березня – Присуджено Державну

премію СРСР в галузі науки і техніки:

В.І. Вернадському – за багаторічні видатні праці в галузі науки і техніки;

М.М. Давиденкову – за багаторічні видатні праці в галузі науки і техніки;

П.Т. Ємельяненку – за участь у докорінному вдосконаленні технології виробництва мінометних труб і деталей боєприпасів;

Г.Ф. Проскурі – за багаторічні видатні праці у галузі науки і техніки.

– Присуджено Державну премію СРСР в галузі літератури та мистецтва:

О.Є. Корнійчуку – за п'єсу «Фронт»;

М.Т. Рильському – за збірник віршів «Слово про матір-батьківщину», «Передсвітанкова зоря», «Світла зброя» і поему «Мандрівка в молодість».

27 березня – Постановою РНК УРСР на базі Центрального державного музею Т.Г. Шевченка, організованого 20 вересня 1940, який припинив діяльність в зв'язку з початком війни, створено Державний літературно-художній музей Т. Шевченка при Інституті мови і літератури АН УРСР (з 1944 – Інститут української літератури імені Т.Г. Шевченка АН УРСР). В 1944 Музей реєвакуйовано до Харкова, потім до Києва, того ж року підпорядковано НКО УРСР, 1949–63 називався Державним музеєм Т. Шевченка АН УРСР, нині – Національний музей Тараса Шевченка.

9 травня – РНК СРСР прийняв постанову про переїзд установ АН УРСР до Москви.

29 червня – В Уфі відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена підсумкам діяльності Академії в Башкирській АРСР.

29 липня – Відбулася остання сесія Загальних зборів АН УРСР на башкирській землі. На знак подяки О.О. Богомолець вручив голові РНК Башкирії дев'ятитомну збірку матеріалів з проблем розвитку продуктивних сил і мобілізації природних ресурсів Башкирії, підготовлену науковцями України.

4 серпня – Президія АН УРСР на виконання постанови РНК УРСР від 15 липня 1943 р. про відновлення аспірантури, прийняла рішення затвердити склад комісії для прийому до аспірантури і доручила директорам інститутів подати заявки на необхідну кількість вакансій аспірантів.

17 серпня – З Уфи до Москви відправлено перший ешелон, яким виїхали разом з родинами вчені інститутів історії та археології України, економіки, мови і літератури, народної творчості та мистецтва, біохімії і фізичної хімії АН УРСР.

28 серпня – Правописною комісією, яку 1942 очолив Л.А. Булаховський, схвалено й передано на затвердження наркомату освіти України П.Г. Тичині проект Українського правопису.

30 жовтня – Відбулося засідання Президії АН УРСР, на якому затверджено план переїзду установ Академії наук УРСР з Москви в Україну, підготовлений комісією на чолі з президентом АН УРСР О.О. Богомольцем.

6 листопада – Від німецько-фашистських загарбників звільнено столицю України – Київ, 11 листопада у

Москві відбулося урочисте зібрання АН УРСР, присвячене цій події.

1943 – В Уфі на базі відділу гідродинаміки Інституту енергетики АН УРСР створено Лабораторію проблем швидкохідних машин і механізмів як самостійну науково-дослідну установу АН УРСР.

– Б.Є. Патон і А.М. Макара в Інституті електрозварювання АН УРСР дослідили процеси при зварюванні під флюсом і довели наявність дугового розряду [22].

– М.М. Доброхотов розробив нову технологію виплавки сталі в мартенівських печах з особливим режимом марганцю.

– В посібнику М.І. Котова «Дикорослі лікарські рослини Башкирської АРСР» відображено результати досліджень башкирської флори.

– О.В. Палладін синтезував новий водорозчинний аналог вітаміну К, пізніше названий вікасолем.

– Видано працю під редакцією Є.О. Патона «Руководство по автоматической сварке бронеконструкций», в якій вперше описано технологію автоматичного зварювання спеціальних броньованих сталей і створення поточних ліній з виробництва танкових броньованих корпусів [24].

– Вийшов у світ перший із чотирьох томів підручника з історії України (Інститут історії України АН УРСР).

– Оpubліковано перший том з серії «Наукові записки Інституту історії України АН УРСР». До 1960 вийшло 13 тематичних випусків.

1943–52 – Й.З. Штокало, звівши вихідну систему з майже періодичними і квазіперіодичними коефіцієнтами, залежними від малого параметра, до системи з сталими коефіцієнтами з подальшим розкладом детермінантів

Гурвіца по степенях малого параметра, встановив критерії її стійкості, розробив алгоритм побудови наближених

розв'язків, давши оцінки похибки. Для таких систем розвинув операційний метод побудови розв'язків.

1944

31 січня – Президент АН УРСР О.О. Богомолець надіслав листа голові Раднаркому УРСР М.С. Хрущову «щодо необхідності закупівлі в США циклотронної лабораторії». В ньому, зокрема, зазначалося:

«В 1940 році я звертався до Вас з питанням про спорудження циклотрона в Україні. Тоді це питання Вами було вирішено, проте побудувати циклотрон нам не вдалося, оскільки почалася війна. Відсутність циклотрона в Україні вкрай затримувала розвиток робіт з ядерної фізики, тому що циклотрон є основним апаратом для досліджень в цій галузі. Враховуючи небезпеку нашої відсталості і необхідність швидкого розвитку ядерної фізики в УРСР, я прошу Вас звернутися до товариша А.І. Мікояна з проханням замовити в США, де є найбільший досвід будівництва та експлуатації циклотронів, комплектну циклотронну лабораторію» [с. 51].

5 лютого М.С. Хрушов передав листа Богомольця з супровідною запискою тодішньому наркому зовнішньої торгівлі СРСР А.І. Мікояну, проте, судячи з пізнішого листа О.І. Лейпунського особисто Й.В. Сталіну з цього ж питання, закупівля циклотрона не відбулася.

4 лютого – Указом Президії Верховної Ради СРСР за створення цінних препаратів для лікування ран і переломів кісток О.О. Богомольцю присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Богомолець Олександр Олександрович (1883–1946) – видатний учений-патофізіолог і організатор науки, акад. ВУАН (1929), її президент (1930–46). З 1930 – директор Інституту експериментальної біології і патології, з 1934 – Інституту клінічної фізіології АН УРСР. Наукові праці присвячено патофізіології, ендокринології, вегетативній нервовій системі, проблемам довголіття, онкології. Розробив антиретиккулярну цитотоксичну сироватку. Створив школу патофізіологів [7].

6 лютого – Прийнято постанову РНК УРСР та ЦК КП(б)У, за якою всі установи АН УРСР зосереджуються в Києві, крім Харківського фізико-тех-

нічного інституту, Полтавської гравіметричної обсерваторії та Карадзької біологічної станції.

24 лютого – В Москві розпочалося засідання лютневої сесії Загальних зборів АН УРСР під головуванням О.О. Богомольця.

9–10 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена пам'яті Т.Г. Шевченка.

23 березня – Постановою РНК УРСР Ботанічному саду Інституту ботаніки АН УРСР надано статус самостійної установи в складі АН УРСР.

– Рішенням Раднаркому УРСР Експериментальну сільськогосподарську базу «Феофанія» передано до АН УРСР з метою організації дослідної сільськогосподарської бази Академії. За рішенням Президії АН УРСР 1949 її реорганізовано в наукову.

Основні завдання: експериментальне вивчення хвороб картоплі, паразитів-комах, трихограми, бактеріозів культурних рослин, умов формування і зав'язування плодів дерев, умов формування ґрунтових вод у четвертинних відкладах, з'ясування залежності розвитку сільськогосподарських птахів від зовнішніх факторів. Загальне керівництво базою здійснювало Управління справами АН УРСР, у науковому відношенні підпорядковувалася Відділу біологічних наук та Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР.

7 квітня – За рішенням Президії АН УРСР Постійне бюро наукової пропаганди та впровадження винаходів і раціоналізаторських пропозицій перейменовано в Бюро науково-технічної пропаганди АН УРСР з виконанням таких функцій: здійснення обліку та добору господарсько-ефективних винаходів і рацпропозицій в

установах Академії та популяризації й пошуків їх швидкого впровадження у народне господарство. Постановою Президії АН УРСР від 20 лютого 1948 Бюро реорганізовано в Раду науково-технічної пропаганди АН УРСР. (голова – **О.М. Динник**).

7 липня – Постановою Президії АН УРСР (та 17 липня 1944 постановою РНК УРСР) створено Астрономічну обсерваторію АН УРСР у Києві, в Голосіївському лісі.

Основні наукові напрями діяльності – здійснення досліджень з астрометрії (створення каталогу слабких зір, визначення точних положень небесних тіл) та вивчення обертання Землі (обчислення координат полюса). Обсерваторію очолювали **О.Я. Орлов** (1944–48 та 1951–52), **А.О. Яковкін** (1952–59), **Є.П. Федоров** (1959–73). З 1975 її директор – **Я.С. Яцків**.

– Постановою Президії АН УРСР (та 17 липня 1944 постановою РНК УРСР) створено Лабораторію проблем швидкісних машин і механізмів АН УРСР (директор – **Г.Ф. Проскура**, очолював її до 1955). У Лабораторії вивчалися проблеми підвищення потужності, економічності та надійності машин і механізмів, збільшення терміну їх експлуатації. Мала відділи: динаміки машин і механізмів, гідродинаміки, змащення тертьових частин і робочих процесів основних і допоміжних органів машин, зносу тертьових частин і механізмів. У 1955 реорганізована в Лабораторію гідравлічних машин АН УРСР.

– Постановою Президії АН УРСР на базі Науково-дослідного інституту мікробіології та епідеміології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР створено Інститут мікробіології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР.

– Відновлено аспірантуру в інститутах АН УРСР.

13 липня – Прийнято постанову РНК УРСР про святкування 25-річчя АН УРСР (за датою 1919 р., не справжньою) [26]. 26 вересня відбулося засідання АН УРСР, присвячене цій події. 1 жовтня президія Верховної Ради СРСР видала указ «Про нагородження орденами і медалями працівників Академії наук УРСР».

14 липня – Прийнято постанови РНК УРСР та Президії АН УРСР про перейменування Інституту народної творчості і мистецтв АН УРСР на Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР.

17 липня Постановою РНК УРСР на базі Інституту народної творчості і мистецтв АН УРСР створено Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Цією ж постановою Інститут гідрології АН УРСР перейменовано на Інститут гідрології і гідротехніки АН УРСР.

21 липня – В Києві з Інституту історії та археології АН УРСР утворено два самостійні інститути – Інститут історії України АН УРСР та Інститут археології АН УРСР.

3 серпня – Відбулося урочисте засідання Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячене 100-річчю з дня народження І.Ю. Репіна.

11 серпня – Президія Академії наук УРСР прийняла постанову про відновлення роботи відділів інститутів і установ АН УРСР у Львові. 13 серпня розпочав діяльність Львівський філіал АН УРСР з відділеннями інститутів економіки, історії України, української літератури, мовознавства.

Затверджено Положення про аспірантуру АН УРСР; доручили академіку О.В. Палладіну відредагувати текст цього Положення, а Видавництву надрукувати його.

14 серпня – Відбулися збори вчених м. Києва. З доповіддю «Вчені України у Великій Вітчизняній війні» виступив віце-президент Академії О.В.Палладін. В рішеннях, прийнятих на зборах, вчені Києва накреслили найближчі завдання допомоги фронту та подальшої відбудови народного господарства [27].

29 серпня – Постановою РНК УРСР та ЦК КП(б)У призначено вибори до АН УРСР.

8 вересня – Прийнято постанову Президії АН УРСР, згідно з якою Львівська бібліотека стала самостійною установою в складі АН УРСР.

– Постановами РНК УРСР та Президії АН УРСР організовано Харківський філіал Інституту енергетики АН УРСР (з 1947 – Харківський філіал Інституту теплоенергетики АН УРСР, нині – Інститут проблем машинобу-

дування ім. А.М. Подгорного НАН України).

13 вересня – Спілка радянських письменників України та Відділ суспільних наук АН УРСР провели урочистий вечір, присвячений 175-річчю з дня народження класика української літератури І.П. Котляревського.

13 жовтня – В Києві розпочала роботу республіканська конференція фольклористів, організована Інститутом фольклору та етнографії АН УРСР.

31 жовтня – Прийнято постанову РНК УРСР про виділення додаткових коштів для відбудови установ АН УРСР.

1 листопада – У Києві, на Печерську, розпочалися роботи з створення Ботанічного саду АН УРСР.

20 грудня – Відбулася сесія АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження Д.К. Заболотного – видатно-

Перше засідання Президії АН УРСР після повернення в Київ (1944)

го мікробіолога, президента Академії наук УРСР в 1928–29.

1944 – АН УРСР передано будинок по вул. Чкалова, 55б (нині – О. Гончара), в якому розмістилася низка академічних інститутів (зокрема, з 1969 – Інститут геологічних наук) [27].

– Г.В. Раєвський в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробив технологію виготовлення великогабаритних конструкцій методом згортання.

– Г.В. Карпенко виявив явище адсорбційної втоми металів.

– Б.Г. Лазарєв і О.О. Галкін виявили зміну надпровідності під впливом неоднорідних деформацій.

– Завершено розробку методики досліджень в умовах високого тиску та низьких температур (метод «льодової бомби»), розпочату 1939 (Б.Г. Лазарєв, Л.С. Кан-Лазарєва).

– Науковими працівниками Інституту геологічних наук АН УРСР складено мапу мінеральних вод України.

- М.О. Лаврентьев, С.В. Малашенко, І.І. Івашенко, В. П. Олексієвський та М.М. Ситий (Інститут математики АН УРСР) на основі теорії кумуляції передбачили раніше за американців (Г.Кован та Дж. Дуглас, 1950) явище зварювання вибухом та одержали перші зразки з'єднання – монолітні стержні з пучків мідних дротів. Системні дослідження з цього напрямку розгорнуто на початку 60-х рр. ХХ ст. в Інституті електрозварювання АН УРСР (В.М. Кудінов, М.Г. Остапенко, В.Г. Петушков, Ю.П. Бушtedт, Л.Д. Добрушин), Інституті електродинаміки АН УРСР, Дніпропетровському гірничому інституті. В другій половині 60-х рр. в Інституті електрозварювання АН УРСР створено технології зварювання вибухом

Будинок Інституту геологічних наук
(сучасний вигляд)

тонкостінних деталей, замкнених кільцевих швів, елементів жорсткості з листами, плакування локальних й великих площин та ін. Розроблено вибухову камеру 200 кг вибухової речовини для виготовлення біметалевих виробів значних габаритів і конфігурацій.

– Вийшла монографія «Автоматичне зварювання під флюсом будівельних металоконструкцій» (Є.О. Патон, П.І. Севбо, Г.В. Раєвський, Б.Є. Патон), в якій викладено технології та основи проектування устаткування для зварювання будівельних металоконструкцій [31].

– Вийшла друком монографія Д.К. Третьякова «Нариси з філогенії риб» [28].

1944–45 – Розроблено теорію зварювальних автоматів, доведено необхідність зварювання при високій густині струму, в результаті розв'язано проблему механізованого зварювання плавким електродом під флюсом у вуглекислому та інертних газах (Б.Є. Патон, А.М. Макара) [32].

– О.Я. Усиков створив прилад радіолокаційної дії для дистанційного визначення місця і характеру пошкоджень у високовольтних лініях електропередач (1946 – прилад для діагностики підземних силових кабелів). Ці прилади

широко використовувалися при відновленні після війни електричних мереж.

1944–46 – М.О. Лаврентьев припустив, що при високих температурах і тиску матеріали поведуть себе подібно до в'язких ріди, та розробив гідродинамічну теорію кумуляції. Наслідком цих робіт стало створення гідроімпульсної техніки та теорії високошвидкісного удару, що є ключовими при дослідженні надійності космічних апаратів під час зіткнення їх з частинками у космосі.

1944–48 – Б.Г. Лазарев із співробітниками відкрив два типи поведінки надпровідників під тиском.

1944–49 – М.Г. Крейн (Інститут математики АН УРСР) одержав низку фундаментальних результатів у загальній теорії ермітових і самоспряжених операторів у гільбертовому просторі, які узагальнюють поняття ермітової матриці та відіграють важливу роль в математичній фізиці.

1 січня – Розпорядженням Президії АН УРСР Центральні експериментальні майстерні Харківського фізико-технічного інституту АН УРСР виділено в окрему виробничу структуру і переведено на самостійний госпрозрахунковий баланс.

12 січня – Відбулося засідання Президії АН УРСР, яке розглянуло заходи щодо впорядкування стану академічної бібліотеки.

22 січня – Інститут археології АН УРСР розпочав роботу з виявлення, обліку й збереженню пам'ятників Стародавнього Києва.

5 лютого – За розпорядженням РНК СРСР Бібліотеку АН УРСР та її філію зараховано до бібліотек I-ї категорії.

6 лютого – РНК УРСР прийняла постанову «Про затвердження статуту Академії наук УРСР». У Статуті відо-

бражалися: загальні положення; склад Академії наук УРСР; порядок обрання дійсних членів, почесних членів і членів-кореспондентів, загальні органи управління Академії наук УРСР; установи Академії наук УРСР.

9–13 лютого – В Києві відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій 12 лютого до складу АН УРСР обрано 15 дійсних членів і 18 членів-кореспондентів.

Обрані дійсними членами:

М.К. Гудзій (історія української літератури);

А.В. Думанський (неорганічна та аналітична хімія);

О.І. Душечкін (агрохімія насінництва);

П.П. Єфименко (археологія);

Б.Д. Ісаченко (мікробіологія);

А.І. Кіпріанов (органічна хімія);

А.М. Криштофович (палеоботаніка);

В.Є. Лашкар'єв (експериментальна фізика);

С.О. Лебедєв (електротехніка);

В.І. Лучицький (петрографія);

П.І. Лященко (економіка сільського господарства);

Д.З. Мануїльський (історія України);

В.П. Протопопов (психіатрія);

К.К. Хренов (електрозварювання);

В.Я. Юр'єв (селекція та насінництво).

Обрані членами-кореспондентами:

В.О. Беліцер (біохімія);

Б.В. Гнеденко (прикладна математика);

В.І. Данилов (металознавство);

В.Я. Дашкевич (етнографія);

І.М. Іщенко (хірургія);

Р.Є. Кавецький (патологія);

Б.О. Ларін (мовознавство);

Г.Д. Латишев (експериментальна фізика);

М.Н. Петровський (історія України);

П.С. Погребняк (екологія та географія рослин);

М.С. Поляков (гірничі машини та механізми);

М.Г. Попов (екологія та географія рослин);

Г.М. Савін (теорія пружності);

П.О. Свириденко (експериментальна зоологія);

В.Ф. Старченко (агрохімія);

Я.П. Фіалков (неорганічна хімія);

А.П. Філіппов (гідромеханіка);

Є.О. Шилов (органічна хімія).

13 лютого – Президія Верховної Ради УРСР видала Указ «Про присвоєння Інституту мовознавства АН УРСР імені професора-лінгвіста О.О. Потебні».

28 лютого – РНК УРСР і ЦК КП(б)У прийняли постанову «Про увічнення пам'яті великого діяча української культури, поета-філософа Г.Сковороди». Постановою передбачалося встановити бронзовий бюст Г. Сковороди в Історичному музеї Києва і в бібліотеці АН УРСР, присвоїти ім'я Г. Сковороди Педагогічному інституту в Харкові, педагогічному училищу в Переяславі-Хмельницькому, встановити стипендію ім. Г. Сковороди в ряді вищих навчальних закладах.

9 березня – Постановою РНК УРСР та постановою Президії АН УРСР від 23 березня 1945 на базі лабораторії сільськогосподарської механіки Інституту будівельної механіки АН УРСР утворено Лабораторію машинобудування і проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР як самостійну науково-дослідну установу (з 1950 – Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки АН УРСР, з 1958 – Інститут ливарного виробництва АН УРСР, з 1964 – Інститут проблем лиття АН УРСР, з 1996 – Фізико-технологічний інститут металів та сплавів НАН України).

Основні напрями науково-дослідних робіт: проблеми сільськогосподарського машинобудування і тракторобудування, розробка теорії сільськогосподарських машин і технологічних процесів сільськогосподар-

ського виробництва, міцності конструкцій, розробка процесів газифікації сільського господарства. Лабораторія включала відділи: сільськогосподарського машинобудування, тракторобудування, динаміки та міцності деталей сільськогосподарських машин і тракторів, газифікації. Першим директором Лабораторії був **А.О. Василенко**. Постановою Президії АН УРСР від 6 травня 1945 до складу Лабораторії передано відділ високоміцних чавунів Інституту чорної металургії АН УРСР.

16 березня – В Києві в АН УРСР відкрилася конференція, присвячена пам'яті видатного ученого-епідеміолога колишнього президента Академії наук Д.К. Заболотного.

17 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 75-річчю Є.О. Патона – видатного вченого в галузі мостобудування та електрозварювання. Постановою РНК УРСР та ЦК КП(б)У Інституту електрозварювання АН УРСР присвоєно ім'я Є.О. Патона [5].

20 березня – В Києві громадськість міста відзначила 50-річчя з дня народження і 35-річчя творчої діяльності поета і вченого М.Т. Рильського.

24 березня – Постановою РНК СРСР створено Раду з координації наукової діяльності академій наук союзних республік (голова – президент АН СРСР **В.Л. Комаров**). До складу Ради входили президенти республіканських академій наук.

Однією з основних форм її роботи були щорічні сесії, на яких обговорювалися найважливіші питання діяльності республіканських академій наук. За роки існування Радою проведено значну роботу з надання допомоги республіканським академіям наук у визначенні і розробці наукових напрямів та проблем загальносоюзного значення, зокрема щодо створення нових інститутів і лабораторій, зміцнення матеріально-технічної бази та підготовки наукових кадрів. Наприкінці 60-х рр. Радою організовано низку регіональних нарад. Так, у березні 1973 у Києві проведено нараду президентів Української, Білоруської і Молдавської академій

наук, на якій визначено завдання проведення спільних досліджень проблем великого народногосподарського значення. У рамках співробітництва цих академій у 1970–80 проводилися спільні дослідження у галузі атомної енергетики, пошуків корисних копалин, раціонального природокористування, охорони навколишнього середовища тощо. З 1990 Радою проводилася робота зі створення всесоюзної та республіканських програм наукового забезпечення робіт із ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС на 1991–95. Результатом координації діяльності академій союзних республік стало також проведення спільних фундаментальних наукових досліджень у галузі ядерної фізики, кібернетики, астрономії, археології тощо. Розвитку творчих зв'язків між вченими сприяло проведення спільних експедицій та наукових форумів.

29 березня – РНК СРСР прийняла постанову про встановлення академічних звань, за якою звання академік і почесний академік залишалися тільки в Академії наук СРСР. У всіх інших академіях (сільськогосподарських, медичних, педагогічних наук і архітектури та союзних) встановлювалися звання почесний (дійсний) член. Для вчених, обраних членами-кореспондентами статус не змінився (член-кореспондент АН СРСР, Академії наук УРСР та інших академій).

28 квітня – В Києві відбувся урочистий вечір, організований АН УРСР і Спілкою радянських письменників України, присвячений 60-річчю з дня народження і 35-річчю наукової та педагогічної діяльності літературознавця, академіка О.І. Білецького.

2 травня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за мужність та героїзм, виявлені при виконанні бойових завдань командування у боротьбі проти німецько-фашистських загарбників в тилу ворога та за особисті заслуги у розвитку партизанського руху в Україні В.І. Клокову присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Клоков Всеволод Іванович (1917–2004) – історик, чл.-кор. АН УРСР (1978). З 1950 працював в

Інституті історії АН УРСР (у 1963–87 – зав. відділу, з 1987 – головний наук. співробітник). Наукові праці присвячено історії Другої світової війни, зокрема партизанського та підпільного руху в Україні.

В.І. Клоков

5 травня – РНК УРСР схвалила проект Українського правопису, розроблений Інститутом мовознавства АН УРСР під керівництвом Л.А. Булаховського. Цього ж дня нарком освіти УРСР П.Г. Тичина підписав наказ про надання чинності цій, третій, редакції правопису.

9 травня – Німеччиною підписано Акт про беззастережну капітуляцію. Війна радянського народу з гітлерівською Німеччиною 1941–1945 років завершилася. Цей день ввійшов у вітчизняну історію як День Перемоги над фашистською Німеччиною [12]. Ця перемога дісталася радянського народу дорогою ціною. За останніми даними втрати СРСР у війні становили 41 млн 979 тис. чоловік, а не 21 млн, як вважалося раніше, з них загинуло понад 19 млн військових і близько 23 млн цивільного населення. Тільки Україна за роки війни втратила близько 19% свого населення: 1 млн 650 тис. українських вояків загинуло в боях, 7 млн чоловік становили жертви мирного населення, 2,4 млн вивезено на роботи до Німеччини, 700 міст і 2800 сіл спалено та зруйновано, 319 тис. господарств спалено, 33 тис. шкіл знищено тощо.

17 травня – В Києві в конференц-залі АН УРСР відбулася наукова сесія, присвячена 100-річчю з дня народження видатного мікробіолога, вихідця з України І.І. Мечникова.

6 червня – 469 співробітників АН УРСР нагороджено медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.».

12 червня – На базі Інституту хімії АН УРСР, згідно з постановою РНК УРСР (та Президії АН УРСР від 28 вересня), створено Інститут загальної і неорганічної хімії АН УРСР.

2 липня – РНК УРСР і ЦК КП(б)У прийняли постанову «Про утворення відділів науково-дослідних інститутів АН УРСР в м. Львові». Згідно з постановою створено відділи інститутів геологічних наук, математики, ботаніки, зоології, енергетики.

6 липня – Прийнято постанови РНК УРСР та Президії АН УРСР про організацію Львівського відділу Інституту геологічних наук АН УРСР (з 1951 – Інститут геології корисних копалин АН УРСР, з 1962 – Інститут геології горючих копалин АН УРСР, з 1964 – Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР) [1].

– Прийнято постанови РНК УРСР та Президії АН УРСР про організацію Львівського відділу Інституту математики АН УРСР (з 1972 – Львівський філіал математичної фізики Інституту математики АН УРСР, з 1978 – Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР, з 1990 – Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я.С. Підстригача АН УРСР).

26 липня – Відкрилася наукова конференція Інституту економіки АН УРСР, присвячена відбудові народного господарства України.

24 серпня – Постановою Президії АН УРСР на базі відділу фізіології сільськогосподарських рослин та агрохімії Інституту ботаніки АН УРСР утворено Інститут фізіології сільськогосподарських рослин та агрохімії АН УРСР (з 1956 – Український науково-дослідний інститут фізіології рослин Міністерства сільського господарства УРСР, з 1966 – Інститут фізіології рослин АН УРСР).

Головні завдання: дослідження розвитку і росту сільськогосподарських рослин, їх стійкості проти несприятливих природних умов, особливості їх живлення та обміну речовин. Інститут мав обґрунтувати теоретичні засади для побудови найефективнішої системи рільництва, удобрення ґрунтів і відновлення їх родючості, підвищення якості сільськогосподарської продукції та агрохімічної меліорації окремих типів ґрунтів. Після серпневої 1948 сесії ВАСГНІЛ у структурі Інституту проведено певні зміни.

– Постановою Президії АН УРСР на базі відділів генетики і селекції Інституту зоології АН УРСР та Інституту ботаніки АН УРСР організовано Інститут генетики і селекції АН УРСР.

Основні завдання: цитогенетичне і фізіологічне вивчення мінливості й спадковості у окремих рослин, тварин і корисних комах; встановлення загальних закономірностей еволюції живих організмів і вивчення їх механізмів, розробка нових методів селекції. 27 грудня 1946 Президія переглянула коло проблем, яке мав розв'язувати Інститут і вирішила, що він не може виконувати поставлені завдання. В зв'язку з цим надіслано листа до Ради Міністрів УРСР з проханням зосередити його роботи тільки на вивченні мінливості й спадковості сільськогосподарських рослин. Після серпневої 1948 сесії ВАСГНІЛ у структурі Інституту проведено певні зміни, за постановами Президії АН УРСР від 25 лютого та 2 березня 1949 утворено лабораторію екології та лабораторію каучуконосів, за постановою Президії АН УРСР від 4–6 жовтня 1949 ліквідовано лабораторію цитогенетики і закрито цей напрям робіт в Академії, лабораторію каучуконосів реорганізовано у відділ. За постановою Президії АН УРСР від 10 лютого 1949 та постановою Ради Міністрів УРСР від 7 лютого 1950 лабораторію селекції об'єднано з відділом каучуконосів.

2 вересня – Японія – союзниця фашистської Німеччини та учасниця в Другій світовій війні підписала акт про беззастережну капітуляцію. Цим було завершено Другу світову війну, розв'язану гітлерівською Німеччиною, фашистською Італією та мілітаристською Японією. В ній брали участь 72 країни, у військові сили було мобілізовано близько 110 млн чоловік, з яких у війні загинуло майже 62 млн, в тому числі 27 млн радянських громадян.

Післявоєнне десятиріччя в історії АН УРСР (1945–1955)

1945

10 вересня – В Києві відбулася ювілейна сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячена 100-річчю з дня народження видатного українського драматурга та актора І.К. Карпенка-Карого (І.К. Тобілевича) [1].

20 вересня – Постановою Раднаркому УРСР на базі відділу екології рослин Ботанічного саду АН УРСР та Дослідного лісництва АН УРСР утворено Інститут лісівництва АН УРСР.

Інститут мав розробляти проблеми лісової екології, фізіології деревних рослин, лісового ґрунтознавства, теоретичні засади лісових культур, проблеми інтродукції, селекції й культури нових швидкорослих деревних порід. Після серпневої 1948 сесії ВАСГНІЛ за постановою Президії АН УРСР від 12 листопада 1948 у структурі Інституту проведено відповідні зміни: ліквідовано лабораторію лісових культур, утворено лабораторію агролісомеліорації, ліквідовано відділ Інституту у Львові та організовано три опорні пункти в різних ґрунтово-кліматичних умовах степової смуги УРСР. В 1945–56 директором Інституту був П.С. Погребняк.

– Постановою Раднаркому УРСР на базі відповідних відділів Інституту зоології АН УРСР та Інституту ботаніки АН УРСР утворено Інститут ентомології і фітопатології АН УРСР.

Основні завдання: вивчення загальних закономірностей біології комах; їх біоеннологія; біологія збудників хвороб; анатомія і фізіологія хворих рослин; проблеми паразитології, токсикології та імунітету. Після серпневої 1948 сесії ВАСГНІЛ у структурі Інституту проведено структурні зміни. За постановою Президії АН УРСР від 12 листопада 1948 ліквідовано лабораторію імунітету. Постановами від 25 лютого та 2 березня 1949 встановлено нову структуру Інституту в складі лабораторій: екології комах; патології комах; ентомофагів; токсикології та фізіології комах; фітопатології. Першим директором Інституту був В.П. Поспелов [1].

20 жовтня – Прийнято постанову РНК УРСР про створення Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР [1].

До Відділу ввійшли: створені Інститут фізіології сільськогосподарських рослин та агрохімії, Інститут генетики і селекції, Інститут ентомології і фітопатології; існуючі установи АН УРСР – Інститут лісівництва АН УРСР, Ботанічний сад, Лабораторія ґрунтознавства АН УРСР, Лабораторія машинобудування та проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР. В грудні 1945 утворено Бюро Відділу та призначено директорів: Інституту фізіології рослин та агрохімії – О.І. Душечкіна, Інституту ентомології і фітопатології – В.П. Поспелова, Інституту генетики і селекції – В.Я. Юр'єва, Інституту лісівництва – П.С. Погребняка. У такому складі Відділ АН УРСР проіснував до 1949. Постановою Президії АН УРСР від 25 травня 1956 Відділ ліквідовано, його персональний склад передано Відділу біологічних наук АН УРСР.

15 листопада – У конференц-залі АН УРСР відбулося вручення медалей «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» науковим працівникам АН УРСР. Медалі отримали 437 чоловік [1].

– Постановою РНК УРСР (та постановою від 21 грудня 1945 Президії АН УРСР) на базі відділу металофізики Інституту чорної металургії АН УРСР і відділу дифузійних процесів Інституту фізики АН УРСР створено Лабораторію металофізики АН УРСР (з 1955 – Інститут металофізики АН УРСР, з 1996 – Інститут металофізики ім. Г.В. Курдюмова НАН України).

Мала статус науково-дослідного інституту, складалася з відділів: фазових перетворень, кристалізації та дифузії. Директорами Лабораторії були: Г.В. Курдюмов (1945–51), В.І. Данилов (1951–54), А.А. Смирнов (1955).

3 серпня – Постановою Президії АН УРСР на базі відділу металофізики

Інституту чорної металургії АН, відділу дифузійних процесів Інституту фізики АН УРСР та лабораторії кристалізації Дніпропетровського фізико-технічного інституту створена Лабораторія металофізики АН УРСР. Основні завдання: дослідження фізичних явищ при гартуванні та відпуску сталі, при дифузії та кристалізації металів і сплавів; кінетика зародження центрів кристалізації на твердій поверхні та в переохолоджених розчинах. У структурі лабораторії було три відділи: фазових перетворень, кристалізації та дифузії. Очолив лабораторію Г.В. Курдюмов [1].

1945 (вересень) – В Бібліотеці АН УРСР із закінченням ремонтних робіт відбувся перехід на двозмінне обслуговування читачів. Крім того, для прискорення виконання замовлень на літературу створено групу шифрування читачьких вимог

листопад – Рада Міністрів СРСР прийняла постанову про надання 26 бібліотекам найбільших академічних інститутів обов'язкового примірника друківаних видань СРСР.

20 грудня – В Закарпатську Україну виїхала комплексна експедиція, організована Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, з метою дослідження всього комплексу новорічного (різдвяного) циклу, матеріальної культури, обрядовості, запису фольклору.

22 грудня – У Києві відбулася розширена нарада представників філії Бібліотеки АН УРСР у Львові, а також Київського університету та Інституту літератури АН УРСР щодо складання бібліографії української книги.

1945 (грудень) – Засновано Українське товариство паразитологів (президент – **О.П. Маркевич**).

1945 – Інститут гідробіології АН УРСР розпочав комплексне вивчення пониззя Дунаю та придунайських лиманів (Я.В. Ролл та ін.).

– Б.Є. Патон дослідив умови стабільного горіння дуги та її регулювання і створив теорію керування зварювальними процесами в системі усіх елементів зварювального ланцюга [2].

– М.М. Боголюбов побудував строгу теорію методу усереднення, який є одним з основних в нелінійній механіці [3].

– Вийшла друком праця М.Г. Холодного «Про повітряне живлення ґрунтових мікроорганізмів».

– Л.Г. Ткачук започаткував седиментолого-літологічний напрям у геології України.

– О.П. Чекмарьов розробив наукові основи технології прокатки металів на обжимних, сортових, листових і трубних станах.

– О.А. Шевченко запропонував технологію обробки тугоплавких металів і розробив наукові основи технологічних процесів безперервної прокатки труб.

– О.В. Квасницький запропонував метод міжпородної трансплантації зигот і впровадив у практику заходи штучного запліднення свиней.

1945–46 – В.П. Комісаренко синтезував біологічно активний препарат спленін (Інститут фізіології АН УРСР) [4].

1945–49 – Винайдено кріостат з вбудованим у нього мікропроектором, що дозволяло одержувати спектри від мікрокристалів у поляризованому світлі (А.Ф. Прихотько, В.Л. Броуде, В.С. Медведєв, Р.І. Василенко, В.П. Бабенко).

1945–52 – І.М. Ліфшиць створив послідовну теорію локальних збурень реального кристалу, зокрема вперше проаналізував фононний та електронний спектри кристалів з дефектами.

1946

16 січня – Раднарком УРСР і ЦК КП(б)У прийняли постанову «Про підготовку наукових працівників».

25 січня – Постановою Раднаркому УРСР засновано золоту медаль та премію імені І.І. Мечникова (повторно постановою Президії НАН України 12 липня 1995 засновано тільки премію імені І.І. Мечникова) за видатні наукові роботи в галузі мікробіології, імунології та геронтології.

І.І. Мечников

Мечников Ілля Ілліч (1845–1916) – видатний біолог і патолог, один із основоположників еволюційної ембріології та порівняльної патології, лауреат Нобелівської премії з фізіології та медицини (1908). Народився в Україні, закінчив 1864 Харківський університет. У 1870–82 – професор Новоросійського

університету в Одесі, 1886 заснував тут першу в Росії бактеріологічну станцію. В 1887 переїхав до Парижа, де завідував лабораторією в Пастерівському інституті.

Запропонував теорію походження багатоклітинних тварин. Виявив 1882 явище фагоцитозу та запропонував фагоцитарну теорію імунітету. Роботи з бактеріології присвячено епідеміології холери, черевного тифу, туберкульозу та іншим інфекційним захворюванням. Значне місце в його працях займали проблеми старіння. Запропонував низку профілактичних і гігієнічних засобів боротьби з самоотруєнням організму. Його ім'я присвоєно багатьом науково-дослідним і медичним установам.

26 січня – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

В.П. Бараннику – за участь у створенні та впровадженні в практику нових препаратів-інгібіторів, які захищають метал від дії кислот;

О.І. Бродському – за дослідження в галузі хімії ізотопів;

А.М. Криштофовичу – за наукову працю «Палеоботаніка», опубліковану в 1945;

М.О. Лаврентьеву – за розробку варіаційно-геометричного методу розв'язання нелінійних задач у теорії диференціальних рівнянь в частинних похідних, що має важливе значення для гідромеханіки та аеромеханіки;

П.І. Севбы – за участь у докорінному вдосконаленні технології та організації високопродуктивного поточного методу виробництва середніх танків при значній економії матеріалів, робочої сили та зниженні собівартості;

К.К. Хренову – за розробку та впровадження методів електрозварювання та різання металу під водою.

– Присуджено Державну премію СРСР в галузі літератури та мистецтва.

М.П. Бажану – за поему «Данило Галицький», вірш «Клятва» і цикл віршів «Сталінградський зошит».

6 лютого – О.Г. Гольдман надіслав президенту АН СРСР С.І. Вавилову листа, в якому просив «вжити необхідних заходів, щоб несправедливу оцінку» його діяльності та Інституту фізики АН УРСР «було знято», додавши як обґрунтування хибності висновків Комісії по обстеженню Інституту рукопис на 43 сторінках – «Спростування висновків Комісії фізичної групи АН СРСР з обстеження роботи Інституту фізики АН УРСР від 2 червня 1938». В листі, зокрема, йшлося:

«Восени 1945 я вперше мав можливість ознайомитися з висновками Комісії Фізичної групи Академії наук СРСР з обстеження роботи Інституту фізики АН УРСР, які є водночас і оцінкою моєї діяльності як керівника Інституту. Ці висновки опубліковано у «Відомостях АН СРСР». Вивчення цих висновків показало, що вони неправильні, грубо спотворюють факти справжнього життя Інституту і тому неправдиво»

інформували радянську громадськість. Я додаю доповідь, в якій точними фактами з посиланнями на матеріали і на осіб спростовую основні твердження та висновки Комісії» [5].

Додана до листа доповідь фактично була викладенням історії Інституту фізики за 1929–38. С.І. Вавилов в реабілітації О.Г. Гольдмана взяв активну участь. Завдяки його клопотанню з нього було знято нагляд як за «українським націоналістом» і розпочато перемовини щодо відновлення на роботі в Інституті фізики АН УРСР та в званні академіка АН УРСР. Проте це сталося тільки в 1956.

19 лютого – Прийнято постанову Спеціального комітету при Раднаркомі СРСР про організацію на базі відділу фізики атомного ядра ХФТІ АН УРСР секретної Лабораторії №1 під керівництвом К.Д. Синельникова для досліджень з атомної проблеми. Затверджено програму робіт лабораторії, спрямовану на обчислення критичних мас та інших характеристик для ядерних реакторів і бомб: вивчення розсіяння нейтронів з енергією 1–1,5 млн еВ від різних матеріалів з метою добору речовини для відбивача та оптимальної товщини його шару; визначення перерізів поглинання швидких нейтронів в елементах 233, 235 та 239 (урані, плутонії та торії); розробки методу одержання потужних джерел іонів урану та його сполук. 2 березня постановою Раднаркому СРСР створено Лабораторію №1. Фактично підпорядковувалася Першому головному управлінню при Раднаркомі СРСР і працювала на його замовлення. Фінансувалася безпосередньо Наркоматом фінансів СРСР [6].

1 квітня – Постановою Ради Міністрів УРСР Державному історико-археологічному заповіднику «Ольвія» надано статус самостійної наукової установи у складі АН УРСР.

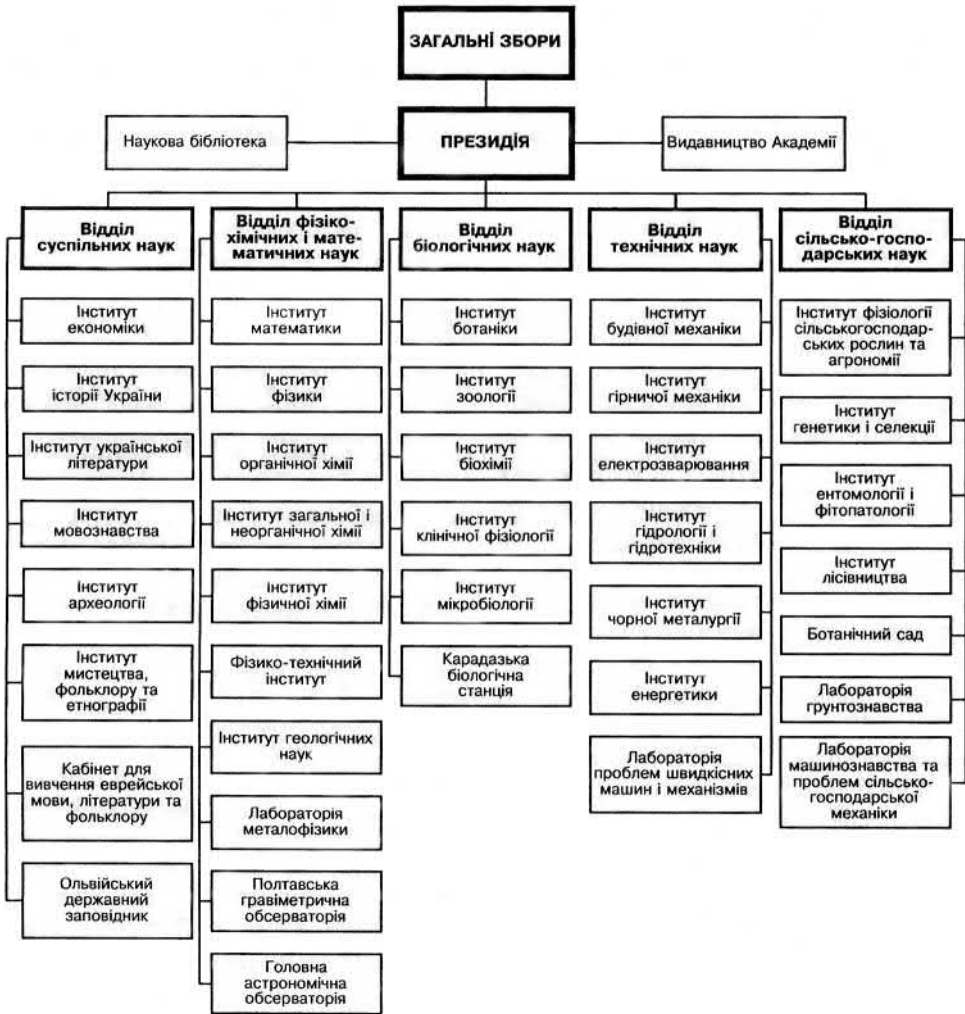
25–28 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій заслухано

та обговорено доповідь віце-президента АН УРСР О.В. Палладіна про роботу АН УРСР в 1945; 28 квітня з доповіддю «Про п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР та завдання АН УРСР» виступив президент АН УРСР О.О. Богомолець. Обрано директорів академічних установ: Інститут клінічної фізіології очолив **О.О. Богомолець**, біохімії – **О.В. Палладін**, зоології – **Д.К. Третьяков**, Центральний ботанічний сад – **М.М. Гришко**, Інститут літератури – **О.І. Білецький**, мовознавства – **Д.А. Булаховський**, мистецтвознавства, фольклору та етнографії – **М.Т. Рильський**, економіки – **К.Г. Воблій**, Інститут електрозварювання – **Є.О. Патон**, чорної металургії – **М.В. Луговцов**, енергетики – **С.О. Лебедев**, фізики – **О.І. Лейпунський**, геології – **В.І. Лучицький**, фізичної хімії – **О.І. Бродський**, математики – **М.О. Лаврентьєв**, неорганічної хімії – **А.В. Думанський**, органічної хімії – **А.І. Кіпріанов** [1].

15 травня – В Києві на базі відділу фізіології живлення рослин і агрохімії Інституту ботаніки АН УРСР створено Інститут фізіології і агрохімії рослин АН УРСР (постанова Президії АН УРСР від 12 листопада 1943 про створення Інституту не була підтримана РНК УРСР). У 1956 Інститут перейменовано на Інститут фізіології рослин АН УРСР. В 1956–62 під назвою Український науково-дослідний інститут фізіології рослин входив до складу Української академії сільськогосподарських наук, 1962 переданий до системи АН УРСР (нині – Інститут фізіології рослин і генетики НАН України). Перший директор Інституту – **О.І. Душечкін**.

Основні напрями наукових досліджень: фізіологія, біохімія і біофізика фотосинтезу, фізіологія і біохімія кореневого живлення рослин, фізіологічні основи керування рос-

Структура Академії наук у 1946 р.

том і розвитком рослин, вивчення природи стійкості рослин до несприятливих факторів навколишнього середовища і природи дії на рослин іонізуючого випромінювання.

7 червня – Постановою Президії АН УРСР (та Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У від 3 липня 1946) утворено Філософську комісію АН УРСР. Постановами Президії АН УРСР від 23 жовтня 1946 та Ради Міністрів УРСР від 6 листопада 1946 її реорганізовано в Інститут філософії АН УРСР.

Відповідно до наукових завдань встановлено структуру Інституту в складі відділів: діалектичного та історичного матеріалізму; історії філософської й суспільної думки України; філософії природознавства; психології. З 1997 – Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України.

19 липня – На 66 році життя помер О.О. Богомолець, який керував Академією наук 16 років. При ньому во-

на стала системою науково-дослідних інститутів, об'єднаних у Відділи. Постановою Ради Міністрів СРСР (4 вересня 1953 – Президії АН УРСР) засновано премію імені О.О. Богомольця за видатні наукові роботи в галузі медичних наук.

26 липня – ЦК ВКП(б) прийняв постанову «Про підготовку, добір та розподіл керівних партійних і радянських кадрів в українській партійній організації». ЦК КП(б)У було звинувачено в недостатній увазі до добору та ідеологічно-політичного виховання кадрів у галузі науки, літератури й мистецтва, де знайшла притулок ворожа буржуазно-націоналістична ідеологія. Розпочато нову хвилю терору проти української інтелігенції.

8 серпня – Постановою Ради Міністрів СРСР заповідник «Олександрія» переведено у відання АН УРСР. Постановою Президії АН УРСР від 20 лютого 1948 перетворений на науково-дослідну базу для інститутів Відділу сільськогосподарських наук АН УРСР та деяких установ Відділу біологічних наук АН УРСР. 2 березня 1949 на території Заповідника створено лабораторію паркорозведення. За постановою Президії АН УРСР від 3 лютого 1950 Заповідник передано до Відділу біологічних наук АН УРСР та вирішено організувати на його території санаторій для вчених АН УРСР. Постановою Президії АН УРСР від 3 квітня 1953 заповідник підпорядковано Ботанічному саду АН УРСР, постановою від 24 грудня 1954 перейменованій у Дендрологічний парк «Олександрія» АН УРСР.

Дендропарк здійснював науково-дослідну та науково-освітню роботу в напрямках: паркобудівництво і акліматизація деревних і чагарникових порід з метою впровадження їх в народне господарство; популяризація серед широких верств населення сортів ден-

дрологічної флори й паркового будівництва; заходи збереження й збільшення видового складу його дендрофлори.

14 серпня – Прийнято постанову ЦК ВКП(б) про журнали «Звезда» і «Ленинград», що мала на меті виключити з радянського інтелектуального життя будь-які прояви прозахідних культурних впливів та лібералізму, незалежного від лінії партійної думки. Об'єктами цькування стали А.А. Ахматова і М.М. Зощенко. У республіках до стандартних звинувачень у формалізмі, відхиленні від марксизму-ленінізму, низькопоклонстві перед Заходом тощо обов'язково додавалася ідеалізація національного минулого.

15–17 серпня – Серпневий пленум ЦК КП(б)У прийняв постанову про рішення ЦК ВКП(б) по звіту ЦК КП(б)У «Про підготовку, добір та розподіл керівних партійних і радянських кадрів в Українській партійній організації», яка вимагала посилити боротьбу на ідеологічному фронті проти будь-яких проявів буржуазно-націоналістичної ідеології, організувати роботу з написання справді наукової історії України та української літератури і вжити заходів до докорінного поліпшення роботи інститутів суспільних наук АН УРСР.

16 серпня – Постановою Президії АН УРСР організовано Старосільську біологічну станцію (заповідник) АН УРСР. За постановою Президії АН УРСР від 6 травня 1949 станція отримала статус науково-допоміжного підрозділу як експериментальної бази для дослідження Інститутом мікробіології АН УРСР антибіотичних якостей мохів і лишайників та Інститутом ентомології та фітопатології АН УРСР – хвороб дубового шовкопряда.

24 серпня – Вийшла постанова ЦК КП(б)У зі звинуваченнями у мето-

дологічних прорахунках і пропаганді українського буржуазного націоналізму в книзі «Нарис історії української літератури», що вийшла друком 1945 за редакцією С.І. Маслова та Є.П. Кирилюка.

серпень – жовтень – Ухвалено низку постанов ЦК КП(б)У, спрямованих на подальшу русифікацію та цілковите підпорядкування культури партійному апарату, зокрема про переключення і помилки у висвітленні історії української літератури у «Нарисі історії української літератури» (24 серпня), про журнал «Перець» (19 вересня), журнал «Вітчизна» (1 жовтня), про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення (20 жовтня). Слідом за породженою партійними резолюціями хвилею критики й самокритики в пресі та на зборах у наукових і культурних інституціях протягом 1946–47 відбулися масові арешти науковців, літераторів, діячів культури (близько 10 тис. осіб).

вересень – Президія АН УРСР розглянула питання про роботу інститутів Відділу суспільних наук АН УРСР і прийняла рішення сконцентрувати у Києві всі сили установ гуманітарного профілю, для чого ліквідувати у Львові наукові відділи інститутів української літератури, історії України та економіки. Основний склад цих наукових відділів (як правило, це були колишні кияни) підлягав переведенню до інститутів Відділу суспільних наук АН УРСР у Києві.

15 листопада – Рада Міністрів УРСР постановила запровадити розроблений Інститутом мовознавства АН УРСР і схвалений постановою РНК УРСР від 8 травня 1945 «Український правопис» до обов'язкового вжитку на території УРСР з 1 грудня 1946.

20–21 листопада – На сесії позачергових Загальних зборах АН УРСР її президентом обрано **О.В. Палладіна**, який після смерті О.О. Богомольця виконував ці обов'язки. Загальні збори підтвердили повноваження віце-президентів – **Є.О. Патона** і **М.О. Лаврентьєва**, обраних 1945. Оскільки статут передбачав чотирьох віце-президентів, на ці посади додатково обрано **О.І. Білецького** та **А.І. Кіпріанова**.

Палладін Олександр Володимирович – видатний біохімік та організатор науки, академік АН УРСР (1929) та АН СРСР (1942). В 1935–38 – неодмінний секретар Президії АН УРСР, 1939–46 – віце-президент АН УРСР, з 1925 – директор Інституту біохімії АН УРСР. Наукові праці стосуються біохімії нервової системи та м'язової діяльності. Встановив біохімічну топографію нервової тканини. Заклав наукові основи біохімії нервової системи. Синтезував вікасол. Створив наукову школу.

О.В. Палладін

1946 – С.І. Пекар (Інститут фізики АН УРСР) побудував модель процесу взаємодії електрона з ґраткою іонного кристала, в рамках якої запровадив у розгляд стан кристала з поляризаційною потенціальною ямою, в якій локалізовано електрони.

– В.Є. Лашкар'єв (Інститут фізики АН УРСР) спостерігав біполярну дифузію нерівноважних носіїв струму в напівпровідниках.

– Б.Є. Патон і С.Л. Мандельберг розробили технологію багатодугового швидкісного зварювання.

– Б.Є. Патон і Д.А. Дудко розробили обладнання і технологію напівавтоматичного шлангового зварювання.

– М.О. Лаврентьєв у теорії хвиль на поверхні важкої рідини скінченної глибини довів теорему існування від-

окремленої хвилі (в подальшому солітона).

– Інститут електрозварювання АН УРСР розпочав комплексні роботи зі зварного мостобудування відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 31 липня того ж року «Про застосування автоматичного зварювання в будівництві залізничних і шосейних мостів з металевими фермами» [2].

– М.О. Лаврентьев запропонував варіаційно-геометричний метод розв'язання нелінійних задач в теорії диференціальних рівнянь в частинних похідних і застосував його до розв'язання задач гідро- та аеромеханіки.

– М.Г. Крейн розробив загальний підхід до побудови розкладу за власними функціями самоспряжених операторів на основі загальної спектральної теореми для операторів зі скінченнократним спектром.

– М.М. Боголюбов відкрив, що канонічні комутаційні співвідношення для квантових систем з нескінченним числом степеней вільності припускають наявність унітарно нееквівалентних зображень за допомогою операторів у гільбертовому просторі, на цій основі він пізніше створив мікроскопічні теорії надплинності та надпровідності [6].

– М.М. Боголюбов розробив метод наближеного вторинного квантування [9].

– А. Борщевський виявив і описав нову форму гіпертонії.

– М. Нечаєвська виділила новий збудник анаеробної інфекції.

– С.М. Гершензон зі співробітниками провів дослідження, які підтверджували уявлення про відносну роль домінуючих і рецесивних мутацій у мікроеволюції.

– Під керівництвом С.Я. Брауде започатковано комплексні дослідження

процесів поширення, розсіяння й поглинання радіохвиль над поверхнею поділу двох середовищ, головним чином, над морською поверхнею, в тропосфері й космосі (С.Я. Брауде, І.Є. Островський, І.С. Тургенєв, А.В. Мень, Я.Л. Шамфаров, Ф.Г. Басс, Ф.С. Санін та ін.), що привело до формування нового наукового напрямку – радіоокеанографії.

– С.І. Пекар висунув концепцію поляронів і побудував теорію поляронів у випадку сильного зв'язку, основою якої стали рівняння для визначення енергетичного спектра полярона (рівняння Пекаря) і формула для ефективної маси полярона (формула Пекаря–Ландау). Це відкрило новий напрям у теорії твердого тіла.

– А.Ф. Прихотько провела прямі дослідження з порівняння спектрів поглинання кристалів і вільних молекул пари нафталіну, які показали, що поглинання світла кристалами колективне і визначається не однією молекулою, а їх сукупністю. Виявлення А.Ф. Прихотько колективного характеру поглинання світла молекулярними кристалами, тобто особливих у них збуджених станів, як правило, різко поляризованих, стало поворотним у розвитку спектроскопії молекулярних кристалів [2].

– Б.Я. Даїн виявив взаємозв'язок між спектральними характеристиками гідратованих катіонів і аніонів та їх окисно-відновлюваними властивостями (співвідношення Даїна).

– А.В. Огієвський визначив гідрологічні характеристики і гідрологічні норми поверхневого стоку річок України.

– В.Я. Юр'єв розробив ефективний метод випробування селекційного матеріалу та створив високоврожайні сорти пшениці (Лютесценс 266) та ячменю (Ювілейний).

– Оpubліковано книгу І.І. Шмальгау-зена «Фактори еволюції (теорія стабілізуєчого добору)» [10].

Описано явища мутаційної і модифікаційної мінливості як основи еволюційних процесів. Проаналізовано рушійні сили еволюції на рівні популяції і виду. Розглянуто механізми перетворення генетичного складу популяцій. Головна увага звертається на доведення існування стабілізуєчої форми природного добору. Показано умови накопичення резерву спадкової мінливості усередині популяції, його склад і роль в процесі перетворення популяції; темпи еволюції і фактори, що визначають ці темпи на різних її етапах.

– Вийшла в світ монографія М.М. Боголюбова «Проблеми динамічної теорії в статистичній фізиці» [11].

В ній запропоновано досить загальну форму теорії збурень для розв'язання різних про-

блем статистичної фізики, узагальнено її на квантово-механічні системи, розроблено метод одержання кінетичних рівнянь на основі механіки сукупності частинок, висунуто ідею про ієрархію часів релаксації в багаточастинковій системі, розвинуто метод ланцюжків рівнянь для функцій розподілу комплексів частинок. В результаті було закладено основи сучасної теорії кінетичних явищ.

1946–48 – Розроблено екологічні основи інтенсивного вирощування коропових (В.А. Мовчан).

1946–48 – М.О. Лаврентьєв (Інститут математики АН УРСР) розробив теорію квазіконформних відображень, що є основою геометричних методів розв'язання широкого кола задач математики та математичної фізики. Застосував її до теорії ріманових поверхонь і теорії хвиль.

1947

23 січня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значний особистий внесок у розвиток науки і клінічної медицини та в зв'язку з 70-річчям з дня народження М.Д. Стражеску присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

М.Д. Стражеско

Стражеско Микола Дмитрович (1876–1952) – видатний учений-терапевт, академік АН УРСР (1934) та АН СРСР (1943) і АМН СРСР (1944). З 1922 – зав. кафедри Київського медичного інституту, з 1936 – директор Українського науково – дослідного інституту клінічної медицини (нині – Інститут кардіології ім. М.Д. Стражеска

НАМН України). Наукові дослідження в галузі клінічної і теоретичної медицини. Вперше поставив прижиттєвий діагноз тромбозу вінцевих судин серця. Засновник терапевтичної наукової школи.

28 лютого – Постановою Президії АН УРСР створено Архітектурно-будівельну раду АН УРСР (голова – Є.О. Патон).

На Раду покладено такі обов'язки: представництво Академії в уряді УРСР з питань будівництва; встановлення черговості будівництва в Академії і розгляд річних планів будівництва об'єктів, розподіл асигнованих на будівництво коштів; затвердження проектно-кошторисної документації та завдань на проектування в межах асигнованих сум, контроль за використанням асигнованих на будівництво коштів, розгляд і затвердження заходів, спрямованих на забезпечення будівельних процесів.

8–14 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій заслухано та обговорено звіт голови Планової комісії АН УРСР, віце-президента АН УРСР О.І. Білецького про її роботу в 1946 і тематичний план науково-дослідних робіт установ Академії на 1947. З доповіддю «Постанови Пленумів ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У про заходи по піднесенню сільського господарства в післявоєнний період і завдання інститутів Академії наук Української РСР» виступив президент АН УРСР О.В. Палладін, зі співповіддю «Про селекцію, сорти і насінництво» – В.Я. Юр'єв. 9–11 квітня пройшли за-

сідання Відділів АН УРСР, на яких заслухано понад 100 доповідей, 12–14 квітня відбулося їх обговорення [12].

5 травня – Постановою Ради Міністрів УРСР та постановою Президії АН УРСР від 24 березня на базі Інституту енергетики АН УРСР утворено Інститут теплоенергетики АН УРСР (директор – **І.Т. Швець**).

Завдання Інституту: розв'язання основних проблем комплексного використання енергоресурсів України, інтенсифікація процесів теплоенергетики, парові і газові турбіни та реактивні двигуни.

– Постановою Ради Міністрів УРСР та постановою Президії АН УРСР від 24 березня 1947 на базі Інституту енергетики АН УРСР утворено Інститут електротехніки АН УРСР (директор – **С.О. Лебедєв**).

Завдання Інституту: підвищення ефективності і надійності роботи електричних систем, електроавтоматизація народного господарства та військової техніки, високочастотна техніка.

6 червня – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

М.М. Боголюбову – за наукові праці в галузі статистичної фізики – «Про деякі статистичні методи у математичній фізиці» та «Проблеми динамічної теорії в статистичній фізиці» (1945, 1946);

О.С. Вялову – за участь у геологічних дослідженнях, що забезпечили відкриття та освоєння нових нафтових родовищ у Фергані;

Л.О. Шубенку–Шубіну – за участь у розробці конструкції та технології виготовлення машини для бойових кораблів;

В.Я. Юр'єву – за створення високорожайних сортів пшениці Народна, Лютеценс 266 та ячменю Ювілейний.

П.Т. Шульману – за участь у вдосконаленні електропідійомних машин для глибоких шахт Донбасу.

29 серпня – ЦК КП(б)У прийняв постанову «Про політичні помилки і

незадовільну роботу Інституту історії України Академії наук УРСР», яка кваліфікувала праці, підготовлені його співробітниками в попередні роки як «антимарксистські» або такі, що мали «грубі політичні помилки та спотворення буржуазно-націоналістичного характеру». Після її публікації в республіці розгорнулася широка кампанія таврування Інституту та його співробітників на численних нарадах і партійних зборах. М.Н. Петровського було звільнено з посади директора. В червні 1990 постановою ЦК КПУ її як «політично помилкову» було відмінено.

3–6 жовтня – Відбулася Всесоюзна конференція з автоматичного зварювання під флюсом, організована Інститутом електрозварювання АН УРСР, на якій з програмною доповіддю «Перспективи подальшого розвитку автоматичного зварювання в СРСР» виступив **Є.О. Патон**.

17 жовтня – За вказівкою відділу науки ЦК КП(б)У Президія АН УРСР присвятила спеціальне засідання розгляду брошури Д.К. Третьякова «Правда і обман щодо людських рас». Її було визнано антимарксистською. Справу Третьякова розглянув також партійний комітет АН УРСР.

12 грудня – За постановою Президії АН УРСР відновила діяльність Рада по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР.

Головне завдання Ради : координація досліджень великих комплексних проблем в установах АН УРСР, галузевих науково-дослідних установах і відповідних кафедрах вузів УРСР; розвиток продуктивних сил Полісся, Чернівецької, Закарпатської, Кримської областей; боротьба з посухою у південних районах України та розвиток сільського господарства в зоні зрошення (голова – **А.І. Кіпріанов**).

грудень – У Москві за участю українських істориків під головуванням Б.В. Грекова розпочалися дискусії щодо

Будинок у Феофанії, де розміщувалася лабораторія К. О. Лебедєва

періодизації і плану-проспекту курсу історії України.

1947 – В Інституті електротехніки АН УРСР створено лабораторію моделювання та обчислювальної техніки, в якій під керівництвом С.О. Лебедєва в 1948–50 створено першу в континентальній Європі електронну обчислювальну машину – «МЕСМ» (мала електронна лічильна машина).

– За поданням І.В. Курчатова Міністерство вищої освіти СРСР заснувало на фізико-математичному факультеті Харківського університету навчання за спеціальністю «ядерна фізика», де основні курси читали провідні вчені Харківського фізико-технічного інституту, а практику студенти проходили в його лабораторіях. Це дозволяло щорічно поповнювати ХФТІ півсотнею молодих спеціалістів, здатних відразу включитися у розв’язання наукових задач [6].

– С.І. Пекар, М.Ф. Дейген і К.Б. Толпиго (Інститут фізики АН УРСР) розробили теорію домішкових електронних центрів.

– І.М. Дикман побудував кількісну теорію зовнішнього фотоefекту й вторинної електронної емісії з напівпровідників.

– Н.Д. Моргуліс побудував теорію автoелектронної емісії з напівпровідників [2].

– О.І. Ахієзер та І.Я. Померанчук написали монографію «Основи теорії атомних котлів», яка стала першим систематичним узагальненням основ теорії ядерних реакторів з обґрунтуванням використаних наближень та одержанням точних розв’язків рівнянь для сповільнення та розповсюдження нейтронів. Після тривалого листування з керівними органами СРСР (1948–49) книгу не було видано, а її за-секречений рукопис зберігався в архіві Інституту теоретичної та експериментальної фізики (Москва). Монографію розсекречено в 60-ті рр. ХХ ст. та видано 2002 під назвою «Введение в теорию нейтронных мультиплицирующих систем (реакторов)» [7].

– Є.О. Патон і Г.З. Волошкевич вперше розробили технологію автоматичного дугового зварювання з’єднань на вертикальній і стельовій площині з примусовим формуванням швів.

– С.Д. Фещенко (Інститут математики АН УРСР) запропонував метод асимптотичного представлення інтегралів систем з повільно змінюваними коефіцієнтами, який дозволяє розщепити вихідну систему на підсистеми нижчого порядку.

– Оpubліковано монографію А.В. Огієвського, В.І. Мокляка, М.В. Мялковського та ін. «Гідрологічні розрахунки для річок УРСР».

У ній узагальнено результати гідрологічних досліджень основних закономірностей процесів поверхневого стоку на басейнах річок, визначено гідрологічні характеристики й гідрологічні норми для річок України, крім Криму та Закарпаття. У 1962 вийшло її друге видання з відповідними розрахунками для річок Криму та Закарпаття.

– М.Г. Крейн описав у термінах граничних умов усі самоспряжені розши-

рення мінімального диференціального оператора на основі побудованої ним теорії розширення операторів.

– Я.Б. Лопатинский розвинув алгебраїчну теорію систем лінійних диференціальних рівнянь в частинних похідних.

– Вийшла друком монографія Л.Й. Рубенчика «Сульфатредуруючі бактерії».

– Вченими Інституту чорної металургії АН УРСР здійснено електрохімічний захист від корозії газопроводу «Дашава – Київ».

– А.Д. Нестеренко розвинув загальну теорію і методи розрахунку електровимірювальних схем зрівноважування (Інститут електротехніки АН УРСР).

– Вийшла друком монографія А.І. Кіпріанова «Електронна теорія в органічній хімії» [15].

Перше вітчизняне видання, в якому розглянуто застосування сучасних електронних уявлень в органічній хімії та наведено огляд найважливіших наукових праць в цій галузі.

– Розроблено теорію та досліджено механізм денатураційних перетворень глобулярних білків (В.О. Беліцер та ін.; Інститут біохімії АН УРСР) [10].

– О.Д. Тимофеевський встановив здатність злоякісних пухлин до диференціації та виявив вірусоподібні частинки в культурі деяких пухлинних тканин людини.

– В.Г. Дроботько зі співробітниками в Інституті мікробіології та вірусології АН УРСР одержав вискоєфективний антибіотичний препарат рослинного походження – іманін.

– Видано колективу монографію «Палеоліт і неоліт України» [16].

1947–48 – М.М. Боголюбов розробив мікроскопічну теорію надплинності бозе-систем [14].

1947–50 – Є.О. Шилов сформулював принцип донорно-акцепторного ме-

ханізму, за яким у перехідному комплексі гетеролітичної реакції, крім молекули субстрату, беруть участь молекули або іони, що є донорами та акцепторами електронів (Інститут органічної хімії АН УРСР).

– Відкрито явища збагачення та збіднення напівпровідника носіями струму під впливом контактного поля (В.І. Ляшенко, А.М. Павленко). Обґрунтовано роль електронних станів на поверхні напівпровідників у явищах адсорбції та каталізу.

1947–55 – О.Ю. Ішлінський (Інститут математики АН УРСР) заклав основи теорії інерціального керування польотом балістичних ракет без використання зовнішньої інформації, а тільки на основі показань приладів на борту та інтегрування вимірних прискорень. Результати цих досліджень було підсумовано в його монографії «Деякі питання теорії автономного керування балістичними ракетами», надрукованої 1960 обмеженим накладом під грифом «таємно», а 1968 виданої відкритим друком [18]. Запропоновані методи інерціального наведення балістичних ракет було використано при створенні комплексів командних приладів радянських ракет Р-1, Р-2, Р-5, Р-7 та ін.

1947–58 – В.К. Дзядик (Інститут математики АН УРСР) встановив конструктивну характеристику неперіодичних функцій. Згодом (60–70-і роки) розробив конструктивну характеристику функцій на широкому класі множин комплексної площини.

1947–58 – М.П. Корнейчук розробив ефективний метод розв'язання екстремальних задач найкращого наближення, заснований на теоремах двоїстості та використанні апарату перестановок.

1948

9 січня – Прийнято постанову Президії АН УРСР про переведення Лабораторії проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР з Києва до Харкова.

січень – Вийшов у світ у Державному видавництві іншомовних і національних словників у Москві «Російсько-український словник», підготовлений Інститутом мовознавства АН УРСР (відповідальний редактор – **М.Я. Калинович**). Роботу з укладання Словника розпочато **М.Я. Калиновичем** ще 1937, під час війни вона тривала також за участю **Л.А. Булаховського** і **М.Т. Рильського**.

21 лютого – Постановою Ради Міністрів СРСР та постановою Ради Міністрів УРСР від 29 березня 1948 у складі Інституту чорної металургії АН УРСР створено Експериментально-виробничі майстерні порошкової металургії. У 1952 реорганізовані у відділ впровадження Лабораторії спецсплавів АН УРСР, на базі якої 1955 створено Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР (з 1960 – Експериментально-виробничі майстерні цього Інституту). У 1964 рішенням Ради Міністрів СРСР на їх базі створено Дослідно-конструкторське бюро, а 1971 – Особливе конструкторсько-технологічне бюро Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР.

19 березня – Постановою Президії АН УРСР утворено Комісію з історії науки і техніки АН УРСР з метою керівництва роботою установ Відділів АН УРСР зі збирання інформації з історії вітчизняної науки і техніки (голова – **А.В. Думанський**). Основні завдання Комісії – дослідження історії техніки та технічних наук з давніх часів, передусім історії вітчизняної

техніки, дослідження з історії технічної освіти, літератури, термінології.

12–14 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена підсумкам її роботи в 1947 і плану науково-дослідних робіт установ Академії на 1948. Зі звітною доповіддю виступив голова Планової комісії АН УРСР, віце-президент АН УРСР **О.І. Білецький**, про план науково-дослідних робіт установ Академії на 1948 – президент АН УРСР **О.В. Палладін** [19].

19 квітня – Прийнято постанову Ради Міністрів УРСР про об'єднання Лабораторії проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР з Харківським філіалом Інституту енергетики АН УРСР.

29 травня – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

Г.З. Волошкевичу – за участь у докорінному вдосконаленні технології виробництва котлів залізничних цистерн;

В.В. Данилевському – за дослідження з історії російської техніки, узагальнені в праці «Російська техніка» (1947);

О.Г. Івченку та **В.О. Лотареву** – за створення нових авіаційних моторів;

Г.М. Малахову – за участь у розробці та впровадженні високопродуктивної системи поверхнево-примусового обвалення в умовах Криворізького залізорудного басейну;

М.А. Силіну – за участь у докорінному вдосконаленні гідромеханізації кесонних робіт, що забезпечило різке зниження вартості робіт, покращення умов і підвищення продуктивності праці;

О.Д. Тимофєєвському – за наукові праці з вивчення злоякісних пухлин, що відкрили нові шляхи для бороть-

би з ними, узагальнені в монографії «Експлантація пухлин людини», опублікованій 1947;

К.Д. Синельникову – за роботи з ядерної фізики.

– Присуджено Дердавну премію СРСР в галузі літератури та мистецтва **О.Т. Гончару** за роман «Прапорonoсці»;

2 червня – В АН УРСР відкрилася друга Всесоюзна конференція з проблем електрохімії.

10 червня – Постановою Президії АН СРСР на базі Морської гідрофізичної лабораторії АН СРСР створено в Москві Морський гідрофізичний інститут АН СРСР (в 1961–2014 – в системі АН УРСР).

29 червня – 2 липня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена виборам академіків і членів-кореспондентів АН УРСР та академіка-секретаря АН УРСР.

30 червня дійсними членами обрані:

Є.Б. Бабський (біологічні науки);

М.П. Барабашов (фізико-математичні і хімічні науки);

Ф.П. Белянкін (технічні науки);

М.М. Боголюбов (фізико-математичні і хімічні науки);

А.О. Василенко (сільськогосподарські науки);

П.А. Власюк (сільськогосподарські науки);

О.С. Вялов (фізико-математичні і хімічні науки);

Б.В. Гнеденко (фізико-математичні і хімічні науки);

Л.К. Гребень (сільськогосподарські науки);

М.М. Губергріц (біологічні науки);

В.В. Данилевський (технічні науки);

В.Г. Дроботько (біологічні науки);

Д.К. Зеров (біологічні науки);

О.Ю. Ішлінський (технічні науки);

А.П. Комар (фізико-математичні і хімічні науки);

В.М. Корецький (суспільні науки);

М.Е. Омеляновський (суспільні науки);

П.М. Першин (суспільні науки);

П.С. Погребняк (сільськогосподарські науки);

Г.М. Савін (технічні науки);

П.О. Свириденко (біологічні науки);

М.П. Семененко (фізико-математичні і хімічні науки);

К.Д. Синельников (фізико-математичні і хімічні науки);

А.О. Слуцкін (фізико-математичні і хімічні науки);

О.П. Чекмарьов (технічні науки).

2 липня членами-кореспондентами обрані:

А.К. Бабко (фізико-математичні і хімічні науки);

А.С. Бережний (фізико-математичні і хімічні науки);

В.Г. Бондарчук (фізико-математичні і хімічні науки);

К.П. Бунін (технічні науки);

М.Ф. Гулий (біологічні науки);

В.П. Комісаренко (біологічні науки);

М.М. Кулешов (сільськогосподарські науки);

Б.Г. Лазарев (фізико-математичні і хімічні науки);

І.М. Ліфшиць (фізико-математичні і хімічні науки);

К.І. Маков (фізико-математичні і хімічні науки);

О.П. Маркевич (біологічні науки);

Ф.П. Мацков (сільськогосподарські науки);

О.В. Нагорний (біологічні науки);

П.П. Нестеров (технічні науки);

В.С. Пак (технічні науки);

В.О. Поварницин (біологічні науки);

І.М. Поляков (сільськогосподарські науки);

А.Ф. Прихотько (фізико-математичні і хімічні науки);

М.П. Савчук (біологічні науки);

К.Ф. Стародубов (технічні науки);
Т.Д. Страхов (сільськогосподарські науки);

І.І. Стрелков (фізико-математичні і хімічні науки);

С.І. Тетельбаум (технічні науки);

В.П. Тульчинська (біологічні науки);

М.О. Тюленев (сільськогосподарські науки);

О.О. Харкевич (фізико-математичні і хімічні науки);

В.П. Цесевич (фізико-математичні і хімічні науки);

Й.З. Штокало (фізико-математичні і хімічні науки).

2 липня академіком-секретарем АН УРСР обрано **М.П. Семененка** [20].

7 серпня – Постановою Ради Міністрів УРСР Бібліотеку АН УРСР перейменовано на Державну публічну бібліотеку УРСР.

30 серпня – 2 вересня – У Києві проведено Республіканську нараду «Про підсумки роботи сесії Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. В.І. Леніна і про завдання подальшого розвитку мічуринської агробіології на Україні». Критиці було піддано роботи **М.М. Гришка**, **Д.К. Третьякова**, **І.М. Полякова**, **Л.М. Делоне**, **С.М. Гершензона**, **П.О. Ситька**, **Я.С. Модилевського**. Наслідком наради стало призупинення робіт у галузі класичної генетики в Україні та поширення псевдонаукових теорій Лисенка.

4–6 жовтня – Відбулося розширене засідання Президії АН УРСР, на якому розглядалося питання про стан і завдання біологічної науки в Академії.

9–12 жовтня – В Києві відбулась Конференція з проблеми кисневої недостатності організму, організована Інститутом клінічної фізіології АН УРСР.

14 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР та постановами Президії АН УРСР від 29 жовтня 1948 та 9 лис-

топада 1948 утворено Кабінет держави і права АН УРСР (завідувач – **В.М. Корецький**). Головні завдання Кабінету: дослідження з історії держави і права, міжнародного права, основних питань держави і права країн соціалістичної співдружності.

13–14 грудня – Відбулися загальні збори Відділів і Загальні збори АН УРСР, присвячені обговоренню планів науково-дослідних робіт на 1949 рік, обранню віце-президентів, голів Відділів і членів Президії АН УРСР та затвердженняю директорів установ АН УРСР. Віце-президентами обрано **Є.О. Патона** та **П.С. Погребняка**, головами Відділів: фізико-математичних та хімічних наук – **А.І. Кіпріанова**, біологічних наук – **П.О. Свириденка**, технічних наук – **М.М. Доброхотова**, сільськогосподарських наук – **П.А. Власюка**, суспільних наук – **М.В. Птуху**, членами Президії – **О.І. Білецького**, **Ф.П. Белянкіна**, **В.М. Корецького**, **В.Є. Лашкарьова**, **К.Д. Синельникова**. Директорами інститутів затверджено: математики – **О.Ю. Ішлінського**, органічної хімії – **А.І. Кіпріанова**, загальної та неорганічної хімії – **А.В. Думанського**, фізичної хімії – **О.І. Бродського**, Фізико-технічного – **К.Д. Синельникова**, геологічних наук – **В.І. Лучицького**, Головної астрономічної обсерваторії – **В.П. Цесевича**, Полтавської гравіметричної обсерваторії – **О.Я. Орлова**, інститутів: ботаніки – **Д.К. Зерова**, зоології – **О.П. Маркевича**, гідробіології – **Я.В. Ролла**, біохімії – **О.В. Палладіна**, мікробіології – **В.Г. Дроботька**, клінічної фізіології – **Р.Є. Кавецького**, Карадазької біологічної станції – **К.О. Виноградова**, інститутів: будівельної механіки – **Ф.П. Белянкіна**, гірничої механіки – **П.С. Кучерова**, електрозварювання – **Є.О. Патона**, гідрології та гідротехніки – **Г.Й. Су-**

хомела, електротехніки – С.О. Лебедева, теплоенергетики – І.Т. Швеця, чорної металургії – М.В. Луговцова, Лабораторії швидкісних машин та механізмів – Г.Ф. Проскуру, інститутів: фізіології рослин та агрохімії – О.І. Душечкіна, ентомології та фітопатології – В.П. Поспелова, лісівництва – П.С. Погребняка, генетики і селекції – В.Я. Юр'єва, Ботанічного саду – М.М. Гришка, Лабораторії машинобудування та проблем с.-г. механіки – А.О. Василенка, Лабораторії ґрунтознавства – О.Н. Соколовського, інститутів: філософії – М.Е. Омеляновського, економіки – П.М. Першина, літератури – О.І. Білецького, мовознавства – Л.А. Булаховського, археології – П.П. Єфіменка, мистецтвознавства, фольклору та етнографії – М.Т. Рильського, Кабінету єврейської культури – І.Г. Співака [7].

29 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР, відповідно до постанов Президії АН УРСР від 7 травня і 15 жовтня 1948 утворено Комісію з рослинництва АН УРСР з метою координації науково-дослідних робіт у галузі рослинництва в УРСР (голова – П.А. Власюк).

грудень – До Президії АН УРСР звернувся В.В. Данилевський з пропозицією створити в АН УРСР Інститут історії техніки. Президія АН УРСР підтримала його ідею і звернулася до Ради Міністрів УРСР дозволити створити такий інститут. Однак справа завершилася тільки створенням за постановою Президії АН УРСР від 11 березня 1949 відділу історії техніки в Інституті теплоенергетики АН УРСР.

1948 – В АН УРСР відкрилася докторантура, і з Києва до Москви відряджено першого докторанта – економіста В.В. Бондаренка. В 1949 московськими докторантами стали: мовознавець

І.К. Білодід, літературознавці Є.П. Кирилук і Д.В. Чалий, історик М.І. Супруненко.

– Співробітники Інституту електрозварювання АН УРСР вперше при монтажі пролітної споруди залізничного мосту застосували автоматичне зварювання.

– В.Є. Лашкар'єв (Інститут фізики АН УРСР) побудував загальну теорію фотоЕРС і біполярної дифузії в напівпровідниках [21]. розвинув уявлення про роль основних і неосновних носіїв в цьому процесі та керування біполярною дифузійною струму електричним полем, пояснив вплив властивостей контакту на величину й знак фотоЕРС, побудував теорію безконтактної фотоЕРС.

– В.Є. Лашкар'єв і В.І. Ляшенко розпочали дослідження поверхневих явищ у напівпровідниках. Вивчено поверхневу провідність і контактну різницю потенціалів напівпровідників у зв'язку з адсорбцією на їхній поверхні газів, виведено формулу, що пов'язує роботу виходу з напівпровідника із загином зон біля поверхні з величиною поверхневого заряду [6].

– Б.Г. Лазар'єв і О.О. Галкін відкрили детекторні властивості надпровідників.

– І.М. Ліфшиць розвинув теорію двійникування.

– В Лабораторії №1 ХФТІ АН УРСР досліджено ядерні реакції, які викликаються дейтронами у ядрах надлегких елементів (D , He^3 , Li), одержано залежність ефективного перерізу реакції $D(d,n)He^3$ для енергій дейтронів від 500 до 1800 кеВ. За допомогою фотоемульсійного методу доведено, що має місце також ядерна реакція $He^3(d, p) He^4$.

– Видавництво «Радянська школа» видало «Орфографічний словник української мови» І.М. Кириченка для середніх шкіл (понад 20 000 слів). Мав

великий попит, був перевиданий 21 раз, востаннє в 1977.

– Б.А. Пишкін заклав основи нового наукового напрямку – динаміки берегів водосховищ і морів та висунув ідею про цілеспрямоване створення штучного пологого піщаного схилу як нового типу берегозахисної споруди (Інститут гідромеханіки АН УРСР).

– Г.С. Писаренко виконав розрахунки коливань механічних систем з урахуванням гістерезисних втрат у циклічно деформованому матеріалі в нелінійній постановці.

– С.О. Лебедев розробив загальні принципи побудови електронних обчислювальних машин.

– М.М. Боголюбов запропонував одночастотний метод дослідження нелінійних коливальних систем з багатьма степенями вільності [22].

1948 – В.Є. Лашкар'єв і В.І. Ляшенко розпочали дослідження поверхневих явищ у напівпровідниках, зокрема поверхневої провідності та контактної різниці потенціалів напівпровідників у зв'язку з адсорбцією на їх поверхні газів.

– Видано монографію Л.Й. Рубенчика «Мікроорганізми та мікробіальні процеси в соляних водоймах УРСР».

– М.О. Лаврент'єв запропонував гідродинамічне трактування явища кумуляції і розробив основи теорії кумулятивних струмин та її застосувань.

– Спираючись на експериментальні дослідження спектрів поглинання світла молекулярними кристалами при низьких температурах, проведені А.Ф. Прихотько та її співробітниками, використовуючи уявлення Я.І. Френкеля про екситон (1931) як перехідне від вузла до вузла в кристалі збудження молекули, О.С. Давидов відніс колективне поглинання світла

молекулярним кристалом, відкрите в 1946–48 А.Ф. Прихотько, до екситонів Френкеля, що вільно поширюються резонансним чином від молекули до молекули та залучають в процес поглинання весь колектив молекул кристала. В результаті молекулярний екситон, або екситон Френкеля, ідентифіковано як квазічастинку (відкриття екситона).

– О.С. Давидовим побудовано теорію поглинання світла молекулярними кристалами, в якій закладено принципово новий підхід для розуміння спектрів кристалічних тіл з використанням концепції квазічастинок. У ній було передбачено розщеплення невироджених молекулярних термів у кристалах («давидовське розщеплення»). Пряме доведення ефекту «давидовського розщеплення» дав 1961 В.Л. Броуде.

– Побудовано теорію резонансних ядерних реакцій (О.І. Ахієзер, І.Я. Померанчук) [23].

– Передбачено ефект пучкової нестійкості плазми (О.І. Ахієзер, Я.Б. Файнберг).

– Вийшла в світ монографія О.І. Ахієзера та І.Я. Померанчука «Деякі питання теорії ядра», що одержала широку популярність і була відзначена премією ім. Л.І. Мандельштама АН СРСР [23].

– Г.В. Курдюмов передбачив термодружну рівновагу при фазових перетвореннях мартенситного типу (ефект Курдюмова), який відкрив 1949 спільно з Л.Г. Хандросом.

– Одержано високоміцний чавун з кулястим графітом (Інститут чорної металургії АН УРСР).

– О.Я. Орлов запропонував новий метод обчислення координат полюса (в системі середнього полюса), що дістав назву «в системі Орлова» (Го-

ловна астрономічна обсерваторія АН УРСР).

– А.О. Василенко та І.С. Григор'єв розробили технологію одержання високоміцного чавуну (Інститут проблем лиття АН УРСР).

– Створено нову прогресивну (енергетичну) теорію печей і нагрівання металу, яка дозволила інтенсифікувати тепло- і масообмінні процеси, підвищити потужність печей і якість виплавленої сталі. Сформульовано основні фізико-хімічні положення швидкісного сталеваріння, розроблено математичний апарат нестационарних фізико-хімічних процесів у печах, закладено наукові основи швидкісної плавки і розливання сталі (М.М. Доброхотов).

– Засновано журнал «Автоматическая сварка».

1948–49 – Розроблено електронно-оптичну методику визначення й вивчення повного опору шару катода, яка дала можливість встановити наявність у нього особливого приповерхневого шару підвищеного опору, відповідального за його емісійні властивості (Н.Д. Моргуліс, Я.П. Зінгерман).

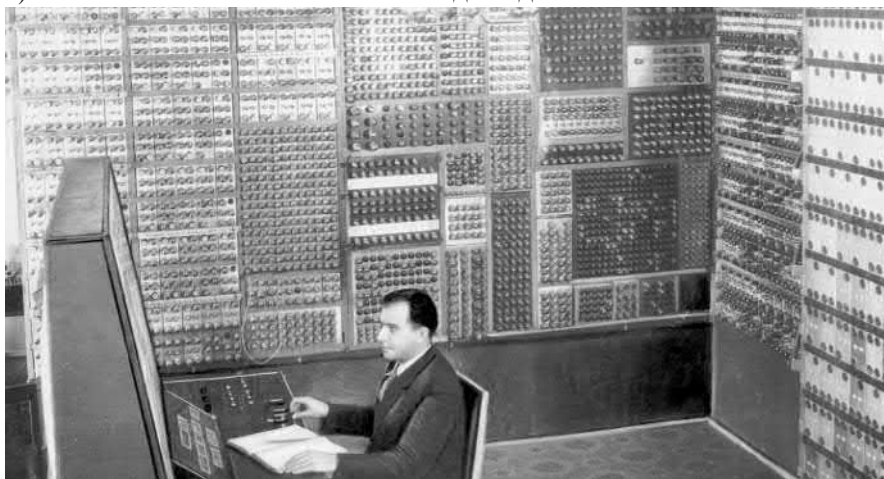
– Й.І. Гіхман дав загальне визначення стохастичного диференціального рівняння, довів теорему існування та єдиності розв'язку, показав диференційованість розв'язку за початковими даними, що дозволило вивести обернене рівняння Колмогорова для ймовірності переходу [25].

1948–50 – В Інституті електротехніки АН УРСР групою дослідників під керівництвом С.О. Лебедева (Л.Н. Дашевський, К.О. Шкабара, С.Н. Погребинський та інші.) розроблено першу в континентальній Європі електронну обчислювальну машину «МЕСМ» [24].

– Вивчено особливості поведінки опору металу в ділянці надпровідного переходу.

1948–51 – В Інституті чорної металургії АН УРСР І.М. Францевич та І.Д. Радомисельський розробили нову технологію одержання залізного порошку.

– Створено прискорювач ВГ-4 на стисненому газі на 4,5 МеВ, який став прообразом серії таких прискорювачів. Пізніше було створено малогабаритні прискорювачі для прикладних досліджень.

Мала електронна лічильна машина «МЕСМ»

– О.С. Давидов поширив поняття про екситон на молекулярні кристали зі складною структурою, зазначив вирішальну роль екситонів у процесах поглинання й люмінесценції світла, переносі енергії й фотопровідності в молекулярних кристалах, деяких органічних полімерах, а також у багатьох біологічних процесах [32].

– Проведено дослідження впливу сильних спотворень кристалічної ґратки металу на його надпровідні

властивості (В.Г. Хоткевич, В.Р. Голік), що започаткували широкий цикл робіт з низькотемпературної міцності та пластичності (В.Г. Хоткевич, І.А. Гіндін та ін.).

1948–52 – В.І. Данилов з учнями дослідив механізм кристалізації розплавів і з'ясував природу впливу розчинних і нерозчинних домішок на виникнення центрів кристалізації та формування структури злитків (Лабораторія металофізики АН УРСР).

1949

25–28 січня – Відбувся XVI з'їзд КП(б)У, який закликав «викорінити у творчості деяких працівників науки, літератури та мистецтва пережитки українського буржуазного націоналізму, безрідного космополітизму та низькопоклонства перед гнилою культурою буржуазного Заходу» [1].

8 квітня – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

Г.В. Курдюмову – за дослідження у галузі металознавства, що викладені в працях: «Бездифузійні (мартенситні) перетворення в сплавах», «Про природу бездифузійних (мартенситних) перетворень», «Про кінетику перетворень аустеніту в мартенсит при низьких температурах» (1948);

М.О. Лаврентьеву – за теоретичні дослідження з гідродинаміки, опубліковані 1948;

Г.Д. Латишеву – за експериментальні дослідження з фізики атомного ядра, викладені в статтях – «Внутрішня конверсія гамма-випромінювання», «Тонка структура гамма-ліній», «Монохроматичні позитрони внутрішньої конверсії», «Про радіоактивність берилію» (1948);

П.І. Лященку – за наукову працю «Історія народного господарства в СРСР» (1948);

В.А. Мовчану – за багаторічні праці з вивчення біології коропа, узагальнені в праці «Екологічні основи інтенсифікації росту коропа», опублікованій 1948;

В.Є. Патону та М.А. Сердюку – за участь у докорінному вдосконаленні методів будівництва магістральних газопроводів;

С.В. Серенсену – за участь у дослідженні динамічної міцності машин;

О.П. Чекмарьову – за участь у докорінному вдосконаленні методу холодної прокатки конструкційної листової сталі.

– Присуджено Державну премію СРСР в галузі літератури та мистецтва:

М.П. Бажану – за цикл віршів «Англійські враження»;

О.Т. Гончару – за роман «Злата Прага»;

О.Є. Корнійчуку – за п'єсу «Макар Діброва»;

13 травня – Постановою Ради Міністрів УРСР створено Сектор держави і права АН УРСР. Після завершення війни постала необхідність створення в АН УРСР правознавчої установи з метою теоретичного обґрунтування міжнародної правосуб'єктності УРСР, яка стала членом ООН, та консульту-

вання діяльності МЗС УРСР. 14 грудня 1948 Рада Міністрів УРСР прийняла постанову «Про організацію у складі науково-дослідних установ Академії наук УРСР Кабінету держави та права», але практичної реалізації вона не отримала. У квітні 1949 вийшло розпорядження Ради Міністрів СРСР, яке давало дозвіл на створення відповідного сектору в складі АН УРСР, і 6 травня 1949 постановою Ради Міністрів УРСР такий сектор створено (завідувач – **В.М. Корецький**).

Основні напрями діяльності: розвиток теорії та історії держави і права УРСР, міжнародного права (зокрема, питань діяльності УРСР як члена ООН і суб'єкта міжнародного права); питання державного права країн народної демократії; дослідження у галузі цивільного, трудового і кримінального права; кримінального процесу; правової охорони природи. Співробітники сектору брали участь у підготовці законодавчих актів і матеріалів з питань міжнародного права для МЗС УРСР, зокрема проектів Цивільного, Кримінального та інших кодексів УРСР. У 1969 на базі сектору створено Інститут держави і права АН УРСР. Постановою Ради Міністрів УРСР від 15 лютого 1990 інституту присвоєне ім'я його першого директора В.М. Корецького.

9–10 травня – Відбулася наукова сесія, присвячена 100-річчю від дня народження письменника Панаса Мирного, організована Інститутом української АН УРСР і Спілкою радянських письменників України.

27–28 травня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена підсумкам її роботи в 1948 і завданням з впровадження наукових розробок в народне господарство. Зі звітною доповіддю про діяльність АН УРСР в 1948 виступив академік-секретар АН УРСР М.П. Семененко, з другого питання – президент АН УРСР О.В. Палладін [26].

31 травня – Відбулися Загальні збори АН УРСР спільно зі Спілкою радянських письменників України, присвя-

чені 150-річчю від дня народження О.С. Пушкіна. З доповіддю «Великий російський національний поет» виступив президент АН УРСР О.В. Палладін [27].

2 червня 1949 – Постановою Президії АН УРСР на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 30 грудня 1948 утворено Раду по охороні пам'яток культури АН УРСР (голова – **П.П.Єфименко**).

Основні завдання Ради: науково-методичне керівництво справою охорони і вивчення пам'яток культури; вдосконалення методів реставраційних робіт і встановлення наукової класифікації пам'яток на всій території УРСР. Восени 1949 її реорганізовано в Науково-методичну раду по охороні пам'яток культури АН УРСР.

1949 (не пізніше 9 червня) – На нараді у радянському ядерному центрі КБ-11 (Арзамас-16) прийнято план науково-дослідних робіт на 1949–50 з розробки першої радянської водневої бомби (РДС-6), у якому на ХФТІ покладалося визначення констант термоядерних реакцій, вивчення спектрів нейтронів від цих реакцій та досліді з нейтронами від реакції $H^2(d, n)He^3$ [6].

11 липня – Постановою Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У від 11 липня 1949 та рішенням Президії АН УРСР від 29 грудня 1948 організовано Інститут використання газу АН УРСР в комунальному господарстві та промисловості (директор – **М.М. Доброхотов**).

Основні напрями діяльності: розробка наукових основ і створення методів підготовки, переробки, транспорту природного газу; використання його як моторного палива і отримання нових видів палива для двигунів; розробка прогресивних технологій і обладнання для підвищення ефективності використання газу як хімічної сировини і палива з урахуванням захисту повітряного басейну від забруднення; процеси і апарати хімічної технології газу; автоматизація і управління технологічними процесами; захист повітряного басейну від забруднень.

7 вересня – Вийшла постанова Ради Міністрів СРСР про виробництво залізних порошків за технологією, розробленою в Інституті чорної металургії АН УРСР.

16 вересня – З метою посилення впливу учених на розвиток бібліотечної справи в установах АН УРСР постановою Президії АН УРСР утворено Бібліотечну комісію АН УРСР (голова – **О.І. Білецький**).

Завдання Комісії: розробка заходів з кооперації та роботи бібліотек наукових установ АН УРСР; встановлення в бібліотеках єдиних форм організації фондів, каталогів, звітності, планування та обліку роботи; складання проектів основних нормативних та організаційно-методичних документів про роботу бібліотек; координація замовлень бібліотек на іноземну літературу і періодику.

28 вересня – Відбулося засідання АН УРСР, присвячене пам'яті П.М. Нестерова (1887–1914) – першого військового льотчика, який вперше в світі виконав 9 березня 1913 під час польоту «мертву петлю» [27].

29 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР відповідно до постанов Президії АН УРСР від 7 травня та 15 жовтня 1948, утворено Комісію з тваринництва АН УРСР з метою координації науково-дослідних робіт в УРСР у галузі тваринництва (голова – **Л.К. Гребень**).

1949 – Н.Д. Моргуліс і П.М. Марчук експериментально відкрили явище термоємнісного перетворення теплової енергії в електричну.

– Д.М. Рабкін в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробив дугове зварювання по безкисневому флюсу.

– Ф.П. Белянкін запропонував теорію міцності деревини від втоми, сколювання, кручення з урахуванням фактору часу (Інститут будівельної механіки АН УРСР).

– М.В. Корноухов опублікував монографію «Міцність та стійкість стрижневих систем», в якій дав розрахунок систем з урахуванням міцності та загальної стійкості споруд.

– Г.Й. Сухомел (Інститут гідрології і гідротехніки АН УРСР) опублікував працю «Питання гідравліки відкритих русел і споруд», в якій виклав розроблену теорію різнорозмірного руху рідини з вільною поверхнею у відкритих водотоках, встановив його фізичну суть, навів результати досліджень руху води крізь водозливи з широким порогом [].

– Г.М. Савін розробив динамічну теорію розрахунку шахтного підйомного каната, встановив критерії динамічних коефіцієнтів безпеки, що знайшло відображення в його праці «Динамічна теорія розрахунку шахтних підйомних канатів» [29].

– М.О. Кільчевський видав монографію «Теорія зіткнень твердих тіл», в якій виклав теорію, що дозволила наближено розв'язувати динамічні задачі теорії співудару (Інститут будівельної механіки АН УРСР) [31].

– Б.В. Гнеденко довів теореми про граничні розподіли для сум незалежних випадкових величин (Інститут математики АН УРСР).

– Створено Українське ентомологічне товариство (президент – **Є.В. Зверезомб-Зубовський**).

– Почав виходити «Український математичний журнал».

– Г.В. Курдюмов і Л.Г. Хандрос виявили термопружну рівновагу при фазових перетвореннях мартенситного типу (ефект Курдюмова). Було показано, що мартенситні перетворення протікають шляхом утворення й росту кристалів нової фази. Ці дослідження експериментально довели запропоновану раніше Г.В. Курдюмовим теорію мартен-

ситних перетворень, виходячи з якої він передбачив низку нових явищ [25].

– О.І. Лейпунський висунув ідею розширеного відтворення ядерного палива в ядерних реакторах на швидких нейтронах (Інститут фізики АН УРСР).

– О.І. Ахієзер та І.Я. Померанчук побудували теорію дифракційного розсіяння швидких заряджених частинок ядрами (модель Ахієзера–Померанчука).

– О.І. Ахієзер і Я.Б. Файнберг незалежно від Д. Бома та Е. Гросса передбачили пучкову нестійкість в плазмі – виникнення в ній зростаючих коливань при проходженні крізь неї пучка заряджених частинок. Лежить в основі багатьох процесів, що протікають в плазмі, і відіграє суттєву роль у методах її нагрівання, які використовують колективні взаємодії [23].

– М.М. Боголюбов і О.С. Парасюк розробили математичну процедуру усунення розбіжностей в квантовій теорії поля (R-операція Боголюбова–Парасюка).

– М.М. Боголюбов та ін. звели математичне описання рівноважного стану нескінченних систем класичної статистичної механіки до задачі про розв'язання операторного рівняння в банаховому просторі.

– М.Г. Крейн побудував теорію для звичайних різницевих рівнянь високого порядку.

– О.І. Бродський зі співробітниками одержав концентрати важкого азоту.

– Відкрито і вивчено ефект де Хаасаван Альфена у широкого кола металів, чим доведено його загальнометалічну природу (Б.Г. Лазарев, Б.І. Веркін, М.С. Руденко).

– Відкрито Шебелинське родовище природного газу в Україні (М.П. Балуховський та ін.; Інститут геологічних наук АН УРСР).

– Г.Й. Сухомел розробив теорію різнорозмірного руху рідини з вільною поверхнею у відкритих водотоках.

– Розроблено наукові основи та технологію одержання спечених електроконтактних матеріалів (І.М. Францевич).

– М.А. Ізмайлов заклав основи теорії кислотно-основних реакцій.

– Відкрито реакцію алкілування метиленових основ бензотіазолу, тіазолу та нафтотіазолу під дією галогеноалкілів (Ф.С. Бабичев).

– Розроблено рекомендації щодо підвищення стійкості дубового шовкопряда до захворювань і несприятливих кліматичних умов (Інститут ботаніки АН УРСР).

– Р.Г. Дегтяр в Інституті біохімії АН УРСР вперше одержала з гриба *Penicillium vitale* глюкозооксидазу – ензим, на основі якого створено медичний препарат мікроцид (М.М. Підоплічко, В.Й. Білай, Е.Т. Сорені, М.Ф. Гулий).

– Вийшов перший том багатотомного видання «Археологічні пам'ятки УРСР».

1949–51 – Б.Г. Лазарев і Є.С. Боровик виконали піонерські дослідження з розробки кріоадсорбційного методу одержання високого вакууму, на основі якого в 60-х рр. створено низку конденсаційних насосів, що забезпечували вакуум у 10^{-10} мм рт. ст.

– Я.Б. Лопатинський заклав основи загальної теорії крайових задач для лінійних систем еліптичного типу.

– Є.С. Боровик провів широкі дослідження гальваноманітних властивостей металів при низьких температурах.

– О.М. Шарковський розробив метод дослідження нелінійних крайових задач для деяких класів гіперболічних систем з частинними похідними

шляхом зведення їх до різницевих, функціональних або диференціально-функціональних рівнянь.

– М.М. Крилов обґрунтував застосування варіаційних методів, зокрема методу Рітца та методу найменших квадратів, до самоспряжених задач математичної фізики. Разом з М.М. Боголюбовим він одержав ефективні оцінки похибки цих методів. Для диференціальних рівнянь гіперболічного типу вони створили метод, який поєднував в собі ідеї варіаційного та операційного методів і дозволяв переходити від рівнянь зі змінними коефіцієнтами до рівнянь з сталими коефіцієнтами.

– М.М. Крилов створив новий метод розв'язання лінійних диференціаль-

них та інтегральних рівнянь (метод моментів), який узагальнював методи Бубнова-Гальоркіна та найменших квадратів.

1949–53 – С.І. Пекар з учнями виконав цикл досліджень з теорії домішкового поглинання світла, яким заклав основи теоретичної оптики кристалів з дефектами. Зокрема, було побудовано загальну теорію форми спектрів домішкового поглинання і люмінесценції, показано визначальну роль електрон-фононної взаємодії у формуванні спектрів і дано їх повну адиабатичну теорію, визначено форму асиметричної кривої спектрального розподілу електрон-фононного поглинання світла, що дістала назву «пекаріан» [24].

1950

8 лютого – Постановою Президії АН УРСР створено Експериментально-виробничий відділ при Інституті фізики АН УРСР (з 1960 – Експериментально-виробничі майстерні, з 1971 – Дослідне виробництво Інституту, з 1980 – СКТБ фізичного приладобудування з Дослідним виробництвом Інституту фізики АН УРСР).

10 лютого – Постановою Президії АН УРСР на виконання розпорядження Ради Міністрів СРСР та постанови Ради Міністрів УРСР Лабораторію машинобудування і проблем сільськогосподарської механіки АН УРСР реорганізовано в Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки (директор – **А.О. Василенко**).

Основні напрями діяльності: розробка наукових основ і методів створення нових та удосконалення існуючих сільськогосподарських машин і тракторів з урахуванням досягнень агробіології; координація робіт у галузі сільськогосподарського машино- і тракторобудування; створення телевимірвальних систем і приладів для вимірювання глибини бурових свердловин.

26 лютого – Прийнято постанову Ради Міністрів СРСР «Про роботи зі створення РДС-6», згідно з якою ХФТІ зобов'язувався виконати в 1950 за завданням КБ-11 низку робіт із визначення ядерних констант.

3 березня – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

О.О. Абіндеру, В.А. Розумовському та І.М. Францевичу – за участь у розробці та промислового освоєні виробництва контактних сплавів;

П.П. Будникову – за участь у розробці нового ізоляційного матеріалу та технології виробництва високоякісних запальних свічок;

А.О. Василенку та І.С. Григор'єву – за участь у розробці та освоєнні нової технології одержання надміцного чавуну;

А.А. Горшкову – за участь у докорінному вдосконаленні методів виробництва чавунних вагонних коліс;

П.Г. Гребельнику, Д.А. Дудку, Б.Є. Патону та І.М. Рублевському – за участь у розробці нового способу та

створенні автоматів і напівавтоматів шлакового зварювання;

В.І. Данилову – за роботи з кристалізації рідини, узагальнені в статтях – «Деякі питання кінетики кристалізації рідин» та «Про зародження центрів кристалізації в переохолодженій рідині» (1949);

М.Д. Єліну – за участь у відкритті нових родовищ природного газу;

М.В. Корноухову – за працю «Міцність та стійкість стрижневих систем» (1949);

Р.І. Шашкевичу та **Б.І. Медовару** – за участь у розробці нового високопродуктивного способу дводугового автоматичного електрозварювання труб великого розміру;

С.О. Лебедєву та **Л.В. Цукернику** – за участь у розробці та впровадженні пристроїв компаундування генераторів електростанцій для збільшення стійкості енергосистем і поліпшення роботи електроустаткування;

Б.С. Лисіну та **О.П. Черепову** – за участь у розробці нових безолов'яних емалей;

С.П. Ничипоренку – за участь у розробці технології, організації масового виробництва та впровадженні в будівництво порожнистої будівельної та архітектурної кераміки;

О.В. Погорєлову – за роботи з теорії опуклих поверхонь;

В.С. Соболеву – за працю «Вступ до мінералогії силікатів», опубліковану 1949.

– Присуджено Державну премію СРСР в галузі літератури та мистецтва:

М.Т. Рильському – за переклад українською поеми А. Міцкевича «Пан Тадеуш».

30 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена підсумкам її роботи в 1949 і плану на 1950. З доповіддю виступив президент АН УРСР О.В. Палладін [33].

19–22 квітня – У Львові відбулася наукова сесія Інституту історії України АН УРСР, присвячена підвищенню ідейно-теоретичного рівня праць істориків і завданням у галузі комуністичного виховання трудящих.

червень – В Києві відбулася Всесоюзна конференція з колоїдної хімії, організована АН СРСР спільно з АН УРСР.

15 липня – Указом Президії Верховної Ради СРСР В.П. Філатову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Філатов Володимир Петрович (1875–1956) – видатний учений-офтальмолог і хірург, акад. АН УРСР (1939). З 1903 працював в Одеському університеті (з 1911 – проф., завідувач очної клініки та кафедри очних хвороб), в 1936–50 – також директор Українського науково-дослідного інституту очних хвороб і тканинної терапії (нині – Інститут очної і тканинної терапії ім. В.П.Філатова НАМН України). Розробив метод відновлювальної хірургії та спеціальний інструментарій для пересадки рогівки. Засновник наукової школи.

В.П. Філатов

29 липня – О.О.

Лаврент'єв надіслав завідувачу відділу машинобудування ЦК ВКП(б) роботу, яка містила ідеї щодо створення водневої бомби з використанням у якості ядерного палива дейтериду літію та використання реакції синтезу легких ядер для промислового виробництва енергії. Зокрема, в ній він писав:

«Робота складається з трьох окремих пропозицій: методи використання енергії літійово-водневих ядерних реакцій і перетворення її в електричну енергію; методи перетворення енергії уранових і трансуранових ядерних реакцій безпосередньо в електричну енергію; можливості застосування енергії реакції ${}^6_3\text{Li} + {}^2_1\text{H} \rightarrow 2{}^4_2\text{He}$ у військовій справі (літійово-воднева бомба)» [с. 94].

18 серпня 1950 відзив на роботу О.О.Лаврентьєва дав А.Д.Сахаров, який, зокрема, зазначив:

«У розглядуваній роботі намічено дві ідеї: використання ядерних реакцій $Li^7 + H^1 \rightarrow 2He^4$ і $Li^6 + H^2 \rightarrow 2He^4$ в умовах теплового вибуху (під дією вибуху атомної бомби) та в умовах керованого повільного теплового горіння; здійснення керованої ядерної реакції у великій вакуумній посудині, при чому допускається можливість відбирати енергію за допомогою електростатичного поля. Це ж поле призначено для того, щоб утримувати ядра в зоні реакції...Вважаю, що автор порушує дуже важливу і не безнадійну проблему. Йдеться про термоядерну реакцію в разі високої температури (мільярди градусів) і ... низької густини... В такій системі газ повинен підтримуватися порівняно тривалий час, не потрапляючи на стінки. Ця обставина являє собою найбільш трудної для винахідництва у даному напрямку. Я вважаю необхідним докладне обговорення проекту тов. Лаврентьєва. Незалежно від результатів обговорення необхідно вже зараз відзначити творчу ініціативу автора» [с.97–98].

Лаврентьєв Олег Олександрович (1926–2011) – український фізик. Народився в Пскові (Росія). Закінчив Московський університет (1955). З 1956 працював у ХФТІ. Наукові дослідження стосуються фізики плазми і термоядерного синтезу. Незалежно від Е.Теллера (1947) і В.Л. Гінзбурга (1949) запропонував (1950) дейтерид літію в якості вибухової речовини в термоядерних зарядах, від І.Є. Тамма і А.Д. Сахарова (1950) – ідею керованого термоядерного синтезу, засновану на термоізоляції високотемпературної плазми силом полем (1950). Запропонував (1951) електромагнітну пастку.

1 жовтня – На трасу Південноукраїнського каналу виїхала експедиція Інституту археології АН УРСР під керівництвом М.Я. Рудинського для дослідження пам'яток стародавньої історії.

20 жовтня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про організацію нових інститутів АН УРСР на базі існуючих львівських відділів та установ АН УРСР». Передбачалося організувати Інститут геології корисних копалин, Інститут суспільних наук, Інститут агробіології та Інститут машинознавства та автоматики. Наприкінці жовтня від-

булося об'єднане засідання Президій АН СРСР і АН УРСР, на якому поставило питання про утворення Львівського філіалу АН УРСР у складі чотирьох перелічених інститутів.

1–3 листопада – У Києві відбулася сесія Загальних зборів Академії наук УРСР, присвячена розвитку фізіологічного вчення І.П. Павлова в Україні. Було заслухано та обговорено доповіді: О.В. Палладіна «Про підсумки наукової сесії АН СРСР, присвяченої проблемі фізіологічного вчення акад. І.П. Павлова», Г.В. Фольборта – «Про стан і завдання дальшого розвитку на Україні вчення І.П. Павлова», В.П. Протопопова – «Стан і шляхи подальшого розвитку на Україні вчення І.П. Павлова про фізіологію і патологію вищої нервової діяльності» [34].

29–30 листопада – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена плану наукової діяльності АН УРСР на 1951 та виборам дійсного члена і віце-президента АН УРСР. Заслухано та обговорено доповідь головного вченого секретаря Президії АН УРСР І.Т. Швеця про плани науково-дослідної роботи, впровадження наукових досягнень у виробництво, плани видань, сесій і конференцій АН УРСР на 1951. 29 листопада дійсним членом АН УРСР зі спеціальності «теплоенергетика» обрано І.Т. Швеця, віцепрезидентом АН УРСР – М.П. Семененка [35].

30 листопада – **2 грудня** в Києві відбулася наукова сесія АН УРСР, присвячена питанням мовознавства.

листопад – При АН УРСР створено республіканське ентомологічне товариство з метою об'єднання наукових сил для захисту рослин.

1950 – Є.О. Патон, В.Р. Лашкевич і Б.Є. Патон розробили принцип конструювання виробів, пристосованих

для виготовлення суміжними збирально-зварювальними технологічними операціями, і відповідні автомати та потокові лінії.

– Б.Г. Лазарев і Б.Н. Єсельсон розробили ефективну методику виділення ізотопу гелію-3 з природного.

– Б.Г. Лазарев і Є.С. Боровик запропонували використати для виморожування продуктів розкладу масел азотні пастки, та раціональну конструкцію.

– І.М. Ліфшиць незалежно від Л. Онсагера показав, як квантується рух електрона зі складним законом дисперсії в магнітному полі (умова квантування Ліфшиця–Онсагера).

– К.Б. Толпиго передбачив змішані хвилі нового типу – поляритони.

– В Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР Л.А. Кульський розробив методи та апаратуру для очищення питної води.

– В Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР розпочалося систематичне вивчення комплексних сполук рідкісних металів, зокрема хрому [36].

– В Інституті фізики АН УРСР під керівництвом М.Д. Габовича почалися широкі експериментальні дослідження з фізики плазми, зокрема іонної та плазмової електроніки, розроблено метод формування потужних іонних пучків, за допомогою якого в подальшому було створено низку іонних інжекторів [5].

– Закладено основи загальної теорії електричних кіл (Г.Є. Пухов, О.М. Мілях, Б.І. Блажкевич та ін.).

– Розроблено і впроваджено в експлуатацію пристрої компаундування генераторів електростанцій (С.О. Лебедєв, Л.В. Цукерник).

– О.В. Кірсанов відкрив фосфазореакцію – взаємодію п'ятихлористого фосфору і сполук з аміно- та амідо-

групами, що приводить до утворення кратного зв'язку фосфор-азот.

– Теоретично обґрунтовано концепцію належності ферментів до класу білків, чим зроблено суттєвий внесок у розробку концепції «білок-фермент» (В.О. Беліцер, Є.Л. Ходорова).

– Інститутом ботаніки АН УРСР видано «Визначник рослин України» [38].

– Вийшов перший том творів І. Франка у 20 томах (останній видано 1956).

1950 – Оpubліковано «Курс теорії ймовірностей» Б.В. Гнеденка.

– С.Я. Брауде зі співробітниками провів піонерські дослідження поширення гектометрових і декаметрових хвиль над морською поверхнею.

1950–52 – Розроблено метод вакуумної дистиляції, використаний для очищення берилію (К.Д. Синельников, В.Є. Іванов).

1950–54 – Вперше виконано роботи зі стикового зварювання оплавлених труб великого діаметра (М.А. Остапенко, М.Д. Литвинчук та ін.).

1950–55 – К.Б. Толпиго передбачив поляритони – змішані хвилі нового типу.

– А.Д. Коваленко (Інститут будівельної механіки АН УРСР) у монографіях «Теорія розрахунку на міцність коліс турбомашин» (1950) і «Пластини та оболонки в роторах турбомашин» (1955) розв'язав низку задач про теплові навантаження в дисках, пластинках, оболонках і тілах обертання, а також дослідив динамічні ефекти при нестационарних процесах навантаження та термомеханічні ефекти, зумовлені взаємодією полів деформацій і температури.

1950–56 – Г.Й. Сухомел зі співробітниками (Інститут гідромеханіки АН УРСР) розробив теорію руху суден за умов обмеженого фарватеру [37].

1950–57 – Ю.М. Березанський і М.Г. Крейн побудували загальну теорію комутативних гіперкомплексних систем з локально компактним базисом, що узагальнюють поняття групового кільця групи.

1950–60 – Створено магнетронні генератори міліметрового і субміліметрового діапазонів (В.П. Шестопапов, О.Я. Усиков, І.Д. Трутень та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

1951

4–5 січня – Відбулася спільна нарада Ради по вивченню продуктивних сил УРСР та Комітету сприяння гідробудівництва при Президії АН УРСР за участю представників АН СРСР та Кримського філіалу АН СРСР. У роботі наради взяли участь також представники Держплану УРСР, Міністерства сільського господарства УРСР, Міністерства радгоспів УРСР, Укрводпроекту, Гідрорічтранс та інших організацій і установ.

6 лютого 1951 – Постановою Ради Міністрів УРСР та ЦК КП(б)У до АН УРСР передано Київський державний музей Т.Г. Шевченка, Київський будинок-музей Т.Г. Шевченка та Канівський державний заповідник-могила Т.Г. Шевченка. 27 вересня 1951 Постановою Ради Міністрів УРСР до Академії передано Літературно-меморіальний музей Т.Г.Шевченка в с. Шевченкове. У 1963 зазначені музеї передано Міністерству культури УРСР.

13 лютого – Постановою Ради Міністрів УРСР, відповідно до постанов Президії АН УРСР від 22 вересня та 6 жовтня 1950, Інститут гірничої механіки АН УРСР реорганізовано в Інститут гірничої справи АН УРСР (директор – **П.С. Кучеров**).

Основні завдання: розробка проблем глибоких шахт Донбасу; механізація та автоматизація в гірничій та гірничо-рудній промисловості; збагачення і брикетування вугілля; керування газовиділенням; розробка проблем про-

вітрювання і боротьби з пожежами у вугільних шахтах; вивчення відкритої розробки місцезнаходжень корисних копалин і механізації земляних робіт при будівництві каналів і водоймищ.

21 лютого – Постановою Ради Міністрів СРСР (та постановою Ради Міністрів УРСР від 24 березня 1951) утворено Львівську філію АН УРСР у складі Інституту суспільних наук, Інституту геології корисних копалин, Інституту машинознавства та автоматики, Інституту агробіології. Філію очолив **Й.З. Штокало**.

Основне завдання – розв'язання наукових проблем розвитку народного господарства і культури в західних областях УРСР.

14 березня – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

Я.М. Белєвцеву – за відкриття унікальних родовищ урану;

М.І. Гончаренку – за участь у розробці та впровадженні нової технології виробництва рейкової сталі;

А.І. Задонцеву – за виведення гібридів кукурудзи «Первісток» і «Удача»;

В.М. Іванову – за розробку нової конструкції томофлюорографа – апарата для діагностики захворювань внутрішніх органів;

Б.Г. Лазареву – за дослідження магнітних властивостей металів при низьких температурах і за новий метод збагачення гелію легким ізотопом;

А.Д. Нестеренку – за участь у розробці та організації масового виробництва нових електровимірвальних приладів;

Г.П. Пономаренку – за участь в океанографічних дослідженнях;

В.С. Попову – за участь у створенні геолого-вуглекімічної мапи Донецького басейну;

Г.Й. Сухомелу – за працю «Питання гідравліки відкритих русел та споруд», опубліковану 1949;

А.П. Комару – за участь у створенні електронних прискорювачів.

– Присуджено Державну премію в галузі літератури та мистецтва:

О.Є. Корнійчуку – за п'єсу «Калиновий гай»;

М.П. Стельмаху – за роман «Велика рідня».

24 березня – Постановою Ради Міністрів УРСР, відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 21 лютого 1951, на базі Львівського сектору Інституту геологічних наук АН УРСР створено Інститут геології корисних копалин АН УРСР (директор – **В.Б. Порфир'єв**). Основні завдання: дослідження геології і корисних копалин західних областей УРСР, передусім Карпат і Прикарпаття; розробки теоретичних питань нафтової, вугільної та рудної геології, міграції нафти та формування її промислових родовищ; вивчення умов утворення і геохімії менілітових сланців.

– Постановою Рада Міністрів УРСР відповідно до постанов Ради Міністрів СРСР від 21 лютого 1951 та Президії АН УРСР від 20 жовтня 1950 на базі Львівського відділу археології Інституту археології АН УРСР, Львівського відділу мовознавства Інституту мовознавства АН УРСР та Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР створено Інститут суспільних наук АН УРСР (директор – **О.О. Нестеренко**).

Основні завдання: дослідження історико-культурної спадщини західних

областей УРСР; комплексне вивчення проблем теорії та історії української культури; впорядкування словників; комплексне археологічне дослідження матеріальної та духовної культури стародавнього населення Західної України; вивчення історичної та діалектичної лексики на західних землях УРСР; нових процесів у матеріальній та духовній культурі в Західній Україні.

– Постановою Ради Міністрів УРСР на виконання спільної постанови Президії АН СРСР та Президії АН УРСР від 20 жовтня 1950, а також постанови Ради Міністрів СРСР від 21 лютого 1951 на базі Львівського відділу теорії пружності Інституту математики АН УРСР та Львівської групи Інституту автоматики і телемеханіки АН СРСР утворено Інститут машинознавства і автоматики АН УРСР (з 1964 – Фізико-механічний інститут АН УРСР) (директор – **М.М. Шумиловський**).

Основні напрями досліджень: теорія пружності і концентрація напружень біля отворів; контактні задачі теорії пружності; стійкість пружних систем; вплив середовища та водню на міцність матеріалів; теорія добору, перетворення та передачі сигналів; прилади для пошуку корисних копалин та спецтехніки.

17–23 травня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена звіту про роботу її установ у 1950 і виборам дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР.

*19 травня обрані
дійсними членами:*

М.П. Бажан (літературознавство, українська література);

В.Г. Бондарчук (загальна геологія);

І.М. Буланкін (біохімія білка);

А.К. Вальтер (експериментальна фізика);

В.І. Данилов (експериментальна фізика);

Р.Є. Кавецький (патофізіологія);
В.Г. Касьяненко (порівняльна морфологія);
О.В. Квасницький (фізіологія сільськогосподарських тварин);
В.П. Комісаренко (патофізіологія);
М.В. Корноухов (будівельна механіка, теорія споруд);
М.М. Кулешов (рослинництво, екологія сільськогосподарських культур);
Б.Г. Лазарєв (експериментальна фізика);
В.С. Пак (гірнична справа, механізація гірничих робіт);
О.І. Смирнова-Замкова (патологічна анатомія);
М.А. Стариков (гірнична справа, механізація гірничих робіт);
Г.Й. Сухомел (гідравліка і гідротехніка, технічна механіка рідин, гідротехнічні споруди);
Г.В. Фольборг (нормальна фізіологія);
Є.О. Шилов (органічна хімія, механізм органічних реакцій);
Й.З. Штокало (історія математики).

Обрані

членами-кореспондентами:

З.М. Аксентьєва (астрономія);
Я.М. Белєвцев (геологія рудних родовищ);
А.М. Воробйов (нормальна фізіологія);
С.З. Грижицький (біохімія сільськогосподарських тварин);
О.С. Давидов (теоретична фізика);
А.І. Задонцев (рослинництво, агробіологія);
М.О. Зайцев (гірнична справа, механізація гірничих робіт);
І.М. Кириченко (мовознавство);
Г.С. Кияк (рослинництво, агробіологія);
О.В. Кірсанов (органічний синтез);
А.Д. Коваленко (теорія пружності, теорія міцності в машинобудуванні);
С.М. Кожевников (механізація металургійного виробництва);
І.Є. Коробчанський (теплоенергетика);
Є.К. Лазаренко (мінералогія);

Я.Б. Лопатинський (диференціальні рівняння);
В.А. Мовчан (іхтіологія (рибництво));
В.П. Муравйов (фітопатологія, хвороби польових і лісових культур);
З.І. Некрасов (доменне виробництво);
А.Д. Нестеренко (електротехніка, електрозварювання);
К.Й. Новик (палеонтологія);
Б.Є. Патон (електрозварювання);
О.М. Пеньков (гірнична механіка, міцність гірничих машин і споруд);
О.В. Погорєлов (геометрія);
В.Б. Порфир'єв (геологія нафти);
Є.К. Приходькова (нормальна фізіологія);
С.П. Родіонов (петрографія);
Я.І. Середа (нафтопереробка);
А.А. Смирнов (фізика металів);
В.С. Соболев (мінералогія);
В.І. Толубинський (теплоенергетика);
О.М. Фаворов (селекція і генетика);
Л.О. Шубенко-Шубін (парові турбіни);
А.О. Яковкін (астрономія) [40, 41].

11–15 червня – В Києві відбулася Міжреспубліканська конференція з питань перспективного планування в колгоспах, організована Інститутом економіки АН УРСР спільно з Міністерством сільськогосподарства УРСР.

7 вересня – Постановою Президії АН УРСР на виконання постанови ЦК КП(б)У від 11 серпня 1951 на базі Львівського етнографічного музею та Державного музею художнього промислу створено Український державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР (у 1951–1963 і з 1969 перебував у системі АН УРСР, 1963–69 – Міністерства культури УРСР, з 1982 – Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, з 1992 – Інститут народознавства АН України). У музеї зберігаються художньо оздоблені знаряддя праці та побуту селян

України XIX – початку XX ст., твори стародавнього та сучасного українського народного мистецтва (кераміка, тканини, одяг, вишивка, різьблення на дереві, писанки тощо), художніх промислів. В музеї є велика збірка зарубіжного фарфору, фаянсу, скла, меблів. Очолював музей О.І. Дей.

15–18 листопада – В Краматорську відбулася виїзна наукова сесія Відділу технічних наук АН УРСР з питань машинобудування.

25 вересня – Постановою Ради Міністрів УРСР Дендропарк «Тростянець» передано АН УРСР. Постановою Президії АН УРСР 30 листопада 1951 підпорядкований Ботанічному саду АН УРСР.

Виконував роботу за такими напрямками: паркобудівництво та акліматизація деревних і чагарникових порід; популяризація великої різноманітності дендрологічної флори й паркового будівництва; збереження дендропарку, поповнення і збільшення його видового складу. Постановою Ради Міністрів УРСР від 25 вересня 1951 на дендропарк покладено завдання стати насінневою базою для впровадження цінних декоративних деревних і чагарникових порід у народне господарство. Постановою Президії АН УРСР від 19 грудня 1955 затверджено такі основні напрями роботи Ботанічного саду по Дендропарку «Тростянець»: вивчення досвіду акліматизації цінних декоративних рослин та акліматизація нових; розмноження цінних, особливо хвойних, декоративних порід для впровадження у зелене будівництво і поповнення флори дендропарку; розробка методів боротьби з шкідниками і хворобами декоративних рослин та ін.

23 листопада – Постановою Президії АН УРСР при Львівському філіалі АН УРСР створено Сейсмічний сектор АН УРСР для вивчення сейсмічності території УРСР, зокрема карпатської зони та точного виявлення епіцентрів карпатських землетрусів

29 грудня - Рада Міністрів СРСР прийняла постанову «Про план робіт КБ-11 на 1952 р.», за якою ХФТІ до-

ручалоя визначення перерізів поділу теллура-120, олова-115 і олова-113 в інтервалі енергій 30-400 кеВ, перерізу захоплення оловом-118 нейтронів з енергією 30-400 кеВ (П.І. Вацет, А.К. Вальтер); розробка прецизійного методу вимірювання спектра нейтронів з енергіями 150-500 кеВ та 30-150 кеВ (А.К. Вальтер, М.Г. Афанасьєв); вимірювання перерізу захоплення нейтронів магнієм-6 при енергіях 40-400 кеВ (А.К. Вальтер, О.П. Ключарьов) [6].

1951 – В АН УРСР відкрито докторантуру.

– П.Г. Борзяк (Інститут фізики АН УРСР) спостерігав екситонне поглинання світла напівпровідниковими плівками та пов'язану з цим фотоелектронну емісію.

– О.С. Давидов розглянув можливість збудження в кристалі двох типів екситонів – вільних і локалізованих, появу останніх пов'язав з локальною деформацією кристалічної ґратки навколо електронного збудження.

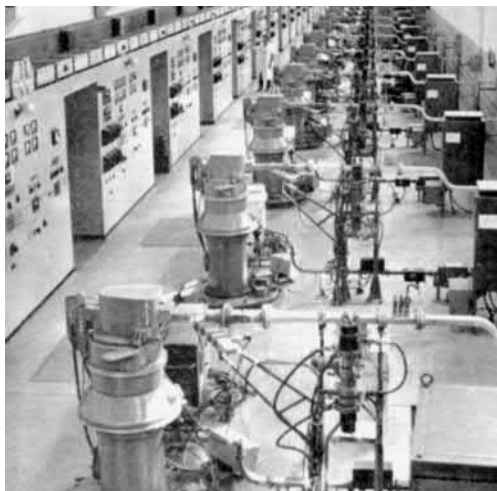
– С.І. Пекар і М.Ф. Дейген побудували теорію автолокалізації екситонів у неполярних кристалах та розробили метод деформаційного потенціалу.

– У ХФТІ запущено перший у країні лінійний прискорювач протонів на енергію 20 МеВ.

– ХФТІ згідно з завданням КБ-11 з РДС-6с уточнено перерізи реакції (D+T) для енергій від 30 кеВ до 200 кеВ (А.К. Вальтер, О.П. Ключарьов), виміряно перерізи захоплення нейтронів в Li^6 та Li^7 в інтервалі енергій від 40 до 200 кеВ (А.К. Вальтер, О.Я. Таранов), в широкому інтервалі енергій від 30 до 600 кеВ показано, що Li^6 дуже сильно (резонансним чином) захоплює нейтрони.

– Інститутом гідробіології АН УРСР розпочато гідробіологічні досліджен-

Лінійний прискорювач протонів на 20 МеВ

ня на Дніпрі. Показано, що зарегулювання Дніпра Каховською ГЕС значно погіршує умови розмноження риб. Рекомендовані Інститутом заходи для збереження запасів осетрових риб не було своєчасно здійснено внаслідок відсутності коштів на капітальні роботи.

– Б.Є. Патомом і Г.З. Волошкевичем вперше створено технологію електрошлакового зварювання виробів практично необмеженої товщини за один прохід; розроблено зварнолітні, зварноковані і зварнопрокатні конструкції.

– М.М. Остапенко, В.К. Лебедєв, С.І. Кучук-Яценко і В.А. Сахарнов вперше розробили спосіб стикового контактного зварювання оплавленням і відповідні машини для контактного зварювання рейок, трубопроводів та ін.

– Заповідник «Хомутівський степ» передано Інституту ботаніки АН УРСР як базу для проведення науково-дослідної роботи.

– Г.В. Карпенко заклав основи адсорбційно-електрохімічної теорії корозійно-втомної міцності металів і дослідив вплив поверхнево-активних і корозійних середовищ на втому конструкційних металів [42].

– Г.М. Савін видав монографію «Концентрація напружень навколо отворів», в якій викладено основи нового наукового напрямку – концентрація напружень в околі отворів і порожнин, розроблено низку аналітичних методів дослідження цієї проблеми, розв'язано широкий клас прикладних задач [43].

– О.І. Ахієзер і Г.Я. Любарський виконали піонерське дослідження стаціонарних простих нелінійних ленгмюрівських хвиль [23].

– Б.Г. Лазарєв, О.О. Галкін і Я.С. Кан виявили стрибкоподібний характер загасання струму в надпровідному кільці при плавній зміні температури. Відкритий ефект ліг в основу робіт зі створення Б.Г. Лазарєвим зі співробітниками надпровідних соленоїдів із сильними магнітними полями.

– Розроблено метод інтенсифікації доменного процесу шляхом застосування природного газу (З.І. Некрасов, М.І. Красавцев та ін.; Інститут чорної металургії АН УРСР).

– Ю.Д. Соколов (Інститут математики АН УРСР) запропонував ефективний метод побудови розв'язків диференціальних, інтегральних, інтегро-диференціальних та інших класів рівнянь – метод усереднення функціональних поправок, в якому поєднуються переваги ітераційних і проєкційних методів.

– Створено теоретичні основи, розроблено та освоєно серійний випуск високоточних стрілкових приладів (О.О. Нестеренко).

– Сформульовано основні закономірності швидкісного місцевого нагрівання виробів, що дозволило інтенсифікувати процеси обробки деталей у машинобудуванні (В.Ф. Копитов, П.В. Сорокін; Інститут газу АН УРСР) [44].

– Є.О. Шилов сформулював принцип донорно-акцепторного механізму ре-

акцій приєднання та заміщення (Інститут органічної хімії АН УРСР) [45].

– Розпочато видання творів Лесі Українки у п'яти томах (останній том вийшов 1956).

– Видано двотомний «Курс сучасної української літературної мови» за редакцією Л.А. Булаховського [46].

– Видано монографію О.П. Маркевича «Паразитофауна прісноводних риб УРСР» (Інститут зоології АН УРСР).

1951–53 – В.О. Марченко розробив гармонічний аналіз для диференціального оператора Штурма–Ліувілля з детальним вивченням операторів перетворення.

1952

14–18 січня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена плану роботи АН УРСР на 1952 та виборам президента, віце-президента, головного вченого секретаря Президії АН УРСР, голів Відділів, членів Президії та затвердженню директорів інститутів АН УРСР.

Заслухано та обговорено доповіді президента АН УРСР О.В. Палладіна «Про план науково-дослідної роботи Академії наук Української РСР на 1952 рік» та головного вченого секретаря Президії АН УРСР І.Т. Швеця «Про стан і заходи поліпшення підготовки наукових кадрів через аспірантуру і докторантуру». Загальні збори обрали 17–18 січня **О.В. Палладіна** президентом АН УРСР на новий термін, віце-президентом АН УРСР – **Г.М. Савіна**, головним ученим секретарем Президії АН УРСР – **І.Т. Швеця**. Головами Відділів АН УРСР обрано: Відділу фізико-математичних і хімічних наук – **А.І. Кіпріанова**; біологічних наук – **Р.Є. Кавецького**, сільськогосподарських наук – **П.А. Власюка**, технічних наук – **М.В. Корноухова**. Членами Президії АН УРСР обрано **Є.О. Патона**, **В.Г. Касьяненка**, **Л.А. Булаховського**, **Є.О. Шилова**, **Й.З. Штокала** та **К.Д. Синельникова** [36].

25–26 лютого – В Києві відбулася наукова сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячена 100-літтю з дня смерті М.В. Гоголя [47].

12 березня – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

О.К. Антонову – за роботи у галузі літакобудування;

А.І. Барбаричу, **О.Д. Віслюній**, **М.В. Клокову** та **М.І. Котову** – за працю «Визначник рослин УРСР», опубліковану 1950;

В.Й. Білай, **М.Ф. Гулому**, **М.М. Підоплічку**, **Е.Т. Сореню** – за участь у створенні та впровадженні в медичну практику нового лікувального препарату;

Д.І. Блохінцеву – за підручник «Основи квантової механіки» (1949);

С.Я. Брауде, **І.Є. Островському**, **Ф.С. Саніну**, **І.С. Тургеневу**, **Я.Л. Шамфарову** – за дослідження поширення радіохвиль над морською поверхнею;

Є.І. Лейначуку та **В.В. Подгасцькому** – за участь у розробці складу та широкому впровадженні серії флюсів для автоматичного електрозварювання;

В.А. Назаренку – за дослідження у галузі аналітичної хімії;

Г.М. Савіну – за працю «Концентрація напружень навколо отворів», опубліковану 1951;

П.П. Будникову – за роботи з хімії.

12–15 березня – У Львові відбулася конференція з питань розвитку продуктивних сил західних областей УРСР, організована Президією АН УРСР спільно з Держпланом УРСР та Міністерством сільського господарства УРСР.

20 березня – В Києві відкрито виставки робіт учених у галузі фізичних, механіко-математичних, технічних і хімічних наук.

14 квітня – Відбулася об'єднана сесія АН УРСР і Академії архітектури УРСР, присвячена 500-річчю від дня народження великого італійського художника, натураліста і винахідника Леонардо да Вінчі [48].

17–19 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена підсумкам її роботи в 1951. Заслухано та обговорено доповідь президента АН УРСР О.В. Палладіна «Про роботу Академії наук Української РСР у 1951 році» [49].

20–23 квітня – В Києві відбулася І Шевченківська конференція, організована Інститутом літератури АН УРСР.

21–24 травня – В Запоріжжі відбулася об'єднана сесія АН УРСР і Академії наук–архітектури УРСР, присвячена питанням науково-технічної допомоги великим будовам на Дніпрі [51].

Липень (кінець) – 5 серпня – У Львові, в приміщенні спецфонду Львівської бібліотеки АН УРСР, бригада працівників Львівського обкому партії знищила більшість експонатів Музею українського мистецтва (картини, малюнки, скульптури) як «націоналістичні та антирадянські».

17–18 жовтня – В Києві відбулася нарада астрономів України, скликана Астрономічним комітетом АН СРСР і Головною астрономічною обсерваторією АН УРСР.

листопад-грудень – На базі відділу фізико-хімії металургійних процесів Інституту чорної металургії АН УРСР організовано Лабораторію спецсплавів АН УРСР для розробки теоретичних основ і технології створення нових матеріалів із спеціальними властивос-

тями для нової техніки та промисловості (з 1954 – Інститут металокераміки таспецсплавів АН УРСР, з 1964 – Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР).

1952 – Державний історико-археологічний заповідник «Ольвія» приєднано до Інституту археології АН УРСР.

– Б.Є. Патон і Б.І. Медовар вперше розробили електрошлаковий переплав для виготовлення металів високої якості.

– Д.А. Дудко, І.І. Заруба та А.Г. Потап'євський (разом з ЦНДІТМаш) вперше створили дугове зварювання плавким електродом в захисному середовищі вуглекислого газу.

– Вийшла в світ монографія О.І. Бродського «Хімія ізотопів», яка була першим у світовій літературі підсумковим дослідженням в даній галузі. Викладено історію розвитку хімії ізотопів, розглянуто застосування мічених атомів в хімії, геохімії, біології, різних галузях промисловості та сільського господарства [52].

– В Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР Ф.Д. Овчаренко та Л.А. Кульський розпочали розробку методів очищення стічних вод хімічної промисловості.

– С.М. Гершензон розпочав генетичні дослідження на вірусах китайського дубового шовкопряда.

– М.Ф. Гулий почав розробляти проблему біосинтезу білка.

– Відбулася VI наукова конференція Інституту археології АН УРСР.

– Д.В. Вайнберг опублікував монографію «Напружений стан складених дисків і пластин».

– Опубліковано монографію Т.В. Путья і Б.Н. Фрадліна «Діяльність видатних механіків на Україні» [50].

– Побудовано загальну теорію інерціальних навігаційних систем (О.Ю. Ішлінський).

– Виявлено принципову можливість використання зварювальних джерел нагрівання для одержання металу особливої чистоти шляхом електрошлакового переплаву, створено спеціальну установку для здійснення цього процесу, розроблено теорію одержання металу заданого складу (Б.Є. Патон, Б.І. Медовар).

– В.О. Беліцер (Інститут біохімії АН УРСР) довів стрибкуватість денатураційного переходу білкових молекул (або їх субодиниць), виходячи з того, що при неповній денатурації частина речовини, яка піддається впливу, зазнає глибокого перетворення, інша – залишається в початковому стані.

– П.Л. Шульга відкрила на Волино-Поділлі рифейську систему та обґрунтувала її стратиграфічне розчленування (Інститут геологічних наук АН УРСР).

– Запропоновано двофазний механізм перетворення фібриногену у фібрин і спростовано денатураційну теорію полімеризації фібрину, сформульовано та експериментально обґрунтовано новий погляд на механізм полімеризації фібриногену, визначено подаль-

ший напрям досліджень його полімеризації (В.О. Беліцер, Є.Л. Ходорова, Я.В. Белік).

1952–53 – Побудовано вакуумні прокатні стани і проведено дослідження з прокатки берилію, цирконію, урану та інших металів (К.Д. Синельников, В.Є. Іванов).

– О.С. Давидов, дослідивши домішкове поглинання світла молекулярними кристалами, побудував теорію, що дозволяла визначати форму ліній поглинання й люмінесценції домішкових електронних збуджень, залежність форми смуги поглинання від температури, вперше показав, що утворення електронних збуджень при поглинанні світла й зникнення при люмінесценції пов'язане, як правило, з багатотонними процесами [53].

– Інститут літератури АН УРСР видав твори І.Котляревського у двох томах.

1952–54 – У ХФТІ стали до ладу перші лінійні прискорювачі електронів на енергію відповідно 0,7 і 3,5 МеВ. Значну роль у створенні лінійних прискорювачів і проведенні на них досліджень відіграли роботи експериментаторів І.О. Гришаєва, В.Т.Толока, Л.Душина, а також теоретиків О.І.Ахієзера, Я.Б. Файнберга, М.А.Хижняка, К.М. Степанова та ін.

1953

16–17 січня – Відбулась науково-технічна конференція з проблем міцності при несталіх режимах навантаження, організована Інститутом машинознавства та сільськогосподарської механіки АН УРСР. У роботі конференції взяли участь представники академічних і науково-дослідних інститутів, працівники заводів, викладачі вишів Києва, Львова, Москви, Ленінграда, Харкова та інших міст.

27 січня – Постановою Ради Міні-

стрів УРСР об'єднанням Інституту клінічної фізіології АН УРСР та Інституту експериментальної біології і патології Міністерства охорони здоров'я УРСР утворено Інститут фізіології АН УРСР. 23 червня 1953 постановою Ради Міністрів УРСР Інституту фізіології присвоєно ім'я О.О. Богомольця (директор – **А.М. Воробйов**).

Основне завдання Інституту: вивчення впливу нервової системи та

її вищого відділу на діяльність різних органів, ролі нервової системи в організації захисту організму при різних патологічних станах.

5 березня – Помер Й.В. Сталін (1879–1953) – засновник і керівник радянської тоталітарної держави (СРСР), створеної ним і його найближчим оточенням, в якій розбудова господарства, економіки, науки, культури, державних інститутів поєднувалася з масовими репресіями, гнобленням свобод і духовності, голодоморами, які призвели до загибелі мільйонів людей. В історії СРСР розпочався новий період – непростий і суперечливий, з його «хрущовською відлигою», «брежнєвським застоєм» та «горбачовською перебудовою», який наприкінці 1991 завершився розпадом Радянського Союзу з утворенням на його теренах незалежних і суверенних держав, в тому числі України.

13 березня – Постановою Президії АН УРСР на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 2 березня 1953 Інститут історії України АН УРСР перейменовано на Інститут історії АН УРСР (директор – **О.К. Касименко**). Завдання Інституту: дослідження історії України, історії країн народної демократії, міжнародних відносин, всесвітньої історії; підготовка підручників для вищих навчальних закладів.

– Постановою Президії АН УРСР на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 2 березня 1953 Інститут української літератури ім. Т.Г. Шевченка перейменовано на Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР (директор – **О.І. Білецький**). Основні завдання – дослідження стародавньої літератури, української дожовтневої та радянської літератур, російської і слов'янської літератур, шевченкознавства. А ЯК БУТИ З ЦИМ: 1952,

– Інститут української літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР перейменовано на Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР.

24–27 березня – В Києві відбулася Республіканська конференція зоологів «Фауна УРСР та її перетворення», організована Інститутом зоології АН УРСР. В конференції взяли участь п'ять інститутів АН УРСР, сім університетів, три сільськогосподарські і три педагогічні вищі навчальні заклади, чотири галузеві науково-дослідні інститути і станції, що вивчають питання охорони здоров'я, лісівництва, тваринництва і мисливської справи в УРСР.

26 березня – В Києві проведено II Шевченківську конференцію, організовану Інститутом літератури АН УРСР.

10 квітня – Постановою Президії АН УРСР відділ історії техніки Інституту теплоенергетики АН УРСР передано у науково-методичне підпорядкування Відділу технічних наук АН УРСР.

1 травня – В Києві проведено Республіканську конференцію з вивчення рослинності УРСР. В її роботі взяли участь представники від 27 науково-дослідних установ, вузів і ботанічних садів УРСР, Ботанічного саду АН СРСР, Молдавського філіалу АН СРСР, Міністерства сільського господарства і Міністерства освіти УРСР.

20 травня – В Інституті електрозварювання АН УРСР продемонстрували машину, яка, рухаючись вздовж траси трубопроводу від стику до стику, швидко і якісно зварювала труби методом контактного зварювання. Цей метод зварювання за своїми техніко-економічними показниками мав значні переваги перед усіма іншими, які застосовувалися у світовій техніці для зварювання труб магистральних трубопроводів.

26–28 травня – Інститут зоології АН УРСР організував конференцію, присвячену питанням історії фауни і середовища її існування в неогені і антропогені. В роботі конференції взяли участь учені з Москви, Ленінграда та інших наукових центрів СРСР.

28 червня – 1 липня – Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки АН УРСР провів науково-технічну конференцію з теоретичних і практичних питань технології виробництва і застосування високоякісних чавунів.

1–4 липня – Інститут фізіології АН УРСР спільно з Інститутом клінічної та експериментальної кардіології АН Грузинської РСР провів наукову сесію, присвячену проблемам гіпертонічної хвороби.

7 липня – Відбулася науково-технічна конференція, присвячена питанням автоматизації устаткування, технологічних процесів і контрольних операцій в машинобудуванні. В роботі конференції брали участь представники машинобудівних підприємств, науково-дослідних інститутів і технічних вузів 50 міст СРСР.

28 вересня – 2 жовтня – В Києві пройшла III Всесоюзна нарада з питань теорії ймовірності та математичної статистики.

13 жовтня – В Києві відбулася Республіканська нарада з пропаганди і впровадження досягнень науки та передового досвіду в сільськогосподарське виробництво, скликана Міністерством сільського господарства і заготівель УРСР і АН УРСР.

15–17 жовтня – В Сталіно (нині – Донецьк) відбулася науково-технічна конференція з проблем, пов'язаних з глибокими шахтами.

22 жовтня – Поблизу Бахчисарая, в печері «Старосель» (Крим), археоло-

Суцільнозварний міст ім. Є.О. Патона через Дніпро в Києві

ги виявили залишки кістяка людини, кремінне знаряддя та кісткові залишки четвертинної епохи.

5 листопада – В Києві відбулося відкриття мосту через Дніпро, збудованого за проектом Є.О. Патона, який на той час був найбільшим у світі суцільнозварним мостом завдовжки 1543 м (нині – міст ім. Є.О. Патона)

11–14 листопада – В Києві відбулося розширене засідання Президії АН СРСР спільно з Президією АН УРСР і вченою радою Міністерства охорони здоров'я УРСР.

15–19 грудня – Інститут біохімії АН УРСР провів наукову конференцію та координаційну нараду з питань біохімії нервової системи. В роботі конференції брали участь близько 200 вчених – представники АН СРСР, АН УРСР, АН Білоруської РСР, АН Узбецької РСР та ін., а також вчені Московського, Ленінградського і Київського університетів.

лютий – В с. Снігурівка Миколаївської області Рада з вивчення продуктивних сил УРСР АН УРСР та Інститут економіки АН УРСР провели виїзну сесію, присвячену питанням розвитку господарства колгоспів в умовах освоєння зрошуваних земель.

квітень – травень – Вперше проведено аспірантські наукові конференції, в 29 інститутах з науковими доповідями виступили 42 аспіранти.

червень – В Києві Відділ сільськогосподарських наук АН УРСР провів нараду з питань впровадження результатів науково-дослідних робіт в практику сільськогосподарства республіки.

листопад – В Інституті геологічних наук АН УРСР започатковано так звані наукові геологічні «середи». Майже щосереди в Інституті збиралися представники геологічної громадськості Києва, щоб заслухати доповідь з того чи іншого питання геології.

1953 – Інститут чорної металургії АН УРСР переведено з Києва до Дніпропетровська.

– В Інституті фізики АН УРСР став до ладу ізохронний циклотрон У-120, на якому протони, дейтрони та альфа-частинки прискорювалися відповідно до 6,8, 13,6 і 27,2 МеВ. В 1976 в Інституті ядерних досліджень АН УРСР введено в експлуатацію ізохронний циклотрон У-240.

– Я.Б. Файнберг (ХФТІ) незалежно від Р. Гуда запропонував метод змінно-фазового фокусування для забезпечення одночасно радіальної та фазової стійкості пучка заряджених частинок самим прискорюючим полем. Реалізований 1976 в Інституті під керівництвом М.А. Хижняка.

– Присуджено Державну премію СРСР **М.М. Боголюбову** за дослідження з оборонної тематики.

– В АН УРСР відбулося обговорення першого видання підручника з політичної економії.

– Після багаторічної роботи та багаторазового обговорення макетів в Києві та Москві, рецензування та доопрацювання побачив світ підго-

товлений співробітниками Інституту історії АН УРСР перший том двотомника «Історії Української РСР» українською та російською мовами, другий том вийшов у 1956 [54].

– У дослідах з виділення ДНК з вірусу ядерного поліедру китайського дубового шовкопряда С.М. Гершензон виявив самозбирання (відтворення) патогенного вірусу з нуклеїнової кислоти і білка, показавши можливість трансдукції вірусами спадкових властивостей у багатоклітинного організму – тутового шовкопряда.

– М.М. Афанасьєв заклав основи статистичної теорії втомної міцності металів, що знайшло відображення в його монографії «Статистична теорія втомної міцності металів» [55].

– Я.Б. Лопатинський сформулював і розв'язав загальну граничну задачу для систем диференціальних рівнянь еліптичного типу.

– С.І. Пекар спільно з М.О. Кривоглазом передбачив у спектрі домішкового поглинання в кристалах дуже вузьку безфононну лінію (оптичний аналог ефекту Мессбауера).

– Передбачено явище осциляцій термодинамічних і кінетичних властивостей плівок твердих тіл (експериментально підтверджено 1965).

– Я.Б. Файнберг розробив теорію лінійних прискорювачів на біжучій хвилі, лінійний плазмовий бетатрон і запропонував також нові методи прискорення – змінно-фазове фокусування і прискорення хвилями густини заряду в плазмі та некомпенсованих електронних і протонних пучках.

– Г.Я. Любарський і Л.Н. Розенцвейг обґрунтували ідею створення лінійного прискорювача багатозарядних іонів на енергію 10 МеВ/нуклон.

– Запущено прецизійний прискорю-

вач Ван де Граафа під тиском на енергію електронів 4 МеВ (А.К. Вальтер та ін.; ХФТІ).

– В Києві Інститут органічної хімії АН УРСР провів III Українську рес-

публіканську конференцію з органічної хімії.

1953–54 – Розроблено спосіб одержання високоміцного чавуну подвійним модифікуванням (А.А. Горшков).

1954

23–26 лютого – У Львові відбулася Республіканська етнографічна нарада, скликана Президією АН УРСР.

25 лютого – 1 березня – В Інституті геології корисних копалин АН УРСР проведено наукову дискусію з питань утворення та міграції нафти.

3 березня – Відбулися Загальні збори АН УРСР, присвячені підсумкам її роботи в 1953 та завданням на 1954 [56].

16–20 березня – В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР проведено наукову конференцію з розробки в УРСР проблем вищої нервової діяльності і кортико-вісцеральних відносин в нормі і патології.

17–19 березня – В Києві відбулася нарада з філософських проблем сучасної фізики, організована Інститутом філософії, Інститутом фізики і ХФТІ АН УРСР. В ній взяло участь близько 400 науковців.

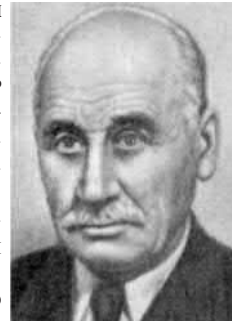
30–31 березня – Відбулася III Шевченківська наукова конференція, організована Відділом суспільних наук АН УРСР.

10 квітня – У Дніпропетровську постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР на базі відділу головного конструктора заводу № 586 (нині – Південний машинобудівний завод) створено Особливе конструкторське бюро №586 (ОКБ-586), що 1966 отримало назву КБ «Південне», з яким у інститутів АН УРСР встановилася плідна творча співпраця. Головним конструктором ОКБ-586 9 липня при-

значено **М.К. Янгеля**, його першим заступником – **В.С. Будника**.

15 травня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в галузі селекції і насінництва зернових культур **В.Я. Юр'єву** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці (в 1959 присвоєно вдруге).

Юр'єв Василь Якович (1879–1962) – видатний вчений-селекціонер, акад. АН УРСР (1945). У 1909–56 – працював на Харківській селекційній станції (з 1944 – директор), 1946–56 – також директор Інституту генетики і селекції АН УРСР, з 1956 – Українського науково-дослідного інституту рослинництва, селекції і генетики. Вивів багато сортів зернових культур.

В.Я. Юр'єв

13–17 липня – В Оксфорді (Великобританія) відбувся міжнародний симпозіум з нейрохімії. Радянську делегацію на симпозіумі очолював **О.В. Палладін**.

21 липня – Розпорядженням Ради Міністрів УРСР створено Кафедру іноземних мов АН УРСР (з 1990 – Центр наукових досліджень та викладання іноземних мов АН УРСР).

23 липня – Постановою Президії АН УРСР відповідно до розпорядження Ради Міністрів СРСР від 24 червня 1951, Кримський філіал АН СРСР прийнято до АН УРСР у складі 8 відділів: геології; спелеології і карстознавства; хімії; історії та архео-

логії; ґрунтознавства; геоботаніки та рослинництва; агролісомеліорації та степового лісорозведення; зоології; Карадазької біологічної станції та дослідно-експериментального пункту «Міжгір'я» і реорганізовано в Кримський філіал АН УРСР.

Постановою Президії 1 листопада 1955 визначено основні напрями роботи філіалу: вивчення історії Криму, зокрема пам'яток палеоліту, античного часу і місцевого населення (таврів), археологічних пам'яток у районі траси Північнокримського каналу і водосховища, ґрунтів Криму, а також біологічних, фізико-хімічних процесів у ґрунті при різних системах обробки і внесення добрив; природних рослинних багатств, рослинництва; агролісомеліорації і степового лісорозведення; фауни; геології та хімії нафти; мінералогії і геохімії керченських залізних руд, соляних ресурсів Сиваша та озер Криму з метою розвитку на їх базі хімічної промисловості; гідрогеології карсту Криму як джерела водопостачання гірського Криму і зрошення земель передгірської частини; енергетичних ресурсів річок Криму; використання вітрової енергії. 6 липня 1956 Постановою Президії АН УРСР ліквідований з 1 серпня 1956. На його базі організовано Інститут мінеральних ресурсів у Сімферополі з підпорядкуванням його Відділу хімічних і геологічних наук АН УРСР; відділ історії та археології Філіалу реорганізовано у відділ античної та середньовічної археології Інституту археології АН УРСР, Карадазьку біологічну станцію як окрему наукову установу підпорядковано Відділу біологічних наук.

31 липня – Постановою Президії АН УРСР затверджено склад Вченої ради ХФТІ з проведення захисту дисертацій з грифом цілком «таємно» на здобуття ступенів кандидата та доктора наук: К.Д. Синельников (голова), А.К. Вальтер, Б.Г. Лазарев, І.М. Ліфшиць, О.В. Погорелов, О.І. Ахієзер, В.Є. Іванов, П.С. Маркін (учений секретар).

3 серпня – Почалося спорудження будівлі Обчислювального центру АН УРСР [57].

27–30 вересня – Інститут будівельної механіки АН УРСР разом з Київським

і Харківським обласними відділами Всесоюзного науково-технічного товариства машинобудівників провів II Київську науково-технічну конференцію з питань підвищення зносостійкості та строку служби машин.

12–13 жовтня – У Севастополі відбулася наукова сесія Відділу суспільних наук АН УРСР за участю представників АН СРСР, партійних і громадських організацій міста, Радянської армії і Військово-морського флоту, присвячена 100-річчю оборони Севастополя під час Кримської війни 1853–55. Сесію вступним словом відкрив президент АН УРСР О.В. Палладін.

16–20 листопада – В Києві відбулася I Республіканська нарада з фізичної хімії, організована Інститутом фізичної хімії АН УРСР.

1–4 грудня – В Києві відбувся розширений пленум Астрономічної ради АН СРСР з Відділом фізико-математичних, хімічних і геологічних наук АН УРСР.

20–24 грудня – В Києві Інститутом клінічної фізіології АН УРСР спільно з Інститутом клінічної фізіології АН СРСР проведено нараду з проблем фізіології і патології травлення.

червень – В Сталіно (нині – Донецьк) Інститутом економіки АН УРСР проведено нараду з вивчення резервів виробництва на підприємствах вугільної, металургійної, харчової, легкої та місцевої промисловості Донбасу.

липень – Інститут електрозварювання АН УРСР провів конференцію з впровадження у народне господарство нових способів зварювання та наплавки металів.

жовтень – В колгоспі с. Летава Хмельницької області відбулася виїзна наукова сесія АН УРСР, присвячена розвитку тваринництва.

– Рада по вивченню продуктивних сил УРСР та Інститут економіки АН УРСР провели координаційну нараду, яка підвела попередні підсумки досліджень з проблем розвитку господарства південних районів України в зв'язку з будівництвом Каховської гідроелектростанції на Дніпрі та низки зрошувальних систем.

– Інститут теплоенергетики АН УРСР провів VI республіканську нараду з питань теплотехніки і загальної енергетики.

– В Кривому Розі Інститут геологічних наук АН УРСР, Відділ геолого-географічних наук АН СРСР та Міністерство чорної металургії УРСР провели спільну нараду з питань геології і генезису руд і порід Криворізького залізорудного басейну.

– Відбулася координаційна нарада з проблеми боротьби зі шкідниками сільськогосподарських культур, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР за участю інститутів АН УРСР, Всесоюзного науково-дослідного інституту цукрових буряків, Української сільськогосподарської академії, Міністерства сільського господарства УРСР, Миронівської селекційної станції.

грудень – В Києві на фабриці ім. І.Ф. Смирнова-Ласточкина Інститут економіки АН УРСР спільно з працівниками підприємств легкої промисловості провів нараду, присвячену вивченню резервів збільшення випуску продукції і зниженню її собівартості.

– Відділ технічних наук АН УРСР провів першу республіканську нараду з історії техніки.

1954 – Г.А. Федорус розробив фотопори на основі сульфїду й селенїду кадмію та створив перші в країні мо-

нокристалічні фоторезистори (Інститут фізики АН УРСР).

– Під керівництвом О.М. Міляха в Інституті електротехніки АН УРСР розпочалися роботи з перетворення і стабілізації параметрів електроенергії.

– К.К. Хренов і П.І. Гурський розробили технологію та інструмент для холодного зварювання металів [58].

– І.М. Ліфшиць та А.М. Косевич побудували повну теорію ефекту де Хааса – ван Альфена і встановили зв'язок осциляцій магнітних властивостей металів з формою їх поверхні Фермі (формула Ліфшиця–Косевича). Стала важливим етапом на шляху створення (1954–65) І.М. Ліфшицем з учнями електронної теорії металів.

– І.М. Дикман передбачив розмірний ефект, пов'язаний з квантуванням електронних орбіт у тонких пластинках.

– В Києві відбулася конференція з питань вдосконалення техніки внесення добрив, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР, Інститутом фізіології рослин і агрохімії та Інститутом машинознавства і сільськогосподарської механіки АН УРСР. В конференції взяли участь 55 наукових установ, вишів, виробничих організацій та окремих відомств.

– Ю.П. Зайцев (Інститут біології південних морів АН УРСР) відкрив явище морського нейстону, що започаткувало нову галузь біології та екології моря – морську нейстолологію [59].

– Створено Українське товариство патофізіологів (президент – **Р.Є. Кавецький**).

1954–55 – Видано підготовлені Інститутом літератури АН УРСР твори Панаса Мирного у п'яти томах.

1955

7 лютого – Постановою Ради Міністрів СРСР засновано Харківську філію Всесоюзного науково-дослідного інституту хімічних реактивів і особливо чистих хімічних речовин (з 1961 - Всесоюзний науково-дослідний інститут монокристалів, сцинтиляційних матеріалів і особливо чистих речовин Міністерства хімічної промисловості СРСР, з 1995 - НТК «Інститут монокристалів» НАН України, до складу якого входять Інститут монокристалів, Інститут сцинтиляційних матеріалів, Відділення хімії функціональних матеріалів, Науково-технічний центр імунобіотехнології, Науково-дослідний інститут мікроприладів, завод хімічних реактивів).

Нині основними напрямками досліджень комплексу є задачі функціонального та сцинтиляційного матеріалознавства, мікроелектроніки, нанотехнологій, створення лазерних та сцинтиляційних кристалів, дослідження процесів росту кристалів і наносистем, медичного приладобудування та діагностики захворювань. Виконується повний цикл наукових розробок – від ідеї та фундаментальних досліджень до практичного створення матеріалів і обладнання на їх основі та організації виробництва.

9–11 березня – Відбулася IV Шевченківська конференція, організована, Інститутом літератури АН УРСР. Заслухано 18 доповідей з актуальних проблем шевченкознавства.

14 березня – На виконання розпорядження Ради Міністрів УРСР від 9 березня 1955 рішенням Президії АН УРСР на базі Лабораторії металофізики АН УРСР створено Інститут металофізики АН УРСР (з 1996 – імені Г.В. Курдюмова НАН України). Основні напрями досліджень: фізика міцності й пластичності; фазові перетворення та їхній вплив на структуру й властивості металів і сплавів; електронна структура та електронні

властивості металів і сплавів; фізика поверхонь металів; криогенна металофізика; розробка нових фізичних методів дослідження металів [60].

18 квітня – Постановою Президії АН УРСР на основі постанови Ради Міністрів УРСР від 24 грудня 1954 лабораторію спецсплавів АН УРСР реорганізовано в Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР. 15 січня 1964 його перетворено на Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР (нині – Інститут проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України).

9 травня – Відбулася нарада з питань використання водних ресурсів Дніпра, скликана Радою по вивченню продуктивних сил УРСР за участю вчених АН УРСР, представників АН СРСР, Інституту економіки та Інституту меліорації АН Латвійської РСР, Інституту меліорації АН Литовської РСР, Дніпровського пароплавства та ін. Заслухано та обговорено 10 доповідей з комплексу питань використання водних ресурсів Дніпра (схеми енергетичного і транспортного використання Дніпра, осушення Поліської низовини, зрошення в басейні Дніпра тощо).

10–13 травня – Відбулася конференція з питань розвитку продуктивних сил Полісся УРСР, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Держпланом УРСР та інститутами економіки, фізіології рослин і агрохімії АН УРСР за участю академій наук Білоруської та Литовської РСР.

19–28 травня – В Києві відбувся VIII Всесоюзний з'їзд фізіологів, біохіміків та фармакологів.

11 червня – Постановою Президії АН УРСР Лабораторія проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР

перейменована на Лабораторію гідравлічних машин АН УРСР.

13 червня – Постановою Президії АН УРСР при Відділі біологічних наук АН УРСР створено Комісію з охорони природи АН УРСР.

Завдання Комісії: розробка наукових основ охорони природи та відтворення природних багатств УРСР; виявлення об'єктів природи, які потребують охорони, обмеження їх використання або відтворення; підготовка рекомендацій за проблемами «Охорона природи та заповідна справа», координаційна та організаційна робота з питань відтворення природи; надання консультативної допомоги міністерствам та відомствам у вирішенні питань пропаганди та відтворення природи УРСР та ін.

16–18 червня – В Києві відбулася скликана Інститутом гірничої справи АН УРСР наукова конференція «Удосконалення методів і засобів підземної розробки вугільних і рудних покладів» за участю учених інститутів гірничої справи АН СРСР та УРСР, Всесоюзного вугільного інституту, Донецького вугільного інституту, Всесоюзного науково-дослідного інституту організації і механізації шахтного будівництва.

23–28 червня – В Києві відбулася Всесоюзна нарада з питань вивчення історичного епосу східних слов'ян, організована Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР спільно з Інститутом світової літератури АН СРСР.

5–6 липня – Відбулася координаційна нарада з питань розвитку продуктивних сил Криму, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР спільно з Кримським філіалом АН УРСР в Сімферополі.

8–20 серпня – Делегація УРСР на чолі з О.В. Палладіним взяла участь у роботі Міжнародної конференції з мирного використання атомної енергії в Женеві.

13 серпня – Рада Міністрів СРСР прийняла постанову, якою зобов'язала

Міністерство оборонної промисловості СРСР залучити науково-дослідні установи АН УРСР до виконання завдань, пов'язаних з розробкою ракети Р-12 в ОКБ-586 (нині КБ «Південне» ім. М.К. Янгеля). Розглянувши пропозиції Академії з цього питання, Міністерство вважало за доцільне включити до планів робіт академічних інститутів – математики, будівельної механіки, машинознавства та автоматики, фізико-технічного, металокераміки і спецсплавів 11 тем, зокрема по Фізико-технічному інституту – розробку теплозахисних засобів для відокремленої головної частини й корпусу ракет типу Р-12 (науковий керівник – **В.Є. Іванов**) і по Фізико-технічному інституту та Інституту металокераміки і спецсплавів – створювання матеріалів для газових рулів ракет типу Р-12 (**В.Є. Іванов** та **І.М. Францевич**) [6].

30 вересня – На виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 22 вересня та постанови Президії АН УРСР на базі радіофізичних відділів і експериментальних майстерень ХФТІ створено Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР (з 1996 – Інститут радіофізики і електроніки ім. О.Я. Усикова НАН України).

22 жовтня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про науковий напрям, структуру й штати Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР». Згідно з нею затверджено такі основні наукові напрями Інституту: розробка електровакуумних приладів імпульсного і неперервного генерування; приймально-вимірювальної апаратури міліметрових і коротких радіохвиль; дослідження умов поширення радіохвиль різних діапазонів у тропосфері з метою створення нових типів радіолокаційних установок; розвиток нових напрямів у радіофізиці та електроніці.

26 вересня – Постановою Ради Міністрів УРСР дендропарк «Софіївка» передано до АН УРСР. 17 листопада 1955 постановою Президії АН УРСР прийнято до складу установ АН УРСР як Дендропарк «Софіївка» АН УРСР і підпорядковано Інституту ботаніки АН УРСР.

Завдання дендропарку: відновлення та охорона пам'яток архітектури, скульптури, гідротехнічних і інших садово-паркових споруд, відновлення і збагачення зелених насаджень заповідника.

21 листопада – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР з нагоди 50-річчя від дня смерті видатного фізіолога І.М. Сеченова.

21–24 листопада – В Києві Інститут клінічної фізіології АН УРСР спільно з Київським медичним інститутом та Українським науково-дослідним інститутом клінічної медицини провели конференцію з фізіології та патології дихання, гіпо- і гіпероксії та кисневої недостатності.

лютий – В Києві відбулася Міжреспубліканська наукова координаційна нарада з питань економіки машинно-тракторних станцій, організована Інститутом економіки АН УРСР.

жовтень – Рада по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР провела координаційну нараду представників установ, що здійснюють наукові дослідження з проблем комплексного використання водних ресурсів УРСР.

грудень – В АН УРСР відбулася координаційна нарада з проблеми боротьби з шкідниками сільськогосподарських культур, скликана Радою по вивченню продуктивних сил УРСР спільно з Держпланом УРСР.

1955 – Б.Є. Патон, Г.З. Волошкевич, В.Г. Радченко, І.Г. Гузенко та І.Д. Давиденко розробили метод електрозварювання металів великого попе-

речного перерізу (електрошлакове зварювання).

– У Львові Інститут агробіології та Сектор тваринництва АН УРСР провели конференцію «Чорноряба велика рогата худоба і шляхи її поліпшення».

– В Мюнхені вийшла книга «Українська академія наук» (нарис історії) Н.Д. Полонської-Василенко, перевидана 1993 видавництвом «Наукова думка» з примітками та коментарями [61].

– В.С. Корольок і К.Л. Ющенко висунули ідею адресної мови програмування.

– І.М. Ліфшиц і А.М. Косевич передбачили явище осциляційної залежності термодинамічних характеристик металів від будь-яких параметрів, що визначають положення рівнів енергії електронів [22].

– Ю.О. Митропольський побудував теорію нестационарних процесів у нелінійних системах з одним і багатьма степенями вільності з повільно змінювальними параметрами. Видано його монографію «Нестационарні процеси в нелінійних коливальних системах» [62].

Наведено розроблені автором методи, що дозволяють вирішувати на практиці проблеми колювання роторів на пружних підшипниках і шахтних підйомних канатах при їх запуску та зупинці.

– О.І. Ахієзер і О.Г. Ситенко передбачили дифракційне розщеплення дейтрона і побудували теорію явища.

– Я.Б. Файнберг запропонував метод прискорення заряджених частинок хвилями густини заряду в плазмових хвилеводах і некомпенсованих електронних пучках.

– Видано монографію Ю.О. Митропольського «Нестационарні процеси в нелінійних коливальних системах». Наведено розроблені автором методи, що до-

звляють вирішувати на практиці проблеми коливання роторів на пружних підшипниках і шахтних підйомних канатах при їх запуску та зупинці.

– Вийшла монографія Г.С. Писаренка «Колівання пружних систем з урахуванням розсіяння енергії в матеріалі».

– Вийшов перший номер журналу «Прикладна механіка».

– Створено теорію трансформаторів струму нульової послідовності (І.М. Сирота).

– Я.М. Белевцев розробив стратиграфічну схему Українського кристалічного щита.

– На основі дослідження властивостей нативних і денатурованих протеїнів створено кровозамінник БК-8 із протеїнів сироватки крові великої рогатої худоби. Денатурацією вдалося знизити антигенність протеїнів сироватки крові тварин.

– Встановлено, що при денервації в скелетних м'язах розпад білків переважає їх синтез (Д.Л. Фердман, В.А. Григор'єва, О.Н. Медовар).

– Вийшов перший номер «Фізіологічного журналу».

1955–56 – Видано підготовлені Інститутом літератури АН УРСР твори Марка Вовчка у шести томах [49].

1955–57 – І.М. Ліфшиць започаткував теорію неупорядкованих систем, зокрема, запровадив 1956 термін «неупорядкована система», 1957 сформулював основні поняття теорії.

1955–59 – Б.Є. Патон зі співробітниками вивчив особливості електрошлакового зварювання та розробив відповідне обладнання.

– Колектив учених Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР під керівництвом О.Я. Усикова створив унікальні електровакуумні прилади міліметрового діапазону хвиль: магнетрони імпульсної дії, режим роботи яких отримав назву «харківський», магнетрони безперервної дії, відбивальні клінетрони та ін. Ці прилади перекривають діапазон довжин хвиль від 2 см до 0,5 мм.

1955–60 – Колектив учених Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР під керівництвом С.Я. Брауде здійснив широкомасштабні теоретичні та експериментальні дослідження процесів поширення радіохвиль різних діапазонів над поверхнею моря. Розроблено унікальні методи та засоби заобрійної радіолокації над поверхнею моря.

Період «відлиги» в історії АН УРСР (1956–1965)

1956

14–25 лютого – Відбувся XX з'їзд КПРС, на ньому з доповіддю «Про культ особи та його наслідки» виступив перший секретар ЦК КПРС М.С. Хрущов, який вперше викрив культ особи Сталіна. В результаті започатковано масові реабілітації та звільнення в'язнів, безпідставно звинувачених і заарештованих у попередні роки, з в'язниць та таборів, звільнено сотні тисяч жертв тоталітарного режиму, в тому числі науковців АН УРСР. Розпочався процес десталінізації, який дістав назву «відлиги», внаслідок чого дещо почала змінюватися морально-політична атмосфера в країні [1].

В історії Академії доба «відлиги» відіграла особливу роль. Вагоме збільшення бюджетних асигнувань на освіту і науку створило умови для її розвитку, особливо в галузі природничих і технічних наук. Так само сприятливо лібералізація суспільно-політичного життя позначилася і на розвитку соціогуманітарних наук. В академічних інститутах сформувалося покоління шестидесятників, яке відіграло значну роль в національному відродженні. В першій половині 60-х роках Академія стала перетворюватися з майже цілком київської на всеукраїнську організацію. Поряд з Львовом і Харковом центрами академічної науки стали Донецьк, Дніпропетровськ і Севастополь.

21–24 лютого – Інститут археології АН УРСР провів наукову конференцію, присвячену підсумкам польових досліджень, проведених на Україні в 1954 – 55.

28 лютого – З ініціативи Б.В. Гнеденка при Інституті математики АН УРСР

відбулося перше засідання семінару з історії математичних наук.

5–8 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена використанню атомної енергії в мирних цілях. Сесія підвела підсумки наукової діяльності установ Академії в галузі вивчення фізичних основ атомної енергії, фізики атомного ядра, використання радіоактивних ізотопів у наукових дослідженнях і різних галузях народного господарства та охороні здоров'я. Наголошувалася на необхідності інформування наукової громадськості та інженерно-технічних працівників про останні досягнення науки і техніки в галузі мирного використання атомної енергії. На пленарних засіданнях було заслухано доповіді: Д.І. Блохінцева «Фізичні і теоретичні основи атомної енергії»; О.В. Палладіна про застосування радіоактивних ізотопів для досліджень у функціональній біохімії мозку; О.І. Бродського про вивчення механізму хімічних реакцій за допомогою ізотопів; П.А. Власюка про вплив ядерних випромінювань на рослини; О.О. Городецького про біологічну дію ядерних випромінювань і методи захисту від них [2].

14–16 березня – В Києві відбулася V наукова Шевченківська конференція, організована Відділом суспільних наук АН УРСР та Інститутом літератури АН УРСР.

23 березня – Постановою Президії АН УРСР Науково-природознавчий музей АН УРСР у Львові перейменовано на Львівський науково-природознавчий музей АН УРСР.

29–30 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена

підсумкам XX з'їзду КПРС. Заслухано та обговорено доповідь «XX з'їзд КПРС і завдання наукових установ Академії наук УРСР на 1956–1960 рр.», з якою виступив президент АН УРСР О.В. Палладін. Обрано Комісію з перегляду старого і складання нового Статуту АН УРСР [3].

30–31 березня – Відбулася сесія АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження І.Я. Франка – видатного українського письменника і культурного діяча.

18 травня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР спільно з представниками Академії медичних наук СРСР і Міністерства охорони здоров'я УРСР, присвячена 75-річчю з дня народження О.О. Богомольця – видатного нейрофізіолога, президента Академії наук УРСР в 1929–44 [4].

19 травня – Постановою ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР Інститут фізіології сільськогосподарських рослин і агрохімії АН УРСР реорганізовано в Український науково-дослідний інститут фізіології рослин Міністерства сільського господарства УРСР.

23 травня – На виконання постанови ЦК КП(б)У і Ради Міністрів УРСР від 10 травня 1956 Президія АН УРСР своєю постановою закрила з 15 червня 1956 Відділ сільськогосподарських наук АН УРСР і передала до Міністерства сільського господарства УРСР: Інститут лісу, Інститут фізіології сільськогосподарських рослин і агрохімії, Інститут ентомології та фітопатології, Інститут генетики і селекції, Інститут агробіології, Сектор тваринництва, Лабораторію ґрунтознавства, біологічні відділи Кримського філіалу АН УРСР та низку інших підрозділів з академічних інститутів.

1 червня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за проектування,

створення і введення в експлуатацію швидкодіючих обчислювальних машин серії «БЕСМ» С.О. Лебедєву присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Лебедєв Сергій Олексійович (1902–1974) – видатний учений в галузі електротехніки, автоматики та обчислювальної техніки, академік АН УРСР (1945) та АН СРСР (1953). У 1946–51 – директор Інституту електротехніки АН УРСР; 1953–73 – Інституту точної механіки та обчислювальної техніки АН СРСР (Москва). Створив першу вітчизняну цифрову обчислювальну машину «МЕСМ» та серію електронних обчислювальних машин «БЕСМ».

С.О. Лебедєв

18–24 червня – В Києві відбулися II з'їзд онкологів та III з'їзд рентгенологів і радіологів УРСР.

27 червня – В Сімферополі на базі Кримського філіалу АН УРСР постановою Ради Міністрів УРСР створено Інститут мінеральних ресурсів АН УРСР.

Основні напрями діяльності: дослідження формування, розміщення та прогнозування твердих корисних копалин; дослідження режиму підземних вод.

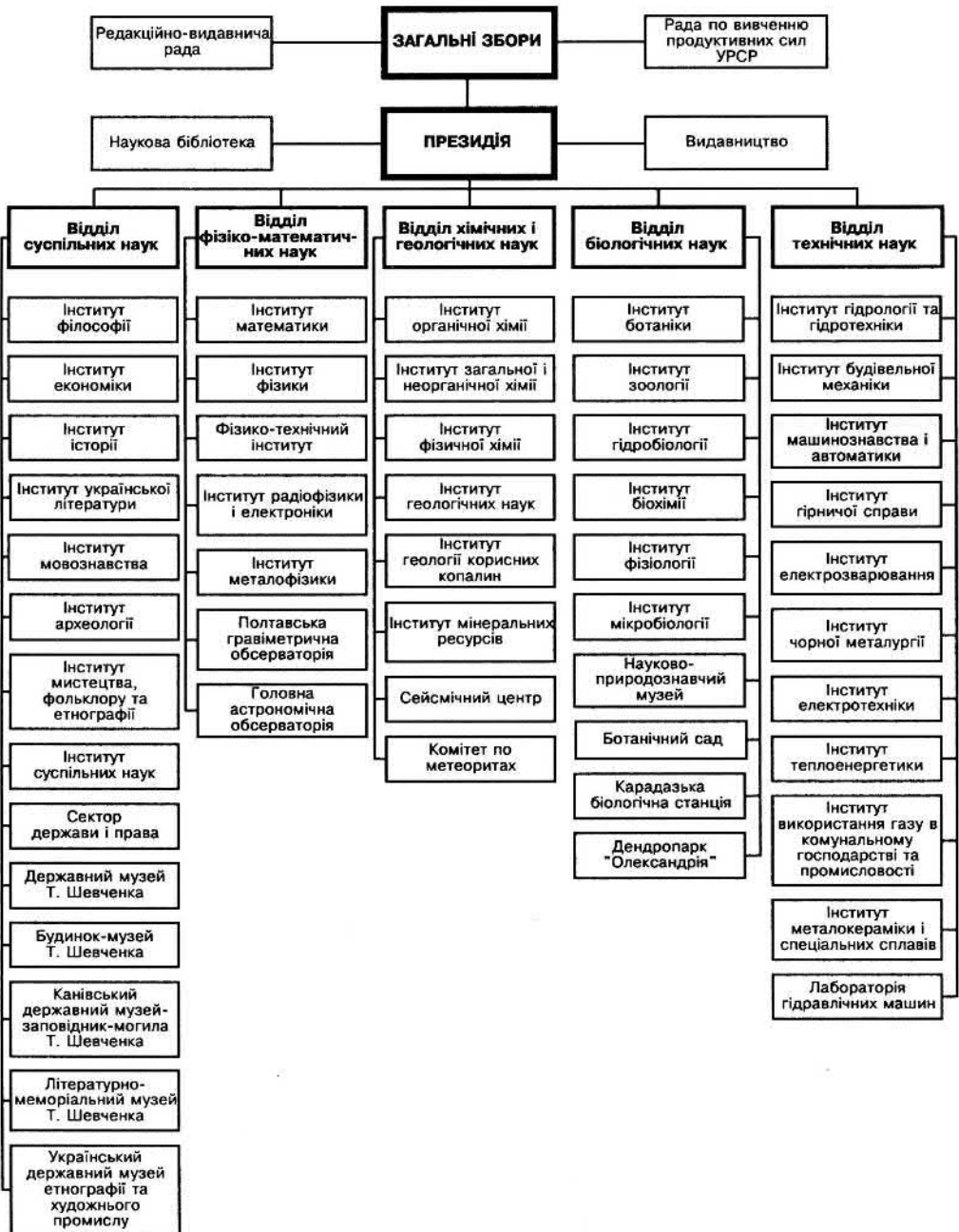
27 червня – Рада Міністрів УРСР прийняла постанову про ліквідацію Львівського філіалу АН УРСР.

29 червня – 5 липня – В Києві пройшла II Всесоюзна конференція патофізіологів, присвячена пам'яті академіка О.О. Богомольця. В роботі конференції взяло участь близько 450 науковців.

3–6 липня – Відбулася нарада з питань комплексного використання соляних ресурсів Сивашу й Перекопських озер.

Структура Академії наук у 1956 р.

4–7 липня – В Києві відбулася Все-союзна нарада з питань використання змінного струму в пристроях релейного захисту, автоматики, телемеханіки й дистанційного керування. Організована АН СРСР спільно з АН УРСР.

16 липня – В Києві, згідно з рішенням Всесвітньої ради миру, Президія АН УРСР урочисто відзначила 350-річчя від дня народження художника Г. Рембрандта.

25 липня – Президія АН УРСР разом з Спілкою радянських письменників України провела урочисте святкування 100-річчя від дня народження письменника і драматурга Бернарда Шоу.

10 серпня – Постановою Президії АН УРСР в її складі створено Науково-організаційний відділ. 31 січня 1958 Президія затвердила Положення про Відділ.

3–6 вересня – У Львові відбулася виїзна ювілейна наукова сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження І.Я. Франка (1856–1916).

17–18 вересня – У Москві відбулася наукова сесія, організована Інститутом літератури АН УРСР та Інститутом світової літератури АН СРСР, присвячена 100-річчю від дня народження І.Я. Франка.

24 вересня – В апараті президії АН УРСР створено групу міжнародних зв'язків. Прийнято, що постійно діючими органами в системі АН УРСР є Президія АН УРСР і Бюро Президії АН УРСР

26 вересня – Надаючи великого значення розвитку досліджень з керованих термоядерних реакцій, ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову, якою зобов'язали Міністерство середнього машинобудування СРСР та Раду Міністрів УРСР «організувати роботу з цієї пробле-

ми в ХФТІ АН УРСР та утворити в його Лабораторії №1 відділ з розробки керованої термоядерної реакції», поклавши наукове керівництво на К.Д. Синельникова. Постановою також передбачалося будівництво для цього лабораторного корпусу, збільшення штатів відділу, виготовлення відповідного обладнання [1].

17–19 жовтня – Інститут мікробіології АН УРСР спільно з міністерствами промисловості продовольчих товарів та промисловості м'ясних і молочних продуктів УРСР провів нараду з питань мікробіології бродильних процесів. В ній взяли участь представники 23 наукових установ і виробничих організацій України, АН СРСР, всесоюзних інститутів спиртової, молочної і сироварної промисловості, зацікавлених міністерств і трестів.

12–15 листопада – У Львові проведено виїзну сесію бюро Відділу біологічних наук АН УРСР з проблем флори і фауни Карпат.

14 листопада – Інститут філософії АН УРСР разом з Українським товариством дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами провів збори вчених Києва з нагоди 125-річчя від дня смерті філософа Г.Гегеля.

17–18 грудня – Відбулася наукова сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження Г.В. Плеханова.

17–22 грудня – Відбулася друга Українська наукова конференція паразитологів, організована Інститутом зоології АН УРСР і Українським науковим товариством паразитологів.

грудень – Відбулася організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР нарада представників 33 установ, які займаються дослідженнями використання водних ресурсів УРСР.

1956 – На базі лабораторії моделюван-

ня та обчислювальної техніки Інституту електротехніки АН УРСР створено обчислювальний центр Інституту.

– А.В. Скороход побудував загальну теорію граничних теорем для випадкових процесів (Інститут математики АН УРСР) [5].

– О.І. Ахієзер, В.Г. Бар'яхтар та С.В. Пелетминський розробили теорію магнітопружних хвиль і відкрили магнітоакустичний резонанс, що започаткувало новий науковий напрям – фізику магнітоакустичних явищ.

– І.М. Федорченко виявив основні закономірності спікання металічних порошків і заклав основи порошкової металургії (Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР) [6].

– Під керівництвом В.М. Глушкова розпочато роботи зі створення універсальної обчислювальної машини «Київ». Стала до ладу 1959 (Обчислювальний центр АН УРСР).

– За редакцією Б.Є. Патона видано монографію «Електрошлакове зварювання» (1980 перевидана в США) [7].

– В Києві почали роботу наукові семінари з методів запису алгоритмів і програмування (керівники – Л.А. Калужнін, В.С. Королюк, К.Л. Ющенко), з обчислювальних машин і теорії автоматів (В.М. Глушков), читається низка спецкурсів з теорії ігор і статистичних рішень (В.С. Михалевич), з програмування (В.С. Королюк, К.Л. Ющенко), для студентів Київського університету і Київського політехнічного інституту запроваджено практичні заняття на ЕОМ.

– У галузі гідромеханіки судна видано працю Г.Й. Сухомела, В.М. Засса і Л.І. Янковського «Дослідження руху суден обмеженими фарватерами» та Г.Є. Павленка «Опір води руху суден». Містять теорію та методи побудови

Електронна обчислювальна машина «Київ»

спрощених форм судових поверхонь, які забезпечують добрі гідродинамічні якості суден і є найвигіднішими у технологічному та конструктивному відношеннях.

– В.М. Глушков побудував теорію локально-нілпотентних локально-бікомпактних груп у цілому [8].

– Ю.М. Березанський (Інститут математики АН УРСР) розвинув загальний підхід до теорії розкладів для самоспряжених операторів, які діють у функціональних гільбертових просторах. Це дозволило будувати розклади за власними функціями диференціальних операторів у частинних похідних, дослідити характер зростання власних функцій, розглянути низку інших операторів математичної фізики. Згодом ці результати він узагальнив на довільні сім'ї комутуючих нормальних операторів.

– Започатковано журнал «Автоматика».

– Г.Г. Максимович заклав основи теорії створення високотемпературної міцності конструкційних матеріалів, стійких в агресивних середовищах (Інститут машинобудування та автоматики АН УРСР).

– Розпочато видання «Українського фізичного журналу».

– К.Б. Толпиго та З.І. Урицький передбачили генерацію ультразвуку в кристалах (Інститут фізики АН УРСР).

В.М. Глушков, Ю.О. Митропольський та М.М. Боголюбов

- В.Є. Лашкар'єв і В.А. Романов відкрили інфрачервону люмінесценцію в закису міді, надлінійну фотопровідність у CaS , фотоактивацію виходу фотоструму, створили теорію фотоелементів, що містять шар зі слабкою провідністю, виявили об'ємну фотоЕРС у германію, що стала ефективним методом дослідження однорідності напівпровідникових матеріалів [9].
- Б.І. Веркін, Н.Н. Багрянний і Д.Г. Довгополов розробили метод дослідження дифузії в рідинах – метод насичення з газової фази, вивчено закономірності дифузії в різних типах рідин.
- М.Я. Азбель (ХФТІ) і Е.А. Канер (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР) відкрили новий тип циклотронного резонансу в металах (резонанс Азбеля–Канера) [11].
- О.Г. Ситенко і К.М. Степанов побудували кінетичну теорію коливань електронної плазми, що перебуває в постійному магнітному полі, і запровадили тензор діелектричної проникності плазми в магнітному полі з врахуванням просторово-часової дисперсії (ХФТІ). Це дало можливість сформулювати загальне дисперсійне рівняння для електромагнітних хвиль в рівноважній однорідній плазмі.
- У ХФТІ запущено лінійний електронний прискорювач на 40 МеВ (І.О. Гришаєв та ін).
- Створено низку електронних приладів для електророзвідки корисних копалин наземними і аерометодами (К.Б. Карандеєв, В.М. Михайловський, Л.Я. Мізюк та ін.; Інститут машинобудування та автоматики АН УРСР).
- Розроблено теорію електродинамічних систем з трьома степенями вільності обертання ротора. Це привело до створення нового наукового напрямку в електромеханіці і стало основою розробки унікальних пристроїв (О.М. Мілях, Інститут електротехніки АН УРСР).
- На моделі вірусу ядерного поліедра за здійснено реконструкцію інфекційного вірусу (С.М. Гершензон) [10].
- Створено нові форми і виведено сорти цукрових буряків з однонасінними плодами (В.П. Зосимович зі співробітниками, Всесоюзний НДІ цукрового буряку) [12].
- Здійснено морфолого-філогенетичний аналіз групи безщелепних, розроблено нову концепцію їх походження (П.П. Балабай).
- Здійснено інвентаризацію теріофауни та систематичний аналіз даних про ссавців заходу України (К.А. Татаринів, Львівський науково-природознавчий музей АН УРСР).
- Видано працю М.Е. Омеляновського «Філософські питання квантової механіки».
- Видано монографію М.Т. Рильського «Література і народна творчість» [13].
- Вийшла монографія Л.А. Булаховського «Питання походження української мови» [14].

1956–57 – В.М. Глушков розв'язав узагальнену п'яту проблему Гільберта та створив теорію локально бікомпактних топологічних груп, дослідивши їх структури і встановивши зв'язки між цими групами і групами Лі.

– Видано двотомну працю Л.М. Яснопольського «Кам'яновугільна промисловість Донецького басейну» (Інститут економіки АН УРСР) [15].

1956–60 – Побудовано теорію гальваномангнітних явищ у металах у сильних магнітних полях (І.М. Ліфшиць,

М.Я. Азбель, М.І. Каганов, В.Г. Песчанський) [16].

1956–61 – В Інституті фізики АН УРСР розроблено технологію виготовлення тритієвих і дейтерієвих мішеней для електростатичних і нейтронних генераторів [9].

– Я.Б. Файнбергом зі співробітниками ХФТІ АН УРСР та групою вчених Інституту атомної енергії ім. І.В. Курчатова на чолі з Є.К. Завойським відкрито явища турбулентного нагрівання та аномально високого опору плазми [16].

1957

8–11 січня – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР в Києві провів республіканську нараду збирачів фольклору.

12 січня – В Інституті використання газу АН УРСР розроблено нагрівальні прилади для висушування інфрачервоними променями деталей з лакофарбованим і емальованим покриттям.

22–25 січня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена виборам академіків і членів-кореспондентів, Президії і директорів науково-дослідних інститутів. 23 січня обрано 12 академіків і 22 члени-кореспонденти.

Обрані дійсними членами:

А.К. Бабко (аналітична хімія);
В.О. Беліцер (біохімія тварин);
І.К. Білодід (українське мовознавство);
Д.С. Воронцов (нормальна фізіологія);
М.Ф. Гулий (біохімія тварин);
Ю.К. Делімарський (електрохімія);
В.М. Іванов (терапія, клінічна фізіологія);
О.П. Маркевич (зоологія безхребетних);
В.Б. Порфир'єв (геологія нафтових родовищ);
К.Б. Яцимирський (неорганічна хімія);

Обрані членами-кореспондентами:

О.К. Антонов (літакобудування);
В.І. Атрошенко (неорганічна хімія);
А.Є. Бабинець (гідрогеологія);
Ю.М. Березанський (математика);
О.О. Богомолець (патофізіологія);
В.С. Будник (механіка);
П.О. Дмитренко (агрохімія);
Г.Н. Доленко (геологія горючих копалин);
В.Н. Єременко (хімія металокерамічних матеріалів);
А.Г. Колесников (фізика моря);
П.Г. Костюк (фізіологія);
О.І. Кухтенко (автоматика);
В.К. Лебедев (електротермія);
О.М. Мілях (фізика);
Б.О. Мовчан (фізико-хімія металів);
Я.Б. Файнберг (фізика);
П.Ф. Фільчаков (математика);
А.Т. Чеканюк (історія КНРС) [18].

По Відділу фізико-математичних наук, а також по історії України, економіки та деяких інших спеціальностях вибори було перенесено на кінець року.

Президентом АН УРСР переобрано **О.В. Палладіна**, віце-президентами АН УРСР обрано **М.П. Семененка**, **О.Н. Щербаня** та **М.Ф. Гулого**, головним ученим секретарем Президії АН УРСР – **І.М. Федорченка**.

25 січня – Встановлено щорічні премії Президії АН УРСР за кращі наукові праці з різних галузей наук з врученням дипломів і грошових премій: перші премії в розмірі 5000 крб., другі премії – 2500 крб. 26 квітня 1957 президент АН УРСР О.В. Палладін вручив групі вчених дипломи за кращі наукові роботи, виконані в 1956.

12–16 лютого – Інститут біохімії АН УРСР провів Другу наукову конференцію з біохімії нервової системи.

18–21 лютого – В Києві, Харкові, Дніпропетровську та Львові пройшла Друга республіканська науково-технічна конференція молодих учених, організована АН УРСР та ЦК ЛКСМУ.

25 лютого – Рада Міністрів УРСР постановила прийняти пропозицію Президії АН УРСР про присудження Академією наук УРСР премії імені О.О. Богомольця за видатні роботи в галузі медичних наук один раз на три роки замість щорічного її присудження.

1 березня – Постановою Президії АН УРСР організовано Комісію з створення галузевих словників наукової термінології АН УРСР (голова – **Й.З. Штокало**).

Основні завдання: створення авторських колективів словників з окремих спеціальностей та затвердження відповідальних редакторів; розгляд та затвердження проспектів словників; призначення рецензентів, розгляд і рекомендація до друку словників та ін. Протягом 1959–1972 підготовлено і видано 23 російсько-українські термінологічні словники, які містили від 8 до 30 тисяч термінів з математичних, природничих і технічних наук [17].

6–8 березня – В Києві пройшла VI Шевченківська конференція, організована Відділом суспільних наук АН УРСР та Інститутом літератури АН УРСР.

26–27 березня – В Києві пройшла Всеукраїнська нарада представників наукових установ – учасників Міжнародного геофізичного року, організована АН УРСР.

26–30 березня – Відбулася наукова конференція з питань механізму дії гормонів, організована Інститутом фізіології АН УРСР за участю понад 300 вчених-ендокринологів Києва, Москви, Ленінграда, Харкова, Львова та інших міст СРСР.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

Б.Є. Патону та **Г.З. Волошкевичу** – за створення та впровадження у важке машинобудування електрошлакового зварювання;

Д.І. Блохінцеву – за створення Об'їнської АЕС;

В.Г. Сергєєву – за створення зразків нової техніки.

26 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР. З вступним словом виступив президент АН УРСР О.В. Палладін, з доповіддю «Основні підсумки наукової діяльності установ Академії наук УРСР за 1956 та завдання на 1957» – віце-президент АН УРСР М.П. Семененко [17].

16–18 травня – У Києві відбулася перша нарада математиків України, організована Інститутом математики АН УРСР [17].

22 травня – Відбулася наукова конференція аспірантів інститутів Відділу суспільних наук АН УРСР.

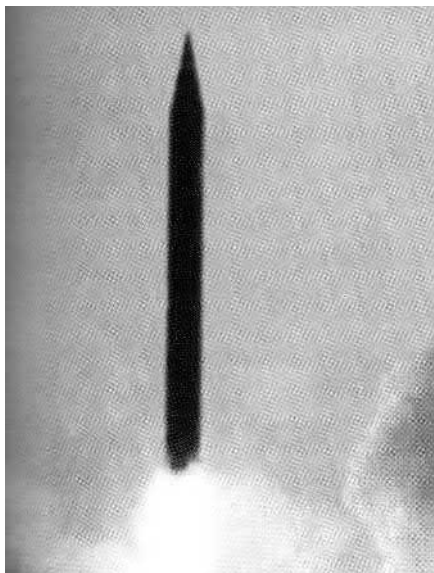
14–15 червня – Інститут математики АН УРСР провів республіканську конференцію з питань статистичних методів аналізу й контролю виробництва.

19–21 червня – Інститут загальної і неорганічної хімії АН УРСР провів семінар з полярографії розтоплених солей за участю учених київських вишів.

22 червня – Відбувся перший успішний пуск ракети Р-12, розробленої в ОКБ-586 у Дніпропетровську, що свідчило про появу в СРСР ще однієї головної ракетної організації на чолі з М.К. Янгелем (поряд з ОКБ С.П. Корольова і В.М. Челомея).

Р-12 являла собою ракету середньої дальності (2000 км) на висококиплячих компонентах палива (пальне – суміш вуглеводнів, близька за складом до гасу або скипідару, окисник – на основі азотної кислоти), що забезпечувало її перебування в заправленому стані 30 діб, з автономною системою керування і термоядерною боеголовкою. Вперше було налагоджено промислове виробництво ракет Р-12, які перебували в експлуатації до 1989. Певну роль при цьому відіграли інститути АН УРСР – електрозварювання, проблем матеріалознавства, механіки, сектор проблем технічної механіки Інституту механіки АН УРСР. Проте дальність Р-12 була недостатньою для розв'язання стратегічних задач. Тому наступним кроком стала розробка в ОКБ-586 міжконтинентальної балістичної ракети Р-16 [19].

25–29 червня – У Києві відбулася перша Всесоюзна наукова конференція з питань гігієни при застосуванні отрутохімікатів у сільському господарстві.

Перший запуск ракети Р-12

9–20 вересня – Делегація АН УРСР (О.В. Палладін, Р.Є. Кавецький, Є.О. Шілов і І.М. Францевич) взяла участь в Міжнародній конференції з використання радіоактивних ізотопів у наукових дослідженнях, організованій ЮНЕСКО, яка проходила в Парижі.

18–24 вересня – У Києві відбулася III науково-технічна конференція з питань підвищення зносостійкості та строку служби машин, організована Інститутом будівельної механіки АН УРСР.

21–26 листопада – У Києві відбулася перша Всесоюзна нарада з фотоелектричних та оптичних явищ у напівпровідниках.

26 листопада – У Києві завершила роботу Всесоюзна нарада з проблем фотоефекту в напівпровідниках.

26–27 листопада – Інститут економіки АН УРСР спільно з Міністерством вищої і спеціальної освіти УРСР провів координаційну нараду з питань історії економічної думки в Україні за участю інститутів Відділу суспільних наук АН УРСР, викладачів вишів Києва, Харкова, Одеси, Львова, Ужгорода.

28–29 листопада – У Києві відбулася II Всеукраїнська нарада представників установ-учасників Міжнародного геофізичного року (МГР), організована оргкомітетом при Президії АН УРСР з проведення МГР.

28 листопада – 3 грудня – В Інституті органічної хімії АН УРСР пройшла V Українська республіканська конференція з неорганічної хімії.

13 грудня – Постановою Президії АН УРСР на базі Лабораторії обчислювальної техніки Інституту математики АН УРСР створено Обчислювальний центр АН УРСР (директор – **В.М. Глушков**) (з 1962 – Інститут кібернетики АН УРСР, з 1982 – Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова АН УРСР).

16–17 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР. Зокрема, заслухано доповідь «Завдання установ Академії наук Української РСР в галузі розвитку продуктивних сил економічних районів УРСР».

18 грудня – Прийнято постановою ЦК КПУ й Ради Міністрів УРСР про видання «Української Радянської Енциклопедії». Доручено АН УРСР. При Президії АН УРСР було створено науково-редакційну установу – Головну редакцію Української Радянської Енциклопедії (з 1974 – в системі Держкомвидаву УРСР). Перше видання УРЕ здійснено 1959–65. Складається з 16 томів і спеціального 17 тому – «Українська Радянська Соціалістична Республіка». Окремою книгою 1968 видано також Алфавітний предметно-іменний покажчик.

23 грудня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за заслуги в галузі енергетики та в зв'язку з 80-річчям від дня народження акад. АН УРСР Г.М. Кржижановському присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Кржижановський Гліб Максимович (1872–1959) – учений в галузі енергетики, державний і політичний діяч, академік ВУАН (1929). В 1920 очолив ГОЕЛРО, в 1921–1931 – голова Держплану СРСР, з 1930 – директор Енергетичного інституту АН СРСР.

30 грудня – Відбувся перший випробувальний політ транспортного літака АН-12, створеного конструкторським бюро О.К. Антонова.

липень – У Сімферополі Рада по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР провела наукову конференцію, присвячену проблемі сільових потоків у гірських районах України.

– В Парижі на XVI Міжнародному конгресі з теоретичної і прикладної хімії А.І. Кіпріанов виступив з доповіддю «Вплив просторових факторів на спектри поглинання ціанінових барвників».

серпень – У с. Парутино Миколаївської області 10 наукових працівників Інституту історії матеріальної культури Польської АН на чолі з К.Маєвським разом з вченими Інституту археології АН УРСР взяли участь в археологічних розкопках на території стародавнього міста Ольвії.

жовтень – До 10 раднаргоспів УРСР виїхали бригади вчених з членами Президії АН УРСР з метою розширення наукових зв'язків з підприємствами, а також для безпосереднього контакту з керівниками раднаргоспів.

листопад – В Інституті математики АН УРСР під керівництвом О.С. Парасюка розпочав працювати семінар з квантової теорії поля [5].

– У Львові відбулася нарада з питань охорони природи і раціонального використання природних ресурсів західних областей УРСР, організована Львівським лісотехнічним інститутом, Львівським відділенням Українського товариства охорони природи і Львівським науково-природознавчим музеєм АН УРСР.

1957 – Українську філію Державного науково-дослідного інституту рідкісних і кольорових металів, створену 1932 на базі Українського науково-дослідного хімічного інституту, включено в систему АН УРСР як Одеську лабораторію Інституту загальної і неорганічної хімії АН УРСР (з 1977 – Фізико-хімічний інститут АН УРСР, з 1984 – Фізико-хімічний інститут ім. О.В. Богатського АН УРСР) [17].

– Розпочато випуск «Українського історичного журналу» та журналів «Радянське літературознавство», «Радянське право», «Народна творчість та етнографія».

– Видано «Нариси стародавньої історії Української РСР» (Інститут археології АН УРСР) [21].

Перша узагальнююча праця, що охоплювала період від становлення людських суспільств до Київської Русі включно. Написана в основному за археологічними джерелами, проте при характеристиці рабовласницького і феодального періодів широко використовувалися і писемні свідчення.

– Розпочато реєстрацію наукових відкриттів.

– Е.А. Канер передбачив ефект відсікання циклотронних резонансів – перший з серії високочастотних розмірних ефектів (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– В.С. Королюк та К.Л. Ющенко розробили адресну мову програмування високого рівня, що мала адреси другого рангу (Інститут математики АН УРСР).

– В Києві відбулася організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР конференція з проблем комплексного використання паливно-енергетичних ресурсів УРСР.

– Президія АН УРСР затвердила Тимчасове положення про Відділ АН УРСР, визначила функції і завдання бюро Відділу, його права.

– У ХФТІ організовано відділ фізики плазми та розпочато створення власної бази для проведення термоядерних досліджень [17].

– Узагальнено та уточнено дані щодо видової різноманітності, поширення та біологічних особливостей комах-шкідників деревних і чагарникових порід заходу України (І.К. Загайкевич, Львівський науково-природознавчий музей АН УРСР).

– О.С. Коломійченко вперше в країні здійснив мікрохірургічну внутрішньовушну слуховідновлювальну операцію і в подальшому успішно застосовував в отоларингології протеолітичні ферменти, ультразвук, лазери і кріохірургічні методи лікування [22].

– Видано працю М.М. Біляшевського «Досвід будівництва та експлуатації покращених типів водозливних гребель з кам'яних накидів». Подано теоретичні та експериментальні дослідження, проведені в лабораторних і природних умовах, що дозволило розробити покращені типи водозливних гребель з кам'яного накиду, використовувати місцеві матеріали, в кілька разів здешевлювати будівництво і вартість споруд.

– Інститут мікробіології АН УРСР спільно з Інститутом харчування АМН СРСР та Міністерством сільського господарства УРСР провели наукову нараду з питань мікотоксикозів людей і сільськогосподарських тварин. У роботі наради взяли участь учені з 88 наукових і виробничих установ СРСР.

– Вийшла в світ монографія Г.С. Кияка «Ярова пшениця» [23].

Розглянуто шляхи підвищення її продуктивності, розробки агротехнічних заходів відповідно до умов західних областях України для цієї культури, намічено районування нових високоврожайних її сортів.

– Запропоновано та обґрунтовано метод усереднення функціональних поправок (Ю.Д. Соколов, Інститут математики АН УРСР).

– Вступила в експлуатацію спеціалізована електронна обчислювальна машина (З.Л. Рабінович та ін., Обчислювальний центр АН УРСР).

– Ю.М. Березанський і М.Г. Крейн побудували теорію комутативних гіперкомплексних систем з локально компактним базисом.

– В.М. Глушков заклав основи теорії цифрових автоматів [23].

– Започатковано дослідження багаточастинкових ядерних реакцій, викликаних прискореними іонами ^4He , ^9Be , ^{10}B , ^{12}C , що стали важливим джерелом

інформації про структуру атомних ядер, механізм і характеристик ядерних взаємодій (О.П. Ключарьов, Н.Я. Руткевич).

– Е.Й. Рашба передбачив велетенські сили осциляторів домішкових екситонів у молекулярних кристалах (ефект Рашби).

– О.І. Ахієзер, М.І. Каганов і Г.Я. Любарський розвинули теорію поглинання ультразвуку в металах, що започаткувала дослідження з електронної акустики в СРСР.

– У ХФТІ запущено лінійний електронний прискорювач на 90 МеВ (І.О. Гришаєв та ін).

– О.О. Галкін, А.І. Судовцов і А.П. Смірнов відкрили новий надпровідник – берилій в аморфізованій фазі з $T_c=10\text{К}$.

– Виявлено циклотронний резонанс в олові (О.О. Галкін, П.А. Безуглий).

– В Інституті фізичної хімії АН УРСР синтезовано цеоліти – молекулярні сита, що є ефективними адсорбентами для глибокої сушки та тонкого очищення речовин.

– Розроблено алгоритм і програму розрахунку статичної стійкості складної електроенергетичної системи для ЕОМ «МЕСМ» (Л.В. Цукерник, Н.А. Качанова), чим започатковано розробку методів і алгоритмів розрахунку режимів електроенергетичних систем, орієнтованих на застосування цифрових електронних обчислювальних машин (Інститут електротехніки АН УРСР).

– О.Г. Івахненком розроблено екстремальний регулятор з вимірювальними зв'язками неперервної дії (Інститут електротехніки АН УРСР) [25].

– Побудовано турбіну типу ВКТ-100 потужністю 100 тис. кВт (Інститут теплоенергетики АН УРСР).

– Розпочато систематичні спостере-

ження Сонця (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР).

– Колектив учених Інституту фізичної хімії АН УРСР під керівництвом В.А. Ройтера заклав основи макрокінетики гетерогенного каталізу.

– О.Ю. Ішлінський вперше довів можливість строгого розв'язання основної задачі автономного визначення місцезнаходження рухомого об'єкта за допомогою гіроскопів, ньютонometrів та інтегруючих пристроїв, а також розв'язав проблему методичних помилок та інструментальних похибок інерціальних систем навігації. Це визначило розвиток загальної теорії інерціальної навігації та її застосувань, зокрема в судно- та літакобудуванні, ракетно-космічній галузі (Інститут математики АН УРСР).

– Видано працю В.М. Корецького «Загальні принципи права в міжнародному праві» [26].

– Інститутом мовознавства АН УРСР видано «Словник лінгвістичних термінів» [27].

1957–58 – Створено технологічні основи високотемпературної міцності конструкційних матеріалів, стійких до агресивних середовищ, розроблено методи збільшення їх жароміцності (Г.Г. Максимович та ін.; Інститут машинобудування та автоматики АН УРСР).

– Передбачену 1948 О.І. Ахієзерим і Я.Б. Файнбергом пучкову нестійкість плазми виявлено експериментально (Я.Б. Файнберг, І.Ф. Харченко, А.К. Березин та Е.А. Корнілов). Визначено її основні характеристики й розроблено методи керування пучковими нестійкості й теорію.

– Колектив учених Інституту чорної металургії під керівництвом З.І. Некрасова створив та впровадив технологію інтенсифікації доменної плавки із застосуванням комбінованого дуття

кисню і природного газу, яка набула широкого розповсюдження в практиці доменного виробництва.

1957–60 – С.І. Пекар вивчив явища й закономірності, що не вкладаються в рамки класичної теорії двозаломлення, і розвинув нову теорію електромагнітних хвиль у кристалах, у яких виникають екситони, розглянув теорію дисперсії та екситонного поглинання світла, вивів основні закони нової кристалооптики на основі узагальнення залежності питомої поляризації від електричного поля.

1957–63 – Виконано цикл робіт з розв'язання задачі поширення хвиль у випадково неоднорідному середовищі при наявності поверхні поділу та виявлено низку раніше невідомих закономірностей і явищ, зокрема відкрито й пояснено явище флуктуаційних спалахів у мінімумах середнього поля, закони зміни флуктуацій поля, відмінні від вільного простору (А.В. Мень, С.Я. Брауде, В.І. Горбач).

1958

1958 (січень) – У Києві відбулася конференція з питань використання природних лікувальних ресурсів України, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Держпланом УРСР, МОЗ УРСР та Українським науководослідним інститутом курортології і бальнеології.

3–4 лютого – В Інституті гідробіології АН УРСР відбулася нарада з питань акліматизації амурських риб у водоймах Європейської частини СРСР.

25–28 лютого – У Києві в Інституті археології АН УРСР відбулася ІХ наукова конференція, присвячена підсумкам археологічних досліджень в Україні за 40 років.

11–13 березня – В Києві пройшла VII Шевченківська конференція, організована Відділом суспільних наук АН УРСР та Інститутом літератури АН УРСР.

25 березня – Президія АН УРСР створила комплексну експедицію з вивчення карстових вертикальних шахт і порожнин у гірському Криму.

25–27 березня – У Києві відбулася науково-технічна конференція і перша координаційна нарада з питань комплексного використання горючих

газів України, організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР, Інститутом використання газу в комунальному господарстві і промисловості АН УРСР та Інститутом геологічних наук АН УРСР [27].

16–18 квітня – В Києві відбулася нарада з порошкової металургії, організована Інститутом металокераміки і спецсплавів АН УРСР.

20–26 квітня – В Кривому Розі проведено координаційну нараду з питань геології та генезису залізо-кременистих формацій УРСР, організовану Відділом хімічних і геологічних наук АН УРСР разом з Головгеологією і Відділом геолого-географічних наук АН СРСР.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

М.М. Боголюбову – за розробку нового методу в квантовій теорії поля та статистичній фізиці;

Г.В. Раєвському – за участь у розробці та впровадженні індустріального методу будівництва нафторезервуарів з плоских полотнищ, що згортаються в рулони;

М.О. Лаврентьеву – за дослідження з гідродинаміки.

21–23 квітня – У Києві відбулася Республіканська науково-технічна конференція з питань застосування ультразвуку для дослідження, контролю якості та обробки металів і сплавів, організована Інститутом металофізики АН УРСР спільно з Українським науково-технічним товариством приладобудівної промисловості.

20–26 травня – У Києві відбулася перша науково-технічна конференція промислових підприємств міста з питань впровадження передової технології, поліпшення якості продукції, що випускається, та зниження її собівартості, організована АН УРСР та Київським обласним відділенням Науково-технічного товариства машинобудівної промисловості.

23–24 травня – Відбулася організаційна нарада зі створення при Президії АН УРСР Українського відділення Радянського національного об'єднання істориків природознавства і техніки (голова – **К.К. Хрєнов**). 26 вересня затверджено Постановою Президії АН УРСР.

Основні напрями роботи: встановлення контактів між науковими організаціями, авторськими колективами та окремими особами, які працюють у галузі історії природознавства і техніки; координація робіт і складання планів наукових досліджень з історії природознавства і техніки; сприяння публікації наукових праць; організація нарад і конференцій; популяризація досягнень науки і техніки серед широкого загалу.

27–31 травня – Відбулася сесія Відділу суспільних наук АН УРСР, присвячена питанням розвитку гуманітарних наук в УРСР.

28 травня – У Донецьку створено філіал Інституту теплоенергетики АН УРСР [30].

5 червня – Постановами ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про дальше впро-

вадження у виробництво зварювальної техніки» на Інститут електрозварювання АН УРСР поклалися обов'язки головної науково-дослідної установи по зварюванню в СРСР, яка мала здійснювати координацію науково-дослідних робіт у країні в галузі зварювальної техніки.

9–12 червня – В Києві проведено нараду з природних мінеральних сорбентів, організовану Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР, Відділом хімічних і геологічних наук АН УРСР, Інститутом загальної і неорганічної хімії АН УРСР та Інститутом фізичної хімії АН УРСР за участю 350 працівників АН СРСР, АН УРСР та інших союзних республік, галузевих інститутів і вузів.

9–13 червня – В Києві Інститут клінічної фізіології АН УРСР та Українське республіканське товариство рентгенологів і радіологів провели конференцію «Дія іонізуючого випромінювання на організм тварини».

23 липня – Постановою Президії АН УРСР на базі лабораторії високомолекулярних сполук Інституту органічної хімії АН УРСР створено Інститут хімії полімерів і мономерів АН УРСР (з 1964 – Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР) (директор – **К.А. Корнєв**).

Основні напрями діяльності – хімія та фізико-хімія композиційних полімерних матеріалів, фізико-хімія і технологія функціональних полімерів та композитів на їх основі.

1–12 вересня – В Москві відбувся IV Міжнародний з'їзд славістів, на якому зроблено 14 доповідей і повідомлень українських учених.

16–29 вересня – У Києві відбувся IV з'їзд Карпато-Балканської геологічної асоціації, діяльність якої було відновлено з ініціативи вчених АН УРСР.

22 вересня – Постановою Ради Міністрів УРСР створено Дослідне виробництво Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР [9].

10 жовтня – Постановою Президії АН УРСР Інститут машинознавства і сільськогосподарської механіки АН УРСР реорганізовано в Інститут ливарного виробництва АН УРСР (з 1963 – Інститут проблем лиття АН УРСР) (директор – **А.А. Горшков**).

Основні напрями діяльності: створення нових литих матеріалів, зокрема нових марок сталі, високоміцного чавуну, тугоплавких жаростійких та ін. сплавів, композиційних матеріалів, розробка нових технологій ливарного виробництва, методів виготовлення ливарних форм, розливання сталі у великі зливки та відливки, плавлення чавуну в індукційних електричних печах, створення високопродуктивних ливарних машин, автоматичних ліній і систем.

16–18 жовтня – Відбулася республіканська нарада з питань порошкової металургії, організована Державним науково-технічним комітетом УРСР та Інститутом металокераміки і спецсплавів АН УРСР.

12–13 листопада – Відбулася координаційна нарада з питань вищої нервової діяльності, організована Інститутом фізіології АН УРСР.

18 листопада – На Загальних зборах АН УРСР обрано нових дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

І.П. Крип'якевич (історія України);

Б.Є. Патон (електрозварювання).

Обрані членами-кореспондентами:

О.І. Ахієзер (експериментальна ядерна фізика);

С.М. Бібіков (археологія);

С.Я. Брауде (радіофізика та електроніка);

В.М. Глушков (алгебра);

І.О. Гуржій (історія України періоду феодалізму);

Ю.О. Митропольський (математична фізика);

О.О. Нестеренко (економіка);

Л.М. Новиченко (історія української літератури);

О.С. Парасюк (математична фізика);

М.В. Пасічник (експериментальна ядерна фізика);

М.І. Супруненко (історія України радянського періоду);

О.Я. Усиков (радіофізика та електроніка);

М.З. Шамота (літературознавство, теорія соціалістичного реалізму) [18].

19–25 листопада – У Києві відбулася сесія АН УРСР разом з Держпланом УРСР, Міністерством вищої і спеціальної освіти УРСР та Київським раднаргоспом з питань розвитку досліджень з хімії.

22 листопада – Постановою Президії АН УРСР створено Український комітет славістів (голова – **Л.А. Булаховський**) для підготовки IV Міжнародного з'їзду славістів у м. Москва, постановою Президії АН УРСР від 27 лютого 1959 його затверджено як постійно діючий орган при Президії АН УРСР для координації досліджень з слов'янської філології в УРСР, взаємодії з Радянським комітетом славістів. Постановою Президії АН УРСР від 31 жовтня 1960 затвердило положення про Комітет і його основні завдання.

12 грудня – Постановою Бюро Президії АН УРСР створено Дослідний завод зварювального обладнання Інституту електрозварювання АН УРСР.

березень – В Інституті загальної і неорганічної хімії АН УРСР завершено створення нової технології переробки руд кольорових металів.

– В Києві проведено координаційну нараду з проблеми вивчення водоймищ та розробки методів очищення

питних і промислових стічних вод, організовану Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Держпланом УРСР і Науково-технічним товариством санітарної техніки і міського господарства.

квітень – В Києві проведено конференцію з проблеми комплексного використання водних ресурсів УРСР, організовану Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР за участю вчених Москви, Ленінграда, Києва, Харкова, Одеси, Ташкента, Алма-Ати, Баку, Новочеркаська та інших міст СРСР.

серпень–вересень – У Відні на IV Міжнародному конгресі біохіміків О.В. Палладін виступив з доповіддю «До вивчення білків нервової системи» та М.Ф. Гулий – з доповіддю «Роль інсуліну в лимоннокислому циклі тваринних тканин».

– У II Міжнародній конференції з питань мирного використання атомної енергії в Женеві взяла участь делегація провідних українських спеціалістів в галузі ядерної фізики – К.Д. Синельникова, М.В. Пасічника та ін., які виступили з доповідями.

грудень – В газеті «Правда» надруковано статтю директора Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР акад. АН УРСР М.Т. Рильського і головного редактора «Української Радянської Енциклопедії» акад. АН УРСР М.П. Бажана, в якій вони рішуче виступили проти запровадження фактичної факультативності у викладанні української мови в Україні.

1958 – Б.О. Мовчан, Д.М. Рабкін і О.К. Назаренко в Інституті електрозварювання АН УРСР розробили першу потужну електронно-променеву гармату і технологію зварювання електронним променем.

– Організовано Координаційну комісію з обчислювальної математики і обчислювальної техніки АН УРСР (голова – **В.М. Глушков**).

– Відбулися перша наукова конференція «Нові розробки в галузі обчислювальної математики та обчислювальної техніки» і Конференція молодих учених Обчислювального центру АН УРСР.

– О.В. Квасницький розробив фракційний метод штучного запліднення свиней (Полтавський науково-дослідний інститут свинарства).

– В.П. Зосимович теоретично обґрунтував можливість виведення нових поліплоїдних гібридів буряків (Всесоюзний НДІ цукрового буряку).

– Відбулася Всесоюзна нарада з філософських питань природознавства, в якій взяли участь наукові працівники АН СРСР, академій наук союзних республік, галузевих академій, наукові працівники і викладачі вузів, а також вчені з Болгарії, Румунії та Угорщини.

– Вийшла в світ монографія М.О. Кривоглаза та А.А. Смирнова «Теорія упорядкованих сплавів» [31]. Перевидана невдовзі в багатьох країнах. Викладено теорію упорядкування та його впливу на різні властивості сплавів з урахуванням відповідних експериментальних даних.

– Вийшов перший том двотомного «Курсу історії української літературної мови» (Інституту мовознавства АН УРСР, головний редактор – **І.К. Білодід**). Другий том видано 1961.

– Видано монографію М.М. Боголюбова та Ю.О. Митропольського «Асимптотичні методи в теорії нелінійних коливань» [32]. Книга присвячена наближеним асимптотичним методам розв'язання задач теорії нелінійних коливань, які зустрічаються у багатьох галузях фізики і техніки.

- Видано монографію В.Г. Дроботька, Б.Є. Айзенман, М.О. Швайгер, М.І. Зелепухи і Т.П. Мандрик «Антимікробні речовини вищих рослин» [33].
- Ю.М. Березанський дав повний розв'язок оберненої задачі з частинними різницями в спектральній постановці.
- Видано монографію Й.З. Штокала «Нарис розвитку математики на Україні» [34].
- В.М. Глушков висунув ідею створення універсальної керуючої машини.
- О.С. Давидов спільно з Г.Ф. Філіповим сформулював основні положення моделі жорсткого неаксіального ротатора (модель Давидова–Філіппова), що дозволила з єдиної точки зору пояснити чимало закономірностей у спектрах низьких збуджень великої групи несферичних ядер.
- О.Г. Ситенко розробив теорію дифракційних ядерних процесів, яка враховує ефекти багатократного розсіяння (теорія Ситенка–Глаубера).
- М.М. Боголюбов слідом за Дж. Бардіним, Л. Купером і Дж. Шріффером (1957) створив послідовну мікроскопічну теорію надпровідності [35, 36], показавши що надпровідність можна розглядати як надплинність електронного газу, та передбачив ефект надплинності ядерної матерії
- Експериментально доведено, що атоми одного металу конденсуються на атомарно чистій поверхні іншого металу з 100% імовірністю (Ю.Г. Птушинський, Інститут фізики АН УРСР).
- Побудовано лінійний резонансний прискорювач багатозарядних іонів типу Альвареса (ХФТІ).
- Виконано теоретичне дослідження спектрів ЕПР надмалих частинок галлоїдного металу (М.Ф. Дейген та ін.).
- Здійснено перше теоретичне дослідження подвійного електронно-ядерного резонансу F-центрів і домішкових атомів у змішаних кристалах (М.Ф. Дейген, О.Б. Ройцин, Інститут фізики АН УРСР).
- Розраховано надтонку взаємодію та ЕПР у поляронах та екситонах (М.Ф. Дейген, С.І. Пекар).
- Встановлено явище зниження ефективної концентрації напружень при корозійній втомі металевих виробів із конструкційними концентраторами (Г.В. Карпенко, Ф.П. Янчишин, Фізико-механічний інститут АН УРСР).
- С.Я. Брауде зі співробітниками розпочав роботи з декаметрової радіоастрономії, що набули широкого розвитку, згодом було розроблено принципи побудови й створено чотири покоління широкосмугових електричних керованих антен, у тому числі радіотелескоп УТР-2 (1964–69), який з 1972 використовується для регулярних спостережень.
- Створено Українське географічне товариство (президент – **П.К. Заморій**).
- Видано монографію П.Г. Костюка «Двонейронна рефлекторна дуга».
- Присвячена електрофізіологічному дослідженню центральних механізмів двонейронної рефлекторної дуги спинного мозку. Описано методи реєстрації електричної активності спинного мозку, особливості збудження в його рухомих клітинах, дано характеристику клітинних процесів у рухомому і проміжному нейроні. Здійснено фізіологічний аналіз клітинних механізмів процесів збудження, гальмування та їх взаємодії [35].
- В.М. Власенко запропонував високоефективний та енергоекономічний адсорбційно-каталітичний метод очищення газів (Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– Здійснено еколого-географічний аналіз видового складу, морфології, мінливості, біології та екології видів роду *Rosa* Східної Європи, Криму і Кавказу (В.Г. Хржановський). На основі таксономічної ревізії роду *Rosa* запропоновано схеми класифікації та філогенезу троянд і ключ для визначення їх видів Східної Європи.

1958–59 – Проведено низькотемпературні вимірювання дисперсії світла в ділянці прозорості й поглинання

(А.Ф. Прихотько, М.С. Бродин).

1958–60 – Розроблено наукові основи контактних явищ у металевих розплавах, а також промислові технології пайки і металізації неметалевих матеріалів (В.Н. Єременко, Ю.В. Найдич, Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР).

1958–71 – Р.Г. Офенгенден створив багатоканальні аналізатори імпульсів, які дають можливість одночасно вимірювати чотири спектри в діапазоні 1 млн каналів.

1959

9 січня – Відбувся І розширений пленум Комісії з напівпровідників при Президії АН УРСР.

12–13 січня – У Львові відбулася науково-технічна конференція з перспектив розвитку продуктивних сил Львівського економічного району.

Організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Львівським раднаргоспом, Держпланом УРСР, Інститутом геології корисних копалин АН УРСР, Інститутом металокераміки і спецсплавів АН УРСР, Інститутом економіки АН УРСР, Львівським університетом і Львівським політехнічним інститутом, Академією будівництва та архітектури УРСР. Заслухано та обговорено 47 доповідей з питань корисних копалин, палива та енергетики, машинобудування, порошкової металургії, будівництва і будівельних матеріалів.

21–22 січня – У Станіславі (нині – Івано-Франківськ) відбулася науково-технічна конференція з перспектив розвитку продуктивних сил Станіславського економічного району.

Організована Радою по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР спільно з Станіславським раднаргоспом, Держпланом УРСР, Львівським університетом, Інститутом геології корисних копалин АН УРСР та Інститутом економіки АН УРСР. Заслухано і обговорено 41 доповідь з питань освоєння корисних копалин, хімічної промисловості, нафти і газу, лісівництва, лісової і деревообробної промисловості.

17 лютого – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про дальше розгортання досліджень у галузі філософських проблем сучасного природознавства».

3–5 березня – У Дніпропетровську відбулася VIII Шевченківська конференція, організована Інститутом літератури АН УРСР та Дніпропетровським університетом за участю вчених Москви, Ленінграда, Києва, Тбілісі та ін. міст.

29 березня 1959 – Створено Українське мікробіологічне товариство (президент – В.Г. Дроботько).

31 березня – 4 квітня – У Києві відбулася наукова конференція з питань фізіології і патології кровообігу, організована Інститутом фізіології АН УРСР спільно з Інститутом нормальної і патологічної фізіології АМН СРСР та Київським медичним інститутом за участю 300 вчених і практичних лікарів Москви, Ленінграда, Києва, Тбілісі, Львова, Ужгорода, Харкова, Вінниці, Воронежа, Риги та інших міст.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

М.П. Балуховському – за участь у відкритті та розвідці Шебелинського газового родовища в УРСР;

О.А. Дубянському – за участь у відкритті та розвідці багатих залізородних родовищ Белгородського району Курської магнітної аномалії.

14 травня – В Києві відбулася Міжреспубліканська наукова конференція з питань кодифікації законодавства УРСР, БРСР та Молдавської РСР. З доповіддю «Про наукові основи кодифікації законодавства союзних республік» виступив директор Інституту права АН СРСР П.С. Ромашкін.

21–23 травня – В Інституті металокераміки і спеціальних сплавів АН УРСР відбувся семінар з дослідження фізичних властивостей та електронної будови металоподібних сполук.

В ньому взяли участь вчені Інституту металургії АН СРСР, Інституту фізики металів АН СРСР, Інституту металофізики АН УРСР, Харківського політехнічного інституту, Московського інституту сталі, Уральського політехнічного інституту, Одеського політехнічного інституту, Київського університету. Заслухано та обговорено 15 наукових доповідей, присвячених рентгеноспектральним дослідженням природи сил взаємодії у гідридах, карбідах і нітридах перехідних металів, фізичних властивостей тугоплавких сполук, теорії сполук перехідних металів з неперехідними [19].

26 травня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку оборонної техніки (за створення балістичної ракети Р-12) М.К. Янгелю присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Янгель Михайло Кузьмич – видатний учений і конструктор у галузі ракетно-космічної техніки, акад. АН УРСР (1961) і АН СРСР (1966). До 1948 працював у конструкторському бюро М.М. Полікарпова, в 1950–54 – начальник відділу Науково-дослідного інституту ракетної техніки, з 1954 – начальник і Головний конструктор СКБ «Південне» у Дніпропетровську (нині – КБ «Південне» ім. М.К. Янгеля).

Наукові дослідження і конструкторські розробки в галузі теоретичної і прикладної механіки, авіаційної і ракетно-космічної техніки. Під його керівництвом і за учас-

М.К. Янгель

В.С. Будник

ттю створено кілька класів і поколінь стратегічних бойових ракет на висококиплячих компонентах палива зокрема Р-12, Р-14, Р-16 (перша міжконтинентальна ракета важкого класу з дальністю польоту 13 тис. км). При цьому під час проектування бойових ракет передбачалося використання їх і як носіїв космічних апаратів, що згодом привело до появи ракет-носіїв «Космос», «Циклон», «Зеніт». Створив наукову школу.

25 червня – Указом Президії Верховної Ради СРСР В.С. Буднику за досягнення в галузі ракетної техніки присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Будник Василь Сергійович – видатний учений-механік і конструктор, акад. АН УРСР (1967). В 1954–72 – заступник головного конструктора СКБ «Південне», з 1972 – зав. відділу Дніпропетровського відділення Інституту механіки АН УРСР, 1980–88 – Інституту технічної механіки АН УРСР.

Наукові праці й розробки стосуються механіки літальних апаратів. Керував і брав безпосередню участь в розробці зразків ракетно-космічної техніки, зробив внесок у створення основ проектування бойових ракетно-космічних систем та їх елементів, зокрема ракет Р-12, Р-14, Р-36, Р-36М.

29 червня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за заслуги в розвитку сільськогосподарської науки акад. АН УРСР **В.Я. Юр'єву** вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

10 липня – Постановою Президії АН УРСР при Президії АН УРСР створено Ради по координації комплексних наукових досліджень з таких проблем: рідкісні і розсіяні елементи, кольорові метали та одержання чис-

тих металів; використання атомної енергії; радіофізика, радіотехніка та електроніка; наукові основи організації виробничих процесів; астрометрія та астрофізика; фізика твердого тіла; аерогазодинаміка.

24 липня – Постановою бюро Президії АН УРСР у складі Обчислювального центру АН УРСР створено Експериментально-виробничий відділ (з 1963 – комплексне госпрозрахункове СКБ електронних цифрових та аналогових машин при Інституті кібернетики АН УРСР, з 1970 – СКБ математичних машин і систем Інституту кібернетики АН УРСР, з 1992 – Інститут проблем математичних машин і систем НАН України).

29 вересня – Постановою Ради Міністрів УРСР Раду по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР перетворено на науково-дослідну установу на правах інституту.

4 листопада – Постановою Президії АН УРСР на виконання постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 21 липня 1959 на базі відділів Інституту електротехніки АН УРСР створено Інститут радіотехнічних проблем АН УРСР.

27 листопада – Постановою Президії АН УРСР на виконання постанов Ради Міністрів СРСР від 15 серпня 1959 та ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 21 жовтня 1959 Інститут металокераміки і спецсплавів АН УРСР визначено головною науково-дослідною установою СРСР з порошкової металургії.

10 грудня – В Державній публічній бібліотеці АН УРСР відкрилася велика книжкова виставка, присвячена Декаді угорської культури в Україні. Серед експонатів десятки видань угорської художньої літератури російською, українською і угорською мовами, статті і монографії про шляхи розвитку угор-

ської літератури і мистецтва, нотна література та інші видання.

29 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР та постановою Президії АН УРСР (8 січня 1960) Інститут будівельної механіки АН УРСР реорганізовано в Інститут механіки АН УРСР.

Основні напрями: розробка проблем нелінійної механіки, складних систем з врахуванням пружно-пластичних, теорії пружності, нелінійної теорії оболонки, створення теорії подібності оболонки, міцності, розвиток теорії термопружності, термопластичності, термоповзучості, моделювання основних механічних явищ у конструкціях.

травень – М.С. Хрущов висунув пропозицію про реорганізацію АН СРСР шляхом її роздроблення на кілька академій. Ця ідея не залишала його і в подальшому. Норовливість АН СРСР та її «неслухняність» по низці питань наприкінці квітня 1961 призвела до чергового конфлікту і чергової погрози М.С. Хрущова «розпустити» Академію. В результаті її президент О.М. Несмеянов вимушений був подати заяву про відставку, і 19 травня Загальні збори АН СРСР звільнили його з поста президента Академії. В квітні 1963 М.С. Хрущов подав до Президії ЦК КПРС проект записки «З питань подальшого розвитку науки». Проект було надіслано для зауважень і пропозицій президенту АН СРСР М.В. Келдишу, президенту АН УРСР Б.Є. Патону, голові Сибірського відділення АН СРСР М.О. Лаврентьеву та голові Державного комітету з координації науково-дослідних робіт К.М. Рудневу. Відповіді невдовзі було одержано, проаналізовано та враховано в новому варіанті «Записки». Проте наприкінці липня М.С. Хрущов вирішив питання «відкласти». 11 липня 1964, після нової «виходки» академіків, коли на Загальних зборах АН СРСР 26 червня

1964 завдяки виступам В.О. Енгельгарда, А.Д. Сахарова і І.Є. Тамма забалотовано в академіки кандидатуру М.І. Нуждіна, палко підтримувану Т.Д. Лисенком, а його самого розкритиковано як винуватця ганебного відставання радянської біології, зокрема генетики, від світової. М.С. Хрущов виступив на Пленумі ЦК КПРС, хоч виступ його не передбачався, і не з порядку денного, а з питань сільського господарства і проблем науки, з вимогою прийняття радикальних рішень стосовно Академії наук. Зокрема, він сказав:

«...Для політичного керівництва, я вважаю, у нас досить нашої партії та Центрального Комітету, а якщо Академія наук буде втручатися, ми розгонимо Академію наук до дідька, оскільки Академія наук, якщо так говорити, нам не потрібна, наука повинна бути в галузях виробництва, там вона з більшою користю йде, це необхідно було для буржуазної російської держави... Зараз, в соціалістичних умовах, це віджило своє, це придатак і проявляє він себе досить погано».

Однак Академія наук вистояла як окрема структура і збагатила науку значною кількістю фундаментальних результатів. І, як не парадоксально, але в період перебування М.С. Хрущова на вищому щаблі влади фундаментальна наука в СРСР, зокрема в Україні, бурхливо розвивалася.

1959 – І.І. Фрумін і І.К. Походня в Інституті електрозварювання АН УРСР розробили склад і технологію зварювання і наплавлення порошковим дротом.

– Б.Є. Патон і Б.І. Медовар відкрили явище автовакуумування, застосоване при зварюванні тиском і паянні.

– М.Д. Габович і Л.Л. Пасічник вивчили просторову структуру зон збудження в плазмі й визначили втрати енергії пучка при русі в ній.

– Почалася дослідна експлуатація ЕОМ «Київ», в якій вперше реалізували асинхронний спосіб керування та

апаратну підтримку адрес вищих рангів (В.М. Глушков, Л.Н. Дашевський, С.Б. Погребинський, К.О. Шкабара, К.Л. Ющенко)

– К.Л. Ющенко зі співробітниками написала перший компілятор для мови програмування високого рівня.

– Г.Є. Пухов побудував теорію квазіаналогового моделювання, на основі якої створено серію нових типів моделюючих машин і електромоделюючих сіток (Обчислювальний центр АН УРСР).

– У ХФТІ на установці «Грім-1» виявлено аномальну електропровідність плазми – явище, яке полягає в тому, що в сильнострумовому прямолінійному розряді, стабілізованому сильним магнітним полем, електропровідність плазми з підвищенням напруженості зовнішнього електричного поля спадає, тобто має місце невідповідність класичному випадку (М.Д. Борисов, В.А. Супруненко, Є.А. Сухомлин, Є.Д. Волков).

– Розроблено технологію та обладнання для контактного стикового зварювання залізничних рейок у польових умовах (С.І. Кучук-Яценко, В.К. Лебедев, С.А. Солодовников і В.О. Сахарнов). З початку 60-х років мобільні машини К-155 успішно впроваджено на залізницях.

– Створено технологію одержання особливо чистих ніобію, титану та їх сплавів з високими експлуатаційними властивостями, одержано злитки високоміцного титанового сплаву (Б.О. Мовчан, О.Л. Тихоновський та ін.).

– С.М. Гершензон розпочав біохімічні і фізико-хімічні дослідження ентомопатогенних вірусів (Лабораторія генетики Інституту зоології АН УРСР) [42].

– Під керівництвом Б.В. Гнеденка розроблено макет першої вітчизняної діагностичної машини.

– Складено першу тектонічну мапу УРСР масштабу 1:750 000 (В.Г. Бондарчук, М.П. Семененко та ін., Інститут геологічних наук АН УРСР).

– Видано монографію В.Г. Бондарчука «Геологія України».

Описано геологічну будову території України, її платформеної та геосинклінальної зон. Дано характеристику території, тектонічне районування, опис окремих геоструктурних районів, стратиграфії, історію дослідження її геологічної будови, геологічного розвитку і закономірностей розміщення найголовніших видів мінеральної сировини [41].

– О.М. Голубенцев видав монографії «Динаміка перехідних процесів у машинах з багатьма масами» та «Пуск асинхронного двигуна шахтної підйомної машини» (Інститут будівельної механіки АН УРСР).

– Опубліковано монографію М.А. Ізмайлова «Електрохімія розчинів». Вивів рівняння для константи іонного обміну, яке враховувало основність, природу розчинника, молекулярно-адсорбційні властивості матриці іонів (Харківський університет) [43].

– Е.Й. Рашба передбачив явище комбінованого резонансу в кристалах [42].

– Колектив співробітників Інституту чорної металургії АН УРСР на чолі з О.П. Чекмарьовим розробив технологію подвійної прокатки зливків, що дозволило збільшити продуктивність обжимних станів на 15–30%.

– Г.І. Денисенко довів можливість передачі одночасно електроенергії постійного і змінного струмів (Київський політехнічний інститут).

– М.С. Полуєтков заклав теоретичні основи методу фотометрії полум'я.

– Досліджено структуру і динаміку біловусової формації в сучасному рослинному покриві карпатського високогір'я, походження біловусових асоціацій, екологію цієї формації і бі-

ологію розмноження рослин у біловусових ценозах (К.А. Малиновський).

– Вивчено біостратиграфічне розчленування відкладів крейди в межах Волино-Поділля, чим закладено фундамент для розробки детальних моделей історії геологічного розвитку регіону у крейдовому періоді (С.І. Пастернак).

– Рада по вивченню продуктивних сил УРСР разом з Київським раднаргоспом, Інститутом економіки АН УРСР та Держпланом УРСР провела науково-технічну конференцію з питань розвитку продуктивних сил Київського економічного району. В роботі конференції взяли участь представники майже з 220 установ.

– Створено Українське біохімічне товариство (президент – **О.В. Палладін**).

– Вийшов перший том тритомної праці О.О. Нестеренка (Інститут економіки АН УРСР) «Розвиток промисловості на Україні» (третій том видано в 1966) [40].

1959–60 – Д.В. Волков розробив узагальнені методи квантування релятивістських хвильових полів зі спіном.

1959–61 – В.К. Дзядик розробив методи апроксимації абсолютно монотонних функцій.

1959–62 – О.Г. Ситенко, Г.Л. Висоцький та В.Ф. Харченко побудували теорію прямих ядерних реакцій за участю поляризованих частинок.

1959–65 – Створено і впроваджено методи одержання нових поліплоїдних сортів цукрових і кормових буряків (В.П. Зосимович та ін.) [40].

– Головною редакцією УРЕ здійснено видання 17 томів УРЕ за редакцією М.П. Бажана. У 1968 видано «Алфавітний предметно-іменний покажчик» УРЕ. Енциклопедія містить 45 000 статей, чимало ілюстрацій, зокрема понад 120 кольорових мап. На-

клад – 80 000 примірників. У виданні УРЕ взяло участь понад 5000 авторів. У 1974–85 вийшло друге видання УРЕ в 12 томах українською і російською.

1959–73 – Є.В. Інопін зі співробітниками (ХФТІ) розвинув теорію пружного і непружного розсіяння швидких електронів ядрами.

Електрошлакова піч, побудована за розробками
Інституту електрозварювання АН УРСР

1960

5 січня – Повідомлено, що співробітники Інституту геологічних наук АН УРСР під керівництвом В.Г. Бондарчука створили найбільший в СРСР палеогеографічний атлас територій УРСР і Молдавської РСР [38].

8 січня – Постановою Президії АН УРСР на виконання постанови Ради Міністрів УРСР Інститут будівельної механіки АН УРСР переорганізовано в Інститут механіки АН УРСР.

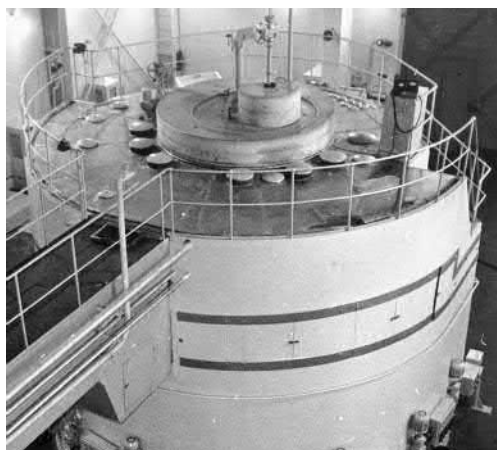
26 січня – Постановою Президії АН УРСР створено Експертну комісію з придбання архівних матеріалів, художніх творів і рідкісних видань (голова – **О.Н. Щербань**).

29 січня – Постановою Президії АН УРСР організовано Комісію по роботі з кадрами АН УРСР (голова – **О.Н. Щербань**).

Основні завдання: розгляд і складання перспективних планів і щорічних планів підготовки наукових кадрів через аспірантуру; планів підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації для установ АН УРСР; розгляд і підготовка пропозицій наукових установ АН УРСР про надання творчих відпусток та довгострокових наукових відряджень; розробка конкретних рекомендацій з поліпшення добору та підготовки наукових і науково-допоміжних кадрів в АН УРСР; контроль за виконанням постанов органів влади та Президії АН УРСР з питань добору, підготовки та розподілу наукових і науково-допоміжних кадрів в АН УРСР.

12 лютого – В Інституті фізики АН УРСР введено в дію дослідницький ядерний водо-водяний реактор ВВР-М [9].

9 березня – В Ленінграді відбулася ІХ Шевченківська конференція, організована Інститутом літератури АН УРСР, Інститутом російської літератури АН СРСР та Інститутом живопису, скульптури та архітектури Академії мистецтв СРСР.

Ядерний реактор ВВР-М

11 березня – Вийшло в світ друге видання «Українського правопису», який став найповнішим зведенням правил орфографії та пунктуації української мови [39].

6–11 квітня – В Києві відбувся III з'їзд Всесоюзного астрономічного товариства.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

О.І. Лейпунському – за участь у дослідженнях з фізики ядерних реакторів на швидких нейтронах;

З.І. Некрасову та М.І. Красавцеву – за участь у впровадженні природного газу в доменне виробництво;

М.К. Янгелю та В.М. Ковтуненку – за розробку та постановку на озброєння першої термоядерної головної частини міжконтинентальної балістичної ракети Р-7.

О.Г. Івченку, В.О. Лотареву, А.К. Пантелєєву, О.М. Зленку та О.І. Шведченку – за створення двигуна АІ-20 до літака Іл-18;

М.Т. Рильському – за віршовані збірники «Далекі небосхили» (1959) і «Троянди і виноград» (1957);

В.П. Зосимовичу – за участь у створенні нової форми та виведення сортів цукрового буряку з однопасінними плодами;

О.Ю. Ішлінському – за дослідження з механіки;

О.Я. Усикову, Є.М. Кулешову, Г.Я. Левіну, І.Д. Трутню, А.М. Чернецю – за дослідження з радіофізики;

В.С. Буднику – за розробки в галузі ракетно-космічної техніки.

13 травня – Постановою Президії АН УРСР на базі відділів ХФТІ АН УРСР створено Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР (директор – **Б.І. Веркін**) (з 2003 – Фізико-технічний інститут низьких температур ім. Б.І. Веркіна НАН України).

Основні напрями діяльності: дослідження з надпровідності, фізичного матеріалознавства, тепло- і масообміну в криогенних системах; криогенної техніки; вивчення фізичних властивостей магнітовпорядкованих систем; нормальних металів, квантових кристалів і криокристалів, квантових рідин; біологічних макромолекул.

Однак цей факт мав свою передісторію. В 1959 Президія Академії наук УРСР запропонувала в листі Дніпропетровському обкому КП(б)У, виконкому облради депутатів трудящих і раднаргоспу організувати в Дніпропетровському Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР. 1 червня 1959 Дніпропетровський обком КПУ, виконком обласної Ради депутатів трудящих і раднаргосп звернулися до ЦК КПУ з проханням підтримати цю пропозицію Академії наук.

«Розглянувши пропозицію Президії Академії наук УРСР про організацію в місті Дніпропетровську Фізико-технічного інституту низьких температур Академії наук УРСР, обком КП України, виконком обласної Ради депутатів трудящих і раднаргосп вважають доцільним організацію такого інституту в місті Дніпропетровську, – йшлося в їх доповідній записці до ЦК КП України. – ...Створення вказаного інституту Академії наук УРСР дозволить дуже інтенсивно розробляти найбільш істотні проблеми цієї галузі фізики і сприятиме в Дніпропетровському економічному районі впровадженню цілого ряду досягнень фізики на підприємствах еконо-

мічного району, в першу чергу в зв'язку з питаннями розвитку нової техніки» [1].

11 червня 1959 до ЦК КПУ надіслано листа АН УРСР та доповідню Б.І. Веркіна і О.О. Галкіна про необхідність створення такого інституту саме в Дніпропетровську, згодом ін. доповідні. За дорученням Президії ЦК КПУ відділами ЦК було розглянуто матеріали про доцільність організації Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР. В результаті завідувачі відділів Ю.Ю. Кондуфор і М.Бурка подали до ЦК КПУ доповідню записку, в якій схвалювали створення цього інституту, проте запропонувати його організацію в Харкові, де є відповідна експериментальна база з фізики низьких температур, кадри, приміщення тощо. З цим варіантом Академія погодилася, і такий інститут було створено.

травень – Відбулася Всесоюзна нарада з приладів для геофізичних досліджень свердловин радіоактивними методами, організована Інститутом машинознавства і автоматики АН УРСР. Участь в нараді взяли представники 40 науково-дослідних, навчальних та проектно-конструкторських установ.

– В Києві відбулася Об'єднана наукова сесія Відділення історичних наук АН СРСР і Відділення суспільних наук АН УРСР, присвячена результатам археологічних і етнографічних досліджень 1959. В роботі сесії взяли участь близько 600 науковців, які представляли наукові установи, вищі, музеї РРФСР, УРСР, Білоруської РСР, Вірменської РСР, Грузинської РСР та ін.

20 червня – Постановою Президії АН УРСР (на виконання постанов Ради Міністрів СРСР від 17 лютого 1960 та Ради Міністрів УРСР від 18 травня 1960) ухвалено вважати Інститут ливарного виробництва АН УРСР головним в республіці з ливарного виробництва.

21–23 червня – В Києві відбулася Всесоюзна нарада з високотемпературної міцності в електромашинобудуванні, організована Інститутом металокера-

міки і спеціальних сплавів АН УРСР та Державним науково-технічним комітетом Ради Міністрів УРСР.

2–4 липня - В Києві відбулася IX Все-союзна конференція з метеоритів, організована Комітетом з метеоритів АН СРСР та Комісією з метеоритів АН УРСР.

3 вересня – Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від 7 жовтня) на базі відділів Інституту фізики АН УРСР створено Інститут напівпровідників АН УРСР (директор – **В.Є. Лашкар'юв**) (з 1992 – Інститут фізики напівпровідників АН України, з 2003 – Інститут фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкар'юва НАН України).

Основні напрями діяльності: фундаментальні і прикладні дослідження та розробки в галузі фізики, техніки і технології напівпровідникових приладів, оптики та спектроскопії, оптоелектроніки, мікроелектроніки, діагностики та сертифікації напівпровідникових матеріалів..

11–13 жовтня – В Києві відбулася Все-союзна нарада з питань вібрацій і демпфірування в енергетичних машинах, організована Інститутом металокераміки і спеціальних сплавів АН УРСР та Державним науково-технічним комітетом Ради Міністрів УРСР.

24–29 жовтня – В Харкові відбулася IV Всесоюзна конференція з радіоелектроніки.

4 листопада – Прийнято постанову Президії АН УРСР про перейменування посади Головного вченого секретаря на Головного вченого секретаря АН УРСР

15–17 листопада – В Києві відбулася Всесоюзна науково-технічна нарада з комплексної механізації і автоматизації зварювального виробництва.

23 грудня – На базі геофізичної лабораторії і магнітної станції Інституту ге-

ологічних наук АН УРСР, геофізичних відділів і магнітної станції Інституту геології корисних копалин АН УРСР та Сейсмічного сектору АН УРСР створено Інститут геофізики АН УРСР (директор – **С.І. Субботін**).

Основні напрями: тектоніка, структура і динамічні процеси континентальної та океанічної літосфери; теорія, методика, апаратне забезпечення та автоматизація геофізичних досліджень; геофізичні дослідження навколишнього середовища з метою вивчення сейсмічності, геодинаміки та екстремальних явищ на території України; побудова моделей геофізичних середовищ зі структурою та розробка на їх основі нових імпульсних технологій для інтенсифікації видобутку та переробки корисних копалин [41].

– Постановою Президії АН УРСР створено Львівський філіал Інституту геофізики АН УРСР.

1960 – У Києві став до ладу будинок, в якому розмістилася більшість інститутів Секції суспільних наук АН УРСР (нині – вул. Грушевського, 4).

– В Республіканському ботанічному саду АН УРСР створено відділ генетики (завідувач – **В.П. Зосимович**), в 1963 переведений до Інституту ботаніки АН УРСР [45].

Будинок Секції суспільних наук АН УРСР

- Відбулася конференція з вивчення флори і фауни Карпат і суміжних територій.
- У ХФТІ під керівництвом О.П. Ключарьова на мішенях з розділених ізотопів при розсіянні протонів енергії 5,45 МеВ ядрами відкрито ізотопний ефект – різна кутова залежність в інтенсивності розсіяних протонів. М.В. Пасічник і М.М. Пучеров (Інститут фізики АН УРСР) показали, що ефект має місце і в полярозації протонів, розсіяних при енергії 6,8 МеВ.
- Б.І. Веркіним в Україні започатковано нові науково-технічні напрями – імітація умов космосу та космічне матеріалознавство.
- С.І. Пекар ототожнив довгохвильові світлоекситони з спостережуваними світловими хвилями і в такий спосіб побудував макроскопічну теорію екситонів з врахуванням запізнення, звівши теорію екситонів до макроскопічної теорії світлових хвиль. [46].
- О.Г. Ситенко і В.Н. Гур'єв вперше розглянули непружне розсіяння швидких електронів ядрами, супроводжуване вибиванням нуклонів з ядер і сформулювали інтегральні рівняння для системи трьох нуклонів з врахуванням спінових та ізоспінових степеней вільності.
- З'ясовано роль екситонів у фотопровідності органічних кристалів (В.В. Єременко, В.С. Медведєв).
- П.Ф. Фільчаков заклав основи теорії фільтрації під гідротехнічними спорудами (Інститут математики АН УРСР).
- О.Я. Олійник та І.І. Ляшко започаткували розробку теорії та методів розрахунку просторової фільтрації, дренажного устаткування та підземного водозабору в неоднорідних середовищах (Інститут математики АН УРСР, Київський університет).
- в Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР розгорнулися роботи, пов'язані з синтезом та дослідженням нових функціональних неорганічних матеріалів (В.П. Чалий, Я.Г. Горошенко, Н.А. Костроміна).
- О.В. Кірсанов та К.С. Левченко відкрили реакційну здатність тетраїодифосфінів до утворення зв'язків «фосфор – вуглець» у реакціях з галогеналканами (Інститут органічної хімії АН УРСР).
- Проведено філософський аналіз предмету і методів кібернетики, дано їх нове тлумачення, сформульовано основні напрями досліджень з математичної, технічної, економічної, біомедичної кібернетики, кібернетичної техніки та штучного інтелекту (В.М. Глушков).
- Здійснено перший в Європі експеримент з дистанційного керування процесом виплавки сталі на Дніпродзержинському металургійному заводі з допомогою ЕОМ «Київ», який підтвердив можливість використання ЕОМ в керуванні технологічними процесами (керівники – В.М. Глушков і А.І. Нікітін).
- І.К. Походня і О.М. Суптель розробили самозахисний порошок дріт для зварювання сталей
- Т.М. Слущка розробила самозахисні активовані електродні матеріали для дугового зварювання.
- Б.Є Патон і Б.О. Мовчан розробили технологію нанесення тонкоплівкових покриттів методом термічного випаровування і конденсації речовин.
- Передбачено і виявлено експериментально резонансні осциляції ультразвуку на відкритих періодичних орбітах електронів провідності (О.О. Галкін, Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР; Е.А. Канер і

О.П. Корольок, Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР) [10].

– К.Ф. Стародубов відкрив ефект зміцнення вуглецевої сталі під час відпуску і розробив його теорію (Інститут чорної металургії АН УРСР).

– Розпочато видання багатотомної колективної праці «Стратиграфія УРСР» (Інститут геологічних наук АН УРСР). Завершено 1975.

– С.В. Малашенко запропонував і розробив методику та устаткування для дослідження руху підвішених на струні обертальних твердих тіл і тіл, що містяться в рідкому середовищі.

– Вийшла в світ монографія Г.В. Самсонова, Л.Я. Марковського, О.Ф. Жигана та М.Г. Валяшко «Бор, його сполуки та сплави».

Розглянуто основи геохімії бору, борну сировину та її переробку, одержання, властивості та застосування елементарного бору, гідридів і галогенідів бору, методи одержання, металознавство та кристалохімію його сплавів з металами і неметалами. Описано відомі системи за участю бору, розглянуто застосування сплавів бору у виробництві жароміцних сплавів, металургії, хімії тощо[47].

– О.С. Давидов спільно з О.О. Чабаном розробив модель колективних збуджень з врахуванням деформованості форми ядра під час його обертання.

– С.І. Пекар і М.С. Бродин експериментально довели існування додаткових електромагнітних хвиль – світло-екситонів (Інститут фізики АН УРСР).

– Відкрито електропольові ефекти в електронному парамагнітному резонансі, розроблено новий метод дослідження твердих тіл – мультирезонансну магнітну томографію (М.Ф. Дейген, О.А. Бугай, О.Б. Ройцин та ін.).

– І.М. Ліфшиц дослідив особливості поведінки електронів у метали під дуже високими тисками, здатними викликати перебудову їх енергетичного

спектра. При цьому було передбачено електронний фазовий перехід у метали (перехід $2^{1/2}$ -го роду), пов'язаний зі зміною топології поверхні Фермі.

– О.В. Погорелов розв'язав проблему нескінченно малих згинань загальних опуклих поверхонь (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Відкрито анізотропію енергетичної щільності в надпровідному олові (О.О. Галкін, П.О. Безуглий, О.П. Корольок, ХФТІ).

– В.Ф. Алексин і В.Н. Яшин сформульовали узагальнений енергетичний принцип для вивчення стійкості високотемпературної плазми.

– Під керівництвом О.В. Кірсанова розпочато дослідження сіркоорганічних сполук з подвійним зв'язком «сірка – азот», які привели до створення нового напрямку в хімії сіркоорганічних сполук (Інститут органічної хімії АН УРСР).

– Успішно розвинувся новий науково-технічний напрям – імітація умов космосу. Сформульовано фізичні основи моделювання космічного простору й запропоновано принципи розрахунку нерівноважних кріовакуумних систем (Б.І. Веркін, Н.Н. Багров, А.А. Гусяков, А.М. Кислов та ін.), а також розроблено надвисоковакуумні камери тиском до 10 тор і корисним об'ємом від 0,2 до 14000 м³, що імітують космічне оточення, у першу чергу космічний вакуум (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Опубліковано монографію Я.М. Бєлевцева «Принципи і методи металогенічних досліджень докембрійських щитів».

– Започатковано систематичні дослідження далекого тропосферного поширення радіохвиль різних діапазонів в комплексі з метеорологічними

вимірюваннями в акваторіях Чорного та Балтійського морів, Атлантичного, Індійського, Північного Льодовитого і Тихого океанів. Підсумком цих досліджень стало створення атласу умов проходження радіохвиль над Світовим океаном (І.М. Балаклицький, І.Є. Островський, І.С. Тургенєв, Ф.В. Ківва, Г.В. Лисов, В.М. Лановий, та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Започатковано широкомасштабні дослідження з низькотемпературної акустики металів і діелектриків, результатом яких стало створення нового класу гіперзвукових запам'ятовуючих пристроїв сигналів мікрохвильового діапазону з тривалою затримкою (О.О. Галкін, Є.М. Ганапольський, О.П.Корольок та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Розпочато вивчення глибинної будови земної кори і верхньої мантії Землі геофізичними методами (В.Б. Соллогуб, Інститут геофізики АН УРСР).

– Одержано промислові партії напівспокійних сталей (Інститут чорної металургії АН УРСР).

– Вийшов у світ перший номер журналу «Хімічна технологія».

– Встановлено мікрогетерогенність фібриногену та з'ясовано властивості фібрин-мономеру (Т. Варецька, Інститут біохімії АН УРСР).

– П.Г. Костюк застосував методику мікроелектродного вивчення нервових клітин (Інститут фізіології АН УРСР).

– Видано монографію М.В. Птухи «Нариси з статистики населення» [48].

– Видано підготовлені Інститутом літератури АН УРСР твори П.А. Грабовського у трьох томах [49].

- Відбулася Республіканська нарада з фазових перетворень в металах та сплавах, організована Інститутом чорної металургії та Інститутом металофізики АН УРСР.

- Відбулася Всесоюзна координаційна нарада з критичних швидкостей і вібраційної стійкості роторів, організована Лабораторією гідравлічних машин АН УРСР.

- В Києві відбувся III Всесоюзний з'їзд географів, в роботі якого взяло участь 1000 науковців з СРСР і 12 зарубіжних країн.

1960–62 – Запропоновано загальну алгоритмічну схему послідовного аналізу варіантів, що містить також обчислювальні методи динамічного програмування (В.С. Михалевич, Н.З. Шор).

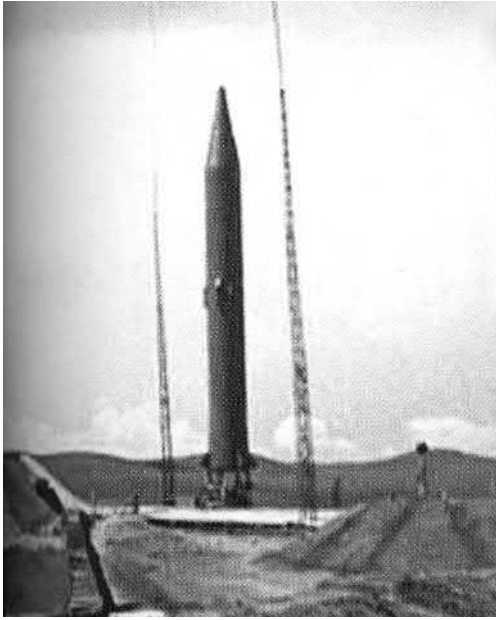
1960–65 – Розроблено теоретичні основи селекції рослин (Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР, Інститут ботаніки АН УРСР; науковий керівник – **В.П. Зосимович**) [40].

1960 – 66 – Створено обладнання та технології виготовлення паливних баків, несучих та інших конструкцій ракетно-космічної техніки з алюмінієвих і титанових сплавів із застосуванням автоматичного зварювання в інертних газах (С.М. Гурович, Д.М.Рабкін, Б.А. Стебловський, Інститут електрозварювання АН УРСР).

1961

21 лютого – Відбувся успішний пуск доопрацьованої ракети Р-16 – першої стратегічної міжконтинентальної ракети важкого класу з дальністю польоту – 13 000 км (М.К. Янгель та ін.). Перший

її пуск повинен був відбутися 24 жовтня 1960, але при підготовці до пуску вона вибухнула на старті, що призвело до значних людських жертв. Доопрацьовану ракету Р-16 у 1962 прийнято

Ракета Р-14 на старті

на озброєння. Ракети Р-12, Р-14 і Р-16, розроблені в ОКБ-586, були першими масовими стратегічними ракетами СРСР з ядерними зарядами [18].

3 квітня – Постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи з поліпшення координації науково-дослідних робіт в країні і діяльності Академії наук СРСР» створено Державний комітет Ради Міністрів СРСР з координації науково-дослідних робіт, котрий невдовзі перетворився на своєрідне міністерство науки – Державний комітет Ради Міністрів СРСР з науки і техніки, на який покладалося керівництво усіма науковими установами Радянського Союзу, в тому числі АН УРСР.

18 квітня – На сесії Загальних зборів АН УРСР обрано її нових членів:

Обрані дійсними членами:

М.К. Янгель (механіка);
Г.Є. Павленко (гідромеханіка);
А.Д. Коваленко (прикладна теорія пружності);

З.І. Некрасов (металургія чавуну);
І.М. Федорченко та **І.М. Францевич** (обидва – порошкова металургія);
С.І. Пекар (теоретична фізика);
Ю.О. Митропольський (математична фізика);
В.М. Глушков (обчислювальна математика і техніка);
О.В. Погорелов (геометрія);
М.В. Пасічник (експериментальна ядерна фізика);
Ф.Д. Овчаренко (колоїдна хімія);
В.А. Ройтер (фізична хімія);
В.С. Гутиря (хімія нафти);
О.В. Кірсанов (органічна хімія);
С.І. Субботін (геофізика);
О.Ф. Макаренко (нейрофізіологія).

Обрані членами-кореспондентами:

О.Г. Івахненко та **В.М. Михайловський** (обидва зі спеціальності автоматика);
Г.В. Карпенко (механіка матеріалів);
М.О. Кільчевський (прикладна теорія пружності);
К.С. Борисенко (гірнична механіка);
Ю.М. Даденков (гідраліка);
І.Л. Повх (аерогазодинаміка);
Г.В. Самсонов (металургія рідкісних металів);
Г.Є. Пухов (обчислювальна математика і техніка);
В.О. Марченко (математичний аналіз);
В.Є. Іванов (фізика металів);
Є.С. Боровик (фізика низьких температур);
Б.І. Веркін (фізика напівпровідників);
О.О. Галкін (радіоспектроскопія);
Є.П. Федоров (астрономія);
П.Г. Борзяк (фізична електроніка);
К.А. Корнєв (хімія високомолекулярних сполук);
Л.А. Кульський (хімія і технологія очистки води);
К.Б. Яцимірський (хімія комплексних сполук);
І.Г. Підоплічко (палеозоологія);
В.Й. Білай (антибіотики);

О.В. Топачевський (гідробіологія);
В.П. Зосимович (генетика і селекція рослин);

О.С. Короїд (політекономія).

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

М.М. Амосову – за участь у розробці та впровадженні у широку медичну практику оригінальних методів хірургічного лікування захворювань легенів;
М.П. Стельмаху – за трилогію «Хліб і сіль» (1959), «Кров людська – не водиця» (1957), «Велика рідня» (1949–1950);
О.А. Шевченку – за роботи з обробки металів тиском.

22 травня – У Каневі, у музеї Кобзаря, розпочалася Х Шевченківська конференція, організована АН УРСР, Спілками радянських письменників, художників і композиторів України.

12–14 червня – Відбулася Всесоюзна нарада наукових працівників, на якій обговорено питання планування і координації наукових досліджень, науково-організаційної діяльності АН СРСР і академії наук союзних республік, звернено увагу на необхідність розгортання досліджень у галузі кібернетики, вказувалося на відставання у вивченні низки найважливіших проблем біології та економіки, підкреслювалася недопустимість багатотемності, необхідність правильного визначення актуальних проблем, важливість в організації науково-дослідних робіт планування і координації [19].

17 червня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи в розвитку ракетної науки і техніки акад. АН УРСР **М.К. Янгелю** вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи в розвитку ракетної науки і техніки **М.Ф. Герасюга** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

М.Ф. Герасюга

В.М. Ковтуненко

Герасюга Микола Федорович (1919–1987) – видатний учений-механік і конструктор, чл.-кор. АН УРСР (1967). З 1954 працював у КБ «Південне» (з 1966 – заст. головного конструктора), водночас з 1955 – у Дніпропетровському університеті (з 1962 – проф.). Наукові праці в галузі прикладної механіки, машинобудування, ракетно-космічної науки і техніки. Створив науково-технічну школу.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи в розвитку ракетної науки і техніки **В.М. Ковтуненку** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Ковтуненко В'ячеслав Михайлович (1921–1995) – видатний учений-механік і конструктор, чл.-кор. АН УРСР (1972) та АН СРСР (1984). У 1953–77 працював у КБ «Південне» (з 1967 – головний конструктор), одночасно – у Дніпропетровському університеті (з 1964 – зав. кафедри) та в 1966–77 – у Дніпропетровському відділенні Інституту механіки АН УРСР; з 1977 – у НВО ім. С.О. Лавочкина у Москві (з 1987 – Генеральний конструктор). Наукові праці в галузі прикладної механіки, аерогазодинаміки, ракетно-космічної техніки, космічних досліджень. Керував створенням космічного апарата ДС-1 («Дніпропетровський супутник»), першого з серії «Космос».

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи в розвитку ракетної науки і техніки акад. АН УРСР **О.Ю. Ішлінському** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Ішлінський Олександр Юлійович (1913–2003) – видатний учений-механік, акад. АН УРСР (1948) та АН СРСР (1960). У 1948–55 – директор Інституту математики АН УРСР, з 1955 – Інституту механіки при Московському університеті, 1965–89 – Інституту

О.Ю. Ішлінський

В.Г. Сергєєв

проблем механіки АН СРСР. Наукові праці присвячено теорії коливань, загальній механіці, теорії пружності і пластичності, теорії тертя. Побудував теорію просторового гіроскопічного компаса та загальні теорії інерціальної навігації і автономного керування.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі успіхи в розвитку ракетної науки і техніки **В.Г. Сергєєву** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Сергєєв Володимир Григорович (1914–2009) – видатний учений в галузі радіотехніки, електроніки та автоматики, акад. АН УРСР (1982). З 1947 працював у ракетно-космічній галузі (з 1978 – Генеральний директор і головний конструктор, з 1986 головний наук. співробітник, з 1992 – радник при дирекції НВО «Хартрон» у Харкові). Науково-технічна діяльність стосується динаміки систем з дискретним керуванням. Під його керівництвом і при особистій участі розроблено системи керування радянських ракет наземного базування стратегічного призначення, ракет-носіїв «Космос», «Циклон», «Енергія» та космічних апаратів «Квант», «Квант-2», «Кристал».

3 липня – Постановою Президії АН УРСР Морський гідрофізичний інститут АН СРСР прийнято в підпорядкування АН УРСР, 1963 Інститут перебазовано з Москви до Севастополя.

6 липня – Постановою Ради Міністрів СРСР на базі Центрального конструкторсько-технологічного бюро твердосплавних інструментів у Києві створено Інститут синтетичних надтвердих матеріалів та інструменту Держплану УРСР з СКТБ і дослідним заводом.

Основні напрями діяльності: дослідження фізико-хімічних процесів одержання монокристалічних, дисперсних, плівкових надтвердих матеріалів у широкому діапазоні температур і тисків; створення нових технологій одержання керамічних і композиційних матеріалів і виробів на їх основі; розвиток наукових основ створення новітніх технологій обробки металів і неметалів інструментом із надтвердих матеріалів; розробка методів і технологій застосування надтвердих матеріалів у базових галузях промисловості.

15 липня – Постановою Ради Міністрів УРСР на базі заповідників – Хомутовський степ, Стрільцівський степ, Михайлівська цілина та Кам'яні могили створено Український державний степовий заповідник АН УРСР.

23 грудня – Вийшла постанова Ради Міністрів УРСР (11 травня 1962 – Президії АН УРСР) про створення на базі Обчислювального центру АН УРСР Інституту кібернетики АН УРСР.

1961 – Херсонська база Чорноморського флоту отримала статус Гідробіологічної станції АН УРСР (з 1963 – відділ Інституту гідробіології АН УРСР, з 2002 – Херсонська гідробіологічна станція НАН України).

– В Києві відбулася нарада з проблеми «Використання атомної енергії».

– Дано пряме доведення ефекту «давидовського розщеплення» (В.Л. Броуде).

– Створено електровакуумні прилади «О»- і «М»-типів з довжиною хвилі від 10 до 0,5 мм, імпульсні магнетрони

Лабораторний корпус
Морського гідрофізичного інституту

міліметрового діапазону з холодним вторинно-емісійним катодом (Й.М. Вігдорчик, В.Д. Науменко, В.П. Тимофєєв).

– О.Г. Ситенко та В.К. Тартаковський (Інститут фізики АН УРСР) передбачили явище немонотонної залежності перерізу розщеплення дейтронів на складних ядрах від масового числа ядер. Підтверджено експериментально.

– Л.О. Шубенко–Шубін та ін. розробили першу парову турбину потужністю 100 МВт з суперкритичними початковими параметрами пари.

– Створено апарат «штучне серце – легені» і впроваджено у практику метод штучного кровообігу (М.М. Амосов).

– Видано двотомник творів Г.Сковороди (Інститут філософії АН УРСР). До першого тому ввійшли переважно філософські праці Г.Сковороди: проповіді, діалоги, трактати та філософські притчі, які є основним джерелом вивчення його світогляду і певною мірою характеризують суспільно-демократичну думку того часу. Більшість творів подано за автографами, а в разі їх відсутності – за найбільш авторитетними списками. Наводяться також різночитання найважливіших списків. Другий том включає переважно твори прозові та віршовані переклади, значне місце займає епістолярна спадщина.

– Вийшла в світ монографія І.М. Федорченка та Р.О. Андрієвського «Основи порошкової металургії».

Викладено теоретичні та практичні відомості щодо технологічних процесів порошкової металургії. Описано методи одержання металевих порошків та їх властивості,

ЕОМ «Дніпро»

узагальнено закономірності пресування й спікання металокерамічних тіл, розглянуто питання додаткової обробки спечених виробів і техніки безпеки в металокерамічному виробництві [47].

– Видано монографію П.В. Копніна «Діалектика як логіка» [51].

– Г.М. Савін та В.В. Георгієвська видали одну з перших праць з історії механіки в Україні – «Розвиток механіки на Україні за роки Радянської влади».

– Передано у серійне виробництво керуючу машину широкого призначення «Дніпро» (колектив учених і виробничників на чолі з В.М. Глушковим і Б.М. Малиновським).

– М.В. Пасічник зі співробітниками виявив ізотопний ефект у кутовому розподілі поляризованих протонів.

– К.М. Степанов і А.Б. Кіценко розглянули черенковське й циклотронне збудження різних типів повільних електромагнітних хвиль у плазмі потоком заряджених частинок [10].

– Розроблено фізичні основи моделювання умов космосу та створено комплекс високовакуумного криоген-

ного обладнання для імітації в лабораторних умовах факторів космічного простору, випромінювання Сонця, радіаційних поясів Землі, умов на поверхні Місяця і Марса (Б.І. Веркін та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР). На цьому обладнанні проходили випробування вузли «місяцехода» та «марсохода», численні елементи космічної техніки.

– Я.Б. Файнберг передбачив новий тип розряду – плазмово-пучковий. Відкрив зі співробітниками в 1967.

– На установці «Грім-3» виявлено однозначний зв'язок між появою аномального опору плазми та збудженням у ній інтенсивних надвисокочастотних коливань (Я.Б. Файнберг, В.Т. Толок, В.А. Супруненко, Є.А. Сухомлин та ін.).

– Стала до ладу перша в світі парова турбіна з суперкритичними початковими параметрами пари СКР-100 потужністю 100 МВт, розроблена в Інституті проблем машинобудування АН УРСР колективом на чолі з Л.О. Шубенко–Шубінім.

– Введено в дію перший український радіотелескоп ІД-1 (А.В. Мень та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Створено і впроваджено новий метод зварювання – плазмовий (Б.Є. Патон, Д.А. Дудко та ін.) [36].

– Почав виходити журнал «Порошкова металургія».

– Створено першу вітчизняну промислову технологію та обладнання для синтезу алмазів, одержано перші партії штучних алмазів (В.М. Бакуль зі співробітниками; Український науково-дослідний конструкторсько-технологічний інститут синтетичних надтвердих матеріалів та інструменту Держплану УРСР, з 1972 – Інститут

надтвердих матеріалів АН УРСР) [49].

– С.М. Гершензон одержав дані про можливість зворотної передачі генетичної інформації від РНК до ДНК.

– А.В. Скороход (Інститут математики АН УРСР) довів існування стохастичного диференціального розв'язку, припустивши, що коефіцієнти рівняння тільки неперервні. В одновимірному випадку довів теорему єдиності розв'язку стохастичного диференціального рівняння; вказав стохастичні диференціальні рівняння для процесів з границями і знайшов умови існування та єдиності розв'язків таких рівнянь.

– Створено перший макет інтегрального робота (В.М. Глушков, В.І. Рибак).

– Створено Наукову раду з проблеми «Кібернетика» при АН УРСР.

– Р.Є. Кавецький показав, що тип нервової системи впливає на характер компенсаторних і захисних реакцій організму.

– О.П. Маркевич зі співробітниками розробив методику комплексного вивчення паразитологічної ситуації і боротьби з паразитами сільськогосподарських тварин (Інститут зоології АН УРСР) [42].

– Видано підготовлений Інститутом мовознавства АН УРСР «Російсько-український технічний словник».

– Розпочато видання Повного зібрання творів Т.Г. Шевченка в 10 томах, у яких подано його художню спадщину (завершено в 1964).

1961–62 – В.П. Поліщук розробив магнітодинімічний насос МДН-1 з магнітодинамічним принципом дії (Інститут ливарного виробництва АН УРСР). В інституті почав застосовуватися для розливання рідких сплавів і чавуну.

1961–64 – В Інституті кібернетики АН УРСР створено систему автоматизації аеродинамічних випробувань сучасної техніки (Б.М. Малиновський) [39].

1961–66 – Побудовано першу тривимірну діаграму стану системи (Б.Н. Єсельсон, Н.Г. Березняк, І.В. Богоявленський).

1962

12 лютого – Постановою Президії АН УРСР Інститут геології корисних копалин АН УРСР реорганізовано в Інститут геології горючих копалин АН УРСР (Львів).

27 лютого – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій обрано новий склад її Президії. Президентом став представник молодшого покоління українських вчених, 43-річний академік АН УРСР **Б.Є. Патон**, який вже мав досвід науково-організаційної роботи,

Б.Є. Патон

працюючи з 1950 заступником директора, а з 1953 – директором Інституту електрозварювання АН УРСР. Віце-президентами АН УРСР обрано **В.М. Глушкова**, **О.Ф. Макарченка** і **М.П. Семененка**,

головним ученим секретарем Президії АН УРСР – **Г.С. Писаренка**.

2 березня – Постановою Президії АН УРСР на базі Відділу комплексної механізації Інституту чорної металургії АН УРСР у Дніпропетровську створено Відділення гірничих проблем, яке тимчасово підпорядковувалося Інституту електротехніки АН УРСР (з 1964 – філія Інституту механіки АН УРСР, з 1966 – Інститут геотехнічної механіки АН УРСР, з 2002 – Інститут геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України) [19].

16 березня – Ракетою-носієм «Космос», створеною на базі бойової раке-

ти Р-12 в ОКБ-586, виведено на орбіту штучного супутника Землі космічний апарат ДС-1 («Дніпропетровський супутник») – перший з серії «Космос» (керівник – **В.М. Ковтуненко**).

2–7 квітня – В Києві відбулася IV Все-союзна екологічна конференція.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

В.О. Марченку – за цикл праць з обернених задач спектрального аналізу диференціальних операторів;

О.В. Погорелову – за дослідження з геометрії «в цілому»;

О.К. Антонову – за роботи в галузі літакобудування;

І.М. Чиженку – за участь в розробці, дослідженні та впровадженні компенсаційних ртутно-випрямних агрегатів.

11 травня – Постановою Президії АН УРСР на базі Обчислювального центру АН УРСР створено Інститут

Будинок Інституту кібернетики АН УРСР

кібернетики АН УРСР (директор – **В.М. Глушков**) (з 1982 – Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова АН УРСР).

Основні задачі: розробка загальної теорії обчислювальних машин і систем; створення високопродуктивних ЕОМ та проблемно-орієнтованих комплексів з розвиненим інтелектом; розробка теорії та методів оптимізації, моделювання, математичної теорії надійності, впровадження розподілених мереж ЕОМ і банків даних, гнучких технологічних ліній виробництва програмних продуктів та інформаційних технологій; розробка загальної теорії управління, методів побудови багаторівневих інтегрованих систем, що включають керуючі та обчислювальні комплекси, робототехнічні системи виробництва та автоматизовані робочі місця; створення систем автоматизованого проектування, технічної діагностики, промислових випробувань, автоматизації наукових досліджень, обробки зображень тощо.

29 червня – На сесії Загальних зборів АН СРСР **Б.Є. Патона** обрано академіком АН СРСР зі спеціальності «металургія і технологія металів».

3 грудня – розпорядженням Ради Міністрів УРСР на базі проектно-дослідної лабораторії електрогідравліки організовано Проектно-конструкторське бюро електрогідравліки (з 1991 – Інститут імпульсних процесів і технологій АН УРСР).

Будинок Інституту фізіології рослин

29 грудня – Постановою Президії АН УРСР Інститут мікробіології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР перейменовано на Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР.

1962 – Український науково-дослідний інститут фізіології рослин Української академії сільськогосподарських наук передано в систему АН УРСР і названо – Інститут фізіології рослин АН УРСР.

– **К.К. Хренов** та **Е.М. Есібян** розробили повітряно-плазмове різання.

– В Інституті електрозварювання АН УРСР створено зварювальну машину, що працює автоматично за програмою, яка задається залежно від профілю та товщини металу [36].

– Започатковано періодичний збірник «Нариси історії природознавства і техніки» (в 2012 вийшов 46 випуск).

– Видано монографію **Г.Н. Доленка** «Геологія нафти і газу Карпат».

Докладно характеризує умови нафтогазоносності Віденського і Трансільванського басейнів та передгірських прогибів Західних Карпат, Східних Карпат Румунії та Українських Східних Карпат [].

Головний корпус Проектно-конструкторського бюро електрогідравліки

– Видано монографію С.Б. Кримсько-го «Генезис форм і законів мислення» (Інститут філософії АН УРСР) [].

Розглядається низка маловивчених проблем діалектичної логіки. Аналізуються основні етапи еволюції логічних форм і законів у процесі антропогенезу та розвитку суспільно-історичної практики, питання про єдність логіки, гносеології та діалектики, про перетворення «практичного» в «логічне» та ін.

– Ю.О. Митропольський строго обґрунтував одночастотний метод Боголюбова.

– Впроваджено у виробництво електронну обчислювальну машину для інженерних та проектно-конструкторських розрахунків «Промінь» (Інститут кібернетики АН УРСР) [50].

– Вийшла книга В.М. Глушкова «Синтез цифрових автоматів», в якій викладено основи розробленої ним теорії ЕОМ [51]. Містить комплексну інформацію для розуміння проблем, що виникають при створенні схем сучасних складних цифрових автоматів, електронних обчислювальних машин з урахуванням надійності їх роботи.

– В.І. Ляшенко, О.В. Снітко, В.Г. Литовченко (Інститут напівпровідників АН УРСР) відкрили вплив неосновних носіїв струму на поверхневі властивості напівпровідників, істотний для кінетики електронних процесів поблизу поверхні. Розроблено тришарову модель межі двох середовищ, виявлено явище поверхневої випромінювальної рекомбінації.

– Розроблено теорію процесів в складній енергосистемі (С.О. Лебедев, Л.В. Цукерник, Інститут електротехніки АН УРСР, з 1963 - Інститут електродинаміки АН УРСР).

– А.Ф. Прихотько, В.Л. Броуде, В.С. Машкевич і М.С. Соскін (Інститут фізики АН УРСР) обґрунтували можливість одержання генерації на електронно-коливальних переходах ор-

ганічних молекул у всьому оптичному діапазоні.

– Розпочато систематичні поляриметричні спостереження Марса (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР).

– Введено в дію радіотелескоп ІД-2 (А.В. Мень та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Засновано декаметрову радіоокеанографію – неконтактне вивчення характеристик морського хвилювання засобами радіолокації великих відстаней (С.Я. Брауде, І.Є. Островський та І.С. Тургенєв; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Вийшла колективна монографія «Радіоокеанографічні дослідження морського хвилювання» під редакцією С.Я. Брауде (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– М.О. Кільчевський (Інститут механіки АН УРСР) заклав основи аналітичної механіки оболонки, розробив загальний метод зведення тривимірних задач теорії пружності до двовимірних.

– Створено ефективні методи розв'язання обернених задач теорії розсіяння та спектрального аналізу (колектив вчених під керівництвом В.О. Марченка; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

ЕОМ «Промінь»

– Відкрито ізобар-аналогові стани і резонанси в ділянці середньоважких ядер (О.П. Ключарьов).

– Під керівництвом Л.Н. Ларікова в Інституті металофізики АН УРСР розпочато дослідження механізму й кінетики дифузійних процесів.

– Розвинуто дифузійну теорію проходження світла в середовищах (Л.Е. Паргаманик та ін.; Інститут монокристалів).

– В.Г. Бар'яхтар та ін. докладно вивчили процеси пружного й непружного розсіяння повільних нейтронів у феро- та антиферомагнетиках (ХФТІ АН УРСР).

– А.В. Скороход та ін. побудували загальну теорію марковських процесів, однорідних за другою компонентою. Має різноманітні застосування в теорії масового обслуговування.

– В.С. Корольок та ін. (Інститут математики АН УРСР) запропонували метод потенціалу для розв'язання граничних задач випадкових блукань, які описуються напівнеперервними однорідними процесами з незалежними приростами. Було побудовано аналітичні властивості потенціалу і резольвенти таких процесів на півосі, що дало можливість з їх допомогою розв'язати різні граничні задачі.

– Розроблено принципово новий безполум'яний атомно-адсорбційний метод визначення ртуті (метод холодної пари), що знайшов широке застосування в екологічних дослідженнях (М.С. Полуектов та ін.; Одеська лабораторія Інституту загальної і неорганічної хімії АН УРСР).

– Організовано Завод обчислювальних і керуючих машин в Києві та Приладобудівний завод у Сіверсько-донецьку, що започаткувало промислове виробництво в Україні засобів

обчислювальної та кібернетичної техніки.

– П.В. Копнін в Інституті філософії започаткував новий напрям – логіки наукового пізнання, логіки й філософії науки [48].

– Видано монографію В.М. Корецького «Декларації прав і обов'язків держав» [25].

1962–64 – В.М. Глушков зі співробітниками розробив передескізний проект єдиної державної мережі обчислювальних центрів [23].

– Д.В. Волков установив явище «змови» полюсів Редже, що полягає в існуванні своєрідного зв'язку між різними траєкторіями Редже в амплітудах розсіяння частинок зі спіном.

1962–68 – В.М. Калинович (Інститут математики АН УРСР) представив низку модифікацій запропонованої О.Ю. Ішлінським інерціальної системи, побудованої на основі гірогоризонткомпаса, розглянув вплив сухого тертя у підшипниках осей кожухів гіроскопів гірогоризонткомпаса на точність автономного визначення координат об'єкта [4].

1962–70 – Є.В. Інопін (ХФТІ) виконав значний цикл досліджень з феноменологічної дифракційної теорії розсіяння, в якій враховувалися різні властивості реальних атомних ядер.

– В Інституті напівпровідників АН УРСР під керівництвом С.В. Свечникова закладено фізико-технічні основи оптоелектроніки та розроблено низку нових оптоелектронних приладів.

1962–71 – О.В. Снітко зі співробітниками виконав значний цикл експериментальних і теоретичних робіт з вивчення природи поверхневих електронних центрів. Визначено основні характеристики поверхневих електро-

них станів, встановлено кількісну залежність різних поверхневих електронних явищ від фізико-хімічного стану поверхні, виявлено нові електронні явища на поверхні – нерівноважне запирання струму, охолодження гарячих електронів на поверхні напівпровідників, взаємодія поверхневих домішок тощо.

1962–73 – Розроблено високоефективні методи розв’язання крайових задач дифракції електромагнітних хвиль на періодичних і відкритих структурах різноманітних геометричних форм (В.П. Шестопапов, Л.М. Литвиненко, С.О. Масалов, О.О. Третьяков та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

1963

4 січня – Постановою Президії АН УРСР для «забезпечення розвитку і належного наукового рівня досліджень в галузі історії природознавства і техніки в Україні» в складі Інституту історії АН УРСР створено Сектор історії техніки і природознавства [].

11 квітня – ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову «Про заходи з поліпшення діяльності Академії наук СРСР і академій наук союзних республік». В ній зазначалося, що Академія наук СРСР ще не стала в повній мірі центром керівництва дослідженнями в галузі природничих і суспільних наук у СРСР, зверталася увага на недостатню координацію наукових досліджень АН СРСР і академіями наук союзних республік, особливо, коли останні намагалися проводити дослідження з усіх напрямів науки на шкоду концентрації зусиль на розробці найважливіших, що призводило до розпорошення наукових сил, матеріальних коштів, невиправданого паралелізму й дублювання досліджень. Зазначалося, що деякі інститути академій наук союзних республік не дають цінних для науки і народного господарства результатів, слабко пов’язані з виробництвом.

Постанова надавала Президії АН СРСР право загального науко-

вого керівництва дослідженнями в інститутах академій наук союзних республік, вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах відомчого профілю. АН СРСР одержала право контролю за тематикою і плануванням наукових досліджень, здійсненням міжнародних наукових зв’язків. При розгляді в АН СРСР цих питань президенти академій наук союзних республік могли брати участь з правом дорадчого голосу. За АН СРСР залишалося вирішальне слово і при визначенні вакансій при виборах академіків і членів-кореспондентів, зокрема в АН УРСР. Щоправда, відповідні відділення АН СРСР майже автоматично схвалювали те, що готувала Президія АН УРСР. Без санкції відділень АН СРСР не можна було проводити і виборів директорів інститутів АН УРСР.

– Постановою Ради Міністрів СРСР Раду по вивченню продуктивних сил виведено із системи АН УРСР та підпорядковано Держплану УРСР.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

Д.А. Дудку та А.Г. Потап’євському – за участь у розробці та впровадженні в промисловість нового процесу автоматичного та напівавтоматичного зварювання у вуглекислому газі;

В.Я. Дубовецькому – за участь у комплексному розв’язанні проблеми

буріння та експлуатації газових і газо-конденсатних родовищ;

Б.І. Медовару, Ю.В. Латашу, Б.І. Максимовичу та Ю.А. Шульте – за участь у розробці та впровадженні в промисловість принципово нового висококоefficientного способу підвищення якості спеціальних сталей і сплавів – електрошлакового переплаву.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги у створенні і виробництві нових типів ракетного озброєння **О.Г. Івченку** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Івченко Олександр Георгійович (1903–1968) – видатний учений-конструктор авіадвигунів, акад. АН УРСР (1964). З 1945 – головний конструктор дослідно-конструкторського бюро, з 1963 – Генеральний конструктор Запорізького машинобудівного бюро «Прогрес». Розробив серію поршневих, газотурбінних і турбогвинтових двигунів, зокрема Аі-20, Аі-20М, Аі-24, Аі-25.

28 квітня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги у створенні і виробництві нових типів ракетного озброєння **О.І. Лейпунський** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Лейпунський Олександр Ілліч (1903–1972) – видатний фізик-експериментатор, акад. АН УРСР (1934). В 1929–41 працював у Харківському фізико-технічному інституті (1933–38 – директор), 1941–52 – Інституті фізики АН УРСР (1944–49 – директор), з 1950 – зав. відділу, з 1959 – науковий керівник Фізико-енергетичного інституту в Обнінську (Росія, нині – Інститут його імені).

Наукові праці в галузі атомної, ядерної, нейтронної та реакторної фізики, ядерної енергетики. Спільно з ін. вперше в СРСР здійснив розщеплення ядра атома літію штучно прискореними протонами (1932). Показав можливість розширеного відтворення ядерного палива в ядерних реакторах на швидких нейтронах, очолював у СРСР роботи з створення таких реакторів. Розробив ядерні установки для ядерних підводних човнів та космічні ядерно-енергетичні установки.

14 травня – Постановою ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР при Інсти-

О.Г. Івченко

О.І. Лейпунський

туті кібернетики АН УРСР створено комплексне госпрозрахункове Спеціальне конструкторське бюро математичних машин і систем.

14–15 травня – Відбулася сесія Загальних зборів Академії наук СРСР. На них з доповіддю «Про заходи з поліпшення діяльності Академії наук СРСР та академій наук союзних республік» виступив її президент М.В. Келдиш, який наголосив на необхідності перегляду ролі АН СРСР та республіканських академій наук у загальному розвитку науки в країні.

«Академія наук СРСР та академії наук союзних республік повинні розробляти великі проблеми наук, що мають неабияке значення для розвитку багатьох галузей народного господарства, – сказав він. – До них відносяться розробка нових математичних методів і математичних машин, що відіграють тепер дуже важливу роль по суті в усіх галузях народного господарства і культури, розвиток таких напрямів, як фізика твердого тіла, ядерна фізика, загальні питання хімії, теорія будови Землі, наукові основи створення нових матеріалів, теоретичні дослідження в галузі економіки та низці інших важливих напрямів сучасної науки, без яких неможливий подальший прогрес... Ми повинні будувати роботу Академії наук СРСР і академій наук союзних республік так,

щоб наша наука могла цілеспрямовано і швидко розв'язувати важливі проблеми сучасності в галузі природничих і гуманітарних наук, що є базою всього науково-технічного прогресу... В багатьох союзних республіках пішли по шляху розвитку науки вшир..., вважаючи необхідним розвивати... всі або майже всі галузі науки. Але не можна вважати, щоб кожна академія наук була подібною до Академії наук СРСР...».

23 травня – ЦК КПУ і Рада Міністрів УРСР на виконання постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи з поліпшення діяльності Академії наук СРСР та академій союзних республік» прийняли постанову «Про заходи з поліпшення діяльності Академії наук УРСР», за якою вона підпорядковувалася АН СРСР. Управління наукою в масштабах СРСР стало таким самим, як і управління будь-якою іншою галуззю життя. Треба зазначити, що повноваження центру в керівництві українською наукою не змінилися. Республіка й раніше була цілком підпорядкована Москві, але по партійній лінії. Тепер будувалася ще одна владна вертикаль – по академічній лінії.

28 травня – Постановою ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР і Львівський науково-природознавчий музей АН УРСР передано Міністерству культури УРСР.

12–13 червня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена організаційній перебудові Академії. Прийнято її новий Статут, який враховував нову роль Академії у республіці та її підпорядкованість АН СРСР. Тепер АН УРСР повинна була подавати щорічні звіти про свою діяльність Раді Міністрів УРСР та Президії

АН СРСР. Відповідно до Статуту, в її структурі затверджено: Секція фізико-технічних і математичних наук; Секція хіміко-технологічних і біологічних наук; Секція суспільних наук (нині – Секції фізико-технічних і математичних наук; хімічних і біологічних наук; суспільних і гуманітарних наук). Дев'ять Відділів (з 1971 – Відділення): математики, механіки і кібернетики; фізики; наук про Землю і Космос; фізико-технічних проблем матеріалознавства, хімії та хімічної технології; біохімії, біофізики і фізіології; загальної біології, економіки, історії, філософії та права; літератури, мови та мистецтвознавства.

25 липня – Президія АН УРСР на базі Севастопольської, Карадазької та Одеської біологічних станцій створила у Севастополі Інститут біології південних морів ім. О.О. Ковалевського АН УРСР (директор – **В.А. Водяницький**).

Наукові напрями: вивчення біорізноманіття екосистем Світового океану; комплексні дослідження структури і функціонування морських екосистем та їх компонентів; вивчення антропогенного впливу на морські екосистеми з метою створення наукових основ моніторингу і прогнозування їхнього стану; створення наукових основ раціональної експлуатації та охорони живих ресурсів моря [19].

Будинок Інституту біології південних морів

17 серпня – Постановою Ради Міністрів УРСР затверджено нову редакцію Статуту АН УРСР.

28 грудня – Рада Міністрів УРСР прийняла постанову «Про реорганізацію наукових установ Академії наук УРСР», згідно з якою реорганізовано 10 академічних інститутів та в багатьох здійснено структурні зміни. Інститут гідрології і гідротехніки АН УРСР реорганізовано в Інститут гідромеханіки АН УРСР; Інститут машинознавства і автоматики АН УРСР – у Фізико-механічний інститут АН УРСР; Інститут теплоенергетики АН УРСР – в Інститут технічної теплофізики АН УРСР; Інститут електротехніки АН УРСР – в Інститут електродинаміки АН УРСР; Інститут металокераміки і спеціальних сплавів АН УРСР – в Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР; Інститут ливарного виробництва АН УРСР – в Інститут проблем лиття АН УРСР; Інститут хімії полімерів і мономерів АН УРСР – в Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР; Інститут використання газу в промисловості і комунальному господарстві АН УРСР – в Інститут газу АН УРСР; Інститут геології горючих копалин АН УРСР – в Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР; Інститут мікробіології АН УРСР – в Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР.

– Постановою Ради Міністрів УРСР Лабораторію гідравлічних машин АН УРСР реорганізовано у Харківський філіал Інституту механіки АН УРСР.

30 грудня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за успіхи в створенні промислового виробництва синтетичних алмазів Український науково-дослідний конструкторсько-технологічний інститут синтетичних надтвердих мате-

ріалів та інструменту Держплану УРСР (нині – Інститут надтвердих матеріалів НАН України) нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора.

лютий – В Києві Інститутом мовознавства АН УРСР і Київським університетом проведено наукову конференцію з питань культури української мови, в якій взяло участь понад 800 науковців і гостей. Доповідачі вказували на принижений стан української мови в Україні, вимагали зняття існуючих для неї обмежень в державному і суспільно-політичному житті, засудили теорію двомовності української нації.

1963 – Зі складу АН УРСР міністерствам, галузевим комітетам та іншим відомствам передано низку академічних інститутів та установ: Інститут гірничої справи, Інститут чорної металургії, Інститут радіотехнічних проблем, Інститут мінеральних ресурсів, Інститут фізіології та біохімії сільськогосподарських тварин, філіали Інституту гірничої справи в Кривому Розі та Інституту теплоенергетики в Донецьку, Львівську бібліотеку, Український державний музей етнографії і художнього промислу, Канівський державний музей Т.Шевченка, Літературно-меморіальний музей Т.Шевченка в с. Шевченкове Черкаської області, Державний музей Т.Шевченка, Науково-природознавчий музей у Львові, а також 56 відділів і структурних підрозділів інших наукових установ АН УРСР.

– П.Г. Борзяк, О.Г. Сарбей і Р.Д. Федорович відкрили явище холодної електронної емісії при проходженні струму через острівкові металічні шари.

– Розроблено метод дослідження структури екситонних зон, заснований на ефекті Рашби (В.Л. Броуде, Е.Ф. Шека, Е.Й. Рашба).

- Відкрито явище переорієнтації мартенситних кристалів у процесі перетворення та при прикладанні зовнішніх напруг (В.А.Лободюк, Л.Г. Хандрос, Інститут металофізики АН УРСР).
- О.П. Клименко (Інститут газу АН УРСР) розробив однопоточний каскадний цикл зрідження природного газу.
- Учені Інституту кібернетики АН УРСР під керівництвом В.М. Глушкова висунули концепцію створення мереж ЕОМ, ієрархічних автоматизованих систем керування народним господарством, загальнодержавної автоматизованої системи. З 1964 почалися роботи з створення автоматизованих систем керування підприємствами [50].
- Розвинено теорію крихкого руйнування металів з ОЦК ґраткою й методи підвищення їх пластичності, запропоновано технологію одержання пластичних смуг і дроту з малолегованого хрому та одержано пластичні сплави на його основі (В.Н. Гріднєв, В.І. Трефілов).
- Б.Є. Патон і Ю.В. Латаш розробили обладнання і технологію плазмового переплаву металів.
- В.Л. Рвачов в Інституті проблем машинобудування АН УРСР побудував теорію R-функцій
- Б.Є. Патон, Б.І. Медовар і І.В. Кирдо відкрили явище спонтанного очищення металевих поверхонь від оксидної плівки та іржі під час високотемпературного нагрівання металу без доступу повітря.
- Е.А. Канер передбачив електромагнітні сплески в провідному середовищі (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР) [1–3, 11].
- Видано колективну монографію «Удосконалення господарського розрахунку та економічне стимулювання виробництва на промислових підприємствах» (Інститут економіки АН УРСР).
- Видано монографію М.Ф. Гулого «Біосинтез білка».
- Висвітлено проблеми біосинтезу білків, роль протеолітичних ферментів у синтезі білковоподібних речовин – пластеїнів, розглянуто питання про ферментативний синтез білків під високою напругою і транспептидазні функції протеаз. Описано ферментативні системи процесу активації амінокислот, поліпептидів і аміаку, а також структура і роль в цьому процесі розчинної РНК [56].
- Видано монографію М.П. Семененка «Метаморфізм рухомих зон». Висвітлено основні процеси метаморфізму й закономірності утворення метаморфічних порід, теорії метаморфізму рухомих зон земної кори [57].
- Видано монографію П.І. Гнипа «Розвиток газифікації України».
- Наведено історію розвитку газової техніки на території України у зв'язку із загальним розвитком цієї галузі в СРСР і за кордоном. Особливу увагу приділено історії техніки добування і використання природних, нафтопопутних і зріджених горючих газів, газифікації промисловості й побуту, а також виробництву штучних горючих газів [58].
- Видано монографію М.К. Михайловського «Міжнародний арбітраж». Висвітлюється історія зародження і розвитку арбітражу, його роль у врегулюванні міжнародних юридичних питань [59].
- Вийшов у світ довідник Г.В. Самсонова «Тугоплавкі сполуки».
- Систематизовано відомості щодо кристалохімічних, термічних, термодинамічних, електричних, магнітних, оптичних, механічних, хімічних, вогнетривких властивостей тугоплавких сполук – боридів, карбідів, нітридів, силіцидів, фосфідів, сульфідів, алюмінідів, берилідів. Дано класифікацію тугоплавких сполук, відомості про їх використання в техніці високих температур, металургії, машинобудуванні, хімічній промисловості та ін.
- Вийшла монографія С.О. Добролеж, С.М. Зубкової, В.А. Кравця, В.З. Смушкевича, К.Б. Толпиго, І.М. Францевича «Карбід кремнію». Дано огляд робіт з фізико-хімічних властивостей, технології виготовлення та технічного застосу-

вання полі- та монокристалічного карбїду кремнію. Особливу увагу приділено його використанню як напівпровідникового матеріалу в приладах, що працюють при температурі 500–600 °С.

– В Інституті мікробіології і вірусології АН УРСР створено відділ генетики мікроорганізмів (завідувач – **Б.П. Маше-люх**).

Основні наукові напрями: розробка фундаментальних і прикладних проблем генетики стрептоміцетів, генетичної рекомбінації при трансформації, кон'югації і злитті протопластів; картування хромосоми; генетичного контролю біосинтезу первинних і вторинних метаболітів; позахромосомної спадковості, репарації і рестрикції ДНК [42].

– Оpubліковано книгу Я.С. Модилевського «Цитоембріологія вищих рослин».

Висвітлено основні питання ембріології в зв'язку з дослідженнями в галузі цитології, цитофізіології та біохімії вищих рослин. Розглянуто відповідні тлумачення окремих цитоембріологічних процесів, що стосуються точок росту, гаметофітів, опилення-запліднення, апоміксису, розвитку зародка та ендосперму, поліембріонії.

– М.М. Боголюбов запровадив фундаментальне поняття квазісередніх, що дало йому можливість побудувати нову теорію фазових переходів [60].

– В.П. Гаврилюк і А.Г. Наумовець виявили дрейф адсорбованих частинок у неоднорідному електричному полі. На основі вивчення взаємодій атомів в адсорбованих плівках розроблено фізичні принципи добору матеріалів для емісійно-активних систем. В результаті у досліджень електронно-адсорбованих явищ на поверхні металів Інститут фізики АН УРСР посів провідне місце в країні.

– Відкрито явище локалізації термалі-

зованих позитронів у дефектах кристалічної ґратки (І.Я. Дехтяр, Інститут металофізики АН УРСР).

– Введено в дію комплекс важких захисних блоків для роботи з високорадіоактивними зразками. Це дало можливість в майбутньому виконати регламентні роботи з визначення впливу радіаційних навантажень на фізичні властивості конструкційних матеріалів діючих ядерних реакторів за замовленнями АЕС УРСР та добору перспективних матеріалів для ядерного реакторобудування (Інститут фізики АН УРСР).

– І.М. Ліфшиць розробив базову модель для структури енергетичного спектра домішкових зон, ефективний метод знаходження густини станів і модель структурного хаосу (модель Ліфшиця).

– Розпочато вивчення будови земної кори методом глибинного сейсмічного зондування (Інститут геофізики АН УРСР).

– Встановлено, що при дії світла на розчини комплексів перехідних металів в органічних середовищах можуть утворюватися вільні радикали з молекул розчинника. Результатами систематичних досліджень фотохімічних перетворень координаційних сполук і комплексів з переносом заряду закладено основи процесів ініціювання фотохімічних органічних реакцій (Б.Я. Даїн та ін.; Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– Здано в експлуатацію першу автоматичну систему керування бесеме-рівського виробництва сталі на Держинському металургійному заводі (керівник – **Б.М. Малиновський**).

– В Києві відбулася Міжнародна конференція з автоматичного програмування.

1963–64 – Розроблено способи одержання високоякісних збагачених квар-

цових пісків з відходів гірничозбагачувальних комбінатів (О.М. Цибрик та ін.; Інститут проблем лиття АН УРСР).
1963–65 – О.Г. Ситенко і В.Ф. Харченко розв'язали задачу про зв'язаний стан трьох нуклонів та розсіяння нуклона на дейтроні.

– Висунуто ідеї інтерпретації мов високого рівня (Інститут кібернетики АН УРСР) [49].

1963–66 – Вченими Фізико-механічного інституту АН УРСР створено засоби вихорострумове контролю товщини стінки та виявлення дефектів типу неелектропровідних (металургійних) включень у великогаба-

ритних панелях, використовуваних у конструкціях космічних апаратів. За результатами хімфрезерування розроблено багатоканальну автоматизовану систему АІСТ, низку вихорострумових товщиномірів МІКРОН, спеціалізованих дефектоскопів і перетворювачів, що забезпечило виявлення дефектів на всій товщині панелі.

1963–70 – М.М. Боголюбов, Ю.О. Митропольський та А.М. Самойленко розвинули метод послідовних замінів з прискореною збіжністю, який згодом застосовано до побудови загального розв'язку нелінійних систем в околі квазіперіодичних розв'язків.

1964

15 січня – Президія АН УРСР на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 28 грудня 1963 реорганізувала Інститут електротехніки АН УРСР в Інститут електродинаміки АН УРСР (директор – **О.М. Мілях**).

Основні напрями: дослідження і розробка методів аналізу і засобів обчислювальної техніки та режимної автоматики для оптимізації роботи складних енергосистем; дослідження і розробка електромагнітних і напівпровідникових приладів перетворення параметрів електромагнітної енергії з підвищеними показниками; комплексні дослідження для створення потужного електротехнічного обладнання; інформаційно-вимірювальні системи та метрологічне забезпечення в енергетиці; комплексні енергетичні системи з відновлюваними джерелами енергії.

– Президія АН УРСР на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 28 грудня 1963 реорганізувала Інститут теплоенергетики в Інститут технічної теплофізики АН УРСР (директор – **І.Т. Швець**).

Основні напрями: теплофізичні дослідження процесів у теплоенергетичному устаткуванні при використанні традиційних і відновлюваних джерел енергії та розробка методів підвищення його ефективності, надійності та екологічної безпеки; розвиток

теорії теплообміну та її застосування для підвищення ефективності процесів передачі та використання теплоти в машинах і апаратах нової техніки; розвиток теорії переносу теплоти та речовини для підвищення ефективності діючих та розробки принципово нових енергоощадних і ресурсозберігаючих теплотехнологій; розвиток теорії вимірювання теплових величин та її застосування при розробці нових теплофізичних приладів і систем для підвищення метрологічного забезпечення експлуатації енергетичного та іншого теплотехнічного обладнання.

– Президія АН УРСР на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 28 грудня 1963 реорганізувала Лабораторію гідравлічних машин АН УРСР у Харківський філіал Інституту механіки АН УРСР.

– Постановою Президії АН УРСР Інститут гідрології і гідротехніки АН УРСР реорганізовано в Інститут гідромеханіки АН УРСР (директор – **М. М. Дідковський**).

Основні напрями: гідромеханіка рухомих об'єктів і турбулентних течій; гідромеханіка водних струменів; акустика, гідравліка та гідротехніка.

24 березня – Постановою Ради Міністрів СРСР на базі експерименталь-

М.В. Келдиш і Б.Є. Патон (перший ряд у центрі) зі співробітниками Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР. 12 травня.

но-виробничих майстерень Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР створено Дослідно-конструкторське бюро Інституту.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

В.М. Глушкову – за цикл праць з теорії цифрових автоматів (1960–1962);

Є.П. Кирилюку та **Є.С. Шаблювському** – за цикл теоретичних досліджень літературної, історичної та філософської спадщини Т.Г. Шевченка;

О.Т. Гончару – за роман «Тронка» (1963);

О.С. Коломійченку – за участь у вдосконаленні та широкому впровадженні в лікувальну практику операцій з відновлення слуху у хворих отосклерозом;

В.Ф. Уткіну та **І.І. Іванову** – за розробки в галузі ракетно-космічної техніки.

11–21 травня – В Україні перебувала делегація Академії наук СРСР на чолі з її президентом М.В. Келдишем. До складу делегації входили відомі радянські вчені – академіки

А.М. Федосєєв, Б.П. Константинов, Б.М. Петров, Г.І. Петров, О.П. Виноградов, М.М. Жаворонков, А.М. Белозерський, члени-кореспонденти АН СРСР С.В. Вонсовський, М.М. Емануель, М.П. Федоренко, К.А. Андріанов. Першим з українських міст на шляху делегації був Харків, де вчені докладно ознайомилися з роботою Фізико-технічного інституту, Фізико-технічного інституту низьких температур, Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР, відвідали Харківський політехнічний інститут.

15 травня – Делегація вчених АН СРСР прибула до Києва. Делегати протягом кількох днів знайомилися з роботою розміщених тут академічних інститутів, зокрема М.В. Келдиш відвідав інститути фізики, напівпровідників, електрозварювання, кібернетики, проблем матеріалознавства, гідромеханіки, механіки, електродинаміки, фізичної хімії, Центральний науково-природознавчий музей.

М.В. Келдиш і Б. Є. Патон зі співробітниками Інституту фізики АН УРСР. 15 травня

21 травня – Відбулося розширене засідання Президії Академії наук УРСР, на якому члени делегації АН СРСР поділилися враженнями про діяльність інститутів АН УРСР, висловили критичні зауваження та пропозиції про подальший розвиток наукових досліджень в академічних установах, зміцнення зв'язків науки з виробництвом і посилення координації наукових робіт Академії, вишів республіки і галузевих інститутів. Про результати візиту делегації АН СРСР в Україну М.В. Келдиш, зокрема, сказав:

«Кожний інститут Академії наук УРСР у тій чи іншій галузі знання має бути провідним центром у країні. Було багато суперечок про те, де повинна розроблятися наука. Висловлювались думки, що її треба розробляти в держкомітетах, а не в академіях. Але це неправильно. В академіях повинні розроблятися проблеми, які впливають на розвиток країни в цілому. Треба створити інститути цілеспрямовані, досить сильні і мати в Академії такі, які визначали б загальний рівень науки країни і від яких залежав розвиток багатьох інших галузей. Найголовніше і позитивне в наших враженнях є те, що в Академії наук УРСР створено низку таких інститутів, які є великими центрами і у відповідних га-

лузях впливають на все наукове і практичне життя в країні. Треба і надалі йти цим шляхом і нам, і на Україні, і в союзних республіках. Інститутами всесоюзного значення є інститути електрозварювання, проблем матеріалознавства, кібернетики, фізико-технічний інститут низьких температур» [19].

24–26 травня – В Публічній бібліотеці АН УРСР сталася пожежа. Найбільше постраждав відділ «Україніка», згоріло тисячі томів. Частина вдалося відновити за рахунок обмінно-резервного фонду. Однак близько 50 тис. томів (архівні українські документи, кілька рукописних середньовічних книжок, перші примірники українських часо-

М.В. Келдиш в Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР

М.В. Келдиш в Інституті напівпровідників АН УРСР. 16 травня

писів, багато раритетів українською мовою) втрачено безповоротно.

10 червня – Відбулися вибори в АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

- О.І. Ахієзер** (теоретична фізика);
- В.Д. Васильєв** (ентомологія);
- О.С. Давидов** (теоретична фізика);
- О.Г. Івченко** (двигунобудування);
- В.О. Кононенко** (механіка, теорія коливань)
- О.С. Парасюк** (математична фізика);
- Г.С. Писаренко** (механіка, міцність у машинобудуванні);
- А.Ф. Прихотько** (фізика твердого тіла);
- В.І. Толубинський** (технічна теплофізика, теплоенергетика);
- О.Я. Усиков** (радіофізика і електроніка);
- К.Б. Яцимирський** (неорганічна хімія).

Обрані членами-кореспондентами:

- О.К. Антонов** (літакобудування);
- В.І. Атрощенко** (неорганічна хімія);
- А.Є. Бабинєць** (гідрогеологія);
- Ю.М. Березанський** (математика);
- О.О. Богомолець** (патофізіологія);
- В.С. Будник** (механіка);
- П.О. Дмитренко** (агрохімія);
- Г.Н. Доленко** (геологія горючих копалин);
- В.Н. Єременко** (хімія металокерамічних матеріалів);
- А.Г. Колесников** (фізика моря);
- П.Г. Костюк** (фізіологія);
- О.І. Кухтенко** (автоматика);

- В.К. Лебедев** (електротермія);
- О.М. Мілях** (фізика);
- Б.О. Мовчан** (фізико-хімія металів);
- Я.Б. Файнберг** (фізика);
- П.Ф. Фільчаков** (математика);
- А.Т. Чеканюк** (історія КПРС).

12 червня – Постановою Ради Міністрів УРСР (17 липня 1964 Президії АН УРСР) засновано премію імені М.М. Крилова за видатні наукові роботи в галузі нелінійної механіки та прикладної математики.

Крилов Микола Митрофанович (1879–1955) – видатний український математик, академік ВУАН (1922) та АН СРСР (1929), заслужений діяч науки України (1939). У 1922–43 – керівник Кафедри математичної фізики АН УРСР. Наукові праці присвячено математичній фізиці, варіаційному численню, операційному численню. Розробив низку нових методів розв'язання задач математичної фізики. Спільно з М.М. Боголюбовим побудував асимптотичну теорію нелінійних коливань (нелінійну механіку).

М.М. Крилов

– Постановою Ради Міністрів УРСР (17 липня 1964 Президії АН УРСР) засновано премію імені Є.О. Патона за видатні наукові роботи в галузі створення нових металевих матеріалів і методів їх обробки.

– Постановою Ради Міністрів УРСР (17 липня 1964 Президії АН УРСР) засновано премію імені В.Я. Юр'єва за видатні наукові роботи в галузі генетики і створення нових методів акліматизації, більш високоврожайних сортів сільськогосподарських культур.

14 жовтня – Внаслідок фактично державного перевороту М.С. Хрущова усунуто з усіх зайнятих посад. Замість нього вже наступного дня Президія Верховної Ради СРСР призначила головою Ради Міністрів СРСР О.М. Ко-

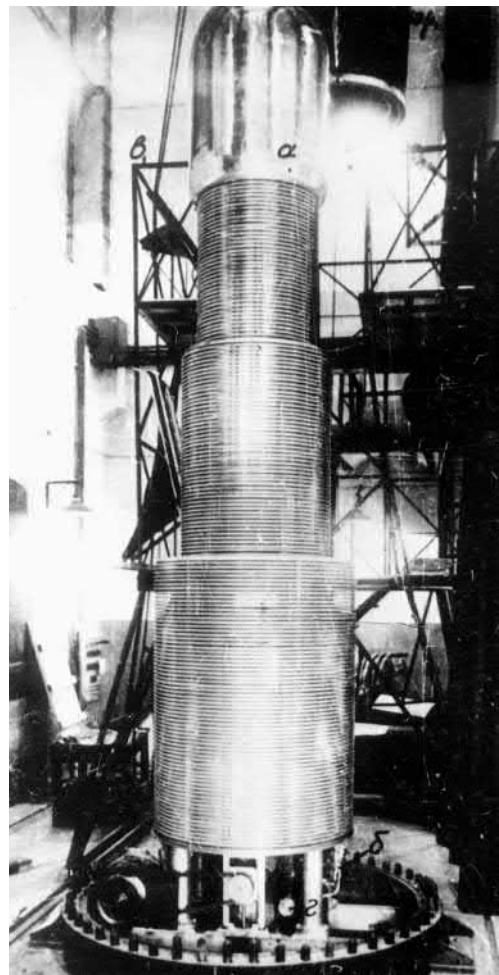
сигіна, тоді ж, на жовтневому 1964 пленумі ЦК КПРС, першим секретарем ЦК КПРС обрано Л.І. Брежнєва. Посаду голови Верховної Ради СРСР замість звільненого А.І. Мікояна обійняв М. В. Підгорний. В результаті на кінець 1965 у Москві склався тріумвірат у складі Л.І. Брежнєва, О.М. Косигіна та М.В. Підгорного, який визначав політичний курс СРСР впродовж низки наступних років. В економічному, соціальному і культурному житті радянського суспільства склався стан, який характеризувався наростанням кризових явищ, він дістав назву періоду «застою» (1966–1984). Проте для Академії наук це був етап її активного розвитку, позначеного фундаментальними науковими відкриттями і технічними винаходами, зростанням її наукового потенціалу та матеріально-технічної бази, появою нової генерації вчених у галузі фундаментальних і соціогуманітарних наук.

1964 – Розпочалося спорудження радіотелескопа УТР-2 Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР, тривало шість років. На порівняно невеликих радіотелескопах перших трьох поколінь відпрацьовувалися оптимальні принципи побудови ширококугових електрично керованих систем. Так, ІД-1 (інтерферометр декаметровий, 1961), ІД-2 (1962) і УТР-1 (український Т-подібний радіотелескоп, 1964) дали необхідні вихідні дані для розробки технічної документації і налагодження роботи велетенського радіотелескопа УТР-2.

– Введено в дію електростатичний генератор ЕСГ-5 (ХФТІ). Того ж року на ньому вперше в СРСР за допомогою ЕОМ «Дніпро» автоматизовано ядерний експеримент. Висока стабільність пучка заряджених частинок та автоматизація досліджень умож-

ливили проведення широких досліджень резонансних ядерних реакцій (А.К. Вальтер, О.Я. Таранов та ін.).

– Вивчено колективну взаємодію іонного пучка з плазмою й підтверджено основи теорії двопучкової іонної нестійкості, досліджено взаємодію електронних пучків із плазмою, зокрема показано існування просторово зростаючих хвиль і дано пояснення явища аномального розсіяння електронів, виявлено збудження коливань плазми пучком електронів, що проходять крізь неї (М.Д. Габович, Л.Л. Пасічник).

Електростатичний генератор ЕСГ-5

– Фізико-механічний інститут АН УРСР став головним у СРСР з проблеми «Фізико-хімічна механіка матеріалів».

– Започатковано дослідження з хімії й фізико-хімії поліуретанів (Ю.С. Ліпатов, Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР).

– Б.Є. Патон, Д.А. Дудко, В.С. Гвоздецький, С.П. Лакіза і О.М. Корнієнко в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробили плазмове і мікроплазмове зварювання на змінному струмі різнополярними імпульсами [64].

– В.М. Кошляков (Інститут математики АН УРСР) перший звернув увагу на зручність застосування до розв'язання рівнянь основної задачі інерціальної навігації параметрів Родріга–Гамільтона. У його працях значного розвитку набула теорія гіроскопів і навігаційних гіроскопічних систем [5].

– О.М. Шарковський (Інститут математики АН УРСР) довів у теорії динамічних систем теорему, що встановлює на множині натуральних чисел спеціальний порядок, який відповідає за послідовність переходу в системах від регулярної поведінки до хаотичної при зміні їх параметрів або початкових станів (теорема Шарковського). Започаткувала комбінаторну динаміку.

– Введено в експлуатацію першу інтегровану систему проектування і виготовлення суднокорпусних деталей «Авангард», в якій вперше застосовано промислові роботи (В.І. Скуріхін, Інститут кібернетики АН УРСР).

– Здійснено комплекс техніко-економічних розрахунків з оптимального керування будівництвом Бурштинської ГРЕС і моста метро через Дніпро, потокового будівництва теплових електростанцій (В.С. Михалевич, Н.З. Шор, Г.П. Донець; Інститут кібернетики АН УРСР).

– Побудовано малу систему автоматизації проектування вузлів і блоків цифрової обчислювальної техніки, яка стала прототипом для багатьох систем автоматизації проектування електронної автоматичної апаратури (В.М. Глушков та ін.).

– В.М. Глушков довів теорему про можливість переводу довільної програми в структуровану форму, яка стала основою для створення алгебри алгоритмів і алгебраїчного підходу в методології програмування.

– Видано «Словник мови Шевченка» в двох томах (Інститут літератури АН УРСР).

– Вийшла книга І.І. Шмальгаузен «Регуляція формоутворення в індивідуальному розвитку», в якій розглянуто проблему органічних регуляцій у світлі загальної теорії регулюючих пристроїв.

– Видано монографію Г.Г. Полікарпова «Радіоекологія морських організмів» [1].

Перший систематизований виклад проблеми взаємодії морських організмів з радіоактивним середовищем. Наведено повне зведення за коефіцієнтами накопичення морськими рослинами і тваринами радіоактивних ізотопів восьми груп періодичної системи хімічних елементів, а також матеріали з радіорезистентності гідробіонтів.

– Створено першу систему автоматизації проектування вузлів і блоків цифрової обчислювальної техніки (В.М. Глушков, Ю.В. Капітонова, О.А. Летичевський).

– Вийшла монографія В.М. Глушкова «Вступ до кібернетики» [23].

В книзі узагальнено теорії електронних цифрових машин, дискретних автоматів і систем, здатних до самоорганізації; матеріали з автоматизації розумових процесів, теорії розпізнавання образів. Викладено основи теорій булевих функцій, алгоритмів, основні питання теорії автоматів, принципи побудови електронних цифрових машин та універсальних алгоритмічних мов.

– С.М. Черніков висунув ідею нескінченних підгруп, на основі якої виділив і докладно описав багато конкретних видів нескінченних груп, що визначаються властивостями нескінченних власних підгруп.

– На основі $SU(3)$ -симетрії О.І. Ахієзер і М.П. Рекало сформулювали правило еквідистантності для різних електромагнітних характеристик адронів.

– В.Г. Бар'яхтар та ін. розробили теорію магнітоакустичного резонансу в антиферомагнетиках різних типів у зовнішньому магнітному полі.

– В ХФТІ став до ладу лінійний прискорювач електронів на 300 МеВ (А.К. Вальтер, І.О. Гришаєв та ін.).

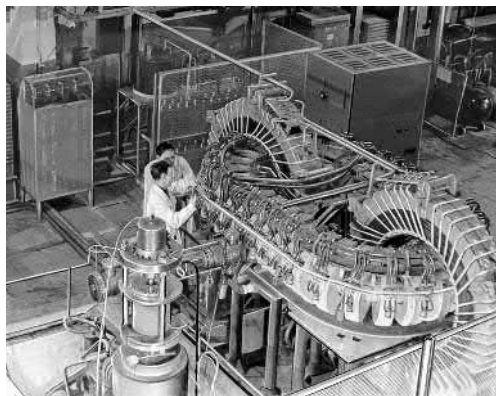
– Виявлено принципово новий тип осциляційних явищ у металах – осциляції хімічного потенціалу (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Відкрито генерацію електромагнітного випромінювання в нестационарному ефекті Джозефсона (І.М. Дмитренко, І.К. Янсон, В.І. Свистунов; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Став до ладу Т-подібний радіотелескоп УТР-1 (С.Я. Брауде, А.В. Мень та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Відкрито явище аномального проникнення височастотного електромагнітного поля у середовище на відстань, яка значно перевищує товщину скін-шару (ефект Гантмахера–Канера) (М.Я. Азбель, Харківський фізико-технічний інститут, В.Ф. Гантмахер, Інститут фізичних проблем АН СРСР, Е.А. Канер (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Експериментально виявлено акустичний парамагнітний резонанс у кристалі рубіна при температурі рідко-

Стеларатор «Сиріус»

го гелію з використанням поздовжньої гіперзвукової хвилі (Є.М. Ганапольський, А.М. Чернец; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

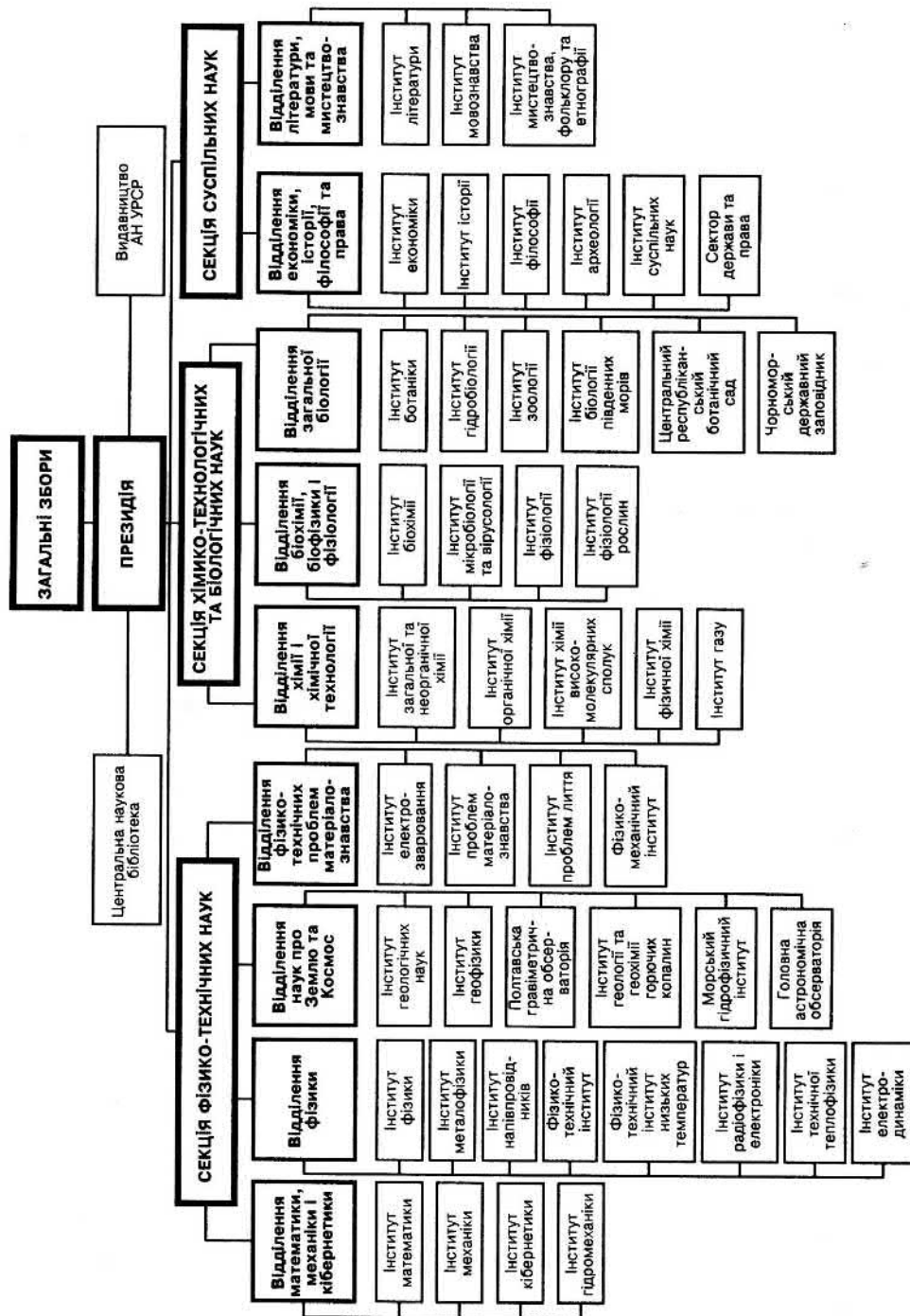
– Став до ладу стеларатор «Сиріус» (В.Т. Толок та ін.; ХФТІ).

– Вийшла фундаментальна стаття І.М. Ліфшиця «Про структуру енергетичного спектра й квантових станів неупорядкованих конденсованих систем», у якій поряд з формулюванням програми аналізу спектра елементарних збуджень у неупорядкованих системах введено поняття справжніх меж спектра та оптимальних флуктуацій, побудовано флуктуаційну картину спектра, дано вираз для густини станів у флуктуаційній області (сингулярність Ліфшиця) [19].

– Запропоновано та експериментально обґрунтовано використання локального вибуху як методу зміцнення обробки з'єднань великогабаритних конструкцій (В.І. Труфяков).

– Вивчено можливість підвищення запасу пластичності, попередження крихкого руйнування високоміцного дроту й зниження його холодноламкості, розроблено нові методи одержання дроту з рівнем міцності 350–370 кг/мм² (В.Н. Гріднев, Ю.Я. Мешков).

Структура Академії наук у 1964 р.

– Створено і впроваджено у виробництво технологію повітряно-плазмового різання металів (Інститут електрозварювання АН УРСР).

– Створено пластичні високоміцні сплави на основі тугоплавких металів (В.І. Трефілов із співробітниками; Інститут металофізики АН УРСР).

– Створено новий сцинтиляційний матеріал CsI(Na), на основі якого розроблено широкий асортимент високоефективних сцинтиляційних детекторів (Інститут монокристалів).

– Розроблено принципово нову технологію одержання методом гарячого пресування з порошку на повітрі прозорої у середньому інфрачервоному діапазоні кераміки з фториду магнію (Я.Є. Гегулін, Л.Я. Лівшиць, І.В. Смушков та ін.; Інститут монокристалів). На базі цієї технології організовано промислове виробництво кераміки для великогабаритних пристроїв інфрачервоної техніки.

– Вийшла друком монографія В.О. Кононенка «Коливання систем з обмеженим збудженням» [61].

– Розроблено основи теорії та технічні засоби перетворення, розподілу та споживання електричної енергії на основі систем стабілізованого струму,

визначено принципи побудови таких систем (О.М. Мілях та ін.).

– Започатковано новий науковий напрям – хімію сульфолену (В.С. Гутиря).

– Видано працю «Розвиток нафтової і газової промисловості та ефективність капітальних вкладень» [62].

– Вийшов «Українсько-російський словник».

– Видано працю К.Г. Гуслистого «До питання про етногенез і початковий етап етнічного розвитку української народності» [63].

1964–65 – Створено лазери, перестроювані за частотою (В.Л. Броуде, М.С. Бродин, М.Т. Шпак, М.С. Соскін).

1964–66 – На установці «Грім-3» у сильнострумових прямих розрядах вперше виявлено й досліджено турбулентне нагрівання плазми (В.Т. Толлок, В.А. Супруненко, Є.А. Сухомлин, Н.І. Рева). В 1965 турбулентне нагрівання плазми здійснено також на стелараторі «Сиріус» (В.Т. Толлок)

– М.Г. Крейном створено теорію цілих операторів з нескінченними дефектними числами.

1964–66 – В.С. Ткалич і М.В. Салтанов одержали розв'язки нестационарних задач магнітної гідродинаміки.

1965

4 січня – На Виставці досягнень народного господарства УРСР відкрито павільйон «Наука» АН УРСР (нині – Експоцентр «Наука» НАН України).

20 березня – Постановою Президії АН УРСР створено Сектор нафтохімії при Інституті хімії високомолекулярних сполук АН УРСР (керівник – **В.С. Гутиря**).

16 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, з нагоди 200-річчя від дня смерті М.В. Ломоносова.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію **Ю.О. Митропольському** за цикл праць з теорії нелінійних диференціальних рівнянь і теорії нелінійних коливань.

21 травня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР від 8 серпня створено Донецький фізико-технічний інститут АН УРСР (директор – **О.О. Галкін**).

Основні напрями діяльності: фундаментальні і прикладні дослідження, конструк-

торські розробки в галузі фізики твердого тіла, фізики магнітних явищ, фізика міцності й пластичності.

24–30 травня - В Києві відбувся ІХ Менделєєвський з'їзд із загальної та прикладної хімії, організований АН СРСР, АН УРСР, Всесоюзним хімічним товариством, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти СРСР та Державним комітетом хімічної промисловості при Держплані СРСР.

28 серпня – Головній редакції УРЕ постановою Ради Міністрів УРСР доручено наукову підготовку і випуск «Історії українського мистецтва» в 6 томах.

4 вересня – Під час прем'єрного показу фільму «Тіні забутих предків» у київському кінотеатрі «Україна» аспіранти Інституту літератури АН УРСР І.М. Дзюба та В.С. Стус, а слідом за ними Ю.В. Бадзьо і В.М. Чорновіл заявили, що в республіці почалися таємні політичні арешти. В залі зчинилося заворушення, терміново припинене прибулими працівниками КДБ. Свавілья властей викликало протест з боку відомих у республіці людей. Із запитом про долю заарештованих до ЦК Компартії України звернувся відомий авіаконструктор чл.-кор. АН УРСР О.К. Антонов.

11–15 жовтня - В Києві відбулася ІІ Конференція з фізико-хімічних і теплофізичних процесів кристалізації сталевих злитків. В конференції взяло участь 22 науково-дослідні інститути, 11 вишів, 26 металургійних та 8 машинобудівних заводів країни.

11–13 жовтня - В Києві відбувся Всесоюзний симпозіум зі спектроскопічних методів дослідження структури полімерів, організований Комісією з оптики і спектроскопії АН УРСР та Інститутом хімії високомолекулярних сполук АН УРСР.

23 жовтня – Указом Президії Верховної

Ради СРСР за видатні заслуги в розвитку силікатної і хімічної промисловості, підготовці інженерних і наукових кадрів і в зв'язку з 80-річчям з дня народження акад. АН УРСР П.П. Будникову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

1965 (кінець) – І.М. Дзюба надіслав до ЦК Компартії України листа з протестом проти арештів серед інтелігенції в Україні. До листа було додано статтю під назвою «Інтернаціоналізм чи русифікація?», яка відіграла значну роль у формуванні ідейної основи українського національно-визвольного руху доби «застою». У статті всебічно висвітлювалася дискримінація українського народу в економічній, політичній, культурній і мовній сферах. Вона почала швидко поширюватися у самвидаві.

1965 – Під керівництвом В.М. Бакула одержано кубічну модифікацію нітриду бору – кубаніт.

– Є.В. Інопін (ХФТІ) обчислив оптичний потенціал для збуджених станів атомних ядер.

– А.Є. Асніс і І.М. Савич в Інституті електрозварювання АН УРСР вперше розробили обладнання, порошковий дріт і технологію механізованого зварювання мокрим способом під водою.

– Створено першу в країні систему збору та оперативної обробки результатів океанографічних спостережень для науково-дослідного судна «Михайло Ломоносов» (В.І. Скуріхін).

– І.М. Коваленко (Інститут кібернетики АН УРСР) побудував теорію кусково-лінійних агрегатів для синтезу і вивчення складних систем.

– Видано монографію А.П. Філіппова «Коливання механічних систем».

Розглянуто питання коливань механічних

систем, наведено методи їх розрахунку з широким використанням ЕОМ. Докладно розглянуто перехідні процеси в механічних системах, дію рухомого навантаження на балки скінченної довжини та нескінченно довгі. Досліджено непружкий удар по балках і плитах, а також пружкий удар в місці контакту [66].

– Передано у виробництво електронну обчислювальну машину «МІР-1» (колектив учених на чолі з В.М. Глушковым і А.О. Стогнієм).

– Побудовано алгебру алгоритмів, в рамках якої сформовано новий рівень модельного представлення ЕОМ у вигляді дискретного перетворювача (композиції операційного і керуючого автоматів), що згодом дозволило розробити методи спільного проектування апаратного і програмного забезпечення ЕОМ (В.М. Глушков).

– Вийшов перший номер журналу «Кібернетика».

– О.М. Гузь (Інститут механіки АН УРСР) заклав основи загальної тривимірної теорії стійкості деформованих тіл.

– М.С. Бродиним зі співробітниками вперше створено лазери на ряді змішаних напівпровідників, що дозволило забезпечити частотну перебудову генерації у видимій і ближній ультрафіолетовій ділянках спектра. Показано, що основним каналом їх лазерної генерації є екситонні переходи [6].

ЕОМ «МІР-1»

– Б.В. Струминський висунув ідею нового квантового числа кварків, названого в подальшому кольором. Того ж року він, М.М. Боголюбов і А.Н. Тавхелідзе розвинули цю ідею, поклавши її в основу побудованої схеми сильних взаємодій, заснованої на трьох триплетах кварків з цілими зарядами [].

– С.М. Гершензон описав явище вірусної трансдукції у тутового шовкопряда.

– Відкрито електронно-топологічний фазовий перехід $2^{1/2}$ -го роду (Б.Г. Лазарев із співробітниками), передбачений 1960 І.М. Ліфшицем.

– Я.Б. Файнберг і В.Д. Шапіро виконали перші дослідження з нелінійної теорії взаємодії релятивістських пучків електронів із плазмою й показали високу ефективність такої взаємодії.

– У марганцевих сталях виявлено мартенситну фазу $\mathcal{E}$ -нового типу, що має багат шарову політипну структуру (Л.І. Лисак, Б.І. Ніколін). Відкриття нових мартенситних фаз у сталі дозволило запропонувати оригінальний механізм мартенситних перетворень.

– Вивчено вплив атомного впорядкування у вихідній ГЦК гратці аустеніту на характеристики мартенситного перетворення (Л.І. Лисак, А.Г. Драчинський).

– Засновано новий науковий напрям – дистанційне зондування природного середовища Землі з аерокосмічних носіїв (І.Є. Островський, А.І. Калмиков та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР) [1–3].

– Став до ладу лінійний прискорювач електронів на 2 ГеВ (А.К. Вальтер, В.Т. Толлок, І.О. Гришаєв, Н.Хижняк та ін.; ХФТІ), найбільший в Європі.

– Запропоновано нову концепцію фізичних особливостей біополімерів, чим створено методологічну основу цілеспрямованим фундаментальним теоретичним та експериментальним

дослідженням фізичних властивостей біологічних полімерів — білків та нуклеїнових кислот (В.Я. Малеев, М.О. Семенов; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

— В Інституті фізики АН УРСР розпочато роботи з нелінійної оптики, досліджено дію лазерного випромінювання на напівпровідники і діелектричні кристали.

— В Інституті металофізики АН УРСР виявлено мартенситну фазу з багатшаровою ґраткою — 18 шарів в елементарній комірці (Л.І. Лисак та ін.).

— Створено вакуумну високотемпературну камеру (В.А. Калюжний, Інститут геології і геохімії горючих корисних копалин АН УРСР).

— Виконано комплекс досліджень процесів зварювання в умовах, імітуючих умови космічного простору, визначено вимоги до технології та обладнання, розроблено універсальну установку «Вулкан», за допомогою якої 16 жовтня 1969 на борту космічного корабля «Союз-6» здійснено зварювання металів в умовах космосу (колектив учених під керівництвом Б.Є. Патона).

— Почав виходити журнал «Фізико-хімічна механіка матеріалів».

— А.І. Кіпріанов спільно з І.Л. Мушкалом відкрив явище взаємодії хромофоров у складних органічних барвниках.

— В.П. Кухар розробив методи синтезу і вивчив хімічні властивості трихлорметиламінів і фосфорорганічних їх похідних (Інститут органічної хімії АН УРСР).

— Розроблено методологію створення ароматичних і гетероциклічних сполук з фторовмісними заміниками, в яких фторовмісні угруповання з'єднано з ароматичним кільцем або відокремлено від нього гетероатомами. Визначено електронну природу понад

60 нових фторовмісних заміників, виявлено їх вплив на силу органічних кислот та основ (Л.М. Ягупольський, Інститут органічної хімії АН УРСР).

— Одержано безкліткові азотофіксуючі екстракти з бактероїдів люпину жовтого (А.В. Манорик та ін.; Інститут фізіології рослин АН УРСР).

— Одержано в кристалічному стані ензим каталазу з гриба *Penicillium vitale* (Р.Г. Дегтяр, Л.В. Гудкова; Інститут біохімії АН УРСР). На його основі розроблено метод пероксидно-каталязного знебарвлення крові тварин, який широко впроваджено в практику на м'ясокомбінатах СРСР для одержання високоякісного харчового протеїну.

— Вийшов «Гідробіологічний журнал».

— Вийшли колективні монографії «Логіка наукового дослідження» та «Побудова наукової теорії», підготовлені Інститутом філософії АН УРСР.

— Видано монографію В.Д. Дяченка «Антропологічний склад українського народу» [67].

На основі нових матеріалів дано характеристику антропологічного складу корінних українців та інших народів УРСР і суміжних територій. Аналіз цих даних дає можливість висвітлити деякі питання походження українського народу, показати його близькість до сусідніх народів, передусім до росіян і білорусів.

— Видано монографію Є.І. Данилової «Еволюція руки».

1965–67 — Розроблено теорію і методи фізико-хімічної механіки термосолес-тійких дисперсій глинистих матеріалів (Інститут загальної і неорганічної хімії АН УРСР).

1965–69 — Побудовано мікроскопічну теорію тунельних контактів Джозефсона (І.О. Кулик).

— Я.Б. Файнберг, В.Д. Шапіро і В.І. Шевченко здійснили перші дослідження з нелінійної теорії взаємодії релятивістських пучків з плазмою.

Період активного розвитку АН УРСР (1966–1991)

1966

5 січня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (від 10 січня) створено Інститут теоретичної фізики АН УРСР [1]. Основні напрями досліджень: теорія атомного ядра, статистична механіка, елементарні частинки та їх взаємодії при високих енергіях. Першим директором Інституту (1966–72) був **М.М. Боголюбов**, 1992 Інституту присвоєно його ім'я. В 1973–88 Інститут очолював **О.С. Давидов**, 1988–2002 – **О.Г. Ситенко**, з 2002 директор – **А.Г. Загородній**.

21 січня – Постановою Президії АН УРСР на базі лабораторій Донецького фізико-технічного інституту АН УРСР створено Сектор хімії (з грудня 1966 – Донецьке відділення фізико-органічної хімії Інституту фізичної хімії АН УРСР, на базі якого 1975 організовано Інститут фізико-органічної хімії і вуглекімії АН УРСР) [2].

5 лютого – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні успіхи у конструюванні нової авіаційної техніки і в зв'язку з 60-річчям з дня народження **О.К. Антонову** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Антонов Олег Костянтинович (1906–1984) – видатний учений-авіаконструктор, акад. АН УРСР (1967). В 1962–84 – генеральний конструктор, керівник конструкторського бюро літакобудування у Києві (нині – Державне підприємство «Антонов»). Проводив науково-технічні розробки в галузі планеризму та літакобудування. Під його керівництвом створено поршневі літаки Ан-2 і Ан-14, турбогвинтові Ан-10, Ан-12, Ан-22 «Антей», Ан-24, Ан-26, Ан-28, Ан-30, реактивний Ан-72. Засновник науково-технічної школи.

22 березня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за досягнуті успіхи в розвитку тваринництва, збільшення виробництва і заготівлі м'яса, молока, яєць, вовни та ін. продукції акад. АН УРСР **О.В. Квасницькому** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

24 березня – Розпорядженнями Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (від 5 квітня) Український науково-дослідний інститут фізіології рослин АН УРСР перейменовано на Інститут фізіології рослин АН УРСР [3].

14 квітня – Постановою Президії АН УРСР створено Експериментально-виробничі майстерні при Секторі проблем технічної механіки у складі Дніпропетровської філії Інституту механіки АН УРСР (з 1973 – Дослід-

Будинок Інституту теоретичної фізики

О.К. Антонов

О.В. Квасницький

не виробництво при Дніпропетровському відділенні Інституту механіки АН УРСР) [4].

18 квітня – Розпорядженнями Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (від 13 липня) створено Дослідне конструкторське бюро з Дослідним виробництвом Інституту металофізики АН УРСР [5].

20–21 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій президент АН УРСР Б.Є. Патон виступив з доповіддю про перспективи розвитку наукових досліджень в АН УРСР. На них також президентом АН УРСР переобрано **Б.Є. Патона**, віце-президентами стали **М.П. Семененко**, **В.М. Глушков**, **В.С. Гутиря**, **І.К. Білодід**. Членами Президії АН УРСР обрано **М.М. Боголюбова**, **О.О. Галкіна**, **Г.С. Писаренка**, **Р.Є. Кавецького**, **О.Я. Усикова**, академіками-секретарями – **Ю.О. Митропольського**, **О.С. Парасюка**, **С.І. Субботіна**, **І.М. Федорченка**, **К.Б. Яцимирського**, **Р.В. Чаговця**, **І.Г. Підоплічка**, **І.О. Гуржія**, **М.З. Шамоту**.

Затверджено директорами інститутів: **Г.В. Логвиновича** (Інститут гідромеханіки), **М.М. Боголюбова** (Інститут теоретичної фізики), **О.О. Галкіна** (Донецький фізико-технічний інститут), **А.Ф. Прихотько** (Інститут фізики), **В.О. Єфімова** (Інститут проблем лиття), **Ю.С. Ліпатова** (Інститут хімії високомолекулярних сполук), **С.М. Московця** (Інститут мікробіології і вірусології), **М.Л. Реву** (Центральний республіканський ботанічний сад), **С.М. Ямпольського** (Інститут економіки), **М.З. Шамоту** (Інститут літератури) [6].

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

О.С. Давидову, **А.Ф. Прихотько**, **В.Л. Броуде**, **А.Ф. Лубченку**, **М.С. Бродину**, **Е.Й. Рашбі** – за теоретичне та експериментальне дослідження екситонів у кристалах;

Будинок Науково-природничого музею

В.К. Лебедеву, **В.О. Сахарнову**, **С.І. Кучуку-Яценку**, **С.О. Солодовникову** – за участь у розробці технології та устаткування для зварювання рейок у польових умовах під час ремонту та будівництва залізничних колій;

С.О. Лебедеву – за дослідження в галузі спеціального точного приладобудування [7].

8 червня – Постановою Ради Міністрів УРСР створено Центральний науково-природничий музей АН УРСР в складі Зоологічного, Ботанічного, Геологічного, Палеонтологічного та Археологічного музеїв [8].

18 червня – В Інституті біології південних морів АН УРСР у Севастополі відкрито для загального огляду найбільший в СРСР акваріум [9].

14 вересня – Постановою Президії АН УРСР на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 30 липня 1966 на базі сектору міцності Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР створено Інститут проблем міцності АН УРСР (директор – **Г.С. Писаренко**) [2].

Основні напрями: міцність при високих і низьких температурах, фізичні основи несучої здатності конструкцій, міцність матеріалів і конструкцій при імпульсних і вібраційних навантаженнях, у теплових полях і газових потоках; міцність неметалевих і металокерамічних матеріалів, втрома і термовтрома матеріалів; звукові та ультразвукові

методи дослідження міцності, розрахункові та експериментальні методи дослідження напружено-деформованого стану, механіка руйнування конструкцій; коливання неконсервативних механічних систем. В 1988–2011 Інститут очолював **В.Т. Трошенко**, з 2011 директор – **В.В. Харченко**.

18 листопада – Постановою Ради Міністрів УРСР Радю по вивченню продуктивних сил УРСР підпорядковано Президії АН УРСР [2].

8 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР 18 січня 1967) створено Спеціальне дослідно-конструкторське бюро з інтенсифікації тепломасообмінних процесів Інституту технічної теплофізики АН УРСР [12, 8].

– Постановою Президії АН УРСР на базі Дніпропетровської філії Інституту механіки АН УРСР створено Інститут геотехнічної механіки АН УРСР (директор – **М.С. Поляков**).

Основні напрями досліджень: фізико-механічні властивості та параметри гірських порід; динамічні явища у масивах; розробка нових методів руйнування гірських порід і керування вибухом; рудникова аерогазодинаміка і розробка методів провітрювання шахт на значних глибинах. В 1975–92 Інститут очолював **В.М. Потураєв**, з 1992 – **А.Ф. Булат** [11].

У лабораторії фізичних основ міцності Інституту проблем міцності АН УРСР

20 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів Академії, присвячена 100-річчю з дня народження видатного мікробіолога та епідеміолога академіка Д.К. Заболотного – президента Академії в 1928–29 [7].

1966 (літо) – Почала поширюватися у самвидаві стаття М.Ю. Брайчевського «Приєднання чи возз'єднання?», в якій йшлося про те, як оцінювати входження України в Російську державу за Переяславським актом 1954 (її не було надруковано в «Українському історичному журналі», який її замовив). Розкриваючи обставини виникнення терміну «возз'єднання», М.Ю. Брайчевський показав його невідповідність попередній радянській історіографії, а найголовніше – фактичному стану справ. У 1972 стаття потрапила за кордон і була опублікована видавництвом «Нові дні» в Торонто (Канада). М.Ю. Брайчевський після цього втратив роботу в АН УРСР і протягом шести років не міг влаштуватися за фахом [13].

грудень – Завершено видання Української Радянської Енциклопедії в 17 томах – першої універсальної республіканської енциклопедії в СРСР.

Будинок Ради по вивченню продуктивних сил УРСР

1966 – В.О. Стороженко розвинув запропонований О.Ю. Ішлінським енергетичний метод дослідження стійкості гіроскопічних систем на випадок багаточастотних коливань, які виникають, зокрема, при роботі платформових систем інерціальної навігації. Було встановлено різний вплив дисипативних сил на високочастотні (нутаційні) та низькочастотні (прецесійні) коливання систем інерціальної навігації, а також досліджено похибки систем інерціальної навігації, викликані випадковими збуреннями показань ньютонometrів і випадковими збурюючими моментами [14].

– Ю.О. Митропольський, О.Б. Ликов (Інституті математики АН УРСР) довели теореми, що встановлюють існування і низку властивостей одновимірних інтегральних багатовидів у гільбертовому просторі.

1966–67 – А.В. Скороход дослідив локальну структуру неперервних і таких, що не мають розривів другого роду, марковських процесів у загальних просторах [15].

1966–71 – О.П. Бойчук (Інститут математики АН УРСР) розробив метод еквівалентних скінченних поворотів, який дозволив одержати точний розв'язок низки нелінійних задач автономного визначення та стабілізації, також запропонував загальний підхід до проблеми незбурюваності гіромаєтників платформ, побудував клас інерціальних систем [16].

1966 – Запропоновано ідею схемної реалізації мов високого рівня (В.М. Глушков, З.Л. Рабінович, А.О. Стогній та ін.; Інститут кібернетики АН УРСР) [18].

– К.Л. Ющенко та ін. в Інституті кібернетики АН УРСР розробили метод синтаксичного аналізу широкого класу алгометричних мов, покладений в основу побудови трансклюючої системи для машин «Дніпро-2» та «Україна».

– Г.Є. Пухов запропонував метод динамічного моделювання, що дозволяє синтезувати економні та легкокеровані спеціалізовані математичні машини й пристрої різного призначення.

– П.В. Харламов в Донецькому обчислювальному центрі АН УРСР вивчив гвинтовий рух тіла з порожнинами, заповненими рідиною.

– К.Я. Кантор у Харківській філії Інституту механіки АН УРСР розробив метод і склав стандартну програму глобального пошуку функцій багатьох змінних.

– Г.М. Савін і О.М. Гузь в Інституті механіки АН УРСР дослідили розподіл напружень біля порожнин, отворів і тріщин у пластинках та оболонках.

– Г.А. Свинар'юв у Харківській філії Інституту механіки АН УРСР розробив нові типи робочих колес гідротурбін для напорів 16, 25 і 50 м. Там же розроблено методику розрахунку і профілювання нового типу плоскостасних ґраток (В.Н. Макачук).

– Б.Є. Патон і І.І. Заруба в Інституті електрозварювання АН УРСР створили малогабаритні джерела живлення високої напруги для електронно-променевого зварювання [21].

– А.В. Чернова і С.С. Затулов в Інституті проблем лиття АН УРСР вивчили фізико-хімічні процеси, що протікають при додаванні натрію в чавун та їх взаємозв'язок з кристалізацією.

– В.В. Єременко та А.І. Беляєва у Фізико-технічному інституті низьких температур АН УРСР провели докладні дослідження електронних спектрів магнітовпорядкованих кристалів.

– О.В. Погорелов у Фізико-технічному інституті низьких температур АН УРСР довів нові теореми єдиності та стійкості для округлих поверхонь і з'ясував структуру ріманових просторів [20].

– Розроблено динамічний метод визначення фізико-механічних властивостей і одержано розв'язки задач про стійкість шаруватих конструкцій (В.Г. Литвинов).

– Г.І. Щоголев і Г.К. Котирло в Інституті технічної теплофізики АН УРСР виконали термодинамічний аналіз термоелектрогенераторів.

– Розроблено методи та вимірювальну апаратуру для експериментальних досліджень складових електромагнітного поля, втрат, нагрівання і тепловіддачі в електричних машинах (І.М. Постников, Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Розроблено нові методи і пристрої для визначення місця короткого замикання на лініях електропередач і вимірювання пульсуючого струму на лініях, досліджено структури і властивості електричної мережі як об'єкту системи автоматичного регулювання (І.М. Сирота, Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Завершено цикл робіт з наукових основ паливно-енергетичних балансів; розроблено основні характеристики перспективних паливно-енергетичних балансів Донбасу (Ф.Т. Марковський, С.У. Ландсман, Інститут технічної теплофізики АН УРСР).

– Теоретично встановлено утворення сильно деформованих ядер у квазі-стаціонарному стані (В.М. Струтинський, Інститут ядерних досліджень АН УРСР) [16].

1966–67 – Здійснено генерацію від великої групи нових ефективних сполук класу поліметилових барвників і показано їх перспективність для одержання генерації у всій ближній інфрачервоній ділянці спектра (М.Т. Шпак, Е.А. Тихонов, Інститут фізики АН УРСР).

1966–69 – В.М. Струтинський розробив метод оболонкових поправок [19].

1966 – В Інституті фізики АН УРСР розпочато дослідження з оптичної голографії. Розроблено реєструючі середовища для голографії та об'ємного голографічного запису, запропоновано низку перспективних напівпровідникових кристалів і плівок, розроблено новий метод запису голограм на аморфних плівках напівпровідникових сполук (А.В. Гнатовський, М.Т. Шпак) [17].

– Одержано ефективні голографічні ґратки на ряді сегнетоелектричних і напівпровідникових кристалів (М.С. Соскін, Інститут фізики АН УРСР).

– Е.Й. Рашба побудував теорію вібронних спектрів молекулярних кристалів з вузькими екситонними зонами.

– З'ясовано низку особливостей тонкої структури смуг поглинання кристалів (Е.Ф. Шека, Е.Й. Рашба, Інститут фізики АН УРСР).

– О.С. Давидов і Є.Н. М'ясников обчислили ширини й форми лінії екситонного поглинання з врахуванням сильної та слабкої взаємодії екситонів з фотонами (Інститут теоретичної фізики АН УРСР).

1966–69 – С.І. Пекар і В.Н. Мальцев (Інститут напівпровідників АН УРСР) дослідили властивості газів з високою концентрацією електронно-збуджених атомів і молекул і показали (1966), що резонансна диполь-дипольна взаємодія між молекулами, які перебувають на різних енергетичних рівнях, обернено пропорційна кубу відстані між ними й може давати внесок у термодинамічні функції газу, значно більший, ніж звичайна ван-дер-ваальсова взаємодія.

1966–75 – О.С. Давидов, Г.Ф. Філіпов і В.І. Овчаренко побудували тео-

рію колективних збуджень в атомних ядрах з врахуванням їх неаксіальності та деформованості (Інститут теоретичної фізики АН УРСР).

1966–76 – Розроблено новий клас джерел когерентного випромінювання міліметрового і субміліметрового діапазонів (генератори дифракційного випромінювання імпульсної і безперервної дії) з унікальними параметрами – високою стабільністю, вузьким спектром, низьким рівнем шумів і високим рівнем потужності (В.П. Шестопалов, О.О. Третьяков, Б.К. Скринник та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

1966 – Відкрито явище стимулювання надпровідності високочастотним електромагнітним полем (В.М. Дмитрієв, Е.В. Христенко; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР) [20].

– А.М. Зоріним та ін. (Інститут геотехнічної механіки АН УРСР) зареєстровано пріоритет у встановленні закономірності деформування шаруватих гірських порід при зміні кута прикладеного навантаження. Вносить принципові зміни в уявлення про закономірності деформування шаруватих гірських порід.

– З.С. Грибніков і В.І. Мельников побудували теорію розмірних ефектів для гарячих електронів у напівпровідниках (Інститут напівпровідників АН УРСР).

– К.Б. Яцимирський запропонував метод визначення констант стійкості комплексних сполук (Інститут фізичної хімії АН УРСР) [23].

– Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено механізм хімічної участі поверхні дисперсних оксидів з великою шириною забороненої зони в процесах радіолізу та радіаційно-хімічного синтезу в

гетерогенних системах на їх основі (В.В. Стрелко та ін.; Інститут фізичної хімії АН УРСР) [24].

– Д.Є. Айзенберг і Н.Є. Бражникова в Інституті геологічних наук АН УРСР розробили схему стратиграфічного розчленування кам'яновугільних відкладів УРСР, в якій докладно висвітлили відклади Дніпровсько-Донецької западини [22].

– А.Є. Бабинець, С.Т. Звольський і Н.І. Радько в Інституті геологічних наук АН УРСР вивчили фізико-хімічні особливості родовищ радіоактивних мінеральних вод.

– В.Б. Соллогуб, А.В. Чекунов і Н.І. Павленкова в Інституті геофізики АН УРСР одержали нові дані щодо будови глибинних зон земної кори Донбасу і Карпат методом глибинного сейсмічного зондування.

– А.П. Бондаренко і Б.В. Тимошин у Львівському філіалі Інституту геофізики АН УРСР встановили загальні статистичні закономірності збудження різних типів пульсацій електромагнітного поля Землі, розробили аналітичний метод визначення електричних характеристик земної кори і верхньої мантії та вивели формули для обчислення глибини проникнення електромагнітних хвиль у шаруваті середовища.

– А.С. Саркісян у Морському гідрофізичному інституті АН УРСР розробив теоретичну модель виникнення та розвитку течій у великомасштабному басейні, який заповнений рідиною і має довільну берегову лінію та рельєф дна.

– Засновано «Журнал органічної та фармацевтичної хімії».

– Видано працю В.Г. Бондарчука «Геологія родовищ корисних копалин України».

– Видано монографію Г.М. Добрава «Наука о науке» (в 1970 вийшло її друге видання, 1989 – третє), перевидана в 17 країнах світу [25].

Розглянуто становлення, методи і перші конкретні результати нового напрямку досліджень – наукознавства. Досліджуються зміни темпів розвитку науки, межі науково-технічного прогресу, продуктивність праці вчених; перспективи використання математичних методів, ідей і технічних засобів кібернетики для пізнання шляхів розвитку науки. Представлено концепцію наукознавства як комплексної науки, що охоплює питання організації, планування та управління наукою.

– Опубліковано «Нарис історії філософії на Україні», підготовлений колективом Інституту філософії АН УРСР [26].

– Вийшла в світ праця співробітників Інституту мовознавства АН УРСР «Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов» за редакцією О.С. Мельничука. У книзі підсумовано основні здобутки славістики, належне місце відведено українській мові [24].

– Відбувся 1-й Київський симпозиум з наукознавства (нині має статус міжнародного і називається Київським міжнародним симпозиумом з наукознавства та історії науки).

1966–68 – Видано шеститомну «Історію українського мистецтва» [27].

В семи книгах подано в хронологічному порядку з найдавніших часів до 1967 докладний аналіз української архітектури, живопису, графіки, скульптури, народного зодчества й різьби по дереву, декоративного розпису, кераміки й гутного скла, ткацтва і вишивки, художньої промисловості.

– Вийшли три томи «Українського радянського енциклопедичного словника».

1966-70 - Видано чотиритомну монографію (у 5 книгах) «Історія вітчизняної математики» (відповідальний редактор – **Й.З. Штокало**), підготовлену Сектором історії природознавства і техніки Інституту історії АН УРСР та

Інститутом історії природознавства і техніки АН СРСР [30].

У її створенні взяв участь великий колектив учених з метою висвітлити передісторію та розвиток математики в СРСР з найдавніших часів до 70-х рр. ХХ ст. Історію математики розглянуто у зв'язку з соціально-економічними та культурними умовами показано еволюцію математичних знань. Перший та другий том присвячено математиці до 1917, у третьому та четвертому томах розглядається історія математики в СРСР від 1917 до 70-х рр. ХХ ст. Показано формування окремих напрямів і розділів математики, математичних шкіл та математичної освіти. В 1971 монографію відзначено медаллю А. Коїре Міжнародної академії історії науки.

1966 – В.М. Глушков і З.Л. Рабінович опублікували працю «Про деякі проблеми розвитку алгоритмічних структур обчислювальних машин», що відкрила новий напрям досліджень – розвиток структур та архітектур ЕОМ [31].

– Вийшла монографія А.С. Оканенка «Фізіологічні основи підвищення цукристості цукрових буряків» (Інститут фізіології рослин АН УРСР) [32].

В книзі з'ясовано роль калію у фотосинтезі та метаболічних процесах, що визначають продуктивність цукрового буряка й розроблено наукові основи застосування калійних добрив для підвищення цукристості в умовах різного зволоження.

– Видано монографію С.С. Харкевича «Корисні рослини природної флори Кавказу та їх інтродукція на Україні» (Ботанічний сад АН УРСР) [33]. Подано оригінальну схему інтродукційного процесу і запропоновано новий метод визначення ефективності інтродукції рослин за коефіцієнтами насіннеутворення.

– Видано монографію П.М. Мажуги «Функціональна морфологія кровеносних судин кінцівок людини і тварин» (Інститут зоології АН УРСР) [34].

1967

14 лютого – Постановою Президії АН УРСР Сектор географії Інституту геологічних наук АН УРСР підпорядковано Раді по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР [35].

23 лютого – Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в розвитку радянської культури та плідну громадську діяльність О.Є. Корнійчуку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Корнійчук Олександр Євдокимович (1905–72) – відомий драматург, акад. АН УРСР (1939), АН СРСР (1943). У 1939–41 і 1946–53 – голова Спілки письменників України. Автор творів «Загибель ескадри», «Платон Кречет», «Правда», «Богдан Хмельницький», «В степах України», «Фронт», «Макар Діброва», «Калиновий гай», «Крила», «Пам'ять серця» та ін.

20 квітня – Видано Указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження орденом Леніна Інституту електрозварювання АН УРСР і Харківського фізико-технічного інституту АН УРСР.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію І.М. Ліфшицю за дослідження електронного енергетичного спектра металів [36].

29 квітня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги у розвитку науки та організації Сибірського відділення АН СРСР М.О. Лаврентьєву присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

О.Є. Корнійчук

М.О. Лаврентьєв

Лаврентьєв Михайло Олексійович (1900–80) – видатний учений-математик і механік, організатор науки, акад. АН УРСР (1939), її віце-президент (1945–49), акад. АН СРСР (1946). Один із організаторів і голова Сибір. відділення АН СРСР (1957–75). У 1939–41 і 1945–48 – директор Інституту математики АН УРСР, з 1957 – Інституту гідродинаміки АН СРСР (Новосибірськ).

Наукові праці присвячено теорії множин, теорії функцій, теорії відображень, теорії диференціальних рівнянь, механіці суспільного середовища. Заклав основи теорії квазіконформних відображень, розвинув теорію спрямованого вибуху. Учасник радянського атомного проекту.

5 травня – Розпорядженням Президії АН УРСР створено Експериментально-виробничі майстерні при Інституті проблем лиття АН УРСР [37].

7 травня – Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені Д.К. Заболотного (16 червня 1967 – Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі мікробіології, вірусології та епідеміології.

23–27 травня – В Києві відбувся Другий всесоюзний симпозіум з фізіолого-біологічних основ формування фітоценозів [38].

8–9 червня – В Києві відбулася наукова сесія Сектору хімії і технології води АН УРСР з проблеми «Використання і охорона водних ресурсів Української РСР» [39].

19 жовтня – Президія АН УРСР присудила премію ім. М.М. Крилова В.М. Глушкову за цикл робіт з теоретичної кібернетики, присвячених формальним методам проектування електронних обчислювальних машин.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки В.Г. Сергєєву та М.К. Янгелю за розробки в галузі ракетно-космічної техніки.

7 грудня – Постановою Президії АН УРСР Ботанічний сад АН УРСР перейменовано на Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР зі статусом науково-дослідного інституту [40].

20 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР. На ній обрано 23 академіка і 46 членів-кореспондентів АН.

Обрані дійсними членами:

О.К. Антонов (літакобудування);
Я.М. Белєвцев (геологія рудних родовищ);
В.С. Будник (механіка, машинобудування);
В.Н. Гріднев (металургія і металознавство);
В.Є. Іванов (фізика);
Г.В. Карпенко (хімічна механіка матеріалів);
А.Г. Колесников (фізика моря);
В.Ф. Копитов (газотехніка і хімічна переробка газу);
П.В. Копнін (філософія, діалектичний матеріалізм);
І.М. Ліфшиць (фізика);
Г.В. Логвинович (гідромеханіка);
Г.М. Малахов (гірнична справа);
В.М. Нікітін (фізіологія);
І.Г. Підоплічко (зоологія і палеонтологія);
М.С. Поляков (гірнична справа);
Г.Є. Пухов (математика, обчислювальна техніка);
А.Д. Скаба (історія радянського суспільства);
А.А. Смирнов (металургія і металознавство);
А.П. Філіппов (механіка, машинобудування);
Р.В. Чаговець (біохімія);
М.З. Шамота (літературознавство, теорія літератури);
Л.О. Шубенко-Шубін (енергетика);
С.М. Ямпольський (економіка промисловості).

Обрані членами-кореспондентами:

Ф.О. Абрамов (гірнична справа);
М.П. Арбузов (металургія, технологія металів);
Б.М. Бабій (історія держави і права Української РСР);
В.М. Бузник (теплотехніка, теплома-сообмін);
М.Ф. Герасюта (механіка, машинобудування);
С.М. Гершензон (генетика);
В.В. Глушко (геологія);
М.Л. Голего (механіка, машинобудування);
В.М. Грєзе (гідробіологія моря);
М.Ф. Дейген (теоретична фізика);
Г.І. Деркач (органічна хімія);
Д.А. Дудко (матеріалознавство, міцність матеріалів);
В.О. Єфімов (металургія, технологія металів);
Є.І. Квасников (мікробіологія);
О.С. Коломійченко (фізіологія, медицина);
І.І. Кондilenко (фізика твердого тіла, фізична оптика);
В.С. Королюк (математика);
О.О. Кремньов (промислова теплотехніка);
В.А. Лазарян (механіка, машинобудування);
М.О. Лошкарьов (електрохімія);
А.М. Макара (електрозварювання);
О.С. Мельничук (мовознавство);
В.С. Михалєвич (економічна кібернетика);
С.М. Московець (вірусологія);
В.І. Моссаковський (механіка, машинобудування);
А.С. Оканенко (фізіологія і біохімія рослин);
М.М. Паламарчук (економіка промисловості);
Г.Г. Полікарпов (гідробіологія моря);
Г.М. Положій (механіка, машинобудування);
М.С. Полуктов (аналітична хімія);

І.М. Постников (електротехніка);
В.Г. Сергєєв (радіотехніка, електроніка, автоматика);
П.М. Серков (медицина);
М.Є. Сиваченко (літературознавство, історія української літератури);
О.Г. Ситенко (теоретична фізика);
К.М. Ситник (ботаніка);
А.В. Скороход (математика);
В.Б. Соллогуб (геофізика);
Б.Б. Тимофєєв (системотехніка, теорія систем);
В.Т. Трощенко (механіка, машинобудування);
І.С. Усенко (геологія);
В.Г. Хоткевич (фізика низьких температур);
С.М. Черніков (математика);
А.А. Чухно (політична економія соціалізму);
О.О. Шалімов (фізіологія, медицина);
І.А. Шека (неорганічна хімія і хімічна технологія) [7].

29 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (22 січня 1968) на базі Секторів хімії і технології води та фізичної хімії дисперсних систем Інституту загальної і неорганічної хімії АН УРСР створено Інститут колоїдної хімії і хімії води АН УРСР. Перший директор Інституту (1968) – **Ф.Д. Овчаренко**, в 1968–75 – **О.Д. Куриленко**, 1975–88 – **А.Т. Пилипенко**, в 1980 Інституту присвоєно ім'я **А.В. Думанського**. З 1988 директор Інституту – **В.В. Гончарук**.

Основні напрями досліджень: розробка наукових основ хімії і технології очищення промислових стічних вод; проблеми утворення колоїдно-дисперсних систем, їх взаємодії у різних середовищах і за різних умов (тиск, температура тощо); розробка нових матеріалів на основі дисперсних структур [40].

1967 – Створено Сектор наукової інформації – центральний орган інформаційної діяльності в системі Академії [43].

– В Києві відбулася перша Всесоюзна координаційна нарада з вивчення водойм-охолоджувачів теплоелектростанцій. Матеріали опубліковано в збірнику «Гідрохімія і гідробіологія водойм-охолоджувачів теплоелектростанцій СРСР» [42].

– Досліджуючи системи з періодичними, квазіперіодичними і майже періодичними коефіцієнтами, **Ю.О. Митропольський** та **А.М. Самойленко** (Інститут математики АН УРСР) показали, що з допомогою послідовних замін, які забезпечують квадратичну збіжність, майже кожен систему з квазіперіодичними коефіцієнтами, що досить мало відрізняються від сталих, можна звести до системи з сталими коефіцієнтами.

– Під керівництвом **В.М. Глушкова** здано в експлуатацію першу в СРСР автоматизовану систему керування (АСК) «Львів» на Львівському телевізійному заводі, розроблену вченими Інституту кібернетики АН УРСР [43, с. 157].

– В КБ «Південне» створено перший в світі комплекс засобів подолання протиракетної оборони «Лист». Він успішно пройшов льотні випробування і прийнятий на озброєння (перші роботи почалися 1963). На бойових блоках «Листа» було радіопоглинальне покриття, розроблене вченими Харківського фізико-технічного інституту та Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР.

– В грудні в КБ «Південне» розпочато розробку ракети Р-36 з роздільною головною частиною (**М.К. Янгель**, **В.Ф. Уткін** та ін.). 26 жовтня 1970 прийнята на озброєння.

– В Інституті кібернетики АН УРСР під керівництвом **В.П. Деркача** створено першу вітчизняну цифрову спеціалізовану машину «Київ-67» для виробництва напівпровідникових приладів. В ній вперше реалізовано високий

рівень мов спілкування і звукове супроводження технологічних процесів з метою їх контролю.

– Започатковано новий напрям досліджень, пов'язаних з розробкою ефективної техніки розв'язання оптимізаційних задач (В.С. Михалевич, Ю.М. Єрмольєв, В.В. Шкурба, Н.З. Шор; Інститут кібернетики АН УРСР).

– В.С. Королюк розробив методику знаходження середнього часу перебування напівмарковського процесу у фіксованій області фазового простору.

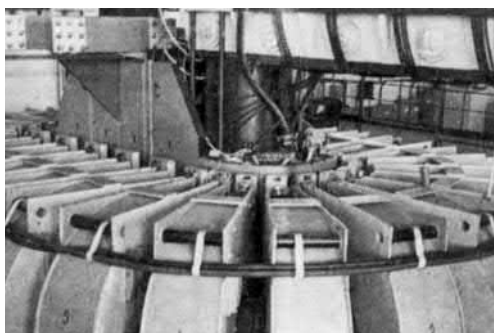
– В.І. Пересада розробив новий обчислювальний метод, що дозволяє розв'язати широке коло задач динаміки ґратки.

– Розроблено спосіб магнітно-імпульсного зварювання порожніх циліндричних деталей (К.К. Хренов, Інститут електрозварювання АН УРСР).

– Розроблено технологію ударної імпульсної обробки зварних з'єднань для підвищення витривалості конструкцій (В.І. Труфяков, Інститут електрозварювання АН УРСР).

– Під керівництвом І.І. Залюбовського відкрито явище радіовипромінення широких атмосферних злив космічних променів.

– Став до ладу стеларатор «Ураган-1» (В.Т. Толлок та ін.; ХФТІ).

Стеларатор «Ураган-1»

– Експериментально відкрито новий тип розряду – плазмово-пучковий, передбачений Я.Б. Файнбергом 1961 (Я.Б. Файнберг, І.Ф. Харченко, Є.А. Корнілов; ХФТІ).

– В.М. Потураєв створив вібраційні машини для розробки корисних копалин (Інститут геотехнічної механіки АН УРСР).

– Створено композиційний матеріал «Славутич» (Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР).

– Я.С. Підстригач і Я.Й. Бурак заклали основи термопружності оболонок і пластин (Львівський філіал математичної фізики Інституту математики АН УРСР).

– Розроблено наукові основи системи теплового захисту високотемпературних двигунів (І.Т. Швець, Є.П. Дибан та ін.; Інститут технічної теплофізики АН УРСР).

– Створено теорію геліокоїдальної нестійкості пов'язаних звукових і спіральних електромагнітних хвиль в напівпровідниках і металах (Е.А. Канер, В.М. Яковенко, Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

1967–68 – Розкрито механізм атомних процесів при адсорбції кисню з поверхні тугоплавких металів і встановлено відповідність між характером цих процесів та атомною будовою монокристалічної поверхні (Ю.Г. Птушинський, Б.А. Чуйков).

– О.І. Ахієзер і М.П. Рекало узагальнили модель кварків на електромагнітні процеси за участю адронів та встановили кваркову структуру фотона, що дозволило розвинути теорію комптонівського розсіяння фотонів нуклонами та ядрами й фотоутворення нейтральних векторних мезонів на нуклонах і ядрах.

1967–73 – Створено високоефективні джерела електромагнітних хвиль оптич-

ного діапазону – лазери на барвниках з керованою частотою (М.І. Дзюбенко зі співробітниками, Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

1967 – О.І. Ахієзер і Ю.Л. Болотин дослідили флуктуації та розсіяння електромагнітних хвиль на коливаннях магнітної системи.

– Виконано роботи з теорії нелінійних хвиль в магнітовпорядкованих кристалах (О.І. Ахієзер, А.Є. Боровик).

– Розроблено теорію та методи фізико-хімічної механіки термосолестійких дисперсій глинистих матеріалів (колектив учених під керівництвом Ф.Д. Овчаренка, Інститут загальної та неорганічної хімії АН УРСР).

– Відкрито реакцію 2,5-діалкоксизаміщених 1,4-дигідробензолів (О.І. Толмачов, Ю.Сломінський, Інститут органічної хімії АН УРСР).

– Започатковано новий науковий напрям – створення і використання в медицині біосумісних полімерів (Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР).

– Створено основи хімічної кінетики каталітичних процесів зв'язування азоту (В.І. Атрощенко, Харківський політехнічний інститут).

– О.О. Галкін застосував у фізиці високих тисків метод електронного тунелювання і одержав дані про зміну енергетичної щільності надпровідників, фононних спектрів і зонної структури металів і сплавів.

– І.М. Ліфшиць розробив послідовну кількісну теорію флуктуаційних рівнів, у якій виконав макроскопічне описання оптимальної флуктуації, що уможливило побудову самоузгодження рівнянь, знайти з них загальну формулу для густини флуктуаційних рівнів, зробило метод оптимальної флуктуації універсальнішим.

– Здано у виробництво інформаційно-керуючу систему «Дніпро-2» з можливостями мультидоступу і діалогового налагодження програм мовою «Алгамс» та пакетною обробкою в реальному часі для автоматизованих систем керування (В.М. Глушков, А.О. Стогній, А.Г. Кухарчук та ін.; Інститут кібернетики АН УРСР, НВО «Електронмаш») [43, с. 119].

– У ХФТІ став до ладу розроблений в інституті перезарядний прискорювач з джерелом поляризованих протонів і дейтронів (О.Я. Таранов, Р.П. Слабоспицький).

1967–68 – О.О. Галкін у Донецькому фізико-технічному інституті АН УРСР розпочав дослідження з обробки матеріалів рідиною високого тиску, що завершилися розробкою методу нестационарної гідроекструзії, який дав можливість створювати матеріали з великим запасом міцності та запропонувати низку оригінальних технологій обробки крихких металів і сплавів тиском.

1967–70 – О.С. Давидов розвинув теорію екситонів у молекулярних кристалах з урахуванням взаємодії електронних станів з коливаннями ґратки [2].

1967–71 – Показано, що низькотемпературне деформування є засобом потужного впливу на структурний фактор, який приводить до поліпшення механічних властивостей металів, зокрема виявлено, що в надпровідному стані метал більш пластичний, вивчено всі прояви виявленого ефекту та встановлено основні його закономірності (І.А. Гіндін та ін.).

1967–77 – З використанням подвійного електронно-ядерного резонансу М.Ф. Дейген розробив низку нових методів дослідження основних характеристик твердих тіл.

1967 – Збудовано спеціальну плавучу бурову платформу Інституту геологічних наук АН УРСР для вивчення рудоносності морського шельфу Чорного та Азовського морів. На початку 70-х років обладнано перше в Україні науково-дослідне бурове судно «Геохімік» [43, с.114-115].

1967–68 – М.А. Голубець та К.А. Малиновський розробили еколого-фітоценогенетичну класифікацію рослинності Українських Карпат (Інститут екології Карпат АН УРСР) [44, с. 95].

1967 – В Києві відбулася XI Міжнародна конференція з вивчення Дунаю, матеріали якої опубліковані у збірнику «Лімнологічні дослідження Дунаю» (1969).

– При АН УРСР створено Українське товариство генетиків і селекціонерів (президент – **П.К. Шкварников**).

– Вийшла монографія М.О. Кривоглаза “Теорія розсінення рентгенівських променів і теплових нейтронів”.

Систематично висвітлюється теорія розсінення рентгенівських променів на флуктуаційних неоднорідностях і різного типу дефектах, розглядаються можливості рентгенографічного дослідження недосконалості та енергетичний розподіл непружного одофононного розсінення нейтронів з метою вивчення спектра й релаксаційних характеристик фононів.

– Опубліковано монографію «Остеогенез та імунологічні основи його регулювання» П.М. Мажуги та І.Ф. Батюка (Інститут зоології АН УРСР) [46].

– Вийшов перший том укладеного Інститутом ботаніки АН УРСР «Визначника грибів України» в 5 томах (останній видано в 1979) [47].

Визначник включає понад 7500 видів грибів України всіх систематичних груп. Наведено дані про поширення кожного виду в ботаніко-географічних зонах УРСР, відомості про зв'язки досконалих і недосконалих стадій грибів, для видів, які мають практичне значення, вказівки щодо їх шкідливості

або використанні в промисловості, сільському господарстві, медицині.

– Вийшли перші номери журналів «Мовознавство», «Вісник зоології», «Цитологія і генетика».

– Видано монографію Л.М. Корецького і М.М. Паламарчука «Географія промисловості Української РСР» [48].

Розкрито проблеми територіальної організації промисловості, умови формування промислових територіальних комплексів, закономірності та особливості розміщення основних комплексують галузей промисловості України. Доведено, що структура будь-якого виробничо-територіального комплексу повинна вивчатися в галузевому, функціональному і територіальному аспектах, розкрито зміст кожної з структур і показано, що об'єктами вивчення економіко-географічної науки є передусім територіально-виробничі комплекси, а її завданням – дослідження закономірностей їх формування і розвитку.

– Здійснено випуск збірника документів і матеріалів «Громадянська війна на Україні. 1918–1920» в 3 томах, 4 книгах [49].

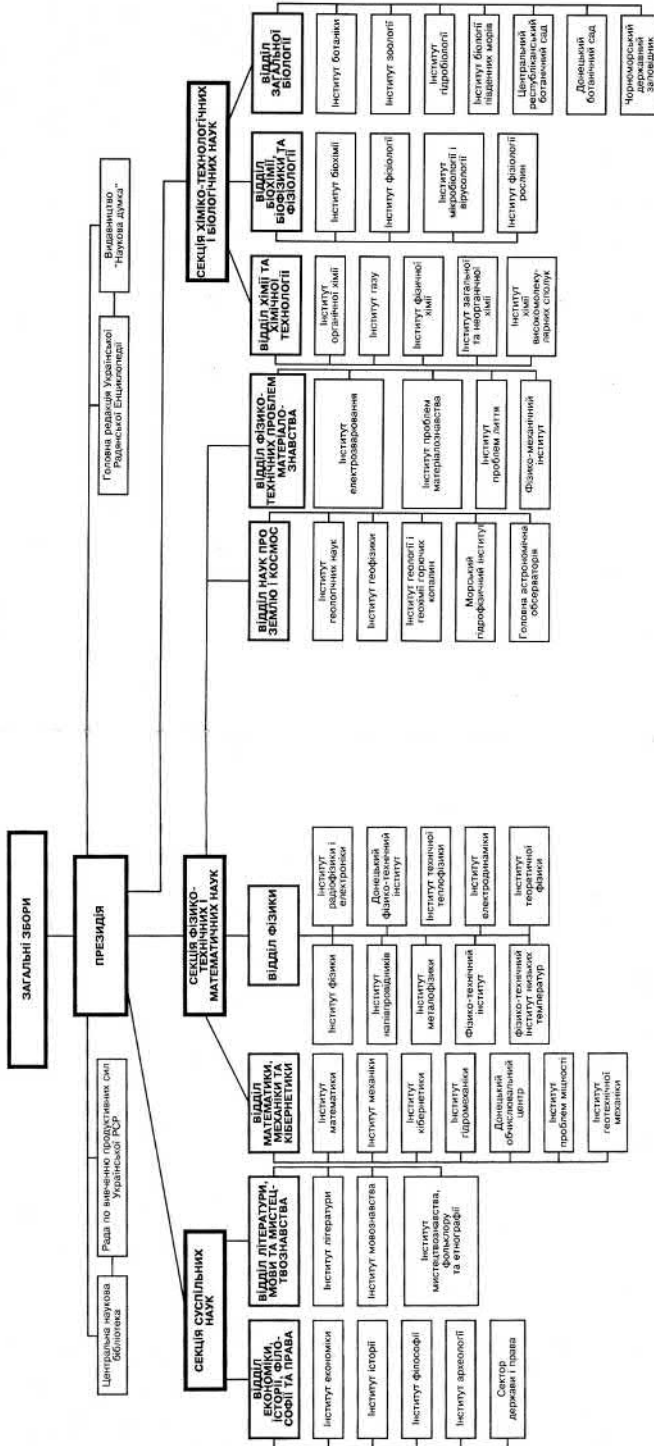
– Видано монографію К.Г. Гуслистого «До питання про утворення української нації» [50].

– Видано перший том 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР» під керівництвом П.Т. Тронька (останній том вийшов у 1974). Енциклопедичне видання з історії міст і селищ України, перша фундаментальна історична робота, де висвітлено історію населених пунктів областей України.

– Вийшла колективна монографія «Гідрохімія Дніпра, його водосховищ та приток» (Інститут гідробіології АН УРСР) [51].

Розглянуто формування гідрохімічного режиму водоймищ рівнинних річок (на прикладі Дніпра), розроблено основи його прогнозування. Результати цих досліджень використовувалися в практиці водного господарства при проектуванні та будівництві каналів і водоймищ, розв'язанні завдань технічного і питного водопостачання і зрошення.

Структура Академії наук у 1967 р.

1968

5 січня – Розпорядженням Президії АН УРСР створено Експериментально-виробничі майстерні при Інституті проблем міцності АН УРСР (з 1971 – Дослідне виробництво) [52].

12 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.А. Ройтеру** – за роботи, присвячені дослідженням механізмів гетерогенних каталітичних реакцій;

премію ім. В.Я. Юр'єва – **П.В. Кучумову** (помертено), **Є.О. Ватулі** та **М.О. Голубу** – за розробку методики міжвидової гібридизації та виведення високоврожайних гібридних міжвидових сортів ярої твердої пшениці «Харківська 46» і «Народна».

6 березня – Постановою Бюро Президії АН УРСР у складі Центральної наукової бібліотеки АН УРСР створено Центральний науковий архів АН УРСР [53].

28 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена результатам її діяльності в 1967 і завданням на 1968. На сесії затверджено директорами інститутів: **М.С. Полякова** (Інститут геотехнічної механіки АН УРСР), **Ф.Д. Овчаренка** (Інститут колоїдної хімії і хімії води АН УРСР), **В.І. Толубинського** (Інститут технічної теплофізики АН УРСР), **Г.Н. Доленка** (Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР), **А.Г. Колесникова** (Морський гідрофізичний інститут АН УРСР), **П.А. Власюка** (Інститут фізіології рослин АН УРСР), **В.М. Грезе** (Інститут біології південних морів АН УРСР), **А.Д. Скабу** (Інститут історії АН УРСР), **Ю.М. Захарука** (Інститут археології АН УРСР), **І.К. Білодіда** (Інститут мовознавства АН УРСР) [54].

квітень – Велика група діячів науки та мистецтва, робітників і студентів звернулася з листом до Л.І. Брежнєва, О.М. Косигіна і М.В. Підгорного, в якому зазначалося, що судові процеси над представниками наукової і творчої інтелігенції проводять закрито всупереч тому, що гарантовано конституціями СРСР і союзних республік. Відзначалося, що мали місце грубі порушення процесуальних норм. Цей лист підписало 139 чоловік, серед них члени-кореспонденти АН УРСР – Ю.М. Березанський, А.В. Скороход, О.Г. Ситенко, Ю.М. Соколов, К.Б. Толпиги, доктори наук А.О. Білецький та А.Ф. Лубченко, кандидати наук В.Г. Бондарчук, І.П. Дзюб, О.Ф. Сарбей, П.М. Томчук та ін [58].

30 квітня – Постановою Президії АН УРСР Сектор проблем технічної механіки Дніпропетровської філії Інституту механіки АН УРСР перетворено у Дніпропетровське відділення Інституту механіки АН УРСР [55].

29 травня – Президія АН УРСР присудила премію ім. О.О. Богомольця **В.Д. Братусю** за роботу «Хірургічне лікування термічних опіків».

12 червня – Постановою Президії АН УРСР створено Дослідне виробництво Інституту органічної хімії АН УРСР [56].

Головний корпус Харківського фізико-технічного інституту

18–21 червня – У Харкові проведено Об'єднану сесію Відділення фізики АН УРСР і Відділення ядерної фізики АН СРСР, присвячену 40-річчю Харківського фізико-технічного інституту АН УРСР [54].

8 липня – Постановою Президії АН УРСР створено Дослідне виробництво Інституту геотехнічної механіки АН УРСР (з 1972 – Спеціальне конструкторсько-технологічне бюро) [57].

17 вересня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні досягнення в розвитку сільськогосподарської науки, створення високопродуктивних порід овець і свиней і в зв'язку з 80-річчям з дня народження акад. АН УРСР Л.К. Гребеню присвоєно звання Героя Соціалістичної праці.

7 жовтня – Постановою Президії АН УРСР створено Дослідне виробництво при Інституті колоїдної хімії та хімії води АН УРСР [58].

жовтень – В Києві відбувся Всесоюзний симпозіум з ембріології рослин, організований Інститутом ботаніки АН УРСР. Симпозіум присвячено 70-річчю відкриття С.Г. Навашиним подвійного запліднення.

15–22 жовтня – В Києві відбувся Міжнародний симпозіум з фізики Місяця і планет.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

С.М. Кожевникову – за участь у створенні та широкому впровадженні в промисловість високопродуктивних універсальних станів холодної прокатки труб з комплексом нових механізмів;

В.М. Глушкову, С.Б. Погребинському, В.Д. Лосеву, О.А. Летичевському, Ю.В. Благовещенському, І.М. Молчанову, А.О. Стогнію – за розробку нових принципів побудови структур малих машин для інженерних розра-

хунків та математичного забезпечення до них, впроваджених в електронній обчислювальній машині серії «МІР»;

Р.І. Шашкевичу, С.Л. Мандельбергу, Р.І. Лашкевичу – за участь у створенні нових способів масового виробництва зварних труб діаметром 1020 і 1220 міліметрів для газо- та нафтопроводів;

М.Ф. Герасюті – за розв'язання проблем польоту перших космічних кораблів;

В.Я. Остренку – за роботи в галузі металургії [59].

12 листопада – Постановою Ради Міністрів УРСР створено Луганський державний заповідник АН УРСР. Основні напрями діяльності: збереження тваринної і рослинної популяції, занесеної до Червоної книги, і цілинних ділянок мезотичного варіанту різотравно-типчаково-ковилового степу на південних відрогах Середньо-Руської височини.

20 листопада – Президія АН УРСР присудила премію ім. М.М. Крилова **Г.С. Писаренку** за цикл робіт, присвячених дослідженню коливань пружних систем з урахуванням розсіяння енергії у матеріалах.

26 листопада (та 14 грудня) – В Георгіївській церкві Видубицького монастиря в Києві, де перебували на зберіганні обмінно-резервні фонди Центральної наукової бібліотеки АН УРСР, сталися пожежі [60].

8 грудня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Є.О. Патона **І.М. Федорченку** та **Л.І. Пугіній** – за роботу «Нові антифрикційні зносостійкі металокерамічні матеріали для важких і спеціальних умов роботи»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.Г. Дроботьку** (посмертно) – за роботу «Фітонциди – антибіотичні речовини з вищих рослин».

23 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (9 січня 1969) на базі Сектору геохімії, мінералогії, петрографії і корисних копалин та Сектору металогенії Інституту геологічних наук АН УРСР створено Інститут геохімії і фізики мінералів АН УРСР. Першим директором Інституту був **М.П. Семененко**, з 2006 Інститут носить його ім'я. В 1977–2008 Інститут очолював **М.П. Щербак**, з 2008 – **О.М. Пономаренко** [61].

Основні напрями досліджень: природа і властивості мінеральної речовини; вивчення геологічних процесів на фізико-хімічній основі з метою встановлення генезису і закономірностей концентрації родовищ, вивчення рудних і нерудних родовищ; розробка пошукових критеріїв і наукових основ їх прогнозування.

1968 – Г.Н. Третьяченко, В.Т. Трощенко та І.А. Козлов в Інституті проблем міцності АН УРСР встановили критерії міцності конструктивних елементів газових турбін в умовах комплексного впливу сталих і змінних навантажень в неізотермічних умовах та запропонували методи оцінки їх несучої здатності.

– В.Н. Руденко та Е.С. Уманський в Інституті проблем міцності АН УРСР визначили температурні характеристики міцності й пластичності низки нових композитних матеріалів (нікелю, міді, армованих вольфрамової сіткою) в широкому інтервалі температур у вакуумі, аргоні та окислювальному середовищі.

– Ф.П. Бесянкін в Інституті механіки АН УРСР вивчив пружні властивості склопластику та обґрунтував параметри його руйнування при стисканні.

– В.М. Ковтуненко у Дніпропетровському відділенні Інституту механіки АН УРСР розробив метод діагностики частково розрідженої ізольованої плазми.

– Для розв'язання диференціальних ігор запропоновано спеціальні стратегії, що дозволило довести теореми існування рішень загального класу нелінійних ігор і обчислити їх у лінійному випадку (Б.М. Пшеничний, Інститут кібернетики АН УРСР).

– С.М. Черніков побудував чисто алгебраїчну теорію лінійних нерівностей.

– О.Ф. Немець зі співробітниками відкрив явище залежності перерізу розщеплення дейтронів від атомної маси (ефект Немеця).

– Розроблено метод групового врахування аргументів при розв'язанні задач технічної кібернетики (О.Г. Івахненко).

1968–70 – Б.І. Веркін і Ю.А. Кириченко дослідили теплообмін у криогенних рідинах у полях масових сил різної інтенсивності – від умов, близьких до невагомості, до прискорень 2300 g. Виявлено в інтенсивних силових полях незалежність критичного теплового потоку від g. Всебічно досліджено фізику кипіння криогенних рідин та їх режимні характеристики залежно від різних параметрів, змінювання у широкому діапазоні, вперше вивчено динаміку парових бульбашок та її вплив на інтегральні характеристики кипіння.

– Відкрито проміжний фазовий стан в антиферромагнетиках (О.О. Галкін, В.Г. Бар'яхтар, В.В. Єременко та ін.).

1968–73 – Б.Г. Лазарев з співробітниками створив серію надпровідних соленоїдів з полями до 163 тис. ерстед.

1968 – В.М. Глушков запропонував метод мережевого прогнозування із застосуванням експертних оцінок, який відіграв важливу роль в підготовці математичного інструментарію для систем прийняття рішень.

– Створено перші спеціалізовані пакети прикладних програм, які забезпечува-

ли ефективну обробку даних методами статистики (керівник – **І.В. Сергієнко**, Інститут кібернетики АН УРСР).

– Знайдено поляронний ефект генерації звуку в неп'єзоелектричних іонних кристалах під дією змінного електричного поля (Інститут монокристалів).

– **Ф.Б. Гриневич** розробив теорію побудови автоматичних вимірювачів комплексних електричних величин (Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Сформульовано концепцію комбінованого впливу окислювально-відновлювальних і кислотно-лужних властивостей каталізаторів на їх активність та селективність в реакціях окислення (**Г.І. Голодець**, Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– В Інститут фізики АН УРСР під керівництвом **Г.Д. Латишева** створено бета-спектрометр високої роздільної здатності, на якому на низці радіоактивних ізотопів проведено численні вимірювання спектрів електронної внутрішньої конверсії.

– **П.В. Харламов** у Донецькому обчислювальному центрі АН УРСР одержав окремі розв'язки спрощених рівнянь руху тіла з порожнинами, заповненими рідиною.

– **В.Н. Гріднев** і **В.І. Трефілов** в Інституті металофізики АН УРСР створили перші композиції дисперсно-зміцнених жароміцних сплавів на основі хрому, що зберігають низькотемпературну пластичність.

– В Інституті металофізики АН УРСР під керівництвом **І.Г. Полоцького** виявлено, що ультрозвукове опромінювання металів підвищує їх жароміцність.

– Створено двомасштабну модель поверхні моря, покладену в основу при визначенні параметрів хвилювання моря неконтактними методами (**Ф.Г. Басс**, **І.М. Фукс**, **А.І. Калмиков**,

А.Д. Розенберг та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Розпочато створення квазіоптичних одно- і багатоканальних інтерферометрів субміліметрового діапазону для діагностики плазми в установках термоядерного синтезу (**Є.М. Кулешов** та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР). [1–3, 4].

– Розпочато створення парамагнітних квантових підсилювачів розподіленого типу міліметрового діапазону хвиль (**А.М. Чернець**, **С.А. Песковацький**, **Є.М. Ганапольський**, **В.М. Шульга**, **М.Т. Черпак** та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– **І.М. Федорченко**, **В.Н. Єременко**, **В.В. Скороход**, **Ю.В. Найдіч** в Інституті проблем матеріалознавства АН УРСР завершили цикл досліджень фізичних основ процесу спікання порошкових металокерамічних тіл, заклавши теоретичну базу спікання.

– Передбачено комбінаційне розсіяння звуку на спінових хвилях (**О.І. Ахієзер**, **Л.М. Давидов**).

– У Фізико-технічному інституті АН УРСР побудовано теорію взаємодії повільних іонів з ядрами (**О.І. Ахієзер**, **І.О. Ахієзер**).

– Дослідженно вплив імпульсних напруг на структуру й властивості металів і сплавів, з'ясовано природу ефекту зсуву інтервалу температур мартенситних перетворень при проходженні ударних хвиль (**Л.Г. Хандрос**, Інститут металофізики АН УРСР).

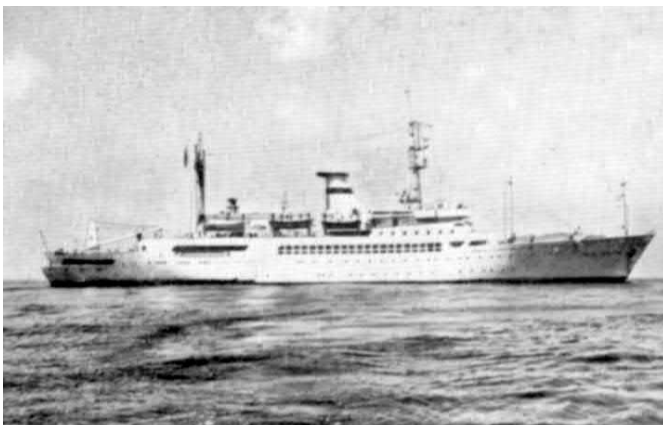
– **М.П. Арбузов** установив закономірності утворення карбідних фаз при відпусці сталі, з'ясував їх структурні стани й сформулював уявлення про механізм утворення проміжного карбідного заліза.

– **А.М. Коваленко** та **І.А. Новохатський** у Донецькому фізико-техніч-

ному інституті АН УРСР вивчили вплив різних газів на поверхневу енергію окисних розплавів.

— Б.О. Мовчан і Л.Н. Ягупольска в Інституті електрозварювання АН УРСР розробили спеціальну методику вивчення електрохімічних властивостей монокристалів металів і дослідили властивості монокристалів нікелю ви сокої чистоти.

Науково-дослідне судно «Академік Вернадський»

— Розроблено та впроваджено комплекс технологій зварювання, пайки та інших виробничих процесів, які забезпечують ампулізацію і високу бойову готовність міжконтинентальних балістичних ракет з ядерними боеголовками (Інститут електрозварювання АН УРСР, КБ «Південне», Південний машинобудівний завод).

— Проведено дослідження електроутворення піонів на ядрах (Н.Г. Афанасьєв та ін. ХФТІ).

— Під керівництвом П.В. Сорокіна започатковано комплексні дослідження процесів фото- та електронородження піонів на нуклонах в області першого πN -резонансу (ХФТІ).

— Створено теорію форми смуг поглинання й люмінесценції та їх залежності від температури в кристалах, що містять домішкові молекули (О.С. Давидов, А.Ф. Лубченко).

— М.Ф. Веклич в Інституті геологічних наук АН УРСР завершив опис опорних геологічних розрізів антропогену Придніпров'я, Донбасу і Причорномор'я.

— Г.Н. Доленко та А.І. Парияк в Інституті геології і геохімії горючих копалин АН УРСР висвітлили роль тек-

тоніки в розміщенні родовищ нафти і газу на території Криму та розробили рекомендації щодо подальшого напрямку пошуково-розвідувальних робіт на нафту і газ.

— Для досліджень Світового океану Морським гідрофізичним інститутом АН УРСР придбано великотонажне судно «Академік Вернадський».

— К.Й. Новик вперше описала флору раннього карбону (Інститут геологічних наук АН УРСР) [63, с. 109].

— На базі відділу генетики Інституту ботаніки АН УРСР та відділів Інституту мікробіології і вірусології АН УРСР та Інституту фізіології АН УРСР створено Сектор молекулярної біології і генетики АН УРСР (з 1973 – Інститут молекулярної біології і генетики АН УРСР).

— П.С. Погребняк заклав теоретичні основи порівняльної екології, лісової типології та фітоєкології (Інститут ботаніки АН УРСР) [63, с. 138].

— У Львові та Ленінграді відбувся III Міжнародний симпозіум з проблем межі силуру і девону та стратиграфії нижнього і середнього девону, в якому взяло участь 43 зарубіжних учених.

— В Києві відбувся Міжнародний симпозіум «Рентгенівські спектри та

електронна структура речовини», організований Інститутом металофізики АН УРСР. В симпозіумі взяли участь вчені з ФРН, Японії, Швеції, Великобританії, Франції, США, Білорусії, Голландії.

– В Києві пройшов IV Всесоюзний симпозіум з нелінійної оптики, організований Інститутом фізики АН УРСР. В роботі симпозіуму взяло участь понад 40 відомих зарубіжних вчених.

– В Києві відбулася I Всесоюзна конференція з систем автоматизації програмування для електронних обчислювальних машин, організована Інститутом кібернетики АН УРСР.

– Відбулася Всесоюзна конференція зі стійкості рослин, організована Інститутом фізіології рослин АН УРСР.

– Оpubліковано працю В.І. Ляшенка, В.Г. Литовченка, І.І. Степка та Л.В. Ляшенка «Електронні явища на поверхні напівпровідників» (Державна премія УРСР, 1970) [67].

В книзі розглянуто явища на межі розподілу «напівпровідник – вакуум» та газове середовище, що становлять великий клас фізичних і фізико-хімічних ефектів і широко використовуються у сучасних технологіях.

– Вийшов збірник «Канали СРСР» як результат комплексних досліджень каналів на півдні України (Інститут гідробіології АН УРСР) [61].

– Вийшла в світ монографія В.Н. Єременка, Ю.В. Найдича та І.О. Лавриненка «Спікання у присутності рідкої металічної фази» [68].

Викладено теоретичні обґрунтування та практичні відомості щодо одного з важливих технологічних процесів порошкової металургії – спікання в присутності рідкої фази. Розглянуто основні закономірності процесу, описано методи дослідження, фізико-хімічні основи формування матеріалів, які спікаються за участю рідкої фази, а також технологію їх одержання.

– Вийшов перший том тритомного «Визначника фауни Чорного та Азовського морів» (останній 1972) (Інститут біології південних морів АН УРСР) [69]. Узагальнено дослідження фауни Чорного та Азовського морів і розкрито функціональну роль окремих її компонентів в біоценозах.

– Вийшла у світ монографія В.В. Фролькіса «Регулювання, пристосування та старіння» (премія ім. О.О. Богомольця, 1970).

Проаналізовано механізми старіння, вікової патології, розроблено адаптаційно-регуляторну теорію старіння, запропоновано уявлення про процеси антистаріння, гіпотеза про генно-регуляторний механізм розвитку вікової патології та розроблено концепцію генно-регуляторної терапії, проаналізовано нейро-гуморальні та мембранні зміни в процесі старіння, відкрито новий клас внутрішньоклітинних регуляторів.

– Вийшов збірник «Цвітіння води» (Інститут гідробіології АН УРСР) [70].

– Оpubліковано монографію Й.І. Гіхмана та А.В. Скорохода «Стохастичні диференціальні рівняння» [66].

В книзі розглядаються питання існування та єдиності розв'язків стохастичних диференціальних рівнянь та їх зв'язку з процесами Маркова, виводиться рівняння Колмогорова для перехідних імовірностей розв'язків, вивчається асимптотична поведінка розв'язку, розглядаються розв'язки рівнянь при різних граничних умовах на кінцях інтервалу. Перевидано в 1971 німецькою, 1972 – англійською мовами.

– Вийшла колективна монографія «Числові методи в прикладній теорії пружності» (Інститут проблем машинобудування АН УРСР) [71].

– Оpubліковано тритомний «Російсько-український словник».

1968–71 – Вийшла восьмитомна «Історія української літератури», підготовлена Інститутом літератури АН УРСР (голова редколегії – **Є.П. Кирилюк**). Висвітлюється розвиток української літератури від її зародження

в епоху Київської Русі і завершуючи аналізом літератури 1946–.

– Вийшов у світ семитомник творів Панаса Мирного, підготовлений Інститутом літератури АН УРСР – найповніше видання спадщини Панаса Мирного [72].

1968–73 – Інститутом історії АН УРСР видано п'ять випусків «Історіографіч-

них досліджень в Українській РСР» (відповідальний редактор – **Ф.П. Шевченко**, з 1970 – **І.О. Гуржій**) [73].

1968 – Видано перший випуск визначника «Рослинність УРСР» – «Природні луки» (Інститут ботаніки АН УРСР). В подальшому вийшли: «Болота» (1969), «Ліси» (1971); «Степи, кам'яні відслонення, піски» (1973).

1969

28 січня – Президія АН УРСР присудила премію ім. В.Я. Юр'єва **І.М. Полякову** за цикл робіт по дослідженню процесів запилення та запліднення сільськогосподарських рослин, обґрунтуванню нових методів досліджень у цій галузі та застосуванню одержаних даних у практиці гібридизації рослин.

7 лютого – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена результатам її діяльності за 1968 і завданням на 1969. На сесії затверджено директорами інститутів: **Ю.О. Митропольського** (Інститут математики АН УРСР), **В.М. Глушкова** (Інститут кібернетики АН УРСР), **В.О. Кононенка** (Інститут механіки АН УРСР), **В.Н. Гріднєва** (Інститут металофізики АН УРСР), **О.Я. Усикова** (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР), **В.Є. Іванова** (Харківський фізико-технічний інститут АН УРСР), **Б.І. Веркіна** (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР), **О.М. Міляха** (Інститут електродинаміки АН УРСР), **С.І. Субботіна** (Інститут геофізики АН УРСР), **М.П. Семененка** (Інститут геохімії і фізики мінералів АН УРСР), **Є.П. Федорова** (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР), **Б.Є. Патона** (Інститут електрозварювання АН УРСР), **І.М. Францевича** (Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР), **Г.В. Карпенка** (Фізико-механічний ін-

ститут АН УРСР), **Ю.К. Делімарського** (Інститут загальної і неорганічної хімії АН УРСР), **О.І. Бродського** (Інститут фізичної хімії АН УРСР), **О.Д. Куриленка** (Інститут колоїдної хімії і хімії води АН УРСР), **В.Ф. Копитова** (Інститут газу АН УРСР), **І.Г. Підоплічка** (Інститут зоології АН УРСР), **О.В. Топачевського** (Інститут гідробіології АН УРСР), **А.М. Окснера** (Інститут ботаніки АН УРСР), **В.І. Шинкарука** (Інститут філософії АН УРСР), **Ф.П. Шевченка** (Інститут археології АН УРСР), **В.М. Корецького** (Інститут держави і права АН УРСР), **М.Є. Сиваченка** (Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР) [75].

24 лютого – Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в розвитку радянського музичного мистецтва і в зв'язку з 80-річчям з дня народження Л.М. Ревуцькому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

13 березня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за великі заслуги в розвитку радянської науки і культури та в зв'язку з 50-річчям заснування (за датою 1919) Академію наук УРСР нагороджено орденом Леніна.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні заслуги в розвитку радянської науки та в зв'язку з 50-річчям АН УРСР присвоїти звання Героя

М.П. Барабашов

М.М. Боголюбов

О.І. Бродський

В.М. Глушков

Соціалістичної Праці – М.П. Барабашову, М.Б. Боголюбову, О.І. Бродському, В.М. Глушкову, Г.В. Курдюмову, З.І. Некрасову, Б.Є. Патону та І.М. Францевичу.

Барабашов Микола Павлович (1894–1971) – відомий вчений-астроном, акад. АН УРСР (1948). У 1930–71 – директор астрономічної обсерваторії Харківського університету, 1935–1971 – його зав. кафедри. Наукові праці присвячено фотометричним дослідженням планет і Місяця. Засновник астрономічної школи.

Боголюбов Микола Миколайович (1909–1992) – видатний фізик-теоретик і математик, акад. АН УРСР (1948). В 1922–43 працював на Кафедрі математичної фізики АН УРСР. У 1936–50 – зав. кафедри Київ. університету, 1966–73 – директор Інституту теоретичної фізики АН УРСР, з 1949 – зав. відділу Математичного інституту АН СРСР та водночас з 1956 – в Об'єднаному інституті ядерних досліджень в Дубні (в 1965–89 – директор). Дослідження стосуються варіаційного числення, функціонального аналізу, теорії диференціальних рівнянь, теорії ймовірностей, математичної фізики, статистичної механіки, квантової теорії поля і теорії елементарних частинок. Розробив (1934–37) асимптотичний підхід до теорії нелінійних коливань – нелінійну механіку (спільно з М.М. Криловим), загальну форму теорії збурень (1946), заклав основи сучасної теорії кінетичних явищ (1947), побудував мікроскопічні теорії надплинності бозе-систем (1947–48) та надпровідності (1957). Запровадив поняття квазісередніх і розробив нову теорію фазових переходів (1963). Спільно з Д.В. Ширковим побудував теорію матриці розсіяння і дав нове формулювання квантової теорії поля (1955). Подав строге доведення дисперсійних співвідношень, запровадивши понят-

тя амплітуди розсіяння (1956). Незалежно від Й. Намбу спільно з А.Н. Тавхелідзе і Б.В. Струминським запровадив квантове число – колір, побудував триплетну теорію кварків з цілими зарядами (1955). Засновник наукових шкіл у Києві, Москві та Дубні. Академік АН СРСР (1953).

Бродський Олександр Ілліч (1895–1969) – видатний фізико-хімік, акад. АН УРСР (1939). З 1927 працював в Інституті фізичної хімії АН УРСР (з 1939 – директор). Наукові праці в галузі електрохімії, хімії ізотопів, теорії хімічної будови і реакційної здатності. Вперше в СРСР одержав важку воду (1934). Створив наукову школу.

Глушков Віктор Михайлович (1923–82) – видатний учений в галузі математики, кібернетики, обчислювальної техніки, інформатики, акад. АН УРСР (1961), її віцепрезидент (з 1962). У 1957–62 – директор Обчислювального центру АН УРСР, з 1962 – Інституту кібернетики АН УРСР. Наукові праці стосуються алгебри, теорії автоматів, електронних обчислювальних машин, автоматизованих систем управління та систем штучного інтелекту, економічної кібернетики. Розв'язав узагальнену п'яту проблему Гільберта (1957). Побудував теорію локально-нільпотентних локально-бікомпактних груп у цілому (1956) та загальну теорію цифрових автоматів (1964). Спільно з учнями розробив математичну теорію проектування обчислювальних систем (1970), першу автоматизовану систему керування «Львів» (1970), ідеї інтерпретації мов високого рівня (1963–65). Під його керівництвом створено низку цифрових ЕОМ. Засновник наукової школи. Акад. АН СРСР (1964).

Курдюмов Георгій В'ячеславович (1902–1996) – видатний учений-металофізик, акад. АН УРСР (1939) та АН СРСР (1953). У 1932–44 працював у Дніпропетровському фізико-технічному інституті, 1945–53

Г.В. Курдюмов

З.І. Некрасов

Б.Є. Патон

І.М. Францевич

– директор Лабораторії металофізики АН УРСР, 1944–78 – Інституту металознавства і фізики металів у Москві, 1962–73 – директор-організатор Інституту фізики твердого тіла АН СРСР (Чорноголовка Моск. обл.). Наукові праці в галузі фізики металів і металознавства. Побудував теорію мартенситних перетворень. Спільно з Л.І. Хандросом виявив (1949) термопружну рівновагу при фазових перетвореннях мартенситного типу, яку передбачив у 1948. Створив наукову школу.

Некрасов Зот Ілліч (1908–1990) – відомий учений в галузі металургії, акад. АН УРСР (1961). В 1952–78 – директор, 1978–88 – зав. відділу Інституту чорної металургії. Наукові дослідження стосуються теорії і практики чорної металургії.

Патон Борис Євгенович (н. 1918) – видатний учений в галузі металургії, технології металів, електрозварювання та матеріалознавства, організатор науки, акад. НАН України (1958), її президент (з 1962). З 1942 працює в Ін-ті електрозварювання НАН України (з 1944 – зав. відділу, з 1953 – директор), водночас в 1993–2016 – президент Міжнародної асоціації академії наук (МАН).

Наукові дослідження присвячено: автоматизації зварювальних процесів та керуванню ними; новим процесам зварювання (електрошлакове, електронно-променеве, плазмове і лазерне, гібридне лазерно-дугове та лазерно-плазмове); розробці космічних технологій зварювання та пристроїв для їх реалізації; розв'язанню проблем створення магістральних нафто- та газотранспортних систем (технології виробництва труб, спорудження трубопроводів, надійність, залишковий ресурс, діагностика матеріалів і конструкцій); методам і технологіям спеціальної металургії; зварювання живих тканин. Заклав основи електрошлакового переплаву та спецелектрометалургії. Засновник нових на-

уково-технічних напрямів – космічної технології і космічного виробництва. Розвинув наукову школу електрозварювання.

Герой України (1998). Засл. діяч науки і техніки України (1968). Двічі Герой Соціалістичної Праці (1969, 1978). Ленінська пр. (1957). Держ. пр. України (2004). Держ. пр. СРСР (1950). Держ. нагороди України, СРСР та іноземних держав. Акад. АН СРСР (1962) та ін. академії наук. Золоті медалі ім. М.В. Ломоносова (1981), С.П.Корольова (2003), В.І. Вернадського (2004).

Францевич Іван Микитович (1905–1985) – відомий фізико-хімік і матеріалознавець, акад. АН УРСР (1961). В 1955–62 – директор Інституту металокераміки і спеціальних сплавів АН УРСР, 1962–73 – директор, з 1974 – зав. відділу Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР. Наукові дослідження стосуються створення нових матеріалів і технологій. Засновник наукової школи.

26 березня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (11 квітня) Державний музей етнографії та художнього промислу повернено у підпорядкування АН УРСР [76].

26 березня – Розпорядженням Ради Міністрів УРСР Львівський науково-природознавчий музей повернено АН УРСР як Державний природознавчий музей АН УРСР.

3–5 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 50-річчю АН УРСР. Президент АН УРСР Б.Є.Патон виголосив доповідь «50 років Академії наук Української РСР» (тоді датою заснування Академії вважали 12 лютого 1919).

8 травня – ЦК Компартії України і Рада Міністрів УРСР прийняли постанову про заснування Державної премії Української РСР в галузі науки і техніки.

12–23 травня – В Україні перебувала делегація вчених АН СРСР на чолі з її президентом М.В. Келдишем з нагоди 50-річчя АН УРСР [77].

Делегація відвідала наукові установи, виші, підприємства Києва, Донецька, Дніпропетровська, Запоріжжя, Львова, Севастополя. Разом з М.В. Келдишем в Україну прибули академіки О.П. Виноградов, В.О. Котельников, А.М. Белозерський, М.М. Шемякін, М.М. Жаворонков, О.М. Прохоров, О.М. Румянцев, М.П. Федоренко. Гостей супроводжували президент АН УРСР Б.Є. Патон, віце-президенти, члени Президії АН УРСР, провідні вчені республіки. В Донецьку делегати оглянули місто та відвідали Донецьке відділення Інституту економіки АН УРСР, Обчислювальний центр і Фізико-технічний інститут АН УРСР, Інститут «Донвугілля».

13 травня – Делегація учених АН СРСР на чолі з М.В. Келдишем відвідала Львів. М.В. Келдиш і Б.Є. Патон заслухали інформацію директорів Фізико-механічного інституту АН УРСР та Інституту геології і геохімії горючих копалин АН УРСР, ознайомилися з роботою їх відділів і лабораторій.

14–15 травня – Делегація АН СРСР перебувала в Дніпропетровську, де відвідала Інститут геотехнічної механіки АН УРСР, Дніпропетровське відділення Інституту механіки АН УРСР, Інститут чорної металургії (колишній академічний) та низку промислових підприємств.

16 травня – В газеті «Радянська Україна» опубліковано лист-звернення радянських учених щодо заборони застосування біологічної та хімічної зброї, підписаний М.В. Келдишем, Б.Є. Патонем, О.В. Палладіним та ін. Зокрема, в листі йшлося:

«Ми закликаємо всіх чесних учених світу викривати роботи по створенню і нагромадженню біологічної та хімічної зброї, які проводяться у глибокій таємниці, широко роз'яснювати жахливі наслідки її застосування, добиватися прийняття в ООН рішення про заборону розробки, виготовлення, нагромадження і передачі хімічної та біологічної зброї всіх видів з тим, щоб до нього приєдналися всі країни світу. Ця нелюдська зброя масового знищення повинна бути всюди поставлена поза законом!»

16 травня – М.В. Келдиш з групою вчених прибув до Севастополя, де у Морському гідрофізичному інституті АН УРСР його директор А.Г. Колесников ознайомив гостей з проблемами вивчення Світового океану, над якими працює колектив, з дослідженнями останніх років [77].

Вчені побували у відділах і лабораторіях Інституту, оглянули виставку морських приладів, створених у ньому, також відвідали Інститут біології південних морів АН УРСР та його Карадазьке відділення. Директор інституту В.М. Грезе розповів про його майже 100-річну історію. Вчені оглянули морський акваріум, науково-дослідне судно «Академік Вернадський».

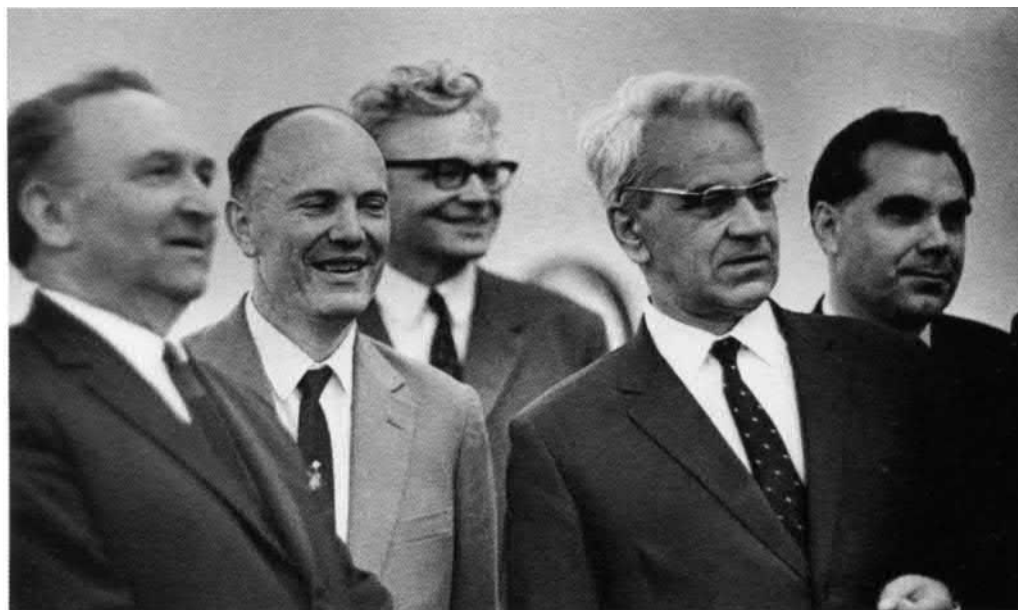
17–21 травня – Проходила ювілейна сесія Загальних зборів АН УРСР з нагоди її 50-річчя.

22 травня – М.В. Келдиш виступив на урочистих Загальних зборах АН УРСР, присвячених 50-річчю АН УРСР [77].

«За півстоліття Академія наук УРСР виросла в один з провідних наукових центрів країни, зробила вагомий внесок у соціалістичне будівництво і зміцнення обороноздатності Батьківщини, сприяла завоюванню передових позицій у світовій науці в ряді важливих напрямів, – сказав він. – Академія наук УРСР здійснює керівництво розвитком усіх науково-дослідних робіт у республіці. Висококваліфіковані наукові кадри, розвинена мережа добре оснащених інститутів дають можливість Академії успішно вирішувати найактуальніші проблеми сучасної науки, що мають велике народно-господарське і теоретичне значення. В умовах сучасної науково-технічної революції, коли наука дедалі більше диференціюється і

Делегація вчених АН СРСР на чолі з М.В. Келдишем і Б.Є. Патон у Парку Вічної Слави. Київ, травень 1969

М.В. Келдиш та Б.Є. Патон під час відвідування павільйону «Наука» Виставки досягнень передового досвіду в народному господарстві УРСР. Київ, травень 1969

водночас стає все більш комплексною, наукові зв'язки між різними установами нашої країни, між ученими різних міст і республік мають постійно зміцнюватися. Співробітництво академічної науки з вищою школою і промисловістю набуло тепер надзвичайно великого значення. Розв'язання найважливіших проблем технічного розвитку потребує спільної роботи багатьох наукових інститутів, конструкторських бюро і заводів. Саме завдяки тому, що наука нашої країни єдина, ми з успіхом розв'язуємо найсерйозніші проблеми технічного прогресу. Дозвольте мені ще раз поздоровити славний колектив Академії наук, усіх учених республіки, весь український народ із славним ювілеєм, з високою нагородою і побажати вченим і всім трудівникам України дальшої плідної роботи».

23 травня – У Києві Уряд УРСР влаштував прийом з нагоди 50-річчя АН УРСР.

29 травня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Л.М. Литвиненку** – за цикл робіт у галузі досліджень механізму хімічних реакцій та дії органічних каталізаторів;

премію ім. О.О. Богомольця **Ю.О. Спасокукоцькому, Л.І. Барченку та Є.Д. Генісу** – за монографію «Довголіття та фізіологічна старість»;

премію ім. Є.О. Патона **В.О. Єфімову, В.І. Легенчуку та В.М. Сапку** – за роботу «Теплофізичні та фізико-хімічні особливості формування сталевих зливків».

12 червня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (24 червня) Сектор держави і права АН УРСР реорганізовано в Інститут держави і права АН УРСР. Перший директор (1969–74) – **В.М. Корецький**, в 1990 Інституту присвоєно його ім'я. В 1974–88 Інститут очолював **Б.М. Бабій**, з 1988 – **Ю.С. Шемшученко** [78].

Основні напрями досліджень: методологічні проблеми правової науки, проведення досліджень в галузі державно-правового будівництва та широке впровадження їх ре-

зультатів у всі сфери організації і діяльності державного апарату.

16–21 червня – у Києві відбулася XVIII нарада з люмінесценції, організована Інститутом фізики АН УРСР.

3 липня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (8 липня) Донецьке відділення економіко-промислових досліджень Інституту економіки АН УРСР реорганізовано в Інститут економіки промисловості АН УРСР. Перший директор (1969–73) – **О.М. Алимів**, в 1973–95 Інститут очолював **М.Г. Чумаченко**, з 1995 – **О.І. Амоша** [80]. Нині інститут міститься в Києві.

Основні напрями досліджень: проблеми оптимізації планування на промислових підприємствах, розробка і впровадження комплексних систем управління виробництвом з використанням економіко-математичних методів і обчислювальної техніки, розробка пропозицій по підвищенню ефективності використання виробничих фондів і розробка економіко-соціологічних, економіко-правових проблем організації і управління промисловістю.

29 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР **В.Ф. Уткіну** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці [81].

Уткін Володимир Федорович (1923–2000) – видатний учений-механік і конструктор, акад. АН УРСР (1976). У 1954–90 працював у конструкторському бюро «Південне», де пройшов шлях від інженера до генерального конструктора, з 1990 – керівник Центрального науково-дослідного інституту машинобудування Росії. Наукові праці і

Уткін В. Ф.

конструкторські розробки стосуються визначення перспектив розвитку ракетно-космічної техніки, створення автоматизованих систем проектування у машинобудуванні, оптимізації структур складних механічних систем. Під його керівництвом створено низку ракетно-космічних систем і апаратів оборонного, наукового та господарського призначення, зокрема високозахисний бойовий ракетний комплекс на

Старт ракети СС-18 («Сатани»)

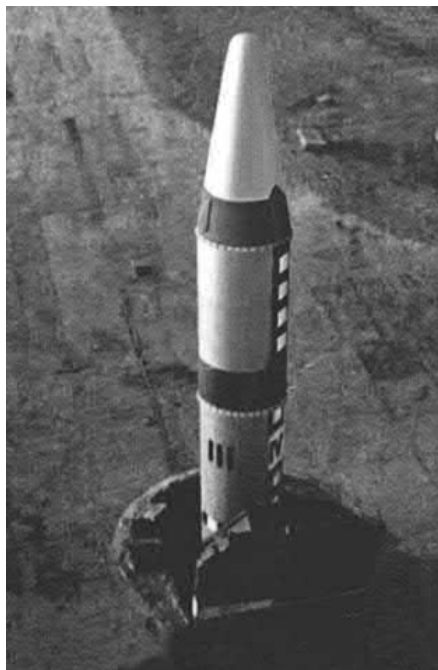
базі ракети СС-18 («Сатана»), яка практично не вразлива і не мала аналогів у світі.

25 серпня – 5 вересня – в Києві відбулася V Міжнародна конференція з нелінійних коливань. В роботі конференції взяло участь понад 400 радянських та 86 зарубіжних учених з США, Польщі, НДР, Англії, Бельгії, Мексики, Японії, Франції, Голландії, Румунії, Югославії, Данії та інших країн.

2 вересня – В КБ «Південне» розпочато розробку ракетного комплексу Р-36М.

14 жовтня – На навколосемну орбіту ракетою-носієм, створеною в КБ «Південне» на базі ракети Р-14, виведено супутник «Інтеркосмос» [81].

30 жовтня – Президія АН УРСР присудила премію ім. М.М. Крилова **Ю.О. Митропольському** за цикл робіт, присвячених розробці методу прискореної збіжності у задачах нелінійної механіки та розвитку принципу зведення у теорії лінійних диференці-

Ракетний комплекс Р-36М

альних рівнянь з квазіперіодичними коефіцієнтами.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

В.І. Агрошенко – за науково-технічну розробку та впровадження в народне господарство енергозберігаючого агрегата виробництва азотної кислоти під тиском 7,3 атм із газотурбінним приводом компресора та каталітичного очищення вихлопних газів від окислів азоту;

О.У. Коренному – за створення та впровадження комплексно-механізованого показового зварювального виробництва в унікальному блоці зварювальних машинобудівних конструкцій Уралмашзаводу;

С.О. Лебедєву – за участь у розробці та впровадженні в народне господарство високопродуктивної універсальної електронної обчислювальної машини «БЕСМ-6»;

А.С. Оканенку – за праці «Фізіологічні основи підвищення цукристості цукрового буряку» та «Фізіологія цукрового буряку»;

П.М. Першину – за монографію «Аграрна революція в Росії» у двох томах;

О.Н. Щербаню, О.О. Кремньову та В.П. Черняку – за роботи у галузі гірничої теплофізики.

3 грудня – Президія АН УРСР присудила премію ім. Д.К. Заболотного **О.І. Бершову** – за монографію «Мікроелементи та ґрунтові мікроорганізми».

24 грудня – Постановою сесії Загальних зборів АН УРСР у складі АН УРСР утворено Відділ (з 1971 – Відділення) фізико-технічних проблем енергетики.

25 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

Г.С. Писаренку, В.Т. Трошенку, Г.М. Третьяченку, В.М. Руденку – за цикл праць з питань міцності матеріалів при високих температурах;

О.С. Давидову – за цикл праць з теорії ядра;

Ф.Д. Овчаренку, М.М. Круглицькому, С.П. Ничипоренку, Е.Г. Агабальянцу – за розроблення проблем фізико-хімічної механіки термосолестійких дисперсій глинистих мінералів;

Д.К. Зерову, М.І. Котову, М.В. Клокову, О.Д. Вісюліній, Д.М. Доброчаєвій – за багатотомну працю «Флора України»;

М.І. Супруненко, М.А. Рубачу, О.Й. Щусь – за двотомну працю «Перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції на Україні».

26 грудня – На сесії Загальних зборів АН УРСР обрано нових членів Академії.

Обрані дійсними членами:

М.М. Амосов (хірургія);

С.Я. Брауде (радіоастрономія);

В.Н. Єременко (матеріалознавство і порошкова металургія);

М.О. Кільчевський (математична фізика);

П.Г. Костюк (фізіологія людини і тварин);

Л.А. Кульський (хімія і технологія очистки води);

Є.К. Лазаренко (мінералогія);

В.О. Марченко (математична фізика);

О.З. Петров (математична фізика);

Є.П. Федоров (астрономія).

Обрані членами-кореспондентами:

В.І. Беляєв (фізична географія);

М.У. Білий (оптика і спектроскопія);

О.М. Боголюбов (механіка);

К.Г. Гуслистий (етнографія);

Г.І. Денисенко (електромережі і системи);

В.К. Дзядик (математика, в т.ч. обчислювальна математика);

Ю.П. Зайцев (гідробіологія);

Д.В. Затонський (літературознавство, література країн Західної Європи і Америки);

О.П. Ключарьов (фізика атомного ядра);

О.Д. Куриленко (колоїдна хімія);

Ю.С. Ліпатов (хімія високомолекулярних сполук);

І.І. Ляшко (математика, в т.ч. обчислювальна математика);

Б.М. Малиновський (обчислювальна техніка);

О.М. Маринич (фізична географія);

Б.І. Медовар (електрометалургія);

П.О. Недбайло (правознавство);

А.Т. Пилипенко (аналітична хімія);

Я.С. Підстригач (механіка);

О.С. Поваренних (кристалохімія мінералів);

В.І. Трефілов (фізика міцності);

Ф.П. Шевченко (історіографія і джерелознавство);

В.П. Шелест (теорія елементарних частинок);

В.І. Шинкарук (діалектичний матеріалізм);

А.М. Шлепаков (всесвітня історія, історія капіталістичних країн);

М.Т. Шпак (оптика і спектроскопія);
Ю.А. Шульте (електрометалургія);
О.О. Ясников (хімія природних сполук) [82].

1969 – До АН УРСР з підпорядкування Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР передано Інститут суспільних наук у Львові.

– Теоретично обґрунтовано явище квантової дифузії в кристалах (О.Ф. Андреев, І.М. Ліфшиць, Б.Н. Єсельсон, В.Н. Григорьев, В.А. Міхеєв); відкрито експериментально 1972 (Інститут фізичних проблем АН СРСР; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– В.М. Кошляков побудував строгу теорію морських гірокомпасів і розробив ефективні методи інженерного розрахунку навігаційних систем (Інститут математики АН УРСР).

– Під керівництвом В.І. Моссаковського розроблено узагальнені математичні методи дослідження просторових контактних і змішаних задач теорії пружності.

– С.І. Пекар запропонував новий тип хімічного лазера на стимульованих електронних фотопереходах (Інститут напівпровідників АН УРСР).

– А.П. Філіппов у Харківській філії Інституту механіки АН УРСР розробив метод розрахунку вимушених коливань робочих лопаток турбін і розв'язав задачу динамічної стійкості пластин в надзвуковому потоці.

– В.М. Ковтуненко у Дніпропетровському відділенні Інституту механіки АН УРСР розробив метод розрахунку аеродинамічних параметрів потоку в околі тіла малої довжини при надзвукових швидкостях течії газу.

– Г.А. Свилярєв у Харківській філії Інституту механіки АН УРСР роз-

робив оптимальні схеми гідротрансформаторів з малими передавальними відношеннями.

– В.Т. Глушко в Інституті геотехнічної механіки АН УРСР вивчив напружений стан гірничого масиву, визначив характеристики впливу деформування і реологічних факторів на величину напружень в породах та розробив рекомендації щодо охорони гірничих виробок.

– Здано в експлуатацію першу чергу системи «ПРОЕКТ» спільного проектування апаратури і програмного забезпечення ЕОМ, яка стала прототипом багатьох галузевих систем проектування цифрової апаратури (В.М. Глушков, Ю.В. Капітонова, О.А. Лєтичевський).

– Розроблено першу вітчизняну гібридну ЕОМ «Екстрема» для розв'язання динамічних задач нелінійного програмування (керівник – Г.Є. Пухов).

– Розроблено методологію дослідження параметрів розвитку науки на базі методу експертних оцінок (В.М. Глушков, Г.М. Добров, Інститут кібернетики АН УРСР).

– В.І. Іваненко (Інститут кібернетики АН УРСР) побудував моделі функціонування промислових установок на нафтопереробних і хімічних підприємствах.

– Г.А. Михайлов (Інститут кібернетики АН УРСР) розробив швидкодіючий накопичувач на тонких магнітних плівках для обчислювальних машин.

1969–70 – В.М. Глушков сформував наукову програму конгресів Міжнародної федерації з переробки інформації.

1969 – Створено універсальну систему моделювання дискретних систем СЛЕНГ, яка одержала широке впровадження і стала прототипом багатьох галузевих систем моделювання (В.М.

Глушков, Т.П. Мар'янович, Інститут кібернетики АН УРСР).

– Р.Н. Гуржі у Фізико-технічному інституті АН УРСР розв'язав задачу низькотемпературної електропровідності чистих металів з відкритими поверхнями.

– А.А. Слуцький у Фізико-технічному інституті АН УРСР розвинув теорію гальваноманітних явищ.

– В.В. Владимиров в Інституті фізики АН УРСР показав, що в сильних магнітних полях порогове електричне поле, при якому порушується гвинтова нестійкість, зростає зі збільшенням магнітного поля, а ефект високоякісної стабілізації підсилюється.

– А.Ф. Прихотько і Г.В. Клімушева в Інституті фізики АН УРСР одержали параметри структури екситонних зон галоїдів та акіл-бензолів.

– М.С. Соскін і В.І. Кравченко в Інституті фізики АН УРСР здійснили одночасну генерацію кристалів на двох електронних переходах та розробили метод дослідження активних середовищ.

1969–70 – Розроблено теорію дефектного механізму провідності та самокомпенсації провідності в іонних напівпровідниках (В.Л. Вінецький, Інститут фізики АН УРСР).

1969 – І.М. Дмитренко у Фізико-технічному інституті низьких температур АН УРСР завершив дослідження надпровідних квантових інтерферометрів в стаціонарному режимі.

– Е.А. Канер, Н.М. Макаров і А.М. Гришин в Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР передбачили ефект аномального проникнення поверхневих звукових хвиль Релея в металах.

– Ф.Г. Басс і Ю.Г. Гуревич в Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР дослідили нелінійні властивості елек-

тромагнітних хвиль у напівпровідниках з урахуванням збільшення фонових в широкому інтервалі частот.

– М.І. Каганов у Харківському фізико-технічному інституті АН УРСР запропонував теорію височастотних властивостей магнетиків поблизу антирезонансу.

– В.С. Машкевич в Інституті фізики АН УРСР побудував теорію лазерної генерації на непрямих зонних переходах у неметалічних кристалах.

– В.М. Свечников і В.М. Пан в Інституті металофізики АН УРСР розробили методи одержання та обробки надпровідних матеріалів.

– А.А. Смирнов в Інституті металофізики АН УРСР розробив теорію впорядкування сплавів під тиском.

– Побудовано динамічну теорію розсіяння електронів і рентгенівських променів кристалами зі статичними недосконаlostями (Е.А. Тихонова, Інститут металофізики АН УРСР).

– П.А. Безуглий у Фізико-технічному інституті низьких температур АН УРСР ультразвуковим методом вперше виміряв період шаруватої структури проміжного стану надпровідників в об'ємі зразка та його залежність від зовнішнього магнітного поля.

– Е.А. Канер і Н.М. Макаров в Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР передбачили та дослідили новий тип електронних хвиль в металах – поверхневі хвилі в слабкому магнітному полі.

– І.М. Францевич в Інституті проблем матеріалознавства АН УРСР заклали основи теорії процесу атомних систем на каталітичних поверхнях.

– О.В. Снітко і В.А. Тягай в Інституті напівпровідників АН УРСР провели детальні дослідження електровідбивання на сульфіді кадмію та встановили його механізм.

– В.П. Шелест в Інституті теоретичної фізики АН УРСР завершив цикл досліджень по застосуванню кваркової моделі до розсіяння адронів.

– У Харківському фізико-технічному інституті АН УРСР розпочато експерименти на стелараторі «Ураган».

– П.Г. Борзяк, А.Ф. Яценко і Б.В. Стеценко в Інституті фізики АН УРСР показали, що час релаксації автофотоemisії кремнієвих катодів зумовлений імовірністю тунелювання крізь потенціальний бар'єр і може бути зменшений збільшенням електричного поля до відповідного значення.

– В.Н. Михайловський і Л.І. Грабар у Фізико-механічному інституті АН УРСР завершили дослідження впливу на порогову чутливість гелієвих квантових магнітометрів.

– І.М. Гордон в Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР на основі нових уявлень про механізм формування відбитого від Сонця радіолокаційного сигналу виявив випадки швидкого прискорення сонячного вітру над його активними ділянками.

– В Інституті технічної теплофізики АН УРСР виконано комплексне дослідження механізму процесу та інтенсивності теплообміну при кипінні недогрітої води (В.І. Толубинський, Д.М. Костанчук, А.М. Кичигин, А.К. Литовченко, А.С. Маторин).

– В Інституті технічної теплофізики АН УРСР встановлено розподіл температур у тонких пластинах при їх контакті з краплями рідини, а також вивчено вплив попереднього прогріву керамічної маси на її властивості.

– Вперше експериментально спостерігався ефект самовикривлення лазерного пучка в нелінійних кристалах (Інститут фізики АН УРСР).

– Виявлено нестационарні властивос-

ті резистивного стану надпровідників (В.М. Дмитрієв та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Розроблено плазмові генератори мілі- і субміліметрових діапазонів, а також лазери, що використовують ефекти колективних взаємодій з плазмою.

– О.Г. Ситенко побудував теорію розсіяння хвиль в плазмі, що лежить в основі методу безконтактної діагностики плазми.

– І.М. Ліфшиць і С.А. Гредескул незалежно від М.О Кривоглаза (1973) передбачили флуктуони (ХФТІ).

– Розроблено метод зведення тривимірних задач нестационарної теплопровідності до двовимірних (І.Мотовиловець).

– На заводі «Електросталь» введено в експлуатацію велику електронно-променеву піч для одержання зливків масою близько 1 т (О.Л. Тихоновський, Ю.М. Кривошликов та ін.; Інститут електрозварювання АН УРСР).

– Б.Є. Патон, В.Ф. Лапчинський і О.А. Загребельний в Інституті електрозварювання АН УРСР розробили установку «Вулкан» для виконання на космічному кораблі «Союз-6» експериментів зі зварювання і різання низьки конструкційних сплавів [83].

– На бойове чергування заступила ракета третього покоління Р-36 з орбітальною головною частиною (КБ «Південне», почала розроблятися 1963) [81].

Мала найпотужніший ядерний моноблок, роз'єднувальну головну частину та першу в світі орбітальну головну частину. В забезпеченні герметичності ракети Р-36, яка мала 150 рознімних з'єднань і близько 550 м зварних швів, значну роль відіграли вчені Інституту електрозварювання АН УРСР. Ракета Р-36 важкого класу КБ «Південне» разом з ракетами легкого класу УР-100 розробки ОКБ В.М. Челомея склали основу ракетно-ядерного потенціалу СРСР. Протягом 1965–74 розгорнуто 288 ракет Р-36 усіх ти-

пів (вони залишалися на озброєнні до 1980). Ракета Р-36 зробила неефективною американську систему ПРО «Сейфгард», оскільки обходила її з півдня, не маючи змоги завдати лобового удару з півночі, яку саме захищала система «Сейфгард». Це привело до її згорання і змусило США укласти з СРСР договір про обмеження ПРО.

– Г.К. Харченко та вчені Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР відкрили явище аномального масопереносу при зварюванні тисненням.

– М.Д. Габович і А.П. Коваленко спостерігали явище виникнення багатопроменного потоку при нелінійній взаємодії електронного пучка з плазмою.

– Розроблено багатоканальну дистанційну систему керування для забезпечення автоматичного підвищення стійкості літака (О.К. Антонов та ін.).

– Створено і рекомендовано в серійне виробництво ЕОМ «МІР-2» з ефективною системою аналітичних і символічних перетворень та комфортним інтерфейсом користувача. Прообраз сучасних персональних комп'ютерів (В.М. Глушков).

– Відкрито явище супергетеродинамічного підсилення звуку електричним полем (Інститут монокристалів).

– Розроблено теорію теплообміну в підземних спорудах і створено ефективні системи кондиціонування повітря в глибоких шахтах (О.Н. Щербань, О.О. Кремньов).

ЕОМ «МІР-2»

– К.Б. Яцимирський встановив явище неспрямованого впливу лігандів (Інститут фізичної хімії АН УРСР).

1969–70 – В.Л. Вінецький пояснив механізм провідності напівпровідника з урахуванням процесу утворення електрично активних дефектів (власне дефектної провідності та самокомпенсації провідності).

1969–71 – Я.Б. Файнберг з В.І. Курилкою побудував нелінійну теорію взаємодії релятивістських пучків з плазмовим резонатором, а з Ю.В. Ткачем виконав експериментальні дослідження взаємодії сильноточкових релятивістських пучків з плазмою, що дозволили одержати потужний ультрафіолетовий лазер, який використовував колективні взаємодії.

1969 – У Києві відбулася VII Всесоюзна конференція з електронної мікроскопії, в організації якої взяли участь наукові установи та Наукова рада з електронної мікроскопії АН УРСР.

– Відбулася II Всесоюзна нарада з автоматизації і механізації ливарних процесів, організована Інститутом проблем лиття АН УРСР.

– В Києві відбувся Республіканський симпозіум «Питання точності та ефективності обчислювальних алгоритмів», організований Інститутом кібернетики АН УРСР.

– Вивчено біологічну дію фосфорорганічних сполук – фосфонатів та біофосфонатів (С.В. Комісаренко, М.Ф. Гулий, Н.М. Гула та ін.). Це дозволило створити новий перспективний протипухлинний препарат – мєбіфон та новий клас імуновекторних молекул на основі антитіл, фосфонатів і цитотоксичних антибіотиків.

– Р.Є. Кавецький та ін. розробили комплекс лазерної апаратури для діагностики і лікування деяких форм пухлинних новоутворень.

– Відкрито явище розчинності нафти у воді і розроблено (1970) технологію добування нафти з родовищ водяним терморозчинником (Е.Б. Чекалюк зі співробітниками; Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР).

– Т.А. Іщенко знайшла залишки пізньосилурийської флори Поділля (Інститут геологічних наук АН УРСР).

– Інститут гідробіології АН УРСР розпочав систематичні санітарно-гідробіологічні дослідження малих річок України з метою розробки заходів по їх раціональному використанню та охороні.

– За значні заслуги в розвитку науки і підготовці кадрів Інститут кібернетики АН УРСР нагороджено орденом Леніна.

– Вийшла монографія Г.В. Самсонова «Неметалічні нітриди» [84].

Викладено відомості зі структури та властивостей нітрідів і способи їх одержання. Розглянуто нітриди металів I та II груп періодичної системи, перехідних металів, елементів підгруп бору, вуглецю та азоту, складні нітриди, нітридні покриття, застосування нітрідів.

– Засновано журнали: «Проблеми міцності», «Фізіологія і біохімія культурних рослин», «Нейрофізіологія».

– Вийшов кадастр «Торфовий фонд Української РСР», в якому описано 300 боліт України (Є.М. Брадєс, Г.Ф. Бачурина; Інститут ботаніки АН УРСР).

– Видано монографію П.А. Власюка «Біологічні елементи в життєдіяльності рослин» (Інститут фізіології рослин АН УРСР) [86].

Викладено теоретичні основи надходження елементів живлення в рослини, фізіологічне значення азоту, фосфору, калію, марганцю, цинку, бору, заліза, молібдену, магнію, міді, сірки та інших біологічних елементів у життєдіяльності рослин; узагальнено результати багаторічних досліджень, що проводилися на клітинному, субклітинному і молекулярному рівнях, а також на рівні ці-

лісного організму; висвітлено фізіологічне значення та біологічну роль основних елементів живлення, їх фізико-хімічні, біофізичні та інші властивості. Показана топографія мікроелементів у клітинних структурах, органідах клітин та органах рослин.

– Вийшла колективна монографія «Регуляторні механізми клітини» (Інститут ботаніки АН УРСР) [87].

– Видано монографію Б.П. Мацелюха «Проблеми генетичної трансформації» (Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР) [88].

Узагальнено дані з генетичної трансформації мікроорганізмів, матеріали експериментального дослідження цього явища в актиноміцетів.

– Вийшла монографія І.Г. Підоплічка «Пізньопалеолітичні житла з кісток мамонта на Україні» (Інститут зоології АН УРСР) [89].

Описано найдавніші пам'ятки наземних жител з кісток мамонта, виявлені на території України. Наведено порівняння з іншими пізньопалеолітичними житлами і дані про те, що подібний тип будівництва наземних жител характерний для пізнього палеоліту. Зроблено висновок, що таке будівництво стало однією з причин зникнення мамонтів.

– Видано колективну монографію «Вивчення ресурсів наземних хребетних фауни України» (Інститут зоології АН УРСР) [90].

– Вийшла монографія О.В. Погорєлова «Зовнішня геометрія опуклих поверхонь». В 1973 перевидана англійською [91].

– Поновлено вихід журналу «Філософська думка» (заснований 1927, в подальшому мав інші назви, в 1937–68 не видавався).

1969 – Інститут мовознавства розпочав видання п'ятитомного курсу «Сучасної української літературної мови» за редакцією І.К. Білодіда (завершено в 1973) [92].

1970

2 січня – КБ «Південне» доручено розробку ракети-носія «Циклон-3».

8 січня – Постановою Президії АН УРСР Спеціальне конструкторське бюро електронних цифрових та аналогових машин Інституту кібернетики АН УРСР перейменовано на Спеціальне конструкторське бюро математичних машин і систем [93].

29 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **К.Б. Яцимирському** – за цикл досліджень кінетики й механізму гомогенно-каталітичних окисно-відновлювальних реакцій та їх застосування у хімічному аналізі;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Г.С. Кияку** – за цикл робіт у галузі рослинництва, селекції та луківництва, зокрема виведення нових районованих сортів озимої пшениці «Галицька», ярої пшениці «Дублянка - 4», озимого жита «Львівське», озимого ріпаку «Дублянський», кормових бобів «Коричневі».

4 лютого – В лабораторії прикладної нейтронної фізики Інституту фізики АН УРСР під час проведення експериментів на фізичному стенді виникла ядерна реакція з інтенсивним гамма- і нейтронним випромінюванням. Зупинена засобами автоматичного аварійного захисту. В результаті різну дозу опромінення отримало 16 осіб обслуговуючого персоналу. Викидання радіоактивних речовин в зовнішнє середовище і забруднення приміщень не відбулося. В зв'язку з цим ЦК КПУ та Рада Міністрів УРСР 11 лютого прийняли постанову «Про заходи по запобіганню забруднення повітряного і водного басейнів та ґрунтів м. Києва».

12 лютого – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (26

лютого) Харківський філіал Інституту механіки АН УРСР реорганізовано у Харківський філіал Інституту технічної теплофізики АН УРСР [94].

19 лютого – Президія АН УРСР присудила премію ім. Є.О. Патона **А.М. Макарі** – за роботу «Дослідження питань технології та металознавства зварювання методом плавлення високоміцних сталей».

11 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена результатам її діяльності в 1969 і завданням на 1970. На них також президентом Академії переобрано **Б.Є. Патона**, віце-президентами стали **І.К. Білодід**, **В.М. Глушков**, **В.С. Гутиря**, **Г.С. Писаренко**, **А.А. Смирнов**. Затверджені академіки-секретарі Відділень: **Ю.О. Митропольський** (Відділення математики, механіки і кібернетики), **В.Н. Гріднев** (Відділення фізики), **С.І. Субботін** (Відділення наук про Землю і Космос), **І.М. Федорченко** (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства), **І.Т. Швець** (Відділення фізико-технічних проблем енергетики), **К.Б. Яцимирський** (Відділення хімії і хімічної технології), **Р.В. Чаговець** (Відділення біохімії, біофізики і фізіології), **О.П. Маркевич** (Відділення загальної біології), **Б.М. Бабій** (Відділення економіки, історії, філософії і права), **М.З. Шамота** (Відділення літератури, мови і мистецтвознавства) [95].

18 березня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (26 березня) на базі ряду відділів Інституту фізики АН УРСР створено Інститут ядерних досліджень АН УРСР [96].

Основні напрями досліджень: структура атомних ядер і механізмів ядерних реакцій, нейтронна спектрометрія та вимірювання ядерних констант, фізика ядерних реакторів, дія іонізуючого випромінювання на конструкційні матеріали ядерних установок,

використання ізотопів та випромінювання у народному господарстві УРСР. Перший директор (1970–73) – **М.В. Пасічник**, у 1974–83 Інститут очоловав **О.Ф. Немець**, 1984–2015 – **І.М. Вишневський**, з 2015 – **В.Я. Слісенко**.

9 квітня – Сесія загальних зборів АН УРСР затвердила директорів інститутів: **М.М. Боголюбова** (Інститут теоретичної фізики АН УРСР), **О.О. Галкіна** (Донецький фізико-технічний інститут АН УРСР), **О.В. Снітка** (Інститут напівпровідників АН УРСР), **М.Т. Шпака** (Інститут фізики АН УРСР), **Є.К. Лазаренка** (Інститут геологічних наук АН УРСР), **В.О. Єфімова** (Інститут проблем лиття АН УРСР), **Ю.С. Ліпатова** (Інститут хімії високомолекулярних сполук АН УРСР), **К.Б. Яцимирського** (Інститут фізичної хімії АН УРСР), **В.О. Беліцера** (Інститут біохімії АН УРСР), **А.М. Гродзінського** (Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР), **Є.М. Кондратюка** (Донецький ботанічний сад АН УРСР), **О.М. Алімова** (Інститут економіки промисловості АН УРСР), **М.М. Олексюка** (Інститут суспільних наук АН УРСР), **М.З. Шамоту** (Інститут літератури АН УРСР) [95].

30 квітня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (15 травня) на базі Донецького обчислювального центру АН УРСР створено Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР.

Основні напрями досліджень: розробка методів дослідження і наближеного розв'язання нелінійних нестационарних задач з вільною границею в математичній фізиці; розробка методів теорії ймовірності і математичної статистики для аналізу динамічних систем у випадковому середовищі; створення методів оптимального нелінійного прогнозу і фільтрації випадкових процесів; розробка і впровадження автоматизованих систем керування виробництвом на основі обчислювальної техніки та економіко-математичних методів і здійснення методичного керівництва по застосуванню обчислювальної техніки на підприємствах

Донбасу. Перший директор (1970–74) – **І.І. Данилюк**, в 1974–77 Інститут очоловав **А.М. Богомолов**, 1977–2005 – **І.В. Скрипник**, 2005–14 – **О.М. Ковальов**, з грудня 2014 по – травень 2016 – **В.Я. Гутлянський**, з 2016 – **І.І. Скрипник** [95].

6 травня – Створено Українське мінералогічне товариство (президент – **Є.К. Лазаренко**).

11–23 травня – в Києві відбувся Міжнародний навчальний семінар «Фізіологія і фармакологія синоптичної передачі», організований ІБРО-ЮНЕСКО та Інститутом фізіології АН УРСР. В роботі семінару взяло участь понад 20 зарубіжних дослідників.

19–22 травня – в Києві відбувся Міжнародний симпозіум зі зварювання та спеціальної металургії, присвячений 100-річчю з дня народження **Є.О. Патона**. В симпозіумі взяло участь більш як 400 науковців з 18 країн, серед них понад 75 зарубіжних учених з Польщі, Болгарії, США, Франції, Японії, Австрії та ін. країн.

28 травня – Рішенням Президії АН УРСР створено Одеське відділення Інституту економіки АН УРСР [98].

1–5 червня – в Києві відбувся III Всесоюзний симпозіум зі структури і функції клітинного ядра, організований Сектором молекулярної біології і генетики АН УРСР.

11 червня – Постановою Президії АН УРСР створено Дослідне виробництво при Фізико-механічному інституті АН УРСР [99].

17–18 червня – Відділення загальної біології АН УРСР і Проблемна рада ботанічних садів України і Молдавії провели виїзну сесію в Донецьку, присвячену діяльності Донецького ботанічного саду АН УРСР [95].

20–25 серпня – В Києві відбувся Міжнародний симпозіум з геологічних формацій і генезису залізорудних і

марганцевих родовищ, організований ЮНЕСКО, Інститутом геохімії і фізики мінералів АН УРСР, Міжнародною асоціацією геохімії і космохімії Міжнародного союзу геологічних наук.

26 серпня – 4 вересня – В Інституті теоретичної фізики АН УРСР проведено XV Рочестерську конференцію з фізики високих енергій.

24 вересня – Рада Міністрів УРСР ухвалила розпорядження про будівництво в Києві Експериментального заводу фізичного приладобудування АН УРСР.

30 вересня – Зареєстровано пріоритет у встановленні властивості рідких сумішей полімерів в області розшарування. Полягає в тому, що при переході їх з однофазного стану в двофазний досягаються екстремальні значення фізико-хімічних параметрів (Ю. С. Ліпатов, Є. В. Лебедев та ін.)

7 жовтня – Постановою Президії АН УРСР Сектор географії Ради по вивченню продуктивних сил УРСР АН УРСР передано Інституту геофізики АН УРСР [100].

5 листопада – Постановою Президії АН УРСР створено Дослідне виробництво Інституту хімії високомолекулярних сполук АН УРСР [101].

– Президія АН УРСР присудила премію ім. М.М. Крилова **Й.І. Гіхману** та **А.В. Скороходу** за цикл робіт з теорії стохастичних диференціальних рівнянь і марковських процесів.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

А.Г. Колесникову, О.І. Фельзенбауму, А.С. Саркисяну, Г.П. Пономаренку, С.Г. Богуславському та М.К. Ханайченку – за експериментальне й теоретичне дослідження течії Ломоносова та системи прикордонних течій тропічної Атлантики;

В.І. Моссаковському – за дослідження міцності та надійності об'єктів нової техніки [102].

17 грудня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **В.В. Фролькісу** – за роботу «Регулювання, пристосування та старіння».

премію ім. Д.К. Заболотного **В.Й. Білай** та **М.М. Підоплічку** – за монографію «Токсинуотворюючі мікроскопічні гриби».

21 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

П.Ф. Фільчакову, Б.Г. Панчишину – за розроблення методів математичного моделювання рівнянь еліптичного типу і їх впровадження в різні галузі народного господарства;

В.І. Ляшенку, В.Г. Литовченку, І.І. Степку, Л.В. Ляшенко – за працю «Електронні явища на поверхні напівпровідників»;

М.Е. Гарфу, І.І. Іщенко, Е.Я. Філатову, Є.Г. Буглову, В.Є. Павловському, Р.Ф. Кубяку, І.І. Синюку – за створення і впровадження комплексу машин для програмних випробувань на втому матеріалів і конструкцій;

В.М. Глушкову, В.І. Скуріхіну, В.В. Шкурбі, В.К. Кузнецову, Т.П. Подчасовій, А.О. Морозову – за розробку і впровадження системи управління радіотехнічним підприємством масового виробництва – системи «Львів»;

О.П. Чекмарьову – за участь у роботі, освоєнні і широкому промисловому впровадженні нового високопродуктивного процесу одночасної прокатки двох зливків на великих об'ємних станах;

Г.М. Малахову – за докорінне вдосконалення методів підземної розробки потужних рудних родовищ;

В.І. Клокову, М.В. Ковалю, І.І. Слинку – за тритомну працю «Україн-

ська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941–1945)».

30 грудня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (25 лютого 1971) Київський науково-дослідний інститут експериментальної і клінічної онкології МОЗ УРСР передано АН УРСР (14 травня 1971 перейменованій на Інститут проблем онкології АН УРСР) [103].

1970 – М.О. Кільчевський в Інституті механіки АН УРСР розробив новий спосіб розв'язання задач при зіткненні пружного тіла та циліндричної оболонки і методику визначення динамічних напружень в системах, складених з пружних пластин і оболонок.

– В.О. Кононенко в Інституті механіки АН УРСР вивчив коливання та динамічну нестійкість оболонок, виготовлених з склопластику та розробив методи розрахунку вільних коливань і динамічної стійкості склопластикових оболонок.

– П.В. Харламов в Інституті прикладної механіки і математики АН УРСР знайшов умови існування розв'язків нелінійної задачі динаміки твердого тіла.

– А.Д. Коваленко в Інституті механіки АН УРСР розв'язав задачі нестационарної теплопровідності та квазистатичної термопружності для пластин, оболонок і тіл обертання при змішаних умовах нагрівання.

– В.В. Пилипенко в Дніпропетровському відділенні Інституту механіки АН УРСР провів експериментальне дослідження розвинених кавітаційних автоколивань в системі, «шнековідцентровий насос – трубопроводи» та з'ясував їх характерні особливості.

– М.С. Поляков в Інституті геотехнічної механіки АН УРСР розробив та

обґрунтував принципову конструкцію екскаватора безперервної дії для розробки скельних порід.

– П.П. Нестеров в Інституті геотехнічної механіки АН УРСР розробив алгоритм визначення оптимальних редукторів з пружними ланками на основі створеної теорії динамічного синтезу механічних систем.

1970–79 - С.В. Малащенко (Інститут математики УРСР) розробив метод динамічного балансування твердих тіл, зокрема космічних апаратів при керованому польоті, заснований на їх швидкому обертанні на струні, коли одна з головних центральних осей інерції прямує до нерухомої вертикалі. Завдяки такому суміщенню головних осей інерції з геометричними осями було забезпечено стабілізацію та запобігання обертанню навколо головної осі та обертанню самої головної осі навколо вектора кінетичного моменту.

1970 – Створено багатомашинну систему з периферійним обчислювальним центром «Абонемент» (Інститут кібернетики АН УРСР).

– Інститутом кібернетики АН УРСР розроблено машину «Київ-70» для процесів електронної літографії.

– При Президії Академії наук УРСР організовано Наукову раду з автоматизації наукових досліджень (голова – **Б.М. Малиновський**).

1970–76 – Одержано основні співвідношення та розв'язки задач для пластинок і оболонок з отворами та контактних задач (Б.Л. Пелех, Фізико-механічний інститут АН УРСР) [106].

1970 – О.С. Бакай і В.Г. Бар'яхтар дослідили нелінійні процеси в спіновій системі – спінові хвилі великої амплітуди й нелінійний магнітоакустичний резонанс.

– Б.Є. Патон, О.К. Назаренко, В.Д. Шелягін і Ю.М. Ланкін розробили керовані джерела електронних пучків і використали їх при вивченні іоносфери та одержанні штучних полярних сяїв у спільних радянсько-французьких експериментах [104].

– Побудовано теорію високочастотних властивостей сегнетомагнетиків і феропружних кристалів (О.І. Ахієзер, І.О. Ахієзер; ХФТІ).

– Досліджено вплив легуючих елементів на радіаційну стійкість металів і розроблено принципи конструювання нових радіаційно-стійких сплавів (В.Ф. Зеленський, І.М. Неклюдов та ін.; ХФТІ).

– М.В. Курик і Г.А. Сандул запропонували новий метод запису інформації – на органічних люмінофорах, чим започаткували органічну суху фотографію (Інститут фізики АН УРСР) [107].

– Розпочато створення апаратури і проведення широкомасштабних досліджень явищ, пов'язаних зі споспереженням природних випромінювань в сферичному хвилеводі «Земля-іоносфера» при розповсюдженні в ньому радіохвиль діапазонів наднизьких частот та наддовгих хвиль (П.В. Бліох, О.П. Ніколенко, Ю.М. Ямпольський та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Б.І. Веркінім зі співробітниками розпочато роботи зі створення кріогенних електричних машин із надпровідними обмотками збудження, які завершилися створенням низки кріотурбогенераторів потужністю від 0,2 до 10 МВт. [95].

– Виявлено існування електронів, локалізованих над поверхнею рідкого гелію, і розраховано їх взаємодію з тепловими збудженнями поверхні рідини; зареєстровано фазовий перехід «рідина –

електронний кристал» (Б.Н. Єсельсон та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Відкрито квантові розмірні та інтерференційні ефекти в неупорядкованих металах (Ю.Ф. Комнік та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Розроблено методи імітації слабких полів масових сил і невагомості у лабораторних умовах і встановлено закономірності їх впливу на інтенсивність теплообміну і критичні теплові потоки при кипінні кріогенних та звичайних рідин (Б.І. Веркін, Ю.А. Кириченко, Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Б.О. Мовчан встановив закономірності електронно-променевого випаровування і конденсації металевих і неметалевих матеріалів.

– На курському заводі «Акумулятор» створено першу електронно-променеву установку безперервної дії для нанесення покриттів на рухому стрічку (А.В. Демчишин, Б.О. Мовчан, В.С. Ковальчук та ін., Інститут електрозварювання АН УРСР).

– Розроблено установки для контактного зварювання і технологію виготовлення з високоміцних сплавів несучих конструкцій ракет (С.І. Кучук-Яценко, Інститут електрозварювання АН УРСР).

1970–74 – Під керівництвом О.Ф. Немеця в Інституті ядерних досліджень АН УРСР проведено дослідження тричастинкових ядерних реакцій, зокрема 1974 в них виявлено резонансну структуру.

1970–75 – М.В. Пасічник та ін. в Інституті ядерних досліджень АН УРСР на основі аналізу результатів вимірювань диференціальних поперечних перерізів і поляризації пружно розсі-

яних нейтронів на ядрах 36 ізотопів в ділянці масових чисел 24–122 встановили енергетичну залежність дійсної та уявної частин центрального потенціалу та їх ізотоп-спінову залежність.

1970–76 – В.М. Буйвол побудував нелінійну теорію тонких просторових каверн, що дає можливість враховувати сили ваги, поверхневого натягу та інші збуджуючі фактори (Інститут гідромеханіки АН УРСР).

1970–77 – П.Г. Литовченко в Інституті ядерних досліджень АН УРСР розробив низку напівпровідникових детекторів і спектрометрів ядерного випромінювання.

1970 – Створено свердловинний гамма-спектрометр «СГСЛ-2» (колектив учених під керівництвом В.М. Михайловського; Фізико-механічний інститут АН УРСР).

– Виявлено закономірності сегрегації мікрокомпонентів під час спрямованої кристалізації сольових розплавів і водних розчинів в умовах природної та вимушеної конвекції в закритих і відкритих системах (А.Б. Бланк та ін.; Інститут монокристалів).

– В Інституті теоретичної фізики АН УРСР запропоновано нову технологію вібронних збуджень станів молекулярних кристалів, засновану на обліку кореляції електронного та ядерного рухів.

– Л.Л. Пасічник та ін. виявили істотний вплив змінного електричного поля на рух зарядів у плазмі перпендикулярно магнітному полю, дослідили умови збудження та основні характеристики різного роду нестійкостей плазми, а також відбивального, прямого плазмово-пучкового й високочастотного розрядів у магнітному полі, відкрили солітоподібну структуру параметричної турбулентності плазми.

– Одержано синтезовану іонно-іонну плазму, складену з взаємопроникних пучків позитивних і негативних іонів, показано підсилення коливань при відносному русі пучків (М.Д. Габович, В.П. Коваленко, А.П. Найда). Є моделлю для експериментальної перевірки теорії нелінійних явищ у пучковій плазмі.

– Досліджено теоретично та експериментально дрейфову пучкову нестійкість неоднорідних зустрічних іонних потоків, що рухаються в плазмі вздовж магнітного поля (М.Д. Габович, Є.А. Пашицький, Н.М. Проценко). У фізиці іонно-пучкової плазми Інститут фізики АН УРСР посів провідне місце в країні.

– Г.С. Писаренко, В.Т. Трощенко і Г.Н. Третьяченко в Інституті проблем міцності АН УРСР дослідили анізотропію механічних властивостей попередньо деформованої вуглецевої сталі.

– В Інституті проблем лиття АН УРСР встановлено основні закономірності росту й будови надлишкових фаз чавуну з добавками рідкісноземельних металів при різному ступені переохолодження розплаву.

– Г.В. Самсонов в Інституті проблем металознавства АН УРСР завершив комплекс досліджень фізико-хімічних властивостей карбідів перехідних металів IV і V груп періодичної системи щодо їх гомогенності.

– Інститут напівпровідників АН УРСР створив з київським заводом «Точелектроприлад» міжвідомчу лабораторію.

– З.С. Грибніков і В.О. Кочелап передбачили явище охолодження носіїв у напівпровідниках у сильному електричному полі. Показано, що при сильно непружному розсіянні носіїв за енергією середня енергія носіїв може зменшуватися зі зростанням поля і досягати значень, нижчих за температуру ґратки.

1970–75 – Ю.Я. Мешков в Інституті металофізики АН УРСР побудував теорію конструкційної міцності, що уможливило формулювання основних вимог до матеріалів, які працюють в умовах складних напружених станів.

1970–78 – В.М. Пан в Інституті металофізики АН УРСР заклав фізичні основи створення нового класу надпровідних матеріалів з власною струмонесучою здатністю в сильних магнітних полях на базі сполук типу А15, що уможливило одержання жорстких надпровідних струмонесучих елементів надпровідного кабелю лінії електропередачі змінного струму та синтез нових напівпровідників з високими критичними температурами.

1970 – Розпочато дослідження зі створення та освоєння вітчизняних технологій виробництва масових видів широкополосного прокату для машинобудування (О.П. Чекмарьов, В.Л. Мазур та ін.; Інститут чорної металургії) [108].

– Розроблено наукові основи методу і технологію непрямого радіаційного нагрівання матеріалів у термічних металургійних і хіміко-технологічних печах (В.Ф. Копитов, А.Е. Єринов, Б.С. Сорока, Інститут газу АН УРСР).

– Відкрито явище топохімічного каталізу (Н.І. Ільченко, Інститут фізичної хімії АН УРСР) [104].

– Я.Б. Гороховатський з співробітниками встановив, що радикально-ланцюгові механізми мають місце в реакціях рідкофазного окислення органічних речовин (Інститут фізичної хімії АН УРСР) [109].

1970–80 – Д.М. Гродзинський розробив теорію надійності рослинних систем, засновану на класифікації репарацій внутріклітинних структур і репопуляційних механізмів відновлення [110, с. 208–209].

1970 – Встановлено вплив серотоніну на транспорт кальцію в тканинах організму (М.Д. Курський та ін.; Інститут біохімії АН УРСР).

– Розроблено систему зведення селенодезичних координат 4900 точок поверхні Місяця, що заклало основи створення його мап (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР) [105].

– В Києві відбулася VIII Всесоюзна конференція з постійного геомагнітного поля і палеомагнетизму, організована Інститутом геофізики АН УРСР. В конференції взяло участь близько 20 зарубіжних учених.

– В Києві пройшов Всесоюзний симпозіум з електронної структури перехідних металів та їх сплавів, організований Інститутом металофізики та Науковою радою з проблеми «Фізика твердого тіла» АН УРСР.

– В Севастополі відбувся I Всесоюзний симпозіум з паразитів і хвороб морських тварин, організований Інститутом біології південних морів АН УРСР.

– В Києві відбувся Всесоюзний симпозіум з радіобіології рослинного організму, організований Інститутом фізіології рослин АН УРСР.

– Видано монографію Ю.П. Зайцева «Морська нейстонологія» (Інститут біології південних морів АН УРСР) [111].

Показано, що нейстон відіграє значну роль у відтворенні популяцій рослин і тварин, водночас є екологічною мішенню щодо негативного впливу на море. Ідеї морської нейстонології дістали широкий позитивний резонанс у зарубіжній літературі, нейстон було відкрито в багатьох морях та океанах. В 1971 книгу перевидано англійською.

– Опубліковано монографію В.М. Глушкова та ін. «Обчислювальні машини з розвиненими системами інтерпретації» [112]. Містить теоретичне обґрунтування розвитку ЕОМ у напрямку реалізації мов високого рівня

– Вийшла монографія Б.О. Нелепи «Ядерна гідрофізика» (Морська гідрофізичний інститут АН УРСР) [113].

Вийшов у світ визначник-довідник «Бур'яни України» (Інститут ботаніки АН УРСР, Всесоюзний науково-дослідний інститут кукурудзи ВАС-ГНІЛ) [113].

У визначнику подано найголовніші відомості про систематичний склад, біологічні особливості й закономірності поширення бур'янів України та про заходи боротьби з ними. Наведено також ключі для визначення родин, родів і видів бур'янів.

– Видано «Визначник листяних мохів середньої смуги та півдня Європейської частини СРСР» В.М. Мельничука (Інститут ботаніки АН УРСР) [115].

Складається з двох частин – загальної й систематичної. У загальній наведено відомості з анатомії й морфології справжніх мохів, методи збору та обробки гербарних матеріалів. У систематичній частині дано допоміжні таблиці для визначення сімей і родів, родів і видів, їх описання, розглядається поширення мохів на території СРСР, і наводяться дані про життя видів, покажчик латинських і російських назв.

– Вийшла монографія В.Й. Білай та М.М. Підоплічка «Токсинуотворюючі мікроскопічні гриби» (Інститут мікробіології та вірусології АН УРСР) [116].

Розглянуто питання морфології та систематики токсинуотворюючих мікроскопічних грибів, подано класифікацію та характеристики мікотоксикозів людини і тварин. Описано методи культивування і визначення токсичності грибів та способи боротьби з токсичними мікроміцетами.

1971

13–14 січня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження А.Ю. Кримського – видатного українського вченого-сходознавця та організатора науки.

14 січня – Постановою Бюро Президії АН УРСР на базі Експериментально-виробничих майстерень Інституту проблем лиття АН УРСР створено Дослідне виробництво [117].

21 січня – Президія АН УРСР присудила премію ім. Л.В. Писаржевського **О.О. Ясникову** за цикл досліджень механізму дії органічних каталізаторів – моделей ферментів і коферментів.

25 лютого – Президія АН УРСР присудила премію ім. Є.О. Патона **Г.В. Карпенку** за цикл досліджень адсорбційної втоми металів.

26 березня – Постановою бюро Президії АН УРСР дендропарк «Олександрія» перейменовано на Державний дендрологічний заповідник «Олександрія» АН УРСР [118].

21–22 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена під-

веденню основних підсумків наукової діяльності АН УРСР у 1966–70 та перспективам розвитку наукових досліджень в Академії. Прийнято постанову про зміни і доповнення до Статуту АН УРСР, Положення про Відділення та Секції АН УРСР, Статут науково-дослідного інституту АН УРСР. 22 квітня постановою Відділи АН УРСР перейменовано на Відділення, Відділ біохімії, біофізики та фізіології АН УРСР – на Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини АН УРСР.

7 травня – Постановою Ради Міністрів УРСР Львівській науковій бібліотеці присвоєно ім'я відомого українського письменника В. Стефаника [2, с. 310–311].

11 травня – ЦК КПУ і Рада Міністрів УРСР прийняли постанову «Про створення наукових центрів Академії наук УРСР в окремих економічних районах УРСР», якою передбачено організувати Харківський (з 1981 – Північно-Східний), Донецький, Дніпропетровський (з 1981 – Придніпровський),

Будинок Одеського археологічного музею

Ваза з Одеського археологічного музею

Південний (Одеса) і Західний (Львів) наукові центри АН УРСР.

25 травня – Розпорядженням Ради Міністрів УРСР та постановою Президії АН УРСР від 7 червня 1971 Академії підпорядковано Одеський археологічний музей.

Створений 1825 в Одесі з метою зберігання виявлених історико-культурних пам'яток. У 1883 збудовано приміщення музею. У XIX ст. його діяльності та формуванню фондів сприяло Одеське товариство історії та старожитностей (1839), яке мало право проводити археологічні розкопки на півдні Росії. На той час Музей був одним із найважливіших археологічних центрів у країні, тут було зібрано значну кількість унікальних археологічних пам'яток. Науково-дослідні матеріали музею публікувалися у «Записках Одеського товариства історії і старожитностей» (32 томи) та висвітлювалися в монографіях. Нині Музей – самостійна науково-дослідна установа у складі Відділення історії, філософії та права НАН України, є найбільшим в Україні зібранням пам'яток стародавньої історії Північного Причорномор'я – містить понад 160 тисяч експонатів. Тут зберігаються колекції пам'яток Стародавнього Єгипту, Греції і Риму, монети та медалі, речі з дорогоцінних металів, датовані початком II тисячоліття до н.е., тощо [2].

14–19 червня – У Києві проходила VI Конференція придунайських країн з гідрологічних прогнозів за участю вчених і спеціалістів Австрії, Болгарії, Угорщини, Німеччини, Чехословаччини, Югославії, а також представників ЮНЕСКО і Дунайської комісії.

15–18 червня – У Донецьку відбулася XIV міжнародна конференція з безпеки робіт у гірничій промисловості за участю делегацій з 18 країн.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР відомому ученому в галузі обробки металів тиском, чл.-кор. АН УРСР О.А. Шевченку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

1 липня – Постановою Ради Міністрів УРСР Інституту ботаніки АН УРСР присвоєно ім'я М.Г. Холодного – видатного ботаніка, автора вчення про фітогормони [2, с. 236].

Холодний Микола Григорович (1882–1953) – український ботанік і мікробіолог, акад. ВУАН (1929). В 1922–49 працював в Інституті ботаніки АН УРСР (з 1931 – зав. відділу). Наукові праці стосуються фізіології, анатомії та екології рослин, мікробіології, загальної біології. Засновник вчення про фітогормони, що стало основою сучасних уявлень про хімічну природу активації та гальмування процесів росту у рослин (фітогормональна теорія тропізмів Холодного–Вента). Створив школу фізіологів рослин.

М.Г. Холодний

16 липня – Президія АН УРСР присудила премію ім. В.Я. Юр'єва Т.Є. Та-

расенку за виведення чотирьох районаних сортів ярого ячменю.

14–18 вересня – У Києві пройшла Міжнародна конференція із застосування синтетичних алмазів у промисловості за участю близько 700 учених і спеціалістів з 18 країн.

19–23 вересня – В Інституті теоретичної фізики АН УРСР відбулася Міжнародна конференція з теорії плазми.

У роботі конференції взяли участь понад 250 фізиків-теоретиків з різних фізичних центрів Радянського Союзу (Москви, Ленінграда, Києва, Харкова, Новосибірська, Горького, Тбілісі), зокрема М.М. Боголюбов, Б.Б. Кадомцев, М.О. Леонтович, Р.З. Сагдеев, О.О. Самарський, О.І. Ахієзер, О.С. Давидов, С.І. Пекар, М.С. Рабінович, А.А. Рухадзе, В.П. Сілін, а також 50 іноземних вчених з 14 країн. Директор Інституту теоретичної фізики АН УРСР М.М. Боголюбов у вступному слові дав аналіз стану теорії плазми, охарактеризував значення конференції і сформулював завдання, що стоять перед нею. На дев'яти пленарних засіданнях конференції було заслухано 19 оглядових доповідей, 16 репортерських доповідей і 23 оригінальних повідомлень. Оговорено проблеми: загальні питання статистичної теорії; рівновага та процеси переносу в плазмі; коливання, випромінювання і стійкість плазми; нелінійні процеси в плазмі, хвилі скінченної амплітуди та ударні хвилі; турбулентність і стохастичні процеси в плазмі; математичне моделювання та числові методи в теорії плазми; електромагнітні явища в плазмоподібних середовищах і загальні питання теорії керованого термоядерного синтезу.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

І.К. Походні, А.Ю. Марченку, І.Р. Явдошину, А.М. Бейнишу – за докорінне поліпшення умов праці та підвищення продуктивності при зварюванні покритими електродами та їх виробництві;

Д.І. Блохінцеву – за цикл праць «Дослідницький реактор ІБР і реактор ІБР з інжектором»;

Є.І. Квасникову – за участь у розробці наукових основ мікробіологічного одержання білкових речовин з вуглеводної нафти [114].

10 листопада – Президія АН УРСР присудила премію ім. М.М. Крилова **В.С. Михалевичу** за цикл робіт з послідовних методів оптимізації.

21 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

А.Д. Коваленку – за цикл праць з термопружності;

В.Г. Бар'яхтару, А.Є. Боровику, Є.П. Стефановському, В.В. Єременку, В.О. Попову, К.Л. Дудку, В.М. Фрідману, О.О. Галкіну, С.М. Ковнер – за відкриття, теоретичне і експериментальне дослідження проміжного стану в антиферомагнетиках;

Г.Н. Доленку, В.Б. Порфир'єву – за участь в обґрунтуванні розвідування і відкритті нафтових і газових родовищ на великих глибинах у Дніпровсько-Донецькій западині та в Прикарпатському прогині;

М.П. Бажану, В.А. Афанасьєву, П.М. Жолтовському – за участь у створенні шеститомної «Історії українського мистецтва»;

І.К. Білодіду, Л.С. Паламарчуку, С.І. Головащукі, М.М. Пилинському, М.Т. Рильському – за дослідження в галузі української лексикології і лексикографії, що завершилися створенням «Російсько-українського словника» в трьох томах.

30 грудня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Д.К. Заболотного **Л.В. Громашевському** за цикл робіт у галузі загальної епідеміології, опублікованих у 1965–70;

премію ім. О.О. Богомольця **О.О. Богомольцю** (сину) за цикл робіт по розробці та впровадженню у практику ефективних методів терапії термінальних станів.

– В.О. Стороженко та М.Є. Темченко (Інститут математики АН УРСР) проаналізували переваги системи рівнянь основної задачі інерціальної навігації у параметрах Родріга–Гамільтона, лінійна структура якої не містить особливостей на полюсах, перед системою в географічних координатах

– Ю.О. Митропольський підсумував багаторічні дослідження за методом усереднення в нелінійній механіці, довів можливість застосування принципу усереднення до диференціально-різницевого рівнянь запізнілого типу.

– С.Ф. Фещенко та І.А. Луковський в Інституті математики АН УРСР розробили ефективні методи розв'язання задач нелінійних коливань рідини в умовах, близьких до невагомості.

– О.С. Космодам'янський в Інституті прикладної математики і механіки АН УРСР запропонував наближений метод розв'язання задач про концентрацію напружень в пластинах з криволінійними отворами, заповненими пружними ядрами.

– А.Д. Коваленко в Інституті механіки АН УРСР розробив основи теорії лінійної та нелінійної термов'язкопружності – ефективний наближений метод дослідження задач теплопровідності та термопружності.

– В Інституті кібернетики АН УРСР одержано нові результати в галузі загальної теорії автоматів, на основі яких розроблено мову обчислювальних машин нових поколінь.

– В.М. Михайловський у Фізико-механічному інституті АН УРСР розробив теорію і методи підвищення точності та ефективності добору й передачі інформації.

– У ХФТІ АН УРСР розроблено теорію проміжного стану антиферомаг-

нетиків в околі точок фазового переходу І роду.

– Г.С. Писаренко і В.В. Матвеев в Інституті проблем міцності АН УРСР виконали дослідження конструкційного гістерезису в замкових з'єднаннях робочих лопаток турбомашин.

– В.Т. Трощенко поставив і розвинув проблему взаємозв'язку процесу втоми та напруженості металів (Інститут проблем міцності АН УРСР).

– Б.Б. Тимофеев розробив методи автоматизації виробничих процесів у металургійній, гірничорудній, хімічній та енергетичній промисловості.

1971–75 – М.О. Кривоглаз і М.І. Дикман розробили класичну і квантову теорії флукуаційних спектрів слабо демфіруваних осциляторів.

1971 – Побудовано нерелятивістську теорію тричастинкових систем з парною взаємодією (О.Г. Ситенко, В.Ф. Харченко).

– Відбулася Перша київська конференція з теорії плазми, організована Інститутом теоретичної фізики АН УРСР.

– Створено серію бортових сублімаційних систем криостатування елементів електронної, рентгенівської та інфрачервоної апаратури (Б.І. Веркін, Р.С. Михальченко та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР). Система КТ-7 на твердому азоті у складі інфрачервоного телескопа використовувалася 1974 на орбітальній станції «Салют-4».

– Введено в дію перший у світі стелатор-торсатрон «Сатурн-1» з принципово новою магнітною системою замкненої пастки (ХФТІ).

– О.В. Погорелов розв'язав четверту проблему Гільберта (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР) [120].

- Створено інфрачервоний лазер на розчинах органічних барвників з перестроюваною частотою генерації (Є.Тихонов, В.Береза, Інститут фізики АН УРСР).
- О.О. Галкін і Е.А. Завадський відкрили ефект незворотного індукування магнітного стану речовини сильним магнітним полем (Донецький фізико-технічний інститут АН УРСР) [121].
- В.В. Єременко та ін. відкрили проміжний стан в антиферромагнітних кристалах в околі орієнтаційних фазових переходів І роду, індукованих зовнішнім магнітним полем.
- Відкрито явище гіпохромного ефекту в ДНК та РНК на інфрачервоних смугах поглинання при зміні температури розчину або вологості плівок (В.Я. Малєєв, М.А. Семенов, Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).
- Створено комплекс квазіоптичних радіовимірювальних пристроїв міліметрового і субміліметрового діапазону, чим започатоковано квазіоптичну радіометрію (Є.М. Кулешов, Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).
- Відкрито явище спонтанної герметизації багатошарових металічних пакетів при їх високотемпературному нагріванні та визначено основні напрямки використання цього явища для створення квазішарових сталей з напередзаданими будовою і властивостями (Б.Є. Патон, Б.І. Медовар).
- Розроблено процес дифузійного зварювання металевих і неметалевих матеріалів (Інститут електрозварювання АН УРСР).
- Синтезовано алмази з напівпровідниковими властивостями (Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР).
- З.С. Грибніков і В.В. Мітин побудували теорію неоднорідних станів (електрично анізотропних доменів) у сильних електричних полях.
- Розроблено дислокаційну модель двійникування, що дозволила описати чимало конкретних спостережуваних в експерименті особливостей цього явища (А.М. Косевич).
- Обґрунтовано механізми термочутливості та оптичного відгуку мікрокапсульної плівки холестеричного рідкого кристалу для візуалізації теплових полів (А.Толмачов, В.Кузьмичов, Є.Говорун; Інститут монокристалів).
- Розвинуто нелінійну теорію оболонок (тонких, середньої та змінної товщини) (Б.Я. Кантор, Інститут проблем машинобудування АН УРСР) [122].
- Створено теорію взаємності і компенсації фазових послідовностей в багатофазних електричних колах (А.К. Шидловський, О.М. Мілях; Інститут електродинаміки АН УРСР). Це започаткувало створення методів і технічних засобів стабілізації параметрів електроенергії та електромагнітної сумісності в електричних мережах і системах.
- Вивчено механізми і створено теоретичні основи процесів утворення оксидів азоту та інших токсичних речовин при згорянні палива; розроблено методи і технічні засоби зниження утворення оксидів азоту в топках котлів та в інших теплоенергетичних пристроях, внаслідок чого досягнуто зниження (в 2–3 рази) викидів токсичних речовин в атмосферу (І.Я. Сигал, Інститут газу АН УРСР).
- Доведено утворення потрійних збуджених комплексів, що складаються з люмінофора, донора та акцептора, показано роль потрійних новоутворень в інтенсифікації перенесення електрона за участю хлорофілу та інших гетероароматичних сполук у процесах ініціювання полімеризації (Й.Ділуног,

Н.Барбой, В.Дагаєв; Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– Вийшов перший том тритомника Й.І. Гіхмана та А.В. Скорохода «Теорія випадкових процесів» (третій том опубліковано в 1975) (Інститут прикладної математики та механіки АН УРСР). Містить систематичний огляд теорії випадкових процесів. Перевидано англійською.

– Побачила світ монографія «Будова земної кори Центральної та Південно-Східної Європи» (Інститут геофізики АН УРСР) [123].

– Видано монографію Ю.О. Митропольського «Методи усереднення в нелінійній механіці» [124].

Присвячена висвітленню методу усереднення, що набув широкого застосування в задачах, пов'язаних з нелінійними коливальними процесами у фізиці та техніці. Метод дозволяє вирішити завдання, пов'язані з розрахунком орбіт штучних супутників, коливань в гіроскопічних і регульованих системах, в електро- та радіотехніці, мікроелектроніці, кібернетичі, а також задачі розрахунків прискорювачів, явищ у плазмі, хвильових процесів у гідромеханіці та акустиці тощо. У монографії викладено основоположні результати, одержані М.М. Боголюбовим при створенні алгоритму та строгому математичному обґрунтуванні методу усереднення, а також результати Ю.О. Митропольського та інших учених, які стосуються значного розширення можливостей методу та його розповсюдження на нові класи задач.

– Під керівництвом Г.І. Білика співробітники Інституту ботаніки АН УРСР завершили створення макету мапи рослинності України (М 1:1 000 000).

– Видано перший том тритомної праці «Археології Української РСР» за редакцією І.І. Артеменка (третій том вийшов у 1975) [125].

Підсумовано найважливіші досягнення археологічної науки в Україні. Систематизовано значний фактичний матеріал, що відображає трудову діяльність людини, побут, вірування, суспільний лад, культурні зв'язки

**Наголове вбрання жінки (реконструкція).
Золото IV ст. до н.е. Товста могила**

та ін. сторони суспільного життя і становить важливу джерелознавчу базу для історичних розробок і узагальнень.

– Вийшла колективна монографія «Екологічна фізіологія морських планктонних водоростей» (Інститут біології південних морів АН УРСР).

Розглянуто питання екологічної фізіології морських планктонних водоростей в умовах моно- і змішаних культур, а також в експериментальних системах із зоопланктоном; описано темпи поділу водоростей; фосфорне живлення, виділення та утилізація клітинами органічних метаболітів, форми активного руху та енергетика руху водоростей; подано експериментальний аналіз продукування водоростей при взаємодії з фітофагами.

– Вийшов перший випуск «Визначника лишайників СРСР» (Інститут ботаніки АН УРСР) [126]. Узагальнено дані за історію розвитку ліхенології. Показано основні біологічні особливості лишайників, напрями ліхенології та її проблеми (в 1974–77 видано 2–4 випуски).

– Видано «Атлас хромосом листяних мохів УРСР» (Інститут ботаніки АН УРСР) [127].

– Вийшла в світ монографія К.М. Хайлова «Екологічний метаболізм в морі» (Інститут біології південних морів АН УРСР) [128].

– Вийшла монографія О.С. Циперевича «Ферменти: основи хімії і технології» [129].

Висвітлюються властивості та особливості ферментів, їх промислове виробництво і застосування в різних галузях народного господарства. Розглядаються виділення, кінетика дії, специфічність ферментів, їх будова, механізм каталітичного акту, роль

коферментів, вплив активаторів і паралізаторів, функції ферментних систем; застосування найважливіших груп ферментів у різних галузях харчової та легкої промисловості, сільському господарстві, медицині. Наводяться дані про економічну ефективність впровадження ферментних препаратів, про перспективи ферментного каталізу.

– Вийшла монографія В.П. Шестопалова «Метод задачі Рімана–Гільберта в теорії дифракції та поширення електромагнітних хвиль» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР) [20].

1972

27 січня – Президія АН УРСР присудила премію ім. Л.В. Писаржевського **Ю.К. Делімарському, О.В. Городиському та Е.В. Панову** за цикл робіт у галузі кінетики та механізму електродних реакцій.

7 лютого – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (11 лютого) на базі лабораторії Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР та проблемної науково-дослідної лабораторії низькотемпературного консервування кісткового мозку та крові Харківського інституту вдосконалення лікарів створено Інститут проблем криогенної біології і медицини АН УРСР (директор – **М.С. Пушкар**). Відповідно до постанови Президії АН УРСР від 29 травня 1975, Інститут перейменовано в Інститут проблем криобіології і кріомедицини АН УРСР.

Основні напрями діяльності Інституту: дослідження механізмів крипошкодження і криозахисту біологічних структур на різних рівнях їх організації; дослідження антигенної перебудови тканин в процесі низькотемпературного консервування; розробка науково обґрунтованих методів низькотемпературної консервації тканин і створення необхідного криогенного обладнання; створення і вивчення нових кріопротекторів.

24 лютого – Президія АН УРСР присудила премію ім. Є.О. Патона **Г.В. Самсонову** за цикл робіт з тугоплавких сполук.

13–17 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР. Обговорено результати її наукової діяльності в 1971 і завдання на 1972, зміни і доповнення до Статуту АН УРСР та Статуту науково-дослідного інституту, Відділення наук про Землю і Космос АН УРСР перейменовано на Відділення наук про Землю АН УРСР, затверджено академіком-секретарем Відділення літератури, мови та мистецтвознавства АН УРСР **О.С. Мельничука**. 17 березня відбулися вибори в АН УРСР, обрано 13 академіків і 35 членів-кореспондентів.

Обрані дійсними членами:

В.І. Атрощенко (хімічна технологія);
Б.М. Бабій (історія держави і права УРСР);

Б.І. Веркін (фізика і техніка низьких температур, матеріалознавство);

О.І. Кухтенко (технічна кібернетика);

Р.В. Кучер (фізична хімія);

В.А. Лазарян (математика, механіка, кібернетика);

В.К. Лебедев (електротермія);

В.І. Моссаковський (механіка машинобудування);

Я.С. Підстригач (механіка);

М.С. Полуектов (хімія);
М.І. Супруненко (історія);
Л.Г. Ткачук (геологія);
О.В. Топачевський (гідробіологія).
Обрані членами-кореспондентами:
Ф.С. Бабичев (хімія та хімічна техно-
 логія);
П.І. Багрій (економіка, історія, філо-
 софія та право);
В.Г. Бар'яхтар (фізика);
П.Г. Богач (біохімія, фізіологія та тео-
 ретична медицина);
О.В. Богатський (хімія та хімічна тех-
 нологія);
В.Д. Братусь (біохімія, фізіологія та
 теоретична медицина);
М.С. Бродин (фізика);
П.І. Верба (економіка, історія, філо-
 софія та право);
Я.Б. Гороховатський (хімія та хімічна
 технологія);
І.О. Дзевєрін (література, мова та мис-
 тецтвознавство);
В.В. Єременко (фізика);
І.М. Коваленко (математика, механіка
 та кібернетика);
В.М. Ковтуненко (математика, механі-
 ка та кібернетика);
Є.М. Кондратюк (загальна біологія);
М.П. Корнєйчук (математика, механі-
 ка та кібернетика);
М.Р. Ладиженський (науки про Землю
 і космос);
В.К. Мамутов (економіка, історія, фі-
 лософія та право);
К.Є. Махорін (хімія та хімічна техно-
 логія);
В.А. Назаренко (хімія та хімічна тех-
 нологія);
А.М. Окснер (загальна біологія);
В.В. Панасюк (математика, механіка
 та кібернетика);
Т.С. Пегіпа (загальна біологія);
І.К. Походня (фізико-технічні пробле-
 ми матеріалознавства);
В.Л. Рвачов (математика, механіка та
 кібернетика);

Є.С. Рудаков (хімія та хімічна техно-
 логія);
В.І. Скурихін (математика, механіка та
 кібернетика);
Ю.М. Таран-Жовнір (фізико-технічні
 проблеми матеріалознавства);
В.Т. Толок (фізика);
В.Ф. Уткін (математика, механіка та
 кібернетика);
В.В. Цветков (економіка, історія, фі-
 лософія та право);
І.М. Чиженко (фізико-технічні про-
 блеми енергетики);
А.Г. Шевелєв (економіка, історія, фі-
 лософія та право);
О.А. Шевченко (фізико-технічні про-
 блеми матеріалознавства);
В.П. Шестопалов (фізика);
І.Р. Юхновський (фізика).

22 квітня – Присуджено Ленінську
 премію **О.З. Петрову** за цикл праць
 «Інваріантно-групові методи в теорії
 гравітації» та **М.Ф. Герасюті** за роз-
 робки в галузі ракетної техніки [120].

27 квітня – Постановою Ради Міністрів
 УРСР (Президії АН УРСР від 11 травня)
 на базі Харківського філіалу Інституту те-
 плофізики АН УРСР створено Інститут
 проблем машинобудування АН УРСР
 (директор – **А.М. Підгорний**). Постанो-
 вою Президії НАН України від 23 жов-
 тня 1996 Інституту присвоєно його ім'я.

Основні напрями діяльності: здійснення
 фундаментальних і прикладних досліджень у
 галузі машинобудування, вивчення динаміки і
 міцності турбомашин, дослідження раціональ-
 ного використання паливно-енергетичних ре-
 сурсів, зниження забруднення повітряного ба-
 сейну, викликаного тепловими двигунами та
 енергоустановками, використання водню як
 палива для транспорту та енергетики.

23 травня – Указом Президії Верхо-
 вної Ради СРСР за видатні заслуги в
 розвитку радянської літератури, ак-
 тивну громадську діяльність і в зв'язку
 з 60-річчям з дня народження **М.П.**
Стельмаху присвоєно звання Героя
 Соціалістичної Праці.

М.П. Стельмах

О.М. Динник

Стельмах Михайло Панасович (1912–1983) – відомий письменнику, акад. АН УРСР (1978). У 1945–53 працював в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Автор поетичних збірок, романів і повістей («Велика рідня», «Кров людська – не водиця», «Хліб і сіль», «Правда і кривда», «Дума про тебе» та ін.), п'єс, досліджень у галузі літературознавства, фольклористики, народної творчості.

– Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені В.І. Вернадського (18 липня 1972 – Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі геології, геофізики та гідрофізики.

Вернадський Володимир Іванович (1863–1945) – видатний природознавець, мислитель, засновник геохімії, біогеохімії та радіогеології, акад. УАН (1918), її президент (1918–21). У 1890–1911 працював у Московському університеті (з 1898 – професор), 1918 – голова Комісії по заснуванню УАН у Києві, 1922–39 – директор Радієвого інституту в Ленінграді та 1927–39 – Біогеохімічної лабораторії в Москві (в подальшому – Інститут геохімії та аналітичної хімії ім. В.І. Вернадського АН СРСР). Наукові праці у галузі мінералогії, кристалографії, історії та філософії природознавства, геохімії, біогеохімії, радіогеології, організації науки. Розробив вчення про біосферу та ноосферу. Організатор низки наукових установ. Створив наукову школу.

– Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **О.М. Динника** (18 липня 1972 – Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі механіки та машинобудування.

Динник Олександр Миколайович (1876–1950) – відомий український учений-механік, акад. ВУАН (1929). У 1914–41 працював у

Дніпропетровському гірничому інституті, з 1941 – завідувач відділу Інституту гірничої механіки АН УРСР. Наукові праці присвячено теорії пружності, опору матеріалів, теорії стійкості та прикладній математиці. Створив наукову школу Акад. АН СРСР (1946).

– Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **Д.З. Мануїльського** (18 липня 1972 – Президії АН УРСР). Скасована постановою Президії АН України 18 травня 1992).

– Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **О.Г. Шліхтера** (18 липня 1972 – Президії АН УРСР). Скасована постановою Президії АН України 16 липня 1992).

– Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **М.Г. Холодного** (18 липня 1972 – Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі ботаніки, фізіології та екології рослин.

7 липня – У Києві завершив роботу IX Міжнародний конгрес геронтологів, на якому обговорювалися актуальні проблеми науки про старіння та довголіття, було заслухано близько 700 доповідей.

12 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні заслуги у розвитку металургійної промисловості, багаторічну плідну науково-педагогічну діяльність **О.П. Чекмарьова** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Чекмарьов Олександр Петрович (1902–1975) – відомий учений в галузі обробки металів тиском, акад. АН УРСР (1948), АН СРСР (1968). З 1934 – проф.

О.П. Чекмарьов

Дніпропетровського металургійного інституту, в 1948–70 – зав. відділу Інституту чорної металургії. Наукові праці стосуються прокатки металів, удосконалення прокатного обладнання, розробки нових технологічних процесів.

9–11 жовтня – у Севастополі відбувся симпозіум «Енергетичні аспекти росту водних тварин», організований Інститутом біології південних морів АН УРСР.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки **В.Є. Іванову** за роботи в галузі вакуумної металофізики та вакуумної металургії.

27 листопада – Відбулася організована Секцією суспільних наук АН УРСР наукова сесія, присвячена 250-річчю від дня народження видатного українського просвітителя, філософа і поета Г.С. Сковороди.

18 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

А.І. Нікітіну, І.В. Сергієнку, Г.І. Стиранку – за участь у розробці і впровадженні автоматизованої системи управління гальванічними лініями на підприємстві з багатонаменклатурним характером виробництва;

О.О. Чуйку, І.О. Неймарку, В.А. Тьортих – за участь у науково-технологічній розробці, впровадженні виробництва дисперсних кремнеземів з хімічно модифікованою поверхнею та їх застосуванні;

Г.Д. Коненку, О.І. Денисовій, О.П. Нахшиній, Ю.Г. Майстренку, М.Б. Фельдману – за участь у циклі праць «Гідрохімія поверхневих вод України»;

С.І. Субботіну, З.О. Крутиховській – за участь у розробці і впровадженні методики геологічного картування, розвідуванні і вивченні глибинної будови родовищ Української залізорудної провінції геофізичними методами;

М.Ф. Гамалії, Р.Є. Кавецькому – за участь у розробці і впровадженні в практику закладів охорони здоров'я радіоізотопної і лазерної апаратури, а також комплексу методик для біологічних досліджень, діагностичного та лікувального застосування;

В.П. Шестопалову, Є.М. Кулешову, М.С. Яновському, Д.Д. Литвинову, В.О. Щербову, С.І. Масалову, Б.М. Князькову, А.І. Горошку, О.С. Циганкову – за створення і впровадження комплексу квазіоптичних радіовимірювальних пристроїв міліметрових і субміліметрових хвиль;

В.І. Труфякову, А.Ю. Асніцу, Г.В. Жемчужникову – за участь у розробці і широкому впровадженні в народне господарство напівспокійних сталей;

Б.Н. Тартаковському – за участь у розробці і впровадженні прогресивної технології видобутку марганцевої руди відкритим способом та гірничотехнічної рекультивації відпрацьованих земельних масивів у Нікопольському басейні (1958–70).

29 грудня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.О. Сергєєву** та **Н.Ф. Косенку** за розробку генетичних методів селекції та використання гетерозису у промисловому птахівництві;

премію ім. Д.К. Заболотного **Л.Й. Рубенчику** за монографію «Мікроорганізми – біологічні індикатори»;

премію ім. О.О. Богомольця **В.Д. Янковському** за цикл робіт у галузі теорії та практики оживлення організму;

премію ім. М.М. Крилова **А.О. Дородніцину** за цикл робіт з асимптотичних методів розв'язання рівнянь Ван-дер-Поля та низки інших класів диференціальних рівнянь.

липень – У Києві за «антирадянську діяльність» заарештовано співробітників Інституту філософії АН УРСР **Є.В. Пронюка** і **В.С. Лісового**. Реабілітовані в роки незалежності України.

1972 – **Я.С. Підстригач** у Львівському філіалі математичної фізики Інституту математики АН УРСР розробив методику приведення нестационарних

задач теплопровідності та термопружності для тіла з лінійним і об'ємним включеннями до крайових задач.

– Побудовано математичні моделі руху систем зв'язаних твердих тіл (П.В. Харламов).

1972–73 О.М. Шарковський (Інститут математики АН УРСР) для довільної динамічної системи з компактним фазовим простором встановив нестисливість на граничній множині кожної траєкторії. Одержав дескриптивні оцінки стійких багатовидів і дав класифікацію за їх стійкістю.

1972 – Д.В. Волков і В.П. Акулов (ХФТІ) побудували чотиривимірну польову модель зі спонтанно порушеною симетрією, що дістала назву суперсиметрії (незалежно від Ю.А. Гольфанда та Є.П. Ліхмана, 1971). В результаті започатковано новий напрям у теорії елементарних частинок [131].

– О.С. Давидов з співробітниками використав апарат матриці густини для розв'язання задач оптики твердого тіла, побудував теорію екситонів у магнітопорядкованих кристалах, розрахував спектри елементарних збуджень неідеальних кристалів.

– В Інституті фізики АН УРСР під керівництвом М.Т. Шпака створено оптичний стандарт частоти на основі кільцевого лазера.

– О.С. Давидов і О.О. Єремко побудували теорію поглинання світла кристалами при наявності просторової дисперсії.

– П.М. Томчук і В.А. Шендеровський передбачили появу в сильних електричних полях нового інтенсивного механізму розсіяння і трансформації хвиль в напівпровідниках з нестандартною зоною.

– В.С. Машкевич побудував теорію міграції збуджень в конденсованих серед-

овищах і передбачив ефект міграційної поляризації (Інститут фізики АН УРСР).

1972–77 – Побудовано кінетичну теорію лазерної генерації в спектрально-неоднорідних твердих тілах (В.С. Машкевич, Л.П. Годенко, Інститут фізики АН УРСР).

1972 – Ю.Ф. Комник у Фізико-технічному інституті низьких температур АН УРСР виявив аномалії нормальних і надпровідних властивостей нерівноважних плівок вісмуту й галію, сконденсованих при гелієвих температурах.

– Створено теорію крайових задач математичної фізики в областях з дрібнозернистою межею (В.О. Марченко, Є.Я. Хруслов; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Експериментально відкрито явище квантової дифузії в кристалах (Б.Н. Єсельсон, В.Н. Григор'єв, В.А. Міхеєв; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– А.Ф. Лубченко в Інституті ядерних досліджень АН УРСР провів дослідження форми нефотонних ліній в спектрах поглинання й випромінювання світла домішковими центрами твердих тіл і встановив закономірності зміни форми ліній з температурою розчинів.

– В.М. Михайловський у Фізико-механічному інституті АН УРСР дослідив зв'язок широтного розподілу циклонів на Землі з імпульсом припливних сил Місяця і Сонця.

– В.В. Панасюк у Фізико-механічному інституті АН УРСР дослідив особливість розподілу напружень в полі жорстких включень довільної конфігурації з точками повернення на контурі.

– Створено неодимовий лазер із скануванням частоти (Інститут фізики АН УРСР).

1972–75 – Розроблено систему автоматизації досліджень зварювальних

процесів, що дозволяє проводити вимірювання, збір і первинну обробку експериментальних даних і керувати процесом зварювання за даними датчиків (Б.Є. Патон та ін.).

1972 – Б.Є. Патон і Ю.Дробович розробили джерела живлення інжектора електронів для наукових досліджень у космосі.

1972–76 – Створено новий клас ливарних машин – установок магнітодинамічного типу для приготування, транспортування й заливання металів (В.Поліщук та ін.; Інститут проблем лиття АН УРСР).

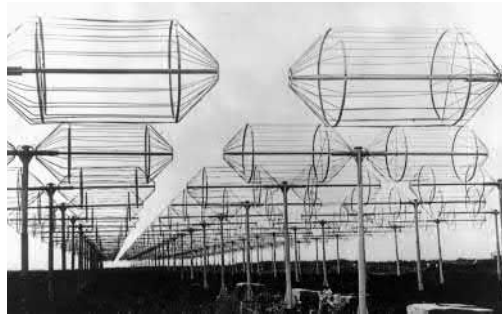
1972 – Створено антени дифракційного випромінювання, реалізовані в локаційних і радіометричних комплексах, розташованих на штучних супутниках Землі серії «Космос», літальних апаратах та в наземних системах (С.Д. Андренко, В.П. Шестопапов та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– О.П. Королук, В.Ф. Рой та ін. відкрили явище виникнення в п'єзоелектричних напівпровідниках різниці потенціалів та квантових осциляцій цієї різниці потенціалів (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– На декаметрових хвилях виявлено радіовипромінювання восьми пульсарів (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Введено в дію радіотелескоп УТР-2, який розроблявся з 1964 (С.Я. Брауде, А.В. Мень та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– З.С. Грибніков у статті «Від'ємна диференціальна провідність в багатошаровій гетероструктурі» вперше запровадив перенесення електронів у реальному просторі (гетероструктурі) і показав можливість істотно змінювати електричні характеристики структури,

Антенне поле радіотелескопа УТР-2

досягаючи від'ємного диференціального опору при дуже малому часі переносу. Згодом це уможливило створення приладів із спадними вольт-амперними характеристиками для підсилення й генерації НВЧ випромінювання.

– І.М. Францевич і В.І. Трефілов створили принципово новий інструментальний матеріал – гексаніт.

– В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.М. Підгорного розроблено основи теорії статичної та динамічної міцності вузлів парових, газових і гідравлічних машин.

– А.П. Філіппов в Інституті проблем машинобудування АН УРСР розробив теорію розрахунку плит при ударі пружним тілом в пружно-пластичній стадії роботи матеріалу.

– В Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР під керівництвом Ю.К. Делімарського і О.В. Городиського розроблено теорію та експериментальні методи дослідження кінетики електродних реакцій.

– Розвинуто уявлення та проведено експериментальні дослідження механізму темплатного синтезу центрів специфічної сорбції на поверхні дисперсних кремнеземів, алюмосилікатів та інших аморфних оксидів (В.В. Стрелко та ін.; Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– Розроблено та впроваджено методи імуноферментативного аналізу білків

і пептидів та проточної цитофлюориметрії імункомпетентних клітин (С.В. Комісаренко, Н.П. Карлова, Д.І. Лукинов, Інститут біохімії АН УРСР). Це дозволило проводити кількісний аналіз антигенів, локалізувати антигени та антитіла на поверхні і в структурах клітин, виділяти окремі клітини для подальшого аналізу та клонування.

– Досліджено роль Д-центрів полімеризації в механізмі самоскладання фібрину та створено діагностичний метод визначення продуктів деградації фібрину в крові хворих (В.О. Беліцер та ін.; Інститут біохімії АН УРСР).

– Відбувся Всесоюзний симпозиум з теорії мов і методів побудови систем програмування, організований Інститутом кібернетики АН УРСР.

– Відбувся Міжнародний симпозиум з електронної структури і властивостей перехідних металів та їх сплавів, проведений на базі Інституту металофізики АН УРСР. Серед учасників було 43 зарубіжних вчених з Франції, Японії, Швеції, ФРН, Венесуели, США, Польщі та ін. країн.

– Пройшов Міжнародний симпозиум зі спецеелектрометалургії, проведений на базі Інституту електрозварювання АН УРСР. В симпозиумі взяло участь 96 представників з 17 зарубіжних країн.

– Відбулася XVII Всесоюзна нарада з фізики низьких температур, яка відбулася на базі Донецького фізико-технічного інституту АН УРСР. В роботі наради взяло участь близько 600 радянських учених.

– В Києві пройшов Всесоюзний симпозиум «Фізичні основи управління частотою вимушеного випромінювання», організований Інститутом фізики АН УРСР.

– В Харкові відбулася III Всесоюзна конференція зі спектроскопії вакуум-

ного ультрафіолету і взаємодії випромінювання з речовиною, організована Харківським фізико-технічним інститутом АН УРСР.

– Відбулася Всесоюзна нарада з хімії і фізико-хімії поліуретанів, організована Інститутом хімії високомолекулярних сполук АН УРСР.

– Відбулася конференція з бактеріальних хвороб рослин, організована Інститутом мікробіології і вірусології АН УРСР.

– Відбувся симпозиум «Фізико-хімічний стан радіонуклідів у морській воді», організований Інститутом біології південних морів АН УРСР.

– Вийшла в світ монографія В.М. Глушкова «Вступ до автоматизованих систем керування», в якій викладено фундаментальні принципи системного підходу і вимоги до інструментарію при проектуванні, розробці та експлуатації автоматизованих систем керування [].

– Видано першу у світі «Енциклопедію кібернетики» російською та українською мовами (головний редактор – **В.М. Глушков**) [131].

– Є.П. Федоров, Я.С. Яцків та ін. (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР) створили каталог «Рух полюсів Землі з 1890 по 1968» (Київський каталог).

– Засновано журнал «Керуючі системи і машини» [132].

– Вийшла монографія Ф.Г. Басса та І.М. Фукса «Розсіяння хвиль на статистично нерівній поверхні» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Вийшла монографія В.В. Скорохода «Реологічні основи теорії спікання» [133].

Викладено теорію спікання порошків кристалічних речовин, виходячи з реологічної моделі процесу. Розглянуто феноменологічну теорію узагальненов'язкої течії по-

ристик тіл і теорію залежності реологічних властивостей тіла від пористості. Наведено аналіз основних молекулярних механізмів в'язкої течії реальних кристалічних тіл, описано механізм дислокаційно-в'язкої течії, в основі якого лежать процеси генерування і переміщення термічно активованих дислокацій в кристалах, висвітлено теорію процесів, здатних активувати дислокаційно-в'язку течію кристалічних тіл.

— Оpubліковано монографію П.Ф. Веденічева «Земельні ресурси Української РСР та їх господарське використання».

— Видано «Визначник вищих рослин Криму».

— Вийшла монографія Д.К. Зерова «Нарис філогенії безсудинних рослин». Присвячена вивченню загальних питань походження та еволюції нижчих рослин та мохоподібних.

— Видано працю П.П. Толочка «Історична топографія стародавнього Києва» [].

Являє собою першу в історіографії спробу зведення розрізнених матеріалів, джерел і досліджень з історичної топографії стародавнього Києва. Розглянуто процес складання міської території Києва, локалізацію архітектурних пам'яток, соціальну топографію, проблеми реконструкції.

1973

20 січня — Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені О.В. Палладіна (9 лютого — Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі біохімії та молекулярної біології.

24 січня — Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Г.І. Голодцю** — за цикл робіт «Дослідження кінетики та механізму окислювально-відновлювальних каталітичних реакцій»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.Н. Зайку** — за цикл робіт по вивченню ролі нервової трофіки у розвитку патологічних процесів;

премію ім. М.М. Крилова **Й.З. Штокалу** — за цикл робіт з операційних методів числення;

премію ім. Є.О. Патона **В.Н. Єременку, Ю.В. Найдичу та І.О. Лавриненку** — за роботу «Спікання в присутності рідкої металічної фази»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **К.Д. Харченку** — за цикл робіт з селекції нових сортів багаторічних декоративних квітникових рослин;

премію ім. В.І. Вернадського **О.С. Поваренних** — за роботу «Кристалохімічна класифікація мінеральних видів»;

премію ім. О.М. Динника **Г.М. Савіну** — за цикл робіт з механіки твердого деформованого тіла;

премію ім. О.Г. Шліхтера **П.І. Багрію** — за працю «Динаміка та структура суспільного виробництва при соціалізмі (питання методології та аналізу)»;

премію ім. М.Г. Холодного **Є.М. Брандіс** — за цикл робіт у галузі вивчення рослинного покриву, стратиграфії, розвитку боліт УРСР та їх раціонального використання.

12–14 березня — Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій обговорено результати її діяльності в 1972 і завдання на 1973. Збори затвердили «Положення про вибори в АН УРСР». З доповіддю на Зборах виступили: В.Ф. Копитов «Охорона повітря від забруднення», О.В. Топачевський «Проблема чистої води континентів в Океані», М.М. Паламарчук «Соціально-економічні аспекти проблем використання природних ресурсів». Затверджено директорів інститутів АН УРСР: математики — **Ю.О. Митропольського**; механіки — **В.О. Кононенка**; кібернетики — **В.М. Глушкова**; гідромеханіки — **О.Я. Олійника**; металофізики — **В.Н. Гріднева**; фізико-технічного низьких темпера-

тур – **Б.І. Веркіна**; радіофізики і електроніки – **В.П. Шестопалова**; Головної астрономічної обсерваторії – **І.К. Ковалю**; геохімії і фізики мінералів – **М.П. Семененка**; геофізики – **С.І. Субботіна**; геологічних наук – **В.Я. Дідковського**; електрозварювання – **Б.Є. Патона**; проблем матеріалознавства – **В.І. Трефілова**; надтвердих матеріалів – **В.М. Бакуля**; проблем машинобудування – **А.М. Підгорного**; електродинаміки – **А.К. Шидловського**; газу – **В.Ф. Копитова**; загальної і неорганічної хімії – **О.В. Городиського**; біохімії – **М.Ф. Гулого**; мікробіології та вірусології – **Д.Г. Затулу**; філософії – **В.І. Шинкарука**; мистецтвознавства, фольклору та етнографії – **М.Є. Сиваченка**.

26 березня – Рада Міністрів УРСР прийняла постанову «Про розвиток наукових досліджень по охороні водного басейну від забруднення і комплексному використанню водних ресурсів республіки», якою зобов'язало Держплан УРСР, АН УРСР, міністерства і відомства УРСР вжити необхідних заходів щодо економного витрачання води, широкого впровадження зворотного водопостачання та намічено науково-дослідні й конструкторські роботи з охорони водного басейну та комплексного використання водних ресурсів.

7 травня – Відбулася сесія Загальних зборів Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження В.Ю. Чаговця – відомого фізіолога, одного з основоположників електрофізіології.

18 травня – При Академії наук УРСР створено Комітет з реалізації проекту ЮНЕСКО «Вивчення слов'янських культур». На нього покладено обов'язки організувати і координувати роботу установ науки і культури та навчальних

закладів із здійснення зазначеного проекту.

28 червня – Згідно з постановою Президії АН УРСР від 28.06.1973, на базі Сектору молекулярної біології і генетики Інституту мікробіології і вірусології АН УРСР, створено Інститут молекулярної біології і генетики АН УРСР (директор – **Г.Х. Мацука**) [2].

Основні напрями діяльності: дослідження фундаментальних проблем молекулярної біології та генетики, виявлення головних принципів функціонування живих організмів і детальне вивчення макромолекул, що забезпечують збереження, передачу і реалізацію генетичної інформації. Є провідним закладом в Україні з проблем молекулярної біології, генетики, генетичної інженерії, біотехнології.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

М.А. Ізмайлову – за цикл праць з теорії скляного електрода та електродних властивостей скла;

М.П. Корнейчуку – за цикл праць з екстремальних задач теорії наближення, опублікованих у 1961–72 [134].

4 грудня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні заслуги в розвитку медичної науки та охорони здоров'я і в зв'язку з 60-річчям з дня народження **М.М. Амосову** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Амосов Микола Михайлович (1913–2002) – видатний учений в галузі торакальної хірургії та біокібернетики, акад. АН УРСР (1969). У 1955–70 – зав. кафедри грудної хірургії Інституту вдосконалення лікарів, 1960–88 – також зав. відділу Інституту кібернетики НАН України, у 1983–88 – директор, з 1988 – почесний директор Інституту серцево-судинної хірургії АМН України.

Наукова діяльність стосується хірургічного лікування легень, серця, моделювання мислення і психічних функцій мозку. Один з перших

М.М. Амосов

у СРСР впровадив у практику метод штучного кровообігу, в 1963 перший виконав протезування мітрального клапана, 1965 створив і вперше в світі застосував антитромботичні протези серцевих клапанів, розробив низку нових методів хірургічного лікування вад серця, моделі апаратів штучного кровообігу. Створив наукову школу.

22 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

О.В. Погорелову – за цикл праць «Багатовимірна проблема Мінковського та її узагальнення»;

Б.Б. Тимофєєву – за участь у праці «Магнітострижінні лінії затримки як елемент пам'яті»;

С.В. Свєчникову, Н.А. Власенку, П.Ф. Олексенку, О.М. Зюганову, А.К. Смовжу – за фізико-технічні і прикладні розробки основ некогерентної оптичної електроніки;

М.П. Семененку, Я.М. Бєлевцеву, Г.І. Каляєву, В.І. Скаржинському – за участь у розробці теоретичних основ металогенії докембрію Українського щита і складанні металогенічної і прогновної мапи України та Молдавії;

В.І. Новикову, В.С. Ковтуненку – за участь у створенні суцільнозварної телевізійної башти заввишки 380 м у Києві;

А.Т. Пилипенку – за підручник «Аналітична хімія», опублікований в 1969.

27 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій проведено вибори в АН УРСР. Обрано 12 академіків та 22 члени-кореспонденти АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

О.М. Алимів (економіка промисловості);

Ф.С. Бабичев (органічна хімія, гетероциклічні сполуки);

П.І. Багрій (економіка);

В.О. Єфімов (металургія, технологія металів);

Ю.С. Ліпатов (хімія високомолекулярних сполук);

І.І. Ляшко (економічна кібернетика);

Б.І. Медовар (металургія, технологія металів);

В.С. Михалевич (економічна кібернетика);

М.М. Паламарчук (економіка промисловості);

О.С. Поваренних (кристалохімія мінералів);

К.М. Ситник (ботаніка);

В.І. Трефілов (фізика міцності).

Обрані членами-кореспондентами:

О.В. Городиський (електрохімія);

Ф.Б. Гриневич (електричні вимірювання);

А.М. Гродзінський (ботаніка);

О.М. Гузь (механіка);

В.Я. Дідковський (геологія);

Г.Г. Єфіменко (металургія);

Д.Г. Затула (мікробіологія);

А.В. Манорик (рослинознавство);

І.М. Мельникова (історія соціалістичних країн);

М.Г. Находкін (фізична електроніка);

В.В. Немошкаленко (фізика твердого тіла);

О.Ф. Нємець (експериментальна ядерна фізика);

О.Я. Олійник (гідромеханіка);

А.М. Підгорний (динаміка і міцність машин);

В.Г. Пінчук (експериментальна онкологія);

В.Д. Походенко (фізична хімія);

С.В. Свєчников (фізична електроніка);

В.І. Скок (нейрофізіологія);

О.В. Снітко (фізика напівпровідників);

А.В. Чекунов (геофізика);

М.Г. Чумаченко (економіка);

В.І. Юрчук (історія КППС).

1973 (січень) – В Інституті проблем міцності АН УРСР став до ладу компресор «Нейтрон-2» для дослідження механічних властивостей металів в умовах ядерного опромінення, в якому вперше у світовій практиці застосовано гідравлічний метод для дистанційної передачі навантаження на випробуваний метал [135].

1973 – Завершено роботу зі створення експериментального комплексу технічних і автоматичних засобів об'єднання електронних обчислювальних машин «МІР-2» та «БЕСМ-6», особливістю якого було об'єднання «інтелектуальних» можливостей «МІР-2» з великими інформаційними потужностями та швидкодією «БЕСМ-6».

– Д.В. Волков запропонував теорію супергравітації – суперсиметризовану теорію тяжіння [136].

– Ю.О. Митропольський розвинув загальну теорію інтегральних багатовиводів у нелінійній механіці.

– М.П. Корнейчук знайшов точні верхні межі найкращих наближень поліномами та сплайнами на класах функцій, які задаються за допомогою модуля неперервності (Інститут математики АН УРСР).

– І.І. Данилюк заклав основи варіаційного числення інтегральних функціоналів із змінною областю інтегрування (Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

– В.О. Стороженко (Інститут математики АН УРСР) запропонував схему демпфірування з використанням зовнішньої інформації тільки про широту місцезнаходження об'єкта. Важлива для

конкретної реалізації розрахунково-обчислювального пристрою, що розв'язує систему диференціальних рівнянь.

– В.А. Лазарян у Дніпропетровському відділенні Інституту механіки АН УРСР провів дослідження стійкості незбуреного руху високошвидкісного вагона електропотяга, обчислив параметри підвіски вагонів, що забезпечують стійкість руху.

– При Президії АН УРСР організовано Комісію з обчислювальної техніки (голова – **А.О. Стогній**).

– Розроблено мову «практичної» математичної логіки, систему обробки текстів і варіант машинного алгоритму очевидності, орієнтованих на пошук доведень в математиці (керівник – **В.М. Глушков**).

– Розроблено систему планування рішень – прообраз сучасних експертних систем (В.П. Гладун, Інститут кібернетики АН УРСР).

– В Інституті кібернетики АН УРСР запропоновано методику, що дозволяє якісно поліпшити поточне планування, розроблено і передано організаціям методику автоматизованого проектування обчислювальних машин разом із системами математичного забезпечення.

– Розпочато експерименти з використанням інтенсивних пучків фільтрованих нейтронів (В.Вертебний та ін.; Інститут ядерних досліджень АН УРСР).

– Г.В. Логвинович в Інституті гідромеханіки АН УРСР розробив нелінійну теорію форми тонких просторових каверн у вагомій рідині.

– М.С. Поляков, Ф.О. Абрамов і А.Н. Зорін в Інституті геотехнічної механіки АН УРСР сформулювали основні положення теорії викидів порід у гірничі виробки з урахуванням їх фізико-механічних властивостей і напруженого стану гірського масиву.

– О.С. Давидов і М.І. Кислуха започаткували новий напрям у біофізиці – нелінійні стани в одновимірних молекулярних структурах.

– Е.Г. Петров створив теорію екситонних станів в антиферомагнітно упорядкованих кристалах.

– Створено динамічний іонний мас-аналізатор «ДІМА-17» для експресного визначення елементного та ізотопного складів тонких плівок, дифузійних шарів металів, напівпровідників і діелектриків (В.Т. Черепін та ін.; Інститут металофізики АН УРСР).

– П.І. Фомін вперше показав можливість спонтанного квантового народження замкненого Всесвіту, що розширюється внаслідок гравітаційної нестійкості фізичного вакууму [138].

– Вперше створено фізичну модель неоднорідних систем, що дозволила пояснити велику групу явищ довгочасової релаксації струму в різних напівпровідникових матеріалах (І.В. Маркевич, В.А. Хвостов, М.К. Шейнкман).

– В.Н. Гріднев в Інституті металофізики АН УРСР встановив умови утворення метастабільного аустеніту при нагріванні сталі з початково-рівноважної структурою, дав термодинамічне пояснення одержаних результатів, що мають значення для розуміння природи метастабільних перетворень при нагріванні сплавів з початково нерівноважної структурою.

– В.П. Галайко і В.М. Дмитрієв у Фізико-технічному інституті низьких температур АН УРСР дійшли висновку про існування нового стану надпровідників – динамічного фазового розширення тонких надпровідних плівок з струмом, наслідком якого є виявлена генерація електромагнітних хвиль.

– О.О. Галкін із співробітниками у Донецькому фізико-технічному інсти-

туті АН УРСР запропонував фізичну картину пластичної течії металів при високих тисках.

– С.І. Пекар і З.С. Грибніков в Інституті напівпровідників АН УРСР завершили цикл з теорії пінч-ефекту, на їх основі було розроблено новий метод високочутливих напівпровідникових тензодатчиків.

– Б.О. Мовчан сформулював феноменологічний підхід до описання пластичної деформації в жароміцних твердих тілах.

– Л.І. Анагичук (Інститут термоелектрики НАН і МОН України) сформував закон термоелектричної індукції струму.

– Л.В. Черкесов у Морському гідрофізичному інституті АН УРСР провів дослідження внутрішніх припливних хвиль і течій у районах Світового океану з шаром стрибка щільності, обмежених меридіональними берегами.

1973–76 – Г.Ф. Філіппов, В.Н. Максименко, В.І. Овчаренко та А.І. Стещенко побудували мікроскопічну теорію легких ядер, завдяки якій вперше вдалося коректно поставити й розв'язати задачу про власну форму легких ядер, виділити ступені вільності, пов'язані з колективними й внутрішніми рухами, вивчити взаємодію моно- і квадрупольних коливань [137].

1973–77 – І.Д. Конозенко та ін. в Інституті ядерних досліджень АН УРСР розробили прилади для автоматизації низки технологічних процесів у промисловості.

1973 – Створено і впроваджено в медичну практику методи та обладнання для тривалої консервації компонентів крові та кісткового мозку (Б.І. Веркін, В.Г. Манжелій, Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР; В.І. Грищенко, Л.Т. Мала, В.Задорожний, Харківський медичний інститут).

– Побудовано кільцеву мапу генома (Б.П. Мацелюх та ін.; Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР).

– Створено перший в СРСР автомат для читання текстових документів з найкращою якістю розпізнавання (Інститут кібернетики АН УРСР)

– Доведено, що розвиток реакції «антиген – антитіло» в коронарному судинному руслі супроводжується виникненням гострої дистрофії міокарда, ослабленням його скорочувальної функції та різкими порушеннями кровообігу (Інститут фізіології АН УРСР).

– Б.Є. Патон і Б.І. Медовар розробили метод електрошлакового лиття.

1973–76 Створено обладнання та технології виготовлення паливних баків, несучих та інших конструкцій ракетно-космічної техніки з алюмінієвих і титанових сплавів із застосуванням електронно-променевого зварювання (О.К. Назаренко, Д.М. Рабкін, С.М. Гуревич, А.А. Бондарев та ін.; Інститут електрозварювання АН УРСР).

1973 – Під керівництвом Л.Н. Ларикова виявлено вплив аномального масопереносу під час імпульсного навантаження, на основі якого розроблено і впроваджено принципово новий спосіб зварювання різнорідних металів і сплавів, а також високоефективний метод механіко-хіміко-термічної обробки (Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР, Інститут електрозварювання АН УРСР).

– І.К. Янсон, І.О. Кулик і О.М. Омелянчук (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР) відкрили ефект перерозподілу енергії носіїв у мікроконтактах. Лежить в основі мікроконтактної спектроскопії – нового методу дослідження надпровідників.

1973–76 – Розроблено технологію одержання жароміцних аустенітних сталей і нікелевих сплавів модифікуванням їх дисперсними нітридами та карбідами титану й цирконію (Ю.З. Бабаскін, Інститут проблем лиття АН УРСР).

1973 – Встановлено естафетний механізм перенесення зарядів у діелектриках і високоомних напівпровідникових матеріалах (Б.Тіман, А.М. Карпова, Інститут монокристалів).

– Пояснено основні особливості електронно-коливальних спектрів поглинання твердого кисню (Ю.Б. Гайдидей, В.М. Локтєв).

– Встановлено основні закономірності утворення модульованих структур у старіючих сплавах, а також механізм, кінетику, морфологію формування цих структур, їх термічну стійкість, вплив на різні фізичні властивості сплавів (К.В. Чуїстов).

– В Інституті фізичної хімії АН УРСР А.Кабакчі з учнями встановив взаємозв'язок хімічної природи макромолекул з проявами трекових ефектів, з'ясував можливості керування властивостями наповнених поліолефінів шляхом зміни молекулярної і надмолекулярної структури полімерів, розкрив механізм і особливості перебігу тонкошарової радіаційно-хімічної полімеризації в гетерогенних системах.

– Відкрито діалкіламінотрифторсульфурані – нові фторуючі агенти, які знайшли широке застосування для заміни атомів кисню, сірки та реакційноздатних атомів хлору на атоми фтору в органічних сполуках різної природи (Л.М. Марковський, В.Ю. Пашинник, Інститут органічної хімії АН УРСР).

– В Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР зроблено дослідно-про-

мислово перевірку методів видалення ртуті та її важкорозчинних сполук ті з промислових стічних вод за допомогою оксигідрату кремнію (І.А. Шека, І.І. Сіренко, Ю.А. Тарасенко).

– В Інституті молекулярної біології і генетики АН УРСР створено відділ молекулярної генетики (завідувач – С.М. Гершензон) [139].

– В Інституті ботаніки АН УРСР організовано Лабораторію цитофізіології та конструювання рослинних клітин (завідувач – Ю.Ю. Глеба).

Наукові напрями: вивчення факторів і молекулярних механізмів злякисної трансформації у людини; розвиток технологій для цільової доставки ліків в еукаріотичні клітини.

– Створено Дунайський біосферний заповідник як філію Чорноморського заповідника (з 1981 – заповідник «Дунайські плавні», нині – Дунайський біосферний заповідник НАН України).

– Відбувся II Всесоюзній симпозіум «Проблеми створення перетворювальної форми інформації», організований Інститутом кібернетики АН УРСР.

– Відбулася II Всесоюзна нарада з механізму і кінетики мартенситних перетворень, організована Інститутом металофізики АН УРСР.

– Відбулася XV конференція з емісійної електроніки, проведена Інститутом фізики АН УРСР та Науковою радою АН СРСР з проблеми «Фізична електроніка». В конференції взяли участь спеціалісти зі 116 організацій, в тому числі 22 вчених з Болгарії, НДР, Польщі, Чехословаччини.

– Відбулася I Всесоюзна нарада з фізики і техніки високих тисків, яка пройшла на базі Донецького фізико-технічного інституту АН УРСР. У нараді взяли участь також учені з Польщі, Чехословаччини, НДР, Болгарії.

– Відбулася II Всесоюзна конференція з нейтронної фізики, організована Інститутом ядерних досліджень АН УРСР.

– Відбулася IX Всесоюзна науково-технічна конференція з питань теорії і практики чавунного відливання з кулеподібним графітом, організована Інститутом проблем лиття АН УРСР.

– Відбулася Всесоюзна конференція «Пухлина і організм», організована Інститутом проблем онкології АН УРСР.

– Видано книгу К.М. Ситника та Ю.Ю. Глеби «Ізольовані протопласти вищих рослин і конструювання рослинної клітини» [140].

Викладено способи ізолювання протопластів з клітин вищих рослин, методу культивування протопластів і одержання каллуса і цілих рослин з ізолюваних протопластів, висвітлено можливості цілоконструювання і гібридизації у вищих рослин. Наведено найбільш повну бібліографію робіт з ізолюваних протопластів вищих рослин.

– Вийшла в світ монографія Б.Є. Айзенман «Антибіотичні властивості бактерій» [141].

Представлено результати вивчення антибіотичних властивостей бактерій і виділених з них антибіотиків. Описано антимікробні, протівірусні та протипухлинні властивості бактерій, хімічну належність антибіотиків, їх біологічну активність, механізм дії, застосування в медицині й сільському господарстві.

– Вийшла в світ монографія П.Г. Костюка «Структура та функції нисхідних систем головного мозку» [142].

Описано властивості нервових елементів надсегментарних структур, що започатковують нисхідні шляхи, а також зумовлюють властивості нисхідних волокон. Наведено дані про нейронні механізми, що беруть участь в передачі нисхідних впливів до мотонейронів спинного мозку і регулюванні сенсорного потоку. Показано принципи взаємодії нисхідних систем. Викладено уявлення, що дозволяють об'єднати в єдину картину структурно-функціональну організацію нисхідного контролю діяльності спинного мозку.

– Вийшла в світ монографія Д.Г. За-тули та ін. «Вплив метаболітів спорових сапрофітних бактерій на організм людини і тварин».

Представлено експериментальний матеріал стосовно впливу на мікроорганізм продуктів життєдіяльності різноманітних представників спорових сапрофітних бактерій (переважно картопляної та сінної палички), які поширені в довкіллі й містяться в шлунково-кишковому тракті людини і тварин. Наведено дані щодо продукування цими бактеріями різноманітних біологічно активних речовин (токсинів, ферментів, адьювантних антигенів) і умов, що сприяють їх проникненню в кров. Висвітлюється роль метаболітів сапрофітних бактерій в етіології патологій, що ускладнюють інфекційні, соматичні та інші захворювання людини і тварин.

– Вийшла в світ монографія В.В. Моргуна та ін. «Експериментальні мутації у кукурудзи» [139].

Викладено результати експериментально-го одержання мутацій і мутаційної селекції у кукурудзи. Наведено дані про мутаційну активність і специфіку дії радіації та хімічних мутагенів і методи їх застосування. Розглянуто закономірності виникнення мутацій за швидкістю досягання, холодостійкістю, продуктивністю, комбінаційною здатністю та іншими цінними ознаками рослини внаслідок дії різних факторів.

– Видано книгу С.М. Гершензона, Ю.М. Александрова та С.С. Малюти «Мутагенна дія ДНК і вірусів у дрозофіли».

Підбито підсумки багаторічної експериментальної роботи, присвяченої дослідженню мутагенної дії ДНК і вірусів, яка здійснювалася в лабораторії С.М.Гершензона, описано особливості, що вирізняють дію цих мутагенів від інших відомих хімічних і фізичних мутагенів. Розглядаються можливі генетичні механізми мутагенної дії ДНК і вірусів, значення одержаних результатів для проблеми керування мутаційним процесом.

– Завершено видання п'ятитомної праці «Сучасна українська літературна мова» [143].

Присвячена всебічному опису і повній характеристиці фонетичної і граматичної будови, лексичного складу та стилістичної системи української літературної мови на сучасному етапі розвитку. Складається з п'яти книг: «Вступ. Фонетика»; «Морфологія»; «Синтаксис»; «Лексика і фразеологія»; «Стилістика».

1973–75 – Вийшов у світ семитомник творів М.Коцюбинського, підготовлений Інститутом літератури АН УРСР [144].

1974

25 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Т.Е. Ліпатовій** – за цикл робіт «Координаційний гомогенний каталіз сполуками металів змінної валентності та роль комплексоутворення в синтезі полімерних молекул»;

премію ім. О.О. Богомольця **В.М. Нікітіну** та **Є.В. Парину** – за сукупність наукових робіт з проблеми старіння та довголіття;

премію ім. М.М. Крилова **С.М. Чернікову** – за цикл робіт з систем лінійних нерівностей;

премію ім. Є.О. Патона **М.П. Бра-**

уну – за роботу «Цикл досліджень у галузі розробки та впровадження конструкційних сталей»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **О.П. Бржезицькому** – за виведення високопродуктивних сортів озимого жита, гречки, люцерни та проса;

премію ім. Д.К. Заболотного **К.І. Андреюк** – за монографію «Грунтови актиноміцети та вищі рослини»;

премію ім. В.І. Вернадського **Ю.П. Мельнику** – за монографію «Фізико-хімічні умови утворення докембрійських залізистих кварцитів»;

премію ім. О.М. Динника **В.В. Панаюку** – за цикл робіт «Дослідження

граничного стану деформованих твердих тіл, послаблених дефектами типу тріщин»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **О.М. Алимову**, **А.М. Федорищевій** та **А.П. Савченку** – за колективну працю «Економіка Донбасу» та «Економіка галузей народного господарства Донбасу»;

премію ім. М.Г. Холодного **Г.І. Білику**, **Д.Я. Афанасьєву** та **Г.Ф. Бачуриній** – за чотиритомну монографію «Рослинність УРСР»;

премію ім. О.В. Палладіна **М.Ф. Гулому** – за монографію «Основні метаболічні цикли».

14 лютого – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження Л.В. Писаржевського – видатного хіміка, засновника теорії гетерогенного каталізу.

20–21 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій обговорено результати її наукової діяльності в 1973 і завдання на 1974. 21 березня проведено вибори керівництва АНУРСР. Президентом АНУРСР переобрано **Б.Є. Патона**, віце-президентами стали **І.К. Білодід**, **В.М. Глушков**, **Г.С. Писаренко**, **К.М. Ситник**, **В.І. Трефілов**, головним ученим секретарем Президії АН УРСР – **І.К. Походня**. Академіками-секретарями Відділень АН УРСР затверджено: **Ю.О. Митропольського** (Відділення математики, механіки і кібернетики); **В.Н. Гріднева** (Відділення фізики); **С.І. Субботіна** – (Відділення наук про Землю); **І.М. Федорченка** (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства); **І.Т. Швеця** (Відділення фізико-технічних проблем енергетики); **К.Б. Яцимирського** (Відділення хімії і хімічної технології); **В.І. Скока** (Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини); **А.В. Манорика** (Відділення загальної біології); **Б.М. Бабія** (Відділення економіки, історії, філо-

Г.Ф. Проскура

К.Д. Синельников

софії і права); **О.С. Мельничука** (Відділення літератури, мови та мистецтвознавства).

22 квітня – Присуджено Ленінську премію **О.В. Кірсанову** за дослідження фосфазореакції та реакції окисного імінування фосфор- і сірковмісних сполук [145].

5 серпня – Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені Г.Ф. Проскури за видатні наукові роботи в галузі енергетики.

Проскура Георгій Федорович (1876–1958) – відомий учений в галузі гідродинаміки та гідромашинобудування, акад. ВУАН (1929). З 1904 працював у Харківському технологічному інституті, в 1944–54 – директор Лабораторії проблем швидкохідних машин і механізмів АН УРСР, 1946–48 – голова Відділу АН УРСР. Наукові праці стосуються теорії пропелерних водяних турбін і насосів, кавітації в гідромашинах, застосування гідравлічних муфт для транспортних машин, теорії повітряних гвинтів. Створив першу вітчизняну гідродинамічну трубу (1934) та науково-технічну школу.

– Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені К.Д. Синельникова за видатні наукові роботи в галузі ядерної фізики.

Синельников Кирило Дмитрович (1901–1966) – видатний український фізик-експериментатор, акад. АН УРСР (1948). З 1930 працював у Харківському фізико-технічному інституті (з 1944 – директор), з 1936 – також професор Харківського університету. Наукові праці в галузі ядерної фізики, прискорювальної техніки, фізики і техніки високого вакууму, фізичного матеріалознавства, фізики плазми. Спільно з

іншими вперше в країні розщепив (1932) ядро атома літію штучно прискореними протонами, побудував перші вітчизняні масляні вакуумні насоси, низку лінійних прискорювачів. Заклав основи вакуумної металургії, започаткував дослідження з фізики плазми і термоядерного інституту в Україні. Створив наукову школу.

8–20 серпня – У Києві на базі Інституту електрозварювання АН УРСР проведено третій Міжнародний семінар-практикум ООН з виробничої перепідготовки інженерів-електрозварників із країн, що розвиваються.

27 вересня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні заслуги в розвитку радянської літератури та у зв'язку з 40-річчям з дня утворення Спілки письменників СРСР. М.П. Бажану присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Бажан Микола Платонович (1904–1983) – відомий поет, літературознавець, перекладач, акад. АН УРСР (1951) В 1943–48 – заступник Голови Ради Міністрів УРСР, 1953–59 – голова Спілки письменників УРСР, 1958–83 – головний редактор Головної редакції Української Радянської Енциклопедії (нині – Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана). Автор багатьох віршів і поем, критичних і публіцистичних книг, художніх перекладів.

28 жовтня – 1 листопада – В Інституті теоретичної фізики АН УРСР відбулася II Міжнародна конференція з теорії плазми.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

О.Л. Тихоновському – за роботи в галузі вакуумної металургії;

Я.М. Белєвцеву – за геологічні дослідження [145].

14 листопада – Указом Президії Верховної Ради СРСР за успішну діяльність в галузі створення нових зразків авіаційної техніки В.О. Лотареву присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Лотарєв Володимир Олексійович (1914–1994) – відомий учений-механік і конструктор, акад. АН УРСР (1985). З 1946 працював у Запорізь-

М.П. Бажан

В.О. Лотарєв

ському машинобудівному конструкторському бюро «Прогрес» (у 1963–68 – головний конструктор, 1968–81 – головний конструктор, відповідальний керівник, 1981–88 – генеральний конструктор).

Керував створенням низки поршневих, газотурбінних, турбогвинтових і турбореактивних двигунів для літако-, вертольото- і суднобудування та промислового призначення.

15 листопада – Відбулося Урочисте засідання АН УРСР, присвячене 250-річному ювілею АН СРСР.

4 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

М.С. Бродину, М.С. Соскіну, В.Й. Кравченку, Є.О. Тихонову, В.Я. Різниченку, М.Т. Шпаку, М.І. Витриховському, М.І. Дзюбенку – за розробку фізичних основ керування частотою вимушеного випромінювання і створення комплексу лазерів з перестроюваною частотою;

О.В. Квасницькому – за працю «Фракційний метод штучного запліднення свиней».

5 грудня – Відбулася спільна сесія Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини АН УРСР та Відділення загальної біології АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження О.І. Душечкіна – відомого агрохіміка та фізіолога рослин.

1974 – М.Є. Темченко узагальнила задачу визначення місцеположення об'єкта у стереографічній системі координат, врахувавши несферичність Землі та розглянувши випадок руху об'єкта по поверхні земного еліпсоїда обертання.

– Створено новий метод інваріантних співвідношень побудови точних розв'язків задач динаміки твердого тіла і систем зв'язаних твердих тіл. На основі цього методу знайдено нові розв'язки класичних задач (П.В. Харламов та ін.; Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

– В.М. Глушков отримав нові результати з теорії дискретних перетворювачів, дослідив й розвинув концепції побудови машин, що уможливають створення обчислювальних систем, і систем обробки даних, продуктивність яких на кілька порядків перевищує існуючі ЕОМ.

– Д.В. Волков і В.П. Акулов запровадили поняття суперпростору і побудували теорію голдстоунівських частинок і калібровочних ферміонів (ХФТІ).

1974–78 – С.В. Пелетминський дав загальний вираз для великоструктурної ентропії, що узагальнює формулу Больцмана для ентропії ідеального газу (ХФТІ) [142].

1974 – І.О. Кулик побудував теорію нелінійних явищ у мікромістках (Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Г.Є. Пухов в Інституті електродинаміки АН УРСР розробив методи побудови гібридних обчислювальних машин, які поєднують цифрові способи кодування інформації та аналогові принципи її переробки.

– М.С. Поляков і Ф.О. Абрамов в Інституті геотехнічної механіки АН УРСР розробили методіку ефективного використання поверхнево-активних речовин при зволоженні вугільного масиву з метою зменшення його викидонебезпечності.

– Створено систему цифрової обробки зображень, за допомогою якої оброблено зображення Марса, одержані автоматичними міжпланетними стан-

ціями «Марс-3» і «Марс-5»; за даними космічних апаратів «Піонер-Венера-1» побудовано мапи місцевості Венери та синтезовано стереограми великих районів її поверхні (О.Я. Усиков із співробітниками; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– В.О. Марченко у Фізико-технічному інституті низьких температур АН УРСР знайшов новий інваріант операторних алгебр фон Неймана та вивів системи рівнянь, що не містять розбіжностей для вершинних функцій деяких моделей квантової теорії поля.

– Створено малогабаритний ВЧ прискорювач дейтронів на енергію 3 МеВ (ХФТІ).

– Здійснено повітряно-плазмове різання металів під водою у відкритому морі (Інститут електрозварювання АН УРСР).

– Виконано дослідження і розроблено потужні металургійні плазмотрони змінного струму, на базі яких створено плазменну-дугову піч (Б.Є. Патон, В.К. Лебедев, В.І. Лакомський).

– Розроблено технологію виробництва конструкційних матеріалів (В.І. Похмурський, Г.В. Самсонов та ін.).

– Вперше здійснено генерацію стаціонарного монохроматичного випромінювання когерентних гіперзвукових коливань в рубіні на частоті 9,12 ГГц та створено акустичний аналог лазера – квантовий генератор когерентних фонів (Є.М. Ганапольський, Д.М. Маковецький; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР) [2, 3, 23].

1974–77 – Ю.В. Гайдидей та В.М. Локтев при дослідженні спектрів елементарних збуджень у криокристалах та їх взаємодій між собою передбачили розщеплення ліній поглинання, яке відповідає збудженню світлом зв'язаних станів двох екситонів малого радіуса

(біекситонне розщеплення); невдовзі виявлено в кристалі альфа-кисню.

1974 – І.П. Дзюб розробив кластерну теорію змішаних магнітних кристалів, теорію непружного розсіяння повільних нейтронів у домішкових кристалах і метод дослідження взаємодії домішок із кристалами.

– У рамках дифракційного наближення О.Г. Ситенко побудував теорію ядерних процесів за участю складених частинок.

– Запропоновано механізм селективної сорбції катіонів та аніонів на неорганічних іонітах, в тому числі селективної сорбції мікрокількостей важких і лужних катіонів (радіоцезію). Показано, що центрами селективної сорбції радіоцезію та радіостронцію є порожнини або ультрапори в матриці сорбенту, співрозмірні з діаметром відповідного іону (Д.М. Стражеско, В.В. Стрелко та ін.; Інститут фізичної хімії АН УРСР). Це започаткувало синтез високоселективних неорганічних іонітів.

– Створено аналізатор природної імпульсації волокон (В.І. Скок та ін.; Інститут фізіології АН УРСР).

– У Львові відбулась VI Всесоюзна нарада з класифікації рослинності.

– Відбулася Всесоюзна конференція зі взаємодії атомних частинок з твердим тілом, організована Інститутом металофізики АН УРСР.

– Відбулася конференція з промивних рідин і тампонажних розчинів, організована Інститутом колоїдної хімії і хімії води АН УРСР. В роботі конференції взяли участь також спе-

ціалісти з НДР, Угорщини, Румунії, Чехословаччини.

– Відбувся симпозіум «Поведінка комах як основа для розробки заходів зі шкідниками сільського і лісового господарства», організований Інститутом зоології АН УРСР.

– Відбувся симпозіум «Фізіологія гладких м'язів», організований Інститутом фізіології АН УРСР. В роботі симпозіуму взяли участь також учені з Болгарії, Угорщини, Австралії, Англії, Бельгії, Туреччини, Франції, Японії, Таїланду, США, Швеції, Шотландії, Північної Ірландії, ФРН.

– Опубліковано працю В.М. Глушкова та ін. «Алгебра. Мови. Програмування» [148].

Присвячено вивченню алгебраїчних методів з урахуванням їх застосування в теоретичному та системному програмуванні: прикладних теоріях алгоритмів, теорії формальних мов і систем програмування.

– Вийшла в світ монографія Є.Ю.Чеботарьова та ін. «Захисна і лікувальна дія екзогенної ДНК при опроміненні швидкими нейтронами» [149].

Наведено результати досліджень антипроменевих властивостей ДНК і продуктів її деполімеризації внаслідок спричинених швидкими нейтронами променевих пошкоджень. Встановлено, що антипроменева ефективність ДНК залежить не від ступеня полімерності та ізологічності препаратів, а від дози і строків їх введення в організм. Показано, що в механізмі антипроменевої дії ДНК значну роль відіграє стимуляція імунологічної реактивності організму.

– Видано монографію С.Б.Кримського «Наукове знання і принципи його трансформації» (Інститут філософії АН УРСР).

1975

23 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Р.В. Кучеру** – за цикл робіт «Дослідження процесів радикально-ланцюгового та ферментативного окислення вуглеводів в емульсіях»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.І. Гуревичу** – за цикл робіт з фізіології та патофізіології судинного тонуусу;

премію ім. М.М. Крилова **І.І. Ляшку** – за цикл робіт з чисельно-аналітичних методів розв'язання крайових задач математичної фізики;

премію ім. Є.О. Патона **Б.С. Касаткіну** – за цикл робіт «Термозміцнені низьколеговані сталі високої міцності для зварних конструкцій»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **І.М. Шайтану**, **Р.Ф. Клеєвій** та **Л.М. Чуприні** – за роботу з інтродукції та селекції плодкових культур – виведення сортів персика «Дружба», «Рум'яний» та нових форм винограду, абрикосу, волоського горіху, вишні та яблуні;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.М. Єрмоленку** та **В.І. Монченку** – за цикл робіт із серії «Фауна України»;

премію ім. В.І. Вернадського **І.С. Усенку**, **І.Б. Щербакову** та **А.П. Заєць** – за монографію «Біотити докембрію»;

премію ім. О.М. Динника **І.І. Данилюку** – за роботу «Про інтегральні функціонали із змінною областю інтегрування»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **С.М. Пархомчуку**, **І.Ф. Черникову** та **Ю.М. Мацейку** – за колективну працю «У боротьбі за ліквідацію колоніалізму»;

премію ім. М.Г. Холодного **К.М. Ситнику**, **Л.І. Мусатенку** та **М.М. Книзі** – за монографію «Фізіологія кореня»;

премію ім. О.В. Палладіна **К.М. Веремієнку** – за монографію «Біохімічні

дослідження та впровадження в медичну практику протеолітичних ферментів і їх інгібіторів»;

премію ім. К.Д. Синельникова **О.О. Галкіну** та **Е.А. Завадському** – за цикл робіт із індукування нового стану речовини сильним магнітним полем.

26 січня і 15 лютого – Обладнання Інституту електрозварювання АН УРСР за участю його співробітників використано у французько-радянському експерименті «Аракс» для інжекції електронного променя в іоносферу та магнітосферу Землі та штучного утворення саява в Північній півкулі (Б.Є. Патон, О.К. Назаренко, В.Д. Шелягін, Ю.М. Ланкін).

19–20 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій обговорювалися результати її діяльності в 1974 і завдання на 1975. Було також прийнято постанову про створення Відділення економіки АН УРСР і внесення відповідних змін до Статуту АН УРСР.

30 березня – 2 квітня - В Києві відбувся VI Міжнародний симпозіум з наукознавства і науково-технічного прогнозування, організований Сектором комплексних проблем наукознавства Інституту кібернетики АН УРСР. У роботі симпозіуму взяло участь близько 700 учених і спеціалістів з 80 міст СРСР, а також ряд зарубіжних учених.

21–24 квітня - В Києві відбулася IV Всесоюзна конференція «Органічні реактиви в аналітичній хімії», організована Інститутом колоїдної хімії і хімії води АН УРСР.

1–4 червня - В Донецьку відбулася VI Всесоюзна конференція з хімії органічних перекисних сполук, організована Науковою радою АН СРСР з хімічної кінетики та будови, Відділенням хімії і хімічної технології

АН УРСР спільно з Інститутом фізико-органічної і вуглехімії АН УРСР і Донецьким університетом. У конференції взяли участь близько 250 працівників науково-дослідних установ, підприємств і вишів з 29 міст.

2–12 червня – У Києві проходив Міжнародний науковий семінар учених-фізіологів, у роботі якого взяло участь близько 120 спеціалістів із соціалістичних країн, а також з Мексики, Нігерії, ФРН та інших держав. З лекціями про кардинальні проблеми фізіології, про останні досягнення науки в галузі електрофізіології і нервової клітини виступили провідні вчені СРСР, США, Англії.

6 червня – Постановою Ради Міністрів УРСР та Президії АН УРСР (12 червня) на базі Донецького відділення фізико-органічної хімії Інституту фізичної хімії АН УРСР створено Інститут фізико-органічної хімії і вуглехімії (директор – **Л.М. Литвиненко**). Постановою Президії АН УРСР від 5 грудня 1990 Інституту присвоєно ім'я Л.М. Литвиненка [2, с. 201].

Основні напрями діяльності: розробка і впровадження нових фізико-хімічних методів дослідження вугілля і його компонентів; дослідження шляхів і розробка процесів переробки вугілля, хімічних продуктів у перспективні види палива; вуглехімічний синтез; вивчення кінетики і механізму хімічних реакцій органічних сполук; металокомплексний катализ і органічні катализатори.

9–13 червня – В Києві відбулася Всесоюзна конференція з нейтронної фізики, організована Інститутом ядерних досліджень АН УРСР. В конференції взяло участь 300 науковців з 42 інститутів і ядерних центрів Радянського Союзу та 47 зарубіжних учених.

5 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР «За заслуги в розвитку радянської науки, економіки і культури, підготовку висококваліфікованих нау-

кових кадрів» АН УРСР нагороджено орденом Дружби народів. 19 вересня відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена цій події.

21–23 вересня – В Києві відбувся Всесоюзний симпозіум «Хімія поверхні твердих тіл», організований Науковою радою АН СРСР з неорганічної хімії та Інститутом фізичної хімії АН УРСР.

1–10 жовтня – В Алушті вперше проведено школу з біонеорганічної хімії, організовану Науковою радою з неорганічної хімії АН СРСР, Сімферопольським університетом та Інститутом фізичної хімії АН УРСР. В школі взяли участь 85 слухачів з 70 міст Радянського Союзу.

5–7 жовтня – Відбулася Всесоюзна конференція зі зварювальних матеріалів, організована Інститутом електрозварювання АН УРСР.

6–10 жовтня – В Одесі на базі Одеського відділення Інституту біології південних морів АН УРСР відбувся симпозіум робочої підгрупи «Взаємодія між водою і живою речовиною» Міжнародної асоціації геохімії і космохімії. У симпозіумі взяло участь 100 науковців, у тому числі 28 іноземних. Були представлені Всесвітня організація охорони здоров'я, Центр міжнародних програм і досліджень з оздоровлення середовища, Міжнародне агентство з атомної енергії, Міжнародна асоціація лімнологічного вивчення Дунаю та ін.

25–30 жовтня – В Києві відбувся І Міжнародний симпозіум з проблеми теплового режиму глибоких вугільних шахт і металевих рудників, на якому обговорювались досягнуті в різних країнах результати із зазначених проблем, а також нові наукові та практичні завдання у галузі кондиціонування рудникового повітря. В симпозіумі взяло участь понад 100 учених і спеціалістів.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки **В.В. Клімову** за цикл праць з кристалографії та кристалохімії сегнетоелектриків.

15 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

Я.С. Підстригачу, Я.Й. Бураку, Г.В. Пляцку, Б.І. Колодію, Г.М. Семовських, З.І. Горячевій, Л.П. Карасьову – за розробку і впровадження в практику оптимальних режимів зонального відпускання зварних швів конструкцій оболонкового типу;

І.Г. Підоплічку (посмертно) – за наукову розробку і створення Центрального науково-природничого музею АН УРСР;

В.Н. Єременку, Ю.В. Найдічу, В.С. Журавльову, Г.О. Колесниченку, І.О. Лавриненку, В.О. Кондрацькому, Я.Ф. Моцаку – за цикл праць «Дослідження контактних явищ у металічних розплавах, розробку і впровадження у промисловість технологічних процесів паяння і металізації неметалевих матеріалів»;

В.М. Потураєву – за створення і впровадження на вугільних шахтах УРСР спеціального кріплення – пневнобалонних кострів;

О.М. Міляху, І.В. Волкову, С.І. Закревській, М.М. Александрову, Е.М. Єсибяну, В.О. Заварихіну, Б.Є. Кубишину – за розробку теорії індуктивно-ємнісних перетворювачів і створення на їх основі систем стабілізованого струму для живлення електротехнічної та електронної апаратури.

червень – У Києві проходив Міжнародний симпозиум з рентгенівської фотоелектронної спектроскопії.

вересень – В Києві відбулася Всесоюзна науково-технічна конференція «Сучасні задачі перетворювальної техніки», організована Інститутом електродинаміки АН УРСР, Науковою

радою АН СРСР з теоретичних і електрофізичних проблем електроенергетики, науковою комісією АН УРСР з проблеми «Перетворення параметрів електричної енергії», Київським політехнічним інститутом, Міністерством енергетики і електрифікації УРСР і Українським науково-технічним товариством енергетики та електротехнічної промисловості. У конференції взяло участь понад 400 учених – представників 125 наукових та науково-технічних установ, вишів і підприємств.

– В Києві відбулася VI Всесоюзна конференція з фізичної хімії іонних ізоотопів і твердих електролітів, організована Інститутом загальної і неорганічної хімії АН УРСР.

– Відбувся Міжнародний симпозиум «Ультраструктура і функція синапсів», організований Інститутом фізіології АН УРСР.

жовтень – В Києві на базі Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР відбувся радянсько-французький симпозиум, присвячений організації патентно-ліцензійної роботи на підприємствах і в науково-дослідних установах.

- Відбулася Всесоюзна конференція «Проблеми механіки конструкцій з композиційних матеріалів», організована Інститутом механіки АН УРСР.

листопад - В Києві відбулася Всесоюзна конференція зі спектроскопії, організована Інститутом напівпровідників АН УРСР.

– В Києві відбулася IV Всесоюзна нарада з питань хімії і фізико-хімії поліуретанів, організована Відділенням загальної і технічної хімії й Науковою радою з високомолекулярних сполук АН СРСР спільно з Відділенням хімії і хімічної технології, Науковою радою з проблеми «Хімія високомолекулярних сполук» АН УРСР.

– В Києві відбулася Всесоюзна науково-технічна конференція «Автоматизація санітарно-хімічного контролю при захисті атмосфери від забруднення», організована Інститутом технічної теплофізики АН УРСР.

1975 – Теоретично відкрито закономірність поглинання тепла при тепловому руйнуванні поверхні матеріалу, експериментально підтверджена 1986 (Г.О. Фролов, Ю.В. Полежаєв, В.В. Пасічний; Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР, Інститут високих температур АН СРСР).

– В.О. Стороженко та О.П. Бойчук аналітично довели стійкість основної задачі інерціальної навігації шляхом побудови функції Ляпунова для рівнянь у варіаціях географічних координат руху об'єкта. Знайдено чотири інтеграли, які дозволили записати загальний розв'язок і тим самим підтвердити теорему Ішлінського про сталість кінцевого повороту збурень. Це дало можливість завершити дослідження стійкості розв'язків кінематичних рівнянь інерціальної навігації.

– Створено універсальну систему натурно-імітаційного моделювання роботів з елементами штучного інтелекту (В.М. Глушков, В.І. Рибак).

– В Інституті кібернетики АН УРСР створено мікроЕОМ на великих інтегральних схемах.

– У Києві відбулася VI Всесоюзна конференція з тематичного картографування «Завдання картографічного забезпечення охорони природи та охорони навколишнього середовища СРСР» [154].

– Б.І. Веркін і В.А. Коноводченко побудували надпровідниковий інфрачервоний радіометр.

– В Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР створено декаметровий

радіоінтерферометр, що складався з радіотелескопів УТР-2 і «УРАН-1» (база 42,3 км).

– О.О. Галкін і Ю.Ф. Чорний у Донецькому фізико-технічному інституті АН УРСР встановили можливість одержання спечених сталей з більш високими, ніж у прокату звичайного виробництва, механічними властивостями. В результаті підвищено стійкість інструменту в 3–6 разів.

– В.Н. Гріднев в Інституті металофізики АН УРСР запропонував принципово нові високоефективні технологічні схеми термоміцнення.

– О.І. Ахієзер розвинув кінетичну теорію каскадів зіткнень в твердому тілі.

– В.М. Струтинський в Інституті ядерних досліджень АН УРСР встановив зв'язок самоузгоджених квантомеханічних розрахунків енергії деформації ядер з аналогічними розрахунками в методі оболонкових поправок.

– М.Д. Габович в Інституті фізики АН УРСР спільно з працівниками Інституту електрозварювання АН УРСР розробив метод іонно-променевого зварювання.

– У Полтавській гравіметричній обсерваторії АН УРСР за результатами спостережень виведено три криві коливань широти Полтави, що являють собою значний інтерес для визначення переміщень земних полюсів (М.І. Панченко, М.А. Попов, Р.І. Попова, А.А. Славінська).

– С.Я. Брауде і А.В. Мень в Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР виявили нові явища при вивченні пульсарів у декаметровому діапазоні хвиль.

– С.І. Субботін в Інституті геофізики АН УРСР завершив розробку основ теорії тектогенезу.

– В.М. Локтев побудував теорію віброн-екситонних переходів в альфа-

кисні (Інститут теоричної фізики АН УРСР).

– Створено теорію форми смуг поглинання й люмінесценції та їх залежності від температури в чистих молекулярних кристалах (О.С. Давидов, Є.Н. М'ясников).

– С.І. Пекар одержав вираз для енергії довільно залежного від часу електромагнітного поля в диспергуючому середовищі, що дозволило послідовно провести квантування поля в ньому. На основі цього знайдено (1977) нові формули для ймовірностей багатофотонних процесів у середовищі з дисперсією.

– А.М. Підгорний та ін. розробили метод металогідридної активації та компримування водню, на основі якого було створено зразки водневої автомобільної техніки.

– С.Баранов і Р.Кочканян одержали новий клас бетаїнів азольного й піримідинового ряду, що містять гетероароматичні катіони (Інститут фізико-органічної хімії та вуглехімії АН УРСР).

– В Інституті електрозварювання АН УРСР під керівництвом В.М. Кудінова розроблено концепцію та сформульовано умови з'єднання при зварюванні вибухом.

– Розроблено технологію електронно-променевого переплаву матеріалів при конденсації кількох потоків пари (Б.Є. Патон, Б.О. Мовчан).

– Створено теорію, методи аналізу і синтезу перетворювачів з використанням електричних ланцюгів з резонансними властивостями. Це дало можливість розробити системи стабілізованого струму для живлення електротехнічної та електронної апаратури (О.М. Мілях та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Започатковано широкомасштабні радіофізичні дослідження природно-

го середовища з аерокосмічних носіїв методами дистанційного зондування поверхні Землі та створення радіофізичних комплексів, зокрема, радіолокатора бокового огляду. Встановлені на супутниках «Космос-1500» і «Космос-1602». Вони забезпечили 1983 виведення з льодового полону в Арктиці каравану з 26 суден та керування з космосу рятуванням у 1985 дослідницького судна «Професор Сомов» поблизу Антарктиди. Розроблену апаратуру впроваджено в серійне виробництво і встановлено на супутниках серії «Океан» в Росії та «Січ» в Україні. (В.П. Шестопапов, А.І. Калмиков та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– В Інституті фізичної хімії АН УРСР К.Б. Яцимирський започаткував новий напрям – біонеорганічну хімію, що привело до створення синтетичних аналогів різноманітних природних речовин.

– Сформульовано поняття електронодонорності та ефективної довжини гетерозалишків поліметинових барвників, які знайшли широке застосування для цілеспрямованого пошуку барвників із заданими спектральними і хімічними властивостями та сприяли становленню сучасного вчення про забарвлення органічних сполук (Г.Г. Дядюша, О.Д. Качковський, Інститут органічної хімії АН УРСР).

– На основі дослідження зв'язку між структурою, психофармакологічними властивостями та молекулярним механізмом дії великої низки 1,4-бенздіазепинів і їх циклічних гомологів сформульовано уявлення про характер фармакофорного фрагменту зазначених сполук і вплив конформаційних факторів на активність бенздіазепинів. З урахуванням виявлених закономірностей синтезовано та вивчено

низку високоефективних похідних 1,4-бенздіазепину. Один з препаратів цієї групи (феназепам) впроваджено 1979 в медичну практику як перший вітчизняний транквілізатор (О.В. Богатський, С.А. Андронаті та ін.; Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

– Здійснено перенесення бактеріальних генів в клітини рослин (С.С. Малюта).

– Г.Х. Мацука із співробітниками відкрив біологічно неактивні тРНК у тканинах тварин, явище адаптації тРНК і аміноацил-тРНК-синтез в умовах синтезу білка (Інститут молекулярної біології і генетики АН УРСР).

– К.С. Терновий із співробітниками розробив концепцію взаємозв'язку кістково-суглобової і кровотворної систем.

– Відбулася IV Всесоюзна конференція з фізики низькотемпературної плазми, організована Інститутом ядерних досліджень АН УРСР та Інститутом фізики АН УРСР.

– В Києві відбулася Всесоюзна конференція з голографії, організована Інститутом фізики АН УРСР. В конференції взяли участь вчені з Франції, США, Болгарії, Угорщини, Польщі, Чехословаччини.

– Відбувся симпозиум «Проблеми створення перетворювальної форми інформації», організований Інститутом кібернетики АН УРСР.

– В Києві в Інституті проблем онкології АН УРСР відбулася нарада експертів країн – членів Ради економічної взаємодопомоги з епідеміології злякисних новоутворень.

– Співробітниками Інституту геологічних наук АН УРСР створено загальну «Тектонічну карту УРСР» масштабу 1:500 000.

– Опубліковано монографію В.М. Глушкова «Макроекономічні моделі і принципи побудови ОГАС» [151].

Викладено методи прогнозування та керування дискретними процесами, представлено макроекономічні моделі для передпланових орієнтувань, моделі планування та оперативного керування. Розглянуто проблеми керування трудовими ресурсами і заробітною платою. Показано структуру ОГАС (Загальнодержавної автоматизованої системи), етапи її створення.

– Вийшла монографія В.М. Глушкова, Ю.В. Капітонової та О.А. Лetichevського «Автоматизація проектування обчислювальних машин».

Викладено результати створення мови для описання алгоритмів і структур електронно-обчислювальних машин і методики їх проектування, реалізовані в низці систем «ПРОЕКТ» – програмно-технічних комплексах із власною операційною системою та спеціалізованою системою програмування. В них вперше запропоновано автоматизацію алгоритмічного проектування та розроблено методику формалізованих технічних завдань.

– Засновано журнали «Математичні методи та фізико-механічні поля», «Фізика низьких температур», «Питання атомної науки і техніки».

– Вийшла в світ монографія В.І. Трефілова, Ю.В. Мільмана, С.О. Фірстова «Фізичні основи міцності тугоплавких металів» [152].

Узагальнено результати вивчення особливостей електронної будови, структури та механічних властивостей тугоплавких металів і сплавів на їх основі. Розглянуто особливості дислокаційної структури та механізму пластичної деформації в широкому температурному інтервалі, основні принципи легування й термомеханічної обробки з метою створення жароміцних конструкційних матеріалів з комплексом механічних властивостей, які поєднують високотемпературну міцність і низькотемпературну пластичність.

– Вийшла книга Ф.Г. Басса та Ю.Г. Гуревича «Гарячі електрони і сильні електромагнітні хвилі в плазмі напівпровідників і газовому разряді»

(Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Вийшла в світ монографія Д.К. Зєрова та Л.Я. Партики «Мохоподібні Українських Карпат» [153].

Висвітлено історію вивчення мохоподібних регіону, встановлено їх видовий склад, подано докладні відомості про поширення на досліджуваній території. Проведено географічний аналіз флори мохоподібних і на його основі зроблено спробу накреслити основні етапи її розвитку на території Українських Карпат.

– Видано «Довідник з петрографії України» (І.С. Усенко та ін.; Інститут геологічних наук АН УРСР).

– Вийшла в світ колективна монографія «Самоочищення, біопродуктивність і охорона водойм і водотоків України» (Інститут гідробіології АН УРСР) [154].

Висвітлено результати гідробіологічних, гідрохімічних і рибогосподарських досліджень водосховищ, річок, каналів, гирлових областей і Чорного моря, робіт з проблем формування якості, самоочищення вод, біологічної очистки стічних вод, водної токсикології, ставкового риборозведення.

– Видано підготовлений Інститутом мовознавства АН УРСР «Орфографічний словник української мови».

1976

22 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.І. Атрощенко, В.С. Гутирі та П.М. Галичу** – за цикл робіт у галузі промислового гетерогенного каталізу;

премію ім. О.О. Богомольця **М.М. Сиротиніну** – за цикл робіт «Фізіологічні механізми реактивності в онтогенезі та філогенезі»;

премію ім. М.М. Крилова **В.С. Королюку** – за цикл фундаментальних робіт по вивченню граничних функціоналів, присвячених розробці нового універсального методу розв'язання граничних задач;

премію ім. Є.О. Патона **Г.А. Виноградову, О.О. Катрусу та В.П. Каташинському** – за комплекс робіт з прокатки порошків металів, сплавів і сполук;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.М. Ремеслу** – за виведення та впровадження у виробництво високопродуктивних інтенсивних сортів озимої пшениці («Іллічівка», «Миронівська-808», «Миронівська-Ювілейна»);

премію ім. Д.К. Заболотного **К.Г. Бельтюковій** (посмертно), **І.Б. Корольову та В.О. Мурасу** – за монографію

«Бактеріальні хвороби зернобобових культур»;

премію ім. В.І. Вернадського **С.І. Субботіну** (посмертно), **В.Б. Соллогубу та А.В. Чекунову** – за цикл робіт «Структура земної кори»;

премію ім. О.М. Динника **В.Л. Рвачову** – за монографію «Методи алгебри логіки в математичній фізиці»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **І.М. Мельниковій, І.М. Куличу та П.С. Соханю** – за колективну працю «На магістралях дружби та братерства»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **С.А. Генсіруку** – за цикл робіт «Ліси Українських Карпат та їх використання», «Ялиники Східних Карпат», «Комплексне лісове господарство в гірських умовах», «Лісові ресурси України, їх охорона та використання»;

премію ім. М.Г. Холодного **О.П. Оксіюк та О.Г. Кафтанникову** – за монографії «Водорості каналів світу» та «Безхребетні каналів СРСР».

премію ім. О.В. Палладіна **М.Д. Курському та М.С. Бакшеєву** (посмертно) – за монографію «Біохімічні основи механізму дії серотоніну»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Є.В. Толубинському** (посмертно), **О.А. Греча-**

ному та **В.С. Новикову** за цикл робіт з теорії переносу енергії та речовини; премію ім. К.Д. Синельникова **О.Г. Ситенку** – за цикл робіт з теорії ядерних процесів при високих енергіях.

24 березня – Став до ладу в Інституті ядерних досліджень АН УРСР ізохронний циклотрон «У-240» з регульованою енергією частинок у межах 8-100 МеВ. Дає змогу вивчати властивості різних матеріалів під впливом потужного радіоактивного опромінювання.

2 квітня – На сесії Загальних зборів АН УРСР проведено вибори в АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

О.В. Богатський (хімія);
С.М. Гершензон (молекулярна біологія і генетика);
В.С. Королюк (математика);
О.О. Кремньов (промислова теплотехніка);
І.І. Лукінов (економіка сільського господарства);
А.Т. Пилипенко (аналітична хімія);
І.К. Походня (металургія, технологія металів);
В.Ф. Уткін (механіка).

Обрані членами-кореспондентами:

О.Ф. Аксьонов (матеріалознавство);
В.М. Власенко (хімічна технологія);
Д.В. Волков (теоретична фізика);
О.А. Геращенко (теплофізика);
Ю.Г. Гололобов (органічна хімія);
Д.М. Гродзинський (фізіологія рослин);
І.М. Дмитренко (фізична електроніка);
Ю.М. Єрмольєв (математика);
Б.С. Касаткін (матеріалознавство);
В.І. Куценко (філософія);
А.Г. Лесник (металофізика);
М.П. Лисиця (фізика напівпровідників);
В.О. Лотарєв (механіка);
Г.Х. Мацука (молекулярна біологія і генетика);
М.Т. Мелешкін (економіка);
Б.О. Нелепо (фізика моря);

Ізохронний циклотрон У-240
 Інституту ядерних досліджень АН УРСР

О.О. Пашенко (хімічна технологія);
О.М. Пилянкевич (матеріалознавство);
В.М. Потураєв (механіка);
П.Р. Родін (обробка металів);
В.М. Русанівський (мовознавство);
А.О. Стогній (автоматизовані системи обробки даних);
В.І. Труфяков (міцність матеріалів і конструкцій);
М.П. Щербак (геологія);
К.Л. Ющенко (автоматизовані системи обробки даних).

22 квітня – Присуджено Ленінську премію **В.С. Соболеву** за цикл праць з фацій метаморфізму та **Ю.О. Сметаніну** за розробки з технічної механіки [155].

4 червня – У Києві проходив III Всесоюзний з'їзд геронтологів і геріатрів. Відбулися також вибори правління Всесоюзного науково-методичного товариства геронтологів і геріатрів, головою обрано **Д.Ф. Чеботарьова** (Київ).

11 червня – У Севастополі за участю Президента АН СРСР А.П.Александрова відбулося виїзне засідання Гідрофізичної ради АН СРСР, присвячене математичним моделям океану, створенню нових приладів для Військово-морського флоту, супутникової гідрофізиці, виявленню слідів підводних човнів. А.П. Александров відвідав океанографічну платформу, науково-дослідне судно «Михай-

ло Ломоносов» та севастопольський дельфінарій, взяв участь у відкритті на території Севастопольського вищого військово-морського інженерного училища пам'ятного знаку на честь вчених фізиків-ядерників, які проводили роботи з розмагнічення кораблів Чорноморського флоту у роки війни з фашистською Німеччиною [156].

12 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР **М.І. Галасю** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

М.І. Галась

Галась Михайло Іванович (1929–2006) – відомий учений-механік і конструктор, чл.-кор. НАН України (2000). З 1956 працював у КБ «Південне» (з 1972 – керівник і головний конструктор підрозділу, заст. головного, генерального конструктора КБ). Наукові праці та розробки в галузі проектування та машинобудування основних систем ракетно-космічної техніки.

12 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в створенні нової техніки **В.Г. Сергєєву** вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

– Указом Президії Верховної Ради СРСР за видатні заслуги в створенні нової техніки **В.Ф. Уткіну** вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

14 серпня – Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **С.О. Лебедева** (23 серпня – Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі обчислювальної техніки, приладобудування й створення засобів і систем автоматизації та управління.

5 жовтня – Відбулося спільне засідання Державного комітету Ради Міністрів СРСР з науки і техніки та Президії АН СРСР, присвячене обговоренню досвіду АН УРСР з підвищення ефектив-

ності наукових досліджень і прискорення впровадження їх результатів у народне господарство [157].

На ньому заслухано доповідь Президента АН УРСР академіка Б.Є. Патона щодо розвинених в АН УРСР принципово нових форм зв'язку науки з виробництвом. Рекомендовано академіям наук союзних республік, науковим установам АН СРСР та галузевим академіям використовувати цей досвід, схвалено пропозицію АН УРСР щодо створення в її системі академічних науково-технічних об'єднань на базі інститутів: електрозварювання, проблем матеріалознавства, кібернетики, фізико-технічного низьких температур, надтвердих матеріалів.

28 вересня – Президія АН УРСР прийняла рішення про створення Українського літологічного комітету.

7 жовтня – У Києві закінчив роботу Міжнародний симпозіум з питань фільтрації води в пористих середовищах, організований Міжнародною асоціацією гідравлічних досліджень.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

П.Т. Троньку, І.С. Слабєєву, О.К. Касименку та І.І. Компанейцю – за 26-томну «Історію міст і сіл Української РСР» (1967–74);

О.О. Розенбергу та Г.В. Раєвському – за участь у створенні багат шарових рулонованих посудин високого тиску для агрегатів великої одиничної потужності та організації їх промислового виробництва;

Ф.Б. Гриневичу, В.П. Карпенку, М.М. Сурді та А.І. Новикю – за участь у розробці теоретичних основ і принципів побудови автоматичних вимірювальних електричних комплексів, створених на цій базі, та впровадженні в серійне виробництво цифрових автоматичних мостів змінного струму;

В.О. Лотарєву – за створення авіадвигунів;

В.М. Кошлякову – за роботи в галузі механіки [158].

14 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

Ю.Т. Митулинському, Г.І. Корнієнку, С.К. Лісничому – за участь у роботі «Система автоматичного контролю якості деталей авіаційних газотурбінних двигунів»;

Л.А. Кульському, М.О. Шевченку, І.Т. Горонівському, С.П. Шакутіній – за розробку ефективних методів обробки води, їх теоретичне обґрунтування та впровадження;

О.М. Романіву, В.Б. Волкову – за участь у комплексі робіт з виготовлення і впровадження корозійностійкого устаткування і трубопроводів великих діаметрів з титану та його сплавів у калуському виробничому об'єднанні «Хлорвініл»;

В.П. Васильєву, В.Г. Доліну, В.О. Мамонтовій, Ю.О. Костюку – за монографію «Шкідники сільськогосподарських культур і лісових насаджень» у 3-х томах, опубліковану в 1973–75;

В.Г. Бондарчуку, В.Я. Дідковському, Д.Є. Айзенвергу, І.М. Ямниченку, О.В. Крашенинниковій, О.К. Каптаренко-Черноусовій, Г.І. Молявку, В.Т. Сябряю, П.Л. Шульзі, Т.Ю. Лапчик – за працю «Стратиграфія УРСР» (томи 2–11), опубліковану в 1963–75;

В.П. Комісаренку – за участь у синтезі, експериментальному і клінічному вивченні нових хімічних препаратів для лікування раку і хвороби Іценка – Кушінга;

О.К. Антонову – за участь у створенні, впровадженні в серійне виробництво і експлуатацію пасажирського літака АН-24, його варіантів і модифікацій;

П.Г. Костюку, Ю.П. Лиманському, Б.Я. П'ятигорському, М.М. Преображенському, М.І. Філякіну, О.М. Мінцису, О.С. Патиченку, Б.З. Грушевському, Р.В. Поляку – за розробку і впровадження комплексу апаратури для електрофізіологічних досліджень;

В.К. Лебедєву, С.І. Кучуку-Яценку, О.І. Черненку, В.Т. Чередничці, В.І. Тишурі, М.І. Постолатію – за участь у створенні і промислового впровадженні нової технології і високоефективних збірнозварних комплексів для серійного виробництва металевих конструкцій з уніфікованих елементів;

Ф.О. Абрамову, Б.Є. Грецінгеру – за участь у розробці і впровадженні способу подолання газового бар'єру, який забезпечує на багатогазових шахтах навантаження на лаву понад 1000 т за добу (засобами вентиляції);

Б.Ф. Лебедєву, В.Я. Сосновському – за участь у розробці і впровадженні прогресивної технології монтажно-зварювальних робіт і комплексної механізації для зведення металоконструкцій найбільшої в світі доменної печі №9 Криворізького металургійного заводу;

О.А. Казимирову – за участь у створенні, організації багатосерійного виробництва та експлуатації траулерів-сейнерів.

1976 – Розроблено теорію та метод побудови перетворювачів випадкових і регулярних імпульсних сигналів (Фізико-механічний інститут АН УРСР).

– Створено експериментальну систему для виконання балансових розрахунків ДИСПЛАН, в якій реалізовано новий рівень інтелектуального спілкування людини та ЕОМ в процесі вирішення складних оптимізаційних задач (керівник – В.М. Глушков).

– Для описання паралельних обчислень ЕОМ запропоновано апарат періодично визначених перетворень для складних структур даних (В.М. Глушков, Ю.В. Капітонова, О.А. Летичевський).

– Створено термінальний процесор «БАРС» (В.І. Скуріхін, А.О. Морозов та ін.; Інститут кібернетики АН УРСР).

– Створено тридіапазонний перестроюваний лазер (М.С. Соскін та ін.; Інститут фізики АН УРСР).

– Створено новий клас металевих армованих квазібагатошарових матеріалів (Інститут електрозварювання АН УРСР).

1976–78 – Розроблено технологію електронно-променевого випаровування з метою нанесення покриттів у відкритому космосі, створено установку «Випарник», успішно випробувану в космосі на борту орбітального комплексу «Салют 6» – «Союз-34» (Б.Є. Патон та ін.).

1976 – В ХФТІ під керівництвом Н.А. Хижняка реалізовано метод змінно-фазового фокусування, запропонований 1953 Я.Б. Файнбергом. Одержано пучок швидких заряджених частинок на лінійному прискорювачі, в якому відсутні лінзи жорсткого фокусування всередині трубки дрейфу.

– Є.В. Інопін з співробітниками виконав значний обсяг розрахунків структури атомних ядер, зокрема розрахував межі стабільності ядер та ізотопічні ефекти в розсіянні електронів і нуклонів високих енергій на ядрах (ХФТІ).

– У Фізико-механічному інституті АН УРСР під керівництвом О.М. Романіва розроблено та впроваджено корозійностійке обладнання з титану.

1976–78 – Розвинено теорію міграції електронних збуджень в ідеальних і домішкових кристалах (Ю.Б. Гайдидей).

1976–79 – В.Л. Вінецький і Н.В. Кухтарев створили зонну модель запису динамічних голограм у фоторефрактивних кристалах (Інститут фізики АН УРСР).

1976–81 – Побудовано теорію інжекційно-стимульованих перетворень дефектів у світловипромінювальних напівпровідникових структурах (Б.І. Лев, П.М. Томчук).

1976 – В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.В. Колодяжного розроблено восьмиканальну ширококутну тензостанцію для дослідження високошвидкісних процесів деформування при ударному та вибуховому навантаженнях.

– Сформульовано математичну постановку задач структурного розпізнавання та розроблено метод їх розв'язку (В.А. Ковалевський, Т.К. Вінцюк, М.І. Шлезінгер).

– Розроблено і впроваджено литий нікелевий сплав для робочих охолоджуваних лопаток суднових газотурбінних двигунів (Інститут проблем лиття АН УРСР).

– Розроблено теоретичні основи і принципи побудови автоматичних вимірювачів комплексних електричних величин, створено на цій базі і впроваджено в серійне виробництво цифрові автоматичні мости змінного струму (Ф.Б. Гриневиц та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– І.М. Карп та С.В. Петров (Інститут газу АН УРСР) розробили потужні технологічні генератори плазми.

– Відкрито явище коливання знаку хімічної поляризації ядер в реакції Белоусова – Жаботинського (К.Б. Яцимирський, І.П. Грагеров та ін.; Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– Л.А. Кульський створив класифікацію домішок води за їх фазово-дисперсним станом.

– В.Г. Пінчук із співробітниками розробив морфологічні і ультраструктурні оцінки злоякісної пухлини печінки та класифікацію її основних форм.

– Оpubліковано монографію В.О. Кононенка і Р.Ф. Ганієва «Коливання твердих тіл» [159].

Систематично викладено результати досліджень нелінійних коливань твердих тіл

при періодичних та майже періодичних збуреннях, явно залежних від часу. Описано методи дослідження та нові резонансні явища, які можуть бути встановлені при розгляді просторових коливань твердих тіл, зумовлених перекачуванням енергії коливань між координатами системи. Досліджено нелінійні коливання в русі, зокрема умови виникнення резонансів, важливі для створення систем амортизації багатьох машин і приладів, авіаційної та космічної техніки.

– Вийшла в світ монографія В.П. Шестопалова «Дифракційна електроніка» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

Присвячена результатам теоретичних досліджень ефекту дифракційного випромінювання та експериментальним методам дослідження відкритих резонаторів. Розглядаються питання теорії та створення ефективних генераторів дифракційного випромінювання міліметрових та субміліметрового діапазонів.

– Видано двотомну колективну монографію «Развиток хімічної технології на Україні» (Інститут історії АН УРСР) [160].

– Видано монографію Д.К. Зерова «Формування рослинності та заростання водосховищ Дніпровського каскаду» (Інститут ботаніки АН УРСР).

– Вийшла в світ книга Д.Г. Затули «Мікробіологічні аспекти вивчення злякисних пухлин» (Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР) [161].

Висвітлено встановлену антигенну спільність сапрофітного мікроорганізму *Vac. megaterium H.* та пухлин тканин. Запропоновано застосування *Vac. megaterium H.* та її антигена для дослідження протипухлинного імунітету. Здійснено відбір інгібіторів злякисного росту, первинну селекцію мікроорганізмів – продуцентів речовин з протипухлинною активністю.

– Вийшла в світ монографія І.А. Шевцова «Генетичні принципи покращення аутополіплоїдних рослин» [17].

Розглянуто вибір вихідного матеріалу, оптимального рівня плідності, використання гібридизації та добору для підвищення плодючості при селекції аутополіплоїдів.

З'ясовано цитогенетичні та генетичні аспекти зав'язуваності насіння, що охоплює процеси гаметогенезу, запліднення та розвитку зиготи. Здійснено цитоембріологічні дослідження причин загибелі триплоїдних зародків при схрещенні між диплоїдними та тетраплоїдними формами жита, ячменю, картоплі. Висвітлено успадкування і мінливість якісних та кількісних ознак гібридів буряку різного рівня плідності.

– Вийшов тритомник В.М. Глушкова, І.М. Молчанова та ін. «Програмне забезпечення ЕОМ «МІР-1» і «МІР-2».

В першому томі описано числові методи розв'язання важливих класів науково-технічних задач, на основі яких складено стандартні програми. Другий том містить описання алгоритмічної мови «МІР-1», методичні вказівки для програмування на цій мові, основні програми на мові ЕОМ «МІР-1» для розв'язання важливих класів науково-технічних задач та інструкції з використання наведених програм. Третій том містить описання алгоритмічної мови для ЕОМ «МІР-2» АНАЛІТИК, методичні вказівки з програмування на ній, основні програми для розв'язання деяких класів науково-технічних задач на ЕОМ «МІР-2» та інструкції з використання наведених програм.

– Видано працю П.П. Толочка «Стародавній Київ» (Інститут археології АН УРСР).

– Оpubліковано колективну монографію «Історія держави і права Української РСР» за редакцією Б.М. Бабія (Інститут держави і права АН УРСР, Державна премія УРСР, 1981).

– Вийшов у світ двотомний «Шевченківський словник» (відповідальний редактор – Є.П. Кирилюк) (Державна премія УРСР ім. Т.Г. Шевченка, 1980) [162].

Містить багатосторонні відомості про життя, творчість та діяльність Т.Г. Шевченка як поета та художника, висвітлює широке коло питань відображення його життя і творчості в літературі та мистецтві.

– Видавництвом «Наукова думка» започатковано серію біографічних словників учених світу виходом у світ «Астрономів» І.Г. Колчинського, А.О. Корсунь і М.Г. Родригеса. В наступні роки вийшли «Фізики» Ю.О. Храмова (1977),

«Механіки. Математики» О.М. Боголюбова (1983), «Біологи» (під редакцією П.М. Серкова, 1984), «Хіміки» В.А. Волкова, Є.В. Вонського, Г.І. Кузнецова (1984), «Геологи. Географи» Г.І. Молявка і В.П. Франчук (1985).

1976–86 – Видано «Зібрання творів» І.Я. Франка у 50 томах, підготовлене Інститутом літератури АН УРСР (Державна премія УРСР ім. Т.Г. Шевченка, 1988) [163].

Зібрання творів Івана Франка у п'ятдесяти томах, виданих в 1976-1986 рр. (голова редколегії – чл.-кор. АН УРСР Є.П. Кирилюк)

1977

10 лютого – Президія АН УРСР при- судила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Л.І. Самараю** та **В.І. Горбатенку** – за цикл робіт «Явище аніотропії в гетероалільних системах і його роль у синтезі нових типів гетерокумуленів»;

премію ім. О.О. Богомольця **С.С. Лаврику** – за монографію «Консервування кісткового мозку»;

премію ім. М.М. Крилова **В.О. Кононенку** (посмертно) – за цикл робіт «Дослідження динамічної взаємодії коливальних систем з джерелом енергії»;

премію ім. Є.О. Патона **М.І. Чепурку**, **Ю.А. Резникову** та **А.М. Буйновському** – за монографію «Біметалеві труби»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.П. Банниковій** – за монографію «Цитоембріологія міжвидової несумісності у рослин»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.Г. Пучкову** – за цикл робіт «Напівтвердокрилі комахи інфраяду пентаморфа України»;

премію ім. В.І. Вернадського **Г.Н. Доленку** – за серію робіт з проблеми «Закономірності нафтогазонакопичення в земній корі»;

премію ім. О.М. Динника **М.О. Кільчевському** – за монографію «Динамічне контактне стискання твердих тіл. Удар»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **В.І. Шинкаруку**, **Л.В. Сохань** та

В.І. Мазепі – за цикл робіт з філософсько-соціологічних проблем сучасної науково-технічної революції;

премію ім. М.Г. Холодного **А.М. Гродзінському** – за цикл робіт з експериментальної ботаніки (хімічна взаємодія рослин);

премію ім. О.В. Палладіна **А.М. Утевському** – за цикл робіт «Обмін катехоламінів»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **І.Т. Швецю** та **Є.П. Дибану** – за монографію «Повітряне охолодження деталей газових турбін»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.В. Немошкаленку** та **І.Я. Дехтяру** – за цикл робіт «Електронні властивості реальних металів і сплавів»;

премію ім. С.О. Лебедева **М.О. Лаврентьєву** – за цикл робіт «Теорія нелінійних класів квазіконформних відображень» і наукові звіти;

премію ім. М.К. Янгеля **П.І. Нікітіну** та **П.М. Светлову** – за цикл праць «Розробка теоретичних і експериментальних методів дослідження динаміки та міцності конструкцій».

15–16 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій обговорено результати її діяльності в 1976 і завдання на 1977.

29 березня – Зареєстровано пріоритет відкриття явища спонтанного руйну-

вання напруженого пористого газонасиченого масиву гірських порід при відділенні шару приконтурної розвантаженої зони циклічним гідродинамічним навантаженням (К.К. Софійський та ін.; Інститут геотехнічної механіки АН УРСР). Відкриття формує нове уявлення про механізм руйнування напружених газонасичених тіл і дозволяє розробляти нові ефективні технології безпечного ведення гірничих робіт в екстремальних умовах.

28 травня – 4 червня - В Черкасах відбувся II Всесоюзний симпозиум з іонного транспорту в рослинах, організований Інститутом фізіології рослин АН УРСР.

28 червня – Постановою Ради Міністрів УРСР (14 липня – Президії АН УРСР) засновано премію імені М.К. Янгеля за видатні наукові роботи в галузі прикладної механіки та ракетно-космічної техніки.

19 липня – Постановою Президії АН УРСР на базі структурних підрозділів Інституту історії АН УРСР і Інституту економіки АН УРСР створено Інститут соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР.

21 липня – Постановою Президії АН УРСР на базі одеських лабораторій Інституту загальної і неорганічної хімії АН УРСР створено Фізико-хімічний інститут АН УРСР, з 1984 носить ім'я О.В. Богатського його першого директора.

Основні напрями діяльності: вивчення залежності між структурою та властивостями супрамолекулярних сполук; розробка та спрямований синтез біологічно активних речовин, каталізаторів, сенсорів; синтез і дослідження неорганічних та координаційних сполук рідкісноземельних елементів з метою одержання нових функціональних матеріалів для оптоелектроніки та біомедицинської діагностики.

22 липня – У Києві відбулося засідання Республіканської ради з координації наукових досліджень у галузі природничих і суспільних наук, створеної відповідно

до постанови ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР «Про деякі заходи по дальшому поліпшенню управління науково-технічним прогресом у республіці» [164].

28 липня – В Інституті проблем лиття АН УРСР одержано чавун, позбавлений крихкості.

3 вересня – У Києві відбувся XI Міжнародний конгрес Карпато-Балканської геологічної асоціації.

5 вересня – У Києві розпочав роботу радянсько-американський симпозиум з питань спецелектрометалургії і зварювання [165].

7–10 вересня – В Донецьку відбулася Всесоюзна конференція «Проблеми турбулентних потоків рідини і газу», організована Академією наук СРСР та Академією наук УРСР.

12–16 вересня – В Києві відбувся II Міжнародний симпозиум з електронної структури перехідних металів, їх сплавів та інтерметалічних сполук, організований академіями наук СРСР і УРСР та Інститутом металофізики АН УРСР.

13–15 вересня м В Одесі відбулася Всесоюзна конференція «Економічні проблеми Світового океану», організована Науковою радою АН СРСР з комплексної проблеми «Економічне змагання двох систем», Інститутом світової економіки та міжнародних відносин АН СРСР, Науковою радою з проблем біосфери АН УРСР, Південним науковим центром АН УРСР, Одеським відділенням Інституту економіки АН УРСР.

21–23 вересня – У Києві відбулася Всесоюзна конференція «Палеогеографічні основи раціонального використання природних ресурсів» [166].

5–8 жовтня – В Харкові відбулася III Всесоюзна конференція зі спектроскопії біополімерів, організована Науковою радою АН СРСР з проблеми «Біологічна фізика», Інститутом

радіофізики і електроніки АН УРСР і Фізико-технічним інститутом низьких температур АН УРСР.

29 жовтня – Відбулося розширене засідання Секції суспільних наук АН УРСР, присвячене завданням учених-суспільствознавців на сучасному етапі.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

В.М. Глушкову, В.П. Деркачу та Ю.В. Капітоновій – за цикл праць з теорії дискретних перетворювачів і методів автоматизації проектування ЕОМ;

П.І. Вацету та В.І. Волошку – за участь у дослідженнях розщеплення легких ядер гамма-променями високих енергій;

С.М. Конюхову – за роботи в галузі ракетно-космічної техніки;

Б.В. Гнеденку – за цикл праць з теорії надійності;

А.В. Меню, І.І. Іванову, Л.Г. Содіну та М.К. Шарикіну – за роботи в галузі радіоастрономії;

А.О. Морозову – за участь у створенні Центру керування космічними польотами [163].

13 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

В.І. Гриценку та П.Л. Андону – за участь у розробці та впровадженні ефективних методів і способів автоматичного управління підприємствами чорної металургії УРСР;

А.Ф. Прихотько, Л.Й. Шанському, В.Г. Манжелію, І.Я. Фуголь, Ю.Б. Гайдидею, В.М. Локтеву – за дослідження «Елементарні збудження і взаємодії між ними в криоцисталах»;

С.М. Бібікову, Д.Я. Телегіну, О.І. Тереножкіну, В.А. Ільїнській, М.П. Кучері, С.С. Березанській, О.Г. Шапошниковій, Л.М. Славину, В.Й. Довженку – за монографію «Археологія Української РСР» у 3-х томах, опубліковану в 1971–75;

Є.М. Медведєву та Ф.Г. Рачковському – за участь у розробці, дослідженні і впровадженні криохірургічних методів і апаратури в клінічну практику (гінекологію, нейрохірургію, стоматологію, щелепно-лицьову і лоронкологію);

О.О. Шалімову – за цикл праць «Хірургія панкреатиту»;

І.М. Постникову – за підручник «Узагальнена теорія і перехідні процеси електричних машин», опублікований в 1975 (друге видання).

квітень – в Києві відбулася Всесоюзна конференція з нейтронної фізики, організована Інститутом ядерних досліджень АН УРСР. На конференції були представники Об'єднаного інституту ядерних досліджень (Дубна) та Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ), а також учені з багатьох зарубіжних країн.

травень – В Києві пройшов симпозіум і виставка з порошкової металургії, організовані Інститутом проблем матеріалознавства АН УРСР. В симпозіумі взяло участь близько 800 наукових працівників, викладачів вишів та інженерів, а також чимало учених з зарубіжних країн.

вересень – В Черкасах відбулася VII Всесоюзна орнітологічна конференція, організована Інститутом зоології АН УРСР.

1977 – Створено керуючий обчислювальний комплекс М-180 (Б.М. Малиновський, О.В.Палагін та ін.).

– **Д.Г. Коренівський та Ю.А. Карпачов**, розвиваючи дослідження **О.Ю. Ішлінського** щодо інерціального наведення балістичних ракет, розробили електромеханічні способи автономного наведення.

– Розроблено комплексну систему автоматизованого проектування «Крес-

лення» для проектування складних об'єктів (В.І. Скуріхін, Ю.Т. Митулінський, С.Б. Погребинський; Інститут кібернетики АН УРСР).

– Розв'язано задачу про стійкість рівномірних обертань твердого тіла і систем твердих тіл (О.Я. Савченко та ін.; Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

– В.В. Петров запропонував концепцію оптичного диска як носія інформації та обґрунтував принципи створення оптико-механічних запам'ятовуючих пристроїв.

– В Інституті гідромеханіки АН УРСР під керівництвом Г.В. Логвиновича розроблено теорію течій з кавітацією і методи розрахунку каверн.

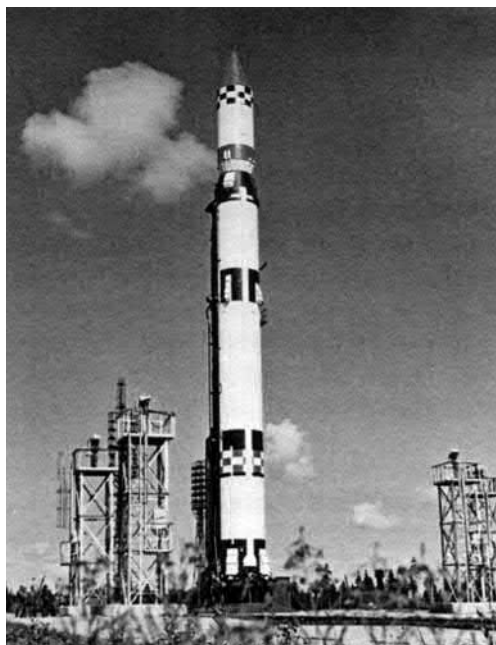
– Здійснено перший запуск триступінчастої ракети-носія легкого класу «Циклон-3» (розробленої на базі ракети Р-36) для запуску космічних апаратів масою до 4000 кг (В.Ф. Уткін та ін.; КБ «Південне»). «Циклон-3» – одна з найнадійніших ракет-носіїв, яка тривалий час не мала аналогів у світі.

– Відкрито розсіяння домішок на фонах ґратки твердого гелію (Б.Н. Єсельсон, В.С. Григор'єв, В.А. Міхеєв, М. Міхін).

– Е.А. Канер передбачив існування сильних неадиабатичних ефектів в електронній взаємодії та під час поглинання ультразвуку в сильному магнітному полі.

– О.О. Галкін і Л.Т. Цимбал відкрили доплерон-фононний резонанс у металах (Донецький фізико-технічний інститут АН УРСР).

– Встановлено вплив електроліту при анодному окисненні на властивості та енергетичне положення рівнів в анодній окисній плівці карбіду кремнію (О.В. Снітко, О.М. Гецько, Ю.А. Пасічник).

Ракета-носії «Циклон -3» на старті

– К.Б. Яцимирський та Н.К. Давиденко встановили існування кореляції між відстанню метал-донорний атом та положенням спектральної лінії для координаційних сполук рідкісноземельних металів.

– В.М. Гранчак, В.П. Шерстюк та Й.Й. Ділуґ (Інститут фізичної хімії АН УРСР) розробили наукові основи створення світлочутливих олігомерних матеріалів і методів реєстрації оптичної інформації та визначили можливості їх застосування в наукоємких технологіях.

– Синтезовано і впроваджено в клінічну практику імуностимулятор – тилорон (Фізико-хімічний інститут АН УРСР, Інститут проблем онкології АН УРСР).

1977–78 – Сформульовано модель зонного транспорту фотозбуджених електронів (М.С. Соскін, С.Г. Одулов та ін., Інститут фізики АН УРСР; М.Ф. Дейген та ін., Інститут напівпровідників АН УРСР).

– М.І. Дикман (Інститут напівпровідників АН УРСР) передбачив самоіндуковане повертання площини поляризації та побудував теорію резонансної поляризаційно залежної оптичної нелінійності.

1977–80 – Б.Є. Патон, В.Ф. Лапчинський, О.А. Загребельний і В.В. Степін розробили установки «Випаровувач», «Випаровувач М» і «Янтар», на яких кілька екіпажів орбітальних станцій «Салют» і «Мир» протягом 1979–89 провели серію технологічних експериментів.

1977 – В Інституті ядерних досліджень АН УРСР започатковано роботи з моделювання радіаційних пошкоджень.

– Застосовано технологію контактно-стиків зварювання в трубах великого діаметра магістральних трубопроводів (Б.Є Патон, С.І. Кучук-Яценко, В.К. Лебедев та ін.).

– Д.М. Гродзинський заклав основи теорії надійності рослинних систем.

- Відбувся симпозіум «Теорія і практика системного програмування», організований Інститутом кібернетики АН УРСР.

– Пройшла Всесоюзна конференція «Проблеми механіки наземного транспорту», організована Дніпропетровським відділенням Інституту механіки АН УРСР.

– Відбулася Всесоюзна конференція «Сучасні проблеми загальної фізіології збуджувальних утворень», організована Інститутом фізіології АН УРСР.

– В Києві відбулася Міжнародна робоча нарада з питань вивчення глибинної будови земної кори і верхньої мантії сейсмічними методами, організована Радянським геофізичним комітетом АН СРСР, Міжвідомчим геофізичним комітетом АН УРСР та Інститутом геофізики АН УРСР.

– Створено Українське палеонтологічне товариство (президент – **О.С. Вялов**).

– Вийшла монографія В.М. Глушкова та ін. «Мережі ЕОМ» [165]. Здійснено аналіз взаємного проникнення засобів обчислювальної техніки і техніки зв'язку, викладено основи побудови мереж ЕОМ та елементи їх проектування, розглянуто принципи побудови загальнодержавної мережі обчислювальних центрів, що є технічною базою ОГАС.

– Вийшла монографія Й.І. Гіхмана і А.В. Скорохода «Керовані випадкові процеси» [168].

Містить основні ідеї та факти теорії керованих випадкових процесів. Розглядаються процеси з дискретним або неперервним часом, із загальним функціоналом вартості, керовані стохастичні диференціальні рівняння. Одержано умови існування оптимальних рішень, наведено загальні методи їх побудови, важливі для автоматичних систем управління, математичної економіки, планування експериментів і теорії надійності.

– Вийшла монографія П.В. Блюха, О.П. Ніколаєнка та Ю.Ф. Філіппова «Глобальні електромагнітні резонанси у порожнині Земля-іоносфера» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

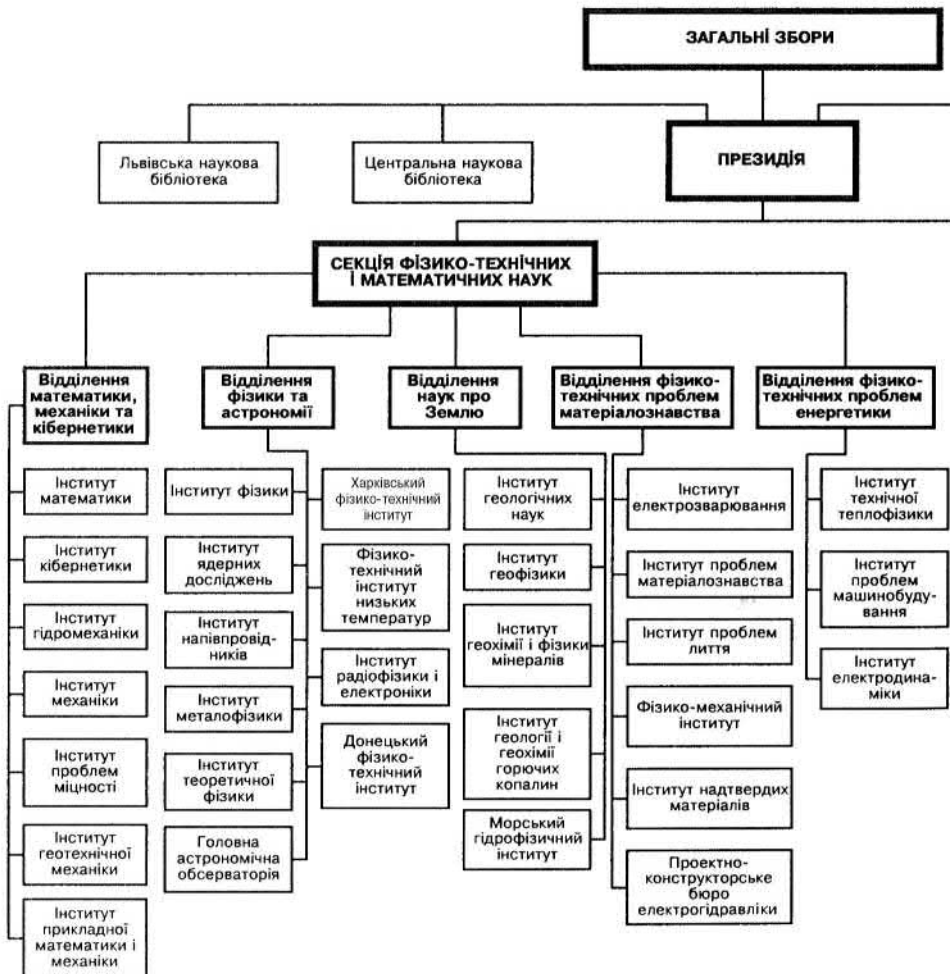
Систематично викладено теоретичні та експериментальні дані про резонансні електромагнітні коливання, що виникають у діапазоні наднизьких частот у порожнині «Земля-іоносфера». Наведено розрахунки власних частот резонатора на основі різних моделей і розглянуто його збудження земними та космічними джерелами. Докладно проаналізовано просторово-часові характеристики природних наднизькочастотних шумів, різні аспекти наднизькочастотного діапазону, вивчення нижньої іоносфери, зв'язок резонансів з магнітними збуреннями та сонячною активністю.

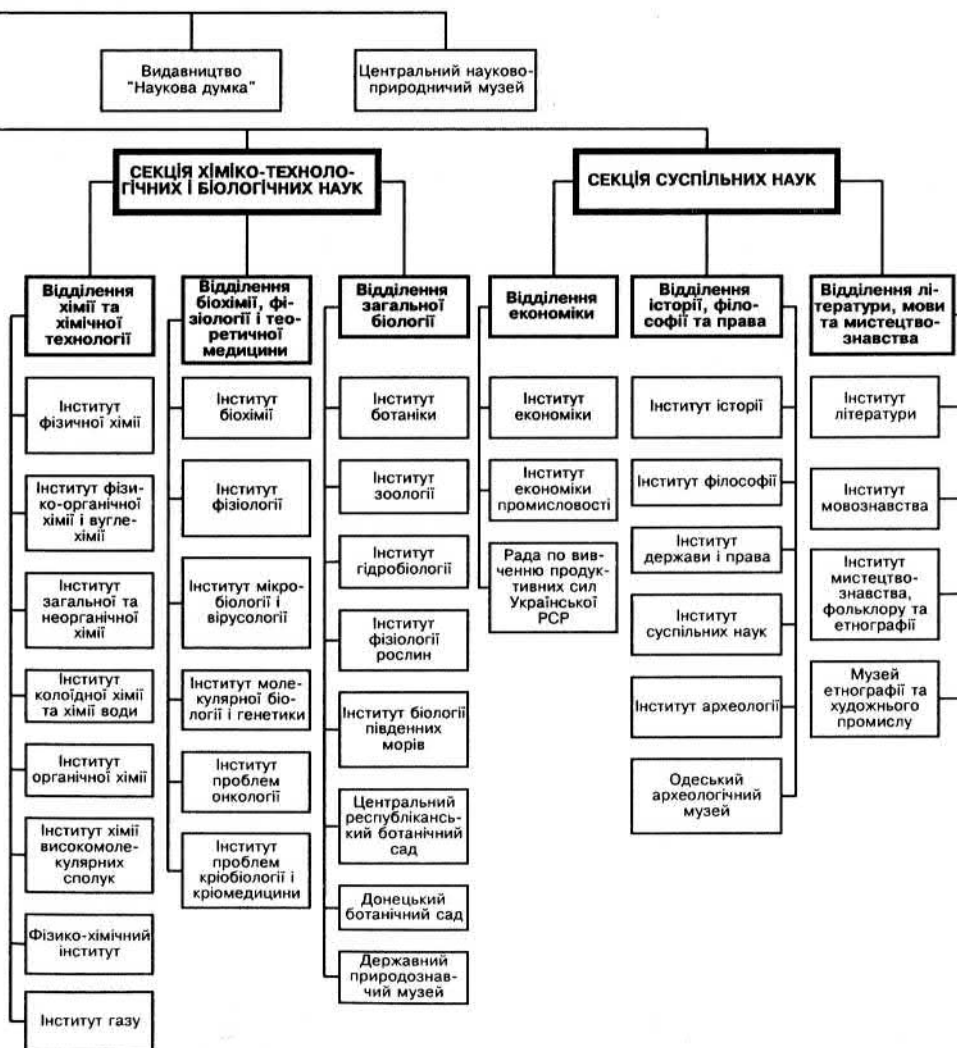
– Вийшов «Визначник рослин Українських Карпат».

– Інститутом економіки АН УРСР видано колективну монографію «Демографічний розвиток Української РСР» [171].

Структура Академії наук у 1977 р.

– Вийшла в світ праця І.І. Лукінова «Відтворення та ціни» (Державна премія УРСР, 1979).

– Опубліковано працю Б.О. Нелепа, І.Є. Тимченка, М.З. Хлистова, О.О. Новоселова, А.Г. Колесникова «Системні дослідження тропічної Атлантики» (Державна премія УРСР, 1979).

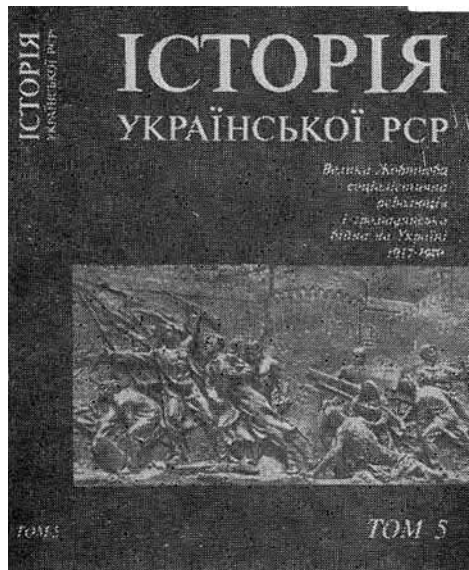
– Видано монографію В.І. Шинкарука «Едність діалектики, логіки та теорії пізнання».

– Вийшла колективна праця «Мова і час» (Інститут мовознавства АН УРСР).

– Вийшла в світ монографія «Людина і світ людини» (Інститут філософії АН УРСР).

1977–78 – Вийшов двотомний «Словник староукраїнської мови XIV–XVI ст.» [172].

1977–79 – Інститутом історії АН УРСР видано «Історію Української

РСР» у восьми томах, десяти книгах (головний редактор – **Ю.Ю. Кондуфор**) [166]. У 1981–85 перевидана в десяти книгах російською (Державна премія УРСР, 1980) [170].

1978

19 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **О.В. Богатському** та **А.І. Греню** – за цикл робіт «Синтез і стереохімія гетероаналогів циклоалканів»;

премію ім. О.О. Богомольця **В.А. Березовському** – за цикл робіт з дослідженню напруги кисню у тканинах тварин і людини;

премію ім. М.М. Крилова **Я.С. Підстригачу** та **Ю.М. Колянчу** – за цикл робіт «Математичні основи термомеханіки»;

премію ім. Є.О. Патона **В.І. Труфякову** – за цикл робіт по дослідженню та підвищенню опору втомних зварних конструкцій;

премію ім. В.Я. Юр'єва **П.С. Вовку** – за роботу «Біологія далекосхідних рослиноїдних риб та їх госпо-

дарське використання у водоймах України»;

премію ім. Д.К. Заболотного **М.М. Щербаку** та **В.П. Шарпило** – за цикл робіт «Систематика, екологія та паразитофауна плазунів Палеарктики»;

премію ім. В.І. Вернадського **Р.Я. Белєвцеву** – за роботу «Проблеми метаморфічної зональності докембрію»;

премію ім. О.М. Динника **В.А. Лазаряну** – за цикл робіт «Коливання одновимірних механічних систем і перехідні режими руху поїздів»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **А.В. Лихолату** – за роботу «Співдружність народів СРСР у боротьбі за будівництво соціалізму 1917–1937 рр.»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **М.М. Паламарчуку** – за цикл досліджень територіальних комплексів та з економічної географії УРСР;

премію ім. М.Г. Холодного **Є.М. Кондратюку** та **В.П. Тарабріню** — за роботу «Донецький ботанічний сад АН УРСР (Теоретичні основи та практика будівництва, наукова й організаційна діяльність)»;

премію ім. О.В. Палладіна **Я.В. Білику** — за цикл робіт «Дослідження фізико-хімічних і біологічних властивостей нейроспецифічних білків»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.Є. Божку** — за монографію «Відтворення вібрацій»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.Г. Бар'яхтару**, **І.О. Ахієзеру** та **С.В. Пелетминському** — за цикл робіт «Високочастотні релаксаційні процеси в магнетиках»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.А. Мельникову**, **Б.М. Малиновському** та **З.Л. Рабінювичу** — за цикл робіт «Розвиток структур і принципів побудови універсальних керуючих ЕОМ».

1 лютого — Зареєстровано пріоритет відкриття закономірності виділення з гірських порід, які містять пірит, елементарної сірки і супутніх компонентів (сірчаної кислоти, сульфатів, гідрооксиду заліза) (М.П. Зборщик, В.В. Осокін та ін.). Уможливило розробку нових методів запобігання самозмінення гірських порід.

29–31 березня — Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР. Обговорено основні результати її діяльності в 1977 і завдання на 1978, 29 березня проведено вибори нових дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

В.Г. Бар'яхтар (фізика твердого тіла);
П.Г. Богач (фізіологія, медицина);
О.Т. Гончар (літературознавство);
О.В. Городиський (електрохімія);
О.М. Гузь (механіка);
Д.А. Дудко (матеріалознавство, міцність матеріалів);

В.В. Єременко (фізика твердого тіла);
І.М. Коваленко (математична теорія надійності);

Б.О. Мовчан (матеріалознавство, міцність матеріалів);

Б.О. Нелепо (фізика моря);

О.Ф. Немець (експериментальна ядерна фізика);

В.В. Панасюк (матеріалознавство, міцність матеріалів);

В.Л. Рвачов (механіка);

П.М. Серков (фізіологія, медицина);

В.І. Скурихін (системотехніка, теорія систем);

О.О. Созинов (генетика);

М.П. Стельмах (літературознавство);

Б.Б. Тимофеев (системотехніка, теорія систем);

П.Т. Тронько (історія СРСР);

О.О. Шалімов (фізіологія, медицина);

В.І. Шинкарук (філософія).

Обрані членами-кореспондентами:

О.О. Бакаєв (економіка);

В.І. Баптизмаський (металургія, технологія металів);

Б.І. Береснев (матеріалознавство, міцність матеріалів);

З.А. Бутенко (експериментальна онкологія);

Г.Д. Вєрвєс (літературознавство);

С.В. Волков (неорганічна хімія);

М.А. Голубець (ботаніка);

Я.М. Григоренко (механіка);

А.А. Долінський (теплоенергетика);

Е.А. Завадський (фізика твердого тіла);

В.Є. Заїка (гідробіологія);

В.Ф. Зеленський (металургія, технологія металів);

І.І. Іванов (механіка);

В.В. Климов (фізико-хімія і технологія неорганічних матеріалів);

В.І. Клоков (історія);

В.М. Кошляков (механіка);

М.О. Кривоглаз (теоретична фізика);

І.О. Кулик (фізика);

В.П. Кухар (органічна хімія);

С.І. Кучук-Яценко (металургія, технологія металів);

А.О. Лебедєв (механіка);

Г.Г. Максимович (матеріалознавство, міцність матеріалів);

Л.М. Марковський (органічна хімія);

В.Т. Махненко (матеріалознавство, міцність матеріалів);

Ю.В. Найдіч (матеріалознавство, міцність матеріалів);

В.Я. Остренко (металургія, технологія металів);

Й.В. Островський (математика);

С.В. Пелетминський (теоретична фізика);

Ю.Г. Птушинський (фізична електроніка);

М.С. Пушкар (кріобіологія);

В.Д. Романенко (гідробіологія);

В.С. Сажин (хімічна технологія);

А.М. Самойленко (математика);

І.В. Сергієнко (обчислювальна математика);

В.В. Скопенко (неорганічна хімія);

К.Д. Товстюк (матеріалознавство напівпровідників);

В.О. Топачевський (зоологія);

В.В. Фролькіс (фізіологія, медицина);

О.М. Шарковський (математика);

Ю.Р. Шеляг-Сосонко (ботаніка);

А.К. Шидловський (електротехніка);

Є.Ф. Шнюков (геологія).

31 березня – Президентом АН УРСР переобрано **Б.Є. Патона**, віце-президентами стали **К.М. Ситник**, **В.М. Глушков**, **В.І. Трефілов**, **Ф.С. Бабичев**, **П.Т. Тронько**, головним ученим секретарем Президії АН УРСР – **І.К. Походня**. Також затверджено академіків-секретарів Відділень АН УРСР: **Ю.О. Митропольського** (Відділення математики, механіки і кібернетики); **В.Н. Гріднева** (Відділення фізики); **М.П. Щербака** (Відділення наук про Землю); **І.М. Федорченка** (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства); **Г.Є. Пухова** (Відді-

лення фізико-технічних проблем енергетики); **В.П. Кухаря** (Відділення хімії і хімічної технології); **П.Г. Богача** (Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини); **А.М. Гродзінського** (Відділення загальної біології); **І.І. Лукінова** (Відділення економіки); **Б.М. Бабія** (Відділення економіки, історії, філософії і права); **В.М. Русанівського** (Відділення літератури, мови та мистецтвознавства). Членами Президії АН УРСР обрано **І.К. Білодіда**, **О.В. Погорелова**, **В.С. Гутирю**, **І.І. Ляшка**, **Г.С. Писаренка**, **Я.С. Підстригача**.

21 квітня – Постановою Президії АН УРСР Інституту геофізики АН УРСР присвоєно ім'я **С.І. Субботіна**.

Субботін Серафим Іванович (1906–1976) – відомий український геофізик, акад. АН УРСР (1961). В 1944–50 працював в Інституті геологічних наук АН УРСР, 1950–60 – в Інституті геології корисних копалин АН УРСР, з 1961 – директор Інституту геофізики АН УРСР. Академік-секретар Відділення АН УРСР (1966–76). Наукові праці в галузі теоретичної та прикладної геофізики. Розробив схеми глибинної тектоніки України та утворення основних структур земної кори.

С.І. Субботін

22 квітня – Присуджено Ленінську премію **Г.В. Логвиновичу** за роботи в галузі гідромеханіки.

16 травня – У Києві відбулася нарада президентів Академій наук Української РСР **Б.Є. Патона**, Білоруської РСР **М.О. Борисевича** та Молдавської РСР **О.О. Жученка**, присвячена підсумкам спільних досліджень з питань матеріалознавства, енергетики, генетики, селекції, економіки, сільськогосподарського виробництва, геології, охорони навколишнього середовища.

О.М. Прохоров, А.П. Александров та Б.Є. Патон в Інституті електрозварювання

17–20 травня – Делегація вчених АН СРСР на чолі з її президентом А.П. Александровим відвідала з робочим візитом АН УРСР. 18 травня А.П. Александров відкрив XXXV сесію Ради з координації наукової діяльності академій наук союзних республік при Президії АН СРСР [173].

На засіданні виступили А.П. Александров, О.В. Сидоренко, Б.Є. Патон, В.О. Котельников та ін. Було прийнято постанови: «Про розвиток наукових досліджень в академіях наук союзних республік, наукових центрах і філіях АН СРСР, спрямованих на зміцнення мінерально-сировинної бази країни»; «Про розвиток досліджень з матеріалознавства в Академії наук УРСР»; «Про створення союзних дослідницьких центрів з використання унікальних експериментальних установок і устаткування АН СРСР і академій наук союзних республік». А.П. Александров та академік-секретар Відділення загальної фізики та астрономії АН СРСР О.М. Прохоров також відвідали Інститут електрозварювання АН УРСР, де ознайомилися з його розробками. 19 травня делегація відвідала Інститут кібернетики АН УРСР, Центральний науково-природничий музей АН УРСР, Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР, Музей народної архітектури та побуту УРСР, Виставку досягнень народного господарства УРСР, спорткомплекс «Наука», оборонні «Змієві вали», що збереглися під Києвом. А.П. Александров в Інституті ядерних дослі-

джень АН УРСР виступив з доповіддю «Перспективи та шляхи розвитку енергетики».

20 травня – У Києві, згідно з планом науково-технічного співробітництва АН СРСР і Болгарської академії наук, пройшла сесія, присвячена 30-річчю Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між СРСР і НРБ. Її організували Інститут слов'язнознавства і балканістики АН СРСР, Інститут історії Болгарської АН, Інститут історії АН УРСР.

24–27 травня – В Івано-Франківську відбулася VIII Всесоюзна конференція «Біологічна роль мікроелементів та їх застосування у сільському господарстві й медицині». У конференції взяли участь близько 500 учених – представників установ АН СРСР, академій наук союзних республік та ін. установ.

29 травня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні заслуги в розвитку геологічної науки, підготовці наукових кадрів і в зв'язку з 70-річчям з дня народження відомому петрографу і мінералогу, чл.-кор. АН УРСР (1951) В.С. Соболеву присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

22 серпня – Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від 7 вересня) на базі Львівського філіалу математичної фізики Інституту математики АН УРСР створено Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР (директор – Я.С. Підстригач) [2].

Основні напрями діяльності: операторні методи функціонального аналізу й лінійної алгебри та їх застосування; теорія диференціальних рівнянь в частинних похідних; дослідження фундаментальних і прикладних проблем механіки деформованого твердого тіла;

розробка теоретичних і прикладних проблем математики стосовно некласичних задач механіки; термодинамічні основи побудови математичних моделей механіки деформованих твердих тіл.

3 вересня – У м. Кіото (Японія) розпочався VI міжнародний біофізичний конгрес за участю 1500 вчених із 39 країн, делегацію вчених СРСР очолював П.Г. Костюк.

9 вересня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні заслуги в розвитку охорони здоров'я, багаторічну плідну науково-педагогічну діяльність і в зв'язку з 60-річчям з дня народження відомому ученому-хірургу, чл.-кор. НАН України (1992) М.В. Даниленку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

13–15 вересня – в Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР відбувся II Всесоюзний симпозіум з міліметрових і субміліметрових хвиль, організований Науковою радою АН УРСР з проблеми «Фізика і техніка міліметрових і субміліметрових хвиль», а також науковими радами АН СРСР «Поширення радіохвиль» і «Фізична електроніка».

19 вересня – У Києві проходила XXVII наукова конференція Комісії істориків СРСР і НДР. Учені двох країн обговорювали проблему «Фашизм і неофашизм. Історія і сучасність».

22 вересня – У Києві завершила роботу XX Міжнародна конференція робочої групи з дослідження Дунаю, в якій взяли участь вчені Австрії, Болгарії, Румунії, СРСР, Угорщини, ФРН, ЧССР, Швейцарії, Югославії та ін. країн. Головував на конференції директор Інституту гідробіології АН УРСР В.І. Малюк.

27 вересня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні заслуги в розвитку радянської літератури, плідну громадську діяльність і в зв'язку з

60-річчям з дня народження О.Т. Гончару присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Гончар Олександр Терентійович (1918–1995) – відомий письменник, літературознавець, акад. АН УРСР (1978). У 1959–71 – голова Спілки письменників УРСР. Автор романів «Прапорonosці», «Таврія», «Перекоп», «Людина і зброя», «Тронка», «Собор» та ін., низки повістей, новел, досліджень з історії української літератури та сучасного літературного процесу.

О.Т. Гончар

3–6 жовтня – У Львові відбувся Всесоюзний семінар, присвячений закономірностям утворення і розміщення родовищ сірки, організований Всесоюзним міжвідомчим літологічним комітетом, Інститутом геології і геохімії горючих копалин АН УРСР і Всесоюзним об'єднанням «Союзсірка».

31 жовтня – У Києві на базі АН УРСР відбувся другий радянсько-американський симпозіум з біологічних мембран. В його роботі взяли участь провідні вчені СРСР – Ю.А. Овчинников, П.Г. Костюк та ін.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки: **Л.К. Островській** – за участь у створенні, використанні та застосуванні комплексонів у народному господарстві;

І.К. Походні, О.М. Суптелю, В.Н. Шлепакову, В.Ф. Альтеру та І.І. Фрумину – за створення, організацію масового виробництва та впровадження нових матеріалів (порошкових дротів) для механізованого зварювання, що забезпечило підвищення продуктивності праці та якості зварювальних конструкцій;

Б.І. Веркіну, В.Г. Манжелію та М.С. Пушкарю – за розробку біокомп-

лексу, що забезпечував програмне замороження, зберігання та відігрівання біологічних об'єктів;

В.М. Ковтуненку – за роботи в галузі ракетно-космічної техніки [174].

21 листопада – У Києві відкрився симпозиум учених соціалістичних країн на тему «Етногенез слов'ян», організований інститутами археології АН СРСР і АН УРСР.

24 листопада – Указом Верховної Ради СРСР за значні заслуги в розвитку радянської науки **Б.Є. Патону** вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

19 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

Я.Б. Лопатинському – за дослідження «Теорія загальних граничних задач для лінійних еліптичних систем»;

М.М. Амосову, І.М. Коваленку, О.І. Кухтенку, К.Л. Ющенко, В.А. Ковалевському, В.М. Кунцевичу, З.Д. Рабіновичу, Б.М. Пшеничному, В.С. Королюку, П.В. Походзілу – за «Енциклопедію кібернетики» в двох томах, опубліковану в 1973–74;

А.А. Смирнову, М.О. Кривогазу, А.М. Косевичу, В.В. Сльозову – за цикл праць з теорії неідеальних кристалів;

М.Ф. Гулому, Р.Г. Дегтяр, В.Й. Білай, О.О. Нікольській – за участь у праці «Теоретичні основи і технології промислового виробництва і застосування високоочищених ферментів глюкозооксидази і каталази та освітлення крові як додаткового джерела харчового білка»;

П.М. Серкову – за участь у комплексному дослідженні фізіології органу слуху і вестибулярного апарату, розробленні і впровадженні в медичну практику методів і засобів діагностики та реабілітації функцій слухової системи людини;

Б.І. Медовару, Г.О. Бойку, І.Й. Кумишу, В.Я. Саєнку, Б.Б. Федоровському – за створення і промислове впровадження принципово нового способу одержання литих заготовок з властивостями поковок (електрошлакове литво);

С.Г. Таранову, Є.О. Андрієвському, В.В. Брайку, Н.Є. Февральовій, А.Д. Нестеренку – за розробку теорії, принципів побудови і впровадження в серійне виробництво магнітовимірювальної апаратури з гальваномагнітними перетворювачами.

П.Т. Шульману – за участь у роботі і впровадженні ефективної технології виготовлення валків холодної прокатки і підвищення їх експлуатаційної надійності та довговічності;

В.І. Баптизмаському – за підручник «Металургія сталі», опублікований у 1973.

Бронзове погруддя Б.Є. Патону

15 грудня – Постановою Ради Міністрів АН УРСР Інституту проблем онкології АН УРСР присвоєно ім'я Р.Є. Кавецького його першого директора [2].

Кавецький Ростислав Євгенович (1899–1978) – відомий український патофізіолог, акад. АН УРСР (1951). В 1946–1960 працював в Інституті клінічної фізіології АН УРСР (в 1946–52 – директор), 1960–1971 – директор Інституту експериментальної і клінічної онкології МОЗ УРСР, з 1971 – Інституту проблем онкології АН УРСР. Наукові дослідження стосуються проблем реактивності організму, теоретичних і прикладних проблем онкології.

січень – в Києві на базі Інституту економіки АН УРСР відбувся IV радянсько-шведський економічний симпозиум «Вибір рішень при капітальних вкладеннях в промисловість», організований Асоціацією радянських економічних наукових установ.

квітень – В Ужгороді відбулася 17 конференція Інституту археології АН УРСР за підсумками розкопок [175].

червень – Київському інституту отоларингології присвоєно ім'я видатного вченого О.С. Коломійченка (нині – Інститут отоларингології ім. О.С. Коломійченка НАМН України).

Коломійченко Олексій Сидорович (1898–1974) – відомий вчений-отоларинголог, чл.-кор. АН УРСР (1967). З 1944 – завідувач кафедри Київського інституту вдосконалення лікарів та з 1960 – директор Київського науково-дослідного інституту отоларингології. Зробив значний внесок у розробку тонзиллярної проблеми, діагностику та лікування пониженого слуху, запальних процесів середнього вуха, внутрішньочерепних ускладнень, консервативної терапії основних захворювань вуха, горла, носа. Створив наукову школу.

вересень – В Києві відбулася Міжнародна конференція з квантової хімії, біології і фармакології, організована Інститутом теоретичної фізики АН УРСР. В конференції взяли участь близько 250 вчених з різних країн.

Р.Є. Кавецький

О.С. Коломійченко

– В Києві відбулася IV Всесоюзна конференція з питань радіаційного теплообміну, організована Державним комітетом СРСР з науки і техніки, академіями наук СРСР та УРСР.

– В Полтаві відбувся I Всесоюзний з'їзд паразитоценологів, організований Науковою радою з проблем біогеоценології та охорони природи АН СРСР та Інститутом зоології АН УРСР. У роботі з'їзду взяло участь близько 500 науковців і практичних працівників.

– В Києві відбулася Міжнародна конференція «Прогрес у квантовій хімії та квантовій біології».

1978 – Інститут кібернетики АН УРСР спільно з НВО «Електроприлад» розробив автоматизовану систему виробництва програм, у рамках якої створено спеціальну технологію «електронний пуск» для програмного забезпечення бортових цифрових обчислювальних машин .

– В.М. Глушков уперше сформулював новий принцип організації комп'ютерних обчислень, названий «макроконвейерами», і підхід до розв'язання математичних задач проектування багатопроцесорних ЕОМ.

– В.М. Глушков надіслав Президенту АН СРСР А.П. Александрову листа з пропозицією створити Відділення інформатики АН СРСР.

Вельмишановний Анатолію Петровичу!

28 серпня – 6 вересня 1978 р. в Іспанії проходила Перша Міжурядова конференція зі стратегії та політики в галузі інформатики, організована ЮНЕСКО та Міжнародним бюро інформації. Розглядаючи матеріали конференції, у мене виникли деякі ідеї, з якими я бажав би с Вами поділитися.

Дослідження з галузі інформатики дістали суттєвого розвитку в багатьох країнах світу, хоч при цьому тлумачення терміну «інформатика» і концепції, які розвиваються в галузі знань, істотно різні. У нас з терміном «інформатика» пов'язані дослідження в основному із закономірностями, структурою, властивостями та принципами обробки наукової та науково-технічної інформації. Зазначена Міжурядова конференція затвердила наступне поняття «інформатики». Згідно з ним інформатика охоплює галузі, пов'язані з розробкою, створенням, оцінкою, використанням і матеріально-технічним обслуговуванням систем обробки інформації, включаючи машини та устаткування, математичне забезпечення, організаційні та людські аспекти, а також комплекс їх промислового, комерційного, адміністративного, соціального і політичного впливу. Таким чином, інформатика в цьому сенсі включає і те, що часто називається обчислювальною наукою, або наукою про ЕОМ разом з її технологічними і теоретичними основами, а також її доповненнями. Великі галузі кібернетики, наука про системи і наука про інформацію потрапляють під категорію, яку ми називаємо «інформатикою». Наведене означення значно розширює розуміння предмету цієї науки, її місця і значення результатів в цій галузі для розвитку інших наук і науково-технічного прогресу.

У виступах Генерального директора ЮНЕСКО, представників урядів багатьох країн приділяється надзвичайне велике значення розвитку інформатики (в роботі конференції брали участь делегати від 78 держав, білизько 300 осіб). Генеральний директор ЮНЕСКО так оцінює перспективи розвитку інформатики: «Людство вже було свідком декількох технічних революцій, всі з яких залишили глибокий слід в тій епосі, коли вони відбувалися... Все це дозволяє вважати, що інформатика перебуває на шляху до того, щоб викликати подібне зворушення, цього разу в глобальних масштабах».

Таким чином, слід вважати, що інформатика – нова галузь науки, яка вимагає офі-

ційного визнання в нашій країні, перш за все в Академії наук СРСР. Термін «інформатика» міг би слугувати назвою нового Відділення Академії наук СРСР.

*З глибокою повагою
академік В.М. Глушков*

– І.В. Скрипник створив нові топологічні методи дослідження загальних нелінійних еліптичних граничних задач.

– Відкрито властивості шкіри китоподібних активно регулювати гідродинамічний опір плаванню шляхом керування локальною взаємодією шкіряного покриву з обтічним потоком води (В.В. Бабенко, Л.Ф. Козлов, В.Є. Соколов та ін., Інститут гідромеханіки АН УРСР).

– Є.П. Федоров запропонував нову систему коефіцієнтів головних членів нутації полюса, затверджену Міжнародним астрономічним союзом як міжнародний стандарт.

– Створено Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР у Донецьку (директор – І.В. Скрипник) [2].

– На Київському електротехнічному заводі «Транссигнал» спільно з спеціалістами Інституту електрозварювання АН УРСР освоєно зварювання кольорових металів і вперше в СРСР розроблено технологію виготовлення жаростійких деталей для клапанів двигунів.

– Вчені Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії АН УРСР у Донецьку розробили спосіб захисту магістральних газопроводів від корозії, запропонувавши застосувати для цього відходи коксохімічного виробництва (препарат «Донбас-1»).

– В Інституті геологічних наук АН УРСР під керівництвом Є.Ф. Шнюкова здійснено комплексну оцінку мінеральних ресурсів Світового океану [176].

– Розроблено і впроваджено нові матеріали та технології підвищення їх властивостей, а також методи оцінки довговічності елементів конструкцій

морської техніки в заданих умовах експлуатації (Г.В. Карпенко, В.В. Панасюк, К.Б. Кацов, Фізико-механічний інститут АН УРСР).

– Виявлено ефект обмеженості мєніска розплаву в неоднорідному полі температур біля фронту кристалізації, що дало змогу створити нові методи оптичного контролю за процесом вирощування кристалів (О.Д. Колотій, Б.Л. Тіман, Інститут монокристалів).

– В.І. Толубинський розробив теорію інтенсивності теплообміну при кипінні і методи визначення критичних теплових потоків.

– В.Л. Рвачов створив математичну теорію R-функцій.

– Розроблено теоретичні основи створення магнітовимірювальної апаратури з гальвано-магнітними перетворювачами (А.Д. Нестеренко та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

1978–81 – В.С. Королюк та ін. запровадили спеціальний клас процесів марковського відновлення, які описують суперпозицію важливих класів напівмарковських процесів. Розгляд їх дозволив провести аналіз показників надійності багатьох відновлюваних систем.

1978 – В Інституті фізичної хімії АН УРСР під керівництвом В.Д. Походенка встановлено будову та закономірності поведінки вільних радикалів у реакціях одноелектронного окислення та відновлення.

– Г.Є. Пухов розробив математичний апарат диференціальних перетворень.

– Розвинено уявлення про стереохімію і конформаційний аналіз шестичленних гетероциклів та розроблено модель конформаційних переходів семичленних гетероциклів (О.В. Богат-

ський, А.І. Грень та ін.; Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

– Розвинено теорію нелінійних електродинамічних явищ у металах у сильних магнітних полях (А.А. Слущкін, А.М. Кадигрбов).

– В Інституті молекулярної біології і генетики АН УРСР створено відділ механізмів трансляції генетичної інформації (завідувач – Г.В. Єльська) [176].

– Відбувся 19 рейс науково-дослідного судна «Академік Вернадський», що започаткував спеціалізовані геолого-геофізичні дослідження Світового океану.

– В Севастополі відбулася II Всесоюзна конференція з біології шельфу, організована Інститутом біології південних морів АН УРСР.

– Вийшла в світ монографія Є.С. Шаблювського «Чернишевський та Україна» (Державна премія УРСР ім. Т.Г. Шевченка, 1979).

– Опубліковано «Атлас природних умов і природних ресурсів України» (Сектор географії АН УРСР).

– Видано монографію Є.І. Квасникова і Д.М. Ісакової «Фізіологія термотолерантних мікроорганізмів (Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР).

– Вийшла колективна монографія «Вплив космічного польоту на організми, що розвиваються», в якій наведено результати досліджень розвитку організмів (від бактерій до хребетних тварин) в умовах космічного польоту [178].

– Видано монографію В.М. Русанівського і С.Я. Єрмоленко «Життя мови».

1978–81 – Видано «Зібрання творів» Г.Квітки-Основ'яненка у 7 томах.

1979

6 січня – Відбулося засідання Президії АН УРСР, на якому підбито підсумки роботи наукових колективів АН УРСР за 1978.

12 січня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значі заслуги в розвитку охорони здоров'я, багаторічну плідну науково-педагогічну діяльність і в зв'язку з 60-річчям з дня народження Л.Т. Малій присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Л.Т. Мала

Мала Любов Трохимівна (1919–2003) – відомий учений-терапевт, акад. АН України (1992). Закінчила Харківський медичний інститут (1938), де працювала з 1946 (з 1955 – зав. кафедри), вночі у 1981–86 – директор Харківського філіалу НДІ кардіології, з 1986 – Харківського НДІ терапії

(нині – Інститут терапії НАМН України ім. Л.Т. Малої). Наук. дослідження присвячено патогенезу, діагностиці, лікуванню та профілактиці серцево-судинних захворювань. Засновник школи терапевтів та кардіологів.

18 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.Д. Походенку** та **І.П. Грагерову** – за цикл робіт «Дослідження будови, кінетики та механізму реакцій вільних радикалів у розчинах»;

премію ім. О.О. Богомольця **В.Г. Пінчуку** та **А.Й. Бикорізу** – за працю «Експериментальні пухлини печінки»;

премію ім. М.М. Крилова **М.Г. Крейну** – за цикл робіт з теорії інтегральних рівнянь;

премію ім. Є.О. Патона **Г.Г. Максимовичу**, **В.Ф. Шатинському** та **Є.М. Лютому** – за цикл робіт «Дослідження високотемпературної міцності конструкційних матеріалів під впливом агресивних середовищ і методи підвищення їх жароміцності»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **І.А. Шевцову** – за роботу «Генетичні принципи покращення аутополіплідних рослин».

премію ім. Д.К. Заболотного **Є.І. Квасникову** та **О.О. Нестеренку** – за роботу «Молочнокислі бактерії та шляхи їх використання»;

премію ім. В.І. Вернадського **О.С. Вялову** – за серію робіт по викопних слідах життєдіяльності організмів;

премію ім. О.М. Динника **О.М. Гузю** – за цикл робіт з дифракції пружних хвиль;

премію ім. Д.З. Мануїльського **С.О. Висоцькому** – за праці «Давньоруські написи Софії Київської XI–XIV ст.», «Середньовічні написи Софії Київської (по матеріалах графіті XI–XVII ст.)»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **М.І. Нижній** – за цикл робіт по вдосконаленню системи оплати праці в колгоспах УРСР;

премію ім. М.Г. Холодного **Є.Л. Кордюм** – за роботу «Еволюційна цитоембріологія покритонасінних рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **Г.Х. Мацуці**, **Г.В. Єльській** та **М.Й. Коваленку** – за роботу «Транспортні рибонуклеїнові кислоти»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Г.Г. Щастливому**, **О.І. Тітку** та **В.Г. Даньку** – за цикл робіт «Дослідження електромагнітних полів у потужних турбогенераторах та електричних машинах з використанням надпровідності»;

премію ім. К.Д. Синельникова **А.Г. Леснику** – за монографію «Наведена магнітна анізотропія»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.М. Глушкову** – за цикл робіт з теорії перспективних ЕОМ і створення високопродуктивних засобів обчислювальної техніки та систем керування;

премію ім. М.К. Янгеля – **В.М. Романенку**, **А.Я. Гапуніну** та **Б.Ф. Лихо-**

бабу – за цикл робіт з теорії керування конструкціями нової техніки.

28 лютого – Президія Верховної Ради СРСР встановила «День радянської науки» з відзначенням його щороку в третю неділю квітня.

20 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій обговорено результати її діяльності в 1978 і завдання на 1979.

19–21 квітня - В Києві відбувся VII Всесоюзний симпозіум з ембріології рослин, присвячений проблемам гаметогенезу, запліднення та ембріогенезу. Організатори симпозіуму – Українське ботанічне товариство, Ботанічний інститут АН СРСР та Інститут ботаніки АН УРСР.

22 травня – Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені І.Я. Франка (13 червня – Президія АН УРСР) за видатні роботи в галузі філології, етнології та мистецтвознавства.

І.Я. Франко

Франко Іван Якович (1856–1916) – видатний український письменник, учений, публіцист, громадський діяч. Один із письменників-реалістів в українській літературі та визначний поет пошевченківської доби. Автор близько 4000 літературних, публіцистичних і наукових творів, зокрема найвідоміших віршів «Каменярі» (1878), «Вічний революціонер» (1880), «Не пора, не пора...» (1880), поеми «Мойсей» (1905), повістей «Борислав сміється» (1881), «Захар Беркут» (1885), драми «Украдене щастя» (1893). Один із засновників 1890 Русько-української радикальної партії, в 1890–97 її голова.

28 травня – У Києві розпочалася наукова конференція «Сучасні слов'янські культури: розвиток, взаємодія, міжнародний контекст», яку проводили Академія наук УРСР та

Комісія УРСР у справах ЮНЕСКО. В ній взяли участь понад 200 учених з 18 країн Європи та Америки.

29 травня – 1 червня - В Рівному відбулася її Всесоюзна нарада-семінар на тему: «Крайові задачі теорії фільтрації», організована Науковою радою АН УРСР і Технічним комітетом Міжнародної асоціації з гідравлічних досліджень на базі Українського інституту інженерів водного господарства.

4 вересня – У Києві розпочався радянсько-американський симпозіум з теорії солітонів за участю понад 100 вчених СРСР, США, ФРН, НДР, ЧССР, Японії, Італії, Нідерландів.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

І.О. Гришасву та **М.А. Хижняку** – за участь у розробці, створенні та введенні в експлуатацію лінійних прискорювачів електронів;

В.М. Кавсану – за цикл праць зі здійснення наукової програми проекту «Зворотна транскриптаза» (1973–77), присвячених ферментативному синтезу структурних генів і їх використанню для вивчення генетичного апарату тварин і вірусів;

В.П. Гарашуку – за участь у створенні наукових основ технології, розробці комплексів вискоефективного обладнання та широкому впровадженні імпульсного лазерного зварювання та термообробки у виробництво електронних приладів і радіокомпонентів;

В.Я. Остренку – за участь у розробці та освоєнні принципово нової технології та агрегатів для масового виробництва високоякісних безшовних труб;

В.В. Стрелку – за участь у розробці та впровадженні в клінічну практику нових методів лікування, заснованих на сорбції токсичних речовин з крові та інших біологічних рідин.

9 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

О.М. Гузю, Я.М. Григоренку, М.О. Кільчевському – за цикл праць, присвячених загальній теорії оболонок і дослідженню полів напружень в оболонках складної будови і форми;

С.С. Мойсеєву, М.С. Єрохіну, О.А. Водяницькому, Л.І. Романюку, В.В. Усталову, М.Б. Свавільному, В.В. Лиситченку – за участь у роботі «Просвітлення плазмових хвильових бар'єрів внаслідок лінійних кінетичних ефектів»;

К.М. Ситнику, Є.Л. Кордом, В.А. Кордюму, О.Л. Машинському, Г.С. Нечитайлу, В.Г. Бабському, М.І. Коньшину, В.Г. Маньку, Л.В. Паливоді – за цикл праць з питань дослідження закономірностей росту і розвитку мікроорганізмів в умовах космічного польоту;

Б.О. Нелєпі, І.Є. Тимченку, М.З. Хлостову, О.О. Новоселову, А.Г. Колесникову – за працю «Системні дослідження Тропічної Атлантики»;

І.І. Лукінову – за монографію «Відтворення і ціни», опубліковану 1977;

І.М. Федорченку, В.М. Крячку – за участь у комплексі робіт по дослідженню, розробці та впровадженню нової технології, високопродуктивного обладнання та організації масового виробництва фрикційних дисків методом порошкової металургії для тракторної та автомобільної промисловості;

В.П. Поліщуку, М.Р. Цину, В.К. Погорському – за участь у розробці та промислового освоєнні принципово нових магнітодинамічних насосів-дозаторів для автоматичного заливання чавуну в ливарні форми;

Б.С. Касаткіну – за участь у створенні серії парових турбін потужністю 500000 кВт (типу К-500-65/3000) для атомних електростанцій;

С.В. Комісаренку – за участь у роботі «Наукові основи, розробка технології, промислове виробництво і застосування біологічно повноцінних молочних продуктів для немовлят».

26 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР з обрання із нових дійсних членів і членів-кореспондентів.

Обрані дійсними членами:

А.С. Бережной (хімія і технологія неорганічних будівельних матеріалів);

М.Г. Бондар (будівельна механіка);

А.М. Гродзінський (фізіологія рослин);

Ф.Б. Гриневич (електричні вимірювання);

Г.Н. Доленко (геологія і геофізика);

Ю.І. Кундієв (гігієна);

В.М. Потураєв (гірнична механіка);

В.І. Скок (фізіологія, медицина);

В.Т. Трощенко (будівельна механіка);

Я.Б. Файнберг (теоретична радіофізика);

А.В. Чекунов (геологія і геофізика);

В.П. Шестопалов (теоретична радіофізика);

М.П. Щербак (геохімія).

Обрані членами-кореспондентами:

Б.М. Бублик (будівельна механіка);

Ю.О. Ветров (будівельна механіка);

М.В. Гончаренко (філософія, естетика);

В.І. Грищенко (фізіологія, медицина);

Г.Д. Дібров (будівельні матеріали);

О.С. Ємельянов (економіка і організація будівництва);

М.І. Іванов (економіка і організація будівництва);

Ю.Ю. Кондуфор (історія СРСР);

С.С. Лаврик (патофізіологія, фармакологія);

В.К. Лішко (біохімія);

Ю.П. Мельник (геологія і геофізика);

М.В. Новіков (матеріалознавство, міцність матеріалів);

Ю.М. Пахомов (політекономія);

В.В. Пилипенко (механіка, динаміка рушійних установок);

І.В. Скрипник (математика, нелінійні рівняння в частинних похідних);

В.В. Смирнов (вірусологія і мікробіологія);

К.С. Терновий (патофізіологія, травматологія);

Г.В. Троїцький (медична біологія);

І.І. Чебаненко (геологія і геофізика);

Л.В. Черкесов (геологія і геофізика);

О.О. Чуйко (хімічна технологія);

І.К. Янсон (фізичне приладобудування);

Я.С. Яцків (астрономія).

квітень - в Києві відбулася Всесоюзна нарада «Проблеми науково-технічного співробітництва на комерційній основі з використанням розробок, виконаних на рівні винаходів», організована академіями наук СРСР і УРСР та Центральною радою Всесоюзного товариства винахідників і раціоналізаторів.

1979 – Я.М. Григоренко розробив теорію і числові методи розрахунку напруженого стану оболонкових систем змінної жорсткості (Інститут механіки АН УРСР).

– М.Д. Габович із співробітниками одержав синтезовану іонно-іонну плазму (Інститут фізики АН УРСР).

– С.І. Пекар, Е.Й. Рашба та В.І. Шека розробили теорію автолокалізованого бар'єру для екситону Ваньє–Мотта.

– Передбачено і відкрито від'ємну диференціальну провідність та осциляції струму в напівпровіднику (З.С. Грибніков, К.Ю. Гуга, Ю.М. Малозовський, В.К. Малютенко; Інститут напівпровідників АН УРСР).

– Ф.Г. Васько один із перших почав вивчати спінове розщеплення енергетичного спектра двовимірних електронів у несиметричних квантових ямах і розробив теорію орієнтації спінів електричним полем (Інститут напівпровідників АН УРСР).

– Б.Є. Патон, Г.А. Спино і Ф.М. Киселевський розробили структуру і принцип побудови промислових роботів з системою контурного програмного керування для зварювання в різних просторових положеннях.

– Колектив учених Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР під керівництвом С.Я. Брауде виявив першу в декаметровому діапазоні радіолінію нейтрального азоту.

– Створено технологічні основи високотемпературної міцності конструкційних матеріалів при дії агресивних середовищ та методи підвищення їх жароміцності (Г.Г. Максимович та ін.; Фізико-механічний інститут АН УРСР).

1979–82 – Розроблено модель сучасної наукової школи, дано її визначення, виявлено її характерні риси, умови, необхідні для створення школи і роль в цьому наукового лідера. Вперше на основі історико-фізичного матеріалу та обраних критеріїв низку дослідницьких колективів фізиків ідентифіковано з фізичними школами, наведено їх характеристику. Показано, що запропоновану модель можна використовувати для пошуку шкіл в інших науках (Ю.О. Храмов) [179].

1979–89 – В.П. Гусинін, П.І. Фомін, В.А. Міранський та Ю.О. Ситенко (Інститут теоретичної фізики АН УРСР) розробили теорію динамічного порушення симетрії у фізиці високих енергій. Пояснює основні закономірності взаємодій і походження мас елементарних частинок.

1979–91 – Вперше запропоновано квазіоптичні резонатори як коливальні системи напівпровідникових генераторів і суматорів потужності міліметрового діапазону довжин хвиль. Стали основою нових типів напівпровідникових джерел надвисокочастотного випромінювання з високою стабіль-

ністю частоти генерації (Б.М. Булгаков, О.Й. Бородкін, А.І. Фісун та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР) [3].

1979 – Відкрито явище фотостимульованої дифузії основних домішок-активаторів у кристалічних сполуках $A^{IV}B^{VI}$ (Інститут монокристалів).

– Розроблено теорію триступінчастих електричних машин, яка стала основою для розрахунків і проектування нового класу електричних машин (О.М. Мілях, В.А. Барабанов, Є.В. Двойних; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Л.М. Литвиненко відкрив біфункціональні каталізатори для пептинового синтезу, виявив ефект фотоіндукованого каталізу (Інститут фізико-органічної хімії і вуглехімії АН УРСР).

– В Інституті фізико-органічної хімії і вуглехімії АН УРСР під керівництвом Р.В. Кучера одержано нові поверхнево-активні речовини для ферментативного окислення білково-вітамінних концентратів.

– Сформульовано поняття про синтетичне активоване вугілля як новий клас вуглецевих сорбентів з унікальними сорбційними, каталітичними та електрокаталітичними властивостями (В.Г. Ніколаєв, В.В. Стрелко), що відкрило принципово новий напрям створення високоефективних молекулярних сорбентів, іонітів, каталізаторів, електрохімічних матеріалів і біоспецифічних сорбентів.

– Відкрито явище гравітаційної чутливості рослинної клітини (Є.Л. Кордюм, О.Л. Машинський, А.Ф. Попова, К.М. Ситник, Інститут ботаніки АН УРСР).

– Відбулася Всесоюзна конференція «Технологія програмування», організована Інститутом кібернетики АН УРСР. Робота конференції здійснюва-

лася за новою формою, яка поєднувала переваги виставкового показу та безпосереднього діалогу доповідачів з учасниками.

– В Харкові відбулася V Всесоюзна конференція з фізики магнітних явищ, організована Фізико-технічним інститутом низьких температур АН УРСР.

– Відбулася V Всесоюзна конференція з фізики низькотемпературної плазми, організована Інститутом ядерних досліджень АН УРСР.

– Відбулася Всесоюзна конференція «Проблеми перетворювальної техніки», організована Інститутом електродинаміки АН УРСР.

– В Києві пройшла III Всесоюзна науково-практична конференція з автоматизації контролю і прогнозування рівнів забруднення атмосферного повітря, організована Інститутом технічної теплофізики АН УРСР.

– Відбулася Всесоюзна конференція з проблем механізмів аксонного транспорту речовин і вивчення організації мозкових систем за допомогою нової техніки транспорту речовин у нейронних системах, організована Інститутом фізіології АН УРСР.

– Вийшли перші номери журналів «Надтверді матеріали», «Електронне моделювання», «Металофізика», «Геофізичний журнал», «Мінералогічний журнал», «Технічна електродинаміка», «Хімія та технологія води», «Промислова теплотехніка», «Експериментальна онкологія».

– Видано монографію О.С. Давидова «Біологія і квантова механіка».

Викладено основні властивості взаємодій між атомами і молекулами та їх взаємодію з навколишнім водним середовищем. Наведено відомості про структуру білків, їх біологічні функції, структуру ферментів і клітинних мембран. Викладено основні уявлення про механізм фотосинтезу та передачу нервового

імпульсу, елементарні колективні збудження у великих білкових молекулах, що відіграють важливу роль у життєдіяльності живих організмів. Розвинуто уявлення про солітони, що переносять енергію збудження вздовж білкових молекул, проаналізовано стійкість солітонів, пояснено малу ймовірність переходу їх енергії у енергію хаотичного теплового руху. Розглянуто молекулярний механізм скорочень м'язів тварин.

– Вийшла книга «Развиток органічної хімії на Україні» за редакцією О.В. Кірсанова [180].

– Видано «Історію Академії наук Української РСР» (головний редактор – **Б.Є. Патон**) [181].

– Видано монографію С.М. Гершензона «Основи сучасної генетики» (Державна премія УРСР, 1981) [182].

Викладено основні положення сучасної генетики у формі синтезу даних класичної і молекулярної генетики. Розглядаються питання менделізму, хромосомна теорія спадковості (включаючи генетику статі і зчеплення генів), цитоплазматична спадковість, молекулярні основи зберігання й передачі генетичної інформації, тонка будова гена, регуляція дії генів у прокариотів і еукаріотів,

молекулярні механізми мутаційного процесу, генетичні процеси, що відіграють роль в еволюції, генетичні основи селекції, деякі питання медичної генетики, можливості генетичної інженерії.

– Опубліковано «Словник гідронімів України», який містить понад 20 тис. основних і майже 24 тис. варіантних назв річок, струмків та інших водотоків.

1980

23 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Ю.С. Ліпатову** – за монографію «Фізична хімія наповнених полімерів»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.С. Пушкарю, А.М. Белоусу та Ю.А. Іткіну** – за працю «Низькотемпературна кристалізація в біологічних системах»;

премію ім. М.М. Крилова **Ю.М. Березанському** – за монографію «Самосполучені оператори у просторах функцій нескінченної кількості змінних»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Ю.А. Утеушу** – за цикл праць «Селекція, насінництво та нові технології вирощування кормових хрестоцвітих рослин»;

премію ім. Д.К. Заболотного **О.В. Павлову** – за цикл праць, присвячених проблемам боротьби з холерою;

премію ім. В.І. Вернадського **В.Б. Порфир'єву** – за цикл праць «Природа нафтоутворення та закономірності розміщення родовищ нафти та газу»;

премію ім. О.М. Динника **Є.П. Блохіну та О.П. Прусакову** – за цикл праць «Міцність, коливання та стійкість механічних систем»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **Г.Ю. Бувайлику** – за працю «Правове регулювання міжнародних економічних відносин»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **М.Г. Чумаченку, Ф.Д. Заставному та В.В. Фінагіну** – за цикл праць з питань планування економічного та соціального

розвитку територіально-виробничих комплексів і міст;

премію ім. М.Г. Холодного **Д.М. Гродзинському** та **Г.М. Ількуну** – за цикл праць «Біофізика рослин і системи надійності та стійкості організму і клітини»;

премію ім. О.В. Палладіна **В.К. Лішку** – за монографію «Натрієвий насос біологічних мембран»;

премію ім. К.Д. Синельникова **А.М. Кондратенку** – за цикл праць з теорії поширення електромагнітних хвиль в обмеженій плазмі;

премію ім. С.О. Лебедева **В.С. Бурцеву**, **Б.А. Бабаяну** та **В.В. Бардіжу** – за цикл праць «Теорія та практика побудови високопродуктивних багатопроцесорних обчислювальних машин»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.Ф. Уткіну** та **О.М. Макарову** – за цикл праць «Створення зразків нової техніки та освоєння їх у промисловому виробництві».

29–31 січня – Відбувся візит делегації вчених АН СРСР на чолі з Президентом АН СРСР А.П. Александровим до Західного наукового центру АН УРСР у Львові.

29 січня вони ознайомилися зі структурою, програмами та результатами роботи створених у 1977 міжвідомчих науково-технічних комплексів (приладобудівного,

Ознайомлення А.П. Александрова та Б.Є. Патона з розробками Фізико-механічного інституту

машинобудівного, геолого-геофізичного, сільськогосподарського). 30 січня відвідали (також за участю президента АН БРСР М.О. Борисевича) Фізико-механічний інститут АН УРСР, Львівський автобусний завод, науково-виробничого об'єднання «Автопром», 31 січня взяли участь у розширеному засіданні бюро Західного наукового центру АН УРСР та відвідали Інститут геології і геохімії горючих копалин АН УРСР, Музей етнографії та художнього промислу АН УРСР, Львівський політехнічний інститут, НВО «Кінескоп», Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР [183].

15 лютого – Указом Президії Верховної Ради СРСР за заслуги в розвитку юридичної науки, активну громадсько-політичну діяльність і в зв'язку з 90-річчям з дня народження **В.М. Корецькому** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

В.М. Корецький

Корецький Володимир Михайлович (1890–1984) – учений в галузі права, Акад. АН УРСР (1948). У 1949–69 – голова Сектору держави і права АН УРСР, 1969–74 – директор, з 1974 – почесний директор Інституту держави і права АН УРСР. Наукові праці присвячено всесвітній історії держави і права, міжнародному, публічному і приватному праву.

12 березня – Постановою Президії АН УРСР у складі АН УРСР утворено Відділення океанології, гідрофізики та географії АН УРСР, Відділення наук про Землю АН УРСР перейменовано на Відділення геології, геофізики і геохімії АН УРСР.

19–20 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій обговорено результати її діяльності в 1979 і завдання на 1980.

27 березня – Відбулося засідання Президії АН СРСР з обговорення досвіду роботи Західного наукового центру АН УРСР. Прийнято постанову щодо підтримки практики організації міжві-

домчих науково-виробничих комплексів. Вирішено провести у Львові в 1981 Всесоюзний семінар з питань зв'язків науки з виробництвом [184].

1 квітня – Організовано Львівське відділення статистичної фізики Інституту теоретичної фізики АН УРСР (керівник – **І.Р. Юхновський**) (з 1990 – Інститут фізики конденсованих систем АН УРСР).

7 травня – Президент АН СРСР академік А.П. Александров, академік Л.М. Бреховських та Президент АН УРСР академік Б.Є. Патон у Севастополі відвідали пам'ятний знак на честь фізиків-ядерників, які брали участь у розмагніченні кораблів Чорноморського флоту у роки війни з фашистською Німеччиною, науково-дослідний ядерний реактор «ІР-100» та обчислювальний центр Севастопольського вищого військово-морського інженерного училища [185].

16 травня – Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від 28 травня) на базі Дніпропетровського відділення Інституту механіки АН УРСР створено Інститут технічної механіки АН УРСР.

Основні напрями діяльності: динаміка механічних і гідромеханічних систем, систем ракет-носіїв, залізничного і автомобільного транспорту; аеротермогазодинаміка енергетичних установок, літальних і космічних апаратів і їх підсистем; міцність, надійність і оптимізація механічних систем, ракет-носіїв і космічних апаратів; механіка взаємодії твердого тіла з іонізованим середовищем і електромагнітним випромінюванням; системний аналіз тенденцій розвитку ракетно-космічної техніки. Рішенням НАН України та НКА України від 12 липня 1995 р. на Інститут покладено функції головного інституту ракетно-косміч-

ної галузі України. Він здійснює: розробку пропозицій для Національної космічної програми України та інших програмних документів з розвитку ракетної і космічної техніки; аналіз перспектив розвитку і використання ракетних і космічних систем; експертизу космічних програм і проектів; аналіз результатів випробувань ракет і космічної техніки; техніко-економічне обґрунтування космічних програм.

11 червня – Постановою Президії АН УРСР Інституту колоїдної хімії і хімії води АН УРСР присвоєно ім'я відомого вченого А.В. Думанського [2].

Думанський Антон Володимирович (1880–1967) – хімік, один із основоположників колоїдної хімії, акад. АН УРСР (1945). З 1945 працював в Інституті загальної і неорганічної хімії АН УРСР (у 1945–60 – директор). Запровадив у колоїдну хімію фізичні методи дослідження, встановив підвищення концентрації солей при введенні в їх розчин желатину, що згодом сприяло виявленню ролі води, пов'язаної з колоїдними частинками. Йому належить ідея використання потужної центрифуги для вимірювання величини колоїдних частинок. Створив наукову школу.

А.В. Думанський

25 липня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про створення Будинку творчості вчених «Феофанія» АН УРСР».

12 вересня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про будівництво пансіонату для вчених АН УРСР у смт Кацівелі Кримської області».

17 вересня – Президент АН СРСР А.П. Александров та президент АН УРСР Б.Є. Патон відвідали Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР у Києві та ознайомилися зі зразками розроблених в Інституті різальних алмазних

А.П. Александров і Б.Є Патон в Інституті надтвердих матеріалів АН УРСР. Ліворуч директор Інституту М.В. Новіков

інструментів, зокрема з верстатом для різання кремнію та германію для електронного приладобудування [186].

14–17 жовтня – В Києві відбулася Всесоюзна конференція з когерентної і нелінійної оптики, організована Інститутом фізики АН УРСР.

30–31 жовтня – В Києві відбулася Всесоюзна конференція «Підсумки видання «Словника української мови» (в 2-х томах) та подальші перспективи української лексикографії», організована Інститутом мовознавства АН УРСР. В доповідях підведено підсумки 20-ти річної роботи колективу лексикографів Інституту зі створення першого в історії вітчизняної науки і культури тлумачного «Словника української мови».

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

Б.Б. Тимофєєву – за участь у розробці нових процесів і машин для виробництва гарячокатаної високоякісної рулонної сталі;

О.В. Богатському – за розробку феназепаму – першого вітчизняного транквілізатора;

В.Ф. Уткіну – за роботи в галузі ракетно-космічної техніки [187].

10 листопада – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні заслуги в розвитку медичної науки, підготовці наукових кадрів і в зв'язку з 60-річчям з дня народження А.П. Ромоданову присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Ромоданов Андрій Петрович (1920–1993) – відомий учений-нейрохірург, акад. АН України (1992). З 1950 – зав. відділу, з 1964 – директор Науково-дослідного інституту нейрохірургії АМН України. Наукові дослідження стосуються діагностики та лікування захворювань і уражень нервової системи, зокрема злоякісних пухлин, судинних захворювань та травм головного мозку. Засновник наук. школи.

9 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

В.Л. Рвачову, Ю.Г. Стояну, Г.П. Маньку, А.П. Слюсаренку, Т.І. Шейко, М.С. Синєкопу – за участь у створенні, розвитку і впровадженні в народне господарство теорії R-функцій;

Д.В. Караченцю, О.М. Овчаренку, Є.П. Позднякову – за участь у розробці і впровадженні в народне господарство базової автоматизованої системи керування технологічними процесами на магістральних нафтопроводах;

В.В. Немошкаленку, І.О. Кулику, І.К. Янсону, І.В. Свечкарьову, Е.А. Канеру, О.П. Королюку, Л.Т. Цимбал, В.М. Свистунову, Т.Ф. Бутенку – за участь у дослідженні елементарних збуджень в металах методами рентгенівської, мікроконтактної, тунельної, ультразвукової і магнітної спектроскопії;

В.П. Вендту, Р.І. Яхимович – за участь у дослідженнях з хімії та біохімії вітаміну D₃, створення промислової технології його виробництва і впровадження в медицину і сільське господарство;

Ю.Ю. Кондуфору, П.С. Соханю, А.В. Лихолату, Г.Я. Сергієнку, М.Н. Лещенку, П.П. Гудзенку, В.О. Голобуцькому, І.І. Артеменку, Ф.Є. Лосю –

за восьмитомну працю «Історія Української РСР»;

В.Т. Черепіну, В.М. Свечникову, М.О. Васильєву, Ю.О. Краковецькому-Кочержинському, В.В. Петькову, Є.А. Шишкіну, І.М. Дубинському, В.Г. Єпифанову, А.І. Тарнавському – за розробку, створення і впровадження комплексу нових методів і приладів для фізико-хімічного аналізу матеріалів;

В.Й. Лакомському, А.І. Чвортку, Г.М. Григоренку, О.С. Забарилу, Г.Ф. Торхову, Г.Б. Асоянцу – за участь у розробці основ, створення і впровадження в промисловість технології та устаткування для плазмодугової виплавки зливків сталей і сплавів із заготовок і некомпактної шихти;

Ю.О. Ветрову – за участь у створенні і впровадженні високопродуктивних автоматизованих вскришних комплексів гірничотранспортного устаткування безперервної дії для відкритих гірничих розробок з роторними екскаваторами та відвалоутворювачами принципово нових конструкцій;

Г.С. Писаренку та О.Л. Квіті – за підручник «Опір матеріалів», опублікований в 1979 (четверте видання).

– Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені Л.П. Симиренка (24 грудня 1980 – Президії АН УРСР) за визначні наукові роботи в галузі садівництва, дендробіології та квітництва.

Симиренко Лев Платонович (1855–1920) – відомий український учений-помолог. Засновник у Млієві на Черкащині школи садівництва та народної школи для селян, що сприяло розповсюдженню садівництва в Україні. Світове визнання отримав виведений ним сорт яблук – Ренет Симиренка. На базі його розсадника створено Мліївську садово-городню дослідну

Л.П. Симиренко

станцію, реорганізовану 1989 в Мліївський науково-дослідний інститут садівництва ім. Л.П. Симиренка (нині – Інститут помології ім. Л.П. Симиренка НААН України).

8–19 грудня – В Ялті проводилася III Всесоюзна школа з питань теорії і практики геологічної інтерпретації гравітаційних і магнітних аномалій, організована Інститутом геофізики АН УРСР. У роботі школи взяло участь 178 представників 83 організацій з 9 союзних республік.

1980 – І.О. Луковський зі співробітниками розробив методи розв'язання крайових задач динаміки тіл з порожнинами, заповненими рідиною.

– З використанням засобів комп'ютерної графіки розроблено метод аксоїдів наочного зображення руху тіл, який дає повну інформацію про особливості досліджуваного руху (П.В. Харламов).

– Створено метод орієнтованих багатовидів, за допомогою якого розв'язано проблему керованості систем загального вигляду, встановлено загальну теорему про стабілізованість нелінійних систем (О.М. Ковальов, Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

1980–82 – Розроблено теорію термов'язкопластичності тонких оболонок і методи дослідження складного неізотермічного навантаження тонкостінних елементів машинобудівельних конструкцій (Ю.М. Шевченко, Інститут механіки АН УРСР).

1980 – В.В. Пилипенко зі співробітниками Інституту технічної механіки АН УРСР розробив теорію кавітаційних коливань у насосних системах живлення енергетичних установок.

– В Інституті технічної механіки АН УРСР під керівництвом В.В. Пилипенка створено високоефективну технологію кавітаційної імпульсної гідроабразивної обробки поверхні металів.

– Під науковим керівництвом В.М. Глушкова у Всесоюзному науково-дослідному інституті проблем обчислювальної техніки та інформатизації розроблено ескізний проект Загальнодержавної автоматизованої системи збирання та обробки інформації для обліку, планування та керування народним господарством (ОГАС).

– Завершено розробку і введено в експлуатацію першу чергу Республіканської АСУ України. Виконано комплекс досліджень і розробок зі створення багаторівневих систем організаційного управління, запропоновано методологію системної оптимізації для розв'язання широкого класу економічних і виробничо-технологічних задач (В.М. Глушков та ін.).

– М.П. Лисиця зі співробітниками передбачив та виявив нові велетенські нелінійності оптичних явищ у кубічних кристалах з тунельними центрами (Інститут напівпровідників АН УРСР).

– Я.С. Яцків та А.М. Кур'янова спільно з вченими Пулковської обсерваторії М.С. Зверевим та Д.Д. Положенцевим завершили укладання «Зведеного каталогу фундаментальних слабких зір зі схиленнями від +90 до –20 (ПФКС3–3)».

– Виявлено когерентні домішкові стани у твердих неупорядкованих розчинах антиферромагнетиків (В.В. Єременко та ін.).

– І.І. Попов і Б.Г. Пустовітенко дослідили структуру Кримської сейсмоактивної зони та виявили закономірності розташування і формування вогнищ землетрусів (Інститут геофізики АН УРСР).

– Розроблено методику оптимізації параметрів електронно-променевої плавки тугоплавких металів та спосіб керування процесом кристалізації рід-

кого металу при електронно-променевому переплаві (Б.О. Мовчан та ін.).

– В Інституті надтвердих матеріалів АН УРСР під керівництвом М.В. Новікова створено композиційний матеріал на основі синтетичних алмазів і твердих сплавів – твесал.

– Розроблено науково-технічні основи одержання кристалічних твердотільних лазерних середовищ, освоєно промислове виробництво активних елементів оптичних квантових генераторів на монокристалах рубіну (Інститут монокристалів).

– Створено наукові основи аналізу складних електромагнітних полів у надпотужних турбогенераторах, у тому числі з використанням надпровідності для обмоток збудження та криогенного охолодження ротора (Г.Г. Щастливий та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– К.Б. Яцимирський із співробітниками відкрив новий клас автоколивальних хімічних реакцій – безсубстратні системи, в яких макроциклічні комплекси перехідних металів виконують роль каталізатора і субстрату.

1980–83 – Побудовано модель конформаций фотосинтетичного реакційного центру фотосинтезуючих молекул, що пояснює процеси рекомбінації зарядів у бактеріальному фотосинтезі (Е.Г. Петров та ін., інститут теор. фізики).

1980 – П.М. Серков розробив концепцію механізму регуляції проведення аферентних імпульсів через таламус у кору головного мозку.

– Відкрито явище вибіркової хімічної чутливості іонних каналів нікотинових холінорецепторів нейронів (Інститут фізіології АН УРСР).

– В Інституті молекулярної біології і генетики АН УРСР створено відділ генетики людини (звідувач – **Т.І. Бу-жієвська**).

– Відбулася V Всесоюзна конференція з нелінійної фізики, організована Інститутом ядерних досліджень АН УРСР. На конференції представлено 300 доповідей, в тому числі 27 – зарубіжних вчених.

– В Києві відбулася Всесоюзна конференція «Вивчення Землі як планети методами астрономії, геодезії і геофізики», присвячена 100-річчю з дня народження академіка АН УРСР О.Я. Орлова. Організатор – Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР.

– Відбулася Всесоюзна конференція з електронно-променевого зварювання, організована Інститутом електрозварювання АН УРСР.

– Відбулася IV Всесоюзна конференція з фізики руйнування, організована Інститутом проблем матеріалознавства АН УРСР.

– Відбулася V Всесоюзна конференція «Нові високовиробничі технологічні процеси, машини і обладнання в ливарному виробництві», організована Інститутом проблем лиття АН УРСР.

– Відбулася Всесоюзна конференція «Взаємодія організму і пухлини», організована Інститутом проблем онкології АН УРСР.

– Вийшла монографія І.П. Кок та ін. «Молекулярні основи репродукції бакуловірусів» [188].

Узагальнено результати експериментальних досліджень компонентів (ДНК, білки) і репродукції ентомопатогенних вірусів. Розглянуто властивості інфекційної ДНК вірусів ядерного поліедрозу, вперше одержано дані про макромолекулярну структуру їх геномів. Встановлено, що кільцева структура великих молекул ДНК бакуловірусів відрізняється від інших вірусних і клітинних ДНК.

– Видано підготовлену Інститутом механіки АН УРСР п'ятитомну монографію «Методи розрахунку обо-

лонок» (відповідальний редактор – О.М. Гузь).

– Видано двотомну монографію «Міцність матеріалів і елементів конструкцій в екстремальних умовах» (Г.С. Писаренко та ін., Інститут проблем міцності АН УРСР) [1].

Містить узагальнення виконаних досліджень характеристик короткочасної та тривалої міцності, пластичності, стійкості, термостійкості, демпфувальної здатності, пружних характеристик і критеріїв граничного стану матеріалів у екстремальних умовах. Описано створені випробувальні установки та прилади, оснащені автоматичними пристроями з використанням керуючих та ЕОМ. Розглядаються критерії міцності при складному напруженому стані, граничному стані тіла з тріщиною, міцності при імпульсних навантаженнях, при високих і низьких температурах, здатності конструкцій з теплозахисними покриттями, питання міцності скла як перспективного матеріалу для виготовлення корпусів глибоководних машин, стійкості і міцності турбінних лопаток в умовах високих температур, розсіяння енергії в коливальних системах тощо.

– Вийшла монографія І.М. Францевича, Г.Г. Гнесіна, О.В. Курдюмова, Г.Г. Карюка, А.В. Бочко, М.П. Семченко «Надтверді матеріали» [189].

Висвітлено найважливіші властивості надтвердих речовин як основи виробництва надтвердих інструментальних матеріалів. Описано діаграми стану систем, у яких виникають надтверді фази, наведено приклади їх практичного використання в практиці виробництва матеріалів інструментального призначення. Висвітлено кристалохімію, термодинаміку та кінетику фазових переходів і фізичних основ синтезу фаз високого тиску в системах «вуглець – нітрид бору». Дано оригінальну систему класифікації абразивних, різальних інструментальних матеріалів і шліфувальних та доводочних паст на основі надтвердих матеріалів. Описано умови природного виникнення надтвердих речовин в товщах земної кори та мантії

– Опубліковано монографію «Транквілізатори» [1]. Систематизовано результати вивчення хімії та біотрансформації 1,4-бенздіазепинів і споріднених

структур, наведено дані зі зв'язку між будовою, властивостями, біологічною активністю та механізмом дії вказаних препаратів (О.В. Богатський, С.А. Андронаті та ін; Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

– Вийшли в світ перших чотири томи 40-томної «Флори грибів України» (Інститут ботаніки АН УРСР).

– Складено мапу рослинності України (Інститут ботаніки АН УРСР).

– Вийшла в світ «Червона книга України», підготовлена Інститутом ботаніки АН УРСР [190].

Перше видання Червоної книги України, присвячене українській флорі і фауні. Вміщує опис 85 видів (підвидів) тварин: 29 – ссавців, 28 – птахів, 6 – плазунів, 4 – земноводних, 18 – комах і 151 вид вищих рослин. Друге видання 1994–96 складається з 2-х томів – «Тваринний світ» (382 види) та «Рослинний світ» (541 вид).

– Видано колективну монографію «Малі водойми України та питання їх охорони».

– Вийшли в світ філософські твори Ф. Прокоповича в трьох томах, підготовлені Інститутом філософії АН УРС.

– Опубліковано книгу «Розвиток металургії в Українській РСР» за редакцією З.І. Некрасова [191].

– Вийшла в світ колективна праця «Актуальні проблеми логіки та методології науки», підготовлена за матеріалами XII Всесоюзного симпозіуму з логіки та методології науки.

– Завершено публікацію «Словника української мови» в 11-ти томах – фундаментальної лексикографічної праці, першого в історії української лексикографії словника тлумачного типу (Інститут мовознавства АН УРСР, Державна премія СРСР, 1983) [192].

1981

5 січня – Інститут археології АН УРСР і Геттінгенський університет (ФРН) прийняли довгострокову програму спільних археологічних розкопок скіфських курганів на території України і слов'янських пам'яток в районі Любека і Гамбурга.

6 січня – Створено Північно-Західний науковий центр (Київ), Дніпропетровський науковий центр перейменовано на Придніпровський, Харківський – на Північно-Східний.

– Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР 7 люто-

го) створено Інститут проблем моделювання в енергетиці АН УРСР [2, с. 172].

Основні напрями діяльності: дослідження фундаментальних проблем електроенергетики і теоретичної електротехніки; аналіз і синтез складних електричних кіл і систем; дослідження швидких процесів в енергетиці; розробка методів моделювання і застосування засобів обчислювальної техніки в енергетиці.

21 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Ф.Д. Овчаренку** та **Ю.І. Тарасевичу** – за цикл робіт «Гідрофільність диспер-

сних матеріалів і механізм взаємодії полярних речовин з їх поверхнею»;

премію ім. О.О. Богомольця **З.А. Бутенко** – за монографію «Стовбурні кровотворні клітини та лейкоз»;

премію ім. М.М. Крилова **Є.Ф. Міщенко, А.М. Самойленку** та **А.А. Мартинюку** – за цикл робіт «Розробка аналітичних і якісних методів нелінійної механіки та їх застосування»;

премію ім. Є.О. Патона **О.А. Казимірову** – за цикл робіт «Перспективні шляхи підвищення ефективності використання прокату чорних металів і наплавленого металу в зварних конструкціях»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Н.М. Дудику** – за цикл робіт «Інтродукція та акліматизація бобоцвітних на Україні, морфологія та еволюція плодів і насіння»;

премію ім. Д.К. Заболотного **М.Д. Зеровій** та **Г.З. Осичнюк** – за цикл робіт «Перетинчастокрилі фауни Європейської частини СРСР і суміжних територій»;

премію ім. В.І. Вернадського **М.П. Семененку** – за цикл праць «Геохімічна киснево-воднева модель Землі»;

премію ім. О.М. Динника **О.Ю. Ішлінському** – за цикл робіт «Деякі проблеми динаміки твердого тіла та механіки суцільних середовищ»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **В.В. Сташису** – за цикл робіт, присвячених кримінально-правовим проблемам боротьби зі злочинами проти особи та господарськими злочинами;

премію ім. О.Г. Шліхтера **С.М. Ямпольському** – за цикл праць «Економічні проблеми науково-технічного прогресу»;

премію ім. М.Г. Холодного **А.І. Ширяєву** (помертньо) за монографію «Субмікроскопічна та молекулярна організація хлоропластів»;

премію ім. О.В. Палладіна **Р.В. Чаговцю, А.Г. Халмурадову** та **В.М. Тоць-**

кому – за монографію «Транспорт жиророзчинних вітамінів»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **В.І. Толубинському** – за монографію «Теплообмін при кипінні».

премію ім. К.Д. Синельникова **А.А. Смирнову** – за монографію «Теорія сплавів проникнення»;

премію ім. С.О. Лебедева **Г.Є. Пухову, А.І. Кондалєву** та **А.Є. Степанову** – за цикл робіт «Методи та засоби аналогових і гібридних обчислень»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.Г. Сергєєву** та **І.О. Луковському** – за цикл робіт «Розробка та впровадження методів розв'язання задач динаміки та стійкості керуючих систем»;

премію ім. І.Я. Франка **Д.Г. Гринчишину, Л.Л. Гумецькій** та **І.М. Керницькому** (помертньо) – за «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.».

12 лютого – Президента АН УРСР академіка Б.Є. Патона нагороджено Золотою медаллю ім. М.В. Ломоносова АН СРСР [186].

12 березня – В Академмістечку в Києві відкрито пам'ятник першому

Пам'ятник В.І. Вернадському

президенту Академії наук В.І. Вернадському.

16 березня – Відкрилася 32 Всесоюзна нарада з ядерної спектроскопії та структури ядра, організована АН СРСР, Державним комітетом з використання атомної енергії СРСР та Інститутом ядерних досліджень АН УРСР.

24–25 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій обговорено результати її діяльності в 1980 і завдання на 1981 [193].

31 травня – Музей етнографії та художнього промислу АН УРСР перетворено на Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР.

1 червня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження видатного патофізіолога О.О. Богомольця. З доповіддю «О.О. Богомольць – вчений і громадський діяч» виступив Б.Є. Патон [193].

10 червня – Делегація вчених на чолі з Президентом АН СРСР А.П. Александровим та Президентом АН УРСР Б.Є. Патоном взяла участь у святкуванні 100-річчя винайдення вихідцем з України М.М. Бенардосом дугового електрозварювання, відкритті йому пам'ятника в селищі Лух (Івановська область, РРФСР) та підписанні угоди між АН УРСР і Верстатобудівним об'єднанням ім. 50-річчя СРСР (м. Іваново) [194].

17–21 червня – В Києві відбувся Міжнародний семінар «Надтверді матеріали», організований Інститутом надтвердих матеріалів АН УРСР.

25 червня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про створення Криворізького відділення Донецького ботанічного саду». Його офіційне відкриття відбулося 1989.

13 липня – В Києві на фасаді будинку Інституту геофізики АН УРСР відкрито меморіальну дошку його засновнику, академіку АН УРСР С. І. Субботіну.

21 липня – Відбулося розширене засідання колегії Держплану СРСР, присвячене прискоренню впровадження у виробництво результатів фундаментальних досліджень АН УРСР і розвитку її матеріально-технічної бази [195].

26 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 70-річчю від дня народження видатного конструктора ракетно-космічної техніки академіка М.К. Янгеля. З доповіддю про його життя та діяльність виступив академік АН УРСР Г.С. Писаренко [196].

30 серпня – 6 вересня – В Києві відбулася IX Міжнародна конференція з нелінійних коливань, організована Інститутом математики АН УРСР та Національним комітетом СРСР з теоретичної і прикладної механіки.

8–11 вересня – В Києві відбувся VII Всесоюзний симпозіум з водного режиму рослин, організований Науковою радою АН СРСР з проблем фізіології й біохімії рослин, регіональною Науковою радою академії наук УРСР і Молдавської РСР з проблем фізіології і біохімії рослин при АН УРСР, Інститутом фізіології рослин АН СРСР.

29 вересня – 1 жовтня – В Києві відбулася Всесоюзна конференція «Теорія і практика керованого культивування мікроорганізмів», організована Інститутом мікробіології і вірусології АН УРСР.

19–23 жовтня – В Києві відбулася наукова конференція «Нові харчові й кормові рослини в народному господарстві», організована Центральним республіканським ботанічним садом АН УРСР.

6 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

В.С. Михалевичу, О.О. Бакаєву, Ю.М. Ермольєву, І.В. Сергієнку, В.Л. Волковичу, Б.М. Пшеничному, В.В. Шкурбі та Н.З. Шору – за цикл праць зі створення та широке впровадження сучасних математичних методів оптимізації (1962–79);

М.В. Новікову, М.В. Подолі та В.О. Єфімову – за участь у докорінному вдосконаленні технології виробництва на основі прискореного впровадження новітніх досягнень науки і техніки на ЗІЛі;

О.Ю. Ішлінському – за роботи в галузі механіки [196].

15 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

В.П. Андрєєву, М.Т. Шевченку – за участь у створенні і промислового впровадженні нового способу зварювання нерухомими електродами великотоннажних заготовок;

Б.М. Бабію, В.Є. Бражникову, В.В. Мризі, А.П. Таранову, В.М. Терлецькому (помертньо) – за монографію «Історія держави і права Української РСР», опубліковану в 1976;

Р.Є. Кавецькому (помертньо), **В.Г. Пінчуку, К.П. Балицькому, А.Й. Бикорізу, З.А. Бутенку, І.В. Касьяненко, Є.М. Самунджан, Є.П. Сидорику, Ю.О. Уманському** – за дослідження механізмів, виявлення деяких закономірностей перетворення нормальних тканин у пухлинні та формування протипухлинної резистентності організму;

В.Є. Лашкарьову (помертньо), **О.В. Снітку, С.І. Пекарю, М.П. Лисиці, І.Б. Мізецькій, Є.А. Салькову, А.О. Борщ, М.І. Страшниковій, Г.А. Федорусу, М.К. Шейнкману** – за комплексне дослідження оптичних і фотоелектричних властивостей напівпровідникових сполук елементів другої і шостої груп періодичної системи;

С.Ф. Будзі, М.М. Семераци, В.І. Шелепцю – за участь у механіко-ма-

тематичному обґрунтуванні, розробці та впровадженні високоефективних технологій виготовлення електронно-променевих приладів;

В.В. Коломійцю, О.О. Шульженку, Н.Б. Ганеліну, Л.С. Єгіазаряну, М.Т. Сидоренку, І.Л. Сукеннику – за участь у розробці правлячих роликів з синтетичних алмазів підвищеної міцності та їх впровадженні у процесах мало-відходної технології врізного профільного шліфування деталей машин;

С.М. Гершензону – за монографію «Основи сучасної генетики», опубліковану 1979;

А.П. Грекову, Ю.С. Ліпатову, М.Д. Трифонову, В.В. Шевченку, В.В. Ярошенку – за участь у розробці нових поліуретанових матеріалів, створенні технології виробництва та впровадженні їх у народне господарство

І.І. Ляшку, О.Я. Олійнику – за участь у циклі праць з розробки методів розв'язання задач математичної фізики та їх застосування у фільтрації;

О.О. Пашенку, Ю.О. Тарасевичу – за участь у науково-технічній розробці та впровадженні полімолекулярних кремнійорганічних захисних покриттів;

М.П. Щербаку, І.С. Усенку, О.І. Стригіну – за участь у циклі праць «Петрогенезис і геохронологія формацій Українського щита» та їх впровадженні у геологічну практику.

квітень – В Інституті археології АН УРСР відбулася Республіканська конференція молодих учених «Актуальні проблеми археологічних досліджень в Українській РСР» [197].

червень – В Севастополі відбувся II Всесоюзний семінар з проблем «Урахування атмосферних факторів у задачах гідрофізики», організований Інститутом фізики атмосфери АН СРСР і Морським гідрофізичним інститутом АН УРСР.

1981 – В.Й. Піпа та ін. побудували теорію електротопографічного ефекту, на основі якої розроблено електрофотографічні прилади (Інститут напівпровідників АН УРСР).

– В.Т. Грінченко запропонував нові конструкції низькочастотних випромінювачів, резонансні характеристики яких можуть змінюватися без зміни конструкції їх активних елементів (Інститут гідромеханіки АН УРСР).

1981–83 – В.Д. Кубенком створено методи розв’язання нестационарних задач взаємодії акустичних та ударних хвиль з системами вкладених сферичних та циліндричних оболонок (Інститут механіки АН УРСР).

1981 – А.А. Мартинюк для неінтегрованих динамічних систем розробив нові методи розв’язання задач стійкості за Ляпуновим (Інститут механіки АН УРСР).

– О.Д. Федоровський одержав гідрооптичні та гідроакустичні характеристики тонкої структури гідрофізичних полів у стратифікованій рідині (Інститут гідромеханіки АН УРСР).

– К.Д. Товстюк розробив наукові основи і технологію виготовлення двовимірних і тривимірних напівпровідникових структур (Чернівецьке відділення Інституту матеріалознавства АН УРСР).

– Відкрито явище зв’язку морфологічної стійкості фронту кристалізації зі стійкістю форми поверхні тонких циліндричних і стрічкових кристалів (О.Колотій, Б.Тіман, Інститут монокристалів).

– В Інституті теоретичної фізики АН УРСР М.І. Горенштейн, Г.М. Зінов’єв і В.К. Петров одержали аналітичний розв’язок моделі фазового переходу деконфайменту кварк-глюонних мішків.

1981–86 – В дослідному виробництві

Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР виготовлено близько 600 авторефрижираторів з азотною системою охолодження на основі розроблених в Інституті під керівництвом В.І. Веркіна азотних технологій.

1981 – Розроблено теорію та принципи побудови адаптивних вимірювальних перетворювачів інформативних параметрів сигналів змінного струму. На їх основі створено лазерні далековимірні системи (Ю.Скрипник та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Теоретично обґрунтовано доцільність та ефективність заміни традиційних плазмових середовищ (інертних газів, водню) у високочастотних індукційних плазмотронах на суміш вуглеводневих газів з повітрям у процесах плазмової обробки тугоплавких дисперсних матеріалів. Створено комплекс модулів плазмотронів з надзвуковим витіканням плазми для автоматизованих ліній наплавки, напилення покриттів і гартування поверхні виробів (І.М. Карп, Н.Грінченко, С.Петров; Інститут газу АН УРСР).

– Започатковано новий науковий напрям – екологічний каталіз, що привело до розробки нових ефективних методів очищення газових викидів від шкідливих домішок (В.М. Власенко, Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– Під керівництвом О.О. Чуйка розроблено наукові основи та технології синтезу нових матеріалів з використанням речовин, які мають хімічно модифіковану поверхню (Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– З’ясовано структурно-функціональну організацію С- і Д-доменів фібриногену (Л.Медведь та ін.; Інститут біохімії АН УРСР).

– Розроблено теоретичні основи біо-трансформації різних класів хімічних речовин у живих організмах (М.Головенко, Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

– Я.С. Сапужак, О.Білинський, А.Кравченко, І.Шамотко відкрили і обстежили Карпатську аномалію електропровідності (Інститут прикладних проблем механіки і математики АН УРСР).

– Експедицією Інституту археології АН УРСР під час розкопок кургану Товста Могила знайдено золоту пектораль IV ст. до н.е. (Б.М. Мозолевський).

– Указом Президії Верховної Ради СРСР Ю.О. Сметаніну присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Ю.О. Сметанін

Сметанін Юрій Олександрович (1925–1999) – відомий учений-механік і конструктор, чл.-кор. АН УРСР (1988). Працював у КБ «Південне» (з 1972 – заст. головного конструктора, керівник відділення, з 1985 – перший заст. генерального конструктора), водночас зав. кафедри Дніпропетровського університету.

Наукові праці стосуються технічної механіки, міцності, оптимізації структур складних механічних систем, аеродинаміки, проектування та оцінки ефективності прогресивних технічних комплексів.

Золота пектораль (IV ст. до н.е.)

– В Черкасах відбувся V Всесоюзний палеовулканологічний симпозіум, організований Інститутом геологічних наук АН УРСР.

– В Одесі відбулася I Всесоюзна конференція з хімії макроциклів, організована Фізико-хімічним інститутом АН УРСР.

– Відбувся Всесоюзний симпозіум «Актуальні проблеми сучасної патофізіології», організований Інститутом фізіології АН УРСР.

1981 – Відбулася Всесоюзна конференція «Моделі планування та оперативного управління на підприємстві», організована Інститутом кібернетики АН УРСР.

1982

8 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Є.С. Рудакову** – за цикл робіт «Активізація насичених вуглеводнів у розчинах. Нові реакції та механізми»;

премію ім. О.О. Богомольця **П.М. Серкову** та **В.М. Казакову** – за монографію «Нейрофізіологія таламусу»;

премію ім. М.М. Крилова **О.С. Парасюку** – за цикл робіт «Обґрунтуван-

ня віднімальної процедури в квантовій теорії поля»;

премію ім. Є.О. Патона **Л.В. Заболотному**, **О.С. Кліманову** та **В.Ф. Кісельову** – за цикл робіт «Розробка теоретичних і технологічних основ створення композиційних антифрикційних матеріалів матрично-наповненого типу та їх впровадження в народному господарстві»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Т.М. Че-**

ревченко, Г.П. Кушнір та Т.К. Майку – за цикл робіт «Вивчення біологічних особливостей тропічних орхідей, розробка прийомів їх розмноження та вирощування»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Ю.Р. Малашенку, В.О. Романовській та Ю.О. Троценку** – за цикл робіт «Вивчення властивостей метанокислючих мікроорганізмів і проблем їх культивування»;

премію ім. В.І. Вернадського **Є.Ф. Шнюкову, Р.М. Білодіду та В.П. Цемку** – за монографію «Корисні копалини Світового океану»;

премію ім. О.М. Динника **В.М. Поторасву, В.І. Дирді та І.І. Крушу** – за цикл робіт «Наукові основи міцності та руйнування гумових конструкцій машин»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **А.М. Шлепакову, О.А. Макаренку та Б.М. Забарку** – за монографії «Міжнародна солідарність трудящих 1917–1923 рр.» та «Рух міжнародної солідарності трудящих 1924–1932 рр.»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **В.К. Мамутову, М.І. Іванову та Р.І. Забогіній** – за цикл робіт «Науково-технічна революція та вдосконалення управління соціалістичним виробництвом»;

премію ім. М.Г. Холодного **І.С. Дудці, С.П. Вассеру та А.С. Бухало** – за цикл робіт «Промислове культивування їстівних грибів»;

премію ім. О.В. Палладіна **В.О. Беліцеру** – за цикл робіт «Дослідження механізмів складання волокон фібрину»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Л.О. Шубенко-Шубіну, А.О. Тареліну та Ю.П. Антищеву** – за монографію «Оптимальне проектування останнього ступеня потужних парових турбін»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Г.Ф. Філіппову, В.І. Овчаренку** (посмертно) та **Ю.Ф. Смирнову** – за монографію

«Мікроскопічна теорія колективних збуджень атомних ядер»;

премію ім. С.О. Лебедева **Б.Б. Тимофєєву, Г.О. Михайлову та А.І. Таранусі** – за цикл робіт «Розробка теорії, технічні рішення та впровадження нових класів накопичувачів на магнітних носіях для обчислювальної техніки, автоматики та зв'язку»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.С. Буднику, М.Ф. Герасюті та В.В. Грачову** – за цикл робіт «Комплекс теоретичних і експериментальних робіт по забезпеченню створення та експлуатації літальних апаратів»;

премію ім. І.Я. Франка **Л.М. Новиценку** – за монографію «Поетичний світ Максима Рильського»;

премію ім. Л.П. Смиренка **М.М. Артеменку** – за цикл робіт «Розробка та впровадження у виробництво технології інтенсивних садів з швидкоплідних малогабаритних дерев на сіянцевій підщепі».

9 березня – Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **В.М. Глушкова** (21 липня – Президії АН УРСР) за видатні наукові роботи в галузі кібернетики, загальної теорії обчислювальних машин і систем.

16–18 березня - В Києві відбулася XXXII нарада з ядерної спектроскопії і структури ядра, організована Інститутом ядерних досліджень АН УРСР та Державним комітетом з використання атомної енергії СРСР.

30 березня – 2 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена результатам діяльності АН УРСР за 1981 і завданням на 1982 та виборам в Академії. 1 квітня на сесії

Обрані дійсними членами:

М.С. Бродин (фізика твердого тіла, спектроскопія, оптоелектроніка);

М.П. Лисиця (фізика твердого тіла, спектроскопія, оптоелектроніка);

В.К. Лішко (молекулярна біологія, генетика);
В.В. Немошкаленко (фізика твердого тіла, спектроскопія, оптоелектроніка);
В.В. Пилипенко (динаміка рушійних установок);
В.М. Русанівський (мовознавство);
В.Г. Сергєєв (автоматичне управління);
О.Г. Ситенко (теоретична фізика);
К.С. Терновий (патофізіологія);
І.І. Чебаненко (геологія);
М.Г. Чумаченко (економіка);
А.М. Шлепаков (всесвітня історія);
Є.Ф. Шнюков (геологія);
І.Р. Юхновський (теоретична фізика).

Обрані членами-кореспондентами:

К.І. Андреюк (мікробіологія);
С.А. Андронаті (біоорганічна хімія);
Л.І. Антропов (хімічна технологія);
І.І. Артеменко (археологія);
М.П. Булгаков (гідродинаміка, гідрофізика);
В.В. Васильєв (електроніка і моделювання в енергетиці);
В.К. Гавриш (геологія нафти і газу);
М.І. Гасик (матеріалознавство);
В.І. Голіков (економіка);
І.С. Горбань (фізика твердого тіла, фізика низьких температур);
Ф.К. Іванченко (механіка);
Е.А. Канер (радіофізика і радіоастрономія);
П.С. Кислий (матеріалознавство);
В.І. Кітик (геологія нафти і газу);
В.М. Кудінов (матеріалознавство);
Л.М. Литвиненко (радіофізика і радіоастрономія);
В.Г. Манжелій (фізика твердого тіла, фізика низьких температур);
Ю.М. Мацевитий (тепломасообмінні технологічні процеси);
П.І. Нікітін (механіка);
К.Г. Самофалов (електроніка і моделювання в енергетиці);
В.Ю. Тонкаль (силові напівпровідникові перетворювачі);

А.Ф. Улітко (механіка);
О.Д. Федоровський (гідродинаміка, гідрофізика);
В.Т. Черепін (матеріалознавство);
Ю.М. Шевченко (механіка);
В.М. Шимановський (будівельна механіка)
М.Ф. Шуба (біофізика).

14 квітня – Відбулася об'єднана наукова сесія АН СРСР та АН УРСР, присвячена 1500-річчю міста Києва [198].

Відкрив сесію вступним словом президент АН СРСР академік А.П. Александров. З доповіддю «Київська Русь та історичні долі народів СРСР» виступив віце-президент АН СРСР академік П.М. Федосєєв. Результати багаторічних досліджень міста узагальнено в доповіді директора Інституту археології АН СРСР академіка Б.А. Рибакова «Київ на зорі своєї історії». Тема доповіді президента АН УРСР академіка Б.Є. Патона була «Київ – столиця Української РСР, найважливіший промисловий, науковий і культурний центр». Про спільність історичної долі росіян, українців і білорусів, про досягнення Білоруської РСР розповів президент АН БРСР академік М.О. Борисевич.

31 травня – постановою Президії АН УРСР Музей етнографії та художнього промислу АН УРСР перетворено на Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР.

А.П. Александров і Б.Є. Патон у президії зборів з нагоди 1500-річчя Києва

22 липня – Указом Президії Верховної Ради СРСР видатному ученому-хірургу, акад. АН УРСР **О.О. Шалімову** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

О.О. Шалімов

Шалімов Олександр Олександрович (1918–2006) – видатний учений в галузі фізіології і медицини, акад. НАН України (1978). У 1965–70

– директор Харківського науково-дослідного інституту загальної і невідкладної хірургії, 1972–88 – директор, з 1988 – почесний директор Київського науково-дослідного інституту клінічної та експериментальної хірургії. Наукові дослідження стосуються розробки методів хірургічного лікування гастроентерологічних захворювань і захворювань судин.

5 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за фундаментальні розробки в галузі механіки деформованого твердого тіла і підготовку висококваліфікованих спеціалістів **В.І. Моссаковському** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Моссаковський Володимир Іванович (1919–2006) – відомий учений-механік, акад. АН УРСР (1972). В 1953 – 82 – зав. кафедри, 1964 – 86 – ректор Дніпропетровського університету, з 1989 – радник при ректораті. Наукові праці присвячено теорії пружності, міцності і стійкості тонкостінних конструкцій, механіці суцільного середовища.

15–17 вересня – В Миколаєві відбулася IX Всесоюзна конференція з проблем вивчення поверхневих явищ у розплавах і пайках матеріалів, організована Науковою радою АН СРСР «Фізика, хімія та механіка поверхні», Науковою радою АН УРСР «Поверхневі явища в розплавах і контактуючих з ними твердих фазах», Інститутом проблем матеріалознавства АН УРСР і Миколаївським суднобудівним інститутом.

5 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

М.С. Бродину, М.С. Соскіну та С.Г. Одулову – за цикл праць «Фізичні

В.І. Моссаковський

О.С. Давидов

основи динамічної голографії та нові методи перетворення просторової структури світлових пучків» (1969–80);

Ю.О. Митропольському – за роботи в галузі математики;

Г.С. Писаренку, А.О. Лебедеву, В.В. Матвєєву та А.Я. Красовському за двотомну монографію «Міцність матеріалів і елементів конструкцій в екстремальних умовах» (1980).

7-10 грудня – В Києві відбулася I Всесоюзна конференція з мікробіології очистки води, організована Інститутом колоїдної хімії і хімії води АН УРСР.

24 грудня – Указом Президії Верховної Ради за значні заслуги в розвитку фізики, підготовці наукових кадрів і в зв'язку з 70-річчям з дня народження **О.С. Давидову** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Давидов Олександр Сергійович (1912–1993) – видатний фізик-теоретик, акад. АН УРСР (1964). З 1966 – зав. відділу, в 1973–88 – директор, з 1988 – почесний директор Інституту теоретичної фізики НАН України. Наукові праці присвячено фізиці твердого тіла, теорії ядра, теоретичній біофізиці. Передбачив розщеплення невироджених молекулярних термів у кристалах («давидовське розщеплення») і побудував теорію поглинання світла молекулярними кристалами (1948). Розвинув теорію колективних збуджених станів несферичних ядер. Створив теоретичну школу.

14 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

О.О. Галкіну (посмертно), **Б.Г. Лазареву, В.М. Пану, Ю.І. Білецькому,**

В.П. Буряку, М.Л. Матросову – за цикл праць «Розробка та дослідження надпровідників з високими критичними параметрами»;

В.І. Шинкаруку, В.П. Іванову, В.Г. Табачковському, М.О. Булатову – за цикл праць «Світоглядні проблеми матеріалістичної діалектики і методологія соціального пізнання»;

В.П. Бондаренку, В.В. Замітайлу, В.І. Мельнику, В.А. Рибицькому – за участь у розробці та впровадженні нових високоефективних технологічних процесів, обладнання і матеріалів в інструментальному виробництві, які забезпечили значне підвищення продуктивності праці та якості продукції на Київському виробничому об'єднанні ім. С.П. Корольова;

В.В. Моргуну, В.С. Борейку, П.К. Шкварникову – за розробку методів експериментального одержання та практичного використання індукованих мутацій у рослинах;

В.Д. Братусю – за участь у циклі праць «Розробка патогенезу опікової травми, діагностики, лікування, системи організації допомоги та реабілітації травмованих опіками в Українській РСР»;

Т.Е. Ліпатовій, Г.О. Пхакадзе, Л.М. Чуприні, Р.О. Веселовському, Р.В. Горбенку – за участь у теоретичній розробці нових біоструктуруючих полімерів медичного призначення, їх експериментальній перевірці, створенні технології виробництва та впровадженні в клініку;

О.А. Росошинському, В.М. Кислицину, В.А. Лебізі, О.Г. Мусіну, В.П. Шевченку – за участь у розробці нового способу та освоєнні високопродуктивної промислової технології зварювання-паяння напівпровідникових діодів масового застосування;

Г.Є. Пухову – за участь у розробці теоретичних основ, створенні та освоєнні комплексу тренажерів для під-

готовки та перепідготовки операторів енергоблоків теплових електростанцій;

А.В. Скороходу – за монографію «Теорія випадкових процесів» (у трьох томах), опубліковану в 1971–75.

березень – Створено Українське територіальне товариство (президент – **В.О. Топачевський**).

червень – В Кам'янці-Подільському відбулася I Всесоюзна науково-технічна конференція з питань «Міцність, жорсткість і технологічність виробів з композиційних матеріалів», організована Науковою радою Державного комітету СРСР з науки і техніки «Конструкційна міцність і руйнування», Інститутом прикладних проблем механіки і математики АН УРСР і Хмельницьким технологічним інститутом.

1982 – Розвинуто методи системної оптимізації і засоби розв'язання планово-економічних та проектно-конструкторських задач великої розмірності в АСУ і САПР (В.С. Михалевич, В.Л. Волкович, О.І. Кукса; Інститут кібернетики АН УРСР).

– М.П. Корнейчук розробив геометричні методи розв'язання екстремальних задач теорії функцій дійсного змінного і теорії апроксимації (Інститут математики АН УРСР).

– Я.Б. Лопатинський побудував теорію скінченно різницевих наближень для класу регулярних еліптичних систем (Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

– П.В. Харламов одержав рівняння аксоїдів для загального випадку просторового руху тіла (Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

1982–84 – О.М. Гузь заклав основи механіки руйнування при стисканні композитів з полімерною та металевою матрицями (Інститут механіки АН УРСР).

1982 – О.М. Гузь в точній лінеаризованій тривимірній постановці розробив теорію структурної нестійкості шаруватих та волокнистих композитів і теорію поширення в них пружних хвиль (Інститут механіки АН УРСР).

– Виявлено квантові інтерференційні ефекти в тонких плівках (Ю.Ф. Комник та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– В Харківському фізико-технічному інституті стала до ладу термоядерна установка «Ураган-3» (В.Т. Толок та ін.).

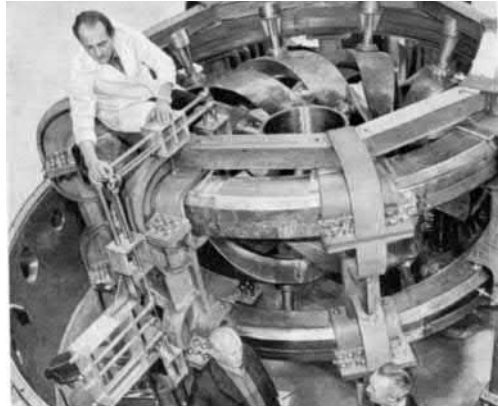
– Під керівництвом О.С. Поваренних та Є.К. Лазаренка розроблено основи теоретичної і регіональної мінералогії.

– В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом Б.Я. Кантора розроблено метод прямого визначення критичних станів оболонок та варіаційно-сегментний метод їх розрахунку.

– Створено теорію та принципи проектування високочастотних транзисторних перетворювачів електроенергії підвищеної надійності для систем електроживлення технологічного обладнання. Результати роботи дозволили створити серію потужних перетворювачів для систем електроживлення технологічного устаткування орбітальних космічних комплексів (Ю.І. Драбович та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Закладено наукові засади, технічні засоби і технологію пошарового вирощування монокристалів з використанням гібридного плазмово-індукційного нагрівання (Г.М. Григоренко, Ю.В. Латаш, В.О. Шаповалов, Інститут електрозварювання АН УРСР)

– Вперше побудовано теорію струмових станів у металах. Стала основою розвитку нового наукового напрямку – нелінійної електродинаміки металів

Термоядерна установка «Ураган-3»

(М.М. Макаров і В.О. Ямпольський; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Запропоновано нові уявлення про роль промоторів та принципи модифікації каталізаторів реакцій гідрування (М.М. Самченко, Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– Відкрито явище впливу природи протиіону на спектрально-люмінесцентні властивості поліметинових барвників, зумовлене зміною внутрішньо- та міжмолекулярних взаємодій в хромофорах у полі протиіону, що заклало фундамент нового напрямку – фотоніки іонних пар поліметинів (О.І. Іщенко, Інститут органічної хімії АН УРСР).

– Відкрито явище радикального хлорування ароматичних сполук без ініціаторів у темряві за відсутності кисню (Ю.О. Сергучов, Інститут органічної хімії АН УРСР).

– Ю.С. Ліпатов та ін. розробили наукові основи регулювання властивостей адгезивів та створили технологію виробництва клейових полімерів медичного призначення.

– Створено та впроваджено в медичну практику гідазепам (О.В. Богатський, С.А. Андронаті та ін.; Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

- Розроблено теорію біосумісності непокритих вуглецевих сорбентів з високою поглинальною здатністю, що дало можливість організувати виробництво вуглецевих гемосорбентів на основі синтетичного активованого вугілля (В.В. Стрелко, К.С. Терновий та ін.).
  - Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено положення про доменну організацію молекули фібриногену (В.О. Беліцер, Л.Медведь, Інститут біохімії АН УРСР).
  - В Інституті мікробіології і вірусології АН УРСР В.В. Смирнов із співробітниками одержав новий препарат бактерін СЛ для лікування і профілактики інфекційних хвороб сільськогосподарських тварин.
  - К.М. Ситник і Ю.Ю. Глеба заклали основи генетичної інженерії рослин.
  - Відбулася Всесоюзна конференція «Сучасні проблеми кібернетики та обчислювальної техніки», організована Інститутом кібернетики АН УРСР.
  - В Ялті на базі Морського гідрофізичного інституту АН УРСР та Інституту біології південних морів АН УРСР відбувся II Всесоюзний з'їзд океанологів, організований Державним комітетом СРСР з науки і техніки, Державним комітетом СРСР з гідрометеорології та контролю природного середовища, АН СРСР і АН УРСР.
  - Оpubліковано монографію В.М. Глушкова «Основи безпаперової інформатики». Вперше розкрито проблеми безпаперової інформатики, що мало важливе значення для підготовки громадськості до сприйняття ідей інформатизації.
  - Вийшла в світ монографія М.Оше, З.С. Грибнікова, В.В. Мітина і О.Г. Сарбея «Гарячі електрони в багатодлинних напівпровідниках».
  - Видано підготовлену Фізико-хімічним інститутом АН УРСР колективну монографію «Розвиток аналітичної хімії на Україні».
  - Видано монографію Є.Судьїної та Г.Лозової «Основи еволюційної біохімії рослин».
  - Розпочався випуск багатотомної «Бібліотеки української літератури».
  - Вийшов 1-й том семитомного «Етимологічного словника української мови» (Інститут мовознавства АН України) [200].
- Розкриває етимологію та історію семантики слів української мови. Подає розширений матеріал по кожній статті, указує відповідники українських коренів і словоформ в інших мовах. На 2012 видано 6 томів.

1982–86 – Вийшла в світ підготовлена співробітниками Інституту історії АН УРСР колективна тритомна монографія (у 4-х книгах) «Історія Києва» [199].

1983

26 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **С.В. Волкову** – за цикл робіт з високотемпературної неорганічної координаційної хімії;

премію ім. О.О. Богомольця **О.Г. Резникову** – за монографію «Статеві гормони та диференціація мозку»;

премію ім. М.М. Крилова **В.О. Марченку** – за монографію «Оператори Штурма–Ліувілля та їх застосування»;

премію ім. Є.О. Патона **М.В. Новікову, К.А. Ющенку та В.Я. Іллічову** – за цикл робіт по обґрунтуванню ефективного застосування нових конструкційних матеріалів і по розробці

технології зварювання конструкцій криогенної техніки;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Ю.Ю. Глебі** – за цикл робіт «Одержання та вивчення міжтрибних парасексуальних гібридів»;

премію ім. Д.К. Заболотного **П.М. Мажузі** – за цикл робіт «Функціональний аналіз розвитку скелета, кровотворної та судинної систем кінцівок тварин і людини»;

премію ім. В.І. Вернадського **Я.М. Бєлєвцеву** – за монографію «Метаморфогенне рудоутворення»;

премію ім. О.М. Динника **О.С. Космодаміанському** – за цикл робіт «Напружений стан багатозв'язних середовищ»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **В.І. Куценку** та **Ю.Д. Прилюку** – за цикл робіт з проблем соціального пізнання та соціального управління;

премію ім. О.Г. Шліхтера **М.І. Долішньому**, **В.М. Португалу** та **О.І. Семенову** – за цикл робіт з проблем використання трудових ресурсів і удосконалення планування виробництва;

премію ім. М.Г. Холодного **Ф.Л. Калініну**, **В.В. Сарнацькій** та **В.Є. Поліщуку** – за монографію «Методи культури тканин у фізіології та біохімії рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **М.Є. Кучеренку** – за монографію «Біологічне метилювання та його модифікація у ранній період променевого ураження»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.М. Міляху**, **В.О. Барабанову** та **Є.В. Двоїнних** – за монографію «Триступінчасті електричні машини»;

премію ім. К.Д. Синельникова **І.І. Залюбовському**, **О.Ф. Немецю** та **О.І. Левону** – за цикл робіт «Вивчення структури ядер за допомогою магнітних моментів вишикуваних станів»;

премію ім. С.О. Лебедева **О.В. Палагіну**, **А.В. Кобилінському** та **О.Л. Мол-**

чану – за цикл робіт «Розробка та застосування засобів мікропроцесорної техніки»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.В. Пилипенку** та **О.М. Гузю** – за цикл робіт «Дослідження динаміки, стійкості та міцності двигунових приладів»;

премію ім. І.Я. Франка **О.І. Дею** – за цикл робіт «Революційно-демократична ідейність і народність у творчому втіленні Івана Франка»;

премію ім. Л.П. Симиренка **І.О. Шеремету** та **О.Я. Берендею** – за цикл робіт «Виведення та впровадження в сільське господарство УРСР нових сортів плодових і ягідних культур та методів підвищення їх урожайності»;

премію ім. В.М. Глушкова **А.О. Дородніщину** – за цикл робіт «Розробка машинно-орієнтованих методів обробки даних».

23-25 лютого – У Львові проводилася Всесоюзна нарада, присвячена вивченню маломінералізованих вод нафтогазоносних водонапірних басейнів, організована Науковою радою з гідрогеології та інженерної геології АН СРСР, Науковою радою АН УРСР з проблеми «Гідрогеологія та інженерна геологія», Інститутом геології і геохімії горючих копалин АН УРСР та Українським науково-дослідним геологорозвідувальним інститутом.

28 лютого – Постановою Президії АН УРСР на базі Відділення математики, механіки і кібернетики АН УРСР створено Відділення математики і кібернетики АН УРСР та Відділення механіки АН УРСР.

– Постановою Президії АН УРСР розформовано Відділення океанології, гідрофізики та географії АН УРСР.

– Постановою Президії АН УРСР Відділення геології, геофізики і геохімії АН УРСР перейменовано на Відділення наук про Землю АН УРСР.

23–24 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій обговорено результати її діяльності за 1982 і завдання на 1983.

28 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 120-річчю від дня народження видатного вченого-природодослідника і організатора науки, першого президента Академії В.І. Вернадського [201].

17–19 травня – В Києві відбулася II Всесоюзна конференція з питань охорони і культивування орхідей, організована Центральним республіканським ботанічним садом АН УРСР.

30 травня – 6 червня - В Києві відбулася XII Міжнародна конференція з теорії наближення функцій, організована Інститутом математики АН УРСР та Математичним інститутом АН СРСР.

6–11 червня - В Києві відбулася Міжнародна нарада з «Мапи рослинності Європи», що проводилася в рамках співробітництва країн – членів РЕВ з геоботанічного картографування.

5 серпня – Зареєстровано пріоритет відкриття експериментального обґрунтування закономірності руйнування пористих газонасичених тіл при циклічному гідродинамічному впливі (К.К. Софійський та ін.) Вносить нове уявлення про механізм керування руйнуванням газонасичених пористих середовищ. На його основі розроблено та впроваджено нові способи розкриття вибухонебезпечних вугільних пластів.

6–14 вересня - В Києві відбувся IX Міжнародний з'їзд славістів, організований Інститутом мовознавства АН УРСР за підтримки ЮНЕСКО. В роботі з'їзду взяли участь славісти з 26 країн, зокрема з Австралії, Нової Зеландії, Австрії, Бельгії, Великобританії, Канади, Швеції, Японії.

А.П. Александров і Б.Є. Патон
у Фізико-технічному інституті
низьких температур АН УРСР

2–6 жовтня - В Києві відбулася Всесоюзна конференція з нейтронної фізики, організована Інститутом ядерних досліджень АН УРСР та Науковою радою АН УРСР з проблем ядерної фізики.

3–6 жовтня – В Києві на базі Інституту проблем онкології АН УРСР проводився II Всесоюзний симпозіум «Стовбурові клітини і пухлинний ріст».

27–28 жовтня – Відбувся робочий візит делегації АН СРСР на чолі з президентом АН СРСР академіком А.П. Александровим до Харкова [202]. 27 жовтня делегація відвідала Інститут проблем кріобіології і кріомедицини АН УРСР та Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР, 28 жовтня – Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР, експериментальну базу Харківського фізико-технічного інституту, науково-виробниче об'єднання «Хартрон», Інститут проблем машинобудування АН УРСР, турбінний завод та завод транспортного машинобудування.

1–3 листопада – В Києві відбулася Всесоюзна науково-технічна конференція «Ефективні енергозберігаючі технології переробки і зберігання харчових

продуктів», організована Міжреспубліканською координаційною радою академій наук Української, Білоруської та Молдавської РСР з проблем «Скорочення втрат сільськогосподарської продукції при зберіганні, транспортуванні й переробці» та Інститутом технічної теплофізики АН УРСР.

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

П.Г. Костюку, О.О. Кришталю, І.С.Мазурі та В.І. Підоплічку – за цикл праць «Дослідження іонних механізмів збудження соми нервової клітини» (1969–81);

І.К. Білодіду, Л.С. Паламарчуку, В.М. Русанівському, А.А. Бурячку, В.О. Виннику, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук, Л.О. Родніній, Т.К. Чорторизькій та Л.А. Юрчуку – за 11-томний «Словник української мови» (1970–80);

В.І. Грищенку, Ю.М. Рухлядеву, В.І. Заболотному, С.С. Морозу та П.М. Сиверському – за участь у розробці та широке впровадження в народне господарство високопродуктивної автоматизованої системи обробки результатів випробувань авіаційної техніки;

Ю.М. Скачку – за участь у розробці та промислового впровадженні технології та комплексу машин для виробництва економічних нафтогазопровідних труб діаметром до 530 мм;

М.М. Боголюбову – за цикл праць «Математичні методи статистичної механіки» (1962–75);

Л.І. Бударіну – за роботи в галузі хімії.

12 грудня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про введення в дію кардіологічного санаторію у Ворзелі».

13 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

Є.П. Федорову, Я.С. Яцківу, В.С. Кислюку, Д.П. Думі, А.О. Корсунь, А.М. Кур'яновій, І.В. Гаврилову (по-

смертно) – за цикл робіт «Розробка теорії та практична побудова координатних систем для геодинамічних, селенодезичних і космічних досліджень»;

О.В. Романовій, О.Г. Ільїнському, З.О. Гурському – за участь у циклі робіт «Експериментальні і теоретичні дослідження з фізики рідких металів»;

О.О. Кремньову, Ю.С. Кравченку, М.Д. Буцькому – за участь у розробці та впровадженні технології монодисперсного гранулювання розплавів і нового віброгрануляційного обладнання у виробництві мінеральних добрив на підприємствах азотної промисловості;

І.О. Дудці, М.Я. Зеровій, М.Ф. Сміцькій, Д.К. Зеруву (посмертно), **С.Ф. Морочковському** – за п'ятитомне в семи книгах видання «Визначник грибів України» (1967–79);

П.П. Толочку, С.О. Висоцькому, Я.Є. Боровському, С.Р. Кілієвич, Г.Ю. Івакіну, І.І. Мовчану, М.А. Сагайдаку, В.О. Харламову – за цикл наукових робіт з історії середньовічного Києва (1972–82);

Ю.О. Стеренбогену, С.В. Єгоровій, О.В. Юрчишину, А.М. Макарі (посмертно) – за участь у роботі «Організація виробництва унікальних зварних конструкцій для газонафтохімічної промисловості на основі розробки та впровадження нових високоефективних матеріалів і технологічних процесів»;

Е.І. Єфремову – за участь у розробці та широкому промислового впровадженні прогресивної циклічно-поточної технології на залізрудних кар'єрах Кривбасу;

О.С. Поваренних, Є.Г. Куковському, О.Л. Литвіну, О.М. Платонову, І.В. Матяшу, А.М. Тарашану, В.А. Каложному, Є.К. Лазаренку (посмертно) – за цикл робіт «Теоретична і регіональна мінералогія»;

О.А. Бугаю, І.О. Корсунській, В.І. Шаховцову, В.Л. Вінецькому, І.О. Давидовій, І.І. Ясковець – за цикл робіт «Фізичні основи управління властивостями матеріалів та приладів твердотільної електроніки дією радіації»;

Д.А. Дудку, В.Х. Кадинову, С.О. Козлову, О.А. Андрушаку, О.П. Гарді, Г.В. Самсонову (посмертно) – за закрити роботу;

Г.Г. Єфіменку – за підручник «Металургія чавуну» (у співавторстві), опублікований 1981.

квітень – В Києві відбувся IV Все-союзний симпозиум з кінетики і динаміки геохімічних процесів, організований Інститутом геохімії і фізики мінералів АН УРСР.

травень – Відбувся робочий візит Президента АН СРСР академіка А.П. Александрова та академіка О.Ю. Ішлінського до Дніпропетровська для ознайомлення з роботою Інституту технічної механіки АН УРСР, Інституту геотехнічної механіки АН УРСР, КБ «Південне» та Південного машинобудівного заводу [211].

А.П. Александров, Генеральний конструктор КБ «Південне» В.Ф. Уткін і Генеральний директор Південного машинобудівного заводу О.М. Макаров обговорили завдання ра-

В.Ф. Уткін знайомить **А.П. Александрова** та **Б.Є. Патона** з розробками КБ «Південне». Стоять **М.І. Галась, Ю.О. Сметанін, Л.Д. Кучма, Ю.С. Алексєєв**

кетно-космічної галузі. В Інституті геотехнічної механіки АН УРСР гості ознайомилися з розробками з вирішення актуальних проблем Кривбасу, Донбасу та Нікопольського марганцеворудного басейну, зокрема з потоковою технологією відкритих гірничих робіт з використанням комплексу потужних гірничо-транспортних машин безперервної дії для родовищ з м'якими покриваючими породами.

жовтень – В Києві на базі Інституту теоретичної фізики АН УРСР відбулася II Міжнародна конференція з актуальних проблем сучасної фізики, організована Інститутом космічних досліджень та Інститутом прикладної фізики АН СРСР і Інститутом теоретичної фізики АН УРСР.

листопад – В Києві відбувся V Все-союзний симпозиум з фізики поверхні твердих тіл, організований Інститутом фізики АН УРСР.

– В Одесі відбулася VI Всесоюзна конференція «Нові високопродуктивні технологічні процеси, машини та обладнання в ливарному виробництві», організована Науковою радою АН СРСР з проблеми «Нові процеси одержання обробки металевих матеріалів», Інститутом проблем лиття АН УРСР і Науково-дослідним інститутом спеціальних способів лиття Мінверстатопрому СРСР.

А.П. Александров і **Б.Є. Патон** в Інституті технічної механіки АН УРСР

1983 – Створено й впроваджено систему графічного відображення інформації для Центру керування пілотованими космічними польотами (В.І. Скуріхін, Інститут кібернетики АН УРСР).

– Розроблено аналітико-статистичні методи та алгоритми оптимізації досліджень для забезпечення ефективності й високої надійності технічних систем (І.М. Коваленко, Інститут кібернетики АН УРСР).

– Розроблено насос-турбіну для Дністровської ГАЕС з діаметром робочого колеса 7,3 м, найбільшою потужністю і один з найкращих в світі КПД (94%).

– Створено і впроваджено на підприємствах електротехнічної промисловості високоефективну безвідходну нетоксичну технологію формування люмінофорного покриття газорозрядних джерел світла (Інститут колоїдної хімії та хімії води АН УРСР).

– Г.Д. Суворов побудував топологічну теорію відповідності границь для конформних і більш загальних відображень (Інститут прикладної математики і механіки АН УРСР).

– В.С. Михалевичем із співробітниками висунуто і розвинуто концепцію інформатики як наукової та інженерної дисципліни.

– Створено систему вводу та виводу інформації голосом з об'єднаними функціями розпізнавання і синтезу мови (Інститут кібернетики АН УРСР).

– Б.Є. Патон, В.Ф. Лапчинський, О.А. Загребельний і В.В. Стесін розробили універсальний ручний інструмент та інше обладнання для зварювання, різання, напилення, паяння, яке випробували в 1984 у відкритому космосі космонавти С.Є. Савицька і В.О. Джанібєков [204].

– Розроблено композиційні теплозахисні покриття, одержувані методом

Зварювання в космосі

електронно-променевого випаровування (Б.Є. Патон, Б.О. Мовчан). Електронно-променеве нанесення захисних зміцнюючих покриттів на лопатки турбін і сопла реактивних двигунів підвищило ресурс її експлуатації в 5–10 разів.

– Виявлено обмінні гілки антиферромагнітного резонансу (А.І. Звягін та ін.; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– Виконано дослідження з теорії магнітного пробою в металах (М.І. Каганов, А.А. Слуцкін).

– В.О. Марченко завершив дослідження стійкості розв'язків обернених задач спектрального аналізу.

– Створено радіолокаційну систему бокового огляду з обробкою інформації на борту штучного супутника Землі (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

1983–85 – Розроблено теорію нелінійного аномального скін-ефекту в металах (Н.М. Макаров, В.О. Ямпольський, Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

1983 – Здійснено прямі вимірювання напруженості електричного поля у нижній іоносфері та стратосфері Землі (Б.І. Блажкевич, П.М. Сопрунюк, Фізико-механічний інститут АН УРСР).

– Розроблено та впроваджено у практику комплекс технологічних процесів виробництва великогабаритних валів для суден транспортного флоту та атомних криголамів (В.І. Похмурський та ін.; Фізико-механічний інститут АН УРСР).

– Ю.М. Мацевитий розробив теорію і методи машинного моделювання температурних полів в елементах турбомашин (Інститут проблем машинобудування АН УРСР).

– В Інституті загальної та неорганічної хімії АН УРСР під керівництвом С.В. Волкова закладено теоретичні основи високотемпературної неорганічної координаційної хімії.

– Розроблено наукові засади та ефективні методи інтенсифікації біологічних процесів самоочищення стічних вод металургійних комбінатів (Інститут ботаніки АН УРСР).

– В Інституті гідробіології АН УРСР під керівництвом В.Д. Романенка створено наукові засади екологічного прогнозування при перекидах стоку між басейнами.

– Відбулася Всесоюзна конференція з проблем загальнодержавної автоматизованої системи та республіканських автоматизованих систем. Організатор – Інститут кібернетики АН УРСР.

– Пройшла Всесоюзна конференція «Дослідження Галактики і Метагалактики», організована Інститутом радіофізики і електроніки АН УРСР.

– Відбулася V Всесоюзна конференція «Органічні реагенти в аналітичній хімії», організована Інститутом колоїдної хімії і хімії води АН УРСР.

– Пройшов I Всесоюзний симпозіум «Фізіологія і патофізіологія серця і коронарного кровообігу», організований Інститутом фізіології АН УРСР.

– Відбувся Всесоюзний симпозіум «Статеві клітини і запліднення покритонасінних рослин», організований Інститутом ботаніки АН УРСР.

– Вперше запропоновано історію науки розглядати через її фундаментальні ідеї, теорії та відкриття (на прикладі історії фізики) (Ю.О. Храмов, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України). Більш завершеної форми цей підхід викладення історії науки дістав в монографіях автора – «Історія фізики» (2006) і «Фізика. Історія фундаментальних ідей, теорій та відкриттів» (2015), в останній для нього запропоновану назву – інноваційна історія науки.

– Вийшла монографія В.П. Шестопалова «Суматорні рівняння в сучасній теорії дифракції» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Вийшов у світ у видавництві «Наука» (Москва) біографічний довідник Ю.О. Храмова «Фізики» [205]. Зібрано понад 1000 персоналій фізиків світу, чимало з яких у науковий обіг запроваджено вперше. Розширений його варіант (понад 2000 біографій) вміщено в книзі автора «Історія фізики» (2006).

– Вийшла в світ колективна монографія «Кріокристали» під редакцією Б.І. Веркіна і А.Ф. Прихотько.

– Завершено випуск чотиритомної «Історія української мови».

В ній вперше систематизовано та узагальнено теоретичні проблеми історії української мови, по-новому осмислено основні напрямки становлення та історичного розвитку української фонетики, лексики, фразеології і граматики.

1984

3 січня – Указом Президії Верховної Ради СРСР Інститут електрозварювання АН УРСР нагороджено орден Жовтневої революції.

18 січня – Вперше проведено запуск міжконтинентальної балістичної ракети РТ-23 (15 Ж 52), розробленої в КБ «Південне», з залізничної пускової платформи.

23 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **А.Т. Пилипенку**, **В.М. Власенку** та **М.М. Тананайку** – за цикл робіт по обґрунтуванню фізико-хімічних методів захисту навколишнього середовища та його контролю;

премію ім. О.О. Богомольця **І.М. Алексеевій** та **Т.М. Зеленській** – за цикл робіт «Патофізіологічні механізми дії протиорганних цитотоксичних сироваток»;

премію ім. М.М. Крилова **Є.Д. Білоколосу**, **Д.Я. Петрині** та **О.М. Курбатову** – за цикл робіт «Точно інтегровані нелінійні системи статистичної механіки»;

премію ім. Є.О. Патона **Л.О. Позняку**, **Ю.М. Скринченку** та **С.І. Тишаєву** – за цикл робіт «Нові марки штампових сталей»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.Д. Романенку** – за цикл робіт «Розробка біологічних основ теплової адаптації риб»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.В. Смирнову**, **С.Р. Резніку** та **І.О. Василевській** – за монографію «Спорутоворюючі аеробні бактерії – продуценти біологічно активних речовин»;

премію ім. В.І. Вернадського **Є.М. Бартницькому** та **І.П. Луговій** – за монографію «Ізотопна геологія України»;

премію ім. О.М. Динника **В.Т. Грінченку**, **Ю.М. Немішу** та **А.Ф. Улітку** – за цикл робіт «Точні та наближені методи розв'язання тривимірних задач теорії пружності»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **А.В. Санцевичу** – за цикл робіт з історіографії та джерелознавства історії УРСР;

премію ім. О.Г. Шліхтера **П.Ф. Веденичеву**, **О.М. Онищенку** та **Л.О. Шепотько** – за цикл робіт «Соціально-економічні проблеми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та розвитку аграрно-промислового комплексу»;

премію ім. М.Г. Холодного **Р.Ф. Процьку**, **В.Б. Варшавській** та **О.К. Білецькій** – за цикл робіт «Фізіологічні основи стійкості найважливіших сільськогосподарських культур у процесі вегетації та збереження їх урожаю»;

премію ім. О.В. Палладіна **Г.В. Троїцькому** та **О.П. Демченку** – за цикл робіт «Вивчення структури білків»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **А.Ф. Верланю**, **Ю.М. Мацевитому** та **Г.О. Соколовському** – за цикл робіт «Моделювання теплових полів в енергетиці»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.А. Тягаю** та **О.В. Снітку** – за монографію «Електровідбиття світла у напівпровідниках»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.Ф. Євдокимову**, **М.В. Синькову** та **С.Б. Погребинському** – за цикл робіт «Створення засобів обчислювальної техніки з апаратною реалізацією складних математичних операцій»;

премію ім. М.К. Янгеля **О.К. Антонову** – за створення високоефективної автоматизованої системи управління надважкого транспортного літака з стріловидним крилом;

премію ім. І.Я. Франка **П.М. Жолтовському** – за цикл робіт «Проблеми розвитку української художньої культури XVI–XVIII ст.»;

премію ім. Л.П. Симиренка **М.Ю. Гущину** та **О.Г. Усову** – за виведення

та впровадження у виробництво сортів плодкових і ягідних культур;

премію ім. В.М. Глушкова **В.С. Михалевичу** та **І.М. Коваленку** – за цикл робіт «Математичні методи аналізу та оптимізації складних систем».

29–30 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій обговорено основні результати діяльності АН УРСР у 1983 [206].

16–18 квітня – у Києві пройшов перший Всесоюзний з'їзд медичних генетиків, на якому обговорювалися питання природи спадкових захворювань, їх поширення, медико-генетичні основи профілактики і лікування. В його роботі взяли участь провідні вчені СРСР та УРСР, зокрема академії наук.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію:

Ю.Б. Малевському та **Г.К. Харченку** – за участь у розробці та широкому впровадженні у виробництво дифузного зварювання металевих і неметалевих матеріалів;

Б.О. Мовчану – за роботи в галузі електронно-променевої технології [207].

17 травня – Відбулися урочисті збори, присвячені 50-річчю Інституту електрозварювання АН УРСР та нагород-

А.П. Александров виступає на зборах, присвячених 50-річчю Інституту електрозварювання АН УРСР

женню його орденом Жовтневої революції, на яких виступив Президент АН СРСР академік А.П. Александров [208].

29 травня – 2 червня – У Києві пройшла міжнародна нарада вчених, які брали участь в реалізації проекту «Геофізична і геодинамічна моделі літосфери Центральної і Східної Європи» – однієї з наукових програм Комісії багатостороннього співробітництва академії наук соціалістичних країн з комплексної проблеми «Планетарні геофізичні дослідження».

1 червня – У Донецьку завершилася спільна наукова сесія АН СРСР і АН УРСР «Регіональні проблеми науково-технічного прогресу», на якій розглядалися питання технічного переозброєння промислового виробництва, економічного і соціального розвитку різних регіонів країни.

5-8 червня – В Києві на базі Інституту проблем онкології АН УРСР відбувся V Міжнародний симпозіум Європейської робочої групи з психосоматичного дослідження раку.

14 червня – У Донецьку відкрився VI з'їзд Українського мікробіологічного товариства. Розглядалися проблеми загальної мікробіології і генетики, фізіології та біохімії мікроорганізмів, біокорозії, питання охорони здоров'я людини, навколишнього середовища.

4–10 липня – В Києві відбувся IV Радянсько-італійський симпозіум «Макромолекули в функціонуючій клітині», організований в рамках угоди між АН СРСР і Центром національних досліджень Італії.

25 липня – Космонавт С.Є. Савицька під час експедиції космічного корабля «Союз Т-12» до орбітальної станції «Салют-7» вийшла у відкритий космос і виконала протягом 3 годин операції зварювання, різання й напилення за

допомогою ручного інструмента, підготовленого до роботи космонавтом В.О. Джанібековим. Інструмент створений в Інституті електрозварювання АН УРСР.

10–15 вересня – У Києві проходила Міжнародна наукова конференція «Стохастична оптимізація».

12 вересня – Постановою Президії АН УРСР Фізико-хімічному інституту АН УРСР присвоєно ім'я відомого вченого О.В. Богатського [209].

О.В. Богатський

Богатський Олексій Всеволодович (1929–1983) – хімік-органік, акад. АН УРСР (1976). В 1951–75 працював в Одеському університеті (з 1959 – завідувач кафедри, з 1970 – ректор), з 1977 – директор Фізико-хімічного інституту АН УРСР. Наукові дослідження присвячено стерео-

хімії органічних сполук, конформаційному аналізу гетероциклів, хімії біологічно активних речовин, хімії макроциклів. Відкрив каталітичну реакцію конденсації 1,3-гліколей з карбонільними сполуками та ефірами мінеральних кислот. Розробив методи синтезу і вивчив структуру та комплексоутворюючі властивості макроциклічних поліефірів і поліциклічних амінополіефірів. Спільно з співробітниками одержав (1974) і впровадив у виробництво перший вітчизняний транквілізатор – феназепам.

20 вересня – У Каневі Черкаської області відкрилася республіканська наукова конференція, на якій обговорювалися географічні основи регіонального природокористування. Організована Відділенням географії Інституту геофізики АН УРСР, Географічним товариством УРСР і Київським університетом.

25–28 вересня - В Києві відбувся II Всесоюзний симпозіум «Міцність матеріалів і елементів конструкцій при звукових і ультразвукових частотах

навантаження», організований Інститутом проблем міцності АН УРСР.

8–14 жовтня - В Києві пройшла V Конференція з хімії розплавлених солей, організована Інститутом загальної і неорганічної хімії АН УРСР.

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

К.М. Ситнику, Ю.Ю. Глебі, В.А. Сидорову та І.К. Комарницькому – за цикл праць «Розробка фундаментальних основ клітинної (генетичної) інженерії рослин» (1964–82);

В.І. Скурихіну – за участь у розробці теоретичних основ, створенні та широкому впровадженні системи управління з використанням ЕОМ;

В.Р. Боровському, Ю.Ф. Снежкіну та Л.М. Грабому – за участь у створенні та впровадженні в промисловість технології безвідхідного виробництва нових видів харчових продуктів;

Ю.М. Мацевитому – за роботи в галузі теплоенергетики [210].

20–22 листопада - В Одесі пройшла II Всесоюзна конференція з хімії макроциклів, організована Фізико-хімічним інститутом АН УРСР.

11 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

Г.В. Курдюмову, Л.Г. Хандросу, К.В. Чуїстову, В.А. Лободюку, І.А. Арбузовій, В.В. Мартинову, А.І. Устинову, Ю.М. Ковалю, В.І. Коломійцеву, П.Ф. Титову – за цикл праць «Фізична природа термодинамічної рівноваги фаз, надпружності та пам'яті форми при мартенситних перетвореннях»;

В.Л. Артамонову, О.П. Бондаренку, Б.Б. Федоровському, Р.С. Дубинському, Г.А. Тимашеву – за участь у розробці та широкому промислому впровадженні принципово нової технології виробництва прогресивних порожнистих заготовок для виробів машинобудування;

Д.Ф. Байсі, Л.С. Кременчуцькому, Г.О. Пучковській, В.Б. Самойлову, С.К. Скляренку – за закрити роботу;

Ф.П. Шевченку, Р.Г. Симоненку, Г.С. Брезі, А.М. Зеніній., Н.В. Комаренку – за цикл праць «Історичні зв'язки і дружба російського, українського, білоруського та молдавського народів у братньому союзі народів СРСР»;

С.І. Субботіну (посмертно), **А.В. Чекунову, В.Б. Соллогубу, В.І. Старостенку, Є.Г. Булаху, В.В. Гордієнку, С.С. Красовському, Р.І. Кутасу, Т.С. Лебедєву, Є.К. Лоссовському** – за цикл праць «Теорія, методика і результати вивчення літосфери України та прилеглих територій за комплексом даних сейсмометрії, гравіметрії і геотермії»;

А.М. Підгорному, Ю.С. Воробйову, Б.Я. Кантору, А.П. Філіппову – за участь у циклі праць в галузі міцності енергетичних машин та впровадження їх у практику турбобудування;

Ю.М. Даниліну, В.М. Паніну – за участь у розробці та впровадженні на будівництві трубопроводів системи оптимального проектування організації робіт;

Т.Я. Косолаповій, Л.А. Дворіній, І.В. Куть – за закрити роботу;

В.С. Лисенку, М.Л. Дмитрук, Р.В. Конаковій, А.В. Прохорович, В.І. Файнберг – за закрити роботу;

А.А. Долінському, Ю.Д. Ніколаєву, Ю.Г. Папернику, Ю.О. Шурчковій – за участь у розробці та впровадженні нової технології виробництва рідкого замінича незбираного молока і широкого використання цього продукту для потреб тваринництва у Дніпропетровській області;

В.В. Фролькісу, В.М. Нікітіну – за роботу «Дослідження механізмів старіння фізіологічних систем організму як передумови розвитку патології нервової, серцево-судинної та опорно-рухової систем, розробка і впро-

вадження нових методів діагностики та лікування».

21 грудня – Завершив роботу Міжнародний семінар-практикум ЮНІДО з електрозварювання, що проходив на базі Інституту електрозварювання АН УРСР і Київського політехнічного інституту.

червень – Директор Інституту історії АН УРСР Ю.Ю. Кондуфор повідомив про втрати українського народу у війні з гітлерівською Німеччиною 1941–1945, які становили 7.509.045 осіб вбитими і вивезеними на каторжні роботи в Німеччину.

жовтень - В Донецьку на базі Інституту фізико-органічної хімії та вуглехімії АН УРСР відбувся Всесоюзний науковий семінар «Фізико-хімічні дослідження і напрямки комплексного використання мінеральної частини твердих копалин».

– В Харкові відбулася II Всесоюзна конференція «Механізми кріопшкодження і кріозахисту біологічних об'єктів», організована АН СРСР і УРСР, Науковою радою АН УРСР з проблеми «Кріобіологія і кріомедицина», Інститутом проблем кріобіології і кріомедицини АН УРСР.

1984 – У складі науково-технічних комплексів АН УРСР створено нові структурні підрозділи – інженерні центри.

– Запрацював універсальний багато-процесорний комплекс із макроконвеєрною організацією обчислень «ЄС 2701» і процесор «ЄС 2701» для інтерпретації мов високого рівня як інтелектуальний термінал і розширювач обчислювального середовища (В.С. Михалевич, С.Б. Погребинський).

– Створено і впроваджено першу вітчизняну ЕОМ «Дельта» для обробки аерокосмічної інформації в регіональних центрах під час реалізації міжна-

родного проекту «Вега» (В.І. Діанов, М.І. Діанов).

1984–86 – О.Г. Ситенко і П.П. Со-сенко розробили перенормовану нелінійну електродинаміку плазми.

1984 – Закладено основи теорії явищ самоорганізації в кристалах при ядерному та електромагнітному випромінюванні (В.Й. Сугаков, Інститут ядерних досліджень АН УРСР).

– А.В. Чекунов, В.Б. Соллогуб, В.І. Старостенко та ін. (Інститут геофізики АН УРСР) вивчили глибинну будову сейсмоактивної зони Вранча.

– Створено технологію і устаткування для зварювання пластмасових труб газопроводів низького тиску (Інститут електрозварювання АН УРСР).

– У Фізико-механічному інституті АН УРСР під керівництвом П.М. Сопрунюка створено апаратуру для аналізу плазмових хвиль та наведення платформ космічного апарата на ядро комети Галлея у міжнародному космічному експерименті «Венера – комета Галлея».

– У Фізико-механічному інституті АН УРСР під керівництвом Р.С. Бачевського створено когерентно-оптичну систему автоматизованого дешифрування аерокосмічної зйомки.

– А.А. Долінський розробив наукові основи розпилювальної сушки високочологих розчинів (Інститут технічної теплофізики АН УРСР).

– В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.М. Підгорного розроблено теорію та створено ефективні методи розв'язання задач термоповзучості, орієнтовані на розрахунок елементів конструкцій турбомашин, що працюють в екстремальних умовах.

– Створено та впроваджено в медичну практику водний розчин феназепаму для внутрим'язового та внутрішнього

введення (А.Тенцова та ін.; Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

– В Інституті проблем кріобіології та кріомедицини АН УРСР під керівництвом В.І. Грищенка розроблено і впроваджено метод аллотрансплантації кріоконсервованої оварильної тканини людини.

– Колективом авторів Інституту геронтології, Інституту мікробіології і вірусології та Інституту молока та м'яса розроблено кисломолочний напій «Геролакт». Встановлено, що штами-пробіотики, які входять до його складу, сприяють корекції імунної системи, зниженню рівня холестерину, ризику захворювань бактеріального і вірусного походження, продовженню активного довголіття людей.

– Відбувся Всесоюзний симпозіум «Проблеми створення перетворювальної форми інформації», організований Інститутом кібернетики АН УРСР.

- Відбулися I та II Всесоюзні конференції з проблеми дослідження і створення нових ефективних технологічних процесів і обладнання обробки матеріалів на основі використання електричного розряду в рідині, організовані Проектно-конструкторським бюро електрогідравліки АН УРСР.

- Відбулася II Всесоюзна конференція «Проблеми нелінійної електротехніки», організована Інститутом проблем моделювання в енергетиці АН УРСР.

- В Києві відбулася Міжнародна конференція «Проблеми штучного інтелекту і розпізнавання образів».

- Відбулася Всесоюзна конференція «Проблеми макроеконометричного моделювання», організована Інститутом економіки АН УРСР.

1984–85 – Здійснено видання тритомної праці «Розвиток біології на Україні» за редакцією К.М. Ситника [212].

1984–86 – Видано підготовлену Інститутом механіки АН УРСР шеститомну колективну працю «Просторові задачі теорії пружності та пластичності» (відповідальний редактор – О.М. Гузь).

1984 – Вийшла монографія Т.І. Бужієвської «Вірусіндукований мутагенез в клітинах ссавців» [213].

– Вийшла монографія В.Л. Храмової «Категоріальний синтез теоретичного знання» (Інститут філософії АН УРСР) [214].

На матеріалах релятивістської та квантової фізики досліджується проблема категоріального синтезу теоретичного знання, аналізується конкретний механізм дії категоріальних струк-

тур мислення як філософський метод пізнання фізичної реальності, функціональна значимість категорій філософії у фізичній теорії, а також категоріальний ряд мислення в єдності його світоглядних і логіко-гносеологічних функцій як соціокультурний детермінант наукового прогресу. В 2015 вийшло її друге видання.

– Вийшла монографія М.М. Белецького, О.О. Булгакова, С.І. Ханкіної та В.М. Яковенка «Плазмові нестійкості і нелінійні явища в напівпровідниках» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Вийшла монографія Ф.Г. Басса, В.С. Бочкова та Ю.Г. Гуревича «Електрони і фоони в обмежених напівпровідниках» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

1985

23 січня – Відбулося спільне засідання Президії АН УРСР і колегії Державного комітету УРСР по матеріально-технічному постачанню, на якому обговорювалися питання удосконалення матеріально-технічного забезпечення народного господарства, впровадження в практику маловідходних процесів, створення сервісцентрів і підприємств з підготовки металопродукції.

1 лютого – Президія АН УРСР при- судила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Л.А. Кульському, В.Д. Гребенюку та О.С. Савлуку** – за цикл робіт «Електрохімія в процесах очищення води»;

премію ім. О.О. Богомольця **Б.П. Сандомирському, Н.О. Волкову та Ю.І. Ісаєву** – за цикл робіт «Вивчення дії низьких температур на шкіру з метою створення нових методів кріотерапії та кріоконсервації»;

премію ім. М.М. Крилова **В.Г. Бар'яхтару** – за цикл робіт «Спінові гамільтоніани, їх симетрія та асимптотичні властивості спектрів магнів»;

премію ім. Є.О. Патона **Ю.І. Ба-**

бею, Л.В. Ратичу та І.М. Дмитраху – за цикл робіт «Методи оцінки та підвищення корозійної тріщиностійкості та довговічності металів»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.Т. Манзюку, Н.М. Лук'яненку та П.М. Барсукову** – за виведення та впровадження у виробництво нових високоврожайних комплексно цінних сортів ярового ячменю;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.Г. Доліну** – за цикл робіт «Фауна, екологія, таксономія та філогенія твердокрилих комах елатероїдного комплексу»;

премію ім. В.І. Вернадського **А.Є. Бабинцю, С.Т. Звольському та О.Ю. Митропольському** – за цикл робіт «Дослідження гідрогеологічних, гідрогеохімічних і фізико-механічних властивостей донних осадків Чорного моря»;

премію ім. О.М. Динника **М.В. Василенку, Ш.У. Галієву та В.В. Матвєєву** – за цикл робіт «Нелінійні коливання механічних систем і динаміка взаємодії деформованих тіл з рідиною»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **В.В. Цветкову, В.Ф. Сіренку та В.Б.**

Авер'янову – за цикл робіт з актуальних питань теорії та практики державного управління;

премію ім. О.Г. Шліхтера **В.П. Александровій, Б.В. Щербицькому та В.С. Яцкову** – за цикл робіт «Економічні проблеми науково-технічного прогресу та технічного переозброєння виробництва»;

премію ім. М.Г. Холодного **Н.В. Кондратьєву** – за цикл робіт «Внутрішньовидова морфологічна мінливість, морфогенез і систематика синьо-зелених водоростей»;

премію ім. О.В. Палладіна **С.О. Кудінову** – за монографію «Системи транспорту Ca^{2+} у нервових клітинах»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **В.Ф. Скляріву, В.А. Гуляєву та В.Д. Самойлову** – за цикл робіт «Методи та засоби підвищення надійності та ефективності експлуатації енергетичного виробництва»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.В. Єременку, М.Ф. Харченку та В.М. Локтеву** – за цикл робіт «Візуалізація 180-градусних антиферромагнітних доменів»;

премію ім. С.О. Лебедева **А.І. Нікітіну, О.Г. Додонову та М.І. Кратку** – за цикл робіт з теорії інформаційних мереж та її застосування;

премію ім. М.К. Янгеля **Я.М. Григоренку, Ю.М. Шевченку та І.І. Іванову** – за цикл робіт «Дослідження напруженості та оптимізація конструкцій складної форми при високих температурах»;

премію ім. І.Я. Франка **А.П. Грищенку, М.А. Жовтобрюху та В.В. Німчуку** – за монографію «Історія української мови» в чотирьох книгах;

премію ім. Л.П. Симиренка **І.М. Шайтану, Л.М. Чуприні та Р.Ф. Клеєвій** – за цикл робіт «Інтродукція та селекція південних і нових плодових культур»;

премію ім. В.М. Глушкова **Ю.В. Капітоновій, О.А. Летичевському та К.Л. Ющенко** – за цикл робіт «Мате-

матичні основи проектування та програмування обчислювальних систем».

17 березня – Вийшла постанова Ради Міністрів УРСР «Про впровадження у виробництво розробок АН УРСР, галузевих науково-дослідних інститутів і вищих навчальних закладів в системі агропромислового комплексу».

28 березня – На сесії Загальних зборів АН УРСР обрано нових дійсних членів і членів-кореспондентів АН УРСР.

Обрані дійсними членами:

Ю.Ю. Кондуфор (історія СРСР);

В.П. Кухар (органічна хімія);

В.І. Куценко (філософія);

В.О. Лотарев (машинобудування);

Г.Х. Мацука (молекулярна біологія і генетика);

О.С. Мельничук (мовознавство);

М.В. Новіков (матеріалознавство, технологія металів);

Л.М. Новиченко (літературознавство);

В.Д. Походенко (фізична хімія);

А.В. Скороход (математика);

І.В. Скрипник (математика);

В.В. Смирнов (вірусологія і мікробіологія);

О.В. Снітко (фізика);

Ю.М. Таран-Жовнір (матеріалознавство, технологія металів);

А.К. Шидловський (енергомашинобудування, міцність машин);

Я.С. Яцків (астрономія).

Обрані членами-кореспондентами:

Л.І. Анатичук (матеріалознавство, технологія термоелектричних матеріалів);

Ю.З. Бабаскін (матеріалознавство);

Я.Й. Бурак (механіка);

Ю.Ю. Глеба (клітинна інженерія рослин);

Є.П. Дибан (теплоенергетика);

В.Г. Долін (ентомологія);

Є.І. Єфремов (механіка, геодинаміка вибуху);

О.Г. Зарубицький (хімічна технологія, неорганічні матеріали);

А.І. Звягін (експериментальна фізика твердого тіла);

О.П. Королюк (експериментальна фізика твердого тіла);

О.О. Кришталь (фізико-хімічна біологія мембран);

В.Г. Литовченко (НВЧ-електроніка);

І.О. Луковський (математика);

В.Д. Маслов (право);

В.В. Моргун (генетика, експериментальний мутагенез);

О.М. Онищенко (економіка АПК);

О.С. Онищенко (філософія, атеїзм);

Б.М. Пшеничний (математика);

О.М. Романів (матеріалознавство);

В.В. Скороход (матеріалознавство);

П.С. Сохань (всесвітня історія);

В.І. Старостенко (геологія, геофізика);

Ю.Г. Стоян (електротехніка і електронне моделювання);

Г.Г. Счастливий (електротехніка і електронне моделювання) [215].

5 квітня – У Києві відбулася республіканська нарада, на якій розглянуто завдання із забезпечення підготовки до видання «Зводу пам'яток історії та культури Української РСР».

13 квітня – Проведено перший пуск ракети-носія середнього класу «Зеніт» (11К77). Створена на базі двоступінчастої ракети середнього класу (вага корисного навантаження до 14,5 т) (В.Уткін та ін.; КБ «Південне»). Перший ступінь «Зеніта» використовувався як перший ступінь ракетно-космічної системи «Енергія–Буран» [211].

– У Києві відбулась Республіканська наукова конференція, присвячена 40-річчю Перемоги радянського народу у війні з гітлерівською Німеччиною 1941–1945 років.

26 квітня – Відбулося засідання підкомісії з питань природничих наук Комісії УРСР у справах ЮНЕСКО. Голова Комісії заступник міністра закордонних справ України Ю.М. Кочубей вру-

«Зеніт-2» на старті
на космодромі «Байконур»

чив голові Національного комітету УРСР з програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» віце-президенту АН УРСР К.М. Ситнику отримані з ЮНЕСКО сертифікати, які засвідчують включення заповідників Чорноморського та «Асканія-Нова» до всесвітньої мережі біосферних заповідників.

13–15 травня – В Інституті фізико-органічної хімії і вуглехімії АН УРСР пройшла перша Республіканська конференція з проблем використання вугілля і продуктів його переробки в народному господарстві, в якій взяли участь понад 150 провідних учених з Москви, Києва, Мінська, Донецька, Дніпропетровська, Свердловська, Харкова, Одеси та інших міст країни.

3–6 червня – У Харкові відбулася ІІІ Всесоюзна конференція «Змішані задачі механіки деформівного тіла», організована Інститутом проблем машинобудування АН УРСР.

16 липня – Опубліковано постанову ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС «Про вдосконалення оплати праці наукових працівників, конструкторів і технологів промисловості», спрямовану на посилення матеріальної і моральної заінтересованості наукових працівників, конструкторів і технологів промисловості в прискоренні науково-технічного прогресу, створенні і впровадженні в народне господарство нової техніки і технологій.

10 вересня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 100-річчю від дня народження академіка О.В. Палладіна [215].

18–25 вересня – У Києві пройшов V Міжнародний конгрес археологів-славистів [216].

24 вересня – Постановою ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР створено Інститут біоорганічної хімії АН УРСР.

25 вересня – В Києві відкрився Центр технічного обслуговування імпортованих наукових приладів АН УРСР. Створений для підвищення ефективності використання приладів, які поставляють зарубіжні фірми.

30 вересня – У Києві відкрився Міжнародний семінар «Захист водного і повітряного басейнів і проблема утилізації відходів», в роботі якого взяли участь учені і спеціалісти з 15 країн. Семінар проводився АН УРСР за участю ЮНЕСКО.

2–6 жовтня – У Києві пройшов VIII з'їзд Географічного товариства СРСР – одного з найстаріших наукових товариств країни, яке об'єднує близько 40 тис. осіб.

10–12 жовтня – Проведено конференцію «Сучасні проблеми енергетики», організовану Міненерго УРСР спільно з Відділенням фізико-технічних проблем енергетики АН УРСР [217].

3 листопада – У Рівному відбувся Всесоюзний теоретичний семінар, присвячений 800-річчю «Слова о полку Ігоревім».

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР в галузі науки і техніки:

О.М. Гузю – за цикл праць зі створення методів розрахунку конструкцій з композиційних матеріалів;

В.В. Немошкаленку та **В.Г. Альошину** – за цикл праць «Розробка методу фотоелектронної спектроскопії та його використання в науці і техніці» (1961–83);

К.С. Терновому – за участь у розробці та впровадженні в клінічну практику методів відновлювального лікування при травмах і захворюваннях кістково-суглобного апарату;

О.О. Шалімову – за участь у розробці та впровадженні в клінічну практику методів і техніки для кріодеструкції злоякісних новоутворень;

В.М. Кудінову, **В.І. Труфякову**, **В.Г. Петрушкову** та **О.М. Пашину** – за участь у розробці та впровадженні нової технології обробки вибухом зварювальних з'єднань великогабаритного обладнання та металоконструкцій;

В.К. Лішку – за вивчення молекулярного механізму генерації нервового імпульсу та створення широкого арсеналу інструментів його дослідження;

А.О. Морозову – за розробку та впровадження ГВС;

Є.І. Паталасі – за цикл праць «Металогенія Казахстану та комплексні дослідження головних гірничорудних регіонів» (1968–83) [218].

12–26 листопада – У Києві пройшов Всесоюзний семінар з вивчення досвіду роботи в Україні, з ресурсозбереження, зниження матеріаломісткості виробництва на основі прискорення науково-технічного прогресу.

15–16 листопада – У Ворошиловграді (нині – Луганськ) відбулася Республі-

канська наукова конференція, присвячена проблемам відтворення і підвищення ефективності використання трудового потенціалу, в якій взяли участь учені ряду наукових установ АН СРСР і АН УРСР і галузевих науково-дослідних інститутів.

18 листопада – Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від 29 листопада) на базі Відділення радіоастрономії Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР створено Радіоастрономічний інститут АН УРСР (директор – **Л.М. Литвиненко**) [2].

Основні напрями діяльності: розробка теорії і фізичних принципів створення радіотелескопів і удосконалення інструментальної бази для радіоастрономічних досліджень; проведення радіоастрономічних досліджень в широкому діапазоні радіохвиль; дослідження Землі і планет, навколосезонного і міжпланетного простору методами радіоастрономії і дистанційного зондування; прикладні дослідження і розробки приладів і радіотехнічних систем різного призначення в декаметровому, НВЧ, міліметровому і субміліметровому діапазонах.

22 листопада – Зареєстровано спосіб детонаційно-газового нанесення покриттів (Ю.А. Ніколаєв, А.М. Хайрутдінов, Т.П. Гавриленко, В.Ю. Ульяновський, В.Х. Кадиров; Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР).

2 грудня – Присуджено Державну премію УРСР у галузі науки і техніки:

В.Н. Єременку, Г.М. Лукашенку, О.С. Болгару, С.П. Гордієнку, В.Р. Сидорку, Б.В. Феночці – за цикл праць «Дослідження з хімічної термодинаміки металічних сплавів і тугоплавких сполук»;

В.М. Михайлову, С.Б. Погребинському, О.О. Тимашову, В.В. Бураку, Г.В. Долієвському, А.О. Морозу – за закриті роботи;

Л.А. Пастуру, С.А. Гредескулу, І.М. Ліфшицю (помертно) – за монографію «Вступ у теорію неупорядкованих систем», опубліковану 1982;

О.Ф. Линьову, А.В. Дем'янову, О.О. Ключникову, О.І. Папашу, А.М. Кулішу, А.Т. Руднику, В.І. Сахну, Н.С. Тонкаль – за закриті роботи;

А.Г. Леснику, А.М. Погорілому, Н.А. Леснику, В.В. Котову, С.Я. Харитонському, А.П. Марченку, В.В. Панічкіній, В.К. Дорошкевич – за закриті роботи;

В.А. Кожемі – за участь у розробці та впровадженні індустріальних методів монтажу сталевих технологічних трубопроводів на об'єктах промислового будівництва УРСР;

Б.С. Стогнію, І.М. Сироті, Є.М. Танкевичу, В.О. Черненку, В.В. Рогозі – за участь у розробці теорії, принципів побудови і створенні на їх основі нового покоління вимірювальних перетворювачів струму для сучасних електроенергетичних систем;

А.М. Самойленку – за цикл праць «Методи і дослідження періодичних та квазіперіодичних коливань».

10 грудня – Президія АН УРСР прийняла рішення про створення санаторію-профілакторію «Морський» АН УРСР.

31 грудня – Зареєстровано пріоритет експериментального відкриття **І. А. Дудовим** та ін. закономірності зміни життєдіяльності вторинно олігомерних безхребетних тварин. Значення відкриття полягає в тому, що вперше в науку про олігомерних безхребетних тварин внесено теоретичний аспект, що враховує специфічні анатомічні та фізіологічні особливості, які сприяють загибелі паразитів, та уможливує успішну боротьбу з шкідниками сільськогосподарських культур і бджільництва.

травень – В Києві відбувся III Всесоюзний семінар, присвячений оптичним методам детектування магнітних резонаторів. Семінар організували Інститут напівпровідників АН УРСР та Московський фізико-технічний інститут.

вересень - В Києві відбувся Всесоюзний симпозиум «Нейронні механізми коркового гальмування», організований Інститутом фізіології АН УРСР.

1985 – О.М. Шарковський створив теорію звичайних нелінійних різнице-вих рівнянь з неперервним часом (Інститут математики АН УРСР).

– Завершено розробку накопичувача інформації на оптичних дисках із змінним оптичним диском ємністю 2500 Мбайт. При цьому виконано дослідження з розробки нових реєструючих середовищ, методів копіювання та перезапису інформації, нових елементів та вузлів оптико-механічних запам'ятовуючих пристроїв, методів підвищення достовірності записаної інформації (В.В. Петров та ін.).

– Впроваджено першу вітчизняну комплексно інтегровану автоматизовану систему керування виробничо-технологічними процесами Ульяновського авіапромислового комплексу (керівники – В.І. Скуріхін і А.О. Морозов; Інститут кібернетики АН УРСР).

– Створено низькотемпературний багатофункціональний комплекс «БУРАН», призначений для багатрезонансних досліджень електронної структури твердого тіла. На його базі введено в дію «Кріомагнітний радіоспектроскопічний комплекс міліметрового діапазону», який у 2006 отримав статус національного надбання України (В.П. Шестопапов, О.О. Вертій, С.І. Тарапов та ін.; Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Завершено дослідження властивостей і розробку композиційних катодів для іонних джерел, в тому числі на основі порошкового вольфраму (Інститут ядерних досліджень АН УРСР).

– Розроблено елементну базу і радіосистеми міліметрових і субміліметрових

діапазонів хвиль на основі відкритих електродинамічних структур (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– В.Б. Соллогуб і А.В. Чекунов вивчили структуру літосфери Центральної і Східної Європи та виділили основні астеносферні сегменти, які визначають геодинаміку і генезис родовищ корисних копалин цієї території.

– О.А. Трипільський і О.М. Харитонов встановили і дослідили тонку петротектонічну шаруватість Українського щита (Інститут геофізики АН УРСР).

– Став до ладу на Бурштинській ГРЕС потужний турбогенератор АСТГ-200, розроблений в Інституті електродинаміки АН УРСР під керівництвом І.М. Постникова.

– В Інституті електрозварювання АН УРСР під керівництвом Б.Є. Патона і Б.І. Медовара створено технологію одержання бі- і триметалів з антикорозійним покриттям.

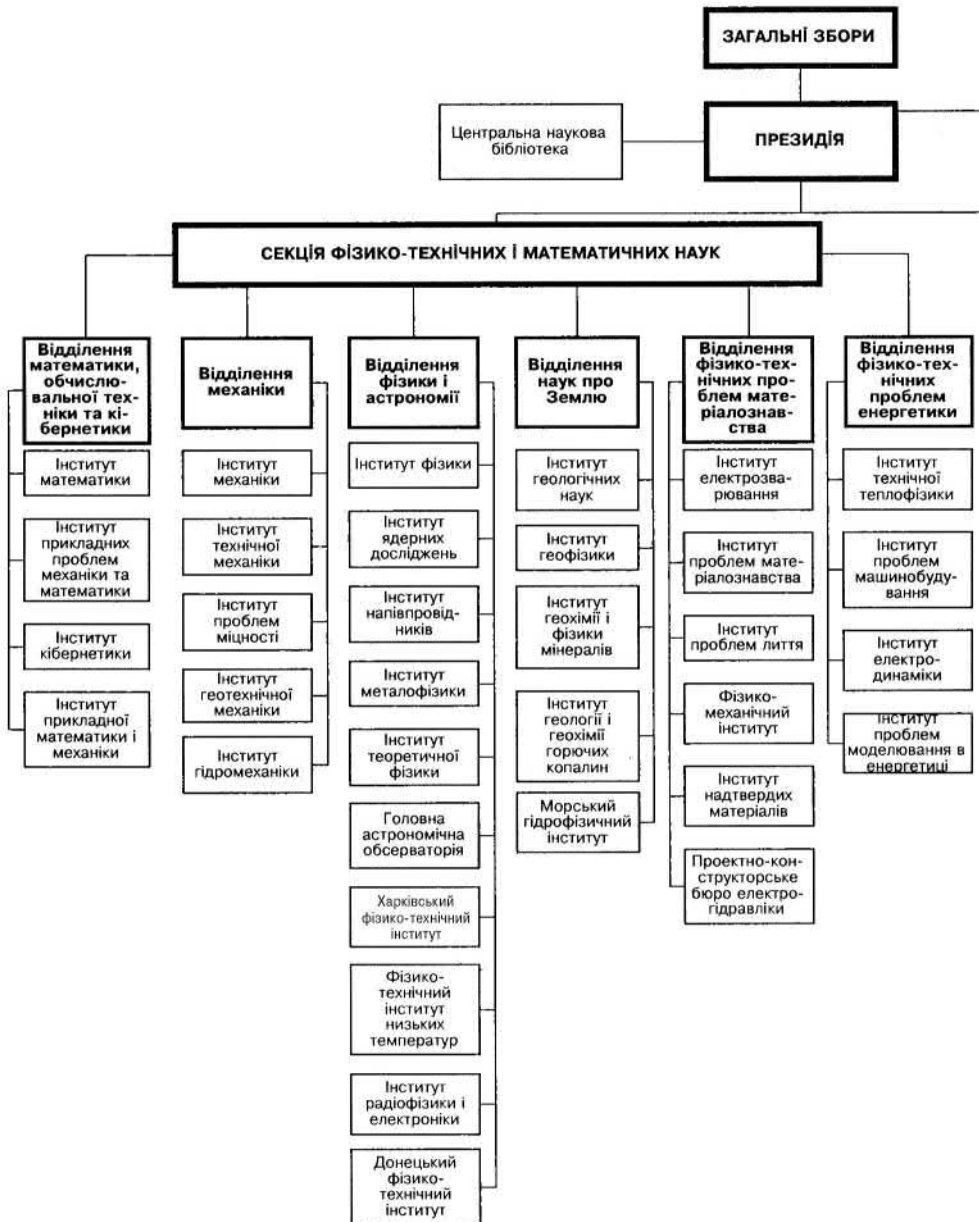
– У Фізико-механічному інституті АН УРСР під керівництвом Б.І. Блажеквича, М. А. Ракова і П.М. Сопрунюка створено бортову апаратуру для дослідження електромагнітних полів у космічній плазмі навколо космічних апаратів за міжнародною програмою «Інтеркосмос».

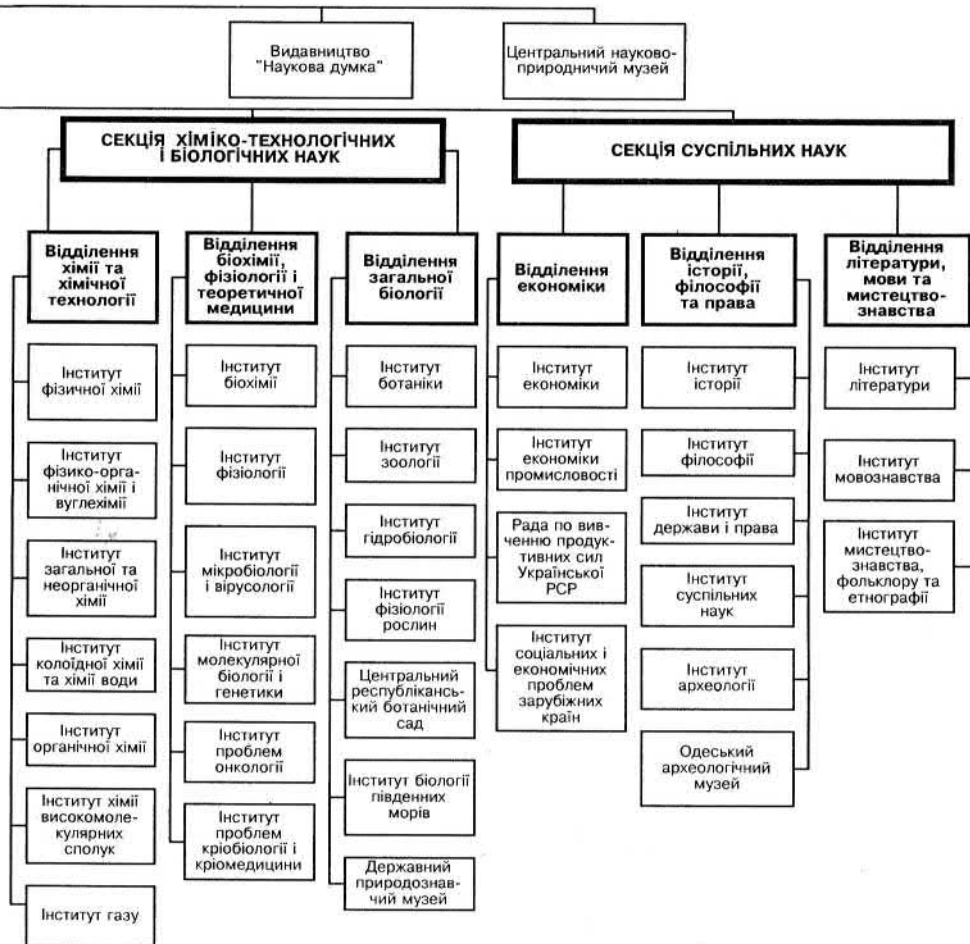
– У Фізико-механічному інституті АН УРСР під керівництвом В.І. Похмурського створено вимірювальний комплекс малих абсолютних тисків «Акімад».

– Розроблено основи технології зварювання високотемпературних монокристалів, що дозволяє виготовляти з сапфіру виробу складної форми (Є.О.Добровінська, Л.А. Литвинов, В.В. Пищик; Інститут монокристалів).

– Розроблено наукові основи конструювання біфлуорофорів – молекул з двома флуорофорними угрупован-

Структура Академії наук у 1985 р.

нями (Б.М. Красовицький та ін.; Інститут монокристалів).

– В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.М. Підгорного створено методи розрахунків на міцність та оптимальне проектування електромагнітних систем термоядерних установок.

– Почалися польоти створеного в КБ Антонова АН-24 «Руслан» з двигунами конструкції Лотарева.

– Розроблено теорію, принципи будови та створено на цій основі нове покоління вимірювальних перетворювачів струму для електроенергетичних систем (Б.С. Стогній, І.М. Сирота та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Виконано дослідження потужних турбогенераторів нових типів і поколінь із забезпечення їх найвищої надійності та розширення навантажувальної здатності і живучості в нормальних, аномальних і аварійних режимах. Завершено великий цикл робіт із створення принципово нових типів турбогенераторів асинхронного та синхронно-асинхронного типів (І.М. Постников, Г.Г. Счастливий та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

1985–91 – Розроблено методи математичного моделювання для розв’язання задач аналізу та синтезу складних електродинамічних систем (А.О. Кириленко та ін., Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

1985 – Розроблено фізико-хімічні основи відновлювального та відновлювально-зневуглецювального відпалу порошоків кольорових і чорних металів і сплавів, створено технологію з відновлювального відпалу залізних порошоків у середовищі водню та газощільну конвеєрну електричну піч з високими техніко-економічними показниками (Інститут газу АН УРСР).

– Доведено можливість фіксації іону перехідного металу в нестійкому ступені окислення (К.Б. Яцимирський, Я.Д. Лампека; Інститут фізичної хімії АН УРСР).

– Ю.М. Мацевитий та ін. (Інститут проблем машинобудування АН УРСР) розробили теорію машинного моделювання та ідентифікації теплофізичних процесів в енергетичному обладнанні.

– Відкрито явище виникнення електрорушійних сил в одноелектронних реакціях вільних радикалів (В.Д. Походенко, В.Г. Кошечко).

– Впроваджено технологію одержання гідролітично стійкого пігментованого люмінофора червоного кольору світіння (Фізико-хімічний інститут АН УРСР).

– Обґрунтовано можливість використання деяких вуглецевих сорбентів як ефективних профілактичних і лікувальних засобів для запобігання накопичення та прискореного виведення з організму всього спектра радіонуклідів, важких металів і пестицидів з одночасною позитивною корекцією основних біохімічних показників організму (К.С. Терновий, В.В. Стрелко та ін.).

– Відкрито мінерні малополярні ліпіди з незвичайною структурою, встановлено, що утворення їх пов’язано з процесами проліферації та диференціювання трансформованих клітин (Інститут біохімії АН УРСР).

– Л.І. Мусатенко (Інститут ботаніки АН УРСР) сформулювала положення про провідну роль гіпокотила як фактора запуску росту при кільченні дводольних, показала, що при входженні насіння в стан спокою геном зародкових органів не зазнає глибокої репресії, а зберігає здатність до транскрипції навіть на кінцевих етапах дозрівання. Запропонувала оригінальну

концепцію росту і метаболізму осьових органів зародка дозріваючого і проростаючого насіння.

– Створено перший бацилярний пробіотик «Бактерин-SL» для профілактики і лікування гострих шлунково-кишкових хвороб сільськогосподарських тварин (Інститут мікробіології і вірусології АН УРСР).

– Відбувся симпозіум «Фітогормональна регуляція росту і розвитку рослин», присвячений 100-річчю від дня народження М.Г. Холодного [217].

– Відбулася XV Всесоюзна конференція з порошкової металургії, організована Інститутом проблем матеріалознавства АН УРСР.

– Відбулася Всесоюзна конференція «Нові надтверді матеріали і прогресивні технології їх застосування», організована Інститутом надтвердих матеріалів АН УРСР.

– В Києві пройшла Всесоюзна конференція «Моделювання-85. Теорія, засоби, застосування», організована Інститутом проблем моделювання в енергетиці АН УРСР.

– Відбулася Всесоюзна конференція «Фізіологічні проблеми втоми і відновлення», організована Інститутом фізіології АН УРСР.

– Вийшли перші номери журналів: «Морський гідрофізичний журнал», «Кінематика та фізика небесних тіл», «Біополімери і клітина», «Проблеми кріобіології».

– Засновано журнал «Проблеми спеціальної електрометалургії» (Інститут електрозварювання АН УРСР).

– Видано підготовлену під керівництвом І.І. Лукінова тритомну працю «Економічні та соціальні проблеми агропромислового комплексу».

– Опубліковано «Етимологічний слов-

ник літописних географічних назв Південної Русі».

Зібрано, історично, географічно і номенклатурно визначено, простежено в розвитку і взаємозв'язках з іншими утвореннями, етимологізовано та оформлено в лексикографічних статтях (понад 700) топонімів, зафіксований до початку XIV ст. давньоруськими літописами у південній частині Київської Русі та на суміжних територіях.

– Вийшов довідник «Композиційні матеріали» під редакцією Д.М. Карпиноса (Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР) [219].

Наведено методи розрахунку фізико-механічних характеристик композиційних матеріалів та визначення складу, структури й властивостей армованих композиційних матеріалів, експериментальні дані щодо взаємодії «метал – метал» і «метал – тугоплавкі сполуки» в бінарних системах, основні розв'язки рівнянь дифузії для найхарактерніших випадків високотемпературної взаємодії в композиційних матеріалах, зміцнених пластинчастими, циліндричними та сферичними включеннями. Систематизовано інформацію з термодинамічних властивостей тугоплавких сполук, з технології їх виготовлення, про механічні, фізичні та хімічні властивості волокон, ниткоподібних кристалів і матричних матеріалів, а також відомості щодо застосування армованих, евтектичних, дисперсно-зміцнених композиційних матеріалів і псевдосплавів.

– Вийшов довідник І.М. Федорченка, І.М.Францевича, І.Д. Радомисельського та ін. (Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР) «Порошкова металургія: матеріали, технологія, властивості, галузі застосування» [220].

Узагальнено дані з методів одержання порошків та їх властивостей, складу і технології виготовлення з порошків широкого класу матеріалів, що використовуються в різних галузях сучасної техніки, наведено відомості щодо фізико-хімічних та інших властивостей спечених матеріалів, захисних середовищ для відновлення та спікання порошків і виробів з них.

– Вийшла в світ двотомна монографія В.П. Шестопалова «Фізичні основи міліметрової та субміліметрової техніки» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

1986

22 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Ф.С. Бабичеву** та **В.О. Ковтуненку** – за монографію «Хімія ізоіндолу»;

премію ім. О.О. Богомольця **К.І. Кульчицькому** та **О.Ю. Роменському** – за монографію «Порівняльна анатомія та еволюція кровеносних судин серця»;

премію ім. М.М. Крилова **І.Р. Юхновському**, **С.В. Пелетминському** та **П.М. Боголюбову** – за цикл робіт «Математичні методи дослідження систем зі спонтанно порушеною симетрією»;

премію ім. Є.О. Патона **С.Є. Савицькій** та **В.О. Джанібекову** – за комплекс науково-технічних експериментів з електронно-променевого різання, зварювання, пайки та нанесення покриттів за допомогою універсального ручного інструмента в космосі;

премію ім. В.Я. Юр'єва **М.П. Яценку** – за створення нових високодекоративних сортів квіткових рослин і впровадження їх в зелене будівництво країни;

премію ім. Д.К. Заболотного **Д.Г. Затулі** – за цикл робіт «Антигенна подібність мікроорганізмів і злякисних новоутворень»;

премію ім. В.І. Вернадського **О.З. Широкову**, **В.Ю. Забігайлу** та **В.В. Лукінову** – за цикл робіт «Геологічні умови викидонебезпечності вугільних пластів і гірських порід Донбасу»;

премію ім. О.М. Динника **М.Г. Бондару**, **О.О. Рассказову** та **М.О. Шульзі** – за цикл робіт «Механіка неоднорідних і нелінійних систем»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **Ю.Ю. Сливці**, **М.М. Швагуляку** та **В.П. Чугайову** – за цикл робіт з проблеми історії

боротьби проти фашизму та українського буржуазного націоналізму;

премію ім. О.Г. Шліхтера **О.О. Бакаєву**, **М.В. Яровицькому** та **Н.І. Костіну** – за цикл робіт «Створення та впровадження багатоцільових імітаційних систем»;

премію ім. М.Г. Холодного **О.Д. Коломійцю** – за монографію «Біосинтез білків і радіаційні процеси у клітині»;

премію ім. О.В. Палладіна **А.Я. Розанову**, **А.І. Трещинському** та **Ю.В. Хмелевському** – за монографію «Ферментативні процеси та їх корекція при екстремальних станах»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **А.А. Делійському** та **Г.К. Іваницькому** – за цикл робіт «Оптимізація процесів розпилювального сушіння»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Є.Д. Волкову**, **В.П. Супруненку** (посмертно) та **О.О. Шишкіну** – за монографію «Стеларатор»;

премію ім. С.О. Лебедева **А.К. Шидловському**, **Л.В. Цукерніку** та **Е.Г. Куренному** – за цикл робіт «Розвиток теорії і методів аналізу та оптимізації режимів електроенергетичних систем і систем електропостачання»;

премію ім. М.К. Янгеля **К.В. Фролову** – за цикл робіт «Розробка методів віброзахисту людини-оператора та моделювання динаміки систем «людина – машина»;

премію ім. Л.П. Смиренка **М.О. Соловйовій** та **А.О. Романову** – за цикл робіт «Основні аспекти зимостійкості плодкових і ягідних культур і заходи по забезпеченню високої їх продуктивності»;

премію ім. В.М. Глушкова **О.І. Кухтенку**, **І.В. Сергієнку** та **Г.І. Корнієнку** – за цикл робіт «Дослідження складних систем, розробка алгоритмічного, програмного та технічного забез-

печення автоматизованих комплексів для розв'язання задач управління та обробки даних».

31 січня – В Києві завершив роботу V Всесоюзний з'їзд біохіміків, у якому взяли участь 1700 учених з СРСР, а також із закордону.

3–7 лютого – В Ялті пройшов III Всесоюзний з'їзд з геомагнетизму, організований Науковою радою з геомагнетизму АН СРСР та Інститутом геофізики АН УРСР.

8 квітня – Постановою Ради Міністрів УРСР (Президії АН УРСР від 8 травня) на базі Відділення хімії поверхні Інституту фізичної хімії АН УРСР створено Інститут хімії поверхні АН УРСР. У 2007 постановою Президії АН УРСР Інституту присвоєно ім'я його першого директора **О.О. Чуйка** [3, с. 214].

Основні напрями діяльності: дослідження природи активних центрів поверхні і механізмів реакцій в поверхневих шарах; розробка наукових основ технології хімічного моделювання поверхні твердих тіл; створення нових матеріалів із заданими властивостями; наноструктурна хімія; супрамолекулярна хімія.

18 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР. Характеризуючи підсумки діяльності Академії у минулій п'ятирічці, її президент Б.Є. Патон відзначив подальший розвиток фундаментальних досліджень, розширення використання наукових досягнень у народному господарстві, вдосконалення форм зв'язку науки з виробництвом. Ученими Академії зроблено три відкриття, одержано 10772 авторських свідоцтва на винаходи, підписано 95 ліцензійних угод і контрактів, п'ять учених АН УРСР удостоєно Ленінської премії, 304 – Державних премій СРСР і УРСР.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію **В.А. Міхєєву** – за цикл праць «Тунельне перенесення речовини та квантова кристалізація» (1972–84) [222].

Чорнобильська АЕС

22–24 квітня – В Києві на базі Інституту проблем онкології АН УРСР відбувся I Всесоюзний симпозиум з питань екологічної онкології.

26 квітня – На четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС стався вибух, внаслідок якого в навколишнє середовище було викинуто велику кількість радіоактивних речовин, що призвело до забруднення значної території навколо станції і техногенної катастрофи.

3 травня – Створено постійно діючу комісію Президії АН УРСР з питань аварії на Чорнобильській АЕС (голова – **В.І. Трефілов**).

8 травня – В зв'язку з аварією на ЧАЕС затверджено міжвідомчу комісію з проблем водопостачання і захисту водних ресурсів, яку очолили В.М. Шестопапов і Е.В. Соботович.

Проте вже 6 травня був розроблений проект доповідної записки «Першочергові заходи щодо організації водопостачання на території, яка зазнала радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС». Керівником підготовки записки був Е.В. Соботович. Під його керівництвом також розроблено відповідно 10 та 11 травня «Пропозиції щодо проведення експерименту з дезактивації води р. Прип'ять шляхом адсорбції та коагуляції радіонуклідів на природних сорбентах, що завантажувались у річкову воду» та «Пропозиції зі створен-

А.П. Александров (в центрі) проводить нараду на ЧАЕС

ня штучних геохімічних бар'єрів на шляхах міграції радіонуклідів та дезактивації Київського водосховища».

24 травня – Б.Є. Патон і В.І. Трефілов подали в ЦК Компартії України доповідну записку «Прогнозна оцінка наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, а також рекомендації щодо усунення їх шкідливого впливу на ґрунт, воду, атмосферу і здоров'я населення».

Записку було підготовлено із залученням багатьох академічних інститутів, установ різних міністерств та відомств. Наведені в ній цифри і факти беззаперечно свідчили, що аварія на ЧАЕС має всі ознаки велетенської катастрофи. Визначено заходи, які повинна вжити влада, щоб зберегти Прип'ять, Десну і Дніпро як джерела водопостачання, дано рекомендації по мінімізації медико-біологічних наслідків аварії.

травень – жовтень – Бригади наукових співробітників Інституту ядерних досліджень АН УРСР, Інституту фізики АН УРСР та Інституту металофізики АН УРСР здійснювали цілодобовий контроль за якістю молочних продуктів на молокозаводах Києва.

червень – липень – Науковці Інституту кібернетики АН УРСР та Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР спільно з співробітниками ряду інших відомств і установ створили систему моніторингу і прогнозування стану вод Дніпровського каскаду. Ініціаторами і керівниками цих робіт були В.І. Трефілов, А.О. Морозов та Е.В. Соботович.

11 червня – Створено нові науково-технічні комплекси – Інститут технічної теплофізики АН УРСР та Фізико-механічний інститут АН УРСР.

22 липня – Постановою Президії АН УРСР у Києві організовано Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки в структурі Інституту надтвердих матеріалів АН УРСР (керівник – **Г.М. Добров**), 5 липня 1989 Центру присвоєно ім'я Г.М. Доброва, 8 травня 1991 Центр одержав статус науково-дослідного інституту (з 2015 – «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М.Доброва НАН України» (директор – **Б.А. Малицький**)).

Добров Геннадій Михайлович (1929–1989) – відомий наукознавець, чл.-кор. АН УРСР (1988). З 1961 працював у ряді академічних інститутів, з 1986 – керівник Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки. Наукові праці з проблем наукового потенціалу, організації та управління наукою, прогнозування.

Г.М. Добров

7 серпня – Президент АН СРСР А.П. Александров надіслав заступнику голови Ради Міністрів СРСР Б.Є. Щербині листа про доцільність створення в Україні Інституту загальної і радіаційної екології АН УРСР [223].

8 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значний внесок в підготовку висококваліфікованих спеціалістів для народного господарства і розвиток наукових досліджень **Г.І. Денисенку** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Денисенко Григорій Іванович (1919–1998) – відомий учений в галузі електричних мереж і систем, чл.-кор. АН УРСР (1969). Працював у Львів. політехнічному інституті (з 1959 – зав. кафедри, з 1963 – ректор), 1971–87 – ректор

Київського політехнічного інституту, 1987–89 – зав. відділу, з 1989 – радник при дирекції Інституту електродинаміки АН УРСР. Наукові дослідження присвячено питанням поліпшення техніко-економічних показників електропередач, раціональному використанню відновлюваних джерел енергії.

серпень – Наукова рада при Президії АН УРСР з еколого-економічних проблем розміщення, будівництва та експлуатації великих енергетичних об'єктів (голова – **В.Г. Бар'яхтар**) спільно з секцією радіоекології Науково-технічної ради Міністерства середнього машинобудування СРСР провели засідання, на якому було підбито підсумки комплексних досліджень, спрямованих на мінімізацію наслідків Чорнобильської катастрофи, та затвердили відповідні рекомендації. Документ містив об'єктивну картину радіаційної обстановки в Україні, прогноз формування дозових навантажень для різних категорій населення за межами 30-кілометрової зони від станції, рекомендації з подолання наслідків аварії.

11 вересня – У Львові відкрився Міжнародний симпозіум «Іван Франко і світова культура», присвячений 130-річчю з дня народження І.Франка, організований АН УРСР, Комісією УРСР у справах ЮНЕСКО, Міжнародною асоціацією з вивчення і поширення слов'янських культур.

10–14 вересня – В Києві відбувся VII Міжнародний симпозіум з гемосорбції, одним з організаторів якої був Інститут проблем онкології АН УРСР.

20 вересня – Відбувся робочий візит Президента АН СРСР А.П. Александрова на Чорнобильську атомну електростанцію. Проведено нараду за участю голови Урядової комісії з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, заступника голови Ради Міністрів УРСР Б.Є. Щербини та директора ЧАЕС Е.М. Поздишева [224].

23–25 вересня – В Одесі відбулася III Всесоюзна конференція з хімії і фізико-хімії олігомерів, організована Інститутом хімії високомолекулярних сполук АН УРСР.

29 вересня – 3 жовтня – У Відні відкрилася XXX сесія Генеральної конференції Міжнародного агентства з атомної енергії, в якій взяли участь делегації 101 країни, в тому числі СРСР, УРСР і БРСР.

1 листопада – Прийнято Постанову Ради Міністрів СРСР «Про створення при Президії Академії наук СРСР координаційної ради з наукових проблем, пов'язаних з ліквідацією наслідків аварії на Чорнобильській АЕС». Комісію очолив директор Інституту атомної енергії ім. І.В. Курчатова академік **А.П. Александров**.

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР у галузі науки і техніки:

О.С. Павличенку – за цикл праць «Створення методів лазерної діагностики та дослідження високотемпературної плазми у фізичному експерименті» (1963–84);

К.Є. Махоріну та **А.М. Глухоманюку** – за участь у розробці та промислового впровадженні нової замкненої ресурсоутворюючої системи виробничого водопостачання та переробки відходів Першотравневого промислового вузла;

В.В. Моргуну – за розробку методів селекції та створення ранньостиглих гібридів кукурудзи;

А.А. Андрєєву та **А.А. Романову** – за участь у розробці технології та організації виробництва різального інструмента зі зносостійким покриттям для машинобудування;

П.І. Гурському, **Г.П. Сахацькому**, **Г.О. Шульману** та **К.К. Хренову** – за участь у розробці і впровадженні в народне господарство технології та обладнання холодного зварювання металів;

Т.П. Мар'яновичу, М.В. Яровицькому, М.О. Сахнюку та В.В. Литвинову – за участь у розробці методів та універсальних програмних засобів імітаційного моделювання складних технічних систем;

Я.С. Яцківу – за участь у створенні наукового комплексу проекту «Вега» для дослідження комети Галлея;

С.П. Ошкадьорову, В.Н. Грідневу та Ю.Я. Мешкову – за участь у створенні наукових основ, розробці та промислового впровадженні технологічних процесів швидкісного термічного зміцнення сталей і сплавів;

Б.І. Шнайдеру, Ю.Є. Годлісу та В.К. Лебедеву – за участь у створенні та промислового впровадженні нових видів електрозварювальних холоднодеформованих і профільних труб з висококолегованих сталей і сплавів;

С.І. Кучуку-Яценку – за розробку технологій та обладнання для контактного стикового зварювання конструкцій з високоміцних алюмінієвих сплавів;

В.В. Панасюку – за роботи в галузі механіки;

К.А. Ющенку – за створення нових сталей і сплавів [225].

17–20 листопада – В Києві відбулася Всесоюзна конференція «Технологія програмування», організована Державним комітетом СРСР з науки і техніки та Інститутом кібернетики АН УРСР.

5 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

А.О. Шепелєву, Е.С. Аліханяну, М.Д. Левіну, А.О. Сколоті, В.Т. Чалому – за розробку та промислове впровадження високопродуктивної технології обробки алмазно-абразивними інструментами з переривчастою робочою поверхнею;

Ю.М. Шевченку, І.Я. Аміру, А.Т. Василенку, В.О. Заруцькому., В.Д. Кубенку, І.В. Прохоренку, І.С. Чернишенку, В.М.

Чехову, К.І. Шнеренку – за монографію у п'яти томах «Методи розрахунку оболонок», опубліковану в 1980–82.

М.В. Страдомському, Є.П. Дибану, Е.Я. Епіку, В.М. Клименку, Є.О. Максимову, В.А. Асмаловському, Б.Д. Білеці, О.І. Мазуру, С.М. Чепаскіній, В.Ю. Хавіну – за цикл праць «Теоретичні основи і практичні методи створення ефективних систем теплового захисту високотемпературних двигунів та впровадження їх у енергетичне і транспортне машинобудування»;

В.Г. Бар'яхтару, О.І. Ахієзеру, С.В. Пелетминському, Є.М. Ганаському, Д.М. Маковецькому – за цикл праць «Відкриття та дослідження динамічних явищ, пов'язаних з фонними взаємодіями у магнітних кристалах»;

Ю.В. Корнієнку, Д.Г. Станкевичу, А.А. Бабичеву, В.Г. Парусимову – за цикл праць «Аналогова та цифрова обробка астрономічних зображень»;

П.Г. Борзяку, О.Г. Сарбею, П.М. Томчуку, Г.А. Катрич, Ю.Ф. Комнику, С.О. Непійку, Р.Д. Федоровичу – за цикл робіт «Розмірні ефекти у малих частинках твердого тіла»;

В.А. Широкову, А.Ф. Тутову, Б.Я. Брусіловському – за участь у роботі «Республіканська автоматизована система управління розвитком науки і техніки в Українській РСР»;

Г.Х. Мацуці, Г.В. Єльській, М.Й. Коваленко, Г.В. Овчаренко, М.А. Тукалу, О.Й. Гудзері, Г.Д. Яремчук, І.Г. Васильєвій, О.П. Солдаткіну, Г.В. Турківській – за цикл праць «Структурно-функціональні основи участі транспортних РНК та аміноацил ТРНК-синтез у регуляції біосинтезу білка на рівні трансляції у тварин»;

О.С. Вялову, В.В. Глушку, А.Ф. Гончаруку, В.І. Жукову, В.В. Науменку – за цикл робіт «Тектоніка та металогенія Радянських Карпат»;

М.Т. Картелю – за участь у циклі праць «Розробка, теоретичне обґрунтування та клінічне впровадження нових методів оперативного лікування, детоксикації і реабілітації хворих із захворюваннями печінки та жовчовивідних протоків»;

І.А. Шені, Л.Х. Козіну, Л.С. Новиковій – за роботу «Фізико-хімічні основи, технологія та промислове освоєння виробництва надчистих металів (ртуть, кадмій, цинк, свинець, вісмут, галій, індій, талій, телур)»;

О.Є. Кравцову, М.А. Резнікову, М.Т. Шпаку, В.В. Пермякову, В.Й. Піпі – за закрити роботу;

І.О. Яновичу – за участь у створенні та широкому впровадженні у проектних організаціях Держбуду УРСР систем автоматизованого проектування об'єктів будівництва, які забезпечують економію матеріальних і трудових ресурсів у капітальному будівництві.

22 грудня – Зареєстровано винайдений керамічний інструментальний матеріал (В.П. Ярошенко, Г.Г. Гнесін, І.І. Осипова, В.В. Ковальчук, Г.Д. Ронталь, О.М. Григор'єв, Г.Г. Карюк, Л.Л. Сухих, Л.Д. Шапіро; Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР).

31 грудня – Указом Президії Верховної Ради СРСР за значні досягнення у розвитку математичної науки і в зв'язку з 70-річчям з дня народження **Ю.О. Митропольському** присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

1986 (травень) – На ЧАЕС під головуванням Президента АН СРСР А.П. Александрова відбулася нарада з визначення рівнів радіаційного забруднення ґрунту після аварії, в якій взяли участь московські фізики та науковці Інституту ядерних досліджень АН УРСР.

1986 – Впроваджено стенд «Ситуаційна кімната» для моделювання, що мав

програмно-технічний комп'ютерний комплекс, розвинене програмне забезпечення та обладнання на підтримку технологій прийняття рішень, зокрема для аналізу наслідків аварії на ЧАЕС (В.С. Михалевич, А.О. Морозов).

– Створено базові моделі персональних комп'ютерів – «ЄС 1840 і Нейрон» (О.В. Палагін).

– На основі схем декомпозиції та алгоритмів оптимізації розроблено пакети програм «Планер», «Диспро» для діалогового розв'язання задач лінійного, нелінійного і дискретного програмування виробництва і розподілу продукції (І.В. Сергієнко, Ю.М. Єрмольєв, Н.З. Шор, В.А. Грубін).

– Розроблено методи та універсальні програмні засоби імітаційного моделювання складних технічних систем (Т.П. Мар'янович, М.В. Яровицький, М.О. Сахнюк, В.В. Литвинов, В.В. Гусєв).

– В.Дзядик побудував теорію наближення спеціальних функцій типу Фукса багаточленами ступеня n .

– Під керівництвом Я.С. Яцківа створено мережу станцій для позиційних спостережень комети Галлея з Землі, яка забезпечує зустріч космічних апаратів «Вега» з кометою на заданій відстані від її ядра.

– Запропоновано використовувати потужні плазмові хвилі як ефективні ондулятори для лазерів на вільних електронах (В.П. Мирошніченко, В.І. Балакіреєв, Я.Б. Файнберг).

– Передбачено та виявлено нові структурні елементи твердих тіл – центри рекомбінації точкових дефектів змінної полярності (ХФТІ).

– Створено основи одержання високоміцних конструкційних матеріалів для авіа- і космічної техніки та методи оцінки їх роботи в екстремальних умовах

експлуатації (В.В. Панасюк та ін.; Фізико-механічний інститут АН УРСР).

– Розроблено нові змащувально-охолоджувальні рідини для обробки металів різанням і тиском та організовано їх серійне виробництво для потреб машинобудівної промисловості (Фізико-механічний інститут АН УРСР).

– Сформульовано принципи молекулярного конструювання ефективних хіральних компонентів систем з індукованою хіральною домішкою спіральною надмолекулярною основою (Л.А. Кутуля та ін.; Інститут монокристалів).

– Одержано оксидні сцинтиляційні монокристали вольфрамату кадмію і германату вісмуту високої сцинтиляційної ефективності (А.М. Овечкін, В.Д. Рижиков, Г.А. Тамулайтіс; Інститут монокристалів).

– Розроблено теоретичні основи варіаційних вимірювальних систем змінного струму (Ф.Б. Гриневич, М.М. Сурду, Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Виявлено можливість формування багатоканальних швидкоігруючих іскрових розрядів у шарі струмопровідних гранул, створено безперервні, безвідходні та екологічно чисті промислові технології одержання порошкових дисперсних матеріалів з унікальними властивостями (О.М. Мілях та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Створено та впроваджено комплекс вимірювальних засобів для контролю параметрів якості електроенергії (А.К. Шидловський та ін.; Інститут електродинаміки АН УРСР).

– Вивчено термодинамічні та тепломасообмінні параметри процесу зануреного спалення газу в рідкому серед-

овищі, розроблено метод контактного нагрівання теплоносія за допомогою занурених пальників, типовий модуль водонагрівача та ефективні системи децентралізованого теплопостачання виробничих і соціально-побутових об'єктів (А. Єринов та ін.; Інститут газу АН УРСР).

– Сформульовано новий принцип конструювання надсильних електроакцепторних замісників заміною атома кисню у класичних угрупованнях N-трифторметилсульфоніліміногрупою (Л.М. Ягупольський, Інститут органічної хімії АН УРСР). При реалізації цього принципу синтезовано надсильні фторовмісні кислоти принципово нового типу.

– В Інституті економіки промисловості АН УРСР під керівництвом М.Г. Чумаченка розроблено Генеральну схему комплексного використання відходів і вторинних ресурсів в народному господарстві Донецької області на 1986–90 і на перспективу до 2005.

1986–87 – С.В. Комісаренко з співробітниками Інституту біохімії АН УРСР відкрили імунодефіцит у людей, викликаний малими дозами радіації, внаслідок аварії на ЧАЕС. Вперше показано, що низькі дози сумарної радіації (до 25 бер) спричиняють у ліквідаторів істотне зниження протипухлинного і противірусного імунітету, зокрема кількості та функціональної активності клітин – природних кілерів. Таке пригнічення природного імунітету названо «Чорнобильським СНІДом».

1986 – Відбулася Всесоюзна конференція «Міцність матеріалів і конструкцій», організована Інститутом проблем міцності АН УРСР.

– Відбулася XIII Всесоюзна конференція з акустoeлектроніки і кванто-

вої акустики, організована Інститутом напівпровідників АН УРСР.

– В Києві пройшов радянсько-французький науково-технічний семінар з проблеми застосування прогресивних зварювальних технологій в атомному машинобудуванні. Семінар організований Інститутом електрозварювання АН УРСР, французькою фірмою «Пеке-Тессон» та Інститутом зварювання Франції.

– На базі Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР створено міжгалузевий науково-технічний комплекс «Порошкова металургія».

– Розроблено Республіканську автоматизовану систему розвитку науки і техніки в УРСР (Б.Я. Брусилівський, А.Ф. Тутов, Б.А. Маліцький).

1986–87 – Здійснено видання три томної «Історії Києва» за редакцією Ю.Ю. Кондуфора (Інститут історії АН УРСР).

1986 – Під редакцією О.Я. Усикова вийшла колективна монографія «Елек-

троніка і радіофізика міліметрових і субміліметрових радіохвиль» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Вийшла двотомна монографія В.П. Шестопалова, А.А. Кириленка, С.А. Масалова, Ю.К. Сиренка та Л.А. Рудя «Резонансне розсіяння хвиль» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Вийшла монографія Д.М. Рабкіна «Металургія зварювання плавленням алюмінію та його сплавів» (премія ім. Є.О. Патона, 1991).

1986 – Видано книгу В.М. Глушкова «Кібернетика. Питання теорії та практики».

В книзі визначається місце і значення кібернетики, розкривається її взаємодія і зв'язок з іншими науками. Значна увага приділяється методології та інструментарію наукового дослідження, які породжує кібернетика. Книга містить низку фундаментальних результатів автора з математичного апарату кібернетики, архітектури і структури кібернетичних пристроїв, в тому числі обчислювальних систем, які визначили значною мірою широке розповсюдження ідей та результатів кібернетики.

1987

13 січня – Опубліковано повідомлення, що вчені Фізико-механічного інституту АН УРСР сконструювали прилад «Дует-А» для контролю поверхневих і підповерхневих дефектів у виробках з неферомагнітних і феромагнітних металів. З його допомогою можна виявити тріщини в багатошарових конструкціях під металеву обшивку, під герметичними покриттями, дефекти у виробках з графіту, молібденових і титанових сплавів, у сталевих виробках під шаром хрому.

16 січня – Постановою Президії АН УРСР створено Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії АН УРСР (директор – **В.П. Кухар**) [226, с. 194].

Основні напрями: хімія біологічно активних пептидів, нуклеїнових кислот та їх компонентів; хімічні моделі біологічних процесів; синтез і вивчення біологічних властивостей нових синтетичних регуляторів для медицини та сільського господарства; розробка наукових основ синтезу і технології одержання важливих продуктів і матеріалів з нафти.

28 січня – Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **М.П. Барабашова** (20 лютого Президії АН УРСР) за визначні наукові роботи в галузі фізики планет, зір і галактик.

– Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **Г.В. Карпенка** (20 лютого Президії АН УРСР) за визначні наукові роботи в галузі фізико-хімічної механіки матеріалів і матеріалознавства.

Г.В. Карпенко

А.І. Кіпріанов

Карпенко Георгій Володимирович (1910–1977) – відомий учений в галузі механіки матеріалів, акад. АН УРСР (1967). В 1952–64 – директор Інституту машинознавства і автоматики АН УРСР, 1964–71 – директор, з 1971 – зав. відділу Фізико-механічного інституту АН УРСР (Львів). Один із засновників фізико-хімічної механіки матеріалів.

– Постановою Ради Міністрів УРСР засновано премію імені **А.І. Кіпріанова** (20 лютого Президії АН УРСР) за визначні наукові роботи в галузі органічної хімії, хімії високомолекулярних сполук та хімічної технології.

Кіпріанов Андрій Іванович (1896–1972) – відомий хімік-органік, акад. АН УРСР (1945), її віце-президент (1946–48). З 1945 працював в Інституті органічної хімії АН України (у 1945–60 – директор), також з 1944 – проф. Київського університету. Голова Відділу АН УРСР (1946–57).

Наукові праці стосуються органічного синтезу та хімії органічних барвників. Відкрив явище взаємодії спряжених хромодіорів та новий клас барвників – катіонових, встановив зв'язок між будовою гетероциклічних сполук і їх фізіологічною активністю, будову деяких природних антибіотиків, здійснив пошук нових фізіологічно активних речовин, на основі яких синтезовано нові медичні препарати, зокрема саназин. Вперше в СРСР синтезував антибіотик ряду феназину – іодинін. Створив наукову школу.

29 січня – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **А.П. Грекову** та **Ю.Ю. Керчі** – за серію робіт «Хімія та фізико-хімія поліуретанів сегментної будови»;

премію ім. О.О. Богомольця **П.Г. Костюку** – за монографію «Кальцій та клітинна збудливість»;

премію ім. М.М. Крилова **В.М. Кошлякову** та **В.І. Фушичу** – за цикл робіт «Аналітичні методи дослідження динамічних систем»;

премію ім. Є.О. Патона **В.І. Трефілову**, **Ю.В. Мільману** та **С.О. Фірстову** – за цикл робіт по дослідженню закономірностей формування структури та механічних властивостей тугоплавких металів і сплавів на їх основі;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Р.М. Тижо** – за цикл робіт «Створення та впровадження нових високопродуктивних форм і сортів горіха волоського в народне господарство»;

премію ім. Д.К. Заболотного **М.О. Козлову**, **С.В. Кононовій** та **В.Г. Толканиці** – за цикл робіт «Паразитичні перетинчастокрилі – ентомофаги»;

премію ім. В.І. Вернадського **А.Б. Ситникову**, **В.І. Ляльку** та **М.С. Огнянику** – за роботу «Тепломасопереніс, охорона та керування підземними водами в умовах техногенезу»;

премію ім. О.М. Динника **О.Є. Андрейківу**, **Д.В. Грилицькому** та **Г.С. Кіту** – за цикл робіт «Задачі теорії пружності та термопружності для тіл з тріщинами та включеннями»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **І.Ф. Курасу** та **Л.О. Нагорній** – за цикл монографій;

премію ім. О.Г. Шліхтера **М.Д. Прокопенку**, **О.І. Амоші** та **Б.М. Біренбергу** – за цикл робіт «Вдосконалення управління економікою регіону»;

премію ім. М.Г. Холодного **І.М. Гудкову** – за монографію «Клітинні механізми післярадіаційного відновлення рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **С.Й. Кусеню** та **Р.С. Стойку** – за монографію «Молекулярні механізми у дії поліпептидних факторів росту»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.О. Кремньову** та **В.Я. Журавленку** – за роботу «Тепло- і масообмін у гірничо-му масиві та підземних спорудах»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.М. Яковенку**, **М.М. Білецькому** та **С.І. Ханкіну** – за цикл робіт «Поверхневі магнітоплазмові хвилі у напівпровідниках»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.І. Скурихіну**, **А.О. Морозову** та **В.М. Кунцевичу** – за цикл робіт «Розробка теоретичних основ і створення цифрових систем керування технологічними процесами»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.О. Лотареву** – за цикл робіт з авіаційного моторобудування;

премію ім. І.Я. Франка **М.Є. Сиваченку** – за цикл монографій з проблем історико-порівняльного та текстологічного вивчення української літератури XIX ст.;

премію ім. Л.П. Симиренка **М.П. Тарасенку**, **О.А. Іллінському** та **В.Г. Куяну** – за цикл робіт «Створення нових технологій інтенсивного садівництва та їх впровадження в господарствах УРСР»;

премію ім. В.М. Глушкова **Ю.М. Єрмольєву**, **І.М. Молчанову** та **Н.З. Шору** – за цикл робіт «Розробка та теоретичне обґрунтування числових методів розв'язання задач великої розмірності».

2 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій підбито підсумки роботи Академії у 1986 і намічено основні напрями перебудови діяльності наукових установ.

6–12 квітня – В Києві пройшла VII Міжнародна Київська конференція з теорії плазми і VII Міжнародний конгрес з питань хвиль і нестійкостей у плазмі у рамках об'єднаної Міжнародної конференції з фізики плазми. Організатори – Інститути теоретич-

ної фізики і металофізики АН УРСР при підтримці Фізичного інституту АН СРСР, Інституту загальної фізики АН СРСР, Інституту космічних досліджень АН СРСР та Інституту ядерної фізики Сибірського відділення АН СРСР.

17 квітня – У Києві відбулися урочисті збори, присвячені Дню радянської науки.

7 травня – Зареєстровано пріоритет відкриття аномального послаблення рентгенівського випромінювання ультрадисперсними середовищами, при взаємодії з якими відбувається зміна його інтенсивності (В. І. Ткаченко та ін.)

15 липня – Зареєстровано винайдений спосіб одержання надтвердого матеріалу на основі щільних модифікацій нітриду бору (С.С. Джамаров, А.В. Бочко, В.М. Волкогон, Г.Г. Карюк, Г.Б. Виноградова, Г.С. Олейник, С.М. Селюков, А.М. Авакян, Д.Г. Нерсесян, Я.А. Лещінер, С.М. Наливайко; Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР).

9 вересня – Розпочав роботу Міжнародний семінар-практикум ЮНІДО з електрозварювання.

9–11 вересня – У Львові відбулася ХІХ Всесоюзна алгебраїчна конференція, організована Інститутом прикладних проблем механіки і математики АН УРСР.

22 вересня – Зареєстровано пріоритет відкриття зміни інтенсивності старіння гуми при її циклічному деформуванні (В.В. Говоруха, В.І. Дирда; Інститут геотехнічної механіки АН УРСР).

24 вересня – Постановою Президії АН УРСР на виконання постанови Ради Міністрів СРСР від 16 червня 1987 і розпорядження Ради Міністрів УРСР від 15 липня 1987 на базі Відділення оптико-механічних запам'ятовуючих

пристроїв Інституту проблем моделювання в енергетиці АН УРСР створено Інститут проблем реєстрації інформації АН УРСР (директор – **В.В. Петров**).

Основні завдання: фізичні основи, принципи та методи оптичної реєстрації інформації; оптичні накопичувачі інформації для електронних обчислювальних машин, інформаційно-обчислювальні системи збереження й обробки великих обсягів інформації

5 жовтня – Постановою Президії АН УРСР відновлено Археографічну комісію АН УРСР (голова – **П.С. Сохань**).

13–15 жовтня – В Києві пройшла Всесоюзна конференція «Селенодезія і динаміка Місяця», організована Головною астрономічною обсерваторією АН УРСР.

21 жовтня – Постановою Ради Міністрів УРСР (29 жовтня Президії АН УРСР) засновано премію імені **І.М. Францевича** за видатні наукові роботи в галузі фізичного матеріалознавства.

27–29 жовтня – В Києві відбулася IV Всесоюзна нарада з робототехнічних систем, організована Інститутом кібернетики АН УРСР.

29 жовтня – В Сумах відкрито відділ ядерно-фізичних методів аналізу Інституту металофізики АН УРСР.

– Постановою Президії АН УРСР (на виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 21 жовтня) присвоєно ім'я **І.М. Францевича** Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР.

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР у галузі науки і техніки:

Б.І. Медовару – за роботи в галузі металургії;

Л.І. Францевичу – за цикл праць «Фізіологія органів чуттів комах» (1965–85)

В.П. Шестопалову – за створення принципово нових джерел електромагнітних коливань, антенних систем і хвильопровідних ліній передач [223].

16–17 листопада – В Мінську відбулася нарада президентів академій наук УРСР, БРСР і МРСР. Розглянуто основні підсумки роботи по міжреспубліканських програмах спільних наукових досліджень в 1986–87 і накреслено заходи по підвищенню їх ефективності, уточнено перелік міжреспубліканських програм для спільної розробки на 1988–90.

21–28 листопада – В Ялті відбувся Міжнародний симпозиум з комплексної інтерпретації геофізичних даних, організований Інститутом геофізики АН УРСР.

8 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

М.М. Боголюбову, М.Г. Крейну – за цикл робіт «Нові методи функціонального аналізу для розв'язання задач математичної фізики і теорії функцій»;

В.В. Смирнову, С.Р. Резніку – за участь у циклі робіт «Розробка наукових основ використання бактерій як лікувально-профілактичних засобів, створення на цій основі препарату «Бактерин-СЛ», організація його випуску та широкомасштабного застосування»;

Б.І. Гуляєву, Б.О. Митрофанову, М.Г. Марценюку-Кухаруку, О.В. Фесенку – за участь у створенні та впровадженні системи вуглекислотного підживлення рослин захищеного ґрунту каталітично очищеними відхідними газами котелень;

Б.О. Беліцеру, Т.В. Варецькій – за участь у циклі робіт «Розробка теоретичних основ медичної ензимології та впровадження її методів у клініку»;

В.Г. Кривенку, І.Л. Лазебному, Ф.К. Порхуну, І.К. Голомовзюку – за участь у розробці та впровадженні технології та обладнання для зварювання термічнозміцнених рейок;

П.І. Баранському, Б.М. Романюку, В.І. Думброву, Г.К. Жолудеву, І.С. Горбаню, Ю.В. Мільману, І.В. Грідне-

вій – за участь у циклі робіт «Розробка фізичних основ міцності ковалентних кристалів і оптимізація на цій основі технологій виготовлення напівпровідникових структур мікроелектроніки»;

А.І. Калмикову, О.П. Пічугіну, В.О. Комяку, П.М. Торчуну, О.С. Курекіну, В.М. Цимбалу, В.Б. Єфімову, В.І. Зельдісу, В.В. Іголкину, Ю.В. Захарову – за створення радіолокаційних методів дослідження (дистанційного зондування) природного середовища Землі з аерокосмічних носіїв та їх впровадження;

А.М. Кравченку, Л.П. Нижнику – за участь у розробці наукових основ проектування, виробництві та впровадженні блочних трансформаторів граничних потужностей;

Г.Й. Хорашу, Е.О. Амеліну, І.М. Сметані – за участь у розробці та впровадженні рефрижераторів середньої вантажопідйомності з азотними системами охолодження для перевезення швидкопсувних продуктів;

В.Й. Сугакову, Е.А. Пашицькому, Б.О. Чуйкову – за участь у циклі робіт «Ефекти самовпливу та самоорганізації при формуванні упорядкованих дефектних і домішкових структур у твердих тілах»;

Л.Н. Тульчинському, І.М. Францевичу (посмертно) – за участь у розробці принципів легування магнітотвердих феритів, створення на їх основі якісно нових безкобальтових оксидних магнітів, організації їх масового автоматизованого виробництва та впровадженні у народне господарство;

Л.М. Литвиненку, В.П. Чурилову, Л.І. Шарапову, Й.М. Фуксу, А.П. Удовенко, М.А. Даниленку – за закриття роботи.

24 грудня – Створено на базі Інституту хімії поверхні АН УРСР та його госпрозрахункових підрозділів науково-технічний комплекс «Інститут хімії поверхні».

травень – В Києві відбувся III Всесоюзний симпозіум з обчислювальної томографії, організований Інститутом проблем моделювання в енергетиці АН УРСР.

липень – В Києві відбулася XI Міжнародна конференція «Високі тиски в науці і техніці». Один з організаторів – Інститут надтвердих матеріалів АН УРСР.

жовтень – У Львові відбулася I Всесоюзна конференція «Механіка руйнування матеріалів», організована Фізико-механічним інститутом АН УРСР, Інститутом проблем механіки АН СРСР, Інститутом проблем міцності АН УРСР, Львівським політехнічним інститутом та ін.

1987 – Розроблено багатопроцесорний комплекс із макроконвеєрною організацією обчислень «ЄС 1766» як першу суперЕОМ у СРСР, що показала рекордну продуктивність на 48 процесорах і схему обчислень з лінійним зростанням продуктивності щодо нарощування ресурсів (В.С. Михалевич).

– Інститут кібернетики АН УРСР призначено базовою організацією Комітету із системного аналізу АН СРСР.

– Організовано Математичне відділення Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР.

– Виявлено макроскопічну квантову інтерференцію у високотемпературних надпровідниках (Б.І. Веркін, І.М. Дмитренко та ін.).

– Виявлено та досліджено нові механізми велетенських домішкових аномалій у теплових властивостях кріо-кристалів (В.Г. Манжелій та ін.).

– Розроблено основи технології виробництва ортопедичних і стоматологічних імплантантів і медичного інструментарію з монокристалічного лейкосапфіру (А.Корж, В.Пищик, А.Голухова та ін.; Інститут монокристалів).

– С.О.Івахненко та ін. в Інституті надтвердих матеріалів АН УРСР розробили процес створення великих монокристалів алмазу і одержали кристали високої якості розміром 4–4,5 мм з рекордно короткими швидкостями росту.

– Досліджено детонаційні властивості газорідних паливних сумішей і рівновагу складних багатофазних вуглеводневих систем, створено теорію фракціонування вуглеводневих сумішей, комплексну енерго- та ресурсозберігаючу екологічно безпечну технологію застосування комбінованих газорідних моторних палив на транспорті (О. І. П'ятничко, І.М. Карп, В.І. Резуненко; Інститут газу АН УРСР).

1987–89 – Побудовано модель стонерівського спінового скла (І.О. Ахієзер, Д.П. Белозоров).

– Відкрито новий шлях утворення молочної кислоти в тканинах тварин, яке відбувається завдяки альдольній конденсації форміату та ацетальдегіду, виділено фермент, що відповідає за цю реакцію (М.Ф. Гулий та ін.; Інститут біохімії АН УРСР).

– Сформульовано основні принципи добору ефективних каталізаторів для реакцій гідрування та гідроконденсації органічних сполук (М.В. Павленко, Інститут фізичної хімії АН УРСР).

- Відбулася XX Всесоюзна конференція з емісійної електроніки, організована Інститутом фізики АН УРСР.

- Проїшов II Всесоюзний симпозиум «Експериментальна тектоніка у вирішенні завдань теоретичної і практичної геології», організований Інститутом геофізики АН УРСР.

- Відбулася IV Всесоюзна конференція «Проблеми перетворювальної техніки», організована Інститутом електродинаміки АН УРСР.

– Вийшла в світ монографія Ю.О. Храмова «Наукові школи в фізиці» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН УРСР) [228].

– Вийшла в світ колективна монографія «Науково-технічний потенціал: структура, динаміка, ефективність», підготовлена Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН УРСР.

– Вийшла монографія В.П. Шестопалова «Спектральна теорія й збудження відкритих структур» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).

– Видано колективну монографію «Розвиток неорганічної хімії на Україні» за редакцією О.В. Городиського [229].

– Вийшла монографія П.В. Пучкова «Фауна України» (премія ім. Д.К. Заболотного, 1991).

– Вийшла монографія Б.П. Кабишева «Палеотектонічні дослідження та нафтогазоносність в авлакогенних областях» (премія ім. В.І. Вернадського 1991).

– Вийшла монографія Г.П.Кулеміна та В.Б. Розказовського «Розсіяння міліметрових радіохвиль поверхнею Землі під малими кутами» (премія ім. К.Д. Синельникова, 1993).

– Видано «Зелену книгу України», підготовлену Інститутом ботаніки АН УРСР.

– Вийшов перший том підготовленої Інститутом філософії АН УРСР двотомної «Історії філософії на Україні».

1987 – Вийшла монографія М.Ф. Стародуба та В.І. Назаренка «Гетерогенна система гемоглобіну: структура, властивості, синтез, біологічна роль» [230].

Присвячено специфічному білку – гемоглобіну, що забезпечує транспорт кисню і вуглекислоти. Розглянуто закономірності формування різних типів даного білка під час онтогенезу, біохімічної адаптації та патологічних станів організму.

1988

15 січня – На сесії Загальних зборів АН УРСР проведено вибори до Академії наук.

Обрані дійсними членами:

С.А. Андронаті (біоорганічна хімія);
Ю.М. Березанський (диференціальні рівняння);
В.І. Беляєв (геофізика);
Д.В. Волков (теоретична фізика);
Ю.Ю. Глеба (клітинна інженерія рослин);
В.І. Грищенко (кріобіологія і кріомедицина);
І.О. Дзеверін (теорія літератури);
І.М. Дмитренко (фізика низьких температур);
А.А. Долінський (теплоенергетика);
Ю.М. Єрмольєв (математична кібернетика);
В.Ф. Зеленський (радіаційні матеріали);
С.І. Кучук-Яценко (металургія);
А.О. Лебедєв (механіка);
В.К. Мамутов (право);
Л.М. Марковський (органічна хімія);
Ю.М. Найдіч (пайка матеріалів);
Ю.М. Пахомов (політична економія та соціальні проблеми економіки);
В.Д. Романенко (гідробіологія прісних вод);
С.В. Свечников (матеріалознавство);
І.В. Сергієнко (обчислювальна математика);
В.В. Скопенко (неорганічна хімія);
Г.Г. Счастливий (міцність в енергетичному машинобудуванні);
В.В. Фролькіс (фізіологія);
І.М. Чиженко (силові напівпровідникові перетворювачі);
О.О. Чуйко (хімія поверхні);
А.А. Чухно (політична економія і соціальні проблеми економіки).

Обрані членами-кореспондентами:

В.В. Акуленко (мовознавство, германські мови);

О.Є. Андрейків (матеріалознавство, міцність матеріалів);
Л.К. Безчастний (політична економія);
А.М. Белоус (кріобіологія);
С.П. Вассер (ботаніка);
Г.В. Волков (системи стабілізованого струму);
В.Т. Грінченко (гідроакустика);
Г.М. Добров (науковознавство);
Г.В. Єльська (молекулярна біологія);
В.Ю. Забігайло (геологія твердих горючих копалин);
І.І. Залюбовський (експериментальна ядерна фізика);
І.М. Карп (хімічна технологія, газотехніка);
В.М. Кунцевич (кібернетика);
І.Ф. Курас (історія КПРС);
Є.В. Лебедев (хімія високомолекулярних сполук);
А.А. Мартинюк (динаміка транспортних засобів);
І.В. Матяш (фізика мінералів);
А.В. Мень (астрономія);
О.О. Мойбенко (патофізіологія);
А.О. Морозов (комплексні автоматизовані системи керування);
В.Л. Найдєк (ливарне виробництво);
А.П. Непокупний (мовознавство, германські мови);
В.С. Пазенок (філософія);
Д.Я. Петрина (математична фізика);
В.В. Петров (оптичний запис інформації);
А.Ф. Попов (фізико-органічна хімія);
В.Ф. Прісняков (прикладна механіка);
Ю.І. Самойленко (математичне моделювання фізичних процесів);
В.П. Семиноженко (керамічні матеріали);
Ю.О. Сметанін (прикладна математика);
Е.В. Соботович (регіональна гідрогеологія);
М.С. Соскін (фізика твердого тіла);
Б.С. Стогній (моделювання в енергетиці);

В.В. Стрелко (сорбційні процеси);
В.П. Тарабрін (ботаніка);
П.П. Толочко (археологія);
С.О. Фірстов (матеріалознавство, міцність матеріалів);
В.І. Фушич (математична фізика);
Л.Т. Цимбал (фізична електроніка);
М.К. Шейнкман (електроніка);
Ю.С. Шемшученко (право);
В.М. Шестопапов (регіональна гідрогеологія).

3 лютого – Зареєстровано пріоритет відкриття закономірності в русі частинок сипкого середовища в горизонтальному потоці стисненого повітря (В.М. Потураєв, А.Ф. Булат та ін.; Інститут геотехнічної механіки АН УРСР).

10 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Р.В. Візгерту** – за цикл робіт «Вивчення реакційної здатності сполук, що містять сульфонільну та карбонільну групи, синтез на їх основі полімерів та кристалів для квантової електроніки»;

премію ім. О.О. Богомольця **Ю.П. Лиманському** – за монографію «Рефлекси стовбура головного мозку»;

премію ім. М.М. Крилова **О.В. Погорелову** – за цикл робіт «Багатовимірне рівняння Монжа–Ампера»;

премію ім. Є.О. Патона **Ю.А. Юзвенку, Е.В. Рижову та В.А. Рибицькому** – за цикл робіт «Вдосконалення технології наплавки зносостійких покриттів та розробка технології обробки засипних апаратів доменних печей»;

премію ім. Д.К. Заболотного **І.Я. Захаровій, Л.В. Косенку та Л.Д. Варбанецю** – за цикл робіт «Полісахариди бактерій та методи їх вивчення»;

премію ім. В.І. Вернадського **Г.М. Малахову, І.М. Малахову та Л.І. Сиволобову** – за роботу «Циклічнопоточна технологія підземної розробки магнетитових кварцитів»;

премію ім. О.М. Динника **М.С. Можаровському, В.О. Стрижалу та В.П. Голубу** – за цикл робіт «Рівняння стану і критерії міцності матеріалів при нестационарних навантаженнях в умовах повзучості»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **А.Т. Гордієнку, Н.П. Поліщук та О.М. Соболю** – за цикл праць з проблеми «Сучасні буржуазні філософські концепції суспільного розвитку (критичний аналіз)»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **П.Ю. Беленькому та А.М. Золотарьову** – за цикл робіт «Економічні та організаційні проблеми підвищення ефективності виробництва та якості продукції»;

премію ім. М.Г. Холодного **Ю.Р. Шеляг-Сосонку** – за цикл робіт, присвячених питанням екології, ценопопуляційної структури, ценогенезу, охорони неморальних лісів Європейської частини СРСР;

премію ім. О.В. Палладіна **М.Ф. Стародубу** – за монографію «Гетерогенна система гемоглобіну»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Я.Ю. Біленькому, О.Є. Левицькому та С.Г. Шульгину** – за монографію «Керування релаксаційними генераторами»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.Н. Грідневу, О.М. Івасишину та С.П. Ошкадєрову** – за монографію «Фізичні основи швидкісного термозміцнення титанових сплавів»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.В. Васильєву, В.В. Кузьмуку та Є.О. Ралдугіну** – за роботу «Методи та засоби моделювання комбінаторних та оптимізаційних задач на графах із застосуванням в організації паралельних обчислювальних процесів»;

премію ім. М.К. Янгеля **О.Ф. Гришину, В.П. Горбуліну та В.Д. Кудіну** – за роботу «Автоматизація процесів збору, обробки та аналізу результатів вимірювань, одержуваних при натурних випробуваннях зразків нової техніки»;

премію ім. І.Я. Франка **М.В. Гончаренку** – за цикл робіт «Проблеми розвитку духовної культури»;

премію ім. Л.П. Симиренка **І.П. Гульку**, **І.С. Роману** та **С.В. Клименку** – за цикл робіт «Створення високоінтенсивних насаджень яблунь на клонових підшепах, нових форм айви звичайної та кизилу і розробка технологій їх промислового вирощування»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.С. Королюку**, **А.О. Стогнію** та **Ю.Є. Антипову** – за цикл робіт «Створення алгоритмічних мов, алгоритмів та пакетів програм для описання та аналізу моделей інформаційних систем»;

премію ім. М.П. Барабашова **Ю.В. Александрову**, **Л.О. Акимову** та **Д.Ф. Лупишку** – за цикл робіт «Астрофізичні дослідження Місяця, великих і малих планет»;

премію ім. Г.В. Карпенка **О.М. Романіву** та **Г.М. Никифорчину** – за монографію «Механіка корозійного руйнування конструкційних сплавів»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **О.Т. Толмачову**, **Г.Г. Дядюші** та **Ю.Л. Сломінському** – за цикл робіт «Поліметанові барвники для фотографічних засобів реєстрації інформації»;

премію ім. І.М. Францевича **В.Н. Єременку**, **Т.Я. Великановій** та **Л.В. Артюх** – за монографію «Потрійні системи молібдену з вуглецем та перехідними металами IV групи».

10–12 лютого – В Харкові під егідою ЮНЕСКО пройшла Міжнародна конференція, присвячена питанням розвитку кріобіології та кріомедицини. Організатори – Інститут проблем кріобіології та кріомедицини АН УРСР і Комісія УРСР у справах ЮНЕСКО.

14 лютого – Постановою Президії АН УРСР створено Відділення інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації АН УРСР.

19 лютого – Постановою Ради Міністрів УРСР Центральній науковій бібліотеці АН УРСР присвоєно ім'я видатного вченого, одного з організаторів Академії наук В.І. Вернадського [231].

24 лютого – у Дніпропетровську створено відділення проблем природокористування і регіональної економіки Інституту технічної механіки АН УРСР.

25 лютого – 3 ініціативи Інституту історії АН УРСР і редколегії «Українського історичного журналу» проведено круглий стіл «Актуальні проблеми історичної науки і сучасність».

2 березня – Українська наукова громадськість відзначила 125-річчя від дня народження В.І. Вернадського. Видавництво «Наукова думка» видало книги «В.І. Вернадський» – життя та діяльність на Україні і «Володимир Іванович Вернадський».

6 квітня – Постановою Президії АН УРСР створено Інститут проблем енергозбереження АН УРСР (директор – **В.Ю. Тонкаль**).

Основні напрями: розробка та удосконалення методів і засобів дослідження довготривалого розвитку паливно-енергетичного комплексу України; розробка наукових основ визначення змін в системах показників енергетичної ефективності і рівнів енергоспоживання з урахуванням міжгалузевих і галузевих структурних зрушень; розробка методів енергоекономічного аналізу та оптимізації структури і режимів керування виробництвом, транспортуванням і споживанням електричної і теплової енергії, оптимізації обсягів використання енергоефективних технологій в розвитку паливно-енергетичного комплексу.

12 квітня – Створено Українське товариство фізіологів рослин (президент – **В.В. Моргун**).

18–21 квітня – В Одесі пройшла Всесоюзна наукова конференція «В.І. Вернадський і вітчизняна наука». Організатори – Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН УРСР, Фізико-хімічний ін-

ститут АН УРСР, Інститут історії природознавства і техніки АН СРСР.

7 травня – Створено міжгалузевий навчальний центр при Інституті електрозварювання АН УРСР.

11–13 травня – У Києві проведено Міжнародну наукову конференцію «Медичні аспекти аварії на Чорнобильській АЕС», у якій взяли участь понад 150 провідних учених СРСР, що працюють у радіаційній медицині та радіаційному захисті, спеціалісти та організатори охорони здоров'я з різних країн світу, представники МАГАТЕ, низки міжнародних організацій. Докладно обговорено комплекс проблем, який виник у зв'язку з аварією на ядерному реакторі станції. На конференції було акредитовано близько 140 журналістів, у тому числі 30 іноземних. Досягнуто широкої гласності результатів роботи радянських учених у цій галузі.

травень – 144 київських науковців, інженерів, лікарів, письменників надіслали колективного листа до ЦК КПРС і XIX партійній конференції. У листі висунуто вимоги: жодного нового атомного енергоблока в Україні; розкрити тему голоду 1933 в Україні і дозволити написати про нього всю правду; видати твори В.К. Винниченка та М.С. Грушевського; засудити великодержавний шовінізм, який є причиною виникнення націоналізму; надати українській мові статус державної.

6–12 червня – В Інституті літератури АН УРСР проведено другий симпозіум науковців з США, Канади і України на тему: «Давня українська література і становлення нової української літератури». Симпозіум став результатом договору про академічний обмін між американськими і радянськими органами влади.

11 серпня – Прийнято на озброєння бойовий ракетний комплекс четверто-

го покоління «Воевода» з багатоцільовою міжконтинентальною балістичною ракетою (МБР) важкого класу 15А18М («Сатана»), створеною в КБ «Південне» (головний конструктор – С.І. Ус). Ескізний проект ракетного комплексу «Воеводи» був готовий в червні 1982, в березні 1986 на космодромі Байконур розпочато його випробування. Призначення для ураження всіх видів цілей, захищених сучасними засобами ПРО, в будь-яких умовах бойового застосування. Внаслідок використання новітніх технічних рішень енергетичні можливості ракети 15А18М збільшено, вона була найпотужніша з усіх МБР. За своїм технологічним рівнем комплекс «Воевода» не мав аналогів у світі, в ньому поліпшено чимало характеристик.

Основні тактико-технічні характеристики ракети 15А18М

Максимальна дальність – 16 000 км;
Точність – 0,22 км;
Стартова маса – 211,1 т;
Система керування – автономна, інерціальна;
Довжина – 34,3 м;
Максимальний діаметр корпусу – 3,0 м.

13 вересня – Постановою Політбюро ЦК Компартії України створено комісію Політбюро по додатковому вивченню матеріалів, пов'язаних з репресіями в Україні, які мали місце в період 30–40-х і на початку 50-х років ХХ ст. У 1988 за протестами прокурора УРСР і прокурорів областей 1104 українських громадян судами реабілітовано.

25–30 вересня – В Києві відбувся XII Міжнародний симпозіум з ентомофауни Середньої Європи, організований Інститутом зоології АН УРСР.

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР у галузі науки і техніки:

Ю.Г. Птушинському, В.К. Медведєву, О.Г. Федорусу та А.Г. Наумовцю –

за цикл праць «Дослідження процесів термічної десорбції нейтральних і заряджених частинок на поверхні твердих тіл» (1965–84);

О.О. Коноваленку та **Л.Г. Содину** – за цикл праць «Відкриття та дослідження спектральних радіоліній високозбуджених атомів (рекомбінаційних радіоліній)» (1959–86) [233].

13 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

О.М. Гузю, І.Ю. Бабичу, Ю.М. Подільчуку, М.О. Шульзі, Ю.М. Немішу, В.Т. Грінченку, А.Ф. Улітку, В.Т. Головчану – за монографію у шести томах «Просторові задачі теорії пружності і пластичності», опубліковану в 1984–86;

О.В. Палагіну, Т.К. Вінцоку, М.І. Шлезінгеру, Ю.Г. Кривоносу, М.Є. Овчаруку, В.Г. Бескровному – за створення і впровадження сім'ї інтелектуальних мікропроцесорних автоматизованих робочих місць і комплексів з гнучкою архітектурою;

А.А. Смирнову, В.С. Михаленкову, В.І. Силантьєву, Е.Г. Мадатовій, С.Г. Сахаровій, Р.Г. Федченко, О.В. Любченку, В.В. Дякіну, М.О. Кривоглазу (по-смертно), **І.Я. Дехтяру** – за цикл робіт «Позитронні дослідження структури твердих тіл»;

Ю.К. Делімарському – за цикл монографій з хімії та електрохімії іонних розплавів, опублікованих у 1978–86;

О.П. Маркевичу, К.І. Татарці – за «Російсько-українсько-латинський зоологічний словник», опублікований 1983;

М.М. Амосову – за цикл робіт «Розробка і широке впровадження у практику реконструктивних операцій на клапанах серця»;

В.М. Клименку, О.Ф. Жорняку – за участь у розробці і впровадженні на Броварському заводі порошкової металургії ресурсозберігаючої технології виробництва розпиленого залізного

порошку та механізованого комплексу для її реалізації;

О.М. Москальову, Л.М. Васильєву, А.Т. Ніколаєву – за участь у розробці і впровадженні нового покоління комплексу технічних засобів попередньої обробки вугільних пластів для боротьби з пилом у шахтах;

Ф.В. Семераци – за участь у розробці і дослідженнях підвісних малогабаритних ізоляторів із загартованого дволужного скла для ліній електропередач надвисокої напруги та впровадженні їх у промислове виробництво;

О.О. Пашенку – За підручник «В'язучі матеріали», опублікований 1985 (2-е видання);

П.С. Смертенку, І.П. Тягульському – за участь у роботі «Фізичне обґрунтування та промислове освоєння діагностики технології напівпровідникових матеріалів $A^{III}B^V$, їх твердих розчинів і розробка функціональних приладів на їх основі».

20–23 грудня – В Харкові на базі Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР і Науково-виробничого об'єднання «Монокристалреактив» проведено I Всесоюзну нараду з проблем високотемпературної надпровідності.

22 грудня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про актуальні маловивчені питання історії заснування та перших років діяльності АН УРСР».

1988 – **Б.Є. Патон, В.С. Гвоздецький і І.В. Кривцун** вивчили процес взаємодії комбінованого лазерного випромінювання та плазми електричної дуги з металами і створили гібридні технології зварювання та відповідне обладнання.

– Розроблено елементи теорії побудови апаратно-програмних комплексів для підготовки та прийняття рішень в сфері організаційного управління (О.Г. Додонов та ін.; Інститут проблем реєстрації інформації АН УРСР).

- Досліджено надкорону Сонця, просвічуючи її випромінюванням (С.Я. Брауде, А.В. Мень та ін.; Радіоастрономічний інститут АН УРСР).
- Сформульовано уявлення про механізм виникнення гарячих тріщин у багатшарових зварних швах із стабільно-аустенітною структурою, запропоновано рекомендації щодо розробки зварних матеріалів і технології зварювання високолегованих сталей зі стабільно-аустенітною структурою, розроблено ефективні методи керування тріщиностійкістю (К.А. Ющенко, Інститут електрозварювання АН УРСР).
- Закладено основи механіки корозійного руйнування конструкційних сплавів, використовуваних у хімічному машинобудуванні (О.М. Романів, Г. Никифорчин, Фізико-механічний інститут АН УРСР).
- Створено основи керування релаксацийними генераторами різного функціонального призначення (Я.Є. Беленький, О.С. Левицький, С.Г. Шульгін, Фізико-механічний інститут АН УРСР).
- Побудовано теорію нелінійної провідності контактів «надпровідник – нормальний метал» з локальною електрон-фононою взаємодією в ділянці звуження та локальними неоднорідностями в бар'єрному шарі (В.А. Хлус та ін.; Інститут монокристалів).
- Виявлено ефект генерації великомасштабних структур у випадкових полях з нетривіальними топологічними властивостями, важливий для пояснення генерації структур у турбулентних середовищах (С.П. Моїсєєв, А.О. Тур, В.В. Яновський та ін.; Інститут монокристалів).
- Вивчено залежність характеристик електровибуху в хімічно активних середовищах від параметрів енерговузла та складу екзотермічної суміші, закладено наукові основи керування процесами перетворення енергії на базі її різноманітних джерел (Інститут імпульсних процесів і технологій АН УРСР).
- В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом О.Є. Божка розроблено та впроваджено нові ефективні системи і прилади для прискорених динамічних досліджень та підвищення надійності машин і конструкцій.
- Відкрито явище вибіркової гетерокоагуляції мікроорганізмів з мінеральними фазами (Ф.Д. Овчаренко, З.Р. Ульберг та ін.).
- Розроблено систему методів, що включає експериментальне дослідження і математичне моделювання фармакокінетики та фармакодинаміки агоністів ГАМК-рецепторного комплексу (М. Я. Головенко, В. Г. Зіньковський, О.В. Жук, Фізико-хімічний інститут АН УРСР).
- На основі досліджень 1,4-бенздіазепинів і деяких інших анксиолітичних, протисудомних і снодійних сполук, фармакологічні ефекти яких зумовлені взаємодією з ГАМК-рецепторним комплексом, вивчено характеристики цього комплексу, закономірності зв'язування різних лігандів з рецепторами, розроблено комплексний підхід для цілеспрямованого синтезу психотропних препаратів, уявлення про структуру фармакофорного фрагменту 1,4-бенздіазепин-2-онів (С.А. Андронаті та ін.; Фізико-хімічний інститут АН УРСР).
- Розроблено технологію озеленення промислових площ гірничозбагачувальних комбінатів Кривбасу залежно від ступеня забруднення промисловими викидами (Криворізький ботанічний сад АН УРСР).

– Вийшла книга «Організація управління в АН УРСР: досвід і проблеми (1961–86)».

– Вийшла книга Ю.В. Капітонової та О.А. Летичевського «Математична теорія проектування обчислювальних систем».

Викладено основи математичного апарату і сучасних методів проектування систем перетворення інформації, апаратури обчислювальних машин, програм і програмних систем, систем керування й обробки даних, заснованих на застосуванні засобів обчислювальної техніки.

– Вийшла тритомна монографія під редакцією В.Н. Єременка «Фізична хімія неорганічних матеріалів» [234].

– Вийшла монографія Б.Л. Пелеха, О.В. Максимука та І.М. Коровайчука «Контактні задачі шаруватих елементів конструкцій і тіл з покриттями» (премія ім. О.М. Динника, 1991).

– Вийшла монографія Г.В. Донченка «Біохімія убіхінона» (премія ім. О.В.Палладіна, 1991).

– Вийшла монографія В.Б. Логінова «Інтродукційна оптимізація лісових культурценозів» (премія ім. Л.П. Смирненка, 1991).

– Вийшла монографія Л.М. Ягупольського «Ароматичні та гетероциклічні сполуки з фторвмісними замісниками» (премія ім. А.І. Кіпріанова, 1994).

Розглянуто термодинаміку інтерметалідів і фазові рівноваги у металевих системах, поверхневий натяг і термодинаміку металевих розплавів, фізичну хімію взаємодії рідких металів з матеріалами.

– Видано книгу «Розвиток ливарного виробництва в Українській РСР».

– Інститут історії АН УРСР почав видавати збірники «Історико-географічних досліджень в Україні». На 2012 вийшло 12 випусків.

– Розпочато видання «Загальнослов'янського лінгвістичного атласу» (Інститут української мови АН УРСР). Перша лінгвогеографічна праця, в якій українська діалектна мова відтворена на тлі всіх слов'янських мов (до 2013 опубліковано 14 випусків атласу).

1988–89 – Видано чотиритомну працю «Механіка руйнування і міцність матеріалів», підготовлену колективом учених Фізико-механічного інституту АН УРСР під керівництвом В.В. Панасюка.

1989

5 лютого – Політбюро ЦК Компартії України розглянуло питання про організацію в республіці роботи з виконання постанови ЦК КПРС «Про додаткові заходи по відновленню справедливості щодо жертв репресій, які мали місце в період 30–40-х і початку 50-х років», і прийнятого відповідно до цієї постанови указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989, яким скасовано позасудові рішення, винесені в зазначений період так званими «трійками», «колегіями», «особливими нарадами».

Комісії Політбюро ЦК Компартії України, яка займається цими питаннями, запропоновано забезпечити координацію всієї

роботи з реабілітації необґрунтовано засуджених. Вказано на необхідність активізувати роботу з перегляду архівних документів про так звані «центри» і «блоки», опозиційні антипартійні групи та ухили на території УРСР, а також на керівників республіканських партійних, радянських, комсомольських органів, діячів науки і культури республіки, репресованих у зазначені роки.

22 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.В. Скопенку, М.С. Слободянику та П.Г. Нагорному** – за цикл робіт «Спрямований синтез подвійних фосфатів і фторфосфатів з розплавлених солей»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.Д. Троньку**, **І.С. Турчину** та **В.А. Чуйку** – за цикл робіт «Теоретичне і експериментально-клінічне обґрунтування методів терапії ендокринопатій, заснованих на трансплантації ендокринних клітин і тканин»;

премію ім. М.М. Крилова **М.М. Боголюбову**, **І.О. Ахієзеру** та **А.Є. Боровику** – за цикл робіт «Нелінійні моделі теоретичної і математичної фізики»;

премію ім. Є.О. Патона **Б.О. Мовчану** – за цикл робіт «Структура і властивості неорганічних матеріалів, які осажені з парової фази у вакуумі»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **О.О. Созинову** – за монографію «Поліморфізм білків і його значення в генетиці та селекції»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Ю.Г. Алєєву** – за монографію «Екоморфологія»;

премію ім. В.І. Вернадського **В.К. Гаврищу**, **П.Ф. Шпаку** та **В.А. Хоменко** – за цикл робіт «Закономірності розміщення, літологія, нафтогазоносність і методика прогнозування комбінованих уловлювачів у глибокостанурених девонських та кам'яновугільних горизонтах Дніпровсько-Донецької западини»;

премію ім. О.М. Динника **Е.І. Єфремову**, **А.Г. Шапару** та **В.М. Коміру** – за цикл робіт «Механіка вибухового та гравітаційного руйнування і переміщення гірських порід»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **Г.М. Цветкову** – за цикл робіт з проблем радянсько-американських відносин;

премію ім. О.Г. Шліхтера **А.А. Чухну** – за цикл робіт з актуальних проблем політичної економії соціалізму;

премію ім. М.Г. Холодного **Е.А. Головку** та **С.М. Кочубей** – за цикл робіт, присвячених розробці фізіолого-біофізичних основ продуктивності рослин;

премію ім. О.В. Палладіна **Н.К. Бердинських** та **С.П. Залєтоку** – за монографію «Поліаміни і пухлинний ріст»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Б.П. Борисову**, **В.К. Шнурку** та **Г.Я. Вагіну** – за цикл робіт «Електропостачання електротехнологічних установок»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.М. Добровольському** та **В.Г. Литовченку** – за монографію «Перенесення електронів і дірок біля поверхні напівпровідників»;

премію ім. С.О. Лебедева **Г.Г. Рябову**, **М.В. Тяпкіну** та **А.О. Якубі** – за цикл робіт «Розвиток архітектур високопродуктивних ЕОМ «Ельбрус» на базі комплексної автоматизації проектування»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.А. Задонцеву**, **Ю.Є. Григор'єву** та **І.К. Маньку** – за цикл робіт «Забезпечення поздовжньої стійкості замкнених автоколівальних гідромеханічних систем»;

премію ім. І.Я. Франка **І.Р. Вихованцю** – за цикл мовознавчих праць «Грамматична структура української мови»;

премію ім. Л.П. Симиренка **П.Я. Голдризі** (посмертно) – за цикл робіт по розробці методів селекційного процесу та теоретичних основ селекції різних видів винограду, спрямованих на його врожайність, ранній строк дозрівання, продуктивність, якість та стійкість;

премію ім. В.М. Глушкова **П.І. Андону**, **Т.П. Мар'яновичу** та **П.М. Сіверському** – за цикл робіт «Розробка математичного і програмно-технічного забезпечення проблемно-орієнтованих систем моделювання та обробки даних»;

премію ім. М.П. Барабашова **П.І. Фоміну** та **В.А. Міранському** – за цикл робіт «Передбачення і дослідження явищ гравітаційної і кіральної нестійкості вакууму та їх наслідків у космології і фізиці елементарних частинок»;

премію ім. Г.В. Карпенка **В.І. Похмурському** – за монографію «Корозійна втома металів»;

премію ім. І.М. Францевича **О.В. Курдюмову**, **Г.С. Олійнику** та **О.М. Пилянкевичу** – за цикл робіт «Фазові перетворення та структуроутворення в матеріалах на основі вуглецю та нітриду бору»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **О.І. Колодязному** та **В.П. Кухарю** – за цикл робіт «Р-гетерозаміщені іліди фосфору».

25 лютого – В Берліні, в Будинку радянської науки і культури, відкрилася виставка «Наука в Українській РСР». Перед присутніми виступив віце-президент Академії наук НДР У.Гоффман, який відзначив високий рівень співробітництва з науковими установами України.

24 березня – До Відділення інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації АН УРСР включено Міжгалузевий науковий центр технології програмування (пізніше – «Технософт»), який також підпорядковувався Державному комітету обчислювальної техніки та інформатики СРСР.

17 квітня – Постановою Президії АН УРСР створено Комісію по вивченню та розробці пропозицій щодо реабілітації незаконно репресованих учених Академії наук у період сталінщини – 30–40-х і початку 50-х (голова – **В.П. Кухар**).

28 травня – 2 червня – У Неаполі (Італія) проведено Міжнародну конференцію «Історія культури України: проблеми і перспективи», на якій створено Міжнародну асоціацію українців (МАУ). Її президентом обрано директора Інституту мовознавства АН УРСР **В.М. Русанівського**.

Заснування МАУ ініційовано вченими різних країн, які працюють у галузі гуманітарних і суспільних наук і досліджують історію і культуру України. МАУ складається з рівноправних національних осередків і в своїй діяльності спирається на науковий потенціал АН УРСР та інших наукових українських центрів світу. Як зазначено у статуті, це «організація науковців і діячів культури, яка ставить за мету сприяти українським студіям у різних країнах світу, обміну інфор-

мацією щодо джерельної бази і наукових досліджень, їх координації, науковій підготовці дослідників різних сторін української культури в їх зв'язку з культурами інших народів, поширенню знань про українську культуру у світі». Було ухвалено декларацію, яка містила звернення до українців світу створювати національні і регіональні асоціації.

19–23 червня – На базі Інституту кібернетики АН УРСР, який співробітничав з ЮНЕСКО в рамках міжнародних програм з інформатики та інформації, проведено міжнародні курси ЮНЕСКО, у яких взяли участь представники 19 країн Європи, Азії і Латинської Америки.

28 червня – 2 липня – В Києві за ініціативою ЮНЕСКО відбулася Міжнародна конференція «Наука і техніка на службі розвитку: роль урядових і громадських організацій», організована Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН УРСР.

20 липня – Президія АН УРСР прийняла постанову «Про створення Республіканської асоціації українців».

11 серпня – Пленум Верховного суду УРСР відмінив судові рішення 1930 та реабілітував усіх членів так званої Спілки визволення України (СВУ), які тоді отримали різні строки покарання. Після багатьох років таборів повернулися живими лише четверо з засуджених.

20 серпня – Указом Президії Верховної Ради СРСР академіку М.М. Боголюбову вдруге присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

20–23 вересня – В Одесі відбувся V Всесоюзний семінар з мембран і мембранної технології, організований Інститутом колоїдної хімії та хімії води АН УРСР.

2–5 жовтня – В Сімферополі пройшла XII республіканська конференція «Сучасні проблеми досліджень з неорганічної хімії», організована Інститутом загальної та неорганічної

Будинок Національної бібліотеки України

хімії АН УРСР, Інститутом фізичної хімії АН УРСР і Сімферопольським державним університетом.

3-5 жовтня – В Києві відбувся VIII Всесоюзний симпозіум «Синтетичні полімери медичного призначення», організований Інститутом органічної хімії АН УРСР та Інститутом нафтохімічного синтезу АН СРСР.

12 жовтня – У Києві відбулося відкриття нового комплексу Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (нині – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського).

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР у галузі науки і техніки:

Б.Ф. Лебедєву – за участь у розробці гнучкої (універсальної) технології будівництва автодорожних і міських мостів;

Б.О. Нелені – за цикл робіт із супутникової гідрофізики;

В.І. Скоку, О.О. Селянці та В.О. Деркачу – за участь у дослідженні механізмів блокування схемокерованих іонних каналів у периферичних синапсах;

В.Л. Пилюшенку – за участь у створенні наукових основ і технологій термомеханічного зміцнення сталей і сплавів [235].

6 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

І.В. Скрипнику, В.О. Марченку, Є.Я. Хруслову – за цикл робіт «Крайові задачі математичної фізики в областях з дрібнозернистою межею»;

Ю.Ю. Глебі, І.К. Комарницькому, В.А. Сидорову, М.М. Півню, О.С. Пароконному, М.В. Борисюку – за цикл робіт «Організація та експресія генетичного матеріалу в реконструйованих клітинних системах»;

Є.Ф. Шнюкову, Ю.В. Дукельському-Тесленку, Д.Є. Макаренку, П.Ф. Гожику, В.І. Мельнику, Ю.І. Іноземцеву, Л.І. Мітїну, В.І. Ляльку – за роботу «Геологія шельфу УРСР» у восьми томах, опубліковану в 1981–87;

Т.К. Черторизьській, Н.Г. Озеровій, В.М. Бріцину, Л.О. Родніній, Н.П. Романовій, Л.М. Стоян – за лексикографічну працю «Словник мови Шевченка» (у двох томах), опублікований 1964, та «Словарь языка русских произведений Шевченко» (у двох томах), опублікований у 1985–86.

А.О. Кириленку, С.О. Масалову, Ю.К. Сіренку, Л.А. Рудю, М.А. Хижняку, М.М. Войтовичу, С.Л. Просвірніну, Б.З. Каценеленбауму, О.М. Сивову – за цикл робіт «Теорія резонансного розсіяння хвиль та її застосування у радіофізиці»;

Є.І. Квасникову, Н.К. Коваленку – за участь у циклі робіт «Розробка наукових основ та технології біологічно активного молочного продукту «Геролакт» і бактеріальної закваски «Стрептосан», їх промислове виробництво та застосування з метою вдосконалення структури харчування населення старшого віку»;

І.І. Ляшку – за підручник «Математичний аналіз», опублікований у 1983–87.

12 грудня – Засновано Науково-технічний центр водних проблем Інституту колоїдної хімії і хімії води АН УРСР.

22 грудня – Зареєстровано пріоритет експериментального відкриття Г.Г. Півняком та ін. явища закріплення слабких водонасичених порід навколо гірничих виробок (4 березня 1992 – в частині теоретичного обґрунтування). В результаті сформувався новий погляд на утворення твердих порід і започатковано геодинаміку пухких водонасичених порід.

26 грудня – Археологи Краснознам'янської експедиції Інституту археології АН УРСР досліджуючи чотири кургани на території колгоспу імені Котовського (вік степових могил – від 800 до 5 тис. років), знайшли стародавнє намисто, різьблені люльки, жіночі прикраси, бронзові підвіски, могили половецького воєначальника.

– На сесії Загальних зборів АН УРСР виступив Б.Є. Патон з доповіддю про діяльність Академії наук УРСР та концепцію її розвитку. Заслухано також доповідь голови редакційної комісії Загальних зборів по проекту концепції віце-президента АН УРСР В.П. Кухаря, який повідомив, що до редакційної комісії надійшло багато нових матеріалів від Відділень АН УРСР, які в більшості враховані при остаточній підготовці концепції. Вона була затверджена Загальними зборами АН УРСР і стала основним документом для розробки нового Статуту Академії.

1989 – В.Ф. Хорунов розробив матеріали і технологію пайки космічних конструкцій, успішно впроваджені при монтажу ферм.

– Виготовлено діючий макет нейрокомп'ютера ємністю 15 млн зв'язків і продуктивністю 2 млн зв'язків/с для задач штучного інтелекту (Е.М. Куссуль).

– Запропоновано концепцію нового класу комп'ютерів – інтелектуальних розв'язувальних машин (В.М. Коваль, Ю.С. Яковлев, О.В. Палагін).

– В.С. Михалевич розробив узагальнений варіант Концепції інформатизації республіки, яку 1997 покладено в основу Національної програми інформатизації України.

– В.С. Королюк і А.Ф. Турбін одержали основні рівняння теорії напівмарковських процесів і дослідили властивості їх розв'язків (Інститут математики АН УРСР).

– В багатозонних металах виявлено електронний звук фермі-рідинної природи (В.Д. Філь, М.Г. Бурма, Є.П. Дейнека; Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР).

– В.П. Шестопалов із співробітниками побудував строгу математичну теорію розв'язання задач електродинаміки відкритих резонансних структур, на основі якої розроблено елементну базу та радіосистеми міліметрового та субміліметрового діапазонів хвиль.

– Побудовано теорію резонансних підсилювачів з поширеною взаємодією, що дозволило розробити нові типи генераторів та підсилювачів міліметрового діапазону (Д.М. Ваврів, О.М. Третьяков, Радіоастрономічний інститут АН УРСР).

– В.А. Міранський (Інститут теоретичної фізики АН УРСР) побудував модель, в якій динаміка t -кварка відповідає за утворення конденсату, що зумовлює маси всіх кварків, а також векторних бозонів $W^\pm$ і Z^0 .

– В.І. Старостенко і О.М. Русаков побудували гравітаційні моделі земної кори і верхньої мантії Індійського та Атлантичного океанів (Інститут геофізики АН УРСР).

– В.І. Похмурський розробив основи корозійновтомного руйнування металів, підданих зміцнювальній поверхневій обробці (Фізико-механічний інститут АН УРСР).

- Обґрунтовано, що введення електронно-акцепторних домішок у розплав органічних речовин дозволяє регулювати досконалість вирощуваних кристалів та збільшувати їх граничні розміри (В.П. Семиноженко та ін.; Інститут монокристалів АН УРСР).
- В Інституті монокристалів АН УРСР одержано скінтіляційний монокристал силікату гадолінію та новий ефективний п'єзоелектрик – монокристалічний галосилікат лантану (лангасит), модифікований алюмінієм і титаном.
- В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.М. Підгорного розвинено теорію та ефективні методи розв'язання пружнопластичних контактних і нестационарних термоконттактних задач.
- Відкрито нові ефекти взаємного впливу каталітичних реакцій (Ю.П'ятницький, Інститут фізичної хімії АН УРСР).
- Відкрито екстремальні зміни в'язкості полімер-полімерних систем (Ю.С. Ліпатов, Є.В. Лебедев та ін.; Інститут високомолекулярних сполук АН УРСР).
- Ю.Ю. Глеба, К.М. Ситник і Р.Г. Бутенко відкрили явище дводомної спадковості плазмогенів при гібридизації соматичних клітин рослин (Інститут ботаніки АН УРСР).
- Розроблено технологію закріплення пилових поверхонь хвостосховищ гірничозбагачувальних комбінатів Кривбасу (Криворізький ботанічний сад).
- Вийшов перший номер журналу «Археологія».
- Завершено видання п'ятитомної праці колективу вчених Фізико-механічного інституту АН УРСР «Паралельна обробка інформації» за редакцією О.М. Свенсона та В.В. Грищика [].
- Вийшла в світ монографія В.І. Трефілова, В.Ф. Моїсеєва, Е.П. Печковського та ін. «Деформаційне зміцнення і руйнування полікристалічних металів» [236]. Узагальнено одержані авторами та літературні дані за попередні 10–15 років у галузі дослідження деформаційного зміцнення, зумовленого деформацією полікристалічних матеріалів.
- Вийшла монографія В.П. Шестопалова та Ю.К. Сіренка «Динамічна теорія ґраток».
- Вийшла монографія Ф.Г. Басса, О.О. Булгакова, О.П. Тетервова «Високочастотні властивості напівпровідників з надґратками» (Інститут радіофізики і електроніки АН УРСР).
- Видано монографію колективу авторів на чолі з М.С. Полуектовим (Фізико-хімічний інститут АН УРСР) «Спектрофотометричні та люмінесцентні методи визначення лантанідів».
- Вийшла монографія Є.П. Сидорика, Є.А. Баглія та М.Й. Данка «Біохемілюмінесценція клітин при пухлинному процесі» (премія ім. О.О. Богомольця, 1991).
- Вийшла монографія С.В. Нечаєва та В.О. Сьомки «Скарни України» (премія ім. В.І. Вернадського, 1992).
- Вийшла монографія В.О. Лавренка та Ю.Г. Гогоці «Корозія конструкційної кераміки» (премія ім. І.М. Францевича, 1993).
- Вийшла монографія Ю.М. Сеньковського, В.В. Глушка та А.Ю. Сеньковського «Фосфорити Заходу України» (премія ім. В.І. Вернадського, 1994).
- Вийшла монографія Р.І. Гвоздяка, М.С. Матишевської та Є.Ф. Григор'єва «Мікробний полісахарид ксантан» (премія ім. Д.К. Заболотного, 1994).
- Вийшла монографія Ю.І. Волошка, Б.Л.Кашеєва та В.Г. Кручиненка «Метеори та метеоритна речовина» (премія ім. М.П. Барабашова, 1994).

– Видано «Пам'ятки братських шкіл на Україні», підготовлені Інститутом філософії АН УРСР.

– Засновано журнал «Технічна діагностика і неруйнівний контроль» (Інститут електрозварювання АН УРСР).

1989–94 – Здійснено видання «Історії

української музики» в 6-ти томах (Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР).

Присвячено музичному мистецтву від найдавніших часів до кінця ХХ ст., народній творчості, процесу формування і розвитку української національної композиторської школи, здобуткам українських композиторів в різних музичних жанрах.

1990

15 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Й.Й. Ділунгу** та **А.І. Крюкову** – за цикл робіт «Розробка фундаментальних основ і прикладних проблем фотопереносу електрона»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.В. Льчевичу**, **Р.І. Янчію** та **М.І. Лисяному** – за монографію «Антитіла і регуляція функцій організму»;

премію ім. М.М. Крилова **М.І. Шкілю**, **В.Г. Кадишевському** та **А.Ю. Лучку** – за цикл робіт «Розвиток аналітичних і асимптотичних методів розв'язання диференціальних, інтегральних та інтегро-диференціальних рівнянь і їх застосування до задач математичної і теоретичної фізики»;

премію ім. Є.О. Патона **Б.І. Медовару** – за цикл робіт «Створення штучної анізотропії структури в сталях для поліпшення їх службових характеристик»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **А.Х. Стельмаху**, **В.І. Авсеніну** і **О.М. Вороніну** – за цикл робіт «Генетика типу і засобу розвитку м'якої пшениці»;

премію ім. Д.К. Заболотного **І.А. Захарову** та **Б.П. Мацелюху** – за монографію «Генетичні мапи мікроорганізмів»;

премію ім. В.І. Вернадського **В.М. Єремєєву**, **О.О. Безбородову** та **Л.М. Іванову** – за цикл робіт «Фізичне перенесення і фізико-хімічне фракціонування

домішок в океані та на його межі з атмосферою»;

премію ім. О.М. Динника **О.Я. Олійнику** та **В.Л. Полякову** – за роботу «Наукове обґрунтування параметрів дренажних споруд на основі математичних моделей механіки рідини в пористому середовищі»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **П.Ф. Йолону**, **С.Б. Кримському** та **Б.О. Парохонському** – за цикл робіт з методологічних проблем генезису та функціонування наукового знання в контексті культури;

премію ім. О.Г. Шліхтера **О.Г. Білорусу**, **М.М. Єрмошенку** та **Є.Г. Панченку** – за цикл робіт «Формування концепції інтегрованої системи управління народним господарством»;

премію ім. М.Г. Холодного **Л.С. Балашову**, **А.В. Боговіну** та **В.А. Соломаці** – за цикл робіт «Розробка принципово нової типології районування, агротехніки та еколого-фітоценотичних стратегій багаторічних трав для створення, випробування і впровадження в лукове господарство України високопродуктивних та стійких фітоценозів»;

премію ім. О.В. Палладіна **А.М. Белоусу**, **В.А. Бондаренку** та **О.К. Гулевському** – за цикл робіт «Дослідження механізмів кріпошкодження біологічних мембран»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.Г. Тарпону** та **А.В. Шурчкову** – за цикл

робіт «Методи фізичного та математичного моделювання геотермальних родовищ та енергоустановок»;

премію ім. К.Д. Синельникова **І.М. Вишневському** та **В.О. Желтоножському** – за цикл робіт «Збудження ядер при анігіляції позитронів»;

премію ім. С.О. Лебедєва **Є.О. Андриєвському** та **С.Г. Таранову** – за цикл робіт «Створення теорії та розробка вимірювальної апаратури для визначення магнітних характеристик матеріалів на основі рідкісноземельних елементів»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.О. Борисенку**, **В.К. Харченку** та **Ф.П. Саніну** – за цикл робіт «Високотемпературна міцність тугоплавких і композиційних матеріалів та їх застосування в апаратах космічної техніки»;

премію ім. І.Я. Франка **Д.В. Степовику** – за цикл робіт, присвячених дослідженню українського мистецтва барокко;

премію ім. Л.П. Симиренка **А.А. Булаху** та **О.С. Матвієвському** – за цикл робіт «Тканева несумісність при трансплантаціях рослин та інтегрований захист садів від шкідників і хвороб»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.І. Скуріхіну** та **Б.М. Малиновському** – за цикл робіт «Керуючі машини та системи»;

премію ім. І.М. Францевича **П.В. Назаренку**, **О.М. Макаркину** та **О.Ф. Аксьонову** – за цикл робіт «Розробка зносо- і корозійностійких матеріалів покриття і технологій їх нанесення на деталі авіаційної техніки методом вакуумно-плазмових прискорювачів високих енергій»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Б.М. Кравовицькому** – за цикл робіт «Органічні люмінофори з двома флуорофорними угрупованнями (біофлуорофори)»;

премію ім. М.П. Барабашова **Е.А. Гуртовенку**, **Р.І. Костику** та **Б.Т. Бабію** – за цикл робіт «Фраунгоферовий спектр та будова Сонячної фотосфери»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Є.П. Пономаренку** – за цикл робіт «Розробка теоретичних основ формування захисних дифузійних покриттів на сталях та сплавах».

29–30 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена результатам її діяльності у 1989. На сесії обрано віце-президентом АН УРСР **В.Г. Бар'яхтара**, академіками-секретарями Відділень АН УРСР **М.С. Бродина** та **Ю.Ю. Глебу**. 30 березня Загальні збори прийняли постанову «Про поновлення в складі АН УРСР незаконно репресованих учених»

«У період 30–40-х і на початку 50-х років було репресовано тисячі невинних громадян, у тому числі визначних діячів науки, членів Академії наук, – йшлося в постанові. – Встановлення повної історичної справедливості неможливе без поновлення в складі Академії реабілітованих у судовому порядку вчених, що були необгрунтовано виключені з членів Академії. Віддаючи дань глибокої шани світлій пам'яті безвинно загинувших і високо оцінюючи їх видатний внесок у розвиток української науки і культури, Загальні збори Академії наук постановляють:

Поновити (посмертно) в складі Академії наук незаконно репресованих і виключених з Академії таких вчених:

Єфремова Сергія Олександровича – академіка (1920), віце-президента Академії наук;

Слабченка Михайла Єлисейовича – академіка (1926), професора Одеського інституту народної освіти;

Рудницького Степана Львовича – академіка (1923), директора Інституту географії і картографії Академії наук;

Кагановича Нухима Ароновича – члена-кореспондента (1934), директора Інституту мовознавства Академії наук...

Доручити Президії АН УРСР продовжити роботу, спрямовану на відновлення в складі Академії наук усіх учених, безпідставно репресованих і необгрунтовано виключених з членів Академії наук».

13 квітня – Президія АН УРСР розглянула питання гармонізації міжнаціональних відносин в умовах оновлення федерації, зміцнення політичного суверенітету та економічної самостій-

ності республік. Вивчення міжнародних відносин в УРСР віднесено до пріоритетних наукових напрямів, затверджено структуру Центру з вивчення міжнародних відносин Інституту історії АН УРСР.

22 квітня – Присуджено Ленінську премію **М.І. Галасю** за розробки в галузі ракетно-космічної техніки.

11 травня – Розпорядженням Ради Міністрів СРСР (Ради Міністрів УРСР від 31 травня і постанови Президії АН УРСР від 6 червня) на базі Відділення клітинної біології та інженерії Інституту ботаніки АН УРСР створено Інститут клітинної біології та генетичної інженерії АН УРСР (директор – **Ю.Ю. Глеба**).

Основні напрями: розробка фундаментальних основ розвитку біотехнології рослин; пошук і клонування нових генів; створення технологій генетичної трансформації для сортів сільськогосподарських рослин української селекції; дослідження структурно-функціональної організації клітинної стінки вищих базидіальних грибів; розробка нормативно-правової бази України в галузі робіт з генетично-інженерно модифікованими організмами.

16–18 травня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, на якій 18 травня обрано нових членів АН УРСР, а також іноземних членів.

Обрані дійсними членами:

О.О. Бакаєв (економіка агропромислового комплексу);

З.А. Бутенко (експериментальна онкологія);

М.І. Гасик (металургія сталі та феросплавів);

М.А. Голубець (геоботаніка);

Д.М. Гродзинський (радіобіологія);

В.Ю. Забігайло (геологія);

Д.В. Затонський (літературознавство);

О.С. Космодам'янський (гірнична механіка);

В.Г. Манжелій (експериментальна фізика);

В.І. Махненко (матеріалознавство, міцність металів);

В.В. Моргун (генетика і селекція);

М.Г. Находкін (радіофізика, радіоастрономія);

Б.І. Олійник (літературознавство);

О.М. Онищенко (економіка агропромислового комплексу);

Л.А. Пастур (математика);

С.В. Пелетминський (теоретична фізика);

Г.Г. Полікарпов (радіобіологія);

В.Ф. Прісняков (механіка);

В.В. Скороход (матеріалознавство, порошкова металургія);

В.І. Старостенко (геофізика);

Б.С. Стогній (енергетика);

П.П. Толочко (археологія);

Ю.Р. Шеляг-Сосонко (геоботаніка);

М.Т. Шпак (експериментальна фізика);

М.Ф. Шуба (біофізика).

Обрані членами-кореспондентами:

І.А. Акімов (зоологія безхребетних);

П.І. Андон (інформатика);

Р.Я. Белєвцев (петрологія, рудні родовища);

О.Г. Білорус (міжнародний менеджмент);

І.М. Вишневський (експериментальна ядерна фізика);

О.Ф. Возіанов (фізіологія, медицина);

Л.Г. Гассанов (обчислювальна та інформаційна техніка);

М.С. Герасимчук (економіка);

Г.Г. Гнесін (матеріалознавство, порошкова металургія);

В.В. Гончарук (хімія і технологія очищення води);

Г.І. Голодець (фізична хімія);

В.В. Грищик (наукове приладобудування);

М.І. Долішній (регіональна економіка);

В.Ф. Євдокимов (загальна енергетика);

М.Г. Жулинський (літературознавство);

Я.Д. Ісаєвич (історія культури);

Ю.Ю. Керча (хімія високомолекулярних сполук);

Г.С. Кіт (математичні проблеми механіки);
С.В. Комісаренко (біохімія);
А.М. Косевич (фізика твердого тіла);
О.Г. Костюк (мистецтвознавство);
В.Г. Кошечко (фізична хімія);
С.Д. Крижицький (археологія);
В.Г. Кузнєцов (електроенергетика);
О.А. Летичевський (інформатика);
Л.М. Лобанов (матеріалознавство, міцність матеріалів);
М.О. Лозинський (органічна хімія);
В.В. Матвєєв (динаміка та міцність машин);
Б.П. Мацелюх (молекулярна генетика);
Д.О. Мельничук (біохімія);
Ю.В. Мільман (матеріалознавство, фізика міцності);
А.Г. Наумовець (фізика поверхні, електроніка);
В.В. Німчук (мовознавство);
О.В. Палагін (обчислювальна та інформаційна техніка);
В.О. Перелома (металургія сталі та феросплавів);
В.С. Підгорський (мікробіологія);
В.І. Підоплічко (клітинна біологія);
Л.О. Позняк (металургія сталі та феросплавів);
В.І. Похмурський (матеріалознавство, міцність матеріалів);
В.Д. Присяжний (неорганічна хімія);
А.П. Савченко (економіка промисловості);
Л.В. Сохань (соціологія праці);
К.Ф. Тяпкін (геофізика);
В.Ф. Ушкалов (механіка);
П.І. Фомін (астрофізика, астрономія);
Л.І. Францевич (зоологія безхребетних);
А.А. Халатов (теплоенергетика);
Н.З. Шор (математична кібернетика);
П.Ф. Шпак (літологія, геологія горючих копалин);
М.О. Шульга (механіка);
К.А. Ющенко (матеріалознавство, зварювання металів);

М.Й. Ядренко (математика);
В.М. Яковенко (фізика напівпровідників).

Обрані іноземними членами:

Б. Гаврилишин (науковий менеджмент), Канада, Швейцарія;
В. Гайко (фізика твердого тіла), Словаччина;
Й. Германи (стародавня історія), Німеччина;
М.Каша (молекулярна спектроскопія), США;
О.Й. Пришак (сходознавство), США;
М.Тома (системи керування), Німеччина.

22–24 травня – Відбулася II Всесоюзна нарада, присвячена підсумкам ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС за чотири роки. У нараді взяло участь близько 400 учених.

23 травня – Президія АН УРСР затвердила комплекс дій по виконанню Державної програми невідкладних заходів з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС.

24–26 травня – В Києві відбувся європейський симпозіум «Фольклор і сучасний світ», який проходив у рамках II Міжнародного фестивалю фольклору. Організатори – Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, Комісія УРСР у справах ЮНЕСКО, Міністерство культури УРСР і Товариство охорони пам'яток історії та культури УРСР.

10 липня – Постановою Президії АН України на базі Археографічної комісії АН УРСР створено Інститут української археографії (з 1995 – Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського) (директор – **П.С. Сохань**).

16 липня – Верховною Радою УРСР прийнято Декларацію про державний суверенітет України.

27 серпня – 2 вересня – В Києві пройшов І Конгрес Міжнародної асоціації українців (МАУ), організований МАУ, АН УРСР, Республіканською асоціацією українознавців та Державним комітетом УРСР по пресі. В роботі конгресу взяли участь 450 науковців з 23 країн.

5–7 вересня – В Києві пройшов Міжнародний симпозиум «Голодомор 1932–1933 рр. на Україні». Організований Українським історико-просвітницьким товариством «Меморіал», Спілкою письменників України, Народним рухом України, Товариством української мови ім. Т. Шевченка, Українським товариством книголюбів, Спілкою кінематографістів УРСР та Інститутом літератури АН УРСР.

7 вересня – Постановою Президії АН УРСР на базі Львівського відділення статистичної фізики Інституту теоретичної фізики АН УРСР створено Інститут фізики конденсованих систем АН УРСР (директор – **І.Р. Юхновський**).

Основні напрями: розробка аналітичних методів статистичної фізики; дослідження фазових переходів, неупорядкованих систем, рівноважних та нерівноважних властивостей твердих, рідких та аморфних систем; комп'ютерне моделювання фізичних процесів; розрахунки фізичних характеристик конденсованих систем.

5 жовтня – Спільним розпорядженням Ради Міністрів УРСР та постановою Президії Академії наук України на базі низки відділів Інституту філософії АН УРСР створено Інститут соціології АН УРСР. Першим директором був **Ю.М. Пахомов**, з 1992 – **В.М. Ворона** [238].

Основні напрями: особливості соціально-статусної стратифікації; динаміка масової свідомості населення; динаміка соціального самопочуття населення; соціологія культури та масової комунікації; історія, теорія, методологія соціології; соціологія політики.

11–14 вересня – В с. Зелений мис і Чорнобилі пройшла І Міжнародна конференція «Біологічні аспекти наслідків аварії на Чорнобильській АЕС».

10–13 жовтня – В Києві відбувся Міжнародний симпозиум з наукознавства, науково-технічного прогнозування та історії науки, організований Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН УРСР). У симпозиумі взяли участь понад 300 учених з союзних республік та зарубіжних країн – Болгарії, Бразилії, Мексики, Монголії, Китаю, В'єтнаму, Польщі, Франції, Угорщини, Чехословаччини та Німеччини.

16–20 жовтня – В Одесі пройшла Міжнародна конференція «Хімія твердого тіла», організована Фізико-хімічним інститутом АН УРСР та Інститутом хімії Уральського наукового центру АН СРСР (Свердловськ). В конференції взяли участь 240 спеціалістів з 28 наукових установ СРСР, а також учені з Франції, Японії, Німеччини, Польщі, Іспанії та Болгарії.

15–20 жовтня – В Києві відбувся VII нафтохімічний симпозиум країн Східної Європи «Проблеми нафтохімії та нафтопереробки», організований Науковою радою з питань нафтохімії АН СРСР, Інститутом нафтохімічного синтезу АН СРСР, Інститутом біоорганічної хімії і нафтохімії АН УРСР, Науково-виробничим об'єднанням малотоннажних мастильних матеріалів «Масма» Мінхімнафтопрому СРСР і Всесоюзним товариством ім. Д.І. Менделєєва.

16 жовтня – Указом Президії Верховної Ради за особливий внесок у збереження і розвиток генетики і селекції, підготовку висококваліфікованих кадрів С.М. Гершензону присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

Гершензон Сергій Михайлович (1906–1998) – видатний учений в галузі молекулярної біології і генетики, акад. АН УРСР (1976). У 1937–63 – зав. відділу Ін-ту зоології АН УРСР, 1937–41 і 1944–48 – також зав. кафедри Київ. ун-ту, 1968–73 – заст. директора, зав. сектору Інституту мікробіології і вірусології АН УРСР, 1968–86 – зав. відділу Інституту молекулярної біології і генетики АН УРСР, з 1987 – радник при дирекції Інституту фізіології рослин і генетики Академії. Наукові праці в галузі популяційної та молекулярної генетики, вірусології, еволюційного вчення, історії науки. Відкрив мутагенну дію екзогенних ДНК (1939), експериментально довів можливість зворотної передачі генетичної інформації від РНК до ДНК.

6 листопада – Розпорядженням Президії АН УРСР Інститут кібернетики АН УРСР затверджено базовою установою Академії з розробки та впровадження моніторингу навколишнього середовища та республіканської екологічної інформаційної системи Державної програми охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів УРСР на 1991–95 та на період до 2005.

7 листопада – Присуджено Державну премію СРСР у галузі науки і техніки

В.С. Ширіну за участь у створенні технології відновлення та збільшення експлуатаційних властивостей прокатних валків у чорній та кольоровій металургії [237].

21 листопада – Постановою Президії АН УРСР створено Відділення проблем медицини АН УРСР, Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини АН УРСР перейменовано на Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології АН УРСР.

– Постановою Президії АН УРСР засновано премію імені **М.С. Грушевського** за видатні наукові роботи в галузі історичної україністики та соціології.

– Постановою Президії АН УРСР засновано премію імені **А.Ю. Кримського** за видатні наукові роботи в галузі сходознавства.

С.М. Гершензон

Я.С. Підстригач

– Постановою Президії АН УРСР Інституту історії АН УРСР повернено його початкову назву – Інститут історії України АН УРСР.

5 грудня – Постановою Президії АН УРСР Інституту прикладних проблем механіки і математики АН УРСР присвоєно ім'я **Я.С. Підстригача**.

Підстригач Ярослав Степанович (1928–1990) – відомий вчений у галузі теоретичної механіки, акад. АН УРСР (1972). В 1954–72 – працював у Фізико-механічному інституті АН УРСР (з 1962 – зав. відділу), 1972–78 – керівник Львівського філіалу Інституту математики АН УРСР, з 1978 – директор Інституту прикладних проблем механіки і математики АН УРСР. Основоположник теоретичного моделювання в механіці деформованих середовищ з урахуванням їх структури, взаємозв'язку процесів механічної і немеханічної природи.

11 грудня – Організовано Інститут термоелектрики АН УРСР та Міністерства народної освіти УРСР (директор – **Л.І. Анатичук**).

Основні завдання: розвиток фундаментальних основ термоелектричного перетворення енергії; створення нових речовин і матеріалів для термоелектричного перетворення енергії; формування екологічної термоелектричної енергетики та термоелектричних ресурсозберігаючих технологій; науково-технічне та технологічне забезпечення практичних застосувань термоелектрики.

17 грудня – Присуджено Державну премію УРСР в галузі науки і техніки:

В.П. Голубу, В.Г. Карнаухову, І.К. Сенченкову, В.О. Стрижалі, В.І. Скрип-

чень – за участь у циклі праць «Визначальні рівняння і критерії граничного стану матеріалів при циклічних термо-механічних навантаженнях (теорія та експеримент)»;

В.М. Локтеву, І.П. Дзюбу, М.О. Іванову, Ю.Г. Погорєлову, В.М. Науменку, В.В. Пішку – за участь у циклі праць «Передбачення, виявлення та дослідження нового типу елементарних збуджень у кристалах з домішками»;

В.В. Скопенку – за участь у циклі праць «Хімія псевдогалогенідів»;

І.О. Дудці, А.С. Бухало, Е.Ф. Соломко – за участь у циклі праць «Створення наукових основ глибинного культивування істівних базидіальних грибів і розробка способу одержання цінного харчового продукту»;

Г.Г. Счастливому, І.М. Постникову, О.І. Титку, В.І. Смородину – за участь у розробці наукових основ і методів підвищення навантажувальної здатності та надійності турбогенераторів серії ТГВ виробничого об'єднання «Електроважмаш», створенні і впровадженні технічних рішень з конструкції їх торцевих зон»;

М.З. Згуровському – за підручник «Автоматизоване проектування математичного забезпечення АСУТП» (1986).

січень – Створено Українське фізичне товариство (президент – **В.Г. Бар'яхтар**).

лютий – Верховною Радою України прийнято закони «Про правовий режим територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». В їх підготовці безпосередню участь брали учені АН УРСР.

березень – На сесії Загальних зборів АН УРСР обговорено проект Концепції оновлення Академії наук.

квітень – В Києві відбулася Міжнародна наукова конференція «Гуманітарні аспекти Чорнобильської катастрофи», організована АН УРСР, Українським республіканським комітетом захисту миру, Українською екологічною асоціацією «Зелений світ», Союзом «Чорнобиль» та ін. громадськими організаціями. В конференції взяли участь учені з Данії, Голландії, Канади, США, Франції, Швеції та СРСР. Одночасно з конференцією працював Міжнародний технічний семінар з альтернативної енергетики та енергозбереження.

травень – У Судаку пройшла VI Всесоюзна нарада «Адрони-90», організована Інститутом теоретичної фізики АН УРСР і Сімферопольським університетом. В нараді взяли участь учені Об'єднаного інституту ядерних досліджень (Дубна), Інституту фізики високих енергій (Протвіно), Математичного інституту, Фізичного, Інституту ядерних досліджень АН СРСР (Москва), Інституту ядерної фізики Сибірського відділення АН СРСР (Новосибірськ) та ін.

1990 – Л.М. Лобанов, А.Я. Недосека і В.О. Троїцький розробили методи і голографічні інтерферометри та інші типи приладів для діагностики експлуатаційного стану зварних конструкцій і споруд.

– Б.Є. Патон і М.В. Подола розробили систему автоматичного керування дуговим и контактним зварюванням, діагностики зварювального обладнання та регулювання параметрів режиму за сигналом зворотнього зв'язку з видачею повідомлень про процес на дисплей.

– К.А. Ющенко в Інституті електрозварювання АН УРСР розробив наукові основи кріогенного матеріалознавства і створив відповідні матеріали і процеси зварювання.

- У Верховній Раді УРСР стала до ладу система «Рада» для підрахунку голосів у процесі голосувань (А.О. Морозов та ін.; Інститут кібернетики АН УРСР).
- Розроблено основи механіки крихкого і пластичного руйнування волокнистих і шаруватих композитних матеріалів при стисканні (О.М. Гузь).
- Одержано нелінійне рівняння динаміки кавітаційних каверн для відцентрових насосів, що працюють на режимах зі зворотними та беззворотними течіями рідини (В.В. Пилипенко; Інститут технічної механіки АН УРСР).
- Розроблено наукові основи методів розрахунку міцності й довговічності високонавантажених елементів конструкцій з тріщинами при різних видах навантаження (В.Т. Трощенко, А.Я. Красовський та ін.; Інститут проблем міцності АН УРСР).
- Розроблено теорію руху монодисперсного сипкого матеріалу в полі аеровібродинамічних сил на основі розгляду двофазного потоку «газ – тверді частинки» для трубопровідного транспорту (В.М. Потураєв, А. Волошин, Інститут геотехнічної механіки АН УРСР).
- Розроблено метод прямого числового моделювання рівнянь руху при вивченні характеристик турбулентних течій в прикордонному шарі для великих чисел Рейнольдса (В.Т. Грінченко, В.Челишков, Інститут гідромеханіки АН УРСР).
- Запропоновано спосіб підвищення міцності високотемпературних надпровідних матеріалів при збереженні їх надпровідних властивостей (В.Г. Бар'яхтар).
- Створено принципово новий метод неруйнівної діагностики кристалів на основі енергодисперсійного вимірювання інтенсивності дифрагovanого рентгенівського випромінювання (В.Г. Бар'яхтар, В.В. Немошкаленко, В.Б. Молодкін, Інститут металофізики АН УРСР).
- Обґрунтовано ефективність застосування електронно-променевого зварювання сталей класу АБ у виробництві великогабаритних вузлів бурових установок, створено комплекс установок для електронно-променевого зварювання цих конструкцій у мобільному вакуумі (Б.Є. Патон, О.К. Назаренко та ін.).
- Розроблено та виготовлено установки для ручного газополум'яного напилення, які використовуються для нанесення захисних покриттів на металеві конструкції необмежених габаритів (Інститут електрозварювання АН УРСР).
- Побудовано теорію, що описує термодинамічні характеристики неупорядкованих систем з локальними магнітними, електричними та пружними дипольними моментами (М.Д. Глинчук, І.Смоляников, Інститут проблем матеріалознавства АН УРСР).
- Розроблено і випробувано новий спосіб виплавки сталі в прямоточному сталеплавильному агрегаті як альтернативний киснево-конверторний переробці (В.Л. Найдек, В.Курпас, К.Котіді; Інститут проблем лиття АН УРСР).
- Побудовано теорію магнітних і структурних фазових переходів, а також динаміки магнітної і гратчастої підсистем базових високотемпературних надпровідників (А.М. Блінкін, І.М. Вітебський, В.П.Семиноженко та ін.; Інститут монокристалів АН УРСР).
- Створено нові конструкції багатоканальних розрядників і схемні рішення систем запуску (Проектно-конструкторське бюро електрогідравлики).
- В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом

Б.Я. Кантора створено дискретно-континуальну теорію шаруватих оболонок з неспаяними шарами.

– В Інституті проблем машинобудування АН УРСР під керівництвом А.Кудряша розроблено нові методи розрахунку теплофізичних властивостей альтернативних палив.

1990–91 – Вчені Фізико-механічного інституту АН УРСР розробили спеціалізований вихрострумний дефектоскоп для контролю деталей двигуна космічних апаратів.

1990 – Встановлено зменшення міцності подрібнених залізних руд при дії імпульсного неоднорідного магнітного поля (А.К. Шидловський та ін.).

– Одержано новий клас скла, яке поєднує рідкокристалічні, оптичні та сегнетоелектричні властивості (В.Д. Присяжний, Т.М. Мирна; Інститут загальної та неорганічної хімії АН УРСР).

– М.О. Лозинський (Інститут органічної хімії АН УРСР) відкрив новий клас біологічно активних сполук – похідних оксіамінопропанолу з комбінованими фармакологічними властивостями, що мають утеростимулюючу, анальгетичну і транквілізуючу дію.

– Розроблено фізико-хімічну модель подвійного електричного шару клітини, який відображає її фізіологічну активність (З.Р. Ульберг).

– Підготовлено каталог спектрів карликових галактик із спалахами зорутворення (Головна астрономічна обсерваторія АН УРСР).

– Завершено комплексну інтерпретацію геолого-геофізичних даних вздовж геотрансекту «Дніпровсько-Донецький палеорифт – Український щит – Південні Карпати», побудовано ретрогеодинамічні еволюційні моделі (А.В. Чекунов).

– В.І. Скок, А.А. Селянко та В.А. Деркач відкрили вибірково-хімічну сприйнятливість іонних каналів синаптичних хеморецепторів (Інститут фізіології АН УРСР).

– С.М. Гершензон відкрив властивості екзогенних ДНК вибірково викликати мутації деяких генів (Інститут молекулярної біології і генетики АН УРСР).

– Встановлено дозові залежності аномалій морфогенезу у голонасінних рослин з поярусними рівнями дозових навантажень (Д.М. Гродзинський).

– Сформульовано закон розвитку та існування біоти, згідно з яким все живе біоквантоване на гіатусно дискретні та популяційно-структурні колективні біологічні окремоті – сингулянти (Б.В. Заверуха, Інститут ботаніки АН УРСР).

– Сформульовано поняття про флору-ізолят як елементарну просторову одиницю трансформованої флори (Р.І. Бурда, Донецький ботанічний сад).

- Відбулася Всесоюзна конференція з хімії та фізико-хімії олігомерів, організована Інститутом хімії високомолекулярних сполук АН УРСР.

- Проведено Всесоюзну конференцію з нейронаук, організовану Інститутом фізіології АН УРСР.

– В Алушті відбувся семінар «Математичні методи в електродинаміці», організований молодими вченими Інституту радіофізики і електроніки АН УРСР. У 1991 цей семінар перетворено на Міжнародну конференцію з однойменною назвою. У період 1991–2016 в різних містах України проведено шістнадцять таких конференцій.

– Видано тритомник вибраних праць В.М. Глушкова «Кібернетика, обчислювальна техніка, інформатика» [240].

Перший том містить результати досліджень з побудови локально-нілпотентних груп, створення математичного апарату для

розв'язання задач проектування ЕОМ, розробки з теорії автоматів і дискретних перетворювачів, питань математизації різних предметних галузей, математичного інструментарію для побудови ЕОМ і систем управління. В другому томі опубліковано результати досліджень в галузі архітектурних принципів та виду перспективних ЕОМ, штучного інтелекту, а також автоматизації проектування, технологічних аспектів створення і математичного забезпечення сучасних ЕОМ. В третьому томі вміщено роботи із застосування кібернетичних ідей до управління в економіці, розвитку засобів обчислювальної техніки, а також з використання кібернетичних систем у різних галузях господарства.

– Вийшли в світ філософські твори Георгія Кониського в двох томах, підготовлені Інститутом філософії АН УРСР.

– Вийшла в світ тритомна монографія «Розвиток будівельної науки в Українській РСР».

– Вийшла монографія Г.В. Єльської та ін. «Регуляція біосинтезу білка у еукаріот» [239].

Узагальнено експериментальний матеріал і проаналізовано сучасні уявлення та гіпотези про молекулярні основи регуляції біосинтезу білка у еукаріот. Розглянуто каскадний характер регуляції і проаналізовано окремі рівні її прояву. Висвітлено трансляційний контроль біосинтезу білка, найбільш характерний для еукаріот. Описано модельні системи та одержані на їх основі дані про роль тРНК і аміноацил-тРНК синтетаз у забезпеченні ефективності процесу трансляції.

– Вийшла монографія Ю.Д. Клеопова «Аналіз флори широколистяних лісів Європейської частини Росії».

Наведено нові матеріали, що стосуються характеристики умов існування широко-

листяних лісів нетропічної частини Європи і ботаніко-географічного районування її рослинності. Дано детальну характеристику вперше виділених автором географічних елементів флори, проведено її аналіз за окремими рослинними співтовариствами, розглянуто питання про генезис і історію розвитку флори, а також про її неморальні реліктові елементи, які підлягають охороні.

– Вийшла монографія І.В. П'ятницького та В.В. Сухана «Маскування і демаскування в аналітичній хімії» (премія ім. Л.В. Писаржевського, 1991).

– Вийшла монографія В.В. Скорохода, Ю.М. Солоніна та І.В. Уварової «Хімічні, дифузійні та реологічні процеси в технології порошкових матеріалів» (премія ім. І.М. Францевича, 1991).

– Вийшла монографія О.М. Розенберга та О.О. Розенберга «Механіка пластичного деформування в процесах різання і деформуючого протягання» (премія ім. Є.О. Патона, 1992).

– Вийшла монографія В.А. Сидорова «Біотехнологія рослин. Клітинна селекція» (премія ім. В.Я. Юр'єва, 1992).

– Вийшла монографія С.О. Костеріна «Транспорт кальцію у гладких м'язах» (премія ім. О.В. Палладіна, 1992).

– Вийшла монографія В.В. Моргуна та І.П. Чучмій «Генетичні основи і методи селекції швидкостиглих гібридів кукурудзи» (премія ім. В.Я. Юр'єва, 1993)].

– Вийшла монографія Ю.П. Оровецького «Мантійний діапіризм» (премію ім. В.І. Вернадського, 1993).

1990 – Започатковано журнал «Ойкумена» (Інститут ботаніки АН УРСР).

1991

17 січня – Президією Верховної Ради УРСР прийнято постанову «Про статус Академії наук Української РСР». Визначено новий рівень прав і обов'язків Академії, чітко окреслено відносини з

державними органами, Академія одержала більшу самостійність. Постанова визначила статус Академії наук як республіканської самоврядної організації, зі збереженням державного фінан-

сування фундаментальних наукових досліджень та витрат на організацію діяльності переважно з республіканського бюджету. Результати цих досліджень Академія наук передає державі з додержанням норм авторського і винахідницького права.

24 січня – Створено Українську астрономічну асоціацію (президент – **Я.С. Яцків**).

6 лютого – Постановою Президії АН УРСР, відповідно до Постанови Ради Міністрів УРСР від 11 січня 1991, на базі Відділення сорбції та тонкого неорганічного синтезу і СКТБ з експериментальним виробництвом Інституту загальної та неорганічної хімії АН УРСР створено Інститут сорбції та проблем ендоекології АН УРСР (директор – **В.В. Стрелко**, з 2017 – **В.В. Брей**).

Основні напрями: розробка теоретичних основ селективної сорбції, синтез та фізико-хімічні дослідження вуглецевих і неорганічних сорбентів з заданими властивостями; створення сорбентів і сорбуючих препаратів для детоксикації організму, корекції його біохімічних показників та екологічного захисту внутрішнього середовища (ендоекологія); синтез і дослідження дисперсних матеріалів для каталізу, фотокаталізу, використання в електрохімічних пристроях; розробка сорбційних технологій та устаткування для промисловості, захисту навколишнього середовища й медицини.

– Президія АН УРСР присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **І.В. П'ятницькому** та **В.В. Сухану** – за монографію «Маскування і демаскування в аналітичній хімії»;

премію ім. О.О. Богомольця **Є.П. Сидорику**, **Є.А. Баглію** та **М.Й. Данку** – за монографію «Біохемілюмінесценція клітин при пухлинному процесі»;

премію ім. М.М. Крилова **В.К. Дзядику**, **В.М. Коновалову** та **І.О. Шевчуку** – за цикл робіт «Наближення диференційованих функцій та апрокс-

симаційні методи розв'язання диференціальних та інтегральних рівнянь»;

премію ім. Є.О. Патона **Д.М. Рабкіну** – за монографію «Металургія зварювання плавленням алюмінію та його сплавів»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **О.О. Лаптеву**, **О.О. Котику** та **Б.Х. Грінченку** – за цикл робіт з інтродукції та впровадження у виробництво нових сортів дерноутворюючих багаторічних трав;

премію ім. Д.К. Заболотного **П.В. Пучкову** – за монографію «Фауна України»;

премію ім. В.І. Вернадського **Б.П. Кабишеву** – за монографію «Палеотектонічні дослідження та нафтогазоносність в авлакогенних областях»;

премію ім. О.М. Динника **Б.Л. Пеллеху**, **О.В. Максимуку** та **І.М. Корвайчуку** – за монографію «Контактні задачі шаруватих елементів конструкцій і тіл з покриттями»;

премію ім. Д.З. Мануїльського **Ю.С. Шемшученку**, **Н.Р. Малишевій** та **Б.Г. Розовському** – за цикл робіт з правових проблем охорони навколишнього середовища;

премію ім. О.Г. Шліхтера **В.М. Геєцю** – за цикл робіт «Прогнозування динаміки та структури суспільного виробництва (на матеріалах Української РСР)»;

премію ім. М.Г. Холодного **І.Г. Шматьку**, **О.Ю. Шведову** та **І.П. Григорюку** – за цикл робіт «Водообмін та посухостійкість рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **Г.В. Донченку** – за монографію «Біохімія убіхінона»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Г.Я. Береговенку**, **О.Ф. Каткову** та **Е.П. Семягіну** за цикл робіт «Розробка математичних методів і технічних засобів моделювання складних просторово розподілених об'єктів виробництва та розподілу паливно-енергетичних ресурсів»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Ю.Л. Клімонтовичу, І.П. Якименку та А.Г. Загородньому** – за цикл робіт «Статистична теорія плазмово-молекулярних систем»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.В. Петрову, А.А. Крючину та О.П. Токаря** – за цикл робіт «Розробка фізико-технічних методів оптичної реєстрації та збереження великих обсягів інформації»;

премію ім. М.К. Янгеля **М.Д. Коваленку, С.М. Конюхову та В.І. Кукущкіну** – за цикл робіт «Дослідження термогазодинаміки високоентальпійних потоків і розробка енергетичних установок, що забезпечують високі характеристики літальних апаратів»;

премію ім. І.Я. Франка **Й.Ф. Андершу, Г.І. Нерушу та Р.Шишків** – за «Чесько-український словник» (у двох томах);

премію ім. Л.П. Симиренка **В.Б. Логінову** – за монографію «Інтродукційна оптимізація лісових культурценозів»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.Л. Волковичу, В.В. Павлову та В.О. Тарасову** – за цикл робіт «Інтерактивні системи підготовки прийняття рішень»;

премію ім. І.М. Францевича **В.В. Скороходу, Ю.М. Солоніну та І.В. Уваровій** – за монографію «Хімічні, дифузійні та реологічні процеси в технології порошкових матеріалів»;

премію ім. А.Ю. Кримського **О.Й. Прицаку** – за цикл робіт з проблем сходознавства;

премію ім. М.С. Грушевського **П.П. Толочку** – за цикл робіт з історії Київської Русі та археології;

премію ім. А.І. Кіпріанова **В.К. Грищенку, А.Ф. Маслоку та С.С. Гудзері** – за цикл робіт «Композиції, що фотополімеризуються, та полімерні матеріали на основі уретанвмісних олігомерів»;

премію ім. Г.В. Карпенка **І.І. Василенку та Р.К. Мелехову** – за цикл робіт «Зародження та розвиток коро-

зійних тріщин в конструкційних матеріалах (термодинаміка та електрохімія процесів)»;

премію ім. М.П. Барабашова **Е.П. Абраніну, Л.Л. Базеляну та Б.П. Рябову** – за цикл робіт «Радіоастрономічні дослідження Сонячної системи» [240].

15 лютого – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 120-річчю від дня народження видатного українського вченого-сходознавця та організатора науки А.Ю. Кримського. Прийнято постанови про створення Інституту сходознавства АН УРСР і Відділення проблем медицини АН УРСР (академік-секретар – **Ю.І. Кундієв**).

20 березня – Постановою Президії АН УРСР на базі підрозділів Інституту мовознавства АН УРСР та Відділення наукової інформації Інституту математики АН УРСР створено Український мовно-інформаційний фонд АН УРСР.

Основні напрями: дослідження системної будови природної мови; створення та ведення електронної бібліотеки української мови та інших мов і лінгвістичних баз даних; розробка і створення інформаційно-лінгвістичних систем; дослідження лінгвістичних аспектів інтелектуальної діяльності; розробка та експлуатація інформаційних систем, баз даних і знань загальнокультурного характеру; координація робіт в Україні у галузі комп'ютерної та когнітивної лінгвістики та лексикографії.

11–12 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР. Доповідь «Основні підсумки діяльності Академії наук у 1990 році та її завдання, відповідно до нового статусу», зробив президент АН УРСР Б.Є. Патон. 11 квітня проведено вибори в Академію.

Обрані дійсними членами:

О.Ф. Возіанов (хірургія, урологія);
С.В. Комісаренко (патофізіологія, імунологія);

О.О. Мойбенко (патофізіологія, імунологія);

В.Г. Пінчук (онкологія).

Обрані членами-кореспондентами:

В.О. Бобров (кардіологія);
А.Д. Візір (клінічна медицина);
В.Д. Ганул (онкологія);
Н.М. Гула (медична біохімія);
Е.В. Гюллінг (патофізіологія, ендокринологія);
Д.Д. Зербіно (морфологія людини);
Ю.П. Зозуля (неврологія, нейрохірургія);
Ю.С. Каган (токсикологія);
І.В. Комісаров (фармакологія);
В.А. Кордюм (медична генетика);
Л.В. Новицька-Усенко (клінічна фізіологія);
Л.А. Пиріг (терапія);
Б.Я. Резнік (педіатрія);
О.Г. Резніков (патофізіологія, ендокринологія);
Л.Г. Розенфельд (медична радіологія);
В.Ф. Саєнко (хірургія, урологія);
М.М. Сергієнко (офтальмологія);
Г.К. Степанківська (акушерство, гінекологія);
І.С. Чекман (фармакологія);
В.П. Ширококов (вірусологія).

Обрані іноземними членами:

Г. Вільгельмссон (теоретична фізика), Швеція;
П. Габріель (алгебра), Швейцарія;
О. Гейштор (історія), Польща;
Ж. Ебель (молекулярна біологія), Франція;
Ж. Ліонс (теорія керування, системний аналіз), Франція;
Х. Міямото (токсикологія), Японія;
М. Ристич (матеріалознавство), Югославія;
Д. Франсуа (міцність і руйнування матеріалів), Франція;
Ю. Шевельов (мовознавство, історія української мови), США;
І. Шевченко (візантологія), США [242].

11 квітня сесія також прийняла постанову «Про поновлення в складі Академії наук УРСР учених, репресо-

ваних і необґрунтовано виключених із складу Академії наук в 30-ті роки». За поданням Комісії по вивченню матеріалів і розробці пропозицій щодо реабілітації незаконно репресованих в період 30–40-х і початку 50-х років учених АН УРСР Загальні збори АН УРСР прийняли постанову:

«Поновити (посмертно) в складі Академії наук УРСР необґрунтовано репресованих і виключених зі складу Академії наук УРСР таких учених:

Яворського Матвія Івановича – академіка (1929), керівника історичного відділу Українського інституту марксизму, члена Президії ВУАН;

Хармандар'яна Гургена Оганесовича – члена-кореспондента (1934), заступника нарком охорони здоров'я СРСР;

Ліберберга Йосипа Ізраїльовича – члена-кореспондента (1934), директора Інституту єврейської пролетарської культури;

Співака Іллю Григоровича – члена-кореспондента (1939), директора Кабінету єврейської культури АН УРСР;

Опокова Євгена Володимировича – академіка (1927), директора Водного інституту АН УРСР;

Доручити Президії АН УРСР продовжити роботу, спрямовану на відновлення в складі Академії наук УРСР всіх учених, безпідставно репресованих і необґрунтовано виключених з членів Академії наук УРСР» [ ].

15–19 квітня – В Києві відбувся Міжнародний симпозіум «Вірусологія, імунологія та суспільство» в рамках Європейської мережі «Людина проти вірусів», організований Європейським бюро з науки і техніки ЮНЕСКО, АН СРСР, АН УРСР, Інститутом біоорганічної хімії та нафтохімії АН УРСР.

17 квітня – Постановою Ради Міністрів УРСР створено Інститут іоносфери АН УРСР та Міністерства вищої освіти УРСР.

Основні напрями: проведення систематичних вимірювань параметрів іоносфери за Міжнародним календарем; створення контрольно-вимірювальних систем для радарів некогерентного розсіяння; проведення теоретичних досліджень довготних ефектів в іоносфері над Україною.

22 квітня – Постановою Президії АН УРСР створено Відділення радіо-геохімії навколишнього середовища як структурного підрозділу Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР.

– Розпорядженням Ради Міністрів УРСР (та Постановою Президії АН УРСР) в м. Миколаєві на базі Проектно-конструкторського бюро електрогидравліки АН УРСР створено Інститут імпульсних процесів і технологій АН УРСР (директор – **О.І. Вовченко**).

Основні напрями: дослідження імпульсного впливу потоків енергії на багатофазні середовища; різномагнітні матеріали та конструкції і створенні на цій основі нових технологій; розробка імпульсних процесів перетворення енергії; створення імпульсних джерел енергії.

13–17 травня – В Києві та Дніпропетровську пройшла Міжнародна наукова конференція, присвячена 500-річчю українського козацтва, організована Інститутом історії України АН УРСР та Дніпропетровським університетом. У роботі конференції взяли участь майже 130 вчених з України, Росії, Польщі, Німеччини та США.

23 травня – Президія АН УРСР прийняла постанову про стан і перспективи розвитку гуманітарних наук в АН УРСР.

– Спільною постановою Президії АН УРСР і Колегії Головної ради Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОПІК) створено Центр пам'ятокознавства АН УРСР і УТОПІК з метою розробки теоретико-методичних засад збереження, відновлення та використання історико-культурних пам'яток.

14 червня – Постановою Кабінету Міністрів УРСР Інституту чорної металургії присвоєно ім'я академіка З.І. Некрасова [241].

Некрасов Зот Ілліч (1908–1990) – відомий учений-металург та організатор науки, акад. АН УРСР (1961). У 1930–52 – працював у

вузах Дніпропетровська та Магнітогорська (з 1950 – проф.), 1952–78 – директор, 1978–88 – зав. відділу, з 1988 – радник при дирекції Інституту чорної металургії. Наук. дослідження стосуються теорії і практики доменного виробництва.

26 червня – Постановою Президії АН УРСР в Інституті філософії АН УРСР створено Відділення релігієзнавства.

28 червня – 4 липня – В Києві Інститут математики АН УРСР провів міжнародний симпозіум «Динамічні системи та їх застосування».

10 липня – Постановою Президії АН УРСР Відділення хімії і хімічної технології АН УРСР перейменовано на Відділення хімії АН УРСР.

– Постановою Президії АН УРСР на базі геофізичних відділів Інституту прикладних проблем механіки і математики АН УРСР створено Карпатське відділення Інституту геофізики АН УРСР.

– Постановою Президії АН УРСР засновано премію імені **М.П. Василенка** за видатні наукові роботи в галузі держави та права України [241].

Василенко Микола Прокопович (1866–1935) – відомий історик і громадсько-політичний діяч, акад. УАН (1920), її президент (1921–22). В квітні–жовтні 1918 – міністр освіти і мистецтва України, 1925–29 – голова Соціально-економічного відділу ВУАН та 1925–33 – Постійної комісії з вивчення західноруського та українського права. Наукові праці присвячено історії держави і права, історії України, біографістиці. Автор «Нарисів з історії Західної Русі та України».

11 липня – Постановою Президії АН УРСР створено Інститут світової економіки і міжнародних відносин АН УРСР (директор – **Ю.М. Пахомов**).

Основні напрями: актуальні проблеми світової економіки, міжнародних економічних відносин і міжнародної політології; філософія, соціологія та теорія міжнародних відносин; розробка нових парадигм зовнішньоекономічного та зовнішньополітичного розвитку, моделювання оптимальних варіантів політики в цих галузях.

18 липня – Постановою Президії АН УРСР на базі відділу проблем застосування амонійно-карбонатних сполук Інституту фізіології рослин і генетики АН УРСР створено Науково-інженерний центр по розробці та впровадженню технологій використання амонійно-карбонатних сполук у сільському господарстві «АКСО».

24 серпня – На позачерговій сесії Верховної Ради УРСР ухвалено Акт проголошення незалежності України.

3–8 вересня – В Луцьку відбувся Міжнародний симпозіум «Леся Українка і світова культура», організований Інститутом літератури АН УРСР, Луцьким педагогічним інститутом ім. Лесі Українки, Українським комітетом міжнародної асоціації вивчення і поширення слов'янських культур, Республіканською асоціацією українознавців. В роботі симпозіуму взяло участь 300 учасників з різних країн світу.

25 вересня – Постановою Президії АН УРСР засновано премію імені М.Д. Стражеска за видатні наукові роботи в галузі лікування внутрішніх хвороб і кардіології.

– Постановою Президії АН України створено Центр гуманітарної освіти АН України. З 1997 безпосередньо підпорядкований Президії НАН України. Науково-методичне керівництво дослідницькою діяльністю здійснює Відділення історії, філософії та права України.

27 вересня – Відбулася сесія Загальних зборів АН УРСР, присвячена 125-річчю від дня народження видатного українського історика і літературознавця, політичного і громадського діяча академіка М.С. Грушевського.

7 жовтня – Постановою Президії АН УРСР на базі Одеського відділен-

ня Інституту економіки АН УРСР створено Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень АН УРСР (директор – **Б.В. Буркинський**).

Наукові напрями: економіко-екологічні проблеми природокористування і рекреації в приморських регіонах; проблеми формування та розвитку зон вільного і спільного підприємництва в приморських регіонах і господарських комплексах; теорія і методологія аналізу механізму ринкових структур, господарювання та управління соціально-економічними, виробничими, економіко-екологічними системами у приморських регіонах.

– Постановою Президії АН УРСР на базі відділу теорії та історії української мови, лексикології та лексикографії, культури мови Інституту мовознавства АН України створено Інститут української мови АН УРСР. Провідна науково-дослідна установа і основний в Україні координаційний центр, який досліджує функціонування та розвиток української мови, її структуру, історію, діалектне членування, питання її кодифікації та забезпечує лінгвістичні передумови для утвердження державних функцій української мови, впровадження її в різні сфери державного і громадського життя країни (директор – **О.О. Тараненко**, з 2008 – **П.Ю. Гриценко**).

9 жовтня – Наказом-розпорядженням Міністерства вищої освіти УРСР та АН УРСР на базі Спеціального конструкторського бюро «Інтелект» Донецького університету створено Інститут проблем штучного інтелекту АН УРСР (директор – **А.І. Шевченко**).

Основні напрями досліджень: створення теорії вітчизняного інтелектуального комп'ютера нового покоління; розробка теоретичних основ архітектури персонального комп'ютера з функціями штучного інтелекту; створення методів аналізу та розпізнавання образів у задачах діагности-

ки технічних і біологічних об'єктів системами штучного інтелекту; інтелектуальні робототехнічні системи; комп'ютерні системи психофізіологічної діагностики та корекції психофізіологічного стану людини в екстремальних ситуаціях зі зворотним зв'язком.

22 жовтня – Постановою Президії АН УРСР на базі Львівського відділення Інституту ботаніки АН УРСР створено Інститут екології Карпат АН УРСР (директор – **М.А. Голубець**).

Основні напрями: комплексне вивчення структурно-функціональної організації екосистем і геосоціосистем; стаціонарні дослідження популяційної організації рідкісних, реліктових, ендемічних і корисних видів рослин; дослідження екологічних і хорологічних особливостей рідкісних рослинних угруповань; вивчення початкових змін і послідовності фізіологічних, біохімічних і морфологічних процесів під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

– Постановою Президії АН УРСР засновано Інститут сходознавства АН УРСР (директор – **О.Пріцак**).

Основні напрями: східні елементи української культури; поширення інформації про Україну через знання про східний світ; дослідження мов, літератур, історії, філософії, релігії, культури країн і регіонів Близького, Середнього та Далекого Сходу.

11 листопада – Постановою Президії АН УРСР з метою розширення контактів фізіологів України із зарубіжними колегами та виконання пріоритетних наукових проектів тимчасовими колективами, створеними на контрактній основі, створено Міжнародний центр молекулярної фізіології АН УРСР (директор – **П.Г. Костюк**).

Основні напрями: дослідження молекулярних механізмів збудливості нервових клітин, процесів міжклітинної та внутрішньоклітинної сигналізації, механізмів розвитку патологічних станів нервової системи на молекулярному рівні та пошуків шляхів їх корекції. У серпні 2016 рішенням Президією НАН України приєднано до Інституту фізіології НАН України.

13 листопада – Постановою Президії

АН УРСР на базі Відділення географії Інституту геофізики АН УРСР створено Інститут географії АН УРСР (директор – **Л.Г. Руденко**).

Основні напрями: теорія та методика еколого-географічного районування території України; дослідження стану і змін сучасних і давніх ландшафтів; розробка географічних основ збалансованого економічного, соціального та екологічного розвитку регіонів України; картографічні дослідження; створення Національного атласу України, інших картографічних творів.

– Постановою Президії АН УРСР на базі Відділення проблем природокористування та регіональної економіки Інституту технічної механіки АН УРСР створено Інститут природокористування та екології АН УРСР (директор – **А.Г. Шапар**).

Основні напрями: розробка методології вибору стратегії сталого розвитку техногенно навантажених регіонів України; наукових основ регіональної системи екологічного моніторингу; прогноз екологічних наслідків діяльності гірничо-промислового виробництва.

15 листопада – Постановою Кабінетів Міністрів УРСР Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР перейменовано на Центральний ботанічний сад імені **М.М. Гришка** АН УРСР (нині – Національний ботанічний сад ім. **М.М. Гришка**).

Гришко Микола Миколайович (1901–1964) – відомий вчений у галузі генетики і селекції рослин, акад. АН УРСР (1939). В 1939–44 – директор Інституту ботаніки АН УРСР, 1944–58 – Ботанічного саду АН УРСР, 1945–48 – також голова Відділу АН УРСР. Наукові праці стосуються генетики, селекції, акліматизації та інтродукції рослин, проблем статі вищих рослин. Розробив методи регулювання статі й виведення нових сортів конопель (СОС–72).

М.М. Гришко

Колекція бузку. Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка.

Велика тропічна оранжерея Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка.

21 листопада – Постановою Президії АН УРСР на базі Сумського відділення Інституту металофізики АН України створено Інститут прикладної фізики АН УРСР (директор – **В.Ю. Сторіжко**).

Основні напрями: дослідження процесів взаємодії іонів та електронів низьких енергій з речовиною; розробка ядерно-фізичних методів з субмікронною роздільною здатністю та електростатичних прискорювачів; молекулярна радіаційна біофізика; розробка науково-навчальних приладів [3].

1 грудня – На Всенародному референдумі за повну незалежність України проголосувало 90,32% його учасників. Одночасно президентом України обрано Л.М. Кравчука.

7 грудня – Президенти України та Росії – Л.М. Кравчук і Б.М. Єльцин та голова Верховної Ради Білорусії С.С. Шушкевич зустрілися у Біловезькій пущі під Брестом і наступного дня підписали спільну угоду про ліквідацію СРСР та утворення Співдружності незалежних держав (СНД). Так Україна перетворилася на повністю незалежну і суверенну державу, яку в цьому статусі в досить короткий термін визнало світове співтовариство.

11 грудня – Постановою Президії АН України створено Інститут національних відносин і політології АН України (з 1997 – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, з 2005 –

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України) (директор – **І.Ф. Курас**) [3].

Основні напрями: історія і сучасна динаміка політичних інститутів і процесів, взаємовпливи політики, політичної культури, етнонаціональних, міжрелігійних та міжконфесійних, регіональних відносин і факторів суспільного життя; вироблення нових парадигм етнонаціонального розвитку; запобігання конфліктності в етнонаціональній сфері; моделювання оптимальних варіантів етнополітики; розробка технологій управління в системі політичних і міжетнічних відносин; експертиза законопроектів, державних і недержавних програм у різних галузях суспільного життя.

13 грудня – Верховна Рада України прийняла закон «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності».

14 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

О.І. Кухтенку, О.Г. Івахненко, В.М. Кунцевичу, В.В. Павлову – за цикл монографій з теорії інваріантності та її застосування у системах автоматичного управління;

А.О. Степанову, О.Г. Андерсу, Ю.В. Переверзеву, Д.А. Яблонському, А.Ф. Лозенку, В.М. Криворучку, А.І. Звягіну (помертньо) – за цикл робіт «Виявлення та дослідження нових типів резонансів, структур і магнітопружних аномалій в низькорозмірних антиферромагнетиках» [241];

С.А. Андронаті, А.І. Греню, М.Г. Лук'яненку, Л.М. Марковському, К.Б. Яцимирському, Я.Д. Лампеці, О.В. Богатському (посмертно) – за цикл наукових праць «Макрогетероциклічні сполуки: синтез, структура, властивості»;

Б.П. Мацелюху, Г.М. Стрижковій, А.С. Стеньку – за участь у циклі наукових праць «Генетика, селекція та впровадження у виробництво промислових мікроорганізмів – продуцентів антибіотиків і каротину»;

В.К. Гавришу, П.Ф. Шпаку, Д.Є. Айзенвергу – за участь у створенні серії монографій та атласу «Геологія і нафтогазоносність Дніпровсько-Донецької западини» як наукової основи прогнозу та пошуків родовищ;

В.Д. Барану, О.М. Приходнюку, Д.Н. Козаку, Є.В. Максимову, Б.В. Магомедову, С.П. Пачковій, Р.В. Терпиловському, А.Т. Сміленку – за монографію «Слов'яни Південно-Східної Європи у переддержавний період», видану в 1990;

В.Н. Єременку, Л.М. Лопато, Т.Я. Великановій, О.В. Шевченку, Ю.І. Буянову, С.Б. Прімі, Л.О. Третяченко, Т.Д. Штепі – за цикл робіт «Дослідження фазових рівноваг та побудова діаграм стану систем перехідних металів, тугоплавких карбідів і оксидів»;

О.О. Вовку, Л.І. Демещуку, А.О. Кузьменку, В.І. Плужнику – за цикл робіт з теоретичної та прикладної геодинаміки вибуху;

В.Ю. Забігайлу, А.М. Зоріну – за участь у циклі робіт з наукового обґрунтування, розробки та впровадження методів прогнозу викидонебезпечності гірничого масиву і способів запобігання динамічним проявам гірничого тиску, які істотно знижують соціально-економічні збитки на шахтах Донбасу;

Д.М. Калеку, Н.А. Чвортку, М.М. Оселючку, М.А. Шелесту, А.П. Олексієнку – за участь у розробці, організації серійного виробництва і широкомасштаб-

ному впровадженні ресурсозберігаючої технології та універсального устаткування для механізованого конденсаторного приварювання закріплених деталей;

П.Р. Родіну – за підручник «Металорізьбні інструменти», виданий 1986 (третє видання);

К.Л. Ющенко, К.М. Лавришевій, В.В. Скопечькому, І.М. Парасюку, О.С. Стукалу, Г.Є. Цейтліну, О.Л. Перевозчиковій, В.М. Лакеєнкову – за закриті роботи.

25 грудня – Постановою Президії АН України, згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів УРСР від 15 жовтня 1991, Науково-виробниче об'єднання «Монокристалреактив» передано у систему АН України для організації на його базі Науково-технологічного комплексу (НТК) «Інститут монокристалів». Створений 1995 (генеральний директор – **В.П. Семиноженко**).

Основні напрями НТК: фундаментальні дослідження процесів росту кристалів; взаємодія випромінювання з речовиною; пошук нових кристалічних середовищ та комплексні дослідження фізичних явищ у монокристалах; теорія нелінійних явищ, транспорту та структуроутворень у конденсованих станах речовини; розробка технології одержання сцинтиляційних детекторів і створення пристроїв на їх основі; хімія і технологія фотоактивних органічних сполук, хіральных і рідкокристалічних матеріалів.

29 грудня – Постановою Бюро Президії АН України ліквідовано Обчислювальний центр Ради по вивченню продуктивних сил України.

1991 (жовтень) - В Тернополі Інститутом фізіології рослин і генетики АН України проведено наукову конференцію «Біологічна фіксація молекулярного азоту і азотний метаболізм бобових рослин».

жовтень – листопад - В Одесі відбулася Міжнародна регіональна конференція «Правові проблеми використання Чорного та Азовського морів і захисту їх від

забруднення», організована Інститутом держави і права, Інститутом проблем ринку та економіко-екологічних досліджень АН України та Одеським університетом. У конференції взяли участь наукові та практичні працівники з України, Росії, Грузії, Білорусії, Латвії, Болгарії, Румунії і Туреччини.

1991 – Постановою Президії АН України створено Відділення радіогеохімії навколишнього середовища як структурний підрозділ Інституту геохімії і фізики мінералів АН України.

– Постановою Президії АН УРСР створено Інститут біологічної хімії АН України (директор – **З.Р. Ульберг**).

Основні напрями: біологічна хімія природних та синтетичних дисперсних систем і матеріалів; біотехнології збагачення мінеральної сировини та захисту навколишнього середовища; фізична та колоїдна хімія дисперсних матеріалів; принципи, методи та технології їх використання в промисловості; макрокінетика та властивості дисперсних систем; фізико-хімічна механіка природних і техногенних дисперсних систем.

– Постановою Президії АН України Інститут проблем онкології та радіобіології ім. Р.Є. Кавецького перейменовано на Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р.Є. Кавецького АН України.

– Постановою Президії АН України Фізико-технічному інституту низьких температур АН України присвоєно ім'я **Б.І. Веркіна**.

Б.І. Веркін

Веркін Борис Ієремі-йович (1919–1990) – видатний фізик-експериментатор, акад. АН УРСР (1972). В 1946–60 працював у Харківському фізико-технічному ін-ті, 1960–88 – директор Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР, з 1988 – почесний директор. Наук. праці стосуються фізики і техніки

низьких температур, електронних властивостей твердих тіл, надпровідності, низькотемпературного матеріалознавства, кріобіології і кріомедицини. Створив наукову школу.

– Організовано Інститут української археології АН України.

– При Інституті біохімії АН України створено Міжвідомчу координаційну раду з проблем радіобіології і екології 30-кілометрової зони Чорнобильської АЕС.

– М.Є. Темченко і В.О. Стороженко (Інститут математики АН України), С.В. Малашенко та П.Г. Шишкін (Інститут механіки АН України) обґрунтували створення в КБ «Південне» відцентрового стенда-центрифуги «Ротор-Ю» для випробування приладів ракетно-космічної техніки при лінійних перевантаженнях, з використанням ефекту самобалансування твердих тіл на струнному підвісі.

– Сформульовано парадигму алгебраїчного програмування і розроблено засоби її підтримки (Ю.В. Капітонова та О.А. Летичевський, Інститут кібернетики АН України)

– Розроблено соціально-економічні, організаційні та правові чинники формування і реалізації науково-технічної політики України (Б.А. Маліцький, Є.В. Авсенев, О.Шандрюк, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН України).

– Розроблено оптичний квантовий генератор для локації Місяця, штучних супутників Землі та виявлення тіл, які забруднюють космічний простір (М.П. Лисиця).

– Стала до ладу термоядерна установка – торсатрон «Ураган-2М» (ХФТІ).

– В.Ю. Сторіжко зі співробітниками (Інститут прикладної фізики АН України) започаткував створення установок ядерного мікроаналізу.

- Т.Н. Симоненко та І.К.Пашкевич склали мапу магнітного поля Європи в масштабі 1:5 000 000 (Інститут геофізики АН України).
- Виготовлено та випробувано діючий зразок гідрофізичного зонду нового покоління (мікрозонд-5) для вимірювання температури морської води, електропровідності, тиску, концентрації кисню, сірководню, рН-іонів (В.А. Гайський, Морський гідрофізичний інститут АН України).
- Розроблено основи теорії зародження і розвитку корозійних тріщин (І.К. Василенко, Р.К. Мелехов).
- Розроблено технологію та одержано високопрозорі монокристали ZnSe для виготовлення оптики потужних лазерів інфрачервоного діапазону та великогабаритних прозорих кристалічних вікон з ZnSe (В.К. Комар, М.П. Іванов, М.Ш. Файнер, Інститут монокристалів).
- С.А. Андронаті та М.Бондарев розробили технологію одержання транквілізатора нового покоління – буспірона.
- Створено першу систему масового поширення інформації – електронну комп'ютерну газету «Все – всім» (В.В. Петров, О.Г. Додонов та ін.; Інститут проблем реєстрації інформації АН України).
- В.В. Кузьмичов і П.І. Фомін одержали осесиметричний розв'язок рівнянь загальної теорії відносності, що описує конфігурацію нульової повної маси, але ненульового квадрупольного моменту, чим поповнено арсенал класичних розв'язків загальної теорії відносності.
- В Києві проведено симпозіум «Використання стисненого природного газу, зрідженого природного та стисненого нафтового газу як моторного палива», організований Інститутом газу АН України під егідою Європейської економічної комісії ООН.
- Проведено VIII семінар із супутникової гідрофізики, організований Морським гідрофізичним інститутом АН України. В семінарі взяли участь учені і спеціалісти з 19 організацій, які є провідними в галузі вивчення природного середовища за допомогою дистанційних методів.
- Відбулася VII Республіканська конференція з високомолекулярних сполук, організована Інститутом хімії високомолекулярних сполук АН України. На конференції підведено підсумки досліджень в галузі хімії, фізико-хімії та технології полімерів і полімерних матеріалів, здійснених в Україні за останні роки.
- Центром пам'яткознавства АН України та УТОПІК спільно з науково-дослідним центром «Часи козацькі» започатковано щорічну Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні».
- Вийшла в світ книга «Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів» [236].
- Вийшли перші номери журналів: «Фізика і техніка високих тисків» та «Альгологія».
- Інститут історії України АН України започаткував серію збірників «Проблеми історії України: факти, судження, пошуки» (головний редактор – С.В. Кульчицький). На 2018 вийшло 23 випуски.
- Вийшла монографія М.М. Белецького, В.М. Светличного, Д.Д. Халамейди та В.М. Яковенка «Електромагнітні явища НВЧ-діапазону в неоднорідних напівпровідникових структурах» [243].

- Вийшла монографія М.В.Макаренка «Психофізіологічні функції людини та операторська праця» (премія ім. О.О.Богомольця, 1992).
- Вийшла монографія М.П. Дмитренка «Пуриновий обмін і його регуляція в лімфоцитах» (премія ім. О.В. Палладіна, 1993).
- Вийшла монографія В.В. Панасюка «Механіка квазікрихкого руйнування матеріалів» (премія ім. Є.О.Патона, 1994) [243].
- Вийшла монографія Р.І. Гвоздяка, М.С. Матишевської та Є.Ф. Григор'єва «Мікробний полісахарид ксантан» (премія ім. Д.К. Заболотного, 1994).
- Вийшла монографія Г.В. Степанова «Пружнопластичне деформування та руйнування матеріалів при імпульсному навантаженні» (премія ім. О.М. Динника, 1994).
- Вийшла монографія В.О. Боброва та О.Д. Яновського «Синдром слабкості синусового вузла та суправентрикулярні аритмії» (премія ім. М.Д. Стражеска, 1994).
- Вийшла монографія В.С. Бойка, Р.І. Гарбера та А.М. Косевича «Оборотна пластичність кристалів» (премія ім. К.Д. Синельникова, 1999) [245].
- Археографічна комісія АН України спільно з видавництвом «Наукова думка» розпочала репринтне видання десятитомної праці М.С. Грушевського «Історія України – Руси», протягом 1991–98 вийшло 10 томів. В 2000 та 2010 вийшло також два покажчика до 10-томника [245].

Академія наук в незалежній Україні

1992

20 січня – Видано Указ Президента України «Про забезпечення діяльності та розвитку Академії наук України», за яким Академія визначалася вищою науковою установою України зі статусом самоврядної організації [1].

– Постановою Президії АН України у Донецьку створено Інститут економіко-правових досліджень АН України (директор – **В.К. Мамутов**) [3].

Основні напрями: державне регулювання економіки, включаючи порівняльно-правові дослідження; правове забезпечення переходу до змішаної економіки та її функціонування; економіко-правові проблеми соціально-економічного розвитку територіальних систем; правове забезпечення підприємництва, формування нових господарських структур.

5 лютого – Постановою Президії АН України на базі Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України створено Інститут народознавства АН України. Є провідним осередком етнологічних, мистецтвознавчих, фольклористичних і музеєзнавчих досліджень у західноукраїнському регіоні (директор – **С.П. Павлюк**) [3].

– Президія АН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Л.І. Антропову** – за цикл робіт «Застосування іонно-електронної концепції електродних реакцій і зведеної шкали потенціалів до вирішення низки проблем сучасної електрохімії та науки про корозію металів»;

премію ім. О.О. Богомольця **М.В. Макаренку** – за монографію «Психофізіологічні функції людини та операторська праця»;

премію ім. М.М. Крилова **І.В. Скрипнику** та **В.Петришину** – за цикл робіт

«Топологічні характеристики нелінійних операторів та їх застосування»;

премію ім. Є.О. Патона **О.М. Розенбергу** та **О.О. Розенбергу** – за монографію «Механіка пластичного деформування в процесах різання і деформуючого протягування»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.А. Сидорову** – за монографію «Біотехнологія рослин. Клітинна селекція»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Н.М. Ждановій** та **А.І. Василевській** – за цикл робіт «Меланінвмісні гриби в екстремальних умовах»;

премію ім. В.І. Вернадського **С.В. Нечаєву** та **В.О. Сьомці** – за монографію «Скарни України»;

премію ім. О.М. Динника **А.Ф. Булату**, **А.М. Зоріну** та **В.В. Виноградову** – за цикл робіт «Геомеханіка та управління вивільненням енергії масиву гірських порід при добуванні корисних копалин»;

премію ім. О.Г. Шліхтера **П.Т. Саблуку** та **П.І. Гайдучьому** – за цикл робіт «Облік, контроль і аналіз у системі економічних відносин і управління сільськогосподарським виробництвом»;

премію ім. М.Г. Холодного **Б.І. Гуляєву**, **Б.О. Митрофанову** та **М.І. Гойсу** – за цикл робіт «Фотосинтез, продукційний процес і продуктивність сільськогосподарських культур»;

премію ім. О.В. Палладіна **С.О. Костеріну** – за монографію «Транспорт кальцію у гладких м'язях»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **А.А. Халатову** – за цикл робіт «Термогазодинаміка потоків у полях відцентрових масових сил»;

премію ім. К.Д. Синельникова **С.Г. Одулову**, **М.С. Соскіну** та **А.І. Хижняку**

– за монографію «Лазери на динамічних гратках»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.Т. Грінченку**, **А.П. Макаренкову** та **М.В. Салтанову** – за цикл робіт «Дослідження структури гідродинамічних полів і рівня гідродинамічних шумів протяжних антен»;

премію ім. І.Я.Франка **О.С. Стрижаку** – за монографічні дослідження «Етнонімія геродотової Скіфії» та «Етнонімія птолемеєвої Сарматії»;

премію ім. Л.П. Симиренка **П.А. Морозу** та **Ф.А. Павленку** – за цикл робіт «Селекція та аллопатія плодових культур»;

премію ім. В.М. Глушкова **Я.Е. Айзенбергу**, **В.Н. Редьку** та **В.І. Грищенку** – за цикл робіт з теорії та реалізації нових інформаційних технологій;

премію ім. М.П. Барабашова **В.В. Немошкаленку** та **В.Г. Альошину** – за цикл робіт «Фізико-хімічні особливості речовини з Місяця»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Є.А. Марковському** та **В.П. Гаврилюку** – за цикл робіт і винаходів «Розробка теоретичних положень створення литих сплавів з максимально можливою корозійною стійкістю і зносостійкістю в агресивних середовищах»;

премію ім. І.М. Францевича **С.В. Будаковському**, **М.З. Галунову** та **І.П. Крайнову** – за цикл робіт «Вплив електронно-акцепторних мікродомішок розплаву органічних молекулярних речовин на процес кристалізації та властивості монокристалів»;

премію ім. М.С. Грушевського **О.Л. Копиленку** – за цикл праць «Науково-політична спадщина М.Грушевського в умовах утвердження суверенітету України»;

премію ім. М.П. Василенка **В.Н. Денисову** та **В.І. Євінгову** – за цикл робіт «Міжнародне право та світовий порядок: пошук моделей правового розвитку»;

премію ім. М.Д. Стражеска **О.Й. Грицюку** та **А.П. Пелешуку** – за монографії «Невідкладні стани у клініці внутрішніх хвороб» і «Функціональні захворювання системи травлення» [4].

6 лютого – Розпорядженням Кабінету Міністрів України Інститут чорної металургії ім. З.І.Некрасова передано у підпорядкування АН України.

19 лютого – Постановою Президії АН України засновано премію імені **М.М. Боголюбова** за видатні наукові роботи в галузі математики та теоретичної фізики [4].

– Постановою Президії АН України Інституту теоретичної фізики АН України присвоєно ім'я **М.М. Боголюбова** [4].

– Постановою Президії АН України Науково-технічний інженерний центр «Водообробка» реорганізовано у Технологічне відділення Інституту колоїдної хімії та хімії води АН України [3].

– Науково-технічний центр електрофізичної обробки, створений наказом Міністерства енергетики та теплоенергетики СРСР 16 серпня 1990, підпорядковано АН України (нині – Інститут електрофізики і радіаційних технологій НАН України) [2].

Основні наукові напрями: радіаційні і ядерні процеси та їх застосування в ядерній енергетиці і радіаційних технологіях; нелінійні, нестационарні і стохастичні процеси та їх застосування в ядерній фізиці та електрофізиці.

20–21 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН України, на якій розглянуто роботу АН України за 1991 та нову редакцію її Статуту. Із звітною доповіддю «Основні підсумки діяльності АН України у 1991 та її завдання в умовах незалежності України» виступив президент АН України Б.Є. Патон [1]. Було затверджено нову редакцію Статуту АН України. Відповідній комі-

сії доручено розробити Положення про Відділення АН України, основні принципи організації та діяльності науково-дослідного інституту, організувати їх всебічне обговорення і винести на розгляд чергової сесії Загальних зборів АН України.

Збори поновили у складі АН України неогрунтовано виключених з Академії в 30–40 рр. академіків **М.П. Кравчука**, **Б.О. Кістяківського**, **В.А. Косинського**, **М.І. Кузнєцова**, **І.О. Малиновського**, **Ф.І. Міщенко**, **Ф.З. Омельченка**, **С.О. Смаль-Стоцького**, **Ф.В. Тарановського**, **М.І. Туган-Барановського**, **К.В. Харламповича**, членів-кореспондентів **П.П. Бушгедта**, **М.Д. Зуєва**, **П.В. Іванова**, **М.О. Короткевича**, **А.І. Ляшенка**, **Я.П. Новицького**, **В.О. Поггенполя**, **В.І. Щербину**, **М.А. Аганіна** [5].

20 березня на сесії АН України обрані її іноземними членами:

М.Атья (математика), Велика Британія;
А.Берджен (біохімія, фізіологія), Велика Британія;

Н.Б'єррум (фізична хімія), Данія;

О.Біланюк (фізика), США;

І.Гривняк (матеріалознавство), Словаччина;

С.Грачотті (літературознавство), Італія;

М.Грюнберг-Манаго (молекулярна біологія), Франція;

П.Де Жен (теоретична фізика), Франція.

А.І. Жуковський (історія культури), Франція.

І.Коропецький (історія економічної думки), США;

Ж.Лен (теорія керування, системний аналіз), Франція;

Д.Лядоу (медицина праці та гігієна навколишнього середовища), США;

Ш.Маркуш (механіка), Словаччина;

Б.Партъє (біологія), Німеччина;

В.Петришин (математика), США;

О.Субтельний (історія України), Канада;

К.Фурукава (фізична хімія), Японія [2].

7 квітня – Президент АН України Б.Є. Патон надіслав Президенту України Л.М. Кравчуку листа «Про участь України у вивченні Антарктиди».

28–29 квітня – В Інституті теоретичної фізики АН України пройшла I сесія Міжнародної консультативної ради Міжнародного центру фізики. В роботі наради взяли участь учені з Швеції, Угорщини, Канади, Франції, Бельгії, Німеччини, Італії, США та ін. країн.

6–8 травня – У Львові відбулася Міжнародна математична конференція, присвячена 100-річчю від дня народження С. Банаха. Організатори – Відділення математики АН України, Міжнародний математичний центр ім. С. Банаха, Львівський університет, Інститут прикладних проблем механіки і математики АН України, Львівський політехнічний інститут.

8 травня – Постановою Президії АН України засновано премію ім. **М.І. Костомарова** в галузі історії та історичного джерелознавства [4].

Костомаров Микола Іванович (1817–1885) – видатний історик, етнограф, літературознавець, громадський діяч, один із засновників Кирило-Мефодіївського братства у Києві. Відіграв значну роль у розвитку української та російської історіографії. Автор праць «Богдан Хмельницький» (1857), «Руїна» (1879–1880), «Мазепа» (1882), «Мазепинці» (1884), «Російська історія в життєписах її найважливіших діячів» (т. 1–3, 1874–76).

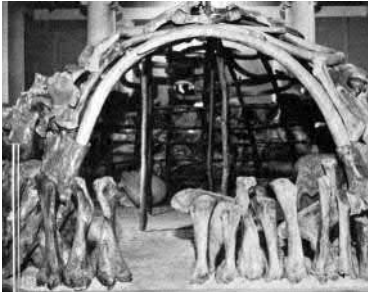

М.І. Костомаров

18–22 травня – В Києві пройшов I Міжнародний конгрес українських економістів «Економіка України: минуле, сучасне, майбутнє».

20 травня – Постановою Президії АН України при Інституті геологічних наук АН України створено Центр аеро-

Науково-природничий музей АН УРСР. У залах музею.

Житло з кісток мамонта
кам'яного віку. Центральний
науково-природничий музей

У зоологічному відділі музею

У палеонтологічному відділі музею

У геологічному відділі музею

У ботанічному відділі музею

космічних досліджень Землі (з 2005 – Науковий центр) [3].

– Постановою Президії АН України Криворізькому ботанічному саду надано статус самостійної установи в системі АН України [3].

26 травня – Розпорядженням Президії АН України Центральний науково-природничий музей АН України отримав статус наукової установи при Президії АН України.

3 липня – Постановою Президії АН України на базі Спеціального конструкторського бюро математичних машин і систем Інституту кібернетики АН України створено Інститут проблем математичних машин і систем АН України (директор – **А.О. Морозов**) [3].

Основні напрями: створення наукових заклад розробки і впровадження прогресивних інформаційних технологій, сучасних методів математичного моделювання, засобів обчислювальної техніки, автоматизованих систем різного призначення та нових інтегральних систем обробки інформації.

– Постановою Президії АН України на базі Спеціального конструкторського

бюро програмного забезпечення Інституту кібернетики АН України створено Інститут програмних систем АН України (директор – **П.І. Андон**) [3].

Основні напрями: теоретичні та прикладні питання розробки систем і технологій програмування; моделі та засоби програмної інженерії; проблеми оцінки і забезпечення якості, стандартизації та сертифікації програмних систем; формально-логічні основи, методи і засоби створення інтелектуальних інформаційних систем, банків даних і знань; математичне і програмне забезпечення побудови складних розподілених комп'ютерних систем.

Постановою Президії АН України ці два Інститути разом з Інститутом кібернетики АН України об'єднано у Кібернетичний центр АН України, ідею якого висунув ще В.М. Глушков (директор – **В.С. Михалевич**). У подальшому на базі структурних підрозділів Інституту кібернетики утворено Інститут космічних досліджень НАН України та НКА України (1996), Інститут прикладного системного аналізу НАН України та Міносвіти України (1996) та Міжнародний науково-навчальний центр інформацій-

них технологій і систем НАН України та Міносвіти України (1997), які також увійшли до складу Кібернетичного центру. Інститут кібернетики здійснює функції базової установи Кібернетичного центру [3].

16 липня – Постановою Президії АН України засновано премію імені **М.І. Туган-Барановського** за видатні наукові роботи в галузі економіки [4].

М.І. Туган-Барановський

Туган-Барановський Михайло Іванович (1865–1919) – відомий учений-економіст, історик, громадський діяч, акад. УАН (1918), голова Соціально-економічного відділу УАН (1918–19). В 1917–18 – міністр в уряді Української Центральної Ради, 1918–19 – професор Київського університету, в 1919 – директор Інституту

економічної кон'юнктури та народного господарства України УАН.

1–5 вересня – В Києві на базі Інституту теоретичної фізики АН України відбулася Міжнародна нарада з проблем фізики високих енергій, організована Міжнародним центром фізики.

7–10 вересня – Інститут математики АН України, Харківський університет і Фізико-технічний інститут низьких температур АН України провели у Харкові міжнародну конференцію «Ляпуновські читання», присвячену 100-річчю створення О.М. Ляпуновим теорії стійкості руху.

21 вересня – Постановою Президії АН України на базі Ужгородського відділення Інституту ядерних досліджень АН України створено Інститут електронної фізики АН України (директор – **О.Б. Шпенник**).

Основні напрями: дослідження з атомної та ядерної фізики низьких енергій; фізики

електронних та іонних зіткнень; фізичної і квантової електроніки; нелінійної оптики; розробка нових методів досліджень та створення нових приладів і оптичних матеріалів квантової електроніки.

22–25 вересня – В Києві відбувся Міжнародний симпозіум «Розвиток науки і перетворення в суспільстві: досвід, проблеми, стратегія», організований Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН України, Державним комітетом України з питань науки і технологій, Комісією України у справах ЮНЕСКО.

30 вересня – Постановою Президії АН України на основі Відділу архівних фондів Центральної наукової бібліотеки АН України створено Інститут архівознавства як науково-дослідну структуру Бібліотеки з функціями головного архівного підрозділу в АН України [3].

7 жовтня – Постановою Президії АН України створено Інститут східноєвропейських досліджень АН України (з 2001 – Інститут європейських досліджень НАН України). Постановою Президії НАН України від 21 вересня 2011 на базі Інституту європейських досліджень НАН України створено Інститут всесвітньої історії НАН України (директор – **А.І. Кудряченко**) [3].

Основні напрями: теоретичні проблеми всесвітньо-історичного процесу; історія країн світу; історія міжнародних відносин; світовий культурно-цивілізаційний розвиток; суспільно-політичні та культурні взаємини України з країнами світу, їх аналіз і прогнозування розвитку.

21 жовтня – Постановою Президії АН УРСР на базі Інституту клітинної біології та інженерії АН України створено Міжнародний інститут клітинної біології (директор – **Ю.Ю. Глеба**) [3].

Основні напрями: з'ясування молекулярно-біологічних і молекулярно-генетичних

механізмів життєдіяльності рослинних клітин; створення біотехнологій на основі клітинної і генної інженерії; способів культивування клітин, методів біохімії, біофізики та імунології [2].

25 листопада – На сесії Загальних зборів АН України обрано нових членів Академії.

Обрані дійсними членами:

Л.І. Анатичук (матеріалознавство, технологія матеріалів для перетворювачів енергії);

М.П. Булгаков (гідрогеологія);

А.Д. Візір (клінічна медицина);

С.В. Волков (хімія);

Є.Г. Гончарук (гігієна);

І.С. Горбань (фізика твердого тіла);

Я.М. Григоренко (механіка);

Ю.Л. Далецький (математика);

Є.П. Дибан (енергетика);

І.М. Дзюба (літературознавство);

Г.В. Єльська (молекулярна біологія);

А.С. Єфімов (ендокринологія);

М.Г. Жулинський (українська література);

Я.Д. Ісаєвич (культурологія);

І.М. Карп (енергетика);

П.С. Кислий (матеріалознавство);

С.М. Конюхов (механіка);

О.О. Корж (травматологія та ортопедія);

В.М. Кошляков (аналітична механіка);

В.М. Кунцевич (системи управління);

Л.М. Литвиненко (астрономія і радіоастрономія);

О.М. Лук'янова (педіатрія);

Л.Т. Мала (терапія);

О.О. Навакатікян (патофізіологія);

Н.О. Пучківська (офтальмологія);

Б.М. Пшеничний (системи керування рухомими об'єктами);

А.П. Ромоданов (нейрохірургія);

В.П. Семиноженко (матеріалознавство, надпровідні матеріали);

Е.В. Соботович (геохімія навколишнього середовища);

В.О. Топачевський (зоологія);

Д.Ф. Чеботарьов (терапія);

Ю.С. Шемшученко (право);

І.К. Янсон (електроніка).

Обрані членами-кореспондентами:

О.Є. Божко (енергомашинобудування);
Б.І. Бондаренко (матеріалознавство, технологія металів);

В.П. Бондаренко (надтверді матеріали);

Б.П. Борисов (електротехніка);

Л.І. Бударін (технічна хімія);

Г.М. Бутенко (патофізіологія);

М.Я. Валах (фізика напівпровідників і діелектриків);

І.Р. Вихованець (українська мова);

В.М. Геєць (економіка);

М.В. Даниленко (хірургія);

Г.В. Донченко (біохімія);

В.Г. Дончик (українська література);

С.І. Дорогунцов (розміщення продуктивних сил);

В.Г. Дрінфельд (математика);

В.Б. Євтух (політологія);

М.Ф. Євтушенко (гідробіологія);

В.М. Єремєєв (хімічна океанографія);

М.З. Згуровський (системний аналіз);

О.О. Ключников (наукове приладобудування);

Г.В. Книшов (серцево-судинна хірургія);

Г.О. Ковтун (фізична хімія);

О.О. Коноваленко (астрофізика);

Ю.В. Коркушко (терапія);

Ю.П. Корчевий (теплофізика);

Р.І. Костик (астрофізика);

А.Г. Косторнов (матеріалознавство, технологія металів);

В.Д. Кубенко (механіка рідин і газів);

Є.О. Куліш (геологія);

М.Є. Кучеренко (біохімія);

В.Й. Лакомський (металургія);

В.С. Лисенко (обчислювальна техніка);

М.Г. Лук'яненко (органічна хімія);

В.І. Лялько (гідрогеологія);
І.С. Магура (біофізика);
В.А. Макара (матеріалознавство, міцність матеріалів);
Т.П. Мар'янович (інформатика);
В.Б. Молодкін (фізика металів);
О.К. Назаренко (матеріалознавство, технологія металів);
Д.С. Наливайко (теорія літератури);
Б.О. Нестеренко (атомна фізика, електроніка);
С.І. Пирожков (демографія);
Г.Г. Півняк (гірнична та металургійна електроенергетика);
М.В. Попович (філософія);
В.Н. Редько (автоматизовані системи);
А.М. Романенко (онкологія);
Л.Г. Руденко (географія);
С.М. Рябченко (фізика магнітних явищ);
О.Я. Савченко (математичні проблеми механіки);
В.М. Семененко (геологія);
В.І. Семчик (підприємницьке право);
В.М. Сидельников (педіатрія);
В.А. Сідоров (фізіологія рослин);
В.Г. Скляренко (мовознавство);
І.Г. Скрипаль (молекулярна біологія);
В.А. Смолій (історія України);
К.М. Степанов (ядерна фізика, фізика плазми);
М.В. Стешенко (астрономія);
В.Ю. Сторіжко (ядерна фізика, фізика плазми);
Ю.І. Тарасевич (колоїдна хімія);
Л.В. Тимошенко (акушерство і гінекологія);
А.П. Травлєєв (грунтознавство);
І.М. Трахтенберг (медична екологія);
Ф.П. Трінус (токсикологія);
М.Д. Тронько (радіаційна медицина);
А.Ф. Фролов (епідеміологія);
О.М. Харитонов (геофізика);

Є.Я. Хруслов (математика);
В.П. Шевченко (механіка);
А.П. Шпак (аморфні матеріали);
М.М. Щербак (зоологія хребетних).
Обрані іноземними членами:
О.Андерсен (фізика), Німеччина;
Й.Арата (матеріалознавство), Японія;
У.Батлер (міжнародне право), США;
Р.Ветс (системний аналіз), США;
П.Вігерспун (гідрогеологія та інженерна геологія), США;
Б.Воргул (радіаційна офтальмологія), США;
Ф.Гірцебрук (математика), Німеччина;
Ю.Даревич (фізика), Канада;
А.Зікікі (фізика), Італія;
Г.Костюк (українська література), США;
Лю Сіньюань (молекулярна біологія), Китай;
М.Мозер (мікологія), Австрія;
В.Москович (загальне мовознавство), Ізраїль;
Д.Нотт (матеріалознавство), Велика Британія;
Я.Пеленський (історія України), США;
Л.Саймон (клінічна медицина), Велика Британія;
Д.Струк (українська література), США
Ху Ціхен (автоматизовані системи), Китай;
М.Ценк (фізіологія рослин), Німеччина;
М.Якубець (слов'янська філологія), Польща;
Янь Лугуан (електротехніка), Китай;
М.Яримович (технічна механіка), США [4].

9 грудня – Президія Академії наук України прийняла постанову «Про підготовку багатотомної документальної серії книг «Реабілітовані історією» (головний редактор – **П.Т. Тронько**) [5].

12 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

Й.В. Островському, Б.Я. Левіну – за цикл праць «Дослідження з цілих та мероморфних функцій»;

О.Г. Ситенку – за цикл праць «Флуктуації і нелінійна взаємодія хвиль в плазмі»;

П.М. Цибульову – за участь у роботі «Плазмохімічні процеси: фізико-хімічні основи, технологія, застосування»;

В.П. Семиноженку, Л.Я. Малкесу, Б.М. Красовицькому, В.М. Шершуківу, Л.М. Ягупольському – за створення органічних люмінофорів і люмінесцентних матеріалів, організацію їх виробництва в Україні та впровадження у різні галузі народного господарства, науки і техніки;

А.П. Лободі, Н.М. Макаруч, О.П. Ісайкіній, Н.І. Джуренко, В.Г. Собку, В.Д. Осетрову, В.В. Кривенку, А.М. Гродзінському (посмертно) – за енциклопедичний довідник «Лікарські рослини», виданий 1989;

І.І. Чебаненку, В.О. Краюшкіну, В.П. Клочку – за участь у відкритті принципово нового об'єкта пошуків родовищ нафти і газу як джерела розширення паливно-енергетичної бази України;

А.М. Белоусу, В.Й. Луговому, В.О. Моїсеєву, А.М. Гольцеву, О.М. Воротіліну, Г.С. Лобинцевій, С.С. Лаврику (посмертно) – за цикл праць «Створення наукових основ і методів кріоконсервування клітинних суспензій та їх використання у медицині»;

В.В. Немошкаленку, А.П. Шпаку, В.В. Маслову, О.В. Романовій – за цикл праць «Структура та властивості метастабільних аморфних і мікрористалічних сплавів, одержаних надшвидким охолодженням розплаву, та їх використання у техніці»;

В.І. Гнесіну – за участь у розробці наукових основ газодинамічного удосконалення та створення високоекономічних і надійних проточних

частин парових турбін потужністю 200–1000 МВт;

М.І. Хомі, В.С. Білякову, І.Ф. Миронюку – за участь у розробці та впровадженні екологічно чистих потокових технологій прискороного виробництва харчових напоїв на основі використання нових препаратів діоксиду кремнію;

П.Г. Костюку, І.С. Магурі, Д.М. Гродзінському, М.Ф. Шубі, Є.П. Сидорику – за підручник «Біофізика», виданий 1988;

М.О. Кільчевському (посмертно) – за підручник «Теоретична механіка» у 4-х томах, виданий у 1957–90 [1].

29 грудня – Розпорядженням Президії АН України Науково-інженерний центр по розробці та впровадженню технологій використання амонієво-карбонатних сполук у сільському господарстві «АКСО» Інституту фізіології рослин та генетики АН України передано Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії АН України [3].

30 грудня – Постановою Президії АН України Інститут напівпровідників АН України перейменовано на Інститут фізики напівпровідників АН України [3].

квітень – В Севастополі відбулася Міжнародна конференція «Оцінка наземних джерел забруднення морів» у рамках Другої робочої наради секції Консультативного комітету із захисту морів у СНД.

– Проведено II Міжнародну конференцію «Успіхи сучасної кріобіології», організовану Інститутом проблем кріобіології та кріомедицини АН України під егідою Міжнародного інституту холоду та ЮНЕСКО.

листопад – Затверджено положення про Відділення АН України та Основні принципи організації діяльності науково-дослідного інституту.

1992 – Е.М. Куссуль (Інститут кібернетики АН УРСР) розробив методи побудови ієрархічних асоційованих структур, які поєднують асоціативне відображення інформації на кожному рівні з проектним відображенням її під час переходу з рівня на рівень та запропонував шляхи побудови нейрокомп'ютерів.

– Вченими Інституту зоології АН України одержано зведені дані з комплексу ентомофагів, розроблено способи використання проти шкідників в агроценозі плодового саду.

– Опрацьовано оперативний метод пошуку та оцінки кількості нерестових скупчень риб, виявлено локальні максимуми концентрації хамси, шпрот і ставриди (Інститут біології південних морів АН України).

– Створено Кримське відділення АН України.

– У відання АН України передано Міжнародний центр технології програмування.

– Створено книготорговельну мережу «Академічна книга» у складі книгарень у Києві, Харкові та Дніпропетровську.

– В.В. Гордієнко та О.В. Завгородня склали мапу теплового потоку Північно-Східної Євразії (Інститут геофізики АН України).

– Створено нові органічні люмінофори та люмінесцентні матеріали, організовано їх виробництво та впровадження (В.П. Семиноженко та ін.; Інститут монокристалів АН України).

– Розроблено нові підходи та методи молекулярного моделювання та фізико-хімічних досліджень рідкокристалічних фазових станів, на основі яких створено новий клас матеріалів – біоеквівалентні рідкокристалічні системи (Інститут монокристалів АН України).

– Закладено наукові основи та створено гідроакустичні комплекси інфра-

низькочастотного діапазонів (Інститут імпульсних процесів і технологій АН України).

– Розроблено моделі, методи та алгоритми розрахунку на ЕОМ перехідних режимів і живучості електроенергетичних систем (Інститут електродинаміки АН України).

– Виявлено явище магнітного упорядкування кооперативного типу точкових дефектів кристалічної структури кремнію радіаційного та термічного походження (Інститут фізики АН України).

– Пройшов Міжнародний семінар з питань математичного моделювання біологічних і еколого-економічних систем зі змінною структурою, що саморозвиваються, організований Інститутом кібернетики АН України.

– У Донецьку відбувся Міжнародний симпозіум з високотемпературної надпровідності та тунельних явищ, організований Донецьким фізико-технічним інститутом АН України.

– Відбулася Міжнародна конференція «Проблеми Чорного моря», організована Морським гідрофізичним інститутом АН України.

– Пройшов Міжнародний семінар «Вирішення екологічних проблем зварювального виробництва».

– Відбулася IV Міжнародна науково-технічна конференція «Проблеми нелінійної електротехніки», організована Інститутом проблем моделювання в енергетиці АН України.

– Пройшов україно-американський семінар з міжнародного проекту «Вугільні регіони світу», організований Інститутом економіки АН України.

– Президія АН України прийняла постанову про започаткування журналу «Проблеми енергозабезпечення».

– Президія АН України прийняла рі-

шення про відновлення видання журналу «Східний світ».

– Вийшли перші номери журналів – «Український географічний журнал» та «Процеси лиття».

– Вийшли в світ філософські твори Стефана Яворського в трьох томах, підготовлені Інститутом філософії АН України [6].

– Вийшла в світ книга «Нариси історії вітчизняної астрономії» за редакцією В.А. Амбарцумяна, підготовлена Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки АН України [7].

– Здійснено видання збірника документів і матеріалів «Колективізація і голод на Україні, 1929–1933», підготовленого Інститутом історії України АН України [8].

– Вийшла книга С.М. Гершензона «Тропою генетики» [9].

В книзі видатний український генетик С.М. Гершензон розповідає про свою більш ніж піввікову наукову діяльність, яку він розпочав під керівництвом таких видатних учених, як М.К. Кольцов, С.С. Четвериков, О.С. Серебровський, М.І. Ва-

вилов і Г.Мьоллер, висвітлює низку важливих подій в історії вітчизняної генетики, свідком і учасником яких він був.

– Вийшла монографія В.В. Гончарука та М.Г. Васильєва «Природні силікати: будова, властивості та реакційна здатність» (премія премію ім. Л.В. Писаржевського, 1993).

– Вийшла монографія Ю.М. Готальського «Зварювання перлитних сталей аустенітними матеріалами» (премія ім. Є.О. Патона, 1993).

– Вийшла монографія О.О. Мойбенко та В.Ф. Сагача «Імуногенні порушення діяльності серцево-судинної системи» (премія ім. О.О. Богомольця, 1994).

– Вийшла монографія З.П. Васюренка, А.Ф. Фролова та В.В. Смирнова «Жирнокислотні профілі бактерій, що патогенні для людини та тварин» (премія ім. О.В. Палладіна, 1994).

– Вийшла монографія Д.В. Затонського «Реалізм – це сумніви» (премія ім. І.Я. Франка, 1994).

– Вийшла монографія В.П. Палієнко «Новітня геодинаміка та її відображення в рельєфі України» (премія ім. В.І. Вернадського, 1997).

1993

6 січня – Постановою Президії АН України схвалено Національну космічну програму України, розроблену Національним космічним агентством України, КБ «Південне» та Академією наук України з метою збереження та розвитку космічної галузі України [3].

20 січня – Постановою Президії АН України Інститут суспільних наук АН України реорганізовано в Інститут українознавства АН України (директор – **Я.Д. Ісаєвич**) [3].

5 лютого – Постановою Президії АН України створено Ужгородське відділення елементів і структур оптоінформатики Інституту проблем реєстрації інформації АН України (керівник – **В.М. Рубіш**) [3].

18 лютого – Постановою Президії АН України Інститут геохімії і фізики мінералів АН України перейменовано на Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення АН України.

Постановою Президії НАН України від 7 грудня 2006 Інституту присвоєно ім'я **М.П. Семененка** [3].

Основні напрями: геохімія процесів породо- та рудоутворення; регіональна та генетична мінералогія та фізика мінералів; петрологія ендеогенних процесів; геологія родовищ корисних копалин України, їх металогенія та прогнозування; пошукова геохімія.

3 березня – Президія АН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.В. Гончаруку** та **М.Г. Васильєву** – за монографію «Природні силікати: будова, властивості та реакційна здатність»;

премію ім. О.О. Богомольця **В.І. Грищенку** та **Г.О. Бабійчуку** – за цикл робіт «Електрофізіологічні та біо-

хімічні процеси в організмі тварин і людей при охолодженні»;

премію ім. М.М. Крилова **М.Й. Ядренку**, **В.Л. Гірці** та **М.М. Леоненку** – за цикл робіт «Теорія випадкових полів операторів та її застосування»;

премію ім. Є.О. Патона **Ю.М. Готальському** – за монографію «Зварювання перлитних сталей аустенітними матеріалами»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.В. Моргуну** та **І.П. Чучмій** – за монографію «Генетичні основи і методи селекції швидкостиглих гібридів кукурудзи»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.М. Іванову** та **О.В. Стабніковій** – за цикл робіт «Кінетика та стехіометрія росту популяцій мікроорганізмів»;

премію ім. В.І. Вернадського **Ю.П. Оровецькому** – за монографію «Мантійний діапїризм»;

премію ім. О.М. Динника **Л.П. Козлову** та **В.В. Бабенку** – за цикл робіт «Обтікання тіл у випадку інтенсифікації вихрових структур у пограничному шарі»;

премію ім. М.Г. Холодного **К.С. Ткачуку** – за цикл робіт «Водний і сольовий обмін рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **М.П. Дмитренку** – за монографію «Пуриновий обмін і його регуляція в лімфоцитах»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Г.О. Бикову**, **С.І. Калачову** та **О.І. П'ятничку** – за цикл робіт «Енергозберігаючі технології використання альтернативних моторних палив на автотранспорті»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **М.Г. Чумаченку**, **М.Д. Айзенштейну** та **Р.І. Заботіній** – за цикл праць з економічних проблем автоматизації виробництва»;

премію ім. М.І. Костомарова **Ю.А. Пінчуку** – за серію праць, присвячених дослідженню життя і на-

укової спадщини **М.І. Костомарова**, **М.С. Грушевського** та інших відомих істориків України;

премію ім. **К.Д. Синельникова** **Г.П. Кулеміну** та **В.Б. Розказовському** – за монографію «Розсіяння міліметрових радіохвиль поверхнею Землі під малими кутами»;

премію ім. **М.К. Янгеля** **В.Б. Ларіну** та **О.Д. Морозову** – за цикл робіт «Підвищення ефективності оцінок результатів випробувань нової техніки»;

премію ім. **І.Я. Франка** **М.О. Морозу** – за серію робіт з джерелознавства «Літопис життя і творчості Лесі Українки»;

премію ім. **Л.П. Симиренка** **А.П. Лебеді** та **Н.І. Джуренку** – за монографію «Обліпіха на Україні»;

премію ім. **В.М. Глушкова** **Ю.І. Самойленку**, **Ю.П. Ладикову-Роеву** та **Ю.Г. Кривоносу** – за цикл робіт «Керування процесами у суцільних середовищах»;

премію ім. **М.П. Василенка** **Г.Л. Знаменському** – за цикл робіт «Правове регулювання економіки в сучасних умовах»;

премію ім. **М.Д. Стражеска** **М.С. Заноздрі** та **Г.В. Яновському** – за цикл робіт по вивченню механізмів формування та розвитку основних захворювань серцево-судинної системи, розробці методів їх діагностики та лікування;

премію ім. **М.М. Боголюбова** **В.Г. Бар'яхтару** та **Ю.О. Митропольському** – за цикл робіт «Метод усереднення та його застосування у математичній і теоретичній фізиці»;

премію ім. **І.М. Францевича** **В.О. Лавренку** та **Ю.Г. Гогоці** – за монографію «Корозія конструкційної кераміки»;

премію ім. **М.С. Грушевського** **В.С. Степанкову** – за серію праць з проблеми розвитку соціальної боротьби в ході Визвольної війни 1648–54 та її впливу на процес творення національної держави;

премію ім. **Г.В. Карпенка** **М.П. Савруку**, **С.Я. Яремі** та **О.П. Осташу** – за цикл робіт «Статистична і циклічна тріщиностійкість матеріалів з врахуванням впливу низькотемпературного середовища: теорія, методи визначення та способи підвищення»;

премію ім. **М.П. Барабашова** **М.І. Міщенку**, **О.В. Мороженку** та **Е.Г. Яновицькому** – за цикл робіт «Поляризація випромінювання атмосферами планет і хмарами міжзоряного пилу» [10].

23 березня – Відбулася сесія Загальних зборів АН України, присвячена підсумкам її діяльності у 1992. На зборах також проведено вибори Президії АН України. Президентом АН України переобрано **Б.Є. Патона**, віце-президентами АН України стали **В.Г. Бар'яхтар**, **П.Г. Костюк**, **П.П. Толочко**, головним ученим секретарем Президії АН України – **А.П. Шпак**, членами Президії АН України – **В.В. Немошкаленко**, **В.В. Скопенко**, **Б.С. Стогній**, **В.І. Трефілов**. Академіками-секретарями Відділень АН України затверджено: **І.І. Скрипника** – Відділення математики; **В.С. Михалевича** – Відділення інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації; **В.В. Пилипенка** – Відділення механіки; **М.С. Бродина** – Відділення фізики та астрономії; **В.І. Старостенка** – Відділення наук про Землю; **І.К. Походню** – Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства; **А.К. Шидловського** – Відділення фізико-технічних проблем енергетики; **В.Д. Походенка** – Відділення хімії; **Г.Х. Мацуку** – Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології; **Ю.І. Кундієва** – Відділення проблем медицини; **Ю.Ю. Глебу** – Відділення загальної біології; **І.І. Лукінова** – Відділення економіки; **Я.Д. Ісаєвича** – Відділення історії, філософії і права; **Л.М. Новиченка** – Відділення літератури, мови та мистецтвознавства [11].

7 квітня – Створено Українське товариство істориків науки (голова – **Ю.О. Храмов**).

15 квітня – Зареєстровано пріоритет відкриття явища утворення перикапсулярних лімфокапілярів у нирках ссавців. Є новим компенсаторним механізмом лімфомікроциркуляторного русла нирки для евакуації первинної сечі з сечового простору капсули в умовах скутого відтоку сечі з ниркового тільця. Вперше встановлено формування лімфатичних капілярів безпосередньо у капсулі ниркового тільця, що забезпечує дренаж первинної сечі з сечового простору капсули, обминаючи систему ниркових каналців (**О.Ф. Возіанов та ін.**)

28 травня – Постановою Президії АН України Інституту українознавства АН України присвоєно ім'я **І.П. Крип'якевича** [3].

Крип'якевич Іван Петрович (1886–1967) – відомий український історик, акад. АН УРСР (1958). Був зав. кафедри Львів. ун-ту, відділу Інституту історії України АН УРСР у Львові, з 1951 – Інституту суспільних наук АН УРСР (в 1953–1961 – директор).

Наукові праці в галузі історії України, археографії, нумізматики, архівістики. Автор праць: «Українська історіографія» (1923), «Велика історія України» (1935), «Історія українського війська» (1936, у співавторстві), «Історія української культури» (1937), «Богдан Хмельницький» (1954) та ін.

– Постановою Президії АН України засновано премію імені **І.І. Шмальгаузена** за видатні наукові роботи в галузі зоології, морфології, філогенії, екології тварин і біоніки [10].

Шмальгаузен Іван Іванович (1884–1963) – відомий зоолог, акад. ВУАН (1922). В 1907–12 та 1921–41 працював у Київському університеті; 1930–41 – директор Інституту зоології АН УРСР; 1936–48 – в Інституті еволюційної морфології АН УРСР, з 1948 – у Зоологічному інституті АН СРСР (з 1955 – зав. лабораторії).

Наукові праці присвячено порівняльній анатомії та ембріології, еволюційній морфології, походженню наземних хребетних,

І.П. Крип'якевич

І.І. Шмальгаузен

вивченню процесів росту організмів, феногенетиці, загальнобіологічним проблемам. Встановив закон росту тварин.

31 травня – Вийшов Указ Президента України «Про державну політику інформатизації України», яким Кібернетичний центр АН України визнано головною організацією з проблем інформатизації [1].

8–14 червня – В Києві було проведено VIII Міжнародну конференцію з механіки руйнування матеріалів і міцності конструкцій, в якій взяли участь представники наукових установ з 29 країн Європи, Америки, Азії та Австралії.

9 червня – Постановою Президії АН України Інституту механіки АН України присвоєно ім'я видатного вченого механіка **С.П. Тимошенка** [10].

– Президія АН України розглянула питання «Про стан та перспективи розвитку досліджень в Антарктиці». Прийнято рішення про створення Міжвідомчого антарктичного комітету (голова – **В.І. Старостенко**, заступник голови – **П.Ф. Гожик**) та його робочого органу – Центру антарктичних досліджень, схвалено план першої Української антарктичної експедиції. 11 серпня розпорядженням Президії АН України **П.Ф. Гожика** призначено директором Центру антарктичних досліджень АН України.

22–26 червня – В Києві відбулася Міжнародна конференція «Фізика в Україні», на якій було розглянуто актуальні питання сучасної фізики і проблеми фізичних досліджень в Україні та світі. Організатори - Інституту ядерних досліджень і теоретичної фізики АН України та Українське фізичне товариство.

14 липня – Постановою Президії АН України та наказом Національного космічного агентства України Інституту технічної механіки АН України надано статусу подвійного підпорядкування – АН України та НКА України [3].

14–16 вересня – Відбулася Міжнародна конференція «Високоазотисті сталі», організована Інститутом металофізики АН України.

23 вересня – У Києві створено Міжнародну асоціацію академій наук (МАН) як неурядову міжнародну самоврядну організацію. Президентом її обрано **Б.Є. Патона**.

29 вересня – Постановою Президії АН України Інституту загальної та неорганічної хімії АН України присвоєно ім'я **В.І. Вернадського** [10].

8 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів АН України, присвячена 70-річчю від дня народження видатного українського вченого-кібернетика та організатора науки **В.М. Глушкова** [10].

16 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів АН України, присвячена 75-річчю АН України, згідно з відновленою справжньою датою її заснування в листопаді 1918 [1].

22 грудня – Постановою Президії АН України засновано премію імені **Ф.Г. Яновського** відомого українського ученого-терапевта, акад. ВУАН (1927) [10].

31 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

Ю.М. Шевченку, І.Ф. Киричку, П.Г. Махорту, І.О. Мотовиловцю, В.Г. Савченку, В.І. Козлову – за монографію «Механіка зв'язаних полів у елементах конструкцій» у п'яти томах, видану 1987–89;

В.С. Михалевичу, І.В. Сергієнку, О.А. Летичевському, Н.З. Шору, Ю.В. Капітоновій, І.М. Молчанову, В.О. Трубіну, В.П. Клименку – за цикл праць «Математичні методи і програмні засоби для розпаралелювання та розв'язання задач на розподілених багатопроцесорних ЕОМ»;

О.М. Івасишину, В.Г. Гаврилюку, В.В. Кокоріну, Р.В. Тельовичу – за цикл праць «Фазові та структурні перетворення у твердих розчинах з мікро- і субмікронеоднорідним розподілом елементів та їх використання для одержання нових металевих матеріалів»;

В.Д. Походенку, В.Г. Кошечку, А.Ф. Попову, Й.О. Опейді, В.І. Станинцю, Ю.О. Сергучову, Л.М. Литвиненку, Р.В. Кучеру (посмертно) – за цикл праць «Проміжні частинки та комплекси в органічних реакціях: роль, будова, реакційна здатність»;

С.М. Кочубей, О.Г. Воловик, С.В. Мануїльській – за працю «Фізико-хімічні механізми мінливості мембранної системи хлоропластів у зв'язку з регуляцією процесу фотосинтезу»;

М.М. Паламарчуку, О.М. Мариничу, Л.Г. Руденку, І.О. Горленку, Г.О. Пархоменку – за цикл монографій «Географічні основи раціонального природокористування в Україні»;

О.Пріцаку – за цикл праць «Україна і Схід» (1981–92);

М.Я. Валаху, Є.Ф. Венгеру, О.Т. Сергєєву, Л.Й. Бережинському, С.І. Власкїній, Д.Т. Тарашенку – за цикл праць «Комплексні дослідження фізичних властивостей карбіду кремнію і розробка на його основі напівпро-

відникових приладів, що працюють в екстремальних умовах»;

І.І. Залобовському та А.К. Вальтеру (посмертно) – за підручник «Ядерна фізика» (4-е видання, 1991) [1].

квітень – Проведено школу-семинар ЮНЕСКО «Механізми контролю концентрації кальцію у збуджуваних клітинах», організований Інститутом фізіології АН України і Міжнародним центром молекулярної фізіології АН України.

травень – Інститут кібернетики АН України, Київський університет та Інститут механіки АН України провели науково-технічну конференцію «Модельовання та дослідження стійкості систем».

червень – В Донецьку відбулася Робоча нарада з проблем видобування і використання шахтного метану, яка проводилась Комітетом з енергетики Європейської економічної комісії ООН, Інститутом хімії високомолекулярних сполук АН України та Інститутом газу АН України.

1993 – В Інституті прикладної математики і механіки АН України у рамках програми «Екологічно чиста енергетика» побудовано аналітичні розв'язки крайових задач, що описують розподіл поля напружень, деформацій та внутрішньої енергії масиву гірських порід залежно від їхніх фізико-механічних властивостей.

– В Інституті кібернетики АН України розроблено блок-схему мережі ЕОМ на основі наземних та космічних радіоканалів, яка складається з дуплексних двочастотних мереж, побудованих за стільниковим принципом.

– На основі досліджень міцності та витривалості теплостійких сталей, використовуваних при виготовленні високонантажених елементів атомного

енергетичного обладнання, в умовах одноразового ступінчастого та малоциклічного навантажень, одержано нові дані про механічні властивості матеріалів у цих умовах (Інститут проблем міцності АН України).

– В Інституті геофізики АН України при виконанні програми «Золото надр України» встановлено, що золото приурочено до структур ранньпротерозойських протоплатформених масивів, основу яких становлять мантийні діапіри (магматогенне золото). Виявлено приуроченість золота до кристалоінтрузії західної частини Українського кристалічного щита.

– В Інституті електродинаміки АН України розроблено джерела живлення для магнетронних електротехнологічних установок, створено макет живлення магнетронної розпилюючої установки потужністю 5 кВт.

– В Інституті фізіології АН України одержано дані, що вказують на зміни у стані клітинних і молекулярних механізмів транспорту кисню в організмі щурів, які протягом року перебували в Чорнобильській зоні. Ці зміни можна розцінювати як ознаки передчасного старіння тварин, що зазнали постійного впливу малих доз радіації.

– Виконано комплекс досліджень методів розпаралелювання та розв'язання задач на високопродуктивних багатопроцесорних ЕОМ (керівник – **В.С. Михалевич**).

– Засновано журнал «Метал та лиття України».

– Президент АН України Б.Є. Патон надіслав листа міністру закордонних справ України А.М. Зленку щодо перемовин з Великою Британією про умови передачі Україні англійської антарктичної станції «Фарадей».

- До складу Академії ввійшов Державний науковий центр лікарських засобів.
  - Відбулася Міжнародна конференція з електронної спектроскопії ESCA-5, організована Інститутом металофізики АН України.
  - В.С. Гвоздецький та І.В. Кривцун відкрили особливий вид електричного газового розряду та розробили обладнання для гібридного зварювання та інших споріднених технологій.
  - Розроблено метод оберненої системи з використанням множини траєкторій, одержано умови та алгоритми розв'язання прямих і обернених задач керування (Інститут прикладної математики і механіки АН України).
  - Створено технологію інтегрованого інтелектуального розв'язання динамічних конфліктів у реальному масштабі часу («Антикон»), призначену для керування динамічними об'єктами в конфліктних ситуаціях підвищеної складності (В.В. Павлов, Інститут кібернетики АН України).
  - Розроблено теорію, інженерно-технічні методи визначення та підвищення статичної і циклічної тріщиностійкості матеріалів з урахуванням впливу низькотемпературного середовища (М.П. Саврук та ін., Фізико-механічний інститут АН України).
  - Доведено, що структура забруднень техногенними домішками після переносу в турбулентній атмосфері має складний плямистий, мультифрактальний характер, одержано експериментальні значення фрактальних розмірностей плями забруднень поверхні ^{137}Cs і межі його випадання внаслідок Чорнобильської аварії (В.Г. Бар'яхтар, В.Гончар, В.Яновський).
  - Розроблено фізичні та фізико-хімічні основи одержання надпровідних проводів довільної довжини у вигляді високотекстурованого покриття з купрату вісмуту-стронцію на металевому дроті та експериментально відкрито ефект автолокалізації екситонних збуджень і доведено співіснування вільних і автолокалізованих екситонів в одновимірних молекулярних ланцюжках обмеженої довжини зі строго одновимірним екситонним транспортом (В.П. Семиноженко та ін., Інститут монокристалів АН України).
  - Розроблено методи та програмне забезпечення вимірювання акустичних сигналів з використанням адаптивної фільтрації (Інститут імпульсних процесів і технологій АН України).
  - Вивчено доменну організацію та функції окремих доменів білків системи зсідання крові та фібринолізу (Л.В. Медвідь, С.В. Литвинович, Ю.В. Мацука).
  - Інститут історії України АН України розпочав видання серії збірників «Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика». На 2018 вийшло 17 випусків.
  - Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського розпочав випуск збірників документів з історії АН України. Впродовж 1993–2016 опубліковано 14 томів і введено в науковий обіг близько 1682 маловідомих і невідомих документів і матеріалів про діяльність Академії у 1918–60. У збірниках вміщено вміщені наукові коментарі до документів, фотодокументи, іменні покажчики тощо.
  - Перевидано працю Н.Д. Полонської-Василенко «Українська Академія наук нарис історії» [13].
  - Вийшла монографія Ю.О. Храмова, С.П. Рудої, Ю.В. Павленка та В.А. Кучмаренко «Рання історія Академії наук України» (1918–1923) [14].
- В контексті соціально-політичних подій, що відбувалися в Україні в 1917–1921 досліджено створення і перші роки діяльнос-

ті Української академії наук (УАН) у Києві. Вперше по-новому подано аналіз процесів у суспільно-політичному і культурному житті в Україні на початку ХХ ст.

– Вийшла монографія Г.С. Єршова та Л.О. Позняка «Структуроутворення та формування властивостей сталей і сплавів» (премія ім. І.М. Францевича, 1994).

– Вийшла в світ колективна праця

«Етнос і соціум», підготовлена Інститутом філософії АН України [15].

– Вийшли перші номери журналів «Наука і наукознавство», «Фізика конденсованих систем», «Технічна механіка».

1993 – Видано «Фразеологічний словник української мови» у двох книгах, підготовлений Інститутом української мови АН України [16].

1994

20 січня – Постановою Президії АН України Донецькому фізико-технічному інституту НАН України присвоєно ім'я **О.О. Галкіна** [3].

О.О. Галкін

Галкін Олександр Олександрович (1914–1982) – відомий вчений у галузі експериментальної фізики, акад. АН УРСР (1965). У 1937–41 і 1945–60 працював у Харківському фізико-технічному інституті, 1960–65 – заст. директора Фізико-технічного інституту низьких температур АН УРСР, з

1965 – директор Донецького фізико-технічного інституту АН УРСР.

Наукові праці у галузі фізики твердого тіла, радіоспектроскопії, надпровідності, фізики високих тисків. Спільно зі ін. відкрив проміжний фазовий стан у антиферромагнетиках (1968), ефект необоротного індуктування магнітного стану речовини сильним магнітним полем (1971), доплерон-фононний резонанс у металах (1977). Розробив метод нестационарної гідроекструзії.

16 лютого – Президія АН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Н.І. Ільченку**, **М.В. Павленку** та **М.П. Самченку** – за цикл робіт «Розробка наукових основ створення нових ефективних гетерогенних каталізаторів і каталітичних процесів синтезу цінних продуктів на основі СІ-сполук»;

премію ім. О.О. Богомольця **О.О. Мойбенку** та **В.Ф. Сагачу** – за монографію «Імуногенні порушення діяльності серцево-судинної системи»;

премію ім. М.М. Крилова **М.Л. Горбачуку** – за серію наукових праць «Простори основних та узагальнених векторів замкненого оператора та їх застосування до дослідження розв'язків операторно-диференціальних рівнянь»;

премію ім. Є.О. Патона **В.В. Панасюку** – за монографію «Механіка квазікрихкого руйнування матеріалів»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.П. Гриню** (посмертно) – за цикл робіт «Створення високоврожайних і стійких вітамінних сортів овочевих рослин, впровадження їх у сільськогосподарське виробництво України»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Р.І. Гвоздяку**, **М.С. Матишевській** та **Є.Ф. Григор'єву** (посмертно) – за монографію «Мікробний полісахарид ксантан»;

премію ім. В.І. Вернадського **Ю.М. Сеньковському**, **В.В. Глушку** та **А.Ю. Сеньковському** – за монографію «Фосфорити Заходу України»;

премію ім. О.М. Динника – **Г.В. Степанову** за монографію «Пружнопластичне деформування та руйнування матеріалів при імпульсному навантаженні»;

премію ім. М.Г. Холодного **Я.П. Дідуху** та **Р.І. Бурді** – за цикл робіт «Рослинний покрив і флора півдня України та їх антропогенна трансформація»;

премію ім. О.В. Палладіна **З.П. Васюренку**, **А.Ф. Фролову** та **В.В. Смирнову** – за монографію «Жирнокислотні профілі бактерій, що патогенні для людини та тварин»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **І.В. Волкову**, **В.М. Ісакову** та **О.П. Плугатару** – за роботу «Електромеханічні системи для енерго- та ресурсозберігаючих технологій на базі електроприводів з джерелами струму в силових ланцюгах»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **В.О. Топачевському**, **В.А. Несіну** та **О.Ф. Скоріку** – за цикл робіт «Гризуни неогену та давнього плейстоцену півдня Східної Європи (систематичний, історико-фауністичний, біостратиграфічний та палеогеографічний аналіз)»;

премію ім. М.І. Костомарова **М.М. Корінному** – за монографію «Переяславська земля» (X – перша половина XIII ст.);

премію ім. К.Д. Синельникова **І.П. Запісочному**, **В.А. Кельману** та **Ю.О. Шпеніку** – за цикл робіт «Фізичні процеси та механізми збудження когерентного випромінювання в лазерах на парах вісмуту з електророзрядним і оптичним способами накачки»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.Ю. Тонкалю**, **М.М. Кулику** та **М.В. Гнідому** – за серію праць «Основи теорії та організації систем управління розвитком енергетики та енергозбереження»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.П. Басу**, **В.І. Тимошенку** та **В.О. Шувалову** – за цикл робіт «Розробка експериментально-теоретичних методів і комплексні дослідження з аерогазодинаміки та електроплазмодинаміки об'єктів ракетно-космічної техніки»;

премію ім. І.Я. Франка **Д.В. Затонському** – за монографію «Реалізм – це сумніви»;

премію ім. Л.П. Смиренка **М.В. Андрієнку** – за цикл робіт з технології

виращування малопоширених плодівих та ягідних культур»;

премію ім. В.М. Глушкова **А.В. Анісімову**, **А.О. Морозову** та **Б.М. Пшеничному** – за цикл робіт «Методи управління та обробки даних у прикладних системах»;

премію ім. М.Д. Стражеска **В.О. Боброву** та **О.Д. Яновському** – за монографію «Синдром слабкості синусового вузла та суправентрикулярні аритмії»;

премію ім. М.М. Боголюбова **О.Г. Ситенку** та **О.М. Шарковському** – за цикл робіт «Теорія розсіяння квантових систем та одновимірні динамічні системи»;

премію ім. М.П. Василенка **І.Б. Усенку** – за цикл робіт «Юридичні аспекти історії Всеукраїнської академії наук»;

премію ім. М.С. Грушевського – **П.С. Соханю**, **В.І. Ульяновському** та **С.М. Кіржаєву** – за цикл робіт «М.С. Грушевський і українське національне відродження»;

премію ім. І.М. Францевича **Г.С. Єршову** та **Л.О. Позняку** – за монографію «Структурування та формування властивостей сталей і сплавів»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Л.М. Ягупольському** – за монографію «Ароматичні та гетероциклічні сполуки з фторвмісними замісниками»;

премію ім. Г.В. Карпенка **П.М. Острику**, **С.Г. Тиру** та **З.О. Бобошку** – за цикл робіт «Створення колекції (фонду) інгібіторів корозії та інгібованих матеріалів»;

премію ім. М.П. Барабашова **Ю.І. Волощуку**, **Б.Л. Кашеєву** та **В.Г. Кручиненку** – за монографію «Метеори та метеоритна речовина» [10].

4 березня – Постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 1994 та наказом Держнаглядохоронпраці від 23 березня 1994 створено Національний науково-дослідний інститут охорони праці (директор – **К.Н. Ткачук**) [3].

З 2007 – Національний науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці. З 31 січня 2012 – Інститут набув подвійного підпорядкування – Держгірпромнагляду України та НАН України, з 2015 – Держпраці та НАН України. Діяльність інституту спрямовано на забезпечення промислової безпеки та охорони праці, збереження життя, здоров'я та працездатності людини у процесі трудової діяльності [20].

22 березня – Указом Президента України Академії наук України надано статус національної (НАН України) [17].

23 березня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена роботі Академії в 1993. Із звітною доповіддю «Основні підсумки діяльності Академії наук України у 1993 році та її завдання в умовах, що склалися» виступив її президент Б.Є. Патон. З метою поліпшення взаємодії і координації наукових досліджень НАН України і галузевих академій наук України сесія обрала членами Президії НАН України президента Української академії аграрних наук О.О. Созінова та президента Академії медичних наук України О.Ф. Возіанова [17].

На сесії НАН України також обрано *18 іноземних членів*:

Б. Барановскі (матеріалознавство), Польща;

П. Вольпе (молекулярна біологія), Італія;

К. Грін (кріобіологія і кріомедицина), Велика Британія;

Б. Закман (молекулярна фізіологія), Німеччина;

Ф. Калоджеро (математика), Італія;

Г. Лібовіц (механіка руйнування), США;

В. Маркус (політологія, міжнародне право), США;

К. Міллер (машинобудування, втома матеріалів), Велика Британія;

Е. Негер (біофізика), Німеччина;

Л. Ніренберг (математика), США;

М. Павлік (електроенергетика), Польща;

П. Рао Рама (матеріалознавство), Індія;

П. Рейвен (ботаніка), США;

Р. Ролле (археологія), Німеччина;

Дж. Ротблат (фізика), Велика Британія;

Л. Рудницький (літературознавство), США;

Б. Сполдінг (теплофізика), Велика Британія;

А. Хаас (органічна хімія), Німеччина [18].

25 березня – Зареєстровано патент України на винахід – «Шихта для керамічного резистивного матеріалу» (Г.Г. Гнесін, Є.І. Гервіц, О.А. Касьяненко, В.А. Петровський, В.О. Шипілова; Інститут проблем матеріалознавства НАН України). Дає можливість вирішити проблеми зміцнення широкого класу керамічних матеріалів шляхом розробки інструментальних зносу та ударостійких матеріалів із нітриду та карбиду кремнію.

23–27 травня – В Одесі на базі Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України відбувся II Міжнародний конгрес українських економістів, організований Міжнародною українською економічною асоціацією. В конгресі взяли участь близько 70 учених, з них 30 із західних країн.

15 червня – Зареєстровано пріоритет відкриття явища виникнення динамічного привантаження вугільного пласта при його циклічному гідродинамічному навантаженні (К.К. Софійський та ін.; Інститут геотехнічної механіки НАН України).

Полягає в тому, що в процесі циклічного гідродинамічного навантаження при скиданні тиску рідини виникає хвиля напруги на контактах вугільного пласта з вміщувачими породами. Дає нові уявлення про механізми руйнування пористих газонасичених тіл і формування зон руйнування, дозволяє створювати

нові ресурсозберігаючі та низьковитратні технології видобутку корисних копалин.

22 липня – Створено Українське товариство кріобіології і кріомедицини (президент – **В.І. Грищенко**).

12–17 вересня – В Алушті відбулася ІІІ Міжнародна конференція з питань селекції і переробки нетрадиційних рослин, організована Кримським відділенням НАН України, Науково-виробничим об'єднанням «Гетерозис», Українським товариством генетиків і селекціонерів ім. М.І. Вавилова, Сімферопольським університетом.

15 вересня – Одержано міжнародний патент на винахід «Титанові матричні композити» (В.І. Трефілов, С.О. Фірстов, В.І. Мазур, Ю.Н. Таран, С.В. Капустникова, Л.Д. Кулак; Інститут проблем матеріалознавства НАН України). В результаті створено титанову сталь, яка поєднує показники міцності, твердості, пластичності та жаростійкості.

19 жовтня – Постановою Президії НАН України на базі Львівського відділення Інституту економіки НАН України створено Інститут регіональних досліджень НАН України (директор – **М.І. Долішній**) [3].

Основні напрями: формування регіональної політики; системи управління та еколого-економічного регулювання розвитку регіонів; раціональне використання виробничого, трудового, природно-ресурсного та інтелектуального потенціалу регіонів; ринкова інфраструктура і підприємництво; зовнішньоекономічна діяльність та транскордонне співробітництво; регіональна статистика.

25–29 жовтня – У Львові пройшов Міжнародний симпозіум «Полімери на межі поділу фаз», організований університетом «Львівська політехніка», інститутами фізичної хімії та хімії високомолекулярних сполук НАН України та Львівським університетом.

3 листопада – Відбулося розширене засідання Президії НАН України, в

якому взяв участь Президент України Л.Д. Кучма.

28 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

М.П. Корнейчуку – за цикл наукових праць «Теорія сплайнів та їх застосування в оптимізації наближень»;

М.С. Бродину, І.В. Блонському, В.Б. Молодкіну, Л.І. Даценку, В.І. Хрупі, В.Ф. Мачуліну – за працю «Рентгено- та оптикоакустичні явища в реальних кристалах при комбінованому впливі різних фізичних полів».

В.В. Глушку – за цикл праць «Тектонічні мапи як основа геологічного вивчення надр України»;

Ф.К. Іванченку – за підручник «Підйомно-транспортні машини», виданий 1993;

М.С. Ковальченку, Ю.Г. Ткаченку, О.В. Паустовському, Г.О. Бовкун, А.Л. Костюку – за розробку наукових основ створення нового покоління матеріалів, технології та устаткування для електроіскрового зміцнення деталей машин та інструментів та їх освоєння у промисловості;

В.М. Шимановському та Л.М. Лобанову – за цикл праць «Теорія розрахунку просторових конструкцій будівель і споруд на статичні та динамічні навантаження» [17].

квітень – Президент НАН України Б.Є. Патон і директор Центру антарктичних досліджень НАН України П.Ф. Гожик звернулися до SCAR з листом про прийняття України асоціативним членом SCAR.

червень – Проведено І Міжнародний симпозіум з механіки еластомерів, організований Інститутом геотехнічної механіки НАН України і Державним комітетом України з питань науки і технологій.

серпень – Проведено «Німецько-український симпозіум з питань кримінального права та процесу», органі-

зований Інститутом держави і права НАН України.

вересень – Проведено міжнародний семінар під егідою ЮНЕСКО «Проблеми повернення національно-культурних пам'яток, втрачених або переміщених під час Другої світової війни», організований Інститутом української археографії НАН України.

– Проведено Міжнародну конференцію «Схід – Захід. Комп'ютерні технології навчання» на основі Міжнародного науково-учбового центру ЮНЕСКО при Інституті кібернетики НАН України. У роботі конференції взяли участь понад 140 вчених з 23 країн світу, а також офіційна делегація ЮНЕСКО.

– Під егідою МАГАТЕ проведено «Нараду спеціалістів з ерозії та корозії конструкційних матеріалів АЕС», організовану Інститутом ядерних досліджень НАН України. У роботі наради брали участь 65 вітчизняних та іноземних фахівців.

– Проведено Всесвітній конгрес «Екологія і духовність», організований НАН України, Спілкою письменників України і Міжнародною організацією Грінпіс. На конгресі прийнято Звернення до урядів світу та людства з проблеми природокористування.

жовтень – На базі Інституту фізіології НАН України за підтримки Фонду Сороса проведено міжнародний симпозіум «Кальцій та внутрішньоклітинна сигналізація».

– В Києві пройшов Міжнародний симпозіум «Біотехнологія і генетична інженерія рослин».

– Відбувся II Міжнародний симпозіум з питань високотемпературної надпровідності та тунельних явищ.

1994 – Створено Міжнародний центр «Інститут прикладної оптики» НАН України (директор – **В.Б. Тараненко**).

– В Інституті математики НАН України запропоновано і обґрунтовано новий варіант варіаційно-градієнтного методу роз'язання лінійних рівнянь з необмеженими операторами в рефлексивному банаховому просторі, дано оцінки похибки і досліджено швидкість збіжності, вивчено застосування методу до крайових задач, побудовано алгоритми обчислень.

– В Інституті проблем математичних машин і систем НАН України запропоновано єдиний підхід до побудови інформаційно-довідкових медичних систем з урахуванням індивідуальної вартості лікування пацієнта, оцінки кількості витрачених на лікування медикаментів, процедур, витрат часу кожним медичним працівником, що дає змогу одержувати інтегровану і диференційовану оцінку роботи лікаря, відділення, лікувального закладу та різних його груп на рівні району, міста, області та України.

– В Інституті механіки НАН України сформульовано та обґрунтовано умови побудови нелінійних моделей акумуляції пошкоджень за умов циклічного навантаження. Проаналізовано основні параметри жароміцних сплавів, що забезпечують підвищення їх термічної стабільності та довговічності за умов високотемпературних навантажень.

– Вченими Інституту ядерних досліджень НАН України винайдено нові типи нелінійних верхньогібридних двовимірних структур – солітонів і вихорів. Показано, що з урахуванням нелокальних ефектів при взаємодії верхньогібридної хвилі з низькочастотними хвилями умови збудження та властивості двовимірних солітонів істотно змінюються.

– В Інституті фізики НАН України М.В. Данилейко, Л.П. Яценко та ін. спостерігали дію світлового тиску від лазера на молекули, передбачену в 1993.

– У Фізико-механічному інституті НАН України здійснено експертну оцінку наявної в Україні та інших країнах СНД нормативної технічної документації для випробувань, атестації та сертифікації протикорозійних ізоляційних покриттів магістральних трубопроводів. Проведено монтаж і метрологічну атестацію приладів для дослідження властивостей широкого класу протикорозійних ізоляційних покриттів.

– В Інституті електродинаміки НАН України виконано аналіз розподілу електродинамічних зусиль в схемах соленоїдів з електромагнітним бандажуванням, призначених для накопичення магнітної енергії, розглянуто енергетичні співвідношення у них, розроблено методику розрахунку їх електромагнітних параметрів і розподілу струму.

– В Інституті біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України розроблено метод синтезу нових фторованих мономерів та напівпродуктів – діаміну, динітрилу, діальдегіду для подальшого перетворення їх в термостійкі поліаміди. Досліджено властивості композицій на основі фторованого поліаміду та епоксидних олигомерів. Розроблено композиції твердих мастильних покриттів для умов сухого тертя та композиції з аномально низькими коефіцієнтами тертя.

– В Інституті експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України доведено, що ступінь зляккості клітин залежить від кількості та активності в них рецепторів епідермального фактора зростання. Показано принципову можливість пригнічення проліферації пухлинних клітин за допомогою дії антитіл імунної сироватки проти рецепторів цього фактора зростання та фарбологич ефірів.

– В Інституті ботаніки НАН України встановлено видове різноманіття водоростей у водоймах Шацького національного

парку та показано зміни видового складу різних груп водоростей за останні десятиліття. Підтверджено репрезентативність Шацького національного парку як альгорезервату прісноводних водоростей.

– Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії НАН України перейменовано на Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України.

– На ЧАЕС створено міжгалузевий науково-технічний центр «Укриття», який підпорядковано НАН України.

– Побудовано машиностійкі алгоритми наближення багаточленами спеціальних функцій (В.К. Дзядик).

– Введено поняття інформативності неперервних функціоналів відносно деякої множини метричного простору (М.П. Корнейчук).

– Проаналізовано основні тенденції та наслідки трансформації науки України з регіональної в самостійну національну наукову систему, що функціонує в умовах перехідної економіки (Б.А. Малицький, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України).

– Створено субпікосекундні лазери з синхронним збудженням, в тому числі лазери з оберненим хвильовим фронтом (Є.О. Тихонов, С.Г. Розуван, О.К. Лямець; Інститут фізики НАН України).

1994–99 – В.П. Гусинін, В.А. Міранський та І.А. Шовковий відкрили і дослідили динамічне порушення кіральної симетрії в зовнішньому магнітному полі.

1994–2006 – М.С. Гончар (Інститут теоретичної фізики НАН України) розробив теорію трансформацій економічних систем, засновану на їх відкритості, та застосував її до економіки

України, запропонувавши відповідні заходи з її реформування [19].

1994 – Виявлено пік поглинання електромагнітних хвиль міліметрового діапазону при переході гелію з нормального стану в надплинний (О.П. Королюк, Е.М. Ганнопольський, О.В. Голик; Інститут радіофізики і електроніки НАН України).

– Виявлено переміщення ділянок іоносфери, збуреної потужним короткохвильовим випромінюванням вздовж магнітних силових ліній (В.І. Таран, Л.П. Гончаренко, В.К. Боговський; Інститут іоносфери НАН України).

– Розроблено теорію оптичного поляризаційного еліпсометричного методу дослідження неоднорідних поверхневих структур твердих тіл і рідин (А.І. Семененко та ін.; Інститут прикладної фізики НАН України).

– Передбачено надплинність електронно-позитронної плазми і дано кількісну теорію (О.І. Ахієзер, С.В. Петлетинський, А.Яценко).

– Встановлено, що радіонукліди всіх хімічних елементів проникли на глибину до 250 м у районі Київської промислово-міської агломерації.

– Складено мапи підводних долин та каньйонів Анатолійського сектора Чорного моря у масштабі 1:500 000, проведено їх морфометричну обробку (О.Ю. Митропольський, П.Ф. Гожик, В.І. Мельник; Інститут геологічних наук НАН України).

– Доведено вікове співвідношення зеленокам'яних поясів Українського щита та Курської магнітної аномалії, встановлено вікові рубежі зеленокам'яних поясів трьох генерацій: 3300–3265, 3170–3000 та 2167–2060 млн. років (М.П. Щербак, Г.В. Артеменко; Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України).

– Досліджено закономірності поведінки підшви земної кори (А.В. Чекунов, Ю.П. Оровецький, Р.І. Кутас; Інститут геофізики НАН України).

– Виявлено жильну форму залягання нафти, що значно збільшує нафтогазовий потенціал Карпатської нафтогазоносної провінції (Г.Ю. Бойко; Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України).

– Встановлено фізико-хімічні закономірності високошвидкісного випаровування алюмінію, титану та сплавів на їх основі з використанням нового процесу – «гарячого джерела пари», досліджено структуру, фазовий склад і механічні властивості одержуваних композитів (Б.О. Мовчан, М.І. Гречанюк).

– Створено оптичну систему об'єднання кількох лазерних потоків в один оптоволоконний тракт, що дозволило розробити технологічний лазерний комплекс потужністю 1 кВт з транспортуванням випромінювання на відстань до 10 метрів (Інститут електрозварювання, Інститут прикладної оптики НАН України).

– Запропоновано нові багатокомпонентні сплави – сорбенти водню з підвищеними електрохімічними характеристиками для заміни кадмію в нікель-кадмієвих акумуляторах (В.В. Скороход, Інститут проблем матеріалознавства НАН України).

– Побудовано великомасштабну триелектродну систему подвійного електрозбудження вуглецево-водневої плазми для низькотемпературного осадження алмазоподібних плівок на полімерній основі з метровими розмірами (М.В. Новіков та ін.; Інститут надтвердих матеріалів НАН України).

– Розроблено метод надточного формування сферичних та асферичних

дзеркал з листового металу для прецизійних оптичних пристроїв (А.А. Орап, Інститут надтвердих матеріалів НАН України).

– Передбачено ефект осциляційної залежності фазової швидкості акустичних фононів від хвильового вектора в системах еніонів і композитних ферміонів (Інститут монокристалів НАН України).

– Закладено наукові основи паралельної дії електровибуху та поверхнево-активних речовин на нафто- та водовіддачу свердловин (Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України).

– Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено концепцію живлення силових ланцюгів електроприводів змінного струму, що дало можливість розробити електромеханічні системи нового типу, які забезпечують ефективне перетворення електричної енергії (І.В. Волков, В.М. Ісаков, О.П. Плугатар; Інститут електродинаміки НАН України).

– В.Д. Походенко зі співробітниками започаткував в Україні фізичну хімію електропровідних органічних полімерів (Інститут фізичної хімії НАН України).

– А.І. Крюков, С.Я. Кучмій та В.Д. Походенко розробили принципи створення молекулярно організованих фотокаталітичних систем, що містять комплекс перехідного металу та напівпровідник (Інститут фізичної хімії НАН України).

– Розроблено регулятор росту рослин «Симарп», який включено до списку препаратів, дозволених для застосування в сільському господарстві (А.Д. Синиця, Н.К. Майданович, Інститут органічної хімії НАН України).

– За безвідходною технологією одержано безпечні плівкоутворюючі по-

лімери з підвищеною корозійною, фотохімічною та термічною стійкістю (Л.М. Сергеева, Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України).

– Досліджено вплив постійної дії радіоекологічних факторів аварії на ЧАЕС на систему імунітету у чотирьох поколіннях дослідних тварин різного віку (Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України).

– Показано, що зміни параметрів іонного гомеостазу та стану води носять закономірний характер як при фотоперіодичній індукції, так і при індукції цвітіння антезінами (К.М. Ситник, Л.І. Мусатенко, Інститут ботаніки НАН України).

– Доведено вплив іонів калію і кальцію на інтенсивність накопичення радіоцезію, а також спрямованість метаболічних процесів у риб (В.Д. Романенко; Інститут гідробіології НАН України).

– Показано, що утворення нових ландшафтів під впливом заростання рівнинних водоймищ приводить до значного перерозподілу та зміни якості біологічних ресурсів (Л.М. Зимбалева, Інститут гідробіології НАН України).

– В Інституті економіки промисловості НАН України під керівництвом М.Г. Чумаченка розроблено концепцію регіональної економічної політики.

– Вийшла «Історія Академії наук України. 1918–1993», підготовлена Інститутом історії України НАН України [23].

– Опубліковано колективну монографію «Міграційні процеси в Україні».

– Видано монографію П.П. Толочка «Літописи Київської Русі» [25].

– Видано книгу «В'ячеслав Липинський – історико-політологічна спадщина і сучасна Україна» (головний редактор – **Я.Пеленський**) [24].

– Інститутом соціології НАН України спільно з вченими США опубліковано колективну працю «Соціологічна теорія сьогодні» [26].

– Вийшов перший номер журналу «Математичні машини і системи».

– Вийшла монографія В.Г. Радченка «Біологія бджіл» (Інститут зоології НАН України) [21]. Присвячена екології, біології та еволюції бджіл світової фауни, походженню соціальності комах, а також низці загальнобіологічних, у т.ч. екосистемних питань.

– Вийшла монографія В.В. Фролькіса, В.В. Безрукова та О.К. Кульчицького «Старіння та експериментальна патологія серцево-судинної системи» (премія ім. М.Д. Стражеска, 2000 р.) [27].

– Вийшла книга Б.К. Гапоненка та М.Б. Гапоненка «Ваш сад» (премія ім. Л.П. Симиренка, 1998).

– Вийшла монографія М.А. Воронової «Паліостратиграфія нижньої крейди та розвиток ранньокрейдових флор України» (премія ім. В.І. Вернадського, 1998).

1994–98 – Опубліковано тритомний «Російсько-український словник наукової термінології»: «Суспільні науки» (1994); «Біологія. Хімія. Медицина» (1996); «Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю і Космос» (1998). В ньому міститься найуживаніша термінологія соціогуманітарних, природничих і технічних наук.

1995

1 лютого – Постановою Президії НАН України Інститут української археографії НАН України реорганізовано в Інститут української археографії та джерелознавства НАН України [28].

– Постановою Президії НАН України Інституту української археографії та джерелознавства НАН України присвоєно ім'я **М.С. Грушевського** [29].

15 лютого – Постановою Президії НАН України на базі Відділення фізико-технічних проблем транспорту на надпровідних магнітах Інституту геотехнічної механіки АН УРСР створено Інститут транспортних систем і технологій НАН України (директор – **В.О. Дзензерський**).

Основні завдання: проведення комплексних досліджень проблем високошвидкісного наземного транспорту на «магнітній подушці» і бортових джерел струму для транспортних засобів, промислова політика.

27 лютого – Створено Всеукраїнську

асоціацію біологів рослин (президент – **Д.М. Гродзинський**).

1 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. Л.В.Писаржевського **Є.В. Титову** та **В.Л. Рибаченку** – за роботу «Фізико-хімія N-, O-ацильних солей»;

премію ім. О.О. Богомольця **К.П. Ганіну**, **Л.З. Поліщуку** та **Л.Г. Бучинський** – за монографію «Цитоморфологія та цитогенетика залозистої гіперплазії та раку»;

премію ім. М.М. Крилова **О.Я. Савченку**, **Г.В. Горру** та **О.М. Ковальову** – за цикл досліджень «Динаміка, стійкість, керованість систем зв'язаних твердих тіл»;

премію ім. Є.О. Патона **М.І. Гасику** – за монографію «Марганець»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **І.С. Косенку**, **В.В. Мігіну** та **О.К. Морозу** – за серію монографій «Ліщина деревоподібна на Україні», «Інтродукція шипшини в лісостепу України», «Біологія рослин, інтродукованих у дендропар-

ку «Софіївка», «Кореневі троянди в лісостепу України»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.С. Підгорському, Е.О. Коваленку** та **І.О.Симоненку** – за монографію «Лектини бактерій»;

премію ім. О.М.Динника **В.Г. Колесникову, Г.Л.Шевельову** та **В.М.Чехову** – за цикл робіт «Геомеханічні основи керування станом тріщинопорового газонасиченого шаруватого гірського масиву»;

премію ім. М.Г. Холодного **Л.Я. Сіренко** та **Т.М. Червченко** – за цикл праць «Біологія розвитку та вирощування рослин у контрольованих умовах»;

премію ім. О.В. Палладіна **А.Й. Бикорізу** та **О.О. Фільченкову** – за монографію «Трансформуючі фактори росту»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.Н. Щербаню** (помертно) та **В.П. Черняку** – за цикл робіт «Дослідження в галузі гірничої теплофізики»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **І.К. Следзевській** – за цикл робіт «Відновлювальна терапія, диспансеризація та працездатність хворих з атеросклерозом коронарних судин»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **В.В. Корнюшину, Л.О. Смогоржевській** та **Н.І. Ісковій** – за серію праць «Паразитичні черви птахів України (проблеми систематики, сучасне поширення та екологія)»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **А.А. Чухну** – за цикл робіт «Проблеми переходу до ринкової економіки»;

премію ім. М.І. Костомарова **Г.С. Русяєвій** – за монографію «Релігія та культу античної Ольвії»;

премію ім. К.Д. Синельникова **О.Біланюку, Л.І. Слюсаренку** та **В.В. Токаревському** – за цикл праць «Дослідження повних перерізів реакцій взаємодії а-частинок з ядрами»;

премію ім. С.О. Лебедева **Б.С. Стогнію, О.В. Кириленку, В.М. Ковалю** –

за серію робіт «Основи теорії, методи проектування та побудови інтегрованих інтелектуальних інформаційно-керуючих систем в електроенергетиці»;

премію ім. М.К. Янгеля **Л.М. Блохіну, В.М. Азарскову** та **С.В. Держаку** – за цикл науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт «Розробка методології створення оптимальних і модифікація існуючих імітаторів аерокосмічного збуреного польоту та оптимальних систем стабілізації рухомих об'єктів»;

премію ім. І.Я. Франка **Г.П. Півторак** – за цикл робіт «Формування та діалектна диференціація давньоруської мови», «Українці: звідки ми та наша мова»;

премію ім. Л.П. Симиренка **П.В. Ключку** та **В.І. Сеніну** – за роботу «Технологія вирощування плодів в інтенсивних насадженнях яблуні при зрошенні на півдні України»;

премію ім. В.М. Глушкова **М.З. Згуровському, В.М. Кунцевичу** та **М.В. Михалевичу** – за цикл робіт «Розробка та застосування методів системного аналізу для дослідження складних процесів різної природи»;

премію ім. М.М. Боголюбова **О.І. Ахієзеру, В.С. Королюку** та **Д.В. Ширкову** – за цикл робіт «Квантові та стохастичні еволюційні системи в теорії збурень»;

премію ім. М.Д. Стражеска **О.В. Коркушку, Д.Ф. Чеботарьову** та **О.Г. Калиновській** – за монографію «Геріатрія в терапевтичній практиці»;

премію ім. М.П. Василенка **О.М. Костенку** – за цикл праць «Закон і злочин: соціопсихологічні дослідження»;

премію ім. А.Ю. Кримського **В.С. Рибалкіну** – за цикл робіт «Арабська лексикографічна традиція» та «Ранні арабські словники»;

премію ім. М.С. Грушевського **В.Ф. Верстюку** та **В.М. Волковинському** – за цикл праць «З історії махновщини

– селянського революційно-повстанського руху в Україні в 1918–1921 рр.»;

премію ім. **І.М. Францевича М.Д. Глинчук, І.П. Бикову та Ю.І. Якименку** – за цикл робіт «Нові матеріали та елементи електронної техніки на основі п'єзокераміки титанату-цирконату свинцю»;

премію ім. **А.І. Кіпріанова Ф.С. Бабичеву, В.О. Ковтуненку та В.М. Кислю** – за серію праць «Синтез та реакційна здатність сполук ряду ізоіндолу та ізохіноліну»;

премію ім. **М.П. Барабашова М.Я. Чернезі, В.В. Тельнюк-Адамчуку та О.А. Молотаю** – за цикл праць «Положення та власні рухи яскравих зір всього неба за даними оптичних спостережень»;

премію ім. **Г.В. Карпенка Б.М. Лавришину, В.М. Федірку та М.В. Червоному** – за цикл робіт «Противокорозійний захист технологічного обладнання для експлуатації в сильно агресивних середовищах» [29].

10 квітня – Створено Українське математичне товариство (президент – **І.В. Скрипник**).

12–14 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, яка розглянула її роботу в 1994. Із звітною доповіддю «Про основні підсумки діяльності Національної академії наук України у 1994 та напрямки її роботи у сучасних умовах» виступив президент НАН України **Б.Є. Патон**. Постановою Загальних зборів було ліквідовано у складі НАН України Відділення проблем медицини, а Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології перейменовано на Відділення молекулярної біології, біохімії, експериментальної та клінічної фізіології. Академіком-секретарем Відділення інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації НАН України обрано **І.М. Коваленка**; головним ученим секретарем НАН України – **А.П. Шпака**. [31].

14 квітня на сесії Загальних зборів

Обрані дійсними членами:

Г.Д. Вервес (слов'янознавство, зарубіжні слов'янські літератури);

І.М. Вишневський (атомна енергетика);

В.М. Геєць (макроекономіка);

В.Т. Грінченко (механіка);

М.З. Згуровський (інформатика та обчислювальні системи);

І.Ф. Курас (політологія);

І.С. Магура (нейрофізіологія);

В.Л. Найдек (матеріалознавство);

А.М. Підгорний (енергетичне машинобудування);

А.М. Самойленко (математика);

В.А. Смолій (історія України);

В.Ю. Сторіжко (фізика);

В.В. Стрелко (хімія адсорбентів і адсорбція);

В.П. Шевченко (механіка);

В.М. Шестопапов (геологія, геофізика);

А.П. Шпак (матеріалознавство).

Обрані членами-кореспондентами:

В.В. Анісімов (системний аналіз і програмування);

В.Д. Баран (археологія);

П.О. Білецький (мистецтвознавство);

Я.Б. Блюм (клітинна біологія рослин);

О.А. Борисенко (математика);

Г.П. Борисов (матеріалознавство, технологія матеріалів);

В.М. Бородюк (економіка прогнозування);

Л.А. Булавін (експериментальна фізика);

А.Ф. Булат (гірнична механіка);

Б.В. Буркинський (економіка);

І.Д. Войтович (інформатика та обчислювальні системи);

М.Д. Глинчук (матеріалознавство, технологія матеріалів);

П.Ф. Гожик (геологія);

В.С. Гудрамович (механіка);

В.А. Даниленко (геофізика);

Н.С. Дяченко (вірусологія);

В.М. Кавсан (молекулярна біологія і генетика);

Г.Л. Камалов (хімічний каталіз);
 В.М. Клименко (теплоенергетика);
 М.Ф. Котляр (історія України);
 А.Я. Красовський (механіка руйнування);
 М.М. Кулик (загальні проблеми енергетики);
 З.Т. Назарчук (матеріалознавство, міцність матеріалів);
 С.Г. Одулов (експериментальна фізика);
 П.Ф. Олексенко (експериментальна фізика);
 В.Л. Пилушенко (металургія);
 М.І. Портенко (математика);
 В.Ф. Резцов (відновлювані джерела енергії);
 В.Ф. Сагач (фізіологія людини і тварин);
 В.Ф. Сіренко (право);
 В.В. Скопечкий (інформатика та обчислювальні системи);
 В.В. Сльозов (теоретична фізика);
 І.В. Стасюк (теоретична фізика);
 О.Б. Ткаченко (українська мова);
 М.Ф. Харченко (експериментальна фізика);
 В.П. Цемко (економіка землекористування);
 Т.М. Черевченко (ботаніка);
 В.І. Шаповал (електрохімія);
 Г.Є. Шульман (гідробіологія).

Обрані іноземними членами:

Д. Джардіна (фізика), Італія;
 К. Ліліус (матеріалознавство), Фінляндія;
 В. Рика (геологія), Польща;
 В. Сойфер (генетика), США;
 Д. Сорос (економіка, фінанси), США;
 Дж. Уотсон (генетика), США;
 І.Фізер (теорія літератури), США;
 Чжоу Гуанчжао (теоретична фізика), Китай;
 Чень Сішень (фізичне матеріалознавство), Китай [30].

20 червня – Директором Центру антарктичних досліджень (ЦАД) П.Ф. Гожиком і директором Британської ан-

тарктичної служби (БАС) Б.Хейвудом у Лондоні підписано Меморандум між ЦАД і БАС про передачу Україні британської антарктичної станції «Фарадей» [31].

11 липня – Президією НАН України (спільно з Академією медичних наук України) засновано премію імені видатного біолога **І.І. Мечникова**.

12 липня – Постановою Президії НАН України та НКА України Інституту технічної механіки НАН України надано функції головного інституту в ракетно-космічній галузі України.

17 жовтня – Прийнято постанову Кабінету Міністрів України «Про розвиток досліджень в Антарктиці».

18 жовтня – Постановою Президії НАН України на базі Відділення високо-температурного перетворення енергії Інституту проблем енергозбереження НАН України створено Науково-технічний центр вугільних енерготехнологій НАН України та Міністерства палива та енергетики України.

6 грудня – Постановою Президії НАН України створено Головну редакційну колегію «Енциклопедії сучасної України».

20 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.В. Панасюку, О.Є. Андрейківу, О.М. Романіву, З.Т. Назарчуку, М.П. Савруку, С.Є. Ковчику, Г.М. Никифорчину, О.П. Дацишин – за цикл монографій «Фізико-хімічна механіка руйнування матеріалів і цілісність конструкцій»;

І.П. Запісочному, О.Б. Шпенику, А.Й. Імре, А.М. Завілопулу, О.П. Сабату – за цикл праць «Елементарні процеси та резонансні явища в парних зіткненнях електронів, атомів та іонів»;

С.В. Волкову, В.В. Скопенку, В.І. Пехню, О.В. Городиському (посмерт-

но) – за цикл наукових праць «Координаційна хімія в електролітах»;

В.Д. Романенку, О.П. Оксіюк, В.М. Жукинському, В.І. Лаврик – за цикл праць «Наукові основи екологічної оцінки впливу гідротехнічних об'єктів на водні екосистеми з метою керування якістю води та біопродуктивністю»;

А.В. Чекунову, В.І. Старостенку, О.М. Харитонову, В.В. Гордієнку, С.С. Красовському, Р.І. Кутасу, І.К. Пашкевич, В.Б. Соллогу (помертено) – за восьмитомну монографію «Літосфера Центральної та Східної Європи»;

В.В. Смирнову, С.Р. Резнику, І.Б. Сорокуловій, В.О. В'юницькій, А.Т. Слабоспицькій – за цикл праць «Теоретичне обґрунтування, конструювання, освоєння виробничого випуску та впровадження в клінічну практику принципу нового медичного пробіотика – біоспорин»;

А.Я. Іщенко, В.Р. Рябову – за цикл наукових праць «Теоретичні основи системи виробництва відповідальних деталей та вузлів машин із високоміцних легких конструкційних матеріалів»;

М.К. Шейнкману, Т.В. Торчинській, Н.Б. Лук'янчиковій, Г.С. Свечникову, П.М. Томчуку, В.О. Тележкіну – за цикл праць «Фізичні механізми деградації та шляхи підвищення надійності оптоелектронних приладів»;

А.Г. Косторнову, О.В. Кириченку, А.Л. Морозу, М.Л. Черкасову, М.К. Кірдіну, В.Ф. Пріснякову – за розробку наукових основ створення і технологічних процесів виробництва нового класу пористих металевих матеріалів волокнистої будови та виробів на їх основі для високо-ефективного капілярного транспорту в теплообмінних системах і тонкій фільтрації рідких та газових середовищ;

А.Д. Алексєєву – за працю «Наукові основи, розробка технології і промислове використання метану вуглегазових родовищ»;

І.М. Карпу, О.І. П'ятничку, Г.О. Бикову, С.І. Калачеву – за цикл праць «Теоретичні основи і технології виробництва та використання на транспорті альтернативних моторних палив на базі мінеральних ресурсів України» [31].

1995 (осінь) – Президія НАН України створила Комісію з реформування Академії.

1995 – Розроблено нові параметричні і непараметричні методи та алгоритми ідентифікації голосу й вироблено рекомендації щодо створення систем ідентифікації голосу та мови людини (Інститут проблем математичних машин і систем НАН України).

– В Інституті механіки НАН України розроблено теорію довготривалого руйнування ортотропних в'язкопружнопластичних тіл з тріщинами при двовісному навантаженні та проаналізовано одержані закономірності процесів руйнування матеріалів з неплоскими дефектами типу тріщин при подовженому тисканні.

– Б.Є. Патон і В.К. Лебедев довели можливість електричного зварювання м'яких біологічних тканин тварин і людини, розробили електрохірургічне обладнання та програмне забезпечення режиму зварювання при хірургічних операціях. На базі проведених досліджень лікарняними закладами України з використанням електрозварювання освоєно нові види операцій в онкології, мамології, урології, отоларингології, пульмонології, абдомінальній та інших видах хірургії.

– На орбітальному комплексі «Мир» виконано комплекс наукових та прикладних досліджень з метою вивчення динамічних характеристик великогабаритних космічних конструкцій після тривалої їх експлуатації в екстремальних умовах космосу (Б.Є. Патон, В.Ф. Лапчинський).

- Розроблено науково-технологічні основи одержання нових матеріалів у космосі і на їх базі створено комплекс спеціалізованої технологічної апаратури; розроблено, виготовлено та випробувано лабораторні макети головних функціональних вузлів обладнання для вирощування напівпровідникових і композитних матеріалів (В.Ф. Лапчинський, А.Є. Асніс, Інститут електрозварювання НАН України).
- Рішенням Президії НАН України і Національного космічного агентства України на базі відділу дистанційних методів дослідження природного середовища Інституту радіофізики і електроніки НАН України створено Центр радіофізичного зондування Землі НАН України.
- Побудовано мапи геофізичних полів та епіцентрів землетрусів Кримського та Карпатського регіонів за макросейсмічними та інструментальними даними у масштабі 1:500000. Узагальнено мапи найпотужніших землетрусів зони Вранча на території України. Виконано аналіз сейсмічного режиму північно-східного сектору Карпатського регіону (Інститут геофізики НАН України).
- Інститут чорної металургії переведено у подвійне підпорядкування – НАН та Мінпрому України.
- Науково-технологічний центр використання природних ресурсів шельфу введено до складу Морського гідрофізичного інституту НАН України.
- Створено геоінформаційну систему ПС-РОДОС-ЗОНА і здійснено її завантаження цифровою мапою розподілу стронцію-90 у зоні відчуження Чорнобильської АЕС разом з топографічною мапою місцевості навколо ЧАЕС (А.О. Морозов, М.Й. Железняк, Інститут проблем математичних машин і систем НАН України).
- Здійснено дослідну експлуатацію станції контролю якості води без обслуговування оператором (П.М. Сіверський, Інститут проблем математичних машин і систем НАН України).
- В Інституті проблем реєстрації інформації НАН України під керівництвом В.В. Петрова введено в дію першу чергу Національного банку комп'ютерної інформації України, що вміщує бази даних науково-технічної та правової інформації з доступом через Internet.
- На основі комплексних геолого-палеоокеанографічних досліджень створено великомасштабну (1:1000000) модель структури давньої континентальної околиці Центрально-Європейського сегмента океану (Карпато-Чорноморська область) (Ю.М. Сеньковський).
- Розроблено полістирольні пластмасові скінтілятори з домішками органічного люмінофора та підсилювача дифузії, що за радіаційною стійкістю і світловим виходом перевершують існуючі кращі аналоги (Інститут монокристалів НАН України).
- Розроблено теорію вихідного скінтіляційного відгуку діелектричних кристалів на іонізуючі випромінювання і засоби математичного моделювання скінтіляційного процесу, встановлені фізичні закономірності використано при розробці скінтіляційних детекторів для комп'ютерних томографів, електромагнітних калориметрів, медичних гамма-камер (М.Глобус, В.Гриньов, Інститут монокристалів НАН України).
- Виявлено взаємозв'язок дислокаційної структури металів з параметрами енерговузла (Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України).
- Розроблено теоретичні основи побудови інформаційно-керуючих систем в електроенергетиці (Б.С. Стогній,

О.В. Кириленко, Інститут електродинаміки НАН України).

– Створено вітроводневу установку з електричною потужністю вітрогенератора 100 кВт (С.О. Кудря, Інститут електродинаміки НАН України).

– Створено гібрид нової кормової культури Маїссинте (В.В. Моргун, Інститут фізіології рослин і генетики НАН України).

– Створено математичну модель імуноактивації аденовірусів – процесу, що відіграє вирішальну роль у реалізації противірусного гуморального імунітету (Н.С. Дяченко, Інститут мікробіології і вірусології НАН України).

– Виведено на навколосезну орбіту перший український штучний супутник Землі «Січ-1» розробки КБ «Південне» та виробництва Південного машинобудівного заводу. У 2011 виведено на орбіту штучний супутник «Січ-2».

– Видано монографію Ю.О. Митропольського «Нелінійна механіка. Асимптотичні методи» [32].

– Оpubліковано монографію О.А. Бойчука, В.Ф. Журавльова, А.М. Самойленка «Узагальненообернені оператори та нетерові крайові задачі» (Інститут математики НАН України).

– Вийшла книга В.В. Моргуна і В.Ф. Логвиненка «Мутаційна селекція пшениці» [33].

– Вийшла в світ монографія В.Л. Храмової «Цілісність духовної культури» (Інститут філософії НАН України) [34].

На матеріалах новітньої фізики, історії, художньої літератури, аналітичної психології розроблено концепцію цілісності духовної культури, в основі якої лежать характерні для визначеної історичної епохи архетипи суспільної свідомості. В раціоналізованому вигляді це світоглядно значущі категоріальні структури – ідеї, що формують особливий унікально-універсальний стиль мислення епохи. Запропоновано науково-дослідну про-

Запуск ракетою-носієм «Циклон-3» першого українського супутника «Січ-1»

граму, орієнтовану на глобальне теоретико-філософське осмислення категоріально-світоглядних основ сучасного соціокультурного прогресу. В 2009 вийшло її друге видання.

– Вийшла монографія С.З.Заремби «Українське пам'яткознавство: історія, теорія, сучасність» [35].

Висвітлюються основні етапи, особливості та проблеми становлення й розвитку українського пам'яткознавства ХІХ–ХХ ст., внеску в українське пам'яткознавство наукових товариств, архівних комісій, губернських статистичних кабінетів, археологічних з'їздів, музеїв, окремих осіб. Розглядаються теоретичні питання, стан і завдання даної науки.

– Вийшов перший номер українського наукового реферативного журналу «Джерело» (серія 1. «Природничі науки»; серія 2. «Техніка, промисловість, сільське господарство»; серія 3. «Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво»; серія 4. «Медицина»).

– Вийшли перші номери журналів – «Космічна наука і технологія», «Металознавство та обробка металів», «Штучний інтелект», «Радіофізика і радіоастрономія», «Схід».

1995–96 – Видано двотомну монографію «Історія України: нове бачення» за редакцією В.А. Смолія [36].

1995 – Видано підготовлений Інститутом археології НАН України двотомник «Давня історія України» [37].

– Видано колективну монографію «Біля витоків соціологічної думки в Україні» (Інститут соціології НАН України) [38].

– Видано колективну монографію «Законодавство: проблеми ефективності» за редакцією В.Ф. Сіренка (Інститут держави і права НАН України).

– Вийшла в світ монографія Ю.В. Павленка «Передісторія давніх русів у світовому контексті» (Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України) [39].

Присвячена вивченню найдавнішої істо-

рії населення сучасної України і навколишніх земель у контексті всесвітнього розвитку людства. Розглядаються питання походження сім'ї індоєвропейських народів і безпосередньо слов'ян, з'ясовуються етапи етнічної історії півдня Східної Європи від часів льодовикового періоду до виникнення Київської Русі.

– Вийшла праця Я.П. Запаско «Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга» (премія ім. І.Я. Франка, 1998) [40].

– Вийшла монографія А.П. Пелешука, В.Г. Передерія та А.С. Свінцицького «Гастроентерологія» (премія ім. Ф.Г. Яновського, 1997) [41].

1996

11 січня – Постановою Президії НАН України Інституту радіофізики і електроніки НАН України присвоєно ім'я академіка НАН України **О.Я. Усикова** [42].

О.Я. Усиков

Усиков Олександр Якович (1904–1995) – видатний вчений у галузі радіофізики і електроніки, акад. АН УРСР (1964). З 1955 працював в Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР (1955–73 – директор, 1973–87 – зав. відділу). Наукові праці присвячено створенню імпульсних магнетронних генераторів дециметрових і міліметрових радіохвиль та застосуванню їх у радіолокації.

7 лютого – В Антарктиді піднято український прапор – Україна за угодою між британським і українським урядами офіційно вступила у володіння науково-дослідною станцією «Фарадей». Станція стала власністю України і отримала назву «Академік Вернадський».

9 лютого – Постановою Президії НАН України Інститут проблем лиття НАН України перейменовано на Фі-

зико-технологічний інститут металів і сплавів НАН України.

– Постановою Президії НАН України та наказом НКА від 14 лютого створено на базі ліквідованих Відділення радіогеохімії навколишнього середовища та Відділення металогенії Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України Державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища НАН України [3].

20 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Г.О. Ковтуну** – за роботу «Металокомплексний каталіз у радикальних реакціях інгібування процесів окислення»;

Станція «Академік Вернадський» в Антарктиді

премію ім. І.І. Мечникова **В.В. Фролькісу** та **Х.К. Мурадян** – за монографії «Тривалість життя» та «Старіння, еволюція і подовження життя»;

премію ім. О.О. Богомольця **Г.Г. Скиби** та **Л.М. Ковалю** – за монографію «Структурні закономірності розвитку нейронів в умовах культивування»;

премію ім. М.М. Крилова **Є.Я. Хрусл** та **В.П. Котлярову** – за цикл праць «Розпад розв'язків нелінійних еволюційних рівнянь на асимптотичні солітони»;

премію ім. Є.О. Патона **І.К. Походні**, **В.І. Швачку** та **В.М. Горпенюку** – за монографію «Металургія дугового зварювання»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.А. Кравченку**, **В.К. Андрищенко** та **Т.К. Горовій** – за серію праць «Селекційно-генетичні методи створення нових сортів і гетерозисних гібридів овочевих культур»;

премію ім. Д.К. Заболотного **І.Г. Скрипалю**, **В.В. Бабичеву** та **Л.П. Малиновській** – за цикл робіт «Фундаментальні основи реалізації патогенних потенцій молюсками – збудниками «жовтух» рослин»;

премію ім. В.І. Вернадського **Е.Я. Жовинському** та **І.В. Кураєвій** – за роботу «Геохімія мікроелементів та її прикладне значення»;

премію ім. О.М. Динника **Я.М. Григоренку** та **А.Т. Василенку** – за монографію «Задачі статистики анізотропних неоднорідних оболонок»;

премію ім. М.Г. Холодного **Н.П. Масюку** – за роботу «Еволюційні аспекти морфології екваторіальних водоростей»;

премію ім. О.В. Палладіна **А.І. Дворецькому** та **Е.Ю. Чеботарову** – за серію праць «Вивчення механізмів променевого порушення іонного гомеостазу в клітинах організму тварин»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.А. Шрайберу**, **О.М. Підвисоцькому** та **В.В.**

Дубровському – за цикл робіт «Багатофазові полідисперсні потоки в енергетичних установках і теплових двигунах»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **М.С. Пилипчуку**, **В.М. Пилипчуку** та **Г.А. Подлесних** – за монографію «Помилки у діагностиці захворювань легенів»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **Ю.П. Зайцеву** – за серію праць «Сучасний стан і зміни в екологічній системі Чорного моря»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **М.І. Долішньому**, **С.І. Пирожкову** та **С.М. Злупку** – за цикл робіт «Теоретичні основи відтворення трудового потенціалу та механізм його реалізації в умовах формування ринкової економічної системи»;

премію ім. М.І. Костомарова **Ю.І. Шаповалу** – за цикл праць «Україна 20–50 років: відновлені сторінки історії»;

премію ім. К.Д. Синельникова **М.Л. Дмитруку** та **В.Л. Стрижевському** (по смертно) – за роботу «Поверхневі полляритони у напівпровідниках і діелектриках»;

премію ім. С.О. Лебедева **Г.Г. Півняку**, **С.І. Випанасенку** та **В.В. Слесареву** – за роботу «Керування енергоємними технологічними процесами підприємств гірничо-металургійного комплексу»;

премію ім. М.К. Янгеля **Ю.С. Алексееву**, **О.М. Машенку** та **О.О. Негоді** – за цикл робіт «Вдосконалення моделей експлуатації космічного ракетного комплексу «Циклон» для забезпечення підтримки його експлуатаційних характеристик і високого рівня надійності в умовах обмеженого виробництва і зменшення кількості пусків ракет-носіїв»;

премію ім. І.Я. Франка **М.М. Ільницькому** – за цикл праць «Українська повоєнна еміграційна поезія» та «Від «Молодої музи» до «Празької школи»;

премію ім. Л.П. Симиренка **В.К. Смикову**, **А.І. Лищуку** та **С.О. Косисі** –

за роботу «Інтродукція, створення та впровадження нових сортів абрикоси»; премію ім. В.М. Глушкова **Б.Б. Тимофєєву, В.В. Петрову** та **Г.О. Козлику** – за роботу «Розробка теоретичних основ і впровадження методів і засобів організації інформаційних процесів у виробничих і науково-технічних комплексах»;

премію ім. М.П. Барабашова **В.В. Прокоф'євій** – за цикл робіт «Супутники астероїдів»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Е.В. Приходьку** – за монографію «Ефективність комплексного легування сталей та сплавів»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Ю.Ю. Керчі, З.В. Онищенку** та **Л.А. Шелковниковій** – за серію праць «Структурно-хімічна модифікація еластомерів»;

премію ім. І.М. Францевича **О.В. Толмачову, В.О. Ткачову** та **Ю.М. Саввіну** – за цикл робіт «Розробка та дослідження нових моно- і мультимолекулярних плівок Ленгмюра – Блоджетт органічних люмінофорів, барвників і полімерів»;

премію ім. М.С. Грушевського **Н.М. Яковенко** – за монографію «Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна)»;

премію ім. А.Ю. Кримського **Л.В. Грицику** – за монографію «Орієнталістика А.Кримського в українському літературному процесі початку ХХ ст.»;

премію ім. М.П. Василенка **Л.В. Тарану** – за монографію «Історична думка Франції та Росії»;

премію ім. М.Д. Стражеска **А.І. Хомазюку** – за серію робіт «Патофізіологія вінцевого кровообігу»;

премію ім. М.М. Боголюбова **В.О. Марченку, О.С. Парасюку** та **А.Н. Тавхелідзе** – за цикл робіт «Функціонально-алгебраїчні методи в математичній фізиці» [43].

26 березня – На базі Інституту імпульсних процесів і технологій НАН України створено Науково-технічний центр «ВЕГА». Займається створенням і впровадженням технологій та устаткування, заснованих на використанні високовольтного розряду в рідині.

4 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 80-річчю відомого українського хіміка, академіка К.Б. Яцимирського [31].

5 квітня – Указом Президента України Центральну наукову бібліотеку ім.В.І. Вернадського НАН України перейменовано в Національну бібліотеку України імені В.І. Вернадського.

8 квітня – Спільним наказом НАН України та Національного космічного агентства України на виконання постанови Президії НАН України від 9 лютого 1996 та угоди між НАН України і Національним космічним агентством України від 14 лютого 1996 створено Інститут космічних досліджень НАН України та Національного космічного агентства України (директор – **В.М. Кунцевич**, з 2007 – **О.П.Федоров**) [3].

Напрями діяльності: астрофізичні дослідження космічних об'єктів; використання космічних засобів для вирішення науково-дослідних і практичних завдань; випробування в умовах космосу технологічних процесів і наукової апаратури; вдосконалення систем навігації та керування рухом космічних апаратів; космічне матеріалознавство; розробка пропозицій щодо концепції і стратегії космічних програм.

17 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій заслухано доповідь президента НАН України Б.Є. Патона «Про основні підсумки діяльності Національної академії наук України у 1995 році та хід реформування Академії».

На сесії обрано іноземних членів НАН України [44]:

А. Капелера (історія України), Німеччина;

Ю. Мозера (математика), Швейцарія;
С. Седерхольма-Вільямса (біохімія),
Велика Британія;

Б. Сендова (математика), Болгарія;

Є. Хабера (хімія поверхні, каталіз),
Польща [31].

6 червня – на базі НТК «Інститут над-
твердих матеріалів ім. В.М. Бакуля»
створено науково-технологічний ал-
мазний концерн «Алкон».

19–21 червня – Інститут математики
НАН України, Рівненський педагогіч-
ний інститут, Українське математичне
товариство та Міжнародний математич-
ний центр у м. Рівному провели між-
народну конференцію «Теорія апрокси-
мації та чисельні методи», присвячену
100-річчю від дня народження відомого
українського математика **Є.Я. Ремеза**.

10 липня – Постановою Президії НАН
України Українському державному на-
уково-дослідному проектно-конструк-
торському інституту гірничої геології і
маркшейдерської справи надано статус
подвійного підпорядкування – Мінву-
глепрому України та НАН України.

25 вересня – Постановою Президії
НАН України Інституту металофізи-
ки НАН України присвоєно ім'я **Г.В.
Курдюмова** [43].

23 жовтня – Постановою Президії НАН
України Інституту проблем машинобу-
дування НАН України присвоєно ім'я
академіка **А.М. Підгорного** [43].

А.М. Підгорний

**Підгорний Анатолій
Миколайович** (1932–
1996) – відомий уче-
ний-механік, акад. НАН
України (1995). З 1972
– директор Інституту
проблем машинобу-
дування НАН України
(Харків). Наук. праці
стосуються динаміки і
міцності машин, енер-
гомашинобудування,
водневої енергетики.

28 жовтня – Постановою НАН України
та Держкомгеології України прийнято
подвійне підпорядкування Інституту
геохімії, мінералогії та рудоутворення
НАН України.

– Державний науковий центр радіо-
геохімії навколишнього середовища
НАН України отримав подвійне під-
порядкування – НАН України та
МНС України.

29–30 жовтня – Відбулася сесія За-
гальних зборів НАН України, присвя-
чена 100-річчю від дня народження
відомого українського вченого-хіміка
А.І. Кіпріанова. З доповіддю «Акаде-
мік А.І. Кіпріанов – сторінки життя»
виступив **Ф.С. Баби́чев** [12].

6 листопада – Спільною постановою
Президії НАН України та АМН Укра-
їни засновано премію імені **В.П. Ко-
місаренка** за роботи з патофізіології та
ендокринології.

**Комісаренко Василь
Павлович** (1907–1993) –
відомий український па-
тофізіолог та ендокри-
нолог, акад. АН УРСР
(1951). В 1945–65 – зав.
лабораторії Інституту фі-
зіології АН УРСР, 1965–
86 – директор Київсь-
кого науково-дослідного
інституту ендокринології
та обміну речовин МОЗ
УРСР, який нині носить
його ім'я. Наукові праці
присвячено механізму дії
гормонів і лікувальних
препаратів. Синтезував
хлодитан, кортикотонін
і спленін.

В.П. Комісаренко

11 грудня – Присуджено Державну
премію України в галузі науки і тех-
ніки:

**Ю.О. Митропольському, А.М. Са-
мойленку, В.Л. Кулику, О.К. Лопатіну,
М.Й. Ронто** – за цикл праць «Нові мате-
матичні методи в нелінійному аналізі»;

**С.В. Пелетминському, В.М. Гри-
гор'єву, Е.Я. Рудацькому, В.К. Чагов-
цю, М.Є. Дюміну** – за цикл праць «Кі-

нетичні процеси у квантових рідинах та кристалах»;

Я.Б. Файнбергу – за цикл праць «Змінно-фазове фокусування, розробка та створення прискорювачів протонів та іонів на його основі»;

В.В. Магдинцю, А.Ф. Маслоку, В.К. Гришенку, С.С. Гудзері, Й.Й. Ділунгу, В.М. Гранчаку – за цикл праць «Наукові основи створення фоточутливих олігомерних матеріалів і методів реєстрації оптичної інформації та їх використання у наукоємких технологіях»;

О.О. Мойбенку, В.Ф. Сагачу, Л.М. Шаповал, А.І. Соловійову, О.В. Базілюк, С.М. Марченку, А.В. Жуковій, М.М. Ткаченку – за цикл праць «Роль ендотеліального походження в регуляції кровообігу і діяльності серця»;

К.Ф. Тяпкіну, О.Б. Гінтову – за працю «Закономірності деформації верхньої частини тектоносфери Землі, встановлені теоретичними і експериментальними методами»;

О.О. Созинову – за науково-технічну розробку української комплексної системи переробки органічних відходів «Біоекотех»;

Ю.П. Зозулі – за розробку і впровадження нових методів діагностики та хірургічного лікування ушкоджень периферійної нервової системи, організацію спеціалізованої хірургічної допомоги в Україні;

М.В. Новікову, О.О. Шульженку, А.О. Шепелєву, О.І. Боримському, Є.К. Бондарєву, М.О. Давидову, В.Д. Якименку – за створення високопродуктивного абразивного інструмента на основі надтвердого кубічного нітриду бору, забезпечення його конкурентноздатності на світовому ринку, широкого промислового виробництва та ефективного застосування;

Б.В. Гриньову, О.С. Гершуну, Б.Г. Заславському, О.В. Радкевичу, В.І. Горилецькому, Л.Г. Ейдельману, Б.І. Мой-

сеєнку, В.В. Трофименку – за розробку та промислове освоєння технологічних процесів автоматизованого вирощування великогабаритних скінтіляційних лужногалоїдних монокристалів та виготовлення детекторів на їх основі ядерного приладобудування;

Ю.М. Таран–Жовніру – за розробку та освоєння нової технології виплавки корозійностійких сталей методом газокисневого рафінування в агрегатах конверторного типу;

А.Ф. Булату, В.В. Виноградову, К.К. Софійському, В.В. Репці – за цикл праць з наукового обґрунтування, розробки та впровадження ресурсозберігаючих методів і технологій керування властивостями та станом вкрай напруженого вуглепородного масиву малоенергоємними впливами.

В.Г. Кузнєцову, Ю.І. Тугаю – за розробку наукових основ, методів і технічних засобів запобігання ферорезонансним процесам на підстанціях електричних мереж напругою 110кВ і вище [3].

25 грудня – Указом Президента України Центральному науково-природничому музею НАН України надано статус національного.

квітень – На сесії Загальних зборів НАН України її президент Б.Є. Патон підкреслив, що зусилля Академії наук у справі структурної та тематичної реорганізації повинні бути спрямовано на пріоритетний розвиток соціогуманітарних досліджень, зокрема соціально-економічних наук, роль яких у розв'язанні проблем державотворення стає особливо значною.

– Постановою Президії НАН України на базі відділів Інституту металофізики НАН України та Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України створено Інститут магнетиз-

му НАН України та МОН України (директор – **В.Г. Бар'яхтар**).

Основні напрями: експериментальні та теоретичні дослідження в галузі фізики магнітних явищ у твердотільних матеріалах і рідинах, тонких гетерогенних і багатошарових плівках, нанокристалічних і магнітних системах з мартенситними фазовими перетвореннями; теорія релаксації, нелінійні хвилі та солітони; фазові переходи; узагальнена теорія надпровідності; комп'ютерне моделювання фізичних явищ і складних саморегульованих систем; розробка матеріалів для магнітних сенсорів і реєстраторів інформації; вирощування та синтез монокристалів; створення апаратури високих тисків і температур.

– Міжнародним алопатичним товариством засновано премію імені відомого українського вченого-ботаніка, академіка **А.М. Гродзінського** [43].

А.М. Гродзінський

Гродзінський Андрій Михайлович (1926–1988) – ботанік, засновник сучасної алопатії та теоретичних основ фітодизайну, акад. АН УРСР (1979), академік-секретар Відділення загальної біології АН УРСР (з 1974), директор Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР (з 1965), голова Ради ботанічних садів України та Молдови. Розробив схему та з'ясував механізми хімічної взаємодії рослин, значення алопатії у формуванні структури, стійкості та продуктивності фітоценозів. Створив нову схему алопатії як кругообігу фізіологічно активних речовин у біогеоценозі, які відіграють роль регулятора внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків.

1996 – Знайдено клас рівнянь квантової механіки, що допускають розширену суперсиметрію (Інститут математики НАН України).

– В Інституті кібернетики НАН України досліджено можливості, розроблено методику корекції та калібрування безплатформної інерціальної навігаційної системи. Результати роботи використано при розробці перспективних інтегрованих інформаційно-спутникових навігаційних систем для літальних апаратів різних класів.

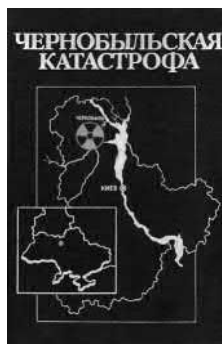
– Вченими Інституту механіки НАН України побудовано аналітичний розв'язок стаціонарної задачі термопружності для нескінченного трансверсально-ізоτροпного середовища з внутрішньою еліптичною тріщиною в площині ізоτροпії, коли на краях тріщини задано лінійну довільну температуру або рівномірний тепловий потік.

– Вченими Інституту фізики НАН України розроблено нові полімерні лазерні елементи для лазерів видимого спектра, що вирізняються значним експлуатаційним ресурсом і коефіцієнтом корисної дії генерації.

– Синтезовано прецизійні модифікуючі-мікролегуєчі реагенти для підвищення якості високовуглецевих сплавів заліза, що забезпечує зменшення у 5–7 разів витрат електроенергії, утилізацію пилоподібних відходів феросплавів, високу стабільність хімічного складу модифікаторів, екологічну чистоту технології виробництва (Інститут проблем матеріалознавства НАН України).

– Показано високу ефективність озонування для очищення води від пестицидів нових поколінь та широкого спектра барвників. Встановлено можливість досягнення значної інтенсифікації деструктивного розкладу пестицидів при застосуванні комбінованої дії озону і ультрафіолетового випромінювання, каталітичного озонування та ін. (Інститут колоїдної хімії та хімії води НАН України).

- В Інституті фізіології НАН України встановлено значний вплив оксиду азоту та ендотеліну на скоротливу активність міокарду.
- Розроблено прямий оптичний цифровий метод перезапису фонографічних циліндрів Едісона, який дозволяє відтворити звук за допомогою лазерного інтерферометра без пошкодження циліндрів. Це дає можливість відновити унікальні старовинні звукові записи з високою якістю і організувати систематичну роботу з перезапису та зберігання в комп'ютерному вигляді фонографічного надбання культурної спадщини України (В.В. Петров та ін.; Інститут проблем реєстрації інформації НАН України).
- Розроблено метод аналітичної регуляризації двовимірних задач розсіяння електромагнітних хвиль в локально-неоднорідних середовищах (В.П. Шестопапов та ін.).
- Розроблено, виготовлено та впроваджено у виробництво нове покоління машин для контактного зварювання рейок необмеженої довжини в польових умовах при спорудженні швидкісних залізничних магістралей (С.І. Кучук-Яценко).
- Створено наукові засади промислової технології магнітокерованої електрошлакової плавки високочистих титанових сплавів (М.Л. Жадкевич, Я.Ю. Компан, Інститут електрозварювання НАН України).
- Розроблено наукові основи технології вирощування великогабаритних монокристалів лейкосапфіру для оптичного приладобудування (Інститут монокристалів НАН України).
- Побудовано рівняння стану металів в області високих концентрацій енергії, що супроводжують електровибух провідників (Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України).
- Розроблено наукові основи, методи та технічні засоби запобігання ферорезонансним явищам в електроенергетичних системах високої та надвисокої напруги (В.Г. Кузнецов, Ю.І. Тугай, Інститут електродинаміки НАН України).
- Видано монографію Т. Ю. Щоголевої (Інститут радіофізики і електроніки НАН України) «Дослідження біологічних об'єктів у міліметровому діапазоні радіохвиль».
- Оpubліковано монографію С.М. Гершензона «Аналітичний огляд досліджень з популяційної генетики, здійснених у Національній академії наук України» [46].
- С.М. Гершензон підбиває підсумки своїх багаторічних досліджень з генетики популяцій. Наведено результати досліджень у популяціях комах і ссавців, частоти зчеплених зі статтю видимих мутацій, аутомних видимих мутацій, генних мутацій, що мають летальний та напівлетальний ефекти і зумовлюють стерильність організмів, а також хромосомних аберацій. Викладено оригінальну концепцію еволюційного процесу.
- Інститут історії України НАН України розпочав видання серії збірників «Історія України. Маловідомі імена, події, факти» (головний редактор – **П.Т. Тронько**). Вийшло 37 випусків.
- Видано книгу «Чорнобильська трагедія: документи і матеріали» за редакцією **В.А. Смолія** [47].
- Вийшла книга «Чорнобильська катастрофа» за редакцією **В.Г. Бар'яхтара** [].
- Вийшла в світ колективна праця «Феномен української культури: методологічні засади осмислення» за редакцією **В.І. Шинкарука** та **Є.К. Бистрицького** [48].
- Проведено аналіз формування української культури – історії думки, політичної

культури, права, моралі, мистецтва, екологічної свідомості та культурно-господарських пріоритетів українців. Досліджуються найсучасніші проблеми культурного самоутвердження України в контексті світової культури, пов'язані з релігійним життям, міжетнічними взаєминами, місцем особи в національному житті.

– Вийшла монографія Л.О. Позняка «Інструментальні сталі» (премія ім. Г.В. Карпенка, 1998).

– Вийшла монографія Л.Т. Малої,

І.Х. Макаревича та Ю.Г. Горба «Серцеві глікозиди» (премія ім. М.Д. Стражеска, 1998).

– Вийшли перші номери журналів «Радіофізика і електроніка» та «Регіональна економіка».

– Опубліковано «Історію української літератури XIX ст.» (Інститут літератури НАН України).

1996–97 – Здійснено видання двотомника «Українська Центральна Рада: документи і матеріали» за редакцією В.А. Смолія [49].

1996–98 – Здійснено видання чотиритомного «Словника української мови» Б.Грінченка.

– Вийшов двотомний енциклопедичний словник «Фізика твердого тіла» В.Г. Бар'яхтара та ін. (премія ім. С.І. Пекаря, 2005) [50].

1997

9 січня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України та АМН України, присвячена 120-річчю від дня народження видатного українського вченого в галузі фізіології і медицини М.Д. Стражеска [53].

7 лютого – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України та АМН України, присвячена 130-річчю від дня народження видатного українського вченого в галузі мікробіології Д.К. Заболотного [53].

26 лютого – Постановою Президії НАН України Інститут проблем енергозбереження НАН України реорганізовано в Інститут загальної енергетики НАН України.

Основні напрями: прогнозування розвитку енергетики та енергоспоживання; системний аналіз та оптимізація структури енергокомплексу, галузевих і регіональних систем енергетики і паливно-енергетичних балан-

сів; створення інформаційних і програмних засобів прогнозування [3].

– На базі Відділення інформаційних технологій і систем Інституту кібернетики НАН України та Міжнародного науково-навчального центру інформатики ЮНЕСКО засновано Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України (директор – **В.І. Гриценко**) [3].

Основні напрями: створення нових інформаційних технологій та інтелектуальних систем; розробка інформаційно-комунікаційних технологій для науки та освіти; впровадження нових інформаційних технологій та інтелектуальних систем у господарську та соціальну сфери; підготовка і перепідготовка магістрів, аспірантів та інших спеціалістів з базових напрямів кібернетики та інформатики.

12 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.В. Павліщуку**, **П.А. Маноріку** та **Я.Д. Ламепці** – за роботу «Фізико-неорганічна хімія координаційних сполук 3d-металів з різними видами внутрішньомолекулярних взаємодій»;

премію ім. І.І. Мечникова **Н.М. Бережній** – за цикл робіт «Нові підходи до вивчення імунології та імунореабілітації при злоякісних новоутвореннях та алергічних захворюваннях»;

премію ім. О.О. Богомольця **Г.М. Бутенку** – за цикл робіт «Імунологія старіння»;

премію ім. М.М. Крилова **О.М. Боголюбову** та **О.Б. Ликовій** – за цикл праць «Розвиток і дослідження конструктивних методів розв'язання задач нелінійної механіки та математичної фізики»;

премію ім. Є.О. Патона **Д.А. Дудку** – за цикл робіт «Нові способи зварювання та напилення»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **М.В. Зубцю** та **В.П. Буркату** – за серію праць «Теоретичне обґрунтування та організація впровадження у виробництво селекційних і біотехнологічних методів використання кращого світового генотипу у скотарстві України»;

премію ім. Д.К. Заболотного **А.Л. Бойку**, **В.П. Поліщуку** та **Н.А. Князевій** – за цикл робіт «Діагностика та прогноз розвитку фітовірусних інфекцій в різних екологічних регіонах України»;

премію ім. В.І. Вернадського **В.П. Палієнко** – за монографію «Новітня геодинаміка та її відображення в рельєфі України»;

премію ім. О.М. Динника **Г.М. Третьяченку**, **Б.С. Карпіносу** та **В.Г. Барилу** – за цикл робіт «Термічна втома матеріалів при нерівноважних термодинамічних станах»;

премію ім. М.Г. Холодного **В.В. Протопоповій** та **В.В. Новосаду** – за серію праць «Теоретичні та приклад-

ні аспекти природної диференціації та синантропізації спонтанної флори України»;

премію ім. О.В. Палладіна **В.А. Барбою** – за цикл робіт «Роль перекисного окислення ліпідів у механізмі променевого ураження та стресу»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Б.Г. Марченку**, **М.В. Мисловичу** та **І.В. Хімюку** – за роботу «Методи математичного моделювання фізичних процесів і полів в електротехнічному обладнанні для вирішення задач підвищення його надійності, контролю та діагностики»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **А.П. Пелешуку**, **В.Г. Передерію** та **А.С. Свінцицькому** – за монографію «Гастроентерологія»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **М.Ф. Ковтуну** та **Р.Й. Лихотопу** – за цикл робіт «Порівняльна анатомія, ембріологія та еволюція рукокрилих»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **П.П. Боршевському**, **Б.Й. Пасхаверу** та **В.М. Трегобчуку** – за цикл робіт «Економічні та екологічні проблеми розвитку і функціонування національного агропромислового комплексу»;

премію ім. М.І. Костомарова **Л.А. Дубровній**, **О.П. Реєнту** та **О.П. Моці** – за цикл робіт з проблем історії та культури України;

премію ім. К.Д. Синельникова **Л.Т. Цимбал**, **М.К. Даньшину** та **Д.Ю. Овсієнку** – за цикл робіт з фізики фазових переходів;

премію ім. С.О. Лебедева **І.В. Сергієнку**, **В.В. Скопєцькому** та **В.С. Дейнеці** – за роботу «Математичне моделювання та дослідження процесів у неоднорідних середовищах»;

премію ім. М.К. Янгеля **А.П. Алпатову**, **В.С. Гудрамовичу** та **Є.С. Переверзєву** – за цикл робіт «Розробка експериментальних і теоретичних методів і дослідження довговічності об'єктів ракетно-космічної техніки»;

премію ім. **І.Я. Франка Г.Д. Вервесу** – за монографію «Українці на рандеву з Європою»;

премію ім. **Л.П. Симиренка І.І. Хоменку** – за цикл праць «Захист зерняткових садів у Центральному Лісостепу України»;

премію ім. **В.М. Глушкова А.П. Великому, А.М. Гупалу та П.С. Кнопову** – за роботу «Розробка та використання методів прогнозування, оцінювання та розпізнавання об'єктів стохастичної природи»;

премію ім. **М.М. Боголюбова Ю.М. Березанському, Б.Г. Лазареву та В.С. Владимирову** – за цикл праць «Актуальні проблеми функціонального аналізу та їх застосування до теоретичної фізики»;

премію ім. **М.Д. Стражеска М.І. Лутаю, Л.Г. Воронкову та О.Г. Камінському** – за цикл робіт «Наукова розробка та впровадження в практику заходів по боротьбі з ішемічною хворобою серця»;

премію ім. **М.П. Василенка Ю.І. Римаренку** – за цикл праць «Етнодержавознавство як наука: історіологія, теорія, методологія, праксеологія»;

премію ім. **М.С. Грушевського М.Ю. Брайчевському, О.С. Рубльову та Ю.А. Черченку** – за цикл праць з проблем методології та методики історичної україністики;

премію ім. **І.М. Францевича М.В. Новікову, О.О. Шульженку та Г.П. Богатирьовій** – за цикл робіт «Синтез алмазу»;

премію ім. **А.І. Кіпріанова О.О. Іщенку** – за роботу «Будова та спектрально-люмінесцентні властивості поліметинових барвників»;

премію ім. **Г.В. Карпенка Л.Т. Березницькому, М.Г. Стащуку та М.В. Делявському** – за цикл робіт «Розробка методів оцінки міцності композитних матеріалів з тріщинами та включеннями під дією силових навантажень»;

премію ім. **М.П. Барабашова В.С. Кислоку, О.К. Осипову та Ю.Г. Шкуратову**

– за цикл робіт «Геометричні та оптичні характеристики поверхні Місяця» [51].

11 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій розглянули її роботу в 1996. Із звітньою доповіддю «Про основні підсумки діяльності Національної академії наук України в 1996 році та першочергові заходи щодо подолання кризового стану науки» виступив президент НАН України **Б.Є. Патон**. Збори перейменували Відділення інформатики, обчислювальної техніки та автоматизації НАН України на Відділення інформатики НАН України [53].

14 травня – Постановою Президії НАН України створено Карадазький природний заповідник НАН України [3].

26 травня – Створено Навчально-науковий центр «Фізико-хімічне матеріалознавство» Київського університету та НАН України.

Досліджує: механізми формування та фізико-хімічні властивості мікро- та нанокпозиційних матеріалів і структур; вплив фізичних полів і радіаційного випромінювання на мультифункціональні наногетеросистеми, що включають біомолекули та біосумісні фази.

20 червня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені **О.К. Антонова** за видатні наукові роботи в галузі технічної механіки та літакобудування [51].

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **О.І. Бродського** за видатні наукові роботи в галузі теорії хімічної будови, кінетики та реакційної здатності [51].

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Б.І. Веркіна** за видатні наукові роботи в галузі фізики та техніки низьких температур [51].

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **О.С. Давидова** за видатні наукові роботи в галузі теоретичної та біологічної фізики [51].

М.М. Доброхотов

Ф.М. Колесса

В.Є. Лашкар'ов

В.С. Михалевич

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **М.М. Доброхотова** за видатні наукові роботи в галузі металургії та матеріалознавства [51].

Доброхотов Микола Миколайович (1889–1963) – відомий учений в галузі металургії, акад. АН УРСР (1939), голова її Відділу (1948–1952). В 1939–49 працював в Інституті чорної металургії АН УРСР, з 1949 – в Інституті газу АН УРСР (в 1949–52 – директор). Наукові праці присвячено теорії металургійних печей та сучасній технології виплавки, розкислення та розливання сталі. Розробив нові методи виробництва сталі з чавуну.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Ф.М. Колесси** за видатні наукові роботи в галузі української фольклористики, етнології, народознавства та музикознавства.

Колесса Філарет Михайлович (1871–1947) – відомий український фольклорист, музикознавець, літературознавець і композитор, акад. ВУАН (1929). З 1940 – директор Державного етнографічного музею у Львові. Автор оригінальних музичних творів, численних обробок народних пісень, музикознавчих праць.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Г.В. Курдюмова** за видатні наукові роботи в галузі фізики металів і фізичного матеріалознавства [51].

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **М.О. Лаврентьєва** за видатні наукові роботи в галузі математики [51].

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **В.Є. Лашкар'ова** за видатні наукові роботи в галузі фізики напівпровідників і напівпровідникового приладобудування [51].

Лашкар'ов Вадим Євгенович (1903–1974) – видатний фізик, акад. АН УРСР (1945). В 1939–60 – зав. відділу Інституту фізики АН УРСР та 1944–57 – кафедри Київського університету, з 1960 – Інституту напівпровідників АН УРСР (у 1960–70 – директор). Наукові праці стосуються оптики рентгенівських променів, дифракції електронів, фізики і техніки напівпровідників. Створив наукову школу.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **В.С. Михалевича** за видатні наукові роботи в галузі інформатики, теорії оптимізації та системного аналізу [51].

Михалевич Володимир Сергійович (1930–1994) – видатний учений в галузі кібернетики та інформатики, акад. АН УРСР (1973) і АН СРСР (1984). В 1958–62 працював в Обчислювальному центрі АН УРСР, з 1962 – в Інституті кібернетики АН УРСР (з 1982 – директор), з 1988 – академік-секретар Відділення НАН України. Наукові праці присвячено теорії оптимальних рішень і розробці математичного апарату економічної кібернетики. Розвинув метод послідовного аналізу варіантів і концепцію інформатизації суспільства.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **З.І. Некрасова** за видатні наукові роботи в галузі металургії [51].

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **М.В. Остро-**

М.В. Остроградський

С.І. Пекар

О.О. Потебня

М.В. Птуха

градського за видатні наукові роботи в галузі математики та математичних проблем механіки [51].

Остроградський Михайло Васильович (1801–1861) – видатний математик, акад. Петербурзької АН (1830). Уродженець України. З 1828 – працював у Росії. Наукові праці стосуються аналітичної механіки, теорії удару, балістики, варіаційного числення, алгебри, теорії чисел, теорії ймовірностей тощо.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **С.І. Пекаря** за видатні наукові роботи в галузі теорії твердого тіла [51].

Пекар Соломон Ісакович (1917–1985) – видатний фізик-теоретик, акад. АН УРСР (1961). В 1938–60 працював в Інституті фізики АН УРСР (з 1944 – зав. відділу), з 1960 – зав. відділу Інституту напівпровідників АН УРСР. Наукові праці в галузі теорії неметалічних кристалів. Запровадив поняття про полярони та розвинув їх теорію. Передбачив додаткові електромагнітні хвилі (світлоекситони) та побудував нову кристалооптику. Створив теоретичну школу.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **О.О. Потебні** за видатні наукові праці з мовознавства, філософії мови та народної творчості [51].

Потебня Олександр Опанасович (1835–1891) – видатний мовознавець, теоретик літератури, фольклорист, етнограф, чл.-кор. Петербурзької АН (1875). Засновник психологічного напрямку в слов'янському мовознавстві. Його ім'ям названо Інститут мовознавства НАН України. З 1977 проводяться «Потебнянські читання».

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **А.Ф. Прихотько** за видатні наукові роботи в галузі

лазерної фізики, оптики та кристалографії [51].

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **М.В. Птухи** за видатні наукові роботи в галузі економіки та демографії, демографічної статистики [51].

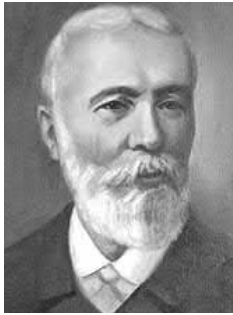
Птуха Михайло Васильович (1884–1961) – відомий учений-економіст, акад. УАН (1920). В 1919–38 – директор Демографічного інституту АН УРСР, 1940–50 – зав. відділу Інституту економіки АН УРСР. Голова Відділу АН УРСР (1945–50). Наукові праці присвячено демографії та статистиці, зокрема статистиці населення України та СРСР, історії статистики.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **І.П. Пуллойа** за видатні наукові роботи в галузі прикладної фізики [51].

Пуллой Іван Павлович (1845–1918) – відомий фізик та електротехнік. Уродженець України. З 1884 – професор Празького політехнічного інституту. Удосконалив виготовлення розжарювальних ниток для освітлювальних ламп, уперше досліджував холодне світло (неонове). Побудував телефонну станцію та абонентські апарати, захищені від сильних електричних струмів, електростанцію в Празі, що працювала на постійному струмі в Австро-Угорщині. Сконструював низку фізичних та електротехнічних приладів, зокрема газорозрядних трубок, в

І.П. Пуллой

В.І. Толубинський**В.М. Хрущов**

т.ч. трубку, яка була прообразом рентгеновської (1882), перевідкрив рентгеновські промені (1896) та вивчав їх властивості.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **С.І. Субботіна** за видатні наукові роботи в галузі геофізики, гідрофізики, наукового приладобудування, метеорології та фізики атмосфери [51].

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **С.П. Тимошенка** за видатні досягнення в галузі теоретичної та прикладної механіки [51].

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **В.І. Толубинського** за видатні досягнення в галузі теплофізики та теплотехніки [51].

Толубинський Всеволод Іванович (1904–1988) – відомий теплофізик і теплоенергетик, акад. АН УРСР (1964). В 1939–41 та 1944–60 – зав. відділу Інституту теплоенергетики АН УРСР, з 1963 – Інституту технічної теплофізики АН УРСР (в 1963–72 – директор). Наукові праці в галузі технічної теплофізики та теплоенергетики.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **В.М. Хрущова** за видатні наукові роботи в галузі енергетики та електротехніки [51].

Хрущов Василь Михайлович (1882–1941) – відомий учений в галузі електротехніки, акад. АН УРСР (1939). З 1930 – професор Харківського електротехнічного інституту з 1939 – директор Інституту енергетики АН УРСР. Наукові дослідження присвячено колекторним машинам змінного струму, передачі й розподілу електроенергії, розра-

Д.І. Чижевський

хунку електричних мереж.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Д.І. Чижевського** за видатні наукові роботи в галузі філософських наук [51].

Чижевський Дмитро Іванович (1894–1977) – видатний філософ, славіст, літературознавець,

громадський діяч. Народився в Україні. Навчався в 1913–17 та 1919 у Київському університеті. З 1921 – в еміграції, професор університетів у Німеччині. Його праці з історії української філософії заклали фундамент розвитку цього напрямку української гуманітаристики. Автор книг: «Філософія на Україні» (1926), «Нарис з історії філософії на Україні» (1931), «Історія української літератури від початків до доби реалізму» (1956).

26 червня – Постановою Президії НАН України СКТБ з Дослідним виробництвом реорганізовано в Науково-інженерний центр «Матеріалообробка вибухом» Інституту електрозварювання НАН України [3].

5 вересня – Постановою Кабінету Міністрів України та постановою Президії НАН України створено Інститут економічного прогнозування НАН України, з 6 липня 2005 – Інститут економіки та прогнозування НАН України (директор – **В.М. Геєць**) [51].

Основні напрями: економічна теорія; моделювання та прогнозування економічного розвитку; грошово-кредитні відносини; державні фінанси; фінанси реального сектора; економічне зростання та структурні зміни в економіці; розвиток виробничої інфраструктури; промислова політика; технологічне прогнозування та інноваційна політика; секторальні прогнози та кон'юнктура ринків; економіка і політика аграрних перетворень; форми і методи господарювання в агропромисловому комплексі; моніторингові дослідження соціально-економічних трансформацій українського суспільства; економічна історія; соціально-економічні проблеми праці; управління економікою.

5 листопада – Постановою Президії НАН України Інститут національних відносин і політології НАН України перейменовано на Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України [3].

4 грудня – На сесії Загальних зборів НАН України обрано її нових членів.

Обрані дійсними членами:

В.В. Гончарук (хімія);
В.П. Горбулін (інформаційні технології та стратегічна безпека);
М.І. Долішній (економіка);
В.М. Єремєєв (океанологія);
Ю.П. Зайцев (зоологія, паразитологія);
М.П. Корнейчук (математика);
Ю.П. Корчевий (енергетичне машинобудування);
О.Г. Костюк (мистецтвознавство);
О.О. Кришталь (фізіологія людини і тварин);
Л.М. Лобанов (матеріалознавство);
Д.О. Мельничук (біохімія);
А.Г. Наумовець (фізика поверхні);
О.С. Онищенко (культурологія);
Г.Г. Півняк (гірнична та металургійна електроенергетика);
М.В. Стещенко (астрономія, астрофізика);
В.Я. Тацій (правознавство);
Ю.М. Шевченко (механіка);
Н.З. Шор (інформатика).

Обрані членами-кореспондентами:

М.Я. Азаров (гірнична геофізика);
О.І. Амоша (соціологія, статистика);
Є.Р. Бершеда (економічне прогнозування);
І.В. Блонський (експериментальна фізика твердого тіла);
А.П. Великий (інформатика);
Є.Ф. Венгер (електронне приладобудування);
Є.М. Ганапольський (фізика твердого тіла);
Г.М. Григоренко (матеріалознавство, електрометалургія);

Л.В. Губерський (філософія);
С.О. Довгий (геодинаміка навколишнього середовища);
А.Г. Загородній (теоретична фізика, фізика плазми);
М.Ю. Ільченко (телекомунікаційні системи);
А.Я. Іщенко (матеріалознавство, зварювання металів);
О.В. Кириленко (електроенергетика);
В.А. Кунах (фізіологія рослин, генетика);
В.М. Литвин (новітня історія України);
В.М. Локтєв (теоретична фізика, фізика надпровідності);
В.Л. Мазур (металургія);
Ю.Р. Малащенко (мікробіологія);
О.В. Мишанич (українська література);
В.І. Наулко (етнологія);
Ю.М. Неміш (механіка);
В.М. Огенко (фізична хімія);
В.Ф. Опришко (правознавство);
С.П. Ошкадьоров (матеріалознавство, технологія матеріалів);
Є.Б. Патон (молекулярна біологія);
Г.П. Півторак (мовознавство);
М.О. Перестюк (математика);
А.В. Риндич (молекулярна біологія);
Ю.М. Савченко (прикладна механіка);
Ю.М. Сеньковський (геологія, геохімія);
М.С. Слободяник (неорганічна хімія);
Ю.Ф. Снежкін (теплоенергетика);
О.І. Степанець (математика);
В.П. Черних (хімія фізіологічно активних речовин);
А.О. Чикрій (інформатика);
О.Б. Шпеник (експериментальна атомна фізика);
В.М. Шульга (астрономія, астрофізика);
О.О. Шульженко (матеріалознавство, синтез надтвердих матеріалів);
Ю.І. Якименко (п'єзоелектричні перетворювачі енергії).

Обрані іноземними членами:

С. Ангельські (біохімія), Польща;
Х. Аокі (геологія), Японія;

К. Бекерфордерзандфорт (енергетика), Німеччина;

В. Вельфе (моделювання економічних процесів), Польща;

Е. Гьобель (фізика твердого тіла), Німеччина;

І. Карубе (біофізика), Японія;

М. Мушинка (фольклористика), Словаччина;

Е. Нево (ботаніка), Ізраїль;

Ю. Тамаш (літературознавство), Югославія;

Г. Шимчак (фізика твердого тіла), Польща [52].

Г.С. Сковорода

9 грудня – Постановою Кабінету Міністрів України та Президії НАН України Інституту філософії НАН України присвоєно ім'я видатного просвітителя-гуманіста, філософа і поета **Г.С. Сковороди** [51].

10 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

М.М. Амосову, О.Г. Івахненку, В.І. Гриценку, Т.К. Вінцюку, М.І. Шлезінгеру, Г.Л. Гімельфарбу, Е.М. Куссулю, В.В. Мацеллу, О.М. Касаткіну, В.І. Рибаку – за цикл фундаментальних і прикладних досліджень з розпізнавання сигналів і зображень та створення на їх основі інтелектуальних інформаційних технологій і систем;

С.Я. Брауде, А.В. Меню, С.Л. Рашковському, М.К. Шарикіну, Г.А. Інютіну, В.О. Шепелєву, В.В. Кошовому, Ю.В. Романчеву, В.Г. Булацену, А.І. Браженку – за цикл праць «Розробка принципів наддалекої низькочастотної інтерферометрії, створення української мережі радіоінтерферометрів для космічних досліджень і спостереження на ній»;

А.А. Долінському, Ю.О. Шурчківій, Б.М. Процишину, Ю.С. Кравченку, О.Ф. Нємчину, Б.І. Баску, Г.К. Іваницькому, О.А. Корчинському, В.О. Кремньову, А.П. Гартвігу – за створення і впровадження енерго-ресурсозберігаючих технологій і обладнання на основі принципу дискретно-імпульсного введення енергії;

В.В. Моргуну, В.Ф. Логвиненко – за цикл праць «Генетичні основи, методи створення нових напівкарликових сортів озимої м'якої пшениці та їх впровадження у виробництво»;

В.Л. Найдеку, В.Г. Горенку, П.М. Каричковському – за участь у створенні і впровадженні автоматизованого роторно-конвеєрного комплексу і ресурсозберігаючого, екологічно чистого технологічного процесу виготовлення відцентрових заготовок складного профілю в масовому виробництві;

Є.Г. Гончаруку, Ю.І. Кундієву – за підручник «Загальна гігієна. Пропедевтика гігієни», виданий у 1995;

М.Г. Находкіну, А.Г. Наумовцю, Ю.С. Ведулі, Д.В. Корбутяку, В.Г. Литовченку, Р.М. Гуржі, О.І. Копелювичу – за цикл праць «Процеси переносу заряду і маси та електронні кінетичні явища на поверхнях і у приповерхневих шарах твердих тіл»;

В.С. Підгорському, Н.К. Коваленко, Т.М. Головачу, В.М. Мацюку, О.В. Коркушку – за цикл праць «Біологія молочнокислих бактерій, розробка наукових принципів, створення на їх основі препаратів і продуктів спрямованої дії для людини та тварин, організація промислового виробництва та впровадження в народне господарство»;

В.Т. Трошенку, А.О. Лебедєву, А.Я. Красовському, В.О. Стрижалу, В.В. Покровському, Ф.Ф. Гігіняку, В.П. Ламашевському, В.С. Гудрамовичу – за цикл праць по створенню новітніх методів оцінки міцності та довговічності

елементів конструкцій сучасної техніки і розробці на їх основі нормативних документів [53].

1997 – Вченими Інституту математики НАН України розв’язано узагальнену проблему Діріхле [54].

– Розроблено математичні моделі та програмне забезпечення для дослідження динамічного навантаження цистерн в аварійних ситуаціях з урахуванням виникнення наднормованих навантажень та особливостей деформування засобів захисту. Проведено оцінку динамічних навантажень на цистерни з екологічно небезпечним вантажем (Інститут кібернетики НАН України).

– В Інституті металофізики НАН України досліджено залежність локального магнітного моменту атомів заліза від складу та умов одержання аморфних металічних сплавів системи «залізо–кремній–бор». Показано, що локальний магнітний момент атомів перехідного металу значно залежить від складу та умов одержання сплавів. Спостерігається відмінність локального магнітного моменту атомів заліза поверхні від об’єму.

– Вченими Інституту геофізики НАН України побудовано мапу температур на глибині 4 км та мапу температур на глибині 25 км, що необхідно для інтерпретації даних багатьох геофізичних методів, передусім вивчення природи шарів високої електропровідності у земній корі.

– Розпочато роботи по створенню вітчизняних емісійних комп’ютерних томографів для радіонуклідної медичної діагностики. Розроблено технічний проект однофазного емісійного комп’ютерного томографа «ОФЕКТ-1» (Інститут монокристалів НАН України, СКТБ «Орізон»).

– В Інституті електродинаміки НАН України розроблено математичну мо-

дель розрахунку електромагнітних процесів у розплавленому металі, що рухається в розгалуженому каналі. Одержано картини розподілу електромагнітних сил у робочій зоні, які є основою для аналізу гідродинамічних процесів.

– Встановлено, що у дітей, які мешкали або мешкають на забруднених радіонуклідами територіях, а також у дітей із сімей ліквідаторів аварії на ЧАЕС спостерігається порушення ліпідного і мінерального обміну та функціональної активності клітин внаслідок пошкодження клітинних мембран, а також захворювання кісткової тканини. Показано, що однією з причин зазначених порушень є значна недостатність вітаміну D3 в організмі (Інститут біохімії НАН України).

– Організовано Науково-технологічний центр паливно-енергетичних ресурсів НАН України та Держнафтогазпрому.

– Міжнародна організація IEEE присудила В.М. Глушкову (по смертно) медаль «Піонер комп’ютерної техніки» за створення Інституту кібернетики та автору теорії цифрових автоматів і архітектури обчислювальних систем макроконвеєрного типу.

– Ю.І. Ізотов відкрив зорі Вольфа-Райє з витікаючими оболонками, масивні зорі «з вітром», що уможливило вдосконалення моделей еволюції зір (Головна астрономічна обсерваторія НАН України) [55].

– В Інституті геофізики НАН України побудовано нову модель геофізичного середовища з урахуванням його структури та нерівноважних фізико-хімічних перетворень в ньому, на основі якої розроблено нові перспективні технології видобутку нафти, газу, руд та інших корисних копалин.

– Створено версію першого міждисциплінарного банку океанографічних даних для Чорного моря (В.М. Єреме-

єв; Морський гідрофізичний інститут НАН України).

– Розроблено технологію і виготовлено устаткування для зварювання високоточних несучих тонкостінних конструкцій з високоміцних алюмінієвих сплавів (Л.М. Лобанов, Інститут електрозварювання НАН України).

– Став до ладу радіоінтерферометр «УРАН-3» (Радіоастрономічний інститут НАН України).

– Розроблено спеціальну емульсійну екологічно чисту промислову вибухову речовину (О.Чучмарьов, М.Гаврилюк, Фізико-механічний інститут НАН України).

– Створено узагальнену теорію сольвосистем (В.Чергинець, Інститут монокристалів НАН України).

– Вивчено критерії подібності електричних і гідродинамічних характеристик коронного розряду, що дозволило завершити розробку наукових основ електровибухових процесів у рідині при різноманітних способах ініціювання розряду (Інститут імпульсних процесів і технологій НАН України).

– Запропоновано принципово новий електророзрядний спосіб і засоби вимірювання високих температур рухомих і нерухомих об'єктів (М.Фальковський, І.Божко, Ю.Сердюк, В.Белінський, Інститут електродинаміки НАН України).

– Розвинуто електрохімічну конверсію «малих» молекул (CO_2 , CO , SO_2 , NO , фреонів та ін.) в цінні органічні продукти (В.Г. Кошечко, В.Д. Походенко та ін.; Інститут фізичної хімії НАН України).

– Створено та впроваджено в медичну практику аміксин – пероральний індуктор ендогенного інтерферону, що має широкий спектр противірусної активності (Фізико-хімічний інститут НАН України).

– В Інституті економіки промисловості НАН України під керівництвом О.І. Амоші розроблено економічні й соціальні напрямки комплексної реструктуризації промисловості України.

– Вийшов перший номер журналу «Фізика напівпровідників та оптоелектроніка».

– Вийшла монографія В.П. Шестопалова, Ю.О. Тучкіна, А.Ю. Поєдинчука та Ю.К. Сіренка (Інститут радіофізики і електроніки НАН України) «Нові методи розв'язання прямих та обернених задач теорії дифракції».

– Видано колективні монографії «Громадянське суспільство: ідеологія і реальність» та «Громадянське суспільство: соціальні тенденції та чинники становлення» (Інститут філософії НАН України).

– Видано монографію М.В. Поповича «Раціональність і виміри людського буття» [57].

– Вийшла праця Л.Ф. Дунаєвської «Українська народна проза (легенда, казка) – еволюція епічних традицій» (премія ім. Ф.М. Колесси, 2001).

– Вийшла монографія О.Ю. Лукіна «Літогеодинамічні фактори нафтогазонакопичення в авлакогенових басейнах» (премія ім. В.І. Вернадського, 2001).

– Вийшла монографія І.І. Лукінова «Економічні трансформації наприкінці ХХ сторіччя» (премія ім. М.В. Птухи, 1999) [58].

– Вийшла підготовлена Ю.С. Шемшученком та К.А. Вислобовим пам'ятка українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 р.» (премія ім. М.П. Василенка, 1998) [59].

– Вийшли перші номери журналів – «Проблеми машинобудування», «Наука. Релігія. Суспільство» та «Соціологія: теорія, методи, маркетинг».

– Оpubліковано монографію І.Ф. Кураса та Л.П. Нагорної «Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи» [60].

– Інститут історії України НАН України поновив серійне видання «Історіографічних досліджень в Україні». На 2012 вийшло 22 випуски.

– Інститутом історії України НАН України розпочато серійне видання «Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики» (головний редактор – Г.В. Боряк). На 2013 вийшов 21 випуск.

1997 – Вийшла книга М.В. Кучука «Генетична інженерія вищих рослин» [60].

1998

4 лютого – Прийнято Закон України про концепцію національної інформатизації, в реалізації якої активну участь взяли вчені Відділення інформатики НАН України.

18 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.Г. Льїну** та **Ф.М. Бобоничу** – за цикл робіт з розвитку наукових основ цілеспрямованого синтезу та модифікування цеолітів (молекулярних сит);

премію ім. І.І. Мечникова **О.Ф. Сеньку** – за цикл робіт «Імунодіагностика та імунотерапія в нормі та патології»;

премію ім. О.О. Богомольця **С.В. Івасівку**, **М.С. Яременку** та **І.Л. Поповичу** – за цикл робіт «Біологічно активні речовини води «Нафтуса», їх генез і механізми фізіологічної дії»;

премію ім. М.М. Крилова **М.О. Перестюку**, **Г.В. Радзієвському** та **Є.О. Гребенникову** – за цикл праць «Сучасні методи дослідження динамічних систем»;

премію ім. Є.О. Патона **В.Ф. Лапчинському** – за монографію «Зварювання у космосі та споріднені технології»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.І. Глазку** – за цикл праць «Генетика та селекція домашніх тварин»;

премію ім. Д.К. Заболотного **М.І. Менджулі**, **Н.В. Нестеровій** та **Т.Г. Лисенку** – за роботу «Особливості струк-

тури та стратегії функціонування геномів ціанофагів»;

премію ім. В.І. Вернадського **М.А. Вороновій** – за монографію «Паліо-стратиграфія нижньої крейди та розвиток ранньокрейдових флор України»;

премію ім. О.М. Динника **В.Д. Кубенку** та **О.П. Жуку** – за цикл робіт «Рух твердих тіл в ідеальній та в'язкій рідині під дією динамічного навантаження»;

премію ім. М.Г. Холодного **Ю.П. Старченкову**, **М.М. Нічику** та **С.Я. Коцю** – за цикл робіт «Фізіолого-біохімічні особливості симбіотичних взаємовідносин бобових рослин і нових штамів бульбашкових бактерій»;

премію ім. В.П. Комісаренка **К.П. Заку** – за серію робіт, присвячених ультраструктурній та імунологічній ідентифікації природних клітин-кілерів і з'ясуванню їх ролі при ендокринних, гематологічних і онкологічних захворюваннях і радіаційних порушеннях;

премію ім. Г.Ф. Проскури **В.С. Бойку**, **В.В. Бойку** та **В.І. Сеньку** – за цикл робіт «Розробка науково-технічних основ створення економічних пристроїв енергетичної електроніки для живлення постійним струмом потужних споживачів»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **Л.І. Рековцю**, **Г.М. Двойносу** та **В.О. Харченку** – за серію праць «Еволюція ссавців і еколого-морфологічні осо-

близості їх паразитів в антропогені»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **С.І. Дорогунцову**, **Л.М. Гореву** та **М.А. Хвесику** – за цикл наукових праць «Основи оптимізації екосередовищ»;

премію ім. М.І. Костомарова **І.Т. Муковському**, **О.Є. Лисенку** та **В.С. Чишку** – за цикл наукових праць «Особа в історії України»;

премію ім. К.Д. Синельникова **М.С. Бродину**, **С.В. Марісовій** та **В.Й. Сугакову** – за цикл робіт «Поверхневі екситони та деформуючі поляритони в молекулярних кристалах»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.В. Арістова**, **В.П. Боюну** та **В.С. Годлевському** – за цикл робіт «Системно-ієрархічне проектування комп'ютерних систем контролю і управління високодинамічними об'єктами (в енергетиці)»;

премію ім. М.К. Янгеля **Г.І. Богомазу**, **О.В. Пилипенку** та **М.І. Довгоцьку** – за цикл робіт «Розробка теоретико-експериментальних методів дослідження динамічної навантаженості та динамічної сумісності рідинних ракетних двигунних установок і конструкцій ракет-носіїв космічних апаратів»;

премію ім. І.Я. Франка **Я.П. Запасці** – за працю «Пам'ятки книжкового мистецтва. Українська рукописна книга»;

премію ім. Л.П. Смиренка **Б.К. Гапоненку** та **М.Б. Гапоненку** – за книгу «Ваш сад»;

премію ім. М.М. Боголюбова **О.В. Погорєлову**, **А.М. Самойленку** та **А.О. Логунову** – за цикл праць «Створення та обґрунтування сучасних математичних методів розв'язання задач фізики та механіки»;

премію ім. М.Д. Стражеска **Л.Т. Малій**, **І.Х. Макаревичу** та **Ю.Г. Горбу** – за монографію «Серцеві глікозиди»;

премію ім. М.П. Василенка **Ю.С. Шемшученку** та **К.А. Вислобокову** – за підготовку та видання визначної пам'ятки українського права «Права, за якими судиться малоросійський народ. 1743 р.»;

премію ім. М.С. Грушевського **І.Л. Бутичу**, **В.С. Шандрі** та **І.І. Глизу** – за підготовку до друку та наукове опрацювання пам'ятки історико-культурної спадщини ХІХ ст. «О.Ф. Кістяківський. Щоденник (1874–1885)» у двох томах;

премію ім. І.М. Францевича **Ю.Б. Падерну** – за цикл робіт «Закономірності формування структури та властивостей матеріалів на основі боридів рідкісноземельних елементів»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Ю.С. Ліпатову** – за роботу «Сплави лінійних і сітчастих полімерів»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Л.О. Позняку** – за монографію «Інструментальні сталі»;

премію ім. М.П. Барабашова **Л.В. Поперенку**, **І.А. Шайкевичу** та **Е.Г. Яновицькому** – за серію праць «Роль поверхневих ефектів у діагностиці оптичних властивостей та електронної структури матеріалів і поляризаційні методи їх дослідження»;

премію ім. В.М. Глушкова **Т.О. Грінченку**, **В.П. Клименку** та **З.Л. Рабіновичу** – за серію праць «Програмні та апаратні засоби інтелектуалізації обчислювальних систем» [62].

14 вересня – Відбулася ювілейна сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 75-річчю з дня народження В.М. Глушкова [63].

26 листопада – Указом Президента України **Б.Є. Патону** – видатному вченому, інженеру та організатору науки, академіку НАН України, її президенту присвоєно першому в Державі звання Героя України.

Б.Є. Патон

Патон Борис Євгенович (н. 1918) – учений в галузі металургії, технології металів, електрозварювання та матеріалознавства, організатор науки, акад. НАН України (1958), її президент (з 1962). З 1942 працює в Інституті електрозварювання НАН України (з 1944 – зав. відділу, з 1953 – директор), водночас у 1993–2016 – президент Міжнародної асоціації академії наук (МААН).

Наукові дослідження присвячено: автоматизації зварювальних процесів та керуванню ними; новим процесам зварювання (електрошлакове, електронно-променеве, плазмове і лазерне, гібридне лазерно-дугове та лазерно-плазмове); розробці космічних технологій зварювання та пристроїв для їх реалізації; розв'язанню проблем створення магістральних нафто- та газотранспортних систем (технології виробництва труб, спорудження трубопроводів, надійність, залишковий ресурс, діагностика матеріалів і конструкцій); методам і технологіям спеціальної металургії; зварювання живих тканин. Заклав основи електрошлакового переплаву та спецелектрометалургії. Засновник нових науково-технічних напрямків – космічної технології і космічного виробництва. Розвинув наукову школу, створену Є. О. Патоном.

Засл. діяч науки і техніки України (1968). Двічі Герой Соціалістичної Праці (1969, 1978). Ленін. пр. (1957). Держ. пр. України (2004). Держ. пр. СРСР (1950). Держ. нагороди України, СРСР та іноземних держав. Акад. АН СРСР (1962) та ін. академії наук. Золоті медалі ім. М.В. Ломоносова (1981), С.П. Корольова (2003), В.І. Вернадського (2004).

1 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, що розглянула роботу НАН України за шестирічний період [18].

– У Києві біля Міського будинку вчителя на Володимирській вулиці відкрито пам'ятник видатному історичу, політичному і громадському діячу М.С. Грушевському.

2 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 80-річчю від дня її заснування [18].

3–4 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена виборам президента НАН України та Президії НАН України. Президентом НАН України знову обрано **Б.Є. Патона**; віце-президентами – **В.Г. Бар'яхтара**, **П.Г. Костюка** та **П.П. Толочка**, головним ученим секретарем – **А.П. Шпака**, затверджено академіків-секретарів Відділень НАН України: **І.В. Скрипника** (Відділення математики), **І.В. Сергієнка** (Відділення інформатики), **В.В. Пилипенка** (Відділення механіки), **А.Г. Наумовця** (Відділення фізики і астрономії), **В.І. Старостенка** (Відділення наук про Землю), **І.К. Походню** (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства), **Б.С. Стогнія** (Відділення фізико-технічних проблем енергетики), **В.В. Гончарука** (Відділення хімії), **Г.Х. Мацуку** (Відділення молекулярної біології, біохімії, експериментальної та клінічної фізіології), **Д.М. Гродзинського** (Відділення загальної біології), **В.М. Геєця** (Відділення економіки), **О.С. Онищенко** (Відділення історії, філософії та права), **І.М. Дзюбу** (Відділення літератури, мови та мистецтвознавства) [63].

15 грудня – Постановою Президії НАН України у складі НАН України створено Секції: фізико-технічних і мате-

Пам'ятник М.С. Грушевському

матичних наук; хімічних і біологічних наук; суспільних і гуманітарних наук.

17 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

О.О. Розенбергу – за розробку теоретичних і практичних основ створення і промислового освоєння нового покоління конкурентноспроможних, високоефективних і надійних апаратів пневматичних систем дорожніх транспортних засобів;

К.А. Ларченку, Ю.М. Александрову, С.С. Малюті, І.С. Карповій, С.М. Гершензону (посмертно) – за цикл робіт «Мутагенна дія нуклеїнових кислот і вірусів»;

Ф.С. Бабичеву – за цикл праць «Молекулярний дизайн гетероциклічних сполук»;

А.А. Щербі – за розробку науково-технічних основ, організацію серійного виробництва та впровадження на лініях електропередач 10–1150 кВ високовольтних ізолюючих конструкцій зі склопластика та силіконових еластомерів;

Є.О. Тихонову, Л.П. Яценку, А.М. Негрійку, Д.Я. Яцківу, В.І. Прохоренку – за цикл робіт «Фізичні основи, розробка та створення високостабільних лазерних систем для метрології, аналітичних вимірювань та фундаментальних досліджень»;

М.І. Гасику – за електрометалургійний марганцевий комплекс України: наукові та проектно-конструкторські розробки, освоєння унікальних електропечей, впровадження нових енерго- і ресурсозберігаючих технологій виробництва феросплавів, підвищення конкурентноспроможності продукції та вирішення екологічних завдань;

Г.Г. Півняку – за розробку та впровадження способів і технологій збереження геологічного середовища і забезпечення повноти ефективного,

енергозберігаючого виймання запасів вугілля у Західному Донбасі.

О.О. Бакаєву, В.Л. Ревенку – за комплексне дослідження та реалізацію переходу річкового транспорту України на ринкові умови господарювання;

М.П. Щербаку, К.Ю. Єсипчуку, І.Б. Щербакову, С.В. Нечаєву, Б.Ф. Мішкевичу, Є.О. Куліщу, Ю.П. Мельнику, Р.Я. Белєвцеву, В.Б. Ковалю, Г.І. Каляєву – за цикл робіт «Геохімія, петрологія і рудоносність докембрію України»;

А.О. Морозову – за систему інформаційно-аналітичного забезпечення законотворчої та правозастосовної діяльності;

Ю.М. Березанському, М.Л. Горбачуку, В.І. Горбачук, Ю.Г. Кондратьєву, Л.П. Нижнику – за цикл монографій «Нові методи в теорії узагальнених функцій та їх застосування до математичної фізики» [64];

М.Є. Кучеренку, М.Д. Курському – за підручник «Біохімія» (1995).

1998 (літо) – Вчені України, Білорусії та Росії опублікували атлас забруднення території Європи цезієм-137, що містив повний набір мап радіоактивного забруднення території європейських країн.

1998 – Постановою Президії НАН України створено Інститут прикладних проблем фізики і біофізики (директор – **А.Г. Місюра**) [63].

Основні напрями: фізика лазерів та оптичних процесів у речовинах; фізичні явища в біологічних структурах; фізика біотехнічних структур.

– Встановлено зміни у часі та просторі параметрів геомеханічного стану вуглепородного масиву глибоких шахт Донбасу при регіональних технологічних впливах на масив (Інститут геотехнічної механіки НАН України).

– Розроблено та впроваджено метод одночасних широкодіапазонних спостережень рекомбінаційних ліній різних порядків на радіотелескопі УТР-2,

що підвищив чутливість вимірювань і дозволив точно визначити фізичні умови у міжзоряному середовищі та механізми рекомбінації (Радіоастрономічний інститут НАН України).

– Вченими Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України виявлено каталіз диспропорціювання пероксидних радикалів хінонами. Це дозволило встановити емпіричні фактори для керування реакційною здатністю хінонів і практичні умови їх застосування для стабілізації окислення нафтопродуктів, рослинних олій, полімерів.

– Під керівництвом В.П. Боюна (Інститут кібернетики НАН України) з використанням цифрового подання зображень і відеопослідовностей розроблено інтелектуальні системи відеоспостереження.

– Знайдено всі одновимірні коливальні спектральні системи з заданими властивостями, що мають фізичну реалізацію (В.О. Марченко).

– Розроблено нові алгоритми одержання двоїстих (лагранжевих) оцінок у багатьох екстремальних і дискретних задачах оптимізації, в основі яких лежать субградієнтні процеси з перетворенням простору аргументів (Н.З. Шор, Інститут кібернетики НАН України).

– Розроблено програмно-алгоритмічне забезпечення, що реалізує принципові положення системи економічної безпеки і дає можливість ефективно виконувати відповідні прогнозно-аналітичні розрахунки (В.П. Горбулін, І.В. Сергієнко, А.П. Великий).

– Розроблено теорію руху твердих тіл у в'язкій рідині в умовах дії акустичної хвилі та впливу на процес твердої плоскої межі рідини (О.М. Гузь, О.П. Жук, Інститут механіки НАН України).

– Розвинуто методи активного керування хвильовими процесами в поро-

пружних, п'єзопружних та акустичних середовищах (В.Т. Грінченко, Інститут гідромеханіки НАН України).

– Розроблено високостабільний гелій-неоновий лазер з накачкою поперечним високочастотним розрядом (О.В. Бойко, А.М. Негрійко, Л.П. Яценко, Інститут фізики НАН України).

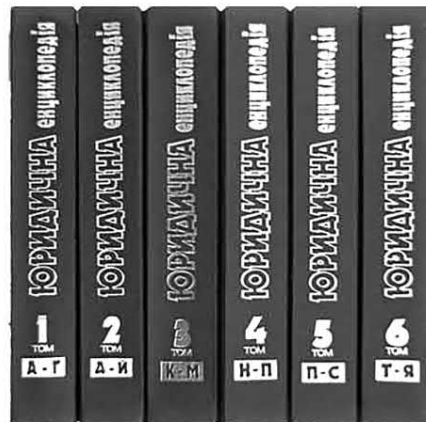
– Розвинуто теорію магнітогідродинамічних хвиль у нейтронній матерії (О.І. Ахієзер, С.В. Пелетминський, М.В. Ласкін).

– Здійснено синтез рідких олігомерних неорганічних і полімерних органічних фаз, одержано гібридну систему полімер-наповнювач, в якій реалізуються міжфазні хімічні зв'язки (Є.В. Лебедев, Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України).

– Встановлено закономірності розділення частинок подрібненої залізної руди в струмопровідних рідинах під дією неоднорідного магнітного поля (А.К. Шидловський та ін.; Інститут електродинаміки НАН України).

– Створено тривимірну модель молекули фібриногену і фібрили полімерного фібрину (Є.М. Макогоненко; Інститут біохімії НАН України).

1998–2004 – Видано шеститомну «Юридичну енциклопедію» (голова редколегії – Ю.С. Шемшученко) [66].

Перша в Україні систематизована наукова робота про державу і право (Державна премія України, 2004). У виданні подано поняття та категорії щодо всіх інститутів і галузей права. Розкрито основні положення Конституції України як основного нормативно-правового акта держави, законодавче регулювання у сфері суспільних відносин, забезпеченні прав і свобод людини та громадянина. Значний обсяг статей стосується органів державної влади, місцевого самоврядування та громадських об'єднань. Подано відомості про науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади України юридичного профілю, біографії відомих учених-правознавців, пам'ятки українського права. Висвітлюється інформація про державно-політичний і правовий устрій країн світу, міжнародні органи та установи (ООН, ЮНЕСКО, ОБСЄ та ін.), міжнародні договори, конвенції, декларації тощо.

1998 – Вийшла в світ монографія Ю.М. Пахомова, С.Б. Кримського та Ю.В. Павленка (Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України) «Шляхи та перехрестя сучасної цивілізації» (премія ім. Туган-Барановського, 1999) [67].

Розглядаються проблеми формування, структури та сучасний кризовий стан світової цивілізації. Аналізуються протиріччя розвитку сучасного людства і варіанти подолання труднощів, що стають перед ним. Висвітлюється зростаюча роль духовно-особистісного виміру історичного процесу в нашу перехідну епоху.

– Видано монографію Ю.В. Павленка, Ю.М. Ранюка та Ю.О. Храмова «Справа УФТІ. 1935–1938», в якій розкрито трагічну долю багатьох співробітників цього провідного фізичного інституту в контексті суспільно-політичної обстановки в країні [68].

– Вийшла праця В.Г. Скляренка «Праслов'янська акцентологія» (премія ім. О.О. Потебні, 2001).

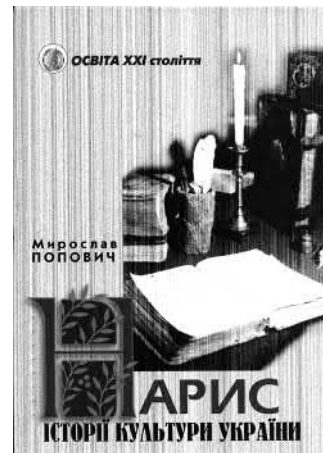
– Вийшла монографія О.Ф. Возіанова, А.К. Бутенка та К.П. Зака «Цитокіни. Біологічні та протипухлинні

властивості» (премія ім. О.О. Богомольця, 2001).

– Вийшла монографія В.Ф. Лапчинського і Б.Є.Патона «Зварювання у космосі та споріднені технології» (премія ім. Є.О. Патона, 1998).

– Вийшов «Нарис історії культури України» М.В. Поповича (Національна пр. України ім. Т.Шевченка, 2001) [69].

Являє собою нарис історії культури України як комплексу характерних матеріальних і духовних здобутків суспільства; до духовної культури включаються при цьому не тільки література, філософія та різні мистецтва, а й спосіб життя, система цінностей, традицій та вірувань.

– Видано працю «Феномен нації: основи життєдіяльності» (Інститут філософії НАН України) [70].

1998–2000 – Вийшло в світ 15-томне видання «Україна крізь віки», підготовлене співробітниками Інституту історії України НАН України (Державна премія України, 2001).

1998 – Вийшли перші номери журналів — «Економіка промисловості», «Нелінійні коливання», «Фізика напівпровідників, квантова електроніка і оптоелектроніка», «Людина і політика».

1999

12 січня – Указом Президента України **Л.Т. Малій** – видатному ученому-терапевту, акад. НАН України присвоєно звання Героя України [71].

10 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **Ю.П. Зозулі, В.А. Барабою** та **Д.А. Сутковому** – за цикл робіт «Стан окисно-відновлювальних та антиоксидантних процесів при патології внутрішніх органів і ураженнях центральної нервової системи»;

премію ім. М.М. Крилова **Я.Й. Буряку, О.Р. Гачкевичу** та **Р.Ф. Терлецькому** – за цикл праць «Математичні моделі та крайові задачі термомеханіки електропровідних континуальних систем»;

премію ім. В.І. Толубинського **А.А. Долінському** – за цикл робіт «Теплофізика двофазних середовищ»;

премію ім. В.М. Хрушова **А.К. Шидловському, К.О. Липківському** та **В.С. Федю** – за цикл робіт «Розвиток теорії електричних кіл з вентилями та створення на її основі нових технічних засобів корекції параметрів електричної енергії»;

премію ім. Д.І. Чижевського **В.М. Нічик** – за цикл праць «Діяльність і філософія Петра Могили»;

премію ім. М.В. Птухи **І.І. Лукінову** – за монографію «Економічні трансформації наприкінці ХХ ст.»;

премію ім. І.П. Пулюя **А.В. Величку, О.Я. Кириченку** та **М.Т. Черпаку** – за цикл робіт «Радіочастотний відгук високотемпературних надпровідників на мікрохвильове випромінювання»;

премію ім. О.О. Потебні **В.Ю. Франчуку** – за праці «Стилістика літописання» та «О.О. Потебня і його доба»;

премію ім. С.І. Пекаря **Ю.І. Горобцю, В.Ф. Клепікову** та **О.І. Олемському** – за цикл праць «Фазові перетворення та неоднорідні структури у впорядкованих системах»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.І. Большакову, О.Д. Учителю** та **Ф.М. Шутильову** – за цикл робіт «Розробка теоретичних основ керування розподілом шихти й газів, удосконалення технології та обладнання сучасних доменних печей»;

премію ім. М.О. Лаврентьєва **Ю.О. Митропольському** – за цикл праць з теорії асимптотичних методів та одночастотних коливань у динамічних системах;

премію ім. Г.В. Курдюмова **В.М. Антонову, Ю.М. Ковалю** та **В.В. Немошкаленку** – за цикл робіт «Про природу мартенситних перетворень та електронну структуру металів»;

премію ім. Д.К. Заболотного **Н.С. Дяченко, Л.М. Носачу** та **С.Л. Рибалку** – за цикл робіт «Молекулярні властивості лімфотропних вірусів людини, включаючи ВІЛ, та їх взаємовідносини з клітиною в умовах моно- та змішаної інфекції як основа розробки засобів етіотропної терапії та методів специфічної діагностики»;

премію ім. В.І. Вернадського **М.П. Булгакову** та **С.М. Булгакову** – за цикл робіт «Формування та взаємозв'язок великомасштабної циркуляції і стратифікації вод Чорного моря»;

премію ім. О.М. Динника **Б.М. Усаченку, С.Б. Вакарчуку** та **В.Г. Перепелиці** – за цикл робіт «Геомеханічні основи керування станом масиву гірських порід при розробці потужних пластів і повторному використанні відпрацьованих підземних просторів»;

премію ім. М.Г. Холодного **М.М. Мусієнку, О.В. Брайону** та **Н.Ю. Тара-**

ну – за цикл робіт «З'ясування адаптаційного синдрому рослин за структурно-функціональними маркерами стресового стану організму, агро- та фітоценозів»;

премію ім. О.В. Палладіна **О.Ю. Петренку, О.М. Сукачу та Л.П. Кравченку** – за серію праць «Функція внутрішньоклітинних структур в ізольованих гепатоцитах залежно від метаболічного стану та дії низьких температур»;

премію ім. Ф.М. Колесси **С.Й. Гриці** – за працю «Музичний фольклор з Полісся у записах Ф.Колесси та К.Мошинського»;

премію ім. О.І. Бродського **В.Д. Походенку та В.Г. Кошечці** – за роботу «Будова, реакційна здатність, спектральні та електрохімічні властивості гетероатомних моно- і полі- іон-радикалів»;

премію ім. К.Д. Синельникова **В.С. Бойку, Р.І. Гарберу та А.М. Косевичу** – за монографію «Оборотна пластичність кристалів»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.К. Дзюїну, М.І. Ісаєнку та В.Д. Ткаченку** – за цикл робіт «Створення нової технології обробки та автоматизованого аналізу телеметричної інформації, одержаної під час пусків ракети-носія «Зеніт»;

премію ім. Л.П. Симиренка **В.Ф. Горобцю, К.М. Копаню та С.Я. Шестопалу** – за цикл робіт «Збереження генофонду, створення та впровадження у виробництво нових сортів агрусу, смородини, суниці та півонії»;

премію ім. В.М. Глушкова **І.М. Парасюку, О.Л. Перевозчиковій та О.І. Провотару** – за роботу «Логіко-алгебраїчні моделі та методи подання знань і їх застосування у прикладних системах»;

премію ім. М.П. Барабашова **Г.С. Бісноватому-Когану, Б.І. Гнатику та С.О. Сілічу** – за цикл робіт «Розробка

В.В. Скопенко

Є.П. Федоров

методів багатомірної газодинаміки та їх застосування до актуальних проблем сучасної астрофізики»;

премію ім. І.М. Францевича **В.Л. Соложенку, В.З. Туркевичу та І.А. Петруші** – за цикл робіт «Фізико-хімічні основи синтезу кубічного нітриду бору»;

премію ім. М.С. Грушевського **В.М. Даниленку, О.І. Гуржію та О.В. Добжанському** – за цикл праць «Історичний досвід боротьби за українську державність» [71].

7 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, яка розглянула її діяльність за 1998. Із доповіддю «Про підсумки діяльності НАН України у 1998 р. та основні напрями її роботи в сучасних умовах» виступив президент НАН України Б.Є. Патон [72].

14 вересня – Указом Президента України ученому-хіміку та організатору освіти **В.В. Скопенку** присвоєно звання Героя України [72].

Скопенко Віктор Васильович (1935–2010) – відомий хімік, акад. НАН України (1988), її віце-президент (1988–89). В 1958–2010 працював у Київ. ун-ті (з 1972 – проф., з 1977 – зав. кафедри, в 1985–2008 – ректор). Наукові праці в галузі хімії координаційних сполук, хімії псевдогалогенів. Розробив низку нових методів синтезу координаційних сполук.

Засл. діяч науки і техніки України (1991). Державна премія України (1990, 1995). Ордени України. Премія ім. Л.В. Писаржевського (1989).

20 жовтня – Постановою Президії НАН України засновано премію іме-

ні **Є.П. Федорова** за видатні роботи в галузі теоретичної та прикладної астрономії [71].

Федоров Євген Павлович (1909–1986) – відомий український астроном, акад. АН УРСР (1969). В 1947–59 працював у Полтавській гравіметричній обсерваторії, 1959–73 – директор Головної астрономічної обсерваторії АН УРСР. Наукові праці присвячено вивченню обертання Землі, руху її полюсів і зв'язків цих явищ з різними геофізичними процесами. Засновник наукової школи. Державна премія УРСР (1983).

20 жовтня – Указом Президента України та постановою Президії НАН України Центральному ботанічному саду ім. М.М. Гришка АН України надано статус національного (нині – Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка) .

29 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН та АМН України, присвячена 150-річчю від дня народження видатного російського фізіолога, лауреата Нобелівської премії **І.П. Павлова** [72].

1 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН та АМН України, присвячена 100-річчю від дня народження видатного українського вченого-онколога **Р.Є. Кавецького** [72].

– Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

І.Ф. Курасу, Д.В. Табачнику, В.М. Литвину, М.Ф. Дмитрієнко – за серію монографій «Українська фалеристика та боністика»;

І.В. Сергієнку, Н.З. Шору, В.В. Скопечькому, А.О. Чикрію, В.С. Дейнеці, М.З. Згуровському, Б.М. Пшеничному, В.Д. Романенку – за цикл монографій з методів системного аналізу та інформаційних технологій керування процесами і полями;

В.О. Переломі, В.П. Гаврилюку, Б.А. Кірієвському, Є.А. Марковському, В.І. Тихоновичу, Г.Д. Костенку – за комплекс робіт по розробці теоретичних та технологічних основ створення

зносостійких литих сплавів та організації виробництва з них деталей для різних галузей машинобудування;

В.О. Дзензерському, В.М. Привалову, С.В. Васильєву – за створення науково-промислового комплексу по виробництву свинцево-кислотних акумуляторних батарей;

М.М. Кулику, М.В. Гнідому, Б.А. Костюковському, О.В. Кириленку – за розробку наукових основ і засобів підвищення енергетичної ефективності та їх впровадження в системах керування постачанням і використанням електроенергії, природного газу та тепла;

А.Г. Шапару, С.З. Поліщук – за створення високоефективних екологоорієнтованих технологій видобутку корисних копалин на основі керування станом гірського масиву і впровадження їх на кар'єрах України;

І.М. Вишневському, О.Ф. Немецю, В.В. Тришину, В.О. Желтоножському, М.І. Заїці, Ю.В. Кібкалу, Ю.М. Павленку, В.М. Мазуру – за цикл праць «Закономірності та аномальні явища в ядерних процесах»;

Г.М. Бутенку, В.Г. Пінчуку (по смертно) – за цикл праць «Імунобіологія тимусу, його роль у регуляції імуногенезу, одержання та можливості використання препаратів тимусу (вилочкової залози)»;

В.М. Гавві – за створення та впровадження комплексу машин та обладнання для механізації вантажно-розвантажувальних робіт з буряками в цукровій промисловості;

В.Г. Бар'яхтару, О.О. Ключникову, О.О. Боровому, В.П. Кухарю, В.І. Трефілову – за створення екополісу «Славутич» як шлях радіаційно-екологічної та соціально-економічної реабілітації територій, забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи, забезпечення безаварійної роботи станції, виведення

РН «Зеніт 3SL»

РН «Дніпро»

її з експлуатації та приведення об'єкта «Укриття» в екологічно безпечний стан;

І.К. Походні, Л.О. Позняку, А.І. Троцану – за розробку теоретичних основ та широкомасштабне впровадження способу підвищення властивостей конструкційних сталей мікролегуванням порошковими дротами з високоактивними елементами;

В.І. Баптизманському (посмертно) – за підручник «Теорія металургійних процесів» (1997).

28 березня – Здійснено перший пуск ракети-носія «Зеніт 3SL» з плавучої стартової платформи в океані в рамках міжнародного проекту «Морський старт (КБ «Південне»).

21 квітня – Здійснено перший пуск триступінчастої ракети-носія легкого класу «Дніпро», розробленої в КБ

«Південне» (С.М. Конюхов та ін.). Призначена для високоточного виведення космічного апарата на низькі навколосемні орбіти.

26 травня – Постановою Президії НАН України на базі наукової експедиції радіофізичних та іоносферних досліджень Головної астрономічної обсерваторії НАН України створено Кримську лазерну обсерваторію [3].

Основні напрями: позиційна астрономія гео- і планетодинаміка; лазерна локація з метою вирішення проблем космічної геодинаміки; розробка та модернізація методики та апаратури для лазерної локації; участь у комплексному моніторингу Криму.

22 грудня – Постановою Президії НАН України затверджено напрями досліджень установ НАН України з наукового забезпечення розробок ра-

кетно-космічної техніки КБ «Південне» ім. М.К. Янгеля [71].

Створення нових матеріалів, стійких до тривалої дії факторів космічного простору; дослідження характеристик матеріалів, що працюють в екстремальних умовах експлуатації; розробка і впровадження методів неруйнівного контролю і технічної діагностики на стадії виробництва ракет і космічних апаратів; розробка програмно-методичних продуктів для інтерпретації інформації від космічних апаратів з метою створення географічної інформаційної системи України; науковий супровід розробки авіаційного ракетно-космічного комплексу в частині аеродинаміки та динаміки складних систем, динаміки перехідних процесів, забезпечення теплових режимів; розробки математичних методів аналізу багатокомпонентних динамічних систем, фізичних основ і математичних моделей руйнування конструкцій з багатошарових композиційних матеріалів; розробка методів і засобів екологічного контролю впливу ракетних палив і продуктів їх розкладу на довкілля.

березень – На базі лабораторії інформаційних технологій та комп'ютерних мереж створено Науково-телекомунікаційний центр «Українська академічна і дослідницька мережа» НАН України.

1999 – В Інституті прикладних проблем механіки і математики НАН України розроблено та впроваджено систему розрахунку газової мережі на ВО «Львівгаз», що дозволяє точно контролювати гідравлічний стан мережі, втрати в системі та налагодити облік і керування потоками газу.

– Одержано наближені аналітичні залежності, що описують закономірності впливу полів мікронапружень, створених дислокаційною структурою, на втрату стабільності субмікротріщин з метою прогнозування ступеня впливу випадкових мікронапружень на мікроскопічне напруження сколу для заданої густини дислокацій (Інститут металофізики НАН України).

– Інститутом географії НАН України проведено ретроспективний морфо-

Корпус КБ «Південне» ім. М.К. Янгеля

структурно-неотектонічний аналіз районів розташування Чорнобильської, Рівненської, Хмельницької та Південно-Української АЕС і встановлено, що геотектонічний режим на них характеризується суттєвими відмінностями, наявністю геотектонічної активності, успадкованих і неуспадкованих у часі і просторі геодинамічних обстановок.

– Встановлено, що при використанні амплітудно-частотного керування електромагнітними системами МГД-установки вдвічі прискорюється процес видалення водню з розплавленого металу та у 1,5 рази збільшується швидкість розчинення у ньому важкорозчинного модифікатора – цирконію (Фізико-технологічний інститут металів і сплавів НАН України).

– Науковці Інституту газу НАН України дослідили кінетику адсорбції циклогексану на розробленому багатокомпонентному сорбент-катализаторі, для виготовлення якого було використано хромовмісні відходи гальванічного виробництва.

– Проведено технологічні випробування ділянки на ВАТ «Українські ювеліри» та вилучено перші 100 г палладію ювелірної чистоти з дисперсних відходів (Інститут біологічної хімії НАН України).

– За проектом «Вивчення процесів перетворення в тканинах довголанцюгових N-ацилетаноламінів – нового класу біологічно активних сполук» показано, що ці сполуки, потрапляючи в організм, включаються та метаболізуються здебільшого у надниркових залозах і печінці. Встановлено, що кора наднирників є важливою мішенню для екзогенно введеного NAE, при цьому ця сполука здатна істотно моделювати синтез стероїдних гормонів (Інститут біохімії НАН України).

– В Інституті екології Карпат НАН України встановлено ознаки первинних типів стратегій популяцій рідкісних видів рослин високогір'я Карпат на груповому та індивідуальному рівнях. Одержано дані щодо інтегральних і диференційних ознак стратегій виживання популяцій рідкісних видів.

– Постановою Президії НАН України на базі підрозділів Морського гідрофізичного інституту НАН України та Інституту біології південних морів НАН України створено Океанологічний центр НАН України (директор – **В.М. Єремєєв**) [72].

Наукові напрями: комплексне вивчення Азово-Чорноморського басейну та стратегічно важливих для України районів Світового океану; глобальні та регіональні варіації клімату; вирішення проблем раціонального використання природних ресурсів, зниження негативних наслідків антропогенного впливу на прибережні акваторії; створення морських приладів; формування бази даних океанографічних параметрів Чорного моря та Світового океану.

– Впроваджено запатентовані в кількох країнах системи захисту інформації для використання в сучасних корпоративних системах, у тому числі системи мобільного зв'язку (В.Ф. Бардаченко)

– Побудовано математичні моделі дифузії в середовищах з мембранами, розташованими на негладких поверх-

нях (М.І. Портенко, Інститут математики НАН України).

– Розроблено науково-методичні основи числового моделювання нестационарних просторових течій газу в ділянках складної форми (В.В. Пилипенко, Ю.О. Кваша, О.О. Дячків; Інститут технічної механіки НАН України).

– Створено теорію індукування поляризації вакууму і вакуумної енергії сингулярним магнітним вихором (Ю.О. Ситенко; Інститут теоретичної фізики НАН України).

– Розроблено програму дистанційного зондування іоносфери та магнітосфери Землі в Антарктиді на українській антарктичній станції «Академік Вернадський». Виявлено в добовій поведінці еліпса поляризації мікропульсації магнітного поля (Л.М. Литвиненко, А.В. Залізівський, Ю.М. Ямпольський; Радіоастрономічний інститут НАН України).

– Завершено створення каталогу положень 673 радіоджерел (Я.С. Яцків, В.В. Тельнюк-Адамчук, О.А. Молотай; Головна астрономічна обсерваторія НАН України).

– Запропоновано осадово-неорганічну теорію формування нафтових і газових родовищ (І.І. Чебаненко, Інститут геологічних наук НАН України).

– Розроблено прилад, який поєднує в собі можливості наноіндентора і вимірювача мікропластичної деформації за рахунок реєстрації акустичної емісії та тунельної мікроскопії (М.В. Новіков, В.І. Грушко, О.Г. Лисенко, С.М. Дуб; Інститут надтвердих матеріалів НАН України).

– Розроблено технологію приготування в псевдозрідженому повітряному шарі сферичних неорганічних іонообмінників і сорбентів з керованими фізико-хімічними та фізико-механіч-

ними властивостями (В.В. Стрелко, В.А. Каніболоцький).

– З ініціативи Міжнародної асоціації українців створено Міжнародну школу україністики НАН України як науковий центр для дослідження та розгортання співпраці в галузі україністики для широкого кола молодих науковців, аспірантів і студентів в Україні та за її межами.

1999–2003 – Б.І. Лев, В.М. Пергаменщик, П.М. Томчук та С.Б. Чернишук (Інститут фізики НАН України) запропонували новий метод і побудували теорію надмолекулярних структур у рідких кристалах з макрокластерами і пояснили відомі та передбачили низку нових структур, індукованих макро- і мікродомішками.

1999 – Створено системи генетичної трансформації та одержано трансгенні рослини з родини бобових, картоплі і цукрових буряків (Ю.Ю. Глеба).

– Вийшла в світ монографія І.В. Сергієнка «Інформатика в Україні: становлення, розвиток, проблеми» (премія ім. В.С. Михалевича, 2002) [74].

Розглянуто напрями кібернетичних досліджень в Україні та їх еволюцію. Значна увага приділяється дослідженням, проведеним в Інституті кібернетики НАН України. Подається огляд та аналіз основних праць вітчизняних учених з кібернетики, теорії ЕОМ і їх математичного забезпечення, теорії надійності, теорії керування, системного моделювання та ігрових задач динаміки. Частина книги присвячено оригінальним результатам і проблемам теорії оптимізації та обчислювальної математики. Значну увагу приділено дослідженням з біологічної та медичної кібернетики, космічним дослідженням, застосуванню економіко-математичних методів і моделей в перехідній економіці.

– Вийшла монографія О.С. Найдена «Українська народна іграшка» (премія ім. Ф.М. Колесси, 2005).

1999 – Вийшли перші номери журналів – «Інтродукція рослин», «Прикладна гідромеханіка», «Ядерна фізика та енергетика».

2000

5 січня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені Р.Є. Кавецького за видатні роботи в галузі експериментальної онкології [75].

15 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **Ю.І. П'ятницькому, М.Г. Марценюку-Кухаруку та С.М. Орлик** – за роботу «Проблема селективності в складних і суміщених гетерогенно-каталітичних реакціях»;

премію ім. І.І. Мечникова **К.Ф. Чернушенко** – за цикл робіт «Проблеми імунології туберкульозу»;

премію ім. Є.О. Патона **С.І. Кучуку-Яценку** – за цикл робіт «Зварювання в твердій фазі»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **С.В. Клименку, Б.О. Левенку та М.О. Рубцовій** – за цикл робіт «Теоретичні основи

нових методів селекції та їх використання у плодівництві»;

премію ім. Є.П. Федорова **С.Л. Болотіну, О.Є. Вольвовачу та Я.С. Яцківу** – за серію робіт «Теорія та практика застосування методу довгобазової радіоінтерферометрії в астрометрії та геодинаміці»;

премію ім. С.І. Субботіна **К.Ф. Тяпкіну** – за підручник «Фізика Землі»;

премію ім. С.П. Тимошенка **О.М. Гузю** – за монографію «Fundamentals of the Three-Dimensional Theory of Stability of Deformable Bodies» (1999);

премію ім. А.Ф. Прихотько **М.В. Васнецову та М.С. Соскіну** – за серію робіт «Утворення дислокацій хвильових фронтів при проходженні світла крізь кристали»;

премію ім. М.В. Остроградського **М.П. Корнейчуку, О.І. Степанцю та**

С.М. Нікольському – за цикл робіт з теорії наближення функцій;

премію ім. В.С. Михалевича **Ю.М. Єрмольєву, І.М. Коваленку та Н.З. Шору** – за серію праць «Асимптотичний аналіз стохастичних систем, квазіградієнтні методи в стохастичних задачах, алгоритми одержання квадратичних оцінок»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **Г.В. Лашкарьову, Є.А. Салькову та М.К. Шейнкману** – за серію робіт «Дослідження нерівноважних і кінетичних явищ в актуальних для сучасної фотоелектроніки напівпровідниках (A^IVB^VI)»;

премію ім. М.М. Доброхотова **Е.В. Приходьку** – за цикл робіт «Розробка фізико-хімічних моделей будови металевих і шлакових розплавів для дослідження їх властивостей та процесів взаємодії»;

премію ім. О.С. Давидова **О.І. Ахієзеру, Ю.А. Бережному та М.Ф. Шульзі** – за серію робіт «Взаємодія частинок великих енергій з атомними ядрами та кристалами»;

премію ім. Б.І. Веркіна **А.М. Александровському, В.Б. Єсельсону та В.Г. Манжелію** – за серію робіт «Квантове (тунельне) обертання молекул у твердих тілах»;

премію ім. О.К. Антонова **П.В. Балабуєву** – за цикл робіт з науково-технічного та методичного забезпечення створення новітньої вітчизняної авіаційної техніки;

премію ім. В.П. Комісаренка **В.М. Казакову, В.А. Бочарову та О.А. Бочаровій** – за цикл робіт «Патогенетичні механізми виникнення, розвитку та регресу під впливом лікування почуття свербіжу у хворих на atopічний дерматит»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **А.Є. Єринову, Г.С. Марченку та О.Б. Сезоненку** – за цикл робіт «Наукові основи роз-

витку новітніх технологій для систем децентралізованого опалення житлових і промислових приміщень»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **Ю.І. Фещенку та В.М. Мельнику** – за монографію «Туберкульоз легень у період епідемії: епідеміологічні, клініко-діагностичні, лікувально-профілактичні та організаційні аспекти»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **Л.І. Францевичу, В.А. Гайченку та В.І. Крижанівському** – за цикл робіт «Вплив Чорнобильської катастрофи на тваринний світ»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **Ю.М. Пахомову, С.Б. Кримському та Ю.В. Павленку** – за монографію «Шляхи та перехрестя сучасної цивілізації»;

премію ім. М.І. Костомарова **В.Ф. Солдатенку** – за монографію «Українська революція: концепція та історіографія» (у двох книгах);

премію ім. С.О. Лебедева **С.Г. Буніну, М.Ю. Ільченку та В.В. Грицику** – за цикл робіт «Перспективні радіо-телекомунікаційні системи та спеціалізовані засоби обробки інформації»;

премію ім. М.М. Боголюбова **І.В. Скрипнику, М.М. Боголюбову (мол.) та П.М. Боголюбову** – за цикл робіт «Асимптотичні методи в задачах математичної фізики»;

премію ім. М.Д. Стражеска **В.В. Фролькісу (посмертно), В.В. Безрукову та О.К. Кульчицькому** за монографію «Старіння та експериментальна патологія серцево-судинної системи»;

премію ім. М.П. Василенка **Я.М. Шевченко та Н.М. Хуторян** – за цикл праць «Проблеми розвитку цивільного та трудового права в умовах формування ринкових відносин»;

премію ім. А.Ю. Кримського **О.Б. Бубенку** – за монографію «Яси та бродники в степах Східної Європи (VI – початок VIII ст.)»;

премію ім. А.І. Кіпріанова Г.С. Шаповалу та О.А. Пуду – за роботу «Електрохімічно ініційовані трансформації макромолекул»;

премію ім. Г.В. Карпенка В.І. Ткачову, О.З. Студенту та І.Д. Скрипнику – за цикл робіт «Воднева деградація металів і методи її запобігання в умовах підвищених температур»;

премію ім. І.Я. Франка В.А. Овсійчук – за працю «Українське малярство Х–XVIII ст. Проблеми кольору».

30 березня – Постановою Бюро Президії НАН України створено Міжгалузевий науково-технічний центр вітроенергетики при Інституті електродинаміки НАН України (з 2003 – Інститут відновлюваної енергетики НАН України).

6–7 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, яка розглянула її діяльність в 1999 [76]. 7 квітня на ній також проведено вибори її нових членів.

Обрані дійсними членами:

А.Ф. Булат (гірнична механіка);
В.Г. Кремень (філософія);
М.М. Кулик (загальна енергетика);
М.Є. Кучеренко (радіаційна біохімія);
М.О. Лозинський (хімія);
І.О. Луковський (математика);
С.І. Пирожков (демографія);
В.Н. Редько (інформаційні системи);
В.М. Яковенко (теоретична радіофізика).

Обрані членами-кореспондентами:

А.Г. Білоус (неорганічна хімія);
В.І. Большаков (металургія чорних металів);
В.М. Ворона (соціологія);
М.І. Галась (механіка);
С.Л. Гнатченко (фізика низьких температур);
М.Л. Горбачук (математика);
І.П. Григорюк (фізіологія рослин);
В.С. Дейнека (математичне моделювання в екології);

В.І. Дубодєлов (металургія, технологія металів);

Е.Я. Жовинський (гірнична екологія);

В.О. Іванов (океанографія);

О.М. Івасишин (фізика металів);

Ю.І. Ізотов (астрофізика);

М.Т. Каргель (фізична хімія);

Н.К. Коваленко (мікробіологія);

Ю.М. Коваль (матеріалознавство, технологія монокристалів);

Є.Л. Кордюм (експериментальна ботаніка);

Ю.Г. Кривонос (інформатика);

О.В. Курдюмов (матеріалознавство, нанокристалічні матеріали);

О.І. Луйк (медична хімія);

В.Л. Макаров (обчислювальна математика);

С.С. Малюта (генетика мікроорганізмів);

В.Ф. Мачулін (елементна база, системи діагностики);

В.С. Мельник (інформатика і теорія систем);

В.П. Мікловда (економіка);

В.І. Монченко (зоологія);

В.П. Моторний (математика);

І.М. Неклюдов (матеріалознавство, міцність матеріалів);

С.П. Павлюк (етнологія);

Є.І. Паталаха (геотектоніка);

А.М. Погорілий (фізика магнітних явищ);

О.П. Реєнт (історія України);

Г.М. Сивокінь (теорія літератури);

Ф.Ф. Сизов (фізика низьковимірних систем);

І.О. Солошенко (експериментальна радіаційна фізика);

С.Г. Таранов (моделювання в енергетиці);

В.І. Тимошенко (механіка космічних апаратів);

П.М. Томчук (теоретична та обчислювальна фізика);

Н.М. Фіалко (теплоенергетика);

В.П. Хиля (органічна хімія);

Л.П. Хорошун (механіка руйнування);
Д.Ф. Чернега (металургія, технологія металів);
В.Ф. Чехун (експериментальна онкологія);
Н.А. Шидловська (теоретична електротехніка);
М.А. Якимчук (геологія горючих копалин).

Обрані іноземними членами:

С.С. Аверінцев (літературознавство), Росія;
Ж.І. Алфьоров (фізика), Росія.
Д.Бовуа (історія), Франція;
О.О. Боярчук (астрономія), Росія;
А.Гарріс (матеріалознавство), Велика Британія;
А.І. Григор'єв (космічна фізіологія), Росія;
І.Гук (трансплантологія), Австрія;
Д.Гамота (фізика), США;
К.С. Демірчян (електроенергетика), Росія;
Ю.І. Журавльов (інформатика), Росія;
В.О. Кабанов (високомолекулярні сполуки), Росія;
С.Козак (літературознавство), Польща;
К.Кох (економіка), Німеччина;
В.М. Кудрявцев (право), Росія;
Р.Лав (гідробіологія), Велика Британія;
М.П. Лякишев (матеріалознавство, металургія), Росія;
Д.С. Львов (економіка), Росія;
А.Т. Мокронос (фізіологія рослин), Росія;
Нгуен Ван Дао (математика), В'єтнам;
О.М. Нефедов (органічна хімія), Росія;
М.Нудельман (економіка), Ізраїль;
Д.Олсон (матеріалознавство), США;
Ю.С. Осипов (математика), Росія.
Т.Перит (геологія), Польща;
М.А. Плате (високомолекулярні сполуки), Росія;
І.Прігожин (фізика), Бельгія;
О.М. Прохоров (фізика), Росія;
В.А. Садовничий (інформатика), Росія;

Н.Сайред (теплофізика), Велика Британія;
О.А. Самарський (інформатика), Росія;
В.С. Стьопін (філософія), Росія;
Сюе Чуньду (економіка), Китай;
К.В. Фролов (машинобудування), Росія [77].

12 липня – Постановою Президії НАН України Державний науковий центр радіогеохімії навколишнього середовища НАН України та МНС України реорганізовано в Інститут геохімії навколишнього середовища НАН та МНС України. (директор – **Е.В. Соботович**) [76].

Основні напрями: геохімія, радіогеоекологія і космохімія; техногенно-екологічна безпека; встановлення закономірностей поведінки радіонуклідів і хімічних елементів природного і техногенного походження в навколишньому середовищі; підготовка рекомендацій з оздоровлення екологічної ситуації в Україні; вивчення питань поводження з радіоактивними відходами та їх захоронення; вирішення комплексних питань геології та моніторингу навколишнього середовища для господарських потреб; наукове супроводження геологорозвідувальних та вишукувальних робіт.

14 липня – Постановою Кабінету Міністрів України на базі Львівського відділення регуляторних систем клітини Інституту біохімії НАН України створено Інститут біології клітини НАН України (директор – **А.А. Сибірний**) [76].

Основні напрями: вивчення молекулярних, генетичних і біохімічних механізмів гомеостазу органел; регулювання метаболізму у дріжджів; розробка нових біотехнологічних процесів і одержання продуктів на основі цих мікроорганізмів.

21 серпня – Указом Президента України О.Ф. Возіанову – вченому-медику та організатору медичної справи в Україні присвоєно звання Героя України [75].

Возіанов Олександр Федорович (н.1938) – відомий учений в галузі фізіології та медицини, акад. НАН України (1991), акад. АМН України (1993), її президент (1993–2011). Працював у Київському медичному інституті (1968–87; з 1979 – зав. кафедри); з 1987 – директор Інсти-

ту урології і нефрології, з 2001 – Інституту урології АМН України, також в 1990–2004 – начальник Лікувально-оздоровчого об'єднання. Наукові праці присвячено урології, зокрема розробці функціональних методів діагностики та хірургічного лікування основних урологічних захворювань, вивченню проблем пухлин передміхурової залози, клітинних і молекулярних механізмів розвитку раку сечового міхура і впливу на цей процес радіаційного забруднення території після аварії на ЧАЕС.

31 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження видатного математика, організатора науки М.О. Лаврентьєва [74].

7 листопада – Указом Президента України П.Т. Троньку – історика та державному і громадянському діячу присвоєно звання Героя України [82].

Тронько Петро Тимофійович (1915–2011) – відомий історик, урядовець, акад. АН УРСР (1978), її віце-президент (1978–79). В 1951–78 – заст. Голови Ради Міністрів УРСР, 1980–88 – зав. відділу, з 1988 – радник при дирекції Інституту історії України НАН України. Наукові праці стосуються історії війни СРСР з гітлерівською Німеччиною, історичного краєзнавства, проблем охорони пам'яток історії та культури України. Голова Головної редколегії «Історії міст і сіл України» (вийшло 26 томів) та серії книг «Реабілітовані історією».

22 листопада – Постановами Кабінет Міністрів України та Президії НАН України Інституту проблем моделювання в енергетиці НАН України присвоєно ім'я Г.Є. Пухова.

Г.Є. Пухов

Пухов Георгій Євгенович (1916–1998) – відомий учений в галузі теоретичної електротехніки, обчислювальної математики та обчислювальної техніки, акад. НАН УРСР (1967). В 1959–62 – зав. відділу і заст. директора Обчислювального центру АН УРСР, 1962–71 – Інституту кібернетики АН УРСР, 1971–80 – Інституту електродинаміки АН

О.Ф. Возіанов

П.Т. Тронько

УРСР, 1981–88 – директор Інституту проблем моделювання в енергетиці АН УРСР, також 1978–88 – академік-секретар Відділення АН УРСР.

Наук. праці присвячено теоретичним основам операційних методів, аналізу електричних кіл і систем, теорії електричних машин, теорії квазіаналогового моделювання, теорії обчислювальних систем. Розробив принципи побудови аналогових і гібридних обчислювальних машин. Створив наукову школу.

5 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.М. Єремєєву, М.П. Булгакову, В.О. Іванову, Е.В. Соболичу, Є.Ф. Шниокову, Г.М. Орловському, П.Ф. Гожику, О.Ю. Митропольському, В.Х. Геворк'яну, В.І. Беляєву (посмертно) – за цикл робіт «Регіональна океанологія: стан середовища та мінерально-сировинні ресурси Атлантичного, Індійського, Південного океанів та їх морів»;

В.П. Семиноженку, В.Д. Рижикову, І.О. Коржу, М.Ф. Коломійцю – за розробку і створення апаратурних комплексів та їх застосування в ядерній фізиці, енергетиці та інших галузях науки і техніки;

Л.В. Новицькій-Усенко – за наукову розробку та впровадження медичної системи життєзабезпечення постраждалих під час техногенних аварій і катастроф;

Б.Б. Тимофєєву, В.М. Кунцевичу, В.Л. Мазуру – за цикл праць «Розробка теорії і практика побудови багатоканаль-

них систем керування транспортними об'єктами і прокатними станами»;

В.І. Большакову, В.О. Носкову – за створення наукових основ, розробку та впровадження нового високонадійного обладнання для реалізації ресурсозберігаючих технологій металургійного виробництва;

І.М. Дмитренку, В.М. Дмитрієву, В.П. Галайку, Є.В. Безуглому, В.Г. Волоцькій, І.В. Золочевському, О.Г. Сівакову, Є.В. Христенку, Г.Є. Чурілову (по смертно) – за цикл робіт «Стимульована змінним електромагнітним полем надпровідність та процеси проковзування фази в тонких плівках надпровідників, включаючи високо-температурні»;

Л.І. Глобі, П.І. Гвоздяку, Г.М. Дмитренко, Н.Ф. Могілевич – за наукове обґрунтування, розробку та впровадження у практику новітніх біотехнологій очищення стічних і природних вод гідробіонтами, що розвиваються на волокнистих насадках;

М.І. Головею – за роботу «Хімія, технологія і властивості складних халькогенгалогенних матеріалів».

О.М. Лук'яновій, П.М. Серкову, М.М. Середенку, В.Я. Березовському, І.М. Маньковській, Ю.М. Онопчуку, М.М. Сиротиніну (по смертно) – за цикл праць «Фундаментальні дослідження гіпоксичних станів та розробка методів використання адаптації до гіпоксії в медицині і спорті»;

В.П. Черних – за підручник «Органічна хімія» у трьох книгах (1997).

2000 – **П.І. Фомін і Ю.В. Штанов** у квантовій космології розробили схему, яка містить послідовне тлумачення фізичного змісту хвильової функції Всесвіту [78].

– Одержано розв'язок задачі оптимальної стабілізації нелінійних механічних систем з динамічним зворот-

ним зв'язком у критичному випадку (О.Я. Савченко).

– В Інституті кібернетики НАН України створено систему «Гомеопат» – найбільш адекватний прототип асоціативної інформаційно-діагностичної системи.

– Одержано точні розв'язки динамічних задач для рухомих тріщин у механіці крихкого руйнування матеріалів з початковим напруженням (О.М. Гузь, І.С. Чернишенко, Інститут механіки НАН України).

– Розроблено нові методики кількісного аналізу дисперсних гетерогенних систем з використанням рентгенівської фотоелектронної спектроскопії (А.П. Шпак, І.В. Плюто, Інститут металофізики НАН України).

– Створено мапу розломної тектоніки і нафтогазоносності Дніпровсько-Донецького рифтогену масштабом 1:200000 (В.К. Гавриш, Інститут геологічних наук НАН України).

– Розроблено поліматричний композит на основі тугоплавких металів «хром – ванадій» (В.І. Трефілов, А.Т. Коломієць).

– Розроблено технологію зварювання тиском товстостінних труб з нагріванням дугою, керованою магнітним полем (С.І. Кучук-Яценко, В.С. Качинський).

– Побудовано модель ішемії мозку, оптимізованої для досліджень фармакологічної активності нейропротекторних сполук (О.О. Кришталь, Інститут фізіології НАН України).

– Здійснено пряме перенесення генів у протопласти з наступною регенерацією трансгенних рослин (Я.Б. Блюм).

– в Інституті загальної та неорганічної хімії НАН України одержано водорозчинні комплекси цирконію й гафнію з лимонною кислотою та досліджено їх біологічну активність (С.В. Волков та ін.)

– Вийшов перший том багатотомного видання «Екофлора України» (Інститут ботаніки НАН України) [79].

Викладено теоретичні основи структури багатотомного видання, за якою подано описання видів флори України, біоморфологічні ознаки, географічна та фітоценологічна характеристики, екологія, консортивні зв'язки, вплив антропогенного фактора, господарське, ландшафтне та індикаційне значення, відомості щодо охорони та відтворення видів. Уперше наведено біологічну та екологічну інформацію для 97 видів плауноподібних, хвощеподібних, папороте-видних та голонасінних, природно зростаючих в Україні.

– Вийшли перші номери журналів –

«Економіка і прогнозування» та «Успіхи фізики металів».

– Вийшла в світ книга С.Б. Кримського «Філософія як шлях людяності та надії» (премія ім. Д.І.Чижевського, 2001) [80].

– Інститут історії України НАН України започаткував серію збірників «Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.» (головний редактор – О.П. Рент). На 2012 вийшло 20 випусків.

– Оpubліковано підручник Д.М. Гродзинського «Радіобіологія» [81].

2000 – Вийшла книга М.А. Голубця «Екосистемологія».

2001

28 лютого – Президія НАН України присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **О.Ф. Возіанову, А.К. Бутенку та К.П. Заку** – за монографію «Цитокіни. Біологічні та протипухлинні властивості»;

премію ім. М.М. Крилова **І.О. Луківському, П.В. Харламову та О.М. Тимосі** – за цикл робіт з математичних проблем аналітичної механіки;

премію ім. Р.Є. Кавецького **С.П. Осинському, Д.Ф. Глузману та В.М. Запорожану** – за цикл робіт «Нові підходи та технології у діагностиці та лікуванні онкологічних захворювань»;

премію ім. Д.І. Чижевського **С.Б. Кримському** – за монографію «Філософія як шлях людяності та надії»;

премію ім. В.І. Толубинського **В.І. Гнесіну, В.М. Голощанову та О.Л. Шубенку** – за цикл робіт «Підвищення економічності, надійності та продовження ресурсу теплотехнічного обладнання ТЕС та АЕС»;

премію ім. В.М. Хрушова **О.С. Яндутьському, О.Ф. Буткевичу та В.Г. Левітському** – за цикл робіт «Елементи теорії та методи побудови систем

інформаційного забезпечення та керування режимами електричних мереж»;

премію ім. І.П. Пулюя **А.Д. Алексеєву та В.Г. Іллюшенку** – за серію робіт «Вугільний масив: ЯМР – аналіз стану та керування ним»;

премію ім. М.В. Птухи **О.Г. Білорусу та О.В. Чернецькій** – за цикл праць «Глобалізація та інтеграція світового розвитку»;

премію ім. О.О. Потєбні **В.Г. Склярєнку** – за працю «Праслов'янська акцентологія»;

премію ім. С.І. Пекаря **Ф.Т. Ваську та В.О. Кочелалу** – за серію робіт «Теорія електронних та оптичних явищ у квантових гетероструктурах»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.Л. Найдеку, А.В. Нарівському та В.М. Мовчану** – за цикл праць «Розробка теоретичних основ і створення нових технологічних процесів підвищення якості металів шляхом обробки розплавів заглибленими плазмовими струменями»;

премію ім. М.О. Лаврентьєва **О.Ю. Ішлінському та А.М. Самойленку** – за цикл робіт з розробки методів математичної фізики;

премію ім. Г.В. Курдюмова **В.Ф. Бритуну** та **О.В. Курдюмову** – за цикл праць «Мартенситні перетворення шаруватих структур при високих тисках і керований синтез надтвердих фаз»;

премію ім. Д.К. Заболотного **М.Я. Співаку**, **А.В. Руденку** та **Л.М. Лазаренку** – за цикл робіт «Роль системи інтерферону в імунітопатогенезі бактеріальних і вірусних інфекцій»;

премію ім. В.І. Вернадського **О.Ю. Лукіну** – за монографію «Літогеодинамічні фактори нафтогазонакопичення в авлакогенових басейнах»;

премію ім. О.М. Динника **В.О. Дзензерському**, **О.А. Зевіну** та **М.М. Хачапурідзе** – за цикл робіт «Динаміка та стійкість левітуючого транспортного засобу з електродинамічним підвісом»;

премію ім. М.Г. Холодного **В.К. Яворській**, **І.В. Драгозову** та **В.М. Трояну** за цикл робіт «Функціонування аденілатциклазної та гормональної системи в рослинній клітині»;

премію ім. О.В. Палладіна **Л.Л. Громашевській** та **О.С. Микоші** – за серію праць «Регуляція біохімічних процесів в нормі та патології»;

премію ім. Ф.М. Колесси **Л.Ф. Дунаєвській** – за працю «Українська народна проза (легенда, казка) – еволюція епічних традицій»;

премію ім. О.І. Бродського **С.В. Волкову** – за цикл праць «Хімічна будова та реакційна здатність комплексів у неводних і змішаних середовищах»;

премію ім. К.Д. Синельникова **З.Т. Назарчуку** та **Ю.О. Ситенку** – за серію робіт з теорії фізичних полів;

премію ім. М.К. Янгеля **Л.В. Кравчуку**, **Р.І. Куріату** та **Е.О. Ескіну** – за цикл праць «Методи та результати дослідження несучої здатності теплозахисних і жароміцних покриттів елементів конструкцій аерокосмічної техніки в умовах інтенсивних теплових потоків»;

премію ім. М.С. Грушевського **М.Р. Литвину**, **А.О. Ручці** та **В.В. Танчеру** – за цикл праць з історичної україністики та соціології;

премію ім. І.М. Францевича **Г.Г. Гнесіну**, **М.П. Гадзирі** та **О.О. Михайлику** – за цикл праць «Синтез і дослідження неврівноваженого твердого розчину SiC-C і матеріалів на його основі»;

премію ім. М.П. Барабашова **І.І. Зінченку**, **М.С. Нестерову** та **В.М. Шульзі** – за серію робіт «Дослідження спектрів і змінності космічного радіовипромінювання в міліметровому діапазоні на радіотелескопі РТ-22»;

премію ім. В.М. Глушкова **А.І. Куксі**, **С.І. Ляшку** та **О.А. Павлову** – за цикл робіт «Дослідження та розробка математичних методів і алгоритмів розв'язання прикладних задач оптимізації і прийняття рішень»;

премію ім. Л.П. Самиренка **В.М. Самородову**, **С.В. Поспелову** та **І.П. Гірницькій** – за цикл робіт «Інтродукція видів роду ехінацея та тропічних і субтропічних рослин» [82].

– Президія НАН України прийняла постанову про створення Національного атласу України

6 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій розглянуто її діяльність у 2000. Із звітною доповіддю «Про підсумки діяльності Національної академії наук України в 2000 році та основні напрями її роботи в сучасних умовах» виступив президент НАН України Б.Є. Патон. Загальні збори розглянули проект нової редакції Статуту НАН України [83].

25 квітня – Наказом Міністерства освіти і науки України та постановою НАН України Західний науковий центр отримав подвійне підпорядкування – НАН та МОН України.

– Наказом Міністерства освіти і науки України та постановою НАН України

Донецький науковий центр отримав подвійне підпорядкування – НАН та МОН України.

27 квітня – Постановою Президії НАН України Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України набув подвійного підпорядкування – НАН України та Держкомгеології України.

6 травня – Постановою Кабінету Міністрів України та на основі постанови Президії НАН України від 30 травня 2001 створено Інститут телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України (директор – **С.О. Довгий**).

25 травня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН, АМН та МОЗ України, присвячена 120-річчю від дня народження О.О. Богомольця [83].

24–30 червня - В Дрогобичі пройшла Міжнародна конференція «Сучасні проблеми фізики напівпровідників», організована академічними інститутами фізики, фізики напівпровідників, ядерних досліджень, фізики конденсованих систем, Науково-виробничим підприємством «Карат» і Дрогобицьким педагогічним університетом.

11 липня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Л.В. Шубникова** за видатні роботи в галузі експериментальної фізики [82].

– Прийнято постанову Президії НАН України «Про стан та перспективи розвитку космічних досліджень в НАН України». Створено Раду з космічних досліджень НАН України (голова – **Б.Є. Патон**).

15 липня – Зареєстровано «Спосіб виготовлення виробів із порошкових композиційних матеріалів» інструментального призначення (Г.А. Баглюк, Л.О. Позняк, С.В. Тихомиров; Інститут проблем матеріалознавства НАН України).

Використовуються в умовах інтенсивного тертя та підвищених навантажень.

26 липня – Указом Президента України **І.М. Дзюбі** – відомому літературознавцю та громадському діячу присвоєно звання Героя України [82].

Дзюба Іван Михайлович (н. 1931) – літературознавець, акад. НАН України (1992). У 1957–71 працював у редакції журналу «Вітчизна», видавництвах «Молодь», «Дніпро» та ін. У 1972 заарештований і засуджений за «антирадянську діяльність», 1973 – звільнений, 1990 – реабілітований. У 1982–89 – на творчій роботі як член Спілки письменників України. З 1989 працює в Інституті літератури НАН України, 1992–94 – міністр культури України, 1997–2004 – академік-секретар Відділення НАН України, з 2004 – радник Президії НАН України.

І.М. Дзюба

Наукові праці з проблем літературно-художнього розвитку української культури та культур інших народів, літературної критики, Автор книг «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1968), «Грані кристалу» (1978), «Автографи відродження» (1986), «З криниці літ», «Між культурою і політикою» (1998), «Пастка. Тридцять років зі Сталінін. П'ятдесят років без Сталіна» (2003), «Тарас Шевченко. Життя та творчість» (2008) та ін. Державна премія України ім. Т.Г. Шевченка (1990). Орден Держави (2001). Премія ім. О.І. Білецького (1987) та ін.

22–25 вересня – У Києві під егідою ЮНЕСКО відбувся Міжнародний симпозіум «Роль міжнародних організацій в розвитку загальноєвропейського науково-технологічного простору», організований Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України.

25 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.А. Вихлевську, Ю.Т. Худіку, В.О. Полякову – за розробку та впровадження ресурсозберігаючої технології виробництва конкурентноздатного на

світовому ринку арматурного прокату нового покоління;

В.А. Смолю, О.П. Реєнту, М.Ф. Котляру, С.В. Кульчицькому, В.М. Даниленку, О.В. Русіній, О.П. Толочку, В.Д. Барану – за цикл праць «Україна крізь віки»;

С.М. Конюхову, В.П. Трошинському – за створення та освоєння виробництва вітчизняних зернозбиральних комбайнів «Славутич» та «Лан»;

Б.А. Ляшенку – за розробку теоретичних основ та впровадження нових високопродуктивних технологій, що підвищують ресурс і надійність роботи деталей та вузлів двигунів;

К.Д. Товстюку, З.Д. Ковалоку, С.С. Ішенку, Ф.В. Моцному, А.М. Яремку, А.М. Косевичу – за нові фізичні ефекти в сильно анізотропних напівпровідниках і прилади на їх основі;

Ю.П. Зозулі – за імплантовані пристрої для лікування захворювань центральної нервової системи: науково-технічна розробка, виробництво та практичне застосування в закладах охорони здоров'я;

І.Г. Скрипалю, Л.П. Панченку, Л.П. Малиновській, О.В. Єгорову, Д.М. Федоряку, І.Я. Дубею, І.В. Алексєєвій – за цикл робіт «Теорія і практика створення антисигнатурних олігодезоксирибонуклеотидів як універсальних антимікробних засобів»;

Г.М. Федоренку – за створення та впровадження у виробництво серії вітчизняних вибухозахищених асинхронних двигунів потужністю від 2,2 до 400 кВт;

О.Н. Третяку, В.М. Завойському, О.М. Русакову, А.М. Глеваській, Н.П. Михайловій, В.М. Цикорі – за палеомагнітні дослідження в Україні (теорія, методологія та впровадження в практику нового напрямку в галузі науки про Землю);

Р.І. Гвоздяку, С.К. Воцелко, О.О.

Литвинчук – за цикл робіт «Теорія та практика біотехнології випуску ксампану та енкосану, розробка наукових засад і технологій їх використання в текстильній, хімічній, харчовій промисловостях та сільському господарстві»;

І.М. Коваленку, І.М. Парасюку, Л.С. Стойковій, М.Ю. Кузнєцову, В.Д. Шпаку, О.М. Фалю, А.І. Кочубінському, А.П. Великому, А.М. Гупалу – за цикл робіт «Ймовірно-статистичні методи в проблемах надійності та безпеки інформаційних технологій»;

Д.Я. Петрині, А.Г. Нікітіну, В.І. Герасименку, П.В. Малишеву, А.У. Клімику, В.І. Фущичу (посмертно) – за цикл монографій «Функціонально-аналітичні та групові методи сучасної математичної фізики»;

А.І. Хижняку – за підручник «Лазерна фізика»;

О.Ф. Возіанову – за підручник «Урологія».

червень – Постановою Президії НАН України на базі Інституту фізики напівпровідників створено Технологічний парк «Напівпровідникові технології та матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка» (президент – **В.Ф. Мачулін**).

Мета технопарку – впровадження нових форм співробітництва науки й виробництва з метою організації випуску високотехнологічної, наукоємної, конкурентоспроможної продукції на внутрішньому й світовому ринках в галузі напівпровідникових технологій і матеріалів, оптоелектроніки й сенсорної техніки. Науково-технічні напрями: розробка технологій і виробництво найперспективніших і найнаукоємніших напівпровідникових матеріалів для оптоелектроніки, інфрачервоної й сенсорної техніки; створення найважливіших компонентів сенсорних систем; напівпровідникові сенсори й сенсорні інтелектуальні системи.

грудень – Запущено в дію перший в НАН України розрахунковий кластер Інституту фізики конденсованих систем НАН України.

2001 – Дано постановку тривимірних задач стійкості шаруватих покриттів регулярної і нерегулярної структури при різних видах навантажень. Розроблено математичну теорію динамічного процесу взаємодії твердих частинок в рідині при дії акустичної хвилі, досліджено його характерні особливості (Інститут механіки НАН України).

– Вченими Інституту технічної механіки НАН України запропоновано новий підхід до математичного моделювання поздовжніх коливань у системі «рідинна ракетна рушійна установка – корпус ракети-носія» з використанням повної математичної моделі динаміки конструкції корпусу як скінченновимірної дисипативної системи.

– Розроблено методологію визначення допустимих напружень для конструкційних сплавів надпровідних електромагнітних систем в умовах глибокого охолодження при дії електричних імпульсів (Інститут проблем міцності НАН України).

– Вченими Інституту гідромеханіки НАН України узагальнено закономірності міграції та хімічних перетворень різних речовин у пористих середовищах зі змінними фізичними властивостями.

– Запропоновано концепцію і проведено розрахунки підкритичного підсилювача потоку нейтронів, який разом з сильнострумним прискорювачем іонів може стати основою для реакторів нового типу (Інститут ядерних досліджень НАН України).

– Вченими Фізико-технічного інституту низьких температур НАН України запропоновано ідею спіновода – немагнітного провідного каналу, оточеного магнітною речовиною, який дозволяє транспортувати на великі відстані струм з високим ступенем спінової поляризації.

– Застосовано методи прискореного статистичного моделювання надійності систем, запропоновані І.М. Коваленком в схемі малого параметра та розвинуті М.В. Кузнєцовим у схемі незміщених оцінок та В.Д. Шпаком у схемі випадкових процесів із вкладеними напівмарковськими процесами.

– О.М. Наконечний розвинув метод оптимізації точних меж функціоналів, що визначають надійність.

– Л.С. Стойкова створила метод обчислення точних меж функціоналів, які визначають надійність.

– Створено ІТ оптимального керування основними процесами в багатокomпонентних ґрунтових середовищах (В.В. Скопєцький, В.С. Дейнека, В.П. Шило, І.М. Парасюк).

– Розвинуто спектральну теорію полів Якобі і на її основі побудовано узагальнення хаотичного представлення для гамма-поля операторів і відповідного стохастичного процесу (Ю.М. Березанський, Д.А. Мержієвський).

– Розроблено математично-розрахункову модель радіовипромінювання молекул у молекулярних хмарах з біполярними потоками речовини, які виникають у місцях зародження нових зір (В.М. Шульга, О.В. Антюфєєв).

– Розроблено класифікацію мінеральних вод України (В.М. Шестопалов).

– Доведено принципову можливість створення акустичного лазера, в якому за активне середовище править рідкокристалічний сегнетоелектричний матеріал (В.П. Семиноженко, О.П. Федоряко).

– Продемонстровано каталітичну активність фталоціанінових комплексів дихлоридів Ті та Zr у гомогенній полімеризації етилену (С.В. Волков).

– Теоретично обґрунтовано та експериментально виявлено гомогенний

каталіз диспропорціювання оксиген- і карбоцентрованих вільних радикалів молекулярними кластерами металів різної будови (Г.О.Ковтун).

– Розроблено термоструйний спосіб і апаратура для зварювання живих біологічних тканин, зупинки кровотечі, санації ран тощо ((Інститут електрозварювання НАН України і Національний інститут хірургії та трансплантології ім. О.О. Шалімова).

– Здійснено синтез нового покоління імуносупресорів з високою активністю (Г.Х. Мацука).

– Відкрито явище штучної адаптації рослин до значних доз ультрафіолетового випромінювання (Д.М. Гродзинський).

– Інститут ботаніки НАН України спільно з Міністерством охорони здоров'я України провів Міжнародну конференцію «Перспективи лікарських грибів в охороні здоров'я та харчуванні у XXIст.». На конференції були присутні учені з 49 країн світу.

– Проведено IV Міжнародну конференцію з математичного моделювання, організовану Інститутом прикладної математики і механіки НАН України спільно з Харківським національним університетом і Московським технічним університетом ім. М.Е. Баумана.

– Вийшов у світ перший том п'ятитомної (у 9 книгах) «Історії української культури» (головний редактор – **Б.Є. Патон**). Остання, четверта, книга 5 тому вийшла в 2013 [85].

Вперше системно викладається багатоміткова історія української культури, її самобутність та зв'язок з іншими культурами, внесок у світову культурну спадщину. В підготовці томів до друку брали участь інститути Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України.

– Інститут історії НАН України опублікував монографію «Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001)».

Присвячена проблемам формування незалежної Української держави, аналізу суспільно-політичних, соціально-економічних і культурних процесів трансформаційного періоду. Розглянуто будівництво збройних сил України та її зовнішньополітичну діяльність. Приділено увагу дослідженню національних державотворчих традицій, починаючи з доби Київської Русі.

– Вийшла в світ колективна монографія В.І. Онопрієнка, Б.А. Маліцького, В.П. Соловійова, Л.В. Рижко та ін. «Методологічні питання наукознавства» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України).

– В.Д. Романенко видав перший підручник «Основи гідроекології» (Державна премія України, 2004).

Розглядаються склад і особливості функціонування водних екосистем, їх живе населення та фізико-хімічні фактори, які визначають якість води та біопродуктивність водойм різного типу. Аналізуються закономірності формування екосистем річок, озер, водосховищ, ставків рибогосподарського призначення, водойм-охолоджувачів теплових і атомних електростанцій, каналів територіального перекидання водного стоку, лиманів Чорного і Азовського морів.

– Вийшов у світ перший том 30-томної «Енциклопедії сучасної України», підготовлений Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України (головний редактор – **Б.Є. Патон**).

Перше багатотомне видання про Україну від початку XX століття до сьогодення. Подає цілісний образ новітньої України в подіях, фактах, інституціях, установах, поняттях, персоналіях. Охоплює всі сфери життя в Україні, відображає сучасні погляди на історичні події та постаті. На 2017 вийшло 18 томів [86].

Енциклопедія сучасної України

– Опубліковано «Пересопницьке Євангеліє» (факсимільне видання) [88].

Визначна пам'ятка української мови, писемної культури та книжкового мистецтва середини XVI ст. (науковий редактор – В.В. Німчук). Один із перших відомих дотепер перекладів українською літературною мовою канонічного євангельського тексту. На оригіналі Пересопницького Євангелія приймає присягу новообраний Президент України.

– Вийшов у світ перший том чотири томника В.В. Моргуна та ін. «Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть» [87].

Охоплює широке коло питань сучасної генетики і селекції. Представлено дані стосовно історії та розвитку досліджень з проблем генетики і селекції в Україні: молекулярної генетики, генетики мікроорганізмів, медичної генетики, генетики тварин, біотехнології, генетичної інженерії, загальних питань генетики і селекції рослин, експериментального мутагенезу, імунітету рослин, спеціальної генетики та селекції злаків, технічних культур, круп'яних, зернових, бобових, олійних, ефіроолійних і лікарських, кормових, овочевих та баштанних, деревних, плодкових і декоративних культур.

– Завершено видання тритомного «Атласу української мови» (Державна премія України, 2006).

Перша в українському мовознавстві лінгвогеографічна праця, що охоплює ареал поширення української мови й частково переселенські говірки за його межами. Відображає стан

українських говорів 40–70 рр. XX ст. на всіх рівнях мовної структури, засвідчує сучасне діалектне членування українського ареалу, типологічні, генетичні, ареальні характеристики старожитніх і новостворених говорів української мови, взаємозв'язки національної мови та її говорів, міждіалектні контакти, ареальні зв'язки української мови з сусідніми мовами.

– Вийшла монографія М.Є. Глобуса та Б.В. Гриньова «Неорганічні сцинтилятори: нові та традиційні матеріали» (премія ім. Г.В. Курдюмова, 2005).

– Вийшла монографія В.Ю. Максимчука, Ю.М. Городиського та В.Г. Кузнєцова «Динаміка аномального магнітного поля Землі» (премія ім. С.І. Субботіна, 2004).

– Вийшла монографія Г.О. Іутинської, А.Ф. Антипчака та О.В. Валагурової «Функціонування мікробних ценозів ґрунту в умовах антропогенного навантаження» (премія ім. Д.К. Заболотного, 2003).

2001 – Вийшли перші номери журналів – «Екологія довкілля та безпека життєдіяльності», «Українська мова», «Наноструктурне матеріалознавство», «Відновлювана енергетика».

2002

16 січня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 50-річчю створення першої в Україні та континентальній Європі електронно-обчислювальної машини «МЕЛМ». З доповіддю «Перша вітчизняна ЕОМ «МЕЛМ» та її вплив на подальші дослідження з інформатики» виступив І.В. Сергієнко.

7 лютого – Верховна Рада України прийняла Закон України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, галузевих академій та статусу їх майнового комплексу».

НАН України затверджено як вищу державну наукову структуру України, яка ор-

ганізовує та здійснює фундаментальні й прикладні наукові дослідження, а також координує проведення фундаментальних досліджень у наукових установах та організаціях України. Відповідно до вітчизняного законодавства функціонування НАН України ґрунтується на всебічній підтримці її статутної діяльності державою, безстрокової та безоплатної передачі в користування Академії без зміни форми державної власності всього академічного майнового комплексу, створеного протягом багатьох десятиліть. Фінансування наукових досліджень Академії здійснюється окремим рядком Державного бюджету України. Водночас законодавче визнання високого державного статусу НАН України, її особливої ролі загальнонаціонального інтелектуального центру реалізовано у розвитковій внутрішньої самоврядності Академії як наукової

корпорації, що полягає у самостійному визначенні тематики досліджень, структури, вирішенні науково-організаційних, господарських, кадрових питань, здійсненні міжнародних наукових зв'язків.

22 лютого – Постановою бюро Президії НАН України на базі Херсонської науково-дослідної гідробіологічної станції Інституту гідробіології НАН України створено Херсонську гідробіологічну станцію НАН України як самостійну установу.

11 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **О.О. Чуйку, В.М. Огенку та Є.П. Вороніну** – за цикл праць «Фізико-хімічні процеси у поверхневому шарі оксидних систем і проблеми створення нових функціональних матеріалів»;

премію ім. І.І. Мечникова **В.В. Смирнову, І.Б. Сорокуловій та О.М. Реві** – за роботу «Генетичні та фізіологічні особливості ендоефітних бактерій роду *Bacillus* і перспективи їх біотехнологічного використання для захисту рослин. Створення нового високоефективного екологічного препарату «Фітоспорин»;

премію ім. Є.О. Патона **В.К. Лебедєву та М.П. Лякішеву** – за цикл робіт з електротермії;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Я.Б. Блюму, В.А. Кунаху та Л.О. Лісневичу** – за цикл робіт «Генетичні основи клітинної селекції, інженерії рослин і селекційні білкові маркери»;

премію ім. Є.П. Федорова **В.Ю. Карпаченцевій** – за серію робіт «Відкриття нових карликових галактик»;

премію ім. С.І. Субботіна **Є.Г. Булаху та В.М. Шуману** – за монографію «Основи векторного аналізу та теорії поля»;

премію ім. С.П. Тимошенка **І.Т. Селезову** – за цикл робіт «Поширення та розсіяння гідродинамічних, магніто- та гідропружних хвиль в обмежених і локально неоднорідних середовищах»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **О.В. Савченку, Н.І. Остапенку та Я.О. Довгому** – за серію робіт «Нейтральні та зарядові збудження в твердотільних системах»;

премію ім. М.В. Остроградського **В.С. Королюку, М.І. Портенку та Ю.М. Лінькову** – за цикл робіт «Аналіз функціоналів від випадкових процесів»;

премію ім. В.С. Михалевича **І.В. Сергієнку** – за монографію «Інформатика в Україні. Становлення, розвиток, проблеми»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **П.П. Пугі, В.М. Головею та Б.М. Гунді** – за серію робіт «Рекомбінаційні процеси у тетрабораті літію»;

премію ім. М.М. Доброхотова **В.О. Єфімову та А.С. Ельдарханову** – за цикл праць «Теоретичні та експериментальні дослідження впливу зовнішніх дій на процеси кристалізації сплавів і формування структури та властивостей металургійних заготовок»;

премію ім. О.С. Давидова **Е.Г. Петрову та О.О. Єремку** – за серію робіт «Транспорт електронів у низьковимірних молекулярних структурах»;

премію ім. Б.І. Веркіна **В.В. Чабаненку та Г.Шимчаку** – за серію робіт «Динаміка вихрової структури та властивості жорстких надпровідників».

премію ім. О.К. Антонова **Д.С. Ківі** – за комплекс робіт з науково-технічного та методологічного забезпечення сертифікації літаків АН на всіх етапах їх створення;

премію ім. Г.Ф. Проскури **В.Г. Кузнецову, Ю.І. Тугаю та О.Г. Шполянському** – за цикл робіт «Основи теорії та методи підвищення режимної безпеки електроенергетичних систем»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **В.Д. Романенку, Ю.Г. Криту та В.Д. Соломатиній** – за цикл робіт «Екологічні основи біотехнологій відтворення риб і безхребетних в аквакультури»;

премію ім. М.І. Туган-Барановсько-го **О.І. Амоші** та **О.Ф. Новиковій** – за цикл праць з проблем соціальної орієнтації економіки;

премію ім. М.І. Костомарова **Н.П. Барановській**, **Р.Т. Ковалюку** та **І.Б. Матяшу** – за цикл праць «Соціокультурна еволюція українського суспільства XIX–XX ст.»;

премію ім. С.О. Лебедева **Є.І. Соколу**, **Ю.І. Якименку** та **В.Я. Жуйкову** – за цикл робіт «Елементи теорії та методи побудови напівпровідникових і твердотільних перетворювачів електроенергії»;

премію ім. М.М. Боголюбова **Л.А. Пастуру**, **С.В. Пелетминському** та **В.Г. Кадишевському** – за цикл робіт «Теорія поля й теорія неупорядкованих систем»;

премію ім. М.П. Василенка **В.Ф. Погорілку**, **О.В. Скрипнику** та **М.І. Ставнійчук** – за цикл праць «Проблеми становлення та розвитку правової держави в Україні»;

премію ім. А.Ю. Кримського **О.І. Айбабіну** та **Ю.М. Кочубею** – за цикл праць «Україна та Схід: проблеми етнічної історії та культурних взаємозв'язків»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Ю.П. Гетьманчуку** – за цикл праць «Полімерна хімія»;

премію ім. Г.В. Карпенка **І.М. Дмитраха** та **В.В. Панасюку** – за монографію «Вплив корозійних середовищ на локальне руйнування металів біля концентраторів напружень»;

премію ім. І.Я. Франка **М.Х. Коцюбинській** – за працю «Зафіксоване та нетлінне. Роздуми про епістолярну творчість» [90].

5 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій розглянуто її діяльність у 2001. З доповіддю виступив президент НАН України Б.Є. Патон.

24 квітня – Постановою Президії

НАН України на базі Відділення фізико-технічних гірничих проблем Донецького фізико-технічного інституту НАН України створено Інститут фізики гірничих процесів НАН України (директор – **А.Д. Алексеев**).

Напрями діяльності: фізика гірничих процесів на великих глибинах; створення способів активного керування станом гірського масиву; розробка методик прогнозування стану гірського масиву і земної поверхні при затопленні вугільних шахт, які виводяться з експлуатації; фізика сорбційних процесів у вугіллі.

22 серпня – Указом Президента України **Ф.М. Муравченку** – видатному вченому конструктору присвоєно звання Героя України.

Муравченко Федір Михайлович (1929–2010) – учений-конструктор у галузі авіаційного двигунобудування, чл.-кор. НАН України (2003). З 1967 – працював у Запорізькому машинобудівному конструкторському бюро «Прогрес» (з 1989 – генеральний конструктор – керівник підприємства), також проф. Харківського аерокосмічного університету. Науково-технічна діяльність пов'язана зі створенням авіаційних двигунів і газотурбінних двигунів індустріального призначення. Брав участь у створенні понад 40 типів і модифікацій авіаційних і наземних газотурбінних двигунів, які встановлено на літаках і вертольотах, зокрема на Як-42, Ан-72, Ан-74, Ан-124 «Руслан», Ан-225 «Мрія», Ан-140 та ін.

1–3 жовтня - У Чернівцях відбувся VIII Український біохімічний з'їзд, організований Українським біохімічним товариством, Інститутом біохімії НАН України та Чернівецьким національним університетом.

9 жовтня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені **В.І. Трефілова** за видатні наукові роботи в галузі фізики міцності та пластичності матеріалів.

Трефілов Віктор Іванович (1930–2001) – відомий матеріалознавець і організатор науки, акад. АН УРСР (1973) та АН СРСР (1987), віце-президент АН України (1974–93). В 1955–73 працював в Інституті металофізики АН УРСР, з 1973 – директор Інституту проблем матеріалознавства НАН України. Наукові дослідження стосуються міцності та пластичності

Ф.М. Муравченко

В.І. Трефілов

В.А. Лазарян

М.С. Поляков

металів і тугоплавких матеріалів. Заклав основи технології виробництва та обробки тугоплавких і жаростійких металів, а також методів боротьби з крижким руйнуванням металів і сплавів.

9 жовтня – Постановою Президії НАН України та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2002 створено Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України (директор – **С.І. Пирожков**, з 2007 – **Е.М. Лібанова**). У 2009 постановою Президії НАН України йому присвоєно ім'я **М.В. Птухи**.

Основні напрями: теоретичні проблеми демографії; відтворення демографічного потенціалу; причини та наслідки демографічної кризи; міграційні процеси; людський розвиток – методологічні проблеми та оцінювання на регіональному рівні; формування соціального капіталу; рівень життя, ринок праці, трудові відносини та соціальне партнерство; соціальна політика та соціальний захист населення; гендерна політика; розвиток соціальної інфраструктури; соціально-демографічне прогнозування; інформаційно-статистичне забезпечення соціально-економічних і демографічних досліджень.

11 жовтня – Розпорядженням Кабінету Міністрів України Дніпропетровському національному університету залізничного транспорту присвоєно ім'я **В.А. Лазаряна** [89].

Лазарян Всеволод Арутюнович (1909–1978) – відомий учений-механік, акад. АН УРСР (1972). В 1934–68 працював у Дніпропетровському транспортному інституті (з 1934 – зав. кафедри, 1941–58 – начальник інституту), з 1968 – керівник Дніпропетровського відділення Інституту механіки АН УРСР.

Наукові дослідження стосуються будівельної механіки, теорії коливань, теорії стійкості руху, перехідних режимів руху механічних систем, теорії моделювання, загальної механіки.

23 жовтня – Постановою Президії НАН України Інституту геотехнічної механіки НАН України присвоєно ім'я **М.С. Полякова**.

Поляков Микола Сергійович (1903–1991) – відомий учений у галузі гірничої справи, акад. АН УРСР (1967). З 1945 – завідувач відділу Інституту гірничої справи АН УРСР, у 1962–67 – керівник Дніпропетровського філіалу Інституту механіки АН УРСР, 1968–75 – директор Інституту геотехнічної механіки АН УРСР.

Наукові праці присвячено розробці фізичних основ теорії гірничих транспортних машин, нових методів їх розрахунку, механізації гірничих робіт.

– Постановою Президії НАН України Інституту проблем міцності НАН України присвоєно ім'я **Г.С. Писаренка**.

14 листопада – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження С.О. Лебедева – видатного вченого в галузі обчислювальної техніки, розробника першої в Україні і континентальній Європі електронної обчислювальної машини «МЕСМ».

9–15 грудня - В Києві відбулася Міжнародна конференція «Сучасні проблеми теоретичної фізики», організована Інститутом теоретичної фізики НАН України за підтримки INTAS.

24 грудня – Постановою Президії НАН України та наказом Міністерства палива та енергетики України створено Інститут вугільних енерготехнологій НАН України та Мінпаливенерго України (директор – **Ю.П. Корчевой**).

Основні напрями: розробка нових високо-ефективних екологічно чистих технологій спалювання та газифікації вітчизняного вугілля з метою його використання в енергетиці України; тепло- та електрофізичні дослідження, спрямовані на підвищення ефективності перетворення теплової енергії на електричну; розробка та впровадження сучасних методів діагностики та запобігання викидам шкідливих речовин теплових електростанцій в навколишнє середовище.

– Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

П.П. Толочку, С.Д. Крижицькому, Д.Н. Козаку, О.П. Моці, В.Ю. Мурзіну, Г.Ю. Івакіну, А.С. Русяєвій, В.В. Отрошенку, В.О. Круцу – за цикл праць «Давня історія України» та «Етнічна історія стародавньої України»;

Є.Г. Гончаруку, Ю.І. Кундієву, Д.Д. Зербіну, І.І. Трахтенбергу – за роботу «Важкі метали як небезпечні для людини забруднювачі довкілля України: медико-екологічні дослідження, обґрунтування та досвід впровадження профілактичних засобів»;

В.Л. Пілюшенку, В.О. Єфімову (по-смертно) – за розробку і реалізацію енерго- і ресурсозберігаючих технологічних циклів виробництва конкурентоспроможних металовиробів на основі комплексу печей-ковшів і машин безперервного лиття заготовок;

Е.Ф. Гарфу – за розробку наукових основ і принципів побудови експлуатаційно надійних конструкцій магістральних електромереж, освоєння їх виробництва та впровадження;

В.М. Геєцю, В.П. Горбуліну, С.І. Пирожкову, Ю.М. Пахомову, Л.О. Бакаєву – за роботу «Науково-методологічні засади системи національної безпеки України»;

А.П. Шпаку, В.Б. Молодкіну, С.Й. Оліховському, М.Ф. Шульзі, О.І. Ахієзеру (по-смертно), **В.В. Немошкаленку** (по-смертно) – за цикл наукових праць «Ефекти колективізації станів та кореляції при дифракції і дифузному розсіянні, каналюванні та випромінюванні високоенергетичних квазі-частинок у кристалах з дефектами»;

В.І. Грищенку, Т.М. Юрченко, О.Ю. Петренку, О.С. Прокопюк, Ю.А. Дьоміну – за розробку на базі фундаментальних досліджень нових біотехнологій для одержання клітинних і тканинних алотрансплантантів;

В.І. Похмурському, С.Г. Полякову, А.О. Рибаківу – за роботу «Наукові основи та технічні засоби електрохімічних методів системи контролю екологічної безпеки і корозійної активності техногенних середовищ»;

Б.К. Остафійчуку, Ю.К. Бондаренку – за роботу «Національна еталонна база України: створення та впровадження в економіку держави»;

Ю.М. Савченку, В.М. Семененку, Ю.Д. Власенку, С.І. Путіліну, В.В. Серебрякову, В.Т. Савченко, Г.В. Логвиничу (по-смертно) – за цикл праць «Дослідження гідродинаміки суперкавітаційних течій».

2002 – Одержано нові дані про молекулярні механізми збуджувальної та гальмівної синаптичної передачі в різних типах мозкових нервових клітин, механізми пластичних змін цих процесів за тривалої активації функціонування деяких внутрішньоклітинних структур, а також їх порушень при експериментальних моделях патологічних станів – гіпоксії, епілепсії, діабеті (Інститут фізіології НАН України).

– Вченими Інституту біохімії НАН України одержано високоспецифічні антитіла проти токсинів дифтерії і коклюшу.

- Побудовано мапи рестрикції різних видів молочнокислих бактерій для більш ефективного застосування у молочній промисловості (Інститут мікробіології і вірусології НАН України).
- В Інституті молекулярної біології і генетики НАН України розроблено концепцію створення автоматизованих мультисенсорних масивів із застосуванням сучасного математичного апарату для освоєння лабораторних прототипів біосенсорів з метою визначення різновидів пестицидів.
- В.М. Ворона, Є.І. Головаха та ін. (Інститут соціології НАН України) провели моніторинг громадської думки з актуальних проблем соціально-економічного і політичного розвитку, досліджено соціальні наслідки реформування в сфері економіки, політики, державного управління.
- Під керівництвом П.І. Андона розроблено основи інженерії якості програмних систем (Г.І. Коваль, Т.М. Коротун, В.Ю. Сулов; Інститут програмних систем НАН України).
- Знайдено клас унітарно інваріантних ансамблів випадкових матриць, для яких граничну нормовану міру власних значень можна записати через елементарні функції (Л.А. Пастур).
- Розроблено принципи і практичні рекомендації щодо керування динамічними властивостями багатокомпонентних п'єзоактивних випромінюючих систем (В.Т. Грінченко, Інститут гідромеханіки НАН України).
- Реалізовано зворотний ефект Доплера на оптичних вихорах, що відкриває можливість прецизійного маніпулювання мікрочастинками, – так званий лазерний пінцет (М.С. Соскін, М.В. Васнецов, В.В. Слюсар, І.В. Басистий).
- Створено дилатометричний комплекс для дослідження фазових перетворень у широкому діапазоні температур і сильних магнітних полях (В.Т. Черепін, В.І. Василенко).
- Розроблено метод синтезу нанотворень Ge із заданими параметрами в матриці Si, що дозволяє змінювати зонну структуру квантового переходу Si–Ge (О.О. Чуйко, А.Г. Наумовець, Ю.М. Козирев, А.О. Дадикін).
- Розроблено біотехнології використання рослин як біореакторів – продуцентів фармацевтичних білків (Ю.Ю. Глеба, Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України).
- Одержано мутантний сорт озимої пшениці Смуглянка, що забезпечив рекордний врожай – 114 ц/га (В.В. Моргун).
- В Інституті загальної та неорганічної хімії НАН України одержано водорозчинні комплекси цирконію та гафнію з лимонною кислотою та розпочато дослідження біологічної активності водорозчинних комплексів (С.В. Волков та ін.).
- У рамках Програми розвитку ООН та Глобального екологічного фонду Інститут гідробіології НАН України розробив транскордонний діагностичний аналіз стану басейну Дніпра – перший міжнародний документ, у якому започатковано результати вивчення екосистеми р. Дніпра, оцінки її ретроспективного та сучасного стану, техногенних навантажень, впливу на здоров'я людей.
- Інститутом прикладної математики і механіки НАН України спільно з Донецьким університетом проведено VIII Міжнародну конференцію «Стійкість керування і динаміка твердого тіла».
- Інститутом технічної механіки НАН України спільно з Українським нау-

ково-дослідним інститутом технології машинобудування та КБ «Південне» проведено IV Міжнародну молодіжну науково-практичну конференцію «Людина і космос».

– Інститутом ботаніки НАН України спільно з Донецьким університетом проведено II Міжнародну конференцію «Методологічні основи пізнання біологічних особливостей грибів – продуцентів фізіологічно активних речовин і харчових продуктів».

– Інститутом літератури НАН України спільно з Міжнародною асоціацією українців та Чернівецьким університетом проведено V Міжнародний конгрес українців.

– Опубліковано перший том шеститомника «Політична історія України ХХ століття» (І.Ф. Курас, Ю.А. Левенець, Л.П. Нагорна, М.С. Кармазіна) [93].

– Вийшла монографія В.К. Позура «Імунобіологічна активність бактеріальних пептидогліканів» (премія ім. Д.К. Заболотного, 2007).

– Вийшла монографія В.Л. Зубова та М.І. Гасика «Електрометалургія феросиліцію» (премія ім. З.І. Некрасова, 2007).

– Вийшла монографія Л.В. Губерського, В.П. Андрущенко та М.І. Михальченка «Культура. Ідеологія. Особистість» (премія ім. Д.І. Чижевського, 2003).

– Вийшла в світ книга М.Ю. Брайчевського «Вчений і особистість».

Видання присвячено пам'яті видатного вченого, поета і художника, людини високої громадянської мужності М.Ю. Брайчевського (1924–2001). В ньому містяться наукові праці та поезії видатного історика та статті дослідників, в яких розкривається його внесок у науку і громадський поступ України.

– Інститутом історії України НАН Укра-

їни започаткував серійне видання «Соціум». На 2018 вийшло 10 випусків.

– Розпочато видання п'ятитомної «Історії української музики» (Інститут мистецтвознавства фольклористики та етнології НАН України).

2002–2003 – Вийшла двотомна монографія А.Г. Косторнова «Матеріалознавство дисперсних і пористих металів і сплавів» (премія ім. І.М. Францевича, 2005) [94].

Розглянуто процеси одержання металів і сплавів у дисперсному стані, формування з них виробів без застосування тиску, високотемпературну обробку пористих об'єктів спіканням у твердій і рідкій фазах, в тому числі в умовах специфічних зовнішніх впливів, а також гарячим пресуванням, екструзією та штампуванням. Проаналізовано особливості рекристалізації при температурній обробці пористих тіл і особливості спікання матеріалів з ультрадисперсних частинок і волокон.

– Вийшла двотомна монографія Ю.М. Мацевитого «Обернені задачі теплопровідності» (премія ім. В.І. Толубинського, 2005).

2003

4 лютого – Постановою Президії НАН України на основі розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2002 Інституту фізики напівпровідників НАН України присвоєно ім'я **В.Є. Лашкарьова** [95].

24 лютого – Президія НАН України присудила [95]:

премію ім. О.О. Богомольця **Ю.В. Бицю, В.П. Пішаку та О.В. Атаману** – за монографію «Порівняльно-патологічно-фізіологічні аспекти енергозабезпечення судинної стінки»;

премію ім. М.М. Крилова **О.А. Борисенку, Ю.А. Амінову та В.В. Шарку** – за цикл робіт «Розробка геометричних і топологічних методів дослідження багатовидів і підбагатовидів»;

премію ім. Р.Є. Кавецького **В.Л. Ганулу та В.О. Чорному** – за серію робіт «Розробка методів комбінованого лікування хворих у торакальній та абдомінальній онкології»;

премію ім. Д.І. Чижевського **Л.В. Губерському, В.П. Андрушенку та М.І. Михальченку** – за монографію «Культура. Ідеологія. Особистість»;

премію ім. В.І. Толубинського **А.А. Халатову, І.І. Борисову та Н.В. Костенку** – за цикл робіт «Термогазодинаміка вихрових і закручених потоків»;

премію ім. В.М. Хрущова **М.М. Кулику та Б.А. Костюківському** – за цикл робіт «Дослідження та оптимізація напрямів перспективного розвитку електроенергетичної системи України»;

премію ім. І.П. Пулюя **Е.Т. Верховцевій, О.В. Гнатченку та О.Б. Шпенику** – за серію робіт «Резонансні явища та поляризаційне гальмівне випромінювання м. М.Г. Холодного **О.П. Дмитрієву** – за цикл робіт «Сигнальні системи імунітету рослин»;

премію ім. О.В. Палладіна **С.В. Комисаренку, Е.В. Луговському та І.М.**

Колесниковій – за цикл праць «Імунохімічний аналіз механізмів полімеризації фібрину та фібринолізу»;

премію ім. Ф.М. Колесси **Р.Я. Кисю** – за працю «Фінал Третього Риму. Російська місянянська ідея на зламі тисячоліть»;

премію ім. О.І. Бродського **А.Ф. Попову, В.А. Савьоловій та Ю.С. Сіманенку** – за цикл праць «Супернуклеофільні системи для розщеплення екоотоксикантів – нейротоксинів»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Я.Л. Колесниченку, В.В. Луценку та Ю.В. Яковенку** – за серію робіт «МГД-явища та транспорт іонів високих енергій у термоядерній плазмі»;

премію ім. М.К. Янгеля **Н.Г. Белецькій, О.М. Заволоці та А.Д. Шептуну** – за цикл робіт «Дослідження сучасних проблем динаміки польоту об'єктів ракетно-космічної техніки»;

премію ім. М.С. Грушевського **Л.В. Войтовичу, М.Ф. Рибачуку та М.О. Шульзі** – за цикл праць зі стародавньої та сучасної соціально-політичної історії України;

премію ім. І.М. Францевича **Ю.В. Найдичу та В.П. Красовському** – за цикл робіт «Дослідження взаємодії з металами безкисневих іонних сполук (галогенідів), відкриття аномального ефекту інертності, незмочування та корозійної стійкості цих речовин у контакті з особливо хімічно агресивними розплавами та розробка вогнетривів для ізотермічної плавки, гомогенізації та лиття сплавів»;

премію ім. М.П. Барабашова **В.Г. Каретникову, І.Л. Андронову та С.М. Андрієвському** – за серію робіт «Дослідження затемнено-подвійних катаклізмичних та пульсуючих змінних зір»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.К. Задіраці, Н.Д. Панкратовій та А.О. Чик-**

рію – за роботу «Методи прийняття рішень в умовах невизначеності для задач керування, прогнозування ризику та теорії обчислень»;

премію ім. Л.П. Симиренка **П.В. Кондратенку** та **Т.Є. Кондратенку** – за цикл робіт «Яблуня в Україні».

14 березня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 140-річчю від дня народження В.І. Вернадського [96].

12 квітня – Указом Президента України **С.М. Конохову** – видатному вченому-конструктору ракетно-космічних систем присвоєно звання Героя України.

С.М. Конохов

Конохов Станіслав Миколайович (1937–2011) – видатний учений-механік і конструктор, акад. НАН України (1992). З 1959 працював у КБ «Південне» (нині – ім. М.К. Янгеля) (з 1991 – генеральний конструктор – генеральний директор). Науково-практична діяльність спрямована на створення нових зразків

ракетно-космічної техніки, зокрема стосується статичної і динамічної стійкості, раціональних способів забезпечення просторової орієнтації, механіки взаємодії твердих тіл з перешкодами при гіперзвукових швидкостях, працездатності конструкцій при швидкісних переходах в інше середовище. За його безпосередньою участю і керівництвом створено кілька поколінь бойових ракетних комплексів стратегічного призначення, зокрема СС-18 та СС-24, та космічних ракетних комплексів «Космос», «Циклон», «Зеніт».

15–16 травня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України. З доповіддю про діяльність НАН України у 2002 виступив президент НАН України академік **Б.Є. Патон**. Розглянуто також питання про внесення змін і доповнень до Статуту НАН України. 16 травня відбулися вибори до НАН України [96].

Обрані дійсними членами:

- О.І. Амоша** (економіка);
- Б.В. Буркинський** (регіональна економіка);
- Л.В. Губерський** (філософія);
- О.М. Івасишин** (експериментальна фізика);
- О.Г. Івахненко** (інформатика);
- О.О. Коноваленко** (радіоастрономія);
- А.Г. Косторнов** (матеріалознавство);
- В.Д. Кубенко** (механіка);
- Є.В. Лебедєв** (хімічне матеріалознавство);
- В.М. Литвин** (новітня історія України);
- В.М. Локтєв** (теоретична фізика, фізика надпровідності);
- Ю.М. Мацевитий** (теплофізика);
- В.І. Монченко** (зоологія);
- А.Ф. Попов** (фізико-органічна хімія);
- М.В. Попович** (філософія);
- В.Г. Скляренко** (мовознавство);
- Є.Я. Хруслов** (математика);
- В.П. Ширококов** (мікробіологія, вірусологія);
- К.А. Ющенко** (матеріалознавство).

Обрані членами-кореспондентами:

- В.М. Ажажа** (матеріалознавство, технологія металів);
- В.П. Бабак** (діагностика бортових енергосистем);
- М.В. Багров** (географія);
- М.С. Веселовський** (біофізика);
- В.П. Георгієвський** (аналітична хімія);
- М.Ф. Головка** (фізика м'якої речовини);
- А.М. Гольцев** (кріобіологія);
- Т.І. Гундорова** (літературознавство);
- В.М. Даниленко** (історія України);
- Б.М. Данилишин** (регіональна економіка);
- Я.П. Дідух** (екологія рослинного світу);
- І.М. Дмитрах** (матеріалознавство, корозія металів);
- В.Й. Драновський** (механіка космічних апаратів);
- І.Г. Ємельянов** (екологія тваринного світу);

М.Л. Жадкевич (матеріалознавство, технологія металів);
Ю.Г. Здесенко (експериментальна ядерна фізика);
М.М. Льницький (літературознавство);
В.І. Кир'ян (міцність матеріалів і конструкцій);
В.Ф. Клепиков (прикладна фізика);
О.М. Ковальов (математичні проблеми механіки);
Б.Ю. Корнілович (фізична хімія, радіохімія);
С.О. Костерін (біохімія);
Е.М. Лібанова (економіка праці);
С.І. Ляшко (інформатика);
О.Ю. Майстренко (теплотехніка);
О.Ю. Митропольський (геологія);
М.І. Михальченко (політичні науки);
О.П. Моця (археологія);
Ф.М. Муравченко (авіаційне двигунобудування);
Л.І. Мусатенко (фізіологія рослин);
Н.М. Мхітарян (альтернативні та відновлювані джерела енергії);
В.І. Нікішов (механіка рідин та газів);
І.М. Парасюк (теорія систем і технологія обробки даних);
О.Л. Перевозчикова (інформаційні технології);
Е.Г. Петров (радіофізика, електроніка);
В.І. Пехньо (технічна хімія);
В.Ф. Погорілко (право);
Б.Й. Пташник (математика);
В.М. Пузіков (матеріалознавство, технологія матеріалів);
Е.Я. Рудавський (фізика низькотемпературних явищ);
В.С. Савчук (економіка);
Ю.С. Самойленко (математика);
А.А. Сибірний (біологія клітини);
Г.А. Скрипник (етнологія);
Ю.М. Солонін (матеріалознавство, технологія матеріалів);
М.О. Стржемечний (фізика високих тисків);
В.О. Стрижало (механіка руйнування);

В.Й. Сугаков (фізика невпорядкованих систем);
Ю.Ю. Туниця (економіка природокористування і навколишнього середовища);
В.Г. Шапар (геохімія);
М.Ф. Шульга (обчислювальна фізика);
А.А. Щерба (газоплазмові процеси в енергетиці).

Обрані іноземними членами:

Д.Броджі-Беркофф (слов'язознавство), Італія;
В.Вертелецький (молекулярна генетика), США;
О.Д. Гвішіані (інформатика і системний аналіз), Росія;
Р.Джаків (фізика), США;
Р.Котлінські (морська геологія), Польща;
М.Неврлий (літературознавство), Словаччина;
В.М. Ораєвський (космічна фізика), Росія;
П.Пардалос (інформатика), США;
К.Раєвські (біохімія та молекулярна імунологія), Німеччина;
Г.Ратайчак (молекулярна фізика), Польща;
Є.В. Семенов (філософія), Росія;
В.К. Шумний (генетика), Росія.

28 травня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені **М.М. Амосова** за видатні наукові роботи в галузі біокібернетики, проблем штучного інтелекту та розробки нових інформаційних технологій, кардіо- та судинної хірургії і трансплантології.

9 липня – Постановою Президії НАН України засновано Золоту медаль імені **В.І. Вернадського** за видатні досягнення в галузі природничих, технічних та соціогуманітарних наук, наукові праці, від-

криття та винаходи, що мають важливе наукове й практичне значення [90].

10 вересня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені **С.М. Гершензона** за видатні досягнення в галузі молекулярної біології, молекулярної генетики та молекулярної біофізики.

11 вересня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 80-річчю від дня народження **В.М. Глушкова**. Доповідь «Ідеї В.М. Глушкова у контексті інформатизації суспільства» зробив **І.В. Сергієнко**.

17 липня – Розпорядженням Кабінету Міністрів України Інституту теоретичної фізики Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» присвоєно ім'я видатного вченого і педагога **О.І. Ахієзера** [97].

Ахієзер Олександр Ілліч (1911–2000) – видатний фізик-теоретик, один із засновників харківської школи фізиків-теоретиків, акад. АН УРСР (1964). В 1938–88 – зав. відділу Харківського фізико-технічного інституту.

Наукові праці стосуються атомної та ядерної фізики, квантової електродинаміки, фізики елементарних частинок, фізики плазми, теорії прискорювачів заряджених частинок, фізики магнітних явищ, фізичної кінетики, фізики твердого тіла, історії та методології фізики. У 40–50-х рр. разом із **І.Я. Померанчуком** брав участь у розробці ядерних реакторів, зокрема розрахунках їх критичних розмірів, передбачив можливість існування «холодних» нейтронів, побудував теорію резонансних ядерних реакцій (1948). Разом із **О.Г. Ситенком** передбачив ефект дифракційного розщеплення дейтрона та розвинув його теорію (1955). Спільно з **Я.Б. Файнбергом** передбачив пучкову нестійкість плазми (1948), на основі якого запропоновано новий метод її нагрівання. Разом з **В.Г. Бар'яхтаром** і **С.В. Пелетминським** відкрив магнітоакустичний резонанс (1956).

8 жовтня – Постановою Президії НАН України Інститут економіки НАН України реорганізовано в Об'єднаний інститут економіки НАН України [96].

29 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 80-річчю від дня народження видат-

О.І. Ахієзер

Д.О. Мельничук

ного конструктора ракетної техніки академіка **В.Ф. Уткіна**.

5 листопада – Указом Президента України **Д.О. Мельничуку** – відомому вченому та організатору аграрної науки присвоєно звання Героя України.

Мельничук Дмитро Олексійович (н. 1943) – біохімік, акад. НАН України (1997). З 1968 працює в Ін-ті біохімії АН УРСР (з 1982 – зав. лабораторії, відділу), водночас з 1979 – зав. кафедри та в 1984–2014 – ректор Національного ун-ту біоресурсів і природокористування. Наукові праці стосуються питань метаболічної регуляції фізіологічного стану організму та біохімії сільськогосподарських тварин. Розробив біохімічні основи підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин.

28–29 листопада – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій з доповіддю «Про діяльність Національної академії наук України у 1998–2003 рр.» виступив президент НАН України **Б.Є. Патон**. Також Загальні збори переобрали **Б.Є. Патона** президентом НАН України на наступні п'ять років. 29 листопада на Загальних зборах відзначено 85-річчя Академії [96].

10 грудня – Постановою Президії НАН України створено Інститут відновлюваної енергетики НАН України (директор – **Н.М. Мхітарян**).

Основні напрями: фізико-технічні проблеми вітроенергетики, сонячної енергетики, гідроенергетики, біоенергетики, геотермальної енергетики; проблеми комплексного використання енергії відновлюваних джерел різних видів [96].

12 грудня – Відбулася спільна сесія Загальних зборів НАН та АМН України, присвячена 90-річчю від дня народження М.М. Амосова – видатного українського вченого-хірурга.

19 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.В. Гончаруку, Г.О. Ковтуну, Г.Л. Камалову, Є.С. Рудакову – за цикл праць «Каталіз. Кластерні підходи, механізми гетерогенного та гомогенного каталізу»;

В.П. Шевченку – за участь у розробці науково-технічних основ створення і освоєння технології масового виробництва озонобезпечних побутових холодильників та морозильників з високою енергетичною ефективністю;

В.Ф. Мачуліну, І.В. Блонському, В.М. Пузікову, Л.А. Литвинову, О.Я. Даньку, Г.Т. Адонкіну, О.Т. Буднікову, М.П. Катричу, Ю.П. Мірошникову, В.Ю. Качалі – за роботу «Монокристали сапфіру: розробка високорентабельних технологій, освоєння промислового виробництва конкурентноздатних на світовому ринку сапфірових елементів для оптики, електроніки та медицини»;

Я.С. Яцківу, Р.І. Костику, Е.Г. Яновицькому, О.В. Мороженку, Р.Р. Кондратюку, В.К. Тарадію, О.В. Сергєєву, М.В. Карпову, Е.А. Гуртовенку (по-смертно) – за цикл робіт «Розробка теоретичних основ та унікальної спостережної бази в Голосієві та на Терсколі для досліджень Сонця та тіл Сонячної системи»;

О.І. Амоші – за участь у розробці та впровадженні техніко-технологічних та організаційно-економічних рішень при активній інвестиційній політиці, що забезпечують найвищу продуктивність видобутку вугілля;

М.Л. Жадкевичу, О.С. Письменному – за участь у циклі робіт «Розвиток теорії, розробка та впровадження

ефективних технологій виробництва тонкостінної довговимірної металопродукції»;

В.С. Королюку, А.В. Скороходу, М.І. Портенку, А.Ф. Турбіну, А.А. Дороговцеву, М.Й. Ядренку – за цикл монографій «Аналітичні та асимптотичні методи дослідження стохастичних систем та їх застосування»;

Н.М. Мхітаряну – за участь у циклі праць «Наукові дослідження, розробка та впровадження енергоємних технологій і техніки у будівництві»;

О.О. Мойбенку, В.Ф. Сагачу, М.М. Ткаченку, О.В. Коркушці, Л.Т. Малій (по-смертно), **В.В. Фролькісу** (по-смертно) – за цикл наукових праць «Дослідження фундаментальних механізмів дії оксиду азоту на серцево-судинну систему як основи патогенетичного лікування її захворювань»;

М.І. Долішньому, М.Г. Чумаченку, В.К. Мамутову, С.І. Дорогунцову, Б.М. Данилишину, Б.В. Буркинському, В.П. Мікловді, В.К. Симоненку, С.М. Злупку – за цикл робіт з проблем регіональної соціально-економічної політики;

П.І. Андону, К.М. Лавріщевій, В.Н. Редьку, Б.М. Малиновському, О.В. Перевозчиковій, Ю.В. Капітоновій, В.М. Ковалю, О.А. Летичевському, М.С. Нікітченку, О.І. Провотарю – за цикл робіт «Теоретичні основи та інструментальні засоби розробки програмного забезпечення інформаційних технологій»;

П.Г. Костюку, М.Ф. Шубі, О.О. Кришталю, В.І. Скоку, М.С. Веселовському, Н.О. Лозовій, С.А. Федуловій, Я.М. Шубі, О.О. Лук'янець, Ю.В. Панкратову – за роботу «Синаптична передача сигналів в нервовій системі: клітинні і молекулярні механізми та шляхи корекції їх порушень».

2003 - Вчені Інституту ядерних досліджень НАН України визначили на-

копичення гранично припустимого флюенсу швидких нейтронів на корпусах ядерних реакторів Хмельницької та Південно-Української АЕС та запропонували шляхи зниження радіаційного навантаження на корпуси реакторів.

– Запропоновано неруйнівні методи діагностики матеріалів для електронної техніки, розроблено фізичні основи технології одержання титанових сплавів з надвисокою міцністю (Інститут металофізики НАН України).

– Здійснено запис стаціонарних голографічних ґраток в іонних металоорганічних рідких кристалах, перспективних при створенні надчутливих приладів обробки/збереження інформації (Інститут фізики НАН України).

– Вченими Фізико-технічного інституту низьких температур НАН України виявлено від'ємний магнітоопір та анізотропію електропровідності у монокристалах потрійних магнітних рідкісноземельних сполук.

- Одержано нові клони гібридо-продуктів моноклональних антитіл до фрагмента фібрину людини, які гальмують його полімеризацію з високою специфічністю при імунохімічному аналізі білків системи зсідання крові (Інститут біохімії НАН України).

– Встановлено, що підвищення метастазування корелює зі зменшенням вмісту нейрамінової кислоти у пухлині та збільшенням сумарної активності серинових протеїназ в плазмі крові, що дає підстави розглядати ці показники як маркери метастатичного потенціалу пухлини (Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України).

– Б.О. Мовчан розробив електронно-променеву технологію виготовлення тонкої фольги с нанощаровою структурою.

– Б.Є. Патон, І.В. Кривцун і В.Д. Шелягин розробили фізико-математичні моделі і принципи побудови інтегрованого обладнання для лазерно-плазмових процесів зварювання і нанесення покриттів.

– Розроблено ГІС-технологію дослідження впливу навколишнього середовища на стан здоров'я населення (Інститут кібернетики НАН України).

– Створено глобальну автоматизовану систему «ГАРТ» для автоматизації діяльності інфраструктури прикордонних військ України із забезпечення захисту державного кордону, контролю нелегальної міграції, контрабанди зброї і наркотиків, перевезення і продажу крадених цінностей (Інститут кібернетики НАН України).

– Встановлено основні закономірності, розроблено математичну модель генерації звуків життєдіяльності людини (В.Т. Грінченко).

– В Інституті кібернетики НАН України розроблено теоретичні засади та експериментальні засоби програмного забезпечення інформаційних технологій, створено та здано Єдину розподілену інформаційну технологію Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (Ю.Г. Кривонос).

– Розроблено фізичні основи технології одержання титанових сплавів із надвисокою міцністю (О.М. Івасишин, П.Є. Марковський, Інститут металофізики НАН України).

– Закладено наукові основи розробки засобів запобігання негативного впливу водню при зварюванні високоміцних сталей (І.К. Походня).

– Розроблено загальний підхід до розрахунку констант швидкості хімічних реакцій на поверхні наночастинок (О.О. Чуйко, В.В. Лобанов, Інститут хімії поверхні НАН України).

– Створено ефективні каталізатори на основі вуглецевих тканин для низькотемпературних процесів очищення газів від озону, а також окислення водню (В.М. Власенко, Інститут фізичної хімії НАН України).

– Показано, що, змінюючи стан кислотно-лужної рівноваги крові, можна суттєво вплинути на інтенсивність виведення важких металів із організму тварин, токсикованих солями важких металів (Д.О. Мельничук).

– Одержано фармакологічно цінні білки за допомогою транз'єнтної експресії генів у рослинних системах (Ю.Ю. Глеба).

– В Інституті загальної та неорганічної хімії НАН України О.Г. Зарубинський та І. М. Юденкова вивчили механізм й кінетику електродних реакцій, що протікають при електрохімічній дезактивації поверхні металів і сплавів, а також визначили оптимальні параметри очищення устаткування АЕС від радіонуклідів. Виконані на ЧАЕС випробування з електрохімічної дезактивації устаткування показали високу ефективність та інтенсивність розробленої технології.

– Розроблено стратегію розвитку економіки України на довгострокову перспективу та концепцію економічного зростання в умовах нестабільності (В.М. Геєць).

– Інститутом проблем прикладної механіки і математики НАН України спільно з Львівським університетом проведено VI Міжнародну наукову конференцію «Математичні проблеми механіки неоднорідних структур».

– Інститутом геотехнічної механіки НАН України проведено V Міжнародний симпозіум «Механіка еластомерів-2003».

– Інститутом фізики та Інститутом фізики напівпровідників НАН України

спільно з Прикарпатським університетом проведено Міжнародну конференцію «Фізика і технологія тонких плівок».

– Морським гідрофізичним інститутом НАН України проведено XXX Міжнародну конференцію «Світ в океанах».

– Фізико-технологічним інститутом металів та сплавів НАН України проведено Міжнародний конгрес «Ливарне виробництво на межі століть».

– Інститутом економіки, Інститутом економіко-правових досліджень НАН України та Національним інститутом стратегічних досліджень проведено Міжнародну науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми управління ресурсами міського розвитку».

– Видано монографію, підготовлену Інститутом історії України НАН України, «Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки» (В.А. Смолій, В.М. Литвин, С.В. Кульчицький, Р.Я. Пиріг та ін.) [98].

Досліджується історія голодомору 1932–33 в Україні: розкриваються його витоки, аналізується механізм творення терору голодом, простежуються руйнівні наслідки голодного лихоліття для українського етносу та української культури. Висвітлюється боротьба за повернення українцям і всьому світові правди про голодомор. Видання містить унікальні фотодокументи 1929–34.

– Вийшла монографія К.В. Чуїстова «Старіння металічних сплавів» (Інститут металофізики НАН України).

– Вийшла шеститомна монографія «Енциклопедія етнокультурознавства» (Державна премія України, 2005) [99].

У виданні системно розроблено та викладено понятійно-термінологічний інструментарій етнокультурних процесів, відображено багатомістову історію української культури як феномен світової культурної спадщини – її безперервність, самотність, зв'язки з іншими культурами.

– Вийшла в світ книга «Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 1926–2001: сторінки історії».

У книзі висвітлюється історія Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України впродовж його 75-річного існування. Здійснено дослідження з теорії літератури, давньої, нової та новітньої української літератури, російської літератури, слов'янських та інших літератур. Значну увагу приділено Львівському відділенню Інституту літератури, роботі відділу рукописів і текстології, журналу «Слово і час». Подано спогади вітчизняних та зарубіжних науковців про історію Інституту та його співробітників. Книга ілюстрована.

– Вийшла в світ книга Ю.В. Павленка «Історія світової цивілізації».

Дається перше в сучасній філософсько-історичній думці осмислення шляхів людства з часів ранньої історії до наших днів. В основі концепції лежить розроблена автором методологія взаємодоповнення принципів стадіальності, поліваріантності і цивілізаційної дискретності бачення історії, пов'язана з персоналістичним розумінням ролі особистості в соціокультурному процесі. З цих позицій на міждисциплінарному рівні синтезуються дані історії, археології, порівняльно-історичного мовознавства, етнології, культурології, релігієзнавства, історії філософії та інших наук з метою побудови узагальненої картини минулого і сучасного стану світової цивілізації.

2003 – Опубліковано монографію Є.Л. Кордюм, К.М. Ситника та ін. «Клітинні механізми адаптації рослин до несприятливих впливів екологічних факторів у природних умовах» [100].

Узагальнено сучасні уявлення про стрес у рослин та їх адаптації на клітинному й молекулярному рівнях до несприятливих змін екологічних чинників. Представлено дані досліджень структурної та функціональної організації рослин двох екологічних форм частухи подорожникової в умовах природних флуктуацій водного режиму із застосуванням методів оптичної, сканувальної та електронної мікроскопії, електронної цитохімії, цитофотометрії та біохімії. Викладено нові погляди на оперативну адаптацію повітряно-водних рослин до хронічного помірного водного дефіциту і розглянуто положення щодо стабільності та пластичності рослинних організмів.

– Вийшла монографія В.О. Ємельянова «Основи морської геоєкології. Теоретико-методологічні аспекти» (премія ім. В.І. Вернадського, 2005) [101].

– Вийшла праця А.А. Чухна «Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України» (премія ім. М.В. Птухи, 200).

– Вийшла монографія Б.І. Бондаренка «Теорія і технологія безкоксової металургії» (премія ім. М.М. Доброхотова 2004) [102].

– Вийшла монографія М.М. Чекаліна «Генетичні основи селекції зернобобових культур на стійкість до патогенів» (премія ім. В.Я. Юр'єва, 2003).

2004

27 січня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН та АМН України, присвячена 80-річчю відомого фізіолога та геронтолога, академіка НАН та АМН України В.В. Фролькіса [103].

4 лютого – Постановою Президії НАН України організовано Відділення ядерної фізики та енергетики (академік-секретар – **І.М. Неклюдов**). До складу Відділення увійшли Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут», Інститут ядерних досліджень (Київ), Інститут прикладної фізики (Суми), а також Науково-тех-

нічний центр електрофізичної обробки (нині – Інститут електрофізики і радіаційних технологій, Харків).

Головні завдання Відділення: наукове забезпечення надійного та безпечного функціонування ядерно-енергетичного комплексу України, організація та координація фундаментальних і прикладних досліджень з ядерної фізики, фізики елементарних частинок і високих енергій; фізики плазми та керованого термоядерного синтезу; фізики прискорювачів; радіаційної фізики, радіаційного матеріалознавства; електрофізики; радіогеохімії, радіоекології.

18 лютого – Постановою Президії НАН України на базі Міжгалузевого науково-технічного центру «Укриття»

(заснований 4 квітня 1992) створено Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України (директор – **О.О. Ключников**).

Основні напрями: безпека та ефективність експлуатації АЕС; технології утилізації радіоактивних відходів; розробка та впровадження технологій зняття з експлуатації енергоблоків атомних електростанцій.

3 березня – Президією НАН України присуджено Золоту медаль імені В.І.Вернадського академіку **Б.Є. Патону** (першому) за видатні досягнення в галузі матеріалознавства [104].

3 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.П. Привалку** – за цикл праць «Фізико-хімія гетерогенних полімерних систем»;

премію ім. І.І. Мечникова **М.Я. Співаку**, **Л.М. Лазаренку** та **О.М. Михайленку** – за цикл праць «Інтерферон і система мононуклеарних фагоцитів»;

премію ім. Є.О. Патона **Л.М. Лобанову** – за цикл робіт з питань міцності, діагностики та подовження ресурсу зварних конструкцій»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **М.М. Чекаліну** – за монографію «Генетичні основи селекції зернобобових культур на стійкість до патогенів»;

премію ім. Л.В. Шубникова **В.В. Єременку**, **В.А. Сіренку** та **В.Д. Філю** – за цикл робіт «Магнітопружні явища у шубниковській фазі надпровідників».

премію ім. В.І. Трефілова **Ю.В. Мільману**, **С.О. Фірстову** та **Ю.Я. Мешкову** – за роботу «Структурні основи формування високоміцних станів»;

премію ім. М.М. Амосова **Л.С. Алєєву**, **Л.М. Касаткіній** та **А.Б. Котовій** – за цикл робіт «Інтелектуальні інформаційні технології у біологічній та медичній кібернетиці. Фундаментальні та прикладні аспекти»;

премію ім. Є.П. Федорова **М.С. Черних**, **Л.І. Черних** та **В.В. Румянцеву** –

за роботу «Кримський огляд малих планет»;

премію ім. С.І. Субботіна **В.Ю. Максимчуку**, **Ю.М. Городиському** та **В.Г. Кузнєцову** – за роботу «Динаміка аномального магнітного поля Землі»;

премію ім. С.П. Тимошенка **А.О. Лебедєву**, **В.С. Гудрамовичу** та **М.Г. Чаусову** – за цикл праць «Процеси деформування матеріалів та граничні стани елементів конструкцій в умовах складного навантаження»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **Ю.Г. Птушинському**, **В.Д. Осовському** та **Б.О. Чуйкову** – за цикл робіт «Квантові ефекти та фазові переходи при низькотемпературній адсорбції водню»;

премію ім. М.В. Остроградського **А.М. Самойленку**, **М.І. Шкілю** та **В.П. Яковцю** – за цикл праць «Асимптотична теорія лінійних сингулярних диференціальних рівнянь»;

премію ім. В.С. Михалевича **М.З. Згуровському** та **В.М. Кунцевичу** – за серію праць «Методи оптимізації та системного аналізу при розв'язанні актуальних проблем управління, прийнятті рішень і стратегічному плануванні»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **Н.А. Власенку**, **З.Л. Денисову** та **Я.Ф. Кононцю** – за цикл робіт «Фізичні механізми та роль дефектів у самоорганізації та бістабільності тонкоплівкових електролюмінесцентних структур на основі напіпровідників $A^{II} B^{VI}$ »;

премію ім. М.М. Доброхотова **Б.І. Бондаренку** – за монографію «Теорія і технологія безкоксолової металургії»;

премію ім. О.С. Давидова **Є.М. Ганнапольському** та **З.Є. Єременку** – за цикл робіт «Стохастичні явища у квазіоптичних НВЧ системах міліметрового діапазону»;

премію ім. О.К. Антонова **О.А. Приходьку** та **Ю.О. Кваші** – за цикл робіт «Розробка науково-методичного забезпечення для числового дослі-

дження з аерогазодинаміки літальних апаратів»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **В.Ф. Резцову** та **М.М. Юрченку** – за серію праць «Елементи теорії та методи побудови фотоелектричних систем для бортових технологічних установок космічних апаратів»;

премію ім. І.І. Шмальгаузен **В.В. Аністратенку**, **І.В. Довгалю** та **О.В. Корнюшину** (посмертно) – за цикл робіт «Проблеми еволюції водних безхребетних (найпростіших та молюсків)»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **В.Г. Єременку** та **Л.П. Горкіній** – за цикл праць «Соціальна економіка та історія економічної думки»;

премію ім. М.І. Костомарова **М.Ф. Котляру** та **В.Ю. Франчуку** – за роботу «Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.Ф. Бардаченку**, **В.С. Лисенку** та **А.І. Шевченку** – за цикл робіт «Розробка та створення компонентів, пристроїв і систем захисту та обробки інформації»;

премію ім. М.М. Боголюбова **А.Г. Наумовцю**, **Д.Я. Петрині** та **О.Б. Жижченку** – за цикл робіт з теоретичної та математичної фізики;

премію ім. М.П. Василенка **В.С. Журавському**, **О.Л. Копиленку** та **Н.М. Онищенку** – за серію праць «Правова система та парламентаризм в Україні: проблеми становлення та розвитку»;

премію ім. А.Ю.Кримського **Л.В. Матвєєвій** – за монографію «Юліан Кулаковський»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **М.О. Лозинському**, **В.І. Станинцю** та **Ю.О. Сергучову** – за цикл праць «Нові напрямки синтезу функціонально замішених гетероциклів і карбоциклів»;

премію ім. Г.В. Карпенка **І.М. Андрейку**, **І.П. Волчку** та **В.П. Силованюку** – за роботу «Фізико-хімічна механіка руйнування структурно-нео-

днорідних вуглецевих сплавів (теорія та експеримент)»;

премію ім. І.Я. Франка **М.Г. Жулинському**, **В.Г. Дончику** та **О.В. Мишаничу** (посмертно) – за працю «Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 1926–2001. Сторінки історії» [104].

8 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН та АМН України «Наука – здоров'ю людини» [103].

19 квітня – Створено Українське матеріалознавче товариство (президент – **В.В. Скороход**).

14 квітня – Постановою Президії НАН України на базі Координаційного бюро «Енциклопедії сучасної України» створено Інститут енциклопедичних досліджень НАН України (в 2004–2008 – директор **Я.С. Яцків**, з 2008 – **М.Г. Железняк**).

Основні напрями діяльності: наукові дослідження з історії й методології енциклопедичної справи, теоретичної й прикладної енциклопедистики, координація з питань енциклопедистики, підготовка багатотомної «Енциклопедії сучасної України». Станом на 2017 опубліковано 18 її томів з 30 запланованих.

29–30 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України. Розглянуто її діяльність у 2003, із звітною доповіддю виступив президент НАН України Б.Є. Патон. 30 квітня дійсним членом НАН України зі спеціальності «радіаційне матеріалознавство» обрано **І.М. Неклюдова**. Сесія затвердила у структурі НАН України Відділення ядерної фізики та енергетики. Затверджені академіки-секретарі Відділень: **І.В. Скрипник** (Відділення математики), **І.В. Сергієнко** (Відділення інформатики), **А.Ф. Булат** (Відділення механіки), **В.М. Локтев** (Відділення фізики і астрономії), **В.М. Шестопапов** (Від-

ділення наук про Землю), **І.К. Походня** (Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства), **Б.С. Стогній** (Відділення фізико-технічних проблем енергетики), **І.М. Неклюдов** (Відділення ядерної фізики та енергетики), **В.В. Гончарук** (Відділення хімії), **С.В. Комісаренко** (Відділення молекулярної біології, біохімії, експериментальної і клінічної фізіології), **Д.М. Гродзинський** (Відділення загальної біології), **В.М. Геєць** (Відділення економіки), **О.С. Онищенко** (Відділення історії, філософії та права), **В.Г. Скляренко** (Відділення літератури, мови та мистецтвознавства) [105].

26 травня – В Києві відбулася Міжнародна наукова конференція «Слов'янські культури ХІХ–ХХІ ст.: стан і перспективи розвитку», організована Угорським комітетом славистів, Науково-координаційним центром славистичних досліджень України спільно з Національною бібліотекою України ім. В.І. Вернадського.

19 серпня – Указом Президента України **В.Я. Тацію** – правознавцю та організатору юридичної освіти присвоєно звання Героя України.

Тацій Василь Якович (н.1940) – відомий учений-правознавець, акад. НАН України (1997). З 1969 працює у Національній юридичній академії України в Харкові (1973–86 – проректор, з 1987 – ректор).

Наукові праці в галузі конституційного та кримінального права. Президент Академії правових наук України (1993).

8 вересня – Постановою Президії НАН України створено Науковий центр екомоніторингу та біорізноманіття мегаполісу НАН України. 11 травня 2011 Центру надано статус науково-дослідного інституту.

13–15 вересня – В Києві відбулася Міжнародна Боголюбівська конференція «Сучасні проблеми математики і теоретичної фізики», організована

В.Я. Тацій

В.М. Литвин

Інститутом математики та Інститутом теоретичної фізики НАН України.

10 жовтня – Указом Президента України **Г.В. Книшову** – відомому вченому-хірургу, акад. НАН України (2006) присвоєно звання Героя України.

12–14 жовтня – Відбулася Міжнародна наукова конференція «Нанорозмірні системи: електронна, атомна будова і властивості», організована Інститутом металофізики НАН України.

9 грудня – Указом Президента України **В.М. Литвину** – відомому історичу та громадсько-політичному діячу присвоєно звання Героя України.

Литвин Володимир Михайлович (н. 1956) – історик, акад. НАН України (2003), її віце-президент (2006–2008), Герой України (2004). В 1978–86 та з 1991 викладає у Київ. ун-ті, 1986–89 – начальник управління Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти України, 1989–91 – в апараті ЦК КПУ, з 1994 – помічник Президента України, з 1995 – заступник глави Адміністрації Президента України, з 1996 – перший помічник Президента України, 1999 – 2002 – глава Адміністрації Президента України; 2002–2006 та з 2007 – народний депутат України (2002–2006 та 2008–12 – голова Верховної Ради України). Наукові праці в галузі історії та політології (суспільно-політичні процеси новітнього періоду історії України).

– Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

Д.М. Гродзинському, Л.І. Францевичу, Г.М. Бондаренку, М.Й. Железняку – за участь у комплексному досліджен-

ні впливу Чорнобильської катастрофи на природне середовище, науковому обґрунтуванню реабілітації забруднених територій та радіаційного захисту населення України;

М.Я. Азарову, В.Є. Новицькому – за участь у розробці та впровадженні в інституційній системі України інноваційних організаційно-економічних та інформаційних технологій;

М.І. Гасику, Б.І. Медовару (посмертно) – за участь у створенні інвестиційного металургійного комплексу інноваційних технологій виробництва сталі і суцільнокатаних залізничних коліс, які забезпечують високу конкурентноспроможність їх на міжнародних ринках транспортного металу;

В.М. Шестоपालову, В.І. Ляльку, М.С. Огнянику, А.Б. Ситнікову, А.О. Сухорєброву, В.В. Гудзенку, О.С. Скальському, Ю.Ф. Руденку – за цикл робіт «Наукові основи формування ресурсів підземних вод як джерела якісного водопостачання та раціонального господарського водокористування»;

Б.Є. Патону, В.К. Лебедєву, О.В. Лебедєву – за електричне зварювання м'яких живих тканин;

А.А. Долінському, Т.Г. Грищенку, Л.В. Декуші, О.І. Сігалу, А.В. Булавці, Л.Й. Воробйову, Є.М. Лавренцову – за технологію та обладнання для комплексної модернізації виробництва і постачання теплоти (розробка, апробація, впровадження);

Е.Г. Петрову, С.Л. Гнатченку, М.Ф. Харченку, І.Є. Чупис, В.П. Гнезділову, А.В. Єременку, В.І. Фоміну, Ю.Г. Пашкевичу, І.Л. Любчанському – за цикл праць «Нові оптичні та магнітооптичні явища в антиферомагнетиках»;

М.Ю. Ільченку, Ю.І. Якименку, В.П. Боюну – за інформаційно-телекомунікаційні системи з використанням мікрохвильових технологій та спеціалізованих обчислювальних засобів;

В.Я. Тацію, Ю.С. Шемшученку, В.Ф. Погорілку, В.І. Семчику, В.П. Нагребельному, В.Н. Денисову, І.Б. Усенку, О.М. Мироненку, В.П. Горбатенку, М.П. Зяблюку – за багатотомну працю «Юридична енциклопедія»;

В.Д. Романенку – за підручник «Основи гідроекології»;

М.В. Багрову – за підручник «Землезнавство» (у співавторстві) [103].

грудень – В Інституті кібернетики звано Державній комісії кластерний комплекс СКІТ, який став першим вітчизняним MIMD-комп'ютером і втілює висловлені В.М. Глушковым наприкінці 70-х рр. концепції паралельно-конвеєрних обчислень.

2004–2008 – А.В. Скороход та М.І. Портенко (Інститут математики НАН України) розвинули асимптотичні методи аналізу стохастичних диференціальних рівнянь, створили теорію, що ґрунтується на понятті розширеного стохастичного інтеграла та розробили нові методи побудови узагальнених дифузійних процесів, що описують явище дифузії в середовищах з напівпрозорими поверхневими мембранами.

2004 – В Інституті фізики напівпровідників НАН України вперше реалізовано генерацію електричним струмом когерентних акустичних фононів у напівпровідникових надгратках.

– Вченими Інституту магнетизму НАН та МОН України запропоновано теорію тривимірних солітонів і знайдено їх розподіл для феро- та антиферомагнітних середовищ.

– З лужних металів одержано нанодропи діаметром до одного атома (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України).

– В Інституті фізики конденсованих систем НАН України запропоновано новий алгоритм числового розв'язання

рівнянь руху радіоактивних пилових частинок для ситуації, що склалась на об'єкті «Укриття» ЧАЕС.

– Вченими Інституту біохімії НАН створено нову модель самоскладання тривимірної структури фібрину – каркасу тромбів.

– Обґрунтовано послідовність етапів каналювання рибонуклеїнових лугів в процесі біосинтезу білка у вищих еукаріотів (Інститут молекулярної біології і генетики НАН України).

– З'ясовано особливості формування сигнальних каскадів, зокрема, на моделях клітинних ліній лімфоми Беркитта, чутливих до протипухлинних препаратів (Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України).

– А.Г. Загородній, П.І. Фомін та А.П. Фоміна (Інститут теоретичної фізики НАН України) розробили схему надпотужного мікрохвильового генератора нового типу на основі використання ефекту надвипромінювання електронів у магнітному полі.

– Розв'язано обернену задачу багатоканального розсіяння (В.О. Марченко).

– Створено мікропрограмні комп'ютери з розвиненими внутрішніми мовами (О.В. Палагін, В.М. Коваль та ін.).

– Розроблено теорію і створено моделі нейронної асоціативної пам'яті збільшеної ємності зі здатністю до узагальнення даних (А.О. Морозов).

– Знайдено точний розв'язок узагальненої проблеми Лур'є про абсолютну стійкість системи з довільним запізненням у нелінійному зворотному зв'язку (В.О. Дзензерський, О.А. Зевін, Л.А. Філоненко).

– Здійснено сповільнення імпульсів світла на динамічних ґратках фоторефрактивних кристалів, доведено, що це уповільнення є наслідком надвисокої

дисперсії динамічних ґраток в околі бреггівського резонансу (С.Г. Одулов, К.В. Щербін, О.М. Шумелюк).

– Запропоновано принципово новий квантово-релятивістський механізм вибуху наднових зір (П.І. Фомін).

– Показано, що адсорбцією з розчинів можна одержувати на поверхні металу високовпорядковані провідні і діелектричні моношари органічних молекул (А.Г. Наумовець, Р.Д. Федорович та ін.).

– Розроблено алгоритми і програми математичного моделювання термомеханічної еволюції структурованої нерівноважної літосфери (В.А. Даниленко, Д.Б. Венгрович, В.П. Нагорний).

– Запропоновано новий спосіб комбінованої обробки розплавів металів з використанням газліфтного перемішування, індукційного нагрівання та вакууму (В.Л. Найдек, В.І. Курпас, А.А. Сичевський; Фізико-технологічний інститут металів і сплавів НАН України).

– Запропоновано адитивну схему розрахунку констант зв'язування інтеркаляторів з ДНК (С.А. Андронаті, Л.А. Литвинова).

– Проведено систематизацію характеристик протон-активованих струмів у сенсорних нейронах (О.О. Кришталь, Інститут фізіології НАН України).

– Міжнародним науково-навчальним центром інформаційних технологій та систем НАН України проведено XI Міжнародну конференцію з управління «Автоматика-2004».

– Інститутом технічної механіки НАН за участю Дніпропетровського університету залізничного транспорту проведено XI Міжнародну конференцію «Проблеми механіки залізничного транспорту. Динаміка, міцність та безпека рухомого складу».

– Інститут проблем матеріалознавства НАН України за участю Інституту тепломасообміну НАН Білорусі, Інституту високих температур РАН, Московського технічного університету ім. М.Е. Баумана, КБ «Південне» та Українського матеріалознавчого товариства провів III Міжнародну конференцію «Матеріали та покриття в екстремальних умовах: дослідження, застосування екологічно чистих технологій виробництва та утилізації виробів».

– Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України за участю Центру Дж. Іннеса (Велика Британія) провів Українсько-британський семінар з біотехнології рослин, на якому обговорювалися проблеми сучасної геноміки, біотехнології рослин, біоінформатики та використання рослинних ресурсів, одержання та безпечного використання генетично-модифікованих рослин.

– Створено Українське товариство клітинної біології (президент – **А.А. Сибірний**).

– Вийшла двотомна «Українська дипломатична енциклопедія» (головний редактор – **Л.В. Губерський**) [106].

– Оpubліковано монографію О.П. Рента та О.В. Сердюка «Перша світова війна і Україна» [107].

Розкрито значення економічного потенціалу України для Російської імперії в роки Першої світової війни, показано вплив війни на долю українського народу. Висвітлено суспільні процеси у Наддніпрянській Україні, відтворено загальну картину політичного, соціально-економічного, ідеологічного, етноконфесійного та культурного життя.

– Видано тритомник «Україна і Росія в історичній ретроспективі» (Інститут історії України НАН України) [108].

Розкрито прагнення українців відстояти свою ідентичність і національну самобутність, яке постійно наражалося на спроби російської політичної еліти поглинути Україну. Аналізуються також позитивні моменти перебування українців під «імперською парасолькою», зокрема економічні, політичні і культурні контакти українців з близьким ім російським народом.

– Оpubліковано монографію Е.Н. Тищенко та О.В. Дубровної «Епігенетична регуляція. Метилування ДНК генів і трансгенів рослин» [44].

– Вийшла монографія І.В. Сергієнка «Інформатика та комп'ютерні технології» (премія ім. А.О. Дородніцина, 2008) [].

– Вийшла монографія О.Б. Ткаченка «Українська мова та мовне життя світу» (премія ім. О.О. Потебні, 2007) [].

– Вийшла праця І.Р. Вихованця та К.Г. Городенської «Теоретична морфологія української мови» (премія ім. О.О. Потебні, 2005) [].

– Вийшла монографія М.С. Веселовського та С.А. Федулової «Біофізика поодинокого синапса» (премія ім. О.О. Богомольця, 2005).

– Вийшла монографія Ю.Р. Шеляга-Сосонка, Д.М. Гродзинського та В.Д. Романенка «Концепція, методи і критерії створення екомережі України» [113].

Розглянуто методологію, загальну стратегію і методи проектування екомережі в басейні Дніпра. Визначено критерії та нормативно-правову базу створення транскордонної екомережі. Проведено аналіз її біологічного і ландшафтного різноманіття, виявлено ядра і зони природного різноманіття та ареали натуральності ландшафту. Запропоновано концепцію генеральної схеми екомережі регіону.

– Вийшла монографія В.П. Соловійова «Інноваційна діяльність як системний процес у конкурентній економіці» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України) [110].

Досліджено процеси інновацій як феномену економічного розвитку та об'єктивного руху до пізнання світу. При цьому однією з основних відмінностей прийнятої методології є формулювання такого підходу до дослідження інноваційних процесів, який дозволяє оцінювати не тільки вартісні та матеріальні показники інноваційного розвитку в певний момент часу, але й показники інформаційної природи, які об'єктивно містять уявлення про всі етапи «життєвого циклу» інновацій і дають можливість оцінити релевантність нововведення в інфраструктуру.

– Вийшов біографічний словник «Кияни» (головний редактор – **Ю.О. Храмов**) [112].

В словнику вміщено біографічні довідки майже 3000 провідних діячів Києва минулого і сьогодення в галузі суспільно-політичного, духовного, економічного й господарського життя міста, більшість супроводжуються фотографіями.

– Відбулися VIII Міжнародна кон-

ференція «Високі тиски-2004. Фундаментальні та прикладні аспекти», організована Донецьким фізико-технічним інститутом НАН України, та Міжнародна наукова конференція «Методологічні аспекти юридичної науки на сучасному етапі», організована Інститутом держави і права НАН України.

– Вийшов «Ілюстрований довідник з морфології квіткових рослин» (Інститут ботаніки НАН України).

Наведено українською та латинською близько 700 термінів і понять з морфології квіткових рослин по основних групах органів разом з їх стислими характеристиками та схематичними рисунками (понад 400).

2004 – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України розпочав видання періодичного збірника „Спадщина: Літературне джерелознавство. Текстологія”.

2005

28 січня – Президією НАН України присуджено Золоту медаль імені В.І.Вернадського академіку НАН України **П.Г.Костюку** та професору **Е.Сільвестру Візі** (Угорщина) – за видатні досягнення в галузі нейрофізіології та мембранології [116].

5 березня – Указом Президента України біохіміку академіку **М.Ф. Гулому** в зв'язку з 100-річчям від дня народження присвоєно звання Героя України.

М.Ф. Гулий

Гулий Максим Федотович (1905–2007) – відомий біохімік, акад. НАН України (1957), її віце-президент (1958–62). З 1932 працював в Інституті біохімії НАН України (1950–87 – зав. відділу, 1973–77 – директор). Наукові праці присвячено обміну речовин, фізико-хімічним і біологічним властивостям білків та

проблемам регуляції їх біосинтезу.

6 квітня – Президія НАН України присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **М.С. Веселовському** та **С.А. Федуловій** – за монографію «Біофізика поодинокого синапса»;

премію ім. М.М. Крилова **В.Я. Гутлянському**, **П.М. Тамразову** та **М.М. Шереметі** – за серію праць «Геометричні та аналітичні методи в комплексному аналізі»;

премію ім. Р.Є. Кавецького **Н.М. Бережній** – за серію праць «Закономірності протипухлинної дії лімфоцитів при взаємодії з пухлинними клітинами різних біологічних властивостей»;

премію ім. С.М. Гершензона **А.В. Риндич** – за цикл робіт «Структура і експресія еукаріотичних і вірусних генів»;

премію ім. Д.І. Чижевського **А.Є. Конверському** – за монографію «Теорія та її обґрунтування»;

премію ім. В.М. Хрущова **Н.А. Шидловській** та **В.Г. Самойленку** – за серію

праць «Дослідження нелінійних електричних кіл аналітичними методами»;

премію ім. В.І. Толубинського **Ю.М. Мацевитому** – за монографію «Обернені задачі теплопровідності» (у двох томах);

премію ім. І.П. Пулюя **Г.А. Мелкову** та **Ю.В. Коблянському** – за серію робіт «Обернення хвильового фронту та фазове спряження спінових хвиль і коливань»;

премію ім. М.В. Птухи **А.А. Чухну** – за роботу «Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України»;

премію ім. О.О. Потєбні **І.Р. Вихованцю** та **К.Г. Городенській** – за працю «Теоретична морфологія української мови»;

премію ім. С.І. Пекаря **В.Г. Бар'яхтару**, **Е.А. Пашицькому** та **О.Г. Галкіній** – за двотомний енциклопедичний словник «Фізика твердого тіла»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.І. Дубодєлову**, **В.К. Погорському** та **М.С. Горюку** – за роботу «Розробка технологій та магнітодинамічного обладнання для дозованого розливання залізовуглецевих розплавів»;

премію ім. М.О. Лаврентьєва **О.М. Шарковському** та **Л.П. Шильникову** – за серію праць «Складні скінченно- та нескінченновимірні динамічні системи»;

премію ім. Г.В. Курдюмова **М.Є. Глобусу** та **Б.В. Гриньову** – за монографію «Неорганічні скінтилятори: нові та традиційні матеріали»;

премію ім. Д.К. Заболотного **І.К. Курдишу**, **В.П. Патику**, **С.Я. Коцю** – за цикл праць «Наукові основи створення мікробних препаратів нового покоління для рослинництва»;

премію ім. В.І. Вернадського **В.О. Ємельянову** – за монографію «Основи морської геоекології. Теоретико-методологічні аспекти»;

премію ім. О.М. Динника **В.В. Зо-зулі** та **Я.Я. Рушицькому** – за цикл ро-

біт з нелінійних динамічних проблем механіки пружних матеріалів з урахуванням їх структури;

премію ім. М.Г. Холодного **Ю.Г. Мережинському**, **Є.Ю. Мордереру** та **В.В. Швартау** – за цикл робіт «Фізіологічні механізми регуляції вибіркої фітотоксичності гербіцидів»;

премію ім. О.В. Палладіна **Л.І. Остапченку** та **А.А. Сибірному** – за серію праць «Молекулярні механізми регуляції метаболізму та їх використання в біології та біотехнології»;

премію ім. Ф.М. Колесси **О.С. Найдєну** – за працю «Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості»;

премію ім. О.І. Бродського **В.В. Гончаруку** та **Г.О. Ковтуну** – за цикл праць «Кінетика та механізми рідиннофазових реакцій окиснення та озонування»;

премію ім. К.Д. Синельникова **О.О. Лаврентьєву** та **В.О. Маслову** – за цикл робіт «Розробка концепції термоядерного реактора та нейтронного джерела на основі багатощільної електромагнітної пастки»;

премію ім. М.К. Янгеля **М.В. Полякову**, **М.М. Дроню** та **В.С. Лєгезі** – за цикл робіт з гідрогазодинаміки та динаміки польоту літальних апаратів;

премію ім. М.С. Грушевського **В.Б. Євтуху**, **В.П. Трощинському** та **М.А. Журбі** – за цикл праць з історії і теорії етносоціології;

премію ім. І.М. Францевича **А.Г. Косторнову** – за монографію «Матеріалознавство дисперсних і пористих металів і сплавів»;

премію ім. М.П. Барабашова **І.О. Вакрчуці**, **Н.Г. Щукіній** та **К.І. Чурюмову** – за серію робіт «Спектральні дослідження зір і комет»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.С. Дейнеці**, **О.М. Литвину** та **В.В. Скопельському** – за роботу «Математичне

моделювання процесів у складних об'єктах і високоефективні методи їх дослідження»;

премію ім. Л.П. Симиренка **В.Ф. Логвиненку** – за цикл робіт «Індукований мутагенез у генетичному поліпшенні рослин» [116].

12 травня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій розглянуто діяльність НАН України у 2004. Із звітною доповіддю виступив її президент Б.Є. Патон.

20 червня – Указом Президента України **О.О. Шалімову** – видатному ученому-хірургу академіку НАН України (1978) та АМН України (1993) присвоєно звання Героя України [116].

6 липня – Постановою Президії НАН України Інститут економічного прогнозування НАН України перейменовано на Державну установу «Інститут економіки та прогнозування» НАН України.

– Постановою Президії НАН України ліквідовано Об'єднаний інститут економіки НАН України.

15 вересня – Зареєстровано винахід блискавкозахисного покриття (Л.Р. Вишняков, І.М. Кохана, В.О. Коханий, О.В. Нешпор, В.М. Казуров, В.Г. Бондар, Ю.Ф. Гринь, І.І. Чернявський, А.С. Гриценко; Інститут проблем матеріалознавства НАН України).

30 вересня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження академіка І.М. Францевича – видатного вченого-матеріалознавця.

21 жовтня – Указом Президента України **Б.І. Олійнику** – видатному поету та громадському діячу присвоєно звання Героя України [116].

Олійник Борис Ілліч (1935–2017) – поет, літературознавець, громадський діяч, акад. НАН України (1990). Працював у редакціях літературних та суспільно-політичних періодичних видань («Молодь України», «Ранок»,

«Дніпро», «Вітчизна»), з 1992 – в Інституті політичних та етнопонаціональних досліджень НАН України; у 1994–2006 – народний депутат України 2–4 скликань, з 1987 – голова Українського фонду культури. Автор поем і поетичних збірок («Б'ють у крицю ковалі», «Двадцятий вал», «Сива ластівка», «У дзеркалі слова», «Дума про місто», «Поворотний круг», «Трубить трубіж» та ін.), історико-літературних, критичних і публіцистичних праць.

23–27 листопада – У Києві відбулася Міжнародна конференція «Суспільство, засноване на знаннях: нові виклики науки і вченим», організована Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України.

2 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 120-річчю від дня народження О.В. Палладіна – видатного біохіміка, президента АН УРСР (1946–1962) та 80-ї річниці заснування Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України.

9 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 75-річчю від дня народження В.І. Трефілова – відомого матеріалознавця, організатора науки та громадського діяча.

– Присуджено Державну премію України у галузі науки і техніки:

М.З. Згуровському, І.В. Сергієнку, В.С. Дейнеці, В.В. Скопечькому, А.В. Гладкому, В.П. Шилу, В.С. Мельнику, О.М. Новікову – за цикл монографій «Розробка нових математичних моделей, методів та інформаційних технологій для розв'язання задач трансобчислювальної складності»;

О.Д. Федоровському, Є.І. Паталасі, С.О. Довгому, М.О. Попову, О.І. Сахачькому, О.М. Трофимчуку, І.І. Рокирянському, Г.К. Коротаєву, С.В. Мотижеву – за цикл праць «Вирішення проблем раціонального природокористування методами аерокосмічного зондування Землі та моделювання геодинамічних процесів»;

Б.І. Олійник

І.Ф. Курас

М.Я. Співаку, Л.М. Лазаренко, В.В. Смирнову (посмертно) — за участь в екосистемному моніторингу вірусних інфекцій: діагностика та профілактика;

О.М. Івасишину, С.О. Фірстову, М.П. Тригубу, В.М. Замкову, С.В. Ахоніну — за участь у розробці фізико-металургійних і технологічних основ виготовлення та обробки титана і сплавів на його основі та їх впровадження у промисловість України;

М.В. Мисловичу, М.Ф. Сопелю — за участь у розробці і впровадженні наукоємних технологій і практичних методів реконструкції гідроелектростанцій України для підвищення їх техніко-екологічної безпеки та енергоефективності в об'єднаній енергосистемі;

А.Г. Загородньому, В.І. Засенку, К.М. Степанову, Є.Д. Волкову, В.В. Чечкіну, О.М. Швецю, М.І. Назарову, С.В. Касілову, А.І. Скибенку — за колективні механізми нагрівання та перенесення плазми в тороїдальних магнітних пастках;

І.О. Дудці, Н.А. Бісько, Н.Ю. Митропольській, В.Т. Білаю — за участь у розробці наукових основ промислового грибівництва та їх практичній реалізації в аграрному комплексі України;

В.Г. Кременю — за участь у шеститомному виданні «Енциклопедія етнокультурознавства» (у співавторстві);

О.А. Борисенку, В.В. Шарку, Ю.А. Амінову, О.В. Погорелову (посмертно)

— за цикл монографій «Геометрія і топологія скінченновимірних, нескінченновимірних видів і підвидів»;

Ю.Р. Шеляг-Сосонку, Т.Л. Андрієнко-Малюк, Д.В. Дубині, М.А. Голубцю, С.М. Стойку, Н.Р. Малишевій, О.М. Волошкевичу — за цикл праць «Розробка наукових засад і практичних рекомендацій збереження біорізноманіття в контексті сталого розвитку України»;

Г.В. Книшову, В.Ф. Саєнку — за участь у фундаментальних дослідженнях впливу гіпертермії на стан імунітету та розробці нових високоефективних технологій лікування при гнійно-септичних захворюваннях у серцево-судинній та абдомінальній хірургії;

В.М. Кір'якову — за участь у дослідженнях, розробці та впровадженні технологій і конструкцій маскування для ефективного захисту об'єктів від сучасної розвідки;

Г.Г. Півняку — за підручник «Перехідні процеси в системах електропостачання» (у співавторстві);

В.А. Кунаху — за підручник «Біотехнологія рослин» (у співавторстві).

14 грудня — Постановою Президії НАН України Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України присвоєно ім'я **І.Ф. Кураса** [117].

Курас Іван Федорович (1939–2005) — відомий вчений-політолог, історик, акад. НАН України (1995), віце-президент (з 1998). З 1983 — заст. директора, з 1991 — директор Інституту політичних досліджень АН України, в 1988–93 — академік-секретар Відділення АН України, 1994–97 — віце-прем'єр-міністр України. Наукові праці присвячено політичній історії України.

2005 — **О.М. Шарковський** запропонував концепцію «ідеальної турбулентності» — математичного явища у детермінованих системах, яке моделює в часі та просторі найскладніші властивості турбулентності. На основі розвинутого

підходу з'ясовано математичні закономірності самозародження хаотичних еволюцій у детермінованих системах і формування фрактальних або випадкових структур.

– Вченими Інституту прикладних проблем механіки і математики НАН України розроблено математичну модель для розрахунку напружено-деформованого стану шарів напівпровідникових наноструктур, зумовлених квантовими точками.

– Вченими Інституту математики НАН України та Інституту надтвердих матеріалів НАН України запропоновано кінетичну модель описання процесів дифузії та хімічних реакцій при спіканні матеріалів, що містять алмази (отримано патент на винахід «Алмазно-твердосплавна пластина») [119].

– Вченими Інституту кібернетики НАН України створено систему керування задачами в рамках кластерних технологій для прикладних пакетів моделювання, модифіковано апаратні засоби міжвузлової взаємодії у розроблених суперкомп'ютерних кластерних системах СКІТ-1 та СКІТ-2.

– Науковцями Інституту фізики конденсованих систем НАН України розроблено оптимальний склад сорбційно-бар'єрних матеріалів як найефективніших для сорбції радіонуклідів у статичних умовах.

– В Інституті теоретичної фізики НАН України передбачено новий тип квантування холлівської провідності в моношарах графіту, що експериментально підтверджено у провідних лабораторіях світу.

– В Інституті фізики НАН України відкрито ефект велетенського нелінійно-оптичного відгуку плівок наноккомпозитів діоксиду титана.

– Вченими Інституту фізики напівпровідників НАН України створено високостабільні польові транзистори на основі широкозонних напівпровідників, які забезпечують роботу надшвидкочастотних приладів при високих температурах і дозах радіації.

– Вченими Фізико-технічного інституту низьких температур НАН України виявлено появу електричної індукції в надплинному гелії при відносному русі нормальній та надплинній компонент.

– Науковцями Радіоастрономічного інституту НАН України створено для літаків повноповоротний метеорологічний локатор міліметрового діапазону, який в режимі реального часу визначає метеорологічну обстановку по трасі польоту літака.

– Виявлено гени з підвищеною експресією у гліобластомі, більшість з яких є потенційними молекулярними мішенями для вивчення розвитку астроцитом в наборі пухлинних маркерів і можуть бути використані в клінічній практиці (Інститут молекулярної біології і генетики НАН України).

– Розроблено систему комплексної оцінки стану ембріонів за морфофункціональними та молекулярно-генетичними характеристиками, яка гарантує забезпечення повноцінності кріоконсервованих ембріонів та дає можливість відібрати ембріони з високим імплантаційним потенціалом для програми екстракорпорального запліднення (Інститут проблем кріобіології і кріомедицини НАН України).

– Одержано загальний розв'язок задачі про поширення віброакустичних хвиль у пружно-рідинних хвилеводах з нерегулярностями (В.Т. Грінченко).

2005–12 – Розроблено фізичні основи і технологічні схеми швидкісної

термічної обробки доєвтектоїдних багаточастинних сталей вітчизняного виробництва, що дозволило одержувати тонколистовий прокат (С.П. Ошкардор та ін.; Інститут металофізики НАН України).

2005–16 – Створено сім'ю інтелектуальних комп'ютерів Інпарком, які реалізують інноваційну функцію автоматичного адаптивного налаштування алгоритму, програми та архітектури комп'ютера та властивості задачі (О.М. Хіміч, О.Л. Перевозчикова, І.М. Молчанов, В.І. Мова, В.І. Стрюченко).

2005 – Створено першу в світі автоматизовану систему проектування багатомодульних нейронних мереж і на її основі багатомодульну нейросистему розпізнавання рухомих об'єктів (О.М. Скотобоець, Е.М. Куссульт, А.О. Куссульт).

– Створено високостабільні поверхнево-бар'єрні структури і польові транзистори на основі широкозонних напівпровідників (В.С. Лисенко, О.Є. Беляєв, Р.Б. Конакова, Інститут фізики напівпровідників НАН України).

– Одержано параметричне підсилення акустичного сигналу в сегнетоелектричному рідкому кристалі, що дає змогу перейти до розробки нових рідкокристалічних матеріалів для електронної техніки та акустичних приладів (В.П. Семиноженко, О.П. Федоряко, К.В. Попова, Є.Ю. Копійченко, Л.А. Кутуля).

– Проведено узагальнення та аналіз стану, перспектив зміцнення і розширення та економічних аспектів видобутку основних видів мінеральної сировини для ядерної енергетики України (Є.О. Куліш, І.Л. Комов, Є.Б. Глеваський).

– Показано, що варіювання природи розчинника дозволяє цілеспрямовано

змінювати процес самоскладання нанокompatитів у розчині. Це відкриває широкі підходи для створення нанокompatитів з новими властивостями та шляхи керування ними (В.Д. Походенко).

– На основі розроблених імунодіагностиків для кількісного визначення D-димеру та розчинного фібрину показано, що його концентрація є важливою для діагностики загрози переривання вагітності (С.В. Комісаренко, Е.В. Луговської, І.М. Колесникова, П.Г. Гриценко; Інститут біохімії НАН України).

– Інститут математики НАН України разом з Таврійським університетом провів Міжнародну конференцію «Методи функціонального аналізу в математичній фізиці».

– Інститутом проблем математичних машин і систем НАН України за участю Російської академії природничих наук і Російської інженерної академії проведено X Міжнародну конференцію «Системні проблеми надійності, якості інформаційних і електронних технологій».

– Інститутом проблем міцності НАН України за участю КПІ проведено Міжнародну науково-технічну конференцію «Динаміка, міцність і ресурс машин та конструкцій».

– Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України провів II Міжнародну конференцію «Структурна релаксація у твердих тілах».

– Інститут скінтіляційних матеріалів НАН України разом з Інститутом монокристалів НАН України і Харківським університетом провів Міжнародну конференцію «Кристалічні матеріали 2005».

– Відбулася IV Міжнародна наукова конференція «Колоїдна хімія та фізико-хімічна механіка природних дисперсних систем», організована Інститутом біологічної хімії НАН України.

– Проведено Міжнародний симпозіум «Молекулярно-біологічні аспекти канцеро- та лейкозогенезу», організований Інститутом експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України.

– Вийшло видання «Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. 1930–2005: матеріали до історії». Відтворено й проаналізовано розвиток напрямів лінгвістичної науки, що розробляли в Інституті. Уперше оприлюднено бібліографії всіх учених установи.

– Вийшло в світ видання «Хроніка 2005»: сторінки з історії Інституту математики» [119].

Містить короткий огляд історії та передумов заснування Інституту математики НАН України, основні події діяльності та додатки (бібліографія видань науковців, праць конференцій тощо).

– Вийшла в світ монографія «Інститут радіофізики і електроніки ім. О.Я. Усикова НАН України. 50 років» [120].

Висвітлено діяльність Інституту, формування його основних наукових напрямів і шкіл за період 1955–2005, розвиток наукових підрозділів і структури, представлено найзначніші досягнення. Вміщено також спогади ветеранів про різні етапи історії Інституту, документальні й статистичні відомості, значну кількість фотографій.

– Оpubліковано монографію О.С. Поповича «Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України) [121].

Проаналізовано основні механізми науково-технологічної та інноваційної політики України. Розкрито переваги та недоліки українського законодавства, що має регулювати взаємовідносини в цій сфері та особливості реальної практики його застосування в системі державного управління. Обґрунтовано необхідність використання методології формування та реалізації державних пріоритетів. Продемонстровано роль інноваційної

культури як важливого фактора ефективності інноваційної політики.

– Оpubліковано монографію В.А. Кунаха «Біотехнологія лікарських рослин. Генетичні та фізіолого-біохімічні основи» [122].

Розглянуто питання сучасної біотехнології рослин. Описано особливості культури рослин як біологічної системи та її застосування. Узагальнено механізми структурно-функціональної відмінності рослинного геному в природі та культурі *in vitro*. Розглянуто шляхи створення нових форм рослин, клітинних штамів – продуцентів біологічно активних речовин методами клітинної селекції та генетичної інженерії. Висвітлено особливості біосинтезу алкалоїдів, глікозидів, нафтохінонів в культурі тканин лікарських рослин. Наведено результати фармакологічного вивчення препаратів, одержаних з біомаси культивованих *in vitro* клітин. Визначено перспективні напрямки розвитку біотехнології лікарських рослин та фітопрепаратів.

– Вийшла монографія Ф.С. Каленича «Агроекологічні основи інтегрованого захисту яблуні від парші та інших хвороб» (премія ім. Л.П. Симиренка, 2009).

– Вийшла монографія П.П. Толочка «Давноруські літописи та літописці X–XIII ст.» (премія ім. М.І. Костомарова, 2008) [123].

– Вийшла монографія П.Г. Костюка, О.П. Костюка та О.О. Лук'янець «Іони кальцію у функції мозку – від фізіології до патології» (премію ім. О.О. Богомольця, 2007) [124].

– Засновано журнали «Біотехнологія» і «Наука та інновації».

– Вийшла монографія Т.Кара-Васильєвої та З.Чегусової «Декоративне мистецтво України ХХ ст. В пошуках «великого стилю» [125].

Базується на сучасній концепції розвитку декоративного мистецтва ХХ ст. В ній вперше в українському мистецтвознавстві розкривається цілісна складна панорама художнього життя в Україні: зміни напрямів і стилів, взаємовпливи народного та професійного мистецтва, створення нових ідей – від авангарду на початку століття до пошуків стилю сучасних митців.

2006

21 січня – Президією НАН України присуджено Золоту медаль імені В.І.Вернадського академіку НАН України **В.В.Скопенку** за роботи з координаційної хімії та іноземному члену НАН України академіку РАН **М.А.Плате** (Росія) за роботи з хімії і фізики полімерів [126].

2–3 лютого – В Києві відбулася VII Міжнародна конференція молодих онкологів «Проблеми експериментальної та клінічної онкології», організована Інститутом експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України.

22 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. Л.В. Писаржевського **С.Я. Кучмію**, **Г.Я. Колбасову** та **Г.М.Єременку** – за цикл праць «Розвиток фізико-хімічних основ створення нових високоефективних фотокаталітичних і фотоелектрохімічних систем і процесів»;

премію ім. І.І. Мечникова **В.С. Підгорському**, **Н.К. Коваленку** та **Т.М. Головачу** – за цикл робіт «Систематика, біологічна активність і природа взаємовідносин молочних бактерій з макроорганізмом»;

премію ім. Є.О. Патона **В.Й. Лакомському**, **В.І. Брагінцю** та **Л.А. Сидоренку** – за цикл праць «Створення оксидних катодів електричної дуги та розробка на їх основі конструкцій нових безсоплових плазмових пальників-дуготронів для зварювання великогабаритних вуглецевих електродів з металевими шинами металургійних агрегатів»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **Д.Б. Рахметову**, **В.В. Кириченку** та **В.П. Петренківій** – за цикл робіт «Інтродукція та створення сортів нових високопродуктивних культур для забезпечення сталого розвитку агросфери України»;

премію ім. В.І. Трефілова **І.М. Не-**

клюдову, **С.О. Котречку** та **Е.У. Гриніку** – за цикл робіт «Фізика міцності конструкційних матеріалів, які працюють в умовах радіаційного опромінення»;

премію ім. М.М. Амосова **Г.В. Книшову**, **Р.М. Вітовському** та **В.П. Захаровій** – за монографію «Пухлини серця (проблеми діагностики та хірургічного лікування)»;

премію ім. Є.П. Федорова **С.Я. Брауде** (посмертно), **М.А. Сидорчуку** та **К.М. Сидорчуку** – за цикл робіт «Каталог радіоджерел північного неба в діапазоні декаметрових хвиль»;

премію ім. С.П. Тимошенка **В.О. Заруцькому**, **П.З. Луговому** та **В.Ф. Мейшу** – за цикл праць «Методи визначення динамічних характеристик і напруженого стану ребристих пластин і оболонки при динамічних навантаженнях та аналіз впливу дискретного розміщення ребер»;

премію ім. С.І. Субботіна **А.В. Анциферову** – за монографію «Теорія та практика шахтної сейсморозвідки»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **Г.О. Пучковській**, **В.І. Мельнику** та **М.О. Стржемечному** – за цикл робіт «Поліморфні та квантові ефекти в молекулярних кристалах»;

премію ім. М.В. Остроградського **Ю.М. Березанському**, **Л.П. Нижнику** та **Ф.С. Рофе-Бекетову** – за цикл робіт «Спектральна теорія операторів математичної фізики»;

премію ім. В.С. Михалевича **В.М. Геєцю**, **О.О. Бакаєву** та **М.І. Скрипниченку** – за цикл праць «Інтегровані системи макромоделей економічного прогнозування»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **О.Є. Беляєву**, **Р.В. Конаковій** та **В.С. Лисенку** – за цикл робіт «Формування високостабільних контактних і поверхнево-бар'єрних

структур у приладах високотемпературної НВЧ електроніки на основі широконзонних напівпровідників»;

премію ім. М.М. Доброхотова **І.К. Походні, А.П. Пальцевичу та І.Р. Явдошину** – за монографію «Металургія дугового зварювання. Взаємодія металу з газами»;

премію ім. О.С. Давидова **Б.О. Іванову, О.С. Ковальову та Д.Д. Шещі** – за цикл робіт «Вихрова динаміка магнетиків»;

премію ім. Б.І. Веркіна **Ю.Г. Найдюку та І.К. Янсону** – за монографію «Мікроконтактна спектроскопія» [];

премію ім. О.К. Антонова **О.К. Богданову** – за цикл праць «Дослідження, розробка та реалізація ідей О.К. Антонова по створенню важких транспортних літаків-носіїв як складових частин авіаційно-ракетних космічних систем з високими льотно-технічними та ресурсними характеристиками»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **Б.С. Соколю** – за роботу «Розробка та розвиток науково-технічних засад енергетології використання палива»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **А.В. Гаєвській** – за цикл робіт «Монографічні довідкові видання про паразитів і хвороби риб»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **Б.В. Буркинському, В.М. Степанову та С.К. Харічкову** – за цикл праць «Екологізація політики регіонального розвитку»;

премію ім. М.І. Костомарова **В.Г. Кременю, Д.В. Табачнику та В.М. Ткаченку** – за роботу «Україна: проблеми самоорганізації»;

премію ім. С.О. Лебедева **В.Г. Кузнецову, О.М. Дмитрієвій та О.П. Лютому** – за роботу «Розвиток теорії і методи аналізу електромагнітної сумісності в системах електропостачання»;

премію ім. М.М. Боголюбова **В.М. Локтеву, І.О. Луковському та Л.Д. Фад-**

дєєву – за цикл праць «Розробка нових математичних моделей для вивчення динамічних і статистичних властивостей складних систем»;

премію ім. М.Д. Стражеска **В.В. Братусю, В.О. Шумакову та Т.В. Таласівій** – за монографію «Атеросклероз, ішемічна хвороба серця, гострий коронарний синдром»;

премію ім. М.П. Василенка **В.І. Семчику, П.Ф. Кулиничу та О.І. Ющичу** – за цикл праць «Теоретичні проблеми аграрної та земельної реформи і законодавчого процесу в Україні»;

премію ім. А.Ю. Кримського **Я.Р. Дашкевичу** – за монографію «Вірменія і Україна»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **О.П. Швайці та М.І. Короткіх** – за цикл праць «Стабільні карбени та протокарбенові сполуки»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Р.М. Джалі, Л.П. Дикмаровій та С.Г. Полякову** – за цикл праць «Методи та засоби контролю протикорозійного захисту трубопроводів»;

премію ім. І.Я. Франка **Т.І. Гундоровій** – за працю «Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» [116].

21 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України з нагоди 20-ї річниці аварії на Чорнобильській АЕС. З доповіддю «Уроки Чорнобиля. Із минулого в майбутнє» виступив академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України В.М. Шестопапов [126].

5–6 травня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, яка розглянула її діяльність у 2005. Зі звітною доповіддю «Основні підсумки діяльності та перспективи розвитку Національної академії наук України» виступив її президент Б.Є. Патон. 6 травня на сесії Загальних зборів проведено вибори нових членів Академії [126].

Обрані дійсними членами:

В.М. Ажажа (ядерна енергетика);
П.І. Андон (інформатика);
Я.Б. Блюм (зоологія);
Б.І. Бондаренко (теплотехніка);
Л.А. Булавін (експериментальна ядерна фізика);
В.М. Ворона (соціологія);
П.Ф. Гожик (палеонтологія і стратиграфія);
Б.В. Гриньов (матеріалознавство, сцинтиляційні матеріали);
В.С. Дейнека (інформатика);
В.Г. Дончик (літературознавство);
А.Г. Загородній (теоретична фізика, фізика плазмових процесів);
О.В. Кириленко (електроенергетика);
Г.В. Книшов (кардіохірургія);
В.Г. Кошечко (фізична хімія);
Є.О. Куліш (сировинна база атомної енергетики);
В.В. Матвєєв (механіка);
З.Т. Назарчук (матеріалознавство, діагностика матеріалів);
О.В. Палагін (інформатика);
Д.Я. Петрина (математика);
В.С. Підгорський (мікробіологія);
Г.А. Скрипник (етнологія);
Ю.Ю. Туниця (маркетинг);
С.О. Фірстов (матеріалознавство, фізика міцності);
В.Ф. Чехун (експериментальна онкологія);
О.М. Шарковський (математика);
О.Б. Шпеник (експериментальна фізика, атомні явища);
В.М. Шульга (експериментальна фізика, квантова електроніка).

Обрані членами-кореспондентами:

М.О. Азаренков (фізика плазми);
А.Д. Алексєєв (прикладна фізика);
В.М. Антонов (фізика металів, обчислювальний експеримент);
О.С. Бакай (радіаційна фізика);
Б.І. Басок (технічна теплофізика);
О.Є. Беляєв (експериментальна фізика напівпровідників);

В.М. Беляков (екологічна хімія);
В.П. Боюн (обчислювальні системи);
Є.Г. Булах (геофізика);
Д.М. Ваврів (космічна фізика, радіоелектроніка);
В.П. Вишневський (фінанси, грошовий обіг і кредит);
О.І. Волошин (механіка рідин і газів);
Г.К. Вороновський (теплоенергетика);
В.П. Гаврилюк (матеріалознавство, технологія металів);
Д.М. Говорун (молекулярна біофізика);
А.І. Гончар (океанографія);
О.М. Григор'єв (матеріалознавство, технологія матеріалів);
Е.У. Гринік (ядерна енергетика);
В.Ф. Губарєв (інформатика);
А.І. Даниленко (фінанси, грошовий обіг і кредит);
О.П. Дмитрієв (фітоїмунологія);
А.М. Довбня (ядерна фізика);
Л.А. Дубровіна (архівознавство, документознавство);
Д.О. Єгер (нафтогазова енергетика);
В.М. Єгоров (біофізика моря);
В.К. Задірака (інформатика);
В.О. Зажигалов (кінетика і каталіз);
В.І. Кальченко (органічна та біоорганічна хімія);
Ю.О. Карпенко (українська мова);
Б.Є. Кваснюк (економічна теорія);
Д.С. Ківа (механіка);
Н.Ф. Клименко (мовознавство);
В.М. Коломієць (ядерна фізика);
А.Є. Конверський (філософія);
О.Л. Копиленко (право);
О.І. Корнелюк (молекулярна біологія);
І.С. Косенко (інтродукція та акліматизація рослин);
І.В. Кривцун (матеріалознавство, зварювання металів);
С.Я. Кучмій (нанохімія);
Ю.А. Левенець (етнополітологія);
Ю.Г. Лисенко (економіка);
Г.В. Лисиченко (ядерна енергетика);
О.Ю. Лукін (геологія);
А.Л. Майстренко (матеріалознавство, технологія матеріалів);

П.М. Мележик (радіофізика);
М.В. Михалевич (економічна кібернетика);
В.І. Мірошніченко (фізика прискорювачів);
І.М. Мриглод (фізика м'якої речовини, статистична фізика);
В.І. Мунтіян (оборонна економіка);
О.С. Никоненко (трансплантологія);
О.В. Новосельцев (моделювання в енергетиці);
О.М. Омелянчук (надпровідникова і мезоскопічна електроніка);
Б.К. Остафійчук (експериментальна фізика, фізика поверхні);
М.І. Павлюк (геотектоніка);
О.М. Пономаренко (геохімія);
Т.О. Пріхна (матеріалознавство, керамічні матеріали);
В.Г. Радченко (ентомологія);
С.І. Сидоренко (матеріалознавство, технологія металів);
В.К. Симоненко (макроекономіка);
В.Р. Сіденко (світова економіка);
В.Ф. Солдатенко (історія України);
М.Я. Співак (мікробіологія, вірусологія);
Р.С. Стойка (біохімія);
М.М. Сулима (літературознавство);
П.М. Тамразов (математика);
А.О. Тарелін (енергомашинобудування);
О.В. Толмачов (матеріалознавство, технологія функціональних матеріалів);
Ю.Ю. Трохимчук (математика);
В.Ф. Хорунов (матеріалознавство, технологія металів);
І.С. Чернишенко (прикладна механіка);
К.І. Чурюмов (астрофізика);
В.В. Шарко (математика);
А.І. Шевченко (обчислювальні системи);
В.В. Шевченко (хімія високомолекулярних сполук);
В.А. Широков (лінгвістичні технології);
Л.П. Яценко (квантова оптика).

На сесії Загальних зборів обрано віце-президентом **В.М. Литвина** та

В.П. Шевченко

М.П. Семененко

затверджено академіком-секретарем Відділення математики НАН України **А.М. Самойленка** [127].

10–14 травня – В Ялті проведено Міжнародний симпозіум «Проблеми біологічної безпеки при впровадженні генетично змінених організмів: нові наукові підходи, регуляція та суспільне сприйняття», організований Інститутом клітинної біології та генетичної інженерії НАН України.

22–26 травня – В Інституті теоретичної фізики НАН України відбувся XIII Міжнародний конгрес з фізики плазми.

15 червня – Зареєстровано «Фотоелектрохімічний напівпровідниковий елемент з накопиченням водню» (Ю.М. Солонін, Г.Я. Колбасов, І.А. Русецький, Д.Б. Данько; Інститут проблем матеріалознавства НАН України) для застосування у водневій енергетиці.

19 серпня – Указом Президента України **В.П. Шевченку** – відомому ученому-механіку академіку НАН України присвоєно звання Героя України.

Шевченко Володимир Павлович (н. 1941) – учений-механік, акад. НАН України (1995). З 1968 працює в Донецькому університеті (з 1970 – зав. кафедри, в 1986–2010 – ректор) (у зв'язку з війсьними діями на сході України університет тимчасово розташований у Вінниці). Також з 1998 – голова Донец. наукового центру НАН та МОН України. Наукові праці в галузі механіки деформованого твердого тіла, теорії пластин і оболонки.

16–17 листопада – Відбулася перша Київська конференція молодих учених «Новітні матеріали і технології», організована Інститутом металофізики НАН України.

7 грудня – Постановою Президії НАН України Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України присвоєно ім'я **М.П. Семененка** [116].

Семененко Микола Пантелеймонович (1905–1996) – відомий учений-геолог і організатор науки, акад. АН УРСР (1948), віце-президент (1950–70). У 1944–68 – зав. відділу Інституту геологічних наук АН УРСР, 1969–87 – Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР (у 1969–77 – директор). Наук. праці присвячено петрографії, геології рудних копалин, зокрема Криворізького басейну, проблемам докембрію, геохронології, висвітленню геологічної будови та петрографії Українського кристалічного щита.

15 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.Б. Разказовському – за участь у розробці фізичних основ підвищення ефективності і завадозахищеності радіолокаційних систем надвисокої частоти та їх реалізації при створенні сучасних радіолокаційних комплексів;

О.В. Гектіну, В.В. Некрасову, В.Р. Любинському, А.М. Берлізову, О.Ф. Рудіку – за розробку приладів та систем контролю, організацію їх промислового виробництва та впровадження нових технологій радіаційної безпеки;

В.О. Троїцькому, А.Я. Недосеці, В.А. Півтораку, Л.М. Девіну, Д.Б. Куриляку – за розробку і впровадження засобів неруйнівного контролю і технологій технічної діагностики машинобудівного і нафтогазового обладнання тривалої експлуатації;

Ю.Ф. Снежкіну, К.Д. Малецькій – за участь у створенні та впровадженні прогресивних технологій і ефективного обладнання для одержання нових функціональних оздоровчих харчових продуктів;

С.М. Жучкову – за участь у розробці теорії та практичному впровадженні нетрадиційного процесу – прокатка-розділення.

Г.К. Степанківській – за участь у науковій розробці, організації та впровадженні системи санаторно-курортного оздоровлення і лікування вагітних в Україні;

О.К. Назаренку, В.М. Нестеренкову, В.В. Гумовському, В.В. Галушці, В.В. Литвинову, В.В. Казимиру, А.В. Мірошниченку – за розробку новітніх електронно-променевих зварювальних установок на основі модельно-орієнтованого керування;

П.І. Фоміну, Ю.О. Ситенку, В.П. Гусиніну, В.А. Міранському, О.М. Омельянку, І.В. Криві, С.І. Шевченку – за ефекти спонтанного порушення симетрії і фазові переходи у фізиці елементарних частинок і фізиці конденсованого стану;

Т.К. Крушневичу – за участь у створенні новітньої газопаротурбінної технології «Водолій», її обладнанні та впровадженні в енергетичну галузь країни для радикального зменшення споживання палива та забруднення навколишнього середовища;

Е.Я. Жовинському, І.В. Курасвій, А.І. Самчуку, В.О. Ємельянову, О.О. Орлову, І.Ф. Шраменку, В.В. Доліну, І.Л. Комову – за геохімію техногенезу: токсичні елементи в навколишньому природному середовищі України [126].

2006 – Зареєстровано винахід самозмащувального композиційного антифрикційного матеріалу на основі міді (А.Г. Косторнов, О.І. Фушич, Т.М. Чевичелова, Ю.М. Сімеонова; Інститут проблем матеріалознавства НАН України).

– Побудовано обчислювальні схеми підвищеної точності для розв'язання крайових задач для еліптичних кривих 4-го порядку з умовами спряження, що

Комплекс СКІТ

мають одну степінь вільності (Інститут кібернетики НАН України).

– І.В. Сергієнком зі співробітниками створено та введено в дослідну експлуатацію три суперкомп'ютери серії СКІТ з кластерною архітектурою продуктивністю понад 6 трильйонів операцій на секунду. СКІТ істотно розширюють обсяг робіт з інтелектуалізації інформаційних технологій, уможлиблює розв'язання принципово нових завдань трансобчислювальної складності в різних галузях науки, техніки, економіки тощо. Є одним із суперкомп'ютерних вузлів у міжнародній Grid-системі.

– Розроблено паралельні методи розв'язання задач обробки космічних даних на комплексі СКІТ (Інститут космічних досліджень НАН України).

– Побудовано замкнену теорію ортогональних поліномів комплексної змінної (Ю.М. Березанський).

– Створено нову мову надвисокого рівня «Аналітик-2006» з розвиненим апаратом аналітичних перетворень, яка є ефективним засобом математичного моделювання складних об'єктів (В.П. Клименко).

– В.О. Марченко розв'язав пряму та обернену задачі теорії багатоканального розсіяння. Це дало можливість розробити метод відновлення параметрів складних дискретних систем, а розроблене інтегральне рівняння стало основою оберненої задачі і відоме в світі як (рівняння Марченка).

– Побудовано теорію тонких і нетонких ортотропних оболонок із композитних матеріалів із врахуванням нелінійно-пружних властивостей та пониженої зсувної жорсткості (О.М. Гузь, І.С. Чернишенко).

– Знайдено точні тривимірні розв'язки рівняння Ландау–Ліфшиця для ферота антиферромагнетиків, застосовані для описання розподілу намагніченості в магнітних нанодотах та нанодротах (В.Г. Бар'яхтар, Ю.І. Горобець, О.Ю. Горобець; Інститут магнетизму НАН України).

– В.Г. Бар'яхтар (Інститут магнетизму НАН України), І.М. Неклюдов, О.С. Бакай, М.Ф. Шультга (ХФТІ) та В.М. Павлович (Інститут ядерних досліджень НАН України) розробили концепцію нового типу реактора на швидких нейтронах, що працює в режимі хвилі ядерного горіння.

– Б.Є. Патон, Л.М. Лобанов та В.А. Півторак створили діагностичну систему, основою якої є новий метод неруйнівного контролю якості – електронна ширографія. Дає змогу одержати інформацію про наявність дефектів у вигляді як інтерференційних смуг, так і тривимірних картин деформованого стану об'єктів.

– М.М. Кулик та С.В. Дубовський запропонували принцип синтезу структур електроенергетики та теплозабезпечення з глибокими зворотніми зв'язками. Це відкриває нові можливості підвищення динамічної стійкості електроенергетичної системи та енер-

гоекономічних характеристик системи теплозабезпечення (Інститут загальної енергетики НАН України).

– Побудовано мікроскопічну теорію надплинних систем, що базується на двох незалежних підходах – методі квазісередніх та узагальненні теорії фермі-рідини Ландау–Силіна на надплинні системи (С.В. Пелетминський).

– А.Ф. Попов запропонував метод одержання нанотрубок з несиметричними функціями, що дозволив створити молекулярні діоди з високою асиметрією електропровідності (Інститут фізико-органічної хімії та вуглекімії НАН України).

– Сформульовано принципову особливість формування адсорбційних наносфер мозаїчної структури в сумішах полімерів, встановлено можливість регулювання фрактальних властивостей наносфер сумішей полімерів на поверхні твердого тіла (Ю.С. Ліпатов).

– В.А. Кочелап, Б.А. Главін та Т.Л. Лінник висунули ідею створення акустичного лазера, що працює у терагерцовому діапазоні частот та може ефективно використовуватися для модуляції світлових хвиль в оптоелектронних пристроях, передавати надзвичайно високу щільність інформації за дуже короткий час (Інститут фізики напівпровідників НАН України).

– В.В. Гончарук розробив високо-ефективні каталізатори процесів одержання водню, важливі для розвитку водневої енергетики (Інститут колоїдної хімії та хімії води НАН України).

– С.В. Комісаренко та Н.П. Карлова створили трансгенні клітинні лінії та рослини, які продукують рекомбінантні білки – основу для діагностики та вакцин проти інфекційних захворювань, зокрема туберкульозу (Інститут біохімії НАН України).

– В.К. Розенбуш і М.М. Кисельов запропонували нову класифікацію комет, що ґрунтується на розсіяному і тепловому випромінюванні космічного пилу (Головна астрономічна обсерваторія НАН України).

– Створенно нову маркерну систему для селекції трансформованих клітин рослин на основі генів мутантного тубуліну (Я.Б. Блюм).

– О.Ю. Лукін обґрунтував перспективи подальшого нарощування вітчизняної сировинної бази вуглеводнів і визначив першочергові прогностично-пошукові об'єкти для відкриття значних за запасами родовищ (Інститут геологічних наук НАН України).

– У Фізико-хімічному інституті НАН України С.А. Андронаті здійснено повний цикл створення готових лікарських препаратів з врахуванням вимог Європейського Союзу.

– Обґрунтовано підходи до створення системи економіко-математичних моделей розвитку економіки України (О.О. Бакаєв).

– Б.Є. Кваснюк з'ясував вплив валового і чистого нагромадження на капіталізацію економіки, визначив масштаби диспропорцій у територіальному розподілі реального капіталу та на цій основі розробив рекомендації щодо оптимізації відтворювальної структури капіталоутворення (Інститут економіки та прогнозування НАН України).

– В.Т. Грінченко встановив закономірності формування у шаруватих хвильових системах хвильових збурень, локалізованих поблизу поверхні поділу. Ці результати використані для досліджень руслових процесів річок, взаємодії хвильових збурень з берегами та прибережними спорудами, замулення дельти, посадки літака на воду тощо (Інститут гідромеханіки НАН України).

– В.А. Кордюм клонував ген фактора, який інгібує лейкемію і є необхідним для дослідження стовбурових клітин (Інститут молекулярної біології і генетики НАН України).

– Відбулися ІХ Міжнародна конференція «Моделювання, ідентифікація, синтез систем керування процесами і виробництвами» (Інститут прикладної математики і механіки НАН України, Московський інститут сталі та сплавів); Міжнародна конференція «Інформаційні технології в освіті для всіх» (Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОН України); І Угорсько-українська конференція «Безпека, надійність і ризики інженерних конструкцій» (Інститут проблем міцності НАН України); ІV Міжнародна конференція «Метан вугільних родовищ України» (Інститут геотехнічної механіки НАН України); VI Міжнародна конференція «Електронні процеси в органічних матеріалах» (Інститут фізики НАН України); XXVI Міжнародна конференція-виставка «Композиційні матеріали в промисловості» (Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України); Міжнародна конференція «Проблеми біологічної океанографії ХХІ ст.» (Інститут біології південних морів НАН України).

– Вийшла в світ книга Ю.О. Храмова «Історія фізики» [130].

Історія фізики уперше подається комплексно – як історія фундаментальних ідей, теорій, наукових напрямів в рамках розробленої періодизаційної схеми та в історико-культурному контексті, а також в біографіях її провідних діячів і

крізь історію низки провідних фізичних шкіл першої половини ХХ ст. Наведено біографічні довідки більш ніж 2000 фізиків минулого і сучасності, значну кількість яких у науковий обіг введено вперше і супроводжені фотографіями.

– Вийшла в світ монографія В.П. Соловйова «Конкуренція в умовах інноваційної моделі розвитку економіки» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України) [131].

Розглянуто проблеми теорії та практики трансформації національної інноваційної системи з засад включення процесів інноваційного розвитку в ринкове середовище. Досліджено узагальнені показники, що відображають рівень вхідних і вихідних бар'єрів для інноваційної продукції, сформульовано принципи аналітичного визначення меж відповідних ринків. Викладено сучасні підходи до формування синергетичних методів управління в інноваційній економіці. Низку з викладених принципів і підходів апробовано при розробці та імплементації ряду законодавчих актів, що регулюють відносини суб'єктів інноваційної діяльності в Україні.

– Вийшла монографія В.О. Іванова та О.В. Прусова «Річковий стік півдня України: кількісні оцінки паводків, принципи управління та прогноз» (премія ім. В.І. Вернадського, 2007) [133].

– Вийшла монографія О.О. Фільченкова та Р.С. Стойки «Апоптоз і рак: від теорії до практики» (премія ім. Р.Є. Кавецького, 2007) [134].

– Оpubліковано монографію С.В. Дзядевича та О.П. Солдаткіна «Наукові та технологічні засади створення мініатюрних електрохімічних біосенсорів» [132].

– Вийшла монографія Д.В. Дубини «Вища водна рослинність» (Інститут ботаніки НАН України) [135].

Висвітлено історію вищої водної рослинності та особливості розподілу її угруповань у водоймах України. Розглянуто особливості класифікації та складено синтаксономічну схему. Відображено особливості та тенденції динаміки, охарактеризовано основні сукцесії рослинності. Проведено аналіз стану ценофонду вищої водної рослинності, розробле-

но її зоологічну класифікацію та обґрунтовано актуальні завдання охорони.

2006–2008 – Вийшов тритомник (у 4 книгах) «Цивілізаційна структура сучасного світу» за редакцією Ю. М. Пахомова і Ю. В. Павленка (Інститут світової економіки і зарубіжних відносин НАН України) [136].

Виділено три діалектично суперечливі варіанти взаємодії громадянського суспільства і держави. У першому випадку громадянське суспільство “пригнічує” держава, внаслідок чого виникає тоталітарний режим. У другому – за існування хиткої рівноваги між громадянським суспільством і державою виникають авторитарні режими різного ступеня жорстокості. Третій варіант передбачає, що держава виконує волю громадянського суспільства, діє в правових межах, що сприяє виникненню й функціонуванню демократичного режиму.

2006 – Вийшов в світ енциклопедичний словник «Художня культура

західних і південних слов'ян (XIX – початок XX ст.) (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України) [131].

Не має аналогів серед славістичних видань. Його статті відображають національну своєрідність культурних і мистецьких процесів, що відбувалися у західних та південних слов'ян у XIX – на початку XX ст., знайомлять з персоналіями фольклористів, композиторів, художників, театральних діячів і культурно-мистецькими центрами та осередками.

2006–2011 – Видано п'ятитомну монографію «Історія українського мистецтва» (головний редактор – Г.А. Скрипник) [138].

2006 – Видано монографію «Громадянське суспільство в Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку» (Інститут політичних та етносоціальних досліджень НАН України) [139].

2007

16 січня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України та АМН України, присвячена 100-річчю від дня народження відомого патофізіолога та ендокринолога, академіка НАН та АМН України В.П. Комісаренка [142].

31 січня – Постановою Президії НАН України присуджено Золоту медаль імені В.І. Вернадського **Ю.О. Митропольському** за дослідження з теорії диференційних рівнянь, створення асимптотичних методів нелінійної механіки і математичної фізики та іноземному члену НАН України **Ю.С. Осипову** (Росія) за розвиток теорії оптимального керування, теорії стабілізації руху нелінійних систем та їх застосування [140].

– Постановою Президії НАН України Інституту хімії поверхні НАН України присвоєно ім'я **О.О. Чуйка** [140].

Чуйко Олексій Олексійович (1930–2006) – відомий фізико-хімік, акад. НАН України (1988). В 1958–81 працював в Інституті фі-

зичної хімії АН УРСР (з 1973 – зав. відділу), з 1986 – директор Інституту хімії поверхні НАН України. Наукова діяльність стосується дослідження природи активних центрів, механізмів сорбційних процесів, структурних перетворень у поверхневому шарі твердих тіл.

О.О. Чуйко

28 лютого – Президія НАН України присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **О.П. Костюку** та **О.О. Лук'янець** – за монографію «Іони кальцію у функції мозку – від фізіології до патології» [];

премію ім. М.М. Крилова **В.Л. Макарову**, **О.І. Степанецю** та **Ф.Абдуллаєву** – за цикл робіт «Сучасні методи теорії апроксимації та інтерполяції»;

премію ім. С.М. Гершензона **Л.А. Лівшицю** та **Л.Л. Лукашу** – за серію наукових праць «Мутаційний процес у популяціях клітин ссавців і природа

мутацій, що спричиняють тяжкі спадкові захворювання людини»;

премію ім. Р.Є. Кавецького **О.О. Фільченкову** та **Р.С. Стойці** – за монографію «Апоптоз і рак: від теорії до практики»;

премію ім. Д.І. Чижевського **Ф.М. Рудичу**, **А.І. Кудряченку** та **В.О. Храмову** – за цикл праць «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний та прикладний аспекти»;

премію ім. В.М. Хрущова **О.Є. Божку** – за цикл праць «Нові результати теорії електромагнітних вібробуджувачів і нові ефекти в них»;

премію ім. В.І. Толубинського **Ю.Ф. Снежкіну**, **М.І. Нікітенку** та **Н.М. Сорочковій** – за цикл робіт «Дослідження динаміки тепломасопереносу, фазових перетворень та усадки при сушінні колоїдних капілярно-пористих тіл з метою створення енергозберігаючих технологій»;

премію ім. І.П. Пулюя **Б.О. Данильченку** та **О.Г. Сарбею** – за цикл робіт «Дослідження електрон-фононої взаємодії просторовообмежених станів носіїв в експериментах з балістичними фононами»;

премію ім. М.В. Птухи **О.І. Амоші**, **О.Ф. Новіковій** та **Є.Т. Іванову** – за цикл праць з проблем економічного забезпечення збереження та розвитку людського потенціалу;

премію ім. О.О. Потєбні **О.Б. Ткаченку** – за працю «Українська мова та мовне життя світу»;

премію ім. С.І. Пекаря **Е.Й. Рашбі**, **В.І. Шеці**, **М.М. Боголюбову** (мол.) – за цикл праць «Теорія спіно-орбітальної взаємодії та поляронних станів у напівпровідниках»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.Л. Зубову** та **М.І. Гасику** – за монографію «Електрометалургія феросиліцію»;

премію ім. М.О. Лаврентьєва **В.О. Марченку**, **Є.Я. Хруслову** та **Б.Й. Пташ-**

нику – за цикл робіт «Асимптотичні та аналітичні методи дослідження неklasичних задач математичної фізики»;

премію ім. Г.В. Курдюмова **О.Г. Гльїнському**, **В.А. Лободюку** та **В.В. Маслову** – за цикл робіт «Термокінетика фазових перетворень та їх вплив на структуру твердих і рідких металевих сплавів»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.К. Позуру** – за монографію «Імунобіологічна активність бактеріальних пептидогліканів»;

премію ім. В.І. Вернадського **В.О. Іванову** та **О.В. Прусову** – за монографію «Річковий стік півдня України: кількісні оцінки паводків, принципи управління та прогноз»;

премію ім. О.М. Динника **Л.П. Хорощуну** та **А.О. Камінському** – за цикл робіт «Механіка руйнування композитних матеріалів»;

премію ім. М.Г. Холодного **В.А. Кунаху**, **А.П. Лебеді** та **В.Г. Собку** – за цикл робіт «Фітресурси України: раціональне використання та біотехнологія»;

премію ім. О.В. Палладіна **О.Г. Мінченку** – за серію праць «Молекулярні механізми регуляції експресії генів»;

премію ім. Ф.М. Колесси **Т.В. Кара-Васильєвій** – за серію монографічних праць у галузі мистецтвознавства;

премію ім. О.І. Бродського **О.О. Чуйку** (посмертно), **В.К. Погорелому** та **В.О. Покровському** – за цикл наукових праць «Медична хімія нанодисперсного кремнезему»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Ф.А. Даневичу**, **В.В. Кобичеву** та **В.І. Третьяку** – за серію праць «Експериментальні дослідження рідкісних процесів у фізиці атомного ядра та елементарних частинок»;

премію ім. М.К. Янгеля **М.М. Слюняєву**, **Г.А. Маймуру** та **В.А. Шульзі** – за роботу «Вирішення деяких невідкладних глобальних проблем сучасності засобами ракетно-космічної техніки»;

премію ім. М.С. Грушевського **О.О.**

Рафальському, В.П. Коцуру та А.І. Павку – за цикл наукових праць з історії та історіографії історії України;

премію ім. **І.М. Францевича Я.В. Зауличному, В.І. Іващенко та О.Ю. Хижуну** – за цикл праць «Електронна структура нестехіометричних, аморфних, нанорозмірних фаз та фаз високого тиску – основа створення нового покоління неметалевих матеріалів із прогнозованими властивостями»;

премію ім. **М.П. Барабашова Г.К. Назарчуку** (посмертно), **В.П. Тарашуку** та **Л.М. Шульману** – за цикл робіт «Відкриття та дослідження нових фізичних явищ у ядрах та атмосферах комет»;

премію ім. **В.М. Глушкова Л.Ф. Гуляницькому, Г.П. Донцю та В.І. Норкіну** – за працю «Розробка ефективних моделей, методів дискретної та стохастичної оптимізації та їх використання при створенні інформаційних технологій»;

премію ім. **Л.П. Симиренка М.В. Матвієнку, Р.Д. Бабіні та Л.П. Шелудьку** – за цикл робіт «Створення генофонду та селекція груші та м'яти перцевої».

19 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, яка розглянула її діяльність в 2006. Президент НАН України **Б.Є. Патон** виступив з доповіддю «Про діяльність Національної академії наук у 2006 році та основні напрямки її подальшої роботи». Постановою сесії Загальних зборів Відділення молекулярної біології, біохімії, експериментальної та клінічної фізіології НАН України перейменовано на Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології [138].

16 травня – Указом Президента України **П.Г. Костюку** – видатному ученому-фізіологу академіку присвоєно звання Героя України.

Костюк Платон Григорович (1924–2010) – фізіолог, акад. НАН України (1969), її віцепрезидент (1993–98). З 1958 – зав. відділу, з 1966 – директор Інституту фізіології НАН

П.Г. Костюк

С.Я. Брауде

України та з 1992 – Міжнародного центру молекулярної фізіології НАН України і з 2000 – зав. міжнародної кафедри ЮНЕСКО (Київ). Акад. АН СРС (1974).

Наукові праці присвячено загальній фізіології нервової системи, нейрофізіології, зокрема вивченню клітинних механізмів мозкової діяльності, встановленню принципів передачі інформації в нервовій системі. Відкрив явище вибіркової кальцієвої провідності мембрани соми нервових клітин. Розробив унікальні методики вивчення фізіології людини і тварин, заклав наукові основи широкого спектра практичних розробок в галузі медичних технологій і лікарських препаратів. Створив наукову школу.

11 липня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені **С.Я. Брауде** за видатні наукові роботи в галузі радіофізики та радіоастрономії [140].

Брауде Семен Якович (1911–2003) – відомий радіофізик і радіоастроном, акад. АН УРСР (1969). В 1931–55 працював у Харківському фізико-технічному інституті, 1955–85 – Інституті радіофізики і електроніки АН УРСР (з 1955 – заст. директора, з 1980 – зав. відділу), 1985–87 – зав. відділу Радіоастрономічного інституту АН УРСР. Наукові праці стосуються електроніки надвисоких частот, поширення радіохвиль, радіоастрономії. Засновник радіоокеанографії. Побудував спільно з іншими низку радіотелескопів, у т.ч. УТР-2.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені академіка **Д.В. Волкова** за видатні наукові роботи з теорії ядра та фізики високих енергій.

Волков Дмитро Васильович (1925–1996) – відомий фізик-теоретик, акад. АН УРСР

Д.В. Волков

М.Г. Крейн

Н.Д. Моргуліс

Г.С. Писаренко

(1988). З 1956 – працював у Харківському фізико-технічному інституті (з 1967 – зав. лабораторії). Наукові праці в галузі теорії елементарних частинок. Побудував теорії суперсиметрії та супергравітації.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **А.О. Дородніцина** – відомого ученого в галузі математики, аеродинаміки, гідромеханіки та обчислювальної техніки за видатні наукові роботи в галузі комп'ютерної математики та обчислювальної техніки.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **М.Г. Крейна** за видатні наукові роботи в галузі функціонального аналізу і теорії функцій [140].

Крейн Марк Григорович (1907–1989) – відомий математик, чл.-кор. АН УРСР (1939). В 1944–51 – зав. відділу Інституту математики АН УРСР. Наукові праці в галузі функціонального аналізу та його застосувань.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **О.І. Лейпунського** за видатні роботи в галузі ядерної енергетики [140].

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Н.Д. Моргуліса** за видатні наукові роботи в галузі фізики поверхні та фізичної і наноелектроніки [140].

Моргуліс Наум Давидович (1904–1976) – відомий фізик, чл.-кор. АН УРСР (1939). В 1930–61 працював в Інституті фізики АН УРСР, з 1932 – проф., з 1952 – зав. кафедри Київського університету. Наукові праці в галузі фізичної електроніки, фізики та техніки високого вакууму, фізики плазми. Відкрив явище прямого пере-

творення теплової енергії в електричну. Створив київську школу з фізичної електроніки.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Г.С. Писаренка** за видатні наукові роботи в галузі міцності матеріалів і конструкцій [140].

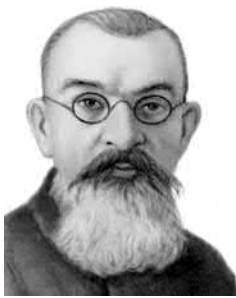
Писаренко Георгій Степанович (1910–2001) – відомий учений-механік, акад. АН УРСР (1964), віце-президент АН УРСР (1970–78). В 1939–51 працював в Інституті будівельної механіки АН УРСР, 1951–66 – зав. відділу Інституту металокераміки і спецсплавів АН УРСР, Інституту проблем матеріалознавства АН УРСР, 1966–88 – директор Інституту проблем міцності АН УРСР. Наукові праці в галузі міцності матеріалів і конструкцій, історії науки. Створив наукову школу.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **О.В. Погорелова** за видатні наукові роботи в галузі геометрії та топології [140].

Погорелов Олексій Васильович (1919–2002) – видатний математик, акад. АН УРСР (1961), АН СРСР (1976). З 1960 – зав. відділу Фізико-технічного інституту низьких температур НАН України. Наукові дослідження стосуються геометрії в цілому, теорії пружних оболонок, прикладних проблем. Створив нелінійну теорію тонких оболонок і теорію рівняння Монжат-Ампера геометричними методами Розв'язав багатовимірну проблему Мінковського та четверту проблему Гільберта.

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **П.А. Тутковського** за видатні наукові роботи в галузі геології та географії [140].

Тутковський Павло Аполлонович (1858–1930) – відомий учений-геолог, акад. УАН (1918). З 1921 – голова Відділу ВУАН, з 1924 – керівник Кафедри геології ВУАН, з 1926 –

О.В. Погорелов   **П.А. Тутковський**

директор Інституту геології ВУАН. Наукові праці присвячено мінералогії, петрографії, гідрогеології, палеонтології, регіональній четвертинній геології, геоморфології та ландшафтознавству. Автор еолової теорії походження лесу (1899).

– Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Ф.І. Шміта** за видатні наукові роботи в галузі мистецтвознавства та культурології [140].

Шміт Федір Іванович (1877–1937) – відомий мистецтвознавець, акад. ВУАН (1921). В 1912–20 – зав. кафедри Харківського університету, 1921–29 – голова Археологічної комісії та Археологічного комітету ВУАН, директор Київського археологічного інституту, 1924–30 – директор Російського інституту історії мистецтв у Ленінграді. Наукові праці стосуються історії мистецтва, археології, музейної справи.

25 липня – Зареєстровано спосіб виготовлення карбідокремнієвих нановолокон та нанотрубок (А.В. Рагуля, В.В. Скороход, П.М. Силенко, А.М. Шлапак, С.М. Каверіна; Інститут проблем матеріалознавства НАН України). Дає можливість одержувати нановолокна та нанотрубки необхідних розмірів і форми для використання в умовах високих температур, частот та агресивного середовища.

8–12 жовтня – У Києві відбувся II Міжнародний симпозіум «Регулятори росту рослин: внутрішньоклітинна гормональна сигналізація та використання в аграрній промисловості», організований Інститутом біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України, Інститу-

Ф.І. Шміт

том ботаніки НАН України, Львівським університетом та Київським політехнічним інститутом.

9 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України і Української

академії аграрних наук, присвячена

80-річчю від дня народження відомого економіста, акад. НАН України і УААН **І.І. Лукінова** [142].

10 жовтня – Прийнято постанову Президії НАН України «Питання розвитку космічних досліджень в НАН України» для реалізації Загальнодержавної науково-технічної космічної програми України на 2008–12.

21–23 листопада – Відбулася Міжнародна наукова конференція «Нанорозмірні системи», організована Інститутом металофізики НАН України.

15 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

І.М. Неклюдову, В.Ф. Зеленському, В.І. Терешину, І.Є. Гаркуші, Є.О. Корнілову, В.І. Карасю, Д.Г. Солякову, В.В. Чеботарьову, О.А. Гончарову, І.О. Солошенку (посмертно) – за цикл робіт «Фізичні основи, розробка, створення та використання в радіаційній фізиці потужних і надпотужних прискорювачів іонів і плазми».

В.Ф. Чехуну, В.О. Шляховенку, Н.К. Бердинських, В.М. Півнюк, Н.М. Лялюшко – за розробку технології одержання церулоплазміну та дослідження його біологічних і фармакологічних властивостей;

Г.Г. Полікарпову, В.І. Монченку, В.М. Єгорову, В.Є. Заїці, Г.Є. Шульману, А.В. Гасвській, О.Г. Миронову, Е.З. Самишеву, Ю.М. Токареву, З.З. Фіненку – за цикл праць «Продуктивність, біорізно-

маніття та екологічна безпека екосистем Чорного моря й перспективних для України регіонів Світового океану»;

А.М. Романенко, М.Д. Троньку – за визначення механізмів радіоіндукованих онкогематологічних та онкологічних ефектів Чорнобильської катастрофи, розробку і впровадження новітніх технологій медичного захисту постраждалих (у співавторстві);

Ю.С. Самойленку, Ю.А. Дрозду, В.М. Бондаренку, В.В. Любашенку, В.Л. Островському, В.В. Сергейчуку, А.В. Ройтеру (посмертно) – за цикл робіт «Зображення алгебраїчних структур і матричні задачі в лінійних та гільбертових просторах»;

В.В. Павліщук – за участь у циклі наукових праць «Супрамолекулярні координаційні сполуки»;

О.В. Толмачову, М.Б. Косміні, В.К. Комару, Ю.А. Загоруйку, В.М. Томашику, М.Г. Старжинському, С.М. Галкіну, Л.П. Гальчинецькому, В.І. Сіліну – за розробку і впровадження високоефективних технологій одержання напівпровідникових кристалічних матеріалів групи $A^{II}B^{VI}$ та виробів на їх основі для приладобудування;

Б.І. Бондаренку – за участь у розробці наукових засад та створенні комплексу енерго- і ресурсозберігаючих технологій та обладнання для одержання залізорудної сировини, що забезпечує високу ефективність виробництва металів;

І.Д. Багрію, В.М. Палію, С.Д. Аксьому, Т.О. Знаменській, В.П. Кожемякіну, Т.Ф. Шуліпенко, В.І. Почтаренку – за цикл праць «Оцінка та шляхи оптимізації стану геологічного середовища Криворізького залізорудного басейну в умовах реструктуризації гірничодобувної галузі»;

А.Л. Майстренку, М.О. Бондаренку, В.Г. Гаргіну – за участь у створенні і впровадженні комплексу вітчизняних технологій, технічних засобів, буро-

вих інструментів і новітніх матеріалів для підвищення ефективності бурових робіт, спрямованих на збільшення видобутку нафти і газу в Україні;

А.Ф. Жаркіну, О.Д. Подольцеву, І.М. Кучерявій – за участь у розробці та впровадженні в серійне виробництво вітчизняної високовольтової кабельно-провідникової продукції на напругу до 110 кВ, що забезпечує підвищення надійності та безпеки систем електропостачання.

І.Д. Войтовичу, М.А. Приміну, В.М. Сосницькому, Ю.Д. Мінову, П.Г. Суткову, І.В. Недаїводі – за цикл праць «Інформаційна технологія та технічні засоби безконтактної діагностики в медицині, біології і техніці» (у співавторстві) [142].

24–26 грудня – У Києві відбулася Міжнародна конференція «50 років Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України».

лютий – Розрахунковий кластер Інституту фізики конденсованого стану НАН України приєднано до GRID мережі академічних установ.

2007 – В.І. Гриценко, Т.К. Вінцюк і М.І. Шлезінгер (Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України) розробили інформаційні технології образного сприймання об'єктів зовнішнього середовища, розпізнавання, розуміння та генерації фізіологічних сигналів.

– В.О. Стороженко (Інститут математики НАН України) розробив способи визначення головних осей інерції тіла, засновані на використанні різноманітних форм усталених рухів, зокрема коливальних.

– В.В. Пилипенко, О.В. Пилипенко, І.К. Манько та ін. встановили принципову можливість більш повного використання енергії потоку рідини шляхом розташування двох послідовних кавіту-

ючих елементів опору (Інститут технічної механіки НАН України, Національне космічне агентство України).

– Б.Є. Кваснюк (Інститут економіки та прогнозування НАН України) розробив категоріальну структуру реального сектора економіки України, визначив його пропорції та характер, особливості взаємодії з сектором загальнодержавного управління та фінансовим сектором, а також підготував прогноз і сценарій його розвитку до 2015.

2007–2008 – Ю.І. Ізотов виявив карликові галактики з дуже низьким вмістом важких елементів і надзвичайно широкими та яскравими емісійними лініями в спектрах, що свідчить про рух речовини зі швидкістю понад 1000 км/с. Таке явище можна пояснити акрецією речовини на чорну діру з масою в кілька сотень тисяч мас Сонця [58].

2007–12 – Розроблено фізичні основи та технологічні схеми швидкісної термообробки залізничних рейок вітчизняного виробництва, що дозволило підвищити в десятки разів їх втомні характеристики (С.П. Ошкадьоров, Інститут металофізики НАН України)

2007 – Розроблено метод синтезу систем робасної стабілізації нелінійних об'єктів керування (В.М. Кунцевич).

– Розроблено концептуальні основи синтезу прикладних програмних систем у семантичному Інтернет-середовищі (П.І. Андон, В.О. Дерещкий).

– Дано обґрунтування моделей в теорії стійкості багаточарових вуглецевих нанотрубок (О.М. Гузь).

– Одержано діаграми стабільності для три- та чотиричастинкових квантових кулонівських систем (І.В. Сименюк, М.В. Кузьменко, Ю.М. Бідасюк, В.М. Хряпа; Інститут теоретичної фізики НАН України).

– А.Я. Іщенко (Інститут електрозварювання НАН України) довів можливість твердофазного з'єднання наноструктурних матеріалів на основі алюмінію та одержав зразки таких з'єднань, які мають субмікроскопічну структуру і повністю або значною мірою зберігають властивості основного металу.

– В.І. Гнесін (Інститут проблем машинобудування НАН України) розробив математичну модель і числовий метод розрахунку просторових в'язких течій у каналах складної форми турбомашин, що не має світових аналогів.

– Виявлено ефект топологічного екранування оптичних сингулярностей у випадкових світлових полях (М.С. Соєкін, Р.І. Єгоров).

– Одержано порошок селеніду цинку з люмінесцентними властивостями (В.П. Семиноженко та ін.).

– Розроблено дифузійну теорію ядерного колективного руху з великою амплітудою (В.М. Коломієць, С.В. Радіонов).

– Встановлено можливість утворення нанорозмірних монокристалів у матриці електропровідних спряжених полімерів при їх ультразвуковій та механохімічній обробці (В.Д. Походенко, Інститут фізичної хімії НАН України).

– Створено радіолокаційну систему міліметрового діапазону нового типу для спостереження за об'єктами та їх рухом на територіях аеропортів (П.М. Мележик, В.Б. Разказовський та ін.; Інститут радіофізики і електроніки НАН України).

– О.Е. Райчев розробив теорію спільної поляризацій, індукованої електричним струмом.

2007–13 – К.О. Бугаєв, О.І. Іваницький, Г.М. Зінов'єв і В.К. Петров сформулювали низку точно розв'язуваних моделей кварк-глюонних мішків з

поверхневим натягом. Це уможливило описання фізичних властивостей в кінцевій точці фазових переходів.

2007 – Л.П. Яценко та В.І. Романенко (Інститут фізики НАН України) запропонували метод світлового тиску на атоми, який полягає у застосуванні зустрічних частотно-модульованих хвиль і дозволяє одержати світловий тиск, недосяжний іншими засобами.

– В.О. Марченко та Ю.А. Любарський (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України) розв'язали обернену задачу теорії коливань великих систем взаємодіючих частинок. Це дозволяє, спостерігаючи невелику частину системи, знайти параметри взаємодії між усіма її складовими.

– В.М. Воєvodін, В.В. Брик та Р.В. Василенко (Харківський фізико-технічний інститут НАН України) показали, що зміна концентрації кисню впливає на поведінку дислокаційного ансамблю в опромінених цирконієвих сплавах і зумовлює радіаційну стійкість. Це створює новий підхід до конструювання стійких до радіації сплавів цирконію.

– Н.В. Харченко (Головна астрономічна обсерваторія НАН України) визначив маси 650 зоряних скупчень, які задають абсолютні динамічні параметри нашої Галактики та її еволюцію з високою точністю.

– О.О. Кришталь (Інститут фізіології НАН України) одержав принципово нові дані про молекулярні механізми внутрішньоклітинної сигналізації в нервових клітинах, що передають больові сигнали, та запропонував шляхи корекції їх порушень.

– Ю.Ю. Глеба, М.В. Кучук та ін (Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України) створили трансгенні рослини на основі нових маркерних систем, а також рослини-

продуценти істотної вакцини проти туберкульозу.

– В.Х. Геворкян, Ю.Г. Чугунний, С.Б. Ковальов та О.М. Сокур (Інститут геологічних наук НАН України) розробили класифікацію донних антропогенних ландшафтів і здійснили їх ранжування за ступенем впливу на навколишнє середовище.

– Проведено VIII Міжнародну конференцію молодих учених «Сучасні проблеми експериментальної та клінічної онкології», організовану Інститутом експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України.

– Відбулися II Міжнародна конференція: «Нанорозмірні системи: будова-властивості-технології», (Інститут металофізики НАН України); III Міжнародна науково-практична виставка-конференція «Литво-2007» (Фізико-технологічний інститут металів і сплавів НАН України); IV Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми природокористування, сталого розвитку та техногенної безпеки регіонів» (Інститут проблем природокористування та екології НАН України); Міжнародна наукова конференція «Осмилення спадщини Давньої Русі: Галицько-Волинське князівство в історіографії» (Інститут українознавства НАН України).

– Видано «Національний атлас України» (головний редактор – Л.Г. Руденко).

Характеризує природні умови та ресурси України, її екологічну ситуацію, населення, економіку, історію тощо. Розроблений понад 300 фахівцями НАН України, зокрема Інституту географії НАН України, Української академії аграрних наук, низки університетів та ін. організацій України [143].

– Вийшла монографія А.В. Рагулі та В.В. Скорохода «Консолідовані наноструктурні матеріали» [144].

На основі багаторічного досвіду роботи авторів з нанорозмірними частинками та консолідованими об'єктами систематизова-

но дані про будову матеріалів, розмір структурних елементів яких становить менше 100 нм. Описано основні методи консолідації наноструктурних матеріалів з позиції конкурування між ущільненням і зростанням зерен. Узагальнено відомості щодо проявів розмірних ефектів у фізичних, хімічних, механічних та інших властивостях наноструктурних матеріалів, їх використання в сучасній техніці, електроніці та медицині.

– Вийшла книга Б.А. Маліцького «Прикладне наукознавство» [145].

– Вийшла в світ монографія С.Б.Кримського та Ю.В.Павленка «Цивілізаційний розвиток людства» [146].

Присвячена розробці нових підходів до розуміння історії, узагальненому висвітленню цивілізаційного розвитку людства та місця в ньому України. Стисло подається сучасне розуміння пізнання в системі культуротворчої діяльності, розкриваються принципи єдності, стадійності, поліваріантності та цивілізаційної дискретності цивілізаційного процесу в його органічному зв'язку з етноісторичним розвитком, висвітлюються культурні архетипи та цивілізаційна ідентичність українського народу, визначаються глобальні культур-цивілізаційні зрушення на межі тисячоліть.

– Видано монографію «Національна академія наук України: проблеми розвитку та входження в європейський науковий простір» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України, Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського) [147].

Розглянуто функціонування НАН України в широкому контексті взаємодії традицій і новацій в організації фундаментальних досліджень, історію створення і досвід функціонування європейських академій і центрів фундаментальних досліджень, сучасні зрушення в європейському науковому просторі під впливом європейської інтеграції та її наслідків у національних наукових системах. Висвітлюється організація фундаментальних досліджень в НАН України та її внесок в інноваційний розвиток економіки.

– В Інституті ботаніки НАН України вийшла в світ колективна монографія «Проблеми фітогормонології» (під редакцією К.М. Ситника) [148].

Наведено новітні дані щодо комплексного дослідження гормонів рослин різного систематичного положення, показано еволюцію формування гормональної системи від нижчих до судинних рослин, проаналізовано адаптивну роль фітогормонів до різних екологічних умов зростання та стресів. Розглянуто проблему екзогенного застосування регуляторів росту для покращення стійкості та продуктивності рослин.

– Вийшла в світ колективна монографія П.І. Андона та ін. «Алгеброалгоритмічні моделі та методи паралельного програмування» [149].

Викладено результати досліджень, одержаних авторами в останні роки в рамках паралельних обчислень і об'єктно-орієнтованого програмування з точки зору їх алгеброалгоритмічного тлумачення. Розглядається прикладна теорія алгоритмів – алгоритміка, яка є новим витком в розвитку комп'ютерної науки.

– Вийшла в світ монографія В.С. Дейнеки та І.В. Сергієнка «Аналіз багатоконпонентних розподілених систем і оптимальне керування».

Розглянуто нові моделі динаміки багатоконпонентних розподілених систем із зосередженими масами, моделі систем, що описуються рівняннями 2-го порядку з двома точками розриву зв'язку, параболічним рівнянням з умовами спряження комплексного впливу на стан системи, рівнянням 4-го порядку з однією і двома степенями вільності. Досліджено питання їх розв'язності і виділення єдиних розв'язків. Запропоновано обчислювальні схеми підвищеного порядку точності їх дискретизації. Вивчено оптимальне керування динамічним, в'язкопружним, термопружним та іншими станами багатоконпонентних систем. Значну увагу приділено описанню нових інформаційних технологій.

– Вийшла двотомна монографія Є.К. Нахліка «Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель (премія ім. І.Я. Франка, 2008)» [147].

– Видано монографію Є.Л. Кордюм і Д.К. Чепмена «Рослини в космосі» (Інститут ботаніки НАН Украї-

ни, університет Північної Кароліни, США) [152].

Висвітлено підготовку та проведення спільного українсько-американського експерименту на борту космічного корабля «Колумбія» 19 листопада – 5 грудня 1997. Видання ґрунтується на офіційних документах, матеріалах робочих нарад і публікацій в Наукових записках (1996–98).

– Видано монографію «Державотворчий процес в Україні. 1991–2006 роки» (В.А. Смолій, В.М. Литвин, П.Т., О.П. Реєнт, С.В. Кульчицький та ін.) [153].

2007 – Видано тритомник «Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству

та економіці України» (за редакцією В.М. Геєця, В.П. Семиноженка та Б.Є. Кваснюка) [154].

Розглянуто характерні особливості економіки знань, обґрунтовано заходи державної політики, що сприятимуть ефективності економічних перетворень та становленню національної інноваційної системи України, сформульовано основні положення інформаціологічної економіки, яка розглядається як нова парадигма економіки знань. Наведено результати аналізу галузей науковмісного промислового виробництва та запропоновано сценарії технологічного розвитку й механізми інноваційної і промислово-технологічної політики України.

2008

18 січня – Указом Президента України **Ю.О. Митропольському** – видатному вченому-математику, академіку присвоєно звання Героя України.

Митропольський Юрій Олексійович (1917–2008) – математик і механік, акад. НАН України (1961). З 1950 працював в Інституті математики НАН України (з 1953 – зав. відділу, у 1958–88 – директор), водночас 1961–93 – академік-секретар Відділення. Наукові

праці в галузі нелінійних диференціальних рівнянь. Розробив теорію нестационарних процесів у нелінійних системах з багатьма степенями вільності та загальну теорію інтегральних багатовидів у нелінійній механіці. Створив наук. школу. Акад. АН СРСР (1984) [154].

23 січня – НАН України присуджено Золоту медаль ім. В.І. Вернадського акад. НАН України **М.В. Поповичу** за праці з філософії та професору **Жоржу Ніва** (Франція) – зі славістики.

6 лютого – Президія НАН України присудила:

премію ім. Є.О. Патона **В.Ф. Хо-рунову, С.В. Максимовій та О.М. Са-**

бадашу – за цикл праць «Припої та технологічні процеси паяння перспективних матеріалів»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **О.З. Глухову, В.М. Остапку та І.І. Коршикову** – за серію праць «Акліматизація та селекція рослин у техногенно трансформованому середовищі»;

премію ім. А.О. Дородніцина **І.В. Сергієнку** – за монографію «Інформатика та комп'ютерні технології»;

премію ім. М.Г. Крейна **М.Л. Горбачуку, В.М. Адамяну та І.Ц. Гохбергу** – за цикл робіт «Проблеми спектральної теорії операторів та її застосувань»;

премію ім. О.І. Лейпунського **В.М. Ажажі, О.С. Бакаю та А.М. Довбні** – за цикл робіт «Імітаційні експерименти з проблем рідкосольових ядерних реакторів»;

премію ім. Н.Д. Моргуліса **О.А. Марченку, П.В. Мельнику та М.Г. Находкіну** – за цикл робіт «Дослідження взаємодії електронів середніх енергій з поверхнею твердого тіла та її структури і властивостей за допомогою скануючої зондової мікроскопії з атомною роздільною здатністю»;

премію ім. Г.С. Писаренка **В.Т. Троценку та В.В. Матвєєву** – за цикл

праць «Втома матеріалів і деякі підходи до її діагностування»;

премію ім. О.В. Погорелова **С.П. Новікову, Ю.Ю. Трохимчуку** та **А.Д. Мілці** – за цикл праць «Сучасні методи геометрії і топології та їх застосування»;

премію ім. П.А. Тутковського **П.Ф. Гожику, М.М. Іваніку** та **Н.В. Маслун** – за цикл праць з палеонтології та стратиграфії кайнозою;

премію ім. С.Я. Брауде **О.О. Ковваленку, Л.М. Литвиненку** та **А.В. Меню** – за цикл робіт «Нові напрями радіоастрономічних досліджень»;

премію ім. М.М. Амосова **Р.Д. Григоряну, К.І. Кузьмінін** та **Т.М. Сьомик** – за цикл наукових робіт «Комп'ютерні моделі та інформаційні технології для вивчення механізмів адаптації людини до змін середовища»;

премію ім. О.В. Палладіна **З.Р. Ульберг, О.В. Карпову** та **С.В. Верьовці** – за серію праць «Колоїдно-хімічні та фізіолого-біохімічні аспекти взаємодії нано- та мікрочастинок з клітиною як підґрунтя для створення перспективних нанобіотехнологій»;

премію ім. О.С. Давидова **А.І. Бугрію, М.І. Горенштейну** та **Г.М. Зінов'єву** – за цикл робіт «Фазові перетворення у системах з високими густинами енергії»;

премію ім. Б.І. Веркіна **М.О. Оболенському, В.М. Пану** та **В.М. Самоварову** – за цикл робіт «Електронні стани та транспортні явища у надпровідних металоксидних купратах»;

премію ім. О.К. Антонова **Л.І. Мартиненку, В.П. Голубу** та **А.Д. Погребняку** – за цикл праць «Розв'язок задач підвищення ресурсу та надійності авіаційних газотурбінних двигунів. Розробка критеріїв і методів прогнозування довготривалої міцності матеріалів та елементів конструкцій»;

премію ім. В.П. Комісаренка **М.Д. Троньку, П.М. Боднару** та **Ю.І. Комі-**

саренку – за серію праць «Історія розвитку ендокринології в Україні»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **М.Г. Шулженку, Л.Д. Метельову** та **В.Й. Цибульку** – за цикл робіт «Діагностування технічного стану теплоенергетичних агрегатів великої потужності»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **Л.С. Чернею** та **В.П. Федоренку** – за серію праць «Жуки – чорнотілки фауни України, їх морфологічні особливості та методи захисту від них»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **Л.І. Федуловій** – за цикл робіт з управління інноваційним розвитком економіки;

премію ім. М.І. Костомарова **П.П. Толочку** – за монографію «Давноруські літописи та літописці Х–ХІІІ ст.»;

премію ім. С.О. Лебедева **А.В. Анісімову, І.М. Парасюку** та **В.О. Романову** – за цикл робіт «Інформаційні технології комп'ютерного аналізу та обробки даних недетермінованої природи»;

премію ім. М.П. Василенка **В.П. Горбатенку** – за цикл праць «Проблеми та перспективи політико-правового розвитку України»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **Є.В. Лебедеву** та **Є.П. Мамуні** – за цикл праць «Синтез, структура та властивості органічно-неорганічних полімерних систем»;

премію ім. Г.В. Карпенка **Г.В. Похмурській, М.М. Студенту** та **В.М. Довгунику** – за цикл праць «Розробка, дослідження та впровадження у промисловість нових електродугових відновлювальних і захисних покриттів»;

премію ім. І.Я. Франка **Є.К. Нахліку** – за працю «Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель» (у двох томах).

25 лютого – Зареєстровано комплексну мікролігатуру для рафінування та мікролегування сталей (А.І. Трорцан,

Ф.С. Крейденко, І.Л. Бродецький, Б.Ф. Белов, М.А. Шермейстер, В.Д. Александров, В.В. Акулов, К.Є. Письмарьов, Т.В. Горянова, Ю.О. Тронза, Я.П. Карлікова; Інститут проблем матеріалознавства НАН України [155].

7 березня – Указом Президента України **В.В. Моргуну** – відомому ученому-генетику та селекціонеру присвоєно звання Героя України [155].

Моргун Володимир Васильович (н. 1938) – генетик, акад. НАН України (1990). В 1968–86 працював в Інституті молекулярної біології і генетики АН УРСР (з 1979 – зав. відділу), з 1986 – директор Інституту фізіології рослин і генетики НАН України, також з 2009 – академік-секретар Відділення НАН України. Наукові праці в галузі експериментального мутагенезу рослин. Створив низку високопродуктивних сортів озимої пшениці та мутантних гібридів кукурудзи.

17 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій розглянуто її діяльність у 2007. Зі звітною доповіддю «Про діяльність Національної академії наук України в 2007 та підвищення ролі Академії у вирішенні актуальних завдань розвитку України» виступив президент НАН України Б.Є. Патон [61].

21–27 червня – Відбулася VIII Міжнародна конференція «Симетрія у нелінійній математичній фізиці», організована Інститутом математики НАН України.

23 червня – В рамках VII Міжнародного конгресу українців відбулася Перша міжнародна наукова конференція «Українська енциклопедистика», організована Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України спільно з Науковим товариством ім. Т. Шевченка в Європі.

2 липня – Постановою Президії НАН України створено Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України (директор – **Я.Б. Блюм**).

В.В. Моргун

Д.Ф. Чеботарьов

Основні напрями: вивчення молекулярно і клітинно-біологічних механізмів життєдіяльності рослинних клітин; розробка нових молекулярних біотехнологій та нанобіотехнологій рослин і прокаріотичних систем; наукових засад ресурсозаощаджувальних технологій переробки сільськогосподарської сировини, одержання нових видів харчових продуктів та біопалива з біомаси; біотехнологій виробництва продуктів харчування, їх складових і біологічно активних компонентів; молекулярно-генетичних і біохімічних методів фітосанітарного, медико-біологічного контролю продовольчої сировини, харчових домішок, продуктів і кормів, наукових засад біобезпеки.

1–5 вересня – В м. Алушта відбулася Міжнародна конференція «Дифузне розсіяння на пучках синхротронного випромінювання», організована Інститутом металофізики НАН України разом з Інститутом фізики напівпровідників НАН України, ХФТІ, Київським, Прикарпатським і Чернівецьким університетами.

30 вересня – Законом України затверджено розроблену КБ «Південне» ім. М.К. Янгеля та Інститутом технічної механіки НАН України Загальнодержавну цільову науково-технічну космічну програму України на 2008–12, яка визначила пріоритети та шляхи розвитку космічної діяльності.

10 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження відомого вченого-нейрофізіолога, акад. НАН України П.М. Серкова [156].

14–15 жовтня – В Харкові відбулася Міжнародна конференція «Фізика низьких температур», організована Фізико-технічним інститутом низьких температур НАН України.

24 жовтня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Д.Ф. Чеботарьова** за особливо важливі наукові дослідження в галузі геронтології та геріатрії [155].

Чеботарьов Дмитро Федорович (1908–2005) – відомий учений-терапевт, акад. НАН України (1992). В 1961–87 – директор інституту геронтології (нині – Ін-т геронтології ім. Д. Ф. Чеботарьова). Наук. праці присвячено фізіології старіння, дослідженню особливостей патології, профілактики та лікування захворювань у осіб похилого віку та розробці наук. основ продовження життя людини.

12–14 листопада – Відбулася Всеукраїнська конференція молодих учених «Сучасне матеріалознавство: матеріали і технології», організована Інститутом металофізики НАН України.

1 грудня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена її 90-річчю [156].

– Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

А.П. Травлєєву, О.З. Глухову, П.І. Копачу, О.О. Скрипнику, В.Н. Романенку, А.Ю. Мазур – за розробку та впровадження технологій відродження порушених гірничими роботами земель;

Ю.Г. Лисенку – за роботу «Система управління фінансами в галузі освіти і науки» (у співавторстві).

А.В. Анциферову, С.І. Скіпочці, А.О. Яланському, Т.А. Паламарчук – за роботу «Науково-технологічні основи, розробка та впровадження високоефективного геомеханічного моніторингу підземних геотехнічних систем шахт і рудників» (у співавторстві);

Ю.М. Мацевитому, А.В. Русанову, В.В. Солов'ю, М.Г. Шульженку, В.М. Голошапову, П.П. Гонтаровському, А.О.

Костікову – за роботу «Підвищення енергоефективності роботи турбоустановок ТЕС і ТЕЦ шляхом модернізації, реконструкції та удосконалення режимів експлуатації»;

В.І. Дубодєлову, А.В. Нарівському – за участь у розробці та впровадженні нових способів і технологій фізико-хімічної обробки, розливання міді та її сплавів, одержаних з відходів, і виготовлення з них деформованих профілів і напівфабрикатів;

Д.М. Говоруну, О.І. Корнелюку, В.М.Харкянену, Ю.П. Благому, В.О. Сорокіну, С.Н. Волкову, Л.М. Христофорову, В.Я. Малєєву, М.О. Семенову, О.Н. Веселкову (посмертно) – за роботу «Фундаментальні фізичні властивості біополімерів, що визначають їх функціонування»;

Ю.М. Солоніну, А.Г. Білоусу, І.Ю. Завалію – за роботу «Інтерметаліди, гідриди та оксиди як основа нових енергоощадних матеріалів» (у співавторстві);

В.І. Махненку, В.С. Буту – за участь у розробці та впровадженні технологій ремонту магістральних трубопроводів під тиском;

О.М. Ковальову, А.А. Мартинюку, В.І. Слиньку, О.Л. Зуєву, О.А. Бойчуку, О.Г. Мазку – за цикл праць «Нові якісні методи нелінійної механіки та їх застосування для аналізу багаточастотних коливань, стійкості та проблем керування»;

О.С. Онищенку, В.В. Петрову, А.А. Крючину, С.М. Шанойлу, М.В. Синькову, В.І. Коженшкурту, І.В. Косяку, Л.Й. Костенку, Є.В. Кривоносову – за роботу «Фізичні методи і комп'ютерні засоби реєстрації, зберігання і використання великих обсягів інформації»;

Ю.Г. Птушинському, О.М. Брауну, І.М. Яковкіну, О.Г. Федорусу, В.Д. Осовському, С.В. Сологубу, В.Г. Піщанському, С.М. Орлику, С.О. Соловйову, О.А. Панченку (посмертно) – за

цикл праць «Адсорбовані шари на поверхні перехідних металів: структура, електронні процеси, тертя, кінетика формування, каталіз»;

М.Ф. Бондаренку – за підручник «Комп'ютерна дискретна математика» (у співавторстві).

2008 – В Інституті проблем математичних машин і систем НАН України розроблено і впроваджено нові архітектурні рішення для модернізації системи інформаційного обслуговування народних депутатів «Рада-3» (А.О. Морозов, Л.Б. Баран).

– У Міжнародному науково-навчальному центрі інформаційних технологій та систем розроблено низку інтелектуальних інформаційних технологій в галузі цифрової медицини, що ґрунтуються на дослідженнях закономірностей функціонування фізіологічних систем організму людини (В.І. Грищенко, А.Б. Котова, М.І. Вовк, Л.С. Файзільберг, О.С. Коваленко).

– В Інституті проблем штучного інтелекту НАН України розроблено типові компоненти для конструювання комп'ютерних навчальних програм, створено низку електронних посібників (А.І. Шевченко, С.Б. Іванова).

– В Інституті кібернетики НАН України запрацював новий кластерний комплекс СКІТ-3. Під керівництвом А.О. Якуби віртуалізовано всі роботи всередині комплексу СКІТ, зокрема підтримка роботи користувачів, функціонування різних grid-систем, обслуговування порталу кластерних обчислень; розроблено технологію забезпечення обчислювальних вузлів кластерного комплексу надшвидкими віртуальними дисками для системи віртуальної пам'яті.

– Одержано умови глобального існування, єдності і керованості слабких розв'язків стохастичних функціонально-диференціальних рівнянь нейтраль-

ного типу зі змінним запізненням у сепарабельному гільбертовому просторі (А.М. Самоїленко).

– Досліджено асимптотичну поведінку розв'язків системи рівнянь, що описують рух в'язкої нестисливої рідини, збуреної дрібними твердими обертальними частинками (Є.А. Хруслов).

– Розроблено метод визначення інваріантних множин (областей дисипативності) сім'ї дискретних лінійних і деяких класів нелінійних систем з обмеженими адитивними збуреннями та розв'язано узагальнену задачу Булгакова про накопичення збурень динамічної системи (В.М. Кунцевич).

– І.В. Сергієнко та Л.Ф. Гуляницький із співробітниками розробили нові основи теорії оптимізації та створили потужний суперкомп'ютерний комплекс.

– Ю.В. Найдич, Т.В. Сидоренко та О.В. Дуров (Інститут проблем матеріалознавства НАН України) довели можливість твердофазного з'єднання наноструктурних матеріалів на основі алюмінію.

– В.П. Семиноженко, В.М. Пузіков, О.Я. Данько та Г.Т. Адонкін (Інститут монокристалів НАН України) розробили технологію вирощування найбільших у світі кристалів сапфіру.

– М.Ф. Шульга, І.В. Кириллін і В.І. Трутень (Харківський фізико-технічний інститут НАН України) вперше показали можливість поворотів і розщеплення пучків частинок високих енергій при їх проходженні крізь прямі та зігнуті кристали та нанотрубки.

– В.М. Федірко та І.М. Погрелюк (Фізико-механічний інститут НАН України) встановили механізми формування високоміцних титанових сплавів.

– В.О. Марченко розв'язав пряму та обернену задачі теорії багатоканального розсіяння, що дало можливість розробити метод відновлення пара-

метрів складних дискретних систем (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України).

– В.В. Пилипенко, О.В. Пилипенко, І.К. Манько, Ю.О. Кваша, М.І. Довгоголь, Л.Г. Запольський та С.І. Довгополов (Інститут технічної механіки НАН України та Національне космічне агентство України) встановили принципову можливість більш повного використання енергії потоку рідини шляхом розташування двох послідовних кавітуючих елементів опору.

– В.О. Кочелап і В.В. Коротеєв (Інститут фізики напівпровідників НАН України) вперше реалізували генерацію електричним струмом когерентних фононів у напівпровідникових надгратках.

– В.М. Харкянен (Інститут фізики НАН України), Ю.П. Благой, В.О. Сорокін (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України), О.Н. Волков, Л.М. Христофоров (Інститут теоретичної фізики НАН України), В.Я. Малеев та М.О. Семенов (Інститут радіофізики і електроніки НАН України) встановили фундаментальні фізичні властивості біополімерів, що визначають їх функціонування.

– Є.Ф. Шнюков, О.В. Іванников, Г.М. Орловський, Ю.І. Іноземцев та М.О. Маслаков (Інститут геологічних наук НАН України) обґрунтували перспективи подальшого нарощування вітчизняної сировинної бази вуглеводнів, визначили їх нові природні джерела та першочергові прогнозно-пошукові об'єкти.

– М.Т. Каргель, Г.П. Приходько та Ю.І. Семенов (Інститут хімії поверхні НАН України) заклали фізико-хімічні засади керованого синтезу нових поколінь нанорозмірних систем і матеріалів, зокрема гібридних органо-неорганічних наноконкомпозитів з важливими функціональними властивостями.

– Одержано закономірності розподілу напружень і деформацій навколо отворів і включень в композитних оболонках при двоосьовому навантаженні (О.М. Гузь, К.І. Шнеренко).

– Побудовано рівняння стану кварк-глюонних систем та співставлено його розв'язок із розрахунковими методами квантової хромодинаміки на ґратках. Проведено оцінки ширин важких та великих резонансів і з'ясовано відсутність їх появи в експериментах при високих енергіях (К.О. Бугаєв, Г.М. Зінов'єв, В.К. Петров).

– Встановлено, що для багатошарових систем InGaAs/GaAs(100) існують особливості самоспрямовуваного впорядкування структур з квантовими нитками (В.Ф. Мачулін, В.П. Кладько, О.Й. Гудименко, О.М. Єфанов, М.В. Слободян, Н.В. Сафрюк).

– Розроблено алгоритми автоматичного регулювання параметрів пульсуючого оплавлення, яке дає можливість одержувати якісні з'єднання при мінімальних енерговитратах (С.І. Кучук-Яценко).

– В.М. Геєць із співробітниками (Інститут економіки та прогнозування НАН України) розробив систему макроекономічних моделей ендегенного зростання та здійснив системний аналіз конкурентоспроможності економіки України.

– Е.М. Лібанова (Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України) запропонувала нові підходи до формування політики розвитку сільських територій, демографічної, соціальної, етнонаціональної та міграційної політики.

– Розроблено концепцію багатоцільового дослідницького ядерного реактора в Україні (І.М. Вишневський, В.В. Тришин та ін.).

– Створено полімерні наногібридні сітки (Є.В. Лебедев).

– Встановлено механізм канцерогенної дії онкогена РТІ-1 (Г.В. Єльська, Б.С. Негруцький).

– Методами спрямованої мутаційної селекції серед мутантних сортів і сортів гібридного походження виділено низку ліній озимої пшениці з вмістом білка 15,3–17,5% та високими хлібопекарськими властивостями (В.В. Моргун).

– О.О. Лук'янець (Інститут фізіології НАН України) одержав принципово нові дані про молекулярні механізми внутрішньоклітинної сигналізації в нервових клітинах.

– Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України спільно з ін. організаціями України реалізував проект стабілізації об'єкту «Укриття» на ЧАЕС.

– Інститутом проблем математичних машин і систем НАН України проведено XIII Міжнародну конференцію «Інноватика-2008».

– Відбулася XXVIII Міжнародна конференція-виставка «Композиційні полімерні матеріали в промисловості», організована Інститутом хімії високомолекулярних сполук НАН України.

– Відбулася Міжнародна конференція «Сучасні проблеми фізики металів», організована Інститутом металофізики НАН України.

– Видано монографію «Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності» (Інститут історії України НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України) [158].

У дослідженні, виконаному істориками, політологами, економістами, правознавцями і соціологами, вперше у вітчизняній історіографії зроблено спробу проаналізувати тисячолітню історію українського народу за допомогою політологічного інструментарію, щоб визначити основні закономірності

функціонування політичних систем і дати об'єктивну оцінку сучасній ситуації з метою її вдосконалення.

– Вийшла книга «Б.С. Патон. Вибрані праці» [159].

– Вийшла монографія Ю.І. Кундієва, А.М. Нагорної та Д.В. Варивончика «Професійний

рак: епідеміологія та профілактика» (премія ім. Р.Є. Кавецького, 2009) [160].

– Вийшла монографія В.П. Басса «Молекулярна газова динаміка та її застосування в ракетно-космічній техніці» (Інститут технічної механіки НАН України) [161].

Розглядається широке коло питань динаміки розрідженого газу та молекулярної газової динаміки. Вперше строго сформульовано фізичні та математичні моделі процесів масопереносу, що впливають на формування власної атмосфери в околі космічних апаратів.

– Вийшла книга П.П. Толочка «Київ і Русь» [162].

2008 – Відбулися XV Міжнародна конференція з автоматичного керування «Автоматика-2008» (Інститут космічних досліджень НАН та НКА України); X Міжнародна конференція «Стійкість, керування і динаміка твердого тіла» (Інститут прикладної математики і механіки НАН України); Міжнародна конференція «Сучасні проблеми фізики металів» (Інститут металофізики НАН України); V Міжнародна науково-практична конференція «Метан вугільних родовищ України» (Інститут геотехнічної механіки НАН України); XII Міжнародна конференція «Проблеми механіки залізничного транспорту. Безпека руху, динаміка, міцність та енергозбереження» (Інститут технічної механіки НАН України

і НКА України); Міжнародна конференція «Інженерія скінтіляційних матеріалів і радіаційні матеріали» (Інститут ядерних досліджень НАН України). Міжнародна конференція «Ресурс, надійність та ефективність використання енергетичного обладнання» (Інсти-

тут проблем машинобудування НАН України); XIII Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи інноваційного розвитку економіки» (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України).

2009

4 лютого – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій обрано нових її членів.

Обрані дійсними членами:

О.С. Бакай (ядерна енергетика);
А.Г. Білоус (неорганічна хімія);
В.І. Большаков (металургія);
М.С. Веселовський (біологія клітини);
І.Д. Войтович (інформатика та обчислювальні системи);
А.М. Гольцев (кріобіологія);
Г.М. Григоренко (матеріалознавство, електрометалургія);
Б.М. Данилишин (економіка природо-користування);
Ю.П. Зозуля (нейрохірургія);
В.О. Іванов (фізика моря);
Ю.І. Ізотов (астрофізика);
Г.Л. Камалов (фізична хімія);
О.О. Ключников (атомна енергетика);
Ю.Г. Кривонос (інформатика);
Ю.А. Левенець (етнополітологія);
О.А. Летичевський (інформатика);
Е.М. Лібанова (соціоекономіка);
О.Ю. Майстренко (енергомашинобудування);
В.Л. Макаров (математика);
А.А. Мартинюк (механіка);
В.Ф. Мачулін (фізика і діагностика наносистем);
С.П. Павлюк (етнологія);
М.О. Перестюк (математичні проблеми механіки);
Г.П. Півторак (слов'янські мови);
В.М. Пузіков (матеріалознавство, тех-

нологія монокристалічних матеріалів);
В.Г. Радченко (екосистемологія);
Л.Г. Руденко (географія);
М.Ф. Харченко (експериментальна фізика);
М.Ф. Шульга (ядерна фізика);
Ю.І. Якименко (електроніка в енергетиці).

Обрані членами-кореспондентами:

А.О. Авраменко (теплотехніка);
В.П. Андрущенко (філософія);
А.В. Анісімов (інформатика);
В.Д. Базилевич (економічна теорія);
В.С. Бакіров (соціологія);
М.Ф. Бондаренко (комп'ютерні технології);
М.Д. Борисюк (прикладна механіка);
О.М. Бородіна (економіка сільського господарства);
В.В. Брей (каталіз);
В.М. Варюхін (фізика високих тисків);
О.Г. Величко (металургія);
Ю.М. Височанський (фізика напівпровідників і діелектриків);
А.І. Вовк (біоорганічна хімія);
О.З. Глухов (біологічне і ландшафтне різноманіття);
К.О. Гогаєв (матеріалознавство, порошкова металургія);
А.А. Грищенко (інституційна економіка);
А.М. Гупал (інформатика);
В.Я. Гутлянський (алгебра та аналіз);
І.О. Дудка (ботаніка);
О.М. Єгоров (джерела ядерних випромінювань);

- С.Я. Єрмоленко** (українська мова);
А.Ф. Жаркін (інформаційні технології в енергетиці);
В.С. Загорський (економіка);
В.М. Зайцев (хімія поверхні);
Г.Ю. Івакін (археологія);
Б.О. Іванов (теоретична фізика);
Г.О. Іутинська (клітинна біологія);
І.М. Карнаухов (ядерна фізика);
В.Ф. Колесник (всесвітня історія);
С.К. Коновалов (регіональна гідрохімія);
Г.К. Коротаєв (океанографія);
Є.І. Крижанівський (матеріалознавство, міцність та довговічність нафтогазового обладнання);
А.А. Крючин (інформатика);
М.Ю. Кузнецов (комп'ютерні технології);
М.П. Куліш (радіаційна фізика);
Р.І. Кутас (геофізика);
М.В. Кучук (клітинна генетична інженерія);
Р.М. Кушнір (математичні проблеми механіки);
Б.І. Лев (нанофізика);
Е.В. Луговської (хімія білків);
О.В. Мамченко (хімічні проблеми захисту довкілля);
Ю.Я. Мешков (електротермія);
О.А. Мінаєв (металургія);
Є.І. Никифорович (механіка);
А.Г. Нікітін (диференціальні рівняння);
В.Є. Новицький (світова економіка);
А.О. Омельчук (технічна хімія);
О.Г. Осауленко (статистика);
В.В. Павлішук (фізико-неорганічна хімія);
Е.А. Пашицький (фізика поверхні);
О.В. Пилипенко (механіка);
О.Б. Полонський (географія);
А.В. Рагуля (матеріалознавство, керамічні матеріали);
Р.П. Радишевський (слов'янські літератури);
В.Ю. Розов (магнетизм технічних об'єктів);
М.М. Романюк (соціальні комунікації);
А.В. Руденко (кардіохірургія);
В.І. Слісенко (ядерна енергетика);
Ю.В. Слюсаренко (теоретична фізика, фізика фундаментальних взаємодій);
Л.Ф. Суходуб (біофізика);
В.І. Терьошин (фізика плазми, термоядерний синтез);
О.І. Титко (електромеханічні системи та комплекси);
О.П. Толочко (історія України);
М.А. Тукало (молекулярна біологія);
В.З. Туркевич (матеріалознавство, надтверді матеріали);
В.М. Уваров (нанофізика);
В.М. Федірко (матеріалознавство, технологія металів);
І.Д. Чуєшов (теорія ймовірностей та математична фізика);
В.Д. Шаповал (конституційне право);
В.В. Швартау (фізіологія рослин, продукційний процес);
О.Л. Шубенко (теплотехніка);
В.О. Ямпольський (радіофізика);
Ю.М. Ямпольський (астрономія, фізика космосу).
- Обрані іноземними членами:*
О.Ф. Андрєєв (фізика низьких температур), Росія;
С.Атлурі (прикладна механіка), США;
С.Ю. Глазьєв (теорія економічного розвитку), Росія (виключений зі складу НАН України в 2016 за антиукраїнську діяльність);
Г.Г. Дука (екологічна хімія), Молдова;
Ю.Г. Євтушенко (інформатика), Росія;
Л.М. Зелений (фізика космічної плазми), Росія;
В.Г. Кадишевський (ядерна фізика), Росія;
М.К. оглу Керімов (фізика напівпровідників), Азербайджан;
М.П. Лавьоров (геологія рудних родовищ), Росія;

Г.Манг (міцність матеріалів), Австрія;
Г.А. Мєсяц (електроніка, електрофізика), Росія;

В.Є. Панін (ядерні матеріали), Росія;
Б.Фуллер (кріобіологія і кріомедицина), Велика Британія;

А.Чехановер (хімія білків), Ізраїль;
Р.Шпорлюк (історія, політологія), США.

25 лютого – Президія НАН України присудила Золоту медаль ім. В.І. Вернадського акад. НАН України **В.Г. Бар'яхтару** – за розробки в теорії твердого тіла і статистичної фізики та акад. РАН **В.Г. Кадишевському** (Росія) – за розвиток теорії елементарних частинок і квантової теорії поля.

– Президія НАН України присудила: премію ім. Л.В. Писаржевського **О.В. Мамченку** та **В.В. Ставицькому** (посмертно) – за цикл праць «Теоретичне обґрунтування та практична апробація нової ресурсозберігаючої, маловідходної технології комбінованого одержання знесоленої та пом'якшеної води»;

премію ім. І.І. Мечникова **О.М. Лук'яновій**, **Д.С. Янковському** та **Г.С. Дименту** – за серію праць «Мультипробіотики Симбітер і Апібакт та їх застосування у медицині»;

премію ім. Д.В. Волкова **В.Ю. Денисову**, **М.П. Меренкову** та **Ю.П. Степановському** – за цикл робіт «Фізика надважких ядер і поляризаційних явищ у квантовій електродинаміці та електродинаміці адронів»;

премію ім. С.М. Гершензона **В.І. Данилову**, **Л.Г. Горбу** та **Д.М. Говоруну** – за серію праць «Квантово-хімічна природа спонтанних точкових мутацій ДНК, спричинених таутомерією її нуклеотидних основ»;

премію ім. Р.Є. Кавецького **Ю.І. Кундієву**, **А.М. Нагорній** та **Д.В. Варивончику** – за монографію «Професійний рак: епідеміологія та профілактика»;

премію ім. Д.І. Чижевського **В.І. Ярошовцю**, **П.Ю. Сауху** та **О.М. Єременку** – за цикл праць з методології історії філософії;

премію ім. Є.П. Федорова **Ю.І. Ізотову**, **Н.Г. Гусевій** та **Ю.В. Штанову** – за цикл робіт «Блакитні карликові галактики та проблеми темної матерії»;

премію ім. В.І. Толубинського **Б.І. Баску**, **А.О. Авраменку** та **А.І. Накорчевському** – за цикл робіт «Тепломасообмін і гідродинаміка гетерогенних потоків»;

премію ім. С.П. Тимошенка **А.Я. Красовському**, **І.В. Ориняку** – за цикл праць «Міцність і надійність трубопровідних систем»;

премію ім. С.І. Субботіна **О.А. Трипільському** та **М.В. Шарову** – за монографію «Літосфера докембрійських щитів північної півкулі Землі за сейсмічними даними»;

премію ім. І.П. Пулюя **А.М. Погорілому**, **В.Ф. Лосю** та **Я.Б. Базалію** – за цикл робіт «Магнітні та магнітотранспортні властивості наноматеріалів спінтроніки з неідеальними межами»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **П.М. Томчуку**, **В.М. Порошину** та **В.І. Волкову** – за цикл робіт «Гарячі» електрони та нові оптичні явища в багатодолинних напівпровідниках і наночастинках»;

премію ім. М.В. Остроградського **Л.А. Пастуру**, **Г.М. Фельдману** та **М.В. Щербині** – за серію праць «Імовірнісні задачі на групах і в спектральній теорії»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.О. Носкову** (посмертно), **Б.М. Маймуру** та **В.С. Куціну** – за цикл праць «Розвиток технологічних основ брикетування техногенних ресурсів гірничо-металургійного комплексу України»;

премію ім. В.С. Михалевича **В.С. Дейнеці** та **С.О. Довгому** – за цикл робіт «Аналіз деяких класів багатокомпонентних розподілених систем»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **В.М. Яковенку**, **С.І. Ханкіній**, **І.В. Яковенку**

– за цикл робіт «Коливальні та хвильові процеси НВЧ діапазону в неоднорідній плазмі напівпровідників»;

премію ім. Ф.М. Колесси **А.І. Іваницькому** – за працю «Історична Хотинщина. Музично-етнографічне дослідження. Збірник фольклору»;

премію ім. М.М. Боголюбова **Є.Д. Білоколосу, А.К. Прикарпатському та О.Д. Суханову** – за цикл робіт «Актуальні питання математичної фізики та статистичної механіки»;

премію ім. М.Д. Стражеска **О.О. Мойбенку, О.М. Пархоменку та В.Є. Досенку** – за цикл робіт «Дослідження нових аспектів патогенезу гострого інфаркту міокарда та розробка нових методів його терапії»;

премію ім. М.С. Грушевського **О.П. Моці, В.О. Балуху та В.А. Вергунову** – за цикл праць «Проблеми української історії в контексті досліджень європейської цивілізації»;

премію ім. І.М. Францевича **В.М. Пузікову, В.І. Салу та І.М. Притулі** – за цикл праць «Монокристали типу KDP для мегаджоулевих лазерів. Вирощування, властивості»;

премію ім. Л.П. Симиренка **Ф.С. Каленичу** – за монографію «Агроекологічні основи інтегрованого захисту яблуні від парші та інших хвороб» [163].

16–17 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій 16 квітня її президентом переобрано **Б.Є. Патона**. 17 квітня обрано першим віце-президентом НАН України **А.П. Шпака**, віце-президентами – **А.Г. Наумовця, В.Д. Походенка та В.М. Геєця**; головним ученим секретарем НАН України – **А.Г. Загороднього**; членами Президії НАН України – **С.А. Андронаті, О.Ф. Возіанова, Л.В. Губерського, М.З. Згуровського, В.Г. Кременя, В.Ф. Мачуліна, З.Т. Назарчука, В.П. Семиноженка, В.А. Смоля, В.Я. Тація, П.П. Толочка, В.П. Шевченка, Я.С. Яцківа**.

Затверджено академіками-секретарями Відділень НАН України: **А.М. Самойленка** (Відділення математики), **А.Ф. Булата** (механіки), **В.М. Локтева** (фізики і астрономії), **В.М. Шестопалова** (наук про Землю), **І.К. Походню** (фізико-технічних проблем матеріалознавства), **Б.С. Стогнія** (фізико-технічних проблем енергетики), **І.М. Неклюдова** (ядерної фізики та енергетики), **В.В. Гончарука** (хімії), **С.В. Комісаренка** (біохімії, фізіології, молекулярної біології), **В.В. Моргуна** (загальної біології), **Е.М. Лібанову** (економіки), **О.С. Онищенко** (історії, філософії та права), **М.Г. Жулинського** (літератури, мови та мистецтвознавства) [163].

10 червня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені **Ю.О. Митропольського** за видатні наукові роботи в галузі математики та нелінійної механіки [164].

26 жовтня – зареєстровано спосіб виготовлення модифікатора (С.М. Волощенко, К.О. Гогаєв, О.К. Радченко, О.І. Шейко, М.Г. Аскеров; Інститут проблем матеріалознавства НАН України). Застосовується у виробництві виливків з високоміцних чавунів з кулястим графітом і для подрібнення структури виливків зі сталі.

27 жовтня – Указом Президента України **Л.В. Губерському** – відомому вченому та організатору вищої освіти присвоєно звання Героя України [164].

Губерський Леонід Васильович (н. 1940) – філософ, акад. НАН України (2003). У 1982–94 – проректор, з 2008 – ректор Київського університету. Науковій праці присвячено соціальній філософії, дослідженню ідеології як соціально-історичного феномена.

Л.В. Губерський

30 листопада – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.І. Кир'яну, А.О. Камінському, І.О. Гузю, В.В. Зозулі, В.М. Назаренку, В.Л. Богданову – за цикл праць «Сучасні проблеми механіки руйнування»;

А.О. Тареліну, О.Л. Шубенку – за участь у створенні парових турбін нового покоління потужністю 325 МВт;

В.Г. Вербицькому, В.І. Осінському – за участь у розробці високоефективних технологій оптоелектроніки і комунікаційних систем на їх основі;

О.О. Желтухину, В.О. Сороці, О.Ю. Нурмагамбетову, І.А. Бандосу, В.Д. Гершуну, В.Д. Волкову (посмертно) – за цикл праць «Відкриття та розвиток принципів суперсиметрії і супергравітації та їх застосування до побудови єдиної теорії фундаментальних взаємодій»;

О.М. Алимову, С.О. Рибаку – за роботу «Системи прогнозованого активного управління проектами та програмами соціально-економічного розвитку України в сферах освіти, науки і виробництва» (у співавторстві);

Л.Д. Варбанець, Л.М. Яковлеву, І.Я. Захарову, Г.М. Здоровенку, Т.О. Грінберг – за цикл праць «Глікополімери бактерій: закономірності структурної організації макромолекул, функціонально-біологічна активність і аспекти практичного використання»;

Л.А. Пирогу – за участь у розробці та впровадженні системи методів діагностики, профілактики і лікування хвороб нирок;

В.П. Палієнко, Т.І. Козаченко, В.П. Разову, В.С. Чабанюку, А.І. Бочковський – за роботу «Національний атлас України (методологія і практика розробки)»;

М.І. Павлюку, М.І. Євдощуку – за роботу «Нафтогазоперспективні об'єкти України (наукові і практичні основи пошуків родовищ)».

2009 – А.М. Самойленко (Інститут математики НАН України) запропонував нову формулу виду Флоке для періодичних систем, яка обґрунтовує можливість ширшого застосування асимптотичних методів нелінійної механіки на практиці.

– **І.В. Сергієнко, В.Г. Тульчинський, О.Ю. Бандура, В.Л. Голдовинський та С.О. Горенко** створили новий суперкомп'ютер СКІТ-4 з піковою потужністю 43 Тфлопс.

– **Ю.М. Єрмольєв і П.С. Кнопов** (Інститут кібернетики НАН України) запропонували принципово нові підходи та методи розв'язання задач стохастичної оптимізації, які значно розширили можливості її застосувань при розв'язанні прикладних задач.

– **О.П. Ігнатенко** (Інститут програмних систем НАН України) розробив модель конфліктно-керованих процесів протидії програмних агентів у інформаційних мережах і визначив необхідні умови існування стратегії протидії, яка гарантує збереження заданого рівня роботи системи в умовах атаки.

– **О.М. Гузь та Я.Я. Русинський** (Інститут механіки НАН України) сформулювали принципи та підходи структурної механіки матеріалів, на базі яких побудовано основи наномеханіки композитних матеріалів.

– **В.О. Шувалов, С.М. Кулагін, М.А. Токмак і М.І. Письменний** (Інститут технічної механіки НАН України) розвинули теорію діагностики іоносферної плазми та на її основі створили апаратуру для наукового експерименту на борту супутника «Січ-2». За результатами експерименту показано, що збурення концентрації заряджених частинок плазми і температури іонів і нейтралів можуть бути використані для ідентифікації та прогнозу локалізації епіцентрів землетрусів на підсупутниковій трасі.

- В.В. Харченко, О.В. Дроздов, В.С. Дзюба, М.К. Кучер і Є.Л. Данильчук (Інститут проблем міцності НАН України) одержали повний комплекс фізико-механічних характеристик перспективних композиційних матеріалів, призначених для застосування в ракетно-космічній галузі.
- К.А. Безручко та О.В. Бурчак (Інститут геотехнічної механіки НАН України) при дослідженні процесів трансформації у вугільній речовині встановили, що в умовах її швидкої дезінтеграції виникають синтез молекул метану та його додаткова механоелектрична десорбція.
- Л.Л. Єнковські (Інститут теоретичної фізики НАН України) розрахував спектри елементарних частинок та їх кореляцій при зіткненні ядер, які відіграли важливу роль в інтерпретації експериментів на Великому адронному колайдері в ЦЕРН. Знайдено також параметри, які описують $W_{\pm}$ і Z -бозони.
- А.Г. Наумовець, С.В. Волков, О.А. Марченко, А.І. Сененко та О.А. Варзацький (Інститут фізики НАН України та Інститут загальної та неорганічної хімії НАН України) здійснили перемикання електричним полем електронних зв'язків у молекулах та одержали моношарові молекулярні структури на гранях металів. Це відкриває шляхи для контрольованого впливу на структуру і фізико-хімічні властивості поверхонь, селективного керування цими властивостями.
- Е.М. Руденко (Інститут металофізики НАН України) довів, що при використанні надпровідників магнітна поляризованість струму може досягати рекордних значень. Результат є суттєвим для подальшого розвитку спінтроніки.
- О.Ю. Лукін і Г.С. Пономаренко (Інститут геологічних наук НАН України) встановили, що газонасні мегапастки великого стратиграфічного діапазону, які формуються в чорносланцевих формаціях евксинського типу, присутні у всіх нафтогазоносних регіонах України. Визначено нові перспективні прогнозно-пошукові об'єкти, пов'язані з пастками вуглеводнів у верхньодевонських, кам'яновугільних і нижньопермських рифогенно-карбонатних комплексах Дніпровсько-Донецької западини і Донбасу. Розроблено рекомендації щодо проведення пошуково-розвідувальних робіт.
- В.І. Старостенко, Т.К. Бурахович, Т.О. Цветкова, О.В. Легостаєва та Л.О. Шумлянська (Інститут геофізики НАН України) встановили взаємозв'язок аномальній електропровідності у земній корі та верхній мантії з осередками сейсмічних подій, що уможливило побудову тривимірної моделі мантії під територією України, узгоджену з сейсмічними й геоелектричними параметрами, та виявлення зон розповсюдження енергії, яке призводить до землетрусів.
- Розроблено новий аналітико-статистичний метод дослідження імовірнісних показників системи обслуговування. Запропоновано алгоритм знаходження нестационарного коефіцієнта готовності певного класу резервованих систем з відновленням, поведінку яких можна описати марковським або напівмарковським процесом (І.М. Коваленко, М.Ю. Кузнецов).
- Показано, що космічна струна індукуює у вакуумі навколо себе циркулярний струм і магнітне поле (Ю.О. Ситенко, Інститут теоретичної фізики НАН України).
- У Головній астрономічній обсерваторії НАН України створено індивідуальний та об'єднаний каталогі положень радіоджерел, які включають відповідно 3555 та 3572 радіоджерела, що використано при створенні

нової Міжнародної небесної системи координат ICRF2, прийнятої Міжнародним астрономічним союзом як стандарт з 1 січня 2010 (Я.С. Яцків, С.Л. Болотін, С.О. Литвин).

– О.О. Коноваленко, В.Л. Колядін і А.І. Бойко (Радіоастрономічний інститут НАН України) створили Великий український радіотелескоп ВУРТ, який став ланкою в Єдиній системі європейських телескопів. За його допомоги вперше зафіксовано сигнали від блискавки на Сатурні.

– Виявлено явище додаткового синергетичного збурення електричного поля у твердій полімерній ізоляції сукупністю дефектів і впливів (А.К. Шидловський, А.А. Щерба).

– Експериментально підтверджено передбачений стохастичний механізм відхилення позитивно та негативно заряджених частинок високої енергії вигнутими кристалами, що відкриває нові можливості у керуванні пучками частинок на великому адронному колайдері в ЦЕРНі (М.Ф. Шульга, А.А. Гриненко).

– Розроблено екологічно чисту зольгель технологію одержання сферично гранульованих сорбентів у повітряному протитоці. На створеній дослідно-промисловій установці одержано гранульовані зразки діоксидів цирконію і кремнію та фосфатів титану і цирконію (В.В. Стрелко).

– Створено ефективні композиції для інокуляції насіння культурних рослин. Показано, що розроблені комплексні біопрепарати позитивно впливають на формування мікрофлори ризосферного ґрунту і продуктивність сої та пшениці (Г.О. Іутинська).

– Встановлено, що за умов підвищеної радіоактивності середовища різко зростає мінливість рослин в популя-

ціях внаслідок збільшення частоти рекомбінантних та інших процесів, які підвищують гетерозиготність організму (Д.М. Гродзинський).

– В Інституті клітинної біології і генетичної інженерії НАН України одержано стійкі до гербіцидів трансгенні рослини цукрового буряку, ріпаку, гороху, створено перші модельні трансгенні клітинні лінії і рослини, що продукують рекомбінантні білки-вакцини проти туберкульозу.

– Вийшов атлас «Тканезберігаюча високочастотна електрозварювальна хірургія» під редакцією Б.Є.Патона, в якому узагальнено результати числених операцій, виконаних з використанням електрозварювання в онкології, мамології, урології, отоларингології, пульмонології, абдомінальної та інших видах хірургії [].

– Створено та видано «Атлас глибинної будови Антарктики за даними гравіметричної томографії», що містить результати моделювання глибинної будови Антарктики і регіонів Південного океану (П.Ф. Гожик, Р.Х. Греку) [167].

– Вийшла монографія «Українське суспільство. 1992–2013. Динаміка соціальних змін». В.М. Ворона, М.О. Шульга, Н.М. Левчук, О.П. Рудницький та ін.; Інститут соціології НАН України) [165]

– Видано п'ятитомник «Історія державної служби в Україні» Інститут історії України НАН України, в якому докладно висвітлюється державотворчий процес та досвід управлінської діяльності на українських землях [167].

– Вийшов перший номер журналу «Радіофізика і електроніка».

– Вийшла книга В.А. Кунаха «Розвиток генетики в Національній академії наук України» [168].

Наведено основні напрями і здобутки генетичних і генетико-селекційних досліджень в установах НАН України. Проаналізовано наукову і науково-організаційну

діяльність низки інститутів і провідних генетиків та селекціонерів, їх внесок у розвиток світової науки.

– Вийшла в світ «Зелена книга України» (Інститут ботаніки НАН України; Міністерство охорони навколишнього природного середовища України) [169].

Є офіційним документом, у якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних рослин і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні.

– Вийшла «Червона книга України. Рослинний світ» (Інститут ботаніки НАН України, Міністерство охорони

навколишнього природного середовища України). Є офіційним документом, що відображає сучасний стан видів рослин і грибів України, що перебувають під загрозою зникнення або потребують охорони [170].

– Вийшли в світ монографії І.М. Мриглода, В.В. Ігнатюка та Ю.В. Головача «Микола Боголюбів і Україна» [ ] та А.С. Литвинко «Миколи Миколайович Боголюбів та статистична фізики в Україні», [171].

– Вийшла в світ колективна монографія «Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього» за редакцією А.І. Кудряченка (Інститут європейських досліджень НАН України) [72].

Досліджуються актуальні проблеми входження незалежної Української держави в коло європейських країн, її можливості, виклики і перспективи. На широкому історичному матеріалі здійснено ретроспективний аналіз існування й визнання України як

європейської держави, досліджено політико-правові, економічні, світоглядні й духовно-культурні засади сучасних відносин України з далекими і близькими країнами. Висвітлено процес становлення, трансформації і проблеми сучасного розвитку двостороннього та багатостороннього міждержавного співробітництва.

– Опубліковано монографію В.Л. Храмової «Особистість як духовний феномен» [173].

Містить спробу переосмислення у сучасному контексті та розвитку київської духовної традиції, зокрема персоналізму М.О.Бердяєва з пріоритетами Духу, Свободи, Особистості, Творчості та Любові, а також усвідомлення ментальних передумов сучасного українського парадоксу.

2009 – Вийшов «Океанографічний атлас Чорного та Азовського морів» (Інститут біології південних морів НАН України, Інститут геологічних наук НАН України, Морський гідрофізичний інститут НАН України, Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут НАН України) [174].

Містить комплексну наукову інформацію про стан середовища і основні особливості Чорного та Азовського морів. У ньому представлено мапи, які докладно відтворюють океанологічні, кліматичні, гідрографічні та інші характеристики цих морів, створені з використанням найповніших масивів даних.

2010

24 лютого – Президія НАН України присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **І.С. Магурі, М.Я. Співаку та І.М. Трахтенбергу** – за серію праць «Проблеми вродженої імунорезистентності та вікової фізіології і токсикології»;

премію ім. М.М. Крилова **А.Г. Нікітину, В.А. Осадчуку та Ю.В. Теплінському** – за цикл робіт «Розвиток групових та асимптотичних методів і теорії диференціальних рівнянь та їх застосування у моделях математичної фізики, математичної біології і механіки»;

премію ім. Ю.О. Митропольського **А.М. Самойленку** – за цикл робіт «Асимптотичні методи дослідження рівнянь нелінійної механіки»;

премію ім. Д.Ф. Чеботарьова **О.В. Коркушку, В.Х. Хавінсону та В.Б. Шатилю** – за монографію «Пінеальна залоза: шляхи корекції при старінні»;

премію ім. Ф.І. Шміта **Г.В. Врочинській** – за працю «Українські народні жіночі прикраси ХІХ – початку ХХ ст.»;

премію ім. П.А. Тутковського **Н.І. Дикань** – за роботу «Систематика четвертинних остракод України»;

премію ім. В.І. Трефілова **Б.В. Гриньову, В.Д. Рижикову та В.П. Семиноженку** – за монографію «Сцинтиляційні детектори та системи контролю радіації на їх основі»;

премію ім. Л.В. Шубникова **С.П. Дюбку, Є.А. Алексеєву та В.В. Ілюшину** – за цикл робіт «Радіоспектроскопія молекул у міліметровому діапазоні довжин хвиль»;

премію ім. В.М. Хрущова **А.А. Щербі, І.П. Кондратенку та М.М. Резинкіній** – за цикл праць «Моделювання та аналіз електромагнітних процесів в енергетичних і технологічних системах»;

премію ім. С.І. Пекаря **В.М. Антонову, О.Е. Райчеву та А.А. Звягіну** – за

цикл робіт «Вплив спин-орбітальної та кулонівської взаємодії на властивості електронних систем»;

премію ім. О.О. Потебні **Г.П. Півтораку та О.І. Скопненку** – за працю «Білорусько-український словник»;

премію ім. М.О. Лаврентьєва **В.П. Моторному, В.В. Шарку та О.Л. Ребенку** – за цикл праць «Математичні методи аналізу, теорії апроксимації та топології в математичній фізиці»;

премію ім. Г.В. Курдюмова **Н.І. Главацькій, В.В. Кокоріну та В.А. Львову** – за цикл робіт «Індуковані магнітним полем ефекти у феромагнітних мартенситних сплавах»;

премію ім. Д.К. Заболотного **О.М. Зайченку, О.В. Андрієнку та К.С. Циганенку** – за монографію «Макроциклічні трихотеченові мікотоксини»;

премію ім. О.М. Динника **Б.О. Блюосу, Є.Є. Гарковенку та Є.В. Семененку** – за цикл праць «Гідромеханічні основи екологічно безпечних ресурсо- та енергозберігаючих технологій транспортування та переробки мінеральної сировини»;

премію ім. М.Г. Холодного **Д.А. Кірізію, Т.М. Шадчиній та О.О. Стасику** – за цикл праць «Наукові основи оптимізації фотосинтезу та підвищення продуктивності рослин у змінювальних умовах довкілля»;

премію ім. М.М. Доброхотова **В.В. Скороходу та Г.Г. Гнесіну** – за енциклопедичне видання «Неорганічне матеріалознавство»;

премію ім. О.І. Бродського **В.В. Стрелку** – за цикл наукових праць «Гетероатоми в хімії активованого вугілля»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **М.С. Регеді та І.Г. Гайдучку** – за серію праць «Захворювання органів дихання: етіопатогенетичні механізми їх розвитку»

та сучасні підходи до діагностики, лікування та профілактики»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **А.І. Даниленку**, **Л.М. Шаблістій** та **Н.М. Шелудько** – за тритомну колективну монографію «Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку» [1];

премію ім. К.Д. Синельникова **М.О. Азаренкову**, **В.М. Воєводіну** та **І.О. Гірці** – за цикл робіт «Взаємодія випромінювання та потоків частинок із матеріалами в енергетичних установках»;

премію ім. М.К. Янгеля **В.М. Шнякїну**, **В.І. Коноху** та **Л.М. Усатюку** – за цикл праць «Створення рідинних ракетних двигунів з високими енергетичними характеристиками»;

премію ім. В.М. Глушкова **М.Ю. Кузнецову**, **В.О. Петрухину** та **В.П. Шилу** – за цикл робіт «Інформаційні технології розв'язання складних оптимізаційних задач на багатопроцесорних комплексах»;

премію ім. М.П. Барабашова **Р.Є. Гершбергу**, **О.П. Павленку** та **Я.В. Павленку** – за цикл робіт «Зорі середніх і малих мас – від жовтих карликів сонячного типу до холодних коричневих карликів: спостережувана активність та їх еволюційний статус»;

премію ім. А.Ю. Кримського **Е.Г. Циганковій** – за монографію «Сходознавчі установи в Україні: радянський період» [176].

10 березня – Президія НАН України присудила Золоту медаль В.І. Вернадського акад. НАН України **В.О. Марченку** за дослідження у галузі функціонального аналізу і математичної фізики та професору **Жану Бургейну** (Бельгія) – за праці з теорії гармонічного аналізу, ергодичній теорії та теорії чисел.

25 березня – Зареєстровано самозмащувальний композиційний антифрикційний матеріал на основі міді для роботи у вакуумі (А.Г. Косторнов, О.І.

Фушич, Т.М. Чевичелова, Ю.М. Сіменова, Інститут проблем матеріалознавства НАН України).

12–13 травня – Відбулася сесія загальних зборів НАН України. З доповіддю «Про діяльність Національної академії наук України в 2009 році та основні напрями її подальшої роботи» виступив президент НАН України Б.Є. Патон [175]. На сесії обрано нових членів НАН України.

Обрані дійсними членами:

М.В. Багров (географія);

В.І. Лялько (географія, дистанційні дослідження природних ресурсів).

Обрані членами-кореспондентами:

М.Д. Гродзинський (географія) [177];

В.І. Осадчий (гідрометеорологія).

21 серпня – Указом Президента України **В.Г. Бар'яхтару** – видатному фізику, організатору науки та в зв'язку з 80-річчям від дня народження присвоєно звання Героя України.

Бар'яхтар Віктор Григорович (н. 1930) – фізик-теоретик, акад. НАН України (1978), її віце-президент (1990–98). Працював у Харків. фізико-технічному інституті АН УРСР (1954–73), Донецькому фізико-технічному інституті АН УРСР (1982–85 – зав. відділу), Інституті теоретичної фізики АН УРСР (1982–85), Інституті металофізики АН УРСР (1985–89 – директор); у 1995–20 – директор, з 2015 – почесний директор Ін-ту магнетизму НАН України і МОН України, також у 1982–89 – академік-секретар Відділення АН УРСР, 1996–2007 – декан Київського політехнічного інституту.

Наукові праці присвячено теорії магнетизму, фізиці металів, фізиці плазми, надпровідності. Спільно з іншими відкрив магніто-акустичний резонанс (1956) і проміжний стан в антиферромагнетиках (1970). Розробив низку рекомендацій щодо ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Створив наукову школу.

В.Г. Бар'яхтар

– Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

В.Л. Чергинцю, М.М. Смирнову, А.Ю. Бояринцеву, Є.А. Мазуренку – за розробку технологій і організацію виробництва йод- і бромвмісних продуктів в Україні;

М.Г. Демчишину, О.Б. Климчуку – за роботу «Оцінка інженерно-геологічних умов території України (наукові основи сталого господарського використання території)» (у співавторстві);

В.В. Швартау, Є.Ю. Мордереру, Ю.Г. Мережинському – за цикл праць «Розробка та впровадження екологічно безпечних технологій боротьби з бур'янами» (у співавторстві);

М.І. Тарасевичу, С.Г. Мельнику, В.М. Олабіну – за роботу «Ресурсозберігаючі технології одержання конвертерної сталі та утилізації відходів металургійного виробництва» (у співавторстві);

О.Ф. Буткевичу, В.Л. Тутику, С.Я. Дячуку, В.В. Сорочинському – за роботу «Моніторинг та діагностування електроенергетичних об'єктів і систем України на базі комплексів «Регіна» (у співавторстві);

О.М. Шарковському, І.Д. Чушову, С.Ф. Коляді, О.Ю. Романенку, Ю.Л. Майстренку, О.Ю. Теплінському, В.В. Федоренку, С.І. Безуглому, О.І. Даниленку – за цикл праць «Теорія динамічних систем: сучасні методи та їх застосування»;

С.О. Костеріну, Н.М. Гулій, В.М. Клімашевському, Т.М. Горідько, Г.В. Косяковій, А.Г. Бердишевій – за роботу «Новий клас біологічно активних ліпідів – N-ацилетаноламіни (відкриття, вивчення та застосування)»;

В.К. Кисельову, Г.І. Хлопову – за роботу «Створення авіаційних та навчально-тренувальних комплексів на базі багатофункціональних радіоелектронних систем» (у співавторстві);

В.В. Лукінову, В.Г. Перепелиці, І.Ф. Чемерису, А.Я. Радзівіллю – за роботу «Створення енергоефективного комплексу добування та використання шахтного метану» (у співавторстві);

М.М. Кисельову, В.К. Розенбуш, В.П. Тишковцю – за роботу «Розвиток теоретичних основ, розробка та застосування поляриметричних методів і апаратури для дистанційного зондування об'єктів Сонячної системи наземними та аерокосмічними засобами» (у співавторстві) [175].

12 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 80-річчю від дня народження відомого ученого в галузі матеріалознавства, акад. НАН України В.І. Трефілова.

19–22 жовтня – Відбулася Міжнародна наукова конференція «Наноструктурні матеріали: Білорусь, Росія, Україна», організована Інститутом металофізики НАН України.

3 листопада – Постановою Президії НАН України створено Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України.

12 листопада – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження відомого ученого-механіка, акад. НАН України Г.С. Писаренка.

2010 – У Харкові пройшла Міжнародна конференція «Фізико-хімічні основи формування мікро- та наноструктур», організована Харківським фізико-технічним інститутом.

– Розв'язано проблему значних відхилень для випадкових еволюцій з незалежними приростами у схемі асимптотично малої дифузії, побудовано алгоритми обчислення експоненційного генератора великих відхилень для марковських випадкових еволюцій (В.С. Корольок).

- Створено методи математичного моделювання загроз безпеці людини, суспільства та держави, які дозволили визначити закономірності зв'язків і відносин між елементами системи національної безпеки, а також величину впливу реальних і потенційних загроз на стан безпеки складних систем (В.П. Горбулін).
- Розроблено теоретичні основи ультразвукових неруйнівних методів визначення напружень в матеріалах та елементах конструкцій, створених в Інститутах механіки та електрозварювання НАН України (О.М. Гузь).
- В Головній астрономічній обсерваторії НАН України відкрито нову планету в позасонячній планетарній системі WASP-10.
- Визначено основні закономірності газоносності сланцевих пелітоморфних порід та охарактеризовано перспективи освоєння сланцевого газу в Україні. Запропоновано новий напрям освоєння нетрадиційних та альтернативних джерел вуглеводнів, пов'язаний зі створенням штучних нафтових і газових покладів (О.Ю. Лукін).
- Методами генетичної інженерії створено трансгенні лінії ячменю, що продукують людський лактоферин (Я.Б. Блюм).
- Є.Ф. Шнюков та Ю.І. Іноземцев (Інститут геологічних наук НАН України) обґрунтували перспективи відкриття у Чорному морі великих покладів вуглеводнів у гетерогенних пастках.
- Вийшла в світ книга «Інститут фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України. 50 років» [178].
- Висвітлено історію створення й розвитку Інституту, формування в ньому наукових шкіл і напрямів, внесок його вчених у фізику, техніку та технологію напівпровідників і приладів на їх основі. Супроводжується значною бібліографією.
- Вийшла монографія М.Д. Глинчук та А.В. Рагулі «Нанофероїки» [179].
- Присвячена матеріалам з фазовими переходами в наноструктурному стані. Узагальнено теоретичні та експериментальні дослідження нанофероїків, викладено результати багаторічної роботи авторів у теорії розмірного ефекту фероїків, експерименту з нанорозмірними частинками і тонкими плівками, а також сучасні досягнення світової науки в цій сфері. Систематизовано дані про будову та властивості нанофероїків і передбачено деякі їх властивості. Описано методи одержання наноструктурних фероїків.
- Видано монографію «Вступ до механіки нанокомпозитів» (О.М. Гузь, Я.Я. Рушицький, І.О. Гузь) [180].
- Викладено загальний підхід до побудови основ механіки нанокомпозитів, принципи і методи дослідження, а також конкретні результати для низки класів задач, що стосуються проблем статичної, динамічної, стійкості та руйнування нанокомпозитів. Суттєву увагу приділено побудові механіки нанокомпозитів як складової частини структурної механіки матеріалів.
- Вийшла в світ книга В.В. Моргуна та Р.А. Якимчука «Генетичні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС» [181].
- Узагальнено результати 20-річних досліджень генетичних наслідків хронічного опромінення рослин озимої пшениці в зоні відчуження Чорнобильської АЕС. Проаналізовано залежність частоти та спектра хромосомних аберацій і видимих мутацій від інтенсивності радіонуклідного забруднення, встановлено, що тенденції до зниження рівня мутаційної мінливості не спостерігається. Показано генетичну ефективність дії низьких доз гамма-променів і хімічних мутагенів і розкрито закономірності індукування ними специфічних типів хромосомних аберацій та видимих мутацій. На прикладі озимої пшениці представлено оригінальні дані моніторингу спонтанної мутаційної мінливості в різних еколого-географічних регіонах України. Описано зразки колекції чорнобильських мутантів озимої пшениці та показано доцільність їх використання при вирішенні специфічних завдань її селекції.
- Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України видано мо-

нографію «Населення України. Трудова еміграція в Україні» (відповідальний редактор – **Е.М. Лібанова**) [182].

Розглядається широке коло проблем, пов'язаних із зовнішньою трудовою міграцією українських громадян, висвітлено теоретичні та прикладні аспекти трудової еміграції. Досліджується перебіг зовнішніх трудових міграцій у контексті загальної соціально-економічної ситуації на основі державної статистики та спеціальних вибірових обстежень. Проаналізовано соціально-економічні характеристики зовнішніх трудових мігрантів, напрямки трудової еміграції, умови праці та перебування громадян України за кордоном. Здійснено оцінку заробітків трудових мігрантів і грошових переказів, визначено вплив трудової еміграції на розвиток ринку праці в Україні. Розроблено пропозиції щодо формування міграційної політики.

– Оpubліковано монографію **Б.В. Сорочинського, Я.Б. Блюма та О.О. Созінова** «Рідкі біопалива. Сучасний стан та тенденції» [183].

Розглянуто сучасні тенденції у виробництві рідких видів біопалива. Аналізується статистична інформація та регуляторна політика щодо виробництва біодизелю та біоетанолу в окремих країнах. Досліджується сировинний потенціал для виробництва моторних видів біопалива в Україні за рахунок культивованих сільськогосподарських культур, а також можливість одержання біодизелю з мікродоростей.

– Вийшла монографія **В.В. Гончарука** «Наука про воду» [184].

Вперше багатогранність властивостей води висвітлено з засад виникнення життя. Показано зв'язок між якістю питної води, рівнем розвитку інтелекту людини та її здоров'ям. Узагальнено відомості щодо хімічних, фізичних, біологічних властивостей води та її численних аномалій. Наведено нову концепцію про граничні шари кластерів – межу поділу фаз «вода у воді». Висвітлено питання еколого-геохімічного стану джерел централізованого питного водопостачання, гігієнічні та екологічні вимоги до якості води цих джерел. Проаналізовано останні світові досягнення в галузі підготовки питної води і сучасні тенденції розвитку досліджень у цьому напрямку. Висвітлено проблеми одержання фізіологічно і цитогенетично якісної питної води, особливості та проблеми її знезараження. Запропоновано новий підхід до створення стандартів на питну воду.

– Вийшла монографія **А.П. Шпака і В.Л. Карбовського** «Рентгенівська та електронна спектроскопія» [185].

Викладено основи теорії взаємодії випромінювання з речовиною та рентгенівської емісійної спектроскопії та електронної еже-спектроскопії. Приведено класифікацію методів дослідження залежно від процесів взаємодії випромінювання з речовиною. Наведено сучасні методи дослідження неупорядкованих систем – EXAFS- та XANES-спектроскопії та окреслено перспективи застосування методів спектроскопії рентгенівського резонансного та нерезонансного розсіяння.

– Вийшла монографія **І.А. Акімова та О.В. Жовнерчук** «Тетраніхтоїдні кліщі – шкідники зелених насаджень мегаполісу» (Інститут зоології НАН України) [186].

В зелених насадженнях Києва виявлено 28 видів тетраніхтоїдних кліщів – шкідників рослин. Досліджено особливості їх харчування, харчову спеціалізацію і поведінку, плодючість, вплив на їх розвиток температури і вологості. Дано характеристику особливостей видових комплексів кліщів у різних типах міських насаджень. Простежено сезонну динаміку чисельності найбільш масового виду досліджуваних шкідників – липового кліща у вуличних насадженнях липи. Дано практичні рекомендації щодо зменшення шкодочинності кліщів в умовах мегаполісу.

– Вийшла колективна монографія «Екофлора України» (Інститут ботаніки НАН України) [187].

– Вийшла монографія «Культурно-цивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення, сучасні тенденції розвитку», підготовлена Інститутом європейських досліджень НАН України [188].

Досліджується феномен розвитку Європи, її культурно-цивілізаційні параметри і залученість України до цих процесів. Виявлено тенденції зміцнення цивілізаційних і культурно-політичних вимірів, які уможливили формування Європейського Союзу як об'єднання, що нарощує геополітичний вплив і сприяє поширенню й поглибленню інтеграції до загальноконтинентальних масштабів. Аналізується європейський вибір України та його цивілізаційна складова.

– Вийшла у світ монографія М.Г. Желзняка, Л.М. Гутник, Т.А. Галькевич, М.М. Романюка та В.П. Капелюшного «Науковці України ХХ–ХХІ століть: метабібліографія» (Інститут енциклопедичних досліджень НАН України). Містить огляд біо- та бібліографічних персональних посібників понад 1000 науковців України ХХ–ХХІ ст. Є джерельною базою для вивчення історії української науки та персональної національної біобібліографії [189].

2010 – Відбулися Міжнародні конфе-

ренції «Сучасна стохастика: теорія і застосування» (Інститут математики НАН України); XIII Міжнародна конференція з квантової оптики і квантової інформатики (Інститут фізики НАН України); Міжнародна наукова конференція «Функціонування та еволюція екосистем Азово-Чорноморського басейну в умовах глобальної зміни клімату» (Морський гідрофізичний інститут НАН України); III Міжнародна конференція «Сучасні проблеми генетики, радіобіології, радіоекології та еволюції» (Інститут південних морів НАН України).

2011

16 лютого – Президією НАН України присуджено Золоту медаль ім. В.І. Вернадського акад. НАН України **М.П. Лисиці** за досягнення в галузі оптики і спектроскопії та професору **М.Кардоні** (Іспанія) за видатні досягнення у фізиці та оптиці твердого тіла [190].

16 лютого – Президія НАН України присудила:

премію ім. Є.О. Патона **З.Т. Назарчуку**, **А.Я. Недосеці** та **В.Р. Скальському** – за цикл праць «Акустико-емісійна діагностика матеріалів і конструкцій»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **О.В. Дубровній**, **Т.В. Чугунковій** та **І.І. Лялько** – за цикл праць «Створення нових форм буряків генетичними та біотехнологічними методами»;

премію ім. П.А. Тутковського **Є.П. Гурову** – за серію праць, присвячених проблемі взаємодії Землі з космічною речовиною;

премію ім. О.В. Погорелова **О.А. Борисенку**, **Ю.Г. Решетняку** та **В.І. Дісканту** – за цикл праць «Геометрія підбагатовидів і аналітичні методи в теорії підбагатовидів»;

премію ім. Г.С. Писаренка **А.Є. Бабенку**, **М.І. Бобирю** та **А.О. Лебедеву** – за низку підручників і навчальних

посібників з механіки деформованого твердого тіла та механіки матеріалів;

премію ім. Н.Д. Моргуліса **І.О. Анісімову**, **В.В. Ільченку** та **О.Г. Федорусу** – за цикл робіт «Генерація та динаміка електронних пучків у плазмі»;

премію ім. О.І. Лейпунського **Л.А. Булавіну**, **В.І. Слісенку** та **В.В. Клепку** – за цикл робіт «Нейтронна спектроскопія конденсованих середовищ»;

премію ім. М.Г. Крейна **Ю.М. Березанському**, **Г.Лангеру** та **А.А. Нудельману** – за цикл робіт «Проблема моментів і близькі питання, пов'язані зі спектральною теорією операторів»;

премію ім. А.О. Дородніцина **Ю.І. Журавльову**, **І.М. Коваленку** та **О.А. Лещивському** – за цикл робіт «Інформаційні технології створення високонадійних та якісних комп'ютерних систем»;

премію ім. С.Я. Брауде **В.Г. Вакултику**, **А.О. Мінакову** та **О.Ф. Тирнову** – за цикл робіт «Статистичний аналіз поширення електромагнітних хвиль у випадково-неоднорідних середовищах»;

премію ім. М.М. Амосова **М.Ф. Зіньковському** – за монографію «Природжені пороки серця»;

премію ім. О.В. Палладіна **М.Я. Співаку**, **Л.М. Лазаренку** та **Н.М.**

Жолобаку – за цикл праць «Молекулярно-біологічні особливості інтерфероногенезу та створення науково обґрунтованих підходів до використання препаратів інтерферону та їх індукторів при патології»;

премію ім. Б.І. Веркіна **Ю.З. Ковдрі** (посмертно), **В.Ю. Сивоконю** та **С.С. Соколову** – за цикл робіт «Ефекти упорядкування та колективні явища у низьковимірних системах електронів надрідким гелієм»;

премію ім. О.С. Давидова **В.М. Колломійцю**, **І.В. Симоногу** та **Ш. Шлому** – за цикл робіт «Колективні ефекти в атомних ядрах»;

премію ім. О.К. Антонова **В.Д. Кубенку** – за цикл праць «Динамічні процеси в тілах та елементах конструкцій при взаємодії з пружним або рідинним середовищем»;

премію ім. В.П. Комісаренка **Ю.Б. Чайковському**, **О.І. Дельцовій** та **С.Б. Герашенку** – за монографію «Міжтканинні взаємодії периферійного нерву в нормі та патології» [ ];

премію ім. Г.Ф. Проскури **О.В. Кравченку**, **І.Г. Суворовій** та **А.В. Бастєєву** – за цикл робіт «Створення науково-практичних основ інтенсифікації фізико-хімічних і гідродинамічних процесів у технологіях видобутку, переробки й споживання вуглеводневих енергоносіїв»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **С.О. Афанасьєву**, **Н.І. Гончаренку** та **В.Л. Долинському** – за цикл праць «Раритетна іхтіофауна як показник екологічного стану річок України»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **Е.М. Лібановій**, **О.В. Макаровій** та **Л.М. Черенько** – за цикл наукових праць з проблем бідності;

премію ім. М.І. Костомарова **О.С. Онищенку**, **Л.М. Яременко** та **С.В. Старовойту** – за цикл праць з історії науки та історичного джерелознавства;

премію ім. С.О. Лебедева **С.П. Денісюку**, **С.В. Дубовському** та **В.В. Павловському** – за цикл праць: «Проблеми управління та забезпечення стійкості об'єднаних енергосистем в умовах лібералізації ринку електроенергії»;

премію ім. Г.В. Карпенка **А.Г. Косторнову**, **О.І. Фушичу** та **Т.М. Чевичеловій** – за цикл робіт «Створення нового класу композиційних матеріалів триботехнічного призначення з елементами самоорганізації у процесах спрямованого трибосинтезу для експлуатації в екстремальних умовах»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **С.А. Андронаті**, **М.Я. Головенку** та **А.С. Редеру** – за цикл праць «Снотворний і анксиолітичний засіб левана (циназепам). Розробка, властивості, впровадження»;

премію ім. М.П. Василенка **І.С. Гриценку**, **Н.М. Пархоменко** та **С.Я. Фурсі** – за цикл праць «Проблеми розвитку матеріального та процесуального права»;

премію ім. І.Я. Франка **Л.В. Ушкалову** – за працю «Григорій Сковорода. Повна академічна збірка творів» (упорядкування, передмова, коментарі та примітки) [191].

18 лютого – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження М.В. Келдиша – видатного вченого в галузі математики, механіки, космічної науки і техніки, організатора науки, академіка президента АН СРСР у 1961–75 [190].

11 квітня – Зареєстровано спосіб деформаційної обробки сталі (Г.А. Баглюк, В.С. Куріхін, М.Б. Штерн, О.В. Михайлов, Інститут проблем матеріалознавства НАН України) для одержання матеріалів з підвищеною зносостійкістю та високим коефіцієнтом використання металу.

20 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена

130-річчю від дня народження О.О. Богомольця – видатного ученого-патофізіолога, президента АН УРСР у 1930–46.

13 квітня – Постановою Президії НАН України на базі Львівського відділення Інституту літератури НАН України створено Інститут Івана Франка НАН України (директор – **Є.К. Нахлік**). Основний напрям – дослідження з франкознавства.

21 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України. Із доповіддю «Про діяльність Національної академії наук України в 2010 році та основні напрямки її подальшої роботи» виступив президент НАН України Б.Є. Патон. **В.П. Горбуліна** обрано членом Президії НАН України, академіком-секретарем Відділення інформатики НАН України затверджено **В.С. Дейнеку**.

23 серпня – Указом Президента України **О.О. Ключникову** – відомому фізику, учаснику ліквідації аварії на ЧАЕС присвоєно звання Героя України [191].

О.О. Ключников

Ключников Олександр Олександрович (1945–2016) – фізик, акад. НАН України (2009). У 1970–95 працював в Інституті ядерних досліджень НАН України (з 1979 – заст. директора і директор Спеціального конструкторсько-технологічного бюро), з 1996 – директор Міжгалузе-

вого науково-технічного центру «Укриття», з 2004 – Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України. Наукові праці присвячено застосуванню методів ядерної фізики в різних галузях науки і техніки, науковому приладобудуванню.

– Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

О.М. Хімичу, **М.Ф. Кириченку** (по-смертно) та **О.В. Кобі** – за цикл праць «Конструктивна теорія моделювання,

аналізу та оптимізації систем з неповними даними та її застосування» (у співавторстві).

Я.Б. Блюму, **А.А. Сибірному**, **І.П. Григорюку**, **С.П. Циганкову**, **А.І. Ємець**, **К.В. Дмитруку**, **Д.Б. огли Рахметову** – за роботу «Система використання біоресурсів у новітніх біотехнологіях одержання альтернативних палив» (у співавторстві);

І.В. Кривцуну – за участь у створенні універсальних транспортних суден і засобів океанотехніки;

В.З. Туркевичу, **І.А. Петруші**, **М.В. Булановій**, **В.С. Судавцовій**, **В.Г. Іванченку** та **В.К. Носенку** – за роботу «Багатокомпонентні системи для створення нових матеріалів: структура, термодинаміка, фазові рівноваги» (у співавторстві);

О.Є. Антонову – за роботу «Створення нових типів і модернізація діючих турбогенераторів для теплових електричних станцій» (у співавторстві);

В.М. Костякову та **В.І. Галінічу** – за участь у розробці та впровадженні ресурсозберігаючих технологій у виробництві спеціальних сталей;

Р.М. Кушніру, **Г.С. Кігу**, **І.М. Дмитраку**, **В.В. Михаськіву**, **М.М. Николишину**, **В.Р. Скальському**, **І.В. Ориняку** та **В.А. Осадчуку** (по-смертно) – за цикл праць «Теорія і методи розрахунку напруженого стану та міцності твердих деформованих тіл з концентраторами напружень»;

С.К. Коновалову, **В.М. Белокопитову**, **Є.О. Годіну**, **О.Р. Болтачову** та **Ю.П. Льбіну** – за участь у розробці та створенні національної колекції морських навігаційних карт і Океанографічного атласу Чорного та Азовського морів;

В.О. Романову, **С.В. Дзядевичу**, **А.А. Євтуху**, **В.Г. Мельнику** – за роботу «Мікроелектронні датчики нового покоління для інтелектуальних систем» (у співавторстві);

Л.А. Булавину, В.М. Уварову, В.І. Антонову, М.О. Стржемечному, В.О. Карачевцеву, А.І. Прохватулову, О.В. Долбину, С.В. Лубенцю, М.І. Лебовці, С.Г. Шарипову – за цикл праць «Квантові ефекти і структурна самоорганізація у нових багатофункціональних наноматеріалах» [190].

19 жовтня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 100-річчю від дня народження видатного ученого-механіка, конструктора ракетно-космічної техніки, акад. АН УРСР М.К. Янгеля.

16–18 листопада – Відбулася Всеукраїнська конференція молодих учених «Сучасне матеріалознавство: матеріали і технології», організована Інститутом металофізики НАН України.

23 грудня – Постановою Президії НАН України затверджено Цільову комплексну програму НАН України з космічних досліджень на 2012–16.

травень – Відбулася міжнародна наукова конференція «Україна як суб'єкт сучасних цивілізаційних процесів та її можливості подолання глобалізаційних ризиків», організована Інститутом європейських досліджень НАН України.

2011 – Б.О. Мовчан розробив електронно-променеву технологію осадження нанорозмірних покриттів на порошки неорганічних та органічних речовин.

2011–15 – Е.Г. Петров із співробітниками побудував теорію перехідних і стаціонарних фотострумів у молекулярних пристроях з фотохромними молекулами.

2011 – Сформульовано принципи і підходи структурної механіки матеріалів, на яких побудовано основи наномеханіки композитних матеріалів з обґрунтуванням переходів від дискретної структури до різноманітних континуальних структур матеріалів (О.М. Гузь, Я.Я. Рушицький).

– Побудовано теорію динамічної спінової переорієнтації в антиферомагнетику під дією фемтосекундного лазерного імпульсу з урахуванням як нетеплової, так теплової дії імпульсу (О.Г. Галкіна, І.Ю. Михайлов, Б.О. Іванов).

– На території Криму знайдено новий вид комах – *Melitta budashkini* (В.Г. Радченко, Інститут зоології НАН України).

– Створено Стратиграфічний кодекс України, який є узагальнюючим зведенням правил і наукових критеріїв, що визначають геохронологічну базу державного геологічного картування, пошуків, розвідки, експлуатації корисних копалин і проведення різноцільових геологічних робіт в Україні (П.Ф. Гожик, В.М. Семененко).

– Створено нанорідини на основі багатостінних вуглецевих нанотрубок термографеніту та наноалюмосилікатів, дослідження яких як теплоносіїв для енергетики показали можливість підвищення критичних теплових потоків у 2–3 рази, що відкриває можливості для створення більш компактного та ефективного теплообмінного обладнання в енергетиці, промисловості та на транспорті (Б.І. Бондаренко).

У ЦЕРНі експериментально підтверджено передбачений в Україні (М.Ф. Шульга, С.П. Фомін, О.С. Фомін) ефект пригнічення гальмівного випромінювання електронів ультрависокої енергії в тонкому шарі речовини (ефект Терновського–Шульги–Фоміна).

– Розроблено ефективний механо-хімічний метод одержання оксиду графену з різним ступенем окиснення у відсутності агресивних середовищ (В.Д. Походенко).

– Виявлено магнітний ізотопний ефект під час репарації ДНК у живих клітинах (Д.М. Гродзинський).

– Інститут української мови НАН України і Президентський фонд Л.Д.Кучми «Україна» видав CD «Говоримо і пишемо зразковою українською мовою» – спільний медіа-проект, який містить інформацію 70 випусків збірника науково-популярних праць «Культура слова».

– Відбулися III Міжнародна науково-технічна конференція «Актуальні проблеми прикладної механіки та міцності конструкцій» (Інститут технічної механіки НАН України і НКА України); Міжнародна конференція «Ядерна медицина: фізика, інженерія, практика» (Інститут сцинтиляційних матеріалів НАН України); VII Міжнародна конференція «Енергія з біомаси» (Інститут технічної теплофізики НАН України); Міжнародна науково-практична конференція «Соціально-демографічні наслідки Чорнобильської катастрофи» (Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України); II Міжнародна конференція молодих учених «Фізика низьких температур» (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України).

2011–12 – До 150-річчя з дня народження В.І. Вернадського вийшов у світ десяти томик (у 15 книгах) «Вибраних наукових праць академіка В.І. Вернадського» (голова редакційної ради – **Б.Є. Патон**) [83]. Видання здійснено під орудою Комісії з наукової спадщини академіка В.І. Вернадського (голова – **А.Г. Загородній**). Підготовка томів до друку проводилася відповідними академічними інститутами [194].

2011 – Вийшла колективна монографія «Україна в Європі: контекст міжнародних відносин» (Інститут європейських досліджень НАН України) [195].

Досліджуються актуальні проблеми міжнародних відносин України з європейськими країнами впродовж IX–XXI ст. На основі архівних матеріалів, широкої джерельної та історіографічної бази, здійснено аналіз політико-правового дискурсу генези міжна-

родних взаємин в Європі, досліджено роль України в системі міжнародних відносин на континенті, з'ясовано регіональні інтереси та геостратегічні пріоритети України у довгостроковій перспективі.

– Вийшов «Дендрозоологічний каталог природно-заповідного фонду Лісостепу України», підготовлений Національним університетом біоресурсів і природокористування та Інститутом ботаніки НАН України [196].

Зібрано систематизовані відомості про наявність у природно-заповідному фонді Лісостепу України раритетних природних і культивованих деревних видів рослин та дендроценозів, які мають офіційний статус всіх рангів охорони (міжнародного, загальнодержавного та регіонального). Вперше подано конспект заповідних вікових дерев і чагарників регіону. Визначена репрезентативність регіонів, об'єктів і категорій природно-заповідного фонду. Наведено рейтинговий список об'єктів природно-заповідного фонду за кількістю раритетного дендрорізноманіття, а також покажчик ступеня раритетності деревних видів рослин.

– Вийшла монографія Л.О. Колодочки та І.Д. Омері «Хижі кліщі родини Phytoseiidae дендрологічних парків і ботанічних садів Лісостепу України» (Інститут зоології НАН України) [197].

Вперше детально досліджено видовий склад хижих кліщів родини Phytoseiidae на рослинах основних дендропарків і ботанічних садів лісостепової зони України. Виявлено основні закономірності розподілу цих кліщів на рослинах.

2011–13 – Вийшов завершальний п'ятий том у чотирьох книгах «Історії української культури» (голова редакційної колегії тому – **М.Г. Жулинський**). [198]

2012

15 лютого – Президія НАН України присудила:

Золоту медаль ім. В.І.Вернадського акад. НАН України **Б.І. Олійнику** за видатні досягнення в галузі української літератури і літературознавства та академіку Македонської академії наук і мистецтв **Блаже Петрову Ристовські** за видатні досягнення зі слов'янської історії, літератури та мистецтвознавства;

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.Г. Кошечку** – за цикл праць «Електронно індуквані електрохімічні та гомогенно-каталітичні процеси активації «малих» молекул та їх використання для одержання цінних органічних продуктів»;

премію ім. І.І. Мечникова **М.В. Скок, Л.М. Ковалю та С.В. Комісаренку** – за цикл праць «Будова та функції нікотинових ацетилхолінових рецепторів В-лімфоцитів»;

премію ім. С.М. Гершензона **М.А. Тукалу та Г.Д. Яремчуку** – за цикл робіт «Молекулярні механізми розпізнавання гомологічних тРНК і коригування помилок аміноацил-тРНК синтетазами»;

премію ім. Д.В. Волкова **Ю.Л. Болотіну, О.Ю. Корчину та П.І. Фоміну** (посмертно) – за цикл робіт «Нові підходи у фізиці частинок, ядерній динаміці та астрофізиці»;

премію ім. Р.Є. Кавецького **А.П. Бурлаці та Є.П. Сидорику** – за монографію «Радикальні форми кисню та оксиду азоту при пухлинному процесі»;

премію ім. Д.І. Чижевського **Л.В. Рижко** – за монографію «Топологія науки»;

премію ім. Є.П. Федорова **Н.В. Харченку та П.М. Федорову** – за цикл ро-

біт «Каталоги зоряних даних як інструменти астрономічних досліджень»;

премію ім. В.І. Толубинського **Ю.П. Корчевому, О.Ю. Майстренку** (посмертно) та **О.І. Топалу** – за цикл робіт «Розробка та впровадження методів спалювання високозольного вугілля та відходів вуглезбагачення в різних модифікаціях киплячого шару»;

премію ім. С.П. Тимошенка **В.І. Дирді, В.Г. Карнаухову та А.С. Кобцю** – за цикл праць «Прикладна механіка деформування та руйнування пружно-спадкових середовищ»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **Г.М. Морозовській, Г.С. Свечнікову та Є.А. Єлісєєву** – за цикл робіт «Локальні електрофізичні властивості сегнетоелектриків-напівпровідників: формування доменних стінок і нанодоменів»;

премію ім. В.С. Михалевича **Ю.Г. Кривоносу, Ю.В. Краку та А.І. Кулясу** – за цикл робіт «Методи та інформаційні технології синтезу, аналізу та оптимізації складних комунікаційних систем»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **Ю.О. Резнікову, В.Ю. Решетняку та О.В. Ярошуку** – за цикл робіт «Фізичні основи та прикладні аспекти фотоорієнтації рідких кристалів»;

премію ім. І.П. Пулюя **О.О. Боровику, Г.М. Гомонай та Є.Ю. Реметі** – за цикл робіт «Кореляційні ефекти в процесах пружного розсіяння, збудження та іонізації атомів та іонів при зіткненнях з електронами»;

премію ім. С.І. Субботіна **М.Г. Тіркелю, О.О. Глухову та В.А. Анциферову** – за монографію «Вивчення газоносності вугленосної товщі»;

премію ім. М.В. Птухи **О.О. Шубіну** – за монографію «Хімічна промисло-

вість України: економічні трансформації та перспективи»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.Л. Мазуру** та **О.В. Ноговіцину** – за монографію «Теорія та технологія тонколистової прокатки»;

премію ім. М.В. Остроградського **В.П. Котлярову**, **В.Г. Самойленку** та **Д.Г. Шепельському** – за серію праць «Аналітичні та асимптотичні методи в теорії інтегрованих систем»;

премію ім. Ф.М. Колесси **Р.Т. Кирчіву** – за працю «Двадцять століття в українському фольклорі»;

премію ім. М.М. Боголюбова **А.Г. Загородньому**, **В.Л. Макарову** та **В.А. Матвєєву** – за цикл робіт «Розвиток ідей М.М. Боголюбова у теоретичній та математичній фізиці»;

премію ім. Л.П. Симиренка **П.В. Вольвачу** – за цикл праць «Творча спадщина, життя та діяльність видатних українських вчених – садівників і помологів Л.П. Симиренка та В.Л. Симиренка»;

премію ім. І.М. Францевича **Я.Ю. Бейгельзімеру**, **В.М. Варюхіну** та **М.Б. Штерну** – за цикл праць «Нові методи модифікування конструкційних, зокрема порошкових матеріалів, із застосуванням високих тисків та інтенсивних зсувних деформацій»;

премію ім. М.С. Грушевського **В.В. Ткаченку** та **В.І. Онопрієнку** – за цикл робіт: «Історичне краєзнавство: Чернігово-Сіверщина у перше повоєнне двадцятиріччя»; «Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві»; «Наука у суспільно-політичному дискурсі розвитку УРСР (20–30-ті рр. ХХ ст.)»; «Історія української науки»;

премію ім. М.Д. Стражеска **Р.М. Федорову**, **М.С. Регеді** та **І.Р. Трутяку** – за серію праць «Сучасні підходи до етіології, патогенетичних механізмів розвитку імуноалергічних захворювань, їх діагностики, лікування та профілактики».

12–13 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України. Зі звітною доповіддю «Про діяльність Національної академії наук України в 2011 році та основні напрямки її подальшої роботи» виступив президент НАН України Б.Є. Патон, також 12 квітня Загальні збори обрали віце-президентом НАН України **А.Г. Загороднього** та головним ученим секретарем НАН України **В.Ф. Мачуліна**. 13 квітня Загальні збори обрали нових членів НАН України [199].

Обрані дійсними членами:

М.О. Азаренков (фізика неупорядкованих систем);

В.С. Бакіров (соціологія, соціоекономіка);

О.Г. Білорус (світова економіка);

В.П. Вишневський (фінанси);

С.Л. Гнатченко (експериментальна фізика, фізика магнітних явищ);

В.І. Дубодєлов (матеріалознавство, технологія функціональних матеріалів);

В.М. Єгоров (екосистемологія);

М.Ю. Льченко (телекомунікаційні системи);

І.М. Карнаухов (новітні ядерні системи і технології);

М.Т. Каргель (хімія);

Д.С. Ківа (літакобудування);

О.М. Ковальов (математика);

А.Є. Конверський (філософія);

І.В. Кривцун (матеріалознавство, зварювання металів);

О.Ю. Лукін (геологія нафти і газу);

І.М. Мриглод (фізика рідкого стану);

Д.С. Наливайко (зарубіжна література, компаративістика);

В.В. Петров (матеріалознавство, оптоелектронні матеріали);

А.А. Сибірний (біологія дріжджів);

А.А. Халатов (енергетичне турбобудування);

В.А. Широков (лінгвістичні технології).

Обрані членами-кореспондентами:

А.В. Анциферов (гірнична геофізика);

- О.С. Бешта** (гірничі і металургійні енергетики);
В.Л. Богданов (механіка);
О.А. Бойчук (диференціальні рівняння);
Г.В. Боряк (всесвітня історія);
О.Б. Брик (нанофізика мінералів);
О.С. Власюк (економіко-математичне моделювання);
В.М. Воєводін (ядерне матеріалознавство);
О.Б. Гінтов (тектонічна фізика);
Р.Є. Гладишевський (кристалохімія);
Є.О. Гордієнко (кріобіологія);
В.П. Гусинін (теоретична фізика, фізика вуглецевих наносистем);
Ю.А. Дрозд (алгебра);
Т.І. Єфименко (фінанси);
В.А. Жовтянський (газоплазмові процеси в енергетиці);
Ю.Л. Забулонов (ядерна фізика);
А.П. Загнітко (українська мова);
М.І. Зверяков (економічна теорія);
Г.М. Зінов'єв (релятивістська фізика зіткнень важких іонів);
А.І. Іваницький (фольклористика);
С.О. Івахненко (матеріалознавство, надтверді матеріали);
П.С. Кнопов (інформатика);
О.І. Колодяжний (органічна хімія);
О.А. Кордюк (магнітоелектронні структури, спінтроніка);
В.О. Кочелап (фізика напівпровідників);
П.І. Лобода (матеріалознавство, керамічні матеріали);
Ю.В. Малюкін (матеріалознавство, функціональні матеріали);
І.Г. Манцуров (інституційна економіка);
О.А. Марченко (експериментальна фізика, фізика поверхневих явищ);
С.Л. Мосякін (екологія рослинного світу);
А.М. Негрійко (радіофізика і електроніка);
В.М. Нестеренков (матеріалознавство, зварювання металів);
В.Г. Ніколаєв (сорбційна токсикологія);
С.М. Орлик (каталітичні процеси та реактори);
О.В. Романенко (екологія тваринного світу);
О.О. Слюсаренко (соціальна філософія);
Є.І. Сокол (керування в силовій електроніці);
О.П. Солдаткін (новітні біомедичні технології);
П.Є. Стрижак (фізична хімія);
О.М. Трофимчук (космічні дослідження);
В.В. Харченко (міцність матеріалів і конструкцій);
В.П. Чабай (археологія);
О.В. Шимановський (будівельна механіка);
Л.В. Шинкарук (економіка промисловості);
Ю.Г. Шкурагов (астрофізика, фізика Сонячної системи);
М.Б. Штерн (матеріалознавство, міцність матеріалів);
М.О. Шульга (соціологія, соціоэкономика);
М.В. Щербина (теорія ймовірностей);
Н.Г. Щукіна (астрофізика, фізика Сонячної системи).
- 16 травня** – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:
- В.Л. Макарову, О.М. Тимосі, В.В. Хлобистову та О.І. Степанцю** (по смертно) – за цикл праць «Дискретні та функціональні методи теорії наближення та їх застосування»;
- Ю.С. Яковлєву, О.П. Кургаєву та О.Ю. Авксентьєву** – за участь у роботі «Проблемно-орієнтовані обчислювальні засоби обробки інформації в реальному часі»;
- А.М. Довбні, М.І. Маслову, Б.І. Шраменку, В.Б. Ганенку, В.Й. Касілову, В.Л. Мороховському, В.І. Трутню та С.П. Фоміну** – за цикл праць «Динаміка пучків частинок високих енергій у кристалічних структурах, керування параметрами пучків і властивостями гамма-випромінювання»;

В.П. Костильову, М.І. Ключо, А.В. Саченку, А.В. Макарову, В.О. Шаповалову, О.Є. Коротинському, та О.В. Семенову – за роботу «Ключові технології виробництва кремнієвих сонячних елементів та енергетичних систем на їх основі»;

С.Я. Коцю, С.М. Маліченко – за участь у роботі «Бобово-ризобіальні системи в сучасному землеробстві»;

А.І. Даниленку, Л.І. Федуловіч, В.А. Пепеляєву – за участь у роботі «Реалізація стратегії інноваційного розвитку на основі новітніх алгоритмів управління» [201].

30 травня – У Києві відбулося засідання Міжнародної академії астронавтики за участю керівництва НАН України та Державного космічного агентства України.

10 жовтня – Постановою Президії НАН України «Про розвиток співробітництва НАН України та Державного підприємства «Конструкторське бюро «Південне» ім. М.К. Янгеля» схвалено Генеральну угоду про науково-технічне співробітництво між НАН України та ДП «КБ «Південне» в галузі розробки ракетно-космічної техніки.

Визначено пріоритетні напрямки спільних досліджень, створено Координаційну раду під керівництвом президента НАН України та Генерального конструктора – Генерального директора КБ «Південне», призначено керівників постійно діючих робочих груп: з балістики, аеродинаміки і теплообміну; навантажень і міцності конструкцій; нових матеріалів і технологій; основних проблем ракетних двигунів на твердому паливі; супутникових систем наукового та спеціального призначення, систем телевимірювань; систем управління; економіки та управління; історії ракетно-космічної техніки.

23 листопада – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 120-річчю від дня народження відомого ученого математика, акад. ВУАН М.П. Кравчука [201].

12 грудня – Президія НАН України присудила Золоту медаль ім. В.І. Вер-

надського акад. НАН України **М.В. Бягрову** за визначні досягнення в галузі географії та геоєкології та іноземному члену НАН України акад. РАН **М.П. Лавьорову** за видатні досягнення в галузі металогенії, уранових родовищ, економіки мінеральних ресурсів і радіоекології.

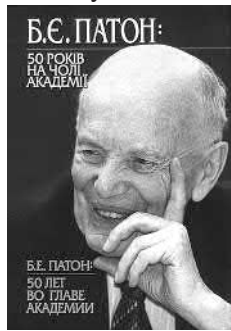
2012 – В.В. Скороход, В.П. Титов та М.І. Філіппов (Інститут проблем матеріалознавства НАН України) вперше одержали повні експериментальні дані щодо термодинаміки і кінетики реакційної дифузії в системі «твердий молібден – рідкі сплави міді та олова з кобальтом». Встановлено рівноважний склад трикомпонентних розплавів у контакті з Мо та інтерметалідом Mo_6Co_7 . Одержані результати закладають базу для розробки нового покоління псевдосплавів електротехнічного призначення.

2012–14 – Ю.В. Мільман та ін. (Інститут проблем матеріалознавства НАН України) розробили фізичні уявлення про природу зміцнення алюмінієвих сплавів квазікристалічними фазами та методику зварювання таких матеріалів, які поєднують високу міцність і пластичність.

2012 – Ю.І. Ізотов і Н.Г. Гусєва відкрили низку галактик із екстремально низьким вмістом важких елементів, які є найкращими близькими об'єктами для дослідження фізичних умов, що існували в первинних галактиках (Головна астрономічна обсерваторія НАН України).

– Проведено дослідження і розроблено базові технології контактного стикового зварювання конструкцій авіа- і ракетобудування з високоміцних алюмінієвих сплавів в термічно зміцненому стані (С.І. Кучук-Яценко, Інститут електрозварювання НАН України; Південний машинобудівний завод).

Розроблено новий комплексний підхід до дослідження проблем руйнування попередньо напружених тіл з дефектами типу тріщин і деформованих структур при їх стисканні вздовж тріщин (О.М. Гузь та В.Л. Богданов, Інститут механіки НАН України).

— Видано монографію «Б.Є. Патон: 50 років на чолі Академії» (відповідальний редактор — А.Г. Наумовець) [202].

Висвітлюється 50-річна діяльність видатного українського вченого і організатора науки, акад. НАН України Б.Є. Пато-

на на посту Президента НАН України. Відомі вчені діляться враженнями про особисте спілкування з Б.Є. Патонем, його величезний внесок у розвиток науки і техніки. Книга багато ілюстрована фотографіями.

— Видано монографію «Теплофізика аварій ядерних реакторів» (О.О. Ключников та ін.; Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України) [203].

Розглянуто теплофізичні аспекти потенційно можливих важких аварій в реакторних відділеннях сучасних АЕС. Наведено приклади аварій у світовій атомній енергетиці. Проаналізовано найважливіші аспекти динаміки теплообміну в типових аварійних ситуаціях. Вдосконалено низку уявлень про динаміку розвитку аварій в конструктивних елементах реакторних відділень та відповідні методологічні принципи, які можуть бути використані як вихідні передумови для вибору заходів по локалізації та ліквідації аварійних ситуацій.

— Вийшла монографія Б.В. Сорочинського «Цитоскелет і ефекти опромінення» (Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України). Присвячена участі цитоскелетних структур клітини у формуванні пострадіаційних реакцій на гостре та хронічне опромінення [204].

— Вийшла монографія «Фізичні принципи молекулярної організації і структурної динаміки біополімерів» (Інститут радіофізики і електроніки НАН України) [205].

— Вийшла монографія Ю.О. Храмова «Фізика. Історія фундаментальних ідей, теорій і відкриттів» [206].

Викладено коротку всесвітню історію фізики як історію її фундаментальних ідей, побудованих на їх основі теорій, законів і відкриттів, тобто фізичних інновацій, у рамках певної періодизаційної схеми. Ця інноваційна історія фізики доповнюється докладною її хронологією, довідкою про Нобелівські премії з фізики, значним списком літератури. Ілюстрована великою кількістю сюжетних фотографій, креслень та портретів. Книга завершила розробку автором інноваційної історії науки — нового підходу реконструкції історії.

— Опубліковано монографію Ю.В. Павленка «Народи. Цивілізації. Людство. Проблема ідентичності» [207].

Містить критичний аналіз існуючих основних концептів і поглядів щодо проблем національної ідентичності та питання про національну ідею з найдавніших часів до сьогодення. Особливу увагу приділено ідеям передреволюційних та емігрантських російських і українських мислителів, а також київських учених-гуманітаріїв II половина ХХ ст. Дослідження здійснено в широкому історико-культурному контексті.

— Вийшла монографія «Фіторізно-маніття заповідників і національних природних парків України: Біосферні заповідники. Природні заповідники; Національні природні парки» (Інсти-

тут ботаніки НАН України, Інститут екології Карпат НАН України, Чернівецький університет) [208].

Дається характеристика рослинності й флори біосферних заповідників, природних заповідників та національних природних парків України. Для кожного заповідника та парку наводиться огляд ботанічних публікацій. Особлива увага приділяється інформації про види з Червоної книги України (2009), Червоного списку МСОП (1997), Європейського Червоного списку (1991) та Додатку до І Бернської конвенції.

– Вийшла монографія Я.П. Дідуха «Основи біоіндикації» (Інститут ботаніки НАН України) [209].

Викладено наукові основи біоіндикації, яка ґрунтується на засадах сучасної екології та різних біологічних дисциплін і використовується для оцінки стану зовнішнього середовища. Показано основні напрямки біоіндикації, розглянуто поняття індикатора,

проблеми стресу та біоіндикації, пошуки індикаторів і зміни їх ознак залежно від рівня організації живого. Подано характеристику розробленого автором методу синфітоіндикації. Висвітлено питання дендроіндикації, дистанційної біоіндикації, індикації стану екосистем, їх забруднень, змін у часі й просторі під впливом вищих рослин і рослинних угруповань, лишайників, мохів, водоростей і тваринних організмів.

2012 – Вийшла в світ колективна монографія Л.О. Гріффена, О.М. Титової та ін. «Основи пам'яткознавства» (Центр пам'яткознавства НАН України та Українське товариство пам'яток історії та культури) [210].

Розглянуто найважливіші теоретичні та практичні питання пам'яткознавства, зокрема проблеми, пов'язані з виявленням, обліком, збереженням, визначенням соціальної значущості, реставрацією та різноманітним використанням об'єктів культурної спадщини.

2013

1 лютого – Презентовано новий картографічний «Атлас історії України», підготовлений Інститутом історії України НАН України та Інститутом археології НАН України.

12 березня – Відбулася ювілейна сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 150-річчю від дня народження видатного вченого-природознавця, одного із засновників Академії наук України та її першого Президента В.І. Вернадського [211].

15 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. О.О. Богомольця **О.О. Кришталю, В.І. Цимбалюку, В.В. Медведєву** – за цикл праць «Фізіологія та патологія аферентних систем мозку: розкриття механізмів і розробка новітніх методів медичної корекції»;

премію ім. М.М. Крилова **Ю.В. Козаченку, Ю.С. Мішурі та М.В. Працьовитому** – за цикл праць «Фрактальні та апроксимаційні схеми в теорії випадкових процесів та їхні застосування»;

премію ім. П.А. Тутковського **С.О. Вяловій та В.М. Палію** – за монографію «Олег Степанович Вялов. Очерки жизни и деятельности»;

премію ім. Ф.І. Шміта **Г.М. Івашківу** – за працю «Декор української народної кераміки XVI – першої половини XX ст.»;

премію ім. Д.Ф. Чеботарьова **М.Г. Ахаладзе, С.М. Кузнєцовій та В.Ю. Лішневській** – за цикл праць «Нові підходи до діагностики, профілактики та лікування цереброваскулярної та кардіоваскулярної патології»;

премію ім. Ю.О. Митропольського **О.А. Бойчуку, І.Є. Єгоровій та В.Д. Кошманенку** – за цикл робіт «Аналітичні та спектральні методи теорії динамічних систем і нелінійних диференціальних рівнянь»;

премію ім. В.І. Трефілова **Ю.М. Ковалю**, **В.А. Лободюку** та **Е.В. Естріну** – за монографії «Деформаційні та релаксаційні явища при перетвореннях мартенітного типу» та «Мартенситні перетворення»;

премію ім. Л.В. Шубникова **В.О. Голубу**, **Г.М. Каказею** та **Г.Г. Левченку** – за цикл робіт «Новітні багатофункціональні магнітні матеріали: від макросистем до наноструктур; властивості та застосування»;

премію ім. В.М. Хрушова **О.Є. Антонову**, **В.Г. Кіресю** та **В.С. Петухову** – за серію праць «Розробка наукових засад створення ефективних магнітоелектричних машин з кількома степенями вільності обертання ротора»;

премію ім. О.О. Потєбні **А.П. Загнітку** – за працю «Теоретична грамати́ка сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис»;

премію ім. С.І. Пекаря **В.Й. Піпі**, **В.Й. Сугакову** та **С.І. Шевченку** – за цикл робіт «Теорія кореляційних і когерентних процесів у напівпровідникових гетероструктурах»;

премію ім. Г.В. Курдюмова **С.О. Котречку**, **Ю.Я. Мешкову** та **В.М. Надуту** – за цикл робіт «Фазові та структурні перетворення як основа оптимізації фізичних властивостей сталей і сплавів»;

премію ім. М.О. Лаврентьева **Р.М. Кушніру**, **Ю.В. Неміровському** та **В.С. Поповичу** – за цикл праць «Аналітично-числові методи дослідження крайових задач теплопровідності та термопружності для структурно-неоднорідних тіл»;

премію ім. Д.К. Заболотного **В.О. Іваниці**, **Л.А. Пасічнику** та **Ф.І. Товкачу** – за цикл праць «Фітопатогенні бактерії – збудники особливо небезпечних хвороб рослин та їх автономні генетичні елементи»;

премію ім. О.М. Динника **І.В. Вовку**, **Н.С. Городецькій** та **В.В. Мелешку**

– за цикл праць «Закономірності хвильових процесів в акустичних, пружних і поро-пружних обмежених середовищах»;

премію ім. М.Г. Холодного **В.П. Гелюті**, **С.Я. Кондратюку** та **О.І. Тереку** – за цикл праць «Порівняльні дослідження молекулярно-біологічних і фізіологічних процесів грибів і вищих рослин»;

премію ім. М.М. Доброхотова **М.І. Гасику** та **М.М. Гасику** – за монографію «Електротермія кремнію»;

премію ім. О.І. Бродського **Є.С. Рудакову**, **В.Л. Лобачову** та **С.Л. Литвиненку** – за цикл праць «Механізми окислення вуглеводнів і тіоефірів, активованими формами пероксиду водню й радикалами ОН»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **І.А. Каллабуху**, **О.В. Хмелю** та **Ю.Ф. Савенкову** – за монографію «Порадник з хірургії туберкульозу легенів»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **В.Д. Базилевичу**, **Т.В. Гайдаю** та **Н.І. Гражевській** – за цикл праць «Славетні постаті історії економічної думки України»;

премію ім. К.Д. Синельникова **Ю.О. Касаткіну**, **В.Ф. Клепікову** та **В.В. Литвиненку** – за цикл робіт «Електрофізичні процеси в ядерних системах і конденсованих середовищах під опроміненням»;

премію ім. М.К. Янгеля **О.В. Дегтяреву**, **О.О. Коноваленку** та **В.А. Асюшкіну** – за цикл праць «Створення ракетно-космічного комплексу з ракетно-носієм «Зеніт-3Ф» та реалізація космічної місії з радіотелескопом «Спектр-Р»»;

премію ім. В.М. Глушкова **В.П. Боюну**, **І.Д. Войтовичу** та **О.В. Палагіну** – за цикл робіт «Інтелектуальні системи та технології сприйняття і обробки інформації різної фізичної природи»;

премію ім. М.П. Барабашова **Ф.П.**

Величку, Ю.М. Круглому та В.Г. Шевченку – за цикл робіт «Фізичні властивості астероїдів за результатами фотометричних спостережень»;

премію ім. А.Ю. Кримського **В.О. Кіктенку та О.Д. Огневій** – за цикл праць «Філософсько-релігійні та наукові традиції Сходу в європейській культурі» [200].

2 квітня – У Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка пройшов десятий фестиваль «Французька весна».

23–25 квітня – У Києві в рамках VII Всеукраїнського фестивалю науки влаштовано виставку «Наука – виробництву».

20–23 травня – В Інституті металофізики НАН України відбулася Міжнародна конференція «Електронна структура та електронна спектроскопія», присвячена пам'яті відомого фізика, акад. НАН України В.В. Немошкаленка.

2013 (червень) – В Києві відбулася Міжнародна конференція «Квантові групи і квантові інтегровані системи», організована Інститутом теоретичної фізики НАН України.

4 вересня – Постановою Президії НАН України Науковий центр екомоніторингу та біорізноманіття мегаполісу НАН України реорганізовано в Інститут еволюційної екології НАН України (директор – **В.Г. Радченко**) [211].

Основні напрями: розробка наукових основ і практичних заходів з охорони, збереження та відновлення біорізноманіття, зокрема різноманіття рослинних угруповань та фауністичних комплексів у межах мегаполісу на прикладі м. Києва.

12 вересня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена 90-річчю від дня народження видатного вченого академіка В.М. Глушкова.

22 жовтня – Відбулося розширене засідання Координаційної ради з організації спільних робіт КБ «Південне»

ім. М.К. Янгеля і наукових установ НАН України, присвячене 90-річчю від дня народження В.Ф. Уткіна – генерального конструктора КБ «Південне» в 1970–90 [92].

19–22 листопада – Відбулася Міжнародна наукова конференція «Нанорозмірні системи: будова, властивості, технології», організована Інститутом металофізики НАН України.

2013 – Б.І. Лев, Т. Пурів та ін. (Інститут теоретичної фізики НАН України) виявили аномальний характер броунівського руху частинок у рідких кристалах, що відкриває перспективи керування цим процесом у живих клітинах.

– В.М. Геєць, М.І. Скрипниченко та ін. (Інститут економіки та прогнозування НАН України) визначили та деталізували фактори формування значних розривів у макроекономічних балансах та їх складових, здатних призвести до стрімкого поширення деструктивних процесів, виникнення руйнівних дефіцитів і наближення до дефолтного стану економіки України.

– Ю.В. Найдич, В.С. Журавльов, О.В. Дуров та І.І. Габ (НФТІ) створили нові кераміко-металеві з'єднання з екстремальною робочою температурою (до 1900°C).

– О.С. Бакай, А.М. Довбня та ін. (ХФТІ) створили унікальний комплекс для дослідження реакторних матеріалів, який включає конвекційні петлі з водою в докритичному та закритичному станах і камерами електронного опромінювання. Це дозволило експериментально виявити особливості кінетики корозії сталей і спеціальних сплавів, що розглядаються як перспективні матеріали для ядерних реакторів наступного покоління.

– В.С. Красноручський, В.Р. Татаринів, В.М. Гришина та М.В. Третья-

ков (ХФТІ) встановили важливу для підвищення безпеки реакторів типу ВВЕР можливість заміни цирконієвих сплавів як конструкційного матеріалу ядерного палива на нержавіючу сталь, що виключає загрозу вибуху при контакті атмосфери з воднем.

– В.П. Гаврилюк і В.І. Новицький (Фізико-технологічний інститут металів і сплавів НАН України) виявили ефект суттєвого подрібнення вихідної структури поверхні литих багатофазних сплавів системи «залізо-хром-мідь-вуглець» під дією лазерного випромінювання. Застосування таких модифікованих сплавів істотно зменшує тривалість припрацювання пар тертя та інтенсивність їх зношення.

– А.Ш. Георгадзе та В.М. Павлович (Інститут ядерних досліджень НАН України) розробили метод реєстрації швидких нейтронів, заснований на їх непружному розсіянні на ядрах важких сцинтиляторів. Ефективність реєстрації за цим методом збільшується до 50%, що дозволяє створювати малогабаритні детектори.

– Я.І. Колесниченко, В.В. Луценко та Ю.В. Яковенко (Інститут ядерних досліджень НАН України) відкрили явище каналювання енергії та імпульсу при збудженні нестійкостей плазми енергійними іонами.

– В.І. Кальченко і С.О. Черенок (Інститут органічної хімії НАН України) та С.В. Комісаренко, Е.В. Луговський та І.М. Колеснікова (Інститут біохімії НАН України) синтезували високоефективні антитромбічні засоби і встановили молекулярний механізм їх дії.

– В.Д. Походенко розробив вископродуктивні та екологічно сприйнятливі механохімічні методи одержання графенів та їх неорганічних аналогів, зокрема графеноподібного

MoS₂, в присутності хімічно інертних розшарувальників. Це дозволяє одержувати у воді та різних органічних розчинниках стабільні дисперсії 2D частинок таких сполук.

– В.Д. Походенко та О.М. Вдовиченко і М.В. Савоськін (Інститут фізико-органічної хімії та вуглекімії НАН України) розробили нанокompозити та наногетероструктури на основі графену та електропровідних полімерів, які є перспективними для створення нового покоління електродів літієвих акумуляторів, низькотемпературних водневокисневих паливних елементів і фотоелектрохімічних систем перетворення сонячної енергії.

– М.М. Кулик та ін. (Інститут загальної енергетики НАН України) заклали основи синтезу надвеликих систем енергетики з глибокими зворотними зв'язками, що об'єднують електроенергетичні системи та системи централізованого теплопостачання, та запропонували синтезувати структури таких систем на основі нових спільних об'єктів, які одночасно є джерелами енергії теплофікаційних систем і споживачами-регуляторами об'єднаної енергосистеми.

– Ю.Ф. Снежкін і Б.І. Басок (Інститут технічної теплофізики НАН України) розробили новий метод розв'язання рівняння теплопровідності, заснований на тепловій аналогії теорії приграничного шару, що дозволяє вирішувати задачі сезонного ґрунтового акумулювання та вилучення теплоти з необмеженого ґрунтового масиву.

– В.Ю. Розов і С.Ю. Реуцький (Інститут магнетизму НАН України) запропонували метод ефективного зниження магнітного поля ліній електропередач, який реалізується без додаткових функціональних елементів і знижує магнітне поле від 2 до 10 разів. Застосування цього методу дозволить створити «маг-

ніточисті» високовольтні лінії електропередач без відчуження великих земляних ділянок.

– А.Ф. Маркін і В.О. Новський (Інститут електродинаміки НАН України) розробили основні елементи перспективних напівпровідникових перетворювачів, які реалізують технологію гнучких систем передачі змінного струму, що дозволяє комплексно вирішити проблему надійного та якісного електропостачання, підвищення статичної та динамічної стійкості.

– Ю.Л. Забулонов, В.М. Кадошников і Ю.В. Литвиненко (Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України) розробили принципово новий ефективний метод знешкодження багатокомпонентних рідких радіоактивних відходів об'єктів ядерно-паливного циклу.

– Б.І. Бондаренко зі співробітниками створив технології одержання термостабільних нанорідин з використанням нанодисперсій термографеніту, вуглецевих нанотрубок і алюмосилікатів (Інститут газу НАН України).

– О.Н. Кришталь, С.В. Герасименко та А.Д. Войцеховська довели можливість генерації кінетичних іонно-акустичних хвиль в хромосфері активної ділянки Сонця перед спалахом. Це дозволяє встановити зв'язок між розвитком певних нестійкостей плазмових хвиль і корональними викидами сонячної маси (Головна астрономічна обсерваторія НАН України).

– В.П. Кухар, О.Є. Сорочинський та К.В. Турченко (Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України) запропонували нові підходи до синтезу реакційноздатних ситонів, з використанням яких синтезовано невідомі раніше трифторометилвмісні похідні амінокислоти – перспективні будівельні блоки для модифікації пептидів і дизайну ліків.

– В.В. Шевченко (Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України) методом золь-гель технологій на основі суміші прекурсорів одержав сульфокислотні термостабільні органічно-неорганічні протонопровідні мембрани з провідністю 10^{-3} – 10^{-5} См/см при 120° С в атмосфері сухого азоту, що визначає їх перспективність для використання в паливних елементах.

– В.В. Гончарук (Інститут колоїдної хімії та хімії води НАН України), вивчаючи фундаментальні фізичні та хімічні властивості збідненої за дейтерієм легкої води, довів визначальний вплив дейтерію на кластероутворення в ній та на її фізико-хімічні властивості.

– С.В. Комісаренко, М.В. Скок, Д.В. Колибо, С.І. Романюк та О.С. Олійник (Інститут біохімії НАН України) створили колекцію рекомбінантних одноланцюгових і моноклональних антитіл, яка містить штами гібридів-продуцентів мишачих моноклональних антитіл і велику бібліотеку антитіл людини обсягом понад 1 мільярд специфічностей.

– І.С. Магура (Інститут фізіології НАН України) встановив, що сигнальна активність нервових клітин забезпечується метапластичністю, яка поєднує події, що пов'язують динаміку сукупності різних типів іонних каналів з пластичністю синаптичної передачі. Це відіграє важливу роль у механізмах навчання та пам'яті.

– В.Ф. Чехун і Н.Ю. Лук'янова (Інститут експериментальної патології, онкології і радіології НАН України) довели, що одним з важливих механізмів формування резистентності до протипухлинних препаратів є порушення регуляції металовмісних білків та обміну ендогенного заліза. Корекція цих порушень за допомогою мікроРНК зумовлює підвищення чутливості пух-

линних клітин до цитостатиків, що свідчить про вагому роль ендogenous заліза в процесах канцеро- та антиканцерогенезу.

– А.М. Гольцев (Інститут проблем кріобіології і кріомедицини НАН України) та А.І. Вовк, С.В. Труш і В.Ю. Танчук (Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України) дослідили вплив наноматеріалів різної природи на фенотипові та цитогенетичні особливості нормальних і пухлинних клітин. Показано, що всі наноматеріали у низьких концентраціях стимулюють проліферативні ефекти у клітинах злоякісного походження.

– А.А. Сибірний (Інститут біології клітини НАН України) створив унікальні генно-інженерні штами дріжджів, здатні зброджувати один із складових компонентів лігніноцелюлози – ксилозу.

– В.В. Моргун із співробітниками (Інститут фізіології рослин і генетики НАН України) розробив методичні основи використання молекулярних маркерів у селекції пшениці на високу якість зерна, продуктивність і ґрунтово-кліматичну адаптивність, чим започаткував в Україні новий напрям генетичного поліпшення рослин – молекулярну селекцію. Методами хромосомної інженерії одержано нові сорти озимої пшениці, які містять у геномі житньо-пшеничні транслокації. Один з таких сортів (Фаворитка), забезпечив рекордний за всю історію України врожай зерна – майже 132 ц/га.

– Ю.Ю. Глеба (Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України) показав, що аерозольні суспензії екологічно безпечних штамів певних агробактерій можна використовувати для тимчасового перенесення у сільськогосподарські рослини певних генів для їх подальшої експре-

сії. В результаті рослини набувають таких важливих ознак, як стійкість до посух, до комах тощо.

– М.В. Кучук (Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України) створив селекційні лінії деяких овочевих і кормових рослин, які накопичують лейкоцитарний інтерферон людини та можуть бути використані як «істивні вакцини» для профілактики низки хвороб вірусної етіології.

– Вийшов останній, 10-й том, «Енциклопедії історії України» (голова редакції – **В. А. Смолій**).

– Вишла книга «Будник. Справа всього життя» – про життя і діяльність видатного конструктора та ученого в галузі ракетно-космічної техніки акад. НАН України В.С. Будника, одного з основоположників практичного ракетобудування в Україні [213].

– Вийшла в світ колективна монографія під редакцією А.О. Морозова та В.П. Клименка «Інститут проблем математичних машин і систем. 50 років наукової діяльності» [214].

– Вийшла монографія І.В. Сергієнка «Наукові ідеї В.М. Глушкова та розвиток актуальних напрямів інформатики» [215].

Аналізуються ідеї і шляхи розвитку інформатики, відзначається їх важлива роль при побудові комп'ютерних технологій у галузі прикладної математики, теорій програмування та обчислювальних систем. Особлива увага приділяється результатам досліджень і практичних розробок українських учених упродовж останніх трьох десятиріч.

– Вийшла колективна монографія «Особливості розповсюдження радіохвиль над морською поверхнею» (Інститут радіофізики і електроніки НАН України) [216].

– Видано колективну монографію «Екомережа степової зони України: принципи створення, структура, елементи» (Інститут ботаніки АН УРСР) [217].

На основі положень Всеєвропейської стратегії збереження біотичної і ландшафтної різноманітності та з використанням міжнародного і національного досвіду розроблено схему екомережі для степової зони України. Обґрунтовано принципи, визначені критерії та нормативно-правова база її створення. Проаналізовано стан рослинного покриву і ступінь природності ландшафтів степової зони та визначені структурні елементи екомережі. Дається характеристика ключових територій та екокоридорів міжнародного, національного і регіонального рівнів. Наводяться картосхема екомережі степової зони України та картосхеми екомереж окремих її ділянок.

– Вийшов у світ збірник «Українці-русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку» (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України) [218].

У виданні йдеться про утвердження загальноукраїнської етнічності та розвиток етноідентифікаційних процесів у середовищі українців-русинів Закарпаття і Східної Словаччини; висвітлюються питання історичних витоків та

ідейних джерел закарпатського регіонального сепаратизму й сучасних проявів політичного русинства; аналізуються мовні, етнокультурні та етнодемографічні процеси на Закарпатті. У збірнику репрезентовано дослідження відомих вітчизняних і зарубіжних учених із проблем етногенезу та розвитку лінгвокультурних реалій Закарпаття в історичній ретроспективі.

– Опубліковано монографію В.Л. Храмової «Постпозитивістська філософія науки та об'єктивність істини» [219].

В книзі розкрито неправомірність постпозитивістського гіпостазування ідеї релятивізму в конвенціонально-фалібілістському, історико-культурному, соціально і особисто-психологічному аспектах та запропоновано філософське обґрунтування фізичної теорії як об'єктивної абсолютно-відносної істини.

– Вийшла в світ монографія І.І. Колесник «Українська історіографія: концептуальна історія» (Інститут історії України НАН України) [220].

2013 – Вийшла монографія С.В. Межжеріна «Ссавці України» (Інститут зоології НАН України) [221].

Подано короткий опис рядів, родин ссавців фауни України з урахуванням останніх таксономічних нововведень. Таблиці дають можливість за зовнішніми морфологічними ознаками встановити видову належність усіх сучасних ссавців дикої природи на території України. Наведено картографовані ареали усіх видів, складені за сучасними даними, загальне описання екстер'єрних ознак та екології.

2014

15 січня – Президія НАН України присудила Золоту медаль ім. В.І. Вернадського акад. НАН України **О.М. Гузю** та іноземному члену НАН України [200] **Г.Мангу** (Австрія) за визначні досягнення в галузі механіки деформованих тіл.

12 лютого – Президія НАН України присудила:

премію ім. М.Г. Крейна **А.С. Романюку** – за цикл праць «Екстремальні проблеми теорії наближення гладких функцій»;

премію ім. О.В. Погорелова **І.В. Ми-**

китюку та **В.О. Пелиху** – за цикл наукових праць «Геометрія і властивості гіперпросторів та просторів ідемпотентних мір»;

премію ім. А.О. Дородніцина **В.С. Дейнеці** та **С.О. Довгому** – за цикл робіт «Методи, алгоритми, інформаційні технології комплексного аналізу складних об'єктів»;

премію ім. С.О. Лебедева **П.І.Андону** та **В.Г. Тульчинському** – за цикл робіт «Моделі, методи та застосування високопродуктивних обчислень на суперкомп'ютерних системах»;

премію ім. О.К. Антонова **В.В. Бабенку** та **В.В. Морозу** – за цикл робіт «Розробка нових методів експериментального дослідження апаратів з метою удосконалення та оптимізації їх гідроаеродинамічних характеристик»;

премію ім. Г.С. Писаренка **О.М. Гузю** – за монографію «Основи механіки руйнування композитів при стисканні»;

премію ім. Б.І. Веркіна **І.П. Жаркову** та **В.В. Сафронову** – за цикл робіт «Розробка створення та впровадження криогенної апаратури для наукових експериментів»;

премію ім. С.Я. Брауде **С.І. Тарапову**, **А.М. Погорілому** та **Д.П. Білозорову** – за цикл робіт «Електромагнітні властивості нових магнітоактивних метаматеріалів у міліметровому діапазоні хвиль»;

премію ім. О.С. Давидова **Ю.Б. Гайдідею**, **Б.І. Леву** та **І.В. Стасюку** – за цикл робіт «Теорія динамічних та стохастичних властивостей конденсованих систем з конкуруючими взаємодіями»;

премію ім. Н.Д. Моргуліса **О.Є. Беляєву**, **Р.В. Конаковій** та **А.В. Саченку** – за цикл робіт «Функціональні властивості та діагностика новітніх НВЧ приладів»;

премію ім. П.А. Тутковського **В.О. Ємельянову** та **О.З. Савчак** – за цикл праць «Геоекологічні умови формування і розробки родовищ вуглеводнів і пелюїдів Чорного моря»;

премію ім. Є. О. Патона **О.К. Назаренку**, **В.М. Нестеренкову** та **А.Л. Майстренку** – за цикл праць «Розробка технології та комп'ютеризованого устаткування для електронно-променевого зварювання в галузях авіаційного, енергетичного машинобудування та металургії»;

премію ім. Г. В. Карпенка **І.М. Погрелюк**, **О.І. Яськіву** та **М.Д. Клапківу** – за цикл праць «Інженерія по-

верхні виробів з титанових сплавів для підвищення їх працездатності в умовах дії контактних навантажень та агресивних середовищ»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **А.Ф. Жаркіну**, **І.П. Кондратенку** та **О.Д. Подольцеву** – за цикл праць «Моделювання та аналіз електромагнітних процесів в електроенергетичних системах із нелінійними навантаженнями»;

премію ім. О.І. Лейпунського – **Л.С. Ожигову**, **А.С. Митрофанову** та **Є.О. Крайнюку** за серію робіт «Експлуатаційні ушкодження та фізичні механізми деградації конструкційних матеріалів другого контуру енергоблоків з реакторами ВВЕР-1000»;

премію ім. А. І. Кіпріанова – **В.П. Хилі** за цикл праць «Конденсовані гетероциклічні системи – синтетичні аналоги природних біоактивних сполук»;

премію ім. В. П. Комісаренка **О.Г.Резнікову**, **О.І. Корнелюку** – за серію праць «Феномени та механізми впливу гормонів і цитокінів на нормальну і малігнізовану передміхурову залозу»;

премію ім. П.Г. Костюка **О.О. Кришталю**, **О.О. Лук'янець**, **Я.М. Шубі** – за цикл праць «Іонні канали плазматичної мембрани»;

премію ім. О.В. Палладіна **М.М. Великому** – за монографію «Біохімічна трансформація ксенобіотиків в організмі»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **В.В. Шелепову**, **М.М. Гаврилоку** та **В.А. Вергуну** – за працю «Пшениця: біологія, морфологія, селекція, насінництво» [];

премію ім. І.І. Шмальгаузену **О.Г. Радченку**, **О.В. Гумовському** та **Є.Е. Перковському** – за цикл праць «Систематика та еволюція перетинчастокрилих комах родин Formicidae та Eulopidae Західної Палеарктики»

премію ім. М.І. Туган-Барановського **М.О. Кизиму** – за цикл робіт «Ви-

сокотехнологічні складові промислової політики в Україні»

премію ім. М.П. Василенка **О.О. Кваші** та **С.В. Прилуцькому** – за цикл праць з проблем дослідження кримінології в Україні;

премію ім. М.І. Костомарова – **О.Л. Копиленку** та **В.О. Цибаню** – за цикл праць з історичного джерелознавства в Україні;

премію ім. І.Я. Франка **О.А. Камінчук** – за працю «Художній дискурс української поезії кінця ХІХ – початку ХХ ст.» [200].

2 липня – Постановою Президії НАН України Одеський філіал Інституту біології південних морів НАН України реорганізовано в Інститут морської біології НАН України [222].

Основні напрями діяльності: екологія водойм із впливом великих портово-промислових комплексів і агломерацій, гідробіологічне поліпшення і відновлення порушених екосистем, математичне моделювання водних екосистем з метою отримання об'єктивного діагнозу і прогнозів їх подальшого стану, створення комп'ютерних екологічних баз даних по шельфу північно-західній частині Чорного моря, прибережних районів і лиманів межиріччя Дунай–Дністер.

Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки :

Л.В. Черкесову, В.І. Нікішову, В.В. Бойку, І.Т. Селезову, В.В. Хомицькому та **В.С. Мадеричу** – за цикл наукових праць «Закономірності хвильових процесів у суцільному середовищі»;

В.О. Ямпольському, Б.О. Іванову, Є.Д. Білоколоту, О.В. Золотарюку, Л.С. Брижик, Я.О. Золотарюку, та О.С. Ковальову – за цикл праць «Нелінійні хвилі та солітони у фізиці конденсованого середовища»;

О.І. Колодяжному, В.І. Кальченку, Ю.Г. Шермоловичу, А.Д. Синиці (по-смертно), П.П. Ониську, В.Ю. Пашиннику, О.М. Пінчуку, М.Й. Поволоцькому та А.П. Марченку – за цикл праць «Наукові засади створення нових елементоорганічних сполук і матеріалів на їх основі»;

Л.Д. Добрушину, І.О. Рябцеву, В.М. Коржику, О.П. Жудрі та В.П. Лиховшві – за участь у роботі «Підвищення ресурсу гірничо-металургійного обладнання на основі інноваційних технологій інженерії поверхні»;

В.М. Волкогону та Ю.О. Мельничуку – за участь у роботі «Створення високоточного обладнання та виготовлення великогабаритних деталей та устаткування»;

Ю.Ф. Тесику, В.О. Новському та О.Л. Карасінському – за участь у роботі «Автоматизована система обліку електричної енергії з контролем показників якості»;

О.С. Бешті, В.О. Дрібану, В.О. Каніну, В.Р. Шнесру, В.Г.Гріньову, Г.П. Старікову та Е.П. Фельдману – за участь у роботі «Забезпечення техногенної та екологічної безпеки при розробці вуглегазових родовищ (теорія і практика)»;

Ю.П. Зайцеву, Я.П. Дідуху, С.Я. Кондратюку, Б.Г. Александрову, Г.Г. Мінічевій, Л.В. Воробйовій, С.О. Афанасьєву, О.Б. Блюму та І.Ф. Букші – за цикл праць «Розробка наукових основ та методів біоіндикації і біомоніторингу природних екосистем України»;

Н.В. Войтенку, П.В. Білану, Г.Г. Скибо, В.Є. Досенку, Т.А. Півневій, Д.В. Гордієнку, Д.С. Ісаєву, О.П. Максимюку, О.В. Ісаєвій та О.В. Копач – за цикл праць «Кальцій-залежні клітинні механізми та їх роль в патологічних станах»;

А.Д. Шевченку – за участь у роботі «Прилади та засоби для діагностики та магнітної нанотерапії раку»;

М.А. Хвесику, Є.В. Хлобистову, В.С.

Мищенко та В.В. Радчуку – за цикл наукових праць «Використання природних ресурсів України в умовах екологічних обмежень»;

П.М. Маменку та В.П. Оксьому – за участь у розробці наукових основ і формування Банку генетичних ресурсів польових культур України;

О.Г. Жигицькому – за участь у роботі «Поліфункціональні шкіряні та хутрові матеріали»;

Н.М. Фіалко та В.Г. Прокопову – за участь у роботі «Енергоефективні технології прискореного зведення об'єктів промислового та цивільного будівництва» [222].

25 листопада – Зареєстровано протекторний сплав на основі алюмінію (В.А. Швець, В.М. Талаш, В.О. Лавренко, Т.Г. Косско; Інститут проблем матеріалознавства НАН України) для електрохімічного захисту від морської корозії.

2014 – М.Л. Горбачук (Інститут математики НАН України) розв'язав проблему Хілле, над вирішенням якої близько 70 років працювали науковці всього світу.

– В.Г. Литовченко, Б.М. Романюк і В.П. Мельник (Інститут фізики напівпровідників НАН України) запропонували створення на основі вуглецевих нанотрубок нових типів перетворювачів сонячної енергії в електричну.

– Р.І. Костик (Головна астрономічна обсерваторія НАН України) виміряв потужність випромінювання Сонця безпосередньо в момент виділення енергії з його надр.

– С.О. Фірстов, В.Ф. Горбань, Т.Г. Рогуль, М.О. Крапівка та Е.П. Бочковський (Інститут проблем матеріалознавства НАН України) одержали перші результати у дослідженні матеріалів принципово нового класу – високоентропійних сплавів і високоен-

тропійних керамічних матеріалів, які мають унікальну високотемпературну міцність та зносостійкість.

– Створено спектральну теорію шарово-неоднорідних середовищ, що описує резонансні ефекти, які супроводжують процес взаємодії електромагнітних хвиль з такими структурами (П.М. Мележик, А.Ю. Поєдінчук та ін.; Інститут радіофізики і електроніки НАН України) [60].

– Л.Г. Руденко, А.І. Бочковська, Т.І. Козаченко, К.А. Поливач, С.О. Западнюк і В.С. Чабанюк (Інститут географії НАН України) створили в електронному форматі «Атлас природних, техногенних, соціальних небезпек і ризиків виникнення надзвичайних ситуацій в Україні».

– Я.С. Яцків, О.О. Хома та М.В. Іщенко створили об'єднану мережу українських референцних станцій глобальних навігаційних супутникових систем та визначили їх положення в системі координат Міжнародної ГНСС служби IGS (Головна астрономічна обсерваторія НАН України).

– О.К. Золотарьова, Н.О. Білявська та О.В. Поліщук (Інститут ботаніки НАН України) вивчили глибинні клітинні та молекулярні механізми шкідливого впливу кислотних дощів на процеси фотосинтезу.

– С.В. Комісаренко та М.В. Скок (Інститут біохімії НАН України) одержали важливі дані щодо одного з можливих механізмів формування хвороби Альцгеймера.

– А.М. Самойленко та О.А. Бойчук (Інститут математики НАН України) побудували теорію крайових задач для операторних рівнянь з узагальнено-оборотним оператором у банаховому та гільбертовому просторах, одержали умови розв'язності таких задач та структуру їх розв'язків.

- В.О. Марченко (Фізико-технічний інститут низьких температур) розробив метод підвищення стійкості алгоритму розв'язання обернених задач і мінімізації похибки, зумовленої неточністю даних.
- І.О. Луковський, О.М. Тимоха, Д.І. Овчинников та О.В. Солодун (Інститут математики НАН України) створили ряд конкретних багатоходових нелінійних математичних моделей, орієнтованих на розв'язання проблем динаміки та стійкості рідинно-наповнених механічних об'єктів типу ракет-носіїв космічних апаратів, танкерів, залізничних цистерн та ін.
- В.М. Кунцевич (Інститут космічних досліджень НАН України) одержав розв'язки задачі синтезу субоптимального керування в умовах параметричної невизначеності та наявності обмежених завдань вимірювань для нелінійних систем широкого класу в аналітичній формі.
- Ю.Г. Кривонос і Ю.В. Крак (Інститут кібернетики НАН України) створили прототип просторової моделі людини, методи відображення слів і речень жестової мови, інформаційну технологію реалізації української дактильної жестової мови та розпаралелювання обчислень задач аналізу інтелектуальної комунікаційної інформації.
- В.П. Горбулін розробив проект Стратегії національної безпеки України з визначенням пріоритетів, обумовлених необхідністю захисту національних інтересів в усіх сферах життєдіяльності (відновлення територіальної цілісності, економіка, військовий сектор, міжнародні аспекти, державне управління, інформаційна сфера, енергетика, екологія та ін.).
- П.І. Андон та О.С. Балабанов (Інститут програмних систем НАН України) розробили універсальну техніку тестування умовної незалежності із застосуванням непараметричних методів ядра, призначену для виведення моделей з даних. Запропоновано процедури, здатні працювати в умовах невідомих форм залежностей і суміші змінних різних типів.
- І.М. Коваленко, М.Ю. Кузнецов, О.В. Коба, С.В. Пустова та І.М. Кузнецов (Інститут кібернетики НАН України) розробили моделі вузлів реальної комп'ютерної мережі з різними середовищами передачі інформації (оптоволоконна, дротова, бездротова).
- О.В. Палагін, М.В. Семотюк і Я.Є. Візор (Інститут кібернетики НАН України) розробили програмно-апаратний комплекс для тестування та налагодження високопродуктивних засобів і систем цифрової обробки інформації, що може застосовуватись для створення нових і модернізації існуючих систем озброєння.
- Ю.М. Єрмольєв, П.С. Кнопов та В.І. Норкін (Інститут кібернетики НАН України) запропонували нові математичні методи та програмні засоби для оцінки інтегральних ризиків складних технологічних, економічних і соціальних систем, які дозволяють значно збільшити ефективність оцінювання та керування такими системами в умовах підвищеного ризику та невизначеності.
- О.М. Трофимчук та В.О. Васянін (Інститут телекомунікацій і глобального інформаційного простору НАН України) розробили методологію комп'ютерного моделювання проектування та аналізу функціонування багатопродуктових ієрархічних комунікаційних мереж з дискретними параметрами і потоками.
- О.М. Гузь, І.С. Чернишенко, В.А. Максимюк і Є.А. Сторожук (Інститут механіки НАН України) дослідили напружено-деформований стан

пружних композитних оболонок із підкріпченими отворами (лінійні та нелінійні задачі) та виявили основні характерні механічні ефекти, які неможливо передбачити апріорно.

– В.В. Пилипенко та С.В. Мелашич (Інститут технічної механіки НАН України) розробили метод розв’язання оберненої задачі газодинаміки осьових робочих коліс компресорних ступенів газотурбінних двигунів як задачі аеродинамічної оптимізації форми міжлопаткових каналів ступенів.

– А.А. Мартинюк (Інститут механіки НАН України) сформулював принцип порівняння з матричнозначною функцією Ляпунова для множини траєкторій динамічної системи з післядією при імпульсних збуреннях і встановив достатні умови різних типів стійкості стаціонарного розв’язку.

– О.Я. Олійник (Інститут гідромеханіки НАН України) розробив детальні математичні моделі кисневого режиму при очищенні стічних вод фільтруванням.

– М.Ф. Харченко, Ю.М. Харченко та О.В. Милославська (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України) виявили лінійний магнітооптичний ефект у спонтанно виникаючих антиферомагнітних фазах фероїка, що свідчить про втрату цим кристалом при антиферомагнітному впорядкуванні спільної операції інверсії простору і часу.

– О.А. Марченко, А.Г. Наумовець, О.Л. Капітанчук, С.В. Снегір і О.А. Варзацький (Інститут загальної та неорганічної хімії НАН України) одержали поверхні з керованими властивостями на основі молекул з ефектами перемикання.

– М.С. Бродин, А.О. Борщ, В.М. Старков, В.І. Волков, В.І. Руденко та О.Ю. Боярчук (Інститут фізики НАН Украї-

ни) дослідили природу широкосмугового оптичного обмеження в наноструктурованих плівках карбиду кремнію, що важливо для його практичного застосування.

– П.М. Томчук (Інститут фізики НАН України) розвинув теорію електрон-граткового енергообміну в металічних наночастинках, розмір яких менший за довжину вільного пробігу електронів).

– І.В. Блонський та В.М. Кадан (Інститут фізики НАН України) виявили утворення динамічної лінзи з керованим фокусом, який супроводжує процес поширення фемтосекундних лазерних імпульсів у керрівських середовищах і зумовлений явищем філаментатії.

– Ф.Ф. Сизов, Д.Б. Бут, О.Г. Голенков та М.В. Сахно (Інститут фізики напівпровідників НАН України) теоретично та експериментально встановили залежність граничних параметрів приймачів терагерцового випромінювання від частоти та потужності, важливу для застосування у системах безпеки, бездротового зв’язку, медицини.

– С.В. Свечников, Е.Б. Каганович, Е.Г. Манойлов та І.М. Крищенко (Інститут фізики напівпровідників НАН України) вивчили вплив умов формування та обробки плівок у розчинах NaCl, KCl та HCl на склад оболонок Ag низьких частот та встановили їх взаємозв’язок зі спектрами локального плазмового поглинання.

– Ю.О. Аверков, В.М. Яковенко та В.О. Ямпольський (Інститут радіофізики і електроніки НАН України) дослідили поверхневі електромагнітні стани з енергіями у терагерцовому діапазоні, які відповідають двовимірному електронному газу, існуючому в антиферомагнітному фотонному кристалі, що перебуває у зовнішньому магнітному полі.

– О.Ю. Лукін (Інститут геологічних наук НАН України) розробив принципово нову схему фазово-геохімічної зональності нафтидогенезу земних надр, яка суттєво змінює уявлення про вуглеводневий потенціал великих і надвеликих глибин, що у перспективі має повністю забезпечити потреби України в природному газі.

– В.М. Шестопапов, Н.П. Моїсєєва та А.Ю. Моїсєєв (Інститут геологічних наук НАН України) визначили вміст паладію та рідкісноземельних елементів у мінеральних водах, вплив яких на біоту зумовлений структурою самих вод.

– В.А. Даниленко (Інститут геофізики НАН України) побудував нелокальну модель блокового геосередовища Землі з розривами швидкостей блоків і математичну модель тектонічного деформування плит з урахуванням нелокальної взаємодії їх структурних елементів.

– В.І. Осадчий, В.О. Балабух, С.В. Кравковська та О.Я. Скрипник (Український гідрометеорологічний інститут Державної служби України з надзвичайних ситуацій та НАН України) провели для областей України кількісну оцінку зміни екстремальних явищ погоди та спеціалізованих кліматичних характеристик, пов'язаних зі зміною температури повітря протягом сучасного кліматичного періоду (1981–2010) та до середини ХХІ ст. (2021–2050) порівняно зі стандартною кліматичною нормою.

– А.Г. Шапар, П.І. Копач та Т.О. Таран (Інститут проблем природокористування та екології НАН України) розробили нові методологічні підходи до виконання рекультивацийних робіт, які базуються на врахуванні механізмів формування чорноземів.

– Б.Є. Патон, І.В. Кривцун та Г.С. Марінський (Інститут електрозварювання НАН України) створили алгоритми

функціонування апаратури для високочастотного біполярного зварювання живих тканин, розробки нових інструментів та методик виконання електрохірургічних втручань.

– Ю.В. Найдич (Інститут проблем матеріалознавства НАН України) розвинув принципово новий метод легування металевих розплавів міді, нікелю, срібла та деяких сплавів неметалічними електронегативними елементами VI–VII груп періодичної системи з високою спорідненістю до електрона.

– В.В. Панасюк, В.П. Силованюк, В.І. Маруха, Р.Я. Юхим (Фізико-механічний інститут НАН України) розробили інженерні методи оцінювання залишкового ресурсу міцності елементів будівельних споруд тривалої експлуатації, пошкоджених тріщинами та відновлених за ін'єкційними технологіями.

– В.П. Семиноженко, О.В. Толмачов та Р.П. Явеський (Інститут монокристалів НАН України) визначили особливості спікання багатокомпонентного оксидного нанопорошку зі стехіометрією алюмоітрієвого гранату, що забезпечує оптимальні характеристики монофазної лазерної кераміки відповідного складу. Одержані результати важливі для освоєння нових активних лазерних середовищ на основі оптичної кераміки, зокрема складної архітектури.

– Л.І. Анатичук і В.В. Антонюк (Інститут термоелектрики НАН України та МОН України) дослідили шляхи забезпечення динамічної стійкості контактних структур при температурних циклах, механічних ударах, вібрації, що дозволяє створити високонадійні термоелектричні пристрої для експлуатації в екстремальних умовах.

– Л.М. Лобанов та В.А. Півторак (Інститут електрозварювання НАН України) розробили технологію діагности-

ки методом електронної широкографії корозійних пошкоджень в елементах авіаційних конструкцій.

– Т.О. Пріхна, В.Є. Моціль, В.Б. Свердун, А.В. Козирев та Т.В. Басюк (Інститут надтвердих матеріалів НАН України) розробили дослідно-промислову технологію синтезу масивних надпровідних наноструктурних високощільних матеріалів на основі дібориду магнію в умовах високих і помірних тисків з високим рівнем зв'язаності.

– В.І. Дубоделов, Б.А. Кірієвський, В.О. Середенко, В.В. Христенко та Ю.В. Моїсєєв (Фізико-технічний інститут металів та сплавів НАН України) розробили спосіб одержання зносостійких електропровідних матеріалів на основі міді з використанням порошку сплаву монотектичної системи «мідь – хромистий чавун».

– М.Д. Глинчук та Є.А. Єлісєєв (Інститут проблем матеріалознавства НАН України) розробили теорію аномально великого магнітоелектричного ефекту, що виникає при кімнатній температурі у твердих розчинах нанозеренної кераміки.

– Б.В. Гриньов, О.Ц. Сидлецький та Я.В. Герасимов (Інститут монокристалів НАН України) одержали нові сцинтиляційні кристали силікату ітрію, допованого іонами церію, та церій-алюмінієвого піровскіту, що можуть замінити вольфрамат свинцю в оновленому електромагнітному калориметрі Великого адронного колайдера.

– Б.І. Бондаренко, С.В. Сидоренко, В.Н. Морару та Д.О. Комиш (Інститут газу НАН України) заклали теплофізичні основи та комп'ютерну установку для дослідження теплових потоків у нанорідинах.

– Б.І. Басок та Б.В. Давиденко (Інститут технічної теплофізики НАН

України) розробили теплофізичну модель для розрахунку термічних і концентраційних механічних напружень в конструкціях будівель.

– А.К. Шидловський, А.Ф. Жаркін і В.О. Новський (Інститут електродинаміки НАН України) розробили методи адаптивної компенсації неактивних складових повної потужності для удосконалення статичних синхронних компенсаторів реактивної потужності та фазоповоротних пристроїв.

– М.М. Кулик, Б.А. Костюковський, С.В. Шульженко, І.Ч. Лещенко, А.І. Спітковський та Т.П. Нечаєва (Інститут загальної енергетики НАН України) створили багаторівневу систему математичних моделей у детерміновано-стохастичній постановці для одержання узгоджених прогнозів розвитку економіки та енергокомплексу країни.

– О.О. Ключников із співробітниками (Інститут проблем безпеки АЕС НАН України) розробили та впровадили спеціалізовані обчислювальні діагностичні комплекси, призначені для автоматичного розпізнавання теплогідралічних процесів у вітчизняних водоохолоджуваних ядерних реакторах типу РБМК і ВВЕР.

– В.В. Кобичев (Інститут ядерних досліджень НАН України) виміряв потужність випромінювання Сонця безпосередньо в момент виділення енергії в його надрах і здійснив пряме спектроскопічне спостереження сонячних нейтрино.

– С.П. Рошупкін і В.О. Цибульник (Інститут прикладної фізики НАН України) теоретично передбачили можливість значного (на декілька порядків величини) посилення інтенсивності лазерного випромінювання у процесі розсіяння ультрарелятивістських електронів на іонах в полі лазера.

- І.М. Вишневський, О.І. Давидовська та В.О. Желтоножський (Інститут ядерних досліджень НАН України) визначили експериментальні ізомерні відношення виходів для ізомерних пар у легких і важких фрагментах поділу.
- І.М. Неклюдов, В.М. Воеводін і В.В. Брик (Харківський фізико-технічний інститут) визначили параметри розпухання конструкційних матеріалів при надвисоких дозах опромінення та надвисоких концентраціях газів-трансмутантів – гелію та водню.
- В.Д. Походенко, В.Г. Кошечко та О.Ю. Посудієвський (Інститут фізичної НАН України) показали можливість механохімічного одержання графеноподібних германату та нітриду бору в присутності хімічно інертних розшарувальників, що дозволяє одержувати перспективні матеріали для електроніки та оптоелектроніки.
- Є.В. Лебедев і М.І. Шандрук (Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України) встановили залежність ліофільних і фізико-механічних властивостей органо-неорганічних композитів від хімічної будови полімерних матриць і неорганічних компонентів і природи модифікатора. Одержані композити можуть використовуватись як суперсорбенти, УФ-поглинаючі матеріали та будівельні матеріали з високими експлуатаційними показниками.
- В.В. Гончарук (Інститут колоїдної хімії та хімії води) НАН України із співробітниками розробили принципово нову систему («Кластер»), яка дозволяє аналізувати структуру води та аерозолів методом лазерної дифракції.
- В.П. Кухар, І.І. Герус, О.М. Шайтанова та К.В. Тарасенко (Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України) розробили нові методи синтезу та одержали зразки фторвмісних аміномасляних кислот, які є перспективними реагентами для біохімічних досліджень нейрональної активності та діагностики нейропатологій.
- Ю.А. Малетин, Н.Г. Стрижакова та С.О. Зелінський (Інститут сорбції та проблем ендоекології НАН України) визначили параметри рухливості іонів органічних електролітів в нанопорах вугільних електродів суперконденсаторів і виготовили макетні зразки суперконденсаторів, що значно перевершують аналоги за електротехнічними показниками.
- Є.В. Лебедев і Н.А. Галатенко (Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України) створили новий вітчизняний біологічно активний медичний клей для пластики, склеювання та фіксації м'яких тканин, кісток, лоскотів шкіри, прискорення процесів регенерації.
- А.Ф. Попов, Л.І. Костенко та В.В. Кравченко (Інститут фізико-органічної хімії та вуглехімії НАН України) виявили підвищення голографічної чутливості та фотопровідності реєструючих середовищ з плівками фероценвмісного коолігомера, що робить їх привабливішими для застосування в оптоелектроніці.
- С.В. Волков і Т.А. Мирна (Інститут загальної та неорганічної хімії НАН України) запропонували спосіб керування флуоресцентними властивостями оптичних рідкокристалічних композитів каприлату кадмію з гетеронановключеннями, який характеризується найінтенсивнішою смугою екситонної емісії.
- О.О. Кришталь (Інститут фізіології НАН України) дослідив вплив агоністів опіоїдних рецепторів DAMGO та ендоморфіна на кальцієві струми Р-типу, які відіграють важливу роль у синаптичній передачі.

- Г.В. Єльська та О.П. Солдаткін (Інститут молекулярної біології і генетики НАН України) розробили ефективні біоселективні елементи оптичного та електрохімічного ДНК-біосенсорів, здатні розрізняти олігонуклеотиди для подальшого виявлення стійких до антибіотиків штамів *M.tuberculosis*.
- Д.М. Говорун (Інститут молекулярної біології і генетики НАН України) встановив повну множину неправильних пар основ ДНК, які відіграють роль спонтанних транзицій і трансверсій, та описав їх структурно-енергетичні властивості.
- В.Ф. Чехун (Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології НАН України) встановив роль білків обміну ендogenous заліза у формуванні молекулярних підтипів раку молочної залози.
- А.М. Гольцев (Інститут проблем кріобіології і кріомедицини НАН України) встановив структурні та функціональні характеристики гетерогенної популяції клітин кісткового мозку, які культивувались на легованих та електретних оксидних нанопокриттях.
- Д.М. Гродзинський довів участь епігеномних механізмів у радіобіологічних реакціях рослин зони відчуження ЧАЕС, що розкриває принципово нові можливості радіопротекції організму шляхом регуляції метилювання та демецилювання (Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України).
- В.В. Моргун і Б.В. Моргун (Інститут фізіології рослин і генетики НАН України) на основі використання різних взаємодоповнюючих молекулярно-генетичних маркерних систем та їх адаптації для проведення мультиплексних полімеразних ланцюгових реакцій заклали наукові засади біотехнології молекулярної селекції пшениці на високі продуктивність та хлібопекарську якість.
- Я.Б. Блюм та Я.В. Пірко (Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України) показали здатність одношарових і багатошарових вуглецевих нанотрубок переносити генетичний матеріал у протопласти, клітини калюсу та листки рослин-представників різних таксономічних груп. Продемонстровано вищий потенціал використання одношарових вуглецевих нанотрубок для генетичної трансформації рослин порівняно з багатошаровими нанотрубками.
- В.Г. Радченко (Інститут еволюційної екології НАН України) на прикладі бджіл розробив біотехнологічний метод збільшення репродукції комах-запилювачів рослин, що ґрунтується на епігенетичній регуляції процесів онтогенезу у молодих самок внаслідок їх короткотривалої наркотизації вуглекислим газом.
- В.Д. Романенко та В.М. Якушин (Інститут гідробіології НАН України) встановили, що кліматичні зміни, які супроводжуються підвищенням температури водного середовища, приводять до структурно-функціональних перебудов основних біотичних угруповань прісноводних екосистем. Мобілізація захисних реакцій організму та подальша фізіолого-біохімічна адаптація супроводжується змінами адаптивного потенціалу гідробіонтів, розмірно-вікової та статевої структури популяцій, чисельності.
- Т.М. Черевченко, Л.І. Буян та Р.В. Іванніков (Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка) розробили технологію клонального мікророзмноження окремих декоративних видів рослин і визначили оптимальні експланти та найсприятливіші терміни для введення їх в асептичну культуру.
- В.М. Геєць (Інститут економіки та прогнозування НАН України) обґрун-

тував теоретичні засади та розвинув методологічні підходи щодо виявлення небезпечних макроекономічних дисбалансів в Україні за сучасних нестабільних умов розвитку світової та вітчизняної економіки, виконав сценарне прогнозування розвитку макроекономічної ситуації з використанням розроблених економіко-математичних моделей.

– Е.М. Лібанова (Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України) побудувала системну ієрархію методологічних інструментів визначення та ідентифікації трансформаційних зрушень зайнятості, їх соціального потенціалу та впливу на людський розвиток з точки зору їх потенціалу.

– Вийшов «Дендрохронологічний каталог природно-заповідного фонду Степу України» підготовлений Національним університетом біоресурсів і природокористування та Інститутом ботаніки НАН України [223].

Систематизовано відомості про представленість у природно-заповідному фонді Степу України раритетних природних і культивованих видів деревних рослин і дендроценозів, які мають офіційний статус всіх рангів

охорони. Подано конспект заповідних вікових дерев і чагарників. Визначена репрезентативність адміністративних регіонів, об'єктів і категорій природно-заповідного фонду. Наведено рейтинговий список об'єктів природно-заповідного фонду за кількістю раритетного дендрорізноманіття та показчик ступеня раритетності видів деревних рослин.

– Вийшла книга «Вибрані праці» М.П. Кравчука, відомого математика, академіка ВУАН, який був безпідставно заарештований 1938 р. і загинув у таборі в 1942 р. [224]

2014 – Вийшла монографія В.Я. Малєєва «Методи біофізичних досліджень молекул» (Інститут радіофізики і електроніки НАН України) [225].

2015

11 лютого – Президія НАН України присудила Золоту медаль В.І.Вернадського академіку НАН України **В.М. Локтеву** за видатні досягнення в галузі фізики високотемпературної надпровідності та професору, лауреату Нобелівської премії з фізики **О.О. Абрикосову** (США) за видатні досягнення в галузі фізики надпровідності.

25 лютого – Президія АН УРСР присудила:

премію імені М.М. Боголюбова **Р.І. Григорчуку**, **Ю.А. Дрозду** та **В.М. Яковенку** – за цикл праць «Нові напрями

в теорії зображень та її застосуваннях»;

премію імені Д.В. Волкова **Г.І. Гаху**, **О.О. Ісаєву** та **О.В. Шебеку** – за цикл робіт «Нові підходи в теорії ядерних сил, електромагнітних взаємодій з атомними ядрами та в астрофізиці»;

премію імені С.М. Гершензона **В.А. Кунаху** – за монографію «Мобільні генетичні елементи і пластичність генному рослин»;

премію ім. М.С. Грушевського **М.М. Капралю**, **Я.О. Федоруку** та **Т.В. Чухлібу** – за цикл праць «Україна в контек-

сті європейської історії і культури середньовічної та ранньомодерної доби»;
премію ім. Р.Є. Кавецького **В.Ф. Чехуну, Н.Ю. Лук'яновій** та **І.М. Тодору** – за цикл робіт «Механізми розвитку та шляхи подолання медикоментозної резистентності злякисних клітин»;

премію ім. Ф.М. Колесси **М.Й. Хаю** – за серію праць «Музично-інструментальна культура українців»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **В.Г. Литовченку, Б.М. Романюку** та **В.П. Мельнику** – за цикл робіт «Фотоелектричні ефекти в нанорозмірних структурах, створених іонно-променевою технологією»;

премію ім. І.І. Мечникова **А.А. Сибірному** – за серію робіт «Молекулярна генетика та біотехнологія мікроорганізмів»;

премію ім. В.С. Михалевича **О.М. Трофимчуку, Г.П. Донцю** та **В.А. Пепеляєву** – за цикл робіт «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економічних застосуваннях»;

премію ім. З.І. Некрасова **В.П. Гаврилюку** (посмертно) та **А.М. Верховлюку** – за цикл праць «Фізико-хімічні закономірності взаємодії рідких та твердих фаз в металургійних процесах»;

премію ім. М.В. Остроградського **Л.Б. Голінському** та **Ю.Б. Зелінському** – за цикл праць «Методи комплексного аналізу в теорії операторів та теорії наближень»;

премію ім. Л.В. Писаржевського **В.М. Гранчаку** та **О.Л. Строюку** – за цикл праць «Фізико-хімічні основи створення сучасних наноструктурованих світлочутливих систем для фотохімічних, фотокаталітичних та фотополімеризаційних процесів»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **Ю.П. Гнатенку, Ю.П. Пирятинському** та **П.М. Буківському** – за цикл робіт

«Локалізовані екситонні та електронні стани в перспективних об'ємних, плівкових і наноструктурованих матеріалах»;

премію ім. І.П. Пулюя **О.В. Кузьменку** – за цикл робіт «Оптико-цифрові дифракційні періодичні структури та їх властивості»;

премію ім. Л.П. Самиренка **О.Л. Рубцовій** – за цикл праць «Рід Rosa L. в Україні: теоретичні засади та практичні досягнення інтродукції, біології, селекції»;

премію ім. С.І. Субботіна **В.І. Старостенку, О.Б. Гінтову** та **Г.М. Дрогицькій** – за монографію «Кіровоградський рудний район. Глибина будова. Тектонофізичний аналіз. Родовища рудних корисних копалин»;

премію ім. С.П. Тимошенка **А.П. Зіньковському** – за цикл праць «Міцність і надійність лопаткового апарата робочих коліс сучасних авіаційних газотурбінних двигунів і забезпечення його ресурсу»;

премію ім. В.І. Толубинського **І.М. Карпу, Є.Є. Нікітіну** та **К.Є. П'яних** – за цикл робіт «Розроблення та впровадження енергозберігаючих технологій з економії та заміщення природного газу альтернативними енергоносіями в промисловості та системах централізованого теплопостачання»;

премію ім. Є.П. Федорова **І.Б. Вавиловій, Л.К. Пакуляк** та **Ю.І. Процюку** – за цикл робіт «Українська віртуальна обсерваторія»;

премію ім. І.М. Францевича **В.Г. Ткаченку, О.І. Кондрашеву** та **І.М. Максимчуку** – за цикл праць «Фізичні основи фотоелектроніки металічних кристалів»;

премію ім. В.Ю. Чаговця **Ю.І. Кундієву** – за серію робіт «Фізіологія операторської праці»;

премію ім. Д.І. Чижевського **В.М. Горвовому, А.М. Єрмоленку** – за цикл праць

з проблем соціокультурної трансформації українського суспільства [200].

6 березня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій було обрано нових членів НАН України

Обрані дійсними членами:

В.Л. Богданов (механіка);
О.В. Дегтярев (механіка ракетно-космічних систем);
В.К. Задірака (комп'ютерні технології та інформаційна безпека);
С.О. Костерін (молекулярна фізіологія, біохімія);
Є.І. Крижанівський (матеріалознавство нафтогазового комплексу);
А.О. Морозов (прогнозування геосистем);
О.М. Пономаренко (ізотопна геологія);
Ю.С. Самойленко (математика);
П.Д. Фомін (військова медицина, невідкладна хірургія);
В.П. Черних (хімія лікарських сполук);
Л.П. Яценко (фізика).

Обрані членами-кореспондентами:

Б.Г. Александров (еволюційна зоологія);
С.В. Ахонін (матеріалознавство, зварювання титанових сплавів);
М.І. Бобир (механіка, надійність конструкцій);
С.В. Віднянський (всесвітня історія);
М.П. Войнаренко (інституційна економіка);
Г.О. Воропаєв (гідромеханіка);
І.Є. Гаркуша (експериментальна фізика плазми);
О.В. Гектін (матеріалознавство, технологія скінтіляційних матеріалів);
Ю.В. Головач (нанобіофізика, фізика складних систем);
В.І. Гриценко (образні інформаційні технології);
В.Ю. Денисов (ядерна фізика);
В.О. Ємельянов (морська геологія);
А.І. Ємець (рослинні біотехнології);

Н.В. Заїменко (екологія рослинного світу);
О.О. Іщенко (органічна хімія);
О.В. Кендзера (сейсмологія);
М.О. Кизим (економіка промисловості);
О.М. Кісельова (образні інформаційні технології);
В.П. Кладыко (кореляційна оптика);
І.П. Кондратенко (енергетика);
А.Н. Кочубей (математична фізика);
Г.Г. Левченко (фізика магнітних систем, резонансні явища);
М.І. Лихоліт (лазерне приладобудування, системи керування);
С.Я. Коць (фізіологія азотфіксації);
О.В. Макарова (соціоекономіка);
В.М. Назаренко (механіка);
Є.К. Нахлік (українська література);
А. В. Носовський (безпека експлуатації АЕС);
І.М. Оніщенко (фізика іонних пучків);
Л.С. Пілюгін (астрофізика);
В.Д. Позняков (матеріалознавство, зварювання металів);
М.В. Поляков (механіка);
В.І. Попик (культурологія, соціальні комунікації);
О.О. Рафальський (етнополітологія);
А.В. Русанов (енергетичне турбобудування);
С.П. Сидоренко (експериментальна онкологія);
В.Р. Скальський (матеріалознавство, діагностика матеріалів);
М.В. Скок (біологія рецепторів);
М.І. Скрипниченко (економетрика);
В.Ю. Слюсарчук (функціональний аналіз, теорія функцій);
Ю.М. Солонін (матеріалознавство, матеріали водневої енергетики);
В.М. Сорокін (матеріалознавство, світлотехнічні матеріали);
Л.М. Степанюк (петрологія і геохімія);
С.І. Тарапов (експериментальна радіофізика, метаматеріали);

О.М. Тимоха (математичні проблеми механіки);

Л.Л. Товажнянський (хімічна технологія);

Ф.І. Товкач (вірусологія);

В.В. Туров (хімія твердого тіла);

О.П. Федоров (космічні дослідження);

О.М. Хіміч (інформатика);

С.Б. Шехунова (наноседиментологія);

Л.М. Шиман (хімія високоенергетичних речовин) [199];

17 квітня відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій обрано віце-президентів НАН України, головного вченого секретаря НАН України, інших членів Президії НАН України та затверджено академіків-секретарів відділень НАН України, обраних напередодні загальними зборами відділень. Обрано віце-президентами НАН України **А.Г. Наумовця, В.Г. Кошечка, С.І. Пирожкова, В.П. Горбуліна** та **А.Г. Загороднього**, головним ученим секретарем НАН України – **В.Л. Богданова**. Академіками-секретарями Відділень НАН України затверджено:

П.І. Андона (відділення інформатики);

А.Ф. Булата (відділення механіки);

М.Г. Жулинського (відділення літератури, мови та мистецтвознавства);

М.Т. Картеля (відділення хімії);

О.В. Кириленка (відділення фізико-технічних проблем енергетики);

С.В. Комісаренка (відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології);

Е.М. Лібанову (відділення економіки);

В.М. Локтева (відділення фізики і астрономії);

Л.М. Лобанова (відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства);

В.В. Моргуна (відділення загальної біології);

О.М. Пономаренка (відділення наук про Землю);

А.М. Самойленка (відділення математики);

В.А. Смолія (відділення історії, філософії і права);

М.Ф. Шульгу (відділення ядерної фізики та енергетики) [199];

16 травня – Зареєстровано патент США на винахід «Керамічний сплав на основі титану для медичних імплантів» (С.О. Фірстов, А.Е. Фік, А.В. Демчишин, М.М. Кузьменко, Л.Д. Кулак, Інститут проблем матеріалознавства НАН України).

10 липня – Постановою Президії НАН України Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України реорганізовано в Державну установу «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України».

Основні напрями діяльності: узагальнення та розкриття історичного досвіду, закономірностей і тенденцій розвитку науки України; методологічні і соціальні проблеми в світовому контексті; історико-наукознавчий аналіз розвитку перспектив НАН України та її ролі в суспільстві на етапі трансформації; розробка і вдосконалення організаційних, економічних та інформаційних механізмів формування та ефективного використання науково-технологічного й інноваційного потенціалів країни; проблеми інтеграції вітчизняної науки у європейську та світову наукові системи; розробка науково-технологічних та інноваційних прогнозів.

8 грудня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

П.П. Берцику, Л.С. Пілюгіну, І.Б. Вавлювій, Я.В. Павленку, В.Ю. Караченцевій, В.О. Пелиху – за участь у роботі «Будова та еволюція Всесвіту на галактичних та космологічних масштабах,

прихована маса і темна енергія: теоретичні моделі та спостережні результати»;

К.Д. Гуляєву – за участь у роботі «Технологічні, організаційні та регуляторні засади побудови телекомунікаційних мереж сучасних та наступних поколінь»;

В.О. Зажигалову, П.Є. Стрижаку, Ю.І. Пятницькому, Л.Ю. Долгих, А.І. Трипольському, К.І. Патриляку (помертно) – за участь у роботі «Нові каталізатори та гетерогенно-каталітичні процеси: розвиток наукових основ та використання в хімії, нафтохімії та енергетиці»;

В.М. Щербіну, А.В. Носовському, В.І. Скалзубову, Т.В. Габлая, Ю.О. Комарову, В.М. Колиханову – за участь у роботі «Комплекс методів та заходів забезпечення безпечної експлуатації та ефективності АЕС України»;

О.М. Пономаренку, С.Г. Кривдику, Г.О. Кульчеській, В.М. Шуману, П.Г. Пігулевському, Є.М. Шеремету, І.Ю. Ніколаєву, Н.М. Чернієнко – за участь у роботі «Геохімічні, петрологічні і геофізичні критерії прогнозування родовищ корисних копалин Українського щита»;

О.І. Волошину, В.І. Дирді, В.П. Надутому, В.Л. Морусу – за участь у створенні та промислового впровадженні високоефективної техніки із застосуванням еластомерних матеріалів для видобутку, переробки і збагачення мінеральної сировини;

Г.С. Маринському, В.А. Ткаченку, Р.Г. Семенову – за участь у роботі «Новітні технології в діагностиці та лікуванні хвороб вуха, горла та носа»;

А.О. Авраменку – за участь у роботі «Волокнисті матеріали та вироби легкої промисловості з прогнозованими бар'єрними медико-біологічними властивостями»;

М.М. Гаврилюку – за участь у роботі «Формування збалансованих агроес-

косистем виробництва національного насіння пшениці озимої»;

В.М. Вороні, М.О. Шульзі, Є.І. Головасі, О.І. Вишняку, О.Г. Злобіній, Н.В. Костенко, С.О. Макеєву, Ю.І. Саєнку, М.М. Чурилову, Н.В. Паніній (помертно) – за роботу «Вимірювання соціальних змін в українському суспільстві. Соціологічний моніторинг (1992–2013)»;

Г.А. Скрипник, М.Е. Жулинському, М.П. Бондару, В.В. Рубан (помертно), **В.С. Александровичу, Л.В. Войтовичу, П.М. Сасу, О.М. Дзюбі, С.С. Бессоновій, Л.А. Яковлевій** – за роботу «Історія української культури» у п'яти томах (дев'яти книгах);

2015 – Розроблено модель надпровідності з енергетичною щільною, що асимптотично прямує до нуля при збільшенні температури або магнітного поля (А.Г. Загородній, Ю.І. Лев та ін.).

– Побудовано мікроскопічну модель квантових переходів в узагальненій системі багатьох енергетичних рівнів (Е.Г. Петров та ін.).

– Дано описання квантової рідини в моделі кваркового ансамблю з чотириферміонною взаємодією (Г.М. Зінов'єв, С.В. Молодцов).

– Н.В. Харченко вперше у світовій практиці виконав у межах 2 кпк від Сонця глобальний і повний огляд зоряних скупчень у нашій Галактиці, що охоплює 3210 таких об'єктів (Головна астрономічна обсерваторія НАН України).

– О.Л. Зуєв (Інститут прикладної математики і механіки НАН України) розв'язав задачі стабілізації коливань і компенсації зовнішніх збурень для математичної моделі пружної оболонки з оптимальним керуванням граничними параметрами.

– І.В. Сергієнко та В.П. Шило (Інститут кібернетики НАН України) розробили об'єднання алгоритмів

глобального рівноважного пошуку для розпаралелювання процесу розв'язання задач булевого квадратичного програмування без обмежень. Це дає можливість прискорити такий процес на суперкомп'ютері більш ніж у 100 разів і розв'язувати задачі великої розмірності (понад 15 тис. змінних).

– І.М. Коваленко, М.Ю. Кузнецов, О.В. Коба, М.М. Савчук, А.І. Кочубинський та О.М. Фаль (Інститут кібернетики НАН України) розробили та довели до прикладних комп'ютерних програм нові математичні методи криптоаналізу та синтезу симетричних і асиметричних криптосистем захисту інформації. Створено інфраструктуру криптографічного захисту національної мережі конфіденційного зв'язку.

– В.Т. Трошенко та Л.А. Хамаза (Інститут проблем міцності НАН України) показали, що за умов багатоклічного навантаження при збільшенні амплітуди напружень тріщини втомі мають менші розміри, ніж при малих амплітудах напружень, та провели їх систематизацію для різних класів матеріалів і рівнів напружень. Одержані результати важливі для оцінювання втомної довговічності матеріалів та елементів конструкцій.

– В.О. Шувалов і С.М. Кулагін (Інститут технічної механіки НАН України) розробили методику та процедуру синтезу штучних плазмових утворень з підвищеною на 2–2,5 порядки концентрацією заряджених частинок біля поверхні твердого тіла. Це відкриває перспективи застосування магнітогідродинамічних систем із штучними плазмовими утвореннями як нових засобів керування рухом космічних апаратів.

– Д.А. Якубовський (Інститут теоретичної фізики НАН України) висунув гіпотезу, що одна з ліній рентгенівського випромінювання з центру Га-

лактики може бути сигналом розпаду темної матерії. Таку лінію спостерігала міжнародна космічна обсерваторія ХХМ-Ньютон. Цей результат нині вважається важливим тестом на виявлення темної матерії та процесів, що в ній відбуваються.

– В.О. Марченко (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України) розв'язав обернену задачу відновлення ермітової матриці за відомими спектрами її елементарних збурень, важливу для подальшого розвитку теорії коливаль.

– В.М. Шестопапов, В.М. Бублясь, О.С. Богуславський, І.П. Онищенко та І.М. Романюк (Інститут геологічних наук НАН України) вперше показали, що врахування зон швидкої міграції та детальне тривимірне моделювання фільтрації дають змогу визначити значний приріст інфільтраційного живлення (більш ніж у 1,5 рази), та ресурсів підземних вод - майже в 2,5 рази.

– О.Ю. Лукін (Інститут геологічних наук НАН України) встановив, що на глибині понад 5–6 км великі сегменти нафтогазоносних басейнів набувають ознак єдиних нафтогазоносних мега-резервуарів, які перебувають у стані формування і є практично невичерпними джерелами вуглеводнів.

– В.П. Семиноженко, І.М. Притула, Л.А. Литвинов і Л.О. Гринь (Інститут монокристалів НАН України) розробили перші вітчизняні зразки прозорої броні, основними елементами якої є кристалічні пластини з сапфіру. Спеціальний багатошаровий пакет з пластин сапфіру і загартованого скла за товщиною майже втричі менший за стандартну конструкцію з броньованого скла та відповідає стандарту НАТО.

– В.П. Бондаренко (Інститут надтвердих матеріалів НАН України) та В.І. По-

хмурський (Фізико-механічний інститут НАН України) розробили технологію виготовлення деталей пар тертя з матеріалів, які мають підвищену корозійну і триботехнічну стійкість у морській воді та змивних розчинах. Їх використання приведе до суттєвого підвищення ресурсу експлуатації турбін і насосів різного призначення.

– С.О. Фірстов, В.Ф. Горбань та М.О. Крапівка (Інститут проблем матеріалознавства НАН України) одержали високоентропійний п'ятикомпонентний сплав із гранецентрованою ґраткою, зміцнений наночастинками оксидів, що підвищило межу текучості матеріалу в інтервалі від 77 К до 800 К у 1,5–2 рази при збереженні значної пластичності.

– І.В. Волков і В.І. Зозульов (Інститут електродинаміки НАН України) обґрунтували та експериментально підтвердили можливість побудови нових магнітонапівпровідникових комутуючих елементів і генераторів потужних високовольтних наносекундних імпульсів струму.

– В.М. Коломієць і С.В. Лук'янов (Інститут ядерних досліджень НАН України) розробили теорію колективного руху в ядрах, яка встановлює зв'язок між ефектами пам'яті та динамічним збуренням поверхні Фермі. Показано, що ефекти пам'яті з процесами релаксації формують специфічну, не дисипативну гальмівну силу, не пов'язану з тертям, врахування якої приводить до суттєвого збільшення часу ядерного поділу та впливає на спектр його нейтронів і гамма-квантів.

– М.Ф. Шульга, І.В. Кириллін і В.І. Трутень (Харківський фізико-технічний інститут) провели аналіз результатів здійсненого в ЦЕРНі експерименту з виявлення теоретично передбаченого українськими вченими у 1994 ефекту розщеплення пучка ультрарелятивіст-

ських протонів при проходженні крізь зігнутий кристал. Це відкриває нові можливості керування параметрами пучків частинок високих енергій.

– І.М. Онищенко, А.Ф. Линник і Г.В. Сотников (Харківський фізико-технічний інститут) розробили концепцію багатозгусткового кільватерного прискорювача, в якому темп прискорювання на кілька порядків перевищує темп у традиційних прискорювачах заряджених частинок. Це відкриває перспективи істотного зменшення габаритів і вартості прискорювачів для багатьох прикладних застосувань.

– В.Г. Верховцев, М.О. Ярошук, А.В. Кузьмін та ін. (Інститут геохімії навколишнього середовища НАН України) вперше оцінили загальний металогенічний потенціал торію у кристалічних породах Українського щита та визначили перспективи його освоєння для ядерної енергетики. Встановлено, що Україна здатна повністю задовольнити внутрішні потреби в торії в довгостроковій перспективі.

– В.Д. Походенко та ін. (Інститут фізичної хімії НАН України) показали можливість механохімічного одержання графену з одночасним модифікуванням його зовнішньої межі азотовмісними функціональними групами, що зумовлює високу концентрацію та стабільність дисперсій такого графену у воді.

– В.Г. Кошечко (Інститут фізичної хімії НАН України) встановив, що електрохімічне відновлення фреонів С-2 на наноструктурованих електродах у присутності діоксину вуглецю приводить до ефективного одностадійного утворення важливих фторвмісних пропіонових кислот у м'яких умовах.

– А.Г. Білоус (Інститут загальної та неорганічної хімії НАН України) з'ясував механізм втрат енергії в системах на основі суперпарамагнітних наночастин-

нок під дією зовнішнього магнітного поля. Це дало змогу оптимізувати умови одержання стабільних нетоксичних магнітних дисперсій наночастинок, які швидко і ефективно нагріваються магнітним полем.

– С.В. Волков та О.А. Вардзацький (Інститут загальної та неорганічної хімії НАН України) синтезували новий структурний тип макробіоциклічних комплексів заліза з специфічними каркасними лігандами. Ці комплекси виявили значну цитотоксичну дію на культури лейкемії і низьку токсичність для здорових клітин, що відкриває перспективи для створення на їх основі нових лікарських засобів.

– Г.В. Єльська та О.П. Солдаткін (Інститут молекулярної біології і генетики НАН України) розробили ефективні елементи оптичних біосенсорних пристроїв на основі високостабільних полімерів-біоміметиків, здатних високоселективно розпізнавати низьку харчових токсинів і руйнівників клітин ендокринних залоз, зокрема гербіцидів і сульфамідних препаратів

– С.В. Комісаренко, Е.В. Луговський та Є.М. Макогоненко (Інститут біохімії НАН України) розробили метод вивчення на молекулярному рівні в режимі реального часу процесу трансформації фібриногену в фібрин і полімеризації фібрину з утворенням фібринового зсідка – основи тромбу.

– М.В. Кучук (Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України) запропонував новий метод забезпечення експресії перенесених генів у трансгенних рослинах без використання раніше відомих промоторів і довів його ефективність при створенні трансгенних рослин цінних видів.

– В.М. Геєць та М.І. Скрипниченко (Інститут економіки та прогнозування

НАН України) здійснили сценарне прогнозування макроекономічних показників України на 2016–20 із відокремленням особливостей впливу на економічну динаміку найвагоміших чинників.

– Е.М. Лібанова та ін. (Інститут демографії та соціологічних досліджень НАН України) завершили повномасштабну реконструкцію демографічної динаміки України в сучасних межах із кінця XVIII до початку XXI ст. На її основі вперше здійснено науково обґрунтовану оцінку втрат України від соціальних катастроф у першій половині XX ст.

– Ю.І. Саєнко, М.О. Шульга, Є.І. Головаха, О.Г. Злобіна та В.С. Резнік (Інститут соціології НАН України) з'ясували ставлення населення України до інститутів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства, визначили рівень громадянської свідомості населення, зафіксували пануючі в суспільстві емоційні стани та настрої, сформовані під впливом подій на Донбасі.

– В.О. Шувалов і С.М. Кулагін (Інститут технічної механіки НАН України, Державне космічне агентство України) розробили методику і процедуру синтезу штучних плазмових утворень з підвищеною на 2–2,5 порядки концентрацією заряджених частинок біля поверхні твердого тіла.

– Г.М. Зінов'єв (Інститут теоретичної фізики НАН України) запропонував новий механізм еволюції раннього холодного Всесвіту та одержав фундаментальні дані про властивості нейтрино та особливості слабкої взаємодії.

– Ю.М. Цзян та М.О. Дзюба (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України) запропонували новий тип надпровідного квантового

магнітометра з додатковими можливостями надчутливого детектування.

– Н.В. Харченко (Головна астрономічна обсерваторія НАН України) вперше в світі здійснила повний огляд зоряних скупчень у Галактиці, який охоплює 3210 таких об'єднань. Тим самим вдалося заповнити прогалини, що існували у списках зоряних скупчень.

– Л.М. Лобанов і В.А. Півторак (Інститут електрозварювання НАН України визначили оптимальні параметри оптичної схеми широкографічного інтерферометра та характеристики термічного навантаження.

– М.М. Кулик і І.В. Дрьомін (Інститут загальної енергетики НАН України) запропонували модель системи автоматичного регулювання частоти і потужності об'єднаної енергетичної системи України, в якій управління здійснюється споживачами-регуляторами за адаптивними законами.

– Д.М. Гродзинський (Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України) виявив, що в лікарських рослинах під впливом іонізуючого випромінювання активізується вторинний метаболізм, який приводить до накопичення в тканинах рослин підвищеної кількості фармацевтично цінних речовин).

– О.В. Макарова, О.В. Позняк та О.М. Гладун (Інститут демографії та соціологічних досліджень НАН України) завершили повномасштабну реконструкцію демографічної динаміки України в сучасних межах із кінця XVIII до початку XXI ст. На її основі вперше здійснено науково обґрунто-

вану оцінку втрат України від соціальних катастроф у першій половині XX ст.

– Е.М. Лібанова, В.П. Горбулін, С.І. Пирожков та ін. підготували національну доповідь «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі», в якій досліджено історичні передумови формування соціокультурного феномену та новітні чинники трагедії Донбасу, соціально-економічні втрати України внаслідок подій на Донбасі. ризику та можливості розвитку України в економічній і соціополітичній сфері, а також пріоритети інтеграції українського суспільства.

– Вийшла в світ книга «Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України. 1966–2016».

Висвітлено основні етапи розвитку Інституту, внесок його вчених у фізику та астрофізику високих енергій, квантову космологію, теорію ядерних систем, квантову теорію поля та елементарних частинок, теорію нелінійних процесів у різних системах. Значну частину до книги становлять біографічні довідки про співробітників Інституту, довідкові дані [227].

2015 – Вийшла монографія О.О. Костенка, Г.І. Хлопова «Когерентні системи ближньої та сверхближньої радіолокації міліметрового діапазону» (Інститут радіофізики і електроніки НАН України) [228].

2016

3 лютого – Президія НАН України присудила Золоту медаль ім. В.І. Вернад-

ського акад. НАН України **Г.В. Єльській** за видатні досягнення з галузі молеку-

лярної біології і біоелектроніки та професору **Е.Тернеру** (Швеція) за видатні досягнення в галузі біоелектроніки.

2 березня – Президія НАН України присудила:

премію ім. М.П.Барабашова **О.В. Івановій, П.П. Корсуну та І.В. Кулик** за встановлення молекулярного складу хвостів комет на різних геліоцентричних відстанях.

премію ім. О.І. Бродського **Г.Л. Камалову, В.В. Павліщуку та Я.Д. Лампеці** – за цикл праць «Будова, реакційна здатність і функціональні властивості пол ядерних комплексів і наноконструктивів на їх основі»;

премію ім. В.М. Глушкова **О.М. Гузю та Я.Я. Рушицькому** – за монографію «Аналіз систем оцінок наукових публікацій»;

премію ім. О.М. Динника **Чернишенку І.С., Максимюку В.А. та Сторожуку Є.А.** – за серію праць «Нелінійні задачі концентрації напружень в оболонках з підкріпленими криволінійними отворами»;

премію ім. М.М. Доброхотова **Косторнову А.Г.** – за монографію «Триботехническое материаловедение» [];

премію ім. Д.К. Заболотного **В.П. Ширококову, Д.С. Янковському та Г.С. Димент** – за монографію «Микробы в биогеохимических процессах, эволюции биосферы и существовании человечества» [];

премію ім. М.М. Крилова **М.М. Войтовичу, М.В. Кутніву та В.Ф. Чекуріну** – за цикл праць «Математичні моделі, чисельні та аналітично-чисельні методи для нелінійних задач, які виникають в теорії фізичних полів різної природи»;

премію ім. А.Ю. Кримського **І.В. Отрошенко** – за монографію «На шляху до Великої Монголії (панмонгольський рух у 1920–1930-ті роки)»;

премію ім. Г.В. Курдюмова **В.І. Большакову та С.В. Бобирю** – за розроблення моделі термічної обробки сплавів та її застосування у виробництві;

премію ім. М.О. Лаврентьева **І.О. Луковському** – за монографію «Математические модели нелинейной динамики твердых тел с жидкостью» [];

премію ім. Ю.О. Митропольського **В.С. Королюку** – за цикл праць «Принцип великих відхилень для випадкових еволюцій»;

премію ім. С.І. Пекаря **Б.А. Главіну, Е.В. Горбару та В.П. Гусиніну** – за передбачення електронних і когерентних акустичних явищ у низьковимірних напівпровідникових структурах;

премію ім. О.О. Потебні **В.В. Лучику** – за працю «Етимологічний словник топонімів України»;

премію ім. К.Д. Синельникова – **Ю.А. Бережному, В.П. Михайлоку та В.В. Пилипенку** – за цикл робіт «Теорія дифракційних ядерних процесів»;

премію ім. В.І. Трефілова **С.Є. Шейкіну, С.В. Соханю та Н.В. Ульянович** – за цикл праць «Високофункціональні матеріали та технології їх застосування в ендопротезах суглобів людини»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **О.М. Котлубаю** – за цикл праць «Формування сучасної морської транспортної політики України»;

премію ім. П.А. Тутковського **Є.Ф. Шнюкову та В.П. Коболєву** – за монографію «Газовий вулканізм Чорного моря»;

премію ім. М.Г. Холодного **І.С. Косенку, А.І. Опалку та О.А. Балабаку** – за цикл праць «Фундук в Україні: біологія, селекція та технологія розмноження»;

премію ім. В.М. Хрушова **Ю.М. Гориславецю, І.М. Кучерявій та В.Ю. Розову** – за серію праць «Моделювання електротехнічних систем для підвищен-

ня їх ефективності та зменшення впливу на довкілля»;

премію ім. Д.Ф. Чеботарьова **В.Я. Березовському, О.К. Кульчицькому та Х.К. Мурадян** – за цикл робіт «Механізми впливу газового середовища на функціональні можливості організму при старінні»;

премію ім. Ф.І. Шміта **Л.О. Пархоменко та Н.Б. Калуцкій** – за працю «Олександр Кошиць. Мистецька діяльність в контексті музики ХХ ст.»;

премію ім. Л.В. Шубникова **М.Т. Черпаку, О.А. Бараннику та В.М. Скресанову** – за створення мікрохвильового резонатора та вимірювання електронних характеристик надпровідників на основі заліза;

премію ім. М.К. Янгеля **О.Д. Ніколаєву, М.Ф. Свириденку та Ю.В. Книшенку** – за цикл робіт «Дослідження динаміки систем живлення рушійних установок космічних ступенів ракет-носії»;

премію ім. Ф.Г. Яновського **Л.О. Фурдичку та М.М. Регеді** – за серію праць «Сучасні підходи до етіології, патогенетичних особливостей формування імуноалергічних та запальних захворювань органів дихання, їх діагностики, терапії та профілактики».

11 жовтня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

О.Я. Григоренку, П.З. Луговому, Я.Я. Рушицькому, В.Ф. Мейшу, С.Ю. Бабичу, П.С. Ковальчуку, В.В. Книшу, М.Я. Барняку – за цикл праць «Сучасна динаміка матеріалів та елементів конструкцій»;

О.А. Марченку, О.А. Кордюку, В.М. Надутову, В.А. Татаренку, В.Л. Карбівському, Г.Э. Гречневу, Ю.О. Колесніченку, Ю.Г. Найдюку, А.А. Звягину – за цикл праць «Функціональні властивості об'ємних і поверхне-

вих впорядкованих систем та створення нових металовмісних матеріалів і структур»;

А.В. Рагулі, Ю.В. Малюкіну, Л.М. Кулікову, І.В. Уваровій, О.О. Васильківу, О.А. Іващенко, Т.Є. Константіновій, І.А. Даниленку, І.М. Притулі, А.О. Масалову – за роботу «Сучасні технології синтезу нанодисперсних порошків для матеріалів та виробів конструкційного, функціонального і біомедичного призначення»;

В.Г. Бахмутову, Т.П. Єгоровій, І.М. Корчагіну, В.Ю. Максимчуку, А.В. Залізівському, О.В. Колоскову, Р.Х. Греку, В.О. Проненку – за цикл праць «Структура і динаміка геофізичних полів як відображення еволюції та взаємодії геосфер в Антарктиці»;

В.М. Михальському, І.А. Шаповалу – за участь у роботі «Енергоефективні електромеханічні системи широкого технологічного призначення»;

В.Г. Радченку, М.Д. Гродзинському, І.Г. Ємельянову, І.В. Загороднюку, В.В. Пропотоповій, М.В. Шевері, В.П. Ткачу, П.М. Черіньку, Р.І. Бурді – за цикл праць «Наукові основи збереження та відновлення біотичного і ландшафтного різноманіття України в умовах змін навколишнього середовища»;

С.П. Сидоренку, Е.В. Луговському, Д.В. Колибі, І.М. Колесніковій, О.С. Олійник, О.П. Костюченко, Д.Ф. Глузману, Л.М. Скляренко, Л.М. Шлапацький – за цикл праць «Моноклональні та рекомбінантні антитіла для експериментальної біології, медицини і ветеринарії» [229].

8 грудня – Відбулося засідання Координаційної ради з організації спільних робіт КБ «Південне» і наукових установ НАН України. Було обговорено стан виконання плану спільної науково-дослідної діяльності в 2016 та

плану на 2017, зазначено, що в рамках Генеральні угоди про науково-технічне співробітництво між НАН України і КБ «Південне» в галузі створення ракетно-космічної техніки в 2016 одержано низку важливих результатів.

2016 – Розроблено низку мікрохвильових приладів і систем, використовуваних для вирішення конверсійних завдань, зокрема технологічні радары, датчики рівня рідких і сипких речовин, охоронні пристрої, системи радіобачення та екологічного моніторингу (Ф.В. Ківва, П.М. Мележик та ін.; Інститут радіофізики і електроніки НАН України).

– В.Л. Макаров, В.Б. Василик і Д.О. Ситник (Інститут математики НАН України) розробили числовий метод розв'язання зворотної задачі для параболічного диференціального рівняння першого порядку з необмеженим операторним коефіцієнтом у банаховому просторі. Метод допускає трирівневе розпаралелювання обчислень і може бути застосований для оптимізації обчислень у фінансовій математиці, цифровій обробці зображень тощо.

– В.Я. Гутляньський, О.В. Несмелова та В.І. Рязанов (Інститут прикладної математики і механіки НАН України) встановили факторизацію розв'язків напівлінійних рівнянь у дивергентній формі на площині у вигляді композиції субгармонічних функцій і квазіконформних відображень. Це відкриває нові можливості для вивчення теплопровідності в електропровідних матеріалах зі складною структурою, хімічних дифузійних процесів тощо.

– А.В. Анісімов, О.О. Марченко та В.Ю. Тарануха (Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій НАН та МОН України) розробили комп'ютерну технологію змістовного аналізу текстової інформації з великою точністю та швидко-

дією. Тестування на реальних даних великого обсягу показало її перевагу над існуючими аналогами.

– І.В. Сергієнко та В.П. Шило (Інститут кібернетики НАН України) розробили нові схеми взаємодії в об'єднаннях алгоритмів глобального рівноважного пошуку для розпаралелювання обчислень. Дають змогу розв'язувати задачі дискретної оптимізації на графах великої розмірності близько 50 тис. вершин. Це є важливим при проектуванні та аналізі стану складних технічних систем і мереж.

О.М. Гузь, В.Л. Богданов, В.М. Назаренко (Інститут механіки НАН України) в рамках співробітництва між НАН України та КБ «Південне» розробили розрахункові моделі та ефективні аналітико-числові методи оцінки міцності вискоеластичних матеріалів при стисканні вздовж при поверхневих тріщин.

– О.В. Пилипенко та О.Д. Ніколаєв (Інститут технічної механіки НАН та Державного космічного агентства України) розвинули пневматичну систему захисту космічного апарата «Січ-2М» від поздовжніх вібраційних навантажень.

– К.А. Безручко та О.В. Бурчак (Інститут геотехнічної механіки НАН України) встановили вплив механічного навантаження на молекулярну структуру вугілля та принципи управління напружено-деформованим станом гірського масиву при його обробці.

– Н.В. Крайнюкова (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України) синтезувала нову тривимірну форму графену – 3D-графен, важливу для розвитку мікро- та наноелектроніки.

– М.О. Стржемечний, О.І. Кривчиков, Д.І. Злоба, Л.М. Буравцева та Ю.В. Горбатенко (Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України) від-

крили новий механізм теплопровідності у сильно анізотропних молекулярних системах, який зумовлює аномальне температурне зростання теплопровідності молекулярних кристалів пара-бромбензофенону. Може бути використано для розробки молекулярних функціональних матеріалів.

– А.В. Рудаковський та Д.А. Якубовський (Інститут теоретичної фізики НАН України) проаналізували вплив темної матерії, складеної зі стерильних нейтрино, на процес реіонізації Всесвіту. Показано, що темна матерія викликає пізнішу і суттєво швидшу реіонізацію Всесвіту, що краще узгоджується з наявними даними спостережень.

– А.О. Сопін та Ю.М. Ямпольський (Радіоастрономічний інститут НАН України) розвинули новий напрям досліджень у фізиці атмосфери – довгостроковий моніторинг аерозолів і загального вмісту озону. Вперше в Україні проведено лідарні дослідження розподілу аерозолів з висотою.

– Ю.В. Найдич (Інститут проблем матеріалознавства НАН України) розробив теорію адгезійно-капілярних процесів високотемпературного змочування та новий підхід трактування контактних процесів на атомно-молекулярному рівні.

– В.З. Туркевич, І.А. Петруша, О.С. Осипов і Д.А. Стратійчук (Інститут надтвердих матеріалів НАН України) створили комірку високого тиску, яка дає можливість проводити довготривалі (до 10 хв.) баротермічні експерименти при тиску до 9 ГПа та температурі до 2800° С.

– А.К. Шидловський, А.Ф. Жаркін і В.Б. Павлов (Інститут електродинаміки НАН України) запропонували принципи математичного моделювання спільної роботи генерувальних

потужностей енергосистеми та електричних теплогенераторів як споживачів-регуляторів з урахуванням режимних обмежень на споживання теплової енергії у літній час і в опалювальний період.

– Б.І. Бондаренко, О.П. Кожан, В.М. Дмитрієв і О.М. Святенко (Інститут газу НАН України) розробили науково-технологічні засади створення суперстійких пружних графенових ущільнень, армованих вуглецевими нанотрубками, для ядерних реакторів.

– В.А. Білорус, О.С. Купрін, В.А. Василенко та В.Д. Овчаренко (Харківський фізико-технічний інститут) створили захисні покриття ТВЕЛів і дослідили їх характеристики з метою підвищення терміну експлуатації та запобігання катастрофічному розвитку аварійних ситуацій на ядерних реакторах.

– С.П. Рошупкін, О.А. Лебедь, О.І. Ворошило, В.М. Недорешта та Е.А. Падушенко (Інститут прикладної фізики НАН України) розвинули релятивістську теорію параметричного інтерференційного ефекту квантової електродинаміки в сильних імпульсних лазерних полях.

– П.Є. Стрижак і Є.Ю. Калішин (Інститут фізичної хімії НАН України) показали, що наночастинки гетиту виявляють високу каталітичну активність у процесі отримання вуглеводнів шляхом низькотемпературного гетерогенно-каталітичного рідиннофазового крекінгу тригліцеридів жирних кислот. Це уможливорює одержання в одну стадію синтетичного рідкого палива з відновлюваної сировини.

– В.В. Шевченко (Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України) розробив метод синтезу протонних полімерних рідин різної молекулярної архітектури шляхом іонного формування полімерного ланцюга, що відкриває перспективу застосування цих

сполук як електролітів з неводним механізмом провідності.

– С.В. Комісаренко, М.В. Скок, Л.М. Коваль та О.Ю. Лихмус (Інститут біохімії НАН України) з'ясували важливу роль нікотинових ацетилхолінових рецепторів у регуляції життєвих функцій ранніх попередників клітин ссавців. Встановлено, що ці рецептори експресовано в клітинах, які відповідають найбільш раннім стадіям диференціації клітин.

– В.Ф. Чехун і Н.Ю. Лук'янова (Інститут експериментальної патології, онкології і радіології НАН України) вперше обґрунтували значення експресії маркерів стовбурових пухлинних клітин для поглибленої характеристики і предикативного прогнозу раку передміхурової залози. Одержані дані є підґрунтям для розробки нових діагностичних критеріїв і вдосконалення існуючих схем протипухлинного лікування.

– М.В. Кучук (Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України) запропонував регуляторні послідовності, які забезпечують експресію перенесених генів у пластидах, що є необхідною умовою ефективного використання цих рослинних органел для синтезу та накопичення рекомбінантних білків.

– В.Г. Радченко та Р.К. Матяшук (Інститут еволюційної екології НАН України) встановили, що у листках і квітках вербозілля накопичується значна кількість сполук, яким притаманна висока антиоксидантна активність. Відкриває перспективи використання рослинної олії вербозілля як потужного бактерицидного препарату.

– Н.В. Заїменко (Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка) виявила, що моно- і полімерні кислоти відіграють важливу роль у структурно-функ-

ціональній організації біогеоценозу, та з'ясувала механізми формування кремнієвої матриці в ґрунтах із різними агрофізичними, агрохімічними і біологічними характеристиками.

– Н.М. Рашидов (Інститут клітинної біології та генетичної інженерії НАН України) встановив, що рівень мутаційної мінливості озимої пшениці в ближній зоні ЧАЕС досі перевищує контрольні показники у 8–15 разів, а в окремих точках України рівень видимих мутацій, спричинених радіаційним або хімічним забрудненням навколишнього середовища, перевищує спонтанні показники контролю в 2–35 разів. Це становить значну генетичну загрозу рослинному і тваринному світу та здоров'ю людини.

– В.М. Шестопапов і О.Б. Климчук (Інститут геологічних наук НАН України) розробили уявлення про гіпогенне карстоутворення - формування каналово-порожнинних систем у гірських породах під дією висхідного водообміну і потоків глибинних флюїдів.

– П.Ф. Гожик, Р.Х. Греку та Т.Р. Греку (Інститут геологічних наук НАН України) створили томографічні моделі району Чорнобильської АЕС. Дають підстави для нової інтерпретації можливих причин Чорнобильської катастрофи.

– А.А. Гриценко зі співробітниками (Інститут економіки та прогнозування НАН України) показав, що Україна внаслідок поєднання інверсійного типу ринкової трансформації та глобалізації економіки потрапила в інверсійну пастку. Застосування класичних ринкових інструментів для вирішення економічних проблем призводить тільки до їх подальшого поглиблення. Вивільнення з цієї пастки можливо на основі формування реконструктивного типу розвитку, спрямованого на

розв'язання власних соціально-економічних проблем на інноваційній основі з урахуванням залучення національної економіки у світогосподарські зв'язки.

– Е.М. Лібанова (Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України) із співробітниками визначила майбутні зміни на ринку праці та здійснила оцінку перспектив і напрямків інноваційної зайнятості з урахуванням реконструкції економіки України.

В.О. Пелих і Ю.В. Тайстра (Інститут прикладних проблем механіки і математики НАН України) розвинули новий підхід до розв'язування рівнянь Максвелла у просторі складної геометрії, який формує навколо себе чорна діра, що обертається, – чорна діра Керра.

– І.В. Сергієнко та В.П. Шило (Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України) розробили нові схеми взаємодії в об'єднаннях алгоритмів глобального рівноважного пошуку для розпаралелювання обчислень.

– Ю.В. Найдич (Інститут проблем матеріалознавства НАН України) розробив теорію адгезійно-капілярних процесів високотемпературного змочування та новий підхід до трактування контактних процесів на атомно-молекулярному рівні.

– Б.І. Бондаренко, В.Н. Морару, С.В. Сидоренко та О.І. Ховавко (Інститут газу НАН України) розробили теоретичні основи теплообміну, гідродинаміки та нестійкості течії нанорідин для одно- та двофазових середовищ.

– В.А. Білорус, О.С. Купрін, В.А. Василенко та В.Д. Овчаренко (Харківський фізико-технічний інститут) вперше іонно-плазмовими методами створили захисні покриття ТВЕЛів та дослідили їх характеристики з метою

підвищення терміну експлуатації та запобігання катастрофічному розвитку аварійних ситуацій на існуючих і перспективних ядерних реакторах.

– В.Д. Походенко (Інститут фізичної хімії НАН України) розвинув нові уявлення щодо підвищення квантових виходів люмінесценції при застосуванні наночастинок оксидів металів як медіаторів переносу електрона від центра поглинання енергії збудження до центра випромінювання світла в гібридних нанокompозитах. Це відкриває нові шляхи до спрямованого синтезу високолюмінесцентних матеріалів.

– Вийшла колективна монографія під редакцією **В.А. Смолія** «25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави», у якій новітній період розглянутий під кутом активності українського суспільства, піки якої приходилися на три революції [230]. – Революцію на граніті, Помаранчеву революцію та Революцію гідності. Вперше в академічній історіографії показана постреволюційна політична та соціально-економічна динаміка та боротьба України проти російської агресії [].

– За результатами моніторингового дослідження Інститутом соціології НАН України опубліковано видання «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 1992–2016» (головні редактори – **В.М. Ворона** та **М.О. Шульга**) [231].

Розроблено систему показників, які уможлиблює відстежувати загальні тенденції змін в українському суспільстві, особливості соціальних процесів у різних сферах життя людей, вимірювати деякі особливості масової свідомості.

– Науковцями Інституту історії України НАН України видано збірник до-

кументів і матеріалів «Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015)» [232].

У збірнику вперше на основі нового корпусу архівних джерел відтворено невідомі сторінки післявоєнної історії Криму, економічні та культурні аспекти входження Криму до складу України, розкрито проблеми репатріації, адаптації та інтеграції кримських татар в український соціокультурний і політичний простір. Відображено депортаційну політику радянської влади на Кримському півострові, боротьбу кримських татар в 1950–80-ті рр. за повернення на історичну батьківщину.

– Вийшов останній, п'ятий том «Історії декоративного мистецтва України», присвячений творчості митців-професіоналів від початку ХХ ст. до сучасності [233].

– Видано перший том семитомної «Франківської енциклопедії» (Інститут Івана Франка НАН України та Інститут літератури НАН України) [234].

– Інститут літератури НАН України завершив видання двотомної антології «Українська літературна критика ХХ століття» (науковий редактор – В.Г. Дончик) [235].

– В.А. Смолій, С.В. Кульчицький та Л.Д. Якубова (Інститут історії НАН України) видали фундаментальну працю «Донбас і Крим в економічному, суспільно-політичному та етнокультурному просторі України: історичний досвід, модерні виклики, перспективи» [236].

2017

8 лютого – Президія НАН України присудила Золоту медаль ім. В.І. Вернадського акад. НАН України **В.В. Скороходу** та акад. НАН Грузії **Г.Ф. Тавадзе** (Грузія) за видатні досягнення в галузі наукових основ порошкової металургії [237].

– Президія НАН України присудила: премію ім. М.М. Амосова **А.М. Гупалу** та **І.В. Сергієнку** – за цикл робіт «Математичні моделі та методи аналізу та розпізнавання біологічних об'єктів»;

премію ім. О.К. Антонова **О.М. Гузю** та **О.П. Жуку** – за цикл робіт «Динаміка стисливої в'язкої рідини»;

премію ім. С.Я. Брауде **В.В. Захаренку**, **О.М. Ульянову** та **С.В. Степкіну** – за відкриття радіовипромінювання від блискавок на Сатурні та від космічних атомів вуглецю у станах з головним квантовим числом більше 1000;

премію ім. М.П. Василенка **В.І. Акуленку** та **М.М. Шумилу** – за цикл праць «Забезпечення ефективності реалізації законодавства України: проблеми теорії і практики»;

премію ім. Б.І. Веркіна **О.М. Омелянчуку** та **С.М. Шевченку** – за теоретичне обґрунтування та експериментальну реалізацію джозефсонівських кубітів для квантових обчислень;

премію ім. О.С. Давидова **О.М. Гаврилику** – за теорію деформованих моделей квантової механіки та їх застосування до описання фізичних систем;

премію ім. А.О. Дородніцина **Ю.Г. Кривоносу**, **В.М. Булавацькому** та **І.Г. Селезову** – за цикл робіт «Методи математичного та комп'ютерного моделювання динаміки еволюційних процесів за складних та локально-нерівноважних умов»;

премію ім. Г.В. Карпенка **М.В. Но-вікову**, **О.Є. Андрейківу** та **В.І. Лавріненку** – за цикл праць «Розвиток методів обробки конструкційних матеріалів для підвищення їх тріщиностійкості і термінів експлуатації з урахуванням впливу робочих середовищ»;

премію ім. А.І. Кіпріанова **М.В. Вовку**, **В.А. Сукачу** та **Р.І. Васькевичу** – за цикл праць «Молекулярний дизайн частково гідрованих та конденсованих азинових і азепінових систем»;

премію ім. В.П. Комісаренка **Т.П. Бондаренко**, **Є.І. Легачу** та **Г.А. Божок** – за цикл праць «Кріоконсервування первинних та органотипових культур ендокринних залоз»;

премію ім. М.І. Костомарова **О.О. Ковалевський** – за цикл праць «Українське козацтво у системі уявлень, саморепрезентацій та соціальних взаєминах»;

премію ім. П.Г. Костюка **М.С. Веселовському**, **С.А. Федуловій** та **М.С. Шипшині** – за цикл праць «Молекулярні та клітинні механізми активності функціональних нейронних мереж»;

премію ім. М.Г. Крейна **В.Я. Гутлянському** та **В.А. Михайлецю** – за цикл праць «Нові аналітичні методи для диференціальних рівнянь та теорії функцій»;

премію ім. С.О. Лебедева **С.Є. Сауху**, **А.М. Давиденку** та **А.Л. Яловцю** – за серію праць «Моделі рівноважного стану та методи математичного моделювання електроенергетичних систем»;

премію ім. О.І. Лейпунського **І.М. Неклюдову**, **З.Т. Назарчуку** та **В.Р. Скальському** – за цикл праць «Методологічні засади акустико-емісійного діагностування обладнання атомних станцій»;

премію ім. Н.Д. Моргуліса **О.А. Гончарову**, **В.А. Жовтянському** та **В.Я. Черняку** – за створення нових плаз-

мових пристроїв для наукових досліджень та технічних застосувань»;

премію ім. Є.О. Патона **Г.М. Григоренку**, **І.В. Шейку** та **В.О. Шаповалову** – за цикл праць «Плазмові технології та устаткування в металургії»;

премію ім. Г.С. Писаренка **П.П. Лепіхіну**, **Л.С. Новогрудському** та **Г.В. Степанову** – за цикл праць «Міцність матеріалів та елементів конструкцій при імпульсному навантаженні»;

премію ім. О.В. Погорелова **Д.В. Болотову**, **В.О. Горькавому** та **С.І. Максименку** – за серію праць «Геометричні та топологічні властивості підбагато-видів і шарувань»;

премію ім. Г.Ф. Проскури **В.П. Бабак**, **Л.В. Декушу** та **Л.Й. Воробйову** – за серію праць «Інформаційно-вимірювальні методи та технології моніторингу об'єктів генерування, транспортування та споживання теплової енергії»;

премію ім. М.І. Туган-Барановського **Т.І. Єфименко**, **В.М. Жуку** та **Л.Г. Ловінській** – за цикл праць з обліку та фінансової звітності як інформаційної основи антикризового управління в умовах глобалізації»;

премію ім. П.А. Тутковського **М.І. Павлюку** – за монографію «Геодинамічна еволюція та нафтогазоносність Азово-Чорноморського і Баренцевоморського периконтинентальних шельфів» [];

премію ім. І.Я. Франка **Н.П. Чаматі** – за серію праць «Дослідження з поезики: вірш, жанр, композиція» і «Лірика Тараса Шевченка. Аналізи й інтерпретації»;

премію ім. І.І. Шмальгаузена **З.С. Гершензон**, **О.П. Каменєвій** та **В.О. Корнєєву** – за цикл праць «Таксономія, фауна та походження комах надродин іпономевтоїдів та тефритоїдів Старого Світу»;

премію ім. В.Я. Юр'єва **С.Я. Коцю**, **О.М. Тищенко** та **Б.В. Моргуну** – за

працю «Створення на основі сучасних досягнень біотехнології та маркер-допоміжної селекції нових форм сільськогосподарських рослин та азотфіксуючих мікроорганізмів, стійких до несприятливих факторів довкілля».

14–15 березня – В Києві пройшов ХХVІІ Київський міжнародний симпозиум з наукознавства та історії науки, організований Інститутом досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України.

7 квітня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки:

О.М. Кісельовій, П.М. Стецюку, Н.В. Семеновій, А.І. Кулясу, Т.Т. Лебедевій, П.О. Касьянову, П.І. Будюку, Ю.В. Краку – за роботу «Методи оптимізації та комп'ютерні технології для моделювання і керування інформаційними процесами та системами»;

Ф.А. Даневичу, В.І. Третяку, В.В. Кобичеву, Г.П. Ковтуну, О.П. Щербаню, І.А. Тупіциній, Ю.Г. Здесенку (посмертно) – за роботу «Властивості нейтрино і слабкої взаємодії, пошуки ефектів за межами Стандартної моделі елементарних частинок»;

Н.М. Бережний, В.Ф. Коноваленку, Г.В. Діденку, В.М. Базасю – за роботу «Фундаментальні основи реалізації механізмів протипухлинного захисту організму»;

Г.В. Боряку, С.В. Віднянському, О.С. Рубльову, В.Ф. Верстюку, О.Є. Лисенку, О.І. Гуржію, О.В. Юрковій – за «Енциклопедію історії України» (у 10 томах);

Г.П. Почаніну – за роботу «Створення випромінюючих структур багатофункціональних радіоелектронних систем»;

М.З. Галунову, П.М. Жмуріну, О.Ф. Ададурову, О.І. Бедрик, В.М. Лебедеву – за роботу «Розробка пластмасових сцинтиляторів багатофункціонально-го призначення»;

П.І. Лободі, В.Є. Панаріну, Т.С. Череповій – за роботу «Створення та впровадження нового класу евтектичних композиційних матеріалів в інноваційні технології підприємств машинобудування»;

В.М. Сорокіну, А.В. Рибалочці, В.І. Корназі – за роботу «Енергоефективні світлодіодні освітлювальні системи»;

В.В. Турову – за роботу «Створення засобів та технологій еферентної терапії на основі нанокремнезему» ;

Б.О. Блюссу, В.Г. Шевченку – за роботу «Підвищення ефективності розробки родовищ вуглеводнів на основі використання компресорного устаткування нового покоління».

18 травня – Видано Указ Президента України «Про відзначення 100-річчя Національної академії наук України», за яким НАН України визнається унікальним інтелектуальним надбанням українського народу, вчені якого зробили значний внесок у розвиток вітчизняної та світової науки і техніки та розбудову незалежної української держави. Вказується на необхідність державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання та підвищення добробуту громадян. У зв'язку з ювілеєм передбачено проведення виставок наукових і науково-технічних досягнень вчених НАН України, тематичних наукових конференцій, симпозиумів, круглих столів, семінарів, наукових та просвітницьких заходів, випуску тематичних і науково-популярних праць, створення музейних експозицій та документально-публіцистичного фільму, присвячених 100-річчю Академії, надання НАН України бюджетних асигнувань для оновлення, модернізації та ремонту парку наукового обладнання, підготовки наукових кадрів у магістратурі, аспірантурі та докторантурі наукових установ, забезпечення її вчених

службовим житлом, розвитку видавничо-поліграфічної бази, сплати членських внесків до міжнародних наукових організацій; збільшення фінансування заходів, пов'язаних із державною підтримкою молодих вчених.

2–5 жовтня – У Харкові відбулася V Міжнародна конференція «Нанофізика: фундаментальні та прикладні аспекти», організаторами якої виступили Фізико-технічний інститут низьких температур НАН України та Інститут фізики НАН України.

24 жовтня – 39-ю сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО включено дату 100-річчя Національної академії наук України до Календаря пам'ятних дат, що відзначатимуться в 2018 на рівні ЮНЕСКО.

7 листопада – В Києві відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Еволюція тривалості життя», організована Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України.

27 грудня – Президія НАН України присудила Золоту медаль ім. В.І. Вернадського акад. НАН України **В.В. Моргуну** та професору **Ю.Федаку** (Канада) за видатні досягнення в галузі генетики та селекції сільськогосподарських рослин.

2017 – В Інституті фізики напівпровідників НАН України В.С. Лисенко, О.М. Назаров та ін. створили низку люмінофорів на основі нанопорошків кремнію з вуглецем.

– Н.Г. Гусева та Ю.І. Ізотов (Головна астрономічна обсерваторія НАН України) відкрили галактику, у якій відбуваються активні процеси зореутворення.

– В Інституті прикладних проблем фізики і біофізики НАН України А.Г. Місюра зі співробітниками провів дослідження поверхневих властивостей

плівкових структур з іміобілізованими молекулами кумарину-4, які дозволяють за спектрами флюоресценції визначити наявність у повітрі ацетону.

– В Інституті радіофізики і електроніки НАН України П.М. Мележик зі співробітниками створили антени нового класу – антени дифракційного випромінювання.

– В Інституті фізики гірничих процесів НАН України Е.П. Фельдман, Н.О. Калугіна та Т.М. Мельник встановили критерій руйнування газонасиченого вугільного пласта, що супроводжуваного раптовим викидом вугілля.

– Вийшов другий том тритомної «Енциклопедії міжнародного права» (Інститут держави і права НАН України) яка є систематизованим зводом знань про відповідну систему праву. Перший том побачив світ 2014 [240].

– Вийшов восьмий том 20-томного «Словника української мови». Укладання здійснювалося на базі комп'ютерної лексикографічної системи, розробленої в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України. До списку цитованих авторів включено майже 200 нових імен, які повністю або частково замовчувалися у радянські часи [241].

Вийшов перший том тритомного видання «Історія українського театру» (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України), присвяченого виникненню, становленню та розвитку українського театрального мистецтва як особливої галузі національної культури від його зародження до 1914 (головний редактор – Г.А. Скрипник).

– Вийшов біографічний енциклопедичний словник «Зарубіжні вчені – вихідці з України в галузі фундаментальних і технічних наук» (керівник авторського колективу – Ю.О. Храмов, Інститут дослі-

джен науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України). У словнику вміщено понад 650 біографій українців, які з різних причин залишили Батьківщину, ставши з часом за її межами відомими ученими в галузі фундаментальних і технічних наук і збагативши непересічними результатами їх окремі напрями.

— Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України видано 18-й том «Енциклопедії сучасної України» [241].

— Інститутом української археографії та джерелознавства НАН України видано 34-й том 50 томного зібрання творів Михайла Грушевського [242].

2018

8 лютого — Президія НАН України присудила:

премію ім. М.М. Боголюбова **І.Р. Юхновському** та **М.О. Перестюку** — за цикл праць «Асимптоматичні методи нелінійної механіки та статистичної фізики»;

премію ім. Д.В. Волкова **Л.А. Булавину** — за монографію «Нейтронна діагностика рідкого стану речовини»;

премію ім. С.М. Гершензона **В.І. Кашубі** — за цикл робіт «Пухлино-асоційовані гени у злоякісних новоутвореннях людини, нові гени-супресори росту пухлин»;

премію ім. М.С. Грушевського **О.Я. Калакурі, В.О. Котигоренку** та **Н.І. Кочан** — за цикл праць «Етнополітична ситуація в українському Донбасі: генезис, особливості, напрямки врегулювання»;

премію ім. Ф.М. Колесси **Г.Б. Бондаренко** — за працю «Українська етнокультура в контексті глобалізаційних викликів»;

премію ім. З.І. Некрасова **К.О. Гогаєву, Ю.М. Подрезову** та **С.М. Волощенко** — за цикл праць «Використання високоміцного чавуну — шлях до підвищення зносостійкості змінних деталей ґрунтообробної сільгосптехніки»;

премію ім. В.Є. Лашкарьова **В.О. Кочелалу, В.П. Кладьку** та **П.М. Литвину** — за визначення структурно-деформаційних ефектів і встановлення механізмів струмопереносу у тринітридних наноструктурах;

премію ім. В.С. Михалевича **Л.Ф. Гуляницькому, П.І. Стецюку, В.П. Шилу** — за цикл робіт «Розвиток і дослідження математичних моделей і методів комбінаторної та негладкої оптимізації»;

премію ім. М.В.Остроградського **Б.Д. Дробенку, О.Г. Мазку, М.В. Марчуку** — за цикл праць «Аналітично-числові методи дослідження якісної поведінки складних механічних систем»;

премію ім. Л.В. Писаржевського **П.Є. Стрижаку, С.О. Соловійову** — за цикл праць «Розвиток фізико-хімічних засад створення нових каталізаторів для хімічної переробки відновлювальної сировини та захисту довкілля»;

премію ім. І.К. Походні **В.В. Головку, І.Р. Явдошину, В.М. Шлепакову** — за цикл праць «Високоєфективні зварювальні матеріали з покращеними санітарно-гігієнічними показниками для зварювання сучасних високоміцних низьколегованих сталей»;

премію ім. А.Ф. Прихотько **С.А. Бугайчук, Г.В. Клімушевій, Т.А. Мирній** — за розробку технології синтезу наночастинок на основі метал-алкоаноатів та з'ясування природи їхнього нелінійно-оптичного відгуку;

премію ім. І.Пулюя **А.Г. Білоусу, О.І. Товстолиткіну** — за розробку нових оксидних наноматеріалів для елементів інформаційних систем, магнітних охолоджувачів та самоконтрольованих магнітних нагрівачів;

премію ім. Л.П. Смиренка **Т.О. Щербаковій, О.П. Перебойчук, Л.Г. Завидовій** – за цикл праць «Створення та впровадження у квітникарство України високодекоративних стійких сортів лілійника та хризантеми садової»;

премію ім. С.І. Субботіна **В.О. Корчину, П.О. Буртному** – за монографію «Термобаричне петрофізичне моделювання в геофізиці»;

премію ім. С.П. Тимошенка **О.І. Волошину, С.М. Пономаренку** – за цикл праць «Презиційний контроль герметичності виборів з надлишковим тиском за методом фіксованих об'ємів»;

премію ім. В.І. Толубинського **Б.І. Бондаренку, Б.С. Сороці** – за серію праць «Розвиток прикладної теорії горіння: термодинаміка, кінетика, тепломасообмін, міжфазний перенос вуглецю і води»;

премію ім. Є.П. Федорова **В.М. Андруку, Ю.М. Іващенко** – за відкриття природних і штучним об'єктів Сонячної системи з використанням спеціально створеного програмного забезпечення обробки астрономічних спостережень;

премію ім. В.Ю. Чаговця **О.О. Лук'янець, І.В. Мельнику, В.М. Шкрилю** – за цикл праць «Вивчення динаміки фізіологічних і патофізіологічних процесів у збудливих клітинах»;

премію ім. Д.І. Чижевського – **А.М. Колодному** – за монографію «Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників» [].

7 березня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, на якій обрано нових членів НАН України.

Обрані дійсними членами:

О.Є. Беляєв (експериментальна фізика напівпровідників);

Я.П. Дідух (геоботаніка);

С.О. Довгий (геодинаміка геологічно-го середовища);

І.Г. Ємельянов (еволюційна екологія);

Т.І. Єфименко (економічна безпека);

В.І. Кальченко (хімія);

О.Л. Копиленко (право);

Р.М. Кушнір (математичні проблеми механіки);

П.М. Мележик (теоретична фізика, радіофізика);

В.В. Павлішук (хімія);

М.І. Павлюк (геотектоніка нафтогазонасних провінцій);

О.В. Романенко (екофізіологія тварин);

М.В. Скок (біохімія рецепторів);

Ю.В. Слюсаренко (ядерна фізика);

Ю.Ф. Снежкін (промислова теплоенергетика, тепломасообмін);

О.П. Солдаткін (біохімія);

М.М. Сулима (українська література);

М.А. Тукало (молекулярна біологія);

В.З. Туркевич (матеріалознавство, надтверді матеріали);

В.В. Харченко (механіка);

А.О. Чикрій (інформатика).

Обрані членами-кореспондентами:

А.П. Алпатов (механіка);

С.О. Афанасьєв (гідробіологія);

В.А. Білоус (ядерна енергетика);

М.В. Бондар (атомна і молекулярна спектроскопія);

О.М. Браун (фізика поверхневих явищ);

О.І. Вовченко (матеріалознавство, технологія матеріалів);

І.О. Гірка (плазмова електроніка);

О.М. Гладун (демографія);

Є.І. Головаха (соціологія);

І.Ю. Єгоров (економіка науки);

А.М. Єрмоленко (філософська антропологія);

Ю.С. Залознова (економіка промисловості);

В.В. Захаренко (астрофізика);

В.О. Іваниця (мікробіологія);

С.В. Іванов (економіка транспорту);

В.О. Карачевцев (експериментальна фізика біосистем);

М.В. Кіндрачук (матеріалознавство, порошкова металургія);
О.Б. Климчук (гідрогеологія карсту);
В.В. Книш (міцність матеріалів і конструкцій);
М.П. Козловський (екологія капрпатських лісів);
Г.Я. Колбасов (технічна хімія);
С.О. Кораблін (макроекономіка);
В.О. Корнєєв (ентомологія);
А.О. Костіков (моделювання в енергетичному машинобудуванні);
Ю.І. Крак (інформатика);
О.П. Круковський (механіка);
С.А. Кудря (екологія енергетики);
А.І. Кудряченко (всесвітня історія);
В.Є. Кузьмін (органічна хімія);
О.М. Майборода (політологія);
С.І. Максименко (алгебра, геометрія і топологія);
В.Ю. Максимчук (тектоніко- і палеомагнетизм);
В.П. Мельник (філософія науки);
В.М. Михальський (силова електроніка);
О.Г. Мінченко (молекулярна генетика, онкогенетика);
В.В. Мохор (інформаційна безпека та моделювання в енергетиці);
Л.Г. Мушкетик (народознавство);
М.О. Мчедлов-Петросян (хімія дисперсних систем);
О.С. Найден (мистецтвознавство);
А.В. Нарівський (матеріалознавство, технологія металів);
Н.Д. Панкратова (системний аналіз);
М.О. Попов (аерокосмічні дослідження Землі);
І.М. Пригула (матеріалознавство, технологія монокристалічних матеріалів);
В.М. Пугач (ядерна фізика);
О.І. Рибалка (генетика якості злаків);
Я.Я. Рушицький (механіка);
М.М. Савчук (інформаційні технології та кібербезпека);
В.П. Семененко (космічна мінералогія);

Ю.О. Ситенко (теоретична і математична фізика);
Г.Г. Скибо (нейрофізіологія);
І.І. Скрипнік (диференціальні рівняння);
О.О. Стасик (фізіологія рослин);
О.О. Тараненко (загальне мовознавство);
В.А. Татаренко (фізика твердого тіла, металофізика);
В.А. Устименко (право);
О.М. Файнлейб (макромолекулярна хімія);
Г.М. Фельдман (функціональний аналіз, теорія функцій);
М.С. Хома (матеріалознавство, корозія металів);
П.М. Царенко (альгологія);
В.І. Цимбалюк (нейротрансплантологія);
В.А. Чебанов (мікрохвильовий органічний синтез);
В.О. Шаповалов (матеріалознавство, електрометалургія тугоплавких металів);
Л.І. Шевченко (українська мова);
Я.М. Шуба (біофізика мембран);
О.А. Шипцов (океанологія);
Л.Д. Якубова (історія України);
П.В. Ясній (діагностика матеріалів).

– Вийшов п'ятий том «Української музичної енциклопедії» (Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України).

12-13 березня – Відбувся Міжнародний симпозиум з наукознавства та історії науки, присвячений 100-річчю НАН України, організований Інститутом досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки НАН України.

4 квітня – Почала діяти інформаційно-телекомунікаційна система оформлення й видачі віз для в'їзду в Україну – система «Е-Віза», розроблена Інститутом програмних систем НАН України.

21 квітня – У Головній астрономічній обсерваторії НАН України відбувся День астрономії. Відвідувачам запропоновано екскурсії обсерваторією, науково-популярна лекція про екзо-

ПРЕЗИДІЯ НАН УКРАЇНИ (2018)

А.Г. Наумовець

Б.Є. Патон

В.П. Горбулін

В. Г. Кошечко

С. І. Пирожков

А.Г. Загородній

В. Л. Богданов

А.М. Самойленко

П. І. Андон

А.Ф. Булат

В.М. Локтєв

О. М. Пономаренко

Д. М. Лобанов

О. В. Кириленко

М. Ф. Шульга

М. Т. Картель

С.В. Комісаренко

В.В. Моргун

Е.М. Лібанова

В.А. Смолій

М.Г. Жулинський

В. Д. Ковальов

З.Т. Назарчук

С.А. Андронаті

В.П. Семиноженко

В.М. Геєць

Л.В. Губерський

М.З. Згуровський

В.Г. Кремень

В.Д. Походенко

В.Я. Тацій

П.П. Толочко

Я.С. Яцків

А. Г. Білоус

Я. М. Гадзало

С. О. Довгий

О. В. Петришин

В. І. Цимбалюк

А. В. Чебикін

- Б.Є. Патон** – президент НАН України.
- А.Г. Наумоєць** – перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України.
- В.П. Горбулін** – перший віце-президент НАН України.
- В.Г. Кошечко** – віце-президент НАН України, голова Секції хімічних і біологічних наук України.
- С.І. Пирожков** – віце-президент НАН України, голова Секції суспільних і гуманітарних наук.
- А.Г. Загородній** – віце-президент НАН України.
- В.Л. Богданов** – головний учений секретар НАН України.
- А.М. Самойленко** – академік-секретар Відділення математики НАН України.
- П.І. Андон** – академік-секретар Відділення інформатики НАН України.
- А.Ф. Булат** академік-секретар Відділення механіки НАН України, голова Придніпровського наукового центру.
- В.М. Локтєв** – академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України.
- О.М. Пономаренко** – академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України.
- Д.М. Лобанов** – академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України.
- О.В. Кириленко** – академік-секретар Відділення фізико-технічних проблем енергетики НАН України.
- М.Ф. Шульга** – академік-секретар Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України.
- С.В. Комісаренко** – академік-секретар Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України.
- В.В. Моргун** – академік-секретар Відділення загальної біології НАН України.
- Е.М. Лібанова** – академік-секретар Відділення економіки НАН України.
- В.А. Смолій** – академік-секретар Відділення історії, філософії та права НАН України.
- М.Г. Жулинський** – академік-секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України.
- В.Д. Ковальов** – в.о. голови Донецького наукового центру НАН України.
- З.Т. Назарчук** – голова Західного наукового центру НАН України.
- С.А. Андронаті** – голова Південного наукового центру НАН України.
- В.П. Семиноженко** – голова Північно-Східного наукового центру НАН України.
- В.М. Геєць** – член Президії НАН України.
- Л.В. Губерський** – член Президії НАН України.
- М.З. Згуровський** – член Президії НАН України.
- В.Г. Кремень** – член Президії НАН України, президент Національної академії педагогічних наук.
- В.Д. Походенко** – член Президії НАН України.
- В.Я. Тацій** – член Президії НАН України.
- П.П. Толочко** – член Президії НАН України.
- Я.С. Яцків** – член Президії НАН України.
- А.Г. Білоус** – в.о. члена Президії НАН України.
- Я.М. Гадзало** – в.о. члена Президії НАН України.
- С.О. Довгий** – член Президії НАН України.
- В.О. Петришин** – член Президії НАН України.
- В.І. Цимбалюк** – член Президії НАН України.
- А.В. Чебикін** – в.о. члена Президії НАН України.

тичні об'єкти та явища в рентгенівській та гамма-астрофізиці, спостереження зоряного неба.

26 квітня – Відбулася сесія Загальних зборів НАН України, присвячена роботі НАН України в 2017. Із звітної доповіддю «Основні підсумки діяльності НАН України у 2017 році та завдання на наступний період» виступив її президент Б.Є. Патон.

16–17 травня – В Інституті біоорганічної хімії та нафтохімії НАН України відбулася XXXIII наукова конференція з біоорганічної хімії та нафтохімії, присвячена 100-річчю НАН України.

19 травня – Присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки: **В.В. Харченку, О.Ю. Чиркову, О.Р. Гачкевичу, Р.Ф. Терлецькому, А.В. Ясінському, О.В. Махненку** – за роботу «Ефективні методи оцінювання напруженого стану структурно-неоднорідних тіл, спричиненого дією полів різної фізичної природи»;

С.Я. Кучмію, О.Л. Строюку, О.В. Гомонною, Ю.М. Ажнюку, В.О. Юхимчуку, В.О. Химчуку, Г.Г. Тарасову, В.М. Джагану, О.Й. Носичу – за роботу «Фотоніка напівпровідникових та діелектричних наноструктур»;

К.А. Ющенку, В.М. Федірку, О.П. Осташу, В.М. Учаніну, Т.М. Лабур – за роботу «Матеріали і технології конструкцій сучасної авіаційної техніки»;

Є.І. Соколу, А.К. Царюку – за роботу «Створення оборотних гідроагрегатів Дністровської ГАЕС для підвищення ефективності об'єднаної енергетичної системи України»;

М.Я. Головенку, В.І. Павловському, А.В. Єгоровій, Т.Л. Карасьовій – за роботу «Створення та виробництво вітчизняних лікарських засобів нейротропної і імунотропної дії»;

В.І. Осадчому, Б.Ю. Корніловичу, Є.І. Никифоровичу, П.М. Линнику, О.О. Протасову,

В.І. Щербаку, В.К. Хільчевському, Ю.Б. Набиванцю – за роботу «Оцінка, прогнозування та оптимізація стану водних екосистем України»;

І.Ю. Худецькому – за роботу «Кріотермохірургічні методи та апаратура для лікування онкологічних захворювань органів черевної порожнини»;

І.М. Дзюбі, О.В. Бороню, Р.Б. Харчук – за роботу «Шевченківська енциклопедія»;

М.В. Поповичу, Т.В. Гардашук, С.В. Пролесву, Л.В. Губерському, В.П. Андрущенко, О.О. Рафальському – за роботу «Цивілізаційний вибір України і соціальний прогрес»;

В.Р. Сіденку, М.І. Скрипниченко, І.О. Луніній – за роботу «Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації».

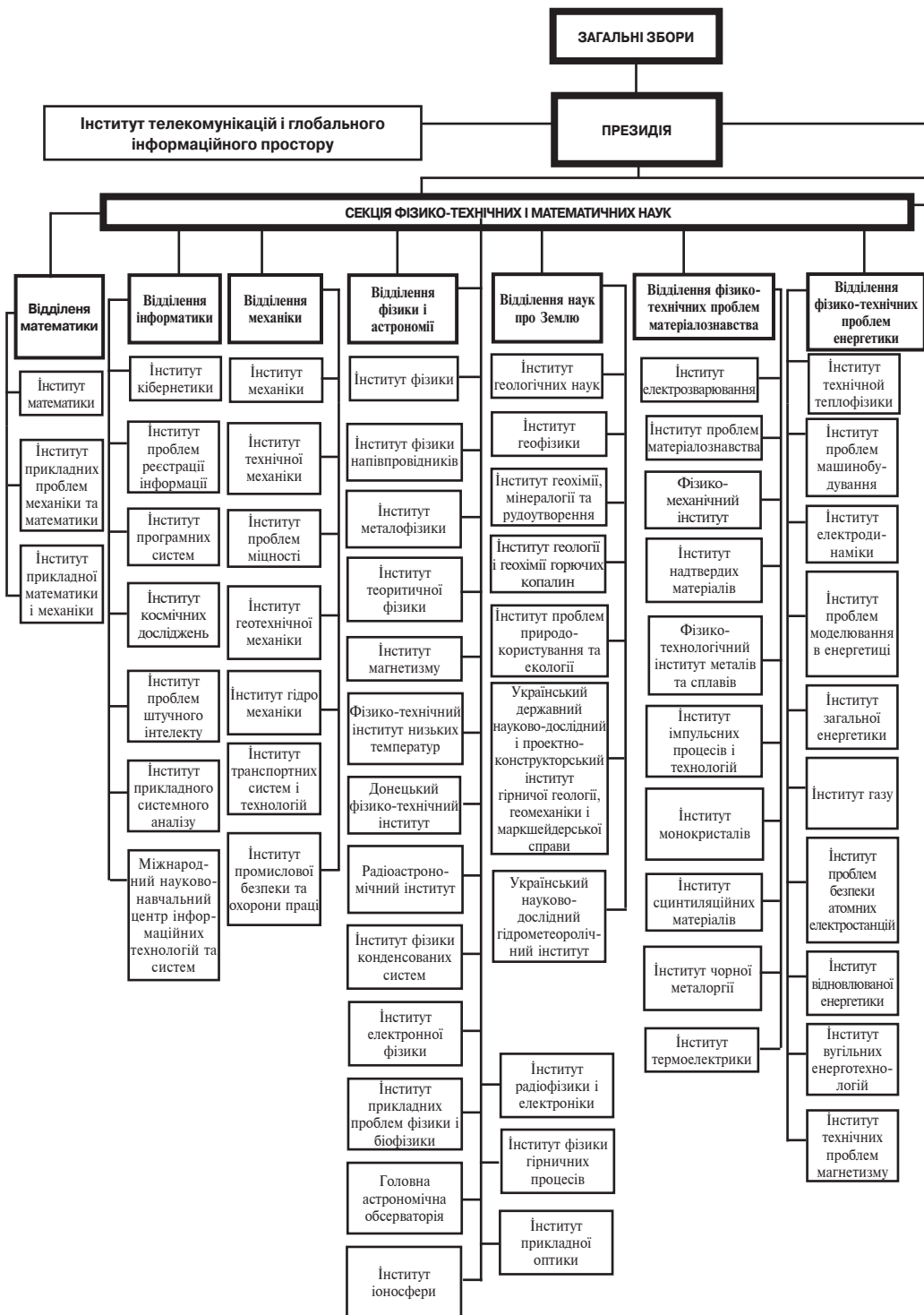
22–25 травня – У Львові – в Інституті прикладних проблем механіки і математики НАН України та Львівському національному університеті пройшла Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми механіки та математики», присвячена 100-річчю НАН України, 90-річчю від дня народження академіка Я. С. Підстригача та 40-річчю Інституту прикладних проблем механіки і математики НАН України.

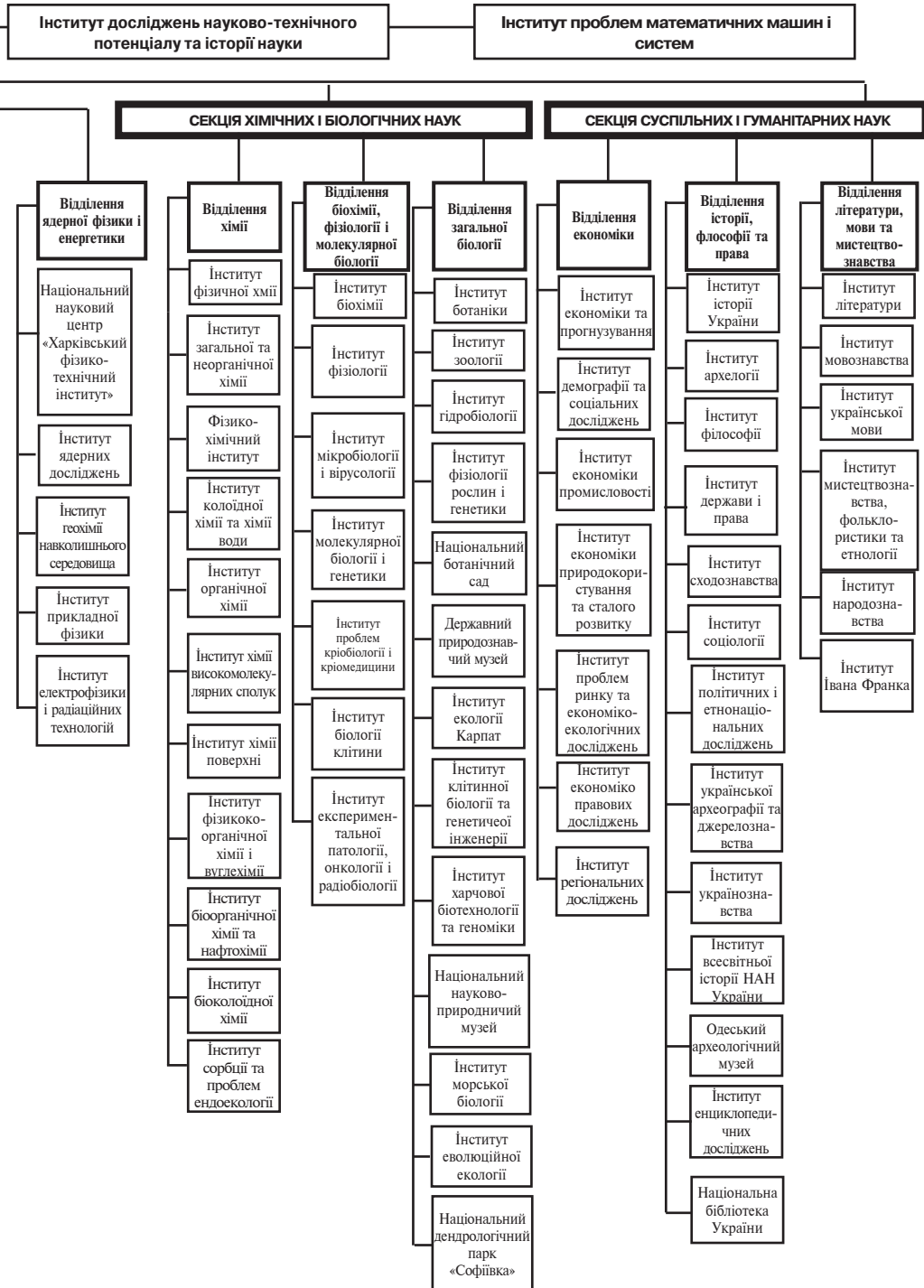
23–24 травня – в Інституті хімії поверхні НАН України «Хімія, фізика та технологія поверхні».

25–26 травня – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України та Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет спільно з іншими провели II Міжнародну науково-практичну конференцію «Етнічні та етнополітичні виклики в умовах глобалізації».

30 травня – Постановою Президії НАН України засновано премію імені О.І. Ахієзера за видатні дослідження в галузі теоретичної фізики та фізики плазми.

Структура НАН України в 2018 р.

4–8 червня – У Фізико-технічному інституті низьких температур НАН України пройшла 9 Міжнародна конференція спеціалістів та молодих учених «Фізика низьких температур» 2018, організована Радою молодих вчених.

5–6 червня – В Інституті української мови НАН України відбулася Міжнародна наукова школа-семінар «Метамови словників різних типів: будова та застосування». Організаторами виступили Інститут української мови НАН України, Інститут славистики Польської АН, Польський комітет славістів, Комісія з лінгвістичної бібліографії при Міжнародному комітеті славістів.

8 червня – Виповнилося 100 років від видання наказу по Міністерству освіти і мистецтва України про створення Комісії по заснуванню Української академії наук у Києві на чолі з В.І. Вернадським. Наступного місяця Комісія розпочала роботу, яку завершила у вересні. Було підготовлено Пояснюючу записку до законопроекту про заснування Української академії наук у Києві, пропозиції щодо перших членів Академії (12), проект Статуту Академії та інші матеріали.

10–14 червня – В м. Ларнака (Кіпр) пройшла 9 міжнародна конференція «Груповий аналіз диференціальних рівнянь та інтегровані системи», організована Інститутом математики НАН України та Університетам Кіпру.

18 червня – У Львові відбулася XIV Міжнародна наукова конференція «Моделювання та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті», організована Інститутом прикладних проблем механіки і математики НАН України, Львівським університетом фізичної культури та Харків-

ським педагогічним університетом.

18–22 червня – У Фізико-технічному інституті низьких температур НАН України (Харків) пройшла 6 Міжнародна конференція «Аналіз і математична фізика», організована його Математичним відділенням.

27 червня – В Інституті економіки та прогнозування НАН України відбулася конференція «Оцінювання наукових установ в Україні: можливості використання досвіду Німеччини»).

14 листопада – Виповнилося 100 років від прийняття «Закону Української держави про заснування Української академії наук у Києві», затвердженого гетьманом України П.П. Скоропадським. Також ухвалено докладені до нього Статут (опублікований 26 листопада), штати Академії та видано наказ гетьмана про призначення перших дійсних членів (академіків) УАН.

27 листопада – Виповнилося 100 років від першого Спільного зібрання УАН, на якому було обрано голову-президента УАН В.І. Вернадського, неодмінного секретаря УАН А.Ю. Кримського та голів Відділів – М.Ф. Кашенка (ІІ Відділу) та М.І. Туган-Барановського. (ІІІ Відділу). 8 грудня головою І Відділу обрано Д.І. Багалія. Так, у листопаді 1918 було створено Українську академію наук (нині – НАН України), що стало винятковою подією в історії науки і культури України.

– Виповнилося 100 років від дня народження Б.Є. Патона – президента НАН України, директор інститут електрозварювання ім. Є.О Патона, всесвітньо відомого вченого, інженера та видатного організатора науки і техніки, державного діяча.

ПІСЛЯМОВА

Історія Національної академії наук України є невід'ємною органічною складовою історії України. Вже в кінці XIX ст., за умов консолідації українських національно-демократичних сил, було усвідомлено необхідність створення національного наукового осередку на кшталт Академії наук. Одним з таких центрів в якійсь мірі стало Наукове товариство ім. Т.Шевченка у Львові. На початку XX ст., після деякої лібералізації політичного життя в Російській імперії, подібні функції почало виконувати Українське наукове товариство, засноване 1907 р. в Києві. Інтелігенція України і провідні політичні діячі вже тоді збагнули, що сучасна держава не може існувати без потужного науково-технічного та освітнього потенціалу, і відразу після Лютневої революції 1917 р. розгорнули роботу по створенню Академії. Вже в березні 1917 р. на загальних зборах Українського наукового товариства за пропозицією М.С. Грушевського розглядалося питання про організацію цієї установи. Але буремні події 1917 – початку 1918 рр. та слабкий організаційний і фінансовий потенціал уряду Української Центральної Ради не сприяли інституційному оформленню Академії.

Нове дихання ідея створення Академії наук дістала в травні 1918 р., коли ситуація в Україні внаслідок приходу до влади П.П. Скоропадського дещо стабілізувалася і його урядом було розпочато широкомасштабні заходи по відновленню нормального функціонування всіх сфер життя в країні. На цьому етапі вирішальну роль в справі створення Академії наук відіграли такі відомі вчені і громадські діячі, як М.П. Василенко і В.І. Вернадський. На відміну від М.С. Грушевського во-

ни відстоювали концепцію створення Академії як державної багатопрофільної установи, а не громадської асоціації вчених переважно гуманітарного профілю. За цією концепцією Академія наук мала стати інституційним органом цілеспрямованого розвитку наукових досліджень в усіх галузях знання, необхідних для піднесення Української держави та виходу її на гідне місце серед країн світу. Тому поряд із гуманітарними в ній чільне місце мали зайняти природничі, технічні та математичні науки.

Сприяв створенню Української академії наук саме на таких засадах і гетьман П.П. Скоропадський, який 14 листопада 1918 видав закон про її організаційне оформлення та призначив перших академіків. Напередодні, 13 листопада, Рада Міністрів прийняла постанову про фінансування Академії наук.

Отже, керівники Української держави в 1917–1918 рр., при всіх своїх ідейно-політичних розбіжностях і відмінностях у поглядах на структуру і функції Академії, добре усвідомлювали її необхідність як загальнонаціонального дослідницького центру, розуміли, що без сучасної науки Україна не зможе вийти на рівень розвинутих країн світу, а вітчизняна наука – плідно розвиватися без державної підтримки.

В подальшому більшовицьке керівництво країни також добре розуміло, що без потужної науково-технічної бази і мови не може бути про соціально-економічний розвиток держави. Прагнення СРСР до світового панування, а потім принаймні до паритету сил з США зумовило те, що структура радянської науки була викривлена в бік розробок для військово-промислового комплексу. Але навіть за таких умов науково-дослідні програми і за-

клади, не пов'язані безпосередньо з військовими замовленнями, одержували необхідне для виконання своїх функцій фінансування, а престиж ученого був надзвичайно високим.

Динамічного розвитку дістали передусім природничі, математичні і технічні науки, соціогуманітарні ж не могли повною мірою розкрити свій потенціал, оскільки деформувалися ідеологічним тиском і нав'язуванням комуністичної ідеології, декларативна відданість якій часто-густо ставала основним критерієм при оцінці роботи окремих учених і наукових колективів. Численні дослідники з яскравим самостійним мисленням за сталінських часів зазнавали репресій, утисків і переслідувань, позбавлялися можливості працювати за фахом. Та й у пізніші, хрущовсько-брежневські часи, окремі громадяни також потрапляли за свої думки у в'язниці, табори та психіатричні лікарні («психушки»).

Але при всьому цьому радянські керівники розуміли значення науки для здобуття гідного місця держави в світі і перспектив її розвитку та забезпечували їй стабільне фінансування, яке сягало 2,5% валового внутрішнього продукту. Тому, попри всі негаразди, вітчизняна наука, особливо впродовж 50–70-х років активно розвивалася та ушляхетилася видатними досягненнями, зокрема в галузі математики, механіки, кібернетики, фізики, хімії, біології, літакобудування, ракетно-космічної науки і техніки, новітніх технологій та матеріалів.

Певні досягнення мали й окремі гуманітарні науки, наприклад археологія чи лінгвістика, в яких ідеологічний пресинг був слабший, ніж у тих наукових сферах, які проголошувалися цариною ідеології. Але навіть в таких заідеологізованих галузях, як філософія, історія, економічна наука, відбу-

валися малопомітні, приховані процеси продуктивного саморозвитку. Це об'єктивно сприяло подоланню старої догматики на рівні свідомості спочатку провідних інтелектуалів, а потім і пересічної більшості фахівців, готувало українських гуманітаріїв і суспільствознавців до роботи в нових умовах, при відсутності ідеологічних гальм. Так, впродовж 70–80-х рр. поступово визрівали вітчизняні соціологія і культурологія, дослідження в галузі світової економіки і міжнародних відносин тощо, які принесли реальні наукові результати вже у 90-х рр.

Наприкінці 80-х, особливо в 90-х рр., ситуація в науках соціально-гуманітарного профілю принципово змінилася. Ідеологічний тиск спочатку зменшився, а потім, принаймні на державному рівні, майже зник. Але з'явилися деякі національно акцентовані громадські діячі, які проголосили себе новими ідеологами.

Водночас у 90-х роках – на початку ХХІ ст. фінансування науки катастрофічно скоротилося. Життєвий рівень більшості вчених досяг принизливо-жалюгідного рівня і, на відміну від 60–80-х рр., його вже ніхто і не порівнював з стандартами життя вчених і викладачів вищої школи в розвинених і навіть не дуже розвинених країнах світу. При цьому коштів, що виділялися на Академію наук, ледве вистачало на мізерні зарплати. Ні про яке фінансування масштабних наукових проєктів, які передбачали би проведення досліджень на сучасному науковому обладнанні з використанням необхідних матеріалів, не йшлося. Тому не дивно, що з початку 90-х років спостерігався і зараз продовжується масовий відплив вітчизняного інтелекту за кордон та в інші сфери діяльності всередині країни. Особливо це стосується молодих здібних

і енергійних фахівців, які не бачили для себе перспектив у вітчизняних наукових установах. З іншого боку, енергійна, амбітна, здібна, здатна до творчої діяльності молодь відвертається від науки і шукає інших засобів забезпечення собі рівня життя, часто-густо, відповідно до стандартів рекламних роликів. А це призводить до того, що наука не відтворюється на рівні спадкоємності поколінь, і цілі наукові напрями, які колись плідно розроблялися і розвивалися, залишилися не забезпеченими молодими, дієздатними кадрами, під загрозою розпаду передусім і наукові школи.

В нинішньому світі, коли передові країни Заходу і Далекого Сходу вийшли на рівень інформаційного суспільства, розвиток науково-технічної сфери є вирішальним фактором для визначення подальшої долі будь-якої країни. Глобалізація визначає жорсткі правила гри на світовій арені. Шанси на гідне життя мають ті країни, в яких на найвищому рівні знаходяться інформаційно-науково-технічна сфера, освіта, охорона здоров'я, тобто та сфера життя, яка опинилася у нас у найзанедбанішому стані.

Якою мірою можливо і чи можливо в принципі зламати існуючі в Україні тенденції? Якщо розраховувати на перспективу хоч би життя одного покоління, доцільно розглянути можливість подолання системної кризи, приділивши першочергову увагу (передусім надавши достатнє фінансування), соціальній сфері, інакше кажучи, зробивши інвестування в людину. Цей шлях повинен передбачати насамперед підтримку з боку держави вітчизняної науки, зосередженої переважно в НАН України. Без забезпечення гідного рівня життя вчених і інженерів та умов для їх продуктивної праці не можна сподіватися на подо-

лання кризи, яка має не тільки економічну, а й системну, соціокультурну природу.

Досвід повоєнних Німеччини, Японії та багатьох інших країн, яким пощастило ефективно подолати кризу і в лічені роки піднятися на вершини досягнень сучасної цивілізації, свідчить про можливість успішного поєднання високої економічної ефективності і соціальної орієнтації в економічному розвитку. Вкладання в охорону здоров'я, освіту і підвищення кваліфікації, науку ведуть до економічного піднесення країни і зростання її конкурентоспроможності на міжнародній арені. А останнє неможливе без роботи потужних науково-дослідних колективів, які існують у системі Національної академії наук України. Саме людина з її знаннями, досвідом, ідейно-ціннісними мотиваціями відіграє вирішальну роль в процесі економічного та будь-якого іншого суспільного життя. Отже, найбільше надбання кожної нації – її соціальний капітал, який включає природжені здібності людини, рівень її освіти, професійну кваліфікацію, стан здоров'я тощо.

Але при всіх негативних тенденціях останніх років стан справ у зазначених сферах України виглядає не зовсім безнадійним. У суспільстві, зокрема в НАН України та інших науково-дослідних інститутах і вищих навчальних закладах, зберігається ще значний запас нагромадженого в попередні десятиліття науково-освітньо-культурного потенціалу та орієнтація багатьох людей на цінності професійної відповідальності та освіченості. Масова комп'ютеризація продемонструвала можливість поєднання наявних у нашому суспільстві знань і професійних навичок з останніми інформаційними досягненнями. Потужним підґрунтям можливого під-

несення країни є наш людський капітал, в його традиційній, укоріненій в глибинах ментальності формі, з ціннісною орієнтацією на працю заради самореалізації та здобуття поваги та авторитету.

Відтак основні зусилля влади мають бути спрямовані передусім саме на підтримку і розвиток науково-освітньо-культурно-медичної сфери, сфери якості життя. Необхідно відновити якість життя людини при орієнтації не на «навздогін» розвинутих країн Заходу послідовним проходженням тих фаз, які ті долали впродовж багатьох десятиліть, а на адаптацію сучасних технологічних і соціальних здобутків до властивостей і вже наявних якостей нашої людини. Але без потужного наукового забезпечення, без скоординованої праці співробітників НАН України та інших науково-дослідних установ це здійснити неможливо. Ось

чому всіляка підтримка Національної академії наук України є справою честі і гідності нашої держави, необхідною передумовою самої можливості подолання сучасної системної кризи і подальшого розвитку України.

Тому стратегічним напрямком державної політики має стати констатація першочерговості розвитку науки, освіти і медицини, визначення їх як пріоритетних, високоінтелектуальних і науковомістких галузей економіки. Без мобілізації наукових сил держави, здебільшого зосереджених в установах Національної академії наук, здійснити такий прорив неможливо. За таких умов НАН України має відіграти вирішальну роль в забезпеченні виходу нашої держави на рівень розвинутих країн інформаційного суспільства з інноваційною економікою.

Ю.О. Храмов, Ю.В. Павленко

Список літератури та архівних матеріалів по розділах

Передісторія НАН України (друга половина XIX ст. – початок XX століття)

1. Львівський університет. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1986.
2. Багалей Д.И. Опыт истории Харьковского университета. – Харьков, 1893–1904. – 2 т.
3. Розвиток науки в Київському університеті за сто років. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1935.
4. Маркевич А.И. Двадцатипятилетие Императорского Новороссийского университета. Исторические записки и академические списки. – Одесса, 1890.
5. Онопрієнко В.І., Реєнт О.П., Щербань Т.О. Українське наукове товариство: 1907–1921 роки. – К., 1998.
6. Онопрієнко В.І. Академія наук України і Наукове товариство ім. Шевченка як центри українознавства // Вісник АН України. – 1993. – №12. – С. 51–59.
7. История отечественной математики (1801–1917). – К.: Наук. думка, 1967. – Т. 2.
8. История механики в России. – К.: Наук. думка, 1987.
9. Очерки истории отечественной астрономии. С древнейших времен до начала XX в. – К.: Наукова думка, 1992.
10. Храмов Ю.О. Наукова робота з фізики на Україні до Великої Жовтневої соціалістичної революції / Нариси історії природознавства і техніки, 1977. – Вип. 23. – С. 55–69.
11. Храмов Ю.А. История физики. – К.: Феникс, 2006.
12. Шендеровский В.А., Кожушко Б.П. Юліуш. Планер – першовідкривач рідких кристалів (відновлення пріоритету) // Наука та наукознавство. – 2010 – №4 (70). – С. 41–48.
13. Влох О.Г., Гайдай Р.П., Пляцко Р.М. Иван Пулій та становлення рентгенології / Нариси з історії природознавства і техніки, 1994. – Вип. 41. – С. 63–75.
14. Развитие физической химии на Украине. – К.: Наук. думка, 1989.
15. Развитие аналитической химии на Украине. – К.: Наукова думка, 1982.
16. Развитие органической химии на Украине. – К.: Наук. думка, 1979.
17. Развитие химической технологии на Украине. – К.: Наукова думка, 1976. – Т. 1.
18. Развитие биологии на Украине. – К.: Наукова думка, 1984–1985. – 3 т.
19. Развитие металлургии в Украинской ССР. – К.: Наук. думка, 1980.
20. Бенардос Н.Н. Научно-технические изобретения и проекты. – К.: Наук. думка, 1982.
21. Писаренко Г.С. Степан Прокопьевич Тимошенко. – К.: Наук. думка, 1979.
22. Развитие строительной науки и техники в УССР. – К.: Наук. думка, 1989. – Т. 1.
23. Глебова А.Н., Храмов Ю.А. К вопросу о приоритете в создании магнетронного генератора / Нариси з історії природознавства і техніки, 2000. – Вип. 43. – С. 3–15.
24. Оноприенко В.И., Кистерская Л.Д., Севбо П.И. Евгений Оскарович Патон. – К.: Наук. думка, 1988.
25. Создатели новой техники в Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1991.
26. Маркевич М. История Малороссии. – М., 1842–1843. – 5 т.
27. Антонович В. Про козацькі часи в Україні. – Коломия: Галицька накладня, 1912.
28. Багалій Д.І. Історія Слобідської України. – Харків, 1918.
29. Єфіменко О. Історія українського народу. – Харків: Держвидав України, 1922.
30. Грушевський М. Історія України–Руси. – Львів–Київ, 1898–1936. – 10 т.
31. Яворницкий Д. История запорожских казаков. – СПб., 1892–1897. – 3 т.
32. Хвойко В. Древние обитатели среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена. – К., 1913.
33. Потебня А. Мысль и язык. – Х., 1892.
34. Драгоманов М. Розвідки про українську народню словесність і письменство. – Львів, 1899–1907. – 4 т.
35. Франко І. Наукові праці. – К.: Наукова думка, 1985–1987.
36. Петров Н. Очерки из истории украинской литературы XVII–XVIII веков. – К., 1911.
- 36(37). Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1913. – 2 т.
- 37(38). Грушевський М. Історія української літератури. – Київ–Львів, 1923–1927. – 5 т.

- 38(39). Крымский А.Е. История арабов и арабской литературы, светской и духовной. – М., 1914. – 3 ч.
- 39(40). Крымский А.Е. История Турции и ее литературы. – М., 1910. – 2 т.
- 40(41). Крымский А.Е. История Персии, ее литературы и дервишской теософии. – М., 1909–1917. – 3 т.
- 41(42). Павленко Ю.В., Руда С.П., Хорошева С.А., Храмов Ю.О. Природознание в Україні до початку ХХ ст. – К.: Академперіодика, 2001.
- 42(69). Кубійович В. Нарис історії наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1991.
- 43(70). Михайло Грушевський. Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в 1896 і 1897 рр. // Грушевський М.С. Твори у 50-и томах. / редкол.: П. Сохань (голов. ред.). – Львів: Світ. – 2004. Т. 6 – С. 542–549.
- 44(71). Грушевський М.С. Три Академії // Грушевський, Михайло Сергійович. Твори: у 50 т. / редкол.: П. Сохань (голов. ред.). – Львів: «Світ». – 2015. Т. 10. Кн. 1. – С. 399–412.
- 45(72). Онопрієнко В., Реєнт О., Щербань Т. Українське наукове товариство: 1907–1921 роки. – К., 1998.
- 46(66). Чотири універсали. – К.: Добровільне т-во книголюбів України, 1990.
- 47(74). ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 1 –
Заснування Української академії наук у Києві та її організаційне оформлення (1918–1926)
- 1918**
1. Чотири універсали. – К.: Добровільне т-во книголюбів України, 1990.
2. ЦДАВО України. – Ф. 1063, оп. 2, спр. 2, арк. 2–6.
3. ЦДАВО України. – Ф. 1115, оп. 1, спр. 4, арк. 5–8.
4. ЦДАВО України. – Ф. 1115, оп. 1, спр. 5, арк. 10–11.
5. ЦДАВО України. – Ф. 1115, оп. 1, спр. 4, арк. 9.
6. Павленко Ю., Храмов Ю. Українська державність. 1917–1919. – К.: Манускрипт, 1995.
7. Грушевський М.С. Історія України – Руси. – К.: Наукова думка, 1991. – 11 т.
8. Грушевський М.С. Історія української літератури. – Київ – Львів, 1923 – 1927. – 5 т.
9. Крип'якевич І.П. Михайло Грушевський. Життя і діяльність. – Л., 1935.
10. Феденко П. Влада Павла Скоропадського. – К., 1995.
11. Скоропадський П. Спомини. – К.: Україна, 1992.
12. Вернадский В.И. Труды по всеобщей истории науки. – М.: Наука, 1988.
13. Грушевський М. Наукова діяльність Товариства імені Шевченка в 1886 і 1887 рр. // «Діло», 1898.
14. Грушевський М. Львовское Ученое общество имени Шевченко и его вклад в изучение Южной Руси // Журнал Министерства народного просвещения. – 1904 – Ч. 352 – март.
15. Онопрієнко В.І., Реєнт О.П., Щербань Т.О. Українське наукове товариство: 1907–1921 роки. – Київ, 1998.
16. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 32877, арк. 1.
17. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 32254, арк. 3.
18. ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 5.
19. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 32919, арк. 1.
20. Архів Президії АН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 14, арк. 2.
21. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 3, спр. 32919, арк. 95.
22. ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 6.
23. Архів РАН. – Ф. 518, оп. 4, д. 99, л. 1–2.
24. Збірник праць комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. – Київ, 1919.
25. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 12–15 зв.
26. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 19–22.
27. Державний Вістник. – 1918. – №30. – 4 серпня.
28. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 23–24 зв.
29. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 25–26 зв.
30. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 28–30.
31. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 31–32 зв.
32. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 34–35.

33. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 1, арк. 11.
34. Дубровіна Л.А., Онищенко О.С. Історія Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського. 1918–1941. – К., 1998.
35. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 40, оп. 1, спр. 1346, арк. 27.
36. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 40–41зв.
37. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 42–43.
38. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1“б”, арк. 80–80 зв.
39. Пояснююча записка до законопроекту про заснування Української академії наук у Києві. – К., 1918.
40. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 251, спр. 1, арк. 13.
41. Винниченко В. Відродження нації. – К.: Політвидав України, 1990. – Ч. 3.
42. ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 6.
43. Державний вісник, 1918, №73, 22 листопад.
44. Полонська-Василенко Н. Українська Академія наук (нарис історії) (1918–1930). – Мюнхен, 1955. – Ч. 1.
45. Статут Української академії наук у Києві. – К., 1919.
46. ЦДАВО України – Ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 37.
47. Державний вісник, 1918, № 81, 6 грудня.
48. Протоколи засідань фізично-математичного Відділу УАН у Києві. 1918 – Київ. – 1919.
49. ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 135, арк. 60.
50. ІР НБУВ НАН України – Ф. 40, спр. 44, арк. 1.
51. Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998.
52. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 1, арк. 11.
53. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 1, арк. 11.
55. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 8, арк. 2–2 зв.
56. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 8, арк. 1–2, 2 зв.
57. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 14, арк. 2.
58. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1 спр. 8, арк. 11–11 зв.
59. ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1, спр. 136, арк. 3–3 зв.
60. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 5, арк. 6–6 зв.
61. Варава Т.В. Структура, персональний склад і діяльність словникових комісій УАН ВУАН (1918–1931) // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2005. – Вип. 10. – С. 124–127.
62. Звідомлення про діяльність УАН у Києві до 1 січня 1920 р. – Київ, 1920.
- 63(65). ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26122, арк. 3–4.
- 64(66). Журба О.І. Київська археографічна комісія 1843–1921. – Київ: Наук. думка, 1993.
- 65(67). ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 32919, арк. 105–106
67. Усенко І.Б. Комісія ВУАН для виучування історії західноруського і українського права // Енциклопедія історії України : у 10 т. – К. : Наук. думка, 2007. – Т. 4 : Ка – Ком. – С. 474
68. Макаренко М. Музей мистецтв бувший ім. Б.І. та В.М. Ханенків Української Академії Наук. Провідник. – К.: Червоний шлях, 1924.
69. Кордыш Л.И. Гравитация и инерция // Университетские известия, 1918. №3/4.
70. Кисіль О. Український вертеп. – К., 1918.

1919

71. Полонська–Василенко Н.Д. Українська Академія наук (нарис історії) (1918–1930). Київ: Наукова думка, 1993.
72. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26123, арк. 6.
73. Статут і штати УАН у Києві. – К., 1919.
74. Дорошенко Д. Історія України: 1917–1923. Українська Гетьманська держава. – Ужгород, 1932. – Т. 2.
75. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26128, арк. 1–1 зв.
76. Сытник К.М., Апанович Е.М., Стойко С.М. В.И. Вернадский: Жизнь и деятельность на Украине. – Киев: Наукова думка, 1988.
77. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26129, арк. 2–2 зв.
78. ІР НБУВ НАН України – Ф. 1, спр. 26129, арк. 2–2 зв.

79. Постійна комісія УАН – ВУАН для складання Біографічного словника діячів України. 1918–1933. Документи. Матеріали. Дослідження / Авт.-упор. С. М. Ляшко. – К.: НБУВ, 2003.

80. Усенко І. Правничо-термінологічна комісія ВУАН // Академічна юридична думка. – 1998.

81. Перший піврік існування УАН та начерк її праці до кінця 1919 р. – Київ, 1919.

83. Холодний Г. До історії організації термінологічної справи на Україні // Вісник ІУНМ. – 1928. – Вип. 1. – С. 9–20.

84. Варава Т.В. Словникові комісії УАН-ВУАН (1918–1933) // Бібліотечний вісник – 2000. – №3.

87. ІР НБУВ НАН України – Ф. 1, спр. 26136, арк. 1–2.

88. Рибалко О.Л. УАН в обороні діячів культури (1919–1920) // Слово і час. – 1990. – №12.

89. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26138, арк. 1–2 зв.

90. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26141, арк. 1–2 зв.

91. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 36, спр. 663, арк. 1.

92. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26142, арк. 1–2.

93. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26143, арк. 1–2 зв.

94. ІР НБУВ НАН України. – Ф. II, оп. 2, спр. 11, арк. 2.

95. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26148, арк. 1–5.

96. Житецький Г. В.П. Науменко // Книжний вісник. – 1919. – № 2. – С. 99

97. ІР НБУВ НАН України, – Ф. 1, архів А.Ю. Кримського, спр. 22764, арк. 1–2 зв.

98. Вороненко В.В., Кістерська Л.Д., Матвеева Л.В., Усенко І.Б. Микола Прокопович Василенко. – К.: Наук. думка. – 1991.

99. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26154, арк. 1–2.

100. Збірник праць Комісії для вироблення законопроекту про заснування Української Академії наук у Києві. – Київ, 1919.

101. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна Академія наук України. 1918–2008. Персональний склад. 5-е вид., доп. і випр. – К.: Фенікс, 2008.

102. Зоологічний музей / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 508.

103. Постійна комісія для складання історично-географічного словника української землі / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 487.

104. Комісія Першого, Історично-філологічного відділу, для присуду премій ім. М.Костомарова, О.Потебні, В. Антоновича, М.Драгоманова / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 501.

105. Перший піврік існування Української Академії Наук у Києві та начерк її праці до кінця 1919 року. – К., 1919.

106. Записки Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук. – К., 1919. – Кн. I.

107. Книжний вісник. К., 1919 – Ч. 1, січень–березень; ч. 2, квітень–червень.

108. Ревуцький Д. Українські думи та пісні історичні. – К.: Т-во Час, 1919.

1920

109. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 1, спр. 140, арк. 13–14.

110. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, архів А.Ю. Кримського, спр. 26183, арк. 3–4.

111. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26166, арк. 1–8.

112. Громадське слово – 1920 – №16.

113. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26170, арк. 1–3.

114. ІР НБУВ НАН України – Ф. 10, спр. 18803, арк. 1.

115. Вісник АН України. – 1991, № 12. – С. 49–51.

116. Вісти ВУЦВК. – 1920. – 14 вересня.

117. Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927. Документи і матеріали. – К., 1979

118. ІР НБУВ НАН України – Ф. 1, спр. 26180, арк. 1.

119. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26183, арк. 1–2 зв.

120. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26186, арк. 1–4.

121. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна Академія наук України. 1918–2013. Персональний склад. 6-е вид., доп. і випр. – К.: Фенікс, 2013.

122. Возняк М. Історія української літератури. Т. 1 : До кінця XV віку : (з 53 іл.). – Львів : "Провітра", 1920.

1921

123. Археологічний комітет / Історія НАН України. 1924–1928. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 514.

124. Комісію для вивчення історії громадсько-політичних рухів в Україні / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 494–495.

125. Науково-контрольна комісія / ІР ЦНБ АН України. – Ф. 1, спр. 26192, арк. 1–2; спр. 26194, арк. 2–3.

126. ЦДАВО України. Ф. 2, оп. 2, спр. 9, арк. 54–55.

127. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 2, спр. 451, арк. 197–198.

128. Вісті Київського губернського революційного комітету – 1921. – №84. – 23 лютого.

129. Центральний архів давніх актів / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 488.

130. Правниче товариство / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 515.

131. Збірник законів і розпоряджень Уряду України. – Харків, 1921. – Ч. 2. – С. 45–46.

132. Вісті Київського губернського революційного комітету. – 1921. – №77. – 15 лютого.

133. ЦДАВО АН України. – Ф. 1, оп. 2, спр. 399, арк. 8.

134. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26207, арк. 1–1зв.

135. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 32311, арк. 1.

136. Центральний архів давніх / Історія НАН України. 1929–1933. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 1998. – С. 488.

137. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26201, арк. 2.

138. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26209, арк. 1–1зв.

139. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 12636, арк. 1.

140. Культурне будівництво в Українській РСР. 1917–1927 / 36. документів і матеріалів. – К., 1979. – С. 191–193.

141. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26221, арк. 5–7.

142. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 1268, арк. 1.

143. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26219.

144. Вісті ВУЦВК. – 1921 – Ч. 132. – 21 липня.

145. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 23292, арк. 1–2.

146. Вісті ВУЦВК. – 1921. – Ч. 174 – 16 вересня.

147. ЦДАВО України. – Ф. 2, оп. 2, спр. 22, арк. 213.

148. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26223, арк. 2–12.

149. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26227, арк. 1–2.

150. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 6, арк. 7.

151. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26234, арк. 1–2.

152. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26230, арк. 1–2.

153. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26230, арк. 1–2.

154. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917–1959 рр. (1917 – червень 1941 рр.). – К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1960. – Т. 1.

155. Вотчал-Словачевська В.Є., Костюк Г.Г. Євген Пилипович Вотчал. – К.: Наук. думка, 1991.

156. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 10, спр. 18703, арк. 1–75.

157. Найголовніші правила українського правопису. – К.: Держ. вид-во України, 1921.

1922

158. Вісті ВУЦВК. – 1922. – 1 січня.

159. ЦДАВО України. – Ф. 1, оп. 2, спр. 876, арк. 21–21 зв.

160. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26246, арк. 1.

161. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26248, арк. 1–2 зв.

162. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26253, арк. 1.

163. ІР НБУВ НАН України – Ф. 1, спр. 26264, арк. 1.

164. Архів Президента РФ. – Ф. 3, оп. 58, спр. 175, арк. 93.

165. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26266, арк. 1–2 зв.

166. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26248, арк. 1–2 зв.

167. ІР НБУВ НАН України. – Спр.

26241, арк. 1–3 зв. 194. Там само. – Спр. 26248, арк. 1–2 зв.

169. ІР НБУВ НАН України. – Спр. 26238, арк. 1–2.

170. ІР НБУВ НАН України. – Спр. 26242, арк. 1.

171. ІР НБУВ НАН України. – Спр. 26255, арк. 1–1 зв.

172. ІР НБУВ НАН України. – Спр. 26257, арк. 1.

173. Оппоков Е.В. Водные богатства Украины. – К.: Госиздат Украины, 1925.

174. Институт механики. – К.: Наук. думка, 1978.

175. Скрипник Г. До 85-річчя Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії // Народна творчість і етнографія. – 2006. – №5.

176. Грінченко М. Історія української музики. – К.: Спілка, 1922.

177. ІА НБУВ НАН України. – Ф. 206, оп. 1, спр. 3, арк. 1.

1923

178. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26284, арк. 1.

179. Рулін П.І. Український Театральний музей. Завдання і перспективи. – К., 1927.

180. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26283, арк. 1–2.

181. ІР НБУВ НАН України. – Спр. 26292, арк. 1–2.

182. Митропольский Ю.А. Николай Митрофанович Крылов // Украинский математический журнал. – 1979. – Т. 31. – №6.

183. Онопрієнко В.І. Володимир Іванович Лучицький. – К.: Наук. думка, 1991.

184. Шмальгаузен И.И. Основы сравнительной анатомии позвоночных. – М. – П.: Госиздат, 1923.

185. Грушевський М.С. Історія української літератури. – К., 1923. – Т. 1.

186. Попов П.М. Замітки до історії українського письменства XVII–XVIII вв. – К.: ВУАН, 1923.

1924

187. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26299, арк. 1.

188. ІР НБУВ НАН України – Ф. 1, спр. 26314, арк. 1–1 зв.

189. ІР НБУВ НАН України – Ф. 1, спр. 26301, арк. 1–1 зв.

190. Там само. – Спр. 26306, арк. 1–1 зв.

191. Левитский Г.А. Материальные основы наследственности. – К.: Гос. изд. Укр., 1924.

192. Плевако М.А. Шевченко й критика. Еволюція поглядів на Шевченка. – Х.: Червоний шлях, 1924.

1925

193. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26321, арк. 1.

194. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26324, арк. 1.

185. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 4, спр. 244, арк. 368–375.

196. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26330, арк. 1–1 зв.

197. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 7, спр. 561, арк. 148–153.

198. ІР НБУВ НАН України. – Ф. 1, спр. 26321, арк. 1–2.

199. Птуха В.М. Статистическая наука на Западе. – Х.: ЦСУ УССР, 1925.

200. Історія НАН України. 1918–1998. – К.: Фенікс, 2000.

1926

221. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26350, арк. 1–2.

222. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26351, арк. 1.

223. Горбунов Б.М. Додаткові напруги підземного згину в поясах мостових зв'язнів від цупкості вузлів під впливом сторчового обтяження. – К.: НКО УРСР – ВУАН, 1932.

224. Сапегін А.О. Загальна методика селекції сільськогосподарських рослин. – Одеса, 1926.

Становлення фундаментальної академічної науки (1927–1939)

1927

1. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26373, арк. 1–2.
2. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 13072–13273, арк. 186.
3. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26387, арк. 6–7.
4. Історія НАН України (1929–1933). Документи і матеріали. – К., 1998.
5. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 6, спр. 122, арк. 83–84.
6. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 7, спр. 199, арк. 65.
7. Птуха М.В. П'ять років існування III Соціально Економічного Відділу Української Академії Наук (1919–1923). – К., 1924.
8. ІР ЦНБ АН України. – Ф. 1, спр. 23292, арк. 140–141.
9. Развитие физической химии на Украине. – Киев: Наук. думка, 1989.
10. Развитие физической химии на Украине. – Киев: Наук. думка, 1989.
11. Історія НАН України (1929–1933). Документи і матеріали. – К., 1998. – С. 493.
12. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 6, спр. 147, арк. 175–175 зв.
13. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 7, спр. 199, арк. 65.
14. Новоминский, А.Н. Попов В.Н. Владимир Петрович Воробьев. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Наук. думка, 1986.
15. Солонська Н.Г. «Журнал бібліотекознавства та бібліографії» // Енциклопедія Сучасної України / НАН України, Наук. т-во ім. Т. Шевченка. – К.: Поліграфкнига, 2001. – Т. 9. – С. 698;
16. Шербаківський Д.М. Український килім: попередні студії. – К.: 1927
17. Спаська Є.Ю. Кахлі Чернігівщини (XVIII–XIX ст.). Попереднє звідомлення. – К., 1927.
18. Павлуцький Г. Історія українського орнаменту / з передмовою М. Макаренка; Українська Академія наук. – Київ: Українська Академія наук, 1927.
19. Бузук П. Нарис історії української мови: вступ, фонетика і морфологія з додатком історичної хрестоматії. – К. 1927;
20. Тимченко Є.К. Курс історії українського язика. Вступ і фонетика – К., 1927.
21. Грушевська Катерина. Вибрані праці : у 3 т. – Донецьк : Норд-прес, 2006–2007. –

Т. 1. – Донецьк: Норд-прес, 2006. – 516 с. Т. 2 – Донецьк: Норд-прес, 2006. – 444 с. Т. 3. – Донецьк: Норд-прес, 2007. – 444 с.

1928

22. 50 лет Харьковскому физико-техническому институту АН УССР. – Киев: Наук. думка, 1978.
23. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 7, спр. 564, арк. 36–38.
24. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 7, спр. 198, арк. 26–29.
- 25.. 50 лет Харьковскому физико-техническому институту АН УССР. – К.: Наук. думка, 1978.
- 26.. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 6, арк. 82.
27. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26393, арк. 5–7.
28. ІР НБУВ. – Ф. 1, спр. 26393, арк. 5–7.
29. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 7, спр. 198, арк. 60–62.
30. 50 лет Харьковскому физико-техническому институту АН УССР. – К.: Наук. думка, 1978.
31. Институт микробиологии и вирусологии им. Д.К. Заболотного. – К.: Наук. думка, 1985.
32. 50 лет Харьковскому физико-техническому институту АН УССР. – К.: Наук. думка, 1978.
33. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 1, арк. 179 зв.
34. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 27, арк. 172–176.
35. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 27, арк. 172–176.
36. Історія НАН України в суспільно-політичному контексті. 1918–1998. – К.: Фенікс, 2000.
37. ЦДАВО України, ф. 166, оп.7, спр. 564, арк.78.
38. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 27, арк. 81–88.
39. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 7, спр. 564, арк. 78–79.
40. Организация советской науки в 1926–1932 гг. Сборник документов. – Л., «Наука», 1974.
- 41(4). Птуха М.В. Смертність у Росії й на Україні. – К. – Х., 1928.

1929

42. Палладін О.В. Академія наук УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1944.

43. Пристайко В. Жертви терору: як ДПУ боролось з українською академічною наукою // 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 1994. – №1.

44. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 33, арк. 63.

45. Кафедра гірничої механіки // НБУВ ІР. Ф. 10, спр. 18703, арк. 1–75.

46. Кафедра теорії пружності // НБУВ ІР. Ф. 10, спр. 18703, арк. 1–75.

47. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 33, арк. 63.

48. Комісія математичної статистики // НБУВ ІР. Ф. 10, спр. 18703, арк. 1–75.

49. Кафедра технічної аерогідродинаміки // НБУВ ІР. Ф. 10, спр. 18703, арк. 1–75.

50. Богомолец А.А. Артериальная гипертензия (очерки патогенеза). – М.: Медицина, 1929.

51. Мигулін О.О. Звірі УРСР: (Матеріали до фауни). – К.: Вид-во АН УРСР, 1938.

52. Ф.Л. Ернст Ф.Л. Українське малярство XVII–XX ст.: провідник по виставці. – К., 1929.

53. Матеріали до етнології. / ВУАН; Музей антропології та етнології ім. Х. Вовка; худож. Ю.Ю. Павлович. – Київ: [б. в.], 1929–1931. Т. 1–3.

54. Ларин А.А. Деятельность института строительной механики АН УССР в области динамической прочности в 1930–1940 гг. // Вестник НТУ «ХПИ». – 2008. – №53.

1930

55. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 9, спр. 1420, арк. 35.

56. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 20, спр. 7092, арк. 51–57.

57. Комуніст // 1930, 25–26 лютого.

58. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 20, спр. 3098, арк. 59–60.

59. Вальтер А.К. Про роботу Українсько-го фізико-технічного інституту // Українські фізичні записки. – 1938. – Т. VII. – Вип. 1.

60. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 9, спр. 871, арк. 123–126.

81. Штрум Л.Я. Фазова швидкість в кінематиці теорії релятивності // Українські фізичні записки. – 1930. – Т. II. – С. 87–90.

62. Делоне Л.Н. Опыты по рентгенизации пшениц. – К.: НИС Союзсахара, 1930.

63. Павленко Ю., Ранюк Ю., Храмов Ю. «Дело» УФТИ (1935–1938). – К.: Фенікс, 1998.

64. Нікольський О.М. Визначник риб України. – Х., К.: Рад. селянин, 1930.

65. Рижков В.П. Проблема мутацій в сучасній генетиці. – Х.: 1-а друк., 1930.

66. Пристайко В., Шаповал Ю. Справа «Спілки визволення України». – Київ: Інтел, 1995

1931

68. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 10, спр. 569, арк. 9–13, арк. 17.

69. Історія НАН України. 1934–1937. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 2003.

70. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 20, арк. 4194, арк. 33–34.

71. Артемський А.Я. Що таке Всеукраїнська Академія наук. – Київ, 1931.

72. Шубников Л.В. Избранные труды. Воспоминания. – К.: Наукова думка, 1990.

73. Белінг Д.О. Дніпро та його життя. – К.: Вид-во ВУАН, 1931.

74. Кордт, В.О. Матеріали до історії картографії України / Всеукраїнська академія наук, Археографічна комісія. – Київ, 1931. – Ч. 1.

75. Різниченко В. Демографія України за 1914–1928. – К., 1931.

76. Грунський М.К., Ковальов П.К.. Історія форм української мови, Х.: Рад. школа, 1931.

1932

77(45). Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 53, арк. 1–4.

78(39). Павленко Ю., Шаповал Ю., Храмов Ю. «Дело» УФТИ (1935–1938). – К.: Фенікс, 1998.

79. Шмальгаузен І. І. Ріст організмів. – Х., – К., 1932.

80. Кравчук М.П. Застосування способу моментів до розв'язання лінійних диференціальних та інтегральних рівнянь К.: Вид-во УАН, 1932.

1933

81. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 286, арк. 152.

82. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 10, арк. 215–216.

83. Тканевая терапия: (Учение о биогенных стимуляторах): Стенограмма публичных лекций, прочит. для врачей... / Герой Соц. Труда лауреат Сталинской премии акад. В.П. Филатов. – М.: Знание, 1955. – 3-е изд., доп.

84. Гедройц К.К. Учение о поглотительной способности почв. – М.: Сельхозгиз, 1933. – 4-е изд., испр. и доп.

85. Макаренко М.О. Маріупольський могольник. – К.: Вид-во ВУАН, 1933.

86. Сухомел Г.Й. Гідравліка: підручник для інженерно-меліоративних інститутів. – Харків–Київ: Держсільгоспвидав, 1933

87. Симинський К.К. Праці з будівельних матеріалів та конструкцій. – К.: Вид-во ВУАН, 1933.

88. Гришко М.М. Курс загальної генетики. – Х. – К.: Держсільгоспвидав, 1933.

1934

89(46). Затонський В.П. Національно-культурне будівництво і боротьба проти націоналізму. – К.: Вид-во ВУАН, 1934.

90. Збірник законів УСРР. – 1934, № 4. – Ст. 23. – С. 5–6.

91. Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1, спр. 56, арк. 42–45.

92. ЗУ УСРР. – 1934. – №14. – Ст. 114. – С. 2–5. Ст. 115. – С. 7–8.

93. ЗУ УСРР. – 1934. – № 14. – Ст. 117. – С. 10.

94. Харьковский рабочий. – 1934. – 20 мая.

95. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна Академія наук 1918–2008. Персональний склад. – К.: Фенікс, 2008. – 5-е вид. доп. і випр.

96. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 56, арк. 192–198.

97. Павленко Ю., Ранюк Ю. Храмов Ю. «Дело» УФТИ (1935–1938). – К.: Фенікс, 1998.

98. Основні проблеми нелінійної механіки. Теорія і застосування в різних технічних і фізичних науках. Доповідь на січневій сесії ВУАН, 1934. – К.: Вид-во ВУАН, 1934.

99. Делоне Л.Н. Наследственность и изменчивость сельскохозяйственных растений. – М. – Л.: Сельхозгиз, 1934.

100. Серенсен С.В. Основы теории технической упругости (Применение к расчетам

прочности в самолетостроении). – Х., К.: ОНТИ НКТП, 1934.

101. Бродский А.И. Избранные труды. – К.: Наук. думка, 1974.

102. Лучицкий В.И., Лебедев П.И. Петрография Украины. – Л.: Изд-во АН СССР, 1934.

103. Крылов Н.М., Боголюбов Н.Н. Введение в нелинейную механику. – К., 1937.

1935

104. Ландау Л.Д. Собрание трудов. – М.: Наука, 1969. – 2 т.

105. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 59, арк. 27–28.

106. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 59, арк. 33–34.

107. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 59, арк. 38–40.

108. Бордзиловський Є.І. Дикорослі лікарські рослини флори УРСР, їх опис, збирання й сушіння. – К., Вид-во АН УРСР, 1935.

109. Чаговец В.Ю. К вопросу о природе раздражающего действия электрического тока на живые ткани // Врач. дело, 1935, № 4.

110. Шаблювський Є. Шевченко і російська революційна демократія. – К.: Вид-во УАН, 1935.

1936

111. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 62, арк. 1–5.

112. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 62, арк. 9–10.

113. Вісті Академії наук УСРР, 1936. Ч. 5–6.

114. Статут Академії наук Української Соціалістичної Радянської Республіки. – К., 1936.

115. Перша конференція молодих вчених // Історія НАН України. 1934–1937. Документи і матеріали. – К.: НБУВ, 2003. – С. 373.

116. Інститут історії НАН України. 1936–2006. – К.: Інститут історії НАН України, 2006.

117. Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 1926–2001: Сторінки історії, 75. – К.: Наук. думка, 2003.

118. Скрипник Г.А. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Рильського НАН України // Енциклопед-

дія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наук. думка, 2005.

119. Герасимчук М.С. Інститут економіки НАН України // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наук. думка, 2005.

120. Гунчак Т. Україна. Перша половина ХХ століття. – К.: Либідь, 1993.

121. Інститут строительной механики к ХХ-летию Великой социалистической революции. – К., 1938.

122. Ландау Л.Д. Собрание трудов. – М.: Наука 1969.

123. Крилов М.М., Боголюбов М.М. Загальна теорія міри в нелінійній механіці // Збірник праць з нелінійної механіки. – К., 1937. – С. 29–54.

124. Флора УРСР – К.: Вид-во АН УРСР, 1936. – Т. 1

125. Лазаренко А.С. Визначник листяних мохів УСРР. – К.: Вид-во АН УСРР, 1936.

126. Шарлемань М. Зоогеографія УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1936.

1937

127. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 65, арк. 174–183.

128. Репресії в Україні (1917–1990 рр.): Науково-допоміжний бібліографічний покажчик / Авт.-упор. Є.К. Бабич, В.В. Патока; авт. Вступ. Статті С.І. Білокінь. – К.: Смолоскип, 2007.

129. Павленко Ю., Ранюк Ю., Храмов Ю. «Дело» УФТИ (1935–1938). – К.: Фенікс, 1998.

130. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 65, арк. 263.

131. Луговський О. Г. Основоположник української гідрології академик Е.В. Оппоков // Академік АН УРСР і ВАСГНІЛ Оппоков (Опоків) Євген Володимирович (1869–1957) : бібліогр. покажч. – К., 2014. – С. 14–28.

132. Ландау Л.Д., Померанчук И.Я. О свойствах металлов при очень низких температурах // ЖЭТФ. – 1937. – Т. 7. – С. 379.

133. Серенсен С.В. Міцність металу і розрахунок деталей під змінними навантаженнями. – К.: Вид-во АН УРСР, 1937

134. Крылов Н.М., Боголюбов Н.Н. Введение в нелинейную механику (Приближенные и асимптотические методы нелинейной механики) – К., Изд-во АН УССР, 1937.

135. Розен Н. Плоскополяризовани хвилі в загальній теорії відносності. // Українські фізичні записки. – 1937. – Т. VI, вип. 1–2. – С. 53–57.

136. Шарлемань М. Зоогеографія УРСР. – К.: Вид-во АН УРСР, 1937. – 2-е вид.

137. Гершензон Сергей Михайлович. – К.: Наук. думка, 1984.

138. Окснер А.М. Визначник лишайників УРСР. – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1937.

1938

139. Особиста справа академіка Гольдмана Олександра Генріховича // Архів Президії НАН України. – Оп. 567, №3, арк. 73.

140. Архів Президії НАН України, ф. 251, оп. 1, спр. 70, арк. 25–40.

141. Павленко Ю, Ранюк Ю., Храмов Ю. «Дело» УФТИ (1935–1938). – К.: Фенікс, 1998.

142. Хроніка. Резолюція сесії фізичної групи АН СРСР про роботу Інституту фізики АН УРСР // Фізичні записки. – 1939. – Т. 7. – Вип. 3.

143. Про роботу Інституту фізики // Вісті АН УРСР. – 1938. – №6. – С. 57.

144. Із стенограми засідання Президії АН УРСР за результатами перевірки Інституту фізики АН УРСР комісією від фізичної групи АН СРСР під керівництвом акад. А.Ф. Йоффе // ЦДАГО України, ф. 263, оп. 1, спр. 33102, арк. 181–182.

145. К.Штепа, Ф.Гоутерманс. Чистка в Росії. – Х., 2000.

146. Павленко Ю., Ранюк Ю., Храмов Ю. «Дело» УФТИ (1935–1938). – К.: Фенікс, 1998.

147. Развитие биологии на Украине. – К.: Наук. думка, 1984–1985.

148. Шмальгаузен И.И. Организм как целое в индивидуальном и историческом развитии. – М. – Л.: Изд-во Академии наук СССР, 1938.

149. Зеров Д.К. Болота УРСР. Рослинність і стратиграфія. – К.: Вид-во АН УРСР, 1938.

1939

150. Збірник постанов і розпоряджень уряду УРСР. – 1939. – № 4. – Ст. 22.

151. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна Академія наук 1918–2013. Персональний склад. – К.: Фенікс, 2013. – 6-е вид. доп. і випр.

152. Палладін О.В. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, 1919–1944. – К.: Вид-во АН УРСР, 1944.

АН УРСР у період Другої світової війни (1939–1945)

1939

1. О.І. Проскура. Трагічні сторінки життя академіка О.Г. Гольдмана // Наука та наукознавство. – 1995. – № 1–2. – С. 158.
2. Інститут математики. – К., 1997.
3. Крилов М.М., Боголюбов М.М. Про деякі проблеми ергодичної теорії стохастичних систем // Записки кафедри математичної фізики. – 1939. – Т. 4. – С. 243–287.
4. Інститут електросварки ім. Е.О. Патона. – К., 1994.
5. Холодный Н.Г. Фитогормоны: очерки по физиологии гормональных явлений в растительном организме. – К.: Изд-во АН УССР, 1939.
6. Шмальгаузен И.И. Пути и закономерности эволюционного процесса. – М. – Л.: Из-во АН СССР, 1939.
7. Луцицкий В.И. Стратиграфия докембрия Украинского кристаллического массива. // Стратиграфия СССР. Докембрий, I.М.: Изд-во АН СССР, 1939. – С. 81–162.

1940

8. Постанова Ради Народних Комісарів УРСР «Про організацію наукових установ в західних областях УРСР» // ЗП. – 1940. – № 7. – Ст. 46.
9. Андрианов В.А., Ранюк Ю.Н. Началo. Харьковский физико-технический институт. Заявка на изобретение «Атомная бомба, или иной боеприпас» // Профессор Владимир Семенович Шпинель. Физик-экспериментатор, изобретатель, педагог. К 100-летию со дня рождения: сборник статей. – М.: Университетская книга, 2011.
10. Інститут електросварки ім. Е.О. Патона. – К., 1994.
11. Корниенко А.Н. 50 лет дуговой автоматической сварке // Юбилей науки. – 1990. – С. 395–402.
12. Калинович М.Я. Вступ до мовознавства: Курс лекцій. – К.: КДУ, 1940. – Вип. 1.

1941

13. Історія Академії наук України (1918–1993). – К.: Наук. думка, 1994.
14. Полонська-Василенко Н.Д. Українська Академія наук. Нарис історії. – К.: Наук. думка, 1993.
15. Лазарев Б.Г. Єсельсон Б.Н. Аппарат

для получения температур ниже 0,8 К // J.Phys., 1941, v. 2–3, 151.

16. Лазарев Б.Г., Хоткевич В.И., Галкин А.А. Исследование сверхпроводимости на высоких частотах // ЖЭТФ – 1941. – Т. 11. – С. 5, 575.

1942

17. Богомолец А.А. Украинская Академия наук в перове полугодие Великой Отечественной войны // Природа. – 1942. – 7/8. – С. 120–123.
- 18.(4). Ладивірів І.І. Вклад учених АН УРСР у перемогу над фашистською Німеччиною. – К.: Наук. думка, 1970.
19. Постановление ГКО СССР “Об организации работ по урану” 28 сентября 1942 г. // Атомный проект СССР: документы и материалы: в 3 т. – 1998–2010. Т. 1. 1938–1945. Часть. 1. – М.: Наука Физматлит, 1998. – С. 269–270.
20. Оноприенко В.И., Кистерская Л.Д., Севбо П.И. Евгений Оскарович Патон. – Киев: Наук. думка, 1988.
21. Будников П.П., Зорин С.П. Ангидритовый цемент. – М., 1954.
22. Інститут електросварки ім. Е.О. Патона. – К., 1994.
23. Калинович М.Я., Маслов С.І., Попов П.М. Слов'яни в боротьбі з німецьким фашизмом і його попередниками. – Уфа: Вид-во АН УРСР, 1942.

1943

24. Оноприенко В.И., Кистерская Л.Д., Севбо П.И. Евгений Оскарович Патон. – К.: Наук. думка, 1988.

1944

25. Постанова РНК УРСР і ЦК КП(б) У про переїзд АН УРСР в Київ // ЦДАВО України, ф. 2, оп. 7, спр. 966, арк. 154.
26. Історія Національної академії наук України. 1918–1998. – К.: Фенікс, 2000.
27. Палладін О.В. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки, 1919–1944. – К.: Вид-во АН УРСР, 1944.
28. Третьяков Д.К. Очерки по филогении рыб. – Киев: Изд-во АН УССР, 1944.

1945

29. Институт геологических наук. – К.: Наук. думка, 1986.
30. Історія України – К.: Альтернатива, 1997.
31. Патон Е.О., Патон Б.Е., Севбо П.И.,

Раевский Г.В. Автоматическая сварка под флюсом строительных металлоконструкций. – М.: Стройиздат, 1944.

32. Патон Б.Е., Макара А.М. Экспериментальное исследование процесса автоматической сварки под слоем флюса. – Киев: Ин-т электросварки АН УССР, 1944.

Післявоєнне десятиріччя в історії АН УРСР (1945–1955)

1945

1. Історія Національної академії наук України. 1918–1998. – К.: Фенікс, 2000.
2. Патон Борис Евгеньевич. – М.: Наука, 1988.
3. Боголюбов Н.Н. О некоторых статистических методах в математической физике. – К.: Изд-во АН УССР, 1945.
4. Комисаренко В.П. Спленин. – К., 1961.
5. Глебова Н.А., Храмов Ю.А. А.Г. Гольдман – основоположник физики и техники полупроводников в Украине // Вестник ДНУ, 1994, вып. 1.
6. Лабораторія № 1. Ядерна фізика в Україні. – Х.: АКТА, 2001.
7. Холодный Н.Г. О воздушном питании почвенных микроорганизмов // Микробиология. – М., 1945. – Т. 14. – Вып. 4.

1946

8. Боголюбов Н.Н. Проблемы динамической теории в статистической физике. – М. – Л., 1946.
9. Литвинко А.С. Микола Миколайович Боголюбов та статистична фізика в Україні. – К.: Академперіодика, 2009.
10. Шмальгаузен И.И. Факторы эволюции. – М.: Наука, 1946.
11. Боголюбов Н.Н. Проблемы динамической теории в статистической физике. – М., – Л.: Гос. Техн. – Теоретич. изд-во, 1946.

1947

12. Вісник АН УРСР. – 1947. – №4. – С. 55–74.
13. Денатурация и связанные с ней изменения белков // Успехи биол. химии. – 1950. – Т. 1.
14. Боголюбов М.М. До теорії надплинності // Зб. праць Інституту математики. – 1948. – № 9.

15. Киприанов А.И. Электронная теория в органической химии. – К.: Изд-во АН УССР, 1947.

16. Палеоліт і неоліт. – Т. 1. – К.: Вид-во АН УРСР, 1947.

17. Ахиезер А.И., Померанчук И.Я. Введение в нейтронных мультиплицирующих систем (реакторов). – М.: Изд-во АТ, 2002.

18. Ишлинский А.Ю. Инерциальное управление баллистическими ракетами. Некоторые теоретические вопросы. – М.: Наука, 1968.

1948

19. Вісник АН УРСР. – 1948. – №5.
20. Вісник АН УРСР. – 1948. – № 9.
21. Институт физики. – Киев: Наук. думка, 1979.
22. Боголюбов Н.Н. Одночастотные свободные колебания в нелинейных системах со многими степенями свободы / Сб. трудов Ин-та строительной механики АН УССР. – К., 1948. – Т. 10.
23. Ахиезер Александр Ильич. – К.: Наук. думка, 1981.
24. Малиновський Б.М.. Наукова біографія С.О. Лебедева // Інформаційні технології і вичислительні системи. – 2002. – №3.

1949

25. Королюк В.С., Митропольский Ю.А., Скороход А.В. Иосиф Ильич Гихман // Успехи математических наук. – 1978. – Том 33. – Вып. 5(203).
26. Вісник АН УРСР. – 1949. – №6.
27. Вісник АН УРСР. – 1949. – №6
28. Вісник АН УРСР. – 1949. – №9.
29. Вісник АН УРСР. – 1949. – №9.
30. Савін Г.М. Динамічна теорія роз-

рахунку шахтних підйомних канатів. — К.: Изд-во АН УССР, 1948.

31. Кильчевский Н.А. Теория соударений твердых тел. — Л.; М.: Гостехиздат, 1949.

32. Храмов Ю.А. Физики. Биографический справочник. — М.: Наука, 1983.

1950

33. Вісник АН УРСР. — 1950. — № 5.

34. Радянська Україна. — 1950. — 5 листопада

35. Вісник АН УРСР. — 1950. — № 12.

35. Патон Е.О. Избранные труды. — К.: Изд-во АН УССР, 1959–1961.

36. Деркач Ф.А. Хімія. — Л., 1968.

37. Сухомел Г.И., Засс В.М., Янковский Л.И. Исследование движения судов по ограниченному фарватерам. — К., 1956.

38. Визначник рослин України. — К. — Х.: Вид-во с.-г. літератури, 1950.

39. Гнеденко Б.В. Курс теории вероятности. — М., Л.: Гостехиздат, 1950.

1951

40. Радянська Україна, 1951, 18 травня, 24 травня.

41. Вісник АН УРСР. — 1952. — № 5.

42. Карпенко В.Г. Избранные труды. — К.: Наук. думка, 1985.

43. Савин Г.Н. Концентрация напряжений около отверстий. — М. — Л.: Гос. изд-во техно-теорет. лит., 1951.

44. Лебедев С.А., Дашевский Л.Н., Шкабара Е.Л. Малая электронная счетная машина. — М.: Из-во АН СССР, 1952.

45. Институт органической химии АН УССР. — К.: Наук. думка, 1989.

46. Курс сучасної української літературної мови: посіб для філол. ф-тів ун-тів в 2 т. — К.: Рад. школа, 1951. Т. 1 : Вступ. Лексика. Фонетика. Морфологія. Наголос.; Т. 2: Синтаксис.

47. Бродский А.И. Химия изотопов. — М.: Изд-во АН СССР, 1952.

1952

48. Вісник АН УРСР. — 1952. — № 2.

49. Вісник АН УРСР. — 1952. — № 3.

50. Вісник АН УРСР. — 1952. — № 5.

51. Вісник АН УРСР. — 1952. — № 5.

52. Вісник АН УРСР. — 1952. — № 6.

53. Путята Т.В., Фрадлін Б.Н. Діяльність видатних механіків на Україні. — К.: Держтехвидав УРСР, 1952.

1953

54. Історія Української РСР. — К.: Наук. думка, 1956.

1954

55. Вісник АН УРСР. — 1954. — №3.

44. Вісник АН УРСР. — 1954. — №4.

56. Хоменко Л.Г. История отечественной кибернетики и информатики. — К., 1998.

57. Хренов К.К. Сварка, резка и пайка металлов. — М., 1952.

58. Зайцев Ю.П. Про існування біоценозу нейстону в морській пелагіалі // Наук. записки Одеської біологічної станції, 1960. — № 2.

1955

59. Наука и техника в СССР. 1917–1987. Хроника. — М.: Наука, 1987.

60. Институт физики. — К.: Наук. думка, 1979.

61. Писаренко Г.С. Колебания упругих систем с учетом рассеяния энергии в материале. — К.: Изд-во АН УССР, 1955.

62. Марко Вовчок. Твори. — К., 1955–1956.

Період «відлиги» в історії АН УРСР (1956–1965)

1956

1. Хрущев Н.С. О культе личности и его последствиях. Доклад XX съезда КПСС // Известия ЦК КПСС. — 1989. — №3.

2. Вісник АН УРСР. — 1956. — №4.

3. Вісник АН УРСР. — 1956. — №4.

4. Вісник АН УРСР. — 1956. — №6.

5. Інститут математики. Нариси розвитку. — К., 1997.

6. Федорченко И.М. Основы порошковой металлургии. — К., 1961.

7. Глушков В.М. Строение локально бикомпактных групп и пятая проблема

Гильберта // Успехи матем. наук. – 1957. – В. 2 / 74. – Т. XII.

8. Інститут фізики. – К.: Наукова думка, 1979.

9. Інститут радіофізики і електроніки. – К.: Наук. думка, 1985.

10. Історія Академії наук УРСР. – К.: Наук. думка, 1979.

11. Зосимович В.П. Полиплоидная сахарная свекла в СССР и за рубежом / Полиплоидия и селекция. – М. – Л.: Наука, 1965. – С. 89–99.

12. Рильський М.Т. Література і народна творчість. – К.: Рад. письменник, 1956.

13. Булаховський Л.А. Питання походження української мови. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956

14. Яснопольський Л.М. Кам'яновугільна промисловість Донецького басейну. – К.: Вид-во АН УРСР, 1956–1957. – 2 т.

15. Наука і техніка в СССР. 1917–1987. Хроніка. – М.: Наука, 1987.

16. Електрошлакова сварка / Под ред. Б.Е. Патона. – К., М.: Машгиз, 1956.

1957

17. Гірничий енциклопедичний словник. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. – Т. 3.

18. Розвиток науки в Українській РСР за 40 років. – К., 1957.

19. До 100-річчя від дня народження М.К. Янгеля // Наука та наукознавство. – 2011. – №4.

20. Історія Національної академії наук України. 1918–1998. – К.: Фенікс, 2000.

21. 50 лет Харьковскому физико-техническому институту АН УССР. – К.: Наук. думка, 1978.

22. Шидловська Т.В. та інші. Олексій Сидорович Коломійченко. – К., 1990.

23. Кияк Г.С. Яровая пшеница. – К.: Изд. АН УССР, 1957.

24. Глушков В.М. Кибернетика. Вопросы теории и практики. – М.: Наука, 1986.

25. Олексій Григорович Івахненко. – К.: МННЦ ІТС НАНУ та МОНУ, 2003.

26. Корецкий В.М. Декларация прав и обязанностей государств. – К.: Изд-во АН УССР. 1962.

27. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957.

28. Інститут геологических наук. – К.:

Наук. думка, 1986.

29. Институт общей и неорганической химии АН УССР. – К.: Наук. думка, 1980.

30. Квасницкий А.В. та ін. Искусственное осеменение свиней. – К., 1961.

1958

31. Боголюбов Н.Н., Митропольский Ю.А. Асимптотические методы в теории нелинейных колебаний. – М.: Физматгиз, 1958.

32. Кривоглаз М.А., Смирнов А.А. Теория упорядочивающихся сплавов. – М.: Физматгиз, 1958.

33. Дроботько В.Г., Айзенман Б.Е. и др. Антимикробные вещества высших растений. – К.: Изд-во АН УССР, 1958.

34. Штокало Й.З. Нариси розвитку математики в Україні за 40 років Радянської влади. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958.

35. Боголюбов Н.Н. О новом методе в теории сверхпроводимости // Журнал экспериментальной и теоретической физики. – 1958. – Вып. 1.

36. Боголюбов Н.Н. Новый метод в теории сверхпроводимости. – М.: Изд-во АН СССР, 1958.

37. Боголюбов Н.Н., Митропольский Ю.А., Самойленко А.М. Метод ускоренной сходимости в нелинейной механике. – К.: Наук. думка, 1969.

1959

38. Костюк П.Г. Двухнейронная рефлекторная дуга. – М.: Медгиз, 1959.

39. Інститут електросварки. – К., 1994.

40. Развитие биологии на Украине. – К.: Наук. думка, 1984–1985. – 3 т.

41. Бондарчук В.Г. Геологія України. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959.

42. Наука і техніка в СССР. 1917–1987. Хроніка. – М.: Наука, 1987.

43. Нестеренко О.О. Розвиток промисловості на Україні. – К.: Вид-во АН УРСР, 1959–1966.

1960

44. Нариси з історії інститутів Відділу технічних наук. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961.

45. Развитие биологии на Украине. – К.: Наук. думка, 1984–1985. – 3 т.

46. Храмов Ю.А. Физики. Биографический справочник. – М.: Наука, 1983.

47. Самсонов Г.В., Марковский Л.Я., Жиган А.Ф., Валяшко М.Г. Бор, его соединения и сплавы. — К.: Изд-во АН УССР, 1960.

48. Птуха М.В. Очерки по статистике населения. — М.: Госстатиздат, 1960.

1961

49. Грабовський П.А. Твори. — К.: Вид-во АН УРСР, 1961.

50. Федорченко И.М., Андриевский Р.А. Основы порошковой металлургии. — К.: Изд-во АН УССР, 1961.

51. Копнин П.В. Диалектика как логика. — К.: Изд-во Киев. ун-та, 1961.

52. Нариси з історії інститутів Відділу технічних наук. — К., 1961.

1962

53. Хоменко Л.Г. История отечественной кибернетики и информатики. — К.: Институт кибернетики НАН Украины, 1998.

54. Глушков В.М. Синтез цифровых автоматов. — М.: ГИФМП, 1962.

55. Кримський С.Б. Генезис форм і законів мислення. К.: Вид-во АН УРСР, 1962.

1963

56. Гулый М.Ф. Биосинтез белка. — К.: Изд-во АН УССР, 1963.

57. Семененко Н.П. Метаморфизм подвижных зон. — К.: Изд-во АН УССР, 1963.

58. Гнип П.І. Розвиток газифікації України. — К.: Вид-во АН УРСР, 1963.

59. Михайловський М.К. Міжнародний арбітраж. — К.: Вид-во АН УРСР, 1963.

60. Литвинко А.С. Микола Миколайович Боголюбов та статистична фізика в Україні. — К.: Академперіодика, 2009.

1964

61. Кононенко В.О. Колебательные системы с ограниченным возбуждением. — М., 1964.

62. Развитие нефтяной и газовой промышленности и эффективность капитальных вложений. — К.: Наук. думка, 1964.

63. Гуслистый К.Г. К вопросу об этногенезе и начальном этапе развития украинской народности. — М.: Наука, 1964.

64. Патон Б.Е., Медовар Б.И., Кирдо И.В. и др. Самопроизвольная очистка металла от окисных пленок // Докл. АН СССР. — 1964. — 159, № 1.

65. Авт. свидетельство 221477 СССР, МКИ В23к9/16. Способ пламенной сварки. / Б.Е. Патон, Д.А. Дудко, В.С. Гвоздецкий и др. — №12164345/25-27; Заявл. 17.06.67; опубл. 09.08.71. Бюл. № 24. — С. 224.

1965

66. Филипов А.П. Колебания механических систем. — К.: Наук. думка, 1965.

67. Дяченко В.Д. Антропологічний склад українського народу: порівнял. дослідж. народів УРСР і суміж. територій. — К.: Наук. думка, 1965.

Період активного розвитку АН УРСР (1966–1991)

1966

1. ЦДАВО України. — Ф. 2. — Оп. 13. — Спр. 1097. — Арк. 7; Постанова Президії АН УРСР №7 від 10.01.1966. // Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1.

2. Архівні фонди установ НАН України. — К., 2008.

3. Олег Константинович Антонов. — Киев.: Наук. думка, 1982.

4. Постанова Президії АН УРСР № 423 від 05.04.1966. — Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1

5. Постанова Президії АН УРСР № 99 від 14.04.1966. — Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1.

6. Постанова Президії АН УРСР № 958 від 13.07.1966. — Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1.

7. Отчет о деятельности АН УССР в 1966 г. — К.: Наук. думка, 1967.

8. «Правда», 1966, 22 апреля.

9. Збірник постанов і розпоряджень уряду УРСР. — 1966. — № 6. — С. 56.

10. ЦДАВО України. — Ф. 5111. — Оп. 1. — Спр. 494. — Арк. 84.

11. ЦДАВО України. — Ф. 2. — Оп. 13. — Спр. 1098. — Арк. 87. Постанова Президії АН УРСР №211 від 14.09.1966. — Архів Президії НАН України.

12. Постанова Президії АН УРСР №323

від 8.12.1966. – Архів Президії НАН України.

13. М.Брайчевський. Приєднання чи возз'єднання? – Торонто, 1972.

14. Стороженко В.А. Применение энергетического метода к исследованию устойчивости некоторых колебательных систем // Инженерный журнал. МТТ. – 1966. – № 3. – С. 87–95.

15. Скороход А.В. О локальном строении непрерывных марковских процессов // Теория вероятностей и ее применения. – 1966. – Т. 11, Вып. 3; Скороход А.В. Однородные марковские процессы без разрывов второго рода // Теория вероятностей и ее применения. – 1967. – Т. 12. Вып. 2.

16. Бойчук О.Ф. К вопросу автономного определения координат // Прикл. механика, 1966. – 2, №4, – С. 114–121.

17. Інститут фізики НАН України. 80 років. – Львів: Євросвіт, 2009

18. Сергієнко І.В. Наукові ідеї В.М. Глушкова та розвиток актуальних напрямів інформатики. – К.: Наук. думка, 2013.

19. Струтинский В.М. Оболочечные поправки к классической модели для энергии ядра. – Препринт ИАЭ. – 1108, М., 1966.

20. 50 лет Физико-техническому институту низких температур. – К.: Наук. думка, 2010.

21. Корниенко А.Н. История сварки. XV – середина XX вв. – К.: Феникс, 2004.

22. Геологія родовищ корисних копалин України – К.: Наук. думка, 1966.

23. Яцимирський К.Б. и др. Химия комплексных соединений редкоземельных элементов. – К.: Наук. думка, 1966.

24. Развитие физической химии на Украине. – К.: Наук. думка, 1989.

25. Добров Г.М. Наука о науке. Введение в общее науковедение. – К.: Наук. думка, 1966.

26. Нарис історії філософії на Україні. – К.: Наук. думка, 1966.

28. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. – К.: Наук. думка, 1966.

29. Історія українського мистецтва. – К.: Головна редакція УРЕ, 1966–1968.

30. История отечественной математики. – К. Наук. думка, 1966–1970. – Т. 1–4.

31. Глушков В.М., Рабинович З.Л. О некоторых проблемах развития алгоритмических структур вычислительных машин // Кибернетику – на службу коммунизму. – 1966. – Т. 3.

32. Оканенко А.С. Физиологические основы повышения цукристости цукровых буряков. – К.: Наук. думка, 1966.

33. Харкевич С.С. Полезные растения природной флоры Кавказа и их интродукция на Украине. – К.: Наук. думка, 1966.

34. Мажуга П.М. Функциональная морфология кровеносных сосудов конечностей человека и животных. – К.: Наук. думка, 1966.

1967

35. Постанова Президії АН УРСР №45 від 14.02.1967. // Архів Президії НАН України – Ф.251, оп. 1.

36. «Правда», 1967, 22 апреля.

37. Розпорядження Президії АН УРСР №464 від 05.05.1967. // Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

38. Тезисы докладов Второго Всесоюзного симпозиума по физиологическим основам формирования растительных сообществ. – Киев. 23–27 мая 1967. – К., 1967.

39. Рекомендации научной сессии Сектора химии и технологии воды АН УССР по проблеме “Использование и охрана водных ресурсов Украинской ССР”. – К., 1967.

40. Постанова Президії АН УРСР № 314 від 7.12.1967. // Архів Президії НАН України. – Ф.251, оп. 1.

41. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 13. – Спр. 2029. – Арк. 226.; Постанова Президії АН УРСР №25 від 22.01.1968. – Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

42. Гидрохимия и гидробиология водоемовоохладителей теплоэлектростанций СССР. – К.: Наук. думка, 1971.

43. Національна академія наук України. 1918–2008. – К.: Вид-во КММ, 2008.

44. Дьяченко С.С. 50 років радянської медичної мікробіології // Мікробіолог. журн. – 1967. – Т. 29, № 5.

45. Історія Академії наук Української РСР. – К., 1967. – 2 кн.

46. Мажуга П.М., Батюк И.Ф. Остеогенез и иммунологические основы его регулирования. – К.: Наук. думка, 1967.

47. Визначник грибів України. – Т. 1. – К.: Наук. думка, 1967.

48. Корещький Л.М., Паламарчук М.М. Географія промисловості Української РСР. – К.: Наук. думка, 1967.

49. Гражданская война на Украине, 1918–1920: сборник документов и материалов. – К.: Наук. думка, 1967. – 3 т.

50. Гуслистий К.Г. До питання про утворення української нації. — К.: «Знання», 1967.

51. Алмазов А.М., Денисова А.И., Майстренко Ю.Г., Нахшина Е.П. Гидрохимия Днепра, его водохранилищ и притоков. — К.: Наук. думка, 1967.

1968

52. Постанова Президії АН УРСР №16 від 5.01.1968. // Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1

53. Постанова Бюро Президії АН УРСР №105—Б від 6.03.1968. // Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп.1

54. Отчет о деятельности АН УССР в 1968. — К.: Наук. думка, 1969.

55. Постанова Президії АН УРСР № 169 від 30.04.1968. // Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1

56. Постанова Президії АН УРСР № 212 від 12.06.1968. // Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1

57. Постанова Президії АН УРСР № 240 від 8.07.1968. // Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1

58. Постанова Президії АН УРСР № 300 від 7.10.1968. // Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1

59. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1968 года». // «Правда», 1968, 6 ноября.

60. Білокінь С. Пожежі київської Публічної бібліотеки АН УРСР 1964 та 1968 років // Пам'ятки України. — 1998. — №3—4.

61. ЦДАВО України. — Ф. 2. — Оп. 13. — Спр. 2928. — Арк. 325. Постанова Президії АН УРСР № 4 від 9.01.1969. — Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1

62. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. — Нью-Йорк: Париж: Торонто: Видво «Українське слово», 1987.

63. Закономерности формирования производственно-территориальных комплексов. // Тезисы Межреспубликанской научно-теоретической конференции. — К., 1968.

64. Развитие биологии на Украине. — К.: Наук. думка, 1985. — Т. 2.

65. Каналы СССР: Гидрохимия и гидробиология. — К.: Наук. думка, 1968.

66. Розвиток філософії в Українській РСР. — К.: Наук. думка, 1968.

67. Ляшенко В.И., Литовченко В.Г., Стриха В.И., Ляшенко Л.В., Степко И.И.

Электронные явления на поверхности полупроводников. — К.: Наук. думка, 1968.

68. Еременко В.Н., Найдич Ю.В., Лавриненко И.А. Спекание в присутствии жидкой металлической фазы. — К.: Наук. думка, 1968.

69. Определитель фауны Черного и Азовского морей. — К.: Наук. думка, 1968. — Т. 1.

70. Цветение воды. — К.: Наук. думка, 1968.

71. Гіхман Й.І., Скороход А.В. Стохастические дифференциальные уравнения. — К.: Наук. думка, 1968.

72. Панас Мирний (П.Я. Рудченко) Зібрання творів у 7 томах. — К.: Наук. думка, 1968—1971.

73. Історіографічні дослідження в Українській РСР. Вип. 1—5. — К.: Наук. думка, 1968.

1969

74. Андреев А.Ф., Лифшиц И.М. Квантовая теория дефектов в кристаллах // Журн. эксперим. и теорет. физики. — 1969. — №56. Вып. 6. — С. 2057—2068; Григорьев В.П., Есельсон Б.П., Михеев В.А., Шульман Ю.Е. Квантовая диффузия примесей Неі в твердом Не⁴ // Письма в ЖЭТФ. — 1973. — № 17. Вып. 1. — С. 25—27.

75. Отчет о деятельности АН УССР в 1969 г. — К.: Наук. думка, 1970.

76. Постанова Президії АН УРСР № 359 від 11.04.1969. — Архів Президії НАН України

77. Патон Б.Є., Онопрієнко В.І., Храмов Ю.О. та ін. М.В. Келдиш та українська наука. — К.: Академперіодика, 2011.

78. ЦДАВО України. — Ф. 2. — Оп. 13. — Спр. 3740. — Арк. 180. Постанова Президії АН УРСР № 202 від 24.06.1969. — Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1.

79. Постанова Бюро Президії АН УРСР №238 від 08.07.1969; №250 від 11.09.1969. — Архів Президії НАН України. — Ф. 251, оп. 1.

80. Генеральный конструктор. Книга об В.Ф. Уткине. — ЦНИИмаш, 2003.

81. Будник. Дело всей жизни. — Днепропетровск: АРТ ПРЕСС, 2013.

82. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1969 года» // «Правда», 1969, 6 ноября.

83. Патон Б.Е., Кубасов В.Н. Эксперимент по сварке в космосе // Автоматическая сварка. — 1970. — №5. — С. 7—9.

84. Самсонов Г.В. Неметаллические нитриды. – М.: Металлургия, 1969.

85. Постанова Бюро Президії АН УРСР №238 від 08.07.1969; №250 від 11.09.1969. – Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

86. Власюк П.А. Биологические элементы в жизнедеятельности растений. – К.: Наук. думка, 1969.

87. Сытник К.М., Кордюм В.А., Кок И.П. Регуляторные механизмы клетки. – К.: Наук. думка, 1969.

88. Мацеллох Б.П. Проблемы генетической трансформации. – К.: Наук. думка, 1969.

89. Пидопличко И.Г. Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. – К.: Наук. думка, 1969.

90. Изучение ресурсов наземных позвоночных фауны Украины. – К.: Наук. думка, 1969.

91. Погорелов А.В. Внешняя геометрия выпуклых поверхностей. – М.: Наука, 1969.

92. Сучасна українська літературна мова. – К.: Наук. думка, 1969.

1970

93. Постанова Президії АН УРСР №12 від 8.01.1970. – Архів Президії НАН України. Ф. 251, оп. 1.

94. Постанова Президії АН УРСР № 73 від 26.02.1970. – Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

95. Отчет о деятельности АН УССР в 1970 г. – К.: Наук. думка, 1971.

96. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 13. – Спр. 4611. – Арк.; 70. Постанова Президії АН УРСР №105 від 26.03.1970. – Архів Президії НАН України ф. 251, оп. 1.

97. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 13. – Спр. 4611. – Арк. 70. Постанова Президії АН УРСР №155 від 15.05.1970. – Архів Президії НАН України ф. 251, оп. 1.

98. Постанова Президії АН УРСР №168 від 28.05.1970. – Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

99. Постанова Президії АН УРСР №196 від 11.06.1970. – Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

100. Постанова Президії АН УРСР №289 від 7.10.1970. – Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

101. Постанова Президії АН УРСР №335 від 5.11.1970. – Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

102. Постановление ЦК КПСС И СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1970 года» // «Правда», 1970, 6 ноября.

103. Постанова Президії АН УРСР № 82 від 25.02.1971. – Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

104. Патон Б.Е., Шелягин В.Д., Назаренко О.К., Ланкин Ю.Н. и др. Мощный малогабаритный электроннолучевой аппарат для технологических и физических экспериментов в космических условиях // Космические исследования на Украине. – 1984. – №18. – С. 3–9.

105. Главная астрономическая обсерватория. – К.: Наук. думка, 1984.

106. Пелех Б.Л. Теорія оболонки із скінченною зсувною жорсткістю. – К.: Наук. думка, 1973; Пелех Б.Л., Сяський А.А. Распределение напряжений возле отверстий в податливых на сдвиг анизотропных оболочках. – К.: Наук. думка, 1975.

107. Институт физики. – К.: Наук. думка, 1979. 102. Борис Иеремиевич Веркин. – К.: Наук. думка, 1989.

108. Институт черной металлургии им. З.И. Некрасова. – Днепропетровск: Артпресс, – 2007.

109. Институт физической химии им. Л.В. Писаржевского. – К.: Наук. думка, 1986.

110. Барбарич А.І. Гербарна справа на Україні // Український ботанічний журнал, 1970, №5.

111. Зайцев Ю.П. Морская нейстонология. – К.: Наук. думка, 1970.

112. В.М. Глушков та ін. Вычислительные машины с развитыми системами интерпретации. – К.: Наук. думка, 1970.

113. Нелело Б.А. Ядерная гидрофизика. – М.: Атомиздат, 1970.

114. Бур'яни України (визначник довідник). – К.: Наук. думка, 1970.

115. Определитель листовых мхов средней полосы и юга Европейской части СССР. – К.: Наук. думка, 1970.

116. Билай В.И., Пидопличко Н.М. Токсикообразующие микроскопические грибы и вызываемые ими заболевания человека и животных. – К.: Наук. думка, 1970.

1971

117. Постанова Бюро Президії АН УРСР №13–Б від 14.01.1971. – Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

118. Постанова Бюро Президії АН УРСР

№124–Б від 26.03.1971. – Архів Президії НАН України. – Ф. 251, оп. 1.

119. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1971 года» // «Правда», 1971, 6 ноября.

120. Погорелов А.В. Четвертая проблема Гильберта. – М.: Наука, 1974.

121. Донецкий физикотехнический институт им. А.А. Галкина. – Донецк: ДонФТИ НАНУ, 2005.

122. Кантор Б.Я. Нелинейные задачи теории неоднородных пологих оболочек. – К.: Наук. думка, 1971.

123. Соллогуб В.Б., Просен Д., Милицер Х. Строение земной коры Центральной и Юго-Восточной Европы: по данным взрывной сейсмологии. – К.: Наук. думка, 1971.

124. Митропольский Ю.А. Метод усреднения в нелинейной механике. – К.: Наук. думка, 1971.

125. Археологія Української РСР. – Наук. думка, 1971–1975. – 3 т.

121. Определитель лишайников СССР. – Л.: Наука, 1971–1977. – Вып. 1–4.

126. Лазаренко А.С., Высоцкая Е.И., Лесняк Е.Н. Атлас хромосом листовых мхов СССР. – К.: Наук. думка, 1971.

127. Хайлов К.М. Экологический метаболизм в море. – К.: Наук. думка, 1971.

128. Цыперович А.С. Ферменты: основы химии и технологии. – К.: Техніка, 1971.

1972

129. «Правда», 1972, 22 апреля.

130. Волков Д.В., Акулов В.П. О возможном универсальном взаимодействии нейтрино // Письма в ЖЭТФ. – 1972. – Т. 16, Вып. 11.

131. Энциклопедия кибернетики. К.; 1975. – 2 т.

132. Скороход В.В. Реологические основы теории спекания. – К.: Наук. думка, 1972.

1973

133. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1973 года» // «Правда», 1973, 6 ноября.

134. Институт проблем прочности. События и люди. – К.: Логос, 2006.

135. Волков Д.В., Сорока В.А. Эффект

Хиггса для голдстоуновских частиц со спином половина // Письма в ЖЭТФ. – 1973. – Вост. 8.

136. Институт теоретической физики. – К.: Наук. думка, 1986.

137. Фомин П.И. Гравитационная неустойчивость вакуума и космологическая проблема. – К.: ИТФ АН УССР, 1973.

138. Відділ молекулярної генетики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imbg.org.ua/uk/dept/molgenetics/>

139. Сытник К.М., Глеба Ю.Ю. Изолированные протопласты высших растений и конструирование растительной клетки. – К.: Наук. думка, 1973.

140. Айзенман Б.Е. Антибиотические свойства бактерий. – К.: Наук. думка, 1973.

141. Костюк П.Г. Структура и функции нисходящих систем спинного мозга. – Л.: Наука, 1973.

142. Сучасна українська літературна мова. – К.: Наук. думка, 1969–1973. – 5 т.

143. Коцюбинський М.М. Зібрання творів. – К.: Наук. думка 1973–1975. – 7 т.

1974

144. «Правда», 1974, 22 апреля.

145. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1974 года» // «Правда», 1974, 6 ноября.

146. Пелетминский С.В., Соколовский А.И. К вопросу о построении неравновесной энтропии // Теорет. и матем. физика. – 1974. – Т. 20. – №1.

147. Глушков В.М., Цейтлін Г.Е., Ющенко Е.Л. Алгебра. Мови. Програмування. – Київ: Наук. думка, 1978.

148. Чеботарев Е.Е., Рябова Э.З., Индык В.М. Защитное и лечебное действие экзогенной ДНК при облучении быстрыми нейтронами. – К.: Наук. думка, 1974.

1975

149. Задачи картографического обеспечения охраны природы и охраны окружающей среды СССР. – М., 1975.

150. Глушков В.М. Макроэкономические модели и принципы построения ОГАС. – М.: Статистика, 1975.

151. Трефилов В.И., Мильман Ю.В., Фирстов С.А. Физические основы прочности тугоплавких металлов. – К.: Наук. думка, 1975.

152. Зеров Д.К., Партика Л.Я. Мохоподібні Українських Карпат. – К.: Наук. думка, 1975.

153. Самоочищение, биопродуктивность и охрана водоемов и водотоков Украины. – К.: Наук. думка, 1975.

1976

154. «Правда», 1976, 22 апреля.

155. Научные труды и другие творческие материалы, биографические документы, документы о деятельности, письма А.П. Александрову, труды других лиц в фонде А.П. Александрова // АРАН. – Ф. 1916. – Оп. 1.

156. Белоусов В. В., Буряк А.А. Підвищувати ефективність наукових досліджень, зміцнювати зв'язки науки з виробництвом, прискорювати науковотехнічний прогрес: спільне засідання Державного комітету Ради Міністрів СРСР з науки і техніки й Президії АН СРСР, присвячене обговоренню питання про досвід АН УРСР щодо підвищення ефективності наукових досліджень і прискорення впровадження їх результатів у народне господарство // Вісник АН УРСР. – 1977. – №4. – С. 67–75.

157. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1976 года» // «Правда», 1976, 6 ноября.

158. Ганиев Р.Ф., Кононенко В.О. Колебания твердых тел. – М.: Наука, 1976.

159. Развитие химической технологии на Украине. – К.: Наук. думка, 1976. – Т. 1.

160. Затула Д.Г. Микробиологические аспекты изучения злокачественных опухолей. – К.: Наук. думка, 1976.

161. Шевченківський словник. – К., 1976–1978. – 2 т.

162. Франко Іван Якович. Зібрання творів. – К.: Наук. думка, 2008. – 50 т.

1977

163. «Вечірній Київ», 1977, 25 липня.

164. «Радянська Україна», 1977, 6 вересня.

165. Региональная палеогеография. – К., 1977.

166. Информационные материалы о расширенном заседании секции общественных наук АН УССР 29 октября 1977 года. – К., 1978.

167. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных

премий СССР в области науки и техники 1977 года» // «Правда», 1977, 6 ноября.

168. Гихман И.И., Скороход А.В. Управляемые случайные процессы. – К.: Наук. думка, 1977.

169. Глушков В.М., Калиниченко Л.А., Лазарев В.Г., Сифоров В.И. Сети ЭВМ. – М.: Связь, 1977.

170. Історія Української РСР. – К.: Наук. думка, 1977–1979. – 8 т.

171. Демографическое развитие Украинской ССР (1959–1970). – К.: Наук. думка, 1977.

172. «Вільна Україна», 1977, 3 червня.

1978

173. Выступление президента Академии наук СССР академика А.П. Александрова в Институте ядерных исследований АН УССР 19 мая 1978 года // Вопр. истории естествознания техники. – 2003. – №2.

174. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1978 года» // «Правда», 1978, 6 ноября.

175. Археологические исследования на Украине в 1976–1977 гг. – Ужгород, 1978.

176. Институт геологических наук. – К.: Наук. думка, 1986.

177. Відділ механізмів трансляції генетичної інформації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imbg.org.ua/uk/dept/translation/>

178. Ваулина Э.Н., Винников Я.А. и др. Влияние космического полета на развивающиеся организмы. – К.: Наук. думка, 1978.

1979

179. Храмов Ю.А. Научные школы в физике. – К.: Ин-т теор. физики, 1979 (Препринт 79–63 р.); Школы в науке // Вопросы истории естествознания и техники. – 1982. – №3. – С. 54–67.

180. Развитие органической химии на Украине. – К.: Наук. думка, 1979.

181. История Академии наук Украинской ССР. – К.: Наук. думка, 1979.

182. Гершензон С.М. Основы современной генетики. – К.: Наук. думка, 1979.

1980

183. Волошин В.В. Перебування президента Академії наук СРСР академіка А.П.

Александрова і президента Академії наук УРСР академіка Б.Є. Патона в Західному науковому центрі АН УРСР // Вісн. АН УРСР. – 1980. – №6.

184. Президія Академії наук СРСР схвалила досвід Західного наукового центру АН УРСР // Вісн. АН УРСР. – 1980. – № 8. – С. 96–97.

185. Научные труды и другие творческие материалы, биографические документы, документы о деятельности, письма А.П. Александрову, труды других лиц в фонде А.П. Александрова // АРАН. – Ф. 1916. – Оп. 1.

186. Біобібліографія президента НАН України академіка НАН України Б.Є. Патона. – К.: Наук. думка, 2008.

187. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1980 года» // «Правда», 7 ноября, 1980.

188. Кок И.П., Скуратовская И.Н., Строковская Л.И. Молекулярные основы репродукции бакуловирусов. – К.: Наук. думка, 1980.

189. Францевич И.Н., Гнесин Г.Г., Курдюмов А.В., Карюк Г.Г., Бочко А.В., Семенов Н.П. Сверхтвердые материалы. – К.: Наук. думка, 1980.

190. Червона книга Української РСР. – К.: Наук. думка, 1980.

191. Развитие металлургии в Украинской ССР. – К.: Наук. думка, 1980.

192. Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1970–1980. 11 т.

1981

193. Біобібліографія президента НАН України академіка НАН України Б.Є. Патона. – К.: Наук. думка, 2008.

194. Отчет о деятельности АН УССР в 1981 г. – К.: Наук. думка, 1982.

195. Александров П.А. Академик Анатолий Петрович Александров. – М.: Наука, 2002.

196. Прискорювати впровадження результатів наукових досліджень у народне господарство // Вісн. АН УРСР. – 1981. – №12. – С. 66–74.

197. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1981 года» // «Правда», 1981, 6 ноября.

198. Актуальные проблемы археологических исследований в Украинской ССР. – К., 1981.

1982

199. Отчет о деятельности АН УССР в 1982 г. – К.: Наук. думка, 1983.

200. История Киева. – К.: Наук. думка. – 1984–1986. – 4 т.

1983

201. Отчет о деятельности АН УССР в 1983 г. – К.: Наук. думка, 1984.

202. Біобібліографія президента НАН України академіка НАН України Б.Є. Патона. – К.: Наук. думка, 2008.

203. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1983 года» // «Правда», 1983, 7 ноября.

204. Патон Б.Е., Лапчинский В.Ф., Загребельный А.А. и др. Анализ результатов экспериментов, выполненных с универсальным ручным инструментом в космосе // Проблемы космической технологии металлов – Киев: Инт электросварки им. Е.О. Патона НАН Украины, 1986. – С. 5–13.

205. Храмов Ю.А. Биография физики. Хронологический справочник. – К.: Техника, 1983.

1984

206. Отчет о деятельности АН УССР в 1984 г. – К.: Наук. думка, 1985.

207. Правда», 1984, 22 апреля.

208. Патон Б.Е. Воспоминания об Анатолии Петровиче. Сб. воспоминаний. – Рос. науч. центр «Курчатовский инт». – М., 1996. – С. 162–175.

209. Богатський О.В. – хімік, академік АН УРСР (1976) / Опис №1 документів особового походження за 1933–2002. – К.: Інститут архівознавства, 2008.

210. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1984 года» // «Правда», 1984, 7 ноября.

211. Генеральный конструктор. Книга об В.Ф. Уткине. – ЦНИИмаш, 2003.

212. Развитие биологии на Украине. – К.: Наук. думка, 1984–1986. – 3 т.

213. Бужиевская Т.И. Вирусиндуцированный мутагенез в клетках млекопитающих. – К.: Наук. думка, 1984.

214. Храмова В.Л. Категориальный синтез теоретического знания. – К.: Наук. думка, 1984.

1985

215. Отчет о деятельности АН УССР в 1985 г. – К.: Наук. думка, 1986.

216. Труды Международного конгресса археологов-славистов, 18–25 сентября 1985. – К., 1988. – Т. 1.

217. Современные проблемы энергетики. – К., 1985.

218. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1985 года» // «Правда», 1985, 7 ноября.

219. Композиционные материалы. Справочник. – Киев: Наук. думка, 1985.

220. Федорченко И.М., Францевич И.Н., Радомысльский И.Д. и др. Порошковая металлургия. Материалы, технология, свойства, области применения. Справочник. – К.: Наук. думка, 1985.

221. Фитогормональная регуляция роста и развития растений. – К., 1985.

1986

222. «Правда», 1986, 22 апреля.

223. Клопотання президента АН СРСР А.П. Александрова перед Радою Міністрів СРСР про створення в Україні Інституту загальної і радіаційної екології АН УРСР / Чорнобильська трагедія: док. і матеріали. – К., 1996. – С. 302–303.

224. Чорнобильська трагедія: док. і матеріали. – К., 1996.

225. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1986 года» // «Правда», 1986, 7 ноября.

1987

226. <http://archive.nbuv.gov.ua/institutions/bpci/inc>

227. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1987 года» // «Правда», 1987, 7 ноября.

228. Храмов Ю.А. Научные школы в физике. – К.: Наук. думка, 1987.

229. Развитие неорганической химии на Украине. – К.: Наук. думка, 1987.

230. Стародуб Н.Ф., Назаренко В.И. Ге-

терогенная система гемоглобина: структура, свойства, синтез, биологическая роль. – К.: Наук. думка, 1987.

1988

231. Про відзначення 125-річчя з дня народження В.І. Вернадського: постанова Ради Міністрів УРСР // Збір постанов Уряду УРСР. – 1988. – №3. – С. 9.

233. «Правда», 1988, 22 апреля. 229. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1988 года» // «Правда», 1988, 7 ноября.

234. Физическая химия неорганических материалов. – К.: Наук. думка, 1988. – 3 т.

1989

235. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1989 года» // «Правда», 1989, 7 ноября.

236. Трефилов В.И., Моисеев В.Ф., Печковский Э.П. и др. Деформационное упрочнение и разрушение поликристаллических металлов. – К.: Наук. думка, 1989.

237. Постановление ЦК КПСС и СМ СССР «О присуждении Государственных премий СССР в области науки и техники 1990 года» // «Правда», 1990, 7 ноября.

238. <http://archive.nbuv.gov.ua/institutions/i-soc/inc>.

239. Ельская А.В., Стародуб Н.Ф., Потапов А.П. и др. Регуляция биосинтеза белка у эукариот. – К.: Наук. думка, 1990.

1990

240. Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К.: Політвидав України, 1990.

1991

241. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

242. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад; / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ: Фенікс, 2013.

243. Грушевський М.С. Історія України–Руси: В 11 т., 12 кн. – К.: Наук. думка, 1991–1998.

244. Панасюк В.В. Механика квазіхрупкого руйнування матеріалів. – Київ: Наук. думка, 1991.

245. Белецкий Н.Н., Светличный В.М., Халамейда Д.Д., Яковенко В.М. Электромагнитные явления СВЧ диапазона

в неоднородных полупроводниковых структурах. – К.: Наук. думка, 1991.

246. Бойко В.С., Гарбер Р.И., Косевич А.М. Обратимая пластичность кристаллов. – М.: Наука, 1991.

Академія наук в незалежній Україні (1992–2018)

1992

1. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1993 р. – К.: Наук. думка, 1993.

2. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад; / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ: Фенікс, 2013. – С. 356.

3. Архівні фонди установ Національної академії наук України. – К., 2008.

4. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

5. Про поновлення в складі Академії наук України вчених, необґрунтовано виключених з Академії наук України в 30–40-і роки // Вісник АН України. – 1992. – № 7.

6. Стефан Яворський. Філософські твори у трьох томах. – К.: Наук. думка, 1992 – Том 1.

7. Очерки истории отечественной астрономии. С древнейших времен до начала XX века. – К.: Наук. думка, 1992.

8. Колективізація і голод на Україні: 1929–1933. Збірник. – К.: Наук. думка, 1992.

9. Гершензон С.М. Тропою генетики. – К.: Наук. думка, 1992.

1993

10. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

11. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ: Фенікс, 2013. – С. 373.

12. Іванченко Ф.К. Підйомно-транспортні машини: підручник для студ. технічних вузів. – К.: Вища школа, 1993.

13. Полонська–Василенко Н.Д. Українська Академія наук. Нарис історії. – Київ: Наук. думка, 1993.

14. Храмов Ю.О., Руда С.П., Павленко Ю.В., Кучмаренко В.А. Рання історія Академії наук України (1918–1921). – К.: Манускрипт, 1993.

15. Етнос і соціум. – К., 1993.

16. Фразеологічний словник української мови. У двох книгах / АН України, Ін-т укр. мови. – К.: Наук. думка, 1993. – Кн. 1 – 2.

1994

17. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

17а. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1994 р. – К.: Наук. думка, 1995.

18. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ: Фенікс, 2013. – С. 358.

19. Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України. 1966–2016. – Київ: Академперіодика, 2015.

20. ДУ “Національний науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці”. Історична довідка [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://www.nndior@i.kiev.ua>

21. Радченко В.Г., Песенко Ю.А. «Биология пчел (Hymenoptera, Apoidea)». – С-Пб., Зоологический институт РАН, Наука, 1994.

22. Інститут електросварки ім. Е.О. Патона. – К., 1994.

23. Історія Академії наук України (1918–1993). – К.: Наук. думка, 1994.

24. Глебова Н.А., Храмов Ю.А. А.Г. Гольдман – основоположник фізики і техніки напівпровідників в Україні // Вестник ДНУ, 1994, вып. 1.

25. Толочко П.П. Літописи Київської Русі. – К.: Київ. акад. євробізнесу, 1994.

26. Социологическая теория сегодня. Сб. статей американских и украинских теорети-

ков. / Подред. В. Танчера. – К.: ИС НАН України, 1994.

27. Фролькис В.В., Безруков В.В., Кульчицкий О.К. Старение и экспериментальная патология сердечно-сосудистой системы. – К.: Наук. думка, 1994.

1995

28. Інститут української археографії та джерелознавства імені М.Грушевського НАН України // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е–Й. – К.: Наук. думка, 2005.

29. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

30. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ : Фенікс, 2013. – С. 358.

31. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1995 р. – К.: Наук. думка, 1996.

32. Митропольский Ю.А. Нелинейная механика. Асимптотические методы, Ин-т матем. НАН Украины, Киев, 1995

33. Моргун В.В., Логвиненко В.Ф. Мутационная селекция пшеницы. – К.: Наук. думка, 1995.

34. Храмова, В.Л. Целостность духовной культуры. – Киев : Фенікс, 1995.

35. Заремба С.З. Українське пам'яткознавство: історія, теорія, сучасність. – К., 1995

36. Історія України: нове бачення: У 2-х т. / Під ред. В.А. Смоляк. НАН України. Інститут історії України. – К.: Вид-во «Україна», 1995–1996. Т. 1. – 2.

37. Давня історія України в 2-х кн.: Давня історія України в 2-х кн. / Толочко П.П. (керівник авт. колективу). – К.: «Либідь», 1994–1995. Кн. 1–2

38. Бурлачук В.Ф., Молчанов М.О., Степаненко В.П. Біля витоків соціологічної думки в Україні / під ред. В. Танчера; Ін-т соціології НАН України. – К., 1995.

39. Павленко Ю.В. Передісторія давніх русів у світовому контексті. – Київ: Фенікс, 1994.

40. Запаско Я.П. Пам'ятки книжкового мистецтва українська рукописна книга. – Львів: Світ, 1995.

41. Пелешук А.П., Передерій В. Г., Свінцицький А.С. Гастроентерологія : навч. посібник. – К. : Здоров'я, 1995.

1996

42. Інститут радіофізики і електроніки ім. А.Я. Усикова НАН України. 50 лет. – Харьков: ИРЭ НАНУ, 2005.

43. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

44. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ : Фенікс, 2013. – С. 358.

45. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1995 р. – К.: Наук. думка, 1996.

46. Гершензон С.М. Аналитический обзор исследований по популяционной генетике, проведенных в Национальной академии наук Украины. – К., 1996.

47. Чорнобильська трагедія : док. і матеріали. – К., 1996.

48. Феномен української культури: методологічні засади осмислення: Зб. наук. пр. / НАН України. Ін-т філософії; Відп. ред.: В.Шинкарук, Є.Бистрицький. – К.: Фенікс, 1996.

49. Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. – К.: Наук. думка, 1996–1997. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.

50. Фізика твердого тела: енциклопедический словарь. В 2-х томах. – К.: Наук. думка, 1996. – Т. 1 А–О: Т. 2 П–Я.

1997

51. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

52. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / В.М. Палій, Ю.О. Храмов; НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ : Фенікс, 2013. – С. 358–359.

53. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1997 р. – К.: Наук. думка, 1998. – Ч. 1.

54. Інститут математики. – К., 1997.

55. Ізотов Юрій Іванович // Вісник НАН України. – 2012. – №2.

56. Шестопалов В.П., Тучкин Ю.А., Подинчук А.Е., Сиренко Ю.К. Новые методы решения прямых и обратных задач теории дифракции. Аналитическая регуляция

краевых задач электродинамики. — Х.: Основа, 1997.

57. Попович М.В. Рациональність і виміри людського буття. — К.: Сфера, 1997.

58. Лукінов І.І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) / І.І. Лукінов. — К.: Інститут економіки НАН України, 1997.

59. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 / Упорядник та автор нариса К.А. Вислобоков; за ред. Ю.С. Шемшученка. — К., 1997.

60. Курас І.Ф., Нагорна Л.П. «Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи» — К., 1997.

61. Кучук Н.В. Генетическая инженерия высших растений. — К.: Наук. думка, 1997.

1998

62. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. — К.: Академперіодика, 2013. — 2-е вид., перероб. і доп.

63(18). Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1998 р. — К.: Наук. думка, 1999.

64. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. — Київ: Фенікс, 2013. — С. 375–376.

65(21). Хоменко Л.Г. История отечественной кибернетики и информатики — К., 1998.

66. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 1998–2004. — Т. 1: А–Г; Т. 2: Д–Й; Т. 3: К–М; Т. 4: Н–П. Т. 5: П–С. Т. 6: Т–Я.

67. Пахомов Ю.М., Крымский С.В., Павленко Ю.В., Пути и перепутья современной цивилизации. — К.: БМДЦ, 1998.

68. 20. Павленко Ю.В., Ранюк Ю.Н., Храмов Ю.А. «Дело» УФТИ (1935–1938). — К.: Фенікс, 1998.

69. Попович М.В. Нарис історії культури України. — К.: «АртЕк», 1998.

70. Феномен нації: основи життєдіяльності / За ред. Б.В. Попова. — К.: Т-во «Знання», 1998.

1999

71. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. — К.: Академперіодика, 2013. — 2-е вид., перероб. і доп.

72. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 1999 р. — К.: Наук. думка, 2000.

73. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. — Київ: Фенікс, 2013. — С. 376.

74. Сергієнко І.В. Інформатика в Україні: становлення, розвиток, проблеми. — К.: Наук. думка, 1999.

2000

75. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. — К.: Академперіодика, 2013. — 2-е вид., перероб. і доп.

76. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2000 р. — К.: Наук. думка, 2001.

77. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. — Київ: Фенікс, 2013. — С. 360–361.

78. Фомин П.И., Штанов Ю.В., Барабаш О.В. Квализамкнутые миры и квантовое рождение вселенной // Доповіді НАН України. — 2000. — №10.

79. Дідух Я.П., Плюта П.Г. та ін. Екофлора України. Том 1 / Відпов. ред. Я.П. Дідух. — Київ: Фітосоціоцентр, 2000.

80. Крымский С.Б. Философия как путь человечности и надежды. — К.: Курс, 2000.

81. Гродзінський Д.М. Радиобіологія: Підручник. — К.: Либідь, 2000.

2001

82. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. — К.: Академперіодика, 2013. — 2-е вид., перероб. і доп.

83. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2001 р. — К., 2002.

84. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. — Київ: Фенікс, 2013. — С. 377.

85. Історія української культури. — Т. 1. — К.: Наук. думка, 2001.

86. Енциклопедія сучасної України. — Т. 1. — К.: Поліграфкнига, 2001.

87. Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть: У 4 т. — К.: Логос. 2001. — Т. 1

88. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. — Донецьк: Дон ДУ, 2001.

2002

89. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2002 р. №576р «Про присвоєння Дніпропетровському національному університету залізничного транспорту імені академіка В.Лазаряна», м. Київ / Офіційний вебпортал Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5762002p>. 33. Shtanov Yu. V. Flat vacuum branes without fine tuning // Phys. Lett. B. – 2002. – V. 543. – Pp. 121–126.

90. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

91. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ : Фенікс, 2013.

93. Політична історія України. – Т. 1 – К.: Генеза, 2002.

94. Косторнов А.Г. Материаловедение дисперсных и пористых металлов и сплавов. – К.: Наук. думка. – 2002. –Т. 1.

2003

95. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

95. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ : Фенікс, 2013. – С. 360–361.

96. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2003 році. У 2-х частинах. – Ч. 2. – К., 2004. – 145 с.

97. Розпорядження від 17 липня 2003 р. № 430-р, м. Київ / Офіційний вебпортал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4302003p>

98. Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки : монографія. – К. : Наук. думка, 2003.

99. Енциклопедія історії України. – Т. 1. – К.: Наук. думка, 2003.

100. Кордюм Е.Л., Сытник К.М., Бараненко В.В., Белявская Н.А., Климчук Д.А., Недуха Е.М. Клеточные механизмы адаптаций растений к неблагоприятным воздействиям экологических факторов в естественных условиях. – К.: Наук. думка, 2003.

101. Емельянов В.А. Основы морской геоэкологии: Теоретико-методологические аспекты. – К.: Наук. думка, 2003.

102. Бондаренко Б.И., Шаповалов В.А., Гармаш Н.И. Теория и технология бескоксовой металлургии. – К.: Наукова думка, 2003.

2004

103. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2004 р. – К., 2005.

104. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

105. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ : Фенікс, 2013. – С. 361.

106. Українська дипломатична енциклопедія. – К.: Знання України, 2004. – 2 т.

107. Реєнт О.П., Сердюк О.В. Перша світова війна і Україна. – К.: Генеза, 2004.

108. Верстюк В.Ф., Горобець В.М., Толочко О.П. Україна і Росія в історичній ретроспективі. – К.: Наук. думка, 2004.

109. Тищенко Е.Н., Дубровная О.В. Эпигенетическая регуляция. Метилирование ДНК генов и трансгенов растений. – К.: Логос, 2004.

110. Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике. – К.: Фенікс, 2004.

111. В.І. Онопрієнко, Онопрієнко М.В. Олександр Сергійович Поварених. 1915–1986. – Москва, Наука, 2004.

112. Києани. Біографічний словник. К., 2004

113. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Гродзинский М.Д., Романенко В.Д. Концепция, методы и критерии создания экосети Украины. – К. : Фитосоциоцентр, 2004.

114. Корниенко А.Н. История сварки. XV – середина XX вв. – К.: Фенікс, 2004.

115. Чорнобиль. 1986–1987 рр. Документи і спогади. Роль НАН України у подоланні наслідків катастрофи / Ред. кол.: А.П. Шпак (гол. ред.) та ін. – К.: Академперіодика, 2004.

2005

116. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

117. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Пер-

сональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ : Фенікс, 2013. – С. 379.

118. Постанова Президії НАН України №280 від 14.12.2005 «Про присвоєння Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України імені академіка НАН України І.Ф. Кураса», м. Київ / Офіційний вебпортал Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=91>

119. Самойленко А.М., В.В. Строк В.В., В.І. Сукретний В.І. Хроніка – 2005. Сторінки з історії Інституту математики. – К.: [Ін-т математики НАН України], 2005.

120. Інститут радіофізики і електроніки ім. А.Я. Усикова НАН України. 50 лет. – Х.: Изд-во ИРЭ, 2005.

121. Попович О.С. «Науково-технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації». – К.: Фенікс, 2005.

122. Кунах В.А. Біотехнологія лікарських рослин. Генетичні та фізіологобіохімічні основи. – К.: Логос, 2005.

123. Толочко П.П. Давньоруські літописи і літописці Х–ХІІІ ст. Видавництво: Київ, 2005.

124. Костюк П.Г., Костюк О.П., Лук'янець О.О. Іони кальцію у функції мозку – від фізіології до патології. – Київ: Наук. думка, 2005.

125. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю». – К.: Либідь, 2005.

2006

126. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

127. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ : Фенікс, 2013. – С. 361–362

128. Бакуль В.М. Вибрані праці. Біографія. Спогади. – К.: ІНМ НАНУ, 2006.

129. Українська музична енциклопедія. – Т. 1. – К., 2006.

130. Храмов Ю.А. История физики. – К.: Фенікс, 2006.

131. Соловійов В.П. Конкуренція в умовах інноваційної моделі розвитку економіки. – К.: Фенікс, 2006.

132. Дзяевич С.В. Наукові та технологічні засади створення мініатюрних електрохімічних біосенсорів – К.: Наук. думка, 2006.

133. Півторак Г.П. Скопненко О.І. Білорусько-український словник / НАН України. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. – Київ: Вид-во «Довіра» 2006.

134. Дыкань Н.И. Систематика четвертичных остракод Украины (справочник-определитель). – К.: ИГН НАНУ, 2006.

135. Коркушко О.В. Пинеальная железа. Пути коррекции при старении / О.В. Коркушко, В.Х. Хавинсон, В.Б. Шатило. – СПб.: Наука, 2006. – 204 с.

2007

136. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. – К.: Академперіодика, 2013. – 2-е вид., перероб. і доп.

137. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. – Київ : Фенікс, 2013. – С. 380.

138. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2007 р. – К., 2008.

139. Національний атлас України / НАН України, Інститут географії, Державна служба геодезії, картографії та кадастру; голов. ред. Національного атласу України Л.Г. Руденко; голова ред. кол. Б.Є. Патон. – К.: ДНВП «Картографія», 2007.

140. Рагуля А.В., Скороход В.В. Консолидированные наноструктурные материалы. – К.: Наук. думка, 2007.

140. Національна академія наук України: проблеми розвитку та входження в європейський науковий простір. – К.: Фенікс, 2007.

141. Гринев Б.В., Рыжиков В.Д., Семиноженко В.П. Сцинтилляционные детекторы и системы контроля радиации на их основе / НАН Украины, Ин-т сцинтилляционных материалов. НТК «Ин-т монокристаллов». – К.: Наук. думка, 2007.

142. Івашків Г.М. Декор української народної кераміки ХVІ – першої половини ХХ століть / НАН України, Інститут народознавства. – Л.: [б.в.], 2007.

143. Врочинська Г.В. Українські народні жіночі прикраси ХІХ – початку ХХ століть: Монографія. – К.: Родовід 2007.

144. Циганкова Е.Г. Сходознавчі установи в Україні (радянський період). Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України. – К.: «Критика», 2007.

145. Стороженко В.А. Стационарные движения в задаче определения главных осей инерции неоднородных твердых тел. — К.: Ин-т математики НАН Украины, 2007.

146. Кордюм Є.Л., Чепмен Д.К. Рослини в космосі. — К.: Академперіодика, 2007.

147. Фізіологія рослин. Проблеми фітогормонології (під ред. К.М. Ситника) / Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного. — К.: Фітосоціоцентр, 2007.

148. Институт черной металлургии им. З.И. Некрасова. — Днепропетровск: Артпресс, 2007.

149. Національна академія наук України: проблеми розвитку та входження в європейський науковий простір / НАН України. Центр досліджень наук.-тех. потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва. Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського; Авт.: О.С. Онищенко, Б.А. Маліцький, В.І. Попик, В.І. Онопрієнко та ін.; Наук. ред.: О.С. Онищенко, Б.А. Маліцький. — К., 2007.

150. Проблеми фітогормонології (під редакцією К.М. Ситника) / Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного. — К.: Фітосоціоцентр, 2007.

151. Андон П.І., Дорошенко А.Ю., Цейтлін Г.О., О.А. Яценко О.А. Алгебра алгоритмічні моделі та методи паралельного програмування- монографія, Київ: Академперіодика, 2007.

152. Дейнека В.С., Сергиенко И.В. Анализ многокомпонентных распределенных систем и системное управление. — К.: Наук. думка, 2007. — 703 с.

153. Нахлік Є.К. Пантелеймон Куліш: особистість, письменник, мислитель : наукова монографія у двох томах. — К.: Український письменник, 2007. Том 1. Т. 2.

154(14). Кордюм Є.Л., Чепмен Д.К. Рослини в космосі. — К.: Академперіодика, 2007.

155. Державотворчий процес в Україні 1991–2006. — К.: Наук. думка, 2007.

156. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. — К.: Фенікс, 2007. — Т. 1: Економіка знань — модернізаційний проект України; Т. 2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки; Т. 3: Конкурентоспроможність української економіки.

2008

157. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. — К.: Академперіодика, 2013. — 2-е вид., перероб. і доп.

158. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. — Київ : Фенікс, 2013. — С. 380–381.

159. Політична система для України: історичний досвід і виклики сучасності. — К.: «НікаЦентр», 2008.

160. Кундієв Ю.І., Нагорна А.М., Варивончик Д.В. Професійний рак. Епідеміологія та профілактика. — К.: Наук. думка, 2008.

161. Патон Б.Є. Вибрані праці. — К.: Вид. ІЕЗ НАНУ, 2008.

162. Басс В.П. Молекулярная газовая динамика и ее приложения в ракетнокосмической технике. — К.: Наук. думка, 2008.

163. Толочко П.П. — Київ і Русь. Вибрані твори 1998–2008 рр. — К.: Академперіодика, 2008.

2009

164. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. — Київ : Фенікс, 2013. — С. 362–363.

165. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. — К.: Академперіодика, 2013. — 2-е вид., перероб. і доп.

166. Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін. — К. 2009.

167. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. — Київ : Фенікс, 2013. — С. 381.

168. Історія державної служби в Україні. — К.: НікаЦентр, 2009. — 5 т.

168. Кунах В.А. Розвиток генетики в Національній академії наук України. — К.: Академперіодика, 2009.

170. Зелена книга України. — К.: Альтарец, 2009.

171. Червона книга України. Рослинний світ / Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Інститут ботаніки НАН України. — К.: Глобалконсалтинг, 2009.

172. Литвинко А.С. Микола Миколайович Боголюбов та статистична фізика в Україні. — К.: Академперіодика, 2009.

173. Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / Інститут європейських досліджень НАН України. За ред. А.І. Кудряченко — К. 2009.

174. Храмова В.Л. Личность как духовный феномен. — К.: Феникс, 2009.

175. Океанографічний атлас Чорного та Азовського морів. — К.: ДУ Держкартографія, 2009.

2010

176. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. — К.: Академперіодика, 2013. — 2-е вид., перероб. і доп.

177. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. — Київ : Фенікс, 2013.

178. Інститут фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України. 1960–2010 рр. / за ред. В.Ф. Мачуліна. — К.: Інтертехнодрук, 2010.

179. Глинчук М.Д., Рагуля А.В. Наноферроїки. — К.: Наук. думка, 2010.

180. Гузь О.М., Рушицький Я.Я., Гузь І.О. Введення в механіку наноконструктив. — К.: ІМ НАНУ, 2010.

181. Моргун В.В., Якимчук Р.А. Генетичні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС. — К.: Логос, 2010.

182. Населення України. Трудова еміграція в Україні. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010.

183. Сорочинський Б.В. Рідкі біопалива: Сучасний стан та тенденції. — К.: ДІА, 2010.

184. Гончарук В.В. Наука про воду. — К.: Наук. думка, 2010.

185. Шпак А.П., Карбовський В.Л. Рентгенівська та електронна спектроскопія. — К.: Наук. думка, 2010.

186. Акимов И. А. Жовнерчук О.В. Тетранихонидные клещи — вредители зеленых насаждений мегаполиса. — К.: Ин-т зоологии им. И.И. Шмальгаузена НАН Украины, 2010.

187. Екофлора України / Відпов. ред. Я.П. Дідух. — К.: Фітосоціоцентр, 2010.

188. Культурноцивілізаційний простір Європи і Україна: особливості становлення та сучасні тенденції розвитку. — К., 2010.

189. Науковці України ХХ–ХХІ століть: метабібліографія / Уклад.: М.Г. Железняк, Л.М. Гутник, Т.А. Галькевич; Ін-т енциклопед. дослідж. НАНУ. — К., 2010.

2011

190. Національна Академія Наук Украї-

ни. Короткий річний звіт 2011. — К.: Вид-во «Март», 2012.

191. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. — К.: Академперіодика, 2013. — 2-е вид., перероб. і доп.

192. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. — Київ : Фенікс, 2013. — С. 382.

193. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження. — К.: Ніка-Центр, 2011.

194. Вибрані наукові праці академіка В.І. Вернадського. — К.: Друкарня НБУВ, 2011. — 2 т.

195. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин. — К.: Фенікс, 2011.

196. Дендрозологічний каталог природно-заповідного фонду Лісостепу України / Під ред. С.Ю. Поповича. — К.: Аграр Медіа Груп, 2011.

197. Колодочка Л.А., Омери И.Д. Хищные клещи семейства Phytoseiidae (Parasitiformes, Mesostigmata) дендрологических парков и ботанических садов Лесостепи Украины / Отв. ред. И.А. Акимов; НАН Украины, Ин-т зоологии им. И.И. Шмальгаузена. — К., 2011.

198. Історія української культури : у п'яти томах. / Голов. ред. Б.Є. Патон. Т. 5. — К.: Наукова думка, 2011. — Кн. 1. Українська культура ХХ — початку ХХІ століть / Голов. ред. Б.Є. Патон. Т. 5, кн. 2. Українська культура ХХ — початку ХХІ століть / Голов. ред. Б.Є. Патон..

199. Сходознавство і візантологія в Україні в іменах: біобібліогр. слов. — К.: Ін-т сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ, 2011.

2012

200. Палій В.М., Храмов Ю.О. Національна академія наук України 1918–2013. Персональний склад / НАН України, Центр досліджень науково-техн. потенціалу та історії науки. — Київ : Фенікс, 2013. — С. 364.

201. Цибань В.О. Нагороди Національної академії наук України. — К.: Академперіодика, 2013. — 2-е вид., перероб. і доп.

202. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2012 р. — К., 2013.

203. Б.Є. Патон: 50 років на чолі Академії / редкол. : А.Г. Наумовець (гол.) та ін. — К.: ВД Академперіодика, 2012.

204. Ключников О.О. та ін. Теплофізика

аварій ядерних реакторів. – Чорнобиль: ІП-БАН, 2012.

205. Сорочинський, Б.В. Цитоскелет і ефекти опромінення / НАН України, Ін-т харчової біотехнології та геноміки. – К.: Наук. думка, 2012.

206. Благой Ю.П., Веселков О.Н., Волков С.Н. та ін. Фізичні принципи молекулярної організації і структурної динаміки біополімерів: моногр. – Х.: Вид. Харків. націон. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2012.

207. Храмов Ю.О. Фізика. Історія фундаментальних ідей, теорій та відкриттів. – К.: Фенікс, 2012.

208. Павленко Ю.В. Народи. Цивілізації. Людство. Проблема ідентичності. – К.: Фенікс, 2012.

209. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 1. Біосферні заповідники. Природні заповідники / Колектив авторів під ред. В.А. Онищенко і Т.Л. Андрієнко. – Київ: Фітосоціоцентр, 2012.

210. Дідух Я.П. Основи біоіндикації. – К.: Наук. думка, 2012.

211. Основи пам'яткознавства / [Гаврилюк О.Н. та ін.]; під заг. ред. Гріффена Л.О., Титової О.М. Центр пам'яткознавства НАН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – К.: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2012.

2013

212. Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2013 році / Нац. акад. наук України; відп. ред. В.Ф. Мачулін. – Київ: Академперіодика, 2014.

213. В.Лубчак // День, 1991, 5 березня.

214. Будник. Дело всей жизни. – Днепропетровск: АРТ ПРЕСС, 2013.

215. Сергієнко І.В. Наукові ідеї В.М. Глушкова та розвиток актуальних напрямів інформатики. – К.: Наук. думка, 2013.

216. Еремка В.Д., Кабанов В.А., Логвинов Ю.Ф., Мыщенко И.М., Разсказовский В.Б., Роевко А.Н. Особенности распространения радиоволн над морской поверхностью. // Севастополь: Вебер, 2013.

217. Екомережа степової зони України: принципи створення, структура, елементи / Ред. Д.В. Дубина, Я.І. Мовчан. – К.: LAT & K, 2013.

218. Українці-русини: етнолінгвістичні та етнокультурні процеси в історичному розвитку / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАН Укра-

їни, МАУ, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – К., 2013.

219. Храмова В.Л. Постпозитивістська філософія науки та об'єктивність істини. – К.: Фенікс, 2013.

220. Колесник І.І. Українська історіографія: концептуальна історія. – К.: Видво "Фенікс", 2013.

221. Історія української культури. – К.: Наук. думка, 2013. – 5 т. 4 кн.

2014

222. Національна Академія Наук України. Короткий річний звіт 2014. – Київ: Видавництво «ВТС Принт», 2015.

223. Попович С.Ю., Василенко А.С., Беруга Є.І., Устименко П.М. та ін. Дендрохронологічний каталог природно-заповідного фонду Степу України / за ред. С.Ю. Поповича. / Національний університет біоресурсів та природокористування України, Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України / – К.: ЦП «Компринт», 2014.

224. Михайло Кравчук. Вибрані праці. Історія і методика математики / Національний технічний університету України «КПІ», Педагогічний музей України; [упоряд.: Вірченко Н.О., Гайдей В.О., Міхно О.П.]. – К.: НТУУ «КПІ», ПМУ, 2014.

225. Малеев В.Я. Методы биофизических исследований. – Харьков: Ин-т радиопизики и электроники им. А.Я. Усикова НАН Украины; Харьковский национальный ун-т им. В.Н. Каразина, 2014.

2015

226. Національна Академія Наук України. Короткий річний звіт 2015. – Київ: «ВТС Принт», 2016.

227. [60a.] Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова НАН України. 1966–2016 / НАН України, Інститут теоретичної фізики ім. М.М. Боголюбова; Редкол.: А.Г. Загородній (відп. ред.) та ін. – К.: Академперіодика, 2015.

228. Костенко А.А., Хлопов Г.И. Когерентные системы ближней и сверхближней радиолокации миллиметрового диапазона. – Харків, ИПЦ «Контраст», 2015.

229. СВЧ-дieleктрометрия біотехнологічних жидкостей: монографія / Т.А. Жилкова [и др.]; ред. А.Я. Кириченко; Ин-т радиопизики и электроники НАН Украины. – Киев: Наук. думка, 2015.

230. Відділення механіки НАН України.

Історико-біографічний довідник / Нац. акад. наук України; [ред. О.Ю. Палкіна]. — Київ: Академперіодика, 2015.

2016

231. Національна Академія Наук України у 2016 році. — К., 2017.

232. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / Відп. ред. В. Смолій. — К.: Ніка-Центр, 2016.

233. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 3 (17). — Київ: Ін-т соціології НАН України, 2016.

234. Крим в умовах суспільно-політичних трансформацій (1940–2015). Збірник документів і матеріалів. 2-е вид. — К.: ТОВ «Видавництво «Кліо», 2016.

235. Історія декоративного мистецтва України: У 5 т. Т. 5 / [голов. ред. Г.Скрипник] НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. — Київ, 2016.

236. Франківська енциклопедія: у 7 т. / редкол.: М.Жулинський, Є.Нахлік, А.Швець та ін.; Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Інститут Івана Франка НАН України. — Львів: Світ. — Т. 1: А–Ж. — 2016.

237. Українська літературна критика ХХ століття: антологія у 2-х т. Т. 2: Літературні дискусії другої половини ХХ ст. Кн. 1 / наук. ред. В. Дончик; відп. ред. Т. Головань; Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка. — К.: Наук. думка, 2016.

2017

238. Державні премії України в галузі на-

уки і техніки 2017 року / Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки Інформаційний ресурс: // <http://www.kdru-nt.gov.ua/content/derzhavni-premiyi-ukrayini-v-galuzi-nauki-i-tehniki-2017-roku>

239. Історія українського театру. У 3 томах / НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського; редкол.: Г.А. Скрипник (голова) та ін. — Київ, 2017. — Т. 1: Від витоків до ХХ століття / Редкол. тому: І.Юдкін (відп. ред.).

240. «Енциклопедія міжнародного права» Том 1 А–Д. / Під ред. Ю.С. Шемшученка та В.Н. Денісова. — Київ, Академперіодика, 2014.

241. Словник української мови: У двадцяти томах: Том восьмий: Л – Мішурний / Наук. кер. Широков В.А.; Уклад.: Лозова Н.Є.; Скопненко О.І.; Шевченко І.В.; Ярун Г.М.; Чумак В.В.; Білоноженко В. М.; Винник В.О.; Симоненко Л.О.; Наук. ред. Єрмоленко С.Я. — К.: Український мовно-інформаційний фонд, 2017.

242. Енциклопедія сучасної України». Том 18 Лт – Малицький. К., 2017.

243. М.С. Грушевський. Твори: у 50 т. / редкол.: П.Сохань (голов. ред.), І.Гирич та ін. — Львів: Світ, 2017. — Т. 34.

244. Колодний А.М. Релігійне життя України в особах його діячів і дослідників. — К.: Інтерсервіс 2017.

245. Кунах Віктор Анатолійович: Біобібліографічний покажчик наукових праць за 1966–2016 роки. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2017.

Зміст

Передмова.....?	?
Передісторія НАН України (друга половина XIX ст. – початок XX століття)	?
Заснування Української академії наук у Києві та її організаційне оформлення (1918–1926).....?	?
Становлення фундаментальної академічної науки (1927–1941).....?	?
АН УРСР та війна проти гітлерівської Німеччини (1941–1945)	?
Післявоєнне десятиріччя в історії АН УРСР (1945–1955)	?
Період «відлиги» в історії АН УРСР (1956–1965).....?	?
Період активного розвитку АН УРСР (1966–1991)	?
Академія наук в незалежній Україні (1992–2018).....?	?
Післямова	?
Списки літератури та архівних матеріалів	?
Іменний покажчик.....?	?

ДОВІДКОВЕ ВИДАННЯ

Автори: Г.А. Будзика, В.М. Гамалія, В.Г. Гармасар, А.М. Глебова, С.О. Жабін, Г.Л. Звонкова, Ок.Ю. Колтачихіна, Ол. Ю. Колтачихіна, О.М. Корнієнко, Г.Г. Костюк, А.С. Литвинко, О.Г. Луговський, Ю.І. Мушкало, Ю.В. Павленко, В.М. Палій, О.В. Романець, С.П. Руда, С.А. Хорошева, Ю.О. Храмов (*керівник авторського колективу*)

Редактор **Е.І. Патола**

Коректор **І.В. Голованова**

Оператор **Н.В. Божко**

Комп'ютерна верстка і дизайн **С. М. Кірсенко**

Підписано до друку ?.

Формат 70x100/16. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 42,9. Обл.-вид. арк. 48,2.

Тираж 1000 прим. Зам. №18-034.

Віддруковано в друкарні «Видавництво «Фенікс»

С-во суб'єкта видавничої справи

ДК №271 від 07.12.2000 р.

03680, м. Київ, вул. Шутова, 13Б

www.fenixprint.com.ua

Іменний покажчик

- Абдуллаєв Ф. 469
Абіндер О. О. 178
Абрамов Ф. О. 246, 295
Абранін Е. П. 374
Авакян А. М. 353
Авенаріус М. П. 8
Авер'янов В. Б. 338
Аверінцев С. С. 433
Авксєнтьєв О. Ю. 498
Авраменко А. О. 481, 482
Авсенєв С. В. 379
Авсенін В. І. 366
Агабальянц Е. Г. 263
Аганін М. А. 135
Агол І. Й. 114, 115, 117, 118, 124
Адамян В. М. 475
Адонкін Г. Т. 451
Адріанова – Перетц В. П. 78
Ажажа В. М. 464, 475, 448
Азарєнков М. О. 464, 487, 497
Азаров М. Я. 417, 456
Азарсков В. М. 400
Азбель М. Я. 199, 200, 224
Айбабін О. І. 443
Айзенберг Я. Е. 382
Айзенберг Д. Є. 295, 378
Айзенман Б. Є. 208, 284
Айзенштейн М. Д. 389
Айзеншток І. Я. 70
Акімов Л. О. 357
Акімов І. А. 368
Аксєнтьєва З. М. 182
Аксџом С. Д. 473
Аксџонов О. Ф. 293, 366
Акуленко В. В. 356
Акулов В. 288
Аланін М. А. 383
Александров А. П. 132, 293, 304, 336, 347, 348
Александров В. П. 338
Александров М. М. 290
Александров Ю. В. 357
Александров Ю. М. 285, 424
Александровський А. М. 432
Алексєєв А. Д. 402, 437
Алексєєв П. П. 10
Алексєєв Ю. С. 407
Алексєєва І. В. 439
Алексєєва І. М. 333
Алексєєвський М. Є. 125, 130
Алєшо О. Г. 29, 48
Алєєв Л. С. 453
Алєєв Ю. Г. 361
Алексєєв Є. А. 487
Алексєєв А. Д. 464
Алімов О. М. 261, 267, 282, 285, 484
Аліханян Е. С. 349
Алпатов А. П. 413
Алфьоров Ж. І. 433
Альошин В. Г. 340, 382
Альперн Д. О. 135
Альтер В. Ф. 306
Альфен П. ван 177, 192
Амелін Е. О. 354
Амінов Ю. А. 447, 461
Аміро І. Я. 349
Амосов М. М. 219, 221, 263, 281, 306, 359, 418, 449, 451
Амоша О. І. 261, 353, 417, 420, 442, 448, 451, 469
Анатичук Л. І. 339, 385
Ангельські С. 418
Андерс О. Г. 378
Андерсен О. 383
Андон П. І. 298, 362, 368, 445, 451, 464, 467, 474
Андрейків О. Є. 353, 356, 402
Андрейко І. М. 454
Андрєюк К. І. 285, 325
Андрєєв А. А. 348
Андрєєв В. П. 322
Андрєєв К. А. 6
Андрєєв О. Ф. 256, 482
Андріанов К. А. 232
Андрієвська О. Т. 39
Андрієвський Є. О. 306, 366
Андрієвський П. М. 30
Андрієвський Р. О. 221
Андрієвський С. М. 448
Андрієнко М. В. 395
Андрієнко О. В. 487
Андрієнко-Малюк Т. Л. 461
Андріяшев О. М. 38
Андронаті С. А. 291, 319, 325, 328, 356, 360, 378, 380, 457, 467, 483, 493, 500, 505
Андронов І. Л. 448
Андрусов М. І. 10, 15, 49
Андрушак О. А. 331
Андрущенко В. П. 447, 481
Андрющенко В. К. 406
Анісімов А. В. 395, 476, 481
Анісімов В. В. 401
Анісімов І. О. 492
Аністратенко В. В. 454
Анохін С. В. 461
Ансельм А. 117
Антипов Ю. Є. 357
Антипчук А. Ф. 447
Антипцев Ю. П. 324
Антонов В. І. 494
Антонов В. М. 426, 464, 487
Антонов О. Є. 494, 501
Антонов О. К. 184, 200, 223, 233, 238, 241, 246, 295, 333, 413
Антонович В. Б. 16, 17, 18, 19, 23, 33, 43, 49, 51
Антонович Д. В. 40
Антропов Л. І. 325, 381
Антюфєєв В. М. 440
Анциферов А. В. 463, 477, 497
Анциферов В. А. 496
Аокі Х. 418
Арата Й. 383
Арбузов М. П. 246
Арбузова І. А. 335
Арістов В. В. 422
Артамонов В. Л. 335
Артеменко Г. В. 397
Артеменко І. І. 317, 325
Артеменко М. М. 324
Артемський А. Я. 107
Артюх Л. В. 357
Архангельський О. 129
Асаткін О. М. 123
Асмаловський В. А. 349
Асніс А. Ю. 238, 278, 404
Асоянц Г. Б. 317
Асюшкін В. А. 501
Атаман О. В. 447
Атлурі С. 482
Атрощенко В. І. 200, 233, 248, 262, 275, 292
Атья М. 383
Афанасєєв В. А. 272
Афанасєєв Д. Я. 285
Афанасєєв М. М. 134, 189
Афанасєєв С. О. 493
Ахаладзе М. Г. 501
Ахієзер Н. І. 115,
Ахієзер І. О. 268, 302, 361, 396
Ахієзер О. І. 117, 125, 129, 134, 149, 174, 177, 186, 193, 198, 204, 207, 233, 254, 268, 349, 400, 425, 432, 445, 450
Ахматова А. А. 166
Б'єррум Н. 383
Бабак В. П. 448
Бабаскін Ю. З. 284, 339
Бабаян Б. А. 314
Бабей Ю. І. 338
Бабєнко А. Є. 492
Бабєнко В. В. 389
Бабешко М. О. 447
Бабинєць А. Є. 200, 233, 338
Бабич І. Ю. 359
Бабичев А. А. 349
Бабичев В. В. 406
Бабичев Ф. С. 177, 275, 282, 303, 307, 346, 400, 408, 424

- Бабій Б. М. 246, 261, 266, 275, 286, 296, 303, 322
 Бабій Б. Т. 367
 Бабійчук Г. О. 389
 Бабіна Р. Д. 470
 Бабко А. К. 145, 172, 200
 Бабський В. Г. 311
 Бабський Є. Б. 172
 Багалій Д. І. 17, 25, 26, 27, 28, 31, 33, 34, 37, 39, 40, 43, 48, 49, 56, 61, 63, 68, 71, 77, 81, 93, 106
 Баглій Є. А. 373
 Багрій І. Д. 473
 Багрій П. І. 275, 280, 282
 Багров М. В. 448, 456, 488, 500, 505
 Бадзьо Ю. В. 238
 Бажан М. П. 163, 175, 181, 190, 203, 208, 272, 287
 Базалій Я. Б. 482
 Базелян Л. Л. 374
 Базилевич В. Д. 481, 501
 Базілюк О. В. 409
 Байса Д. Ф. 335
 Бакаев Л. О. 445
 Бакаев О. О. 302, 322, 346, 367, 424, 463, 467
 Бакай О. С. 481, 464, 475
 Бакіров В. С. 481, 497
 Бакуль В. М. 222, 238, 281, 467
 Бакшеев М. С. 292
 Балабай П. П. 199
 Балабуєв П. В. 432
 Балакірев В. 351
 Балашов Л. С. 366
 Балицький В. А. 87, 103
 Балицький К. П. 322
 Балінський Б. І. 115
 Балуха В. О. 483
 Балуховський М. П. 177, 210
 Бандос І. А. 484
 Банников В. П. 297
 Бантиш-Каменський Д. М. 17
 Баптизмаський В. І. 302, 307, 428
 Бар'яхтар В. Г. 198, 254, 272, 275, 302, 338, 349, 350, 367, 371, 390, 393, 402, 411, 423, 428, 450, 459, 467, 488
 Барабанов В. О. 313, 329
 Барабашов М. П. 120, 172, 257
 Барабой В. А. 412, 426
 Баран В. Д. 378, 401, 439
 Баран Л. Б. 478
 Баранник В. П. 163
 Баранов С. 290
 Баранович О. І. 38
 Барановські Б. 395
 Барановська Н. П. 442
 Баранський П. І. 354
 Барбаричу А. І. 184
 Барбой Н. 274
 Бардаченко В. Ф. 430, 454
 Бардіж В. В. 314
 Барило В. Г. 412
 Барсуков П. М. 338
 Бартницький Є. М. 333
 Барченко Л. І. 261
 Басистий І. В. 445
 Баск Б. І. 482
 Басов М. Г. 434
 Басок Б. І. 418, 464
 Басс В. П. 395, 479
 Бастєєв А. В. 492
 Батлер У. 383
 Батюк І. Ф. 249
 Бачурина Г. Ф. 265, 285
 Безбородов О. О. 366
 Безбородько М. І. 115
 Безруков В. В. 432
 Безуглий Є. В. 436
 Безуглий П. О. 217
 Безуглий С. І. 488
 Безчастний Л. К. 356
 Бейгельзімер Я. Ю. 497
 Бекерфордерзандфорт К. 418
 Бекетов М. М. 9, 12
 Бельцька Н. Г. 447
 Белінг Д. О. 63, 107, 121
 Белокопитов В. М. 494
 Бельтюкова К. Г. 292
 Бенардос М. М. 12
 Берджен А. 383
 Бердинських Н. К. 361, 473
 Бердишева А. Г. 489
 Береговенко Г. Я. 373
 Бережанський Ю. М. 424
 Бережинський Л. Й. 392
 Бережна Н. М. 412, 458
 Бережний Ю. А. 432
 Бережницький Л. Т. 413
 Бережной А. С. 172, 312
 Береза В. 273
 Березанська С. С. 298
 Березанський Ю. М. 199, 200, 204, 208, 233, 254, 314, 356, 413, 463, 467, 492
 Березовський В. Я. 302, 436
 Берендей О. Я. 329
 Береснев Б. І. 302
 Берлізов А. М. 466
 Бернацький В. К. 138
 Бернс Г. 447
 Бернштейн С. Н. 77, 79, 88, 116, 150
 Бершеда Є. Р. 418
 Бершов О. І. 262
 Бескровний В. Г. 359
 Бешта О. С. 497
 Белевцев Р. Я. 302, 368, 424
 Белевцев Я. М. 181, 182, 194, 217, 246, 282, 287, 329
 Бельський П. Ю. 357
 Бельський Я. 360
 Белік Я. В. 186
 Белінський В. 420
 Беліцер В. О. 130, 157, 170, 180, 186, 200, 267, 280, 324, 328, 354
 Белозерський А. М. 232, 259
 Белоус А. М. 314, 356, 366, 387
 Белоусов С. М. 122
 Беляев В. І. 263, 356, 435
 Беляев О. Є. 462, 463, 464
 Беляков В. М. 464
 Белянкін Ф. П. 135, 172, 176
 Биков Г. О. 389, 402
 Биков І. П. 400
 Бикоріз А. Й. 310, 322, 399
 Бистрицький Є. К. 411
 Биць Ю. В. 447
 Бібиков С. М. 207, 298
 Бідасюк Ю. М. 474
 Білай В. Й. 184, 219, 268, 270, 306
 Білай В. Т. 461
 Біланюк О. П. 399
 Біленький Я. Ю. 357
 Білецький Б. Д. 349
 Білецька О. К. 333
 Білецький А. О. 254
 Білецький М. М. 353
 Білецький О. І. 71, 81, 135, 159, 165, 166, 168, 171
 Білецький П. О. 401
 Білецький С. 420
 Білецький Ю. І. 326
 Білий М. У. 263
 Білик Г. І. 274, 285
 Білик Я. В. 302
 Білінський О. 323
 Білодід І. К. 173, 200, 208, 242, 252, 265, 266, 272, 286, 303, 330
 Білодід Р. М. 324
 Білококос Є. Д. 333, 483
 Білорус О. Г. 366, 368, 497
 Білоус А. Г. 433, 478, 481
 Біляков В. С. 387
 Біляшевський М. М. 204
 Біляшівський М. Т. 57, 78
 Біляшівський М. Ф. 49, 50
 Біренберг Б. М. 353
 Біснотатий-Коган Г. С. 427
 Бісько Н. А. 461
 Благий Ю. П. 477
 Благовещенський Ю. В. 253

- Блажкевич Б. 332, 342
Блажкевич Б. І. 180
Бланк А. Б. 269
Блінкін В. 371
Блонський І. В. 396, 418, 451
Блохін Є. П. 314
Блохін Л. М. 400
Блохін С. М. 228
Блохінцев Д. І. 135, 184, 196, 201
Блюм Я. Б. 401, 436, 442, 494, 464, 467, 476, 490, 491
Блюсс Б. О. 487
Бобирь М. І. 492
Бобонич Ф. М. 421
Бобошко З. О. 395
Бобров В. О. 374, 395
Бовкун Г. О. 396
Бовуа Д. 433
Богатирьова Г. П. 413
Богатський О. В. 275, 291, 293, 297, 302, 309, 316, 319, 328, 334, 378
Богач П. Г. 275, 302, 303
Богданов В. Л. 484, 497
Богданов О. К. 463
Боговін А. В. 366
Боговський В. К. 396
Боголюбов М. М. 69, 110, 115, 116, 119, 126, 130, 135, 139, 162, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 188, 198, 206, 208, 239, 230, 241, 242, 256, 257, 267, 330, 354, 361, 432, 469, 486, 496, 508
Боголюбов О. М. 263, 296, 412
Боголюбов П. М. 346, 432
Богомаз Г. І. 422
Богомолець О. О. 93, 96, 100, 101, 106, 110, 114, 118, 119, 121, 122, 136, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 165, 166, 187, 197, 200, 201, 233, 272, 438, 493, 508
Богомолів А. М. 267
Богуславський С. Г. 267
Боднар П. М. 476
Боженко В. Н. 42
Божко І. 420
Божко О. Є. 302, 360, 386, 469
Бойко А. Л. 412
Бойко В. В. 421
Бойко В. С. 421, 427
Бойко Г. О. 306
Бойко Г. Ю. 397
Бойко О. В. 425
Бойчук О. А. 404, 478, 497, 501
Болгар О. С. 341
Болотін С. Л. 431, 484
Болотін Ю. Л. 496
Болтачов О. Р. 494
Большаков В. І. 426, 433, 436, 481
Бондар В. Г. 460
Бондар М. Г. 312, 346
Бондаренко Б. І. 386, 454, 464, 473, 495
Бондаренко В. А. 366, 386
Бондаренко В. В. 173
Бондаренко В. М. 473
Бондаренко В. П. 326
Бондаренко Г. М. 456
Бондаренко М. О. 473
Бондаренко М. Ф. 478, 481
Бондаренко О. П. 335, 411
Бондаренко Ю. К. 445
Бондарев Є. К. 409
Бондарев М. 380
Бондарчук В. Г. 130, 172, 181, 212, 215, 244, 254, 295
Бор Н. 114, 131
Борзиловський Є. І. 120, 135
Борейко В. С. 326
Борзяк П. Г. 145, 182, 189, 219, 229, 349
Боримський О. І. 409
Борисевич М. О. 304,
Борисенко В. О. 366
Борисенко К. С. 219
Борисенко О. А. 401, 424, 447, 461, 492
Борисов Б. П. 362, 386
Борисов Г. П. 401
Борисов І. І. 447
Борисюк М. В. 363
Борисюк М. Д. 481
Борисяк Н. Д. 10
Боровий О. О. 428
Боровик А. Є. 272, 361
Боровик Є. С. 177, 219
Боровик О. О. 496
Боровський В. Р. 335
Боровський Я. Є. 330
Бородін І. П. 77
Бородіна О. М. 481
Бородюк В. М. 401
Борщ А. О. 322,
Борщевський А. 167,
Борщевський П. П. 412
Боряк Г. В. 421, 497
Бочаров В. А. 432
Бочарова О. А. 432
Бочко А. В. 319, 353
Бочковська А. І. 484
Бош Є. Б. 22
Боян В. П. 422, 424, 456, 464, 501
Бояринцев А. Ю. 488
Боярчук О. О. 433
Брагінець В. І. 463
Брадїс Є. М. 265, 280
Браженко А. І. 418
Бражников В. Є. 322
Брайко В. В. 306
Брайон О. В. 427
Брайчевський М. Ю. 243, 254, 413, 446
Братусь В. В. 464
Братусь В. Д. 252, 275, 326
Брауде С. Я. 104, 180, 184, 207, 236, 263, 279, 312, 359, 418, 463, 471
Браун М. П. 285
Браун О. М. 478
Брега Г. С. 335
Брежнев Л. І. 234, 254
Брей В. В. 481
Бржезицький О. П. 285
Брик О. Б. 497
Бритун В. Ф. 437
Бріцин В. М. 363
Броджі-Беркофф Дж. 449
Бродин М. С. 217, 236, 242, 275, 287, 325, 326, 367, 396, 422
Бродський О. І. 96, 117, 129, 135, 149, 150, 163, 165, 177, 185, 196, 256, 257, 414
Брок О. 74, 85
Броуде В. Л. 174, 222, 225, 236, 242
Брусіловський Б. Я. 349, 352
Бубенко О. Б. 432
Бублик Б. М. 312
Бувайлик Г. Ю. 314
Бугаєв К. О. 479
Бугай О. А. 217, 331
Бугайов П. Г. 117
Буглов Є. Г. 268
Бугрій А. І. 476
Буда С. О. 39
Будаковський С. В. 382
Бударін Л. І. 330, 386
Будза С. Ф. 322
Будзика Г. А. 2
Будник В. С. 190, 200, 210, 211, 215, 233, 246, 324, 506
Будников П. П. 135, 148, 150, 152, 178, 184, 238
Будніков О. Т. 451
Бужієвська Т. І. 319, 337
Бузескул В. П. 77, 95
Бузник В. М. 246
Бузук П. П. 84
Буйвол В. М. 269
Буйновський А. М. 297
Букреев Б. Я. 7
Булавін Л. А. 401, 464, 492, 494
Булавка А. В. 456
Буланкін І. М. 135, 181
Буланова М. В. 494

- Булаг А. Ф. 243, 381, 401, 409, 432, 455, 483, 500, 504
 Булатов М. О. 326
 Булах Є. Г. 335, 442, 464
 Булах А. А. 366
 Булаховський Л. А. 126, 135, 153, 159, 171, 184, 200
 Булацен В. Г. 418
 Булгаков М. П. 325, 385, 426, 435
 Булгаков С. М. 426
 Бунге М. А. 10
 Бунін К. П. 172
 Бунін С. Г. 432
 Бурак Я. Й. 248, 339
 Бургейн Ж. 488
 Бурда Р. 372
 Буркат В. П. 412
 Буркинський Б. В. 401, 448, 451, 464
 Бурксер Є. С. 14, 77, 122
 Бурлака А. П. 496
 Бурма Н. 364
 Бурцев В. С. 314
 Буряк В. В. 341
 Буряк В. П. 326
 Буряк Я. Й. 290, 426
 Бурячок А. А. 330
 Бут В. С. 478
 Бутенко А. К. 437
 Бутенко Г. М. 386, 412, 428
 Бутенко З. А. 302, 320, 322, 367
 Бутенко І. Р. 365
 Бутенко Т. Ф. 317
 Бутич І. Л. 422
 Буткевич О. Ф. 437, 488
 Бухало А. С. 324, 370
 Буцький М. Д. 330
 Бучинська Л. Г. 399
 Буштєдт П. П. 115, 135, 382
 Буянов Ю. І. 379
 Бялобжеський Ч. 13, 14
В’юницька В. О. 402
 Вавилов М. І. 71, 79, 103, 138
 Вавилов С. І. 93, 133, 163, 164
 Ваврів Д. М. 364, 464
 Вагилевич І. М. 19
 Вагін Г. Я. 362
 Вайнберг Д. В. 186
 Вайнштейн Е. Є. 228
 Вайсберг А. С. 132
 Вакарчук С. Б. 426
 Вакарчук І. О. 459
 Вакултик В. Г. 492
 Валагурова О. В. 447
 Валах М. Я. 386, 392
 Валяшко М. Г. 217
 Вальтер А. К. 107, 130, 134, 181, 189, 239, 392
 Ван де Грааф Р. 189
 Варбанець Л. Д. 357, 484
 Варга Є. С. 135
 Варецька Т. В. 217, 354
 Варивончик Д. В. 482
 Варшавська В. Б. 333
 Варюхін В. М. 447, 481, 497
 Василевська А. І. 381
 Василевська І. О. 333
 Василенко А. О. 92, 135, 158, 172, 178
 Василенко А. Т. 349, 406
 Василенко В. І. 445
 Василенко І. І. 374, 380
 Василенко М. В. 338
 Василенко М. П. 23, 24, 25, 26, 30, 33, 35, 36, 40, 41, 42, 52, 53, 56, 57, 59, 62, 67, 70, 106, 113, 376, 507
 Василенко П. М. 135
 Васильев В. В. 325, 357
 Васильев В. П. 233, 294
 Васильев В. Ю. 135
 Васильев Л. М. 359
 Васильев М. Г. 389
 Васильев М. О. 317
 Васильев С. В. 428
 Васильєва І. Г. 349
 Васнецов М. В. 431, 445
 Вассер С. П. 324, 356
 Васько Ф. Т. 437
 Ватуль Є. О. 252
 Вацет П. І. 298
 Вашенко-Захарченко М. Є. 7
 Вебер А.Е. 67
 Веденичев П. Ф. 280, 333
 Ведичко С. 79
 Ведула Ю. С. 419
 Великанова Т. Я. 357, 379
 Великий А. П. 413, 418, 425, 440
 Величко А. В. 426
 Величко О. Г. 481
 Величко Ф. П. 506
 Вельфе В. 418
 Венгер Є. Ф. 392, 418
 Венгрович Д. Б. 457
 Вендт В. П. 317
 Верба П. І. 276
 Вербицький В. Г. 484
 Вервес Г. Д. 302, 400, 413
 Вергунов В. А. 483
 Веремієнко К. М. 289
 Верлань А. Ф. 333
 Вернадський В. І. 15, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 38, 39, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 59, 67, 78, 85, 87, 152, 277, 321, 423, 448, 495, 500, 507
 Вернадський В. В. 449
 Верстюк В. Ф. 400
 Вертебний В. 283
 Вертелєцький В. 449
 Верховцева Е. Т. 447
 Верьовка С. В. 476
 Веселков О. Н. 478
 Веселовський М. 18
 Веселовський М. С. 449, 451, 458, 481
 Веселовський Р. О. 326
 Ветс Р. 383
 Веркін Б. І. 177, 215, 217, 219, 222, 256, 268, 269, 273, 275, 281, 283, 290, 306, 355, 378, 414
 Ветров Ю. О. 312, 317
 Видай Ю. Т. 393
 Винник В. О. 330,
 Винниченко В. К. 22, 30, 42
 Виноградов В. В. 381, 409
 Виноградов Г. А. 292
 Виноградов О. П. 232, 259
 Виноградова Г. Б. 353
 Випанасенко С. І. 407
 Вислобоков К. А. 422
 Високович В. К. 11
 Висоцький Г. М. 29, 135
 Висоцький С. О. 310, 330
 Височанський Ю. М. 481
 Витриховський М. І. 287
 Вихлевщук В. А. 439
 Вихованець І. Р. 362, 386, 459
 Вишневський В. П. 464, 497
 Вишневський І. М. 267, 366, 368, 400, 428, 479
 Вишняков Л. Р. 460
 Вігдорчик І. М. 104,
 Візгерт Р. В. 356
 Візір А. Д. 374, 385
 Вільгельмссон Г. 375
 Вінецький В. Л. 296, 331
 Вінцюк Т. К. 359, 418
 Вісюліна О. Д. 184, 263
 Вітебський І. 371
 Вітерспун П. 383
 Вітовський Р. М. 463
 Владимиров В. 420
 Владимиров В. С. 413
 Владимиров М. К. 62
 Власенко В. М. 209, 293, 323, 333, 452
 Власенко Н. А. 282, 454
 Власенко Ю. Д. 445
 Власкіна С. І. 392
 Власюк О. С. 497
 Власюк П. А. 135, 149, 172, 184, 196, 252, 265
 Воблий К. Г. 37, 49, 50, 57, 80, 85, 86, 88, 95, 105, 106, 165
 Вовк А. І. 481

- Вовк І. В. 501
Вовк М. І. 478
Вовк О. О. 379
Вовк П. С. 302,
Вовк Ф. К. 18, 25, 48, 55, 64,
96
Водяницький В. А. 228
Водяницький О. А. 311
Воєводін В. М. 487, 497
Возіанов О. Ф. 368, 374, 395,
434, 437, 440, 483, 500, 505
Возняк М. С. 52, 93, 110, 139,
141
Войтович І. Д. 401, 473, 481,
501
Войтович Л. В. 448
Войтович М. М. 363
Войцехівський Ю. О. 85
Волков В. А. 296
Волков В. Б. 294
Волков В. Д. 484
Волков В. І. 483
Волков Г. В. 356
Волков Д. В. 213, 278, 283, 288,
293, 356, 471
Волков Є. Д. 346, 461
Волков І. В. 290, 398
Волков Н. О. 338
Волков С. В. 303, 329, 332, 385,
402, 438, 440, 479
Волков С. Н. 478
Волковинський В. М. 400
Волкович В. Л. 322, 374
Волкович М. М. 88
Волкогон В. М. 353
Воловик О. Г. 392
Волоцька В. Г. 436
Волошин А. 371
Волошин О. І. 464
Волошкевич Г. З. 170, 171, 183, 201
Волошкевич О. М. 461
Волощук В. І. 298
Волощук Ю. І. 395
Волчок І. П. 454
Вол्यानський І. Т. 29
Вольвач П. В. 497
Вольвовач О. Є. 431
Вольпе П. 395
Вонсовський С. В. 232
Вонський Є. В. 296
Воргул Б. 383
Воробйов А. М. 182,
Воробйов В. П. 84, 115
Воробйов Л. Й. 456
Воробйов Ю. С. 335,
Ворона В. М. 370, 433, 464
Воронець П. В. 12
Воронін Є. П. 442
Воронін О. М. 366
Воронков Л. Г. 413
Воронова М. А. 421
Вороновський Г. К. 464
Воронцов Д. С. 135, 200
Ворогилін О. М. 387
Воскобойников М. М. 91, 115
Вотчал Є. П. 15, 29, 63, 64, 79,
96, 110
Воцелко С. К. 439
Врочинська Г. В. 487
Вялов О. С. 169, 172, 310, 349
Вялова С. О. 501
Габович М. Д. 180, 312
Гавва В. М. 428
Гавриленко Т. П. 341
Гаврилишин Б. 368
Гаврилов І. В. 330
Гаврилук В. Г. 392, 447
Гаврилук В. П. 230, 382, 428, 464
Гаврилук М. 420
Гавриш В. К. 325, 361, 378, 436
Гадзира М. П. 438
Гаєвська А. В. 463, 473
Гайдай Т. В. 501
Гайдідей Ю. Б. 298
Гайдуцький П. І. 381
Гайдучок І. Г. 487
Гайко В. 368
Гайський В. 380
Гайтлер В. 91
Гайченко В. А. 432
Галайко В. П. 436
Галант І. В. 46
Галась М. І. 293, 369, 433
Галич П. М. 292
Галієв Ш. У. 338
Галініч В. І. 494
Галкін О. О. 149, 156, 173, 183,
217, 219, 238, 242, 248, 254,
267, 272, 273, 289, 299, 326, 394
Галкін С. М. 473
Галкіна О. Г. 459, 495
Галунов М. З. 382
Галушка В. В. 466
Галян Б. А. 358
Гальчинецький Л. П. 473
Гамалія В. М. 2
Гамалія М. Ф. 278
Гамов Г. А. 91
Гамченко С. С. 78
Ганапольський Є. М. 349, 396,
418, 454
Ганелін Н. Б. 322
Ганенко В. Б. 498
Ганієв Р. Ф. 295
Ганін К. П. 399
Ганул В. Д. 374
Ганул В. Л. 447
Ганцов В. М. 39
Гапоненко Б. К. 422
Гапоненко М. Б. 422
Гапунін А. Я. 311
Гарашук В. П. 311
Гарбер Р. І. 134, 427
Гаргін В. Г. 473
Гарда О. П. 331
Гарковенко Є. Є. 487
Гаркуша І. Є. 473
Гармасар В. Г. 2
Гармашівна М. П. 39
Гарріс А. 433
Гартвіг А. П. 418
Гарф Е. Ф. 445
Гарф М. Е. 117, 268
Гасик М. І. 325, 367, 399, 424,
456, 469, 501
Гассанов Л. Г. 368
Гачкевич О. Р. 426
Гвоздецький В. С. 234, 359
Гвоздяк П. І. 436
Гвоздяк Р. І. 394, 439
Геворкян В. Х. 435
Гегель Г. 198
Гегузін Я. Є. 236
Гедройц К. К. 84, 101, 109
Геєць В. М. 373, 386, 400, 417,
424, 445, 452, 455, 463, 476,
483, 500, 504
Гейхман Д. С. 138
Гектін О. В. 466
Гелетуа Г. Г. 491
Гелюта В. П. 501
Геніс Є. Д. 261
Генсірук С. А. 292
Георгієвська В. В. 222
Георгієвський В. П. 449
Герасименко В. І. 440
Герасимчук М. С. 368
Герасюта М. Ф. 219, 246, 253,
276, 324
Геращенко О. А. 293
Геращенко С. Б. 492
Гермайзе Й. Ю. 38, 40, 53, 73, 99
Германн Й. 368
Гершберг Р. Є. 488
Гершензон С. М. 130, 134, 140,
165, 173, 185, 199, 212, 222,
239, 246, 284, 285, 293, 314,
322, 369, 388, 411, 424, 449
Гершин В. Д. 484
Гершун А. С. 393
Гершун О. С. 409
Гетьманчук Ю. П. 443
Гецко О. М. 299
Гігняк Ф. Ф. 419
Гіляров О. М. 53, 68, 70
Гімельфарб Г. Л. 418
Гінтов О. Б. 409, 497

- Гірка В. Л. 389
 Гірка І. О. 487
 Гірницька І. П. 438
 Гірцебрук Ф. 383
 Гірман Й. І. 174, 255, 267, 298
 Главацька Н. І. 487
 Гладишевський Р. Є. 497
 Гладкий А. В. 460
 Глазко В. І. 421
 Глазьев С. Ю. 482
 Глеба Ю. Ю. 284, 328, 329, 335, 339, 356, 363, 365, 367, 431, 446, 452
 Глеваська А. М. 439
 Глеваський Є. Б. 462
 Глебова А. М. 2
 Глизь І. І. 422
 Глинчук М. Д. 208, 371, 400, 401, 490
 Глоба Л. І. 436
 Глобус М. Є. 404, 459
 Глузман Д. Ф. 437
 Глухов О. З. 475, 477, 481
 Глухов О. О. 496
 Глухоманюк А. М. 348
 Глушко В. В. 246, 349, 394, 396
 Глушко С. В. 38
 Глушков В. М. 198, 199, 203, 204, 207, 208, 212, 218, 222, 223, 224, 225, 229, 231, 232, 235, 242, 244, 246, 247, 249, 253, 256, 257, 258, 264, 266, 268, 270, 280, 281, 286, 287, 288, 291, 298, 299, 303, 307, 308, 310, 318, 328, 391, 419, 422, 449, 456, 506
 Гнатевич М. Г. 39
 Гнатик Б. І. 427
 Гнатченко О. В. 447
 Гнатченко С. Л. 433, 456, 497
 Гнатюк В. М. 74, 78
 Гнатюк Г. М. 330
 Гнесін В. І. 387, 437
 Гнесін Г. Г. 319, 349, 368, 438, 487
 Гнененко Б. В. 157, 172, 176, 298
 Гнезділов В. П. 456
 Гнип П. І. 230
 Гнідий М. В. 428
 Говорун Д. М. 465, 477, 482
 Говорун Є. 273
 Гогаєв К. О. 481
 Гоголь М. В. 184
 Гогоця Ю. Г. 390
 Годін Є. О. 494
 Годлевський В. С. 422
 Годліс Ю. Є. 349
 Гожик П. Ф. 363, 391, 397, 401, 435, 464, 475, 485, 495
 Гойс М. І. 381
 Голего М. Л. 246
 Голик В. Р. 174
 Голяничко В. 420
 Голік А. В. 396
 Голіков В. І. 325
 Голобуцький В. О. 317
 Головацький Я. Ф. 19
 Головач Т. М. 419, 463
 Головач Ю. В. 486
 Головащук С. І. 272, 330
 Головей В. М. 442
 Головей М. І. 436
 Головенко М. Я. 323, 360, 493
 Головін П. В. 135
 Головко Е. А. 361
 Головко М. Ф. 449
 Головчан В. Т. 359
 Голодещь Г. І. 254, 280, 368
 Голодрига П. Я. 362
 Гололобов Ю. Г. 293
 Голомовзюк І. К. 354
 Голоскевич Г. К. 39, 45
 Голошапов В. М. 437, 477
 Голуб В. О. 501
 Голуб В. П. 357, 370, 476
 Голуб М. О. 252
 Голубенцев О. М. 212
 Голубець М. А. 249, 303, 367, 437, 461
 Голубовський П. В. 17
 Голухова А. 355
 Гольдман О. Г. 63, 93, 104, 106, 110, 112, 114, 115, 122, 123, 131, 132, 138, 163, 164
 Гольфанд Ю. А. 278
 Гольцев А. М. 387, 449, 481
 Гомонай Г. М. 496
 Гонтаровський П. П. 477
 Гончар А. І. 465
 Гончар В. 393
 Гончар О. Т. 156, 171, 175, 232, 302, 305, 326, 460
 Гончаренко Л. П. 396
 Гончаренко М. В. 312, 357
 Гончаренко М. І. 181
 Гончаренко Н. І. 493
 Гончаров О. А. 473
 Гончарук А. Ф. 349
 Гончарук В. В. 247, 368, 389, 417, 424, 451, 455, 459, 483, 491, 500, 505
 Гончарук Є. Г. 385, 419, 445
 Горб Л. Г. 482
 Горб Ю. Г. 422
 Горбань І. С. 325, 354, 385
 Горбатенко В. І. 297
 Горбатенко В. П. 456, 476
 Горбачевський І. Я. 77, 85
 Горбачук В. І. 424
 Горбачук М. Л. 394, 433, 475
 Горбенко Р. В. 326
 Горбулін В. П. 357, 417, 425, 445, 489, 493, 500, 505
 Горбунов Б. М. 70, 79, 115, 135
 Гордієнко А. Т. 357
 Гордієнко В. В. 335, 388, 402
 Гордієнко Є. О. 497
 Гордієнко С. П. 341
 Гордон В. М. 77
 Горенко В. Г. 419
 Горенштейн М. І. 476
 Горев Л. М. 421
 Горилецький В. І. 409
 Горідько Т. М. 489
 Горкіна Л. П. 454
 Горленко І. О. 392
 Горобець В. Ф. 427
 Горобець О. Ю. 467
 Горобець Ю. І. 426, 467
 Горова Т. К. 406
 Городенська К. Г. 459
 Городещька Н. С. 501
 Городещький О. О. 196
 Городиський О. В. 275, 279, 281, 282, 302, 355, 402
 Городиський Ю. М. 453
 Городцов В. 18
 Гороновський І. Т. 294
 Гороховатський Я. Б. 269, 276
 Горошко А. І. 278
 Горпенюк В. М. 406
 Горр Г. В. 399
 Горський В. С. 91, 120, 127
 Горхов Г. А. 8
 Горшков А. А. 178, 189, 207
 Горюк М. С. 459
 Горячева З. І. 290
 Горький М. В. 193, 198
 Готальський Ю. М. 389
 Гохберг І. Ц. 475
 Грінченко Б. Д. 19
 Грабар В. Е. 78, 85
 Грабом Л. М. 335,
 Грабовського П. А. 218
 Граве Д. О. 12, 51, 52, 63, 91, 102, 110, 112, 115, 122, 134
 Грагеров І. П. 295, 310
 Гражевська Н. І. 501
 Гранчак В. М. 299, 409
 Грачов В. В. 324
 Грдина Я. І. 13
 Гребельник П. Г. 178
 Гребеников Є. О. 421
 Гребенюк В. Д. 338
 Гребень Л. К. 172, 253
 Гредескул С. А. 263, 341
 Гресе В. М. 246, 252, 259
 Греков А. П. 322, 353

- Греку Р. Х. 485
 Грень А. І. 302, 309, 378
 Грешінгер Б. Є. 295
 Гречаний О. А. 292
 Гречанюк М. І. 397
 Греков Б. В. 169
 Грищенко В. І. 356, 389, 374
 Григор'єв А. І. 433
 Григор'єв В. М. 409
 Григор'єв В. Н. 256, 279
 Григор'єв В. С. 298
 Григор'єв Є. Ф. 394
 Григор'єв І. С. 174, 178
 Григор'єв Ю. Є. 362
 Григор'єва В. А. 194
 Григоренко Г. М. 317, 418, 481
 Григоренко Я. М. 303, 311, 312, 385, 406
 Григорюк І. П. 373, 433, 494
 Григорян Р. Д. 475
 Григор'єв О. М. 349, 465
 Грижицький С. З. 182
 Грилицький Д. В. 353
 Гриневич Ф. Б. 254, 282, 294, 295, 312, 351
 Гриненко А. А. 485
 Гринік Е. У. 463, 465
 Гринчишин Д. Г. 321
 Гринь В. П. 394
 Гринь Ю. Ф. 460
 Гринько Г. Ф. 53, 54, 62, 63, 87
 Гриньов Б. В. 409, 459, 464, 487, 500, 505
 Гриньов В. 404
 Грищенко А. А. 481
 Грищенко А. С. 460
 Грищенко В. І. 298, 382, 418, 419, 478
 Грищенко І. С. 493
 Грищенко П. Г. 462, 479
 Грищик В. В. 365, 368, 432
 Грищик Л. В. 407
 Грицюк О. Й. 382
 Гриць С. Й. 427
 Гришаєв І. О. 186, 239, 311,
 Гришин О. Ф. 357
 Гришко М. М. 109, 119, 135, 149, 165, 173, 377
 Грищенко А. П. 338,
 Грищенко В. І. 283, 312, 330, 337, 445
 Грищенко В. К. 409
 Грищенко Т. Г. 456
 Гривняк І. 383
 Гріднев В. Н. 246, 266, 281, 286, 303, 349, 357
 Гріднева І. В. 354
 Грінберг Т. О. 484
 Грінченко Б. Д. 72, 411
 Грінченко Б. Х. 373
 Грінченко В. Т. 333, 356, 359, 371, 381, 400, 425, 445, 452, 461
 Грінченко М. М. 39
 Грінченко М. О. 70, 123
 Грінченко Т. О. 422
 Гродзинський А. М. 267, 282, 297, 303, 312, 387, 410
 Гродзінський Д. М. 269, 293, 299, 314, 367, 372, 387, 424, 437, 440, 455, 456, 485, 495
 Гродзінський М. Д. 488
 Грозін Б. Д. 135, 149
 Громашевська Л. Л. 437
 Громашевський Л. В. 272
 Грузинцев О. П. 14
 Грунський М. К. 107, 145
 Грушевська К. М. 73
 Грушевська О. О. 38
 Грушевський М. С. 6, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 32, 39, 40, 49, 71, 73, 78, 100, 103, 105, 106, 125, 126, 399, 423, 507
 Грушевський Б. З. 295
 Грушевський О. С. 57
 Грушко В. І. 430
 Губарєв В. Ф. 465
 Губергріц М. М. 172
 Губерський Л. В. 418, 447, 448, 457, 483, 500, 505
 Гудзенко В. В. 456
 Гудзенко П. П. 317
 Гудзер С. С. 374
 Гудзера О. Й. 349
 Гудзера С. С. 409
 Гудзій М. К. 157
 Гудименко О. Й. 479
 Гудков І. М. 353
 Гудрамович В. С. 401, 413, 419, 454
 Гузь І. О. 484, 490
 Гузь О. М. 239, 282, 302, 310, 311, 319, 327, 337, 340, 359, 370, 425, 431, 436, 467, 474, 479, 484, 489, 490, 494
 Гук І. 433
 Гула Н. М. 264, 374, 489
 Гулак-Артемівський П. П. 19
 Гулевич В. С. 15
 Гулевський О. К. 366
 Гулій М. Ф. 172, 184, 185, 200, 207, 229, 264, 281, 285, 306 355, 458
 Гуляєв Б. І. 354, 381
 Гуляєв В. А. 338
 Гуляницький Л. Ф. 470
 Гуль І. П. 357
 Гумецька Л. Л. 321,
 Гумовський В. В. 466
 Гунда Б. М. 442
 Гундорова Т. І. 449, 464
 Гупал А. М. 413, 440, 481
 Гуревич М. І. 289
 Гуревич С. М. 279
 Гуржі Р. М. 419
 Гуржій І. О. 207, 242, 255
 Гуржій О. І. 427
 Гуров Є. П. 492
 Гурський З. О. 330
 Гурський П. І. 191, 348
 Гуртовенко Е. А. 367, 451
 Гусєв В. В. 351
 Гусєва Н. Г. 482
 Гуснін В. П. 466, 497
 Гуслистый К. Г. 236, 249, 263
 Гутиря В. С. 150, 218, 236, 242, 266, 292, 303
 Гутлянський В. Я. 458, 481
 Гуцян М. Ю. 333
 Гьорні Р. 117
 Гюго В. 119
 Гюллінг Е. В. 374
 Габрієль П. 375
 Гамота Дж. 433
 Гвішіані О. Д. 449
 Гейштор О. 375
 Грачотті С. 383
 Грін К. 395
 Грюнберг-Манаго М. 383
 Гьобель Е. 418
 Давиденко Н. К. 299
 Давиденков М. М. 135, 152
 Давидов Л. М. 254
 Давидов М. О. 409
 Давидов О. С. 174, 182, 208, 217, 233, 241, 242, 263, 313, 326, 414
 Давидова І. О. 331
 Дагаєв В. 274
 Даденков Ю. М. 219
 Дадикін А. О. 446
 Даїн Б. Я. 168, 231
 Далецький Ю. Л. 385
 Данєвич Ф. А. 470
 Данилевич В. Ю. 40
 Данилевський О. Я. 11
 Данилевський В. В. 150, 171, 172
 Данилевський В. Я. 78, 100
 Даниленко А. І. 465, 487, 498
 Даниленко В. А. 401, 457
 Даниленко В. М. 427, 439, 449
 Даниленко М. А. 355
 Даниленко М. В. 305, 386
 Даниленко О. І. 488
 Данилишин Б. М. 449, 451, 481
 Данилін Ю. М. 335,
 Данилов В. І. 117, 157, 161, 174, 178, 181
 Данилова Є. І. 240

- Данилюк І. І. 242, 267, 283, 289
 Данильченко Б. О. 469
 Данилов В. І. 482
 Данк М. Й. 373
 Данько В. Г. 310
 Данько О. Я. 451
 Даньшин М. К. 413
 Дарвін Ч. 15
 Даревич Ю. 383
 Дахнович А. С. 68
 Дащенко Л. І. 396
 Дацишин О. П. 402
 Дашевський Л. Н. 183, 212
 Дашкевич В. Я. 157
 Дашкевич М. П. 19
 Дашкевич Я. Р. 464
 Двойних Є. В. 313, 329
 Двойнос Г. М. 421
 Дворецький А. І. 406
 Дворіна Л. А. 335
 Де Жен П. 383
 Девін Л. М. 466
 Дегтяр Р. Г. 306
 Дегтярев О. В. 501
 Дедик С. Г. 397
 Дей О. І. 329
 Дейген М. Ф. 170, 183, 208, 209, 217, 246
 Дейнека В. С. 413, 428, 433, 440, 459, 460, 464, 466, 483, 493, 500, 504
 Дейнека Є. 364
 Декуша Л. В. 456
 Делійський А. А. 346
 Делімарський Ю. К. 200, 256, 275, 279, 359
 Делоне Б. М. 12
 Делоне Л. М. 103, 117, 173
 Делоне М. Б. 16
 Делявський М. В. 413
 Дем'янов А. В. 341
 Демешук Л. І. 379
 Де-Метц Г. Г. 13
 Демірчян К. С. 433
 Демченко О. П. 333
 Демчишин А. В. 269
 Демчишин М. Г. 488
 Денікін А. І. 47, 48
 Денисенко Г. І. 213, 263, 348
 Денисов В. Н. 382, 456
 Денисов В. Ю. 482
 Денисов З. Л. 454
 Денисова О. І. 278
 Денисюк С. П. 493
 Дерещький В. О. 467, 474
 Держак С. В. 400
 Деркач В. П. 248, 298
 Деркач В. О. 363, 372
 Деркач Г. І. 246
 Дехтяр І. Я. 230, 297, 359
 Дельцова О. І. 492
 Джаків Р. 449
 Джалі Р. М. 464
 Джамаров С. С. 353
 Джанібеків В. О. 346
 Джардіна Дж. 401
 Джуренко Н. І. 387, 390
 Дзеверін І. О. 276, 356
 Дзензерський В. О. 428, 437, 457
 Дзеніс О. П. 115, 122
 Дзюб І. П. 254, 370
 Дзюба І. М. 238, 385, 424, 439
 Дзюбенко М. І. 287
 Дзюїн В. К. 427
 Дзядевич С. В. 468, 494
 Дзядик В. К. 213, 263, 373, 396
 Дибан Є. П. 248, 297, 339, 349, 385
 Дикань Н. І. 487
 Дикмарова Л. П. 464
 Димент Г. С. 482
 Динник О. М. 13, 69, 93, 94, 149, 277
 Дирда В. І. 324, 336, 496
 Діанов М. І. 336
 Дібров Г. Д. 312
 Дідковський В. Я. 281, 282, 295
 Дідух Я. П. 449
 Дідушицький В. 143
 Ділунг Й. Й. 274, 299, 366, 409
 Діскант В. І. 492
 Дітеріхс М. 48
 Дмитрах І. М. 338, 443, 449, 494
 Дмитренко І. М. 235, 293, 355, 356, 436
 Дмитренко Г. М. 436
 Дмитренко М. П. 389
 Дмитренко П. О. 200, 233
 Дмитрієв В. М. 244, 263, 436, 484
 Дмитрієв О. П. 447, 465
 Дмитрієва О. М. 464
 Дмитрієнко М. Ф. 428
 Дмитрук К. В. 494
 Дмитрук М. Л. 335, 407
 Дністряньський С. С. 82
 Добржанський О. В. 427
 Добров Г. М. 3, 4, 244, 350
 Добровінська Є. 343
 Добровольський В. М. 362
 Добровольський К. Є. 29
 Добролеж С. О. 230
 Доброхотов М. М. 135, 152, 174, 414
 Доброчаєва Д. М. 263
 Довбня А. М. 465, 475, 498
 Довгаль І. В. 454
 Довгий С. О. 418, 460, 483
 Довгий Я. О. 442
 Довгоцько М. І. 422
 Довгуник В. М. 476
 Довженко В. Й. 298
 Довнар-Запольський М. В. 17, 40
 Додонов О. Г. 359, 380, 410
 Докучаєв В. В. 11
 Долбин О. В. 494
 Доленко Г. Н. 200, 224, 233, 252, 272, 297, 312
 Долинський В. Л. 493
 Долієвський Г. В. 341
 Долін В. В. 466
 Долін В. Г. 294, 338, 339
 Долинський А. А. 303, 335, 337, 356, 418, 426, 456
 Долішній М. І. 329, 368, 407, 417, 451
 Донець Г. П. 235, 470
 Донченко Г. В. 373, 386
 Дончик В. Г. 386, 454, 464
 Дороговцев А. А. 451
 Дорогунцов С. І. 386, 421, 451
 Дородніцин А. О. 278, 329, 471
 Дорошенко Д. І. 40, 42
 Дорошкевич В. К. 341,
 Дорошкевич О. К. 64, 66, 103
 Досенко В. Є. 483
 Драбович Ю. 328
 Драгозов І. В. 437
 Драгоманов М. П. 16, 18, 19, 20, 43, 49, 51, 76, 141
 Драновський В. Й. 449
 Дрінфельд В. Г. 386
 Дроботько В. Г. 115, 135, 170, 172, 208, 253
 Дрозд Ю. А. 473, 497
 Дронь М. М. 459
 Дрючин А. А. 373
 Дуб С. М. 430, 446, 485
 Дубей І. Я. 439
 Дубина Д. В. 461
 Дубинський І. М. 317
 Дубинський Р. С. 335
 Дубовецький В. Я. 226
 Дубовський С. В. 493
 Дубодєлов В. І. 433, 459, 477, 497
 Дубовіна Л. А. 412, 465
 Дубровна О. В. 457, 492
 Дубровський В. В. 406
 Дубровський В. Г. 34
 Дубянський О. А. 135, 210
 Дудик Н. М. 320
 Дудка І. О. 330, 370, 461, 481
 Дудка І. С. 324,
 Дудко Д. А. 167, 178, 185, 222, 226, 234, 246, 248, 302, 331, 412
 Дудко К. Л. 272
 Дука Г. Г. 482
 Дукельський-Тесленко Ю. В. 363
 Дума Д. П. 330

- Думанський А. В. 14, 157, 165, 247, 316
Думбров В. І. 354
Дунаєвська Л. Д. 438
Душечкін О. І. 157, 161, 165, 287
Душин Л. 186
Дюбка С. П. 487
Дюмін М. Є. 409
Дядюша Г. Г. 291, 357
Дякін В. В. 359
Дятлов В. І. 125, 139, 151
Дяченко В. Д. 240
Дяченко В. Є. 115
Дяченко Н. С. 401, 404, 426
Дяченко С. С. 149
Дячків О. О. 430
Дячук С. Я. 488
Дьомін Ю. А. 445
Ейнштейн А. 13, 131
Ейхенвальд О. О. 49
Ейдельман Л. Г. 409
Еллінський О. А. 353
Ельдарханов А. С. 442
Ельтеков О. П. 10
Емануель М. М. 232
Енгельгард В. О. 211
Епik Е. Я. 349
Ернст Ф.Л. 57, 96
Есибян Є. М. 224, 244
Ескін Е. О. 438
Естрін Е. В. 501
Ефель Ж. 375
Євдокімов В. Ф. 333
Євдокімов В.Ф. 368
Євдошук М. І. 484
Євінтов В.І. 382
Євтух А. А. 494
Євтух В. Б. 386, 459
Євтушко Ю. Г. 482
Євтушенко М. Ф. 386
Євфимовський В. С. 38
Єгер Д. О. 465
Єгіазарян Л. С. 322
Єгоров В. М. 465, 473, 497
Єгоров О. В. 439
Єгоров О. М. 481
Єгоров Р. І. 474
Єгорова І. Є. 501
Єгорова С. В. 330
Єжов М. І. 127
Єлін М. Д. 178
Єлісеєв Є. А. 496
Єльська Г. В. 309, 310, 349, 356, 372, 385, 479
Єльцин Б. М. 377
Ємельяненко П. Т. 135, 152
Ємельянов В. О. 459, 466
Ємельянов І. Г. 449
Ємельянов О. С. 312
Ємець А. І. 494
Єпифанов В. Г. 317
Єременко А. В. 456
Єременко В. В. 254, 272, 276, 302, 338, 453
Єременко В. Г. 454
Єременко В. Н. 200, 209, 233, 255, 263, 280, 290, 341, 357, 360, 379
Єременко Г. М. 463
Єременко З.Є. 454
Єременко О. М. 482
Єремєєв В. М. 366, 386, 417, 420, 430, 435
Єремко О. О. 442
Єринов А. 351
Єринов А. Е. 269
Єринов А. Є. 432
Єрмаков В. П. 7, 61
Єрмоленко В. М. 289
Єрмоленко О. 327
Єрмоленко С. Я. 309, 481
Єрмольєв Ю. М. 293, 350, 322, 353, 356, 431
Єрмошенко М. М. 366
Єрохін М. С. 311,
Єршов Г. С. 395
Єсельсон Б. Н. 149, 179, 256, 269, 279, 298
Єсельсон В. Б. 432
Єсибян Е. М. 290
Єсипчук К. Ю. 424
Єфанов О. М. 479
Єфименко О. Я. 17
Єфименко П. П. 157
Єфименко Т. І. 497
Єфіменко Г. Г. 282, 331,
Єфімов А.С. 385
Єфімов В. Б. 354
Єфімов В. О. 242, 246, 261, 267, 282, 322, 442, 445
Єфремов Е. І. 331, 339, 361
Єфремов С. О. 19, 33, 34, 39, 40, 43, 45, 49, 50, 51, 53, 56, 62, 66, 67, 80, 81, 85, 86, 92, 99, 100, 124, 367
Жабін С. О. 2
Жаворонков М. М. 232, 259
Жадкевич М. Л. 403, 411, 449, 451
Жаркін А. Ф. 473, 481
Жданова Н. М. 381
Жданович М. 38
Железняк М. Й. 403, 456
Желтоножський В. О. 366, 428
Желтухін О. О. 484
Жемчужников Г. В. 278
Жиган О. Ф. 217
Жижченко О. Б. 454
Житецький П. Г. 18, 19
Жовинський Е. Я. 406, 433, 466
Жовтобрюх М. А. 338
Жовтянський В. А. 497
Жоліо-Кюрі І. 132
Жоліо-Кюрі Ф. 132
Жолобак Н. М. 492
Жолтовський П. М. 272, 333
Жолудев Г. К. 354
Жорняк О.Ф. 359
Жудін М. Д. 125
Жуйков В. Я. 443
Жук О. 360
Жук О. П. 421, 425, 484
Жукинський В. М. 402
Жуков В. І. 349
Жукова А. В. 409
Жуковский А. І. 383
Жулинський М. Г. 368, 385, 454, 483, 500, 505
Журавленок В. Я. 353
Журавльов В. С. 290
Журавльов В. Ф. 404
Журавльов Ю. І. 433, 492
Журавський В. С. 454
Журба М. А. 459
Жученко О. О. 304
Жучков С. М. 466
Забарило О. С. 248, 317
Забарко Б. М. 324
Забелін І. 18
Забігайло В. Ю. 346, 356, 367, 379
Заболотін С. 410
Заболотний В. І. 330
Заболотний Д. К. 68, 81, 85, 86, 95, 96, 154, 156, 158, 246, 412
Заболотний Л. В. 324
Заботіна Р. І. 324, 389
Забулонов Ю. Л. 497
Завадський Е. А. 273, 289, 303
Завалій І. Ю. 478
Заварихін В. О. 290
Завгородня О.В. 388
Заверуха Б. 372
Завілопуло А. М. 402
Завойський В. М. 439
Завойський Є. К. 200
Заволока О. М. 447
Загайкевич І. К. 204
Загнітко А. П. 497, 501
Загородній А. Г. 241, 373, 418, 456, 461, 464, 483, 495, 496, 497, 500, 504
Загорський В. С. 481
Загоруйко Ю. А. 473
Загребельний О. А. 298

- Загребний О. А. 331
 Задірака В. К. 448, 465
 Задонцев А. І. 181, 182
 Задонцев В. А. 362
 Задорожний В. 283
 Заєць А. П. 289
 Зажигалов В. О. 465
 Заїка В. Є. 303, 473
 Заїка М. І. 428
 Зайко М. Н. 280
 Зайцев В. М. 481
 Зайцев М. О. 182
 Зайцев Ю. П. 263, 269, 407, 417
 Зайченко О. М. 487
 Зак К. П. 421, 437
 Закман Б. 395
 Закревська С. І. 290
 Залеток С. П. 361
 Заліззовський Ю. М. 430
 Залобовський І. І. 248, 329, 356, 392
 Замітайло В. В. 326
 Замков В. М. 279, 461
 Заноздря М. С. 390
 Запасака Я. П. 422
 Записочний І. П. 402
 Запорожан В. М. 437
 Заруба І. І. 185,
 Зарубицький О. Г. 339
 Заруцький В. О. 349, 463
 Засенко В. І. 461
 Заславський Б. Г. 409
 Засс В. М. 199
 Заставний Ф. Д. 314
 Затонський В. П. 43, 85, 93, 108, 110, 115, 123, 124, 127
 Затонський Д. В. 263, 367, 395
 Затула Д. Г. 281, 282, 284, 296, 346
 Зауличний Я. В. 470
 Захаров І. А. 366
 Захаров Ю. В. 354
 Захарова В. П. 463
 Захарова І. Я. 357, 484
 Захарук Ю. М. 252
 Зверозомб-Зубовський Є. В. 135
 Зверяков М. І. 497
 Звольський С. Т. 338
 Звонкова Г. Л. 2
 Зворикін К. О. 12
 Звягін А. А. 487
 Звягін А. І. 331, 339, 378
 Згуровський М. З. 370, 386, 400, 428, 454, 460, 483, 500, 505
 Здесенко Ю. Г. 449
 Здоровенко Г. М. 484
 Зевін О. А. 437, 457
 Зелений Л. М. 482
 Зеленська Т. М. 333
 Зеленський В. Ф. 77, 303, 356, 473
 Зелепуха М. І. 208
 Зельдіс В. І. 354
 Зельцман П. 149
 Зеніна А. М. 335
 Зербіно Д. Д. 374, 445
 Зеров Д. К. 126, 134, 135, 172, 263, 291, 296, 330
 Зерова М. Д. 320
 Зерова М. Я. 330
 Зимба-Левська Л. М. 398
 Зібер М. І. 20
 Зікікі А. 383
 Зінгерман Я. П. 176,
 Зінов'єв Г. М. 476, 479, 497
 Зінченко І. І. 438
 Зіньковський В. 360
 Зіньковський М. Ф. 492
 Зленко О. М. 215
 Злупко С. М. 407, 451
 Знаменська Т. О. 473
 Знаменський Г. Л. 390
 Зозуля В. В. 459, 484
 Зозуля Ю. П. 374, 409, 426, 439, 481
 Золотарьов А. М. 91, 357
 Золочевський І. В. 436, 484
 Зорін А. М. 379, 381
 Зосимович В. П. 134, 199, 208, 213, 215, 218, 219
 Зошенко М. М. 166
 Зубець М. В. 412
 Зубкова С. М. 230
 Зубов В. Л. 469
 Зуєв М. Д. 382
 Зуєв О. Л. 478
 Зюганов О. М. 282
 Зяблюк М. П. 456
 Івакін Г. Ю. 330, 445, 481
 Іваниця В. О. 501
 Іваницький А. І. 483, 497
 Іваницький В. Ф. 53
 Іваницький Г. К. 346, 418
 Іванік М. М. 475
 Іванов Б. О. 151, 463, 481, 495
 Іванов В. Є. 180, 186, 219, 246, 256, 278
 Іванов В. М. 181, 200, 389
 Іванов В. О. 433, 435, 469, 481
 Іванов В. П. 326
 Іванов Є. Т. 469
 Іванов І. І. 232, 298, 303
 Іванов Л. М. 366
 Іванов М. 380
 Іванов М. І. 312, 324
 Іванов М. О. 370
 Іванов П. В. 77, 382
 Іванова С. Б. 478
 Іванушкін В. М. 113
 Іванченко В. Г. 494
 Іванченко Ф. К. 325, 396
 Івасишин О. М. 357, 392, 433, 448, 452, 461
 Івасівка С. В. 421
 Івахненко О. Г. 205, 218, 254, 378, 418, 448
 Івахненко С. О. 497
 Івашків Г. М. 501
 Івашенко В. І. 470
 Івченко О. Г. 171, 215, 226, 233
 Ігнатівський В. М. 93
 Ігнатюк В. В. 486
 Іголкін В. В. 354
 Іжевський В. П. 16
 Ізбеков В. О. 135, 144
 Ізмайлов М. А. 134, 177, 212, 281
 Ізотов Ю. І. 419, 433, 457, 474, 481, 482
 Іконников В. С. 25, 39, 63, 64
 Іллічов В. Я. 329,
 Іллюшенко В. Г. 437
 Ільїн В. Г. 421
 Ільїн Ю. П. 494
 Ільїнська В. А. 298
 Ільїнський О. Г. 330, 469
 Ількун Г. М. 314,
 Ільницька З. М. 129
 Ільницький М. М. 407, 449
 Ільчевич М. В. 366
 Ільченко В. В. 492
 Ільченко М. Ю. 418, 432, 456, 497
 Ільченко Н. І. 269, 394
 Ілюшин В. В. 487
 Імре А. Й. 402
 Імшенецький В. Г. 6
 Іноземцев Ю. І. 363
 Інютін Г. А. 418
 Ісаєв Ю. І. 338
 Ісаєвич Я. Д. 368, 385
 Ісаєнко М. І. 427
 Ісайкіна О. П. 387
 Ісаков В. М. 398
 Ісакова Д. М. 309
 Ісаченко Б. Д. 157
 Іскова Н. І. 399
 Іткін Ю. А. 314
 Ітунська Г. О. 447, 481, 485
 Ішлінський О. Ю. 172, 186, 215, 220, 320, 322, 437
 Іщенко А. Я. 402, 404, 418
 Іщенко І. І. 268
 Іщенко І. М. 157
 Іщенко О. О. 328, 413
 Іщенко С. С. 439
 Іщенко Т. А. 264

- Йолон П. Ф. 366
Йордан П. 91, 101
Йоффе А. Ф. 38, 84, 85, 86, 87, 131-133
Кашеев Б. Л. 395
Кабакчі А. 284
Кабанов В. О. 433
Кабишев Б. П. 373
Кавецький Р. Є. 157, 181, 184, 202, 222, 242, 264, 278, 307, 322, 428, 431
Кавсан В. М. 311, 401
Каган В. Ф. 13
Каган Ю. С. 374
Каганов М. І. 200, 204
Каганович Л. М. 87
Каганович Н. А. 99, 115, 367
Кадиров В. Х. 331, 341
Кадишевський В. Г. 366, 443, 482
Казаков В. М. 324, 432
Казимир В. В. 466
Казимиров О. А. 295, 320
Казуров В. М. 460
Каказей Г. М. 501
Калабух І. А. 501
Калачев С. І. 389, 402
Калек Д. М. 379
Калеко Д. С. 436
Каленич Ф. С. 483
Калинович М. Я. 99, 135, 136, 145, 150, 152, 171
Калинович Ф. П. 77
Калиновська О. Г. 400
Калиновський Г. 18
Калінін Ф. Л. 329
Калмиков А. І. 354
Калоджеро Ф. 395
Калюжний В. А. 239, 331
Каляев Г. І. 282, 424
Калькар Г. 130
Кальченко В. І. 465, 479
Камалов Г. Л. 401, 451, 481
Каманін І. М. 38, 40, 55
Каменський Ф. 11
Камишан О. М. 85
Камінський А. О. 470
Камінський О. Г. 413
Кан Я. С. 183
Канер Е. А. 199, 208, 224, 225, 298, 317, 325
Каніболоцький В. А. 430
Кан-Лазарева Л. С. 156
Кантор Б. Я. 273, 327, 335, 371
Капітонова Ю. В. 235, 298, 338, 392, 451
Капіца П. Л. 101, 131
Каппелер А. 408
Каптаренко-Черноусова О. К. 295
Караваев В. О. 45, 115
Кара-Васильєва Т. В. 470
Карандєєв К. Б. 199
Карась В. І. 473
Карасьов Л. П. 290
Карачевцев В. О. 494
Караченець Д. В. 317
Карбовський В. Л. 491
Кардон М. Я. 493
Каретников В. Г. 448
Каричковський П. М. 419
Карлова Н. П. 279
Кармазіна М. С. 446
Карнаухов В. Г. 370, 496
Карнаухов І. М. 481, 497
Карп І. М. 355, 356, 385, 402
Карпаченцева В. Ю. 442
Карпенко В. П. 294
Карпенко Г. В. 156, 181, 183, 209, 218, 246, 256, 270, 308, 352
Карпенко Ю. О. 465
Карпенко-Карий І. К. 160
Карпінос Б. С. 412
Карпінський О. П. 67, 77
Карпов М. В. 451
Карпов О. В. 476
Карпова А. М. 284
Карпова І. С. 424
Карпухін П. П. 135
Картель М. Т. 349, 433, 497
Карубе І. 418
Карюк Г. Г. 319, 349, 353
Касаткін Б. С. 289, 293, 312
Касаткін О. М. 418
Касаткін Ю. О. 501
Касаткіна Л. М. 453
Касименко О. К. 190, 294
Касілов В. Й. 498
Касілов С. В. 461
Касьяненко В. Г. 181, 184
Касьяненко І. В. 322
Каташинський В. П. 292
Катков О. Ф. 373
Катрич Г. А. 349
Катрич М. П. 451
Катрус О. О. 292
Кафтанников О. Г. 292
Каценеленбаум Б. З. 363
Кацов К. Б. 308
Качала В. Ю. 451
Качанова Н. А. 205
Качинський В. С. 436
Качковський О. Д. 291
Каша М. 368
Кашенко М. Ф. 25, 26, 31, 34, 35, 40, 45, 46, 48
Квітка-Оснoв'яненко Г. Ф. 19, 309
Квасников Є. І. 246, 309, 310, 363
Квасницький О. В. 162, 181, 208, 241, 287
Кваснюк Б. Є. 465
Кваша Ю. О. 430, 454
Квітка К. В. 67, 91
Квітка О. Л. 317
Келдиш М. В. 211, 227, 232, 258, 259, 260, 493
Керімов М. К. оглу 482
Керницький І. М. 321
Керча Ю. Ю. 353, 368, 407
Кир'ян В. І. 449, 484
Кирдо І. В. 229
Кириленко А. О. 363
Кириленко О. В. 399, 404, 418, 428, 402, 464
Кирилюк Є. П. 166, 173, 232, 296
Кириченко В. В. 463
Кириченко І. М. 145, 173, 182
Кириченко М. Ф. 494
Кириченко О. Я. 426
Кириченко Ю. А. 269
Киричко І. Ф. 392
Кирпичов В. Л. 7, 12
Кирчів Р. Т. 496
Киселевський Ф. М. 312
Кисельов М. М. 489
Кисіль В. М. 400
Кисіль О. Г. 41
Кислий П. С. 325, 385
Кислицин В. М. 326
Кислюк В. С. 330, 413
Кись Р. Я. 447
Кияк Г. С. 182, 204, 266
Кібкало Ю. В. 428
Ківа Д. С. 442, 465, 497
Кікоїн А. К. 118, 134
Кіктенко В. О. 506
Кілієвич С. Р. 330
Кільчевський М. О. 176, 218, 225, 263, 297, 311, 387
Кіпріанов А. І. 130, 135, 149, 150, 152, 157, 165, 166, 170, 184, 202, 239, 352, 408
Кір'яков В. М. 461
Кірділ М. К. 402
Кіреев В. Г. 501
Кіржаєв С. М. 395
Кірієвський Б. А. 428
Кірізій Д. А. 487
Кірсанов О. В. 180, 182, 217, 218, 286
Кісельов В. К. 489
Кісельов В. Ф. 324
Кістяківський Б. О. 25, 37, 40, 42, 47, 49, 382
Кістяківський В. О. 42, 45, 49, 53, 68, 85
Кіт Г. С. 353, 368, 447, 494
Кітик В. І. 325
Кладько В. П. 479

- Клаузіус Р. 13
 Кларк Ч. І. 61
 Клеєв Р. Ф. 289, 338
 Клепіков В. Ф. 426, 449, 501
 Клепко В. В. 492
 Клименко В. М. 349, 359, 401
 Клименко В. П. 422, 467
 Клименко Н. Ф. 465
 Клименко С. В. 357, 431
 Климент В. П. 392
 Климов В. В. 303
 Климчук О. Б. 488
 Кліманов О. С. 324
 Клімашевський В. М. 489
 Клімик А. У. 440
 Клімов В. В. 290
 Клімонтович Ю. Л. 373
 Кліюц А. В. 113
 Клоков В. І. 159, 268, 30,
 Клоков М. В. 184, 263
 Клочко В. П. 387
 Клочко П. В. 400
 Клой М. І. 498
 Ключарьов О. П. 216, 225, 263
 Ключников О. О. 341, 386, 428,
 453, 481, 493, 499
 Книга М. М. 289
 Книшов Г. В. 386, 455, 461, 463, 464
 Кнопов П. С. 413, 497
 Князева Н. А. 412
 Князьков Б. М. 278
 Коба О. В. 494
 Кобець А. С. 496
 Кобилінський А. В. 329
 Кобичев В. В. 470
 Коблянський Ю. В. 458
 Ковалевський О. Я. 11
 Ковалевський В. А. 306
 Коваленко А. Д. 180, 182, 218, 272
 Коваленко Е. О. 399
 Коваленко І. М. 239, 276, 302,
 306, 331, 333, 431, 440, 484, 492
 Коваленко М. Й. 310, 349
 Коваленко М. Д. 374
 Коваленко Н. К. 363, 419, 433, 463
 Коваленко О. С. 478
 Ковалюк З. Д. 439
 Ковалюк Р. Т. 442
 Коваль В. Б. 424
 Коваль В. М. 364, 399, 451, 456
 Коваль Г. І. 445
 Коваль І. К. 281
 Коваль Л. М. 406, 496
 Коваль М. В. 268
 Коваль Ю. М. 335, 426, 433,
 501
 Ковальов О. М. 267, 318, 399,
 449, 478, 497
 Ковальов О. С. 463
 Ковальов П. К. 107
 Ковальченко М. С. 396
 Ковальчук В. В. 349
 Ковальчук В. С. 269
 Ковдря Ю. З. 492
 Ковнер С. М. 272
 Ковтун Г. О. 386, 406, 440, 451, 459
 Ковтун М. Ф. 412
 Ковтуненко В. М. 215, 219, 220,
 223, 276, 306
 Ковтуненко В. О. 346, 400
 Ковтуненко В. С. 282
 Ковчик С. Є. 402
 Кожевник С. М. 253
 Кожевников С. М. 182, 253
 Кожема В. А. 341,
 Кожемякін В. П. 473
 Кожешкурт В. І. 478
 Козак Д. Н. 378, 445
 Козак С. 433
 Козаченко Т. І. 4 84
 Козаченко Ю. В. 501
 Козирев Ю. М. 446
 Козін Л. Х. 349,
 Козлик Г. О. 407
 Козлов В. І. 392
 Козлов Л. П. 389
 Козлов М. О. 353
 Козлов П. К. 82, 85
 Козлов С. О. 331
 Козловська В. Є. 57
 Козубовський Ф. А. 111, 113
 Кок І. П. 319
 Кокорін В. В. 392, 487
 Колбасов Г. Я. 463
 Колесник В. Ф. 481
 Колесник І. І. 506
 Колесников А. Г. 200, 233, 246,
 252, 259, 267, 312, 399
 Колесникова І. М. 447, 462
 Колесниченко Г. О. 290
 Колесниченко Я. Л. 447
 Колесса Ф. М. 93, 110, 139,
 141, 143, 414
 Колодін Д. В. 490
 Колодій Б. І. 290
 Колодяжний А. В. 295
 Колодяжний О. І. 497
 Колодязний О. І. 362
 Коломієць А. Т. 436
 Коломієць В. В. 322
 Коломієць В. М. 465, 474, 492
 Коломієць М. Ф. 436
 Коломійцев В. І. 335
 Коломійченко О. С. 204, 232,
 247, 307
 Колотій О. 309, 323
 Колтачихіна Ок. Ю. 2
 Колтачихіна Ол. Ю. 2
 Колчинський І. Г. 296
 Коляда С. Ф. 488
 Колян Ю. М. 302
 Кольцов М. К. 138
 Комар А. П. 172, 181
 Комар В. К. 380, 473
 Комаренко Н. В. 335
 Комарницький І. К. 335, 363
 Комаров В. Л. 133, 158
 Комінський А. О. 484
 Комір В. М. 361
 Комісаренко В. П. 162, 172, 181,
 295, 408, 469
 Комісаренко С. В. 264, 279, 312,
 368, 374, 447, 455, 462, 479, 483,
 490, 496, 500, 505
 Комісаренко Ю. І. 476
 Комісаров І. В. 374
 Комник Ю. Ф. 269, 327, 349
 Комов І. Л. 462, 466
 Компан Я. Ю. 411
 Компанець І. І. 294
 Компанець О. С. 118
 Комяк В. О. 354
 Конова Р. В. 335, 462, 463
 Конверський А. Є. 458, 465, 497
 Кондалев А. І. 321
 Кондиленко І. І. 247
 Кондратенко А. М. 314
 Кондратенко І. П. 487
 Кондратенко П. В. 448
 Кондратенко Т. Є. 448
 Кондратюк Є. М. 267, 276, 302
 Кондратюк Р. Р. 451
 Кондратюк С. Я. 501
 Кондратюк Ю. В. 16
 Кондратьев М. С. 135
 Кондратьев Н. В. 338
 Кондратьев Ю. Г. 424
 Кондрацький В. О. 290
 Кондуфор Ю. Ю. 299, 312, 317,
 339
 Коненко Г. Д. 278
 Коноваленко О. О. 358, 386,
 448, 475, 501
 Коновалов В. М. 373
 Коновалов М. І. 14
 Коновалов С. К. 481, 494
 Коноводченко В. А. 290
 Кононенко В. О. 233, 236, 256,
 281, 295, 297
 Кононець Я. Ф. 454
 Кононова С. В. 353
 Конох В. І. 487
 Константинов Б. П. 232
 Конюхов С. М. 298, 374, 385,
 429, 439, 448
 Коньшин М. І. 311
 Копань К. М. 427

- Копач П. І. 477
Копелювич О. І. 419
Копиленко О. Л. 382, 454, 465
Копитов В. Ф. 184, 246, 256, 269, 281
Копійченко Є. Ю. 462
Копнін П. В. 222, 225, 246
Корбутяк Д. В. 419
Кордиш Л. Й. 13, 41, 91
Кордт В. О. 28, 48, 107
Кордюк О. А. 497
Кордюм В. А. 311, 374
Кордюм Є. Л. 310, 311, 313, 433, 453
Коревий Ю. П. 386
Корецький В. М. 172, 175, 205, 225, 256, 261, 315
Корецький Л. 249
Коренний О. У. 262
Корж І. О. 436
Корж О. О. 355, 385
Коркушко О. В. 400, 419, 451, 487
Коркушко Ю. В. 386
Корнелюк О. І. 465, 477
Корнев К. А. 207, 219
Корнейчук М. П. 276, 281, 283, 396, 327, 417, 431
Корнієнко Г. І. 294, 346
Корнієнко О. М. 2, 235
Корнієнко Ю. В. 349
Корнійчук О. Є. 135, 146, 150, 152, 175, 181, 245
Корнілов Є. О. 248, 473
Корнілович Б. Ю. 449
Корноухов М. В. 120, 125, 135, 176, 178, 181, 184
Корнюшин В. В. 399
Корнюшин О. В. 454
Коробчанський І. Є. 182
Коровайчук І. М. 373
Короїд О. С. 219
Королюк В. С. 193, 203, 247, 248, 292, 293, 306, 357, 364, 400, 442, 451, 489
Королюк О. П. 217, 236, 317, 339, 396
Корольов І. Б. 292
Корольов С. П. 201, 423
Коропещький І. 383
Коротаєв Г. К. 460, 481
Коротинський О. Є. 498
Короткевич М. О. 135, 383
Короткіх М. І. 464
Коротун Т. М. 445
Корсунська І. О. 331
Корсунь А. О. 296, 330
Корчак-Чепурківський О. В. 23, 24, 56, 57, 63, 64, 86, 106
Корчевий Ю. П. 417, 496
Корчин О. Ю. 496
Корчинський О. А. 418
Коршиков І. І. 475
Коршун С. В. 77
Косарик Д. М. 146
Косач О. П. 77
Косевич А. М. 192, 306, 368, 427, 439
Косенко І. С. 399, 465
Косенко Л. В. 357
Косенко Н. Ф. 278
Косигін О. М. 234, 254
Косинський В. А. 29, 31, 34, 38, 46, 85, 382
Косика С. О. 407
Космина М. Б. 393, 473
Космодам'янський О. С. 329, 367
Косолапова Т. Я. 335,
Косоногов Й. Й. 13, 25, 26, 28, 48, 68
Костенко Г. Д. 428
Костенко Л. Й. 478
Костенко Н. В. 447
Костенко О. М. 400
Костерін С. О. 381, 449, 489
Костик Р. І. 367, 386, 451
Костилюв В. П. 498
Костіков А. О. 477
Костін Н. І. 346,
Костомаєв М. І. 16, 17, 19, 43, 49, 383
Косторнов А. Г. 386, 402, 446, 448, 459, 466, 493
Костюк А. Л. 396
Костюк Г. Г. 2
Костюк Г. О. 383
Костюк О. Г. 368, 417
Костюк О. П. 469
Костюк П. Г. 200, 209, 217, 233, 263, 284, 295, 305, 330, 353, 387, 423, 446, 451, 470
Костюк Ю. О. 294
Костюківський Б. А. 428, 447
Костяков В. М. 494
Костяк І. В. 478
Косякова Г. В. 489
Котельников В. О. 259, 304
Котельников О. К. 135
Котельников О. П. 53
Котик О. О. 373
Котіді К. 371
Котліньські Р. 449
Котляр М. Ф. 401, 439, 454
Котлярєвський І. П. 19, 156, 186
Котлярів В. П. 406, 496
Котов В. В. 341
Котов М. І. 153, 184, 263
Котова А. Б. 453, 478
Котречко С. О. 463, 501
Кох К. 433
Кохан М. Т. 117
Кохана І. М. 460
Коханий В. О. 460
Кокур В. П. 470
Коцюбинська М. Х. 443
Коцюбинський М. 285
Коцюбинський М. М. 33
Коць С. Я. 421, 459, 498
Кочелап В. О. 437, 497
Кочкянян Р. 290
Кочубей С. М. 361, 39
Кочубей Ю. М. 443
Кочубінський А. І. 440
Кошечко В. 343
Кошечко В. Г. 368, 392, 420, 427, 464, 496
Кошляков В. М. 263, 294, 303, 353, 385, 404, 447
Кошманенко В. Д. 501
Кошовий В. В. 418
Кравець В. А. 230
Кравцов О. Є. 349
Кравченко А. 323
Кравченко А. М. 354
Кравченко В. А. 406
Кравченко В. Й. 287
Кравченко Л. П. 427
Кравченко О. В. 492
Кравченко Ю. С. 330, С. 418
Кравчук Л. В. 438
Кравчук Л. М. 377
Кравчук М. П. 88, 91, 93, 96, 108, 115, 117, 120, 123, 124, 127, 382, 498
Крайнов І. П. 382
Крак Ю. В. 496
Краковецький-Кочержинський Ю. О. 317
Крамаренко Л. П. 136
Крамаренко Н. В. 4
Красавцев М. І. 183, 215
Краснов А. М. 15
Красовицький Б. 343
Красовицький Б. М. 366, 386
Красовський А. Я. 326, 370, 401, 419, 482
Красовський В. П. 448
Красовський С. С. 335, 402
Красуський К. А. 78
Крашенинникова О. В. 295
Краюшкін В. О. 387
Кредісов А. І. 447
Крейн М. Г. 136, 167, 170, 204, 238, 310, 354, 471
Кременчуцький Л. С. 335,
Кремень В. Г. 432, 461, 464, 483, 500, 505
Кремньов В. О. 418

- Кремньов О. О. 247, 262, 264, 293, 330, 353
 Кржижановський В. І. 44
 Кржижановський Г. М. 93, 95, 203
 Кривенко В. В. 387
 Кривенко В. Г. 354
 Кривоглаз М. О. 189, 263, 303, 306, 359
 Кривонос Ю. Г. 359, 390, 433, 452, 481, 496
 Кривоносов Є. В. 478
 Криворучко В. М. 378
 Кривошликов Ю. М. 264
 Кривцун І. В. 359
 Крижанівський В. І. 432
 Крижанівський Є. І. 481
 Крижицький С. Д. 368, 445
 Крилов М. М. 68, 71, 88, 110, 115, 116, 118, 119, 126, 130, 139, 145, 234, 257
 Крилов М. П. 77
 Кримський А. Ю. 19, 20, 25, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 58, 61, 62, 63, 64, 66, 70, 72, 75, 78, 80, 81, 85, 86, 89, 99, 106, 123, 124, 146, 148, 270
 Кримський С. Б. 224, 288, 366, 425, 432, 437
 Крип'якевич І. П. 141, 207, 390
 Кристер А. Е. 80, 81, 89, 113
 Кришталь О. О. 330, 339, 417, 436, 451, 457, 501
 Криштофович А. М. 119, 157, 163
 Крива І. В. 466
 Кривцун І. В. 451, 465, 494, 497
 Крік Ф. 401
 Кріт Ю. Г. 442
 Крокос В. І. 115
 Круглий Ю. М. 506
 Круглицький М. М. 263
 Крутиховська З. О. 278
 Круц В. О. 445
 Кручиненко В. Г. 395
 Круш І. І. 324,
 Крушневич Т. К. 466
 Крюков А. І. 366, 398
 Крючин А. А. 478, 481
 Крячко В. М. 312,
 Кубенко В. Д. 322, 349, 386, 421, 448, 492
 Кубишин Б. Є. 290
 Кубяк Р. Ф. 268
 Кудін В. Д. 357
 Кудінов В. М. 290, 325, 340
 Кудінов С. О. 338
 Кудря С. О. 404
 Кудрявцев В. М. 433
 Кудряченко А. І. 385, 469, 486
 Кудряш А. 371
 Кузель С. О. 424
 Кузнецов В. Г. 368, 409, 411, 442, 453, 464
 Кузнецов В. К. 268
 Кузнецов Г. І. 296
 Кузнецов М. І. 135, 382
 Кузнецова С. М. 501
 Кузнецов М. Ю. 440, 484, 481, 487
 Кузнецов Ф. А. 228
 Кузьменко А. О. 379
 Кузьменко М. В. 474
 Кузьмичов В. 273
 Кузьмичов В. В. 380
 Кузьміна К. І. 475
 Кузьмук В. В. 357
 Куковський Є. Г. 331
 Кукса А. І. 438
 Кукушкін В. І. 374
 Кулемін Г. П. 389
 Кулешов Є. М. 215, 273, 278
 Кулешов М. М. 172, 182
 Кулик І. О. 240, 288, 303, 317
 Кулик В. Л. 409
 Кулик М. М. 401, 428, 432, 447
 Кулинич І. М. 292
 Кулинич П. Ф. 464
 Куліш А. М. 341
 Куліш Є. О. 386, 424, 462, 464
 Куліш М. П. 481
 Куліш П. О. 141
 Куляс А. І. 496
 Кульський Л. А. 130, 219, 263, 294, 295, 338
 Кульчицький К. І. 346
 Кульчицький М. О. 34
 Кульчицький О. К. 432
 Кульчицький С. В. 2, 4, 380, 439, 452
 Кумиш І. Й. 306
 Кунах В. А. 418, 442, 461, 462, 470, 485
 Кундієв Ю. І. 312, 374, 419, 445, 482
 Кунцевич В. М. 306, 353, 356, 378, 385, 400, 408, 436, 454, 474, 479, 494
 Купала Я. 146
 Кураєва І. В. 406, 466
 Курако М. К. 16
 Курас І. Ф. 353, 356, 400, 420, 428, 446, 461
 Курбас Л. 125
 Курбатов О. М. 333
 Кургаєв О. П. 498
 Курдиш І. К. 459
 Курдюмов Г. В. 107, 135, 136, 161, 174, 175, 258, 335, 408, 414
 Курдюмов О. В. 319, 362, 433, 437
 Курекін О. С. 354
 Куренний Е. Г. 346
 Курик М. В. 268
 Куриленко О. Д. 247, 256, 263
 Куриляк Д. Б. 466
 Курият Р. І. 438
 Курнаков М. С. 78, 89, 146
 Курпас В. І. 371, 457
 Курський М. Д. 269, 292, 424
 Курчатов І. В. 125, 170, 200, 348
 Кур'янова А. М. 318, 330
 Кусень С. Й. 353
 Куссульт А. О. 462
 Куссульт Е. М. 364, 418, 462
 Кутас Р. І. 335, 397, 402, 481
 Кутуля Л. А. 351, 462
 Куть І. В. 335
 Кухар В. П. 240, 303, 339, 352, 362, 364, 428
 Кухарчук А. Г. 249
 Кухтарев Н. В. 296
 Кухтенко О. І. 200, 233, 275, 306, 346, 378
 Куценко В. І. 293, 329, 339
 Куцін В. С. 483
 Кучер Р. В. 275, 289, 313, 392
 Кучера М. П. 298
 Кучеренко М. Є. 329, 386, 424, 432
 Кучеров П. С. 136
 Кучерява І. М. 473
 Кучмаренко В. А. 393
 Кучмії С. Я. 398, 463, 465
 Кучук М. В. 421, 481
 Кучук-Яценко С. І. 182, 242, 295, 303, 349, 356, 411, 431, 436, 479
 Кучумов П. В. 252
 Кушнір Г. П. 324
 Кушнір Р. М. 481, 494, 501
 Куян В. Г. 353
 Лігін В. М. 7, 12
 Лав Р. 433
 Лавренко В. О. 390
 Лаврентьев М. О. 120, 135, 149, 163, 165, 166, 167, 168, 174, 175, 206, 211, 245, 297, 414, 435
 Лаврентьев О. О. 459
 Лавренцов Є. М. 456
 Лаврик В. І. 402
 Лаврик С. С. 297, 312, 387
 Лавриненко І. О. 255, 280, 290
 Лавришин Б. М. 400
 Лаврішева К. М. 379, 451
 Лавьоров М. П. 482
 Ладженський М. Р. 276

- Ладиков-Роев Ю. П. 390
Лазаревська К. О. 38, 40
Лазаренко Є. К. 182, 263, 267, 327, 331
Лазаренко Л. М. 437, 453, 461, 492
Лазарев Б. Г. 126, 129, 134, 149, 156, 172, 173, 177, 179, 181, 182, 183, 239, 326, 413
Лазарян В. А. 247, 275, 302, 444
Лазерний І. Л. 354
Лакеєнков В. М. 379
Лакіза С. П. 234
Лакін Є. Є. 397
Лакомський В. Й. 248, 317, 386, 463
Ламашевський В. П. 419
Лампека Я. Д. 343, 378, 412
Лангер Г. 492
Ландау Л. Д. 91, 116, 117, 118, 120, 125, 129, 131, 168
Ланкін Ю. М. 268, 411
Лаптев О. О. 373
Лапчик Ф. Ю. 295
Лапчинський В. Ф. 264, 298, 331, 404, 410, 421
Ларик Є. 54
Ларигов Л. 283
Ларін Б. О. 157
Ларін В. Б. 389
Ларченко К. А. 424
Ласкін М. В. 425
Латаш Ю. В. 226, 229
Латишев Г. Д. 107, 157, 175
Лашкар'ов В. Є. 132, 149, 157, 167, 168, 173, 216, 322, 414, 447
Лашкар'ов Г. В. 432
Лашкевич В. Р. 179
Лашкевич Р. І. 253
Лебеда А. П. 470
Лебедев А. О. 303, 326, 356, 419, 442, 454, 492
Лебедев Б. Ф. 295, 363
Лебедев В. К. 183, 200, 233, 242, 275, 295, 349, 403, 456, 436
Лебедев Є. В. 356, 365, 425, 448, 476, 479
Лебедев О. В. 456
Лебедев О. Г. 109
Лебедев П. І. 117
Лебедев С. О. 116, 157, 165, 169, 173, 174, 178, 180, 183, 197, 224, 242, 262, 294, 326, 444
Лебедев Т. С. 335
Лебедь А. П. 387, 390
Лебіга В. А. 326
Лебовка М. І. 494
Лев Б. І. 430, 481
Леваківський І. Ф. 10
Левенець Ю. А. 446, 465, 481
Левенко Б. О. 431
Левицький В. Ф. 77, 95
Левицький Л. М. 53, 63, 75, 85, 100
Левицький О. Є. 357, 360
Левицький О. І. 31, 34, 37, 38, 40, 41, 44, 48, 55, 59, 66, 67
Левін Б. Я. 386
Левін Г. Я. 215
Левін М. Д. 349
Левітський В. Г. 437
Левон О. І. 329
Левченко Г. Г. 501
Левченко К. С. 217
Легеза В. С. 459
Легенчук В. І. 261
Лейначук Є. І. 184
Лейпунський О. І. 106, 107, 115, 116, 125, 132, 135, 145, 165, 176, 215, 226, 471
Лен Ж. 383
Ленін В. І. 167, 173
Леонардо да Вінчі 185
Леоненко М. М. 389
Леонтович М. О. 131
Леонтович О. В. 93, 100, 136
Лесник А. Г. 293, 310, 341
Лесник Н. А. 341
Леся Українка 141, 184
Летичевський О. А. 235, 253, 338, 368, 392, 451, 481, 492
Лещенко М. Н. 317
Лешінер Я. А. 353
Ликова О. Б. 412
Лиманський Ю. П. 295, 357
Линник В. П. 131, 132
Линниченко І. А. 17
Линьов О. Ф. 341,
Липківський К. О. 426
Липський В. І. 42, 46, 49, 53, 62, 67, 69, 85, 103
Лисенко В. С. 335, 386, 454, 462, 463
Лисенко М. В. 49, 150
Лисенко О. Г. 430
Лисенко О. Є. 422
Лисенко Т. Г. 421
Лисенко Т. Д. 115, 138, 140, 173, 211
Лисенко Ю. Г. 465, 477
Лиситченко В. В. 311
Лисиця М. П. 293, 318, 322, 325, 379, 493
Лисиченко Г. В. 465
Лисін Б. С. 135, 178
Лисяний М. І. 366
Литвин В. М. 418, 428, 448, 452, 455, 465
Литвин М. Р. 438
Литвин О. Л. 330
Литвин О. М. 459
Литвин С. О. 484
Литвиненко В. В. 501
Литвиненко Л. М. 261, 289, 325, 355, 385, 392, 430, 475
Литвиненко О. Є. 447
Литвиненко С. Л. 501
Литвинко А. С. 2, 486
Литвинов В. В. 348, 351, 466
Литвинов Д. Д. 278
Литвинов Л. А. 343, 451, 457
Литвинович С. В. 393
Литвинчук М. Д. 180
Литвинчук О. О. 439
Литовченко В. Г. 268, 339, 362, 419
Лихобаб Б. Ф. 311
Лихолат А. В. 302, 317
Лихотоп Р. Й. 412
Лищук А. І. 407
Лібанова Е. М. 449, 481, 483, 490, 493, 500, 505
Ліберберг Й. І. 113, 115, 375
Лібовіц Г. 395
Лівшиць Л. А. 236, 469
Ліліус К. Р. 401
Ліньков Ю. М. 442
Ліонс Ж. 375
Ліпатов Ю. С. 242, 263, 267, 282, 314, 322, 328, 365, 422, 467
Ліпатова Т. Е. 285, 326
Лісевич Л. О. 442
Лісничий С. К. 294
Лісовий В. С. 278
Ліфшиць І. М. 162, 172, 173, 179, 192, 194, 200, 231, 236, 245, 246, 256, 263, 341
Ліфшиць Є. М. 117, 118, 120
Ліхтман Є. П. 278
Лічков Б. Л. 70, 78, 102
Лішко В. К. 312, 314, 325, 341
Лішневська В. Ю. 501
Лобанов В. В. 452
Лобанов Л. М. 368, 370, 396, 417, 420, 446, 453, 462, 467
Лобачов В. Л. 501
Лобинцева Г. С. 387
Лобода А. М. 23, 29, 53, 56, 66, 68, 77, 78
Лобода П. І. 497
Лободок В. А. 335, 469, 501
Логвиненко В. Ф. 404, 418, 459
Логвинович Г. В. 242, 246, 298, 303, 445
Логгінов В. Б. 374
Логунов А. О. 422
Лозинко А. Ф. 378

- Лозинський М. О. 368, 432, 454
 Лозова Г. 328
 Лозова Н. О. 451
 Локтев В. М. 290, 298, 338, 370, 418, 448, 455, 464, 483, 500, 504
 Ломоносов М. В. 142, 423
 Лопатинський Я. Б. 177, 182, 189, 306, 327
 Лопатін О. К. 409
 Лопато Л. М. 379
 Лосев В. Д. 253
 Лоссовський Є. К. 335
 Лось В. Ф. 482
 Лось Ф. Є. 317
 Лоський К. 50
 Лотарев В. О. 171, 215, 287, 293, 294, 339, 353
 Лошкар'єв М. О. 247
 Лубенець С. В. 494
 Лубченко А. Ф. 242, 254
 Лугова І. П. 333
 Луговий В. Й. 387
 Луговий П. З. 463
 Луговська Е. В. 447
 Луговський О. Г. 2
 Луговський Е. В. 462, 479, 481
 Луговцов М. В. 135, 137, 149, 165
 Лугуан Я. 383
 Луйк О. І. 433
 Лук'яненко М. Г. 378, 386
 Лук'яненко Н. М. 338
 Лук'янець О. О. 451, 469
 Лук'янова О. М. 385, 436, 482
 Лукаш Л. Л. 469
 Лукашенко Г. М. 341
 Лукін О. Ю. 437, 465, 489, 497
 Лукінов В. В. 346, 489
 Лукінов Д. І. 279
 Лукінов І. І. 293, 299, 303, 312, 343, 426, 473
 Лукінова Т. Б. 447
 Луковський І. О. 318, 321, 339, 433, 437, 464
 Лупишко Д. Ф. 357
 Лур'є О. Ю. 136, 146
 Лутай М. І. 413
 Луцевич І. Д. 93
 Луценко В. В. 447
 Лучицький В. І. 23, 29, 53, 71, 102, 117, 140, 157, 165
 Лучок А. Ю. 366
 Львов В. А. 487
 Львов Д. С. 433
 Львов Й. П. 129
 Любарський Г. Я. 204
 Любашенко В. В. 473
 Любименко В. М. 93, 96, 103
 Любинський В. Р. 466
 Любчанський І. Л. 456
 Любченко О. В. 359
 Любченко П. П. 43, 85
 Лютий О. П. 464
 Лютгов Є. М. 310
 Ляшенко А. І. 383
 Лядоу Д. 383
 Лякішев М. П. 433, 442
 Лялюк В. П. 447
 Лялюшко Н. М. 473
 Лялько В. І. 353, 363, 386, 456, 488
 Лялько І. І. 492
 Лямець О. К. 396
 Ляпунов О. М. 6
 Ляшенко Б. А. 439
 Ляшенко В. І. 170, 268
 Ляшенко Л. В. 268
 Ляшко І. І. 216, 263, 282, 289, 303, 322, 364
 Ляшко С. І. 438, 449
 Ляшенко А. І. 78
 Ляшенко П. І. 157, 175
 Мінх Г. М. 11
 Магдинець В. В. 409
 Магомедов Б. В. 378
 Магур І. С. 387, 386, 400, 487
 Мадатов Е. Г. 359
 Маєвський К. 202
 Мажуга П. М. 249, 329
 Мазепа В. І. 297
 Мазко О. Г. 478
 Мазур А. Ю. 477
 Мазур В. Л. 269, 418, 436, 496
 Мазур В. М. 428
 Мазур О. І. 349
 Мазура І. С. 330
 Мазуренко Є. А. 488
 Майданович Н. К. 398
 Майзель В. М. 136
 Майко Т. К. 324
 Маймур Б. М. 483
 Маймур Г. А. 470
 Майстренко А. Л. 465, 473
 Майстренко О. Ю. 449, 481, 496
 Майстренко Ю. Г. 278
 Майстренко Ю. Л. 488
 Макара А. М. 153, 247, 266, 330
 Макара В. А. 386
 Макаревич І. Х. 422
 Макаренко А. Г. 30
 Макаренко Д. Є. 363
 Макаренко М. О. 41, 109
 Макаренко М. В. 381
 Макаренко О. А. 324
 Макаренков А. П. 381
 Макаркин О. М. 366
 Макаров А. В. 498
 Макаров В. Л. 433, 469, 481, 496, 498
 Макаров О. М. 314
 Макарова О. В. 493
 Макаrenchко О. Ф. 218, 223
 Макаrenchук Н. М. 387
 Маков К. І. 172
 Маковецький Д. М. 349
 Макогоненко Є. М. 425
 Максимейко М. О. 77
 Максименко Ф. П. 103
 Максимов Є. В. 378
 Максимов Є. О. 349
 Максимова С. В. 475
 Максимович Б. І. 226
 Максимович Г. Г. 199, 205, 303, 310, 313
 Максимович М. І. 45
 Максимович М. О. 18, 19, 49
 Максимук О. В. 373
 Максимчук В. Ю. 453
 Мала Л. Т. 283, 310, 385, 422, 426, 451
 Малахов Г. М. 171, 246, 268, 357
 Малашенко С. В. 217
 Малашенко Ю. Р. 324, 334, 418
 Малецька К. Д. 466
 Малєєв В. Я. 273, 478
 Малиновська Л. П. 406, 439
 Малиновський Б. М. 222, 263, 298, 302, 366, 451
 Малиновський І. О. 382
 Малиновський К. А. 213, 249
 Малиновський О. О. 77, 87, 89, 113
 Малишев Н. Р. 373
 Малишев П. В. 440
 Малишева Н. Р. 461
 Маліцький Б. А. 352, 379, 396, 441, 474
 Маліченко С. М. 498
 Малкес Л. Я. 386
 Малюк В. І. 305
 Малюкін Ю. В. 393, 498
 Малюта С. С. 285, 291, 424, 433
 Малякко Г. І. 296
 Мамонтова В. О. 294
 Мамуня Є. П. 476
 Мамутов В. К. 276, 324, 356, 381, 387, 451
 Мамченко О. В. 481, 482
 Манг Г. 482
 Мандельберг С. Л. 167, 253
 Мандельштам Л. І. 7
 Мандрик Т. П. 208
 Манжелій В. Г. 283, 298, 306, 325, 355, 367, 432
 Манзюк В. Т. 338
 Манорик А. В. 240, 282, 286
 Манорик П. А. 412
 Мануїльська С. В. 392
 Мануїльський Д. З. 62, 157, 277

- Манцуров І. Г. 498
Манько В. Г. 312
Манько Г. П. 317
Манько І. К. 362
Маньковська І. М. 436
Мар'янович Т. П. 348, 351, 362, 386
Маринич О. М. 263, 392
Маринський Г. С. 490
Марісова С. В. 422
Маркевич І. В. 283
Маркевич М. А. 17
Маркевич О. П. 172, 184, 200, 222, 266, 359
Маркелов Г. І. 135
Марко Вовчок 194
Маркович Я. М. 18
Марковський Є. А. 382, 428
Марковський Л. М. 284, 303, 356, 378
Марковський Л. Я. 217
Марковський П. Є. 452
Маркусь В. 395
Маркуш Ш. 383
Мартиненко Л. І. 476
Мартинів В. В. 335
Мартинюк А. А. 320, 323, 356, 478, 481
Марценюк-Кухарук М. Г. 354, 431
Марченко А. П. 341
Марченко Б. Г. 412
Марченко В. О. 184, 219, 223, 225, 263, 279, 329, 331, 363, 407, 425, 452, 456, 467, 469, 484, 488
Марченко Г. С. 432
Марченко О. А. 475, 498
Марченко С. М. 409
Марчук П. М. 176
Масалов С. І. 278, 363
Маслов В. В. 387, 469
Маслов В. Д. 339
Маслов В. О. 143, 459
Маслов М. І. 498
Маслов С. І. 40, 79, 136, 152, 166
Маслун Н. В. 475
Маслюк А. Ф. 374, 409
Масюк Н. П. 406
Матвеев В. А. 496
Матвеев В. В. 326, 338, 368, 464, 475
Матвеева Л. В. 454
Матвієвський О. С. 366
Матвієнко М. В. 470
Матишевський М. С. 394
Матросов М. Л. 326
Матяш І. Б. 442
Матяш І. В. 331, 356
Махненко В. І. 303, 367, 478
Махорін К. Є. 276, 348
Махорт П. Г. 392
Мацевитий Ю. М. 325, 332, 333, 335, 448, 458, 477
Мацейко Ю. М. 289
Мацелло В. В. 418
Мацелюх Б. П. 230, 265, 283, 366, 368, 378
Мацков Ф. П. 172
Мацук Ю. В. 393
Мацука Г. Х. 291, 293, 310, 339, 349, 424, 440
Мацука Ю. В. 393
Мацуревич І. К. 135, 136
Мащок В. М. 419
Мачулін В. Ф. 2, 396, 433, 451, 479, 481, 483, 497, 500, 504
Машинський О. Л. 311, 313
Машкевич В. С. 225
Машенко О. М. 407
Мевіус А. 12
Медведев В. В. 501
Медведев В. К. 358
Медведев Є. М. 298
Медведева Н. Б. 136
Медвідь Л. В. 323, 328, 393
Медзвещкий М. О. 29, 48
Медовар Б. І. 178, 185, 186, 194, 212, 226, 229, 263, 273, 282, 283, 306, 354, 366, 456
Меженко Ю. О. 28, 34
Мейс А. 74, 85
Мейш В. Ф. 463
Мелікішвілі П. Г. 14
Мелехов П. М. 465
Мелехов Р. 380
Мелехов Р. К. 374
Мелешкін М. Т. 293
Мелешко В. В. 501
Мелков Г. А. 458
Мельник В. І. 326, 363, 397, 463, 494
Мельник В. М. 432
Мельник В. С. 433, 460
Мельник Л. 327
Мельник П. В. 475
Мельник С. Г. 488
Мельник Ю. П. 285, 312, 424
Мельников-Разведенков М. Ф. 82, 83, 121
Мельников В. А. 302
Мельников І. М. 282, 292
Мельничук Д. О. 368, 417, 450, 452
Мельничук О. С. 247, 275, 286, 339
Менджул М. І. 421
Мень А. В. 222, 225, 236, 279, 298, 356, 359, 418, 475
Мережинський Ю. Г. 459, 488
Меренков М. П. 482
Мержівський Д. А. 440
Мессбауер Р. 189
Мечников І. І. 11, 160, 163, 402
Месяц Г. А. 482
Метельов Л. Д. 476
Мешков Ю. Я. 349, 453, 481, 501
Мигулін О. О. 96
Микоша О. С. 437
Мирна Т. 372
Мирний П. 175, 192, 255
Мироненко О. М. 456
Миронов О. Г. 473
Миронюк І. Ф. 387
Мирошніченко В. 351
Миселюк Є. Г. 137
Мислович М. В. 412, 461
Митропольська Н. Ю. 461
Митропольський О. Ю. 390, 397, 435, 449
Митропольський Ю. О. 193, 198, 207, 208, 238, 242, 256, 262, 266, 274, 281, 283, 286, 303, 326, 338, 350, 404, 409, 426, 475, 483
Митрофанов Б. О. 354, 381
Митулинський Ю. Т. 294
Михайленко О. М. 453
Михайлик О. О. 438
Михайлов В. М. 341
Михайлов Г. О. 324
Михайлов І. Ю. 495
Михайлова Н. П. 439
Михайловський В. М. 199, 218, 269
Михайловський М. К. 230
Михалевич В. С. 218, 235, 247, 282, 322, 327, 331, 333, 336, 350, 355, 359, 364, 384, 392, 415
Михалевич М. В. 400, 465
Михальченко М. І. 447, 449
Михальченко Р. С. 273
Михальчук К. П. 19
Михаськів В. В. 494
Мишанич О. В. 418, 454
Мізецька І. Б. 322
Мізюк Л. Я. 199
Мікловда В. П. 433, 451
Мікоян А. І. 234
Мілка А. Д. 475
Міллер К. 395
Мілютін Г. А. 130
Мілях О. М. 180, 191, 192, 199, 200, 233, 236, 256, 273, 290, 313, 329, 351
Мільман Ю. В. 291, 354, 353, 368, 453
Мінаєв О. А. 481
Мінаков А. О. 492
Мінов Ю. Д. 473
Мінцис О. М. 295

- Мінченко О. Г. 470
 Міранський В. А. 362, 466
 Мірошников Ю. П. 451
 Мірошніченко А. В. 466
 Мірошніченко В. І. 465
 Мітін В. В. 399
 Мітін Л. І. 363
 Міхеєв В. А. 256, 279, 298, 347
 Міхін М. 298
 Міцкевич Б. Ф. 424
 Мішура Ю. С. 501
 Міщенко Є. Ф. 320
 Міщенко М. І. 390
 Міщенко Ф. І. 52, 85, 382
 Міяківський В. В. 53
 Міямото Х. 375
 Мовчан Б. О. 200, 208, 216, 234, 269, 290, 302, 318, 334, 361, 397, 451, 494
 Мовчан В. А. 168, 175, 182
 Мовчан В. М. 437
 Мовчан І. І. 330
 Мовчанівський Т. 78
 Могила П. 49
 Могілянський М. М. 29, 33, 34
 Могілевич Н. Ф. 436
 Модзалевський В. Л. 25, 26, 33, 40, 43
 Модилевський Я. С. 136, 173, 230
 Можаровський М. С. 357
 Мозалевський Б. М. 323
 Мозговий М. І. 107, 134
 Мозер М. 383
 Мозер Ю. 408
 Мозолевський Б. М. 274
 Моїсєєв В. О. 387
 Моїсєєв С. 360
 Моїсєєва В. Ф. 365
 Мойбенко О. О. 356, 374, 394, 409, 451, 483
 Мойсєєв С. С. 311
 Мойсєєнко Б. І. 409
 Мока О. П. 412
 Мокляк В. І. 170
 Мокроносов А. Т. 433
 Молодкін В. Б. 371, 386, 396, 445
 Молотай О. А. 400, 430
 Молотов В. М. 127, 137
 Молчан О. Л. 329,
 Молчанов І. М. 253, 353, 392
 Моляво Г. І. 295
 Монченко В. І. 289, 433, 448, 473
 Моргилевський І. В. 53
 Моргуліс Н. Д. 117, 125, 136, 139, 149, 170, 176, 471
 Моргун В. В. 285, 326, 339, 348, 368, 389, 404, 418, 441, 446, 476, 479, 483, 490, 500, 505
 Мордерер Є. Ю. 459, 488
 Мороженко О. В. 390, 451
 Мороз А. Л. 402
 Мороз А. М. 390
 Мороз А. О. 341
 Мороз О. К. 399
 Мороз П. А. 382
 Мороз С. С. 330
 Морозов А. О. 268, 295, 298, 341, 350, 353, 356, 379, 395, 403, 424, 456, 478
 Морозов О. Д. 389
 Морозова-Водяницька Н. В. 162
 Морозовська Г. М. 496
 Мороховський В. Л. 498
 Морочковський С. Ф. 330
 Москаленко О. 411
 Москальов О. М. 359
 Московець С. М. 242, 247
 Москович В. 383
 Моссаковський В. І. 247, 263, 268, 275, 327
 Мосякін С. Л. 498
 Мотижев С. В. 460
 Мотовиловець І. О. 264, 392
 Моторний В. П. 433, 487
 Моцак Я. Ф. 290
 Моцний Ф. В. 439
 Моця О. П. 445, 449, 483
 Мочалов І. І. 495
 Мрига В. В. 322,
 Мриглад І. М. 447, 486, 497
 Муковський І. Т. 422
 Мунтян В. І. 465
 Муравйов В. П. 182
 Муравченко Ф. М. 443, 449
 Мурадян Х. К. 406
 Мурас В. О. 292
 Мурзін В. Ю. 445
 Мусатенко Л. І. 289, 398, 449
 Мусієнко М. М. 427
 Мусіна О. Г. 326
 Мусяц П. С. 113
 Мухачов П. 12
 Мушинка М. 418
 Мушкало І. Л. 239
 Мушкало Ю. І. 2
 Мхітарян Н. М. 449, 451
 Мюнстерлейдт 138
 Мьялковський М. В. 170
 Навакатікян О. О. 385
 Навашин С. Г. 11, 74
 Нагорна А. М. 482
 Нагорна Л. О. 353
 Нагорна Л. П. 420, 446
 Нагорний В. П. 457
 Нагорний О. В. 172
 Нагорний П. Г. 361
 Нагребельний В. П. 456
 Надеждін О. І. 8
 Надутов В. М. 501
 Назаренко В. А. 184, 276
 Назаренко В. І. 355
 Назаренко В. М. 484
 Назаренко О. К. 208, 268, 371, 386, 466
 Назаренко П. В. 366
 Назаров М. І. 461
 Назарчук З. Т. 401, 402, 438, 464, 483, 492, 500, 505
 Найдек В. Л. 356, 371, 400, 419, 437, 457
 Найдєн О. С. 459
 Найдич Ю. В. 209, 255, 280, 290, 303, 448
 Найдок Ю. Г. 463
 Наконечний О. М. 440
 Накорчевський А. І. 482
 Наливайко Д. С. 386, 497
 Наливайко С. М. 353
 Намбу І. 257
 Нарівський А. В. 437, 477
 Наследов Д. М. 132
 Натансон Е. М. 134
 Наулко В. І. 418
 Науменко В. В. 349
 Науменко В. М. 370
 Науменко В. П. 19, 38, 46
 Наумовець А. Г. 230, 358, 368, 417, 419, 423, 446, 454, 457, 483, 498, 500, 504
 Нахлік Є. К. 476
 Находкін М. Г. 282, 368, 419, 475
 Нахшина О. П. 278
 Нгуєн Ван Дао 433
 Нево Е. 418
 Неврлий М. 449
 Негер Е. 395
 Негода О. О. 407
 Негрійко А. М. 424, 425, 498
 Негруцький Б. С. 479
 Недайвода І. В. 473
 Недбайло П. О. 263
 Недосека А. Я. 370, 466, 492
 Неймарк І. О. 278
 Неклюдов І. М. 433, 455, 463, 473, 483, 500, 505
 Некрасов В. В. 466
 Некрасов З. І. 146, 182, 183, 205, 215, 218, 319, 415
 Нелєпо Б. О. 270, 293, 302, 312, 363
 Неміровський Ю. В. 501
 Неміш Ю. М. 333, 359, 418
 Немошкаленко В. В. 282, 297, 317, 325, 340, 371, 382, 387, 426, 445, 452, 506
 Непійко С. О. 349
 Непокупний А. П. 356
 Нерсєсян Д. Г. 353

- Неруш Г. І. 374
Несеренков В. М. 466
Несмеянов О. М. 211
Нестеренко А. Д. 170, 181, 182, 306, 309
Нестеренко Б. О. 386
Нестеренко О. О. 184, 207, 213, 310
Нестеренков В. М. 498
Нестеров М. С. 438
Нестеров П. М. 176
Нестеров П. П. 172
Нестерова Н. В. 421
Нефедов О. М. 434
Нечаєв С. В. 381, 424
Нечаєвська М. 167
Нечипоренко П. К. 112
Нечитайло Г. С. 311
Нешпор О. В. 460
Немець О. Ф. 254, 267, 282, 302, 329, 428
Немчин О. Ф. 418
Нижник Л. П. 354, 424, 463
Нижня М. І. 310,
Никифорович Є. І. 481
Никифорчин Г. М. 357, 360, 402
Николишин М. М. 494
Никольський О. М. 103
Никоненко О. С. 465
Ничипоренко С. П. 178, 263
Нікітенко М. І. 469
Нікітін А. Г. 440, 481, 487
Нікітін А. І. 278, 338,
Нікітін В. М. 246, 285, 335
Нікітін П. І. 297, 325
Нікітченко М. С. 451
Нікішов В. І. 449
Ніковський А. В. 46, 86, 99
Ніколаєв А. Т. 359
Ніколаєв В. Г. 313, 498
Ніколаєв Ю. А. 341
Ніколаєв Ю. Д. 335
Нікольська О. О. 306
Нікольський О. М. 49
Нікольський С. М. 431
Німчук В. В. 338, 368, 441
Ніренберг Л. 395
Нічик В. М. 421, 426
Новик А. І. 294
Новик К. Й. 182, 254
Новиков В. І. 282
Новиков В. С. 292
Новиков М. В. 312, 318, 322, 329, 339, 397, 409, 413, 430, 446, 485
Новикова О. Ф. 442
Новицька-Усенко Л. В. 374, 436
Новицький В. Є. 456, 481
Новицький О. П. 54, 67, 68, 69, 72, 73, 106
Новицький Я. П. 74, 383
Новиченко Л. М. 207, 249, 324, 339, 350,
Новіков О. М. 460
Новіков С. П. 475
Новікова Л. С. 349
Новікова О. Ф. 469
Новосад В. В. 412
Новоселов О. О. 312
Новосельцев О. В. 465
Ноговіцин О. В. 496
Норкін В. І. 470
Носач Л. М. 426
Носенко В. К. 494
Носков В. О. 436, 483
Носов А. З. 29
Нотт Д. 383
Нудельман А. А. 492
Нудельман М. 434
Нурдін М. І. 211
Нурмагамбетов О. Ю. 484
Оболєнський М. О. 476
Обреїмов І. В. 87, 133
Овечкін А. 351
Овсієнко Д. Ю. 413
Овсійчук В. А. 432
Овчаренко В. І. 324
Овчаренко Г. В. 349
Овчаренко О. М. 317
Овчаренко Ф. Д. 218, 247, 248, 252, 263, 320, 360
Овчарук М. Є. 359
Овчинніков Ю. А. 306
Огієнко І. І. 29
Огенко В. М. 418, 442
Огієвський А. В. 115, 168, 170
Огієвський О. В. 78
Огнева О. Д. 506
Огняник М. С. 353, 456
Огоновський О. М. 19
Огоновський В. П. 141
Одулов С. Г. 326, 381, 401, 457
Озерова Н. Г. 363
Озерський Ю. І. 82, 85
Оканенко А. С. 244, 247, 262
Оксіюк О. П. 292, 402
Окснер А. М. 256, 276
Олабін В. М. 488
Олейник Г. С. 353
Олексенко П. Ф. 282, 401
Олексієнко А. П. 379
Олексюк М. М. 267
Олемський О. І. 426
Олійник Б. І. 368, 460
Олійник Г. С. 362
Олійник О. Я. 216, 281, 282, 322, 366
Оліховський С. Й. 445
Олсон Д. 434
Ольденбург С. Ф. 77
Омеляновський М. Е. 172, 200
Омельяничук О. М. 465, 466
Омельченко Ф. З. 57, 59, 96, 382
Омельчук А. О. 481
Онищенко З. В. 407
Онищенко Н. М. 454
Онищенко О. М. 333, 339, 368
Онищенко О. С. 339, 417, 424, 455, 478, 483, 493, 500, 505
Онопрієнко В. І. 441, 458, 495, 497
Онопрієнко М. В. 458
Онопчук Ю. М. 436
Онсагер Л. 179
Опейда Й. О. 392
Оппоков Є. В. 69, 78, 93, 96, 110, 112, 115, 124, 129, 375
Опришко В. Ф. 418
Ораєвський В. М. 449
Орап А. А. 397
Орженьцький Р. М. 46, 49, 50, 53, 59, 62
Ориняк І. В. 482, 494
Орлик С. М. 431, 478, 498
Орлов Є. І. 93
Орлов М. Х. 115, 124
Орлов О. О. 466
Орлов О. Я. 14, 49, 134, 135, 154, 174
Орловський Г. М. 435
Оровецький Ю. П. 389, 397
Осадчий В. І. 488
Осадчук В. А. 487, 494
Осауленко О. Г. 481
Осєделько М. М. 379
Осетров В. Д. 387
Осинський С. П. 437
Осіпов О. К. 413
Осіпов Ю. С. 434
Осичнюк Г. З. 320
Осінський В. І. 484
Осіпова І. І. 349,
Осовський В. Д. 454, 478
Остапенко М. А. 180
Остапенко М. М. 183, 442
Остапко В. М. 475
Остапченко Л. І. 459
Остафійчук Б. К. 445, 465
Осташ О. П. 390
Острєнко В. Я. 253, 303, 311
Острик П. М. 395
Островська Л. К. 306
Островський В. Л. 473
Островський І. Є. 184
Островський Й. В. 303, 386
Остроградський М. В. 415
Отрошенко В. В. 445
Ошкадьоров С. П. 349, 357, 418, 461, 474

- П'ятницький І. В. 373
 П'ятницький Ю. І. 365, 431
 П'ятничко О. І. 355, 389, 402
 П'ятигорський Б. Я. 295
 Підвищоцький В. В. 11
 Пашенко О. О. 359
 Павко А. І. 470
 Павленко А. М. 170
 Павленко Г. Є. 199, 218
 Павленко М. В. 355, 394
 Павленко О. П. 488
 Павленко Ф. А. 382
 Павленко Ю. В. 4, 393, 405, 425, 432, 452, 499
 Павленко Ю. М. 428
 Павленко Я. В. 488
 Павличенко О. С. 348
 Павлищук В. В. 412
 Павлік М. 395
 Павліщук В. В. 473, 481
 Павлов В. В. 374, 378, 393
 Павлов І. П. 179, 428
 Павлов М. О. 16
 Павлов О. А. 438
 Павлов О. В. 314
 Павлов О. П. 67
 Павлова М. В. 74, 85
 Павловський О. Д. 11
 Павловський В. В. 493
 Павловський В. Є. 268
 Павлуцький Г. Г. 23, 24, 25, 26, 28, 40, 48, 57, 84
 Павлюк М. І. 465, 484
 Павлюк С. П. 433, 481
 Падалка Б. Я. 149
 Падерно Ю. Б. 228, 422
 Пазенок В. С. 356
 Пак В. С. 172, 182
 Палагін О. В. 298, 329, 350, 359, 364, 368, 456, 464, 501
 Паламарчук Л. С. 272, 330,
 Паламарчук М. М. 247, 249, 281, 282, 302, 392
 Паламарчук Т. А. 477
 Паливода Л. В. 312
 Палієнко В. П. 412, 484
 Палієнко М. І. 101
 Палій В. М. 2, 473, 501
 Палладін В. І. 11, 43
 Палладін В. О. 25
 Палладін О. В. 63, 70, 78, 92, 93, 96, 100, 102, 106, 110, 113, 114, 115, 118, 122, 133, 136, 139, 148, 149, 150, 152, 153, 155, 165, 166, 169, 171, 172, 174, 176, 178, 179, 184, 185, 190, 191, 193, 196, 197, 200, 201, 202, 207, 259, 280, 460, 508
 Пальцевич А. П. 463
 Пан В. М. 326, 476
 Панасюк В. В. 276, 285, 302, 308, 349, 351, 361, 402, 443
 Панін В. Є. 482
 Панічкіна В. В. 341
 Панкратов Ю. В. 451
 Панкратова Н. Д. 448
 Панов Е. В. 275
 Пантелєєв А. К. 215
 Панченко Є. Г. 366
 Панченко Л. П. 439
 Панченко О. А. 478
 Панчишин Б. Г. 268
 Папаш О. І. 341
 Паперник Ю. Г. 335
 Парасюк І. М. 379, 427, 440, 440, 449, 476
 Парасюк О. С. 202, 208, 233, 242, 324, 407
 Парахонський Б. О. 366
 Паргаманик Л. Е. 225
 Пардалос П. 449
 Парин Є. В. 285
 Парнас Я. О. 150
 Пароконний О. С. 363
 Партика Л. Я. 291
 Парусимов В. Г. 349,
 Пархоменко Г. О. 392
 Пархоменко Н. М. 493
 Пархоменко О. М. 483
 Пархомчук С. М. 289
 Пасічний В. В. 290
 Пасічник Л. А. 501
 Пасічник М. В. 207, 208, 218, 222, 266
 Пасічник Ю. А. 299
 Пастернак С. І. 213
 Пастернак С. П. 53
 Пастур Л. А. 341, 368, 443, 445, 483
 Пасхавер Б. Й. 412
 Паталас Є. І. 341
 Паталаха Є. І. 433, 460
 Патик В. П. 459
 Патиченко О. С. 295
 Патон Б. Є. 153, 158, 161, 167, 175, 178, 179, 182, 183, 185, 186, 201, 207, 211, 212, 216, 222, 223, 229, 234, 239, 242, 256, 258, 259, 260, 264, 266, 268, 273, 279, 281, 283, 286, 290, 294, 298, 304, 306, 307, 312, 314, 316, 321, 325, 331, 336, 342, 347, 359, 364, 370, 371, 403, 404, 410, 422, 436, 440, 451, 456, 462, 467, 479, 483, 485, 490, 495, 498, 500, 504
 Патон Є. Б. 418
 Патон Є. О. 16, 93, 95, 107, 108, 110, 112, 113, 114, 115, 125, 133, 139, 144, 145, 146, 151, 152, 153, 158, 165, 166, 167, 170, 172, 179, 184, 188, 234
 Паустовський О. В. 396
 Пахомов Ю. М. 312, 356, 425, 432, 445
 Пачкова С. П. 378
 Пачоський Й. К. 16
 Пашинник В. Ю. 284
 Пашицький Е. А. 355, 459, 481
 Пашкевич Г. 380
 Пашкевич І. К. 402
 Пашкевич Ю. Г. 456
 Пашенко О. О. 293, 322
 Пашин О. М. 340,
 Пекар С. І. 133, 140, 145, 167, 168, 170, 177, 183, 189, 204, 209, 216, 217, 218, 263, 322, 415
 Пелешук А. П. 382
 Пеленський Я. 383
 Пелетминський С. В. 198, 288, 302, 303, 346, 349, 368, 396, 409, 425, 443, 450, 467
 Пелех Б. Л. 268, 373
 Пелешук В. Г. 412
 Пеньков О. М. 182
 Пепеляєв В. А. 498
 Пергаменщик В. М. 430
 Переверзєв Є. С. 413
 Переверзєв Ю. В. 378
 Перевозчикова О. Л. 379, 427, 449, 451
 Передерій В. Г. 412
 Перелома В. О. 368, 428
 Перепелиця В. Г. 426, 489
 Перепеченко Б. 410
 Пересада В. І. 248
 Перестюк М. О. 418, 421, 481
 Перетц В. М. 25, 40, 49, 81, 106
 Перит Т. 434
 Пермяков В. В. 349
 Перрен Ф. 132
 Першин П. М. 172, 262
 Песчанський В. Г. 200
 Петіпа Т. С. 276
 Петлюра С. В. 22, 30, 42, 50
 Петренко О. Ю. 427, 445
 Петренкова В. П. 463
 Петрина Д. Я. 333, 356, 440, 454, 464
 Петришин В. 381, 383
 Петров Б. М. 232
 Петров В. В. 77, 298, 342, 356, 373, 380, 403, 407, 410, 478, 497
 Петров В. К. 479
 Петров В. П. 78, 81
 Петров Г. І. 232
 Петров Е. Г. 283, 442, 449, 456
 Петров М. І. 19, 31, 34, 50
 Петров О. З. 263, 276

- Петровський Г. І. 127
Петровський М. Н. 103, 157, 169
Петрухін В. О. 487
Петруша І. А. 427, 494
Петрушков В. Г. 340
Петухов В. С. 501
Петушков В. Г. 430
Петьков В. В. 317
Печньо В. І. 402, 449
Печковський Е. П. 365
Пилинський М. М. 272
Пилипенко А. Т. 247, 263, 282, 293, 333
Пилипенко В. В. 312, 318, 325, 329, 370, 423, 430
Пилипенко О. В. 422, 482
Пилипчук В. М. 407
Пилипчук М. С. 407
Пилушенко В. Л. 363, 401, 445
Пилиянкевич О. М. 293, 362
Пильчиков М. Д. 9, 13
Пиріг Л. А. 374, 484
Пиріг Р. Я. 452
Пирожков С. І. 386, 407, 433, 445
Писаренко Г. С. 173, 193, 223, 233, 242, 243, 253, 263, 266, 286, 303, 317, 319, 322, 326, 444, 472, 489
Писаржевський Л. В. 14, 77, 83, 102, 113, 137, 285, 508
Письменний О. С. 451
Пишкін Б. А. 173
Пищик В. 343, 355
Півень М. М. 363
Півнюк В. М. 473
Півняк Г. Г. 386, 407, 417, 424, 461
Півторак В. А. 466, 467
Півторак Г. П. 400, 418, 481, 487
Підвисоцький О. М. 406
Підгорний А. М. 276, 279, 281, 282, 335, 337, 365, 400, 408
Підгорний М. В. 234, 254
Підгорський В. С. 368, 399, 419, 463, 464
Підоплічко В. І. 330, 368
Підоплічко І. Г. 219, 242, 246, 256, 265, 290
Підоплічко М. М. 133, 184, 268, 270
Підстригач Я. С. 160, 248, 263, 275, 290, 302, 303, 305, 369
Пілюгін Г. Т. 130
Пінчук В. Г. 282, 295, 310, 322, 374, 428
Пінчук Ю. А. 389
Піпа В. Й. 349, 501
Пічугін О. П. 354
Пішак В. П. 447
Пішко В. В. 370
Пішанський В. Г. 478
Планер Ю. 9
Плате М. А. 434
Платонов О. М. 330
Плевака М. А. 75
Плеханов Г. В. 198
Плотников В. О. 14, 52, 53, 103, 105, 106, 107, 110, 111, 112, 116, 122
Плугатар О. П. 398
Плужник В. І. 379
Плюто І. В. 436
Пляцко Г. В. 290
Поваренних О. С. 263, 280, 282, 327, 331, 458
Поварницін В. О. 172
Повх І. Л. 219
Поггенполь В. О. 383
Погорелій В. К. 470
Погорелов О. В. 178, 182, 217, 218, 223, 265, 282, 303, 357, 461, 422, 472
Погорелов Ю. Г. 370
Погорілий А. М. 341, 433, 482
Погорілко В. Ф. 443, 449, 456
Погорський В. К. 312, 459
Погребинський С. Б. 212, 253, 333, 336, 341
Погребняк А. Д. 476
Погребняк П. С. 119, 157, 161, 172, 255
Подгаєцький В. В. 184
Подільчук Ю. М. 359
Подлесних Г. А. 407
Подола М. В. 322, 370
Подолінський С. А. 20
Подольцев О. Д. 473
Подпрятков С. Є. 485
Подчасова Т. П. 268
Поздняков Є. П. 317
Позняк Л. О. 333, 368, 395, 422, 428
Позур В. К. 469
Пойнтінг Дж. 8
Покровський В. В. 419
Покровський В. О. 470
Полежаєв Ю. В. 290
Полівка І. 74, 85
Полікарпов Г. Г. 235, 247, 368, 473
Полікарпов М. М. 210
Поліщук В. П. 279, 312, 412
Поліщук Л. З. 399
Поліщук Н. П. 357
Поліщук С. З. 428
Положій Г. М. 247
Полонська-Василенко Н. Д. 42, 146, 193
Полонський О. Б. 482
Полоцький С. 81
Полуєтков М. С. 213, 225, 247, 275, 365
Поляк Р. В. 295
Поляков В. О. 439
Поляков В. Л. 366
Поляков І. М. 89, 172, 173, 256
Поляков М. В. 71, 102, 459
Поляков М. С. 157, 243, 246, 252, 444
Поляков С. Г. 445, 464
Полянський Ю. І. 142
Померанчук І. Я. 118, 125, 129, 149, 174, 177, 450
Пономаренко Г. П. 181, 267
Пономаренко Є. П. 367
Пономаренко О. М. 253, 465
Пономарьов М. Г. 120
Поперенко Л. В. 422
Попов І. У. 318
Попов А. Ф. 356, 392, 447, 448
Попов В. О. 272
Попов В. С. 181
Попов М. В. 386
Попов М. Г. 157
Попов М. М. 85
Попов М. О. 460
Попов О. С. 160
Попов П. М. 71, 136, 152
Попова А. Ф. 313
Попова К. В. 462
Попович В. С. 501
Попович І. Л. 421
Попович М. В. 420, 425, 431, 448
Попович О. С. 2, 462
Порошин В. М. 483
Портенко М. І. 401, 430, 442, 451
Португал В. М. 329
Порфир'єв В. Б. 182, 200, 272, 314
Порхун Ф. К. 354
Поспелов В. П. 135, 136, 161
Поспелов С. В. 438
Постников І. М. 247, 298, 343, 370
Постолатій М. І. 295
Потап'євський А. Г. 185, 226
Потебня О. О. 19, 43, 49, 52, 157, 415
Потураєв В. М. 243, 248, 290, 293, 312, 324, 371
Похмурська Г. В. 476
Похмурський В. І. 342, 362, 364, 368, 445
Походенко В. Д. 282, 309, 310, 339, 343, 392, 398, 420, 427, 462, 474, 483, 485, 490, 495, 500, 504
Походзіло П. В. 306
Походня І. К. 212, 216, 276, 286, 293, 303, 306, 307, 406, 423, 428, 452, 455, 463, 483, 500, 505
Почтаренко В. І. 473
Працьовитий М. В. 501

- Преображенський М. М. 295
 Привалко В. П. 453
 Привалов В. М. 428
 Прикарпатський А. К. 483
 Прилюк Ю. Д. 329,
 Присяжний В. Д. 368, 372
 Притула І. М. 483
 Приходнюк О. М. 378
 Приходько Е. В. 407, 432
 Приходько О. А. 454
 Приходькова Є. К. 182
 Прихотько А. Ф. 167, 172, 174,
 225, 233, 242, 298, 416
 Прігожин І. Р. 434
 Пріма С. Б. 379
 Прімін М. А. 473
 Прісняков В. Ф. 356, 368, 402
 Пріхна Т. О. 465
 Пріцак Л. О. 368
 Пріцак О. Й. 374, 392
 Провотар О. І. 427, 451
 Прокопенко М. Д. 353
 Прокопюк О. С. 445
 Прокоф'єва В. В. 407
 Пронюк Є. В. 278
 Просвірнін С. Л. 363
 Проскура Г. Ф. 69, 93, 94, 117,
 129, 149, 152, 154, 286
 Протопопов В. П. 115, 157, 179
 Протопопова В. В. 412
 Прохватілов А. І. 494
 Прохоренко В. І. 424
 Прохоренко І. В. 349
 Прохоров О. М. 259, 304, 434
 Прохорович А. В. 335
 Процишин Б. М. 418
 Процко Р. Ф. 333
 Прусаков О. П. 314
 Прусевич О. М. 143
 Прусов О. В. 469
 Пташник Б. Й. 449, 469
 Птуха М. В. 37, 42, 52, 77, 79,
 80, 89, 98, 106, 113, 115, 123,
 218, 416, 444
 Птушинський Ю. Г. 208, 303,
 358, 454, 478
 Пуанкаре А. 6
 Пуга П. П. 442
 Пугін Л. І. 253
 Пуд О. А. 432
 Пузіков В. М. 449, 451, 481, 483
 Пулюй І. П. 9, 416
 Пуркіне Е. 410
 Пустовітенко Б. Г. 318
 Путілін С. І. 445
 Путята Т. В. 186
 Пухов Г. Є. 180, 212, 219, 246,
 303, 321, 326
 Пучківська Н. О. 385
 Пучков В. Г. 297
 Пучков П. В. 373
 Пучковська Г. О. 335, 463
 Пушкар М. С. 275, 303, 306, 314
 Пушкін О. С. 176
 Пфейффер Г. В. 12, 52, 53, 54,
 70, 88, 107, 115, 140
 Пхакадзе Г. О. 326
 Пшеничний Б. М. 254, 306,
 322, 339, 385, 395, 428
 Рабинович З. Л. 204, 244, 302,
 306, 422
 Рабкін Д. М. 176, 208, 373
 Рагула А. В. 474, 482, 490
 Радзівілл А. Я. 489
 Радзівєвський Г. В. 421
 Радишевський Р. П. 482
 Радищев О. М. 176
 Радіонов С. В. 474
 Радкевич О. В. 409
 Радомисельський І. Д. 174, 342
 Радченко В. Г. 465, 481
 Раєвські К. 449
 Раєвський Г. В. 156, 206, 294
 Разов В. П. 484
 Разказовський В. Б. 466
 Райчев О. Е. 487
 Раков М. 342
 Раковський Х. Г. 42, 46, 60
 Ралдугін Є. О. 357
 Ранюк Ю. М. 425
 Рао Рама П. 395
 Рапопорт І. М. 126
 Рассказов О. О. 346
 Ратайчак Г. 449
 Ратич Л. В. 338
 Рафальський О. О. 470
 Рахманінов І. 7, 11
 Рахметов Д. Б. 463
 Рачковський Ф. Г. 298
 Рашба Е. Й. 204, 212, 244, 242, 469
 Рашковський С. Л. 418
 Рвачов В. Л. 276, 292, 302, 309,
 317
 Ребенок О. Л. 487
 Рева М. Л. 242
 Рева О. М. 442
 Ревуцький Д. М. 50
 Ревуцький Л. М. 146, 256
 Регада М. С. 487, 497
 Редер А. С. 493
 Редько В. Н. 382, 386, 433, 451
 Редько Ф. А. 145
 Реєнт О. П. 412, 433, 437, 439,
 457
 Резанов В. І. 81
 Резинкіна М. М. 487
 Резников О. Г. 329
 Резников Ю. А. 297
 Резниченко В. В. 78
 Резнік С. Р. 354
 Резніков М. А. 349
 Резніков Ю. О. 496
 Резніченко В. А. 467
 Резуненко В. 355
 Рейніцер Ф. 9
 Рейтлінгер М. О. 37
 Рейвен П. 395
 Рековещ Л. І. 421
 Рембрандт Г. 197
 Ремез Є. Я. 115, 120, 136
 Ремесло В. М. 292
 Ремета Є. Ю. 496
 Рентген В. К. 9
 Реформатський С. М. 15
 Решетняк В. Ю. 496
 Решетняк Ю. Г. 492
 Рєвенко В. Л. 424
 Резнік С. Р. 402
 Резнік Б. Я. 374
 Резников О. Г. 374
 Резцов В. Ф. 401, 454
 Рєпін І. Ю. 155
 Рєпка В. В. 409
 Рибак В. І. 418
 Рибак С. О. 484
 Рибаків А. О. 445
 Рибалкін В. С. 400
 Рибалко С. Л. 426
 Рибаченко В. Л. 399
 Рибачук М. Ф. 448
 Рибицький В. А. 326, 357
 Рижигов В. Д. 351, 436, 487
 Рижко Л. В. 441, 496
 Рижев Е. В. 357
 Рика В. 401
 Риков О. І. 99
 Рильський Т. Р. 18
 Рильський М. Т. 152, 158, 165,
 171, 178, 182, 200, 208, 215, 272
 Римаренко Ю. І. 413
 Риндич А. В. 418, 458
 Ристич М. 375
 Ріббентроп Й. фон 137
 Різниченко В. В. 93, 94
 Різниченко В. Я. 287
 Рогоза В. В. 341
 Родін П. Р. 293, 379
 Родіонов С. П. 182
 Родніна Л. О. 330, 363
 Родригес М. Г. 296
 Рожанський Д. А. 13, 14, 84
 Рождественський Б. М. 122
 Розанов А. Я. 346,
 Розенберг О. М. 381
 Розенберг О. О. 294, 381, 424
 Розенбуш В. К. 489
 Розенкевич Л. В. 125, 127

- Розенфельд Л. Г. 374
 Розов В. Ю. 482
 Розовський Б. Г. 373
 Розказовський В. Б. 389
 Розуван С. Г. 396
 Розумовський В. А. 178
 Рой В. Ф. 236
 Ройтер А. В. 473
 Ройтер В. А. 205, 218, 252
 Ройцин О. Б. 209, 217
 Рокитянський Г. К. 460
 Ролл Я. В. 136, 161
 Ролле Р. 395
 Роман І. С. 357
 Роман О. М. 357
 Романенко А. М. 386, 473
 Романенко В. Д. 303, 332, 333, 356, 402, 428, 442, 456
 Романенко В. І. 474
 Романенко В. Л. 398
 Романенко В. М. 311
 Романенко В. Н. 477
 Романенко О. В. 498
 Романенко О. Ю. 488
 Романиць О. В. 2
 Романів О. М. 294, 295, 339, 360, 402
 Романов В. О. 476, 494
 Романов О. А. 346, 348
 Романова Н. П. 363
 Романова О. В. 330, 387
 Романовська В. О. 324
 Романовський В. О. 33, 40, 54, 55
 Романчев Ю. В. 418
 Романюк Б. М. 354
 Романюк Л. І. 311
 Романюк М. М. 482
 Ромашкін П. С. 210
 Роменський О. Ю. 346
 Роданов А. П. 316, 385
 Ронталь Г. Д. 349
 Ронто М. Й. 409
 Росошинський О. А. 326
 Ротблат Дж. 395
 Рофе-Бекетов Ф. С. 463
 Рубін П. Г. 16
 Рубач М. А. 263
 Рубенчик Л. Й. 136, 170, 174, 278
 Рублевський І. М. 178
 Рубльов О. С. 413
 Рубцова М. О. 431
 Руда С. П. 2, 4, 393
 Рудавський Е. Я. 409, 449
 Рудавський Ю. К. 447
 Рудаков Є. С. 276, 324, 451, 501
 Руденко А. В. 437, 482
 Руденко В. М. 263
 Руденко Л. Г. 386, 392, 447, 481
 Руденко М. С. 177
 Руденко Ю. Ф. 456
 Рудик О. Ф. 466
 Рудинська Є. Я. 69
 Рудинський М. Я. 73, 179
 Рудич Ф. М. 469
 Руднєв К. М. 211
 Рудник А. Т. 341
 Рудницький І. І. 39
 Рудницький В. В. 123, 133
 Рудницький Л. 395
 Рудницький С. Л. 93, 110, 124, 367
 Рудь Л. А. 363
 Рулін П. І. 69, 71
 Румянцев В. В. 453
 Румянцев О. М. 190, 259
 Русаков О. 364
 Русаков О. М. 439
 Русанівський В. М. 293, 303, 309, 325, 330, 362
 Русанов А. В. 477
 Русіна О. В. 439
 Русяєва А. С. 445
 Русяєва Г. С. 399
 Рухлядев Ю. М. 330
 Ручка А. О. 438
 Ручко Г. О. 113, 115, 124
 Рушицький Я. Я. 459, 494, 490
 Рябінін Ю. М. 117, 120
 Рябов Б. П. 374
 Рябов В. Р. 402, 404
 Рябов Г. Г. 362
 Рябченко С. М. 386
 Ряппо Я. П. 53, 63
 Сікорський І. І. 16
 Сабад О. П. 402
 Сабадаш О. М. 475
 Саблук П. Т. 381
 Саввін Ю. М. 407
 Савенков Ю. Ф. 501
 Савицька С. Є. 346,
 Савич І. М. 238
 Савін Г. М. 151, 157, 172, 176, 183, 184, 222, 280
 Савлук О. С. 338
 Саврук А. П. 390
 Саврук М. П. 393, 402
 Савченко А. П. 285, 368
 Савченко В. Г. 392
 Савченко В. Т. 445
 Савченко О. В. 442
 Савченко О. Я. 298, 386, 399, 436
 Савченко Ф. Я. 77
 Савченко Ю. М. 418, 445
 Савчук В. С. 449
 Савчук М. П. 172
 Савьолова В. А. 447
 Сагайдак М. А. 330
 Сагач В. Ф. 394, 401, 409, 451
 Садовничий В. А. 434
 Саєнко В. Ф. 375, 461
 Саєнко В. Я. 306
 Сажин В. С. 303
 Саймон Л. 383
 Сайред Н. 434
 Сал В. І. 483
 Саленкова Т. В. 484
 Салтанов М. В. 238, 381
 Сальков Є. А. 322, 432
 Самарай Л. І. 297
 Самарський О. А. 434
 Саменов О. В. 498
 Самишев Е. З. 473
 Самоваров В. М. 476
 Самойленко А. М. 303, 320, 341, 400, 404, 409, 422, 437, 454, 465, 478, 483, 487, 500, 504
 Самойленко В. Г. 458, 496
 Самойленко Ю. С. 449, 473
 Самойленко Ю. І. 356, 390
 Самойлов В. Д. 335, 338
 Самородов В. М. 438
 Самофалов К. Г. 325
 Самсонов Г. В. 217, 219, 230, 265, 275, 331
 Самунджан Є. М. 322
 Самченко М. П. 328, 394
 Самчук А. І. 466
 Сандомирський Б. П. 338
 Сандул Г. А. 268
 Санін Ф. С. 184
 Санін Ф. П. 366
 Санцевич А. В. 333
 Сапегін А. О. 77, 89, 93, 102, 119, 136, 140, 147, 149, 150
 Сапко В. М. 261
 Сапужак Я. 323
 Сараджев А. Х. 122
 Сарбей О. Г. 229, 349, 469
 Сарбей О. Ф. 254
 Саркисян А. С. 267
 Сарнацька В. В. 329
 Саух П. Ю. 482
 Сафрjuk Н. В. 479
 Сахарнов В. А. 183
 Сахарнов В. О. 242
 Сахаров А. Д. 211
 Сахаров С. Г. 359
 Сахацький Г. П. 348
 Сахацький О. І. 460
 Сахно В. І. 341
 Сахнюк М. О. 348, 351
 Саченко А. В. 498
 Свавільний М. Б. 311
 Свенсон О. 365
 Светлов П. М. 297
 Свечкарjов І. В. 317
 Свечников В. М. 135, 317
 Свечников Г. С. 402, 496

- Свечников С. В. 282, 356
 Свинцицький І. С. 77
 Свириденко П. О. 157, 172
 Свистунов В. І. 236
 Свистунов В. М. 317
 Свінцицький А. С. 412
 Свіренко Д. О. 115
 Світальський М. Г. 101, 109, 110, 112, 115, 122, 124, 127
 Світличний І. О. 254
 Севбо П. І. 163
 Седерхольм-Вільямс С. 408
 Сезоненко О. Б. 432
 Селезов І. Т. 442
 Селецький І. О. 39
 Селюков С. М. 353
 Селянко О. О. 363, 372
 Сельський В. О. 135
 Семененко А. І. 396
 Семененко В. М. 386, 445, 495
 Семененко Є. В. 487
 Семененко М. П. 136, 172, 173, 176, 179, 190, 200, 201, 212, 223, 230, 242, 253, 256, 281, 282, 319, 320, 466
 Семенов Є. В. 449
 Семенов М. А. 273
 Семенов М. О. 478
 Семенов О. І. 329
 Семерака Ф. В. 359
 Семерака М. М. 322
 Семиноженко В. П. 356, 365, 371, 379, 385, 386, 388, 393, 397, 436, 440, 462, 474, 476, 483, 487, 500, 505
 Семковський С. Ю. 62, 77, 85, 93, 94, 110, 112, 115, 124, 127
 Семовських Г. М. 290
 Семчик В. І. 386, 456, 464
 Сендов Б. 408
 Сенін В. І. 400
 Сенченков І. К. 370
 Сеньок О. Ф. 421
 Сенько В. І. 421
 Сеньковський А. Ю. 394
 Сеньковський Ю. М. 394, 403, 418
 Сергейчук В. В. 473
 Сергеев В. Г. 201, 220, 246, 247, 294, 321, 325
 Сергеев В. О. 278
 Сергеев О. В. 451
 Сергеев О. Т. 392
 Сергеева Л. М. 398
 Сергієнко Г. Я. 317
 Сергієнко І. В. 278, 303, 322, 346, 350, 356, 392, 413, 423, 425, 428, 431, 442, 449, 455, 460, 475, 506
 Сергієнко М. М. 375
 Сергучов О. Ю. 392
 Сергучов Ю. О. 328, 454
 Сердюк М. А. 175
 Сердюк О. В. 457
 Сердюк Ю. 420
 Серета А. Х. 57
 Серета Я. І. 182
 Середенко М. М. 436
 Серенсен С. В. 89, 96, 107, 113, 115, 117, 118, 122, 125, 129, 135, 136, 137, 175
 Северцов О. М. 15, 77
 Семагін Е. П. 373
 Серебряков В. В. 445
 Серков П. М. 247, 302, 306, 319, 324, 436, 477
 Серков Ф. М. 296
 Сеченов І. М. 11, 193
 Сибірний А. А. 434, 449, 459, 494, 497
 Сиваченко М. Є. 247, 256, 281, 353
 Сиверський П. М. 330
 Сивов О. М. 363
 Сивокінь Г. М. 433
 Сивоконь В. Ю. 492
 Сиволобов Л. І. 357
 Сигал І. Я. 274
 Сидельников В. М. 386
 Сидоренко Л. А. 463
 Сидоренко М. Т. 322
 Сидоренко О. В. 304
 Сидоренко С. І. 465
 Сидорик Є. П. 322, 373, 387, 496
 Сидоров В. А. 335, 363, 381
 Сидорок В. Р. 341,
 Сидорчук К. М. 463
 Сидорчук М. А. 463
 Сизов Ф. Ф. 433
 Силакова Г. І. 145
 Силантьєв В. І. 359
 Силін М. А. 171
 Силованюк В. П. 454
 Симоног І. В. 474, 492
 Смирєнко В. Л. 497
 Смирєнко Л. П. 11, 317, 497
 Симінський К. К. 13, 16, 35, 69, 71, 78, 80, 86, 89, 92, 96, 106, 109
 Симович В. 77
 Симоненко В. К. 451, 465
 Симоненко І. О. 399
 Симоненко Р. Г. 335
 Симоненко Т. 380
 Синайський В. І. 53, 55, 57
 Синельников К. Д. 107, 130, 133, 134, 136, 171, 172, 180, 184, 186, 207, 286
 Синєкоп М. С. 317
 Синиця А. Д. 398
 Синицький М. С. 52, 53
 Синцов Д. М. 12, 88, 129, 135
 Синюк І. І. 268
 Синявський О. Н. 39
 Синьков М. В. 333, 478
 Сирота І. М. 194, 341, 343
 Сиротинін М. М. 136, 292, 436
 Сиротинін М. І. 115
 Ситенко О. Г. 193, 199, 208, 241, 247, 254, 292, 325, 386, 395, 450
 Ситенко Ю. О. 430, 438, 466, 484, 489
 Ситник К. М. 247, 282, 284, 286, 289, 303, 307, 311, 313, 328, 335, 337, 340, 365, 398, 453
 Ситников А. Б. 353, 456
 Ситько П. О. 134, 173
 Сичевський А. А. 457
 Сіваков О. Г. 436
 Сіверський П. М. 362, 403
 Сігал О. І. 456
 Сіденко В. Р. 465
 Сідоров В. А. 386
 Сілін В. І. 473
 Сіліч С. О. 427
 Сільсбі 125
 Сіманенко Ю. С. 447
 Сімеонова Ю. М. 466
 Сіньюань Лю 383
 Сіренко В. А. 453
 Сіренко В. Ф. 338, 401, 405
 Сіренко Л. Я. 399
 Сіренко Ю. К. 363
 Скаба А. Д. 246, 252
 Скальський В. Р. 492, 494
 Скальський О. С. 456
 Скарбань М. К. 134
 Скаржинський В. І. 282
 Скачко Ю. М. 330
 Скиба Г. Г. 406
 Скіпочка С. І. 477
 Склярєнко В. Г. 386, 437, 448, 455
 Склярєнко С. К. 335
 Склярєв В. Ф. 338
 Сковорода Г. С. 81, 157, 221, 278, 418
 Скок В. І. 282, 286, 288, 312, 363, 372, 451
 Скок М. В. 496
 Сколота А. О. 349
 Скопенко В. В. 303, 356, 361, 370, 402, 427
 Скопецький В. В. 379, 401, 413, 428, 440, 459, 460
 Скопенко О. І. 487

- Скоропадський П. П. 22, 24, 27, 30, 32, 38, 42, 44, 46, 507
Скороход А. В. 198, 244, 247, 254, 255, 267, 298, 339, 451
Скороход В. В. 280, 339, 368, 374, 397, 474, 487
Скотобоець О. М. 462
Скринченко Ю. М. 333,
Скрипаль І. Г. 386, 406, 439
Скрипник Г. А. 449, 464
Скрипник І. В. 267, 308, 312, 339, 363, 381, 423, 432, 455
Скрипник І. Д. 432
Скрипник М.О. 81, 85, 86, 93, 95
Скрипник О. В. 443
Скрипник О. О. 477
Скрипник Ю. 323
Скрипниченко М. І. 463
Скрипченко В. І. 370
Скурихін В. І. 235, 239, 268, 276, 295, 302, 335, 353, 366
Слабеев І. С. 294
Слабоспицька А. Т. 402
Слабченко М. Є. 40, 92, 93, 99, 100, 124, 367
Славін Л. М. 111, 136, 298
Сластьон О. Г. 72
Следзевська І. К. 399
Слешинський І. В. 12
Слесарев В. В. 407
Сливка Ю. Ю. 346
Слинько В. І. 478, 482
Слинько І. І. 268
Слісенко В. І. 492
Слобдян М. В. 479
Слободяник М. С. 361, 418
Сломінський Ю. Л. 248, 357
Слушкін А. О. 14, 104, 133, 136, 172
Слуцька Т. М. 216
Слюняев М. М. 470
Слюсар В. В. 445
Слюсаренко А. П. 317
Слюсаренко Л. І. 399
Слюсаренко О. О. 498
Слюсаренко Ю. В. 482
Сльозов В. В. 306, 401
Смаль-Стоцький С. Й. 31, 34, 382
Смертенко П. С. 359
Сметана І. М. 354
Сметанін Ю. О. 293, 323, 356
Смиков В. К. 407
Смирнов А. А. 161, 182, 246, 266, 306, 321, 359
Смирнов В. В. 312, 328, 333, 339, 354, 402, 442, 461
Смирнов М. М. 488
Смирнов Ю. Ф. 324
Смирнова-Замкова О. І. 136, 182
Смирнов-Ласточкін І. Ф. 191
Сміленко А. Т. 378
Сміцька М. Ф. 330
Смішко М. Ю. 141
Смовж А. К. 282
Смогоржевська Л. О. 399
Смолій В. А. 386, 400, 405, 411, 421, 439, 452, 483, 500, 505
Смолуховський М. 13
Смоляников І. 371
Сморозин В.І. 370
Смушкевич В. З. 230
Смушков І. В. 236
Снежкін Ю. Ф. 335, 418, 466, 469
Снітко О. В. 267, 282, 299, 322, 333, 339
Собко В. Г. 387, 470
Соболев В. С. 178, 182, 293, 304
Соболь Д. Н. 78
Соболь О. М. 357
Соботович Е. В. 350, 356, 385, 435
Содін Л. Г. 298, 358
Созінов О. О. 302, 361, 409, 491
Сойфер В. 401
Сокол Є. І. 443, 498
Соколов С. С. 492
Соколов Ю. Д. 115, 126, 136, 204
Соколов Ю. М. 123, 135, 254
Соколовський Г. О. 333
Соколовський О. Н. 93
Солдатенко В. Ф. 432, 465
Солдаткін О. П. 349, 468, 498
Соллогуб В. Б. 217, 247, 292, 335, 337, 342, 402
Солнцев С. І. 82, 95
Соловей В. В. 477
Соловій А. І. 409
Соловій В. П. 441, 457, 468
Соловій С. О. 478
Соловійова М. О. 346
Сологуб С. В. 478
Солодовников С. О. 242
Соложенко В. Л. 427
Соломатіна В. Д. 442
Соломац В. А. 366
Соломка Е. Ф. 370
Солонін Ю. М. 374, 449, 478
Солошенко І. О. 433, 473
Соляков Д. Г. 473
Сонкевич О. І. 53
Сонцева С. І. 85
Сопель М. Ф. 461
Сопрунок П. 332, 342
Сорень Е. Т. 184
Сорока Б. С. 269, 463
Сорока В. О. 484
Сорокін В. О. 477
Сорокін П. В. 184
Сорокова Н. М. 469
Сорокулова І. Б. 402, 442
Сорос Дж. 401
Сорочинський Б. В. 491
Сорочинський В. В. 488
Соскін М. С. 225, 236, 287, 295, 326, 356, 381, 431, 445, 474
Сосницький В. М. 473
Сосновський В. Я. 295
Софійський К. К. 409
Сохань Л. В. 297, 368
Сохань П. С. 292, 317, 339, 354, 395
Спілка А. 19
Спідин О. 18
Спасокукоцький Ю. О. 261
Спаська Є. Ю. 84
Спекторський Є. В. 25
Сперанський О. В. 15, 25, 26, 48
Спина Г. А. 312
Співак Е. Г. 122, 124, 136, 375
Співак М. Я. 437, 453, 461, 465, 487, 492
Сполдінг Б. 395
Срезневський І. І. 19
Срезневський Б. І. 52, 59, 64, 75, 112
Стабнікова О. В. 389
Ставицький В. В. 482
Ставнійчук М. І. 443
Сталін Й. В. 97, 131, 187
Станинець В. І. 392, 454
Станкевич Д. Г. 349
Старжинський М. Г. 473
Стариков М. А. 182
Старицька-Черняхівська Л. М. 86, 99, 148
Старков А. В. 63
Старовоїт С. В. 493
Стародуб М. Ф. 355, 357
Стародубов К. Ф. 172, 217
Старостенко В. І. 335, 337, 339, 364, 368, 391, 402, 423
Старченко В. Ф. 157
Старченков Ю. П. 421
Стасик О. О. 487
Стасюк І. В. 401
Сташич В. В. 321
Стащук М. Г. 413
Стебницький П. Я. 31, 33, 35, 44, 45, 52, 53
Стеклов В. А. 6, 7, 77
Стельмах А. Х. 366
Стельмах М. П. 181, 219, 276, 302
Стецько А. С. 378
Степанець О. І. 418, 431, 469, 498
Степанківська Г. К. 375, 466

- Степанков В. С. 390
 Степанов А. Є. 321
 Степанов А. О. 378
 Степанов В. М. 464
 Степанов Г. В. 394
 Степанов К. М. 186, 199, 386, 461
 Степановський Ю. П. 482
 Степашко П. А. 112
 Степко І. І. 268
 Степовик Д. В. 366
 Стеренбоген Ю. О. 330
 Стесін В. В. 298
 Стефаник В. 141, 270
 Стефановський Є. П. 272
 Шешенко М. В. 386, 417
 Шешенко О. М. 148
 Стиранко Г. І. 278
 Стогній А. О. 239, 244, 249, 253, 293, 357
 Стогній Б. С. 341, 343, 356, 368, 399, 404, 423, 455, 483, 500, 505
 Стойка Р. С. 353, 465, 469
 Стойко С. М. 461
 Стойкова Л. С. 440
 Столяров М. О. 55
 Сторіжко В. Ю. 386, 400
 Стоян Л. М. 363
 Стоян Ю. Г. 317, 339
 Страдомський М. В. 349
 Стражеско Д. М. 288
 Стражеско М. Д. 115, 117, 121, 147, 168, 412
 Стражеско М. М. 508
 Страутман Ф. Й. 231
 Страхов М. 129
 Страхов Т. Д. 172
 Страшнікова М. І. 322
 Стрельбицька О. І. 117
 Стрелко В. В. 244, 279, 288, 311, 313, 328, 343, 356, 373, 400, 430, 485, 487
 Стрелков І. І. 172
 Стржемечний М. О. 449, 463, 494
 Стригін О. І. 322
 Стрижак О. С. 382
 Стрижак П. Є. 498
 Стрижало В. О. 357, 370, 419, 449
 Стрижевський В. Л. 407
 Стрижкова Г. М. 378
 Струк Д. 383
 Струминський Б. В. 239, 257
 Струтинський В. М. 244
 Студент М. М. 476
 Студент О. З. 432
 Студинський К. Й. 74, 76, 110, 139, 141, 148
 Стукал О. С. 379
 Стус В. С. 238
 Стьопін В. С. 434
 Стьормер К. 78, 85
 Субботін С. І. 216, 218, 242, 256, 266, 278, 281, 286, 292, 303, 335, 416
 Субтельний О. 383
 Суворов О. 420
 Суворова І. Г. 492
 Сугаков В. Й. 337, 355, 422, 449, 501
 Судацова В. С. 494
 Судьїна Е. 328
 Сукач О. М. 427
 Сукенник І. Л. 322
 Сулима М. М. 465
 Сумцов М. Ф. 25, 42, 49, 50
 Супруненко В. П. 346
 Супруненко М. І. 173, 208, 263, 275
 Супруненко П. М. 93, 108, 110, 113, 115, 124, 127
 Суптель О. М. 216, 306
 Сурда М. М. 294, 351
 Суслів В. Ю. 445
 Суслів Г. К. 7
 Сутков Д. А. 426
 Сутков П. Г. 473
 Сухан В. В. 373
 Суханов О. Д. 483
 Сухих Л. Л. 349
 Суходуб Л. Ф. 482
 Сухомел Г. Й. 109, 132, 136, 176, 177, 180, 181, 182, 199
 Сухоребрий А. О. 456
 Щастливий Г. Г. 310, 319, 339, 343, 356, 370
 Сюе Чуньду 434
 Сябряй В. Т. 295
 Сьомик Т. М. 475
 Сьомка В. О. 381
 Табачковський В. Г. 326
 Табачник Д. В. 428, 464
 Тавхелідзе А. Н. 239, 257, 407
 Талієв В. І. 16
 Талаєва Т. В. 464
 Тамаш Ю. 418
 Тамм І. Є. 211
 Тамразов П. М. 458, 465
 Тамулайтіс Г. 351
 Тананайк М. М. 333
 Танкевич Є. М. 341
 Танчер В. В. 438
 Тарашенко Д. Т. 392
 Тарабрін В. П. 302, 356
 Тарадій В. К. 451
 Таран В. І. 396
 Таран Л. В. 407
 Таран Н. Ю. 427
 Тараненко К. С. 54, 56
 Таран-Жовнір Ю. М. 276, 339, 409
 Таранов А. П. 322
 Таранов С. Г. 306, 366, 433
 Тарановський Ф. В. 31, 34, 38, 42, 85, 382
 Тарануса А. І. 324
 Тарапон О. Г. 366
 Тарасевич Л. О. 77
 Тарасевич М. І. 488
 Тарасевич Ю. І. 320, 386
 Тарасевич Ю. О. 322
 Тарасенко М. О. 34
 Тарасенко М. П. 353
 Тарасенко Т. Є. 271
 Тарасов В. О. 374
 Тарашан А. М. 331
 Тарашук В. П. 470
 Тарелін А. О. 324, 465, 484
 Тарнавський А. І. 317
 Тарнавський М. Д. 134
 Тартаковський Б. Н. 278
 Татаринів Є. О. 136
 Татаринів К. А. 200
 Татарка К. І. 359
 Татомир К. П. 136
 Тацій В. Я. 417, 455, 456, 483, 500, 505
 Телегін Д. Я. 298
 Тележкін В. О. 402
 Тельнюк-Адамчук В. В. 400, 430
 Тельович Р. В. 392
 Тенцов А. 337
 Теплицький В. П. 123
 Теплінський О. Ю. 488
 Теплінський Ю. В. 487
 Терек О. І. 501
 Тереножкін О. І. 298
 Терехов Р. Г. 447
 Терещенко Ф. Ф. 16
 Терлецький В. М. 322
 Терлецький Р. Ф. 426
 Терновий К. С. 291, 312, 325, 328, 340, 343
 Терпиловський Р. В. 378
 Терьошин В. І. 473, 482
 Тетельбаум С. І. 172
 Тиж Р. М. 353
 Тикалов В. 411
 Тимашев Г. А. 335
 Тимашов О. О. 341
 Тимофеев Б. Б. 247, 282, 302, 316, 324, 407, 436
 Тимофеев В. Ф. 15
 Тимофеевський О. Д. 136, 170, 171
 Тимоха О. М. 437, 498
 Тимошенко В. І. 395, 433
 Тимошенко Л. В. 386
 Тимошенко С. П. 13, 16, 25, 26, 28, 31, 34, 35, 38, 40, 48, 85, 416

- Тимченко Є. К. 19, 25, 26, 38, 40, 48, 52, 84
Тимченко І. Є. 312
Тир С. Г. 395
Тирнов О. Ф. 492
Титко О. І. 370, 482
Титов В. М. 447
Титов Є. В. 399
Титов П. Ф. 335
Тихонов Є. О. 244, 273, 287, 396, 424
Тихонович В. І. 428
Тихоновський О. Л. 264, 287
Тичина П. Г. 93, 96, 122, 146, 153, 159
Тишаєв С. І. 333
Тишковець В. П. 489
Тишура В. І. 295
Тищенко Е. Н. 457
Тіман Б. 284, 309, 323
Тіркель М. Г. 496
Тісса Л. 118
Тітко О. І. 310
Ткалич В. С. 238
Ткаченко В. В. 497
Ткаченко В. Д. 427
Ткаченко В. М. 464
Ткаченко Г. В. 99
Ткаченко М. М. 38, 409, 451
Ткаченко О. Б. 401, 469
Ткаченко Ю. Г. 396
Ткачов В. І. 432
Ткачов В. О. 407
Ткачук К. С. 389
Ткачук Л. Г. 162, 275
Товаровський Й. Г. 447
Товкач Ф. І. 501
Товмаченко О. Г. 393
Товстюк К. Д. 303, 323, 439
Токарев Ю. М. 473
Токаревський В. В. 399
Токарь О. П. 373
Токарчук М. В. 447
Толдін А. А. 358
Толканіц В. Г. 353
Толмачов А. 273
Толмачов О. В. 407, 465, 473
Толмачов О. І. 248
Толмачов О. Т. 357
Толок В. Т. 186, 236, 239, 248, 276, 327
Толочко О. П. 439, 482
Толочко П. П. 280, 296, 330, 356, 368, 374, 423, 445, 476, 480, 483, 500, 505
Толпиго К. Б. 170, 199, 230, 254
Толубинський В. І. 182, 233, 252, 309, 321, 416
Толубинський Є. В. 292
Тома М. 368
Томашик В. М. 473
Томчук П. М. 254, 349, 402, 430, 433, 483
Тонкаль В. Ю. 325
Тонкаль Н. С. 341
Топал О. І. 496
Топачевський В. О. 303, 385
Топачевський О. В. 219, 256, 275, 281
Торхов Г. Ф. 317
Торчинська Т. В. 402
Торчун П. М. 354
Тоцький В. М. 321,
Травлеєв А. П. 386, 477
Трапезникова О. М. 130
Трахтенберг І. І. 445
Трахтенберг І. М. 386, 487
Трегобчук В. М. 412
Третьак В. І. 470
Третьак О. Т. 439
Третьяков Д. К. 93, 110, 165, 169, 173
Третьяков О. 364
Третьяченко Г. М. 263, 412
Третьяченко Л. О. 379
Трефілов В. І. 236, 263, 279, 281, 282, 286, 291, 303, 307, 347, 350, 353, 365, 428, 436, 443, 460, 489
Трешинський А. І. 346
Тригуб М. П. 461
Трипільський О. А. 342, 482
Трифонов М. Д. 322
Тришин В. В. 428, 479
Трінус Ф. П. 386
Троїцький В. О. 370, 466
Троїцький Г. В. 312, 333
Тронько М. Д. 361, 386, 473, 476
Тронько П. Т. 249, 294, 302, 303, 307, 386, 411, 435
Трофименко В. В. 409
Трофимчук О. М. 460, 498
Трохимчук Ю. Ю. 465, 475
Троцан А. І. 428
Троценко Ю. О. 324,
Трошенко В. Т. 243, 247, 263, 272, 312, 370, 419, 475
Трошинський В. П. 459
Троян В. М. 437
Трубін В. О. 350, 392
Трутьєв В. І. 498
Трутьєв І. Д. 104, 215
Трутяк І. Р. 497
Труфьяков В. І. 236, 278, 293, 302, 340
Тугай Ю. І. 409, 411, 442
Туган-Барановський М. І. 25, 27, 28, 29, 31, 34, 37, 40, 382, 384
Тукало М. А. 482, 496
Тульчинська В. П. 172
Тульчинський Л. Н. 355
Туниця Ю. Ю. 449, 464
Тур А. 360
Турбін А. Ф. 364, 451
Тургенєв І. С. 184
Туркевич В. З. 427, 482, 494
Турківська Г. В. 349
Турчин І. С. 361
Тутик В. Л. 488
Тутковський В. П. 39, 53, 54, 61, 85
Тутковський П. А. 10, 24, 25, 26, 31, 34, 38-40, 47, 48, 50, 66, 70, 78, 93, 472
Тутов А. Ф. 349, 352
Тюленев М. О. 172
Тягай В. А. 333
Тягульський І. П. 359
Тяпкін К. Ф. 368, 409, 431
Тяпкін М. В. 362
Тьортих В. А. 278
Уваров В. М. 482, 494
Уваров І. В. 374
Удовенко А. П. 355
Уїлкінс М. 401
Уїтко А. Ф. 325, 333, 359
Ульберг З. Р. 360, 372, 377, 476
Ульяницький В. Ю. 341
Ульяновський В. І. 395
Уманець М. 19
Уманський О. А. 70, 115, 117, 120
Уманський Ю. О. 322
Умов М. О. 8
Уотсон Дж. 401
Уразовський С. С. 136
Урицький З. І. 199
Усатюк Л. М. 487
Усаченко Б. М. 426
Усенко І. Б. 395
Усенко І. С. 247, 289, 292, 322, 456
Усиков О. Я. 104, 156, 193, 200, 208, 215, 233, 242, 256, 288, 406
Усов О. Г. 333
Усталов В. В. 311
Устинов А. І. 335
Утеуш Ю. А. 314
Утевський А. М. 136, 297
Уткін В. Ф. 232, 247, 261, 276, 293, 294, 298, 314, 316, 450, 506
Учитель О. Д. 426
Ушкалов В. Ф. 368
Ушкалов Л. В. 493
Фаворов О. М. 182
Фаддєєв Л. Д. 464
Файзільберг Л. С. 478
Файнберг В. І. 335
Файнберг Я. Б. 174, 186, 193, 200, 205, 222, 234, 248, 312, 351, 409, 450
Файнер М. 380

- Файншмідт О. І. 84
 Фаль О. М. 440
 Фальковський М. 420
 Фармаковський Б. 18
 Февральова Н. Є. 306
 Федій В. С. 426
 Федірко В. М. 400, 482
 Федоренко В. В. 488
 Федоренко В. П. 476
 Федоренко Г. М. 439
 Федоренко М. П. 232, 259
 Федорищева А. М. 285
 Федоров Є. П. 154, 219, 256, 263, 280, 308, 330, 427
 Федоров М. М. 93, 107, 110, 113, 115, 192, 192
 Федоров П. М. 496
 Федоров Р. М. 497
 Федорович Р. Д. 229, 349, 457
 Федоровський Б. Б. 306, 335
 Федоровський О. Д. 323, 325, 460
 Федорус Г. А. 322
 Федорус О. Г. 358, 492, 478
 Федорченко І. М. 198, 200, 218, 221, 242, 253, 266, 286, 303, 312, 342,
 Федоряк Д. М. 439
 Федоряк О. П. 440, 462
 Федосєєв А. М. 232
 Федулова Л. І. 476, 498
 Федулова С. А. 451, 458
 Федченко Р. Г. 359
 Фейгін Я. Г. 136
 Фельдман Г. М. 483
 Фельдман М. Б. 278
 Фельзенбаум О. І. 267
 Феноч Б. В. 341
 Феофілактов К. М. 10
 Фердман Д. Л. 84, 106, 136, 145, 174, 194
 Ферсман О. Є. 45, 67
 Фесенко О. В. 354
 Фесенков В. Г. 14
 Фещенко Ю. І. 432
 Фіалко Н. М. 433
 Фіалков Я. Н. 106, 157
 Фізер І. 401
 Філатов В. П. 109, 115, 135, 136, 146, 178, 179, 508
 Філатов Е. Я. 268
 Філіппов А. П. 157, 239, 246
 Філіппов Г. Ф. 208, 283, 324
 Філоненко Л. А. 457
 Філь В. Д. 364, 453
 Фільчаков П. Ф. 200, 216, 234, 268
 Фільченков О. О. 399, 469
 Філякін М. І. 295
 Фінагін В. В. 314
 Фіненко З. З. 473
 Фінкельштейн В. С. 115
 Фірстов С. О. 291, 353, 356, 453, 461, 464
 Фольборт Г. В. 115, 179, 182
 Фомін В. І. 456
 Фомін О. В. 29, 48, 53, 64, 83, 86, 110, 112, 113, 114, 115, 118
 Фомін О. С. 495
 Фомін П. І. 283, 362, 368, 380, 436, 456, 457, 466, 484, 496
 Фомін С. П. 495, 498
 Фоміна А. П. 456
 Фортунатов М. С. 107
 Фрадлін Б. Н. 186
 Франко І. Я. 16, 19, 20, 49, 51, 76, 141, 180, 197, 198, 296, 311
 Франкфурт С. Л. 25
 Франсуа Д. 375
 Францевич І. М. 115, 174, 177, 178, 185, 192, 202, 218, 230, 256, 279, 319, 342, 355, 460
 Францевич Л. І. 354, 368, 432, 456
 Франчук В. П. 296
 Франчук В. Ю. 426, 454
 Френкель С. Я. 145
 Фрідман В. М. 272
 Фролов А. Ф. 386
 Фролов Г. О. 290
 Фролов К. В. 346, 434
 Фролов О. М. 135
 Фролькіс В. В. 268, 303, 335, 356, 451, 453
 Фрумін І. І. 212, 306
 Фуголь І. Я. 298
 Фукс Й. М. 355
 Фуллер Б. 482
 Фурс С. Я. 493
 Фурукава К. 383
 Фушич В. І. 353, 356, 440
 Фушич О. І. 466, 493
 Хаас А. 395
 Хаас В. де 177, 192
 Хабер Є. 408
 Хавін В. Ю. 349
 Хавінсон В. Х. 487
 Хайлов К. М. 274
 Хайрутдінов А. М. 341
 Халатов А. А. 368, 381, 447, 497
 Халмурадов А. Г. 321
 Ханайченко М. К. 267
 Хандриков М. Ф. 8
 Хандрос Л. Г. 174, 231, 258, 335
 Ханенко Б. І. 41
 Ханенко В. М. 41
 Ханкін С. І. 353, 483
 Харитонов О. М. 386
 Харитонський С. Я. 341
 Харічков С. К. 464
 Харкевич О. О. 172
 Харкевич С. С. 244
 Харкянен В. М. 477
 Харламов В. О. 330
 Харламов П. В. 278, 287, 318, 327, 405, 437
 Харламович К. В. 49, 85, 382
 Хармадар'ян Г. О. 115, 375
 Харченко І. Ф. 248
 Харченко В. В. 243, 421, 498
 Харченко В. К. 366
 Харченко Г. К. 264, 334
 Харченко К. Д. 280
 Харченко М. Ф. 338, 401, 456, 481
 Харченко Н. В. 496
 Хачапуридзе М. М. 437
 Хвесик М. А. 421
 Хвойко В. 18
 Хвостов В. А. 283
 Хейвуд Б. 401
 Хижняк А. І. 381, 440
 Хижняк М. А. 186, 311, 363
 Хижняк Н. 239
 Хижун О. Ю. 470
 Хиля В. П. 433
 Хімич О. М. 493
 Хімюк І. В. 412
 Хлистов М. З. 312
 Хлобистов В. В. 498
 Хлопов Г. І. 489
 Хлус В. 360
 Хмелевський Ю. В. 346
 Хмель О. В. 501
 Ходорова Є. Л. 180, 186
 Холодний М. Г. 15, 63, 77, 79, 93, 119, 139, 162, 271, 277, 342
 Хома М. І. 387
 Хомазюк А. І. 407
 Хоменко В. А. 361
 Хоменко І. І. 413
 Хораш Г. Й. 354
 Хорошева С. А. 2
 Хорошун Л. П. 433, 470
 Хорунов В. Ф. 364, 465, 475
 Хоткевич В. Г. 149, 174, 247
 Хоутерманс Ф. 132
 Храмов В. О. 469
 Храмов Ю. О. 2, 4, 296, 313, 332, 393, 425, 458, 468, 499
 Храмова В. Л. 337, 404, 486, 506
 Хренов К. К. 107, 157, 163, 191, 206, 224, 244, 348
 Хржановський В. Г. 209
 Христенко Е. В. 244
 Христенко Є. В. 436
 Христофоров Л. М. 478
 Хромов П. О. 136
 Хрупа В. І. 396
 Хруслев Є. Я. 279, 363, 386, 406, 448, 469, 478

- Хрушов В. М. 127, 145, 149, 416, 417
Хрушов М. С. 167, 211
Хряпа В. М. 474
Худик Ю. Т. 439
Хуторян Н. М. 432
Ціммерман В. 13
Цветков В. В. 276, 338
Цветков Г. М. 361
Цейтлін А. З. 121
Цейтлін Г.Є. 379
Цемко В. П. 324, 401
Ценк М. 383
Ценковський Л. С. 11
Песевич В. П. 172
Цибрик О. М. 231
Цибулько В. Й. 476
Цибульова П. М. 386
Циганенко К. С. 487
Циганков О. С. 278
Циганков С. П. 494
Циганкова Е. Г. 488
Цикора В. М. 439
Цимбал В. М. 354
Цимбал Л. Т. 299, 317, 356, 413
Цимбалюк В. І. 501
Цин М. Р. 312
Цингер М. В. 15
Циперович А. С. 274
Піхен Ху 383
Цукерник Л. В. 178, 180, 205, 224, 346
Чабай В. П. 498
Чабан О. О. 217
Чабаненко В. В. 442
Чабанюк В. С. 484
Чаговець В. К. 409
Чаговець В. Ю. 89, 91, 120, 135, 281
Чаговець Р. В. 242, 246, 266, 321
Чайковський Ю. Б. 492
Чалий В. Т. 349
Чалий Д. В. 173
Чаусов М. Г. 454
Чвертк А. І. 317
Чверток Н. А. 379
Чебаненко І. І. 312, 325, 387, 430
Чеботарьов В. В. 473
Чеботарьов Д. Ф. 293, 385, 400, 477
Чеботарьов Е. Ю. 288, 406
Чеботарьов М. Г. 12
Чевичелова Т. М. 466, 493
Чекалін М. М. 453
Чекалюк Е. Б. 264
Чеканюк А. Т. 200, 234
Чекман І. С. 375
Чекмарьов О. П. 120, 146, 162, 172, 175, 213, 268, 269, 277
Чекунов А. В. 282, 292, 312, 335, 337, 342, 371, 397, 402
Челишков В. 371
Челомей В. М. 139, 201
Чемерис І. Ф. 489
Чень С. 401
Чепаскіна С. М. 349
Чепурко М. І. 297
Червоний М. В. 400
Чергинєць В. 420, 488
Черевченко Т. М. 324, 399, 401
Чередничка В. Т. 295
Черенько Л. М. 493
Черепін В. Т. 283, 317, 325, 445
Черепов О. П. 178
Черкасов М. Л. 402
Черкаський І. Ю. 44, 148
Черкесов Л. В. 312
Чернега Д. Ф. 433
Чернега М. Я. 400
Черней Л. С. 476
Черненко О. І. 295, 341
Чернець А. М. 215
Чернецька О. В. 437
Черников І. Ф. 289
Черних В. П. 418, 436
Черних М. С. 453
Чернишенко І. С. 349, 436, 465, 467
Чернишов Б. І. 106, 135, 136, 149
Чернишук С. Б. 430
Черніков С. М. 235, 247, 254, 285
Чернушенко К. Ф. 431
Чернявський І. І. 460
Черняк В. П. 262, 399
Черпак М. Т. 426
Черторизька Т. К. 330, 363
Черченко Ю. А. 413
Чехановер А. 482
Чехівський В. М. 86, 99
Чехов В. М. 349, 399
Чехун В. Ф. 433, 464, 473
Чечкін В. В. 461
Чжоу Г. 401
Чижевський Д. І. 417
Чиженко І. М. 223, 276, 356
Чикрій А. О. 418, 428, 448
Чирвінський В. М. 115
Чишко В. С. 422
Чкалов В. П. 156
Чорний В. О. 447
Чорновіл В. М. 238
Чубарь В. Я. 87
Чубинський М. П. 29
Чубинський П. П. 18
Чугайов В. П. 346
Чугункова Т. В. 492
Чуєшов І. Д. 482, 488
Чуїстов К. В. 335, 452
Чуйко В. А. 361
Чуйко О. О. 278, 312, 323, 356, 442, 446, 452, 469, 470
Чуйков Б. О. 355, 454
Чумаченко М. Г. 261, 282, 314, 325, 351, 389, 398, 451
Чупис І. Є. 456
Чуприна Л. М. 289, 326, 338
Чурилов В. П. 355
Чурилов Г. Є. 436
Чурюмов К. І. 459, 465
Чухно А. А. 247, 356, 361, 399, 458
Чучма І. П. 389
Чучмарьов О. 420
Шіллер М. М. 8, 13
Шаблист Л. М. 487
Шаблювський Є. С. 115, 120, 123, 232
Шадчина Т. М. 487
Шайкевич І. А. 422
Шайтан І. М. 289, 338
Шакутіна С. П. 294
Шалит С. С. 130
Шалімов О. О. 247, 298, 302, 326, 340, 459
Шамов В. М. 147
Шамота М. З. 208, 242, 246, 266, 267
Шамотко І. 323
Шамрай Г. С. 38
Шамрай С. В. 38
Шамфаров Я. Л. 184
Шандра В. С. 422
Шандрюк О. 379
Шанойло С. М. 478
Шанський Л. Й. 298
Шапар А. Г. 361, 428
Шапар В. Г. 449
Шапіро Л. Д. 349
Шаповал В. Д. 482
Шаповал В. І. 401
Шаповал Г. С. 432
Шаповал Л. М. 409
Шаповал М. Ю. 22
Шаповал Ю. І. 407
Шаповалов В. О. 498
Шапошников В. Г. 14, 29, 68, 110, 111, 113, 115, 116
Шапошникова О. Г. 298
Шарапов Л. І. 355
Шарапов С. Г. 494
Шарикін М. К. 298, 418
Шарко В. В. 447, 461, 465, 487
Шарковський О. М. 303, 342, 395, 459, 464, 488
Шарлемань М. В. 53, 57, 45, 130
Шаров М. В. 482
Шарпило В. П. 302
Шатил В. Б. 487
Шатинський В. Ф. 310
Шатський М. С. 107
Шатуновський С. Й. 13
Шаховцов В. І. 331

- Шашкевич М. С. 19
 Шашкевич Р. І. 178, 253
 Швагуляк М. М. 346
 Швайгер М. О. 208
 Швайка О. П. 464
 Швартау В. В. 459, 482, 488
 Швачко В. І. 406
 Шведов О. Ю. 373
 Шведов Ф. Н. 9, 13
 Шведченко О. І. 215
 Швець І. Т. 179, 184, 248, 266, 297
 Швець О. М. 461
 Швець Ф. П. 30
 Шевелев А. Г. 276
 Шевельов Г. Л. 399
 Шевельов Ю. 375
 Шевцов І. А. 296, 310
 Шевченко А. І. 454, 465, 478
 Шевченко В. В. 322, 465
 Шевченко В. Г. 506
 Шевченко В. П. 326, 386, 451, 465, 483, 500
 Шевченко І. 375
 Шевченко М. О. 294
 Шевченко М. Т. 322
 Шевченко О. А. 162, 192, 219, 272, 276
 Шевченко О. В. 379
 Шевченко С. І. 466, 501
 Шевченко Т. Г. 6, 41, 51, 119, 121, 146, 152, 153, 154, 166, 175, 185, 187, 196, 198
 Шевченко Ф. П. 255, 256, 263, 335
 Шевченко Ю. М. 318, 325, 338, 349, 392, 417, 447
 Шевченко Я. М. 432
 Шевчук І. О. 373
 Шейко Т. І. 317
 Шейнкман М. К. 283, 322, 356, 402, 432
 Шека І. А. 247, 349
 Шека В. І. 469
 Шека Д. Д. 463
 Шелепещ В. І. 322
 Шелест В. П. 263
 Шелест М. А. 379
 Шелковникова Л. А. 407
 Шелудько Л. П. 470
 Шелудько Н. М. 487
 Шелягін В. Д. 268, 451
 Шеляг-Сосонко Ю. Р. 303, 357, 368, 461
 Шемшученко Ю. С. 261, 356, 373, 385, 422, 425, 456
 Шемякін М. М. 259
 Шепелев А. О. 349, 409
 Шепелев В. О. 418
 Шепельський Д. Г. 496
 Шепотько Л. О. 333
 Шептун А. Д. 447
 Шеремет І. О. 329
 Шеремета М. М. 458
 Шерстюк В. П. 299
 Шершуков В. М. 356, 386
 Шестопал С. Я. 427
 Шестопалов В. М. 400, 440, 455, 456, 483, 500, 504
 Шестопалов В. П. 276, 278, 281, 312, 354, 364, 410
 Шеченко В. П. 400
 Шидловська Н. А. 433, 458
 Шидловський А. К. 273, 281, 303, 339, 346, 351, 371, 425, 426, 485
 Шило В. П. 440, 460, 487
 Шилов Є. О. 134, 157, 170, 182, 184, 202
 Шильник Л. П. 459
 Шимановський В. М. 325, 396
 Шимановський О. В. 498
 Шимчак Г. 418, 442
 Шинкарук В. І. 256, 263, 281, 297, 299, 302, 326, 411
 Шинкарук Л. В. 498
 Ширін В. С. 369
 Ширков Д. В. 257, 400
 Ширококов В. П. 375, 448
 Широков В. А. 349, 465, 497
 Широков Д. В. 257
 Широков О. З. 346
 Ширяєв А. І. 321
 Шишкін Є. А. 317
 Шишкін О. О. 346
 Шкабара К. О. 183, 212
 Шкварников П. К. 326
 Шкіль М. І. 366, 454
 Шкуратов Ю. Г. 413, 498
 Шкурба В. В. 268, 322
 Шлезінгер М. І. 359, 418
 Шлепаков А. М. 263, 324, 325
 Шлепаков В. Н. 306
 Шліхтер О. Г. 93, 95, 100, 106, 110, 112, 114, 115, 140, 277
 Шлом Ш. 492
 Шляховенко В. О. 473
 Шмідт О. Ю. 12, 115, 127
 Шмальгаузен І. І. 15, 49, 57, 68, 71, 71, 103, 107, 111, 115, 134, 140, 168, 235, 391
 Шматько І. Г. 373
 Шміт Ф. І. 41, 52, 53, 54, 57, 59, 62, 64, 69, 124, 472
 Шнайдер Б. І. 349
 Шнеренко К. І. 349, 479
 Шнурко В. К. 362
 Шнюков Є. Ф. 303, 308, 324, 325, 363, 435
 Шнякін В. М. 487
 Шор Н. З. 218, 322, 350, 353, 368, 392, 417, 425, 428, 431
 Шостакович Д. Д. 166
 Шоу Б. 197
 Шпак А. П. 386, 387, 400, 423, 436, 445, 483, 491
 Шпак В. Д. 440
 Шпак М. Т. 236, 244, 263, 267, 278, 287, 349, 368
 Шпак П. Ф. 361, 368, 378
 Шпеник О. Б. 402, 418, 447, 464
 Шпетний А. І. 139
 Шпінель В. С. 143
 Шполянський О. Г. 442
 Шпорлок Р. 482
 Шрайбер О. А. 406
 Шраменко Б. І. 498
 Шраменко І. Ф. 466
 Штаерман І. Я. 115, 136
 Штанов Ю. В. 436, 445, 482
 Штейнберг Д. С. 14, 104
 Штепа Т. Д. 379
 Штерн М. Б. 497, 498
 Штокало Й. З. 172, 181, 182, 184, 203, 208, 244, 280
 Штрум Л. Я. 103, 109
 Шуба М. Ф. 325, 368, 387, 451
 Шуба Я. М. 451
 Шубенко О. Л. 437, 482, 484
 Шубенко-Шубін Л. О. 169, 182, 246, 324
 Шубін О. О. 496
 Шубников Л. В. 107, 117, 118, 120, 123, 125-127, 129, 130, 438
 Шувалов В. О. 395
 Шульга В. А. 470
 Шульга В. М. 418, 438, 440, 464
 Шульга М. О. 346, 359, 368, 448, 498
 Шульга М. Ф. 445, 449, 481, 485, 496
 Шульга П. Л. 186, 295
 Шульгін С. Г. 357, 360
 Шульженко М. Г. 476, 477
 Шульженко О. О. 322, 409, 413, 418
 Шульман Г. Є. 401, 473
 Шульман Г. О. 348
 Шульман Л. М. 470
 Шульман П. Т. 169, 307
 Шульте Ю. А. 226, 263
 Шумаков В. О. 464
 Шуман В. М. 442
 Шумелюк О. М. 457
 Шумний В. К. 449
 Шумський О. Я. 87
 Шурчков А. В. 366
 Шурчкова Ю. О. 335, 418
 Шутильов Ф. М. 426

- Щерба А. А. 424, 449, 485, 487
Щербак М. М. 302
Щербак М. П. 253, 293, 303, 312, 322, 386, 397, 424
Щербаківський Д. М. 57, 72, 73, 84
Щербаков І. Б. 289, 424
Щербань О. Н. 200, 262, 264, 399
Щербина Б. Є. 348
Щербина В. І. 57, 73, 74, 383
Щербина М. В. 483, 498
Щербицький Б. В. 338
Щербін К. В. 457
Щербов В. О. 278
Щорс М. О. 42
Шукіна Н. Г. 459, 498
Шуліпенко Т. Ф. 473
Шурат В. Г. 93, 110, 139
Шуць О. Й. 263
Юзвенко Ю. А. 357
Юр'єв В. Я. 157, 161, 165, 168, 169, 190, 211, 234
Юринець В. О. 93, 96, 110, 125
Юркевич В. Д. 38
Юрченко М. М. 454
Юрченко Т. М. 445
Юрчишин О. В. 330
Юрчук В. І. 282
Юрчук Л. А. 330,
Юхновський І. Р. 276, 315, 325, 346, 369
Юшков С. В. 136
Ющенко К. А. 329, 349, 360, 370, 448
Ющенко К. Л. 193, 203, 212, 293, 306, 338, 368, 379
Ющенко О. Г. 115
Ющик О. І. 464
Яблонський Д. А. 378
Явдошин І. Р. 463
Яворницький Д. І. 18, 19, 73, 93, 96
Яворська В. К. 437
Яворський В. П. 115, 149
Яворський М. І. 75, 93, 124, 125, 137, 375
Ягупольський Л. М. 240, 351, 395, 386
Ядренко М. Й. 368, 389, 451
Якименко В. Д. 409
Якименко І. П. 373
Якименко Ю. І. 400, 418, 443, 456, 481
Якимчук М. А. 433
Якимчук Р. А. 490
Яковенко В. М. 353, 368, 433, 483
Яковенко І. В. 483
Яковенко Н. М. 407
Яковенко Ю. В. 447
Яковець В. П. 454
Яковкін А. О. 154, 182
Яковкін І. М. 478
Яковлева Л. М. 484
Яковлев Ю. С. 364, 498
Якуб А. О.
Якуба А. О. 362, 478
Якубець М. 383
Яланський А. О. 477
Ямниченко І. М. 295
Ямпольський В. О. 482
Ямпольський Л. С. 117
Ямпольський С. М. 242, 246, 321
Ямпольський Ю. М. 430, 482
Яната О. А. 54, 56, 57
Янгель М. К. 190, 201, 202, 210, 215, 218, 219, 246, 247, 297, 322, 494
Яндульський О. С. 437
Янковський В. Д. 278
Янковський Д. С. 482
Янковський Л. І. 199
Яновицький Е. Г. 390, 422, 451
Янович І. О. 349
Яновський В. 360, 393
Яновський Г. В. 390
Яновський М. С. 278
Яновський О. Д. 395
Яновський Ф. Г. 82, 392
Янсон І. К. 236, 273, 312, 317, 385, 463
Янчишин Ф. П. 209
Ярема С. Я. 390
Яременко Л. М. 493
Яременко М. С. 421
Яремко А. М. 439
Яремчук Г. Д. 349, 496
Яримович М. 383
Яровицький М. В. 346, 348, 351
Ярошевич А. А. 29
Ярошевич А. І. 148
Ярошенко В. В. 322
Ярошенко В. П. 349
Ярошовець В. І. 482
Ярошук О. В. 496
Ясинський М. І. 79
Ясинський Ю. 44
Ясковець І. І. 331
Ясников О. О. 263, 270
Яснопольський Л. М. 44, 77, 78, 95, 106, 123, 200
Яхимович Р. І. 317
Яценко А. 396
Яценко В. А. 465
Яценко Л. П. 424, 425, 474
Яцимирський К. Б. 200, 219, 233, 242, 244, 266, 267, 286, 290, 295, 299, 319, 343, 378, 407
Яцків Д. Я. 424
Яцків Я. С. 154, 280, 312, 318, 330, 339, 349, 351, 430, 431, 451, 483, 484, 500, 505
Яцков В. С. 338
Ячменьов М. І. 111
Янчій Р. І. 366

